

PÁZMÁNY PÉTER

BIBORNOK ESZTERGOMI ÉRSEK MAGYARORSZÁG PRIMÁSA

ÖSSZES MUNKÁI

A

BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

MEGBIZÁSÁBÓL

EGYBEGYÜJTI ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZI ÚGYANAZON EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KARA.

MAGYAR SOROZAT.

IV. KÖTET.

IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAUZ (MÁSODIK RÉSZ). — EGY TUDAKOZÓ
PRAEDIKÁTOR NEVÉVEL ÍRATOTT ÖT LEVÉL.

BUDAPEST, 1898.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

HODOEGUS.
IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ
KALAUZ

MELLYET IRT, ÉS MOST SOK HELYEN JOBBIVÁN KIBOCSÁTOTT

CARDINAL

PÁZMÁNY PÉTER

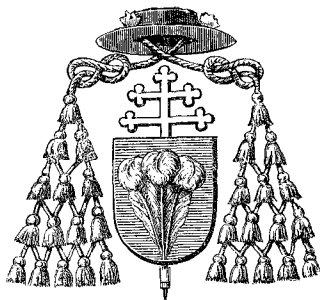
ESZTERGAMI ÉRSEK.

II KÖTET.

AZ 1637-iki VAGYIS HARMADIK KIADÁS UTÁN SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KISS IGNÁCZ

THEOLOGIAI DOCTOR, MOCSAI PLÉBÁNOS, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
IRODALMI S TUDOMÁNYOS OSZTÁLYÁNAK TAGJA.

BUDAPEST, 1898.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

HATODIK KÖNYV.

Tartozunk valamit hinni és az isteni szolgálatban cselekedni, Istennek nyilván-való parancsolattya-nélkül.

Harpaste-nevű bolond aszonyrúl írja Seneca, hogy hirtelen szemefénye meghomályosodék, és eszébe nem vévén vakságát, nagyon kezdé kérni gond-viselőjét, hogy őtet a setét házból világosb helyre költöztetné. Hasonló-képpen vagyon dolgok sokaknak a mí nyomorúlt, esze-veszett üdönkben, kiknek az előszámlált és sok-képpen megrontatott tudományok hályoga békötötte és meghomályosította lelki-szemeket; ők pedig azt vélik, hogy a régi tős-gyökeres romai győlekezet setét köde-miá nem nézhetik az isteni tudománynak világoskodását. Miképpen azért, a kinn elhatalmazott a sárgaság, a tiszta fejért-is sárgának alíttya: úgy ezek a magok szemére ragadott setétséget a romai győlekezetre kenik. Mert ez ugyan tulajdona a vakságnak, *Ut, qui non vident quæ sunt, videre videantur quæ non sunt*; hogy a ki nem láttya a valót, úgy tetczik néki, mint-ha azt látná, a mi nincsen, és a világosságot setétségnek itéli.

Seneca, Epist.
50. Lipsian.

Tertullianus,
Apolog.
Isai. 5, 20.

Ezeket tehetségünk-szerént észre igyekeztvén hozni, nem elég, hogy ez-előt megmutatók, mely nagy vakságra és temérdek tévelygésre jutottak minnyájan, valakik elhajlottak a régi igazságrúl: hanem kívántatik, hogy győzhetetlen erősségekkel azt-is megbizonyítsuk, hogy az Isten házában, a régi romai Ecclesiában, nincs semmi setétség, hanem isteni fényességgel tündöklő igazságnak égő fáklyája világoskodik benne. Noha pedig azokban a közbe-vetett articulásokban, mellyeket leginkáb mardosnak az új predikátorok, rész-szerént-is megmutattyuk ez-után, hogy nincs semmi fogyatkozás vallásunkban: de most először bizonyos útát mutatunk, mellyen az igazságnak tekéletes ismételre és a vissza-vonyások leszállítására juthassunk. Az-után osztán világos bizonyosságokkal erősíttyük a romai győlekezet igazságát. Adgya a felséges Isten, hogy az újítók minnyájan úgy szóllyanak magoknak, a mint szent Ágoston: *Pereant omnia, et dimittamus*

- Aug. I. 6. Con- *hæc vana et inania: conferamus nos ad solam inquisitionem*
fess. c. 11. *Veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta: Si subito obrepât,*
quo hinc exhibimus? et ubi nobis discenda sunt, quæ hic negleximus?
An non potius hujus negligentie pœna luenda? Elhittem, hogy a
ki illyen indúlattal kezd ennek a könyvnek olvasásához, nem
sokkára azt fogja mondani, a mit ezen szent Ágoston monda:
¹ Ibidem. *Non docet Catholica fides, quod putabamus, et vani accusabamus¹.*
Ecce jam non sunt absurda in libris Ecclesiasticis, quæ absurda
² Ibid. c. 5. *videbantur².*

ELSŐ RÉSZÉ.

Miben vagyon gyökere és fundamentoma a keresz- tyénségben támadott egyenetlenségeknek?

Plutarch. DARIUS királynak egy Zopyrus-nevű vitéz hadnagyárúl írja
Apophthegm. Plutarchus, hogy mikor Babyloniát ostrommal meg nem vehetné,
initio. fülét, orrát elmetczeté, agyba-főbe, nyakon-szirton rút vereségekkel
tagoltatá magát; az-után beszökék a városba, és mint-ha Darius
akarattyából mészárlották volna ily rútúl, méltatlan szenvedett
nyavalyáit Darius rágalmaszásával megbeszélvén, eláltatá a babylon-
bélieket; és hitelt nyervén, végre elárulá a várast. Majd ezen
formán bánnak az új tanítók a szegény községgel, hogy kün-
nyebben veremre vihessék. Mert vakmerő szemtelenséggel és
hazugsággal azt károgják ellenünk a szeles predikátorok, hogy a
Catholicusok az Isten ígését megcsonkíttyák, rútúl rongállják és
tapodgyák, fogyatkozott írásnak nevezik; sőt mint-ha átokba esett
Falsitas hujus, tapodgyák, fogyatkozott írásnak nevezik; sőt mint-ha átokba esett
constat supr. könyv volna a biblia, megtúltyák, hogy ezt a népek ne olvassák:
f. 499, 500. őket pedig azért nevezik eretnekeknek; mert a szemén-szedett
tisztá szent Írást hirdetik, és az emberi találmányok moslékával
egybe nem elegyítik. Végezetre elhíthetik a sokasággal, hogy a
Catholicusokkal minden vetekedések és visszálkodások gyökere
abban vagyon, hogy ők a tisztá sz. Írást óltalmazzák; a pápisták
pedig hát-megé vetvén a bibliát, az emberi találmányokat
vítatttyák.

Ezekkel a tettetes magok ajánlásával nem csak felette el-
idegenítik tőlünk, de úgy elámítttyák és magokhoz csatollyák a
községet, hogy szem-békötve reájok bízván lelkeket, csak vis-

gálás-képpen sem akarnak semmit hallani a romai Ecclesia szövetségéről. Ezt kel azért az álorczát levonni a sátán hívségére esküdt Zopyrusokrúl; és a keresztyénségben eláradott sok egyenetlenségek gyökerét igazán fel kel keresnünk, hogy egyszer véget érhessünk a meghasonlott szíveknek keserves hadakozással egybe-bocsátott baj-vívásokban.

1. Miben eggyezzünk minnyájan, a kik keresztyén nevet viselünk.

Egy-nehány rend-béli dolgokat látok, mellyekben, ha értelemmel nem-is, de szóval minden közbe-vetés-nélkül eggyet értnek minnyájan, valakik keresztyén nevet viselnek:

ELŐSZÖR. Egy-aránt megnyugszunk azon, hogy az igaz hit nem emberi vélekedésen és találmányon fondáltatik; hanem eggyedül a felséges Isten szaván és tanu-bizonyosság-tételén. Semmit azért nem tartozik ember keresztyén hittel bévenni; sőt semmit nem is hihet keresztyén hittel, hanem csak a mit kijelentett és előnkbe adott a megcsalatkozhatatlan igaz Isten. Ezt elégségesen megbizonyítók ennek-előtte.

MÁSODSZOR. A szent Írás böcsülletes méltóságárúl, hasznárúl és szentségérúl sincs egyenetlenség közöttünk. Mert noha némely írásokrúl vagyon közbe-vetés, ha Isten könyvei-közzé kellyen-e azokat számlálni vagy abból kirekeszteni: de azt egy-aránt hiszszük, hogy valami a szent Írásban vagyon, azt úgy kel, mint tulajdon Isten szavát böcsülnünk és követnünk. Supr. f. 139.
Supra, fol. 458, 471.

HARMADSZOR. Abban sem különbözünk, hogy valamely vallás és religio csak egy dologban ellenkezik-is a szent Írással, lehetetlen, hogy igaz és Istentúl eredett lehessen. Mert az igaz religióhoz nem elég, hogy sok dologban igazat tanítson; mivel nincs és nem vólt soha oly ördög-tojta tévelygés, melyben dicsíreres dolgok-is nem talátnának; szinte mint oly gazon kert sincsen, melyben hasznos füvecske nem vólna. Az igaz hithez azért kívántatik, hogy tellyesen szép, tiszta, mocsok- és makulánélkül-való légyen, mivel az igaz hit Isten szaván éppítettik; Isten pedig sem magával nem ellenkezhetik, sem a kijelentett igazsággal ellenkező hamisságra nem viheti a híveket. Supr. f. 443.
Vide supra, f. 611, 612.
Supr. fol. 138.

NEGYEDSZER. Abban-is eggyet értünk, hogy nem elég csak a szent Írást emlegetni és merészen hánni vetni; hanem ennek igaz értelmét kel venni és az-szerént követni az Isten szavát. Mert, a Supra, fol. 97,
448, 449.

mint eléb megértők, a keresztyén név palástya-alat soha oly úndok eretnokség nem taláztatott, mely szent Írással nem hímezte volna rútságát; de mivel az ajakán hordozott írást idegen értelemben vette és hamis magyarázatra tekerte: nem Isten szavát, hanem maga agyának hiúságos gondolattját követte. Ugyan-is, a mint ez-előt hallók, az értelemben vagy az eretnokség, nem a bötúben, és a szent Jeronimus szavaként nem a bötú, hanem a bötúnek béli és igaz értelme a szent Írás: *Nec putemus in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Basilides, et ceteræ Hæreticorum pestes, non habent DEI Evangelium, quia non habent Spiritum Sanctum; sine quo, humanum fit Evangelium quod docetur.* Azért nem kel csak arra néznünk, hogy valaki igen emlegeti az írást, és az ő fenéjét enyegeti* az Isten szavaival; mert pusztán csak ebből végére nem mehetünk dolgának; hanem arra kel tekintenünk, ha a bötúnek igaz és tulajdon magyarázattját követi-e, vagy inkább agya-fürt találmányira nem csak lágyan hajtya, hanem ugyan satúllya és csigán vonzza a bötút.

Ezekben azért egy nyomban járunk, egy-más-ellen nem tusa-kodunk. És valaki ennél külömbet akar a romai Ecclesiára kenni, azon mesterkedik, hogy a kit igazsággal meg nem nyomhat, azt hazugsággal búzbe keverje és gyűlölségessé tégye; kiért az igaz-itíló Isten széki-előt siralmas számot kellett adni és érette kínnal fizetni.

2. Hol vagy az gyökere minden vissza-vonyásnak.

Vide supra,
fol. 151.

Nem érkezik az egy-ügyű község, hogy eggyenként mind megrostállya, és a szent Írás próba-kövére vigye a mí veszett és sok disputációkban síllyedett üdönkben támadott vélekedéseket, mellyeket még a tudós emberek-is nehezen tudnak számba foglalni. Annak-okáért a ki a sok kerengő versengésből rövideden ki akar feselni és kevés munkával véget érni az igazság isméretiben, az okos erdős embert kövesse, ki mikor egy álló-fát ki akar irtani mezejéből, nem kopácsol ág-bogain, hanem a gyökerét rombollya, és azon egy munkával ágait-is ledójtja. Azon-képpen it elsőben annak kel végére menni, hol vagy az fészke és fundamentoma a hitben támadott versengéseknek? és ot kel mind addig kopácsolni, míg a Szent Lélek segítsége-által véget nem érünk a dologban.

* enyegeti = takarja, titkolja.

Az én ítíletem-szerént két kérdésen fordul-meg minden közbe-vetés, mely a keresztyénségben támadhat, mellyekben ha megegyesedhetnénk, vége lenne az egyenetlenségeknek.

Első kérdés az, ha Isten csak szent Írás-által jelentette-é ki a hiendő és cselekedendő dolgokat, úgy hogy semmit egyebet nem mondott, semmit egyebet nem akart, hogy hidgyünk és cselekedgyünk, hanem csak a mit írva adott előnkbe a bibliában? Vagy inkább, mint minek-előtte Moyses írásban foglalná az isteni dolgokat; vagy Úrunk halála-után, mikor sem evangelisták, sem apostolok nem írtak vala, sok dolgokat hittek Istennek írás-nélkül-való szava- és mondása-után; úgy most-is Istennek némely mondásit és hagyásit hinnünk és cselekednünk kel, noha ezeket nyilván és ígérül ígére világoson bé nem íratta az ő könyvébe, hanem az igaz Anyaszentegyháznak (akár-mely légyen az, mert most arrúl nem szóllunk,) kézrül kézre vett tanításából adta a hívek-eleibe?

An sit aliquod
Verbum Dei
Non scriptum,
sed per
Ecclesiam
Tarditum?

Második kérdés imillyen. Gyakorta hamis értelmekkel, idegen és Isten-ellen-való magyarázatokkal megvesztegetik a szent Írást; és soha nem vólt, nem-is lehet a keresztyén névnek árnyéka-alat oly tévelygés, mely a maga értelme-szerént magyarázott szent Írásnak fényes tollával nem ékesgetné magát. Az tehát a kérdés, honnan mennyünk végére, ki érti igazán a szent Írás bötűjét? mert a keresztyénségben támadott vetekedéseknek addig végét nem érhettyük, míg bizonyos útat nem találunk a szent Írás igaz magyarázására. Szemben állanak a Lutheristák és Calvinisták egy-mással; mindenik fél az Isten ígését emlegeti; ama szókat elő-hozza és böcsüllettel vészi, EZ AZ ÉN TESTEM: de a mint eggyik ezt magyarázza és fejtegeti, külömb értelemben vészi a másik; és azon végetlenül versengenek, mint kel ezt a mondást magyarázni. Azért minden ellenkezésnek gyökere a szent Írásnak különböző magyarázásából árad. Azt kel tehát mindenek-előt megvisgálni, honnan és mi módon mehessünk végére a biblia bötűjének igaz értelmének? Mihent ezen e szoros úton által-megyünk, ottan síkmezőre és künnyű útakra jutunk. De valamíg ezt elkerüllyük és másut akarunk nyargalni, semmiben véget nem érünk, hanem sok munka- és fáradság-után végre-is erre kel vissza-térnünk és ezen kel elkezdenünk.

2. Petr. 3, 16.

Supra, fol.
448, 449.

Supra, f. 564.

MÁSODIK RÉSZE.

Tartozunk sok dolgokat hinni és cselekedni, mellyek-ről magán világos tanuság nincs a sz. Írásban.

Hogy jó módgyával eredgyünk-el a dologban és az okos emberek eszekbe vegyék, hogy nem szó-váltásra, hanem az igazságnak tekéletes ismételre rendeltük írásunkat: megmagyarázom, először, miben eggyezünk, és miben vagyon közbe-vetés a tradiciórúl-való kérdésben. Az-után a romai vallást minden-féle bizonyságokkal megerősítem. Végezetre az elszakadott atyafiak ellen-vetésit és szaladásra gondolt fogásit megrostálom és elrontom.

1. Miben vagyon az egyenetlenség.

Ita Calvinista Gulielm. Perkinsus, Catholicae Reform. Controv. 7. c. 1. conclus. 1. ELŐSZÖR. Nincs abban közbe-vetés, hogy miképpen az Isten világ kezdetitül-fogva Moysesig, az-az, többig két-ezer esztendőnél, írás-nélkül kézrül kézre adott tudomány-által vezérlette és tanította híveit: azon-képpen világ végéig írás-nélkül, tradiciók és egy ember-rül másra szállott eleven tanítás-által, valami szükség üdvösségünkre, azt mind véghez vihette volna. Mely dologban semmi gáncsol nem találhat, valaki tudgya az isteni erőnek és bölcseségnek mélységét. Ezt azzal állattjuk, mert az új-testamentom kezdetin először élő nyelvel tanították az evangelisták, a mit Úrunktül hallottak; és a predikálás-által megtérítvén sokakat, az-után nagy későn írtanak: *Certe prior est Anima, quam litera; et prior Sermo, quam liber; et prior sensus, quam stylus.* Errül bizonyságot tészten Irenæus martir, midőn azt mongya, hogy első sz. Máthé vólt, a ki sidóul írta az evangeliomot akkor, mikor immár szent Péter és Pál Romában predikállottak: *Matthæus Hebræis, ipsorum lingua Scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romæ Evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. Post Marcus, discipulus et interpres Petri; et ipse, quæ a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. Lucas sectator Pauli, quod ab illo prædicabatur Evangelium, in Libro condidit. Postea et Joannes.* Sőt azt írja Irenæus, hogy mind az ő idejéig sok nemzetségek írás-nélkül az apostoli tudomány igazságát megtartották: *Quid si neque Apostoli Scripturas reliquissent, nonne oportebat ordinem sequi Traditionis, quam*

Tertull. lib. de Testimonio Animæ.
Iren. lib. 3. c. 1. n. 4.
Euseb. li. 5. c. 8.
Iren. li. 3. c. 4.

tradiderunt iis, quibus commiserunt Ecclesias? Cui ordinationi assentiuntur multæ gentes Barbarorum, quæ in Christum credunt sine charta et atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus salutem, et veterem Traditionem diligenter custodientes. Azért a chronologusok azt írják, hogy szent Máté Úrunk születése-után 42. esztendő-tájban, szent Márk negyven-öt-tájban, szent Lukács 58-tájban, szent János kilenczven-két esztendő-felé írták az evangeliomot. Akkor-is szükségtül kételenítettvén adták írásra magokat. Mert miképpen Eusebius írja; *Virtute CHRISTI, quæ miracula per ipsos perficiebat, usi, Scientiam Regni cælorum toti orbi annuntiarunt, parum de conscribendis Commentariis solliciti.* És minek-utánna azt mondotta volna, hogy kevesen írtak az apostolok-közzül, utánna veti: *Et hos, necessitate ad scribendum esse adactos ferunt. Matthæus enim, cum primum Hebræis prædicasset, et ad alios transiturus esset, Evangelium patrio sermone literis tradidit; et quod subtracta præsentia sua desiderabatur, illis, a quibus discedebat, per literas implevit. Joannes, qui toto Evangelici cursus tempore, prædicatione sine literis usus fuerat, ad scribendum hac de causa permotus: Cum enim Evangelistarum scripta ad ipsum pervenissent, probasse quidem ajunt, ac veritatis illius dedisse testimonium; sed in horum scriptis ea desiderasse, quæ initio prædicationis gesta a Christo. Rogatum ergo tradidisse, quod a prioribus Evangelistis silentio præteritum.* Noha azért nagyobb alkalmatosságnak és haszonnak okáért úgy rendelte Isten, hogy az ő szavait írva-is előnkbe adnák: de azért oly könnyen világ végéig az ő híveit megtaníthatta volna kézzül kézre adott tudomány-által, mint az ó törvényben és az evangeliom hirdetése-után sok ideig megtartotta. Mert miképpen az Anyaszentegyháznak Istentül vezérlett gond-viselése az igaz evangeliom könyveit ennyi veszedelmek- és üldözések-közöt tisztán megtartotta: azon-formán a Szent Lélek megőrizhette éppen az igaz tudományt írás-nélkül, mint a Hiszek-egy-Istent megőrzötte.

Euseb. 3. hist.
c. 24. al. 18.

Miképpen azért Istennek atyai gond-viselése meg nem fogyatkozott, mikor minden írás-nélkül tanította az Ecclesiát, vagy mikor csak egy része vólt írva az Isten szavának; úgy-mint mikor csak a Moyses könyvei a profeták írási-nélkül; és csak a szent Máté írása a több evangeliomok-nélkül kikölték: azon-képpen, ha a bibliában nem foglalt volna-is minden szükséges dolgokat, abból ki nem hozhatnók, hogy az Isten-bölcsesége vagy gondviselése fogyatkozott volna. Mert az ő gond-viselő bölcsesége más úton-is végbe viheti

híveihez-való kedves akarattját. Mikor csak a Moyses öt könyvei voltak írva, ha azt mondotta volna valaki, hogy Isten ezekben nem foglalván minden szükséges tudományt, irigy volt vagy tudatlan; ezt kész bolondnak itéltük volna: azon-formán most sem kel eszesnek tartani, a ki Isten-ellen hasonló káromkodást mondana, ha szinte valamely szükséges tudományt világos szókkal írásban nem foglalt volna-is.

Supra, fol. 138,
260.

MÁSODSZOR. Mivel az eléb felvetett fundamentom-szerént Istennek igaz-mondásán fondáltatik hitünk: abban sincs külömbözés köztünk, hogy valamit Isten megjelentett, ha szinte írásban nem volna-is foglalva, úgy kel azt hinni, mint-ha írva volna. Mert az Isten szavának nem a téntátúl és papirostúl vagyon ereje, hanem tulajdon attúl, hogy Isten szava. Azért a Christus mondásának és a szent Pál tanításának, minek-előtte írásban foglaltatnának, annyi méltósága volt, mint minek-utánna megíratnak. Mert a világi fejedelmek-is akár írva akár szóval parancsollyanak valamit, egyenlő engedelmességet kívánnak.

AXIOMA.

Ebből az jó-ki, hogy valamely tudományról oly bizonyos úton tudhattyuk, hogy apostoloktól származott, mely bizonyos eszközök-által tudgyuk, hogy ezek a sz. Írások valósággal ő-tőlök eredtek: annak, ha szinte írásban nincs-is kapcsolva, oly bizonynal és minden ok-vetetlen helyt kel adni, mint-ha írásban volna foglalva.

Ita Bellar. lib.
4. de Verbo
Dei, c. 10. ad
1. et 2.

HARMADSZOR. Azon-is megalkosunk, hogy ha a szent Írásban minden szükséges dolgok, *explicite, immediate, specificce, formaliter*; igyenessen, nyilván, világoson, tulajdon neme- és nevezete-szerént fel nem találtatnak-is: de *implicite, mediate, in genere*, más dologban takarva, homályban és némely közönséges mondások erejében mindenek, a mik szükségesek, feltaláltatnak és kihozatnak a szent Írásból: mivel a szent Írás állattya az Anyaszentegyház és a tradíciók erejét és méltóságát. Ezeken fondáltatik pedig hitele a töb igazságoknak, mellyeket írás-nélkül hiszünk. Annak-okáért, a ki helyt ad a bibliának, jó következással formált bizonyságokkal kihozhat minden szükséges dolgot a bibliából. I. Mert miképpen Moyses-által Isten a papi-fejedelemhez igazítá az ő népét a törvényről támadott akadozában: azon-képpen az új-testamentomban az igaz lelki pásztorokra, a hívek egygyességére, az Anyaszentegyházra igazítá mindeneket. És meghagyá, hogy valaki nem enged a Szent Lélektől minden igazságra vezérlett Anyaszentegyháznak, úgy tarcsuk, mint pogányt. Ebből a közön-

Matt. 18, 17.

séges mondásból igyenessen következni, hogy Isten parancsolja és a szent Írásban előnkbe adja mind azokat, valamelyekre az Anyaszentegyház kötelez. Azért valamint Christus mongya, hogy a szeretetről-való törvényben foglaltatik az egész törvény és a profeták: úgy mondhattuk, hogy valamiket hinnünk és cselekednünk kel, írva és parancsolva vagyon, a hol Isten Anyaszentegyház engedelmességére kötelezvé, bizonyossá téssen, hogy ez el nem tévelyedhetik. És valamint az Atya Isten mind megparancsolta, valamit CHRISTUS tanított, midőn azt mondotta: *Ipsum audite*: *Matth. 17, 5.* úgy Christus mindeneket előnkbe adott, mikor azt parancsolta, *Matth. 18, 17.* hogy az Ecclesiát halgassuk. II. Mert Istennek íratott törvénye arra viszen, hogy a tradiciókat, az apostoloktól írás-nélkül hirdetett tudományokat megtarcsuk, mellyekről sokszor nyilván emlekezik a szent Írás, úgy-mint, *2. Thessal. 2, 14. 1. Cor. 15, 1. Galat. 1, 8. 1. Petr. 1. ultimo.* Mivel azért a szent Írás, *Generale Principium*, közönséges fundamentomot olyat vét, melynek erejében foglaltatik, valamit kel hinnünk: ez-okon szokták a szent Doctorok igazán mondani, hogy a szent Írásban minden szükséges dolgot feltalálunk. Ugyan-is a szent Pál tanításából tudgyuk, hogy a mit a szent Írás implicate, közönséges mondásokban foglal, igazán Isten szava. Mert azt mongya szent Pál, hogy, *Nihil extra dicens, quam quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, et* *Moyses*, semmit azon-kívül nem tanít, hanem a mit a profeták jövendöllöttek Moysessel egyetemben. És mingyárt azt hirdeti, hogy Christus, *Primus ex resurrectione*, első a halhatatlan életre feltámadtak-közöt. Azt-is hirdeti, hogy Christus-által igazodik minden ember. Ezeket bötü-szerént a profeták írásaiban nem olvassuk; de mivel a közönséges mondásokban takarva találtatnak, igazán mondotta szent Pál ezeket profeták tanításinak.

Innen következik, hogy sem csonka-bonkának, sem elégtelennek és fogyatkozottnak nem kel a szent Írást nevezni. Miképpen mikor csak a Moyses könyvei vagy az új-testamentom első könyvei voltak írva, akkor sem nevezhették ilyen böcsülletlen nevekkel az Írást: nem csak azért, mert bizonyos vezért és tanítót mutatott, kitől minden igazságot megtanúlhattak a hívek; de azért-is, mert *Perfectum est, cui nihil deest*; tekéletes az, a miben fogyatkozás nincsen természetihez illendő dolgokban. Azért noha a lóban fogyatkozás, ha négy lába nincsen, mert természete-szerént négy-lábú szokott lenni: de az embert fogyatkozottnak és bennának nem

Matth. 22, 40.

Luc. 10, 16.

Qui vos audit,
me audit.

Actor. 26, 22.

Actor 13, 38.

Arist. 3. Physi.
text. 63, 64.
5. metaphysi.
text. 31.

mondhattuk, hogy négy lába nincsen; mert ezt nem kívánna az ő természete. A szent Írás természetihez csak az kívántatik, hogy Isten szavát és Szent Lélek vezérléséből írott dolgot foglallyon magában. Hogy pedig minden szükséges dolgot nevezet-szerént kifejezzen, nem mongya sohált a szent Írás szükségesnek a maga tekéltességére.

NEGYEDSZER. Abban sem egyenetlenkedünk, hogy minden tradíciók, találmányok, rendelések, valamelyek az Isten ígével a sz. Írással ellenkeznek, megvetendők és lélek-vesztő hiúságok¹. Mert, a mint nem régen mondám, nem lehet, hogy ot igazság lehessen, a hol az Isten szavával ellenkezés vagy on.

¹ Matt. 15, 9.
 Marci 7, 9.
 Coloss. 2, 8.
 Titum 1, 14.
 Isai. 29, 13.

Ezek így lévén a kérdés csak abban vagy on: ha a bibliában, az ó- és új-testamentom könyveiben nyilván, világoson, tulajdon neme- és nevezete-szerént mindenek írva találatnak-e, valamelyeket hinnünk kel és az isteni szolgálatban cselekednünk? úgy, hogy ezekben a dolgokban semmit az Anyaszentegyháznak eleven tanítására és tradíciójára nem bízott Isten; hanem valamit az ő szava- és tanítása-gyanánt akart az emberekkel böcsültetni, azt mind a bibliába foglaltatta.

2. Az újítók vélekedése erről a kérdésvül.

Közönségesen a viszszałkódók azt vítattyák, hogy nem kel semmit Isten szavának és tanításának hinni és tartani, valamit a bibliában írva nem találunk. Halhadsza CALVINUST: *Verbum Domini unica est via, quæ ad investigandum, quidquid de eo teneri fas est, nos deducat. Ubi primum Verbi fines excesserimus, extra viam, et*

² Calv li. 3. c. *in tenebris esse cursum; in quo errare, labi identidem necesse est*².

21. num. 2. *Scriptura, est schola Spiritus Sancti, in qua, ut nihil prætermissum est, scitu NECESSARIUM, et UTILE, sic nihil docetur, nisi quod conducatur*³.

³ num. 3. *Esto hoc firmum Axioma; Non aliud habendum esse DEI Verbum, cui detur in Ecclesia locus, quam quod Lege primum, et*

⁴ Lib. 4. c. 8. *Prophetis, deinde Scripturis Apostolicis continetur*⁴. *Dominus totam veræ Justitiæ summam, et Omnes cultus Numinis sui partes, et quidquid ad salutem, necessarium erat, sacris suis Oraculis, tum fideliter complexus est, tum PERSPICUE enarravit. In his, solus Ma-*

⁵ Lib. 4. c. 10. *gister est audiendus*⁵. Másut nem csak azt írja, hogy, *In tota Religionis doctrina, aliud nec loquamur, nec sentiamus, quam quod*

Calv. lib. 1. c. 14. n. 4. *DEI Verbo fuerit nobis traditum; hanem azt-is hozzá adgya: Ju-*

*stilitæ regula, ex SOLA Scriptura petenda*¹. BEZÁnak ezekhez hasonló mondását hallók² ennek-előtte. Az augustai Confessio-is szörnyű véteknek itili, ha az isteni dolgokban valamit béveszünk, a mirúi írott törvény nincsen, mint a maga szavaiból hallók³. A HELVECIAI Confessiönak-is hasonló mondásit előhozók az ötödik könyvben⁴. Mely tudományban az ARIANUSOK igen örömet eggyeznek az újítókkal⁵.

¹ Libro 3. c. 17.
num. 8.
² Supra, f. 140.

³ Supra, f. 589.
finc.
⁴ Supr. f. 723.

⁵ Vide supra, f.
160, 161, 418.

3. Tizenhat tekintetes példából megbizonyodik, hogy a szent Írás-kivül sok dolgokat kel hinnünk.

Elébb-is mondám, hogy valami szükséges üdvösségünkre, azt a szent Írás mind magában kapcsollyá, midőn az Anyaszentegyház halgatására, a keresztyéni eggyesség megtartására, az igaz lelki pásztorok engedelmességére, az apostoli tradiciók megtartására kötelez bennünket. De e mellet azt hiszi és tanítja a romai Ecclesia, hogy sok dolgokat kel hinnünk és isteni tudomány-gyanánt bévennünk, mellyek a sz. Írásban tulajdon nemek-szerént írva nem talátnak; sőt külömben a sz. Írásból ki sem hozat-
hatnak jó következesekkel, hanem az Ecclesia és tradiciók méltóságának közben-vetése-álat. Azért ezeket csak az Ecclesiának eleitül-fogva kézrül kézre adatott tradiciójából kel megtanálnunk. Mely mondásból az jó-ki, hogy az isteni tudomány, az Isten ígéje, nem foglaltatott csak a sz. Írás könyveiben, hanem az Ecclesiának írás-kivül-való tanításában és tradiciójában-is.

Apostolicæ et
Ecclesiasticæ
Traditionis
differentiam,
vide, contra
Baldvinum,
cap. 6, 1.

Nem kellene annál töb példa a tradiciók hasznos, szükséges, bátorságos hitelének erőssítésére, a mit nem régen hallánk Irenæus mártirtúl, ki azt írja, hogy az ő idejéig, az-az, Úrunk születése-után száz-ötven esztendeig sok nemzetségek Írás-nélkül, csak tradicio-álat, híven szolgáltak Christusnak. Sőt a mint hallók, az apostoloknak Christus arrúl parancsolatot nem adott, hogy könyveket írjanak, hanem hogy predikállyanak; az-után írtnak, minek-utánna a CHRISTUS tudományát meszsze terjesztették és gyökerezítették. Mind-azálat, hogy a tradiciók szükséges vóltát az ellenkezőkkel megismértessük, hozzunk oly példákat, mellyekben az Ecclesia tradicióját a vissza-vonyók-is bévészik és tisztelettel követik.

Supr. fol. 1.
II. k.

Supr. fol. 2.
II. k.

I. Példa. Minnyájan tartozunk hinni, hogy bizonyos száma, laistroma, canona vagy az ó- és új-testamentom könyveinek, mellyeket Isten ígéje-gyanánt kel vennünk; mert e nélkül nem

tudnók megválasztani a szent könyveket az apocryfusoktól. Azért első és fő principiumja, fundamentoma a keresztyénségnek abban áll, hogy ezek a könyvek, mellyek a bibliában foglaltatnak, nem emberi gondolatból, hanem isteni tanításból származott írások, szent Írások: azoktól a profetáktól, apostoloktól, evangelistáktól íratnak, kiknek neveket előttök viselik. Ezeket pedig nem emberi vélekedésből és csalatkozható bizonyoságból kel hinnünk; hanem oly bizonyoson, mely bizonyoson hiszszük a sz. Írásban foglalt igazságokat, az-az, isteni hittel. Mert gyökere és fundamentoma, miért hiszszük a sz. Írásban foglalt tudományokat az, hogy ezekben a könyvekben Isten szavát hiszszük foglaltatni. Tehát erősebb hittel nem hihettyük a sz. Írásban talált igazságokat, hogy-sem a mellyel ezeket az írásokat Isten szavainak hiszszük. Bizonyos pedig, hogy a sz. Írásból nem tudgyuk, hányak és mellyek a sz. Írás könyvei; mert ezt sohúlt a sz. Írás fel nem jegyzi. És ha a bibliában világos szókkal volna írva, hogy a biblia Isten ígéje, vagy hogy a roma-béliekhez írt levél sz. Pál írása: erről a bizonyosság-tételről megújúlna a kérdés, miért hiszszük és honnan tudgyuk, hogy ez a bizonyosság Isten szava, Isten igazgatásából íratott? Tehát ezt a keresztyén hitnek fundamentomát (hogy ezek a szent könyvek,) isteni hittel hiszszük; noha erről írásban-adott bizonyosság-tételét Istennek nem láttuk. Tehát vagyon oly Isten ígéje, mely Írásban nem foglaltatott, hanem tradicióból vétetett. Mert eléb béven megbizonyítók, hogy egyébünnen nem tudgyuk, hogy valóságosan sz. Pál írási a bibliában foglalt levelek, hanem az Anyaszentegyház *TRADICIO*-jából. Azért noha az újítók igen ellenzik sokszor az apostoli tradiciókat: de az ó-testamentom könyveiről a sidók tradicióját böcsülletel vészik.

Supr. fol. 454,
460.

Supr. fol. 471,
472.

Csak ez a példa elégséges a különbözők meggyőzésére és az Anyaszentegyház tradicióinak erőssítésére. Mert azt kérdem a pártosoktól, lehetséges-e, hogy a közönséges Anyaszentegyháznak kézről kézre adott tradicióban hamisság légyen? vagy inkább lehetetlen, hogy ezekben merő igazságnál egyéb találtassék? Ha azt mondod, hogy hamisság nem lehet az Ecclesiának közönséges tradicióban: világosan következik, hogy szinte mint a sz. Írást, úgy a töb kézről kézre adott tudományit az Anyaszentegyháznak böcsüllettel kel fogadnunk. Ha azt feleled, hogy hamisság lehet a keresztyénség tradicióban: mingyárt kétesse tézsed a sz. Írás könyveiről-való tradiciót és gyanakodhatol, hogy talám szinte ez

az egyik tanítása az Ecclesiának, melyben az igazság-mellől ellépett. Ennek-felette, ha ilyen nagy derék dologban, mely az egész keresztyénség gyökerét és fundamentomát illeti, tudni illik, a sz. Írásról-való bizonyosság-tételben, bévészsük az Ecclesiának tanu-bizonyosságát: miért kel egyébben megvetni? Ez a bizonyosság oly hathatósan tetezett szent Ágostonnak, hogy a mint maga szavából értők¹, könnyebben megtagadná tellyességgel a keresztyénséget és semmit nem hinne, hogy-sem mint azt az Ecclesiát hamisságba keverődött győlekezetnek alítaná, melytől vette és tanulta a sz. Írást. Azt-is melléje veti, hogy kész balgatagság azon akadozni és abban gáncot keresni, a mit az egész Ecclesia egyszer jóvá hagyott².

II. Példa. Nem lehet böcsülleti a szent könyveknek, ha bizony-nyal nem hiszszük, hogy mind ennyi eretnekségek- és üldözések-közöt éppen, tisztán, vesztegetés-nélkül úgy maradtak a sz. könyvek, a mint az Isten emberitől írattnak. Ezt pedig egyébbün- nem tudhattuk, hanem az Ecclesiának kézről kézre adatott tradiciójából. Mert sohúlt a profeták és apostolok azt nem írták, hogy az ő írásokat soha senki meg nem vesztegeti. Sőt ez-előt megbizonyítók³, hogy a sidók és az eretnekek sok helyen megmocsokolták az Isten szavait, noha az Ecclesia afféle szennyet soha nem javallott.

III. Példa. Az Isten ígéje az igaz értelemben ál inkább, hogy-sem a bötüben; tartozunk-is azzal, hogy a sz. Írást csak az ő igaz magyarázattya- és értelme-szerént vegyük. Mellyik légyen pedig a sz. Írásnak igaz értelme és a különbözö, sőt egy-mással ellenkezö értelmek-közzül mellyiken kellyen megállani, előnkbe nem adgya a sz. Írás, fel sem jegyzi, meg sem magyarázza, ha az ő szavait tulajdon jegyzése-szerént kell-e venni vagy figurate; hanem az Ecclesia tanítása- és *TRADICIO*-ja-által kel ezeket megtanúlnunk.

IV. Példa. Hiszszük, hogy az Isten három személyében, egy állattyában. Ezt ilyen szókkal sohúlt a sz. Írásban nem olvassuk. Sőt a személyről és állatról nem tudom, hogy a sz. Írás sohúlt* emlekeznék oly értelemmel, a minémüvel ezekkel a szókkal élünk a Szent Háromságról szólván. Azért a Szent Háromság-tagadók a Lutheristák és Calvinisták fundamentomán éppítvén, azzal ostromollyák a Szent Háromságról-való igaz tanítást, hogy *Trinitas, Persona, Relatio, etc.* az Írásban nem találatnak. Sőt mikor a

* sohult = valahol.

Vide supra, fol. 161.

Vide supra,
fol. 635.

Supr. f. 466.
num. 8.

Verba Cal-
vini, vide infr.
lib. 11. c. 4,
2. initio.

váradí disputációban Melius Pétert szorongatják az erdélyi Arianusok, nyilván megvallák a Calvinisták, hogy ők régen ellene-mondottak a személynek és állatnak. Egyebet sem cselekedhettek tanítások fundamentomában maradván; mivel az isteni dolgokban semmit bé nem vésznek, a miről Írást nem mutathatni. Jóllehet, a mint hallók, a Helvetica Confessio a hypostasist¹, Calvinus, *lib. 1. c. 13. n. 2.* a trinitast és personát bőcsüllettel említi és feddi azokat, *n. 2. et 4.* kik a *Persona* és *Homousion* nevet gyűlölségesen megvetik.

V. Példa. Hogy a Credórúl ne szóllyak, mellyet tradicio-által, Írás-nélkül vettünk az apostoloktól, a tíz parancsolatot az Isten maga újaival írta, úgy-mond a sz. Írás. Ebben azt parancsolta, hogy a hetedik napot, mellyen a világi állatok teremtésétől megszűnék és megnyugodék, mellyet CHRISTUS és az apostolok illettek, mellyet most-is megszentelnek a sidók, tudni illik, a szombatot: az ő szent nevének tisztességére megillyük és megszentellyük. Ezt az Istennek erős parancsolattját elhadgyuk és más napot illünk. Ezt pedig nem gyanakodó vélekedésből vagy emberek szaváért cselekeszük; mivel ezekért nem vólna szabad az Isten hagyása-mellől elmenni: hanem Isten rendeléséből. Mert noha a sz. Írásban fel nem talállyuk; de az Anyaszentegyház tradiciójából tudgyuk, hogy Isten ő-maga változtatta-el a hagyott napot; és úgy rendelte, hogy a szombat-helyében vasárnapot innepellyünk. A kik semmit sz. Írás-nélkül nem akarnak hinni, mutassák-meg e két dolgot az Írásban. I. Hogy noha a tíz parancsolatnak minden egyéb részei a keresztyéneket-is illettek; de ebben az egy szombat dolgában nem kötelezi őket, hanem csak ideig-való vólt és a sidókat illette. II. Hogy a szombat-helyében vasárnapot kel szentelni a keresztyénekeknek. Én ezeknek egyikét sem olvastam az Írásban; és a ki fel akarja ezeket a bibliában találni, bár jó két-szeres oculárt vonnyon orrára. Említi sz. János titkos látásában az Úr napját¹: de azt nem mongya, hogy szombat-helyet ezt kel illeni; mint mikor a szombatot említi, sem tészí ezt innepépé. Ez-előt hallók Tertullianustól, hogy a régi keresztyénekek vasárnapot² illették. Sz. Ágoston pedig nem csak azt írja, hogy apostoli tradicióból származott ennek a napnak szentelése; de arra-is megtanít, mint kel ezt illeni, tudni illik, hogy senki akkor ne munkálkodgyék, nyulászást és részegséget ne úzzön, hanem minnyájan misét halgassanak, mennyei dolgokról elmélkedgyenek. Ennek-

¹ Apocal. 1,
10. Supr. fol.
352, 492.

² Diem Solis.

felette sok szép méltóságát említi ennek a napnak, mellyekért illendő vólt, hogy innepül rendeltetnék; mert, úgy-mond, ezen a napon vólt kezdeti a világnak; ezen támadott-fel CHRISTUS; ezen szállott-alá a Sz. Lélek az apostolokra; ezen esett először manna a pusztában; az utolsó feltámadás-is ezen a napon lészen: *Dominicum diem, Apostoli, et Apostolici viri, religiosa solemnitare habendum censuerunt. Eo die, nullus se a sacra Missarum celebratione separet, etc.* Noha pedig bolondúl cselekedék Carolostadius, ki minden keresztyént a sidó szombatra köteleze, imígyen írván: *Non Homini-bus solum, sed et Angelis mandatum est, ut diem Sabbati sanctificent; Diem vero Dominicam, parum tute sanctificari, quia ab hominibus est instituta:* de annyiból okosban viselé magát, hogy az egyszer felállatott hamisságtúl meszsze nem méne, és a sinór-mellet marada, nem akarván azt követni, a mirül Írás nincsen. De a Lutheristák és Calvinisták nagy gondolatlanúl haboznak. Mert egy-felől semmit nem akarnak hinni, a mirül Írások nincsen; más-felől a tíz parancsolatnak világos bötűje-mellől elmenvén, a szombatozásra senkit nem köteleznek. Sőt a Corpus Doctrinæban helyheztetett augustai Confessio¹ az apostoloktól származott dolognak nevezi a vasárnap-illést. Ugyan ezent taníttya a helveciai Confessio, mint ez-előt hallók². Azért Hunnius a ratisponai Colloquiumban azt mondá, hogy schismaticus vólna, valaki a vasárnapot meg nem szentelné³. CALVINUS pedig csudálatos, mely rútúl haboz e dologban. Noha nincs a sz. Írásban, hogy a szombat illése elrontatott: de azért megvallyá, hogy *In Adventu Christi, cum reliquis figuris abolitum fuit*⁴. A vasárnapról azt írja, hogy azt nem úgy kel illeni, mint-ha kötelesek vólnánk reá; sem kárhoztatni nem kel, ha ki más napot szentel: *Diem Dominicum, non ut Cærimoniam arcissima religione celebramus; sed suscipimus ut remedium, retinendo in Ecclesia ordini necessarium*⁵. *Neque sic tamen Septenarium diem moror, ut ejus sanctitati Ecclesiam adstringam: neque enim Ecclesias damnavero, quæ alios Conventibus suis solemnes dies habent*⁶. Azért azt írja a Calvinus életében Laingæus, hogy igyekezett Calvinus azon, hogy a vasárnap-helyet a pénteket szerezné illó-innepnek. Azt hiszem, ezzel a törököket akarta magához vonni, kikerül hallók eléb, hogy a pénteket illik.

A mit mondék a vasárnapról, azont mondom az húsvét, pünkösd és áldozó napjáról. Mert ezeket az újítók-is megillik; és

Augu. tom. 9.
Sern. 251. De
Tempore.

Ap. Schlüss.
li. 1. Theol.
Calv. artic.
10. f. 36.

¹ Supra, fol.
593. n. 11.

² Supr. f. 721.

³ Colloq. Ra-
tispon. edit.
Laving. f. 307.

⁴ Calv. li. 2.
c. 8, 11, 28.

⁵ Ibid. n. 33.

⁶ Num. 34.

Supr. fol. 729.

Luth. tom. 2. ha ki ezeken a szent napokon kaszálna, sütné vagy egyéb kézi-
 Lat. Vit. 1546. munkát művelne, sokkal inkább pöknék és szidalmaznák, hogy-sem
 f. 413. in for- azokat, kik ezeken a napokon megrészegednek a predikátorok
 mula Missæ, korcsomáján: *Nos Vittembergæ, solis Dominicis, et Festis Domini*
 pro Vittemb. *Sabbatizare quærimus, omnium Sanctorum Festa prorsus abrogando.*
 Maga sohúlt az új-testamentomban nincs parancsolatunk és tanu-
 ságunk arról, hogy ezeket a napokat meg kel szentelni; nem-is
 akkor illyük az húsvétot és pünkösdt, mikor Moyses-által Isten
 parancsolta. Ezeket pedig az innep-szenteléseket honnan vettük,
 Aug. ep. 118. megmongya sz. Ágoston illyen szókkal: *Illa, quæ non scripta,*
 c. 1. Similia, *sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe observantur;*
 epi. 119. c. 15. *dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quo-*
rum est in Ecclesia saluberrima autoritas, commendata retineri.
Sicut, quod Domini Passio, et Resurrectio, et Ascensio, et Adventus
de cælo Sancti Spiritus, anniversaria solemnitate celebrantur.

Act. 15, 20, VI. Példa. Noha az egész apostoli tanács azt végezé, sőt
 28, 29, 41. c. szükségesnek mondá és háromszor négyszer-is parancsolá a bibliá-
 16, 4. c. 21, ban, hogy a hívek meg ne egyék a vért és a fojtottat: mindaz-
 25. által felszabadíttatnak most az emberek, hogy ezeket megehessék.
 Két dolgot kel itt eszünkbe vennünk. I. Hogy nem csak az apos-
 tolok idejében, de az-után sok esztendők folyásában úgy megtar-
 tották ezt a végezést a keresztyének, hogy mikor az üldözők meg
 akarták ismérni a keresztyén embert, vérest adtak eleibe. Mert a
 hívek inkább akartak halált szenvedni, hogy-sem ezt megkóstolni:
 Tertull. Apol. *Suffocatis, et morticinis abstinemus, ne Sanguine contaminemur.*
 c. 9. n. 138. *Et inter tormenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos*
admovetis; certissimi scilicet, illicitum esse penes illos, per quod
exorbitare eos vultis. Azért Bibliides, Eusebiusnál, azt mondá a
 pogányok-előt, hogy nem szabad a keresztyéneknek vért enni:
 Euseb. li. 5. *Quomodo infantes ederent illi, quibus ne irrationalium quidem*
 c. 1. *pecudum Sanguine vesci fas est?* Minutius Felix e-képpen ád
 erről tanu-bizonyságot: *Tantum ab humano sanguine cavemus,*
 1 Minutius, in *ut nec edulium pecorum in cibus, Sanguinem noverimus*¹. Sőt a
 Octavio. *gök az apostolok rendelését követik és fojtottat nem észnek*².
 2 Supr. f. 238. II. Hogy noha a sz. Írásban sohúlt nem olvassuk, hogy ez az
 apostolok parancsolattya csak bizonyos üdőre szolgált: de a
 közönséges Anyaszentegyház tradíciójából és szokásából vettük,
 hogy csak addig tartott ennek a parancsolatnak ereje, míg hasznos

volt a sidókból és a pogányságból egybe-óltatott keresztyének gyarapodására. Mert az apostolok az igaz szeglet-kövön, CHRISTUSON, egybe akarván foglalni a két kő-falt, úgy cselekedtek, mint a kő-művesek, kik egy kő-falt a másikkal egybe akarván foglalni, egyenetlenül hadgyák a ragasztás helyeit, hogy a killyeb eresztett téglával könnyebben és erősebben egybe-foglaltassék a két fal. Azért egy-ideig az apostolok-is valami darabos sidó szoká-
 sokat elszenvedtek, hogy jobban egybe-forradna, és, mint az ag-
 tőkébe óltatott fiatal, megfogadnék a keresztyénség. Az-után,
 csak sz. Ágoston idejében-is, nevetséges dolognak tetczett, ha ki
 a véres állattól iszonyodott: *Hoc tunc Apostoli præceperunt, ut*
ab animalium Sanguine abstinerent; ne præfocatis carnibus ves-
cerentur, elegisse videntur rem facilem, in qua cum Israëlitis,
etiam Gentes, propter angularem lapidem, aliquid communiter
observarent. Ubi Ecclesia talis effecta est, ut in ea nullus Israëlitæ
carnalis appareat: quis jam hoc Christianus observat, ut turdos,
vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus
est? aut leporem non edat, si nullo cruento vulnere occisus est? Et,
si qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur.

Vide Act. 16.
v. 3. c. 21,
23. c. 18, 18.

Aug. 32. cont.
Faust. c. 13.

Ezek így lévén, a kik semmit nem akarnak hinni azon-kívül, a mit Írásban olvasnak: vagy tarcsák-meg ezt az apostoli parancsolatot, vagy mutassák-meg ennek a két dolognak egyikét az Írásban: I. Hogy ez a parancsolat csak ideig-való volt, míg a sidók hozzá-szoknának az evangéliomhoz. II. Hogy ezt a parancsolatot valamely utólban írt levélben felszabadították az apostolok. De ezeknek egyikét sem találják a sz. Írásban. És ha valamely helyen írva volna, hogy szabad ezeket megenni; mivel magán a sz. Írásból nem tudhattuk, mellyik levelet mely esztendőben írtak, és mellyik költ eléb vagy utólban: azt sem tudhattuk, ha az engedelem volt-e eléb, és utólban a parancsolat; vagy inkább a parancsolatot felszabadította utólban az engedelem. És bizonyára méltó csudálkozásra, hogy az újítók a világos sz. Írás bötűjét elhadgyák a tradicióért; a vér és fojtott állatok ételében, a szombat-inneplésben és a pénteknek hús-nélkül-való szenvedésében nem akarják a tradiciót követni; maga a botránkozásnak eltávoztatásáért ugyan tartoznának ezzel, a mint eléb Calvinustól hallók.

VII. Példa (mely tíz példát foglal magában,) a sacramento-mokrúl vagyon. Mert ha semmit nem kel hinni, a mit nem
 mutathatni a szent Írásban, mutassák-meg az ellenkedők a szent

Supra, f. 516,
517.

Írásban: 1. Micsoda a sacramentom? vagy azt a sacramentom definicióját, mellyet az apologia *Confess. August. art. 13.* és Calvinus, *l. 4. c. 14. nu. 1.* előállatnak, keressék-fel a sz. könyvben.

2. Szám-szerént hány sacramentom légyen, adgyák előnkbe a sz. Írásból? 3. *In specie*, nevezet-szerént hogy a keresztség vagy az úr-vacsora sacramentom légyen, hol olvasták a bibliában? 4. Hogy az úr-vacsorát éhomra kel venni és nem úgy, mint Úrunk adta, vacsora- és láb-mosás-után; akkor-is csak férfiakat részeltetvén? Valamint CHRISTUS az úr-vacsora osztogatása-után azt mondotta, *Hoc facite*: azon-képpen a láb-mosás-után azt mondá, *Et vos faciatis, Et vos debetis alter alterius pedes lavare*. Azért ha az Anyaszentegyház praxissának és szokásának hitele nincsen: mutassák-meg az újítók, honnan tudgyák, hogy az úr-vacsora vételére köteleznek az Úrunk szavai, a láb-mosásra nem köteleznek? 5. Hogy a keresztséget egyszernél többször nem szabad felvenni, noha az úr-vacsorát sokszor gyakorolhattyuk? 6. Mellyik apostol írásában találták, hogy az új törvényben töb feleséget egynél nem vehet ember, mint tudgyuk, hogy Ábrahám, Dávid és az ó-testamentombéli szentek többet vettek? Bernardinus Ochinus egész könyvében el akarta hitetni, hogy a keresztyén embernek szabad annyi feleséget tartani, menyit akar. Kí-ellen Beza más könyvet írt, *De Polygamia*; holot a többi-közöt, így szól: *Alterum Ochini argumentum est, quod nulla expressa Lege Polygamia prohibeatur. Ego vero respondeo, Non esse scriptas Leges de rebus omnibus*. 7. Sz. Pál apostol hányadik levelében írta, hogy megesküdgyél feleségeddel? hogy pap adgyon-egybe, és minémű szókkal kel egybe-adni? 8. Hol olvastad, hogy midőn a gyermeket megkereszteléd, ezeket a számos ígéket kel mondanod: *Én tégedet keresztelék, Atyának, Fiunak, és Szent Lélek Istennek nevében, Amen?* Olvasom azt, hogy Atyának, Fiunak, Szent Léleknek nevében kel keresztelni¹: de hogy ezeket a szókat kel mondani, sohúlt nem olvasom. Mert sz. Pál-is azt mongya, hogy mindent CHRISTUS nevében mívellyünk², mellyel nem kötelez, hogy minden szónk- és cselekedetünk-előt azt mongyuk, hogy ezt Christus nevében cselekeszszük. Azért Luthertől hallók ez-előt³, hogy ezek a szók-nélkül meg lehet a keresztség; és a görögök ilyen formán keresztelnek: *Baptizetur servus CHRISTI, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. 9. Mutassanak egy Írást arról, hogy a kiket valamely eretnek megkeresztelt, azokat nem kel

Calv. 1. 4. c. 19.
num. 15. dicit,
Definitionem
Sacramenti ab
ipso allatam,
non admitti
ab aliis.

Vide supra,
fol. 441.

¹ Matt. 28, 19.

² Coloss. 3, 17.

³ Supr. f. 437.

újonnan keresztelni? Mert sz. Cyprianus mártir sokkáig azt vátatta¹, hogy az eretnekek keresztége-által nem adatik Sz. Lélek; mivel a Sz. Lelket Isten csak az Anyaszentegyháznak adta. Ezellen sohúlt nyilván-való Írást nem találunk, úgy-mond sz. Ágoston²; hanem az Anyaszentegyháznak tradiciójával nyomatott-le ez az újság³: *Nolite nobis objicere Cyprianum. Nondum erat diligenter illa Baptismi quæstio tractata: sed tamen saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia; quam consuetudinem, credo ex Apostolica Traditione venientem, sicut multa non inveniuntur in Literis eorum, neque in Conciliis posteriorum; et tamen, quia custodiuntur per Universam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita, et commendata creduntur.* 10. Ugyan-ezen sz. Ágoston azt mongya, hogy a kised gyermeckék keresztelését apostoli tradicióbúl vette az Ecclesia: *Consuetudo matris Ecclesiæ, in Baptizandis parvulis, nequaquam spernenda est; neque ullo modo superflua deputanda; nec omnino credenda, nisi Apostolica esset Traditio.* Mert, jóllehet ama szókat, *Ha ki újonnan nem születik vízből és Szent Lélektül, meny-országba nem mégyen*⁴, egy igyenes lineán úgy magyarázván, mint a régi szentek értették, világosan megbizonyodik belőlök, hogy a kisedeknek szükséges a kereszttség: de a mint eléb hallók, Calvinus a vízen nem akar vizet érteni, hanem Szent Lelket⁵, sőt azt sem akarja megengedni, hogy ot Christus a keresztsegrül szól. Ha pedig keresztsegrül értyük-is a Christus mondását; és valaki csavarogni akarván azt mondaná, hogy miképpen az úr-vacsora vételérül adott parancsolatot csak azokrúl kel érteni, kik magokat megpróbálhatták; mivel szent Pál azt hadgya, hogy az ember magát megpróbálja és úgy egyék abból a kenyérből: azon-formán a keresztsegrül adott parancsolatot-is azokrúl érthetni, kiket eléb taníthatunk, kikben hallás-által hit nevedett; mivel Úrunk azt akarta, hogy az evangeliom predikáltassék, és úgy kereszteltessenek a hívek⁶. Ha ki (mondok) így kezdene maga eszéből agyaskodni, nem látom, mint győzetnék-meg csak a csupa szent Írásból. Mert hogy az apostolok egész ház-népet megkereszteltek⁷, el nem hiteti, hogy gyermekek-is vóltak a ház-nép-közöt; mert sok cseléd vagon, melyben gyermekek nincsenek.

Vannak több efféle példák, mellyeket a vissza-vonyók egyaránt hisznek velünk, noha azokrúl világos mondások nem találtnak a szent Írásban. De a kinek ezek nem elégségesek, annak eláltalkodott vakmerőségét semmi példák meg nem győzik.

* cseléd = család.

¹ Cypr. epist. 70, 71, 72.

² Tom. 7. li. 1. cont. Crescon. c. 31, 32 et 33.

³ Aug. tom. 7.

li. 2. de Baptismo, contra

Donat cap. 7.

Et li. 4. cap. 6.

Lib. 8. c. 23.

Aug. tom. 3.

de Genesi ad

liter. 1. 10. c. 23.

Et Ser. 14. de

Verbis Apost.

Et 4. de Bapt.

contr. Donat.

cap. 24. citato

supr. f. 108. fin.

⁴ Ioan. 3, 5.

⁵ Calv. supr.

fol. 510.

⁶ Mar. 16, 15.

⁷ Act. 16, 15.

1. Cor. 1, 16.

4. A régi synagogának példája erősíti ezen igazságot.

Emlekezetbe sem kel hozni ama tradíciókat, mellyekért CHRIS-
 tus feddi a farisæusokat, *Matth. 15, 3.* mivel ezek Isten parancso-
 lattyaival ellenkeztek. Azokról sem kel szólnunk a tradíciókról,
 Coloss. 2. mellyeket szent Pál emberi tradícióknak nevez, mivel csak emberi
 lélektől vóltak rendeltetve, és azokra nem terjed a keresztyén hit,
 mely tisztán csak az igaz ISTEN szaván fondáltatik. Arról sem
 emlekezem, hogy az írott törvény-előt, Ádámtól-fogva Moysesig,
 két-ezer esztendő-felet írás-nélkül, tradíció-által hittek a sidók; erre-
 nézve írja Calvinus, hogy a mit Moyses írásba foglalt, *Longa tem-*
 porum serie a Patribus, quasi per manus TRADITUM accepit, az
 atyáktól kézrül kézre adatott tradícióból vette. Mert a mint Ábra-
 hámról írja Moyses, hogy az ő fiait Isten úttára tanította¹ eleven
 szóval: úgy a töb szentek-is ezent cselekedték. Az írott törvény
 után a CHRISTUS jöveteléig két-ezer esztendő-alat sokan a pogány
 nemezettek-közöt írás-nélkül szolgáltak Istennek, úgy-mond szent
 Ágoston: ez szent Jóbnak és barátinak példajából megtetczik. A
 sidók-is, noha írott törvények vala, de az isteni dolgokat nagy
 részre eleven tanításból és atyai tradícióból tartották; kivált-képpen
 azokban az üdőkben, mellyekben a szent könyveket nehezen kap-
 hatták vala, mint kitetczik, *4. Reg. 22, 8. et 13.* De ezeknek
 békét hagyván, szóllyunk csak azokról a sidók tradícióról, mellye-
 ket tagadhatatlan, hogy a sidók bévettek, és vagy CHRISTUS Úrunk,
 az apostolok és profeták említnek, vagy a régi szent Atyák elő-
 hoznak.

I. Kétség-kivül vettetett, hogy a sidók sem tudhatták csak
 magán a szent Írásból, hogy amaz öt könyvek, a Pentateuchus,
 Moyséstól íratlak; és hogy oly tisztán és éppen, vesztegetés-nélkül
 maradtak, mint elsőben Isten íratta. Azt sem tudták csak a szent
 könyvekből, mint kel az írásnak homályos szavait érteni. Mert
 miképpen ezeket mí az Anyaszentegyház tradíciójából tanúlyuk:
 azon-képpen a synagoga kézrül kézre adott tradíciókból vette ezeket.
 Sőt, a mint ennek-előtte mondám, még a sidó bötűnek igaz olva-
 sását sem tudhatták külömben, hanem tradícióból.

II. Az Evangeliomból kitetczik, *Matth. 12, 27. Actor. 18, 13.*
 hogy a sidóknál ördög-űző exorcisták vóltak; noha az írott tör-
 vényben efféle hivatalnak és tisztnek rendelésérül emlekezet nin-
 csen, hanem csak tradícióból vétetett vala. Mely dologrül így szól

Calvinus: *Non habebant quidem Judæi Exorcistas ex Legis præscripto: verum, scimus DEUM, suam inter eos præsentiam, variis miraculis subinde testatum esse. Ita fieri potuit, ut invocato DEI nomine, Dæmones fugarent.* Calv. Matt. 12, 27.

III. Az Úr szekrénye-eleibe minden szombaton tizenkét meleg kenyeret tettek. A mely kenyereket elszedtek onnan, azokról oly parancsolat vólt, hogy a papok egyék-meg a szent helyen és onnan ki ne vigyék¹. Mindazáltal tradicióból vett dolog vólt, hogy mikor valaki megszűkült és nem vólt egyéb táplálása, hozzá nyúlhatott ezekhez, mint Dávid hozzá nyúla². Ebből a tradicióból támaszt bizonyyságot Christus a sidók-ellen³.

IV. Megtíltotta vala Isten, hogy szombaton semmi munkát ne tégyenek. De tradicióból és régi szokásból úgy magyarázták az Isten törvényét, a mint Úrunk mongya, hogy a papoknak szabad vólt mészárlani az áldozatokat⁴, szabad vólt környül-metélni⁵, szabad vólt kútba esett marhájokat kivonni⁶, szabad vólt ellenségeikkel hadakozni.

V. Tradicióból tudták azt-is, a mit szent Lukács említ⁷, hogy szombaton bizonyos meszsziére-való útat szabad vólt menni a sidóknak; noha Isten azt parancsolta vólt, hogy vesztég légyenek és nyugodgyanak szombaton.

VI. Azok-is a két dolgok, mellyekről sz. Pál emlekezik, nem az ó-testamentom könyveiből, hanem csak tradicióból vóltak tudva, hogy Jannes- és Mambres-nevű ördögösök Moyses-ellen sokat tusakodtak; és hogy Moyses a Sinai hegyen azt mondotta, hogy ő megrémült és reszketett féltében. Mely szókat sohúlt az ó-testamentomban nem olvasunk.

VII. Judás apostol azt írja, hogy a Moyses testén versengett sz. Mihály angyal az ördöggel; és feljegyzi, minémű szókkal dorgálta az ördögöt. Maga az egész ó-testamentomban errül emlekezet nincsen.

VIII. A halottakért csak tradicióból szoktak vala áldozatokat szolgáltatni; noha errül írott törvényt nem olvasunk. A rechabíták-is írás-nélkül dicsíretes tradiciókat követtek.

IX. Azt parancsolta vala Isten, hogy minden férfiu esztendőben háromszor felmennyen az Úrtól választott helyre. Mindazáltal a régi tradicióból vett szokás-szerént csak azok köteleztettek ezzel a parancsolattal, a kik közel-nemmen laktak Jerusalemmhez; mert a távúl lakók egész esztendő-által útban lévén, sem tehettek vólna eleget ennek a parancsolatnak.

X. Isten a húsvét illésérül bizonyos törvényt szabott, *Num. 9, 3*. De azért jó okokból szabad volt elhallasztani más hólnapra az inneplést, mint megláthatod, *2. Paral. 30, 2*.

XI. Az Enoch profeciáját, melyről emlekezet vagyon a sz. Judas levelében, *v. 14*. írás-nélkül, csak tradíció-által tudták a sidók.

XII. A királyi könyvben csak azt talállyuk, hogy Illyés profeta-idét három esztendeig nem vólt esső, *3. Reg. 17, 1*. De tradícióból vétetett vala, hogy a három esztendő-felet hat hólnap múlt, melyben esső nem esett; *Jacobi 5, 17. Lucæ 4, 25*.

XIII. A sidók synagogájának bizonyos hólnapokban szabott bőjtölési vóltak, mellyeket nem egyébűn, hanem tradícióból tudtak a sidók. Negyedik hólnapban, mely nekűnk junius, a törvény tábláinak eltöréseért bőjtöltek, mely felíratott, *Exod. 32, 19*. Ötödik hólnapban bőjtöltek, mezít-láb jártak, és a Jeremias siralmít éneklették a templomnak Nabuchodonosortúl esett romlásaért, melyről emlekezik Jeremias, *c. 52*. Hetedik hólnapnak harmadik napján bőjtöltek a Godolias halálának emlekezetiért, mellyet olvassunk Jerem. *41*. Tizedik hólnapban, mely mí-nállunk december, a sz. váras pusztúlásaért bőjtöltek; mivel Nabuchodonozor ennek a hónap tizedik napján szállotta-meg a várast. Ezeket a bőjtöket említi Zacharias profeta, *cap. 8, 19*. úgy mint szokott dolgokat; noha sohűlt ezekrűl a törvényben írás nem taláztatott.

XIV. Sz. Ágoston azt írja, hogy az írott törvény-előt bizonyos orvossága vólt a kisdedeknek eredendő bűnből kitisztúlásokra. Azon képpen tehát a környűl-metélésnek rendelése-után-is mind a leányoknak, mind a férfiaknak, kik környűl-metélés-, az-az kilenczed nap-előt meghóltak, az eredendő bűn-ellen eszközöknek kellett lenni; noha errűl sincs a sz. Írásban emlekezet.

5. Az ellenkezők tulajdon vallásából erőssödnek a tradíciók.

A mint egyéb dolgokban haboznak és tétovázva magok vélekedésit ellenkező mondásokkal felforgattyák az új tanítók, magokra tellyesítvén a sz. Pál mondását, *Proprio judicio condemnatus*; úgy Tit. 3, 11. ebben-is a tradíciók dolgában magok ítéleti-szerént sem igaz, a mit tanítanak. Mert noha igen vítattyák, a mint hallók, hogy semmit nem kel hinnj, a mit sz. Írásból meg nem mutathatni: de más-felől, meggyőzetvén az igazságtúl, megvallyák, hogy ők-is

Aug. 5. contr.
Iuhan. c. 9.

Supr. fol. 377.
378.

sokat hisznek, a mit sz. Írásban meg nem mutathatnak. Ha azért a scorpiónak marása-ellen job orvosság nem lehet, mint maga a scorio; és a viperának mardosását jobban nem orvosolhattuk, mint a viperából csinált terjéssel*: méltó, hogy az ellenkezők bizonyosságával roncsuk az ő tévelygéseket.

Először azért sok tétovázó csavargások-után, mellyeket ez-előt lecsöpüllének, minnyájan az újítók megvallyák, hogy magán a sz. Írásból végére nem mehetünk, hanem tradicióból kel megtanúlnunk, mellyek a sz. könyvek; és hogy valóságosan azok írták a sz. könyveket, kiknek neveket viselik, sem ezek-után senkitül meg nem vesztegettettek. Ezt a Calvinus, Kemnitius, Hunnius, Melanchton szavaiból ennek-előtte elégségesen megbizo-Supr. fol. 464. nyítók. Kiknek mondásokat nem szükség újonnan leírnunk.

Másodszor. Azt-is vallyák az újítók, hogy a sz. Írás értelmét és magyarázattát maga az Írás ki nem jelenti; mert ha az Írás maga megmagyarázná szavait, nem kellene senkinek ezt fejtegetni. A különböző magyarázatok-közöt sem térsen választást a sz. Írás, mellyikét kel követni. Ha azért a sz. Írás magyarázattát hinnünk kel, és ez a sz. Írásban nem találtatik: nyilván-való, hogy oly dolgot kel hinnünk, mely a sz. Írásban nincs kiírva. Hallyad mint szól Calvinus e dologról: *Si verbum exoticum apellant, quod totidem syllallis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam Legem nobis imponunt, qua damnatur omnis INTERPRETATIO, quæ Scripturæ contextu non consarcinatur. Quid vetat, quo minus, quæ CAPTUI NOSTRO PERPLEXA in Scripturis et IMPEDITA sunt, ea verbis planioribus explicemus?*

Calv. li. 1. c.
13. num. 3.

Harmadszor. A mit a sz. Írás szavaiból okoskodással, consequenciákkal és argumentálással kihoznak az újítók, azt sem talállyák a sz. Írásban. Valamit pedig mí-ellenünk hisznek és tanítanak, azokban semmi sincs a sz. Írás bötűjében; hanem csak elmés okoskodásokkal, értelmes következesekkel, argumentálással, consequenciákkal akarják kifacsarni a szent Írás szavaiból. Mert az egész sz. Írásban sohült nem talállyuk, hogy csak két sacramentom vagyon, nem szabad a szenteket segítségül hínunk vagy a halotakért imádkoznunk: hanem ezeket magoktól csinálgtott consequenciákkal erőssítik. Tehát arra mennek, hogy a sz. Írásban nincsenek minden szükséges dolgok nyilván megírva; és ollyat-is hisznek, mellyet a sz. Írásban meg nem mutathatnak. Mert a mit

Vide supra,
fol. 518, et
519.

Nullum dogma Novatorum est in Scriptura.

* Terjek = kenőcse (theriaca).

csak consequenciák-által akarnak kihozni a sz. Írásból, nincs az kifejezve a sz. Írásban; mivel, ha kifejezve vólna, nem kívántatnék annak kihozására semmi consequencia. Miképpen azért ama mondásból, *Ez az én Fiam, őtet halgassátok*, jó consequenciával megerősítetik, valamit CHRISTUS tanított; de azért senki azt nem mondhattya, hogy abban az egy-nehány szóban nyilván kijelentett minden tanítása Christusnak: azon-képpen, a mit következők-által kihozunk a sz. Írásból, csak implicite, bétakarva mondhattyuk, hogy a sz. Írásban vagyon, a mint ez-előt mondók, hogy a sz. Írásban minden szükséges dolgok megtaláltatnak, implicite, némely közönséges mondásoknak erejében. Válaszszanak azért e kettőben az újítók: ha hinni nem akarják, a mit fel nem találnak a szent Írásban; tehát semmit abban ne hidgyünk, a mit mí-ellenünk hisznek. Ha pedig oly dolgokat hisznek, mellyek a sz. Írásban nincsenek, hanem okoskodással hozatnak-ki abból: tehát ennek-utánna ne kiálcsák, hogy semmit nem kel hinni, a mit sz. Írásban nem olvasnak. A romai Ecclesiát se vádollyák, mint-ha a sz. Írást fogyatkozottnak, csonkabonkának tanítaná, midőn oly dolgokat hiszen, mellyek az Isten könyvében kiíratva nem találtatnak; mivel ők sem találják a sz. Írásban minden tanításokat *expresse, explicite*; azt pedig a romai Ecclesia-is vallya, hogy *implicite, mediate, virtute*, minden szükséges tudomány a sz. Írásban vagyon, és abból kihozathatik az Anyaszentegyház-, az igaz lelki-pásztorok, a tradíciók méltóságának állatásával; mert ezek-nélkül a sz. Írásból csinált consequenciák igen bizonytalanok és sokszor veszedelmesek, mint Supra, f. 521. ennek-előtte megbizonyítók.

¹ Supra, f. 264, 265. Negyedszer. A mint ennek-előtte hallók¹, a helveciai Confessio, Calvinus és egyebek a nicænum, constantinopolitanum, ephesinum, chalcedonence győlekezetek végezését és tanítását bévészik; sőt azt-is, a mit a CHRISTUS születése-után öt-száz esztendeig vallottak és hittek a Páterek. Tagadhatatlan pedig, hogy a négy szent győlekezetben sok afféle végezések vannak, mellyekről a sz. Írásban nyilván-való emlekezet nem tatáltatik, mint ez-előt

² Supra, f. 222, hallók² és Calvinus sem tagad³.

^{223.}
³ Supra, f. 147, 148. Ötödször. Hogy azokat a példákat újobban elő ne hozzuk, mellyeket mondám, hogy sz. Írásnak világos tanítása-nélkül velünk együt hisznek és tartanak az újítók: Calvinus isteni tradíciónak írja, hogy térdre-esve imádkozzunk, mikor egybe-győlünk az isteni

szolgálatra: *De Genculatione, quæ fit dum solemnes habentur Precationes, quæritur, Sitne humana TRADITIO, quam repudiare, vel negligere cuius liceat? Dico, sic esse humanam, ut simul sit Divina*¹. Azt-is megvallyá, hogy az Ecclesiának szent és hasznos rendelési vannak, mellyeket igen javal: *Nobis certamen non est contra sanctas, et utiles Ecclesie Constitutiones, quæ vel ad disciplinam, vel honestatem, vel pacem conservandam faciunt*². Ezek-mellé veti, hogy szabad, sőt szükséges, hogy az Ecclesia bizonyos törvényeket és rendelkezéseket szabjon az isteni szolgálatban: *Si Ecclesie incolumitati bene prospectum volumus, diligenter curandum est, quod Paulus jubet, ut decenter omnia et secundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta insit diversitas; neque Politia ulla satis firma est, nisi certis Legibus constituta, nec sine stata quadam forma servari Ritus quispiam potest: Huc ergo quæ conducunt Leges, tantum abest ut damnemus, ut his ablatis, dissolvi suis nervis Ecclesias, totasque deformari et dissipari contendamus*³. Efféle egyházi törvényekről pedig azt írja, hogy isteni parancsolat ereje-által kötelezik az emberek lelki-isméretit: *Etsi Leges singulæ conscientiam non attingant; generali tamen DEI præcepto tenemur, quod Magistratum auctoritatem nobis commendat*⁴. Mind ezekből világosan következik, hogy az ellenkezők ítéleti-szerént-is sok dolgokat az Ecclesia tanításából kel vennünk és követnünk, mellyek sz. Írásban nyilván nem találtatnak.

¹ Calv. 1. 4. c. 10. num. 30.

² Calv. 1. 4. c. 10. num. 1.

³ Ibid. num. 27. 1. Cor. 4, 40

⁴ Libr. 4. c. 10. num. 5. Rom. 13, 1.

6. Igaz okoskodással meggyőzetik az ellenkezők vélekedése.

Az emberi okosság vezérléséből két erős bizonytságot támaszthatunk, mellyekből győzedelmesen kitétczik az új vallásnak hamissága.

ELSŐ: Ha a szent Írás magán elégséges az egész üdvösséges tudományra, azt kérdem: a tellyes sz. Írásnak minden könyveiben *conjunctim* taláztatik-e a *Perfecta Doctrina*, tekélletes és elégséges tudomány; vagy csak némely bizonyos könyveiben és részeiben? Ha a tellyes szent Írásban *conjunctim*, és nem csak valamely könyveiben és részeiben taláztatik az ép és elégséges tudomány: nyilván következik, hogy a keresztyénségben nincs elégséges regulája és tanítása az igaz hitnek; mert maga a sz. Írás sokszor oly könyvekre mutat, mellyek elvesztek. És nevezet-szerént az ó-testamentomban legaláb huszon-három könyvről téssen emlekezetet

a sz. Írás, mellyek elvesztek: Liber Bellorum, *Num.* 21, 14. Liber Justorum, *Josuae* 10, 13. 2. *Reg.* 1, 18. Liber Verborum dierum Salomonis, 3. *Reg.* 11, 41. Liber Verborum Regum Israëli, 3. *Reg.* 14, 19. Liber Verborum dierum Regum Juda, 3. *Reg.* 14, 29. Liber Samuelis Videntis: Liber Nathan: Volumen Gad Videntis, 1. *Paral.* 29, 29. Liber Ahiaë Silonitis: Visio Addo, 2. *Paral.* 9, 29. Liber Jehu filii Hanani, 2. *Paral.* 20, 34. Historia Oziæ, conscripta per Isaiam Prophetam, 2. *Paral.* 26, 22. Sermones Hozai de Rebus Manassis, 2. *Paralip.* 33, 19. Lamentatio Jeremiæ, in funere Josiæ, 2. *Paralip.* 35, 25. Volumen Jeremiæ de Eversione Urbis, *Jerem.* 36, 6. Liber Jeremiæ de Vastatione Babylonis, *Jerem.* 51, 60. Salomonis Tria millia Parabolarum, Quinque millia Carmina, De Herbis, Jumentis, Volucris, Reptilibus, Piscibus, 3. *Reg.* 4, 32, 33. Prophetia Enoch, *Judæ.* v. 14. Epistola Eliæ, 2. *Paral.* 21, 12. Descriptiones Jeremiæ, 2. *Machab.* 2, 1. Liber dierum Sacerdotii Joannis, 1. *Machab.* 16, 24. Jeremiasban sem találtatik, a mit szent Máté, *Cap.* 27, 9. említ az ő írásából; mert elveszett az a része a Jeremias írásának. Az új testamentomban szent Pálnak a laodicæa-béliekhez írott levele elveszett; noha ebben oly szükséges dolgok vóltak, hogy szent Pál ugyan megparancsolá a colossa-bélieknek, hogy azt a levelet elolvassák. És megvallya Beza, hogy Epifanius bizonyoságot-is támaszt Marcion-ellen abból a levélből.

Ad Coloss.
4, 17.
Beza ibid.

Ha pedig azt mongyák az ellenkezők, hogy az ép és elégséges tudomány, *Perfectio Doctrinæ*, nem az egész szent könyvekben *conjunctim*, hanem azoknak valamely bizonyos részeiben foglaltatik: kifeselhetetlen labyrinthusba akadnak. Mert meg kel, *determinate*, nevezet-szerént mutatni, mely részében találtatik a sz. Írásnak az elégséges és szükséges tudomány? Bizonyos okát és fundamentomát kel adni, honnan és mi módon tudgyák, mellyik része elégséges a sz. Írásnak? És nem csak a könyvekről kel itéletet tenni, hogy-ha ezek a tudománynak tellyességéhez szükségesek-e, úgy mint a Filemonhoz írt levél, a sz. János második és harmadik levele; hanem a könyvek részében és versében-is meg kel mutatni, mellyek szükségesek a tudomány épségéhez, és mellyek-nélkül maradhat éppen az üdvösséges tudomány. Ezt pedig soha véghez nem vihetik. Tehát meg kel vallani, hogy az Ecclesia tanítása- és tradíciója-nélkül éppen az üdvösséges tudományt csak magán a sz. Írásból nem vehettyük.

MÁSODIK: A kik az Anyaszentegyház tradícióit megvetik, keresztyén hittel nem hihetnek semmit azokban, a mellyek hitele szükséges a keresztyénséghez: tudni illik, hogy ha vóltak-e az apostolok-után szent doctorok és conciliomok? Végeztek-e valamit az eretnekek-ellen? Ezek és hasonló dolgok, mellyek az apostolok halála-után lettek, nincsenek a sz. Írásban. Az historiák pedig az Ecclesia tradíció-nélkül csak emberi hitelt szerezhhetnek és gyakran megcsalhatnak. És szinte mint az újítók a régi historicusok bizonyági-ellen azt vitatják, hogy sz. Péter Romában nem vólt; ugyan-azon nyomon a több dolgokban-is kétséssé tehetik a historicusok írásit. Azért valaki a tradíciókat félre teszi, a keresztyénségnek minden állapotját bizonytalanná teszi.

7. *CHRISTUS Úrunk erősítette a tradíciókat, midőn az Ecclesia tanításához kötelezett.*

A tradíciók és egyházi rendelkezések fundamentomát maga építette Christus, midőn határozás-nélkül azt parancsolta, hogy az Ecclesiát halgassuk; és a ki ezt nem halgattya, pogánynak tarcsák, *Sit tibi sicut Ethnicus*. Azon-képpen mikor arra kötelezett, Matt. 18, 17. hogy a lelki-pásztoroknak engedgyünk, tanításokat kövessük és tarcsuk: *Omnia, quæ dixerint vobis, servate et facite*¹. *Obedite Præ-* 1 Matt. 23, 2. *positis vestris, et subjacete eis: Ipsi enim pervigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris*²; az ő tanításoknak és ren- 2 Heb. 13, 17. deléseknek erősséget adott. Hogy pedig senki szívébe ne ütköz- nék, hogy ezek tanításával megcsalatik: azt fogadgya, hogy ő igazgattya, vezérli és oktattya az Ecclesiát és annak pásztorit: *Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*³. *Qui vos audit, me audit*⁴. *Non vos estis qui loquimini,* 3 Matt. 28, 20. *sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*⁵. Annak-okáért vala- 4 Luc. 10, 16. mely bizonyoson és bátorságoson hiszünk magának Christusnak, 5 Matt. 10, 20. oly bizonyoson hihettyük az Ecclesia tradícióit.

8. *Szent Pál írásából megerősítettnek a tradíciók.*

Tagadhatatlan, hogy mind maga Christus, mind az apostolok sokat tanítottak, mellyek írásban nem kapcsolattak. Sz. János Ioan. 21, 25. írja, hogy e világ bé nem fogná, a menyi könyvet kellene írnyia, ha Christusnak minden cselekedeti megíratnának; mivel maga-is

CHRISTUS azt mondá tanítványinak, hogy sokat kellene nékik mondani, mellyeket el nem viselhettek akkor¹. Szent Lukács írja, hogy Christus feltámadása-után negyven napig predikállott az Isten országáról², mely predikációkat senki írva nem hadta. Sz. János az ő második és harmadik levele végében írja, hogy sokat kellene írnia, de szóval akarja azt a hívek-eleibe adni: *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum: Spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui*³. Szent Pál-is mind az Antichristusról⁴, mind az oltári-szentség szolgáltatásáról tanított oly dolgokat, mellyeket írásba nem foglalt⁵, a mint ezennel meghallyuk. Az-is nyilván-való, hogy ha a keresztyén hitnek gyarapodása és megtartása írás-nélkül nem lehetett; ha a keresztyének kötelesek, hogy csak az íráshoz ragaszkodgyanak, mint megparancsolá CHRISTUS az apostoloknak, hogy predikállyanak: úgy és sokkal inkább megparancsolta volna, hogy könyveket írjanak; sőt maga-is Christus könyveket írt volna. Sz. Pál apostol-is a hit fundamentomáról szólván nem mondaná, hogy a hit hallásból, hanem hogy írásból vagon.

De, hogy ezeket halgatással mulassuk, a sz. Pál apostol írásiból három bizonytságot támasztok:

Első bizonytság: Sz. Pál arra kötelezi a híveket, hogy a tradiciót vastagon tarcsák, mellyeket vagy levél-által, vagy eleven szó-által vettek: *Itaque fratres, state, et tenete Traditiones, quas didicistis, sive per Sermonem, sive per Epistolam nostram*. Hiszem nyilván-való ígék ezek, mellyekkel sz. Pál apostol egy-aránt kötelezi a levélben foglalt, és a levél-kivül eleven szóval hirdetett tudományra a híveket. Ez oly kedvek-ellen-való mondás az újtóknak, hogy az ördög sem fút inkább a kereszt-előt, mint ők szaladnak, mikor ezt az isteni tanításnak fényességét szemek-közzé vettyük. Holot sz. Pál nem szól csak valami aprólék külső rendtartásról, a mint Calvinus és Beza megvallyák: *Quod nonnulli ad præcepta externa Politicæ restringunt, mihi non placet: modum enim Standi indicat. Atqui ad inflexibile robur instrui, res longe altior est externa disciplina. Quare totam Doctrinam hoc nomine complectitur*.

Ita Hunnius,
Colloq. Ratis-
pon. Laving.
fol. 329.
Vithaker, Lu-
nius, etc.

Hogy tellyességgel hátat ne adgyanak, azt felelik erre némel-lyek, hogy mikor sz. Pál ezt a levelet írta, még akkor sok részei a sz. Írásnak nem vóltak írva: ez-okon szükség vólt sok dolgokat írás-nélkül hinni. Az-után éppen ki kele a sz. Írás, melyben

mindenek felíratának, mellyeket az-előt csak eleven tanításnak tradíciójából tudtak a hívek, és akkor nyaka szakadott a tradícióknak.

De ez-ellen oly győzedelmes erősségeket támaszthatunk, hogy ha szemeket bé nem akarják kötni, magok-is megtapasztallják helytelenségét mondásoknak:

I. Azt kérdem, ha ezt a feleletet sz. Írásból vették-e, vagy csak magok gondolták, hogy utat veszthessenek? Ha az Isten ígéből vették: mutassák-meg világos ígéssel, mely esztendőben írta sz. Pál ezt a levelet? A több apostoli levelek-is mely esztendőben költek? Mert a míg ezeknek végére nem megyünk, nem tudhattuk, hogy a thessalonika-béliekhez írt levél-után írtak valamit az apostolok. Tudom pedig, hogy gyertya-világnál sem találunk erre bizonyoságot a sz. Írásban. Arra-is támaszszanak nyilvánvaló szókat az Isten könyvéből, hogy mind azokat a meg nem íratott tradíciókat, mellyekről sz. Pál emlekezik, az-után valamely könyvekben feljegyezték az apostolok. Ha ezeket a sz. Írásban meg nem mutathatták, mivel semmit a hithez tartozó dolgokban nem akarnak hinni sz. Írás-nélkül: magok sem hiszik, úgy álítom, hogy helyes légyen feleletek. Ha pedig ezt a feleletet és az említett két dolgot írás-nélkül hiszik: mit kötődnek tehát velünk, hogy mí-is hiszünk oly dolgokat, mellyekről írás nincsen? Tudom, hogy az Anyaszentegyház historiáiból alkalmas jelenségeket szedgethetünk, mellyekből megércsük, mely levelet mely esztendőben írtak az apostolok: de az újítók sz. Írás-nélkül nem akarnak semmit hinni. A sz. Írásból pedig ezt soha ki nem fejtegethetik.

I.

De Evangelior.
scriptione,
sup. f. 12, 13.
II. k. De ordine
ep. Pauli, Ser-
rar. Thesi 64.
de Paulo.

II. Elmémbe nem foghatom, miképpen foglalhatták írásba az apostolok mind azokat, valamelyeket az apostoli tradícióból és az Anyaszentegyház tanításából vettek a hívek. Mert ha a szent Máté evangelioma-eleiben nagy bötűkkel azt írták volna-is, hogy ez az evangeliom szent Írás; de tradíció-nélkül ugyan nem tudhatták volna közönségesen a hívek, hogy ez az elől-járó írás igaz, és nem csak hamissan költött czifrázás volna; mert szent Pál jelentí, 2. *Thessal. 2, 2.* hogy az ő nevére mások is írtak leveleket. Azon-képpen, ha valamely homályos mondást az írásban megmagyarázott volna-is a Szent Lélek, szinte olyan versengést indíthatott a tévelygő ez-ellen a magyarázat-ellen, mint most a bötű-ellen.

II.

NOTA.

III. Mikor szent Pál a thessalonikabélieknek írta ezt a levelet, szabad volt akkor a sz. írás-kívül-való tradíciókat hinni és tartani,

III.

Vide Irenæum,
supra, fol. 12.
II. k.

mint az újítók sem tagadhattyák, szent Pálnak világos mondásától meggyőzetvén. És mindaddig, valamíg az új-testamentomnak utolsó apostoli írás, csak tradicióból tudták a hívek az igazságot.

1. Ebből három dolgot hozok-ki. 1. Hogy a mely tudomány-nélkül ellehettek a hívek az apostolok idejében, sőt a mely tudomány hamis volt akkor, mikor sz. Pál írt Thessalonikába, a nélkül most sem szűkölködnek a hívek. Nem hitték pedig akkor a hívek, hogy semmit nem kel hinni, valami nincs megírva; sőt az egész új-testamentom titkait Christus idejében és az apostolok írása-előt csak eleven tanításból tudták és vallották. Tehát most-is ellehetünk az ilyen tudomány-nélkül.
2. Hogy mind erőtlének azok a bizonyságok, mellyekkel az ó-testamentomból és az evangeliomból akarják bizonyítani az ellenkezők, hogy írás-nélkül semmit nem kel hinni. Mert az apostoli levelek írása-előt írás-nélkül hitték a hívek az apostoli tanítást. Azért ha az ó-testamentomban vagy az evangeliomban megtiltotta volna Isten, hogy semmit írás-nélkül ne hidgyünk: azokat a tiltó parancsolatokat a keresztyének-ellen, sőt szent Pál-ellen forgathatták volna, mikor azt kívánta szent Pál, hogy az írás-nélkül adott tradiciókban erőssen állyanak. Ha pedig akkor semmit az ó-testamentomból és az evangeliomból nem bizonyíthattak szent Pál-ellen: mí-ellenünk sem bizonyíthatnak; és a mit felelt volna szent Pál, ha ő-ellene térítették volna azokat a nyilatkat, mellyekkel mí-reánk lövöldöznek az ó-testamentomból:
3. mí-is ugyan-azont felelhettyük. 3. Azt hozom-ki ebből, hogy soha külömben a szent Írásból ki nem satúlhatni, hogy az írás-kivül-való tradiciókat meg kel vetni; hanem-ha vagy végére megyünk a szent Írásból, mellyik könyv íratott iegutólszor; és abban azt feltalállyuk, hogy noha annak a könyvnek írása-előt hihettek írás-nélkül-való dolgokat, de az-után semmit nem szabad hinni világos ige-nélkül: vagy az utolsó könyv-előt-való írásokban ezeket, vagy ezekhez hasonló szókat találunk: *Minek-utánna éppen kikelnek az apostoli írások, az-után osztán, nem lészen szabad a sz. Írás-kivül valamit hinni.* Valamíg ezeket ilyen formán ki nem fejezed a sz. Írásból, mindaddig sem bizonyítasz a tradiciók-ellen; mert sz. Pál-ból megtanulóok, hogy sok üdővel az apostoli tanítás zengése-után szabad volt írás-nélkül-való tradiciókat tartani.
- IV. Nem igazán mongyák az ellenkezők, hogy valamit az apostolok tanítottak írás-kivül, azt az-után mind írásban foglalták.

Mert szent Pál ugyan-azon helyen, a hol azt parancsolá, hogy az írás-nélkül-való tradíciókat megtarcsuk, azt írja, hogy ő, mikor ^{2. Thess. 2, 6} Thessalonikában vólt, az Antichristusról sokat szóllott; és utánna veti, hogy tudgyák, micsoda tartóztassa az ő eljövetelit. Ezt azért, a mit tudtak az apostoli nyelvnek eleven tanításából a thessalonikabéliek, tudni illik, micsoda tartóztassa az Antichristus eljövetelit, sohúlt a szent Írás előnkbe nem adgya, a mint sz. Ágoston feljegyzette¹.

¹ Aug. 20. Civit. c. 19.

MÁSODIK bizonyság. Szent Pál a corintusbélieknek az imádság és oltári-szentség szolgáltatásának módgyárúl sok szép tanuságokat adván, először dicsíri őket, hogy a mint ő-tőlle vették a parancsolatokat, az-szerént tartották: *Laudo vos, quod, sicut TRADIDI vobis præcepta mea, tenetis*². *Ego enim accepi a Domino, quod et TRADIDI vobis*³. Levél-által semmit a corintusbélieknek az-előt nem trádált vólt; mert ezt az ő-hozzájok íratott első levélben mongya. A sok szép tanuságok-után végre így fejezi-bé írását: *Cetera, cum venero, disponam*⁴; egyéb dolgokat, mikor oda megyek, elrendelek. ⁴Ibid. v. 34. Ezeket az oltári-szentség és egyéb egyházi szolgálatok rendirül-való tanításokat, mellyekre szent Pál igazíttya a híveket, sohúlt leveleiben írva nem talállyuk⁵. Tehát a szent Pál tanítása-szerént, miképpen a corintusbéliekhez írt levél-előt írás-nélkül vett tudománnyal éltek a corintusbéliek: azon-képpen az ő leveleinek kiterjesztése-után az apostoli rendelkezéseket, mellyek írásban nem foglaltattak, írás-nélkül követték és tartották. És noha szent Pál meg nem jelenti, micsodák azok a ceterák, egyéb dolgok: de méltán alíthattjuk, hogy a sacramentomok szolgáltatásához illendő szókat, az úr-vacsorájának tisztességes rendit, étel-előt-való vételét és hasonló dolgokat adott a hívek-eleibe.

² 1. Cor. 11, 2.
³ Vers. 23.
⁵ Vide infra, 9. Verba Aug. ex epist. 118.

Az újítók it sem hajtnak fejet az apostoli tanításnak, hanem csavarognak. Először azt felelik, a mit az első bizonyásra, tudni illik, hogy elein, míg éppen egy könyvbe nem köttetett az Isten ígéjének épsége, szükség vólt írás-kívül sokat hinni; de most immár nincs a tradícióra szükségünk. Ezt a patvarkodó exceptiót ez-előt kiütők éliből, tompa, rossz fegyvernek mutatók. És ha ki bízik elmésségéhez, mutassa-meg, hol vannak felírva azok az egyéb dolgok, mellyeket szent Pál elrendelt a corintusbéliek-közöt? Másodszor azt felelik, hogy szent Pál csak aprólék külső ceremóniákrúl és rendtartásokrúl szól, midőn azt mongya, hogy az egyéb dolgokban rendet szab. Ez immár bezzeg alkalmas felelet vólna, ha

az ellenkezők, kik semmit írás-nélkül nem akarnak hinni, megmutathatnák a szent Írásban, hogy ama szó, *Cetera*, annyit tégyen, mint aprólék külső ceremonia: vagy ha feltalálnák az Isten könyvében, hogy csak a külső szokásokról és nem egyéb derék dolgokról szabott rendet sz. Pál Corintusban. Ezeket valamíg fel nem találhatták, tudom, hogy magok sem hiszik feleletek igaz-vóltát; mivel nem hisznek semmit azokban, mellyekről írást nem mutathatnak. Azt-is fel kellene a sz. Írásból jegyezni, hogy a corintusbéliek az isteni szolgálatban írás-nélkül-való rend-tartásokban nem vétkeztek ama parancsolat-ellen, mellyet úntalan vítatnak az újítók: *Hoc tantum fac*, csak ezt cselekedgyed, a mit én parancsolok.

De hogy világosan kitessék a sz. Pál mondásából a tradíciók szükséges-vólta, azt kel eszünkbe vennünk, hogy ebben az

1. Cor. 11, 2. első levélben két dolgot tanít sz. Pál, hogy a corintusbéli Ecclesiában fénylett, minek-előtte ő-hozzájok levelet küldött vólna. Egyiket, hogy mindenekben az ő parancsolatinak tradíciója-szerént jártak. Másikat, hogy az Isten ígégjével és a mennyei tudománnyal

1. Cor. 1, 5, 7. úgy meggazdagúltak, hogy semmi heával nem valának: *In omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia; ita ut nihil vobis desit in ulla gratia*. Mely két mondásból kitetczik, hogy nem csak a ceremóniákat, hanem a parancsolat-alá vettett dolgokat is tradícióból vették vólt a corintusbéliek; és valami szükséges vólt üdvösségekre, azt, még minek-előtte ő-hozzájok írás küldetett vólna, mind megnyerték vala. Ebből szépen következik, hogy a szent Pál tanítása-szerént az egész keresztyéni tekéltességre szükséges tudományt Írás-nélkül megtanúlhatták a hívek; és így nem kötelezte sz. Pál csak csupán a sz. Íráshoz az igazság isméretit, mint-ha e kívül semmi igazságnak végére nem mehetnének.

HARMADIK bizonyság. Azt parancsollya a thessalonikabélieknek ugyan-ezen sz. Pál, hogy valaki az ő tradíciója-szerént nem jár,

2. Thess. 3, 6. azt eltávoztassuk: *Subtrahatis vos ab omni fratre, ambulante non secundum TRADITIONEM, quam acceperunt a nobis*. Hogy pedig sz. Pál csak azokról a tradíciókról szól, mellyeket immár írásban foglalt vala, sohúlt az Írásban jelenségét nem talállyuk. Nem-is hihetséges, hogy csak azokat rekeszteni-ki a hívek-közzül, kik a thessalonikabéliekhez írt első levélben foglalt tanítást megvetnék; kivált-képpen ha helyén hadgyuk, a mit Baronius nem ok-nélkül tanít, tudni illik, hogy sz. Pál legelőször-is a thessalonikabéliekhez

írt, és az első levelet Úrunk születése-után ötvenkét esztendőben, a másodikat ötvenháromban írta. Ennek-felette, ha egybe-horgyuk sz. Pálnak egyébüt-való szavait, nyilván kitetozik, hogy az írás-kívül-való tradiciókról-is szól. Mert Timoteusnak azt írja, hogy a minémű igaz szóllások formáját hallotta ő-tőlle, azt megtarcsa, mint nálla letézetett és lelkére bízotott zálogot és kincset: *Formam* ^{2. Tim. 1, 13,} *habe sanorum verborum, quæ a me audisti. Bonum depositum* ^{14.} *custodi.* Holot sz. Pál a hallott, és nem az íratott kincset említi. Sohúlt pedig az Írás elő nem mutattya, minéműk azok az üdvös-séges szóllás formái, mellyeket szent Pál így ajánla Timoteusnak.

9. A régi Doctorok értelme a tradiciókról.

A régi szentek tanu-bizonysági a tradiciók böcsülletit állattyák. Mivel pedig végetlen vólna mind előszámlálni, menyi sok szép dolgokat tanítottak a régi szentek a tradiciók böcsülletes-vóltárúl, rövideden csak egy-nehány szentek írásírúl emlekezem.

IRENÆUS martir, ki Policarpust, az apostolok tanítványát ismérte, azt írja, hogy az ő idejében regnáló tévelygők a sz. Írást semminek tartották, hanem valami titkos tradiciókat emlegettek. Ha pedig azokat a tradiciókat eleikbe vetették, mellyeket az apostolok idejétül-fogva a sz. püspökök kézrúl kézre adtak: pókték és félre tették azokat, azzal dicsekedvén, hogy ő-reájok nagyob titkai bízattak az apostoli tudománnak, hogy-sem a töb egyházi pásztorokra. Ezek-ellen Irenæus azt mongya, hogy senki jobban az apostoli tradiciókat nem tudhattya, mint az apostolok idejétül-fogva egy-más-után következő püspökök. Mert ha valami titokra megtanítottak valakit az apostolok, bizony azokat tanították, a kikre bíztták a lelkeket és az Ecclesia gond-viselését: *Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem vertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non recte habeant; et quia non possit ex his inveniri Veritas ab iis, qui nesciant Traditionem: non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem. Ob quam causam Paulum dixisse; Sapientiam loquimur inter perfectos. Cum ad eam iterum Traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones Presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos; adversantur Traditionibus*^{1.} *Traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia promtum est perspicere omnibus, qui vera velint audire; et habemus annumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi, in Eccle-*

Similia Tertullianus Præscript. c. 23.

¹ Irenæus, lib. 3. cap. 2.

*siis, et Successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, quale isti delirant. Etenim, si recondita mysteria scissent Apostoli, quæ perfectos docerent, his vel maxime traderent ea, quibus etiam ipsas Ecclesias committebant*¹. Holot Irenæus feddi azokat, kik oly

¹ Cap. 3.

Sup. f. 12,
13. II. k.

titkos tradiciókkal akarták állatni tévelygéseket, melyeket az Anyaszentegyház hírrrel sem hallott. De azt-is melléje írja, hogy az eretnekek-ellen azokkal az írás-kivül-való tradiciókkal harczolt, melyeket kézrúl kézre vettek az igaz pásztorok. És azt veti utánna, a mit nem régen előhozánk, hogy ha Írás nem volna-is, az egymás-után következő pásztorok tradiciójából megtanúlhatnók az igazságot.

CYPRIANUS martir írás-kivül-való tradicióval bizonyította, hogy az úr-vacsorában vizet kel a borhoz elegyíteni: *In Calice offerendo, Dominica Traditio servetur; ut Calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus Vino offeratur*.

Cyprian. epi.
63. alias, lib.
2. epist. 3.

Szent ÁGOSTON gyakran és nyilván tanította, hogy valamit az egész Ecclesia követ, ha sem Írásban nincsen, sem conciliomoktól nem rendeltetett, apostoloktól származott tradiciónak kel tartani; és merő bolondságnak mongya, ha ki az-ellen rúgódoz, a mit az egész Ecclesia javallott, mint a maga szavaiból eléb meghallók².

² Supra, f. 17,
18, 19, 20. II. k.

És somma-szerént kilencz dolgot olvastam a sz. Ágoston írásiban, mellyet sz. Írással nem bizonyíthatván, az Anyaszentegyház tradiciójával támogat. I. Hogy valósággal szent Máté írta ezt az evangeliomot³, mely most kezünkben vagyon. Ugyan-ezent mongya az apostoli cselekedetről és a töb szent könyvekről. II. Hogy az eretnekektől vett keresztség erős és hasznos⁴. III. Hogy a kisdéket meg kel keresztelni⁵. IV. Hogy húsvétot, karácson, pünkösödöt meg kel illeni⁶. V. Hogy az úr-vacsorát nem étel-után, hanem éhomra kel venni, noha az apostolok estve vették: *Nec præcepit Dominus, quo ordine deinceps sumeretur; ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani prius Dominicum Corpus intraret, quam ceteri cibi. Num ideo per*

³ Supra, f. 466,
467.

⁴ Supra, f. 24,
25. II. k.

⁵ Ibidem.

⁶ Fol. 23.
II. k.

⁷ Aug. epist.
118. cap. 6

*universum orbem, mos iste servatur*⁷. VI. A keresztségben sok rendtartásokat követ az Ecclesia, mellyekről Írás nincsen; úgy-mint exorcizálást, lehellést, ördögnek ellene-mondást, etc. *In veritate igitur potestas Diabolica exorcizatur in Parvulis; eique renuntiant,*

⁸ Aug. to. 7.
li. 1. de Nup-
tiis, cap. 20.

*qui per sua non possunt, per corda et ora gestantium*⁸. *Ecclesia tota, Filios Fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret, si non eos de*

*potestate tenebrarum erueret*¹. *In Baptismo implenda, serie Traditionis scimus, quæ tacuit Scriptura*². *Antiquissima Ecclesiæ Traditione exorcizantur, et exsufflantur Parvuli, ut in Regnum CHRISTI, a potestate tenebrarum transferantur*³. VII. Ha egy szó nem vólna-is a sz. Írásban a halottakért-való imádságról, az Anyaszentegyház szokása elég vólna ennek bizonyosságára, úgy-mond sz. Ágoston⁴. VIII. Hogy Bóldog Aszony Szent Fianak szülése-után szűzen maradott; *De Eccles. Dogmatib. cap. 69*. IX. Hogy nem szombatot, hanem vasárnapot kel szentelni, apostoli végezésnek nevezi sz. Ágoston, mint nem régen hallók⁵, maga erről nincs Írás.

ARANY-SZÁJÚ szent János a thessalonikabéliekhez írt második levelet magyarázván azt írja, hogy nem csak írva, de írás-kivül-is hadtak az apostolok tanuságokat; és mihent a tradiciónak végére mehetünk, nem kel tovább tudakoznunk. Efféle tradiciónak mongya, hogy az oltárnál a pap imádkozzék a halottakért: *Hinc patet, quod non omnia per Epistolam tradiderunt, sed multa etiam sine literis. Eadem vero fide digna sunt, tam illa, quam ista. Itaque Traditionem quoque Ecclesiæ, fide dignam putamus. Traditio est; nihil quæras amplius*⁶. *Non frustra ab Apostolis sancitum est, ut in celebratione Venerandorum Mysteriorum, memoria fiat eorum qui hinc discesserunt: Noverunt illis multum hinc emolumenti esse, multum utilitatis*⁷, etc.

Sz. BASILIUS azt írja, hogy ha megvettyük az Anyaszentegyház tradicióit, az evangeliomot-is megüressíttyük. És hogy keresztet vetünk, úgy-mond, a kereszteléskor; hogy a vizet és olajt megszenteltyük; hogy az ördögnek ellene-mondunk, etc. tradicióból vettük: *Dogmata, quæ in Ecclesia prædicantur, quædam habemus ex doctrina scripto prodita, quædam ex Apostolorum traditione: quorum utraque parem vim habent ad pietatem. Si aggredimur non scripto proditas Traditiones, velut non magnam vim habentes, rejicere; etiam ipsam Evangelii prædicationem ad nudum nomen contrahemus*⁸.

TERTULLIANUS hasonló formán beszél; és nevezet-szerént: hogy az ördögnek és az ő pompáinak ellene-mondunk az újonnan-szűletés-kor, hogy a halottakért áldozunk, hogy minden cselekedetünk-előt magunkra keresztet vetünk, azt mongya, hogy ezek csak tradicióból szállottak reánk: *Quæramus, an et Traditio non scripta non debet recipi? Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla præjudicent aliarum observationum, quas sine ullius Scripturæ in-*

¹ Libr. 6. cont. Iulian. c. 2.

² Aug. tom. 4. de Fide et Operib. c. 9.

³ Aug. tom. 7. l. 2. de Nupt. et Concupisc. c. 29.

⁴ Tom. 4. de Cura Mort. cap. 1.

⁵ Supra, f. 22, 23. II. k.

⁶ Chrysostom. hom. 4. in 2. ad Thessal.

⁷ Homil. 3. in c. 1. ad Philip in Moral.

⁸ Basil. li. 1. de Spiritu Sancto. cap. 27.

Tertullian. de Corona Milit. c. 3.

Similia Ierony. cont. Luciferian. c. 4.

Euseb. libr. 1. *strumento, solius Traditionis titulo vindicamus. Aquam adituri, Demonst. contestamur nos renuntiare Diabolo, et pompæ ejus. Oblationes pro Evang. c. 8. Defunctis, pro Natalitiis, annua die facimus. Ad omnem progres- Epiph. hæ- sum, atque promotum; ad omnem aditum, et exitum; ad vestitum, res. 61. et calceatum; ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad Vide consilium Sedilia, frontem Crucis signaculo terimus. Calicis, aut Panis nostri Sisinnii, supr. aliquid, decuti in terram anxie patimur, etc. Harum, et aliarum f. 231, 232. hujusmodi disciplinarum, si legem expostulas Scripturarum, nullam invenies: Traditio tibi prætenditur auctrix; Consuetudo, confir- matrix; Fides, observatrix.*

Ezeknek a fő Doctoroknak biznyságival megelégszem. Mert a kinek kemény értelmét meg nem hódoltattya ezeknek eggyesége, ha béveb biznyságokat támasztanánk sem fogna rajtok.

10. Honnan és mint kel az igaz tradiciókat megismérnünk.

Noha az ellenkedők azt beszéllik, hogy ha helyt adunk a tradicióknak, akár-mely tévelygést tradicio-gyanánt béhozhatni az Ecclesiába, bizonyos módgya nem lévén, mint kel választást tenni az igaz és hamissan költött tradiciók-közöt. De a dolog külömben vagyon; mert oly bizonyos módunk vagyon az igaz tradiciók megválasztásában, mint az igaz sz. Írásnak megismerésében. Mi-
 Supra, f. 456, képpen azért az eretnekek sok könyveket költöttek az apostolok 457. nevére, és azokat sz. Írás-gyanánt akarták árúlni; de soha szerit nem teheték, hogy a Szent Lélek Istentúl vezetett Ecclesia azokat bévenné: azon-képpen apostoli tradiciókkal-is dicsekedtek, a mint Irenæustól hallók; de soha azoknak bévételével meg nem csalhat-
 Verba habes arra kel nézni, a mit egy-nehányszor monda sz. Ágoston, hogy sup. f. 162, 163. 22, 23, 24. valamit az egész keresztyénség valamely üdőben bévett, követett II. k. Vide infr. és gyarkorlott, ha sem a sz. Írásból, sem a győlekezetek rende- li. 7. c. 7, 3. lésiből ki nem tetczik eredeti, minden kétség-nélkül apostoli tradi- n. 4. ciónak kel azt itélni. És lehetetlen, hogy effélékben az igazság oszlopát meghajthassa vagy ledőjthesse a pokol erőssége. Akár-ki mint mongya tehát, hogy ez vagy amaz apostoli tradicio; de ha ezt soha bé nem vette a közönséges Anyaszentegyház, nem kel apostoli tudománynak tartani. Így hallók, hogy Irenæus meg-

veté a Valentinianus titkos tradícióit, mert ezeket az apostoli Ecclesiák bé nem vették. Eusebius azt írja, hogy noha Papias apostoli tradíciónak mondotta, hogy itélet- nap-után ezen a földön ezer esztendeig fogunk lakni, de az Ecclesia ezt bé nem vette. Euseb. lib. 3. c. 39.

Három út vagy on pedig, mellyen bizonyos on végére mehetünk, hogy valóságos on bévett a keresztyénség valamely tradícióit. Első, ha valamely közönséges győlekezet, mely az Ecclesiát repræsentálja, vagy végezést vagy bizonyoságot téssen arról. Másik, ha a híveknek közönséges praxissából, megrögzött szokásából és rend-tartásából megismértetik, hogy minnyájan, valakik keresztyén nevet viseltek, mind most, mind ez-előt azt követték és cselekedték: bátorságosok lehetünk, hogy ez igaz tradíció. Annak-okaért, hogy a sz. Pál leveleit Isten íratta, bizonyos on tudgyuk; mivel a hívek eggyessége ebben megnyugodott. És noha némelyek egy-ideig kételkedtek a sidókhoz írt levélről: de azért, kiterjedvén ennek-is böcsülleti, Luther-előt az egész keresztyénség ezt sz. Írásnak tartotta. Hasonló bizonyoságunk vagy on a kis gyermekek kereszteléséről, az úr-vacsorának éhomra vételéről, etc. Harmadik út a sz. Atyák írásiból vétetik Mert noha minden Doctorok írásit minnyájan el nem olvashattyuk; és vélte találunk egy oly dolgot, melyről minnyájan, valakik írtak, emlekezetet tettek volna: de ha egy-nehány szent és tudós Atyák írásokban valamely dologról úgy emlekeztek, mint ő idejekben a hívek-közöt minden versengés- és ellenzés-nélkül bévett tudományról: kétség-kívül vettetett, hogy az vólt az Ecclesiának igyenes értelme. Ita Aug. citatus supra, fol. 161, 162. 22, 23. II. k. Infra, li. 7. c. 6, 4. et 6. in fine. Vide supra, f. 257, 258.

HARMADIK RÉSZE.

Parancsolat-nélkül, magunktúl-választott tiszteletek kedvesek-e Isten-előt?

1. Magunktúl-választott tisztelettel szabad kedveskednünk Istennek.

A kinek feje nem kócsagos, megértheti az előhozott bizonyoságokból, hogy írásban nem foglalt, hanem az Ecclesia szokásából és eleven tanításából reánk-szállott tudományt-is böcsüllettel kel fogadnunk. De az a kérdés, ha szabad-e magunk választásából valamivel Istennek kedveskednünk? Erre a kérdésre az új

hit-faragók azt felelik, hogy Isten-előt nem kedves, sőt gyűlölséges, valamit ember parancsolat-nélkül cselekeszik Isten tisztességére és nékie-való kedveskedésre. Ezt az augustai Confessio

¹ Supra, f. 589. szavaiból ennek-előtte megértők¹. Calvinustúl-is nem régen hallók, hogy valamivel Istent tisztelni kel, *Omnes cultus Numinis sui*

² Supra, f. 16. II. k. *partes*²; valami hasznos és szükséges, sz. Írásban foglaltatta Isten: *Quod ad perfectam bene vivendi Regulam pertinebat, totum sic complexus est Dominus Lege sua, ut NIHIL hominibus reli-*

³ Calv. li. 4. *querit quod adderent*³. *Respuere mihi et omnibus piis fas est,*

⁴ Lib. 4. c. 15. *quidquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines*⁴. Sőt, *Lib. 1. cap. 4. n. 3.* bálványozásnak nevez minden isteni tiszteletet, mellyet ember parancsolat-nélkül maga javallásából cselekeszik.

I. Mí pedig azt mongyuk, hogy Isten parancsolati-kivűl sok dolgokban kedveskedhetik ember Istenének. Ezt így bizonyíttjuk:

I. Isten nem kötelezi embert, hogy fogadásokat fogadgyon; azért ha ki nem akar fogadást tenni, nem vétkezik. De ha ki jó akarattól valamire köti Istennek magát, bűnt val, ha meg nem tellyesíti. Ezt olvassuk *Deuter. 23, 21, 22.* Melyből nyilván kitetczik, hogy a mire Isten embert nem kötelezte, azt ember felveheti; és nem csak meg nem bántya Istenét ezzel, de sőt megbántaná és vétkeznék, ha maga jó akarattól választott dologban el nem járna. Egyébütt-is sokszor azt mongya az Úr, hogy megkívánnya, a mit néki ígérünk; *Isa. 19, 21. Psal. 75, 12. Eccles. 5, 3. Proverb. 15, 8.* És nevezet-szerént a bor-nem-iszsza-

Num. 6, 2. *ságrúl-való fogadásra nem kötelez Isten senkit; de ha ki erre vészi magát jó akarattól, azt kívánnya, hogy bételleyesítse ígéretit. Ez oly világos igazság, hogy Calvinus sem tagadgya efféle fogadások böcsületit. Azért írja, hogy a torkos ember fel-fogadhattya, hogy a tobzódást elhadgya; és efféle fogadásokkal, úgy-mond, Istenhez-való hálá-adásunkat jelentyük, vagy Istennek*

Calv. li. 4. *haragját engeszteltyük: Si quis in aliquod flagitium gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstat, quo minus ad castigandam intemperiem, lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare; idque facere Voto adhibito, quo arctiore vinculo se adstringat. Votis, nostram erga DEUM gratitudinem testamur, vel, ad iram ejus deprecandam, ipsi a nobis pœnam ob admissa delicta exigimus: Vota hodie quoque nobis in usu esse possunt, quoties nos Dominus vel a clade aliqua, vel a morbo eripuit.* És errűl példánk vagyon

sz. Pálban, kirúl olvassuk, *Actor. 18, 18. Cap. 21, 24.* hogy, *Habebat Votum*, Istennek tett fogadásból felnyírette haját a nazaræusok törvénye-szerént, melyrúl emlekezik a sz. Írás, *Numeror. 6, 18.* A többi-közöt pedig a bor-italtúl-is meg kellett tartóztatni magát, a ki ilyen fogadással köteleztetett. Efféle szabad akaratunk-szerént választott fogadásokrúl pedig az Írás azt mongya, hogy tiszteltetik Isten ezekkel, *Isai. 19, 2.* és megengeszteltetik haragja vélek, *Proverb. 15, 18.*

Num. 6, 2,
3, 4.

II. Sz. Pál mongya, hogy az Úr parancsolatot nem adott a szűzességrúl; de ő-benne Szent Lélek vagyon és tanácsot ád, hogy szűzességben maradjon a szűz. Mert noha nem vétkezik, sőt, *Bene facit*, jól cselekeszi, a ki leányát házasságra adgya: de, *Melius facit*, jobban cselekeszik és bóldogb, a ki házasság-nélkül tisztaságban tartya. Ládd-e, hogy a házasságnál jobbnak mongya a tanácslott szűzességet? Azon-képpen Úrunk a gazdag ifiunak azt mondá, ha üdvözülni akar, tarcsa-meg az Isten parancsolatit¹; és midón azt felelte vólna az ifu, hogy ezeket gyermekségétúl-fogva megtartotta: reá tekinté Úrunk, megszereté őtet és azt mondá néki, hogy ha tekéletes akar lenni, adgya-el mindenét, kövesse őtet, és nagy kincse lészen meny-országban². Utánna veti, hogy valaki ő-érette attyát, annyát, házas-társát elhadgya, örök életet nyer. Mely mondásokban megmutattya Christus, hogy a parancsolat-kivúl-való munkáinkat mennyei coronával fizeti; mellyet nem mívelne, ha kedvesek nem vólnának előtte. Efféle tekéletes cselekedeteket, mellyekre az Isten parancsolattya senkit nem kötelez, *Opera supererogationis*, adósság-felet-való cselekedeteknek neveznek a szent Doctorok: *Neque enim, sicut, Non mæchaberis, Non occides, ita dici potest, Non nubes: illa exiguntur; ista offeruntur: in illis, Dominus DEBITUM imperat vobis; in his autem, si quid amplius SUPER EROGAVERITIS, in redeundo reddet vobis*³. Szent Paulinus és sz. Fulgentius hasonló-képpen szólnak és azt mongyák, hogy a mit Úrunk monda ama vendég-fogadónak, *Quodcumque supererogaveris, reddam tibi*⁴, a szűzességrúl és egyéb szabad választásunkból felvett tekéletes élet rendirúl kel érteni: *Beatæ Virginitati innumeras Coronas redditurus, quia hoc consilium præcepto adjiciens, de suo supererogavit*⁵. És a mint sz. Ágoston szól, *Virgines, quod licebat, noluerunt; ut plus placerent ei, cui se donaverunt: quasi dicant, Amando te, plus facimus quam jubes*⁶.

II,

Cor. 7, 25,
38, 40.

¹ Mat. 19, 16.

² Marc. 10, 21.

³ Aug. tom. 6.

De Sancta
Virginit. c. 30.

⁴ Luc. 10, 85.

⁵ Paulin. ep. 4.
sub initium.

Fulgent. Præ-
fat li. ad Mo-
nimum.

⁶ Aug. Ser. 18.
de Verbis
Apostoli.

III.

III. Sok példánk vagyon a sz. Írásban e dologról. Mert a régi szentek gyakran sok dolgokat cselekedtek Isten tisztességére, mellyekről parancsolatt yok nem vólt. Jacobnak senki nem parancsolta vala, hogy minden jószágának tizedét Istennek ígérje; *Genes. 28, 20.* Mardochæus és a Machabæusok az isteni jó-téte-mények emlekezetire és hálá-adással-való tiszteletire új innepet rendelének, *Esther 9, 29. 1. Mach. 4, 59. 2. Mach. 10, 8.*

¹ Ioan. 10, 22. és Úrunk-is megillé a Machabæustól rendelt egyház-napját¹. A ninivebélieknek senki nem parancsolta, hogy hamvat híncsenek fejekre és az oktalan-állatokat koplaltassák. Szent Pálnak ki parancsolta², hogy fogadásból Jerusalembé mennyen és haját felnyíresse? szent Dávidnak, hogy az Isten tisztességére szentegyházat akarjon éppíteni³, énekeseket, orgonásokat, czimbalmosokat rendellyen, kik szép musicával dicsíriék Istent? A keresztyénség sengéjét ki kötelezte arra, hogy eladgya jószágát és az apostolok lábához vigye árrát⁴? Hogy az apostolok árnyékára kitegyék betegeket⁵, és térdkötőjököt böcsüllettel kapják⁶? A vér-kórságos aszony Úrunk ruhájának prémét megilleté; *Matth. 9, 20.* A sidók az Úrunk számárának lába-alá teríték ruhájokat; Judith szüntelen ciliciomot hordoza⁷; Mária Magdolna drága kenetet önte az Úrunk fejére, hajával törlé a CHRISTUS lábait. Ezer efféle dolgokat találunk, mellyekről noha parancsolat nem vólt, de azért kedvesek vóltak Isten-előt és dicsíretet érdemlettek. Bizony nem olvassuk, hogy Keresztelő Jánost vagy Anna aszonyt parancsolattal kötelezte vólna Isten a nagy sanyarú életre, mellyet bőjtölésekkel viseltek⁸. Szent Pálnak sem vólt parancsolattya, hogy kézi-munkával keresse kenyerét és ne tartassa magát azokkal, a kiknek predikállott, *1. Corinth. 9, 4, 12, 2. Thessal. 3, 8, 9.* De ezekért nem szidalmaztatnak a sz. Írásban, hanem dicsírtetnek. Végezetre magok a balra-hajlottak az isteni tiszteletben nem kevés dolgokat cselekednek, mellyekről nincs az írásban parancsolat, mint ezennel a magok agendáiból megmutatom.

NOTA.

Én bizony soha még oly vad-természetű fejedelmet nem hallottam, kinek csak az olyan szolgálat esett vólna kedve-szerént, mellyet feje-vesztében parancsolt vólna. Azt sem láttam, hogy valaki megölette vólna kedves szolgáját csak ez-okon, hogy instructiója-kivül igyekezett Úrának kedveskedni. Bezzeg sz. Ágoston nem az újítók sinóra-után járt, mikor így írt: *Multa sunt facienda non jubente Lege, sed libera charitate: Et ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ cum liberet nobis non impendere, tamen causa dilectionis im-*

August. to. 6
li. 1. De Adul.
terim. Conjug
cap. 14.

pendimus. És minek-utánna példákkal mutatta volna a sz. Írásból, hogy sok dolgokat cselekedtek az Isten szolgálai, mellyekkel nem tartoztak, azt veti utánna: *Hæc sunt, quæ amplius erogantur saucio, qui Samaritani illius misericordia, ad stabulum perductus est. Tanto gratiora, quanto magis ostenduntur indebita.*

2. Az Anyaszentegyház parancsolati kötelezik embert.

Nagy pert támasztottak az új tanítók arról, ha az Ecclesiának vagy-e hatalma, hogy törvényeket szabjon, mellyek kötelezzék a híveket isteni szolgálatnak rendire és cselekedetire? Mert ez-előt hallók¹, mint kárhoztattya Luther a nicænum conciliomot azért, ¹Supr. fol. 147. hogy törvényeket szabott; és nyilván írja, hogy senkitül semmi törvény nem adathatik a keresztyén embernek². Azon-képpen Cal-²Supr. f. 333. vinus nem csak azt taníttya, hogy valamit hinnünk kel és cselekednünk, azt Isten mind béiratta a szent Írásba³; de azt-is melléje ³Supr. f. 16. II. k. veti, hogy senki az egy Isten-kivül törvényt nem szabhat az embernek, mellyel lelki-isméretét kötelezze. Erre-néző szavait Calvinusnak előhozók ennek-előtte⁴. Azért így fejezi-bé az egyházi ⁴Calv. supr. f. 514, 521. parancsolatokról tanítását: *Hominum Constitutiones, Verbo Domini contrariæ sunt omnes, quæ ad verum DEI cultum finguntur pertinere, et quibus servandis conscientia obligantur, quasi observatu necessariæ essent. Habemus ergo, Impias esse omnes Constitutiones, in quarum observatione cultus DEI situs esse fingitur⁵. Fideles ⁵Calv. lib. 4. c. 10. n. 8. conscientiæ, nullis observationum laqueis implicantur in iis rebus, in quibus eas Deus liberat esse voluit. Omnium hominum potestate exemtas constituimus fideles conscientias⁶.*

Mí pedig azt hiszszük és taníttjuk, hogy az Anyaszentegyház az isteni szolgálatban és tisztességes szer-tartásban módot szabhat, és a szent Írás-kivül-való dolgokra-is kötelezheti parancsolattyával fiait az üdőnek, helynek és alkalmatosságnak mi-vólta-szerént. Ezt pedig csak úgy kel érteni, mint ez-előt mondám hogy magyaráz-^{Supra, fol. 359.} zák magok a romai pápák; tudni illik, hogy azokról a dolgokról szabhat új törvényt az Ecclesia, mellyekről a szent Írásban nem találunk végezést. Azok-ellen pedig, mellyeket maga elrendelt Isten, nem szabad semmit újítani vagy végezni. Hogy azért szent Írás-kivül, de nem szent Írás-ellen-való dolgokról törvényt szabhat az Ecclesia; és a keresztyéni szabadság a fiui engedelmisséget fel nem bontya, sok-képpen megbizonyíthattjuk.

I. A sz. Írásból. Mert azt parancsolja Christus, hogy valaki

¹ Matt. 18, 17. az Ecclesiának nem enged, úgy tarcsuk, mint pogányt¹: *Subjecti igitur estote omni humane Creaturæ, propter DEUM; quia sic est*

² 1. Pet. 2, 13, *voluntas DEI*². És miképpen megparancsolta Isten, hogy e világi fejedelmeknek engedgyünk; nem csak büntetéstül-való félelemért,

³ Rom. 13, 1, 5. hanem lelki-isméretünkért-is³, hogy ez meg ne sérüdjék; mivel a hatalom Istentül vagyon: azért Isten-ellen tusakodik és kárhozatot keres, valaki ez-ellen rúgóldoz: *Omnis anima, Potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas, nisi a DEO. Qui resistit potestati, DEI ordinationi resistit. Ideo necessitate subditi estote; non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Úgy azt-is megparancsolta, hogy az egyház pásztorinak engedgyünk, mint

⁴ Heb. 13, 17. lelkünkre gond-viselő szám-adóknak⁴; sőt azt mongya, hogy a ki

⁵ Luc. 10, 16. ezeknek szavát megveti, Istent veti-meg⁵. Ennek-felette szent Pál

1. Reg. 8, 7. azt mongya és a természet okossága-is azt mutattya, hogy Isten-ellen tusakodik, a ki Istentül rendelt gond-viselő- és pásztorok-ellen cselekeszik. Ugyan-is haszontalan volna a gond-viselő tiszti, ha nem parancsolhatna az alatta-valóknak és meg nem büntethetné őket szó-fogadatlanságokért. Az-is nyilván vagyon a sz. Írásban,

Act. 20, 28. hogy Isten gond-viselőkké, őr-állókká és a nyáj-körül vigyázó

Deut. 17, 10. pásztorokká tette az Anyaszentegyház vezérit. Végezetre az ó-törvényben kötelesek voltak minnyájan, hogy a papi-fejedelemnek és tanítóknak engedelmességgel lennének; és ugyan halálra ítített, valaki szót nem fogadott. Úrunk-is azt hagyá, hogy valamit a

⁶ Matt. 23, 2. Moyses székiben ülő tanítók parancsolnak, az tévők légyünk⁶.

⁷ 1. Cor. 14. Végezetre sz. Pál sok egyházi rendeléseket téssen⁷, mellyek parancsolat-nélkül adiaforák, szabadosok voltak; de az egyházi parancsolat-után azt írja, *1. Corinth. 14, 37.* hogy ezek, *Domini sunt mandata*, Isten parancsolati, a ki az egyházi magistratus engedelme kötelezte a híveket. Másut nem egyszer olvassuk, hogy szent Pál erős parancsolattal kötelezte a híveket, hogy engedgyenek a

⁸ Actor. 15, 41. vének rendelésinek, és vérest, fojtottat ne egyenek⁸.

c. 16. 4. Ezektül a sz. Írás világos mondásitül meggyőzetvén Calvinus, vissza-mongya elébbi tanítását és megvallya, hogy *Generali DEI præcepto tenemur*, Isten parancsolattyával köteleztetünk az egyházi törvények megtartására. Mely dologrúl Beza így szól:

Beza, ep. 24. *Quatenus vel Magistratus judicat interesse Reipublicæ, ut quidpiam, alioqui per se licitum, non fiat; vel Ecclesia, ordinis et decori, adeoque ædificationis rationem habens, Leges aliquas de*

Verba lege
supra, f. 30.
II. k.

Theologica.

rebus mediis rite conãit: Ejusmodi Leges, piis omnino sunt servandæ, et eatenus conscientias ligant, ut nemo sciens et prudens, rebellandi animo possit absque peccato vel facere quæ prohibentur, vel omittere quæ præcipiuntur. Az augustai Confessióból-is meghalljuk ez-után, hogy a miben bűn-nélkül engedhetünk, tartozunk engedni a gond-viselőknék.

Infra, l. 9.
c. 1, 2. n. 3.

II. Bizonyos példákkal ezen igazságot erősíthetjük. A rechabiták ő attyok parancsolattját tartván, sem bort nem ittak, sem házban nem laktak, sem szántottak vetettek, a mint olvassuk Jerem. 35. Ez az engedelmesség kedves vólt Isten-előt; mert, *vers. 18.* feljegyzi Jeremias jutalmát engedelmségeknék. Vallyon böcsülletesb vólt-e Jonadab, a rechabiták attya, hogy-sem az Ecclesia? Vagy ha a Jonadab parancsolatinak megtartása kedves vólt Istennél, nem lészen-e kedves, ha az Ecclesia parancsolatit megtartyuk? Ennek-felette eléb hallók, hogy az ó törvényben az Ecclesia innep-napokat rendelt, és azok megtartására mindeneket kötelezett. Az apostolok-is ideig-való törvényt szerzének a fojtott és véres állatok tilalmárúl; és ezekre, mint szükséges dolgokra, kötelezték a híveket¹. Sz. Pál, minek-utánna az Úr parancsolattját a házasságrúl elő-hozta vólna, *Præcipio non ego, sed Dominus*². utánna veti, hogy ő-is parancsol valamit, a mit nem az Úr parancsolt, *Ceteris ego dico, non Dominus*³. Az-után minden conciliomokban szokott dolog vólt, hogy bizonyos törvényeket szabtak. A nicænum conciliomnak a húsvét innepérúl és egyéb dolgokrúl-való rendelését ez-előt hallók. A töb győlekezetekben álhathatos praxissa és szokása vólt mindenkor az Anyaszentegyháznak, hogy átok-alat sok rendeléseket szabott; és a mint megértők ez-előt, Aëriust ugyan eretnekek-közzé számlálták, hogy az Anyaszentegyháztúl rendelt böjtöket és innepeket meg nem tartotta.

¹ Act. 15, 20,
² 29. c. 16, 4,
21, 25.
³ 1. Cor. 7, 10.
⁴ Vers. 12.

Supra, f. 270.
Supra, f. 409.

III. A szent Doctorok ezent taníttyák. Mert sz. Ágostontúl értők, hogy törvény-gyanánt kel tartani, a mit szokásúl vett az Ecclesia⁴. És balgatagság az-ellen tusakodni, a mit javal a híveknek közönséges egygyessége. Hogy pedig egyéb dologrúl ne emlekezzem, egyenlő értelemmel taníttyák a sz. Doctorok, hogy a negyven-napi böjtrúl kiadott parancsolatját az Ecclesiának bűn-nélkül meg nem szeghettyük: *Aliis diebus jejunare, remedium est, aut præmium: in Quadragesima non jejunare, peccatum est. Alio tempore qui jejunat, accipit Indulgentiam: in Quadragesima qui non jejunat, sentit Pœnam*⁵. *Nos unam Quadragesimam, secundum*

⁴ Supra, f. 161,
22. II. k.

⁵ Aug. Ser. 62.
de Tempore.

Traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, jejuni-
¹ Hierony. to. *namus*¹. *Est omni tempore Jejunium utile; nunc vero multo*
 2. epi. ad Mar- *amplius: omnes æqualiter et præceptum audiunt, et cum gaudio*
 cel. cont. Mont. *suscipiunt. Vide, ne propter parvam eduliorum voluptatem, dam-*
 qu. 54. *num incurras, et teipsum criminis Desertoris reum statuas*².

Infr. l. 9. c. 1, *IV. Magok az új hit-csáválók eszékbe vevék, hogy ha a*
 2. n. 3. art. 3. *közönséges győlekezet némely dolgokról törvényeket nem szabhat,*
² Basil. Conc. *rút zúrzavar, és fársánghoz illendő esz-veszés következik. Azért*
 2. de Jejunio. *ők-is sok rendelkezéseket tettek. Calvinus, lib. 4. c. 15. n. 19. elin-*
 Vide supra, *tézi, mi móddal és szertartással kereszteltyenek; mint könyörög-*
 f. 589. et 31. *jenek és hálákat adgyanak. Az úr-vacsora szolgáltatásról, lib. 4.*

II. k. *c. 17. n. 43. módot szab, mint énekellyenek, könyörögjének,*
predikállyanak. A bőjtölést-is törvénybe szabja és azt írja, lib. 4.
c. 12. n. 18. hogy három dologban ál: Első, hogy addig ne
egyenek, míg az imádkozás el nem végeződik. Másik, hogy
paraszt étkeket egyenek. Harmadik, hogy szükség-felett ne egye-
nek. A töb újítók-is minden országokban agendákat írtak. De,
hogy idegenekről ne szóllyak: lássuk, a magyar-országi Calvinisták
és Lutheristák minémű parancsolatokat rendeltek az egyházi
dolgokról.

ELŐSZÖR. A magyar Calvinisták 1567. esztendőben ilyen
 Art. 62. *könyvetskét nyomtatának Debreczenben: Articuli ex Verbo DEI,*
 fatentur primo *et Lege Naturæ compositi, ad conservandam Politiam Ecclesiasticam,*
 editum *et conformandam vitam Christianam, in omnibus ordinibus neces-*
 librum, 1567. *sariam. Az-után 1591. esztendőben a váradi synatban ezen*
könyvet megerőssíték és kiszedegetvén ebből az egyházi rend-

Articul. 1. *tartásra-néző dolgokat, magán kinyomtaták. Azért, 1. azt írnak,*
hogy őket ez-ideig vad barbarusoknak, törvénytelen cyclopsoknak
tartották, mert semmi jó rend-tartásra néző törvények nem vólt.
2. Intik a predikátorokat, hogy innen-tova magok fejtől újítást
ne szerezzenek; mert ebben a község megbotránkozik; hanem,
ha az ő tanításokat más kaptára kel vonni, légyen köz akarattal:
Si quid innovandum, vel corrigendum erit in consueta Doctrina et

³ Art. 5. et *Ritibus, cum totius Ecclesiæ consensu fiat*³, melyből megértheti, a
 de Discipli. *kinek feje nem koszos, hogy magok sem itilik állandó tudo-*
 art. 5. Vide *mánynak az ő hiteket, melyben újítást és igazítást engednek.*
 supra, f. 395, *3. Azt parancsollyák, hogy a mely predikátornak bibliája nincsen,*
 396. *levettessék tisztiból*⁴. De mivel sok kétlábu számarok vannak

Infr. lib. 9. *közöttök, haszontalan vólna, ha minnyájan deák bibliát szerze-*
 c. 1, 1.
⁴ De Discipli. *közöttök, haszontalan vólna, ha minnyájan deák bibliát szerze-*
 artic. 6.

nének, hanem csak a tudósoknak parancsollják, hogy deák bibliájok légyen¹; a tudatlanának elég, ha magyar írásnál egyebet nem tudván, magyar bibliát tart. 4. Erőssen tiltyák, hogy szombaton és vasárnap senki menyegzőt ne tarcson², mert a harmadik parancsolat-ellen vétkezik, és az innepet meg nem szenteli, valaki szombaton vagy vasárnap házasságot szolgáltat. 5. A házasság idején azt akarják, hogy megesküdgyenek egy-másnak az egybeadott személyek³. 6. A kinek jegyben mátkája, ha egyikét elfogják, várja négy esztendeig jegyesét, az-után mással házasodhatik⁴; ha pedig ugyan felesége vőlt, hat esztendő-t várokozzék; és ha semmit nem hal társárúl, keressen más társot; ha pedig féltében gonosz-téteért elfutott a férfit, felszabadúlt a házasság, és máshoz mehet aszonyom. 7. Átkozatra és tisztí vesztésére itílik a predikátort⁵, mely az ifiu embereket tizen-három esztendő-alat egybe-adná, vagy üdős embernek tizen-öt esztendő-alat-lévő ifiat jegyzene. 8. Erőssen tiltyák⁶, hogy a cigányok fiait keresztségre ne bocsássák és a házasság-által egybe ne adgyák őket. Sok több efféle rendeléseket szabnak, mellyek-közzül semmit a sz. Írásban nem olvasnak; mindazáltal átok-alat kötelezik ezekre az eszeveszett győlekezetek tanítóit.

MÁSODSZOR. Ezt a törvény-szabás méltóságát megirigylék a Luther katonái. Ők-is azért 1598. esztendőben Kereszturat Mantius-által egy ilyen könyvet íranak: *AGENDA, az-az, Szentegyházi cselekedeteknek, a vagy Szentségeknék és egyéb Egyházi szolgálatok kiszolgáltatásának módgya.*

Ennek elől-járó levelében a seniorok kötelezik a tanítókat, hogy egy köröm-hegynyire se távozzanak-el e könyvnek renditül: *Nostrí erit officii, ab hac Formula ne quidem ad latum recedere unguem; sed, singulis verbis et apicibus retentis, eam ceu Regulam infallibilem sequi.* Ennek-utánna I. A keresztségrül szólnak és elrendelik, minémű imádságot mongyon térden-álva a predikátor, minémű evangeliomot olvasson a keresztség-előt. A komákkal mint fogadtassa-fel, hogy a gyermek ellene-ál az ördögnek és e világnak. A gyermektül mint kérgye rend-szerént, ha hiszi-e a Credónak ágazatit, és mint felellyenek ő képében a komák. II. A gyermek-ágyból felkelő aszonymnak a keresztyén győlekezetbe-való ajánlásárul végeznek és sok szóval megírják, mit mongyon, mit imádkozzék a predikátor, mikor avatni akar. Azt-is külön taníttják, mint kel pirongatni a szegény aszonyt, ha gyermeket vesztett, vagy

avatása-előt meghólt az ő szülőtte. III. A házasságról szóllanak. Szájába rágják a predikátornak, mint predikállyon; térdre álván mint könyörögjön; mint kérdezze, ha ugyan egy-máshoz akarják-e adni magokat? minémű hittel kötelezze őket. Az-után megírják, mint kel az elhálás-után a meny-aszonyt béajánlani a győlekezetbe. IV. A gyonásról és az úr-vacsoráról emlekeznek. Itt-is először hosszú predikációt írnak; az-után parancsollják, hogy térdre álljon a gyonó személyekkel együt a tanító, és egy rövid imádság-után kérdezze tőlök, ha bűnössé hadgyák-e magokat? Igyekeznek-e életek jobbítására? És végre, minémű szókkal hirdesse a bűnnek bocsánattját. Az úr-vacsora osztogatásáról hasonló formán szab régulat az agenda. V. A beteg ember vígasztalásáról és communicáltatásának módgyárul szól. Itt-is sok rendtartásokat szabogat.

Ezek és töb számtalan dolgok vannak az újítóknál a halottak temetésében, a predikálás-előt-való éneklésekben, a tanítók rendelésében, mellyek sohúlt a szent Írásban nincsenek, hanem magok szabják és varják articulusokba, egyházi törvényekbe. Így azért cselekedetekkel bizonságot téznek, hogy szabad az igaz Anya-szentegyháznak rendeléseket szerzeni, és ezekre az ő engedelmes fiait kötelezni. Mert mint a majom követi az embert, noha nincs emberi ábrázat benne: úgy a tévelygők az igaz Ecclesiát igyekeznek cselekedetekkel kiábrázni: *Novatianus, simiarum more, quæ, cum homines non sint, Homines tamen imitantur, vult Ecclesiæ Catholicæ autoritatem sibi vindicare.*

Cyprian. ep.
73. initio.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

Az elfajult atyafiak ellenvetési megfejtetek.

Supra, fo. 449.

Mivel a Tertullianus mondása-szerént a tévelygők az igazság felforgatására igazságtúl akarnak bizonságot küldülni: a mí rágalmazó szomszédink-is a szent Írásnak mozdíthatatlan erősségével felállatott igazságot szent Írással akarják ostromlani. De mint egyéb igyekben, úgy itt-is egy férges mogyorót nem ér, a mivel azt alíttják, hogy az eget-is magoknak foglalják.

1. Közönséges felelet az újítók bizonyosságira.

A minémű bizonyságokkal akarják az újítók szent Írásból erőssíteni, hogy semmit nem kel hinni és az Isten tiszteletire s nékie-való kedveskedésre cselekedni, a sz. Írás világos tanításában foglalt dolgokon-kivül: azokra három közönséges feleletet adhatunk, mellyek elvágják inait és minden erősségit elrontyák bizonyítá-soknak.

Először. Viszsa-fordíthattjuk mind azokat az újítókra és azt mondhattuk, hogy ha csak azt kel hinni és cselekedni, a mit írásban parancsol Isten: tehát nem kel hinni, hogy a szombat-illésre kötelesek nem vagyunk. Sőt nem léssen szabad vasárnapot, karácson, *etc.* megilleni; mert ezekrűl nevezet-szerént nincs az írásban parancsolat. Töb dolgokat-is említénk, mellyeket az ellen-kezők velünk egyetemben vallanak és cselekesznek; noha specifice, nemek-szerént, meg nem parancsoltattak. Tartoznak tehát ők-is magok mentségére úgy enyegetni* a sz. Írást és a sz. Doktorok szavait, hogy tellyességgel tilalmasnak ne hadgyák lenni a magok dolgát. És a mivel ők magokat mentik, azon mentséggel minket-is kitisztútnak minden galyibából.

Supra, fo. 22.
II. k.

Másodszor. Elébbis mondám, hogy mindenek a szent Írásban vannak foglalva; de abban vagyon a kérdés, mi módon vagyon a szent Írásban minden üdvösséges tudomány? *Explicite, Immediate, Specifice, Formaliter*, maga-tulajdon neme-, nevezeti-, és világoson kifejezett természeti-szerént-e? vagy *Implicite, Mediate, Generatim*, közönséges mondások erejében és oly tanításokban, mellyekből végére mehetünk, honnan kel azokat-is tanúlnunk, mellyek nyilván írva nincsenek? Azért megengedgyük, hogy a sz. Írásban vagyon foglalva minden szükséges tudomány, *Implicite, Mediate, Generatim*; nem a maga neme-szerént, hanem ama két közönséges parancso-latokban, tudni illik: hogy az Írás-kivül-való tradíciókat megtar-csuk; és hogy az Anyaszentegyház tanítását engedelmesen vegyük. Miképpen azért szent Ágoston írja, hogy akkor tartyuk igazán a szent Írást, midőn azt cselekedgyük, a mit az egész Ecclesia javal, mivel az Ecclesia böcsülletire a szent Írás kötelez: *Scripturarum a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat autoritas: ut quoniam Sacra Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit*

Supra, fo. 14.
II. k.

Vide fu. f. 14.
II. k.

2. Thessal. 2,
15.

Aug. li. 1.cont.
Crescon. c. 33.
Supr. fol. 161,
162.

* Titkolni, fedezni.

obscuritate quæstionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat. Azon-képpen mondhatjuk, hogy akkor cselekeszünk az Írás-szerént, midőn azt mivellyük a mit a tradicióból tanulunk; mert az Írás-nélkül-való tradiciókat sz. Írás kötelezéséből vészszük. Hogy azért az Írás-kivül-való tradiciókat elronthassák az újítók, nem elég megmutatni, hogy a sz. Írás elégséges és magában foglal minden szükséges tudományt; hanem ennek-felette azt kel állatni, hogy tulajdon neme- és nevezeti-szerént foglaltatnak mindenek az Írásban. Az újítók bizonyítási-közzül pedig egy sem néz erre; hanem csak azt bizonyították, hogy ha nem explicite, nevezet-szerént-is, de implicate, valamely közönséges tanuság ereje-által mindent megtanulhatunk az Írásból.

Supra, f. 36.
II. k. Corollar.
2.

Harmadszor. Ez-előt hallók, hogy az ó testamentomból előhozott bizonyosságokkal úgy hadakoznak az újítók sz. Pál-ellen, mint mí-ellenünk; és valamint sz. Pál mentségére megfejtegethetik ők ezeket a sz. Írás mondásit, úgy kel a mí óltalmunkra-is megfejtegetni. De mivel ezt a feleletet ez-előt béveb beszéddel említők, arra igazítom az okos olvasót, a mit nem régen mondottunk. Hogy pedig igyenessen mindeneken által-mennyünk, rend-szerént künnyű megfelelni az ellenkező bizonyításokra.

2. A szent Írásból vett bizonyítások igaz fejtegetése.

Légyen hála a jó Istennek, rész-szerént-is eléendő feleletet adhatunk az ellenkedők bizonyágira, mellyekből mind Isten s mind világ-előt nyilván lészen, mely mód-nélkül facsarják a sz. Írás mondásit az ő veszedelmes tetczésekre.

I. Bizonyság. Sok helyen tiltotta Isten, hogy se hozzá ne adgyunk, se el ne vegyünk az ő szavaiból; ugy-mint, *Deut. 4, 2. Cap. 5, 32. Cap. 12, 32. Prov. 30, 6. Ezechiel. 20, 18. Apocal. 22, 18.* Tehát az Írás-kivül-való tradiciókat nem szabad az Íráshoz fóltozni.

1. FELELET. Az elő-hozott sz. Írásokra azt mondom: 1. Hogy az ellenkezőknek-is meg kel azokra felelni; mert ők-is hiszik, hogy a romabéliekhez írt. levél éppen úgy maradott, mint sz. Pál írta; maga ezt a sz. Írásban sohúlt fel nem talállyák. 2. Azt mondom, hogy ezekben a szent Írás mondásiban tíltya Isten, hogy az ő parancsolatihoz semmit ne tódozzunk, semmit el ne lopjunk, sem-
- 2.

mit ebben le ne töröllyünk; mert miképpen fejével játczik, a ki vagy elvakar, vagy elcserél valamit a király levelében: azon-képpen valaki az Isten levelébe valamit ír, és a maga írását Isten parancsolattya-gyanánt elő-toszsza, ha szinte gonoszt nem ír-is, bűnös. Noha azért nem csak a tellyes sz. Íráshoz, de csak a Filemonhoz írt levélhez sem szabad semmit újonnan írnyia vagy elvenni belőlle: mindazáltal ebből nem következik, hogy a Filemonhoz írt levélben minden szükséges tudomány nevezet-szerént foglalattik. Mí semmit sz. Írás-közzé nem írunk, sőt Isten szava-gyanánt sem árulunk semmit azon-kivül, a mit vagy írásban, vagy íráskivül Isten tanított. 3. Rend-szerént a sz. Írásnak ellenünk facsart mondásira künyű megfelelnünk.

3.

MOYSES és SALAMON egy szóval sem emlekeznek az Írásról; hanem azt parancsolják, hogy az Isten szavához nem kel semmit adni: *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor*¹. *Ne addas quidquam verbis illius*². Nem mongya Moyses: *Verbum quod vobis scribo*; hanem, *Verbum quod vobis loquor*. Azt kellene az újítónak megbizonyítani, hogy a sz. Írás-kivül nem kel hinni és cselekedni semmit. Ők ezen által-ugordnak és nem azt bizonyíttyák; mivel az elő-hozott mondásokban emlekezet sincs az Írásról, hanem csak az Isten szaváról; mely nem csak írásban, hanem írás-kivül is eleven tanítás-által kiterjedhet. Megengedem azért, hogy semmit igaz hittel nem tartozunk hinni az Isten mondása-kivül; de azt soha a sz. Írás nem jelentette, hogy mind írásban vagyon foglalva, valamit Isten mondott és megjelentett. De hogy szem-látomást meggyőzzük az újítók általkodott vakmerőségét, azt ved eszedbe, hogy ezeket a Moyses és Salamon mondásit két-képpen érthettyük:

¹ Deut. 4, 2.² Prov. 30, 6.

Ennek bizonyosságát, Lásd oda fellyeb, f. 9. II. k

Először úgy, hogy Moyses és Salamon csak az írásban foglalt Isten szavairól szólnak és azt tiltyák, hogy senki a megírt dolgok-kivül semmit ne hidgyen, se többet azok-mellé ne adgyon. Ez az értelem hamis, tévelygő értelem; mert így megtiltatot vólna, hogy a profeták és apostolok semmit ne írának; és hogy az emberek se hinnének semmit egyebet annál, a mi akkor írva vala, mikor Moyses és Salamon írtak. Bizonyos dolog azért, hogy szabad vólt isteni indúlatból újjob könyveket írnyia, és a Moyses mondása-után sok töb tanításokat sz. Írásba foglalni; sőt sz. Pál idejében Írás-nélkül-való tradiciókat-is tartoztak a hívek bé-venni, mint a maga szavaiból hallók. Miképpen azért a Moyses írása azt

Ita concedit Conf. Helvetica, sup. f. 723. num. 6.

² Thessal. 2, 15.

meg nem tiltotta, hogy Istennek sok egyéb szavait írva ki ne adgyák az apostolok: azon-képpen azt sem tiltotta, hogy tradícióból vett szavait Istenünknek bé ne vegyük.

Colloq. Ratis-
pon. edit. La-
ving. f. 38,
131.

Erre Hunnius azt mongya, hogy a Moyses könyvei-után nem adatott új tudomány, hanem csak az ő írásának és árnyékinak magyarázattya. És ha valami hozzá-adatott volna-is a Moyses könyveihez, Istentől adatott, nem emberektől. Istennek pedig szabad a sz. Íráshoz adni; mert a tilalom, hogy semmit az Íráshoz ne adgyunk, csak az emberekre szolgál. De ez annyi, mint-ha valaki azt mondaná, hogy senki semmit ABC-kivül nem írt és nem tanított; mert minden könyvek ebből állanak, és csak ennek magyarázattya. Vagy mint-ha valaki azt mondaná, hogy a magon nőtt álló-fa nem egyéb a magnál, melynek erejében vólt a nagy fa. Továb örömet érteném, mellyik részét magyarázza a Moyses könyvének sz. János az ő Titkos Látásában, vagy sz. Pál a Filemonhoz írt levelében? És a mely színnel mongya Hunnius, hogy a Moyses könyvei-után íratott Isten ígéje csak magyarázattya a Moyses árnyékinak: azon-formán mondhattuk a tradíciókról, hogy ezek csak fejtegetési azoknak a parancsolatoknak, mellyekben köteleztetünk az Írás-nélkül adatott tradíciókra és az Anyaszentegyház engedelmére. Végezetre, miképpen a Moyses könyvei-után-való apostoli írásokat Isten adta az elébbi könyvekhez: úgy a tradíciókat az apostolok- és Ecclesia-által Isten adatta a sz. Íráshoz. Ezt pedig ugyan onnan tudgyuk, a honnan végére mentünk, hogy a sz. Pál nevére kiadatott leveleket sz. Pál írta, tudni illik, az Anyaszentegyház tanu-bizonyosságából.

Supra, f. 42.
II. k.

Másodszor, úgy magyarázhattuk a Moyses és Salamon mondásit, hogy sem írásban, sem írás-kivül Isten szavához semmit ne tegyünk, hanem a mit ő mondott, csak azt hidgyük isteni hittel, akár írva adgya előnkbe, akár írás-kivül. Ez az igaz értelme az Isten szavainak, mellyekben *in specie*, az írva adott szókról nincs emlekezet, hanem, *in genere*, közönségesen az Isten mondásiról. Két dolgot tilt azért a sz. Írás: I. Hogy Isten szavai-gyanánt azt ne hirdessük, a mit Isten nem mondott, mint a hamis proféták, kikről így szól az Isten: *Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini* Ebben vétkeztek nem csak a régi tévelygők sok hamissan-költött könyveket az apostolok nevére írván; de az új tévelygők-is az ő bibliájok fordításában, mint eléb megmondók. II. Hogy semmit az Isten szavaival ellenkezőt ne hirdessünk.

Ierem. 23,
16, 21.

Supra, f. 485,
486. et sequ.

Utólyára, Moyses nem csak azt mongya, hogy ahoz ne adgyunk, hanem hogy el se vegyünk abban, a mit Isten parancsolt; *Deuter. 4, 2. Cap. 12, 32.* Azért akarom érteni az újítóktól, mit mondanának, ha ki ebből azt állatná, hogy a környül-metélést és a tulkok áldozattyát meg kel tartani? A mit felelnek az elvételrül, azt felellyék magoknak a hozzá-adásrül.

EZECHIEL proféta semmit az Írásrül nem szól; hanem azt tiltya, hogy a régi elei bálványozása-után ne indúlyon a sidóság.

Sz. JÁNOS kétszer mongya, hogy ennek az ő könyvének profetálásárül szól, *Verba Prophetiae libri hujus*, midön átkot vét arra, valaki ehez ad vagy elvészen benne. Ha azért ennek a mondásnak oly ereje vagyon, hogy semmit nem kel hinni azonkivül, a mi ebben a könyvben foglaltatott: vessék mind el a többöcsülletes könyveket az újítók. De távül légyen ez a goromba értelem. Sz. János csak azt tiltya, hogy se hozzá ne írjunk, se abban le ne töröllyünk, a mit ő íra. Ebből pedig semmi színnel nem következik, hogy mindenek írva vannak a szent János látásában. Mert a Filemonhoz írt levélből sem szabad semmit kiva-karni vagy hozzá föltozni; de azért ebből ki nem jó, hogy a Filemonhoz írt levél mindent magában foglal.

Apocal. 22,
18, 19.

II. Bizonyság. Az Isten azokat, a kik igazat akarnak érteni, a törvényhez igazíttya, *Isai. 8, 20.* Ábrahám a kárhozott gazdag attyafiait Moyseshez és a profétákhoz küldi, *Lucæ 16, 26.* És az ó testamentomban, valamikor az igaz tudományt és isteni tiszteletet helyére akarták vinni, az írásból mentek ennek végére, mint példánk vagyon errül a sz. Dávid¹, Josafat², Ezechias³, Josias⁴, Esdras⁵ cselekedetiben. Tehát nekünk sem kel másut vadásznunk az igazságot

¹ 1. Paral. 16,
40.

² 2. Par. 17, 9.

³ 2. Par. 30, 5.

c. 31, 20.

⁴ 2. Par. 34, 21.

⁵ 2. Esdr. 8, 2.

⁶ Isai. 8, 20.

Lucæ 16, 26.

FELELET. Isaias a törvényre igazít⁶, Ábrahám Moysesre. De, I. azt kérdem, ha ebből azt akarják-e kihozni az újítók, hogy csak az Isaiástül jegyeztetett törvényre, és Ábrahámtül mutatott tanításra kel néznünk? Ha ezt akarják: tehát az evangelisták és apostolok írásit töröllyék-le; mert ezek nem vóltak Isaias, sem Lázár idejében; azért nem mutathattak ezekre. Ha pedig csak a sidókat mutatta Isaias a törvényre, de minékünk tovább kel néznünk: miért akarják az új törvény-alat-lévő hívekre fordítani, a mi csak a sidókat illette? II. Azt kérdem, ha jó következés vagyon-e ebben az okoskodásban: Isaias és Ábrahám Moysesre és a profétákra igazították a sidókat: tehát heába-valók a

tradiciók? Ha ez jó következés: ezen nyomon megbizonyíthatjuk, hogy heába-valók a Moyses és profeták írási. Mert a sz. Írás egyéb helyeken az Anyaszentegyházhoz és a lelki pásztorokhoz igazít; úgy-mint: *Deuter. 17, 8. Malach. 2, 7. Aggæi 2, 12. Matth. 18, 16. cap. 13, 2.* másut a régi eleink nyomdokira mutat, és abban parancsolja, hogy megmaradjunk; *Deuter. 32, 7. Jerem. 6, 16. Proverb. 22, 28. cap. 1. 8.* Ezekből csak az esze-fordúlt ember hozhattya azt ki, hogy meg kel vetni a sz. Írást. Miképpen azért mí-is a Calvinistákat az evangeliom szavára igazítottuk, mikor az úr-vacsoráról szóllunk vélek; de azért ezzel a tradiciókat ki nem rekesztyük: azon-képpen a profeták az irott törvényre mutatván ki nem rekesztették a tradiciót. III. Mind Isaias, mind Ábrahám, generaliter, közönségesen szól a törvényről és a Moyses tanításáról, az-az, nem említik az irott tanítást vagy törvényt; hanem csak a törvényt és a Moyses tanítását. Hogy pedig minden törvény és Moysesnek minden tanítása írva légyen, sohúlt a sz. Írásban nem találjuk. IV. Azt mondom, hogy ha nevezet-szerént az irott törvényre mutatna-is a profeta, azon-egy úttal a tradiciókra és az Anyaszentegyházra mutatna; mert a Moyses könyvei mellyek, egybűnben nem tudhatták a sidók-is, hanem az Ecclesia tradicióiból. És a mint-eléb mondám, mivel a sz. Írás a tradiciókat javallya és az Anyaszentegyház szavának engedelmességét parancsolja: következik, hogy, mikor a sz. Írásra igazítottunk, a tradiciókra és az Anyaszentegyház szavára igazítottunk.

Supra, f. 14,
33, 34. II. k.

Vide supra,
fol. 28. II. k.

Hogy pedig a sz. királyok csak az irott törvényre néztek, mikor az Isten népét oktatták, sohúlt nem olvasom az Írásban. Sőt azt olvasom, hogy a papok tanítására néztek; 2. *Paral. 30, 2. cap. 17, 9. 2. Esdræ 8, 9.* mint meg vala parancsolva, *Deuter. 17, 8.* Vallyon mellyik irott törvényre nézett Ezechias, mikor azt végezte, hogy a húsvétot szabad légyen a második hólnapban illeni? Mellyik törvényben olvasta vala Machabæus, hogy szombaton a hadakozásban-való munka szabados? Noha azért a törvényre néztek a sz. királyok, mikor a törvény-ellenvaló dolgokban el akarták igazítani a sidóságot; de sohúlt azt nem olvassuk, hogy csak arra néztek, és a papok tanítását vagy a tradiciót kirekesztették; mert tradició-nélkül nem-is tudhatták, mellyik az Isten törvénye. Végezetre, ha csak az írásra néztek volna-is azok a dolgok jobbításában, mellyekről világos tör-

vények adattak vala: nem következnek, hogy minden dolgokban csak ezen a nyomon kel járnunk.

III. Bizonyság. Az Isten világos igékkel meghagyá, hogy csak azt cselekedgyük, *Hoc tantum facito*, a mit ő megparancsolt, *Deuter. 12, 32*. Tehát nem kel ennél az ő kijelentett akarattyánál tovább mennünk. Ebben úgy triumfálnak az újítók, mint-ha rabbá estünk volna és nyelvünk belíncsben volna. Azt-is melléje vetik, hogy Isaias-által szemekre veti Isten az embereknek, hogy olyat cselekedtek, a mit ő nem kívánt. *Qui alio modo DEUM colere vult, quam se colendum ipse dixerit; non utique DEUM colit, sed quod ipse finxit.*

HOC
TANTUM.

Isai. 1, 12.

August. 1. 1.
de Consens.
Evangelistar.
c. 18.

1.

2.

3.

2. Thessal. 2,
15.

4.

5.

FELELET. Azt mondom, I. Hogy a Moyses könyvében sem a görög, sem a sidó és chaldæa nyelven nincsen ama szó (*Tantum*), csak azt cselekedgyed. 2. Helyén maradván ez az íge, nem bizonyít semmit ellenünk, mert emlekezetet sem térszen az írásról Moyses; hanem csak azt hadgya, hogy az tévők légyünk, a mit Isten parancsol, akár írva s akár úgy, mint Christus e földön jártában, és az Isten Ábrahámnak parancsolt régenten írás-nélkül. Bezzeg ha Moyses azt mondaná, hogy csak azt cselekedgyük, a mit írva parancsolt az Isten, nagyob színe volna a bizonyiságnak. 3. Így sem ártana a mí tanításunknak; mert az-is egyyk az írás parancsolati-közöt, hogy megtarcsuk az írás-nélkül reánk szállott tradiciókat; és hogy a törvényben támadott egyenetlenségben az Ecclesia szaván megállunk. Így azért, midőn az Anyaszentegyház eleven tanítása-által reánk szállott parancsolatokat követtyük, azt mivellyük akkor-is, a mit írva adott törvénye-által meghagyott Isten. 4. Moyses nem a hiendő, hanem cselekedendő dolgokról szól az említett helyen; és az ő mondásának két értelmét adhattuk. Elsőt az újítók tet-czése-szerént, mint-ha Moyses általlyában semmit nem szenvedne, hogy parancsolat-kivül Isten tisztességére cselekedgyünk. És ez az értelem helyes nem lehet. Mert sok bizonyiságokkal megmutatók, hogy szabad vólt mindenkor az isteni tisztességre fogadásokat tenni, innepeket rendelni; és magok-is az újítók megvallyák, hogy az Ecclesia rendtartásokat szabhat, melyekről az írás nem parancsol. Második értelme az, hogy semmit az Isten parancsolatival ellenkezőt ne cselekedgyünk; semmit úgy, mint kötelességből szükséges dolgot, fel ne vállallyunk, valamire Isten nem kötelezett ben-nünket vagy írás-által, vagy eleven szóval. Ez az igaz értelem, mely nem tusakodik a mí vallásunkal. 5. A szent Írás szokása-

Supra, f. 29,
47, 48. II. k.

szerént ama szó (*Tantum*, Csak,) nem rekeszt-ki általlyában mindeneket, hanem csak azokra-nézőket, a miről szó volt: mint mikor Jákob azt mongya, hogy ő csak az Esau jó akarattya-nélkül szű-

¹ Gen. 33, 16.

Ergo non eget
aëre, aqua?

² Act. 18, 25.

kölködik¹; vagy mikor Apollórúl azt mongya az Írás, hogy csak a János keresztségét tudta². Azért mikor Moyses azt mongya, hogy csak azt cselekedgyük, a mit ő parancsolt, nem kívánnya, hogy a Messias eljövele-kor meg ne keresztelkedgyünk, úr-vacsorával ne éllyünk, *etc.* mivel ezeket Moyses nem parancsolta; hanem szól

Deut. 12, 30,
31, 32.

csak az áldozatok rendirül, mellyekrül ot emlekezet vala. És minekutánna azt mondotta vólna, hogy a pogányok szokása-szerént ne cselekedgyenek; fiokat, leányokat meg ne áldozzák; úgy veti utánna, *in subjecta materia*, hogy a mi illeti az áldozatok rendit, abban egyebet ne cselekedgyenek, hanem csak a mit Moyses parancsolt nékik. 6. Azt kérdem az újítóktól, ha ugyan valóban elhitték-e,

6.

hogy őket-is illeti és kötelezi ez a Moyses parancsolattya, *Quod præcipio tibi, Hoc Tantum fac, nec addas quidquam, nec minuas*³?

³ Deut. 12, 32.

Ha őket illeti: tehát nem igaz a sz. Pál mondása, hogy Christus minket a törvény igájától megmentett⁴; hanem most-is meg kel tartani a Moyses törvényét mindenben, úgy-mint a környül-metélésben, áldozatokban, *etc.* Azért két-képpen vétkeznek az újítók a Moyses parancsolattya-ellen; mert azt sem cselekeszik, a mit Moyses parancsolt; és azon-kivül-is sokat mivelnek, mellyeket Moyses nem parancsolt; mert megkeresztelkednek, úr-vacsorát szolgálatnak, *etc.* Ha pedig ez a Moyses parancsolattya, *Legale*, az ó törvényhezvaló, csak a sidókat illette; két-képpen tévelyegnek az újítók a Moyses szavainak elő-állatásában; mert ezeket hamissan magyarázzák, és hamissan szabják mí-hozzánk; kötelezni akarván minket azzal, a mivel Isten csak a sidókat kötelezte.

Isai. 1, 11, 12,
13.

Isaiás profeta a sidókat feddi, áldozattyokat és Istentül rendelt innepeket kelletleneknek mongya; nem azért, hogy ezek magokban tilalmasok vólnának, hanem, hogy a külső ceremoniával megelégedvén a sidók, belső tisztaságot, melyre inkább néz Isten, nem kerestek. Azért mongya, hogy efféle inneplést és tulkok áldozattyát nem kíván Isten. Szent Ágoston igazán mongya, hogy úgy kel az Istent tisztelni, a mint ő kívánnya, és előnkbe adgya vagy írás-által, vagy Szent Lélektül vezérlett Anyaszentegyház tradiciói-és parancsolati-által. Méltó-is megvetni azokat az isteni tiszteletrevaló babonákat, mellyeket az Anyaszentegyház közönséges méltósága-nélkül csak magok kinnynén úgy követnek az emberek, mint-ha

ezekre kötelesek vólnának, mellyekről panaszolkodva szól imígyen szent Ágoston: *Multa hodie observantur, quæ, quamvis contra Fidem non sint, ipsam tamen Religionem servilibus oneribus premunt: ut tolerabilior sit Judæorum conditio, qui Legalibus sarcinis, non Humanis præsumtionibus subjiciebantur.* Mindazáltal ezekkel sz. Ágoston az Anyaszentegyház méltóságát és hatalmát meg nem határozza; mert, a mint eléb mondám, ugyan-azon levélben azt írja, hogy az Anyaszentegyház szokásit és a conciliomok rendelésit meg kell tartani. Aug. ep. 119. c. 19. Illo cap. 19. et cap. 15.

IV. Bizonyság. Szent Pál azt mongya, hogy minden szent Írás hasznos a tanításra, a bűnösök és tévelygők feddésére és minden igazságra-való vezérlésre, hogy az Isten embere tekéletes légyen. Ha azért a tekéleteség és minden igazság ismereti meglehet a szent Írásból, mit kell egyebet keresnünk? 2. Tim. 3, 16.

FELELET. Megengedem, hogy a szent Írás hasznos a tanításra, feddésre, tekéleteségre; de ebből ki nem jó, hogy semmit azonkívül nem kell hinni, a mit nyilván, nevezet-szerént magában foglal az írás. Mert igazán mondhatod, hogy az étel ital hasznos az egészségre, erősségre, hosszú életre; a pénz vagy a jó hadnagy hasznos az ellenség győzedelmére; a jó kőműves hasznos a szép épületre; a predikátor hasznos az igaz hitre; az úr-vacsora hasznos az üdvösségre: de vallyon s ezekből azt vitatod-e, hogy a betegnek nem szükséges az orvosság? a had-viselőnek nem kellenek a vitézek? a predikátor, *juxta Legem DEI jam ordinatam*, Isten ígéje-nélkül megtarthattya halgatóiban az igaz hitet? az úr-vacsora, keresztség- és penitencia-tartás-nélkül elégséges az üdvösségre? Sz. Pál a kegyes áítatosságot mindenre hasznosnak mongya; nem itélem, hogy ebből valaki azt akarja kisatólni, hogy a szent Írás nem szükséges. Mi az oka tehát, hogy a szent Írás hasznos vóltából a tradíciókat akarják rontani? Végezetre szent Pál nem csak a tellyes szent Írásról, hanem a szent Írásnak minden részeiről mongya, hogy hasznos a tanításra; azért nem mongya, *Tota Scriptura utilis est; hanem, Omnis Scripturæ utilis est.* És azt-is másut hozzá-adgya: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt;* valami írva vagon, tanításunkra vagon írva. A tanúság pedig hasznos a hamisság rontására és a tekéleteségre: tehát az írásnak minden részeiről igazán mongya sz. Pál, hogy hasznos a mi tekéleteségünkre. Ebből vallyon következik-e, hogy a sz. Írásnak akár-mely kicsin része, úgy-mint a Filemonhoz írt 2. Tim. 3, 16. De loco, isto, latissime Stapleton. Relectio. Controv. 4. qu. 1. art. 3. ad 9. 1. Tim. 4, 8. Rom. 14. 5.

levél, oly elégséges tanuságunkra, hogy ezen-kivül semmit nem kel hinni? Ha azt írnája sz. Pál, hogy a tellyes írás nem csak hasznos, hanem tellyesen elégséges minden jó tanuságra; még 2. Thessal. 2, sem ártana a mí vallásunknak. Mert, a mint eléb mondám, elég-
15. séges a sz. Írás, mivel sok szükséges dolgokat nyilván kifejez; e felett bizonyos útat mutat, mellyen a töb dolgoknak végére mehessünk, tudni illik, az írás-nélkül adott tradiciókat és az Anyaszentegyházat.

V. Bizonyság. Christus azt parancsollya, hogy azt tanítsuk, a mit ő mondott¹. Sz. Pál melléje veti kétszer-is: hogy átok, valaki a
¹ Matt. 28, 20. kívül tanít, a mit az apostolok tanítottak². És heában-való tiszteletnek
² Gal. 1, 8, 9. nevezi Üdvözítőnk az emberi tudományból származott dolgokat³.
³ Matt. 15, 9. FELELET. Azt kel tanítani, a mit Úrunk parancsolt. De az új-
Idem, Isai. 29, 13. Mar. 7, 6. tóknak azt kellene megbizonyítani, hogy csak azt kel tanítani, a
Coloss. 2, 8, mit írva hagyott Christus⁴; és hogy valamit ő parancsolt, azt
⁴ Matt. 28, 20. mind felíratta nevezet-szerént. Úrunk egy szóval sem emlekezik az írva-adott parancsolatrúl, hanem említi a parancsolatot, akár írva, akár írás-nélkül légyen.

Szent Pál nem említi az írást, hanem az apostoloktól vett és hirdettetett tudományt. Nem mongya sz. Pál, hogy átok, a ki valamit predikál az írva-adott tudomány-kivül, hanem a hirdetett tudományt említi. Szemlátomást kitetzcik pedig, hogy szent Pál nem szól az írva-adott tudományrúl; mert azt mongya, hogy átok, valaki a kívül tanít, a mit a galatabélieknek hirdetett vala, *Præter quam quod Evangelisavimus VOBIS*. Ha azért sz. Pál, írásban-adott tanításrúl szól: mutassák-meg az ellenkedők, hogy ez-előt, a galatabéliekhez írt levél-előt írva adta sz. Pál minden tanítását a galatabélieknek; vagy hitessék-el velünk, hogy ebben a levélben minden szükséges dolgokat megírt a galatabéliekhez. Mert ha ezeket meg nem mutathattyák, kékételen* meg kel engedniek, hogy sz. Pál nem szól az írás-által hirdetett tudományrúl. Végezetre, sz. Ágoston úgy magyarázza ezt a mondást, hogy csak azt veti átok-alá sz. Pál, a ki valamit ellenkezőt tanít az ő tanításával: *Non ait, plus quam accepistis; sed, præter quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præjudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, ut suppleret, quæ illorum Fidei defuerunt. Sed qui supplet quod minus erat, addit; non, quod inerat, tollit*. Mert mind a görög szó, *Para*; mind a deák, *Præter*, sok helyen annyit tészzen, mint *Contra*. Azért

* Nem sajtóhiba; ismételtelen előfordul; így található a harmadik kiadás 1049. lapján is.

mind Beza, mind Calvinus, *Actor. 18, 13. Rom. 1, 20. Rom. 4, 18. Rom. 16, 17. a Para-helyet deákül Contra-t írnak.* Nem-is kárhoztathatta szent Pál azokat, a kik valamit azon-kívül tanítottak, a mi írva vagyon a galatabéliek levelében; mert sok szükséges dolgok nincsenek abban a levélben.

Úrunk sz. Máténál azokról az emberi találmányokról szól, Matt. 15, 3. mellyekért az Isten törvénye megvettetik, mint maga megmagyarázza. Annak-okaért azokról a tiszteletekről nem szól, mellyek az Marc. 7, 8. Istentől erőssítettett Anyaszentegyháznak kézről kézre adott tanításából vagy parancsolattyaából származnak; mert ezek nem emberi gondolatok, hanem a Szent Lélek vezérléséből származott tanuságok. És a mely Isten kötelezett az Ecclesia engedelmeségére, azon Isten-ellen tusakodik, a ki ezek-ellen rúgólodoz.

Szent Pál a colossabélieknek az előltatott sidó ceremoniakról szól. Azokról-is, mellyekre az Ecclesiának rend-szerént-való hatalmanélkül akarták némelleyek kötelezni a híveket.

VI. Bizonyság. Soha a sz. Írás senkit egyebet bűneért meg nem fed, hanem csak azt, a ki megszegte az Isten írott törvényét; vagy a ki oly dolgot cselekedett, melyről parancsolat nem vólt, mint megtetzik, *Levit. 10, 1.* az Aaron fiainak cselekedetiből. Ebből kinyilatkozik, hogy Isten megelégszik azzal, ha az ő törvényének bötű-szerént-való tanításán megmaradunk.

FELELET. Az Isten sokakat megbűntetett, kik írás-nélkül-való törvény-ellen vétkeztek, mint a kik a Moyses törvényének kiadása-előt gonoszt míveltek. Az-után írás-nélkül-való parancsolat megszegéseért öleté-meg az Isten ama profetát¹, a ki Samaria tartományában ett vala; Ezechiást, a ki tár-házát megmutogatta vala a pogányoknak²; Dávidot, a ki népét megszámláltatá³. Noha azért gyakran olvassuk az Írásban, hogy megverte Isten azokat, kik által-hágták az írva-adott törvényt; de azt soha nem olvassuk, hogy senkit egyébért meg nem büntet, hanem csak az Írásban foglalt parancsolatok-ellen-való bűnökért. És ha szinte azt olvasnójók-is, ellenünk nem vólna. Mert a ki megveti az Anyaszentegyház törvényit és tradicióit, Isten törvényit veti-meg; mivel világosan parancsolva vagyon, hogy az Anyaszentegyházról halgassunk, és az írás-nélkül adott tradiciókat megtarcsuk⁴.

Az Aaron fiai abban vétkeztek, úgy-mond sz. Ágoston; mert nem szabad vólt egyéb tüzet vinni az áldozatra, hanem azt, a melynek szűnetlen égni kellett a templomban, *Levit. 6, 12.* Mikép-

¹ 3. Reg. 13, 21.

² Isai. 39, 5.

³ 2. Reg. 24, 12.

⁴ 2. Thessal. 2, 15.

Aug. tom. 4. quaest. 31. in Levitic.

pen azért egyéb helyeken a sz. Írásban, a mi tilalmas, arról azt
¹ Jerem. 19, 5. mongya Isten, hogy azt nem parancsolta¹: azon-képpen mongya,
 Deuter. 18, 20. hogy ő nem parancsolta az idegen tűzzel-való áldozatot.

3. A sz. Atyák mondásiból vett bizonyságok megoldatnak.

Mikor igazán végére akarunk menni a sz. Atyák itéletinek, nem kel az ő homályos mondásokból magyarázni, a mit világosan egyébüt feljegyzettek; hanem inkább a setétes mondásokat kel a fényes tanításhoz igazítani; mert nem szokott a setétség fényes-séget adni a nap-világnak, hanem a nap-világ fényesíti a setétséget. Mivel azért a szent Doctorok oly nyilván, fedezetés- és hálólás-nélkül írják, hogy az Anyaszentegyház tradicióit, mellyeket írva nem találunk, böcsüllettel kel vennünk: nem mód az, hogy egy homályos mondásért az ő itéleteket kétesse tegyük; hanem inkább az igyenes fényességből kel értelmét venni a setétes szóknak.

Citati supra,
 f. 39, 40. II. k.

Az új tanítók két rendbéli bizonságot támasztnak ellenünk a szent Atyák írásiból: I. Mert a szent Atyák azt tanítták, hogy tellyes a szent Írás, és magában foglallya, valami szükséges az üdvösségre, kit nem mondanának, ha az Írás-kivül hinni és cselekedni kellene valamit. Athanasius így szól: *Per se sufficientes sunt*

² Athanas. cont. Gentiles, Exordio.

*Sanctæ Scripturæ, ad Veritatis indicationem*². Irenæus: *Scripturæ perfectæ sunt*³. Cyrillus: *Non omnia quæ Dominus fecit, conscripta sunt; sed quæ Scribentes, tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere*⁴. Szent Ágoston: *Et si non omnia scripta sunt, tamen electa sunt quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur*⁵. In iis quæ aperte in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa omnia, quæ continent Fidem, Moresque vivendi⁶. Az első Kelemen pápa: *Ex divinis Scripturis, integram quis et firmam Regulam veritatis suscepit*⁷. II. Az-is a sz. Doctorok szava, hogy valamit a szent Írásból meg nem bizonyíthatunk, annak helyt nem kel adni. Jeronimus: *Hoc, quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur*⁸. *Gladius Verbi DEI percutit omnia, quæ absque auctoritate et testimoniis Scripturarum, quasi Traditione Apostolica, confingunt*⁹. Tertullianus: *Aufer Hæreticis quæ Ethnici sapiunt, ut de Scripturis scilis quæstiones suas sistant; et stare non poterunt*¹⁰. *Adoro Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse doceat Hermogenis officina: si non scriptum, timeat Væ illud, adjicientibus aut detrahentibus destinatum*¹¹. Szent Ágoston: *Consti-*

³ Iren. I. 2. c. 47.

⁴ Cyril. lib. 12. in Ioan. c. 68.

⁵ Aug. tractat. 49. in Ioan.

⁶ Li. 2. de Doctr. Christian. cap. 9.

⁷ Clemens, dist. 37. cap. 14. relatus.

⁸ Hierony. in c. 23. Matth.

⁹ In Aggæi. c. 1.

¹⁰ Tertull. de Resur. carnis.

¹¹ Contra Hermogenem.

*tuit Montes Israël, autoritas divinarum Scripturarum, ibi pascite, et secure pascitis, quidquid inde auditis, hoc vobis bene sapiat; quidquid extra est, respuite*¹.

¹ Tom. 9. de
Pastorib. c. 11.

Ezekre künyű megfelelni. Mert a Páterek mongyák, hogy a szent Írás elégséges az igazság tanítására; de nem úgy, mint-ha vagy nevezet-szerént mindent magában foglalna, vagy világosan a tradiciók- és az Anyaszentegyház-nélkül mindeneket kihozhatnánk belőlle; hanem úgy, mint eléb mondók, hogy *mediate, remote*, mindeneket magában foglal; mert a mellyeket neme-szerént, nevezetben elő nem hoz, azoknak ismételten útát és kalauzt mutat, mivel az Anyaszentegyház és a tradiciók hiteles méltóságát felállatván, künyű ezek-által minden igazságot megtanúlni.

Vide supra,
f. 14, 53, 54.
II. k.

Azt-is tanítják az Atyák, hogy tellyes és tekélletes a szent Írás; de az a kérdés, ha ezzel azt jelentik-e, hogy ő-benne foglaltatnak nevezet-szerént, és ő-belőlle kihozatnak mindenek, ha szinte félre tézszük-is az Anyaszentegyház méltóságát? Vagy inkább csak azt akarják, hogy semmi hiba, semmi makula, semmi fogyatkozás ő-benne nincsen, semmi szükséges dolgokban meg nem fogyatkozik; hanem elégséges tudományt ad az üdvösségre, sok dolgokat nyilván kifejezván; e mellet megmutatván, honnan kel egyéb dolgoknak végére menni? Mindenekre megtanít azért a szent Írás vagy magának világos mondási-által, vagy az Anyaszentegyház-által, melynek engedelmességére kötelez minket és bizonyossá tézsen, hogy tanításában meg nem csalhat.

Manca non est
Scriptura, su-
pra, f. 14. II. k.

Írják azt-is a Páterek, hogy azokban, a mit világosan tanít a szent Írás, feltalállyuk az üdvösségre szükséges dolgokat. Mert hitünk derék fundamentomi elég világosan vannak írva, ha vakmerőül nem akar valaki ellenek tusakodni. Ezekből pedig az Anyaszentegyház böcsülletes tanítása-által a töb dolgokat-is megérthettyük.

Az eretnekektől gondolt tradiciókat sokszor kárhoztattyák a sz. Atyák. Mert ezeknek nincs az írásban semmi fundamentomok, mivel ezeket bé nem vészi a szent Írástól megerőssített Anyaszentegyház. Azoknak pedig a tradicióknak autoritása és méltósága szent Íráson fondáltatik, a mellyeket böcsüllettel fogad az Ecclesia.

Azt-is hirdetik, hogy nem méltó annak a tudománynak helyt adni, mely a szent Íráson nem fondáltatik; de e mellé kel vetni, hogy igen-is az íráson éppült az olyan tudomány, mellyet az Anyaszentegyház ugyanazon hihetséges méltósággal ad előnkbe, mellyel a szent Írás könyveit megismérteti.

Vide Constan-
tini dictum,
ap. Theodor.
li. 1. c. 7.

Azt sem tagadgyák a szent Doctorok, hogy ha a szent Írást igazán értyük, abból minden igazságot megtanúlhatunk, minden versengésnek végét érjük; de azért eléb az Ecclesia tradicióból kel végére menni, mellyek az igaz szent Írások; és az Anyaszent-egyház gyertya-tartójába, nem a magunk agyaskodásának vékájá- alá kel tenni az írást, az-az, ennek értelmét az Ecclesia tradiciójá- ból és tanításából kel vennünk. Annak-okáért mondám ez-előt, hogy

Supr. fol. 221.
ex Theodor.
li. 1. c. 8.

a nicænum conciliomban az írás-elót-való csavargást a sz. Atyáktól vett és írás-kivül megtartatott igazsággal kárhoztaták Ariusban.

Végezetre némely dologban úgy bíznak a szent Doctorok a sz. Írásnak világos tanításához, hogy abban a dologban nem akarnak semmi egyéb bizonyossággal élni, hanem a sz. Írás fényes tanítását for- gattyák; de úgy, ha ezt igazán az Ecclesia tanítása szerént fejtegetik.

Ezekből mind szépen megfejtegethetni a sz. Atyák mondásit; mivel semmit ezeken-kivül ők nem tanítanak. Nevezet-szerént pedig

Supr. f 41.
II. k.
Supr. fol. 137,
138, 448.

Tertullianus a tradiciókat böcsülli¹ és azt taníttya, hogy az eret- nekek felettéb fitogattyák a szent Írást; de nem kel őket a szent Írásból-való vetekedésre eresztetni². Azért mikor azt mongya, hogy az eretnekeket csak a szent Írásból-való bizonyításra kel szorítani, azokrúl szól, kik valami vékony okoskodásokért tagadták a test feltámadását. Hermogenesnek pedig azért kiált jajt; mert az írás- ellen hirdette, hogy Isten nem teremtette semmiből e világot, hanem valami eléb-való materiából.

4. Az okosságból vett erősségek elrontatnak.

Az emberi okosságból támasztott bizonyosságokkal-is állattyák dolgokat az ellenkezők.

I. Bizonyosság. Isten kissebségére esnék, ha az ő könyvét fogyat- kozottnak, csonka-bonkának mondanók. Mert ha igen meggyaláznók azt az embert, a ki valamely dologrúl nagy könyvet írna, melyben sok szükséges derék dolgokat elhagyván, némely aprólékot únal- mason előfogatna: vallyon a Szent Lélek nem gyaláztatik-e, ha a mí üdvösségünkrúl írt könyvben sok szükséges tanuságok elha- gyattak? Ezt a bizonyosságot nagyob erősség okáért így vastagíttya. Ha a szent Írásban minden szükséges dolgot befoglalhattak az apostolok, irígység vólt, ha bé nem foglaltak. Ha nem vólt értékek reá, hogy mindent feljegyzettek vólna, tudatlan vólt, a ki őket igazgatta, a Szent Lélek.

FELELET. Csonka-bonkának mí a sz. Írást nem mongyuk. Mert noha mindent nyilván és nevezet-szerént magában nem foglal; de elég, ha bizonyos tanítót mutat, mely jó útba igazít. Miképpen azért a világi törvények, sőt a Moyses törvénye-is fogyatkozott nem vólt, noha bírókat rendelt és papi fejedelmet, kinek tanításából leszállanának az egyenetlenségek: úgy az egész sz. Írást sem mondhattjuk csonkának, noha az Anyaszentegyházra mutat, mely az igazat előnkbe adgya. Annak-felette, mikor az ó testamentomban csak a Moyses öt könyvei valának írva; az új testamentomban is, mikor csak egy evangelista írt vólt a többi-előt, sem írigy, sem tudatlan nem vólt a Szent Lélek, noha mindenek írásban nem vóltak foglalva. Mert ő szinte oly könnyen taníthattya írás-nélkül a híveket, mint írás-által; miképpen hogy Moysesig írás-nélkül tanította; és Üdvözítők s az apostolok egy-ideig nem írtak, hanem eleven szóval tanítottak. Mivel azért az ember nem taníthattya mind azokat írás-nélkül, a kiket írásával oktathat: méltó feddésre, a ki közölni akarván tudományát egyebekkel, elhalgattya, a mit szükségesnek lát a derék tanításra. De Isten az ő-tőlle vezérlett Anyaszentegyház-által írás-nélkül-is mindeneket véghez vihet; és így nem szükség, hogy mindeneket írva adgyon. Sőt, a mint ez-előt mondám, az én vékony elmémmel fel nem érem, mint foglaltathatnék mind írásban, a mit az apostoli tradicióból hinni kel embernek. Hogy-ha azért sem tudatlanságnak, sem irigységnek nem ítüllyük, hogy Moyses-előt Írás nem vólt; és hogy az Isten úgy nem íratta a sz. Írást, hogy minden tévelygéseknek eleit-vette vólna, és úttját s fogását béárkolta vólna; hanem oly módon ejtette szavait, hogy külömb értelmekre csigázhatnák: abban sem méltó nekünk az ő bölcsességét gyaláznunk, hogy sem többet, sem kevesbet ennél nem akart íratni, mert tanácsában nem ültünk Istenünknek. Erre pedig az ellen-vetésre magoknak-is meg kel felelni az ellenkezőknek. Mert, a mint mondám, ők-is sokat hisznek Írás-nélkül; sőt valamit mí-ellenünk hisznek és vitatnak, azt a sz. Írásban nem találják, hanem consequenciákkal akarják a sz. Írásból kisatólni.

An Scriptura
Manca: supr.
f. 14, 53, 54.
II. k.

Supra, f. 39.
II. k. initio.

Rom, 11, 33.

Supr. fol. 29,
30. II. k.

II. Bizonyosság. Ha az írás-kivül tradiciókat kel tartanunk, nem leszen szükséges a sz. Írás; mert e-nélkül csak a tradiciókkal-is béérnök minden lelki szükségünket.

FELELET. Mint Moyses-előt az ó testamentom-nélkül, Christus idejében, sőt az ő halála-után sokkáig az új testamentomban írás-

Supr. fol. 42.
II. k.

nélkül vezérlette Isten a híveket: úgy az-után-is minden igazságban megtarthatta volna írás-nélkül. Azért nem vólt általlyában szükséges a sz. Írás az üdvösségre; noha az isteni tanácsnak bölcsesége azt végezte, hogy bizonyos üdőben írva-is kijelencse akarattját, és csak azokat írassa-fel, a mellyeket kedvesen javallott és alkalmasoknak ítült.

III. Bizonyosság. Ha tradiciókat kellene hinnünk, soha az igazságrúl nem lehetnénk bizonyosok. Mert akár-mely hiúságos találmányt-is tradicio-gyanánt előtoshatnának, mint hallók, hogy cselekedék Papias. És mivel a régi sz. Doctorok szava nem oly bizonyos, mint a sz. Írás; sőt a sz. Atyák-is gyakran megbottak: nem tudhattjuk bizonynal, ha igazat mondanak-e, midőn valamely szokást apostoli tradiciónak neveznek.

FELELET. Azon Anyaszentegyház, mely a Szent Lélek vezérléséből a sz. Írást tisztán, elegyítés-nélkül megtartotta, a tradiciókat-is tisztán őrizi. És szinte oly bizonyosok vagyunk, hogy meg nem vesztegették az ő tradicióit, mely bátorsággal hiszszük, hogy meg nem mocskolták az ő kezéből vett Isten leveleit. És miként régen sok hamis írásokat akartak a sz. Írás-közzé taszítani, mellyeket megvetett az Ecclesia; úgy hamis tradiciókat költöttek az emberek: de soha ezeknek helyt és hitelt nem adott az Anyaszentegyház. A mely formán pedig Ádám-túl fogva Moysesig megtartatott és tisztaságának virágában maradott az igaz tudomány az Isten várasában, a hívek győlekezetiben: azon úton most-is az Ecclesia tisztán tarthattya az igaz tradiciókat; mivel az élő Isten fogadással kötötte magát arra, hogy a pokol ereje meg nem győzi az ő tanítása-által felállatott, és minden ördögi dühösségek-ellen megerősített Ecclesiát.

HETEDIK KÖNYV.

Honnan kel venni a sz. Írás igaz értelmét és a vete- kedések magva-szakasztását?

A vitéz fejedelem, kinek bölcsesége vagyion a had-viselésben, elsőben martalékot* és csatát rendel: annak-utánna a tábor terheit és félelmes sákmányosít félre szállítván, az ütközetre bátorságos vitézekből dandárt és derék sereget rendel, mellyeken az egész viadalnak szerencséje megfordúlyon. Én-is a mostan-országoló és lelkek rablásával mindeneket befutó újságok-ellen viaskodni akarván, nem csak a derék sz. Írásból (melyhez úgy támaszkodunk, mint erős, győzhetetlen aczél-falhoz,) rendeltem erős bajnakokat és dandárokat: de a martinista és calvinista tanítók lézzegő tanításiból-is sok csatákat bocsátottam ez írásomnak harmadik, negyedik, ötödik könyvében, mellyekkel a jó Isten segítségével tehetőségem-szerént földhöz verteknek mutattam a mostan fakadozott visszálkodásokat. Az én ítélem-szerént pedig az imént elvégzett és a mostan elkezdett könyvben szinte a dandárra jutottunk; és a farkas-szájú tanítóknak minden rongyos patvarokat csak ezekkel az álló-seregekkel-is lecsöpülhettyük. Mert miképpen a tradiciókrúl-való igaz tudomány kő-sziklája-mellől kíméletlen lövöldözhettyük az újságok vert seregit: úgy a sz. Írás igaz értelmének próba-kövét kimutatván, künyű az igazság-ellen hajtott sánczokat felforgatni, minden szakadozó párt-ütésnek végét érni, minden perlekedést leszállítani. Azért, segítségül híván a Szent Lélek Istent, szölyünk a sz. Írás igaz értelmének ismételirül.

ELSŐ RÉSZE.

Vagyion-e bizonyos mód a sz. Írás igaz értelmének ismerésében?

Ennek-előtte két helyen szóllottunk a sz. Írás igaz értelméről; de itt lévén tulajdon helye, szükség, hogy errül bévségesben szólyunk.

* Martalék = előhad.

1. A sz. Írás bötűje igaz értelem-nélkül veszedelmes.

Supra, fol.
507, 508.

Azt írja szent Pál, hogy a Moyses törvénye szent, igaz, jó; de a gonoszság okot és alkalmatosságot vévén a parancsolatból, megcsalá és megöle az-által az embert: *Peccatum, occasione accepta per Mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum*¹. A mit sz. Pál a törvényről írt, azont mondhattuk a sz. Írás bötűjéről, ha igaz értelem-től megfosztatik. Mert, a mint elébb-is mondtam², a sz. Írás bötűje csak igaz értelem-szerént Isten szava; hamis értelem-szerént pedig nem Isten igéje, hanem ördög szava. A bötű azért igaz magyarázat-nélkül halált és veszedelmet szerez azokban, kik azt idegen értelemben vészik.

¹ Rom. 7, 11,
12, et 8.

² Supra, fol.
507, 508.

Bizonyítom ezt, I. Szent Pálból, ki nyilván írja: hogy, *Litera* ³ 2. Cor. 3, 6. *occidit, Spiritus autem vivificat*³; a Moyses törvényének (mert erről szól,) bötűje megöl; a lélek pedig megelevenít. Mely mondást úgy magyaráz szent Ágoston, hogy a bötű olyan mint a test; annak igaz értelme olyan, mint az elevenítő lélek: *Non hoc tantum attendere debemus, quod ex Litera cognoscimus; sed, remoto velamine literæ, vivificantem Spiritum fideliter requiramus. Sic enim dicit Apostolus: Litera occidit, spiritus autem vivificat. Infeliccs Judæi, et plus infelices Hæretici, qui dum solum Literæ somum aspiciunt, quasi Corpus sine anima, ita sine vivificante spiritu mortui remanserunt*⁴. Ugyan ottan a sz. Írás bötűjét nevezi szent Pál, *Ministratio mortis, literis deformatá-nak; Ministratio damnationis-nak*⁵. Mellyel azt jelenti, hogy ha a bötűt magán vészik igaz értelem-nélkül, megöl és elkárhoztat. Mely dologrúl Calvinus, *Lib. 4. cap. 17. n. 25.* e-képpen ír a lutheristák-ellen: *Excipiunt, Se Verbum habere: nempe si illis conceditur, donum Interpretationis ex Ecclesia profligare, quod lucem Verbo afferat. Fateor illos habere Verbum; sed quale olim Anthropomorphitæ, qui Deum corporeum facerent: quale Marcion, et Manichæi, qui fingerent Christi Corpus vel cæleste vel phantasticum; szent Írással bizonyítanak (úgy-mond,) de kirekesztvén az Ecclesiának világo-sító magyarázattyát, úgy bizonyítanak, mint a kik Istent testesnek vítatták lenni, mivel a sz. Írás kezét, lábát, fejét, szemét említi.*

⁴ Augu. Ser.
70. de Tem-
pore.

⁵ 2. Cor. 3,
7, et 9.

⁶ 1. Cor. 15,
47. Phil. 2, 7.

Vagy mint a kik szent Pállal bizonyítottak⁶, hogy Christusnak mennyei teste vólt, vagy csak *habitu*, külső színnel mutatott testet. Ezelőt bévebben megmondtam, mely sok hamisságot vasta-

gítottak a szent Írás bötűjével a tévelygők. Melyből megtetzcik, hogy a sz. Írás bötűje igaz értelem-nélkül veszedelmet szerez.

Supr. fol.
521, 522.

II. Szent Péter azt írta, hogy sok nehéz dolgok vannak a sz. Írásban, mellyeket a tudatlanok és álhatatlanok magok veszedelmére csigáznak: *In Omnibus Epistolis Pauli, sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instahibes depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Tehát a sz. Írás bötűje, ha igazán nem magyaráztatik, veszedelmet hoz emberekre.

2. Petr. 3, 15,
16.

III. A régi sz. Atyák egyenlő értelemmel hirdetik, hogy nem vólt és nem lehet a keresztyénség színe-alat egy eretnekség-is, mely a sz. Írással nem szépegette vólna merígyes tanítását. Sőt az eretnekség ugyan nem egyébünnen támad, hanem a sz. Írás bötűjének hamis értelméből¹, mely hamis értelmet sz. Írás-gyanánt követnek a tévelygők: *Omnes Hæretici, Scripturas sibi videntur sectari, cum suos potius sectentur errores: ac per hoc, non quod eas contemnant, sed quod eas non intelligant, Hæretici sunt². Neque enim natæ sunt Hæreses, et quædam dogmata perversitatis, illaqueantia animas, et in profundum præcipitantia, nisi dum Scripturæ bonæ, intelliguntur non bene³. Omnia Divina eloquia, salubria sunt bene intelligentibus; periculosa vero his, qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere potius, quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere⁴. Ne putemus in Verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in Sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioqui et ipse Diabolus, qui loquitur de Sripturis, et omnes Hæreses, secundum Ezechielem, inde sibi consuunt cervicalia, quæ ponunt sub cubito universæ cetatis⁵.*

¹ Supra, f.
448, 449, 450.

² Aug. ep. 222,
ad Confen-
tium.

³ Tract. 18.
in Ioan.

⁴ In Psalm.
48. Conc. 1.

⁵ Hierony. in
cap. 1. ad
Galat. v. 11.
Ezech. 13, 18.

IV. Tapasztalható példák ezent bizonyítyák. Mert vallyon a sidók miért maradnak vakságban? Nem egyébért, hanem hogy az ő szemek-előt földél vagon⁶, mikor Moysést olvassák; és csak a bötút nézvén test-szerént értik, valamit a Messias birodalmárúl és országlasárúl írtak a profeták. SABELLIUS az Atyát, Fiút és Szent Lelket egy személynek ítélte ama mondásnak, *Ego et Pater unum sumus⁷*, bötűjét nézvén. ARIUS ama bötűért, *Pater major me est⁸*, a CHRISTUS istenségét tagadgya. PELAGIUS az eredendő bünt nem akarja ismérni ama bötű erejéből: *Filius non portabit iniquitatem Patris⁹; Ezechiel. 18, 20.* NOVATIANUS azt hirdette, hogy a ki egyszer elesik, bocsánatot nem nyerhet; mert sz. Pál azt írta; *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, et prolapsi sunt, rursum renovari ad pœnitentiam; Hebr. 6, 4.* Tertullianus írja, hogy némely

⁶ 2. Cor. 3,
15. Ioan. 5,
39.

⁷ Ioan, 10, 30.
⁸ Ioan, 14, 28.

⁹ Qui scilicet
non est parti-
ceps peccati
Patris.

¹ Tertull. de Resurr. c. 37. eretnekek tagadták a test feltámadását¹; mivel Christus azt mongya: *Caro non prodest quidquam; Joan. 6, 64*. Némely tévelygőkrül azt olvasom, hogy a halottakért megkereszteltettek; itílvén, hogy holtok után-is megszabadíttya azokat a keresztség: azzal állatták kábaságokat, mert sz. Pál írja: *Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si Mortui non resurgunt, ut quid et baptizantur pro illis?*² Ismértem oly embert, ki az emberek lelkét csak párának és szélnek alította, Ezechiél proféta szavain erőssítvén balgatagságát: *A quatuor ventis veni spiritus, insuffla super interfectos, et reviviscant. Et ingressus est in ea spiritus, et vixerunt*³. Ezen-formán a töb régi és mostani tévelygők sz. Írás bötűjéből csinálnak gúst torkokra; és noha Isten szava a bötű, mellyel bizonyítanak; de ördög szava az értelem, mellyet követnek.

Ezekből kitetszik, I. Mely szükséges a sz. Írás igaz értelmét bizonyoson tudni; mivel enélkül hasznunk nem lehet a sz. Írás bötűjéből; sőt ebben, mint valami törben, nyakunk szakad. Azért mongya szent Péter, hogy a ki e világi homályos állapotban úgy akar az Isten törvényének fényessége-után járni, hogy az örök életnek világos napjára jusson: mindenek-előt ércse, hogy a szent Írás profeciái-közzül egy sem magyaráztatik (embernek) maga tulajdon értelmével: *Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, hoc PRIMUM intelligentes, quod Omnis Prophetia Scripturæ, propria interpretatione non fit*. Első dolognak nevezi sz. Péter, mellyet tudnunk kel, mint kel a sz. Írás igaz értelmét megismérnünk.

II. Kitetszik ezekből, hogy a szent Írás igaz értelme nem kisseb része a szent Írásnak a bötúnél. Ebből következik: hogy a ki a szent Írás értelmét megveti, mellyet követett a közönséges Ecclesia, és ezzel ellenkező értelmet tóld-hozzá, annyi, mint-ha azt a bötút megvetné, mellyel élt az Ecclesia, és új bötút írna magátúl helyébe. Mert a Tertullianus mondása-szerént, *Tantum Veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus*⁴. Ezért mondá Erasmus, hogy a Lutheristák új evangeliomot szerzettek, mikor a régi bötűhöz új értelmet faragtak⁵.

2. Bizonyos mód vagyon a szent Írás igaz értelmének isméréiben.

Noha az igaz és közönséges üdvözítő keresztyén hitnek megítélésében a szent Írást PRÓBA-KŐ-, IGAZÍTÓ SINEG- és szegeletes MÉRTÉK-

gyanánt kel vennünk; de különben el nem igazodhatunk az ő tanításán, hanem-ha eléb excepcio-nélkül-való bizonyos utat találunk igaz értelmének ismerésében. Azért a ki valamely dologról sokat disputál a szent Írás szép szavainak előállításával, de eléb jól meg nem köti csomóját az igaz magyarázatnak; szinte annyi haszna fáradságának, mint-ha tele-töltené sákját, de meg nem kötné száját. Hogy azért hiúságos ne légyen munkánk, it kel jó ágyat vetni és állandó feneket kerekíteni minden tanításunknak.

Azt mondom azért, hogy az Isten bizonyos módot hagyott a sz. Írás igaz értelmének ismeretiben, úgy, hogy nem csak a bötút adta előnkbe, de ennek kétségtelen magyarázásában-is tekéletes utat mutatott. Ezt sok-képpen bizonyíthatjuk.

I. Azt kívánja Isten tőlünk, hogy a hitnek egyességében egy szúvel lélekkel maradgyunk, és az egyesség kötelét el ne szakaszszuk, mint ennek-előtte¹ szent Írás mondásával megerősítém: *Obsecro vos fratres, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata*². *Solliciti servare Unitatem spiritus, in vinculo pacis*³ *Unum corpus, et Unus spiritus*³. *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci*⁴. Ez az egyesség meg nem maradhat, ha a szent Írásnak tekéletes értelmét bizonyosan nem tudhatjuk. Mert ha csak kardéra*, kinek-kinek maga tetczése- és vélekedése-szerént fejtegettetik az Isten szava; ki egy-, ki más-felé tekeri; ki egy-, ki más-képpen érti agyaskodása-szerént a szent könyvnek bötújét: valamenyi eretnekséget akar ember, annyit kalapálhat tévelyedett elméjének értelme-szerént-való magyarázásból, mint csak most hallók, hogy cselekedtek a régi tévelygők.

¹ Supra, f. 128.
et sequ.

² 1. Cor. 1, 10.

³ Ephes. 4, 3.

⁴ Heb. 13, 9.

Vide supra,
fol. 147.

II. A szent Írás, csak az ő igaz magyarázattyában Isten szava. Azért ha ki más értelemben vézi az Isten mondását, hogy-sem a mint kellene: a hamissan csigázott értelem-szerént vétetett bötú, a veszedelmes magyarázat-szerént nem Isten szava. Tehát ha bizonyosan végére nem mehet ember, mellyik tulajdon értelme az Isten szavának: egy az, hogy haszontalan a sz. Írás kiadása, mint szinte a polgári társaságban heába-való törvény volna, a melynek értelmét senki nem tudhatná. Más az, hogy bizonytalan a mí hitünk, mely az Isten szaván éppítetik. Mert ha a sz. Írás nem különben Isten szava, hanem csak az Istentől adott értelem-szerént: bizonytalanok lészünk mind addig hitünkről, valamíg az Isten ígéjének igaz értelmét bizonyosan nem tudgyuk.

Vide Hieron.
supra, f. 10.
II. k.

* Találomra.

Vide supra, f. 129, 130. III. Isten parancsolja, hogy a hamisság-híntetőket elkerüljük és ójunk ezektől magunkat. Ebből megtetczik, hogy bizonyos útnak vagy az eretnokség ismerésében; mivel ha ezeket meg nem ismerhetnök, nem tudánk őrizkedni tőlök. Ha pedig bizonyos mód nem volna a szent Írás igaz értelmében, semmi-képpen meg nem választhatnök az eretnekeket. Mert Pelagius, Arius és egyebek a szent Írást helyén hadták és ezeket oly formán fejtegették, értették, hogy a bötű helyén maradt. Azont cselekeszik az újítók fejenként. Azért, ha bizonyosok nem lehetünk az igaz értelemről, az eretnokség ismeretiben sem lehet tekéletes útnak.

Exempla vide, f. 73. II. k.

Verba Augustin. supr. f. 71.

IV. Istennek atyai gond-viseléséhez szükséges, úgy-mond szent Ágoston, hogy az ötlet-szomjúhozó és lelkek üdvösségét-kereső embereket úgy el ne hadgya, hogy az igazság ismeretire ne juthassanak. Elhadná pedig, ha az ő szavának tekéletes értelmétől csak valami bizonytalan vélekedésekkel őket meszsze vetné.

Deut. 17, 3. vers. 9.

V. Hihetetlen, hogy az Isten a sidó synagogában bizonyos módot mutatott az ő törvényének tekéletes magyarázásában, mellyen mindeneknek meg kellett állni: az ő szent fiának dajkázkodásával épített Ecclesiában pedig semmi módot nem hagyott volna; hanem mint fejtelten lábakat csak lézzegésre és bizonytalanságra eresztette volna az új testamentom fiait. Nyilván nagyon pedig, hogy a sidóknak tanuságot hagyott, mint mehessenek végére a törvény magyarázattyának. Mert azt parancsolta, hogy a kik a törvényen meg nem eggyesedhetnek, a papi-fejedelem-eleibe vigyék pereket; és valamit ez mond, életük vesztése-alat azon megállyanak; ő szent Felsege-is arra köti magát és assecurálja népét, hogy *Judicabunt judicii veritatem*, igaz ítületet tésznek a papok.

Vide August. sup. f. 162, 163.

VI. Mikor Isten az Anyaszentegyház engedelmességére köteleze mindeneket, és oly biznyságot tén felőlle, hogy soha a Szent Lélek az Anyaszentegyházról el nem távozik, sem az ördög erejétől le nem dőjtetik; hanem azon, mint erős kő-szálon és igyenes oszlopon, az igazság megerössítettik: elégséges jelenségét adta nem csak annak, hogy bizonyosok lehetünk az ő szavainak tekéletes értelmében, hanem annak-is, honnan kel várunk ezt az értelmet.

3. Istentől kel az Isten szavának bizonyos értelmét tanulni.

Nem emberi okoskodás erejéből, hanem Istennek minden hitelre méltó oktatásából kel a szent Írás igaz értelmét vennünk.

Ennek fényes igazsága kitetczik. 1. Mert a mí hitünk Isten szaván éppítettik, mint béven megbizonyodott ennek-előtte. Azt-is fundamentomúl vetők, hogy a keresztyén hitnek bizonyosnak, és minden kételkedések szele kirekesztő álhatatos vallásnak kel lenni. Ha azért a szent Írás igaz értelmére tartozunk igazítani, és ennek fontyában mérni hitünket: kétség-nélkül a megcsalatzozható emberi méltóságon, bölcseségen, eszeskedésen nem fondáltatik a szent Írás igaz magyarázása; hanem az igaz Isten bizonyos tanításán. Mert a szent Írás igaz értelmében külömben bizonyosok nem lehetünk, hanem ha csalatzozhatatlan és tévelyedhetetlen tanu-bizonyosságunk lészen a tekéletes magyarázatrúl. 2. Ezt szent Péter világossan erőssíti, midőn azt mongya, hogy a szent Írás profeciái nem magyaráztatnak embernek tulajdon értelmével; mintha azt mondana, hogy ki-ki mind magyarázója a maga szavának: *Optimus interpret verborum est quisque suorum*. Azért az Isten szavát Istennek kel magyarázni, nem az emberi gyarló okoskodásnak.

Sup. f. 135,
et 138, 139.

Fol. 139.

2. Petr. 1, 20.

MÁSODIK RÉSZÉ.

Az ellenkezők itéleti-szerént honnan kel a szent Írás értelmét venni?

1. *A tudatlan községre bízzák az újítók a szent Írásnak bátorságos magyarázattyát.*

Kétség-kivűl vettetett, hogy igaz értelmét az Isten szavának Istentűl kel venni. De a kérdés abban vagyon, mi módon és ki-által adgya előnkbe Isten az ő szavainak igaz magyarázattyát? Mert az tudva vagyon, hogy most Isten magán nem ad olyan válaszokat, mint Moysesnek szokolt vala adni a frígy szekrénye-előt; sem úgy nem beszél velünk, mint az apostolokkal Christus, ki megmagyarázta a titkos példa-beszédeket. Bezzeg ha CHRISTUS vagy az ő apostoli szem-látomást velünk laknának, künnyű vólna hozzájok menni, és magoktűl végére menni szavok értelmének; de mivel ez nem lehetséges, azt kel megvisgálnunk, ki-által és mi módon taníttya most a Szent Lélek az ő híveit az Isten igéjének bizonyos értelmére?

Valakik újonnan elszakadtak a romai győlekezet eggyeségétől, abban, mint a Samson rókái, egybe kötöttettek és egy nyomon járnak, hogy az Írásnak igaz és bátorságos fejtegetésében nem kel a híveknek senkitől e földön semmit várni, hanem minden keresztyén maga megítélheti, mellyik igaz vagy hamis értelme az Isten igéjének; és így törvényt tehet, sentenciát adhat a hit dolgairól. Azért nem kel sem győlekezetekhez, sem lelki pásztorokhoz, sem Ecclesiához, sem szent Páterekhez kötelezni a CHRISTUS juhait a szent Írás értelmének fejtegetésében; hanem magok bírók, mint kel érteni és magyarázni az Isten szavait. Ez lén első maszlag, mellyel Luther az ő tragædiája kezdetin meg-részegíté a községet, és felfuvalkodtatá a véletlen bíróságnak méltóságával az embereket.

¹ Oda helyeb,
fol. 147, 148.

Luthernek tulajdon szavait feljegyzők¹, mellyekkel azt kérődi, hogy sem conciliomnak, sem papnak, sem doctornak nincs a hoz közü, hogy ők szabják a község-eleibe az igaz tudományt; hanem minden paraszt Corydonra egy-aránt hagyatott ennek itéleti. Másut, minek-utánna azt fecsegte vólna, hogy minnyájan igaz papok, és a papi tisztekben egy-aránt részesekek vagyunk²: hetedik és utolsó tisztit a község papságának azt nevezi, hogy minden tudományról és lélekről itéletet tehet: *Oves meæ vocem meam audiunt. Attendite a falsis Prophetis. His, et similibus locis, quid aliud decemur, quam ut QUI SQUE, Judex liberrimus sit Omnium qui docent eum, intus a DEO solo doctus? Unus est Magister vester CHRISTUS; vos autem Fratres estis; Ideo PRORSUS ejusdem juris sumus Omnes.*

² Loco citato,
sup. f. 183,
521.

Ezt a nagy tágas szabadság privilegiumát, hogy, *Per non-usum*, vélle nem éléssel el ne vesztenék a Lutheristák, sok dolgokat kezdének Lutherben megítélni. Carolostadius tanácsából egyéb újítások-közöt a képeket Vittembergában öszve-ronták és hamuvá tévék. Midőn azért a cselekedetért rongálná és piron-gatná őket Luther, semmit nem gondolának vélle; hanem a nékik adott tisztben eljárván azt akarák, hogy lenne a lónál Luther, és a hoz tartaná magát, a mit az ő bírói mondanának. Eléggé mondá Luther, hogy Carolostadius nem jó törvényt téssen, mert nincs Szent Lélek benne; de mivel ezt az ő mondását meg kel vala itélni a bírónak, úgy találák, hogy nem a peres dolga, hogy megítéllye bíróját: azért tarcsa határában magát Luther, és ne tegye bírónak bírójává magát.

Látván azért, ebből a szabad úraságból menyi gázság követ-

kezik: mesterkedtek az utólban született predikátorok azon, hogy letörjék szarvát a községnek. Azért, mikor csak magok-közöt szóllanak, erőssen vítattyák a ministeriumnak és a győlekezetnek méltóságát¹, kötelezvé mindeneket, még a közöttök-lévő tudós ministereket-is, hogy megállyanak a superpendens úram dictálásán². De viszontag, midőn velünk szóllanak, fordítyák kaszájokat, és mind másut jár eszek és nyelvek. Mert azt kérgyük tőlök, ha a superattendens és a győlekezetek megcsalathatnak-e? a szent Írás-mellől hamis értelemmel elmehetnek-e? Vagy inkább, a ki superattendensségre juthat, istenes ember az, mert többé immár meg nem botlik; és a ki sinatba hívatik, Istennek tanácsában ül és hamissat nem itílhethet? Ha megeshetik, és az írástúl elmehet mind a synedrium, s mind az ő vigyázói és ór-állói: bolond a ki azt kívánnya, hogy válogatás-nélkül azon megálljunk, valamit ők mondanak; sőt annak sincs esze, a ki válogatás-nélkül szent Írásnak tartya, valamit ezek szent Írásnak mondanak; hanem, mint a medve válogat a vad-körtvélyben, úgy kel a lutherista és calvinista predikátorok tanítását válogatni a községnek és megítlni, ha eggyez-e az Írással vagy különböz tőlle. Ha pedig attendens uram az ő sinattyával soha a tárgy közepit el nem vétheti, ám bátor ötet tegyük biróvá: csak hogy eléb mongyák-viszsza, valamit az igaz Anyaszentegyháznak eltévelyedésérül ez-ideig hirdettek, és mutassanak credentionális levelet, mellyet Istentől vettek, hogy noha egyebek a szent Írást gonoszúl érthetik, de ők a hamisság nyilainak határi-kivül vettettek, és hamis értelmet az Íráshoz nem tehetnek. Ha azt vítatod, hogy addig el nem tántorodhatik és meg nem eshetik a sinat, míg a szent Írást követi: ládd-e, hogy kerengőben jársz. Mert az a kérdés, honnan tudhassuk, mellyik igaz értelme az Írásnak, hogy ebből osztán megítelhessük, ha vólta-képpen az Írás-után jár-e a sinat, vagy inkább ezt az ő hamis értelmére illetlenül csigázza? Igaz tehát, hogy addig és annyiban kel a tanítók-után járni, míg az Isten szavai-ellen meg nem hasonlanak; de hogy ennyiből ő-utánnok bátorsággal járassunk, eléb meg kel tudnunk, honnan kel az Isten szavának igaz értelmét vennünk?

¹ Vide supra, f. 257, 258, 265, 50, 51. II. k.

² Példa ebben a Váradí Predikátor Ujfalvi Imre: kít csak nem agyon vertek, hogy ki merte fakasztani, a mi gyomrát marta.

NOTA.
Impii in Circuitu ambulans.
Vide supra, fol. 460. 461

2. Három módot mutatnak az újítók az Írás értelmében.

Három útat és módot mutatnak a pártosok, mellyen mongyák, hogy megismérhetni a szent Írás igaz értelmét. I. A szent Írásnak nyilvánvaló fényességét. II. A Szent Léleknek belső tanítását. III. A szent Írás bötűjének szorgalmatos vizsgálását.

Először azért biztattyák a tudatlan községet, hogy meg ne ijedgyen, mikor a szent Írás igaz magyarázása ő-reá bízatik, mint-ha tudatlansága-miatt erre nem érkeznek; mert a szent Írás oly fényes, oly világos, hogy abban semmi obscuritás, homály és nehéz értelem nincsen; hanem maga fényességénél úgy megismértetik az ő értelme, mint a nap-fény. Azért, miképpen a napvilág látására nem kel gyertyát gyújtani; hanem a kinek szeme vagyon, annak maga fényességével világoskodik: azonképpen nem kel más fáklya a szent Írás mellé, maga kimutattya mi-voltát. Luther, minek-utána azt írta vólna, hogy a szent Írás igen világos, ezt veti utánna: *De tota Scriptura dico: Nullam ejus partem volo*

¹ Luth. lib. de *obscuram dici*¹. És ismét: *Scriptura ipsa per se est facillima, aper-*
Servo Arbitrio.
² Luth. Præfat. *tissima, sui ipsius interpret*². Ugyan-is, a minémü bizonyságokkal
 Assertionis a szent Írásnak nyilván-való világos értelmét állattya a pártosok,
 Articular. az egész szent Írásra és annak minden részeire egy-aránt szolgálják.
 á Leone X. Ebből azt hozza-ki Luther, hogy minnyájan értyük az egész szent
 damnatorum. Írást: *Prophetæ sumus Omnes, quia TOTAM Scripturam intelligimus*³.
³ Relatus sup. fol. 387. Calvinus sem külömbet tanít: *Non obscuriorem veritatis suæ*

SENSUM ultro Scriptura præ se fert, quam coloris sui, res albæ
⁴ Calv. li. 1. *et nigræ; saporis, suaves et amaræ*⁴. És ismét: *Dominus TOTAM*
 c. 7. n. 2. *veræ Justitiæ summam, et Omnes cultus numinis sui partes, et*
quidquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis PERSPICUE

⁵ Lib. 4. c. 10. *enarravit. In bis, solus Magister est audiendus*⁵.
 n. 30.

Másodszor azt mongyák, hogy a Szent Léleknek belső oktatása bépecsétli az igaz hitet, és mind az igaz tudománynak megítélésére, mind a szent Írás igaz értelmére csalatkozhatatlanul vezérli az embert. Mely dologról így szól Calvinus: *Veram fidem, Spiritus DEI cordibus nostris obsignat. Promittit enim Isaias, omnes renovatæ Ecclesiæ filios, DEI fore Discipulos*⁶. Másut azt jelenti, hogy ki-ki mind oly bátorságos, hogy meg nem csalatkozhatik, mely bátorságosok voltak az apostolok; mivel a minémü ígéreteket Christus tett az apostoloknak és az Ecclesiának, hogy minden

⁶ Calv. li. 1.
 c. 7. n. 5.
 Isai. 54, 13.

igazságra vezetnék, azon ígéretek minket-is egy-aránt illetnek: *Promissiones, non minus Fidelibus singulis, quam toti Ecclesiae datae sunt. Nam tametsi duodecim Apostolis loquitur Dominus, Ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi; Item, Rogabo Patrem, alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis: non tantum numero Duodenario id promisit, sed aliis similiter Discipulis, vel quos jam assumserat, vel qui accessuri erant.* Azért minden kócsagos Calvinistának agya-veleje igazság tár-háza, isteni titkok szekrénye, ha igaz a Calvinus szava; és a mit mí-bennünk kárhoztatnak, hogy az Ecclesiának vagy a pápának tulajdonítunk, azt ők közölnek mindenekkel. Ez pedig a vélekedés csak arra-való, a mit nem régen hallánk szent Ágostontól, *Ut suus cuique animus autor sit, quid in unaquaque Scriptura probet, quid improbet,* hogy ki-ki mind a maga tetczésén járhasson, és senki magyarázattyához ne köteleztessék.

Calv. li. 4.
c. 8, n. 11.

Vide sup. f.
470.
Negyedszer.

Harmadszor a mostani predikátorok tanúltak valamit az előttök-járók botlásiból; és eszékbe vévén, hogy a Luther és Calvinus tanításában sok akadék vagyon: azt mongyák, hogy az Írásnak igaz értelme nem röpül mint sült galamb szájunkba; hanem a bölcs embernek meg kel a deák, sidó, görög bötű tulajdonságát, erejét és jegyzését vizsgálni; fáradhatatlan tanusággal eszébe kel venni a szent Írás szava-járását, frásését, stylusát; egy helyt másikkal egy-más-mellé kel vetni, hogy a világosb mondásból kitéssék értelme a homályos ígének; jól meg kel tekinteni, *Antecedentia et Consequentia*, az elől-járó és következő mondásokat. Végezetre buzgó könyörgéssel kel Istenhez járúlni, és ő-tőlle világosító Szent Lelket kérni az Írás magyarázására.

Vithaker, et
alii.

Ezek az új tanítók elmékedési, mellyeket rend-szerént meg kel rostálnunk, hogy kitéssék, mely bizonytalan úton jár az elszakatt nyáj. Jóllehet magok-is eléggé megismérik ezeknek bizonytalan-vóltát; mert sem a régi szent Atyák-közzül, sem a magok doctori-közzül senkit nem neveznek, a ki vagy el nem vétette, vagy el nem véthette az írásnak igaz magyarázattyát; és így kétséges, bizonytalan ő-nállók a szent Írás értelme.

HARMADIK RÉSZÉ.

A szent Írás bötűje sok helyen homályos, és maga fényességével ki nem mutattya igaz értelmét.

Ha a szent Írás maga fényességével úgy tündöklenék, mint a pártosok hirdetik: bizonyos, hogy a régi szent Atyák ezt akár-mely közembernél jobban eszekbe vették volna. Mert ő-bennek mind elmésség, mind tudomány, mind szorgalmatos vizsgálás nagyob volt, hogy-sem akár-mely közemberben; és ami nagyob, a Szent Léleknek bévségesb malasztya volt benne, mellyel oly szentségre jutottak, hogy csuda-tételekkel-is megerössíttetnék Isten-előt kedves-vóltok. Azért, bár világos volna-is a szent Írás, ugyan bátorságosban hihetnének a szent Atyáknak és az Ecclesiának, hogy-sem egy esze-veszett predikátornak, vagy hogy-sem magának hihet egy katona, egy lovasz, egy műves-ember. De bizonyára a szent Írás bötűje nem oly künyű, mint az ellenkezőknek tetczik.

Midőn azt mongyuk, hogy a szent írás bötűjében sok nehéz és homályos mondások vannak, nem gyalázzuk ezzel a sz. Írást, nem jelentyük valami fogyatkozását és vétkét; hanem inkább az ő csudálatos felségét és a mí elménk fogyatkozását (a mint illik) megvallyuk. Mert még a pogány bölcs-is azt írja, hogy az isteni dolgok értéséhez olyan a mí okosságunk és értelmünk, mint a bagoly, púpenevér vagy denevér szeme a fényes nap-világ sűgá-rihoz. És ha egy mathematicus, mikor az ő tudományának mély-séges dolgairúl beszél, úgy-mint, *de Excentricis, Epicyclis, Retro-gradationibus, Proportionibus*, noha jól érti a grammaticus a szókat: de meg nem foghattya mit mond, a dolgoknak nehéz volta-miat, mit csudálkozunk, ha a felséges Isten szavaival előnkbe adatott titkokat tellyességesen által nem láthattyuk?

Aristot. 2.
Metaphys.
text. 1.

Azért a romai Ecclesia azt taníttya, hogy ha a sz. Írás bötűjét csak magán, bizonyos magyarázó-nélkül szemlélyük, sok titkos, mély és magában homályos dolgok foglaltatnak benne, mellyeket sokan lelki veszedelmekre csigáznak, és az igen bölcs tudós emberek-is nehezen érthetnek. Ezt sok-képpen megmutat-hattyuk.

1. A szent Írás tanította, hogy az ő böltségének értelme nem könnyű.

Szent Péter írja, hogy a sz. Pál leveleiben és a több írásokban sok nehéz-értelmű dolgok vannak, melyeket a tudatlanok és álhatatlanok magok veszedelmére hamissan csavarnak: *Frater noster*^{2. Petr. 3, 15,} *Paulus, in OMNIBUS Epistolis, loquens de his, in quibus sunt quædam*^{16.} *DIFFICILIA INTELECTU, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, in suam ipsorum perditionem.* Ihon, nyilván írja, hogy minden levelében sz. Pálnak nehéz-értelmű dolgok vannak. De ha oly könnyű volna a sz. Írás értelmét megismerni, mely könnyű a feírt megválasztani a feketétül, nehézség nem volna benne. *Ergo, etc.* It sz. Péter oly dolgokról szól, melyek az üdvösségre szükségesek; mivel azt írja, hogy a kik ezeket jól nem értik, veszedelembé esnek, melybe bizony nem esnének, ha csak valami oly dolgot értenének hamissan, mely az üdvösségre szükséges nem volna.

Egyéb helyeken-is a sz. Írás példákkal mutatta ezen igazságot. Mert az Úrunk tanítványi sidóul jól értettek, vakmerők nem voltak; de azért ugyan nem értették a Moyses könyvében, a profetákban és soltároknakban az Úrunk haláláról és feltámadásáról való igazságokat¹; hanem Christusnak kellették ezeket megmagyarázni. Másut a sz. Írás így szól az apostolokról: *Et ipsi nihil horum intellexerunt; et erat verbum istud absconditum ab eis*^{2. Luc. 18, 34.} Magok-is gyakran megvallyák az apostolok, hogy nem értik, mit mond Úrunk; maga Istennek fiai és kedves tanítványai valának: *Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum? nescimus quid loquitur. Exiit sermo, quod Discipulus ille non moritur: Et non dixit Jesus, non moritur*^{3.} Azért CHRISTUS így szól nekik: *Quare non intelligitis, quia non de Pane dixi vobis*^{4?} Ennek-felette a szerezsenországi királyné szolgája, noha Istennek úgy kedveskedett, hogy idegen országból az ő nevének tisztességére Jerusalembé ment; noha az Isten igéjében úgy gyönyörködött, hogy az úton szekereben sem akart ennél egyebet olvasni; de azért a szükséges dolgot, úgy-mint az Úrunk halálát, nem érthette az Isaiás mondásiban; sőt vallást tett, hogy ezt magán meg nem értheti, ha meg nem magyarázza valaki néki. Mert midőn Filep azt kérdené tőlle, *Putas intelligis quæ legis?* azt felelé: *Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi?* A sidók pedig most sem értik azt az Isaiás mondását, melyet a szerezsen olvas vala⁵; mert éppen csak Isaiásról

¹ Luc. 24, 27. et 44.² Luc. 18, 34.³ Ioan. 16, 18.

cap. 21, 23.

⁴ Matt. 16, 11.

Actor. 8, 30.

⁵ Isai. 53.

magyarázzák és nem Úrunkrúl. Azért írja sz. Pál, hogy fedél
¹ 2. Cor. 3, 14. vagyon a sidók szeme-előt, és nem értik az Isten szavát¹. Sőt
 Isaias oly titkosnak jelenti az Írásban foglalt dolgot, hogy bépecsét-
² Isai. 29, 11. lett levélnek merete azt nevezni². Mí-róllunk-is azt írja sz. Pál, hogy,
 Apoc. 5, 11. *Videmus per speculum in ægimate*³, tükör-által, homályoson láttuk
³ 1. Cor. 13, 12. a sz. Írásban foglalt dolgokat.

Unde pendet difficultas Scripturæ. 2. A sz. Írásban foglalt dolgok mélysége, és a szóllásnak mi-vólta magával hozza sok helyen a nehéz értelmet.

Egyéb sem lehet benne, hanem a sz. Írásban sokat igen nehéz megérteni. Mert a sz. Írás a keresztyén hitnek derék fundamentomirúl emlekezik, úgy-mint a Szent Háromságirúl, az isteni személynek testesülésérül, az Istennek örök választásárul vagy megvetésérül, a sacramentomok erejérül, a halottak feltámadásárul, az örök boldogságirúl, etc. Ezek oly dolgok, mellyek az emberi értelmet tellyességgel meghaladgyák, mint maga a sz. Írás előnkbe adgya:

⁴ Eccli. 8, 25. *Plurima super sensum Hominum ostensa sunt tibi*⁴. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor Hominis ascendit quæ præparavit DEUS iis qui diligunt illum, nobis autem revelavit DEUS per Spiritum suum*⁵. Efféle dolgokat, *Per speculum in ænigmate*⁶, homályoson, tükörben, vagy a mint sz. Pál szól, *Ex parte cognoscimus*⁷; csak rész-szerént, és nem éppen érthetünk. Azért mondatik a hit, *Argumentum non apparentium*⁸, láthatatlan dolgok erősségének. Mert fogva kel okosságunkat tartanunk az isteni dolgok értelmében; és ha el nem hiszszük, soha meg nem értyük a keresztyénség fundamentomit.

Mivel azért a sz. Írás efféle nehéz és foghatatlan dolgokat ad előnkbe, lehetetlen, hogy oly könnyű-értelmű legyen, mint-ha csak kert-béli veteményrül, vagy minden-napi szokott dolgainkrúl beszél-lene; holott e világi tudományokban-is egy bölcs ollyakat mondhat az ő tudományának mélyeb cikkelyirül, hogy a jó deák ember sem tudgya, mit beszél.

A szent Írás szóllásinak mi-vólta-is azt hozza magával, hogy homályos legyen sok helyen az ő mondása. Mert I. a meggondol-hatatlan és kimondhatatlan Istent és isteni dolgokat mí szavainkal adgya előnkbe. Azért lehetetlen, hogy homály ne legyen az ilyen dolgokrúl-való szóllásban. II. A mí szónkat nemcsak egy értelem-ben szokták venni; hanem, *vel proprie, vel figurate*, néha tulajdon

erejében hagyatik, néha idegen értelemre fordíttatik. Mivel azért a sz. Írásban nincs feljegyezve, micsoda értelemben kel a szókat venni: egyéb nem lehet benne, hanem a sz. Írás szavainak magyarázásában sok akadémok találtak. Innen vagyon, hogy e máj napig sem tudnak megalkodni a lutheristák és calvinisták, ha ama mondásban, *Ez az én testem*, vagyon-e vagy nincsen figura? És ha vagyon, minémű az a figura? Azért ez egy-nehány szócska ezer versengésnek bányája. III. A sz. Írás mondásinak különböző és sokszor ellenkező értelme lehet. Melyből az jó-ki, hogy nehéz az igaz értelmet megismérni és megválasztani a hamistúl.

3. *A szent Írás szavainak színes, noha nem valóságos ellenkezési nehéz értelmét mutatták a szent Írásnak.*

No. 1. Egy-nehány példák a színes ellenkedésről.

Noha az Isten szavaiban igaz értelem-szerént ellenkezés nincsen: de néha oly tettetes színe vagyon az ellenkezésnek, hogy ezek egybe-békéltetési a tudós emberek elméjé-is alkalmason fárasztják. Végy példát ezekből.

1. Moyses és szent István azt mongyák, hogy az Isráel fiai Egyiptomban négy-száz esztendeig vóltak, *Genes. 15, 13. Actor. 7, 6.* Moyses, *Exod. 12, 40.* és sz. Pál, *Galat. 3, 11.* azt írják, hogy négy-száz harmincz esztendeig vóltak.

2. Moyses azt írja, *Genes. 46, 27.* hogy minnyájan, a kik Jákóbbal Egyiptomba mentek, hetvenen vóltak. Szent István, *Actor. 7, 14.* azt beszéli, hogy hetven-öten vóltak.

3. Azt olvassuk együt, hogy Dávid ötven ezüst sicluson vette Areuna- vagy Ornan-névű embertúl az ökröket és az áldozó helyt; *2. Reg. 24. vers. 24.* Másut, hogy hat-száz arany sicluson vette; *1. Paral. 21, 25.*

4. Saulról olvassuk, hogy egy esztendős vólt, mikor királlyá lett, és két esztendeig királykodott; *1. Reg. 13, 1.* Ugyan-azon sz. Írás öreg legénynek írja, hogy vólt Saul, mikor királlyá választák; *1. Reg. 10, 21.* és sz. Pál negyven esztendőt nevez, melyben országlott, *Actor. 13, 21.*

5. Azt mongya együt a szent Írás, hogy Amri, az Isráel királya, regnált a Juda királyának, Asának harmincz-eggyedik esztendejében; *3. Reg. 16, 23.* és meghólt Asának harmincz-

nyolczadik esztendejében, *vers. 28, 29.* Ebből megtetczik, hogy csak hat vagy hét esztendeig vólt király; tudni illik az Asa királyságának *31.* esztendejétől-fogva harmincz-nyolczadik esztendeig. Maga ugyan-azon szent Írás, *3. Reg. 16, 23.* azt írja, hogy Amri *12.* esztendeig királykodott.

6. Azt mongya Isten, *Exod. 20, 5.* hogy az atyák gonoszságát harmad és negyed ízig megbünteti a fiakban. *Ezechiel* pedig, *cap. 18, 20.* azt írja, hogy a fiu nem viseli az atya vétkét.

7. Azt parancsolja Isten, *Deuter. 6, 13.* hogy Istenre esküdjünk. Urunk pedig, *Matth. 5, 34.* azt hadgya, hogy semmi-képpen ne esküdjünk.

8. Az Isten mongya, hogy bánnya, hogy teremtette az embert, és hogy Saul királlyá választotta; *Gen. 6, 7. 1. Reg. 15, 11.* Szent Pál pedig azt írja, *Rom. 11, 29.* hogy meg nem bánnya Isten az ő ajándékozását.

9. Eggyüt azt olvassuk, hogy a Moyses szekrényében egyéb nem vólt a két kő táblánál, *3. Reg. 8, 9.* Másut az vagyon írva, hogy az Aaron veszszeje és egy kosár manna vólt a táblákkal-eggyüt; *Hebr. 9, 4.*

10. Eggyüt tiltya Isten a hólnapi naprúl-való szorgalmatosságot, *Matth. 6, 34.* Másut a hangyátúl hadgya, hogy tanuljunk, ki télre-valót gyójt; *Prov. 6, 6.*

11. Eggyüt parancsolat adatik, hogy atyáinktúl vettetett czélt és határt által ne hágjuk, *Prov. 22, 28.* Másut tiltatik, hogy atyáink nyomdokin ne járjunk, *Ezechiel. 20, 18.*

12. Egyszer tiltya Isten, hogy a bolondnak bolondsága-szerént ne felellyünk, *Prov. 26, 4.* Meg azt veti utánna, *vers. 5.* hogy a bolondnak bolondsága-szerént felellyünk.

13. Azt mongya a Bölcs, *Sapient. 1, 13.* hogy Isten a halált nem szerzette. Másut, *Eccli. 11, 14.* Istentúl mongya, hogy vagyon a halál.

14. Eggyüt parancsoltatik, hogy az istenteleneknek ne adgyunk; *Eccli. 12, 6.* Másut, *Luc. 6, 30.* hogy valaki kér, mindennek adgyunk.

15. Azt mongya Christus, hogy ingyen adgyuk, a mit ingyen vettünk, *Matth. 10, 8.* Másut a munkást méltónak mongya jutalomra, *Luc. 10, 7.*

16. Egy helyen parancsolja Christus az apostoloknak, hogy mindeneknek predikállyák az evangeliomot, *Marc. 16, 15.* Másut

tíltja, hogy a pogányokhoz és samaritánusokhoz ne mennyenek, hanem az Izraél juhaihoz; *Matth. 10, 5.*

17. Halála-előt azt mongya Christus tanítványinak, hogy minnyájan megbotránkoznak ő-benne, *Matth. 26, 31.* Másut azt mongya felőllök, hogy megmaradtak ő-vélle az ő kísértetiben; *Lucæ 22, 28.*

18. Egy helyen azt mongya, hogy ha bizonyóságot téssen magárúl, nem igaz az ő bizonyóság-tétele; *Joan. 5, 31.* Másut azt mongya, hogy ha ő bizonyóságot téssen magárúl, igaz az ő bizonyóság-tétele; *Joan. 8, 14.*

19. Egyszer azt mongya Christus, hogy ő nem vészen magának bizonyóságot emberektől, *Joan. 5, 34.* Másut azt parancsollya, hogy az apostolok bizonyóságot tégyenek ő-ról, *Joan. 15, 27.*

20. Eggyüt azt mongya Christus, hogy valamit az ő attyától hallott, megmondotta tanítványinak; *Joan. 15, 15.* Másut azt mongya, még sokat nem mondott-meg nekik, *Joan. 16, 12.*

21. Sokszor azt parancsollya Christus, hogy az apostolok veszzőt, erszényt ne hordozzanak, *Matth. 10, 10. Lucæ 9, 3. Cap. 10, 4.* Maga, *Marci 6, 8.* megparancsolta, hogy veszzőt hordozzanak kezekben. *Lucæ 22, 36.* azt hadgya, hogy erszényt és kardot viselleyenek.

22. Azt írja sz. Márk, *cap. 15, 25.* hogy Úrunk három óraker fesszítették kereszt-fára. Sz. János, *cap. 19, 14.* azt írja, hogy hat óraker.

23. Egy helyen azt olvassuk, hogy sz. Pál fordulásakor az ő útítársai szót hallottak, de senkit nem láttak; *Actor. 9, 7.* Másut azt találljuk, hogy világosságot láttak, de szót nem hallottak; *Actor. 22, 9.*

24. Sz. Lukács írja, hogy Arfaxat nemzette Cainánt, és Cainan nemzette Salét, *Luc. 3, 36.* Moyses pedig azt írja, *Gen. 10, 24.* hogy Arfaxat nemzette Salét.

25. Szent Máté azt írja, hogy Jóram nemzette Oziást, *Matth. 1, 8.* Maga a királyi könyvben azt olvassuk, hogy Jóram fia vólt Ochozias, *4. Reg. 8, 25.* Ochozias fia vólt Jóas, *4. Reg. 11, 2.* Jóas fia vólt Amazias, *4. Reg. 12, 21.* Amazias fia vólt Oziás, *2. Paral. 26, 1.* a kit sz. Máté Jóram fiának monda.

26. Szent János írja, *cap. 20, 1.* hogy setétben méne Mária Magdolna az Úrunk koporsójához. Szent Márk azt mongya, hogy immár felkólt vólt a nap; *Marci 16, 2.*

27. Eggyütt azt írja szent Pál, *Rom. 2, 25.* hogy a környülmetélkedés használ, ha a törvényt megtartod. Másut, *Galat. 5, 2.*

azt mongya, hogy Christus annak semmit nem használ, a ki környűl-metélkezik.

28. Szent Pál írja, hogy hit-által, jó cselekedet-nélkül igazú-lunk, *Roman. 3, 28.* Szent Jakab azt mongya, hogy cselekedetből igazú-lunk; *Jacobi 2, 24.*

29. Szent Pál írja, hogy senki ellene nem állhat az Isten akarattyának, *Rom. 9, 19.* Szent István azt mongya a sidóknak, *Actor. 7, 51.* hogy ezek mindenkor ellene-állottak Istennek.

30. Azt mongya sz. Pál, hogy ha embereknek kedves vólna, Christus szolgálja nem vólna, *Galat. 1, 10.* Másut azt írja, hogy mindenekben mindennek kedves, *I. Corinth. 10, 33.*

31. Jákob azt mongya, hogy az Istent színrűl színre látta, *Genes. 33, 30.* Az Isten azt mongya, hogy nem él, a ki őtet láttya; *Exod. 33, 20.*

32. Szent Pál parancsollya, hogy egyikünk a másink terhét viselje, *Galat. 6, 2.* Maga, *vers. 5.* azt írja, hogy ki-ki maga terhét viseli.

33. Azt parancsollya Isten, *Deuter. 6, 13.* hogy egyedűl csak néki szolgállyunk. Szent Pál, *Coloss. 3, 22.* azt hadgya, hogy a testi úraknak szolgállyunk mindenekben.

34. Moyses azt írja, hogy az Isten mindent jót teremtett, *Genes. 1, 31.* Isaiás azt mongya, *cap. 45, 7.* hogy Isten teremti a gonoszt.

35. Azt parancsollya Isten, *Num. 36, 7.* hogy minden férfiu az ő nemzetségéből vegyen feleséget, és az aszony a maga rokonsági-közűl-valóhoz mennyen. Másut azt olvassuk, hogy a rab-leányt elvehette a férfiu, *Deuter. 21, 11.* David a Saul király leányát vette; *I. Reg. 18, 27.* noha Saul Benjamin nemzetségéből vólt. Azon-képpen, a Juda királyának leánya a papi fejedelemhez ment, *2. Paralip. 22, 11.*

36. Szent István, *Actor. 7, 15, 16.* kettőt mond: Eggyiket, hogy Jákob meghólt és az Atyák, és Sichembe temettettek. Másikat, hogy abba a koporsóba tétettek, mellyet Ábrahám ezüstön vett temető-helynek a Hemor fiai-túl, ki a Sichem fia vólt. Moyses pedig azt mongya, *I. Gen. 25, 9. Cap. 23, 19.* hogy Ábrahám Chanaán földében Hebronban temettetett. És, *Cap. 50, 13.* ugyanot temettetett Jákob is. 2. Noha Jákob, *Genes. 33, 19.* száz bárányon vett a Hemor fiai-túl (mely Hemor a Sichem fia vólt,) egy darab mezőt, melyben oltárt csinált: de Ábrahám temetőhelyt, és

ezüst pénzen vett, *Genes. 23, 16, 8.* Efrontúl, a Seor fiátúl. Azért, úgy tetczik, két-képpen ellenkezik az Apostoli Cselekedet a Teremtésrűl írt könyvel.

37. Azt olvassuk, *3. Reg. 22, 44.* hogy Jósafat a magas helyeket, *Excelsa*, elrontotta. *2. Paralip. 17, 6.* írva vagyon, hogy el nem rontotta.

38. Christus azt mongya a sidóknak, hogy tudgyák őtet és azt-is, honnan jött, *Joan. 7, 28.* Másutt, *Joan. 8, 19.* azt mongya, hogy sem őtet, sem az ő Attyát nem tudgyák.

Ezeket és töb hasonló mondásokat az Anyaszentegyház tanításából és az Írás egybe-vetéséből megfejteznek és egybe-békéltetnek az engedelmes fiak; minden viszszałkodástúl megmentvén az Isten szavát: de azért nem oly künyű ezeket ellenkedéstúl megmenteni, mely künyűnek mongyák az újítók az írás értelmét, mint megtapasztalhattya, a ki ezeket egybe kezdi rakogatni. Maga az üdvösségre, sőt az egész keresztyénség fenn-állására szükséges azt hinni, hogy a szent Írásban nincs semmi ellenkezés.

Nr. 2. Rövid fejtegetése ezeknek a színes ellenkezőeknek.

Hogy az egy-ügyű tudatlan meg ne botránkozzék ezekben a tettetes ellenkezőekben; sőt eszébe vegye mind az isteni tanításnak igyenes eggyezését, mind a sz. Írás értelmének nehézségét: rövideden megfejtem ezeket a színes ellenkezőeket.

1. Ábrahámnak tett ígértűl-fogva 430. esztendő folyt az Cornelius, ad Galat. 3. Israél fiainak egyiptomi lakásokban; de Moyses csak a száz esztendő számokat akarta feljegyzeni. Azért említett négy-száz esztendőt; mivel a harmincz esztendő a százak számára nem érkezett.

2. Az Israél fiai, kik Egyiptomba mentek, feleségek-nélkül hatvanhatan vóltak, *Genes. 46, 26*¹. Ezekhez számlálván magát 1 Cornel. Gen. 46, 26. Jákobot, Jósefet és az ő két fiát, azt olvassuk *Genes. 46, 27.* hogy hetvenen vóltak. Ha ezekhez számlálljuk a Jósef unokáit², mellyek 2 Machir, Genes. 50, 22. Sutala, Num. 26, 35 etc. Jósef éltében születtek, hetven-ötven találatnak.

3. Az ökröket és szekeret ötven sicluson vette Dávid; a pajtát pedig hatszáz sicluson³. Vagy talám ötven siclus vólt igaz arra mind ezeknek⁴; de Dávid hat-százat adott érette; mivel azon a helyen akarta építeni az Isten templomát, *2. Paralip. 3, 1.* 3 Sanctius. 4 Pineda.

4. Oly ártatlan vólt Saul, mikor királlyá választatott, mint az esztendőös gyermek.⁵ Két esztendeig maradott abban a jóságban. 5 Sanctius.

Akkor Istentől megvettetett, és Dávid kenetett királyságra. Az üdőtül-fogva nem volt Saul igaz király, hanem erővel és hamissan királykodott negyven esztendeig, Jóllehet ezt a negyven esztendőt Samuelre és Saulra osztyák némellyek.

5. Amrit a hadak királyá választák Asa királtságának 27. esztendejében¹; de Zambri-² és Thebnivel hadakozván a királtságon³, békéséges királtságára Asa királtságának 31. esztendejében jutott, és nyólcz esztendeig regnálván Asa királtságának 38. esztendejében holt-meg.

¹ Sanctius.
² 3. Reg. 16, 9.
³ V. 21.

6. Moyses azokrúl a fiakrúl szól, kik attyok gonoszságát követik; Ezechiel azokrúl, kik attyok-után nem indúlnak. Vagy: Moyses a külső csapásokrúl szól; Ezechiel a bűnök gonoszságárúl és lelki romlásírúl.

7. Christus a szükség-nélkül-való esküvést tíltya; de mikor a kételenség hozza, hogy esküdgyünk, parancsollya, hogy Istenre esküdgyünk.

Vide infra, li.
15. c. 2, 1.

8. Csak *figurate*, hasonlatossággal mondatik Isten bánni valamit, mikor azt cselekeszi, a mit az emberek szoktak cselekedni, mikor valamit bánnak.

9. Bizonyos, hogy a sátorban a szekrényel együtt volt a manna és a veszső, *Exodi 16, 34. Nummer. 17, 10.* És noha a királyok idejében csak a táblákat tartották a szekrényben: de mivel a szekrény-mellet volt a manna és a veszső, azt mondhatta szent Pál, hogy a szekrényben volt, miképpen mongyuk, hogy Christus Jerusalemben holt-meg; mert közel mellette volt a Calvaria. Vagy talám más üdőre nézett szent Pál, melyben, míg a szekrény sátor-alat volt, a szekrényben tartatott a manna és veszső; noha a templom épülete-után más tisztességes helyen tartattak.

10. Christus tíltya azt a szorgalmatosságot, mely akadékot szerez, hogy elsőben ne keressük az Isten országát, és Istenben-való bizodalom fogyatkozásából vagyon; de az okos gondviselést nem tíltya.

11. Az örökségek osztályában felhánt határokat tíltya Isten, hogy által ne hágják, *Deuter. 19, 14. Cap. 27, 17. Proverb. 23, 20.* Ezechiel az atyák gonoszsága követését kárhoztattya.

12. Bolondúl nem kel felelni a bolondnak; de azért úgy kel felelni, a mint bolondsága érdemi.

13. A bűnért jött e világra a halál, mellyel Isten igazán bünteti az érdemeseket.

14. Ha tudgyuk, hogy valaki az alamisnával részegségre, bujaságra él, tiltatik, hogy annak ne adgyunk gonoszságra segítő értéket. Egyéb-aránt személy-válogatás-nélkül tartozunk segíteni a szegényeket tehetségünk-szerént.

Maldonatus,
Matt. 5, 42.

15. A simoniat, szentségek pénzen-adását tiltya Isten; a lelki dologban fáradozók tisztességes táplálását nem tiltya.

16. Feltámadása-után mindenekre akarta Christus, hogy terjedgyen a predikállás; halála-előt csak a sidóságnak hadta, hogy predikállyanak.

17. Az elébbi üdökrűl szól Christus, mikor azt mongya, hogy vélle egygyütt túrték az apostolok; de hogy jövendőben, halálakor megbotránkoznak, azt-is megjövendőllötte.

18. Ha Christus csak maga tenne magárúl bizonyságot, nem volna helyes; de mivel két bizonyság hiteles, *Joan. 8, 17, 18.* vélle-egygyüt pedig az Atya bizonyít: méltó helyt adni az ő bizonyság-tételének, mellyet az Atya csudákkal erőssített.

19. Christus nem szűkölködött magáért senki bizonyság-tétele-nélkül; hanem mí-érettünk és a mí hasznunkért akarta, hogy az apostolok bizonyságot tegyenek előttünk.

20. Mindeneket megjelentett Christus az apostoloknak, valamiket akkor elviselhettek; a többire az-után megtanította őket a Szent Lélek.

21. Botot viselni fegyver-gyanánt, tiltotta Christus; de hogy úton-járások segítségére pácza légyen az apostoloknál, nem tiltotta. A kard- és erszény-viselést-is megengedte Christus, mikor a szükség kívánta.

22. A sidóknál nap-kelettűl nap-nyúgotig tizen-két óra vólt, *Joan. 11, 9.* Azokat az órákat négy részre osztották; minden negyed részben három óra vólt. És ezeket a fertályokat *Prima, Tertia, Sexta, Nona* nevekkal nevezték. A harmadik órában foglaltatott a négy, öt, hat óra. Illyen fertályos számlálás-szerént írja sz. Márk, hogy három óraker feszítették Úrunkat. Sz. János pedig a tizen-két óra számra nézett, mikor azt írta, hogy hat óraker feszítették Úrunkat.

23. A sz. Pál úti-társai hallották a szállás hangoskodását, de nem hallották igén-ként, hogy érthették volna, mit mondottak sz. Pálnak.

24. A sidó bötűben, *Genes. 10, 24.* fogyatkozás vagyon; mert kiesett belőlle az Arfaxad neve, mint eléb hallók.

Supra, f. 477,
478.

25. Achab gyalázattyára nem akarta Isten, hogy a Christus genealogiajában három ízig nevezetben légyen az Achab maradéka.

Joram pedig azért mondatik Oziast nemzeni, mert a közbe-vetett személyek-által igazság-szerént ő nemzette.

26. Setét vólt, mikor a Mariák a Christus koporsójához indúltak; felkólt a nap, mikor oda érkeztek.

27. Romába írván szent Pál, úgy szól a környűl-metélésrűl, mint a sidóknak használt; a galatabélieknek az evangeliom kiterjedése-után-való állapotatrűl emlekezik.

28. Erről szóllunk ez-után, *Libro 12. c. 1, 5.*

29. A mit Isten magán általlyában akar, annak meg kel lennie; a mit akar, hogy mí cselekedgyünk, abban sokszor ő Felségének kedvét nem tölti a mí gonoszságunk.

30. Szent Pál az evangeliom hirdetésében emberi kedveskedésre nem nézett; egyéb dolgokban örömetst kedvet keresett.

31. Az Isten színét testi szemmel senki nem láthattya; Jákob az angyalt, a ki Isten képében szóllott, levegő-ógból csinált testi ábrázatban látta.

32. Errűl lásd *Lib. 14. cap. 3. §. 3.*

33. Errűl lásd *Lib. 13. cap. 2, §. 2.*

34. A világi csapások Istentűl vannak, nem a bűnök.

Cornel. Numer. 36, 7. 35. Csak olyan aszonyoknak nem vólt szabad más nemzetel házasodni, kiknek örökségek vólt.

Cornel. Act. 7, 16. 36. Szent István nem Jákobot, hanem a Jákob fiait, a patriarchákat írja, hogy Sichembe temettették. De a mint Sidó Jósef írja, *Lib. 2. Antiquit. cap. 4.* onnan Hebronba vitettek (Jóseftűl megválva;) mert az Abrahám temető-helye Hebronban vólt, *Genes.*

Confer initium lib. Paralipom. cum Genesi. 25, 9. *Cap. 23, 19.* nem Sichemben. A más dolgot, a mi illeti, a szent Írásban azon embernek töb nevei vannak. A kit Moyses Seornak nevez, annak más neve Hemor vólt. Annak attyát Sichemnek hitták; noha külömb és üdősib Sichem vólt annál, a kitűl Jákob vette a mezőt. Ennek a Hemornak (vagy Seornak) fiaitűl vette Abrahám a temető-helyt. És mivel az atyafiak-közöt üdössebb vólt Efron, ő adta a töb atyafiak nevével a temető-helyt Abrahámnak. És így minden ellenkedés-nélkül helyén marad a szent István szava.

37. Jósafát elrontotta a magas-helyeket, mellyeken a bálványoknak áldoztak; de el nem rontotta, a mellyeken Istennek áldoztak. Melyben vétkezett; mert a templomon-kivűl nem vólt szabad áldozni.

Deut. 12, 6. 13. c. 16, 2. 38. Tudták a sidók, kicsoda és honnan-való Christus emberi természet-szerént; Istensége-szerént nem tudták eredetit.

Iosue 22, 10, 19.

4. *A pártosok experienciája magában tapasztalt ismérleti, bizonyoságot térszen a sz. Írás értelmének nehéz-vóltárul.*

A ki nem tisztán jövevény a sz. Írásban, ha más-előt tagadgya-is, de magátúl el nem titkolhattya, hogy a profeták írásiban, a sz. Pál leveleiben, a sóltárban, a sz. János látásában és egyéb írásokban sok elrejtett, nehéz, mély dolgokat talál, mellyeket által nem lát.

LUTHER szavait hallók nem régen¹, hogy a sz. Péter szavait, *1. Pet. 3, 19.* mí nem érthettyük. Sőt mikor szinte pokolba készül vala, halála-előt egy nappal azt írta, hogy a sz. Írásnak csak egy szavát meg nem magyarázhattyuk elégségesen²; és hogy sz. Péter, Pál, Moyses és a töb szentek az Isten igéjében csak egy cikkelyt sem értettek tekéllatesen; ő pedig, ha csak egy részecskéjét a Mi-atyánknek jól megérthetné, azt tudná ottan, hogy övé az egész világ, és hogy Rafaél angyal csak kocsissa néki. Végezetre, azt bátran írja Luther, hogy *Impudenter temerarius est, qui audeat profiteri, unum Scripturæ librum, a se in omnibus partibus intellectum*³.

¹ Supr. fol. 527.

² Verba habes sup. fol. 387.

³ Luth. Præf. in Psalmos.

CALVINUS sem különböz ebben; mert nyilván írja, hogy, *Quædam in Scripturis, captui nostro perplexa et impedita sunt*⁴. Másut imígyen szól: *Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, et etiam sunt futura; donec deposita carnis mole, propius ad DEI præsentiam accesserimus. In quibus ipsis, nihil magis expedit, quam iudicium suspendere, animum autem obfirmare, ad tenendam cum Ecclesia unitatem*⁵. Ismét: *Experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quam optandum esset; ac quotidie legendo, in multos OBSCUROS locos incidimus, qui nos ignorantie coarguunt. Atque hoc fræno, in modestia nos DEUS retinet, ut optimus etiam quisque Doctor, ad discendum paratus sit*⁶.

⁴ Calv. li. 1. c. 13. num. 3.

⁵ Libr. 3. c. 2. num. 3.

⁶ Ibid. n. 4.

BEZA sem különbet tanít: *Quidquid in Scripturis est, aut AMBIGUUM aut OCCULTUM; id partim nostræ cæcitati tribuamus, partim ad acuendam nostram diligentiam, id esse a DEO factum, agnoscamus.* Másut, magyarázván sz. Péter szavait így ír: *Non alius locus in Novo Testamento OBSCURIOR habetur. Dicam et ipse, quid mihi videatur; ita tamen, ut si quis rectiora docuerit, non invitus de sententia mea sim discessurus.*

Beza, Act. 10. Digressione, de Dono Linguarum. Beza, 1. Pet. 3, 19.

HUNNIUS így szól a ratisbonai Colloquiumban: *Fatemur multa in libris sacris esse OBSCURA: Sed status quæstionis in hoc cardine* Fol. 469. La-vingan. edit.

versatur; An ea sit in tradendis Articulis, ad salutem scitu necessariis, obscuritas Scripturarum sacrarum, ut ad sui explicationem, ipsa sibi nativo suo lumine non sufficiat?

De vallyon hová kel erre töb bizonyság a sz. Írás magyarázattyárúl írt számtalan könyveknél? Ha oly világos az Írás értelme, mi szükség vólt, hogy a régi és mostani tudós emberek ily számtalan könyveket írnanak az ő értelmérúl? Pantænus és Melito a sz. János látására és egyéb könyvekre magyarázatot írtak¹. Heraclius a sz. Pál leveleit², Appion és Candidus a teremtésrúl írt könyvet írásokkal megvilágosították; mint szinte alexandriai Kelemen-is³. Ha azért az apostolok idejétől-fogva szokott dolog vólt, hogy magyarázó írásokkal fejtegetnék a tudósok a sz. Írás titkait; ha az elszakadtak-is ezent cselekeszik, és sok szamárt-terhni glossákat írtak: mint hihessük, hogy oly nagy künyúség vagy az Írás értelmében? Ha oly fényes és világos magában a sz. Írás, mint az újítók vítattyák: szinte annyi a szent Írást prædikálló szóval vagy írással magyarázni, mint-ha fényes dél színben a nap sűgárit egy kis métcsel akarnád világosbá tenni.

Végezetre; ha ugyan ily világos a szent Írás: magyarázza-meg egy paraszt ember azokat a szent Péter szavait, mellyeket hallók, hogy sem Luther, sem Beza nem értettek; *1. Petr. 3, 19.* Fejcse-meg, mi légyen *Sabbatum secundo-primum*, melyrúl emlékezik szent Lukács; és szent Jeronimus akarta Nazianzenustúl értetni, mi légyen? Mongya-meg azt-is, mi légyen *Peccatum ad Mortem*, mellyért sz. János tíltya az imádságot, *1. Joan. 5, 16?* Mint kel érteni, a mit szent Pál mond, *Hebr. 6, 4.* hogy a ki egyszer elesett, lehetetlen annak megújulni a penitenciára? Mi légyen a halottakért-való keresztelkedés, *1. Cor. 15, 29?* Mi légyen az a szőlő-tő nemzése, melyből Christus Attya országában iszik. *Marc. 14, 25?* Mi légyen a széna, pozdorja, fa, kő, arany, mellyet ír szent Pál, hogy éppítnek Christuson, *1. Cor. 3, 11?* Mint kel érteni, hogy, *Melior est iniquitas Viri, quam Mulier bene faciens;* job a férfiak hamisága, hogy-sem az aszonyok jó cseleküvése? Mint mondotta szent David, hogy Isten, *Homines et Jumenta salvat*, az embereket és barmokat üdvözíti? Hol kezdetik, hol végeződik a Danieltúl jövendőllött hetven hét? A sz. János látásának titkai mit jelentnek? Ezeket és ezer efféle dolgokat a sz. Írásból magyarázzon-meg egy deáktalan paraszt ember, ha oly világos a sz. Írás.

¹ Hierony. in Catalogo Virorum Illustrum.

² Euseb. lib. 5. cap. 27.

³ Euseb. lib. 6. cap. 13.

Lnc. 6, 1. Hieronymus ad Nepotian. de Vita Cleric.

Eccli. 42, 14.

Psal. 35, 7.

Ha azt mondod, hogy az ilyen homályos mondások nem szükségesek az üdvösségre, helyén nem marad feleleted, hanem ha ezeket a sz. Írásból megfejted: I. Hol vagyon laistromban írva, melyik tudomány szükséges az üdvösségre, és melyik haszontalan? II. Ugyan-azon sz. Írásból mutasd-meg, hogy ezekben a homályos írásokban nincs semmi szükséges dolog? III. Honnan tudgyuk, hogy az Isten haszontalan dolgokat íratott az ő könyvében? holot sz. Pál minden Írást hasznosnak nevez, 2. Tim. 3, 16. *Omnis Scriptura utilis est.* Ezeknek valamíg a sz. Írásból (mivel ezen-kivül nem akarsz semmit hínni) végére nem mégy, csácsogás, valamit beszélgetsz. Ennek-felette, noha arra nem köteles minden egy-ügyű keresztyén, hogy bizonyoson által-értse titkait a sz. Írásnak; de azzal minden ember üdvössége vesztése-alat tartozik, hogy semmit ne hidgyen az-ellen, a mi a sz. Írásból eleibe adatik, akár nyilván, akár homályoson légyen az írva. Arra-is köteles, hogy semmiben kéteessé ne tegye, se ne tagadgya azokat, melyek az Isten könyvéből hiti-eleibe vettetnek. Végezetre, a minémü bizonyosságokkal a pártosok állatni akarják, hogy a sz. Írás igen világos, azok mind egy-aránt az egész sz. Írásra és annak minden részeire szolgálhatnak. És ha egy részére nem szolgálhatnak, a többire sem szolgálhatnak. Azért vagy azt kel vallani, a mit Luther monda, hogy az egész sz. Írás világos: vagy azokat a bizonyosságokat hátra kel vetni, melyekkel a szent Írás fényessége bizonyíttatik.

Supr. f. 132.
133.

5. Ugyan-ezen igazságnak két világos jelensege.

Hogy a sz. Írás sok helyeken homályos, *a posteriori*, két jelenségből kitetezik:

Első jelenség a keresztyénségben támadott sok eretnekségek-ből vétetik. Mert, kérlek, ha a szükséges dolgokban oly világos a sz. Írás, mint a verő-fény: miképpen lehetett ennyi egyenetlenség a hitnek fő-fő ágairúl? vagy miképpen lehetnek mostan-is? Az Írást fejtegetik és azzal támogattyák igyeket az Arianusok, Eunomianusok, Pelagianusok, Calvinisták, Lutheristák; úgy tetczik mindeniknek, hogy néki kedvez az Írás. Azt mongya egygyik a másiknak, hogy nincs az Isten lelke benne, és azért nem érti az Isten szavait; azért facsarja tétova a sz. Írás mondásit. Ezt pedig egygyik szintén csak úgy rakja másikra, mint a másik

I.

Vide fabulam,
supr. f. 149.

ő-reája. Ebből azért a sok egyenetlenségből kinyilatkozik, hogy a sz. Írás, mikor a szükséges dolgokat tanította-is, nem oly világos csak magán, hogy nehézség ne találtassék értelmében.

2. Második jelenség a régi fő tudós emberek ítéletiből vétetik, kik az Isten igéjéről azt tanították, hogy sok titkos és nehéz dolgokat kapcsol magában. Sz. Ágoston azt meri mondani, hogy több vagyon, a mit ő nem ért a szent Írásban, hogy-sem a mit értene. Azok-is pedig, a kik igen vakmerők a sz. Írás fejtegetésben, néha oly mély dologra jutnak, hogy még hamissat sem tudnak gyanú-képpen mondani az értelméről, mellyel Isten kevélységünket akarta megfojtani, restségünket serkegetni az ő szavainak elmélkedésére: *Multis, et multiplicibus OBSCURITATIBUS, et ambiguitatibus decipiuntur, qui temere legunt (Scripturas,) aliud pro alio sentientes. Quibusdam autem locis, quid vel falso suspicentur, non inveniunt, ita OBSCURE quædam dicta, densissimam caliginem obducunt. Quod totum provisum divinitus esse non dubito, ad edomandam laborem superbiam, et intellectum, a fastidio revocandum; cui facillime investigata, plerumque vilescunt*¹. *Nulla imbutus*

¹ Aug. tom. 3. li. 2. de Doctrina Christian. c. 6.

² Tomo 6. De Utilit. Credendi, c. 6.

³ Epist. 3. ad Volusianum, initio.

⁴ Si non tanta: Ergo certe aliqua, etiam in necessariis. Vide Aug. 12. Confess. c. 14. Lib. 18. Civit. cap. 32. et c.

⁵ Aug. epi.

119. cap. 21.

⁶ Iren. 1. 2. c. 47. num. 3. et c.

*Poetica disciplina, Terentianum Maurum sine magistro attingere non audet. Asper, Cornutus, Donatus, alii innumerabiles requiruntur, ut Poëta possit intelligi, cujus carmina, et theatri plausus videntur capere. Tu in Libros Divinarum rerum plenos, sine duce irruis, et de his sine Præceptore audes ferre sententiam*²? *Tanta est profunditas Christianarum literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, usque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio, conarer addiscere, non quod ad ea, quæ necessaria sunt saluti*³, *tanta in eis perveniatur difficultate: sed, cum quisque ibi fidem tenuerit, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis OPACA intelligenda restant; tantaque non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intellegendæ sunt, latet altitudo sapientie; ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi, hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: Cum consummaverit homo, tunc incipit*⁴. *In ipsis Sanctis Scripturis, multo nescio plura. quam sciam*⁵. Nem különben szóllanak a több szent Doctorok⁶. Ha ezek, bévelkedvén isteni és világi bölcseségekkel; ha éjjel-nappal az isteni dolgokban foglalván magokat, ezt merték mondani: vallyon minémű orczával dicsekedhetik egy tudatlan bába, hogy a Luther szelétül felfújttök-agyába foglalta a sz. Írás tit-

kait? Ha szent Ágoston, kinek nem csak szentsége, de tudománya, éles elméje, fáradhatatlan tanulása csudára indította a világot, maga-felől azt mongya, hogy többet nem ért az Írásban, hogyszem értene; és ha sok ideiglen élne, ha soha egyebet tanulásnál nem mivelne, még-is többet tanulhatna hólta napjáig a sz. Írásban; ha mondok, ezeket érzette magában és írva hadta szent Ágoston: mit mongyunk az aláb-való rendekről?

6. *Miért akarta Isten, hogy a szent Írás sok helyen homályos legyen.*

Sem tudatlanságból, sem irigységből nem cselekedte Isten, hogy az ő Írási homályosok lennének. Sőt, mivel valamit íratott, tanuságunkra és hasznúnkra íratott; *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum*: kivántatik, hogy ezeket megért-hessük; noha nem a bötűnek csak magán-való fényességéből, hanem az Ecclesiának és az ő pásztorinak magyarázattyából. Mert a miképpen Calvinus megvallya, a Szent Léleknek kívált-képpen-való ajándéka adatott a hívek-közzé az Írás magyarázására: *Tametsi omnium Pastorum est docere, peculiare tamen est donum Interpretandi Scripturas, ut dogmatum sanitas retineatur*¹. Azért az apos-¹ Calv. Ephes. 4, 11.
2. Tim. 3, 16.
2. 1. Cor. 12, 11, 30. ca. 14, 5, 27.
sz. Pál a szóllást, mikor interpresek nincsen.

Itt azért az a kérdés, mi az oka, hogy a szent Írás, mely csak az ő-benne foglalt mélységes dolgokért elég nehéz, az Írás módgya- és formája-miatt annál-is homályosbá tétetett? Miért nem akarta Isten, hogy nyilván íratnának az isteni dolgok? Ennek okát azt hallók Calvinustól³, hogy az Isten minket alázatosságra tanít, tudatlanságunkat megismérteti; oktat, hogy bölcseségünkben úgy fel ne fualkodnánk, hogy tanítványok ne legyünk. Beza azt adá okúl, hogy a mí serénységünket serkegesse Isten az Írásnak nehéz-vóltával⁴. Sz. Pál azt mongya, hogy Isten rendet szabott az Ecclesiában⁵, hogy ne lennének minnyájan doctorok, pásztorok, és írás-magyarázók; *1. Corinth. 12, 30: Numquid omnes Doctores? numquid omnes Interpretantur?* És ismét, *vers. 10: Alii datur Sermo sapientiae, alii Interpretatio sermonis*. Mivel azért, *Quae a DEO sunt, ordinatae sunt*⁶, kivántatot a jó rendhez, hogy némely-⁶ Rom. 13, 1.

³ Sup. hoc capite, 4. fol. 93. II. k.

⁴ Eodem, 4. fol. 93. II. k.
⁵ Ephes. 4, 11.

lyek tanítánának, tanúlnának némellyek. Ez a rend elromolna, ha a sz. Írás oly világos vólna, hogy ezt minnyájan értenék és magyaráznák. Azt-is a mellé vetik a tudósok, hogy az Isten meg akarván böcsültetni az ő igéjét, annak értelmét elrejtette. Mert miképpen a drága gyöngyök tenger fenekén teremnek; az aranyat és ezüstöt nem a föld színén, hanem a földnek mély gyomrában szedik; mí-is házunknak drága kincsét nem függesztyük szem-eleibe, hanem erős bóltokban tartjuk; titkos tanácsinkat sem közöllyük mindenekkel, hanem leghíveb és meghitt belső barátinkal: ugy az Isten a mennyei kincset és drága gyöngyöt, nem vetette a sertés-marhák válujába, hanem elrejtette az igéknek szekrényébe, hogy a ki ehez akar jutni, keresse és kérje, megtalálván pedig nagyra böcsüllye.

7. Az ellenkezők bizonyági megfejtetnek.

Nr. 1. Közönséges felelet az újítók bizonyságira.

Könyű az újítók bizonyságit ezekkel a négy feleletekkel erőtlenné tenni: I. Viszsa-fordíthatjuk a pártosokra minden bizonyításokat. Mert ha valamit bizonyítanak argumentomi, többet bizonyítanak, hogy sem ők akarnak; és magok-ellen-is bizonyítanak. Megengedik ők-is, hogy némely helyen nehéz és homályos titok vagyon a sz. Írásban. Ez így lévén, meg kel nekik-is magyarázniok, miképpen fér e két dolog egybe, tudni illik, hogy az Isten szava fényesség, nem haladgya-meg fejünket, hasznos a tanításra: mindazáltal sok dologban setét, homályos, nehezen érthetni, mit foglal magában? Valamint ők ezt egybe-szerkesztetik némely részeiben az Írásnak, úgy egybe-állathatjuk mí-is a maradékában. Bezzeg ha a sz. Írás nem szállana közönségesen az Isten igéjéről, hanem válogatást tenne és csak némely derék dolgokrúl mondaná, hogy azokban világosság és égő lámpás az Isten szava: tettet^{*} és színe lehetne a mí-ellenünk-való bizonyításnak. De a sz. Írás választás-nélkül mongya az Isten igéjéről, hogy ez világosság, nem-is jegyzi fel, mellyek világosok és mellyek homályosok az Isten szavai-közzül. II. Ha a szent Írásban csak a bötút nézzük, kétség-nélkül sok-helyen homályos, és a mint sz. Pál mongya, megöli az embert és elkárhoztattya. De ha a szent Írást éppen, az ő igaz értelmével

* tettet = tetszet, látszat.

együt- (a mint hogy csak e-képpen Isten szava,) vésszük, mely értelmet az Ecclesia ad előnkbe: így bezzeg nem homályos, hanem igen nyilván-való mindazokban, valamelyeket szükség tudunk üdvösségünk megnyerésére. És ilyen értelemben mongya sz. Ágoston és egyebek, hogy a sz. Írásban nyilván vannak minden szükséges dolgok. III. A sz. Írás homályos a kevésbéeknek, kik a sz. Doctorok és az Ecclesia tanítását és egyenlő értékét megvetik. De a kisdedeknek és alázatosoknak, kik az Ecclesia tanítását vésszik, nem homályos. Mert Christus Úrunk szavai amazok: *Abscondisti hæc Matt. 11, 25. a sapientibus, et revelasti ea parvulis.* IV. Homályos a sz. Írás értelme azoknak, kiknek hitük nincsen, hanem emberi gyanóságokon fondályják a szent Írás magyarázatját. De azoknak, a kik az Anyaszentegyház hitében és egyességében maradnak és a Szent Lélektől vezéreltetnek, világos. Ezekre-nézve mondatik a sz. Írás világosnak.

No. 2. Rész-szerént az ellenkezők bizonyítási megfontoltnak.

Hogy a szent Írás maga fényességével megmagyarázza magát, sok-képpen erősítik az ellenkezők.

I. Bizonyoságot azokból a sz. Írás mondásiból véssnek, melyek az Isten igéjét világosnak, lámpásnak, fényességnek nevezik; 2. *Pet. 1, 19. Psal. 18, 9. Psal. 118, 105, 130. Proverb. 6, 23.* És csak azoknak mongya sz. Pál, hogy elrejtett az evangéliom, a kik 2. *Cor. 4, 3.* elvesznek.

FELELET. Éppen az egész sz. Írásról, nem csak valamely darabjáról mongya Isten, hogy ez fényesség és világosság, melyben nincsen semmi hamisság, tudatlanság, éktelenség homálya és setétsége; nincs-is oly része, melyből az ember hitinek vagy reménységének, vagy szeretetinek gerjesztő fáklyáit ne találhassa. Nem azért mondatik tehát a sz. Írás világosságnak, hogy az ő értelme könnyű, vagy hogy Istentől rendeltetett bizonyos tanító-nélkül, minden embereknek nyitva az ő értelme; hanem azért, mert ha ki igazán érti az Írást, fényesség annak és megvilágosítja őtet. Nem-is mongya Isten, hogy csak a pusztá böttü, tekéletes magyarázás-nélkül, fényességet hoz az embernek. Sőt sz. David ugyanottan, a hol égő lámpásnak nevezé az Írást, megmagyarázza, mi *Psal, 118, 130.* módon világosítja az embert; *Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat,* a te igéd magyarázatja megvilágosít,

ügy-mond, és okosságot ad. Mint-ha azt mondaná: Az Isten szava csak magán meg nem világosít, hanem mikor az ő értelme előnkbe adatik; mint a szerecsen királyné komornyikját a bötű meg nem világosítá különben, hanem mikor a bötű-mellé vetteték az igaz magyarázat. Miképpen azért a nap elégséges a világításra; de ha a föld-alat vagyon, nem vészszük az ő fényességét, hanem szükség, hogy felkeljen; a gyertya-is a házat megvilágosíthattya, de nem kel véka-alá dugni, hanem gyertya-tartóba kel helyheztetni, ha látni akarunk világánál: azon-képpen a sz. Írás világosság, és megvilágosít; de úgy, ha az Anyaszentegyház magyarázattyának gyertya-tartójába helyheztetik. Ha pedig ezt a magunk agyának vékaja-alá rejtyük, nincs oly fényes mondás a tellyes sz. Írásban, mellyet hamisra nem fordíthatunk. Hová lehet világosb mondás, mint amaz: *Keresztelyletek Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek nevében?* mind-azáltal erről azt mongya sz. Ágoston, hogy annyi vélekedés lehet,

Omne quod manifestat, lumen est: Ephes. 5, 13. Ergo et Philosophia: quæ tamen non ad stivam lucet, nec fine Magistro.

¹ Aug. tom. 7. li. 3. de Baptis. contr. Donat cap. 15. menyi ember vagyon¹. És közönséges szokásnak írja, hogy az eretnekek az igen világos mondásokat-is másuvá facsarják: *Non est mirum, si Pelagiani dicta nostra, in sensus, quos volunt, detorque-re conantur; quando de Scripturis sanctis, non ubi obscure aliquid dictum est, sed ubi clara et aperta sunt testimonia, id facere*

² Aug. tom. 7. li. 2. De Nuptiis et Concupiscent, c. 31. *consueverunt, more quidem Hæreticorum etiam ceterorum*². Mivel ugyan nincs oly világos mondás az Írásban, mellyet tétova nem csigázhat az Ecclesia itéletit megútáló, és maga eszességében fel-fuvalkodott ember. Azt-is igen jól mongya sz. Pál, hogy csak az elveszendőktől titkoltatott el az evangelium. Mert a hívek az anyaszentegyház magyarázattyából megtanúlhattyák, a mit szükség tudniok. Azért, ha elrejtetett az igazság az Anyaszentegyház igaz magyarázásának világos fáklyája-után: azoktól rejtetett-el, kik elveszendők; és a kik az Anyaszentegyházat nem halgatván, méltán olyanoknak tartatnak, mint a pogányok. Nem tagadom azért, hogy a hívek értik az Írást annyira, a mennyire szükség; de az Anyaszentegyház tanítása-által, nem csak a magok agyaskodásából.

Deut. 30, 11. Rom. 10, 6.

II. Bizonyosság. Isten mongya Moyses-által, hogy az ő törvénye nincs felettünk, sem távúl tőlünk, hogy fel nem érhetnők.

FELELET. Moyses nem szól a tellyes sz. Írásról, mely ő idejében ki nem költ minden részeiben. Ennek-felette az újítók sem magyarázhattyák ezt az egész sz. Írásra; mivel sok nehéz dolgokat vallanak ők-is a bibliában lenni. Azért Moyses által Isten szól a tíz parancsolatról, melyről azt mongya, hogy ezt künyű

megérteni, és Isten malasztyával künnyű megtartani¹. Jóllehet, ha mélyen, minden hozzá-tartozó dolgokkal egybe-vetvén, meg akarnók vizsgálni a tíz parancsolatot, ebben-is sok nehéz dolgokat találunk. Azért itt-is az Írás-magyarázó Anyaszentegyház tanításához kel folyamunk. Ha ezt halgattyuk, künnyű az igazat megértenünk. Hogy pedig ezt így kel érteni, megjelenti Isten, mingyárt utánna vetvén, hogy egybe-győlyön hetedik esztendőben az egész sidó nép, és a papok megolvassák a nép-előt ezeket a parancsolatokat²:² Deut. 31, 10. Deut. 17, 9.

III. Bizonyág. Minden Írást hasznosnak mond sz. Pál a tanításra, a bűnösök dorgálására³, mellyekre haszna nem lehetne az elrejtett-értelmű setét tanításnak. És bizonyára a Szent Lélek a végre íratta könyvbe az ő szavait, hogy ezeket ércsék és olvasásák az ebmerek: *Quare enim dicta sunt, nisi ut sciantur? quare sonuerunt, nisi ut audiantur? quare audita sunt, nisi ut intelligantur? neque enim vellet dicere, quod nollet intelligi*⁴. Tehát akarattyával el nem fődözött, sem el nem rejtett semmit; hanem nyilván, verő-fény sugárral íratta a nekünk-szólló levelet.⁴ Aug. tract. 21. in Ioam. versus finem.

FELELET. Az írás igen hasznos, a végre-is adta ezt Isten, hogy ércsük. De meg-is mutatta, kitűl kel vennünk az ő magyarázását, hogy úgy ne járjunk, mint a kikirűl szent Péter írja, hogy kárhozattyokra fordították az Isten ígését. Azt akarja azért Isten, hogy ércsük a szent Írást, de az Anyaszentegyház tanításából. Honnan légyen pedig, hogy a Szent Lélek szavaiban homályos setétségek vannak, ez-előt megmagyarázám. Az újítók-is, mivel némely mondásokról nem tagadhattyák, hogy nem szinte künnyű értelmek vagyon, úgy kötelesek menteni Istent, mind az irígy-ségtűl, mind a tudatlanságtűl, mint mí megmentettük. Hoc Capite 2.

IV. Bizonyág. A szent Doctorok mondásit erre forgattyák: *Nihil fere de illis obscuritatibus eruitur (ex Scripturis,) quod non alibi planissime dictum reperitur*⁵. *In iis, quæ aperte in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa omnia, quæ continent Fidem, Moresque vivendi, Spem scilicet, et Charitatem*⁶. *Num Deus, mentis, lingue, et vocis artifex, diserte loqui non potest? Imo vero summa providentia, carere fuco voluit ea, quæ Divina sunt; ut omnes intelligerent, quæ ipse omnibus loquebatur*⁷. Hasonló szókat említnek Arany-száju szent Jánosból, *Tom. 2. Hom. 3. de Lazaro*. Epifaniusból, *Tom. 2. lib. 3. contra Aëtium*, és töb régi Doctorokból

⁵ August. I. 2. de Doctr.

Christ. cap. 6.

⁶ Ibid. c. 9.

Similia, to. 3. de Opere Monach. c. 9.

⁷ Lactant. li. 6. Divinar. Institut. c. 21.

FELELET. A szent Atyák gyakran künyűnek mondták a szent Írás értelmét; mert azoknak szóllottak, kik az Anyaszentegyház tanításához halgattak. Ezeknek bezzeg künyű a szent Írás; mert ha valamiben akadék támad, künyű végére menni, mit tanít erről az Ecclesia. De nem az a kérdés, ha az Ecclesia magyarázattyából és az ő értelmének kijelentése-után világos-e a szent Írás? hanem abban forog a közbe-vetés farka, ha a szent Írás csak magán, világos-e nekünk? Ennek-felette igazán írja szent Ágoston, hogy a szükséges dolgok világoson feltaláltatnak az Írásban; de úgy, ha az-szerént értetnek, mint az Anyaszentegyház előnkbe adgya; mert ezennel meghallod, hogy szent Ágoston ki nem rekeszti a szent Írás igaz értelmétül az Anyaszentegyház dajkálkodását.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

Magán ki-ki, belső sugallásból, bizonyoson nem magyarázhattya a szent Írást.

No. 1. A romai Ecclesia tanítása.

A romai Ecclesiának e dologrúl-való tanítása két ponctban foglaltatik:

Első, hogy az igaz hit külömben sem el nem kezdetik, sem meg nem marad az értelmes emberben, hanem-ha eléb okos ítület-szerént azt talállya, hogy méltó ezt az igazságot követni és ebben megnyúgodni. Mert noha a hitnek titkait emberi okossággal fel nem érjük; de azért nem kel a hitben oktanul botor-kázni senkinek, hanem erős okok vezérléséből kel hajolni. Azért nem tiltyuk az egy-ügyű híveket, hogy ők-is az ő módgyok-szerént ítületet ne tégyenek a hit dolgairúl: de a kérdés abban vagyon, minéműnek kel lenni ennek az ítületnek? Czikkelyenként, *in specie*, minden mély dolgait a szent Írásnak meg kell-e visgálni és rostálni? vagy inkább a községnek elég, ha a nehéz dolgokat az Anyaszentegyház próba-kövére viszi, az ő fontyára veti; és a mi ezzel egybe-fér, azt mint finom aranyat megtartya; a mi pedig elválk ettül és az igaz mértéket nem üti, azt megveti? Ha pedig kételkedik felölle és nem tudhattya, mit tart ebben az Anyaszentegyház; ő sem hajol egy-felé-is, nanem mind addig függőben

supra,
73. 132.

tartya ítélit, míg az ő anya tanítását nem érti. Ennek-felette az a kérdés, ha a szent Írás igaz értelmének bizonyos ismételre, és a hitben támadott egyenetlenségek itilésére elégséges-e kinek-kinek az ő tetczése, úgy, hogy ezen bátorsággal megálhasson? vagy inkább ennél bizonyosb ítélő-birót kel keresnünk, kinek engedelmesen fejet hajcsunk és sentenciáján megálljunk?

Ilyennek kel lenni az Írás-magyarázó birónak. Sup. fol. 75, 76. II. k.

MÁSODIK az, hogy a szent Írás értelmének felbonthatatlan igazságát nem veheti bátorságosan ember, csak a maga lelkének tetczéséből. Ezt az igazságot erősítik azok a bizonyságok, melyekkel ezennel megmutatom, hogy az Isten az Anyaszentegyházban oly családkozhatatlan fejtegetőjét hadta az ő igazságának, kinek szaván és tanításán tartozunk minnyájan megállani. Most rövideden ezt így bizonyítom:

I. Az Isten doctorokat és pásztorokat a végre rendelt, úgy-mond szent Pál, hogy a tévelygések szelétül mególtalmazzák a híveket. Ez az Isten rendelése heában-való, ha minden ember a maga lelkétül úgy viseltetik, hogy az igazságra bizonyos kalauza lehet magának.

Eph. 4, 14.

II. Szent Pál nyilván és világosan írja, hogy Istennek különböző ajándéki vannak; és nevezet-szerént azt mongya, hogy, *Alii Interpreteres. Numquid omnes interpretantur*¹? nem adatik mindennek az Isten igéjének magyarázására-való érték. Azért Calvinus, magyarázván a szent Pál szavát, *Ephes. 4.* nyilván írja², hogy még a doctorok és pásztorok sem minnyájan ékessítetnek a szent Írás magyarázásának ajándékával. És utánna veti, hogy eszelősök, kevélyek, a kik magok agyából akarják a szent Írást magyarázni: *Fanatici, arcanas Spiritus revelationes sibi fingunt. Superbi, privatam Scripturæ lectionem sufficere sibi putant*³.

¹ 1. Cor. 12, 10. 30.

² Verba habes c. 3, 6. f. 97. II. k.

³ Calv. Eph. 4, 11.

Arra kötelezi Isten az ő juhait, hogy engedgyenek a gond-viselő pásztoroknak⁴, és az Anyaszentegyházról úgy halgassanak, hogy, ha ki ez-ellen rúgóldoz, pogánynak tarcsák⁵. Ki akarván pedig minden bizonytalanságot rekeszteni szívéből, fogadással köti arra magát, hogy el nem hadgya tántorodni az igazság oszlopát és erősségét, az ő-tölle éppítetet Anyaszentegyházról⁶. Ezek mind hiuságos ajánlások és haszontalan gond-viselések, ha minden ember csak a maga saját lelkének vezérléséből azt véghez viheti, a mit a pásztorról és Ecclesiáról kellene várnunk: *DEUS, et Natura, nihil frustra faciunt. Et: Quod potest fieri per pauciora, frustra sit per plura.*

⁴ Hebr. 13, 17.

⁵ Matt. 18, 17.

⁶ Matt. 16, 18.

IV. Valamely léleknek próba-köre kel vettetni, és méltán megvizsgáltatik, ha Istentől vagyon-e vagy mástól: arra nem hagyhatjuk bátorságos magyarázását az Isten szavának; és azt bírónak sem mondhatjuk, mivel az ő ítéletiről-is szükség, hogy ítélet

¹ 1. Ioan. 4, 1. tegyünk. Az-is bizonyos, hogy nem kel minden Léleknek hinni¹, hanem meg kel próbálni, ha Istentől vagyon-e? mivel sok hamis

² Ezech. 13, 3, profeták dicsekednek Szent Lélekkel², noha ördög szól belőlök, ki gyakran angyallá szokott tűnni; 2. *Corinth. 11, 14*. Ha azért a

³ Reg. 22, 23. Sedecias. 2. Paral. 18, 21. sanctuariom serpenyőjében kel fontolni, és az Anyaszentegyház tanításának singéhez* kel vetni mind a magunk, mind az egyebek

ítéletit: kétség-nélkül a magunk saját tetszésénél bizonyosb magyarázót kel keresnünk, a kinek ítéletin bátorságoson megállapodhasunk. A Helcesaiták lelke azt javallotta, hogy egy sincs igaz a

³ Euseb. lib. 6. cap. 38. szent Pál írásában³; a töb eretnekek lelke egyéb írásokban akadozott: honnan tudgyam, hogy ezeknek lelke hamissat mutatott? Ha pedig te megítélheted a lelkeket, miért nem ítélhetné-meg az Ecclesia?

⁴ Supr. f. 190. Mint kel a lelkeket megítélni, feljegyeztük oda-fel⁴.

V. A ki azt beszéli, hogy őtet Szent Lélek taníttya, azt kérdem: kitől, miképpen, minémü jelenségekből tudhassuk, hogy igazat mond, és hogy őtet Isten vezérli erre a szent Írás értelmére? Semmi bizonyos utat ebben nem mutathatni. Sőt ha Isten taníttya

NB. a Lutheristákat, a Calvinistákat nem taníthattya; mert ellenkező dolgot az igaz-mondó Isten nem taníthat. Honnan tudhassuk azért, mellyik mond igazat azok-közzül, kik egy-aránt dicsekednek az

⁵ Supra, f. 389. Isten tanításával? Calvinustól hallók⁵; próbált dolog, hogy az Istentől elszakadtak úgy megcsalatkoznak tetczésekben, hogy gyakran Sz. Lélek sugallásának alíttják a magok álmát. Miképpen láttyuk, hogy a Calvinisták, Lutheristák, Arianusok, noha egymással kötődnek, de azért Szent Lélek vezérlésének alíttya minden párt az ő

Vide supr. fol. 462, 463. et seqq. gondolattját. Azért, hogy meg ne csalatkozzunk, kívántatik, hogy bizonyos jelenségink légyenek, mellyekből magunkban-is, másban-is, eltévelyedhetetlenül megtapasztalhassuk, hogy igaz lélek vezérlési, és nem a szédítő lélek csalogatási azok a tetszések, mellyeket szent Írás magyarázattyának tartunk. Soha pedig csak egy novangelicus sem mutathat a tellyes szent Írásban erre-néző jelenséget, ha az Ecclesia próba-kövétől eltávoznak.

2. Pet. 1, 20. VI. Sz. Péter azt mongya, hogy az Írás magyarázása magunk fejtegetésiből nem lehet. Ezzel jelenti, hogy bizonytalan, sőt vesze-

* Sing = rőf, mérték.

delmes, mikor ember csak maga saját itéletihez bizakodik e dologban. Mert a proféta mondása-szerént, a ki csak a maga lelkét akarja követni, semmi bizonyost nem lát; és a mint sz. Ágoston írja, valaki magának akarja tulajdonítani az igazságot, mellyet Isten közönséggel az Ecclesiának hagyott, hamisságba kötelődzik. Azért, ha felforgatjuk a régen történt dolgokat, azt találjuk, hogy minden eretnokségek kezdeti abból völt, hogy a magok itéletit követték az Írás magyarázásban. Errül elébb-is emlekeznék¹; de nevezet-szerént Originesről és egyebekről mit mongyanak a régiek, halhadsza: *Origines, plus se cunctis sapere præsumens, Ecclesiasticas Traditiones, et Veterum magisteria contemnens, quædam Scripturarum capitula novo more interpretatur*². Severianus, *suo more sacram Scripturarum nomina exponens*³. Pelagiani, *Scripturas secundum suum sensum legunt*⁴. Priscillianistæ, *in suos sensus allegorizando vertunt, quidquid in Sacris Libris eorum evertit errores*⁵.

Ezech. 13, 3.
Aug. 12. Confess. c. 25.

¹ Sup. fol. 161, 162, 533, 534.

² Lyrin. c. 23.

³ Euseb. 4. Histor. c. ultimo.

⁴ Augu. tom. 7. De Gratia Christ. c. 42.

⁵ Tom. 6. hæres. 70.

VII. A kinek itéletet kel tenni valamirül, szükség, hogy jól ércse és elméjébe foglalja a dolog állapotját, az ellenkező peresek bizonyoságit, feleletit, óltalmazásit. Az pedig tudva vagyon, hogy a szent Írás értelméről oly sok ág-bogú mély vetekedések vannak, nem csak mi-köztünk és a Luther maradéki-közöt, de magok az augustai confessionisták-között-is, hogy ezeknek csak terminusit, közbe-vetett kérdésit, sem könnyen értheti-meg a község. Fundamentomit pedig a kérdéseknek nehéz megvizgálni magoknak-is a predikátoroknak; bolondság-is vólna, mind ezek vizsgálására kötelezni a községet. Tehát közönségesen a hívek nem tehetnek a sz. Írásból támadott közbe-vetésekrül oly itéletet, mely csak magán, az Anyaszentegyház tanításának oszlopa-nélkül, elégséges lehessen.

Sup. f. 392.
393.

VIII. Ha egy tudatlan közembert az Isten Szent Lelke megtanít a sz. Írás értelmére: mentül inkább megtanította az Ecclesiát, melynek erős fogadásával kötelezte magát Christus, hogy az ördög-tül meg nem hadgya győzetni. Ennek a bizonyoságnak erejéről ez-előt bévebben szóllottunk; és ezennel megértyük Calvinustül, mit kel ennek tulajdonítani.

Sup. fol. 463,
464.

No. 2. Az újítók bizonyosági elrontatnak.

Miképpen a sz. Írás megismerésében egyéb módot nem talált Calvinus kinek-kinek a lélektül eredett bélső sugallásnál: azonképpen a szent Írás igaz értelmére csak magán a szent Írást nem

Supr. fol. 462

alította elégségesnek; hanem a léleknek belső és igen titkos tanításából, írja, hogy kinek-kinek meg kel ismérni ennek igaz magyarázattyát. Azért, követvén a régen kiátkozott eretnekek szokását, a szent Doctorok nyomdokit, az Anyaszentegyház tanításit bé nem vészi e dologban; hanem azt akarja, hogy ki-ki maga mólnára* gátollya a folyamot, és maga légyen bíró a szent Írás értelméről támadott vissza-vonyásban: *In Scriptura, sensum amplectimur quem Spiritus Dei SUGGERIT; quo freti, despiciamus ex alto, quidquid terrence sapientie contra opponitur.* Ezen, úgy tetczik, megállanak a töb új tanítók-is. Mert egy értelemmel vítattyák, hogy a hit dolgaiban nem kel egyéb ítülő mestertől várunk, hanem minden hív ember bíró ebben. Minthogy pedig az eléb felállatott fundamentom-szerént a keresztyének-közöt majd minden visszálkodások gyökere a szent Írás értelméről vagyon, mind egy, akár a hit dolgairól, akár a sz. Írás igaz magyarázattyáról mongyák, hogy kinek-kinek magán kel sentenciát adni. Ez a vélekedés csak arra-való, a mit szent Ágostontól hallánk ez-előtt, hogy kinek-kinek maga tetczése légyen Isten ígéje.

De lássuk, minemű bizonyságokkal támogattyák mondásokat.

I. Bizonyság. Isten gyakorta ígéri, hogy híveit önnön-maga tanította, és törvényét szívökbe óltya¹, úgy hogy a szent Lélek kenetítől megtanítatván, mindeneket tudgyanak², és tanító-nélkül ne szűkölködjyenek. Úrunk pedig azt mondgya, hogy az ő juhait az ő szavát halgattyák, nem az idegenét³. Tehát megválaszthattyák a juhok az Írásnak hamis magyarázattyát, mely nem egyéb idegen szónál. Ez pedig a választás külömben nem lehet, hanem ha az Írásnak igaz magyarázásában megíteli tanítóját.

FELELET. Tanította Isten az ő híveit, de emberek-által, lelki pásztorok-által, az Ecclesia-által. Mert miképpen Úrunk mondá, hogy nem az apostolok szóllanak, hanem az ő Attyának lelke: azon-képpen mondhattuk, hogy a Szent Lélek tanította azokat, kiket az Anyaszentegyház tanít. Ennek-felette, mivel a hit Isten ajándéka, és a külső predikálás nem elég erre belső malaszt-nélkül: méltán mondatik Isten tanítani az emberek szívét, mikor az igaz hit beléjük óltatik; noha a külső tanításnak elől kel járni. Ezt ha külömben értik az újítók, és a juhokat pásztorok-felibe, a tanítványokat mesterek fejére ültetik: mi az oka, hogy meg nem elégsz-

* Mólna = malom.

nek a Szent Léleknek belső tanításával, hanem predikátorokat és tanítókat tartanak?

A Christus juhait az ő szavát hallják, nem az idegenét, mikor az Anyaszentegyház tanítását vészik. Azért igen-is kötelesek arra, hogy itéletet tégyenek a tudományokról; de nem úgy, hogy, *in specie*, cikkelyenként minden titkokat által-értsenek; hanem, *generatim*, ama közönséges itélettel, mellyet a szent Írás előnkbe ad; ^{Supr. fol. 217, 218.} tudni illik, hogy a ki új tudományt tanít az Anyaszentegyház tetczése-ellen, azt megvessék. Azért a farkasoknak távoztatására nem szükség, hogy a juh fellyeb lásson a pásztornál és nekik bírójok legyen: hanem igaz elég, ha az Ecclesia tanításától el nem szakad.

II. Bizonyosság. Egyenlő-képpen parancsolja Isten mindeneknek, hogy a lelkeket megpróbálják¹, sőt hogy mindeneket éléb próba-köre vigyenek, és az-után tégyenek választást a jóban².

FELELET. Megengedem, hogy mindennek meg kel próbálni a tanításokat; de a község elégségesen megpróbálja, mikor annak végére mégyen, ha eggyez-e vagy nem az Anyaszentegyház itéletivel. És ha eggyez, bévészi; ha nem eggyez, megveti; ha kétes a dolog, egy-felé sem hajól. Ezzel a község szintén bééri és fellyeb sem érkezik. Az Anyaszentegyház dolga az, hogy *exacte*, gyökeréből mindeneket megvisgályon. Az Anyaszentegyház itéletit pedig nem szükség, hogy a község újonnan megítélje, mert csak a bizonytalan és kétes tanítást szükség próba-köre vetni.

III. Bizonyosság. Szent Pál apostol a lelki emberről azt írja, hogy mindeneket megítél³. Azt-is mongya, hogy a Szent Lélek ad némely híveknek az igaz magyarázásra tanuságot⁴.

FELELET. Először azt kívánom, hogy bizonyos jelenségit mutassák az újítók, mellyekből megismérjük, kicsoda igazán lelki ember, kinek itéletin bátorságon megálhassunk? Annak-utánna azt vegyük eszékbe, hogy magoknak-is meg kel fejtegetni ezt a bizonyágot; mert ők sem eszesedtek úgy meg, hogy egy visszaaggott lutherista bábát a predikátorok tanítása-, dorgálása- és itéleti-kivül helyheztessenek. Azért sz. Pál csak azt tanítta, hogy a kit Szent Lélek vezet, mind földi, mind mennyei dologról itéletet tehet annyiból, a menyire szükséges, hogy a gonoszt eltávoztassa és a jót kövesse. Megpróbálja azért és megítéli a tanítást-is a lelki ember; de úgy, a mint ez-előt magyarázó, tudni illik, az Anya-^{Supr. f. 471.} szentegyház tanításával egybe-vetvén.

IV. Bizonyosság. A berœabéliek példája-is erre mutat, kikrűl Actor. 17, 11. dicsírettel írja sz. Lukács, hogy mindennap visgálták a sz. Írást, ha úgy légyenek-e azok, a miket sz. Pál tanított.

FELELET. A Berœa lakosi méltán visgálták és rostálták a szent Pál tanítását mind addig, míg annak igazságát meg nem értették.
¹ Supra, fol. 72, 73, 132. Mert, a mint nem egy helyen megbizonyítók¹, nem kel a hitben csak gorombául botorkázni, hanem okossan meg kel eléb fontolni annak hiteles-vóltát. De mivel ottan megszűnik a kétséges visgálás, mihent hinni kezdünk²: a berœabéliek sem úgy fontolták a sz. Pál tanításit megtérések-után, mint-ha ők akarnának törvényt tenni sz. Pálra: hanem úgy, mint mí visgállyuk a profetákban azokat, mellyekkel az evangelisták bizonyították írásokat³. Mellyet nem a végre mívelünk, hogy az evangelistákat iskolába vigyük⁴, székbe idézzük, és ha valamit szájunk ízi-szerént nem találunk, őket kárhoztassuk: hanem inkább az isteni tanításnak szépen egybecsatoltatott igyenes egyyességével öregbíttyük hitünkét. Mí sem tiltjuk azért, hogy a hívek ne olvassák keresztyéni józansággal az Írást; és egybe-vetvén az ő mondásit, hiteket ne nevellyék: de azt sem engedgyük, hogy az egész Anyaszentegyháznál nagyobb tulajdonítson magának egy szekér-vezető, és biróvá tégye magát az isteni dolgok titkaiban egy ser-főző.

ÖTÖDIK RÉSZÉ.

Emberi bölcseség okoskodásából bizonyos magyarázattyát nem vehettyük az Isten igéjének.

A sidó és görög nyelvnek tudománya a szent Írás stylussa és szavainak egybe-hordása; és akár-mely egyéb, emberi bölcseségen és okosságon fondáltatott út sem elégséges az Isten szavainak bizonyos magyarázattyára. Mert jóllehet embert a gyakor imádkozás, olvasás, elmélkedés hozzá készíti az igazság isméretihez; noha a nyelvek értelme, az Írás mondásinak egybe-hordása és a töb hasonló eszközök nagy segítséggel vannak az Írás értelmére: mindazáltal ezek, csak magokban, nem elégségesek az eltévelyedhetetlen magyarázásra:

I. Mert ezek az eszközök minden eretnekség-híntegetőknek közök; mivel ezek egy-aránt az Írást olvassák, egymáshoz hason-

littyák, nyelveket tanúlnak, az igazság isméretiért Istenhez fohász-
kodnak: mindazáltal ugyan nem értik igazán a szent Írást; és azért
eretnekek, *quod Scripturas non recte intelligunt*, mert az Írást ha-
missan értik. Tehát nem oly bizonyos módok ezek a szent Írás
értelmében, hogy meg ne csalhassanak.

August. supr.
fol. 145.

II. Szent Péter ezeket az emberi okoskodásokat a szent Írás
bizonyos magyarázattya-mellől el akarván vetni, azt írja: *Hoc pri-*
imum intelligentes; elsőben-is azt kel tudni, hogy az Írás profeciái-
közzül egy sem magyaráztatik (embernek) maga tulajdon értelmé-
vel. Okát utánna veti, mert nem emberi akarattól, hanem Szent
Lélek tanításából íratott a szent Írás. Melyből következik, hogy
nem-is kel azt emberi okoskodásból, hanem Szent Lélek oktatásá-
ból magyarázni.

2. Petr. 1, 19.

III. Ha egy akár-mely tudós embernek hitele lehet, a sz. Írás
szavainak egy-máshoz hordásában, a görög szók megvizsgálásában,
az Írás magyarázásában: sokkal nagyobb hitelt érdemel az egész
Ecclesia, a híveknek közönséges egyessége. Mert, a mint ez-előt
Bezátúl hallók, senki egy ember nem elégséges csak arra-is, hogy
a sz. Írás szavait igazán megfordítcsa. Calvinus pedig, csak nem
régén, felfuvalkodottnak nevezte, a ki maga tudományát elégséges-
nek itéli a sz. Írás értelmére. Sőt másutt ennek a bizonyoságnak
erejét így állattya: *Non nego, quin tota Fidelium societas, multi-*
plici donorum varietate instructa, longe ampliori et uberiori caelestis
sapientiae thesauro predata sit, quam seorsim singuli. Non est sper-
nendus Ecclesiae consensus, quæ nunquam, nisi in Veritatem Verbi
DEI consentit. Multo plus ponderis habet ejusmodi definitio, in quam
communiter Ecclesiarum Pastores consenserint, quam si quisque
seorsim domi conceptam, Populo tradat. Azt-is ehez veti Calvinus,
hogy noha a lelki pásztorok minnyájan taníthatnak, de ő-közöttök
sincs mindennek ajándéka az Írás értelmére; mert a mint éléb
mondók, erre kivált-képpen-való ajándék kívántatik.

Supr. fol. 477.

Supr. fol. 103.
II. k. n. 2.

Calv. li. 4. c.
8. n. 11.

Num. 15.

Lib. 4. c. 9.
n. 13.

Supr. f. 481,
482.

IV. A sz. Írás magyarázattyanak oly bizonyosnak kel lenni,
mely bizonyos önnen-maga a sz. Írás. Mert, ha külömben vólna,
semmi tekéletes állandóság nem találatnék a keresztyén hitben,
mely az Írásnak igaz értelem-szerént-való magyarázattyan építettik.
Bizonyos pedig, hogy sem az éles elmének mély tudományából,
sem az Írásnak egymás-mellé vetéséből oly okoskodás és mesterség
nem lehet, mely az isteni tanubizonyosság méltóságával elérkezesség
és a keresztyén hitnek fundamentoma lehessen. Annak-okáért ez-

előtt-is mondtam, hogy az Írásnak bizonyos értelme nem emberi bölcseségből és igyekezetből, hanem tulajdon az Isten tanításából származhatik.

Supr. f. 75,
76. II. k.

V. A sz. Írás igaz értelme nem csak az igen tudós embereknek, hanem az egy-ügyű tudatlanoknak-is szükséges: mivel, a mint megbizonyítók, a hitnek igazságát az Írásnak tekéletes értelméből kel venni. Lehetetlen pedig, hogy az elő-számlált eszközökkel élhessenek a tudatlanok, kik csak olvasni sem tudnak.

Vide sup. f.
132, 507, 74.
II. k.

VI. Rész-szerént-is az elő-számlált eszközök elégtelenségét künnyű megmutatni. A mi illeti a sidó és görög írás olvasását, noha ez világosságot ad az igaz magyarázatra; de csak magán, nem bizonyos. Mert szent Jerónimus igen tudós volt a sidó és görög nyelvben; Nazianzenus, Chrysostomus, Basilius és többen a görögben: de azért megvetik sok dologban ezek értelmét az újítók; sőt magok-között-is számtalan vissza-vonyás vagy az Írás értelméről; maga tudnak ő-közöttök-is némelyek a nyelvekhez. Az-is bizonyos, hogy egy sidó bötűnek sok különböző jegyzése és értelme lehet, kivált-képpen ha pontok-nélkül olvassuk, és különbözőféle pontokat (mellyek vocalesek a sidóknál) vetünk a bötűk-mellé. Tudva vagy az-is, a mit ez-előt mondtunk, hogy a sidók sokat megmocskoltak a sz. Írásban. Végezetre mind görögül, sidóul künnyű annyit tudni, hogy ama számos ígét (*Ez az én testem*) megérthessük ezeken a nyelveken: de azért ezzel ugyan nem szakad vége az ő értelméről-való egyenetlenségnek. És mikor te a sidó grammaticával akarsz bizonyítani, ki tégyen engem bizonyossá, hogy te ennek minden rejtek-helyeit, titkait, excepciót által-értetted, úgy hogy meg ne csalatkozhassál a grammaticában? Vallyon méltó-e efféle grammaticáláson fondálni hitünket és üdvösségünk reménségét? Bezzeg én e világ grammaticájára sem vetném csak a kisebbik újomat-is, nem hogy lelkem üdvösségét.

Affinitas Lite-
rarum, et
Punctorum di-
versitas, varios
sensus parit.
Vide supra, f.
480.

Azért ily nagy dolgot, melyből füg az igaz hit és az örök élet, tudni illik, a sz. Írás igaz értelmét nem méltó valami gyarló és bizonytalan gyanuságon építeni; és így mind addig sem fondálhattuk hitünket senkinek sidó vagy görög nyelv-tudásán, valamíg hittet bizonyosok nem lészünk, hogy ez az ember meg nem csalatkozhatik a sidó és görög nyelvnek tulajdon értelmében Ezt pedig senkiről, semmi úton, senki nem tudhattya isteni jelenés-nélkül.

Ennek-felette, ha csak az idegen nyelvekben forgottaknak áll az Írás igaz értelme: medgyenek*, a kik ezeket a nyelveket nem értik? nem tudhattyák-e ők az Írás igaz értelmét? Talám azt mondod, hogy néked hidgyenek, a ki görögül, sidóul jól tudsz? Hallom, és az Istennek kemény ítéletit tapasztalom a pártosokon, kik nem akarván az Ecclesiának bizonyos tanításán megnyugodni, arra jutottak, hogy egy ember grammaticáján, sidó vagy görög nyelv-tudásán éppítsék hiteket. De viszontag azt kérdem, mint hidgyen inkább a calvinista, hogy-sem a lutherista predikátornak az egy-ügyű község? Honnan tudhassa, mellyik tudgyon jobban görögül vagy sidóul? Mint mennyen végére, ha valamelyik annyit tud-e ezekhez a nyelvekhez, menyi szükséges ily nagy dologhoz? Bátorságos-e egy ember tudományán fondálni az igaz hitet, az örök üdvösséget?

NOTA.

A sz. Írás olvasása és stylussának vagy szava-járasának megvétele sem bizonyos nyom. Mert egy az, hogy nem mind egy stylussa és formája vagyon a szent könyveknek. Az Isaias és Amos profeciái-, a sz. Pál és sz. Péter levelei-között nagy különbség vagyon a stylusban. Más az, hogy akár-mely szorgalmatosan figyelmezzünk az Írás szava-járasira, nehéz közönséges regulát szabni minden mondásokra egy vagy két szójárásból, és igen künnyű megcsalatkozni ebben a dologban.

Vide supra, f. 459, 460.

Vide Staplet. contr. 6. qu. 7.

Egy Írásnak a másikkal-való egybe-vitele sem tehet bizonyossá az igazságban: hanem-ha oly-által lenne az egybe-hordás, kirül bizonyosok vólnánk, hogy meg nem csalatkozhatik. És ha egy tudós embernek hitele lehet a sz. Írás szavainak egy-máshoz hordásában: sokkal nagyobb hitelt érdemel az Ecclesia és a híveknek közönsége. Ennek-felette gyakorta nem találhatni ugyan-azon dologrúl világosb mondást, mely-mellé vethessék a homályos bötüt. Hogy pedig valamely mondást mással egybe-vethess, 1. Tudni kel, hogy ugyan-azon dologrúl vagyon szó mind a két helyen. 2. Meg kel ismérni, mellyik világosb mondás a másiknál. 3. Végére kel menni, hogy annak a mondásnak, mellyet világosbnek alítunk, olyan értelme vagyon, a minémút mí javallunk. 4. Mint-hogy csak a homályos mondást kel-a világos írással magyarázni, bizonyos útunknak kel lenni, mellyen végére mehessünk, mellyik mondás légyen kétes és homályos; mert talám a mit én homályosnak alítok, más igen fényes mondásnak itéli azt lenni. Valamíg ezeket

Quid est Lex Peccati? Lex membrorum? Corpus Peccati? Crucifigi cum Christo? Baptizari pro mortuis? etc.

* mit tegyenek.

bizonyosan nem tudgyuk, soha az Írásnak öszve-vetése és egymáshoz mérése bizonyossá nem tehet az igaz magyarázatban.

Supra, f. 101. II. k. Továb, csak nem régen hallók szent Ágostontúl, hogy az Írásban nincs oly világos mondás, mellyet a tévelygők hamisra nem fordítanak és tévelygések mentségére nem csigáznak. Ha azért mindenkor a közbe-vetett mondásnak igaz értelmét más hasonló írással kel magyarázni, soha vég nem lészen az Írásnak egymáshoz vetésében, a mint más hasonló dologban-is mongyuk vala ennek-előtte.

Supra, f. 460. 461. Végezetre, mind a régi, mind a mostani tévelygők egymáshoz vetették a sz. Írás mondásit, és egyiket másikból akarván magyarázni, sok tévelygéseket találtak. *ARIUS*, hogy Christusnak Attyával való egyenlő istenségét elrontaná, ama szókat, *Én, és az én Atyám egyek vagyunk*¹, eme mondás-mellé veté; *Kérlek Atyám, hogy minnyájan egyek légyenek, mint te Atya én-bennem, és én te-benned*².

¹ Ioan. 10, 30. *PELAGIUS* tagadta az eredendő bűnt, és ama mondását sz. Pálnak, ² Ioan. 17, 11, 21. *Kiben minnyájan vétkeztünk*³, egybe-veté eme szóval; *Elfuta Moyses ebben a szóban*⁴, az-az, ezért a szóért. A mostaniak ama szókat, *Ez az én testem*, egybe-vetik a töb mondásokkal. *LUTHER*, hogy a *Ex Augst li. 6. contr. Iulian. c. 12.* kenyeret megtartsa az Úr vacsorájában, ama szókhöz tézsi: *Az Ige testté lén.* És azt akarja, hogy miképpen Christusban mind a test, mind az Íge megmaradott: úgy a sacramentomban a kenyér és test együtt-légyenek. Ugyan-azon szókat *CARLOSTADIUS* ama mondáshoz veti: *A kő-szikla Christus vala.* *CALVINUS* amához: *A Szent Lélek alá-szálla mint galamb.* Ki-ki mind szája ízi-szerént választ mondásokat, mellyek-mellé tegye az egy-nehány szót. És mindenik azt vítattya, hogy ő horgya helyesen egybe az Isten szavait; és ezt csak a mérész mondással bizonyíttya; mert félre tévén az Anyaszentegyház tanu-bizonyságát, soha senki közzüllök meg nem mutathattya, hogy egyik a másiknál igazabban veti egybe az Írást, vagy hogy ezzel az egybe-vetéssel az Írásnak igaz értelmét feltalállya. Sőt ha ki nem okossan veti-egybe a sz. Írás mondásit, gyakran megbotránkozhatnak, és ellenkezést ítélhet a szent Írásban, mint kitetczik a fellyül említett helyeknek egy-más-mellé vetéséből.

Hogy azért béfejezzük mondásunkat, nem tagadom ezeknek az elő-számlált eszközöknek hasznos-vóltát, ha az Anyaszentegyház regulája-mellet járnak, ha az ő sinórával egyeznek. De ha ettől elszakadnak és csak magán vétetnek; ha az Anyaszentegyház tanításával ellenkedő dologra visznek: nem kel semmi helyt adni

nézik. Sőt ebből bizonyosan megismérszik, hogy nincs hitek azoknak, a kik efféle gyarló gyanúságokon éppítik a sz. Írás magyarázattját, az igaz hitnek erejét. Mert az igaz hit Isten szaván éppítetik; a Lutheristák és Calvinisták hiti pedig a Luther vagy hozzá-hasonlónak tanításán; és a szent Írásnak magok ítéletin és tetczésén fondáltatik magyarázásán. Sőt mivel magok vallyák, hogy mind ők, mind Luther és Calvinus eltévelyedhetnek: következik, hogy az ő hitek eltévelyedhető és csalatkozható bizonyosságra rakatik, nem az Isten igazságára.

NB.

HATODIK RÉSZE.

A szent Írás értelmét az Anyaszentegyházról kel venni.

1. A fellyül megmagyarázott dolgokból kinyilatkozik ez az igazság.

Szent Pál apostol útát mutatván, mint kel az Isten ígését magyarázni, azt mongya, hogy, *Prophetiam secundum analogiam Fidei*, a sz. Írás titkait a bévett és megerőssödött hitnek folyásaszerént kel érteni. Azért valamely értelem ellenkezik az apostoloktól eredett Anyaszentegyház értelmével, azt nem kel bévenni. Tehát a ki meg nem akar csalatni a sz. Írás magyarázattjában, elsőben értse, mit tanít az Anyaszentegyház, és annak rámajára igazítcsa a magyarázást, bizonynyal tudván, hogy gonosztúl vagyon minden új magyarázat, mely ellenkezik a keresztyénség régi vallásával.

Rom. 12, 6.
Idem Calvinus,
li. 4. c. 16. n.
4. c. 17. n. 32.

Mind ebből, mind az eléb megbizonyodott igazságokból kitezik, hogy az Írásnak bizonyos magyarázattját az Ecclesiától kel várni. I. Mert kirekesztvén az ellenkedőktől gondolt útakat az írásnak bizonyos értelmében, más módunk a tekéletes magyarázásban nem lehet, hanem csak az Anyaszentegyház tanítása. II. Ha az Anyaszentegyház oktatását böcsülletesnek itéltük abban, hogy ő-tölle vegyük, mellyik az Isten könyve; ha a szent könyveknek a hamis írásoktól megválasztásában eltévelyedhetetlennek hiszszük az Ecclesiát: abban-is tölle kel halgatnunk, minémű értelemben kel az Isten szavait követnünk. Mert ha egyikben bizonytalan és megvethető az ő tanítása, a másokban sem lehet bátorságos. Azért inkább a szent Írást éppen megtagadná szent Ágoston, hogy-sem mástól venné az ő magyarázattját és nem attól, a ki eleibe adta

Verba Augu.
supra, f. 143,
144.

a szent könyveket. Bizonyos pedig, hogy egybűnösen nem tudhattuk az igaz szent Írásokat, hanem az Anyaszentegyház tanításából, mint megbizonyítók nem régen. És a mely könyveket kirekesztnek az írás-közzül a hívek, azért rekesztik-ki, mert az Anyaszentegyháznak eleitűl-fogva-való tanítói azokat bé nem vették, mint Eusebius és szent Ágoston sokszor feljegyezték. III. A szent Írás magyarázattyát nem kel az emberi vélekedésnek bizonytalanságára bízni, hanem ugyan-azon Szent Lélek tanításából kel fejtegetni, a melytűl vagy on eredeti. Azért csak attűl kel az Írások bizonyos értelmét vennünk, a kirűl Isten bizonyossá tett igaz ígéretivel, hogy a Sz. Lélek vezérléséből minden igazságra viszen és meg nem csalhat tanításában. Isten pedig ezt az ajándékot az ő jegyesének, az igazság oszlopának, az Ecclesiának ígérte. Tehát ettűl kel az igaz értelmet várnunk és vennünk. IV. Az újítók minden hívő emberre merik bízni a sz. Írások batorságos magyarázását: tehát sokkal inkább reá kel bízni az Anyaszentegyházra; mert a Christus jegyesének, az Anyaszentegyháznak ígértetett a Szent Lélek; és nem méltó többet tulajdonítani egy kőzi-pórának, hogysem az Anyaszentegyháznak; kivált-képpen azt értvén, a mit Calvinustűl eléb hallánk, hogy az ember gyakran úgy megcsalatik a maga tetczésében, hogy isteni indúlatnak alíttya a maga vélekedését.

Eusebius, et August. citati, f. 462, 463, 472, 473.

Calvin. citatus, f. 102. II. k.

Supra, f. 391.

Ezek a bizonyságok, úgy tetczik, elégségesek vólnának; de nagyobb világosságért bévebben kel ezt erőssítünk.

2. Az ó-testamentom példajából ezen igazság erőssödik.

ELŐSZÖR, az ó-testamentom példajából ilyen bizonyságot állatok:

Képtelen és hihetetlen, hogy Isten az ó-testamentomban a szent Írásrűl támadott egyenetlenségek eligazítását, az Írás igaz értelmének kifejezését a synagógára és az ő vezérrre bízta légyen: az új testamentomban fondált Ecclesiának pedig hasonló méltóságot nem adott vólna. Mert egy az, hogy böcsűlletesb a Christustűl fondált Anyaszentegyház, hogysem a synagóga, mely csak árnyéka vala az Ecclesiának. Más az, hogy valami-némű okokból illet a synagógának ilyen méltóságot adni, mind azok megtalálatnak az Ecclesiában; mert a békeség és egygység megtartása, a perlódések leszállítása, a háborúság-szerzők büntetése most-is olyan szükséges, mint régenten.

Bizonyos pedig, hogy az ó-testamentomban a szent Írások bizonyos magyarázattyát a synagógára és az ő fő pásztorira bízta Isten.

Tehát az új testamentomban-is az Ecclesiátűl és az ő pásztoritűl kel az Írások tekéletes értelmét vennünk.

A bizonyság második részét ilyen szókkal állattya Calvinus: *Sicut olim non contentus fuit (Deus) sola Lege, sed Sacerdotes addidit Interpretes, ex quorum labiis Populus inquireret verum illius sensum: ita hodie, non tantum vult nos lectioni attentos, sed Magistros etiam præficit, quorum opera adjuvemur.* Calv. li. 4. c. 1. n. 15.

Ezen-kivül így bizonyítom ezt a szent Írásból: Azt parancsolta Isten az ó-törvényben, hogy ha valami nehéz és kétes dolog támad, mellyen meg nem igyenesedhetnek: mennyenek arra a helyre, mellyet Isten választ, a Lévi nemzetségéből-való papokhoz és papi-fejedelemhez; és valamit ezek mondanak, ahoz tartsák magokat. Ha ki pedig engedni nem akarna, megölessék. Mely mondásban két dolgot kel eszünkbe vennünk: I. Hogy nem csak oly egyenetlenségről vagy on szó, mely az Isten törvényének magyarázattya-nélkül megítélhetnék; hanem oly veszekedésekről-is szól Isten, mely a törvénynek igaz értelméből füg. Ezt jelenti Moyses, mikor azt mongya, hogy a mit a törvény-szerént tanítanak, azt cselekedgyék. Nem emlekezik sem tanu-bizonyosságokról, sem egyéb polgári törvénykezésekben szokott jelenségekről; hanem csak a törvényről, mely-szerént, az-az, melynek igaz értelme-szerént tettek ítéletet. Ennek-felette közönségesen minden igyeket befoglal a parancsolatban Moyses: *Inter causam et causam.* És akárminémű igyben támadgyon veszekedés, a pásztorokhoz igazít és kötelez, hogy minden igyben engedgyenek az pásztoroknak: *Facies, quodcumque dixerint.* Tehát a törvény értelméről támadott viszázkodást-is befoglalallya. És külömben sem lehetett. Mert a sidóknak nem vólt egyéb polgári törvények az Isten törvényénél, melynek igaz értelméből kellett ítéletet tenni. Ha azért a papi fejedelmek-eleibe kellett vinni a perlekedéseket, a törvény értelmét-is ó-tóllök illett várni. II. Az Isten ígéretet tészon, hogy igazat ítélnék és törvény-szerént-való sentenciát adnak a synagóga vezéri: *Qui iudicabunt tibi iudicii veritatem.* Ez-okon parancsollya, hogy mindenek ahoz tartsák magokat, a mit ők mondanak: *Facies quodcumque dixerint, qui pcesunt loco, quem elegerit Dominus;* és valaki engedni nem akar, megölessék. Mely büntetésnek helye nem lehetne, ha Istennek oly gond-viselése nem vezérlette vólna a pásztorokat, hogy a sentencia kiadásában el nem tévelyedhettek. Mikor azért ily tekéletes engedelmességre kötelez Isten, alattomban magát arra ajánlya, hogy meg nem hadgya csalatkozni a pásztorok tanítását. Deut. 17, 8. Deut. 17, 11. Ibid. v. 9. Ibid. v. 10. Ibid. v. 12.

Vers. 10, 11. Mondaná valaki: Isten csak abban parancsolja, hogy kövessék a pásztorokat, a mit törvény-szerént tanítanak: *Facies quodcumque docuerint te, juxta legem.* Tehát condicio- és bizonyos ok-alat adatott az engedelmességről parancsolat; tudni illik, ha a törvény-szerént adatik sententia.

De különben vagyon a dolog. Mert ezek az igék-előt általlyában, minden határozás-nélkül fogadá Isten, hogy igazat ítílnék a pásztorok, *Judicabunt judicii veritatem.* Ha azért ezt a fogadást fel nem bontya Isten utólsó szavaival, azt nem mondhattuk, hogy néha tartoztak engedni a papoknak, mert törvény-szerént ítílték; néha pedig az ő ítéleteket félre kellett tenni, mert a törvénytől elszakadtak. Azon-képpen általlyában parancsolja Isten, hogy valaki meg nem áll sentenciájokon, megölessék; és nem engedi, hogy először megdisputálják, ha törvény-szerént adtak-e sentenciát vagy különben. Maga ha oly condicio- és ok-alat vólt a kötelesség, hogy csak akkor engedgyenek, mikor törvény-szerént ítílnék: mivel ez a condicio és ok fundamentomúl veti, hogy néha hamissat ítílhettek; meg nem ölethetett vólna, a ki engedni nem akart, hanem-ha eléb megbizonyodott vólna, hogy a pásztorok törvény-szerént ítílték. Isten pedig általlyában megöleti az engedetlen, akár-mint kiálcsa, hogy nem jól ítílték a pásztorok. Tovább tellyességgel csúfos és haszontalan vólna az Isten rendelése, ha ilyen condicio-, ok-alat vétetnék, hogy csak úgy engedgyenek a pásztorok tanításának, ha törvény-szerént ítílnék; mert így semmi versengésnek vége nem szakadna, hanem a bíró sentenciájáról támadna vetekedés, ha törvény-szerént vagyon-e vagy különben? és a peresek a bírák bírái lennének, mivel a kiadott sentenciát ők vinnék próba-köre; ők visgálnák, ha törvény-szerént vagyon-e vagy nem? az-az, soha semmi ellenkezésnek vége nem lenne, soha a bíró sentenciája nem kötelezne; mert mindenkor disputációba hozhatnák az ő végezését. Végezetre Isten oly nehéz és kétes kérdések ítéletiről szól Moyses-által, mellyeket a papi-fejedelmek feleletinélkül meg nem fejthettek egyéb emberek. Ha azért meg kellett azoknak, a kik tudakoztak, ítílni a pásztorok sentenciáját, ha törvény-szerént vagyon-e vagy nem: szinte oly bizonytalanságban maradtak a papok tanítása-után, mint annak-előtte.

Nem condiciót és okot vét tehát az engedelmességnek Isten, midőn azt mondotta, hogy mindenben engedgyenek, a miket törvény-szerént eleikbe adnak a pásztorok: hanem jelenti, minémű

dolgokban bizonyos a papi-fejedelem feleleti; tudni illik azokban, mellyeket a törvény magyarázasából előnkbe adnak; mert arra ígértetett a pásztoroknak isteni vezérlés, hogy a törvényt igazán magyarázzák; és abban igazat itílnék és meg sem csalatkozhatnak, a mit törvény-szerént szükségesnek mondanak. Miképpen azért, midőn azt mondom, hogy azt cseleked, a mit sz. Pál a Christus jelentéséből tanít: nem azt akarom, hogy ne hidgy mindenkor sz. Pálnak, és csak oly ok-alat vegyed tanítását, ha a Christus jelentését hirdeti; hanem azt mondom, hogy mindenben hidgy néki, mert egyebet nem tanít isteni jelentésnél: azon-képpen kel a Moyses mondását venni.

NOTA.

Töb helyeken-is az ó-testamentom pásztorinak méltóságát jelenti a szent Írás. Mert a papokat Isten követinek nevezi¹, kiknek ajaki megőrizik az igazságot, és az ő szájokból kérdik a törvényt. Másut a papokra igazít, hogy ő-tőlők értsék a törvényt². Josafat³ idejében-is a király tisztihez illendő dolgok Zabadiasra bízának³: a törvényrül-, ceremoniákrül-, parancsolatokrül-való kérdések megfejtése a lelki pásztorokra. Végezetre Salamon azt mongya, hogy annál tovább nem kel mennünk, a mit az egy fő-pásztor a tanítók tanácsából előnkbe ad. Ezt az ó-testamentom pásztori méltóságát valami parancsolnak, megtartsuk. Holot nem kel mind azokat érteni a Moyses székiben ülőkön, kik olvasták és tanították a Moyses könyveit, mert így te-is a Moyses székiben ülőnek nevezetethetnél: hanem azokat, kik tiszték-szerént a törvényt magyarázták és a versengésekben sentenciát mondtak az Isten rendelése-szerént. Azt parancsollya azért Úrunk, hogy mikor a székből tanítanak, az-az, mikor hívatallyok-szerént sentenciát adnak és köteleznek valamire, akár-minémű rosz-életük légyenek-is, engedgyünk nekik; mert noha egyéb-képpen megcsalatkozhatnak, de midőn ez-szerént tanítanak, az Isten őket hamisra nem ereszti.

Malach. 2, 7.

Aggæi 2, 12.

2. Palal. 19, 10, 11.

Eccles. 12, 11.

Matt. 23, 2.

Infra, li. 8. c. 3, 3. ad 2. sub finem.

3. Az Anyaszentegyházrül-való ígéreték és parancsolatok ugyan-ezen igazságot bizonyítják.

MÁSODSZOR: Az új testamentomból így bizonyítok:

Nem csak bátorságosan követhettyük, de kötelesség-szerént-is tartozunk annak tanítására, a kirül Isten bizonyossá tett, hogy az ördögtül meg nem csalattatik, és a kinek engedelmességére kötelez minnyájunkat.

De az Ecclesiárúl bizonyossá tett Christus, hogy az ördögtől meg nem csalatík és annak engedelmességére kötelez minnyájunkat.

Tehát nem csak bátorságosan vehettyük, de ugyan kötelesek-is vagyunk, hogy az Anyaszentegyháztúl vegyük az igazságot. Az igazság pedig nagyobb részre a szent Írásnak tekéletes magyarázattyából adatik előnkbe.

A bizonyság első része magán világos. Második részét ezután bévebben megbizonyítcsuk. Most rövideden jusson eszünkbe az Úrunk ígéreti, hogy a kő-sziklán éppített Ecclesiát soha meg nem győzheti a pokol kapuján kirohant hamisság. Szent Pál-is az Anyaszentegyházat igazság oszlopának és erősségének nevezi. Mely mondással azt jelenti, hogy az Anyaszentegyház fundamenta az igaz vallásnak; és ő-rajta mint erős oszlopon éppítettik, hogy le ne omollyon. Külömben pedig ez nem lehet, hanem ha az Anyaszentegyháznak csalatkozhatatlan méltósága vagyon az igazság kinyilatkoztatására. Ennek-felette azt fogadá Úrunk, hogy igazság lelkét adgya nekünk, mely velünk marad világ végéig. Holot oly ajándékot ígér, mely nem csak az apostolok idejében tartson, hanem halálok-után-is minden üdőben megmaradgyon a következő Ecclesiában. Ezt pedig igazság lelkének nevezi, az-az, igazság-ismérő és óltalmazó léleknek. Szükség tehát, hogy az Ecclesiában mindenkor megmaradgyon ez a lélek, mely az igazságot bizonyoson kinyilatkoztassa. Azon-képpen, mikor azt parancsolta volna Úrunk, hogy tanítcsanak és kereszteljenek az apostolok, utánna veti: Imé én veletek vagyok mind világ végéig. Holot az igazság tanításában álhatatos és világ végéig maradandó ajándék ígértetik az Ecclesiának, mely mindenkor megmarad az apostolok hólta-után-is. Továb: Úrunk azt mondá szent Péternek, hogy néki adgya a meny-ország kulcsát. A kulcsnak neve-alat Péternek ígéré és annak-utánna meg-is adá, valami szükséges arra, hogy a híveknek megnyittassék meny-ország. Egy pedig szükségesb nincsen az üdvösségre, mint hogy a szent Írás tekéletes és bizonyos magyarázattal megfejtegettsék, és a hitben támadott egyenetlenség leszállittassék. Tehát ezt-is a hatalmat az Anyaszentegyházra bízta sz. Péterben CHRISTUS. Mert sz. Péter az Anyaszentegyház képét viselte e dologban, úgy-mond sz. Ágoston: *Petrus, propter Apostolatus sui PRIMATUM, gerebat personam Ecclesia. Quando ei dictum est: Tibi dabo Claves, universam significabat Ecclesiam.* Ugyan-is CHRISTUS nem csak huszon-öt esztendeig, az-az, míg sz. Péter élt, hanem világ végéig akarta gongyát viselni az ő

1.
Matt. 16, 18.

2.
1. Tim. 3, 15.
Infra, li. 8. c.
2. 1. n. 2. Et,
c. 3. 2. n. 4.

3.
Ioan. 14, 16.

4.
Matt. 28, 20.

5.
Matt. 16, 19.

Aug. to. 9. trac.
121. in Ioan.

híveinek; annak-okáért nem akarta, hogy a sz. Péter halálával a meny-ország kulcsa kivétetnék az Ecclesiából; hanem miképpen ő-reá bízta juhait és mindenekkel megajándékozta, valamik szükségesek a Christus juhainak igaz legeltetésére; de azért ő-utánna-is oly pásztorokat rendele, kik igaz tudománnyal legeltetnék a juhotkat és minden vélekedések szelétül ne hadnák tétova ragadtatni: azon-képpen a meny-ország kulcsát-is sz. Péter halála-után megtartotta az Ecclesiában. Végezetre, miképpen az ó-törvényben a papi-fejedelemhez igazítá Isten azokat, kik egy-más-közöt meg nem alkodhattak, és az egyházi pásztorok itéletinek engedelmességére köteleze mindeneket: azon formán az új testamentomban azt hagyá, hogy ha valamiben vét ellenünk a mí atyánkfia és egyéb-képpen meg nem tér, az Anyaszentegyház-eleibe vigyük a dolgot. Ha az Ecclesiát nem halgattya és annak nem enged, úgy tartsuk, mint pogányt. Mely mondásban azt kel eszünkbe vennünk, hogy Úrunk meg nem határozza egy-féle vétetekre a mí atyánkfia vétkét; hanem akár a hitben támadott egyenetlenséggel, melyből számtalan botránkozások, veszekedések és veszedelmek áradnak; akár egyéb-képpen vétcsen ellenünk, az Anyaszentegyház engedelmisségére köteleztetik. És bizonyára, ha *privata injuria*, a magunk személye-ellenvaló vétetek és két ember-közöt támadott veszekedés az Anyaszentegyház itéletire bízatik; mivel sokkal veszedelmesb a közönséges visszálkodás, mely a hitet illeti: sokkal méltáb ezt az Anyaszentegyház-eleibe vetni; hanem-ha azt mondanád, hogy Istennek atyai gond-viselése e világi aprólék egyenetlenségek leszállítására gondot viselt, a lelkek veszedelmére gerjedett hitetlenségek háboruságinak lecsendesztésérül elfeletkezett. Kiteczik azért az Úrunk szavából, hogy ha valaki a keresztyéni egygyességet felzavarja, az Anyaszentegyház-eleibe kel ötet vinni, az ő itéletit kel várni. Ez pedig a hit dolgaiban-való itélet külömben nem lehet, hanem az Írás igaz értelmének kinyilatkoztatása-által; mivel az eretnekségek-is az Írásnak hamis értelméből támadnak. *Ergo, etc.*

Ioan. 21, 17.
Ierem. 3, 15.
Eph. 4, 12.

6.
Deut. 17.

Matt. 18, 17.

Vide infr. li. 8.
c. 3. 2. n. 2.

4. A hívek praxissa, régi szokása, ugyan-azon igazságra viszen.

HARMADSZOR. Bizonyítom ezen igazságot a híveknek eleitülfogva-való szokásával:

Az apostolok idejétül-fogva, mikor valami egyenetlenség támadott a hit dolgaiban, az Anyaszentegyház eleibe vitték, és az ő pásztorinak közönséges

tudományából igazították-el a közbe-vetett dolgot: arra is kötelezték mindeneket, hogy az Írást az-szerént fejteggessék, a mint az Anyaszentegyházban értették a hívek.

Tehát ha valami homály volna-is a bizonyságokban, mellyekkel a szent Írás kifejezi e dologban az Anyaszentegyház méltóságát: az apostolok idejétűl-fogva-való szokás megmutatná, mint kel ezeket érteni, és megnyit kel tulajdonítani az Anyaszentegyház méltóságának az Írás magyarázásban.

Exemplum

I.

Actor. 15.

Az apostolok idejében versengés támadt a sidóságból megtért keresztyének-közöt, ha környűl kell-e metélni a pogányságból kitérteteket? Nem itélék a keresztyének, hogy ezt ki-ki magán elvégezhesse; hanem Jerusalembé győlének, és a szent Írásnak igaz magyarázattját egyenlő értelemből kiadván, elvégezték, hogy a pogányok meg ne mettessenek. Ezt pedig az ő végezéseket Szent Lélek tetkezésének nevezik. Bizony, mint egyéb mély dolgokat, úgy ezt-is akár-mely apostol-által előnkbe adhatta volna Isten: de látván, hogy a következő üdőkben nagy szüksége lészen a híveknek arra, hogy megismérjék, kitűl és mint kel az Írásnak igaz értelmét venni, az Anyaszentegyház győlekezetinek méltóságát akarta ezzel a példával felállatni.

II.

Vide supra,
fol. 190.

Szent Pál bizonyos vala tanításának igazságában; de mivel ebben némelleyek kételkedtek, nem igazítá az embereket a léleknek belső sugalására vagy csak magára a szent Írásra; hanem, hogy a Szent Lélek megismértetné, mi módon kel a kételkedéseknek eleit-venni, Istennek tulajdon jelenéséből Jerusalembé méne szent Péterhez és a töb apostolokhoz, hogy az ő vallásának tekéletes-ségét megerősíténék¹; mert a mint ő-maga jelenti és sz. Ágoston nyilván írja, külömben nem hittek volna szent Pálnak a hívek².

¹ Galat. 2, 2.
² Aug. 28. cont.
Faust. c. 4.

III.

SISINNII

consilium, vide
supra, f. 220,
221.

Következendő üdőkben a nicæa-, efesom-, chalcedon-béli szent győlekezetekben az Anyaszentegyház vezérinek vallása-szerént magyarázván a szent Írást, kárhoztatták az eretnokségeket, noha ezek-is az Írást fessegették; mely dolgot ennek-előtte elégséges bizonyságokkal megerősíténk³.

³ Supra, f. 221,
222, 223.

IV.

⁴ Supra, f. 266.

Annak-utánna-is, valamit az Anyaszentegyház elvégezt a közönséges győlekezetekben, azt úgy vették a hívek, mint Isten végezését, mint nem régen értők⁴.

V.

⁵ Supr. f. 151,
152 et 106,
107. II. k.

Eretnekek tulajdonságának tartották a hívek, ha valaki az Anyaszentegyház pásztori értelmét megvetvén, tulajdon eszeskedéséhez bízott az Írások fejtegetésében, miként csak nem régen hallók⁵.

VI.

⁶ Supra, f. 162,
163.

Valakik pedig az igazságban álhatatosan maradtak, azt követék, a mit ez-előt szent Kelemtűl tanulánk⁶, tudni illik, hogy az

Isten szavát nem a magok saját okoskodása-szerént magyarázták; hanem azok értelméből, kik a régi szentektől vették az Isten szavának értelmét. Halhadsza, mit ír szent Basiliusról és nazianzi Gergelyről az egyházi historia: *In Monasterio, solis Divinæ Scripturæ voluminibus operam dabant; earumque intelligentiam, non ex propria præsumptione, sed ex Majorum scriptis et auctoritate sequebantur; quos et ipsos, ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse, constabat.*

Ruffin. lib. 2.
cap. 9.
Vide supr. fol.
161, 162.

Mikor pedig a szent Doctorok valamely tévelygés-ellen viaskodtak, az Anyaszentegyház pásztorinak értelmét és az Ecclesia szokását állatták a pártosok-ellen, miképpen eléb említők. És noha szent Cyprianus az ő vélekedésének óltalmazására sok Írásokat állatna; szent Ágoston pedig nyilván-való Írással meg nem hamisíthatná az ő tetczését: meglegedék azzal, hogy az Anyaszentegyház ennél külömbet tanított¹: *et Stephanus, nihil, præter Traditionem ex antiquo obtinentem, innovandum putavit*². Mert a mint ezen sz. Ágoston írja, akkor követtyük igazán a sz. Írást, mikor azt mívellyük, a mit javallott az Ecclesia³, melynek tanítását kelvünk minden homályos dolgok megfejtésében.⁴ Ugyan-ezent írja Irenæus, *lib. 3. c. 4.* és szent Ambrus ilyen szókkal: *Quis te, nisi sancta Ecclesia doceat, quomodo CHRISTUM teneas*⁵? Mind ezeket így fejezi-bé Vincentius Lirinensis, a ki szent Ágoston idejében tündöklött az Anyaszentegyházban: *Cum sit perfectus Scripturarum Canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat; quid opus est, ut ei Ecclesiasticæ intelligentiæ jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram, pro ipsa sua altitudine, non uno eodemque sensu universi capiunt. Aliter illam Novatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Eunomius, Arius, aliter Jovinianus, Pelagius, aliter postremo Nestorius exponit. Atque idcirco nullum necesse est, propter tantos, tam varii erroris anfractus, ut Prophetiæ, et Apostoliæ interpretationis linea, secundum Ecclesiastici, et Catholici sensus normam dirigatur*⁶.

VII.

Supr. f. 222,
223.

¹ Supr. f. 24,
25. II. k.
² Euseb. li. 7.
hist. c. 3.

³ Supr. f. 584
et 161, 162.
⁴ Supr. f. 162,
163.

⁵ Ambr. to. 1.
li. 3. de Virgini-
b. versus finem.

⁶ Lirin. cont.
Profanas Novat.
vitat. c. 2.

5. Az ellenkezők-is az Anyaszentegyház tanításához futnak tétovázások-után.

Addig ütök vétik a dolgot, addig hányják ide s tova a kalafintát* a pártos tanítók, hogy a végre ugyan arra térnek, hogy a

* Kalafinta == csel.

ki meg nem akar csalatkozni, az Anyaszentegyház oszlopához ragaszkodgyék. Calvinustúl nem régen hallók, hogy valameddig e világon élünk, sok dolgok homályosok és bétakarva vannak előttünk; nincs pedig effélében üdvösségesb tanács, *quam animum*

¹ Calv. 3. In-
stit. c. 3. n. 3.
Supr. fol. 93.

obfirmare, ad tenendum cum Ecclesia¹. Ennek-felette azt-is hallók Calvinustúl: *Non est spernendus Ecclesiae consensus; quae nunquam, nisi in Veritatem Verbi DEI consentit*². Melléje vetvén, hogy az

² Supr. f. 106.
II. k.

Ecclesiának sokkal béveb kincse adatott, hogy-sem akár-kinek magán. Végezetre azt vallya Calvinus, hogy a versengések eliga-

³ Supr. f. 274.
Et inf. hoc. li.
c. 7, 5. n. 1.

zításában job mód nem lehet, mint az Ecclesia ítéleti³. Azért, úgy-mond, mindeneket kötelez Isten, hogy az ő tejével nevedgnyenek⁴.

⁴ Supr. f. 163.

Luther, noha földhöz veri az Ecclesia méltóságát, mikor azzal sarkallyák őtet; de mikor versengés-kivűl vagyon, ugyan igazán megvallya, hogy sohűlt egyébűt bátorságot nem találnek, hanem-ha az Ecclesiához szaladnak, mint a Noë galambja a bárkához. Szavait ennek-utánna feljegyezzük.

Vide, 1. 8. c.
3, 1.

6. A pártosok ellen-vetési megfejtetnek.

A megbizonyodott igazság-ellen így okoskodnak a pártosok. I. Csalatkozhatatlannak kel lenni a sz. Írás meggyarázónak: mert ha ez megcsalatnék és hamissat taníthatna, nem vólna bátorságos vezérlése. Az Ecclesia megcsalathatik, mert emberekből ál, és minden ember hazug, úgy-mond sz. Pál, *Rom. 3, 4*.

Vide supra,
fol. 471.

FELELET. Ezen bizonyossággal a proféták, apostolok, evangelisták tanítását felforgathatni, mert ezek-is emberek vóltak. De távűl légyen, hogy ezt mongyuk. Azért az embereket, ha csak úgy gondollyuk mint Ádám-fiait, megcsalathozhatnak, hazudhatnak. Ha pedig az emberekrűl úgy szóllunk, mint a kiket a Szent Lélek vezet minden igazságra, így immár megcsalathozhatatlan az ő tanítások. Ilyen vólt Moyses az ő tanácsával, *Num. 11, 17*. Illyenek vóltak az utánna-való papi-fejedelmek, *Deuter. 17, 9*. *Aggæi 2, 12*. *Malach. 2, 7*. Illyenek vóltak a proféták, *Jerem. 1, 7*. Illyenek vóltak az apostolok. Illyen az Ecclesia-is, melynek azt ígerte Christus, hogy a pokoltúl meg nem győzetik, és igazság oszlopa lévén, a hamisságtúl le nem dőjtetik; hanem a Szent Lélek Istentúl minden igazságra vezetetik. Ez pedig az igazságra vezérlő Szent Lélek úgy adatik az Ecclesiának, hogy abban mindenik tagja részesűl, valamíg el nem szakad az Ecclesiától;

Dependentem
ab Ecclesia.

miképpen az elevenség és élet minden tagokkal közöltetik, valamíg az egész testtel egybe-kapcsolatik. De mihent elszakad keze vagy úja az embernek, ottan meghal; mert ezeknek élete a fő tagokkal-való egybe-kapcsolástúl füg.

II. A szent Atyák és az Ecclesia tanításokat sz. Írással bizonyították. A bizonyosság pedig világosb és nyilvánban-való, hogy-sem a mit meg kel bizonyítani. Tehát a sz. Írás világosb az Anyaszentegyház tanításánál.

FELELET. Ezt vissza-fordíthatjuk az újítoakra. Mert ők-is, mikor valamely Írást fejtegetnek, azon vannak, hogy Írással bizonyítsák magyarázásokat. Ha ebből következik, hogy világosb az Írás, hogy-sem a magyarázat, heába-valók a sz. Írás értelméről íratott sok könyvek. Azt mondom azért; hogy sokszor az Atyák és az Ecclesia Írással bizonyították magyarázattokat; de nem bizonyították azon mondással, a mellyet fejtegetnek; hanem, ha találnak, más mondást hoznak-elő, mellyel, úgy-mint nyilvánban-valóval erőssítik magyarázattát a közbe-vetett sentenciának. Mikor pedig efféle világosb mondást nem találnak, és az előljáró vagy következő igékkel nem bizonyíthatnak: a híveknek régi szokását és vallását minden bizonyságok-helyett vészik.

III. Sz. Pál nem azt írja, hogy a mí hitünk az Ecclesián éppítettik, hanem hogy az apostolok és profeták fundamentomára rakatott. Maga, ha oly méltósága vólna az Anyaszentegyháznak, Ephes. 2, 20. hogy ő-tőlle kellene várni az igazságot: sokkal méltóban ő-rajta mondatnék éppülni a mí hitünk.

FELELET. A mí hitünk Christuson éppítettik, mint a ki eredeti és kút-feje hitünknek; éppítettik az apostolokon, mint azokon, a kiknek először megjelentettek hitünknek ágazati és titkai: éppít- 1. Corr. 3, 11. tetik az Anyaszentegyházon, mint azon, a ki bizonyoson előnkbe adgya az apostoloknak és profetáknak jelentetett igazságokat. Ezokon sz. Pál az Ecclesiát igazság oszlopának erősségének nevezi, az-az, fundamentomnak az ő rendiben és tisztiben.

IV. Szinte oly nehéz annak végére menni, mit tanított a régi Ecclesia és a szent Atyák valamely Írás magyarázattáról, mely nehéz az Írásnak magán-való értelme.

FELELET. Mi-módon hallók eléb, hogy az igaz tradicióknak végére méhetünk, azon formán megtanúlhatjuk az Anyaszentegyház itéletit. Azért a mit közönséges győlekezetben elvégezett; Supr. fol. 42. II. k. a mit szokásúl vett és mindenüt hirdetett; a miről a szent

Doctorok úgy emlekeznek, mint ellenzés-nélkül bévett tudomány-ról: bizonyosan tudgyuk, hogy az Anyaszentegyház tanításából vagyon annak eredete. Töb ellen-vetések-et-is támasztnak az újítók; de ezekrűl majd tovább szöllunk, *Libro 8. cap. 2. §. 3.*

HETEDIK RÉSZÉ.

Kicsoda ítélő-bíró a hitben-támadott vetekedésekben.

1. Bizonyos ítélő-bírónak kel lenni, mely itt e világon megítéllye a hitben-támadott perlődéseket.

Az emberek-között támadott egyenetlenségnek, perlekedésnek és vissza-vonyásnak lecsendesítésére, és a világi békeséges egygyességnek megtartására két dolog kívántatik. Első, hogy szabott törvények és bizonyos rendelt végezések légyenek, mellyekre, mint igazgató sinórokra, vagy szegeletes mértékekre, vagy próbakövekre nézvén, a törvény-ellen rúgólózók igyenetlensége és esz-veszés-szerző nyughatatlansága megzaboláztassék, a törvénynek igaz úttára hozassék és felvetett határában megtartassék. MÁSODIK, hogy oly-hatalmú és méltóságú bíró légyen, mely a visszálkodóknak igazat tégyen, és úgy mongyon sentenciát, hogy az ő utolsó ítéletin mindenek megálván, tovább-való egyenetlenségekben tellyességgel vég szakadgyon. E két dolog-nélkül semmi polgári társaság és országos birodalom csendességben nem maradhat. Mert ha törvények igazgatása-nélkül, csak maga fejtűl adna sentenciát a bíró, mint a török kadia cselekeszik: számtalan hamisságok és alkalmatlanságok történnének. Viszontag, ha nem tudom menyi jó törvények vólnának-is, bíró-nélkül semmi vissza-vonyást el nem igazítanak, a mint minden-napi példákból láttyuk. Hogy pedig jó rendel szöllunk ez-aránt, egy néhány igazságot fundamentomúl vetünk.

Norma, Regula, Amussis, Gnomon.

Supra, f. 80.
II. k.

ELŐSZÖR. A keresztyén hitnek és mennyei boldogságra vívő üdvösséges tudománynak csalatkozhatatlan météke, igazgató sinóra, vezérő regulája, normája, az Isten szava és igéje; akár ez írva, akár tradíció-által adassék a hívek-eleibe. Ez azzal bizonyodik; mert a keresztyén vallás és üdvösséges hit nem emberi okoskodáson vagy tanu-bizonyságon éppítettik, hanem az élő Isten

szaván és tanításán fondáltatik; és a mint sz. Pál szól, *Fides ex auditu, auditus autem per Verbum DEI.*

MÁSODSZOR. Minden-napi példák elhítetik velünk, hogy az Isten igéjét és a hitnek czikkelyit sok idegen és tévelygő hamis értelemre csigázzák az emberek. Mert akár a szent Írásban foglalt mély dolgoknak homályosságából, akár az emberi elmének tompaságából vagy nyughatatlan habozásából és vakságából származzék: de bizonyos, a mit siralmas szemmel naponként látunk, hogy sok vissza-vonyások, egyenetlenségek, perlekedések, gyűlölséges versengések támadnak az Isten törvényének értelméről, a hit dolgairól. Azért kétség-nélkül kel hinnünk, hogy Isten bizonyos ítélőmestert és igazság-mutató bírót rendelt az Ecclesiában, mely igaz sentenciájával az únalmas perlekedéseket leszállítcsa és az igazságot bizonyoson kijelentse.

Ezt egy olyan formán erőssíthetjük, mint nem régen bizonyítók, hogy a Christus Ecclesiájában bizonyos módgya vagy a szent Írás igaz magyarázattyának. I. Isten az ó-testamentomban népének csendes állapotjára bizonyos ítélő-bírókat rendelt, kik a törvényről támadott versengéseket és nehéz dolgokat eligazítanak: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, et Judicium intra portas tuas videris verba variari: Venies ad Sacerdotes, et ad Judicem, qui fuerit illo tempore, qui iudicabunt tibi Iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint, et docuerint te juxta Legem ejus, sequerisque sententiam eorum. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, et Decreto Judicis; morte morietur.* Ha azért a Christus Ecclesiája aláb-való állapottal nem rendeltetett a synagogánál: kétség-nélkül az Ecclesiában-is kívántatik a bíró. II. A mí édes Üdvözítőnk az ő szent vére húllásával éppítettett országban vagy városban, az Ecclesiában, a hit és tudomány dolgában oly eggyességet, békeséget, csendességet kíván, mely minden egyenetlenséget és vissza-vonyást kirekeszsen, mint megtetczik, *Joan. 17, 11. Rom. 15, 6. Cap. 16, 17. 1. Corinth. 1, 10. Cap. 10, 17. Cap. 14, 33. Gal. 3, 28. Eph. 4, 4. Phil. 2, 2. Cap. 3, 16. 1. Timoth. 6, 20. 2. Timoth. 2, 16. Ad Tit. 3, 10. Hebr. 13, 9. Act. 4, 32. Cap. 5, 12. 2. Joan. 10.* Kívántatik tehát, hogy ennek a szép eggyességnek megtartásában az esz-veszésnek és tudományból származott igyenetlenségnek leszállításában bizonyos bíró légyen, ki az ő sentenciájával véget vessen a perlekedésekben és az igazságot bizonyoson kijelentse. Mert sem a csen-

1. Pet. 3, 16.

Hoc li. 7. sup.
fol. 80, 81. II. k.Deut. 17, 8.
Exo. 18, 21.
Num. 11, 16.

desz egyesség, mellyet Christus kíván, meg nem maradhatna, sem a tévelygések meg nem ismértetnének, ha az Ecclesiában senki ítéletet nem tehetne a vissza-vonyásokrúi. III. A keresztyénség praxissa és szokása ezent jelenti. Mert valamikor versengések támadtak a hit dolgában és eretnkségek fakadtak, ottan törvény szolgáltatott; és a minémű sentenciát mondtak a törvényben, helyén maradt; és a szent Írás mondása-szerént, *Judicium determinavit Causam*, vége szakadott a törvény-által a versengésnek. Nem régen hallók, hogy az apostolok ezt cselektüvék, mikor a

Prov. 26, 10. Moyses törvényének megtartásárúl támadott volna kérdés. Az-után
Supr. fol. 118. a közönséges győlekezetekben, ugyan-azon példát követvén, valakit
II. k. eretnkségre kárhoztattak, azt az egész keresztyénség eretnek számba írta. IV. Soha egy jól rendelt emberi társaság, egy váras, egy ország nem találtatott, melyben a perlekedések leszállítására bíró nem rendeltetett volna; mert e nélkül esz-veszéssel, egyenetlenséggel, egy-más-ellen-való boszszúval és kár-tétellel megtelnék az ország vagy váras. Azért a szent Írás sokszor mongya, hogy a hol hamis vagy túnya bírók vannak, az országnak el kel veszni; *Jerem. 5, 28. Michæ. 3, 11, 12.* De az Ecclesia jól rendeltetett sokaság, Isten országa és várasa, mint ennek-utánna meghallyuk. Tehát ebben-is bírónak kel lenni; és annyival inkább, mennyivel nehezebb a hitnek homályos és mélységes titkaiban eligazodni, hogysen e világi dolgokban; és a menyivel veszedelmesb az üdvösségen-járó perlekedés az esső csepegésrűl- vagy egy maroknyi földrűl-való törvénykedésnél. Azért most-is azt mondom, a mit ennek-

Supr. fol. 156, előtte nem egyszer, hogy egy polgári társaságban sem vólt soha
674, 675. oly esze-veszett gagság, mint a Christus országában, ha ebben
Infra, li. 8. c. naponként sok veszekedések támadván, ítélő-bírája nem vólna, a ki
6, 2. leszállíthatná az egyenetlenséget; sőt alkalmatlamb és fogyatkozottab vólna a Christus országa minden világi birodalmoknál.

HARMADSZOR. Ennek a bírónak és az ő ítéletinek itt e földön kel lenni. Vallom azt, hogy a más világon Isten ő-maga téssen ítéletet arrűl, kinek vólt igaz hiti és ki tévelygett; de késő léssen akkor az úta-vesztetteknek tévelygéseket megismérni, mikor idejek nem léssen az Isten ösvényére-való térésre. Azért e földön hagyott Isten oly ítélő-bírót, ki bizonyos ítéletet tégyen a hit dolgaiban visszálkódó pereseknek: úgy, hogy a peresek a bíróhoz mehesse- nek, tölle sentenciát vehessenek, ennek ítéletit megérthessék. Ezt erőssítik a második mondásban elő-hozott bizonyságok. I. Mert itt

vannak a vissza-vonyások, nem a más világon. Tehát ha a visszálkodások eligazítására kívántatik a bíró, itt kel bírónak lenni. II. Arra rendeltetett és azért kívántatik a bíró, hogy az ő sentenciáját halván megtérhessen, a ki tévelyeg. De csak e világon vagyon helye a megtérésnek, nem a más világon. *Ergo, etc.* Erre néz az Úrunk parancsolattya, midőn azt hadgya, hogy az úton eggyezzünk-meg peresünkkel, ne adassunk a hohér kezébe.

Matt. 5, 25.

NEGYEDSZER. A hitben támadott perlekedések leszállító bírónak vagy ítélő-mesternek olynak kel lenni, kinek engedelmességére minnyájan kötelesek legyünk, és a kinek ítéletin tartozzunk megállani. Ezt először az ó-testamentomi példa megmutattya. Mert a mint hallók, Isten erős parancsolattal köteleze mindeneket a bírónak engedelmességére és azt hagyá, hogy megöllyék az engedetlen. Másodszor, mert ha ennek a bírónak végezésit felbonthatnók és mellőlle elmúlhatnánk, sem az eggyesség kötele meg nem maradna, sem a tévelygéseknek nyaka nem szakadna, sem hitünknek bizonyos állandósága nem lehetne. Sőt ha ettől a bírótól provocálhatnánk, appellálhatnánk, tellyességgel haszontalan és hiúságos vólna az ő bírósága; mint e világ-szerént, ha oly bíró nem vólna, a ki-elől senki nem appellálhat, haszna nem vólna az alacsony bíráknak, és soha semmi pernek vége nem szakadna.

ÖTÖDSZÖR. Azt mondom, hogy senki egyéb nem lehet a hit dolgaiban *Summus Judex*, fő ítélő-bíró, hanem a Szent Lélek Isten; mert az isteni dolgokat egyéb nem tudgya, hanem Isten ő-maga, és a kinek ő megjelenti. Nem-is lehet tekéletes bátorság a keresztyéni igazságban, ha mástól kel ennek erőssítését várnunk. Ha azért, *Optimus Interpres verborum est quisque suorum*, ki-ki az ő szavának bizonyos magyarázója; és a keresztyénségben majd minden vetekedés az Isten szavának értelméről vagyon, mint eléb mondám: kétség-nélkül csak Isten ő-maga lehet fő bíró az ő szavainak magyarázásában. Ezt a szent Írás nyilván előnkbe adgya, imígyen szólván: *Dominus Judex noster, Dominus legifer noster*¹. *Judex omnium Deus*². Ismét: *Unus est Legislator, et Judex, qui potest perdere, et liberare*³. CHRISTUS Úrunkról pedig így szól Isaiás: *De Sion exhibit Lex, et Verbum Domini de Jerusalem: et judicabit gentes, et arguet populos multos*⁴. Ezekben, úgy tetczik, tálám a pártos tanítók sem visszálkodnak.

1. Cor. 2, 11.
Vide supr. f.
81, 82. II. k.

Supr. f. 12. II. k.

¹ Isai. 33, 22.² Heb. 12, 23³ Jac. 4, 12.⁴ Isai. 2, 3.

A kérdés azért abban vagyon, hol találtatik ez a Sz. Lélek? Hol vagyon törvényszék helye, a hová mehessünk, hogy ítéletit

megértsük? Ki-által és mi módon tézzen törvényt a Szent Lélek? Csak a privatus emberek-által-e, úgy-mint belső tanításával oktatóván mindeneket? Csak a szent Írás-által-e, *prout loquitur in Scripturis, vel per Scripturas*; vagy az Ecclesia-által? Mert itt csak azt a bírót vizsgállyuk, mely-által a Szent Lélek ítéletet tézzen és törvényt mond a vetekedőknek.

2. Magán ki-ki nem lehet ítélő-bíró a hit dolgaiban.

Vide supr. fol. 72, 73, 133, 134, 469. Bizonyos, hogy minden keresztyén embernek ítéletet kel tenni az igaz hitrűl; mert ha azt nem itélné, hogy az ő vallása méltó hitelre és igazságot foglal magában, nem követhetné ezt jó lelki-ismérettel. Annak-okáért szent Pál apostol, mikor a bálványozást megtíltotta volna, azt veti utánna: *Vos ipsi judicate, quod dico*¹, magatok tegyetek ítéletet, úgy-mond, arról a mit mondok. Hallók ez-előtt², hogy a beröabéliek vizsgálták a sz. Pál tanítását; hogy a lelki ember megítél mindeneket³; hogy a pásztor szavát meg kel a Christus juhának választani a farkas ordítástúl. Tehát ítéletet kel tenni a tudományrúl. De ennek az ítéletnek nem oly szabadosnak kel lenni, hogy az Anyaszentegyháztúl ne függjön; hanem, a mint eléb mondám⁴, Isten arra kötelezi a híveket, hogy engedgyenek az előttök-járóknak, kiket Isten a végre rendelt, hogy minden tudományoktúl tétova ne ragadtassanak⁵, meg-is parancsollya, hogy a ki az Anyaszentegyháznak nem enged, pogánynak tartsuk⁶.

Hogy pedig az Anyaszentegyház tanítása- és vezérlése-nélkül nem lehet ki-ki magán ítélő-bíró az Írás értelmében és az igazságnak kinyilatkoztatásában, világosan bizonyíttjuk. I. Mert oly bíró kívántatik a hit dolgainak eligazításában, a ki meg ne csalatkozhassek ítéletiben. Mert ha megcsalatkozhatnék, bizonytalan volna ennek ítéleti; és mindenkor rettegethennék, hogy talám megcsalatott. Azért nem köteleztetnénk az ő ítéletihez. Sőt ezt bátorságon nem-is követhetnők, mint-hogy megcsalhatna és hamisra vezethetne. Az-is bizonyos (a mint magok sem tagadgyák a pártosok;) hogy nincs oly privatus ember, a ki meg nem csalatkozhatnék; merő bolondság-is volna azt mondani, hogy senki a privatus emberek-közzül nem tévelyeghet. *Ergo, etc.* II. Ha minden ember bíró a hit dolgaiban: következik, hogy minden ember bírója az egész Ecclesiának. Mely ha úgy volna, iszonyú bódulás és rendetlenség következnék az Ecclesiában. III. Ha minden hív ember

bíró a hit dolgaiban: tehát a régi szent Atyákat bíróllyák-meg a pártosok; mivel azok Istennek hívei és kedves szolgálai voltak. Mint-hogy pedig ezeknek ítéletit nem vészik: minémű kábaság, hogy magoknak tulajdoníttyák azt a bíróságot, mellyet a régi szent Atyák egyességének nem engednek? IV. Ha egy akár-ki a hivek-közzül bíró lehet: mentül inkább az egész Ecclesia? V. Ezen igazságot bizonyíttyák azok az erősségek, mellyekkel ennek-előtte győzedelmesen megmutatók, hogy sem a szent Írás könyvei, sem a szent Írás magyarázattya kinek-kinek magán-való sugallásából meg nem ismértetik, mellyeket nem szükség újonnan előszámolni.

Supra, f. 462,
463, 99, 100.
II. k.

3. A szent Írás magán ítélő-bíró nem lehet a hitben támadott versengésekben.

Ezt az igazságot sok-képpen bizonyíttyák a catholicus Doctok. Rövideden tiz bizonytságot állatok ennek erőssítésére.

Vide Valentiam, 2. 2. Disp. 1. qu. 3. Colloquium Rationem. Grets. p. Bellarmin. li. 3. de Verbo Dei, c. 3.

Első bizonytság. Az ellenkezők mindenkor azt vítatttyák, hogy nem kel hinni, a mit a szent Írásban nem olvasunk. Sz. Írásban azt nem olvassuk, hogy a hitben támadott egyenetlenségekben a szent Írás bíró; hanem inkább a szent Írás neveztetik, 1. Tanúnak: *Scrutamini Scripturas; illæ sunt, quæ Testimonium perhibent de me*¹. *Ad Legem magis, et ad Testimonium*². A száz tizen-nyolczadik sóltárban sokszor neveztetik testimoniumnak. 2. Neveztetik vádolónak: *Est qui accusat vos, Moyses*³. A tanú pedig és a vádoló nem lehet bíró. 3. Neveztetik szegeletes mértéknek. Mert a sidók így fordíttyák szent Pál-ellen a tizen-nyolczadik sóltárt: *In omnem terram exiit amussis eorum*. 4. Neveztetik iudiciumnak, nem azért, mint-ha ebben minden versengésekrül nyilván foglaltatnék az Isten sentenciája; hanem azért, hogy erre kel nézni a perlekedések itélésében, mint bizonyos mértékre és regulára. Mert miképpen a más világon a törvényből ítéltetnek az emberek; *Qui in Lege peccaverunt, per Legem iudicabuntur*⁴. *Judicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in Libris*⁵: azon-képpen e földön támadott visszavonyásokat-is az Isten ígéből kel megítélni, declarálván⁶, mellyik az Isten ígéje, mint kel azt érteni, mit kel abból kihozni. Ha azért sem a mérték és írott törvény, mely-szerént adatik a sentencia, nem bíró; ha soha a bibliában bírónak nem neveztetik a sz. Írás: következik, hogy az ellenkezők tulajdon vallása-szerént bírónak nem mondhatttyák a szent Írást. Bezzeg az ítélet napján a Christus

¹ Ioan. 5, 39.
² Isaiaë 8, 20.
³ Ioan. 5, 45.

⁴ Rom. 2, 12.
⁵ Apoc. 20, 12.
⁶ Vide f. 276.

szavainak megvetése léssen oka a gonoszszak kárhozattyanak; és azért mongya Úrunk: *Verbum quod locutus sum vobis, iudicabit* ¹Ioan. 12, 48. *vos in novissimo die*¹. Mert noha Christus léssen bíró, ki azt mongya; *Ite maledicti*: de az ő parancsolatinak megszegése léssen oka ennek az ítéletnek; és így, *per modum causæ*, az ő szava íté. De most a más világon ítélő bíróról nincs szó, hanem oly bírót keresünk, ki e világon tégyen törvényt a hit dolgairól perlekedőknek; és azt mongyuk, hogy a sz. Írás soha magát ilyen bírónak nem nevezi.

Loca vide
supra, f. 114,
115. II. kr.

MÁSODIK bizonyság. Ha a szent Írás volna bíró az egyenetlenségekben, nem kötelezne minket Isten arra, hogy az Ecclesiát halgassuk, mikor magunk-között meg nem alkodhatunk, és hogy a lelki-pásztoroknak engedgyünk. Mert egy az, hogy szükségünk nem volna ezeknek tanítására, ha a szent Írás minden versengésben sentenciát mondana. Más az, hogy ha fogunkra nem férne ezek tanítása, künnyű volna megvetni azzal a színnel, hogy az ítélő-bíró külömbet tanít. Az Isten pedig azt parancsolja, hogy az Ecclesiát halgassuk, mikor egy-más-között meg nem alkhatunk, és hogy engedgyünk a mí lelkünkörül szám-adó pásztoroknak. *Ergo, etc.*

HARMADIK bizonyság. Ha a szent Írás minden vissza-vonyásokban, mellyek a tudományról támadnak, világos sentenciát adna, nem vólnának szükségesek a lelki-pásztorok arra, hogy az idegen tudományok szelétül el ne ragadtassunk; mert a szent Írás sentenciája elégséges óltalmunk volna a tévelygéstül. De szent Pál világosan írja, hogy az Anyaszentegyház doctori és pásztori arravalók, hogy ne szenvedgyék az idegen tudományok szelétül elragadtatni a híveket. Tehát a szent Írás minden vissza-vonyásokban, mellyek a tudományról támadnak, világos sentenciát nem ad. Azért bár helyén hadgyuk, hogy némely dolgokban úgy meggyőzhetni a tévelygőket magán a szent Írásból, hogy meg ne felelhessenek; mint ám szent István meggyőzé a sidókat, *Qui non poterant resistere sapientiæ et Spiritui; Actor, 6, 9.* és Christus Úrunk bédugá szájokat a Sadducæusoknak, *Matt. 22, 34*; de hogy minden vissza-vonyásban ily nyilván-való sentenciát adna a szent Írás, nem vélem, hogy senki vítathassa.

NEGYEDIK bizonyság. Olynak kel lenni a vissza-vonyások leszállító bírónak, ki minden perlekedéseknek és egyenetlenségeknek végét szakaszthassa. Mert külömben nem volna elégséges az eggyesség és békeség megtartására, sem a tévelygések eltávoz-

tatására. Bizonyos pedig, hogy a szent Írás magán végét nem szakaszthatta minden perlekedésnek. Mert oly vetekedések támadhatnak a religióban, mellyekről vagy emlekezet nincs a bibliában, vagy ha nagyon is, nem oly nyilván, hogy csak magán a szent Írás szavaiból ez eligazodhatnék. Ihon egy-nehány példa. 1. Ha a szent Írás könyveinek egész canonárúl és számárúl; ha csak némely könyvekről, úgy-mint a szent János látásárúl, a Machabæusok könyveiről, az eretnekektől íratott hamis evangeliomokról; ^{Supra, f. 456. 457.} ha bizonyos könyveknek némely részeiről támad versengés, sohútt a szent Írás sentenciát nem mond ezekről: mint szállítatik tehát le ez a versengés csak a szent Írásból? 2. Ha a bibliának igaz fordításáról támad kérdés, ki fordította igazán az ő bötűjét? Sohútt erről sem olvassuk a szent Írás ítéletit. 3. Mikor a szent Írás igaz értelmén nem alkhatunk, csak magán a szent Írás meg nem mongya, mellyikünk magyarázza ezt igazában. És mivel a keresztyénségben minden versengés vagy az Írás értelméről nagyon, vagy ezen fondáltatik: ha a szent Írás értelméről-való perben sentenciát nem mond a szent Írás, bizonyos, hogy csak egy pernek sem szakaszthatta végét. 4. Midőn arról támad kérdés, ha az Ecclesia tradiciójáért el kell-e a tíz parancsolat bötűje-mellől mennünk a szombat szentelésében? Ha az Anyaszentegyház tanításaért félre kell-e tennünk az apostoli parancsolatot¹ a véres és fojtott állatok nem ételéről? Ha az Ecclesia szokásaért a húsvét napjának illésében el kel-e hadnunk, a mit Isten nyilván megparancsolt?² Ezekről és ama tizen-hat nevezetes dolgokról, mellyeket ez-előt mondók, hogy a szent Írás tanítása-nélkül hiszünk³, a szent Írásnak semmi sentenciáját és ítéletit nem olvassuk.

ÖTÖDIK bizonyosság. Minden törvényben a bírónak olynak kel lenni: 1. A ki meghalgathassa a perlekedőket, és azoknak igyét és bizonyágit megérthesse, megfontolhassa, megvizsgálhassa. 2. A ki oly sentenciát mongyon, hogy a peresek nyilván és bizonyosan értsék, ki nyerte és ki vesztette a pert ez-előt a bíró-előt: az-az, mellyik félnek igyét hadta fenn és mellyikét súllyosította a bíró. A kiben ez a két dolog nem találtatik, tellyességgel hiúságos, haszontalan és semmire-kellő bíró, ki soha semmi pert le nem szállíthat. Azért alakozó, csúfos, játékos ember vólna, nem bíró, ^{Supra, fo. 232. 233.} a ki oly homályos vagy kettős-értelmű sentenciát mondana a pereseknek, hogy az ő ítéletiből egyik fél sem tudná, ki nyertes, mindenik peres azzal dicsekednék, hogy néki volt jó törvénye, ő nyertes,

mindenik a bíróra apellálna, ő-vélle bizonyítaná nyertes-vóltát. Mert jóllehet a törvény soha oly világos nem lehet minden részeiben, hogy minden particularis causában sentenciát mongyon; és azért a közönséges igazságnak megtartására a legistatornak bírót kel rendelni a törvényhez, mely a versengéseket megitélye; de a bírónak tiszti-szerént véget kel vetni a perekben. Azért hívatallyának meg nem felel, ha úgy mond sentenciát, hogy egyik fél sem érti, kinek ítélte a causát, a mint olvassuk, hogy cselekedett Claudius császár, ki ilyen sentenciát mondott: *Secundum eos se sentire, qui vera proposuerunt.*

Prov. 26, 10.
Judicium de
terminat
causam.

Suetonius, in
Claudio. c. 15.

Supra, fo.
173. 174.

Mindeneknél nyilván vagyon pedig, hogy ez a két dolog a szent Írásban nem található. Mert a biblia semmit nem hall; senki bizonyosít nem érti; semmit a peresek kérdésére nem szól; oly sentenciát sem mond, a minémű a bírósághoz kívántatik. Mely dolgot így bizonyítok: I. A Lutheristák és Calvinisták perlekednek amaz igéken; *Hoc est Corpus meum*; a CHRISTUS személyéről, a praedestinatióról és egyéb nagy dolgokról. Ha a szent Írás bíró ebben a perben: mutassák-meg a bibliában, hol vagyon világosan megírva, mellyik félnek vagyon vesztő pere; úgy hogy egyik vagy másik világosan tudhassa ennek a bírónak sentenciájából, hogy ez-előt a bíró-előt elvesztette perit? Ha ezt meg nem mutathatták, bíróságot nem adhatunk a szent Írásnak. II. Mind a Lutheristák, mind a Calvinisták a szent Írást mongyák bírónak; mind a két fél a szent Írásra mutat; azzal dicsekedik, hogy az Írás-szerént ő nyertes. Tehát bizonyos, hogy az ő igyekben a szent Írás oly sentenciát nem mond, melyből világosan tudná mindenik peres, ki vesztette. Mert ha ilyen ítéletet tenne, noha talám a bíró-ellen excipiálna; sentenciáját rágalmazná, venni nem akarná, másuvá apellálna: de senki oly szemtelen nem lehetne, a ki azzal merne dicsekedni, hogy ő nyertes, arra a bíróra sem apellálna, melytől tudná nyilván, hogy kárhoztatott. Mind ezekből tehát jól következik, hogy a szent Írás nem lehet bíró a hitrűl támadott egyenetlenségben.

Deut, 17, 9,
11. In Artifi-
cialibus, Nor-
ma nom. est
artifex.

HATODIK bizonyosság. Egy jól rendelt emberi társaságban, országban vagy városban sem található, hogy az írott törvény vólna bíró; hanem az ítélő-bíró arra-való, hogy az írott törvényre nézzen, mint igazgató sinorra; az-szerént itéllyen, mint maga az Isten jelenti eme szókkal: *Venies ad Judicem, qui judicabit iudicii veritatem: et facies, quodcumque docuerit te juxta Legem.* Ugyan-

is, mire-való egyébre a törvény, hanem hogy a bíró ez-szerént tégyen ítéletet? az-az, hogy a törvénynek igaz értelmét kiadgya, ennek rámajára vonnya a pereket, a törvénynek erejéből kihozott igazságokat megismértesse. Mert ha szabad volna a pereseknek magok ítéletiből a törvényhez vetni igyeket, soha semmi perben vég nem lenne; mivel ki-ki maga fazeka-mellé szítaná az írott törvényeket. Hogy ennek a bizonyásnak erejét jobban megértsük, gondollyunk elménkben oly polgári társaságot, melyben elég törvény légyen; de bíró senki ne légyen, a ki vagy megmagyarázza, vagy a polgárok-között támadott veszekedésekhez szabja a törvényeket: kétség-nélkül nem lehetne ebben a társaságban semmi csendesség, a perpatvarok-is soha végbe nem mehetnének. Ha azért a CHRISTUS várása nem aláb-való formán rendeltetett a világi birodalmoknál; ha ebben nagyobb egyességnek, és az egyenetlenségek nyaka-szakasztásban job módnak kel lenni, mint-hogy nagyobbban-is jár a dolog, hogy-sem a világi perek: következik, hogy az Ecclesiában-is az írott törvény-kivül másnak kel bírónak lenni.

HETEDIK bizonyás. Az ó-testamentom rendtartásából, szokásából, praxissából kitétczik, hogy a visszálkodások leszállításában nem csak az írott törvény volt bíró, hanem ezen-kivül-is rendeltettek bírák a perlekedések eligazítására. Mert Isten nyilván parancsolta, *Deuter. 17, 8, 9, 12.* hogy, ha min nem alkodhatnak a sidók, mennyenek a papi-fejedelem és a bíró-eleibe, mellyet Isten rendelt. És ígéretet tészzen Isten, hogy, *Judicabunt judicii veritatem*, úgy vezérli ezeket, hogy igaznál egyebet ne itéllyenek. Parancsolatot-is ád, hogy minnyájan megnyugodgyanak az ő ítéletin; megölylyék pedig, a ki nem akar annak ítéletin megállani. Másutt feljegyzi az Írás, *Exodi 18, 21, 24. Num. 11, 16.* mint rendelt Moyses bírákat. És mikor Josafat király az Isten szolgálattára hozta volna a sidóságot, megújítja a bírákat, kiknek hivatallyok volt, hogy ítéletet tégyenek, *Ubiqumque qacestio est de Lege, de Mandato, de Cærimonis, de Justificationibus.* Mivel azért nem keveseb szüksége vagyon az Ecclesiának, hogy a törvényről támadott visszálkodások eligazíttassanak, mint a synagogának; Istennek gond-viselő kegyelmessége-is alacsomb és csekélyeb nem volt az Ecclesiához, mint a synagogához: nyilván el kel hinnünk, hogy a szent Írásból támadott versengések ítéletire e szent Írás-mellé bírót-is rendelt Isten.

Vide supra,
fol. 74, 113,
114. II. k.

2. Paral.
19, 10.

NYÓLCZADIK bizonyság. A primitiva Ecclesia szokása és praxissa ugyan-ezen igazságra viszen. Mert az apostolok idejében, mikor vetekedés támadott volna, ha meg kell-e metszeni azokat, kik a pogányságból megtérnek? egybe-győlének az apostolok és az Ecclesiának vénei, *Actor. 15, 23.* ők itélék-meg ezt a pert. És jóllehet a pogány népek hivatalyárúl Amos proféta mondását elő-hozák; de a környűl-metélkedésrűl semmi sentenciát nem említének a sz. Írásból; hanem az egész conciliom tén ítéletet és végezé, hogy nem kel környűl-metélkedni a nemzetségeknek. Az apostolok-után valamenyi eretnek támadott, mind a sz. Írást mutogatta és annak sentenciáival dicsekedett; de az Ecclesia megítelte és kárhoztatta őket. És azt nyilván feljegyzik a régiek, hogy a sz. Írás-előtt csavargottak a tévelygők; azért, *Ariani, ex et seq. non-criptis vocibus dammati sunt, a Patribus petentes testimonia* *Episcopi*; oly dolgokból, mellyek a sz. Írásban nem találatnak, a régiek egyenlő értelméből kárhoztatta a tévelygőket az Ecclesia, noha sokszor a sz. Írásból-is, úgy-mint bizonyos törvényből, regulából, normából adott sentenciát reájok. Melyből megtetzik, hogy miképpen e világi ítéletben az írott törvény nem bíró, noha a bíró írott törvényből mond sentenciát: úgy a sz. Írás sem lehet bíró, noha az Ecclesia a sz. Írás szerént adgya-ki az eretnekek kárhoztatását.

Supra, f. 221.
et seq.

Supra, f. 117,
118. II. k.

KILENCZEDIK bizonyság. Ha a sz. Írásnál egyéb bíró nem volna, semmi perlekedésnek vége nem szakadhatna a keresztyénségben. Mert a sz. Írás senkinek azt nem mongya: Te roszzúl érted az Isten szavát, te nem jól hozod ezt ki az Isten igéjéből; te nem igazat mondasz, *etc.* Azért a pártosok csak azért tészik bíróvá a sz. Írást, hogy soha ne láttassanak nyilván győzetteknek; és hogy az Ecclessiának ítéletirűl, mely őket kárhoztattya, másuvá mutat-hassanak, tudni illik, a sz. Írásra; erre-is pedig úgy, ha a magok tetczése-szerént magyaráztatik.

TIZEDIK bizonyság. A pártosok semmi bizonyságot és jelen-séget nem adhatnak, vagy az emberi okosságból vagy az Isten igéjéből, mely azt mutatná, hogy a sz. Írás bíró a hitben táma-dott egyenetlenségben.

4. Az ellenkezők bizonyági megrostáltatnak.

I. Bizonyág. Az Ecclesiárúl-való vissza-vonyás sz. Írásból igazodik-el. Mert sz. Írással bizonyíttyuk, hogy az Ecclesia lát-ható, hogy el nem fogyhat, hogy nem tévelyeghet, *etc.* Nem-is lehet az Ecclesia bíró a maga-ellen támasztott perben. Tehát a sz. Ísásé az utolsó ítélet a vissza-vonyásokban.

FELELET. Írásban vagy tradicio-által vett Isten szavából, mint bizonyos törvényből, regulából, normából igazodik-el az Ecclesiárúl támadott vetekedés. De ebből ki nem jó, hogy a sz. Írás bíró. Mert az írott törvényből és régi consuetudókból szakasztyák a világi bírák-is végét a pereknek; de azért a törvény és consuetudo nem bíró. Az sem igaz, hogy az Ecclesia nem lehet bíró a maga perében, mint ezennel bévségesen megmondom¹.

¹ Hoc Capite
5. n. 2. ad. 1.

II. Bizonyág. Isten a sz. Írásnak tulajdonítja az ítélő-bíró tisztit és cselekedetit. Mert ezt Isten ítéletinek nevezi, *Judicia Domini, Psal. 18, 10. Fsal. 88, 15. Exodi 24, 3.* Azt parancsolja, hogy az ő igéjéből vegyük és tanuljuk az igazságot. A szent Írás-szerént tettek ítéletet a régiek az isteni dolgokrúl; azzal bizonyítottak a conciliomok és páterek. Sőt ő-maga Christus² szent Írásból fejtette-meg ama nyólcz kérdést, tudni illik, ha az ő tanítványi megszegették-e a szombatot, búzát dörölvén³? Ha szabad embernek feleségét akár-mely okért elbocsátani⁴? Mit mívelvén mehetünk menyegbe⁵? Szabad vólt-e néki a publicanuskokkal társalkodni⁶? Ha méltán úzte-e ki a templomból az árosokat⁷? Vétkeztek-e, a kik néki Hosannát kiáltottak⁸? Mellyik a leg-nagyob parancsolat⁹? Ha CHRISTUS csak Dávid fia-e¹⁰?

² Matt. 4, 4.

³ Matt. 12. init.

Mar. 2, 23.

⁴ Matt. 19, 4.

⁵ Luc. 10, 25.

⁶ Matt. 9, 13.

⁷ Matt. 21, 12.

⁸ Matt. 21, 15.

⁹ Matt. 22, 36.

¹⁰ Matt. 22, 42.

FELELET. A sz. Írás Istennek kiadott törvénye és ítéleti. De külömb az ítélet és a bíró. E világi törvények a legislator ítéleti és sentenciái; de azért nem a törvény a bíró. Jóllehet mondhatjuk azt-is, hogy a törvény itéli és kárhoztattya embert; mivel az írott vagy szokásból vett törvény az ő módgya-szerént immár megítelt és sentenciázott minden gonosz embert, *quoad reatum, et obligationem*; de azért, *quoad executionem*, a bírónak kel utolsó sentenciát adni. Nem tagadgyuk azért, sőt bizonyoson hiszszük, hogy a sz. Írásra, mint bizonyos törvényre, normára, regulára kel néznünk, abból kel bizonyítanunk; de azt állattjuk, hogy ebből ki nem hozhatni, hogy a sz. Írás bíró.

Lex judicat,
damnat, per
modum Nor-
mæ, et Causæ:
Magistratus,
per modum
Iudicis.

5. Az *Ecclesia* ítélő-bíró, mely a hitben támadott szakadásokban törvényt mond e világon.

No. 1. A romai *Ecclesiának* tanítása megbizonyíttatik.

A Szent Lélek ugyan-azon Anyaszentegyház-által tészen törvényt és ítéletet e világon a hit dolgairól támadott perekben, mely-által a sz. Írás igaz értelmét és a sz. könyvnek laistromát előnkbe adgya. Azért az Anyaszentegyházhoz kel mennünk, annak ítéletit várunk, az ő sentenciáján megnyugodunk.

Itt szánt-szándékkal nem akarám említeni egyedül a romai pápát, hanem közönségesen az Anyaszentegyházat; mert nem kevesen a catholicus doctorok-közzül merészszen tanítták, hogy a romai pápa magán, közönséges gyölekezet-nélkül, megeshetik és hamissat taníthat. Mely, ha úgy vólna, nem lehetne csak a maga ítéleti elégséges a hit erősségére. Halhadsza mit ír Almainus párisi

Almainus, 3, doctor: *Ecclesia Universalis errare non potest in Fide, nec Concilia*
Sentent. Dist. *Generalia: Romanus Pontifex errare potest. Nec est necessario*
24. qu. 1. dub. *credendum determinatis per Romanum Pontificem: nam multæ sunt*
6. Bellarm. 4. *Decretales hæreticæ, sicut dicit Ocham; et hos firmiter credo.*
de Pontifi. c. *Quando ergo quæstio est de Fide, deferenda est ad Summum Ponti-*
14. In Decre- *ficem; non ut ferat sententiam, sed ut Concilium congreget, et*
talib. non sem- *Concilium indefectibiliter determinet.* Nem sokkal különbben beszél
per Decreta, *Alfonsus a Castro: Patres asserunt, Sedem Apostolicam nunquam*
sed opiniones *a recta Fidei regula deviasse. Verum advertite, nomen Sedis Apo-*
Pontificum. *stolicæ, non pro solo Summo Pontifice accipi, cum hic in Fide errare*
Stapleton Re- *possit; sed Sedes Apostolica, quæ nunquam erravit, comprehendit*
lect. Controv. *Collegium, cujus Concilio juvatur Pontifex, et ipsum Pontificem*¹.
3. qu. 4.

¹ Li. 1. adversus Hæreses. cap. 8.

² Bellarm. lib. 4. e. 2. et 4.

Többeket említt Bellarminus, kik ezent vítattyák és azt írja, hogy még eddig az Anyaszentegyház nem kárhoztatta ezt a mondást, hanem, *toleravit*, elszenvedte². Azért, *non est de Fide*, nem hit ágazat, hogy a pápa el nem tévelyedhetik. Én ezt a pápáról-való vélekedést most nem vizsgálom, mert ez-után lészen erről szónk: de mind-azáltal nem akartam ide oly dolgot elegyíteni, melyről a catholicusok-között kérdés vagyon. Ez-okon akarék az Anyaszentegyházról, nem magán a romai pápáról emlékezni.

Hogy azért az *Ecclesia* bíró és ítélő-mester, melly-által Isten itt e világon a tudományból támadott egyenetlenségekről törvényt tészen,

Bizonyítom, I. Mert az Ecclesiában találatnak minden tulajdonsági a tekéletes bírónak. Ő-benne elégséges tudomány vagyon; mivel Christus ígérte, hogy a Szent Lélek megtanította minden igazságra; *Docebit vos omnem Veritatem*¹. Senki őtet könyörgéssel¹ Ioan 16, 13. vagy ajándékkal meg nem tántoríthatta, mert igazság oszlopa: *Columna et firmamentum Veritatis*². Tartozunk az ő ítéletin meg-² Tim. 3, 15. állani: *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus*³. Meg-³ Matt. 18, 17. halgathatta, megvizsgálhatta a peresek szavait és tanu-bizonyosságát, a mint experienciából tudgyuk. Nem szabad az ő ítéletiről másuvá apellálni; mert pogánynak kel tartani, valaki néki nem enged, *Ergo, etc.*

II. Sz. Pál apostol nyilván írja, hogy öszve-győlvén az Ecclesia, megítéli azokat, kik nem jó úton járnak: *In nomine Domini nostri JESU Christi, congregatis vobis, tradite hujusmodi Satanae*⁴.⁴ 1. Cor. 5, 4. És egy kevéssé az-után: *Nonne de his, qui intus sunt, vos* verp. 4. *JUDICATIS?* Tehát a sz. Pál tanítása-szerént az Ecclesia itéli meg a keresztyének-közöt-való visszálkodást.

III. Isaiás proféta az Ecclesiáról szólván, világosan írja, hogy ő itélő-bíró minden ellenkezőkön: *Omnem linguam resistentem tibi, in Judicio judicabis*⁵.

⁵ Isai. 54, 17.

IV. Christus megtanított, kihez kel menni, mikor meg nem alkodhatunk, és kitől kel utolsó sentenciát várunk. Mert azt parancsolta, hogy ha egyéb-képpen meg nem alkodhatunk, *Dic Ecclesiae*, az Ecclesiához mennyünk, néki mongyuk meg dolgunkat⁶. És a ki ennek ítéletin meg nem áll, pogánynak tartsuk. Úgy⁶ Matt. 18, 17. vagyon, az Anyaszentegyháznak Isten törvénye-szerént kel itélni; és a nékie ígért igazság lelkétől úgy-is viseltetik, hogy nem ítélet az-ellen: de azért senkinek Isten oly szabadságot nem adott, hogy itélő-mestere légyen az Anyaszentegyháznak; és annak ürügyével, hogy az ő tetczése-szerént nem fér az Anyaszentegyház ítéleti az Írás lineájához, megvesse az Ecclesia végezését; hanem átallyában pogánynak mongya, a ki annak szavát nem fogadgya. Haszontalan is vólna a vissza-vonyások leszállításában az Anyaszentegyházra igazítani, ha az ő ítéletit meg kellene ismét fontolni és itélni a pereseknek. Mert ha Ariusnak szabad a nicæa-béli győlekezet végezését az ő elméje-szerént írás-mellé vetni: azt talállya rajta, hogy igen távúl jár az Isten igéjétől a conciliom; és így vakmerőség-nélkül maradhatna Arius az ő tévelygésében a győlekezet-után-is.

⁶ Matt. 18, 17. Vide supra, fol. 124. II. k.

V. Az ó- és új testamentomban tekéletes szokás és praxis^{Supra, f. 119, et 124. II. k.} volt, mint nem régen hallók, hogy midőn per támadott, az Ecc-

lesia pásztori és vezéri egybe-győlte; a mit ezek végeztek, Szent Lélek végezésének tartatott. És hogy mint bírák úgy végeztek, megmutatta az apostoli conciliom példája. Mert a végezést itélt dolognak nevezi a sz. Írás, *Actor. 21, 25: Scripsimus JUDICANTES, ut abstineant a Sanguine, et Suffocato.*

VI. A minémű bizonyságokkal ez-előtt állatok, hogy a sz. Írás igaz magyarázattát az Ecclesiátul kel venni, ugyan-azokkal megbizonyodik, hogy a hitben támadott visszálkodásokban ő-tőlle kel ítéletet várni. Mert a keresztyénségben minden vissza-vonyás végtére a sz. Írás igaz értelmének isméretin fordul-meg és azon végeztetik. Tehát a ki az Isten igéjének igaz értelmét tévelyedhetetlenül előnkbe adgya, az bíró minden vetekedésben.

VII. Ha az Ecclesia nem bíró a hitrül-támadott vérsengésekben, senki sem lészen ítélő-bíró e világon a hit-béli egyenetlenségben; mert meghallók, hogy a sz. Írás bíró nem lehet. Noha az Istennek atyai gond-viselése bíró-nélkül nem hadta az Ecclesiát. *Ergo, etc.*

Supr. fol. 147. VIII. A pártosok kerülik, a míg lehet, hogy ezt a bíróságot az Ecclesiának ne adgyák; de mikor egyéb nem lehet benne, ha nem mindenestül-is, valami részből az ő bíróságát megvallyák.

¹ Supr. fol. 274, 725. Mert a mint ezelőtt mondám¹, az Anyaszentegyház győlekezeti-nek sokszor nagyot tulajdonítanak. A sz. Írás könyveinek laistromát-is egyébünnen nem vehetik, hanem az Anyaszentegyház bizonyságából²; és a mely könyveket kirekesztnek a sz. Írás-közzül, nem egyébért tészik félre, hanem hogy a régi Ecclesia

² Supr. f. 87, 475, 476. megvetette, vagy kéteessé tette ezeket³. Így azért az Anyaszentegyház ítéletit ők-is bévészik akarattyok-ellen. Calvinustul azt hallók⁴: hogy job és bizonyosb mód nincsen a vetekedések leszál-

³ Supr. f. 474. ⁴ Supr. f. 274. lításában, mint ha az Ecclesia pásztori egybe-győlnek és a dolgot eligazították.

Nr. 2. Az újítók ellen-vetési elrontatnak.

Lássuk, minémű ellen-vetésekkel akarják rontani a pártosok az Anyaszentegyház bíróságát.

I. A bírónak olynak kel lenni, a ki peres fél ne légyen. De az Ecclesia sok vissza-vonyásokban peres fél; úgy-mint, midőn az ő tulajdonságirul és jeleirul támad egyenetlenség. *Ergo, etc.* Erössítik ezt: Mert ha a sidó-ellen disputálsz, mivel ő bé nem vészi az Ecclesia ítéletit, nem viheted őtet más ítélő-bíró-eleibe,

hanem csak a sz. Írás törvényére. Tehát az Ecclesia nem lehet közönséges bíró minden igyekben.

FELELET. Erre meg kel felelni a pártosoknak-is; mert ugyanazon bizonytságot a sz. Írás-ellen, vagy inkább az Írás-által szóló Szent Lélek-ellen fordíthatták; mivel erről-is támadhat visszavonyás, és kérdés lehet, ha a sz. Írás bíró a hitrül-való perben? ha a sz. János látása Isten szava? *etc.* Azt mondom azért, hogy a *supremus iudex*, legfelső bíró, ítéletet tehet a maga méltóságáért támasztott törvényben. Azért ha valamely pártos tagadja a fejedelem méltóságát, törvény-szerént sentenciát mondhat a fejedelem, hogy ő az igaz magistratus; emez pedig ország-áruló és pártos, a ki őtet méltóságából ki akarja rekeszteni. Az Isten-is nevezet-szerént arról az Ecclesiáról szólván, mely az egész világ határait befogja, azt mongya, hogy megítéli, valakik ellene támadnak: *Omnem linguam resistentem tibi, in Iudicio iudicabis.* Az erősítő okoskodásra azt felelem, hogy hasonló eszeskedéssel megmutathatni, hogy a sz. Írás sem lehet bíró. Mert a pogány-ellen nem bizonyíthatunk a szent Írásból, mellyet ő bé nem vészen. Miképpen azért e világi fejedelem törvényt tehet arra a pártosra, a ki őtet tirannusnak és nem igaz fejedelemnek mongya: azonképpen az Ecclesia törvényt tehet mindenekről, ha szinte őtet nem akarják-is ismérni. És miképpen egy gonosz-tévő sem büntetődne meg e világon, ha szabad volna a bírónak ítéltre-való méltóságát tagadni, a bírót peressé tenni és ezzel excipiálni contra forum: azon-képpen a pártos fiaknak hasonló fogása sem lehet helyes az Ecclesia-ellen.

Isai. 54, 2.

Vers. 17.

Ioan. 12, 48.

II. Úrunk azt mongya, hogy az ő szava itéli azokat, a kik nem hisznek.

FELELET. Úrunk megmagyarázza, hogy arról az ítéletről szól, mellyel az utolsó napon megítéltetnek az emberek a CHRISTUS szava-szerént, mint éléb megmondók. Vide supra, fol. 126. II. k.

III. Az Anyaszentegyház emberekből ál. Az emberek pedig megcsalatkozhatnak. Tehát nem lehet az Anyaszentegyház ítéleti bátorságos. Supr. fo. 120. II. k.

FELELET. Erre immár megfeleltünk. Igaz, hogy ember magában megcsalatkozhatik; de az Isten gond-viselése, melyre ígéretivel kötelezte magát, mególtalmazza az Ecclesiát, hogy az ördögtől meg ne győzessék.

Mind ezeket a megmagyarázott igazságokat szent Irenæus mártir sentenciájával béfejezem: *Non oportet quærerere apud alios* Irenæus, lib. 3. cap. 4.

Veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cum Apostoli, quasi in depositarium dives, plenissime in eam contulerint omnia, quæ sunt Veritatis; uti omnis, quicumque velit,umat ex ea potum vitæ, hæc est enim Vitæ introitus. Propter quod oportet, quæ sunt Ecclesiæ, cum summa diligentia diligere, et apprehendere Veritatis Traditionem. Quid enim? Et si de aliqua modica Quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in Antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, et ab eis de præsentis Quæstione sumere, quod certum et re liquidum est?

6. Az hatodik és hetedik könyvnek béfejezése.

Supr. fol. 147. Ezekből a két könyvben megmagyarázott igazságokból azt eszedbe veheted keresztyén olvasó, a mit ennek-előtte mondánk, hogy noha az ellenkedők tettetik, hogy a sz. Írást böcsülléttel fogadgyák: de a mit sz. Ágoston monda közönségesen minden tévelygőkrül, azt az újítókra igazán téríthettyük, hogy az Írásnak minden böcsülletit felforgattyák, és csak a magok tetczése az ő sz. Írások. Mert semmit hinni nem akarnak, a mi nincs megírva.

Vide supr. fol. 451, 452. Irva pedig nincsen, hogy ezt az evangeliomot, mellyet sz. Máté neve-alatt olvasunk, sz. Máté írta, hogy Szent Lélek vezérléséből írta, hogy éppen és tisztán úgy vagyon, a mint írta, etc. És a mit errül az evangeliomról mondok, azont kel értenünk a több könyvekrül. Ennek-felette, a Sz. Írás nem külömben Isten szava, hanem az ő igaz értelmében. Az Írásnak pedig igaz értelme nem egyéb az elszakadott pártosoknál, hanem a magok tulajdon elméjek fejtegetése és magyarázása. Tehát ő-nállok az Isten igéje nem egyéb a magok tetczésénél. És így csallyák-meg a szegény községet, Isten igéjének fényes czégére-alatt kócsagos fejek álmát osztogatván. Mí pedig az Isten szavát olyan értelemben vészszük, minémüben eleitül-fogva az egész keresztyénség vette; és a mellyet szent életekkel, csuda-tételekkel, testek szakadásával és vérek ontásával bépecsétlettek és megerőssítettek az Istennek kedves szolgálai.

Supr. fol. 156.
448, 449, 508,
509.

NYOLCZADIK KÖNYV

AZ ANYASZENTEGYHÁZRÚL.

ELSŐ RÉSZE.

Micsoda az Anyaszentegyház?

1. Az Ecclesiának böcsülletes nevezeti Istenre-névre.

Bizonyos, hogy Istennek e földön kiválasztott nyája vagy on, mellyet törvényével igazgat, szentségivel és tanításával legeltet. Ezt az isteni kegyelmességnek ingyen-való hivatalyáért görög szóval ECCLESIA-nak, az-az, hívatottnak nevezi az evangeliom, *Matth. 16, 18. Cap. 18, 17.* miképpen a sidó hívek sokaságát a győlekezetért synagogának, az-az, öszve-győjtetettnek hitták. Jóllehet pedig az ECCLESIA neve néha csak valamely várasban vagy házban-való hívekre értetik, *1. Chorinth. 1, 2. Cap. 16, 19.* de gyakrabban a hívek közönséges győlekezetit jegyzi.

1. Pet. 2, 9.
Rom. 1, 6.
Cur Ecclesia non fit dicta Synagoge : Aug. to. 8. init. Psal. 81. Tom. 4. init. Epist. ad Roman.

1.

Az ECCLESIA-T (mellyet szent Pál, *Heb. 10, 25. Collectió-nak,* mi Anyaszentegyháznak hívunk,) a szent Írás Christus JEGYESÉ-nek nevezi, és a jámbor házásoknak tükörül adgya Christusnak az Ecclesiával-való kötelességét; *Ephes. 5, 24, 25, 32. Joan. 3, 29. Matth. 9, 15. Apocal. 19, 9. Cap. 21, 2, 9. Cap. 22, 17. Osee 2, 19, 20. 2. Cor. 11, 2.* Mely nevezettel nem csak azt jelenti, hogy mint jegyesétszereti, szép ajándékival ékesgeti, és a Bárány menyegzőjének napján meny-ország úraságába viszi az Ecclesiát: de azt-is előnkbe adgya, hogy özvegyen nem marad a mi vő-legényünk, el sem válik mátkajátúl; mert ez a jámbor házasság fel nem bomolhat semmi-képpen. Szent Ágoston szépen írja, hogy miképpen az elalutt Ádám oldalából formáltatott az ő jegyese, úgy a CHRISTUS oldalából nevedett az Ecclesia: *Cum dormit Adam, costa illi detracta est, et Eva facta est: Cum Dominus dormiret in Cruce, latus ejus lancea percussum est, et Sacramenta effluerunt, unde facta est Ecclesia*¹. Azért a Christus vérérül, mellyet a kereszt-fán ontott, méltán azt mondhattuk, a mit Tertullianustúl hallánk a mártirok vérérül², hogy *semen est Christianorum*, tenyéző magvólt, melyből nevedtek a keresztvények. Másutt azt írja szent

¹ Aug. in Psal. 126. Lib. 2. de Symbolo, ad Catechum. c. ² Lib. 22. Civit. c. 17. ³ Supr. fo. 57.

Ágoston, hogy az Ecclesia annyiból hasonló a Christus anyyához, hogy mindenkor szűzen marad és fiakat szül: *CHRISTUS Ecclesiae concessit in Spiritu, quod Mater ejus habet in corpore, ut Mater et Virgo sit*¹.

¹ Aug. Serm. 50. de Verbo Domini, Id. Serm. 119. de Tempore. 2.

Másutt az Ecclesia Christus TESTÉ-nek nevezetik, *Eph. 1, 22. Cap. 4, 15, 16. Cup. 5, 23, 30. Coloss. 1, 18, 24. Cap. 2, 19. Rom. 12, 5. 1. Cor. 10, 17. Cap. 12, 27.* Ebből értenünk adatik, hogy CHRISTUS-túl el nem szakadhat az ő teste; hanem ő-tőlle (mint a tagok a főtől) szünetlen vezéreltetik, és mennyei ajándékok nedvességével öntöztetik.

3. Nevezetik Isten HÁZÁ-nak; *1. Tim. 3, 15. Hebr. 10, 21.* Isten
4. VÁRASÁ-nak, *Hebr. 12, 22. Apocal. 21, 2, 10, 14, 15. Matth. 5, 14.*
5. Isten TEMPLOMÁ-nak, *Ephes. 2, 21. 1. Corinth. 3, 17. 2. Cor. 6, 16.*
6. Isten ORSZAGÁ-nak, *Dániel. 7, 14. Luce 1, 33. cap. 16, 16.* Isten
7. AKLÁ-nak, *Joan. 10, 16.* Igazság OSZLOPÁ-nak, *1. Tim. 3, 15.* Ezekkel,
8. és töb sok böcsülletes nevezetekkel jelenti az Isten, hogy

állandó és az ördög erejével le nem dőlendő éppület az Ecclesia; mivel a ki ezt a házat, ezt a várast, ezt a templomot és aklot éppítette, fövenyen nem szokott éppíteni, mint az evangeliomban

² Matt. 7, 26. gyaláztatott balgatag²; hanem, *Super Petram œdificabo Ecclesiam*

³ Matt. 16, 18. *meam*³; kő-sziklára rakta Ecclesiáját.

2. Az Ecclesia mi-reánk-nézve anyának mondatik, mely-kivül nem üdvözülhetünk.

Hogy az Anyaszentegyháznak reánk-való gond-viselése megismértesség, nevezi ötet a szent Írás ANYANK-nak: *Quæ sursum est Jerusalem*⁴, *libera est, quæ est Mater nostra. Scriptum est enim: Lætare sterilis quæ non parit: quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* Mert miképpen az anya-méhében foganodik elsőben ember, az-után születik, tápláltatik és gond-viseléssel óltalmaztatik mindenféle veszedelemtől: azon-képpen az Anyaszentegyház mind ezeket cselekeszi fiaival, míg arra a tekélletes állapatra nem jutnak, melyben Christus-eleibe mehessenek; *Ephes. 4, 13.*

⁴ Galat. 4, 26. Cælestis quæ ad cælum ducit, unde ortum habet.

Elsőben azért Istennek magva-által⁵, az ígének predikálása-által fogantatunk. Az-után a szentségek szolgálatásával, és kiváltképpen a keresztséggel születtetünk; *Per lavacrum Regenerationis; Tit. 3, 5. Joan. 3, 5.* A kiket szült, azokat lelki eledelekkel táplállyá; nem csak úr-vacsorával, *Joan. 6, 57, 58.* hanem szép és alkalma-

⁵ Semen est Verbum Dei, Luc. 8, 11. 1. Pet. 1, 23. 1. Cor. 4, 15.

tos tanításokkal; a kisdedeknek tejet adván¹, a vastagoknak erős eledelt. Végezetre gond-viselésével vezérli és ótalmazza fiait az ördög incselkedésitől és a ragadozó farkasoktól a sz. Doctorok- és gond-viselő pásztorok-által, *Actor. 20, 28.*

Ebből az anyai névnek erejéből világosan következik, hogy senki az Ecclesián-kivül nem üdvözülhet. Mert ha az ember anyánélkül világra nem születik; és születése-után anyai dajkázkodás-nélkül nem élhet: kétség-nélkül mi sem remélhetjük lelki életünket, ha a mí anyánktól elválunk.

Hasonló-képpen az eléb feljegyzett böcsülletes nevei az Ecclesiának azt jelentik, hogy valaki az Anyaszentegyházban nincsen, nem lehet Isten cseléde, tagja és jegyese; nem lehet országához tartozó híve; nem lehet fia.

A szent Atyák-is azt írják, hogy CHRISTUS-nak egy jegyesénél töb nincsen, kitől fiaikat szül, kivel fiaikat neveltet. Azért valakinek nem anyja az Anyaszentegyház, annak nem atya az Isten: *Adulterari non potest Sponsa CHRISTI: incorrupta est, et pudica. Non pervenit ad Christi prœmia, qui relinquit Ecclesiam Christi, alienus est, profanus est, hostis est. Habere jam non potest DEUM Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem*². *Non habebit DEUM Patrem, qui Ecclesiam noluerit habere Matrem*³. Annak-okáért a sz. Doktorok követvén szent Pétert, *1. Petri 3, 20, 21.* hasonlítyák az Anyaszentegyházat a Noë bárkájához, mely-kivül senki meg nem szabadúlhatott: *Si potuit evadere quisquam, qui extra Arcam Noë fuit: et qui extra Ecclesiam foris fuerit, evadet*⁴. Azt-is mongyák, hogy ha az elmettszett tagokban elevenség nem maradhat; ha a törtégek megasznak; ha a forrástól elszakasztott patakok kiszáradnak: kétség-nélkül annak-is el kel veszni, valaki az Anyaszentegyház eggyességétől elválik: *Corpus unum, discidio compaginis separari, divulsis laceratione visceribus, in frustra discerpi non potest. Quidquid a Matrice discesserit, seorsim vivere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit*⁵. *Avelle radium Solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab Arbore frange ramum, fractus germinare non poterit; a Fonte præcide rivum, præcisus arescit*: *Sic et Ecclesia, Domini luce perfusa, per Orbem radios porrigit; quisquis ab Ecclesia segregatur, a promissis Ecclesie separatur*⁶. *Ad ipsam salutem, et vitam æternam nemo pervenit, nisi quis habeat Caput Christum. Habere autem Caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus Corpore fuerit, quod est Ecclesia*⁷. Ezent jelenti

¹ 1. Cor. 3, 2.
Hebr. 5, 12,
14.

² Cypr. de Unit.
Eccles. n. 20.
³ Aug. to. 9.
⁴ de Symb.
i. 4. de Symb.
cap. 10, 13.

⁵ Cypr. loco
citat. Similia
Aug. to. 7. li. 5.
de Baptis. ca.
ult. De Unit.
Eccles. c. 5.

⁶ Cypr. ibid.
num. 72.

⁷ Ibid. nu. 19.
et refert Aug.
to. 7. li. 2. cont.
Crescon. c. 33.
Et Serm. 1. in
Vigil. Pente c.
⁷ Aug. de Uni-
tat. Eccl. c. 19.

Isaias proféta, imígyen szólván az Ecclesiárúl: *Gens et regnum, quod non servierit tibi, peribit*¹.

Azzal fejezik-bé mondásokat a szent Doctorok, hogy akár-ki menyí jót cselekedgyék, bár halált szenvedgyen-is Christusért, de az Anyaszentegyház-kivül üdvösségre nem juthat: *Extra Ecclesiam Catholicam totum potest, præter salutem. Potest habere Honorem; potest habere Sacramentum; potest cantare Alleluja; potest respondere Amen; potest Evangelium tenere; potest in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti fidem habere, et prædicare: sed nusquam, nisi in Ecclesia Catholica, salutem potest invenire. Plus dico: Si foris patitur; dicat ei inimicus Christi, Pone thus Idolis, adora Deos meos; et non adorans occidatur ab inimico Christi: Sanguinem fundere potest, Coronam accipere non potest. Qui extra Ecclesiam Christi colligunt, etiamsi occisi in Confessione Nominis fuerint, macula ista nec Sanguine abluitur. Esse Martyr non potest, qui in Ecclesia non est*². *Cum DEO manere non possunt, qui esse in Ecclesia DEI unanimes noluerunt. Ardeant licet flammis et ignibus traditi, vel objecti bestiis animas suas ponant: non erit illa Fidei corona, sed pœna perfidicæ; occidi talis potest, coronari non potest*³. *Quantum quisque amat Ecclesiam, tantum habet Spiritum Sanctum*⁴. *Ecclesia Catholica sola Corpus est Christi: extra hoc Corpus, neminem vivificat Spiritus Sanctus*⁵. *Quisquis ergo ab Ecclesia Catholica fuerit separatus; quantumlibet laudabiliter se vivere existimet; hoc solo scelere, quod a Christi Unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira DEI manet super eum*⁶. Szent Fulgentius szavait ez-előtt⁷ hallók ezen dologrúl, mellyeket nem szükség másszor leírunk.

Végezetre azt meri mondani sz. Ágoston, hogy nem keresztyén, valaki az Anyaszentegyházban nincsen: *Quisquis ille est, et qualiscumque ille est; Christianus non est, qui in CHRISTI Ecclesia non est*⁸. A töb sz. Doctorok ugyan ezent vítattyák, midőn az Anyaszentegyház egyességétül elszakadott tévelygőt nem akarják keresztyénnek hínyia, mint másutt⁹ béven előhuzzuk. Sőt szent Ágoston Antichristusnak nevezi, a ki az Anyaszentegyházból ki-ment: *Omnes certe, qui exeunt de Ecclesia, et a veritate Ecclesiæ præciduntur, Antichristi sunt*¹⁰. Nem csak a szent Doctorok pedig, de magok-is az újítók megvallyák, hogy veszni kel annak, a ki az igaz Ecclesiában nincsen: *Verum, quia nunc de Visibili Ecclesia disserere propositum est, discamus vel uno Matris elogio, quam utilis, imo necessaria sit nobis ejus cognitio: quando non alius est*

Augu. tom. 7. Serm. de Gestis cum Emerito. post medium.

² Cypr. de Unit. Eccl. n. 43.

³ Ibid. n. 46.

⁴ Aug. to. 9. tr. 32. in Ioan.

⁵ Aug. epi. 50. in fine.

⁶ Aug. epi. 152. ante med.

⁷ Supr. fol. 128.

⁸ Aug. tom. 10. Serm. 1. in Vigil. Pentec. ca.

12. Est Serm. 181. de Temp.

⁹ Infr. li. 15. c. 1, 6. n. 1.

¹⁰ Aug. to. 8. tr. 3. in epi. Ioan.

in vitam ingressus, nisi nos ipsa concipiat in utero, nisi pariat, nisi nos alat suis uberibus, denique sub custodia sua nos teneat. Adde, quod extra ejus gremium, nulla est speranda peccatorum remissio, nec ulla salus¹. Quibus DEUS est Pater, iis Ecclesia debet esse Mater². Negamus eos coram DEO vivere posse, qui cum una DEI Ecclesia non communicant, sed ab ea se separant. Nam ut extra Arcam Noë non erat ulla salus: ita³, etc.

¹ Calv. Institut. li. 4. c. 1. n. 4.
² Phil. in Locis, tit. de Baptis. Parvul.
³ Confess. Helvet. c. 17. f. 40.

3. Mely szükséges az Ecclesiának ismérleti.

Ezekből kitetczik, mely szükséges az igaz Ecclesiát ismernünk; mivel ebben forog üdvösségünk farka. Mert ha ezt megismérhettyük, nem szükség egyéb versengéseken akadoznunk; hanem szent Jerónimust követvén, az Ecclesia itéletivel minden hamisságok folyamit megszárazthattuk: *Poteram omnes propositionum rivulos, uno Ecclesiae Sole ficcare⁴*, mivel az Irenæus mondása-szerént az apostoloktól letett igazságok gazdag tár-háza az Ecclesia⁵. Ha pedig fel nem talállyuk az igaz Ecclesiát, nincs semmi reménség a hit-béli eggyességrül: *Nulla est securitas unitatis, nisi Dei Ecclesia declarata⁶*; mert a sz. Ágoston mondásaként sem az evangeliomnak nem hihet ember az Anyaszentegyház bizonyágánélkül⁷, sem az Írás igaz értelmét mástól ő-kivüle nem veheti. Annak-okáért szorgalmatosan íntnek a régi Doctorok, hogy minden tehetségünket az Anyaszentegyház ismerésére fordítsuk: *Cum Novatiani, aut Valentiniani, seu quilibet alii nominantur, Christiani esse desierunt; qui Christi nomine amisso, humana et externa vocabula induerunt. Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons Veritatis; hoc est domicilium Fidei; hoc Templum Dei: quo si quis non intraverit, vel a quo si quis exiverit, a spe vitæ, ac salutis æternæ alienus est. Neminem igitur sibi oportet pertinaci contentione blandiri. Agitur enim de vita et salute: cui nisi caute ac diligenter consulatur, amissa erit. Ecclesiam ignorare nulli licet⁸*. És annyival szorgalmatosan kel e do-
 logban vigyáznunk, mennyivel inkább mesterkedik minden tévelygő győlekezet, hogy magát igaz Ecclesiának tettesse: *Novatianus, simiarum more, quæ cum homines non sint, homines tamen imitantur, vult Ecclesie Catholice autoritatem sibi vindicare, quando ipse in Ecclesia non sit⁹. Et Hæretici congregationes suas, Ecclesias vocant¹⁰. Faciunt favos et vespæ, faciunt Ecclesias et Marcionitæ¹¹*.

⁴ Hierony. cont. Lucifer. in fin.

⁵ Iren. supra, fol. 138. II. k.

⁶ Aug. li. 3. cont. Parmen. ca. 5.

⁷ Supr. fol. 144.

Lactant. li. 4. Divinar. Institut. c. 30.

⁸ Aug. ep. 170.

⁹ Cypr. ep. 73. ad lubajanum, num. 9.

¹⁰ Aug. tom. 3. De Fide et Symb. c. 10.

¹¹ Tertull. l. 4. cont. Marcionem, c. 5.

4. Honnan kel vennünk az Ecclesia ismértetit?

¹ Supr. f. 471. Ennek-előtte megmagyarázó¹, hogy mikor a CHRISTUS Ecclesiája újonnan felállattatott, nem a szent Írásból, hanem isteni csudákból és egyéb jelenségekből ismértetett az Ecclesia. Most-is, midőn pogány népek-között hirdettetik Christus, mivel ezek a sz. Írásnak helyt nem adnak, más módgyai vannak Istennek az Ecclesia ismértetésében. Mikor pedig azokkal szóllunk, kik immár hittek az evangeliomnak, szent Írásból mutattjuk nekik az Ecclesiát; abból ismértettyük vélek; mivel a sz. Ágoston mondása-szerént világosban szóllottak a profeták az Ecclesiárúl, hogy-sem önnemagárúl CHRISTUS-rúl: *Quæstio est, Ubi sit Ecclesia? In verbis Capitulis suis eam quærerere debemus, qui optime novit Corpus suum*². *Sunt libri Dominici, quorum autoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique servimus; ibi quæramus Ecclesiam*³. *In Scripturis sacris, Ecclesia manifeste cognoscitur*⁴. *Obscurius dixerunt Prophetæ de Christo, quam de Ecclesia; propterea, quia videbant in spiritu, homines de Christo non tantam litem habituros, de Ecclesia magnas contentiones excitaturos*⁵. *Qui ergo falli metuit obscuritate quæstionis. eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat*⁶. Holott azért mind útunk vagyon, melyen az Ecclesia visgálásában elindúlhatunk, mind az ő felkeresésének szükséges-vóltát értyük: Isten segítségével jer, fáradgyunk mí-is az Anyaszentegyház ismerésében.

5. Micsoda az Anyaszentagyház?

Definitio hæc, Az Anyaszentegyház azoknak győlekezete, kik az igaz hit
omni tempore, vallásával és külső sacramentomok szolgáltatásával egybe-foglal-
etiam Sede vacante, etc. tatnak. Mert a mint sz. Ágoston szól⁷, miképpen mi-bennünk
convenit Ecclesiae. Ideo, belső és láthatatlan éltető lélek vagyon, e mellett külső test
mentio Pontificis in ea vagyon; és minden tagok a lélektől elevenítettnek, egy-más-között
non fit. képpen a tagok láthatatlan-képpen egybe vannak foglalva: azon-
képpen a CHRISTUS testében, az Anyaszentegyházban, igaz hitnek
⁷ Aug. tom. 7. kel lenni, mely az embereket láthatatlanúl egygé tegye; de külső
Collat. 3. diei, jelekkel, Isteni szolgálatok formája-által látható-képpen-is egybe
cap. 10. kel kötöztetniök: *In nullum enim nomen Religionis, seu verum
Aug. 19. cont. seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum,
Faust. cap. 11. seu Sacramentorum visibilium consortio colligentur; mert e nélkül,
Damasc. 4. de Fide, c. 13.*

eggyesség és szövetség nem lehet a különböző tagok-között. Nem sokkal különben magyarázza Calvinus az Anyaszentegyház mi-voltát, imígyen szolván: *Ecclesia Universalis, est collecta ex quibuscumque Gentibus multitudo, quæ intervallis locorum dissita et dispersa, in unam tamen Divinæ Doctrinæ Veritatem consentit, et ejusdem Religionis vinculo colligata est.*

Calv. li. 4.
c. 1. n. 9.

Ebből következik, hogy az eretnekek, mivel keresztyén nevet sem érdemlenek, az Ecclesiában nincsenek; úgy annyira, hogy a titkon-lappangó eretnekek-is, noha külső-képpen az Anyaszentegyház társaságában vannak, mindazáltal igaz hit nem lévén benne, szökött szolgálai¹, árulói, kémjei az Ecclesiának, nem igaz tagjai: *Hæretici, non ideo putandi sunt esse in Christi corpore, quod est Ecclesia, quia Sacramentorum ejus corporaliter participes fiunt². Hæreticus, non pertinet ad Ecclesiam Catholicam³. Tunc quisque infructuosus, et nondum a radice præcisus est, cum mala cupiditate agit quidem illa opera, de quibus dictum est, Qui talia agunt, Regnum Dei non possidebunt: Sed, cum pro ipsis operibus, etiam Veritati resistere cœperit, tunc præceditur. Et multi tales sunt in Sacramentorum communione cum Ecclesia, et tamen jam non sunt in Ecclesia⁴.* A sz. Írás szolván az eretnekekrül azt mongya, hogy ezek elváltak a hívektül; *Judæ 19.* kimentek köz-züllünk, *1. Joan. 2, 19.* az Isten hálóját elszaggatták. *Luc. 5, 6.* a hit hajóját elrontották, *1. Tim. 1, 19.* Tehát nincsenek a Christus hajójában és nyájában. Ennek felette tartozunk az eretnek embertül futni és az ő szövetségét távoztatni, *Tit. 3, 10. Joan. epist. 2, 10. Rom. 16, 17.* őket pogányoknak kel tartani; mert nem engednek az Ecclesiának⁵; maga ha azon-egy test tagjai volnának, takargatni és táplálni kellene őket, mint sz. Pál jelenti, *Eph. 5, 29.* Azt-is megmutatók ennek-előtte, hogy a

¹ Ita Aug. to.
6. Conc. ad
Catechum.
c. 20.

² Aug. tom. 7.
lib. 3. cont. lit.
Petilia. c. 108.
³ To. 3. de Fide
et Symb.
cap. 10.

⁴ Tom. 7. de
Unit. Eccles.
in fine.

⁵ Matt. 18, 16.

Supr. fol. 135,
398, 399.

Matf. 13, 38.
Augu. tom. 3.
Collat. 3. diei,
ca. 4. Tom. 4.
qu. 11. in Matt.

6. Csak választottak vannak-é az Ecclesiában?

No. 1. A pártosok tanítása megrostállatik.

Azt vitattyák az új tanítók, hogy az igaz Ecclesia csak azok győlekezete, kik megigazultak és öröktől-fogva üdvösségre választottak. Ezt tanította nagy részre Pelagius¹ és a Donatisták², mint eléb említők³. Az augustai Confessio így szóll: *Est autem Ecclesia congregatio Sanctorum, in qua Evangelium recte docetur, et recte administrantur Sacramenta*⁴. *Ecclesia proprie est congregatio Sanctorum, et vere credentium*⁵. Calvinus imígyen ír: *Ecclesia vera coram Deo est, in quam nulli recipiuntur, nisi qui et adoptionis gratia filii Dei sunt, et Spiritus sanctificatione vera Christi membra*⁶. *Ecclesiae fundamentum, est arcana Dei Electio*⁷. Hasonló dolgot rebesget a helveciai Confessio, mikor azt mongya, hogy, *Ecclesia est collectio Sanctorum, qui omnibus bonis per Christum oblati, fide participant*⁸. Ennél külömben nem-is taníthatnak a Calvinisták vallások fundamentoma-szerént. Mert azt vitattyák, hogy senki nem lehet részes az igaz hitben, hanem csak a kit Isten örök életre választott⁹. A kibe pedig egyszer a hit szikrája esik, többé az el nem aluszik. Ezek így lévén, ha igaz hit szükséges az Ecclesiában-való lételre: következik, hogy senki az Ecclesiában nem lehet, hanem csak a ki elválasztatott.

Ez hiúságos vélekedés. Mert hogy a bűnbe-esett és végre elveszendő emberek, míg az igaz hitet megtartyák, Anyaszentegyház tagjai légyenek, azzal bizonyíttya sz. Ágoston¹⁰; mert Úrunk az ő hálójában mind jó, mind gonosz halakot fog; és a parton, az-az, világ végén leszen ezeknek elválasztása. A menyegzős házban nem csak azok találatnak, kiknek menyegzős ruhájok vagyon, hanem a ki susnya köntösben öltözik-is¹¹. A CHRISTUS aklában nem csak bárányok, hanem bakok-is rekesztetnek¹². Az Úr csűriben nem csak tiszta szem, hanem polyva-is vagyon¹³; sőt töb a polyva, úgy-mond sz. Ágoston¹⁴, hogy-sem a búza. Ezen igazságot erősíti sz. Cyprianus sz. Pál írásából, ki az Ecclesiat Isten házának nevezi¹⁵ és azt mongya, hogy a nagy házban nem csak arany és ezüst edénynek vannak, hanem gyalázatos edények-is¹⁶. Másutt nem a külsőkrül, hanem a benn-valókrül szólván sz. Pál azt írja, hogy az atyafiak-között, azon Anyaszentegyház fiai-között paráznák, ragadozók, részegesek vannak¹⁷.

¹ Aug. tom. 6. hæres. 88.

² Hæres. 69.

³ Supr. f. 413.

⁴ Confess.

Aug. art. 7.

⁵ Articul. 8.

⁶ Calv. li. 4.

c. 1. n. 7.

Supra, f. 694.

⁷ Calv. l. 4.

c. 1. n. 2.

⁸ Confess.

Helvet. art. 17.

⁹ Supr. f. 336.

¹⁰ Aug. tom. 7.

de Unit. Ecel.

c. 13. Matt.

13, 47.

¹¹ Matt. 22, 12.

¹² Matt. 25, 32.

¹³ Matt. 3, 12.

¹⁴ Aug. tom. 8.

in Psa. 47.

Suscepimus

Deus, etc.

¹⁵ Cypr. ep. 52.

n. 78. 1. Tim.

3, 15.

¹⁶ 2. Tim. 2,

20, Rom. 9, 21.

¹⁷ 1. Cor. 5,

1, 11, 12.

Azzal-is erősíti ezt sz. Ágoston; mert a mí jegyesünk a ő leányi-közzül némellyeket tövisseknek nevez: *Spinus appellat, propter malignitatem morum: Filias, propter communionem sacramentorum*¹. Másutt azt mongya Úrunk, hogy sok szőlőveszszők nem gyümölcsözvén Christusban, eltöretnek és tűzre vettetnek². Ennek-felette az Ecclesia tagjai-közzül találatnak engedetlenek, kiket úgy kel tartani, mint a pogányokat, *Matth. 18, 17.* ő-belőlle sokan kimennek és megcsallyák a tanítványokat, *1. Joan. 2, 19. Act. 20, 30. 2. Petr. 2, 1.* a hivatalosok-közzül-is csak kevesen vannak választottak, *Matth. 20, 16.* Továb, ha a bűnösök kirekesztetnének az Ecclesiából, penitencia sem vólna az Ecclesiában; bűnnek bocsánattyáért sem könyöröghetne a keresztyén győlekezet. Végezetre, ha csak a választottak és szentek vólnának az Ecclesiában: mint-hogy senki nem tudhattya, ki légyen elválasztva Istentől, nem tudhatnók, mellyik légyen az igaz Anyaszentegyház; és így ő-tölle sem tanulhatnánk, az-az, sem a sz. Írásról, sem ennek tekélletes magyarázattyárul bizonyágot nem adhatna.

¹ Aug. illo
c. 13. de Unit.
Ecc. Cant.
2, 2.

² Joan. 15,
2, 6.

Ennek a hamis vélekedésnek fundamentomában pedig nagyot botlanak a Calvinisták. Mert magán az Isten választása nem tézen senkit Ecclesia tagjává; mivel a ki Istennek választotta, egy-ideig elszakadhat az Ecclesiától, mint megláthatod sz. Pálnál, *Ephes. 2, 1, 2, 12. Cap. 5, 8. Galat. 1, 13.* Nem-is igaz, hogy a ki egyszer hiszen és megigazúl, többé el nem eshetik, mint ennek-^{Infr. 1. 12. c. 3.} utánna bévségesen megmutattyuk.

No. 2. Az ellenkezők bizonyágira felelet,

A megmagyarázott igazság-ellen így okoskodnak az újítók. I. Bizonyág. Az Anyaszentegyház CHRISTUS teste lévén, szükség, hogy az ő tagjai Christus tagjai légyenek és ő-tölle el ne szakadgyanak. Nem lehetnek pedig CHRISTUS tagjai a bűnben-heverők, kik elszakadtak Christustól és ördög tagjai lettek, a mint olvasuk, *Joan. 8, 44. 1. Joan. 3, 8.*

Vithaker, et
alii.

FELELET. Christus tagja lehet ember az igaz hit-által; de az ő gonosz életének rútságával ördög tagjai-közzé-is számláltathatik, miképpen e világ-szerént azon-egy ember két ellenkező ország tagja lehet. CHRISTUS-nak azért három rend-béli tagjai vannak e világon: némellyek csak magán a hittel foglaltattak ő-hozzá;

némellyek hittel és szeretettel; némellyek pedig az örök dücsőségre-való választással-is. Az utolsó rend-béli tagokrúl szól szent Ágoston, midőn azt írja, hogy Christusnak nincsenek kárhozott

¹ Aug. to. 7. li. tagjai¹.

² cont. Cresconium, c. 21.

³ Cant. 4, 7.

⁴ Eph. 5, 27.

II. Bizonyosság. A CHRISTUS jegyese mindenestül szépnek², makula- és töpörödés-nélkül-valónak neveztetik³.

FELELET. Az Ecclesia tisztának és szentnek mondatik, nem azért, hogy az ő tagjaiban semmi véték nem vólna, hanem 1. tudományának tisztaságáért. 2. *Per Synecdochen*, a mi egy részét illeti, éppen az Anyaszentegyháznak tulajdoníttatik. Miképpen rakás búzának nevezed, a melyben polyva és konkoly-is vagyon; hordó bornak nevezed, a melyben söprű-is vagyon: hasonló-képpen az Ecclesia szentnek neveztetik a böcsülletesb tagoktól, noha vannak gonoszak-is benne. 3. Sz. Ágoston nem egy helyen írja, hogy az Anyaszentegyház tisztának és makula-nélkül-valónak azért mondatik, mert meny-országban ilyen lészen.⁴

¹ Aug. 2. Re-tract. ca. 18.

Li. 4. cont. duas Epistolas Pelag. c. 7.

III. Bizonyosság. Az Anyaszentegyháznak nevedekni kel szünetlen; *Ephes. 2, 2. Coloss. 2, 19.* A holt tagok pedig nem nevedekhetnek.

Mortua membra carent vitali operatione, quæ æternam vitam mereatur: non carent omni operatione Spiritus, membra Ecclesiæ conjungentis, quia Fidem habent.

FELELET. Nevedekdik az Anyaszentegyház mind az utolsó napiglan; mert a keresztség-által fiakat szúl Istennek; az ő eleven tagjai szentsége-is öregbedik. Vannak e mellett holt tagok, mellyek noha a bűn-miatt kiestek Isten kedvéből és a szeretet nem eleveníti cselekedeteket: mindazáltal igaz hitekkel Christushoz kötöztettek, kik gyakran nem hogy nevedeknének a tekélletes életben, de inkább a gonoszságba mélyebben merülnek. De nem ezekre néz az Írás, mikor nevedekni mongya az Ecclesiát, hanem a böcsülletesb tagokra.

IV. Bizonyosság. Úrunk azt mongya, hogy az ő juhái el nem vesznek, hanem üdvözülnek, *Joan. 10, 9, 28.* Tehát csak a választottak az ő juhái. Sz. János-is a kimenőkrúl azt írja, hogy nem vóltak közüllünk-valók.

Mat. 25, 33.

FELELET. Erre két-képpen felelhetünk. I. Úrunk sz. Jánosnál szól azokrúl a juhokrúl, mellyeket nem csak itt e világon aklába fogadott, de örök életre-is választott, miképpen másutt olvassuk, hogy a juhok nevén csak a választottakat érti a sz. Írás II. Ezt az ígéretet csak úgy kel venni, mint sok egyéb fogadásokat: úgy-mint, mikor azt mongya az Írás, hogy valaki az Úr nevét segítségől híja, üdvözül, *Rom. 10, 13.* valaki megalázza magát, fel-

emeltetik, *Matt. 23, 12. etc.* értelme ennek az, hogy ha egyébünne-
 akadék nem támad, ha egyéb szükséges dolgok az imádsághoz
 járúlnak, üdvözül, a ki segítségül híja az Urat. Azokon pedig,
 kik kimentek, mert közüllünk-valók nem vóltak, sz. Ágoston érti
 a titkos eretnekeket¹, kik, mivel szűvel velünk nem vóltak, külső-
 képpen-is elszakadnak tőlünk. Másutt úgy magyarázza sz. Ágoston
 a sz. János mondását², hogy a kik nem választattak az örök
 életre, noha ideig Isten fiai ők-is, de végre nem maradnak a
 választottakkal.

¹ Tractat. 61.
 in Ioan. li. 3.
 de Bapt. c. 18.
² De Bono
 Perseveran. c.
 8. De Correp.
 et grat. c. 9.

V. Bizonyosság. Sz. Ágostonnal bizonyítanak: *Qui solis verbis,
 non factis, sæculo renuntiant, quomodo pertinent ad Arcæ Noe
 mysterium³? Ecclesia incorrupta, casta, et pudica est; et ideo non
 ad eam pertinent avari, raptores, fœneratores⁴. Malos non pertinere
 ad sanctam Ecclesiam DEI, quamvis intus esse videantur, ex hoc
 apertissime apparet; quia isti sunt avari, raptores, fœneratores:
 illa autem, Columba unica, casta, sine macula et ruga⁵, etc.*

³ Aug. tom. 7.
 li. 5. de Bap-
 tis. ca. ultimo.
⁴ Lib. 4. c. 2.
⁵ Lib. 6. c. 3.

FELELET. Maga megfelel sz. Ágoston és azt írja, hogy midőn
 az Ecclesiát vétek-nélkül-valónak nevezte, nem úgy értette, hogy
 immár ilyen; hanem hogy a bődogságban ilyen léssen: *Ubicum-
 que commemoravit Ecclesiam non habentem maculam; non sic acci-
 piendum est, quasi jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quando
 apparebit etiam gloriosa.*

Aug. to. 1. 1.
 2. Retract. c.
 18. Idem, To.
 7. post Collat.
 c. 7.

MÁSODIK RÉSZE.

Az Anyaszentegyház világ végig megmarad.

1. El nem fogy az igaz Ecclesia világ végig.

A pártosok csuda mely álhatatlanúl beszéllenek e dologról.
 Mert a mint ennek-előtte az augustai Confessio és a Calvinus
 szavaiból hallók, gyakran azt mongyák, hogy az Anyaszentegyház,
 melyben igazán taníttatik az Isten igéje és igazán szolgáltának a
 sácramentomok, soha el nem fogy, hanem világ végig megmarad.

A helvéciai Confessio így szól e dologról: *Oportet omnino semper
 fuisse, nunc esse, et ad finem usque sæculi futuram esse Ecclesiam⁶.*
 Ezt szép bizonyságokkal erössíti Calvinus, 4. *Instit. cap. 1, 17.*
 Eszékbe vévék az-után, hogy ez így lévén, az ő Ecclesiájok hamis-
 sága szem-eleibe kerül; mivel az ő vallásoknak ezer esztendőül

⁶ Confess. Hel-
 vet. ar. 17.
 in it. Idem, Mag-
 deb. Cent. 1. 1.
 1. c. 4. et li.
 2. c. 4.

¹ Supr. f. 224. fogva híre sem vólt, a mint magok szavaival eléb megbizonyítók¹. Azért fordítván szavokat azt vıtattyák, hogy ezer esztendőtől-fogva tellyességgel leomlott és elhanyatlott az Ecclesia; hanem Luther egyes-egyedül kezdette ismét felállatni az Isten házát. Ezeket a

² Supr. f. 224, magok szavaiból ez előtt feljegyzettük².
225, 674, 675.

A régi Doctorok és a keresztyén Anyaszentegyház azt tanítják, hogy az erős kő-sziklán éppítettett Ecclesiát úgy megerősítette az ő jegyese, az Úr Christus, hogy világ végéig le nem omol, el nem fogy; hanem a pogányok fegyvere- és az eretnekek rágalmazó nyelve-között megmarad. Miképpen azért a sidókat mentül

³ Exod. 1, 12. inkább fogyatták, sanyargatták, annál inkább szaporodtak³: azonképpen az Anyaszentegyház el nem fogyott, sőt nevedett az üldözésekkel, mint ennek-előtte Tertullianus, Lactantius és szent Ambrús írásiból értők, kik az Anyaszentegyház fiai vérét, mellyet a pogányok szomjúhoztak, vetni-való magnak nevezik: *Semen est*

Supra, f. 85,
86, 90, 91.

⁴ Tertull. supr. *sanguis Christianorum*⁴. *Tunc magis cædificari scias, cum cædi videtur*⁵. A szőlő-veszsző metszéssel lészen gyümölcsös; az Anyaszentegyház-is annál szebben virágzik, mennél több ellenségektől

Supra, f. 85,
86, 90, 91.

⁵ Tertull. ad *mardostatik: Civitas Christi, quamvis haberet tam magnorum agmina populorum, nunquam adversus persecutores suos pro temporali salute pugnavit; sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur,*

⁶ Aug. 22. Ci- *laniabantur, trucidabantur; et multiplicabantur*⁶, *haud secus, quam si quis vitem putatione provocet ad ubertatem*⁷. *Ut Vineæ, dum*

vit. c. 6.
⁷ Iustinus, Di-
alog. cum Tri-
phone.

ligatur, erigitur; et recisa non minuitur, sed augetur: ita sancta plebs, cum ligatur, exuitur; dum humiliatur, attolitur; dum reci-

⁸ Ambr. to. 5.
l. 9. in Luc.
c. 20.

*ditur, coronatur*⁸. A Noë bárkáját el nem meríté, hanem felemelé a víz-özön⁹; a csipke-bokrot, melyben az Úr vala, meggyújtá, de

⁹ Utitur hoc.
simili, Augu.
Serm. 1. in Vi-
gil. Pente cost.
cap. 12.

meg nem emészté, hanem fényessé tévé a tűz. Azonképpen az egész világ és pokol dühössége le nem nyomhattya a Christus Ecclesiáját, hanem inkább felemeli, és megfényesíti: *Hanc solam totius mundi oppugnatione non potest subvertere, perpetuo victricem*

¹⁰ Theod. 1. hi-
stor. ca. 4. sub
finem.

*seditionis impietatis alienorum dogmatum*¹⁰. *Ecclesia enim Catholica, omnibus errantibus utitur ad profectus suos: utitur Gentibus, ad materiam operationis suæ; Hæreticis, ad probationem doctrinæ suæ; Schismaticis, ad documentum stabilitatis suæ*¹¹. A pálma-fa geren-

¹¹ Aug. tom. 1.
de Vera Relig.
c. 6. Iren. li. 4.
c. 64.

dárúl írja Plinius; hogy mikor nagy terhet téznek reá, alá nem horgad, hanem felemelkedik; *Palmea tigna, pondere imposito, in*

¹² Plin. lib. 16.
c. 42.

*diversum curvantur*¹²: azonképpen vagy az Ecclesia dolga, mely

annál inkább felemelkedik, mennél súlyosban lenyomattatik: *Tunc vincit, cum læditur; tum intelligit, cum arguitur; tum obtinet, cum deseritur*¹. Mert a Gamaliel szava-ként, *Actor. 5, 39.* az Istentől eredett igazságot emberi erő el nem rekkentheti*; hanem a ki az égre hagyigál, fejét bérontya²; és a ki erre az erős kő-éppületre dőlend, megrontatik, *Matth. 21, 44.* miképpen ez-előtt hallók³, hogy megrontattak, valakik az Anyaszentegyház-ellen dühösködtek.

Szent Ágoston azzal dicsekedik, hogy az Ecclesiának mind a pogányok dühössége, mind az eretnekek tévelgyése hasznára vagyon: *Inimici Ecclesie, quolibet errore cæcentur, vel malitia depraventur: si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent ejus patientiam: si tantummodo male sentiendo adversantur, exercent ejus sapientiam*⁴. *Multa quippe ad Fidem Catholicam pertinentia, dum Hæreticorum callida inquietudine agitantur: ut adversus eos defendi possint; et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et instantius prædicantur; et ab Adversario mota Quæstio, discendi existit occasio*⁵. *Plurimum igitur prosunt Hæretici, non Verum docendo, quod nesciunt; sed ad Verum quærendum carnales, et ad Verum aperiendum spirituales Catholicos excitando. Utamur igitur etiam Hæreticis: non ut eorum approbemus errores, sed ut Catholicam disciplinam adversus eorum insidias asserentes, vigilantiores et cautiores simus, etiamsi eos ad salutem revocare non possumus*⁶.
 Úgy jártak azért minnyájan, valakik az Anyaszentegyház romlására igyekeztek, mint Milo Crotoniáta, ki midőn erejéhez bizakodván, kezével akarna egy öreg tölgy-fát két-felé hasítani, a fa hasadásközzé csiptetődék karja, és a vadaktúl ugyan-ott elszaggattaték, mint írva hadta Gellius, *lib. 15. Noctium Atticarum, cap. 16.* Az Ecclesiát-is noha feszegették a tévelgyők, de annak erejétől meggyőzetvén, elvesztek.

Ezt az Anyaszentegyháznak örökös-vóltát és győzhetetlen alhatatosságát a szent Írás számtalan helyen jelenti.

I. Azt fogadá CHRISTUS, *Matth. 16, 18.* hogy a pokol kapuja győzedelmet nem vehet az Ecclesián. A pokol kapuján értetik a sátánnak minden ereje, mely a pokol kapuján kirohanhat. Ha elfogyhatna és e világból kiveszhetne az Ecclesia, igen meggyőzetné a sátántúl. *Ergo, etc.*

II. Azt mongya szent Pál, *Ephes. 4, 12:* hogy Isten pásztorokat és doctorokat rendelt a Christus testének éppületire mind addig, míg minnyájan Christus-eleibe nem megyünk, hogy a pász-

* Elrekkent = megsemmisít.

¹ Hilar. 7. de Trinit. initio.

² Eccli. 27, 28.

³ Supra, f. 115, 116, 302, 303.

⁴ Aug. 18. Civ. cap. 51.

⁵ Ibid. l. 16. c. 2.

⁶ Aug. to. 1. de Vera relig. c. 8. Similia, Aug. cp. 105. in fine. Et Euseb. l. 4. Histor. c. 7.

torok-által óltalmaztassunk a hamis tudományok szelétül. Ez igaz nem lehet, ha valamely időben az Ecclesia elfogy és megszűnik e világon. Erössíti szent Pál ezen igazságot, mikor az Ecclesiát igazság oszlopának és erősségének nevezi, *1. Tim. 3, 15*. Mert ha

¹ 3. Esdræ 4, 35.

az igazság erősebb mindeneknél és győzhetetlemb¹, le nem ronthatja az igazság oszlopát és erősségét semmi hatalmasság.

III. Úrunk azt ígérte, hogy világ végéig megmarad a hívekkel, *Matth. 28, 20*. és oly Szent Lelket hágy, mely minden igazságra vezérli őket, *Joan. 14, 16*. Mely fogadás nem csak az apostolokra nézett, mint ennek-előtte mondám², hanem az utánok következő hívekre-is. Ezek sem vólnának tekéletes ígéretek, ha az Ecclesia valaha elfogyhatna. Mert a fellyúl megbizonyított igazság-szerént valaki az Anyaszentegyházban nincsen, abban Szent Lélek sincsen³.

² Supr. f. 128, 129. II. k.

³ Supr. f. 143. II. k.

IV. Szent Ágoston ezt azzal bizonyította; mert a jó magnak nevedekni kel mind világ végéig⁴. Külömben pedig nem nevedekhetik, hanem az Anyaszentegyház dajkálkodása-által; mivel a ki az Ecclesiában nincsen, a Christus tagjai-közzé nem számláltatik, sem üdvösségre nem nevedekhetik.

⁴ August. vide supr. fol. 219. *Matt. 13, 30. Coloss. 1, 6*

V. A profeták-által a Messias országárúl Isten azt fogadgya, hogy állandó és örökös ország léssen, mely a töb birodalmokat meghöldoltattya, és semmi erőszakkal földhöz nem veretik: *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur: et Regnum ejus, quod non corrumpetur; Daniel. 7, 14, 27. cap. 2, 44. Regni ejus non erit finis; Lucæ 1, 33. Mich. 4, 7. Isai. 9, 7. Dabo Sanctificationem in medio eorum in perpetuum*⁵. *Spiritus meus, et verba mea,*

⁵ Ezech. 37, 26. *Isai. 61, 3. explicatum Luc. 4, 18. Isai. 59, 21. sermo est de iisdem, de quib. cap. 60, 61, ibi vero, Christo explicante, de Ecclesia.*

non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui in sempiternum. DEUS fundavit eam in æternum; Psalm. 47. 9. Non auferentur clavi ejus in sempiternum, et omnes funes ejus non rumpentur, quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster; Isai. 33, 20. Non vocaberis amplius Derelicta: sed vocaberis Voluntas mea in ea; Isai. 62, 4. Omne vas, quod fictum est contra te, non dirigetur; Isai. 54, 17. Ezek helyén nem maradnak, ha a Christus országa, az Anyaszentegyház, elfogy világ végéig.

⁶ Vide supra, fol. 218.

VI. A szent Írás arra ínt, hogy az újságokat és szokatlan tudományokat eltávoztassuk⁶; *Rom. 16, 17, 1. Timoth. 6, 20. Hebr. 13, 9, 2. Joan. 6, 10.* és a ki külömbet hirdet annál, a mit eleitül-fogva tanúltunk, azt hamis tanítónak tartjuk. Ezek külömben helyesek nem lehetnek, hanem ha minden időben megmarad az Ecclesia, és ő-benne hangoskodik az igaz pásztorok

tanítása. Mert ha elfogyhat az Ecclesia és ismét újonnan kel feléppülni, nem maradhatnánk abban, a mit eléb vallottunk; hanem az újonnan éppült Ecclesiának szokatlan és régi elomlás-után újobban feléppült tanításához kellene állanunk.

VII. A minémű tulajdonságát hallók az Ecclesiának, azok mind ezt bizonyítják. Mert az Ecclesia Christus jegyese, melyről Isten azt mongya: *Sponsabo te mihi in sempiternum, Osee 2, 19.* Az Ecclesia CHRISTUS országa, mely országnak soha vége nem léssen, úgy-mond az angyal; *Luc. 1, 33.* Az Ecclesia Christus háza, melyet nem fővenyen, hanem kő-sziklán éppített. Az Ecclesia Christus tagja, mely ő-tölle el nem szakadhat.

VIII. A keresztyénségnek egyenlő értelmével bizonyíthatjuk ezt az igazságot. Mert, a mint eléb mondók, mihent valamely szakadás újonnan fakadott, mely annak-előtte nem vólt, hanem egy vagy két tanítónak pártolkodásából kezdetett; ottan azzal kárhoztatták ezt a hívek, hogy új lévén igaz nem lehet; mert a Christus nyája soha el nem fogyhat, hogy ezt újonnan kellyen fondálni. Ennek-felette, valamely győlekezet tudománya az éleletes régi szent Atyák tanításával és az elébbi Anyaszentegyház vallásával nem eggyezett, eretnekségek-közzé szamlálták, mint ez-előtt megertők¹. Végezetre, hihetetlennek hirdették, hogy Isten minden nemzetségek-közzül kihadta volna gyomlálni az igazságot. Ezek és több hasonló præscriptiók mind azon fondáltatnak, hogy a Christus Ecclesiája soha el nem fogyhat és le nem omolhat. De halhadsza a régi szentek szavait e dologról: *Firma est Ecclesia Christi; nec cadere, nec disrumpi unquam potest². Ecclesia tempora sua habet, Persecutionis, et Pacis. Nam videtur sicut Luna deficere, sed non deficit: obumbrari potest, deficere non potest. nam et Luna, luminis imminutionem habet, non corporis³. DEUS fundavit eam in æternum; quid times ne cadat firmamentum⁴? Sed Ecclesia jam periit. Hoc dicunt illi, qui in illa non sunt, o impudentem vocem! Illa non est, quia tu in illa non es⁵? Ecclesia aliquando obscuratur, et tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: sed etiam tum in suis firmissimis eminent⁶. Ne quis existimet, eo ipso parvo tempore, quo solvetur Diabolus, in hac terra Ecclesiam non futuram: nam tribus annis, et sex mensibus, quibus totis viribus scæviturus legitur, tales erunt, cum quibus ei belligerandum est, ut vinci tanto ejus impetu insidiisque non possint⁷.* Ugyan-ezen formán szóllanak a több sz. Doctorok.

Supra, f. 219.

¹ Supra, fol. 221, 222.

² D. Martialis, ep. ad Burdegalem, c. 11, to. 3. Biblioth. PP.

³ Amb. 4. Hexamer c. 2. et loco cit. supr. f. 174.

⁴ Aug. to. 8. in Psal. 47.

⁵ In Psal. 101. Conc. 2.

⁶ Aug. epi. 48. post. medium Supr. fol. 247, 248.

⁷ 20. Civit. c. 8. Similia Beza, citatus supra, fol. 248.

Ez-előtt megmutatók, hogy senki az Ecclesián-kivül nem üdvözülhet. Azt-is megtanulók, hogy az egyenetlenségekben és a hitrűl támadott versengésekben az Ecclesiához kel halgatnunk. Tehát ha az Anyaszentegyház valamely üdőben elfogyott, akkor senki nem üdvözülhetett, sem a tekéletes igazság ismérére nem juthatott. Maga, a mint eléb megmutatók¹, Istennek atyai gond-viseléséhez szükséges, hogy minden üdők forgásában biznoyos módgyok légyen az embereknek az üdvösség megnyerésében; és világ végéig nyitva kellett az Ecclesia ajtajának lenni, hogy bémelessenek mindenek ő-beléje². Ha egy fejedelem azt parancsolná, hogy megölessenek, valakik az ő-tőlle nevezett városban nem találtnak, oly várast nevezne pedig, mely régen elpusztúlt és senki nem tudgya feltalálni: minden kétség-nélkül tirannus vólna, nem igaz fejedelem. Tehát ha az Isten arra kötelez üdvösségünk vesztese-alatt, hogy az Ecclesiában legyünk, mely régen elrontatott és e világon nem találtnak; nem lészen kegyes atyánk, hanem kegyetlen üldözünk.

2. A látható Ecclesiáról kel ezt a fogyhatatlanságot érteni.

Hogy valami színnel ezeket fejtelessék a pártosok, azt mongyák, hogy noha a választottak Ecclesiája, mellyet csak Isten maga ismér, soha le nem omol és el nem fogy: de a látható Ecclesia, melynek győlekezeti, pásztori és tanítási külső-képpen szem-előtt forognak, eldőlhethet és elfogyhat; úgy hogy mind ördög iskolái légyenek a látható győlekezetek.

I. Ez csak tétovázó csavargás és út-veszteni-való fogás. Mert először: Az Ecclesiának természetit és definicióját abban helyeztetik a pártosok, hogy ebben igazán hirdettetik az Isten igéje, és a szentségek tisztán szolgáltatnak. Melyből következik, hogy a választottak Ecclesiája sem lehet Isten igéjének hirdetése- és szentségek szolgáltatása-nélkül. Ennek-felette az igaz Ecclesia nem lehet

¹ Supra, fol. 148. II. k.

² Supra, fol. 169, 170.

³ Supra, fol. 170, 176, 177.

⁴ Rom. 10, 10.

elki pásztorok-nélkül³, kiknek legeltetések- és tanítások-által gyökerezik az igaz tudomány; és azért mondá szent Cyprianus és Jerónimus, hogy nem Ecclesia az, valamelynek papja nincsen⁴. Ha azért a választottak győlekezetinek külső szövetsége, pásztori, tanítási nincsenek: következik, hogy az ő nyájok nem CHRISTUS Ecclesiája. Sőt abban igaz hit sem lehet; mert az igaz hit hallásból, a hallás predikálásból vagyon, úgy-mond sz. Pál⁵. Chimæra

tehát az, es nem Christus Ecclesiája, valamelynek pásztori, doctori, tanítói nincsenek, kik az Isten ígését hirdessék. Másodsor. A kik abba a választottak Ecclesiajába szorultak, külső és ismérhető győlekezetbe adgyák-e magokat, vagy ki-ki magán marad, és sem keresztségben, sem egyéb isteni szolgálatban senkivel nincs semmi közök? Ha az eltévelyedett sokasághoz adgyák magokat, és azzal egy nyomon járnak az isteni szolgálatban: szinte oly hit-árulók, mint a ki mostan a törökhöz vagy sidóhoz adná magát, és az ő módgyok-szerént rendelné isteni szolgálattját. Ha pedig a választott Ecclesiának tagja ki-ki magán vólt, és senkivel külső társaságot nem tartott az isteni tiszteletben: egy az, hogy ha valaha effélék találtattak vólna a keresztyénségben, ezekről valahol emlekezet vólna az egyházi históriákban¹. Más az, hogy szentségek-nélkül, tanítók-nélkül, Isten ígésének hirdetése-nélkül vólna az ilyen Ecclesia; sőt nem lehetne Ecclesia, mely sok különböző tagok egyességéből állapodik, mint eléb hallók². Harmadsor. Azok a bizonyások, mellyek az Ecclesiát győzhetetlennek nevezik, arról az Anyaszentegyházról szóllanak, melynek külső győlekezete, pásztora, tanítása vagyon. Mert 1. Arról az Ecclesiáról mongya Úrunk, hogy diadalmas léssen az ördög-ellen, mely a sz. Péter vallásán és gond-viselésén fondáltatott, melynek igazgatására sz. Péternek adatott a meny-ország kulcsa. Ez pedig nem lehet oly Ecclesia, mellyet senki ne ismérjen. Mert haszontalan vólna másra bízni annak gond-viselését, a kit ingyen meg sem ismérhet a gond-viselő: az egy Isten-kivül pedig senki a választottakat nem isméri³. 2. Sz. Pál oly Ecclesiáról írja, hogy Christus eljövételéig megmarad, melyben doctorok és pásztorok őrzik a Christus tagjait⁴. Ugyan-azon Anyaszentegyházat igazságoszlopának nevezi és feljegyzí, mint kel abban magát viselni Timoteusnak⁵. 3. Christus annak az Ecclesiának ígéré, hogy végig velle marad, melyben a keresztség szolgáltatik és az Isten ígéje hirdettetik⁶. 4. A profeták országnak nevezik az Ecclesiát, és az Isten ígésének szüntelen zengését ígérík néki. A hol pedig igazságszolgáltató magistratus, tiszt-viselő rendek és polgári társaságok nincsenek, ország ott nem lehet. 5. Az Ecclesia oktatására heában igazítana, engedelmességére hiuságoson kötelezne minket Isten, ha ő-hozzá nem járúlhatnánk és tanuságot tőlle nem vehetnénk. 6. A sz. Atyák oly Ecclesiáról szóllanak, mely e világi dühösködésekkel harczol és viaskodik.

II.

Supr. fol. 248.
249. Vide infr.
li. 9. ca. 2, 2.
n. 4.

¹ Ut in simili
dixi, supr. fol.
248, 249.

² Supr. fol 183,
184, 703, 709.
III.

³ 2. Tim. 2, 19.

⁴ Ephes. 4, 12.

⁵ 1. Tim. 3, 15.

⁶ Matt. 28. 20.

3. A vissza-vonyók ellen-vetési megfejtetnek.

Nem akarván tellyességgel győzetteknek láttszani az újság-
 Apoc. 13, 3, 4. szeretők, ezek-ellen azt vetik. I. Az utolsó üdőkruíl azt mongya
 sz. János, hogy akkor minden nemzetségek az Antichristust imád-
 gyák. Úrunk-is imígyen szól: Mikor eljövend az Ember Fia,
 ' Luc. 18, 8. alítod-e, hogy hitet talál e világban¹? Mely mondással azt jelenti,
 a mit sz. Pál mondott, hogy szakadásnak kel lenni a Christus
 ' 2.Thess. 2, 3. eljövetele-előtt².

FELELET. Erre azt mondom, a mit imént sz. Ágoston szavai-
 ' Lib. 20. Ci- ból hallánk³, hogy az Antichristus idejében-is, mint szinte a pogány
 vit. c. 8. császárok üldözése-alatt megmarad az Anyaszentegyház, és az erős
 tagjaiban bajt áll a Christus ellenséginek; noha igen aláb szál az
 ő flainak száma és külső dücsössége. Ezt ő-maga Christus jelenti,
 mikor, *Matt. 24, 22.* azt mongya, hogy megrövidítettik a nagy
 üldözés ideje a választottakért. Tehát akkor-is lesznek oly válasz-
 tottak, kik meg nem esnek. Mikor azért sz. János azt mongya,
 Vide supra, hogy minden nemzetek imádni fogják a bestiát: azoknak sokasá-
 fol. 328. gát jelenti, kik megcsaltnak; mert az Írás szokása-szerént, a mi-
 ben sokan részesek, az mindeneknek közönségesen tulajdonítatik.
 Ezechiel profetánál azt mongya Isten, hogy mind az egész Israél
 ' Ezech. 3, 7. kemény-szívű és nem akarja halgatni az Istent⁴; maga egy kevés
 ' Ezech. 9, 4. szók-után azt veti, hogy sokan sírtak az eláradott istentelenség⁵.
 Ebből kitetczik, hogy noha vóltak isten-félők az Israél fiai-között,
 de a sokaság vétkét közönségesen az egész Israél házának tulaj-
 doníttya az Írás. Hasonló-képpen a galatabélieket válogatás-nélkül
 ' Galat. 3, 1. igazságtúl-szakadott bolondoknak nevezi szent Pál⁶; maga ugyan
 ' Cap. 6, 1. ottan azt mongya, hogy sok lelki férfiak vannak ő-közöttök⁷.
 A teremtésrűl írt könyvben azt olvassuk, hogy minden test meg-
 ' Gen. 6, 12. fertezettette úttyát⁸; maga ugyan ott Noët az ő nemzetségiben szent
 ' Vers. 9. és igaz férűnak nevezi⁹. Jeremias azt mongya, hogy a pásztorok
 ' Jer. 2, 8. és profeták eltévelyedtek¹⁰; maga Josias király idejében írta ezt
 Jeremias, mikor leginkáb tűndöklött sidóságban az igaz tudomány,
 4. Reg. 23. Azért sz. Ágoston magyarázván Christus Úrunknak
 előhozott szavait, *Filius hominis putas inveniet Fidem*, imígyen
 Aug. tom. 7. szól: *Hoc dictum, propter iniquorum abundantiam, et paucitatem*
 de Unit. Eccles. *bonorum. Propterea enim, tamquam dubitans Dominus hoc dixit;*
 c. 13. *neque enim dixit; Veniens Filius hominis, non inveniet fidem: sed,*
 Vide infra. l. 8. *Putas inveniet fidem?* Szent Pál azt mongya, hogy nagy szakadás
 c. 3, 3. n. 3. in fine.

lészen az Antichristus idétt, nem csak a romai birodalomnak világi országglasában, de a hitben-is. Azt pedig nem mongya, hogy tellyességgel elfogy az Ecclesia; sőt, ha szakadás lészen, megmaradnak sokan, sokan elválnak az Ecclesiától.

II. Ellen-vetés. Nincs oly tagja és része az Ecclesiának, mely a hitetlenség-által le nem omolhat. Tehát éppen az egész Ecclesia eldőlhethet. Ugyan-ezen dolognak erősítésére forgattyák azokat-is a bizonyságokat, mellyekkel vítattyák, hogy az Ecclesia eltévelyedhetik. Vide infra, l. 8. c. 4, 4.

FELELET. Nem ígérte Isten, hogy imez vagy amaz tagja az Ecclesiának el nem eshetik; hanem csak azt fogadta, hogy az egész Ecclesiát az ördög kapuja le nem dőjti. Ez az Istennek igaz ajánlása bátorságossá tészten minket az Ecclesiának állandó erősségérül.

HARMADIK RÉSZE.

Nem tévelyeghet az igaz Ecclesia.

1 Az újítók álhatatlanok e dologban.

Mikor az Arianusokkal, Anabaptistákkal és egyéb tévelygőkkel viaskodnak az új hit-faragó doctorok, csuda mely igen magasztallyák és böcsüllik az Anyaszentegyház méltóságát, erőssen kárhoyzotván, valaki ennek egyyességétül elszakad különböző tanítással. Hallók¹, mely erőssen szabodik az augustai Confessio, ¹Supr. fol. 585. hogy ő a régi Ecclesiától félnyommá sem mégyen. Feljegyzők², ²Supr. fo. 218, mint kötelez Calvinus mindeneket, hogy az ő annyoknak, az ^{219, 121, 145,} Anyaszentegyháznak, dajkalkodásátul el ne vallyanak. ^{II. k.}

Luther, midőn a Calvinisták-ellen az úr-vacsorájárul agyarkodik, imígyen szól: *Testimonium totius sanctæ Ecclesiæ, tametsi aliud nihil haberemus, solum nobis sufficere deberet ad rejiciendos fanaticos spiritus; nam periculosum, et horrendum est, quidquam audire, vel credere, contra unanimum testimonium, et Doctrinam totius sanctæ Ecclesiæ. Qui enim de eo dubitat, quod ab initio consentienter creditum est, idem facit, ac si Christianam Ecclesiam non crederet; damnatque istam Ecclesiam, tamquam hæreticam; imo et ipsum Christum, et Apostolos, qui Articulum Fidei nostræ (Credo sanctam Ecclesiam Catholicam) condiderunt. Aquæ Christia-* Luth. epist. ad Albert Brandenburg. Prussie Ducen, 1532. Vide Rescii Ministromac. Pistorii Analysisin, de Eccl. Luth. tom. 5. Lat. Vit. 1554. in 1. Cor. 15. f. 162.

nos, hæc consideratio fortissima est: Cum Christiana Ecclesia baptizet, certo sequi, hunc Articulum de Baptismo, verum esse, fieri enim non potest, tot eximios Christianos, stultos et amentes fuisse.

Calv. li. 4.
c. 1. n. 10.

Calvinust hallyuk: *Ecclesie autoritatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac ejus abrumpere Unitatem. Sic ejus autoritatem commendat Dominus, ut dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parvi momenti est, quod vocatur Columna, et firmamentum Veritatis, et Domus Dei, quibus verbis significat Paulus, ne intercيدات Veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam ejus custodem; quia ejus ministerio voluit Deus puram Verbi sui prædicationem conservari, et se nobis ostendere Patremfamilias. Ismét: Nullam fore Fidem constat, nisi sit prædicatio, Rom. 10, 17. Itaque hominum respectu, sustinet Ecclesia Veritatem; quia eam præconio suo celebrat: quia puram et sinceram retinet: quia transmittit ad posteros¹, etc. Töb hasonló szavait hallók Calvinusnak ennek-elötte², és nevezet-szerént amazt: *Non est spernendus Ecclesie consensus, quæ nunquam, nisi in Veritatem Verbi DEI consentit; Libr. 4. Instit. cap. 8. n. 15. Si vera Ecclesia Columna est, et firmamentum Veritatis: certum est, non esse Ecclesiam, ubi Regnum occupavit mendacium et falsitas; Libr. 4. cap. 2. num. 1.**

¹ Calv. 1.
Tim. 3, 15.
² Supr. f. 218,
219, 108,
145. II. k.

³ Luth. tom. 1.
Lat. Vit. 1545.
edit. a Lufft,
fol. 419.

Melanchton valami theseseket íra, mellyekrül azt mongya Luther, hogy *Breviarium, et fasciculus sunt eorum, quæ docuit ipse per annos Viginti³*; ezekben vagyon somma-szerént, a mit ő húsz esztendeig tanított. Azokban azért imígyen ír: *Catholica Ecclesia, significat consensum Sanctorum de Doctrina, omnibus temporibus. Qui ab hoc consensu discedit, discedit ab Ecclesia. Quare prudenter videndum est, quid consensus Doctorum, et piorum, in Ministerio probarit omnibus temporibus, ne novas, et Ecclesie ignotas opiniones recipiamus. Recte enim dicitur, Ecclesiam non errare⁴*. BEZA-is ezen pórázon fút, míg eszébe nem vészi magát, mint ez-elótt hallók⁵.

⁴ Ibid. f. 441.
Thesibus de
Obedient. et
Consensu
Ecclesie.

⁵ Supr. f. 266.
Supra, f. 164,
169, 170.

Végezetre minnyájan az újítók azt hirdetik, hogy az igaz Ecclesia igazán hirdeti az Isten ígését; igazán szolgáltattya a sacramentomokat; és a mint ez-után meghallyuk, ezt mongyák az Ecclesiának ismértető jelének. Mely ha úgy vagyon, tellyességgel lehetetlen, hogy az Ecclesia igazán ne hirdesse az Isten ígését. A ki pedig igazán hirdeti az Isten ígését, nem tévelyeg. *Ergo, etc.*

Ezeket beszéllik a pártosok, midőn a tőlők elszakadott pribékek zabolázására szükséges az Ecclesia méltósága. Ha ezek helyén maradnak, a romai Ecclesiának igaznak kel lenni, mint David Ferencz szavából hallók¹. I. Mert magok a pártosok sem tagadgyák, hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig igaz Ecclesia vólt a romai². Azért ha el nem fogyhat és nem tévelyeghet az Ecclesia, most-is igaznak kel annak lenni. II. Mert nem tagadhattyák az ellenkezők, hogy Luther-előtt egy-nehány száz esztendővel csak a romai Ecclesia vólt a Christus látható Ecclesiája. Ha azért azt-is megengedik, hogy a látható Ecclesia hamisat nem taníthat: világosan következik, hogy a romai Ecclesia a CHRISTUS Ecclesiája. Azért hogy ezt elkerüllyék az újítók, visszamongyák, a mit hallánk, hogy tanítanak, és felette böcsületlenül szólnak az Ecclesiáról. Luther azt beszél³, hogy semmit nem gondol vélle, ha ezer Ecclesia viaskodik ellene. Calvinus azt írja, hogy egy-nehány száz esztendőben, *Destructa, prostituta, fædissimo Adulterii genere inquinata, dissipata fuit Ecclesia*⁴; az-az, híres kurva vólt a CHRISTUS jegyese, házasság-törő vólt; elromlott, elszaggattatott vólt. Másutt azt írja, hogy a pápa-alatt megmáradott az Ecclesia; de, *Exitialibus doctrinis, ceu venenatis poculis, corrupta*⁵; hogy csak akkor hihetnek bátorságosan az Ecclesiának, mikor sz. Írásból szól: *Ecclesie autoritatem, Verbo annexam volumus. In quibus Verbo Dei nititur, nulla diffidentia vacillabit*⁶. Azért csak annyi hitelt, böcsületet és méltóságot tulajdonítanak a tévelygők az Ecclesiának, megnyit vagy Mahometnek, vagy a pokolbéli ördögnek; mivel ezekről-is azt hiszik, a mit az Ecclesiáról, tudni illik, hogy valamikor a sz. Írást tanítták, bátorságos az ő tanítások.

¹ Supr. f. 161.² Supr. f. 264, 265, 407.

Luth. supr. fol. 260.

³ Supr. fol. 147⁴ Supr. f. 224, 225.⁵ Calv. l. 4. c. 2. n. 12.⁶ Calv. l. 4. c. 8. n. 13.

Supr. f. 466, 467.

2. Az igaz Ecclesia tévelygésbe nem eshetik.

Senki a Catholicusok-közzül azt nem hiszi, sem taníttya, a mit Calvinus hamissan reánk fog, tudni illik, hogy az Ecclesia szabadgyában isten ígéje-ellen mindent végezhet⁷ és új hit ágazatokat csinálhat. Ezt ennek-előtte nyilván-való calumniának mondók⁸.

⁷ Calv. l. 4. c. 8. n. 10, 13.⁸ Supr. f. 275.

Azt hiszszük azért, hogy az Ecclesia új revelációkat és hit ágazatit nem ad a hívek-eleibe⁹: hanem az Isten ígétjét megismérteti, mellyik; ennek igaz értelmét előnkbe adgya; megítéli, mit hozhatni-ki ebből, mit nem hozhatni. Ebben pedig a három dolog-

⁹ Supr. f. 275.

ban úgy igazgattatik a Sz. Lélektől, hogy ezekben meg nem csalatkozhatik. Azért az Ecclesia úgy megerősített az igaz hitben, (mely örökös házasságának jegygyűrűje¹) hogy, noha az ő tagjai-közzül sokan elhullanak, de az Ecclesia, lába-alá tapodván a hóldat², (mely jelenti az álhatatlanság habozását,) semmi tévelygést és eretnekséget nem taníthat; fiaie-leibe hamissat nem adhat; hanem a mint régen az apostolokat és profetákat a Szent Lélek minden igazságra vezérlette, az Ecclesiát-is világ végéig oktattya és ígéleti-szerént igazságra vezérli, hogy el ne tántorodgyék, hitetlenségbe ne essék, hamis tudományt a hívek-eleibe ne adgyon.

Ezt ugyan-azon bizonyságokkal erősíthettyük, mellyekből az Ecclesiának végig megmaradását kihozók. Mert tudni-való, hogy akkor ledőlne és elveszne az Ecclesia, mikor hitetlenségbe esvén, elszakadna az Istentől.

Ugyan-ezent mutattyák az Anyaszentegyház tulajdonsági, mellyeket ennek-előtte feljegyzénk. Mert ha az Ecclesia megfosztatnék az igaz hittől és tévelygésbe esnék: sem Christus jegyese, sem tagja, sem országa, sem várasa és temploma nem vólna, sem Istennek fiaikat nem szólna.

De nagyob értelemért világos bizonyságokkal erősítsük ezt.

I. Arrúl a látható Ecclesiáról, melynek gond-viselését Péterre bízá Christus, néki adván a meny-ország kulcsát, azt fogadá, hogy ezt kő-sziklán éppíti, és a pokol kapuja győzedelmet nem vészen rajta. Mely mondásban néze Christus ama példa-beszédre, hogy az eszes ember nem fővenyen, hanem kő-sziklán éppít. A pokol kapuján pedig a szent Írás stylusa-szerént, *Genes. 22, 18. Judic. 5. vers. 8. Ezech. 26, 2. etc.* érti minden erejét a pokolnak, mely az ő kapuján kirohanhat. Ebből ilyen bizonyság támad. Ha az Ecclesia eltévelyedhetik és hamisságba eshetik, fővenyen éppített Christus és ígéletiben megcsalatkozott, meg hagyván az ördög-től győzetni Ecclesiáját; mert egyéb győzedelme nem lehet az ördögnek az Ecclesián, hanem ha ezt vagy kegyetlen üldözésivel tellyességgel kigyomlállyá, vagy megcsallya és tévelygésre viszi. Tehát Christus eleget nem tett fogadásának, a poklok erején diadalmat nem adván az Ecclesiának.

Némelleyek azt felelik erre, hogy ez az ígélet nem *absoluta*, általlyában-való, hanem *condicionata*, ok-alatt és határozva tétetett, tudni illik, ha az Ecclesia el nem mégyen a szent Írás-mellől. Ezt pedig azért rebesgetik, hogy a magok ítélő-széki-eleibe vívén

¹ Oseæ 2, 19, 20.

² Apoc. 12, 1.

Matt. 16, 18.
Matt. 7, 26.

Ita explicat
Augustin. li. 1,
de Symbolo,
ad Catechum,
cap. 6.

az Ecclesiát, ők tégyenek ítéletet, ha a szent Írás-szerént tanít vagy az-ellen. De ez hiúság és hamisság. Mert egy az, hogy ha CHRISTUS valami határral és condicióval akarta volna keríteni szavait, maga megjelentette volna; nem vetett pedig Úrunk az ő szavaihoz semmi condiciót, hanem általlyában tette az ígéretet. Más az, hogy a régi Doctorok az Anyaszentegyház tanításának tekielletes-vóltát ezzel állatták az Úrunk szavával. Harmad az, hogy ha a CHRISTUS ígéretit, mellyeket önnen-maga meg nem határoz, szabad nekünk condicióval értenünk: minden egyéb ígéretit és szavait meghatározhattuk; így az egész keresztyén hitet felforgathattuk, és mind a feltámadásról, örök boldogságról és hasonló dolgokrólvaló ígéreteket úgy condiciózhattuk, mint kedvünk tartya. Végezetre az újítók fő doctori ezt az Úrunk mondását az ő chimærajokról, az invisibilis Ecclesiáról általlyában, absolute értik.

II. Nem valami tűndér és szem-fény-vesztő Ecclesiáról, hanem arról, a melyhez folyamhatunk és igyünket eleibe vethettyük, mongya CHRISTUS, hogy a ki ennek szavát nem fogadgya, úgy tartsuk, mint pogányt. Ha csak *privata controversiákról*, két három ember-közöt támadott egyenetlenségről szóllana-is ez-aránt CHRISTUS; Matt. 18, 17. künyű volna ebből megértenünk, *a minori ad majus*, hogy sokkal inkább az Ecclesiához kel halgatni az isteni dolgokban, ha mindennapi egyenetlenségek leszállításában ily nagy méltósággal köteleztünk az Ecclesiához. De a mint eléb mondám, Úrunk az ő mondását nem határozza *ad privatas causas*, kevés emberek-közöt Supra, fol. 117, 136. II. k. támadott versengésekre, hanem általlyában minden dologban, valamelyben valaki megbántatik, az Ecclesia engedelmességéhez kötelez. Sokan igen megbántatnak pedig, mikor a hitnek egyyessége felbontatik és az igaz szeretet felzavartatik.

Ebből azért az Úrunk parancsolattyából következik, hogy az Ecclesia hamissat nem taníthat. Mert ha az Anyaszentegyház megcsalatkozhatik és minket megcsalhat: tehát mikor általlyában ennek engedelmességére kötelez Christus, az Ecclesiától taníttatott eretnekségre kötelezne. Ha az Ecclesia hamissat taníthatna, nem azt parancsolta volna Christus, hogy általlyában őtet halgassuk, hanem azt mondotta volna, hogy ne engedgyünk mindenekben néki; eléb az ő ítéletit megítéllyük, és ha helyesen parancsol, úgy kövessük. Erössíthettyük ezt a bizonyágot az ó-testamentombéli Ecclesia példajával. Mert, a mint mondók, az ő pásztorinak tartoztak minden tétovázás-nélkül engedni a törvényről támadott egyenetlenség-

ben; fel-is fogadta Isten, hogy igaz ítéletet tésznek. Nem illet tehát, hogy alacsomb renden lenne az Ecclesia dolga, és keveseb ajándékkal gazdagíttatnék az ő vő-legényétül.

Ephes. 4, 12.

III. Szent Pál arról a látható Ecclesiáról szólván, mely lelki pásztoroktól legeltetik, azt mongya, hogy Isten a végre rendelt doctorokat és pásztorokat az Anyaszentegyházban, mind valamíg Christus-eleibe megyünk, hogy az igazságban megtartassék és minden tudományok szelétül el ne ragadtassék. Ha az egész Anyaszentegyház vagy minnyájan az ő vezéri és pásztori hamisságba esnének, az igazság-mellől elhajolnának, nem vólnának doctorok és pásztorok, kik a Christus tagjait hamisság szelétül óltalmaznák, a Christus házát éppítenék, hanem hamis tanításokkal ördög barlangját éppítenék.

1. Tim. 3, 15.

Vide supr. fol
117. II. k.

IV. Ugyan-ezen sz. Pál azt a látható Ecclesiát, melyben mint kellyen magát viselni Timoteusnak, feljegyzí, igazság oszlopának és erősségének nevezi. Mely metaforával három dolgot ád előnkbe.

Apoc. 3, 12.

1. Oszlopnak nevezvén, állandóságát jelenti. Mert miképpen szent János azt, a ki bévitetik meny-országba, oszlopnak mongya, mivel mozdíthatatlanúl marad a dücsösségben és meg nem hajol a bünre: azon-képpen sz. Pál oszlopnak nevezi az Ecclesiát, mert hamisságra nem hajolhat. Azért bátran hozzá támaszkodhatunk, mert le nem dől, mint az ingadozó nád; és akkor lészen állandó a mí hitünk, mikor ehez az erős kő-szálhoz köttyük hitünk hajóját.

3. Esdr. 4, 38.

2. Igazság oszlopának mongya. Mert miképpen az igazság le nem dől és meg nem győzetik, akár-mint ostromoltassék; mivel, a mint Esdrásnál olvassuk, erősebb mindeneknél: azon-képpen az Ecclesia le nem dőlhet; mivel az igazságot tartván, véle-eggyütt kel az igazságnak vagy ledőlni, vagy fenn állani. 3. Nem csak igazság oszlopának, de erősségének nevezvén az Ecclesiát, azt jelenti, hogy ina szakad és erőtlen az igazság, ha az Ecclesián nem áll, ha ő-tölle nem tartatik; mert még az evangeliomot sem hinnők, ha

Supra, f. 142,
143.

az Ecclesia nem tanítana, mint sz. Ágostontúl hallók. És ha semmi hatalmasb, erősebb és állandób nincs az igazságnál: künyű meg-gondolnunk az Ecclesia vastagságát, mely az igazság erőssége. Ezek mind füstbe mennek, ha az Ecclesia hamisságot adhat előnkbe.

Initio hujus
capitis, 1.

Prior est Eccle-
sia Scripturis:
supr. f. 12. II. k.
et seq. Et in-
fra, hoc libro,
cap. 6, 1.

És az igazság maga-is ledőlhet, ha meghanyatlik az oszlop, mellyen éppíttetett az igazság. Ennek a bizonyásnak erejétől meggyőzetvén Calvinus, nem régen előhozott szókkal nyilván vallá, hogy a Christus országában a hamisság nem regnálhat.

Azt felelik itt némellyek, hogy azért oszlop az Ecclesia, mert a szent Írást megőrzötte, melyben az igazság találtatik.

De ez nem elégséges. Mert sz. Pál emlékezetet sem tészén a szent Írásról, hanem közönségesen az igazságról. Ennek-felette az Anyaszentegyház, még minek-előtte az apostolok és evangelisták irtanak volna, igazság oszlopa volt, noha akkor nem őrzötte az új testamentomot. Tovább, ha igazság oszlopának és erősségének mondatik minden Ecclesia, mely a bibliát őrzi: tehát a sidók, arianusok és anabaptisták győlekezete igazság oszlopa és erőssége lészen, csak jó vasas ládában tartsa a bibliát; ha szinte azt hamis magyarázattal ördög győlekezetinek óltalmára facsarja-is¹. Végetre, ez-előtt megmutatám², hogy ha a sz. Írásnak igaz őrizetiben meg nem tántorodhatott az Ecclesia: az ő értelmében és közönségesen a hit dolgaiban sem tehettük kétesse tanítását.

Hebr. 13, 17.
Luc. 10, 16.

¹ Apoc. 2, 9.

² Sup. ex Aug.
fol. 142, 143.
latius, f. 459.

V. Sok helyen arra kötelez fejenként a szent Írás, hogy a mí-előttünk járó pásztoroknak engedgyünk, mert valaki ezeknek nem enged, Istennek nem enged. Okát azt adgya; mert ezeket a Sz. Lélek helyhezette az Ecclesiának igazgatására³. Ha az Anyaszentegyház pásztori közönségesen eltévelyedhetnek, és a híveket Isten-ellen tusakodó hamisságra vihetik: nem kötelesek a CHRISTUS juhait, hogy általlyában engedgyenek azoknak, a kik veremre vihetnék.

³ Act. 20, 28

VI. Az Anyaszentegyház az ő tudományának tisztaságáért, mindenestül szépnek⁴, mocsok-nélkül-valónak neveztetik⁵. Maga-is Christus azt ígéri, hogy világ végig véle marad⁶; oly Sz. Lelket ad, mely örökké nálla lészen⁷ és minden igazságra taníttya⁸; oly ajándékot ígér, mely az apostolok-után sem szűnik-meg, hanem az utolsó napig velünk marad. Melyből kitetczik, hogy az apostolok halála-után azon bizonyos vezérlője vagy az Ecclesiának, mely az apostolokat igazgatta. Ezt az ajándékot nem ígérte CHRISTUS emez, amaz egy embernek, ki megcsalatkozhatik és világ végéig nem marad: hanem az egész Ecclesiának, mint szépen magyarázza szent Ágoston: *Hoc universæ Ecclesiæ promissum, quæ aliis morientibus, aliis nascentibus, hic usque in sæculi consummationem futura est.* Az igazság Lelke nem egyébre szükséges, hanem hogy a hamisságtól őrizzé az Ecclesiát; mert ha hitetlenségbe esnék és így elfogyyna, nyilván-való, hogy-véle nem maradna a Sz. Lélek mind örökké.

⁴ Cant. 4, 7.

⁵ Eph. 5, 27.

⁶ Mat. 28, 20.

⁷ Ioan. 14, 16.

⁸ Ioan. 16, 13.

Aug. epist. 80.
sub. finem.

Ephes. 5, 24,
25, 32. Vide

Logi Alogi, c.

5, 5.

VII. Szent Pál házasságnak nevezi CHRISTUS-nak az Ecclesiával való szövetségét és azt kívánnya, hogy példa légyen a jó háza-

sok-előt Christusnak az Ecclesiához-való kötelessége. Ha azért az emberek-között megerősödött házasság kötelét egyéb a halálnál félbe nem szakaszthattya: kétség-nélkül ez-is az Ecclesiával-való házasság örökös. Mely dologrúl szólván Isten Oseas-által azt mongya, hogy örökös jegyesül fogadgya az Ecclesiát; és eljegyzésének

⁹ Oseæ 2, 19,
20.

gyűrűjét az igaz hitet mongya lenni⁹. Ha azért nem csak örökös, de az igaz hiten éppítetik ez a házasság: minden kétség-nélkül meg kel örökké maradni az Ecclesiában az igaz hitnek. Azon-képpen a Christus jegyesét, az Ecclesiát, példájúl adgya szent Pál és azt kívánnya, hogy oly igaz légyen az aszony férjéhez, mely igaz az Ecclesia Christushoz: *Sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et Mulieres Viris suis subditæ sint*. Bezzeg, ha csak ideig vólna hív az Ecclesia, az-után az ördöggel bagzana; nem jó példa adatnék szent Páltúl a házasság-béli aszonyoknak.

Isai 6t, 9.

c. 59, 21. Luc.
4, 18.
Plura vide supra, f. 155. II. k.

VIII. Nyilván ígéri az Isten Isaiás-által, hogy örökké állandó frigyét és szövetséget vét az Ecclesiával; sőt azt-is melléje veti, hogy soha az ő szent ígéje el nem távozik tőlle: *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui in te est, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, a modo, et usque in sempiternum*. Ezek meghamissodnak, ha az Ecclesia tévelygésbe esik.

IX. Az egész keresztyénség és a sz. doctorok egyenlő értelméből, szokásából, praxissából bizonyodik tanításunk. Először. A régi szentek és nevezet-szerént szent Ágoston, sok helyen taníttya¹, hogy bolondság az-ellen versengeni, a mit az Anyaszentegyház jóvá hagyott; és a ki meg nem akar csalatni, az Ecclesia tanítását kövesse; mert ennek Isten ád bizonytságot. Másodsor. Mikor valami egyenetlenség támadott az Ecclesiában, öszve győjtötték a pástorokat, kik az egész Ecclesia képében (mint az ország gyölésében a választott fő népek ország nevével végeznek) megmutatták, mit kel tartani a közbe-vetett dologrúl. És noha az ellenkedők írást mutogattak²; de a mit elvégezett az Ecclesia a közönséges győlekezetben, azt úgy tartották a hívek, mint az evangeliomot³. Ennek pedig a győlekezetekben-való végezéseknek példaját az apostoloktól vették, mint ez-előtt megmutatók⁴. Ily bátran az Ecclesia tanítására nem támaszkodtak vólna a hívek, ha bizonynal nem hitték vólna, hogy meg nem tántorodhatik és tévelygésbe nem eshetik tanításában. Harmadsor. Világos szókkal taníttyák a szent Doctorok,

¹ Locis citatis
supr. f. 161,
162, 53, 136,
137. II. k.

² Vide supr. fol.
219, 220, 117.
II. k.

³ Supr. f. 162,
163, et 266.

⁴ Supr. f. 117.
II. k.

hogy az Ecclesia soha el nem omlott és semmi tévelygésbe nem esett. Halhadsza Cyprianus mártirt: *Adulterari non potest Sponsa CHRISTI; incorrupta est, et pudica: Unam domum novit; Unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit*¹. Ugyan-ezent írja szent Ágoston, *Tom. 8. in Psalm. 103. Conc. 1. et 2. in illud: Fundavit terram, etc*². Annak-okáért mihelyt bizonyosok voltak a hívek, hogy az Ecclesia valamit tanít, azt nagy bátran, ok-vetetlen követték. Végy példát szent Ágostonról. 1. Azt mongya, hogy a négy evangeliomot azért böcsüllí és hiszi, mert ezt az Ecclesia bévette; *Lib. contra Epist. Fundam. cap. 5. 2.* Ha a halottakért-való imádkozásról sohílt nem emlekeznék-is a szent Írás, azt mongya szent Ágoston, hogy elég vólna az Ecclesia szokása; *De Cura pro Mortuis, cap. 1. 3.* Hogy a kisedeket meg kel keresztelni, az Ecclesia méltóságával és szokásával erőssíti; *Epist. 28. et Libr. 10 de Genesi, ad literam, c. 23. 4.* Hogy az eretnekektől keresztelteket nem kel vissza-keresztelni, noha az Írásban nem olvassuk; de azt írja szent Ágoston, hogy a szent Írást akkor követtyük igazán, mikor azt mívellyük, a mi tetczett az Ecclesiának; *Libr. 1. contra Crescon. cap. 33. 5.* A sz. Írás könyveinek cónonát az Ecclesia tanításával erőssíti, *Serm. 191. de Tempore. Azzal fejezi-bé mondásit, Epist. 118. cap. 5.* hogy valamit az Ecclesia cselekeszik, az-ellen disputálni balgatagság.

¹ Cyprianus, de Unitate Eccl. n. 20.

² Alios, vide supra, f. 152, 153. II. k. et seq.

X. A Credóban ezen igazságról tészünk vallást. Mert az Ecclesiát szentnek hiszszük lenni. A mit hitnek ágazattyájúl vallunk, hamis nem lehet. Tehát mindenkor meg kel maradni a sz. Ecclesiának. De ha tévelygésbe esnék, hamisságba keverődzenék: kiesnék a szentségből, mely hit-nélkül nem lehet. Sőt tellyességgel elfogyna; mivel nem fogyhat-el külömben az Ecclesia, hanem-ha vagy üldözés-miatt mind egyyig megöletnek a hívek, vagy az igazságtúl elszakad. Azért valamely igaz a mí hitünk ágazattya; oly igaz, hogy az Anyaszentegyház tévelygésbe nem eshetik és mindenkor megmarad.

XI. Ha az egész Ecclesia tévelygésbe eshetik, soha senki a maga religiójában bátorságos hittel meg nem nyughatik, a mint éléb-is mondám. Mert ha az igaz Ecclesia úgy eshetik tévelygésbe, hogy mikor legjob úton itéli hogy jár, akkor igen tévelyeg: tehát én-is, te-is, harmad-is így járhatunk; holott senki nékem és néked nem adott bátorságosb állapotot, hogy-sem az Ecclesiának. E felett, a mely Ecclesiában vagyok, azon-is megtörténhetik, hogy

Vide supra, fol. 156.

mikor leginkább nem véli, akkor leginkább tévelyeg. Honnan lehetek tehát bizonyos, hogy immár-is meg nem történt? Mivel pedig az igaz Ecclesia-kivül senki nem üdvözülhet: ha eltévelyedhetik az Ecclesia, senki üdvösséget nem remélhet.

XII. Ha az Ecclesia eltévelyedhetik, a hitben-való eggyesség, mellyet a szent Írás sokszor parancsol¹, semmi-képpen meg nem maradhat a keresztyénségben, mint csak nem régen sz. Ágostontól² értők³, és ennek-előtte meg-is bizonyítók³; mert semmi mód nincsen a hit-béli versengések leszállításában, ha az Anyaszentegyház tanítását kétesse tévszük. Annak-felette azt sem tudhattuk, melyek a szent Írás könyvei⁴, és minémű értelemben kel az Isten ígését venni⁵, ha bizonytalan és tévelygésre-vihető az Anyaszentegyház tanítása. Ha pedig ezeket bizonyosan nem tudhattuk: csak habozás és kételkedéssel tellyes vélekedés az egész keresztyén vallás, mint ez-előtt nem egyszer hallók⁶.

XIII. Az újítók egy privatus keresztyénnek annyit tulajdonítanak, hogy őtet belső oktatással minden igazságra vezérli az Isten, úgy hogy el ne tévelyedgyék. Mi az oka tehát, hogy ettől a privilegiontól az egész Ecclesiát megfosztyák, mellyet egy közembernek engednek? De mivel ezt a bizonyosságot eléb-is említők, nem szükség erről szót szaporítani.

Ebből a megbizonyodott igazságból következik, hogy sem a közönséges győlekezetek végezése, sem az Anyaszentegyház doctorinak és pásztorinak egyenlő értelme, sem az egész keresztyénségnek közönséges szokása hamis nem lehet; mivel, ha ezekben tévelygés lehetne, az egész Anyaszentegyház eltévelyedhetnék. Mert Isten a végre hadta a pásztorokat az Ecclesiában, hogy a hamis tudományok szelétül el ne ragadtassanak a hívek; elragadtatnának pedig ő-felőlők, ha minnyájan eltévelyednének a pásztorok. Annak-felette azt parancsolja Isten, hogy engedelmesek legyenek az ő hívei az Ecclesia pásztorinak. Ebből következik, hogy bátorságon követhetik a hívek, a mit a pásztorok közönséges értelemmel tanítanak; nem lehetne pedig semmi bátorság az ő-utánnok indulásban, ha ők-is megcsalatkozhatnának. Ollyanok azért a doctorok az Ecclesiában, mint a szem a testben. És miképpen, midőn a test szemmel lát, az egész test mondatik látni, a mit a szem lát: azon-képpen az egész Ecclesiának itéleti az, valamit közönségesen az ő vezéri javallanak.

¹ Philip. 2, 2. c. 3, 16, 1. Cor. 1, 10. et c.

² Supr. f. 143, 144, 145. II. k.

³ Supr. f. 152, 153.

⁴ Supr. f. 458, 459. et seq.

⁵ Supr. f. 153. II. k.

⁶ Supr. f. 150. II. k. et seqq.

Supr. f. 150, 176, 177. II. k. et seqq.

3. Az új hit-faragók ellen-vetési megfejtetek.

Egy pórázon futnak és egy hajóban eveznek a mostani tévelygők Nestoriussal, ki magának azt tulajdonította, hogy ő kezdette igazán érteni a szent Írást; ő-előtte az egész Ecclesia tévelygett. Mesterkednek azért, hogy az Ecclesiának méltóságát elrontsák. Vallyák magok-is, hogy a romai Ecclesia, első öt-száz esztendőben igaz Ecclesia volt. Ebből nyilván következik, a mint eléb-is mondám, hogy most-is igaz Ecclesia a romai, ha az Ecclesia el nem tévelyedhetik. Hogy azért ezt elkerüllyék; igen vítattyák, hogy az Ecclesia tévelygésbe juthat és megcsalatzkozhatik. Ezt ilyen formán bizonyíttyák:

Lirin. supr.
fol. 153.

I. Bizonyosság. Közönségesen minden emberről mongya a sz. Írás, hogy hazugság-alá vettetik és megcsalatzkozhatik. Ha azért Cyprianus, Tertullianus, Origenes, *etc.* megbotlottak: nincs oly tudós szent ember, a ki meg nem csalatzkozhatik. Ha a jerusalemi, alexandriai, galatabéli, *etc.* ecclesia eleshetett: nincs oly győlekezet mely a tántorodástúl nem félhet. Mivel azért nem egyéb a közönséges győlekezet, hanem ezek a particularis, rész-szeréntvaló győlekezetek: a tellyes Ecclesia-is eltévelyedhetik, holott ennek minden tagjai eleshetnek.

Rom. 3. 4.
Psal. 115, 2.

FELELET. Ezen bizonyossággal állassák azt-is, hogy az apostoloknak sem bátorságos hinnünk; mert ők-is emberek voltak. Noha azért az emberi gyarlóság, magán, nem állandó az igazságban, hanem igen könnyen megcsalattatik: de mikor az Isten azt fogadgya, hogy valakit el nem hágy, hanem megőriz hamisságtúl, nem kel félnünk, hogy eltévelyedgyék az Isten ígéletivel megerősített ember¹. Mivel azért az Ecclesiát, szinte mint az apostolokat, ilyen ígéletivel feltisztelte Isten, ne féllünk, hogy veremre vigyen az Ecclesia. Nem tagadom azért, hogy akár-mely nemes, bölcs, tudós Doctor megcsalatzkozhatik, ha azt míveli, a mit hallók, hogy Origenes és a töb tévelygők cselekedtek, magok eszeskedése-után indulván². De abból, hogy magán mindenik tagja és része az Ecclesiának eltévelyedhetik, ki nem jó, hogy egyszer s mind az egész Ecclesia megcsalatzkozik; szinte mint akár-mely ember meghalhat ítélet-előtt; de hogy minnyájan meghallyanak az utolsó nap-előtt, nem lehetséges, mert az Isten fogadása külömbet tart. Ennek-felette azt sem hadgyák helyén a sz. Doctorok, hogy a közönséges Anyaszentegyháznak minden része eltévelyedhetik;

Vide supr. fol.
95, 105. II. k.

¹ Verba Augustini, supr.
f. 163, 164.

² Supr. f. 102.
II. k.

A Divisis ad collecta, non valet argumentum.

mert ezennel meghallod, hogy a romai Ecclesiát rész-szerént-is győzhetetlennek mongyák.

II. Bizonyosság. Ha az ó törvénybéli Ecclesia eltévelyedhetett: kétség-nélkül most-is megcsalatozhatnak az Anyaszentegyház. Mert Rom. 11, 21. sz. Pál mongya¹, hogy ha a sidókat kivágta Isten, kik természet-szerént-való ágak vóltak, a pogányságból szedett óltoványokat-is kimettszi, ha jól nem gyümölcsöznek. Noha szinte mint az Ecclesiának, úgy a synagógának ígéretet tett vala, hogy örökké velle marad². Az ígéretek erejével azt vélték a sidók, hogy meg nem csalatozhatnak: *Non peribit lex a Sacerdote*³, és erőssen bizakodtak, hogy az Isten temploma ő-nállók vagyon⁴; fején-is maraszták Jeremiást, hogy pusztulásokrúl profetála⁵. Bizonyos dolog pedig, hogy sokszor az egész synagóga elhanyatlott. Tehát az Ecclesia-is tévelygésre juthat. A bizonyosság második részét azzal mutattyák; mert a pusztában Aaront, fő papi-fejedelmet követvén, bálványozásba esék az egész synagóga⁶. Az-után Urius papi-fejedelem eltántorodék⁷. Végezetre, Christusrúl azt végezték a papok, hogy halált érdemel⁸. Az Írás-is gyakran mongya a synagógának vezérirúl, hogy minnyájan vakok; *Isaiæ 56, 10. Jerem. 2, 8. Cap. 8, 8. Cap. 6, 13. Cap. 5, 30. Cap. 10, 21. Cap. 26, 11.* Sok hamis vélekedésit feddi Úrunk-is a synagógának; *Matth. 15, 5. Cap. 23, 16.*

FELELET. ELŐSZÖR azt mondom, hogy sokkal külömb állapotya vagyon az Ecclesiának, hogy sem a synagógának. Azért nem következik, hogy a mi megesett a synagógán, az Ecclesián-is megtörténhetik. Mert sz. Pál azt mongya, hogy a menyivel job vólt, a ki-által az új törvény adatott; és a menyivel böcsülletesb az új törvény: annyival job ígéretet tett Isten az Ecclesiának: *Melioribus repromissionibus sancitum est.* És bizonyította a Jeremias mondásával, hogy nem olyan testamentom az Ecclesiáé, mint a synagógáé, hanem sokkal böcsülletesb. Azért Isaias-által az Ecclesiárúl szólván Isten⁹ (a mint magyarázza sz. Pál, *Galat. 4, 27.*) nem csak azt mongya, hogy töb fiai lésznek az Ecclesiának és sokkal meszszeb terjed¹⁰; de arra eszküszik, hogy soha meg nem szégyenül¹¹; és a mint Noënek ígéretet tett, hogy víz-özönnel nem veszti a világot, úgy ígéri, hogy el nem veti az Ecclesiát; sőt hogy elvész, valaki ennek nem enged. Ennek-felette sz. Pál azt írja, *Galat. 4, 31.* hogy a synagóga szolgáló vólt, az Ecclesia aszszony; amazt Agar jegyzette, mellyet Ábrahám megvete; az

¹ Rom. 11, 21.

² Ps. 104, 10.

Isai. 49, 15.

³ Jer. 18, 18.

⁴ Jer. 7, 4.

⁵ Jer. 26, 9.

⁶ Exo. 32, 4.

⁷ 4. Reg. 16, 10.

⁸ Ioan. 11, 48.

c. 18, 30, 35.

Matt. 26, 66.

Hebr. 8, 6, 8.

Jer. 31, 32.

⁹ Isai. 54.

¹⁰ vers. 1, 2.

¹¹ vers. 4, 9, 10.

17.

Ecclesiát Sára, mely örökös házas-társ marada. *Nihil ad perfectum adduxit lex; Hebr. 7, 19.* Végezetre, nem csak azt ígéri Isten az Ecclesiának, hogy ő-maga lészen tűz-bástyája; és a ki ártani akar néki, az ő szeme-fényét bántya; *Zach. 2, 5, 8.* de azt-is, hogy *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam.* A synagógárúl pedig Matt. 16, 18. sokszor megjövendőlli, hogy elóltatik, elfogy. Ugya-is a synagóga árnyéka vala a jövendő Ecclesiának¹. Tehát meg kellett üressedni; ¹ 2. Cor. 3, 11 végének kellett lenni². Annak-okáért, mikor az Isten azt ígéri, ^{Hebr. 3, 1.} ² 2. Cor. 3, 7 hogy soha el nem hadgya az Israél népét: azt mongya sz. Ágoston, 1. Cor. 13, 11 hogy akkor-is az Ecclesiának örökös maradását ígéri: *Æternitas, non umbræ ac figuræ, sed quod per ipsam adumbrabatur, figurabaturque, promissa fuit; Augustin. 17. Civit. c. 6.* mert az árnyék és példa, mikor bétellyesedik, nem mondatik elveszni, hanem Matt. 5, 17 bétöltetni.

MÁSODSZOR. Rend-szerént az előhozott bizonyságokra künyű megfelelnünk. Jeremias feddi a sidók vakmerőségét, hogy az ő predikállása-ellen némely papok-mellé csatlották magokat, mint-ha minden papot csak magán, vagy némely esze-veszett pártosokkal-eggyüt illetné az Isten ígéreti. Azt pedig sohúlt Jeremias nem mongya, hogy minnyájan a sidók ő-ellene tusakodtak; sőt azt írja, hogy sokan a vének-közzül mellette kiállottak, és az esze-vesztő papok-ellen mególtalmazták őtet. Továb, noha a synagóga tagjai sokszor elestek, de mindenestül a synagoga addig el nem tévelyedett, meddig tartottak az Istentül nékie tett fogadások. Mert a synagógának azt nem ígérte Isten, a mit az Ecclesiának, hogy világ végig minden igazságra vitetik, és soha az ördög erejétül le nem dőjtetik: hanem inkább a Messias eljövetele-után elhanyaglását megjövendőltette. És nem csak az egész sidóságra vakságot mond Jeremias, hogy száll a Christus jövetele-után; hanem Ezechiel azt írja, hogy *Lex peribit a Sacerdote, et consilium a Senioribus.* Vége- Ezech. 7, 26. zetre, a synagóga tanításának bizonyos-voltát a törvény magyarázattyához határozta Isten, mint eléb jelentők. Azért az ígéretek- Supr. fol. 115. II. k. szerént a tellyes synagóga sem taníthatott tévelygést addig az üdőig és azokban a dolgokban, mellyekre szolgált az Isten fogadása.

Az Aaron cselekedetit a mi illeti, azt mongya sz. Ágoston, hogy Aaron nem tanította, nem-is ítélte, hogy az arany-borjút imádni kel; noha a félelem reá-vitte, hogy megöntette a borjút: Augu. 14. Civit. c. 11. *Erranti populo ad Idolum faciendum, non consensit inductus, sed*

cessit obstrictus. Ennek-felette, nem az egész synagóga tévelygett akkor; mert Moyses volt papi-fejedelme a sidóknak, mikor ez a botránkozás történt; Aaron akkor papi-fejedelemségre nem emeltetett vólt, mint kitetczik a sz. Írásból. Mert az Isten sátorának felállatása-után szentelteték Aaron papi-fejedelemségre, *Exod. 40, 12. Levit. 8, 12. Exod. 29, 4*. Az Isten sátora pedig az Egyptomból kijövés-után esztendővel emelteték-fel, *Exod. 40, 1 et 15*. A bálványozás sokkal ez-előtt vólt, akkor mikor Isten a törvényt kiadta, az-az, három hólnappal a szabadulás-után, *Exod. 19, 1*. Noha azért Aaron pap vólt annak-előtte, a mint olvassuk, *Exod.*

Ita Aug. Hieronym. Leo, Nazianz. ap. Bellarm. lib. 5. de Pontific. c. 9. Valentia, 3. Parte, Disput. 9. qu. 3. p. 1.

28, 1, 4. de papi-fejedelem nem vólt. Moysést pedig a sz. Írás papnak nevezi, *Psal. 98, 6*. és papi tisztinek áldozatokban-való szolgálattját említi, *Exod. 29, 10, 13, 18. Levit. 8, 12, 14, 18, 22*. Az Aaron halála-után-is Eleazart Moyses szentelte, *Exod. 29, 29. Num. 20, 25*. Nem csak Moyses, de a leviták-is tiszták vóltak a bálványozástúl. Mert mikor Moyses azt mondotta vólna, hogy a ki az Úré, ő-melléje mennyen: a leviták mind hozzá-állának, és harmincz-három ezeret vágának-le a bálványozókban; *Exod. 32, 26, 28*.

4. Reg. 16, 11, 12. 2. Paral. 28, 22, 23,

Urias vétkezett, oltárt csináltatván az Isten házában, és nem olyan oltáron áldozván, minémút Isten rendelt vala: de hogy bálványt imádott vólna, vagy a synagógát tévelygésre vitte vólna, az Írás nem mongya. Vétkezett azért Urias, *in facto*, cselekedetiben, a királynak kedveskedvén: de hogy, *Judicio legali*, mint bíró hamissat tanított vólna, és az egész synagógát tévelygésre vitte vólna, a sz. Írásban nem olvasom.

¹ Supr. f. 115. II. k. Aliam responsionem, vide supra, f. 276.

² Staplet. Relect. Controv. 1. qu. 4. art. 2. ad 7. Bellarm. 2. de. Concil. c. 8. Lib. 3. dn Eccles. c. 17.

Gretscr. Defens. Bellarm. lib. 3. ca. 4. de Verbo Dei, f. 1245.

Az Annas cselekedetire két-képpen felelnek a doctorok. Először, a synagógának nem külömben, hanem bizonyos határ- és mód-alatt ígértetett, hogy meg nem csalatkozik, tudni illik, midőn a sz. Írás értelmét magyarázza, mint ennek-előtte a Moyses szávaiból bizonyítók¹. Azért igen-is vétkezett a synagóga, mikor Úrunkat halálra ítélte; de ez a csalatkozás oly dologban vólt, melyrűl Isten fogadást nem tett, hogy el nem hadgya tévelyedni a synagógát, mint fogadást tett, hogy az Írás magyarázatban megőrizi őtet. Másodsor, azt felelik némellyek, hogy az Isten ígértit nem kel meghatározni, mikor önne-maga meg nem határozza². A synagógának tett ígértit pedig Isten ő-maga határozta a Christus jövetelére; és megjövendőltette, hogy a Messias eljövése-után, *Peribit lex a Sacerdote, Ezech. 7, 26*. elvétetik az igaz ítélet a papoktúl. Akkor, *Deficiet Hostia et Sacrificium; Erit in Templo*

*abominatio desolationis; usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio*¹. *Non erit ejus populus qui eum negaturus est*².
 Akkor tellyesedik-bé, a mit Isaias mondott, hogy a sidók, a mit látnak és hallanak, nem fogják érteni; megvakúl szívek, megkeményül fülök, bététetik szemök, hogy ne lássanak, meg ne térjenek, meg ne gyógyúllyanak; *Isai. 6, 9, 10*. És hogy Christus nekik ütközet-kő és botránkozás kő-sziklája, *Isai. 8, 14*. Efféle jövendöléseket Christus az ő predikállása idejéről magyaráz, *Matth. 13, 14. Marci 4, 12. Lucæ 8, 10. Joan. 12, 40*.

Mi üdőben lett vége a synagóga erősítő isteni ígéreteknék, nem egyaránt magyarázzák. Némelyek az új testamentom első rendelése korra hallasztyák, midőn a vég-vacsorán ilyen szókkal szerzé Christus az új testamentomot; *Hic Calix novum Testamentum*³: Ez a pohár új testamentom, mely testamentomot az-után halálával megerősíté⁴. Bizonyíthatni ezt a szent Pál tanításával, ki azt mongya, hogy eléb meg kellett az ó testamentomnak vetetni, és az-után kellett újat rendelni⁵. Tehát a vég-vacsora rendelése-után, mikor a sidók Úrunk-ellen tanácsot tartának és őtet halálra ítélik, elvétetett vala tőlök az igaz tanítás kulcsa. Némelyek azt ítélik, hogy ottan hamar, mihent Christus predikállani kezdett, haszontalanná lett és megszűnt a sidó papi-fejedelmek tanításának méltósága és hitele⁶.

Ez ellen azt vethetné valaki, hogy Christus Úrunk az-után a predikáció-után, melyben azt mondá, *Matth. 23, 2*. hogy valamit parancsolnak a Moyses székiben ülő tudósok, azt cselekedgyék; azt mondá, *Matth. 26, 2*. hogy két nap-múlva őtet megölik⁷. Tehát szinte a Christus halála-előt-való napig tartott az engedelemre-való kötelesség; mert ha akkor immár elvétetett volna tőlök az igaz tanítás kincse, nem kötelezte volna Üdvözítőnk engedelmére az embereket. Erössíti ezt szent Ágoston, ki sok helyen magyarázván az Úrunk parancsolattyát, azt írja, hogy bátorságossá tett ezzel a parancsolattal Christus a gonosz pásztoroknak igaz tanításárul: *Cælestis Magister, etiam de Præpositis malis plebem securam fecit; ne propter illos, Doctrinæ salutaris Cathedra deseratur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim sua sunt quæ dicunt, sed DEI, qui in Cathedra Unitatis, doctrinam posuit Veritatis*

Erre azt felelhetni, hogy, a mint szent Jeronimus jelengeti, ez a Christus parancsolattya, mint az ó testamentomnak egyéb

¹ Dan. 9, 27.
² v. 26.

³ Ita Maldonat. in Matt. 26, 27.
⁴ Heb. 9, 16.

⁵ Hebr. 7, 18, 19. c. 10, 9.

⁶ Grets. loco citat. Serar. Tri-hæres. l. 2. cap. 6.

⁷ Vide supr. f. 114. II. k.

Aug. tom. 3. li. 4. de Doctr. Christ. c. 27. Tom. 6. lib. 16. cont. Faust. c. 29. Et in Psal. 36. Conc. 3. sub. fin. Epist. 166. in fine.

¹ Supr. f. 115. parancsolati, meghatározottat¹; és csak akkor kötelezett, mikor
116. II. k. a törvényt magyarázták az írás-tudók: *Super Cathedram Moysis*

² Hieron. li. 4. *sederunt Scribæ. Per Cathedram, Doctrinam Legis ostendit*².

in Matt. c. 23. Ez-szerént érthetni a szent Ágoston szavát. Más-képpen felelnek
initio. erre némellyek és azt mongyák, hogy Úrunk nem azért mondta,
hogy engedgyenek az írás-tudók tanításának, mint-ha akkor helyén
lett volna a synagóga tanításának méltósága; hanem azért, hogy
³ Grets. et ne láttatnék ellenkedni a törvénytől rendeltetett pásztorokkal³.

Serarius, citati. Félő sem vala, hogy valaki ebből a hamisság követésére okot
Cypr. epi. 55. venne; mert CHRISTUS tanításával és csuda-tételével megmutatta,
n. 23. Epi. 69. hogy néki, és nem a sidóknak kel hinni.
n. 9. Christus

semper hono
ravit Sacer-
dotes. Mikor Isaias azt mongya, hogy minnyájan eltévelyedtek,
az-szerént szól, mint ennek-előtte hallók⁴, hogy közönségesen

⁴ Supr. f. 329, mindeneknek tulajdonítatik, a mi sokakban találtatik. Calvinus és
158, 159. II. k. Beza magyarázván szent Pálnak ama mondását, *Omnes quæ sua*

⁵ Philip. 2, 21. *sunt quæerunt*⁵; így szólnak: *Omnibus tribuitur, quod passim erat*
vulgare. Ismét: *Particulam universalem, pro indefinita positam,*
*observavimus singulis fere paginis*⁶.

⁶ Beza, 1. ad A farisæusok hamis tradicióit, melyeket Úrunk kárhoztat,
Tim. 2, 1 nem kel közönségesen az egész synagógnak tulajdonítani.
et 4.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

Az igaz Ecclesia látható.

1. Minémű értelemmel mondatik az Ecclesia láthatónak.

Jól kel érteni, miről vagyon kérdés, mikor azon tudakozunk, ha az igaz Ecclesia látható-e, vagy láthatatlan? Először azért azt nem kérgyük, ha az embereket, kik az Ecclesiában vannak, szemünkel láthattjuk-e? mert tudva vagyon, hogy ezeket és az ő társaságok külső jelenségit megláthattya, a ki nem vak. Másodszor azt sem disputállyuk, ha szemünkel láthattjuk-e, vagy emberi okossággal megismerhettyük-e, kicsodák az örök életre választottak, és kikben vagyon igaz hit? mert Isten az, a ki tudgya kik övéi és kik nem. Harmadszor azon sem tudakozunk, ha testi szemeinkel láthattjuk-e vagy azt, hogy Istennek e földön igaz Ecclesiája vagyon; vagy azt, minémű természete és tulajdonsága vagyon a Christus Ecclesiájának; vagy azt, hogy ezeknek az embereknek

2. Tim. 2, 19.

Vide contra
Baldvin. ca.
8, 5.

győlekezete igaz Ecclesia? mert nem külső látásból, hanem hitből tudgyuk, hogy vagyon Istennek oly nyája e földön, mely a Szent Lélektől igaz isteni tiszteletre és tekéletes tudományra igazgattatik. Azt-is, hogy emez vagy amaz győlekezet társasága igaz Ecclesia, testi látással vagy természet okoskodásával meg nem ismérhettyük. Mert ha szemünkel láthatnók, mellyik az igaz Ecclesia, és hol találtatik az igaz tudomány: úgy nem lehetne vissza-vonyás az Ecclesiárúl, mint a szemmel-látott dolgok igazságárúl nem versen-
genek az eszes emberek.

A kérdés azért kettőrül lehet. I. Arrúl, ha az igaz Ecclesia, minek-utánna Christus Úrunktól fondáltatott és felállapodott, világ végéig, minden üdőben úgy megmarad-e, hogy ő-benne szünet-nélkül külső és látható győlekezet, Isten ígéjének hirdetése, szent-ségek szolgáltatása, lelki-pásztorok és tanítók lesznek? Ez a kérdés egy azzal, ha az Ecclesia fogyhatatlanúl mindenkor megmarad? II. Arrúl, ha a Christus híveinek győlekezetiben mindenkor vóltak és lesznek oly látható tulajdonságok és jelek, mellyekből bizonyoson megismértetik és az eretnek győlekezetektől megválasz-tatik? úgy, hogy noha testi szemmel az Anyaszentegyház igaz-vóltát nem láthattjuk; de oly külső jeleket találunk és látunk benne, mellyekből bizonyoson megismérhettyük, hogy ez az igaz Ecclesia? miképpen, noha az ember lelkét nem láttjuk, de oly cselekedetit láttjuk, mellyekből bizonyoson ismérjük, hogy eleve-nítő lélek vagyon valakiben. A láthatatlan Istent, *attreçant*¹, meg-
tapasztallyák az emberek cselekedetiből. Christus Úrunk-is mind a
keresztelő János követinek², mind a sidóknak³ azt mondotta, hogy
a szemmel-látott és füllel-hallott cselekedetekből megismérhetik,
hogy ő a Messias.

¹ Act. 17, 27
Rom. 1, 20.

² Matt. 11, 4
³ 1. Ioan. 10
38.

Mikor azért az Anyaszentegyházat láthatónak mongyuk, két dolgot mondunk. Egyiket, hogy mivel az ördög soha e világból ki nem gyökerezhette a Christus Ecclesiáját, annak mindenkor olynak kellett lenni, melyben az Isten ígéje tisztán predikáltatott, a sacramentomok tisztán szolgáltatattak, az egyházi pásztorok gond-viselési szünetlen serénykedtenek. Mert Isten ígéjének hirdetése-nélkül igaz hit nem lehet⁴; keresztség-nélkül keresztyénség nem lehet; egyházi pásztorok-nélkül predikálás nem lehet. Másikat azt mongyuk, hogy a Christus Ecclesiájának oly bizonyos látható jelei és jelenségi vannak, mellyekből azt megismérhettyük, és minden egyéb hamis győlekezettől megválaszthattjuk.

⁴ Rom. 10,
17, 14.

Nem azért mongyuk tehát az Ecclesiát láthatónak, hogy az igaz Ecclesia mi-vóltát, természetit, igazságát testi szemmel nézhettyük, vagy hogy csak külső látásból megismértessék, mellyik az igaz Ecclesia; hanem azért, hogy Istentől oly jelenségi adattak az igaz Ecclesiának, mellyeket szemünkel-látott dolgokból, vagy szemes tanúk historiáiból megtapasztalhatunk valamely győlekezetben; és így végére mehetünk, hogy ez az igaz Ecclesia, mellyet hittel vallunk lenni e földön. Nem-is azért mongyuk az Ecclesiát láthatónak, mint-ha éppen minden részeit szem-eleibe hozhatnók; mert miképpen a folyó-víznek eleit utólyát nem látod, sem a magyar koronának minden várasit egyszer s mind nem szemlélheted; de azért ugyan láthatónak mondod a folyóvizet és az országot: azon-képpen, noha az Ecclesiának minden részeit nem láttyuk; de azért láthatónak mondhattyuk, ha egy része szemünk-előt forog.

Sommában foglalván azért mind ezeket, az a kérdés: ha mutathatni-e oly győlekezetet, melyrűl igaz hittel tartozunk vallani, hogy ez az ECCLESIA, mivel az Istentől adott jelek és privilegiomok ebben találatnak?

2. Mi okon akarják az újítók láthatatlanná tenni az Ecclesiát?

A pártosok azt váttyák, hogy az igaz Ecclesia láthatatlan. Ezt taníttya a Helvetica Confusio: *Invisibilis appellatur Ecclesia, non quod homines sint invisibiles, ex quibus colligitur: sed quod oculis nostris absconsa, DEO autem soli nota, iudicium humanum scæpe subterfugiat.* Ugyan-ezt kel mondani azoknak, kik csak választottakat és szenteket vésznek az Ecclesiába; mivel senki nem tudhattya, kik légyenek szentek és választottak¹. Azért szól imígyen Calvinus: *Soli DEO permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cujus fundamentum est arcana illius electio. Eam Deus quasi in LATEBRIS servat*². *Necesse est credere, nobis Invisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam*³.

¹ Supr. f. 148. II. k.

² Calv. li. 4. c. 1. n. 2. Supr. f. 694.

³ Num. 7.

Erre két okból vitetnek. I. Mert midőn az újságot forralák, azt kérdék a Catholicusok, hogy mutassák-meg, hol vólt ő-előttök az Ecclesia, ha azoknál nem találatott, kiktőlők újontan elszakadtak? Ebből az únalmas kérdésből külömben ki nem feselhetének, hanem azt felelék, hogy ők azt meg nem mutathattya; mert az igaz Ecclesia láthatatlan, és ő-előttök az egész világon-

lévő Ecclesiák apostatáltak, elhajlottak. II. Mert ha utat mutatnának, mellyen az igaz Ecclesiát megválaszthatnók a hamis győlekezettől, az újítók hamissága mingyárt szem-eleibe kerülne. Azért, hogy a csalatott község az új tanítók lelki mézár-székiben kötve tartatnék, elhítheték vélek, hogy meg nem ismérheti ember e földön, mellyik az igaz Ecclesia. Én pedig jó lelki-ismérettel mondom, hogy ha lutherista vagy calvinista vólnék, csak ez egy tanítások úgy elidegenítene tőlök, hogy soha semmi társaságokban nem avatnám magamat; mivel e világon nagyob atheismus, hitben-való habozás, bizonytalanság, kétségbe-esés nem lehet, mint ha elhiszi ember, hogy semmi bizonyos útja nincsen az igaz Ecclesia ismerésében. Mert ha bizonyosan meg nem ismérheted az igaz Ecclesiát, egy az, hogy az igaz hitet sem tudod mellyik, mivel igaz hit nincs az Ecclesián-kivül. Más az, hogy lelked vesztése-alatt köteles vagy, hogy a Christus Ecclesiájának egységében maradj. Ha azért nem tudhatod, mellyik ez az igaz Ecclesia, hanem csak szerencsére adod magadat valamely győlekezethez, bizonytalan minden dolgod. Sőt ha az Ecclesia láthatatlan, bizonyos vagy abban, hogy nem a Christus Ecclesiájában, hanem az ördög iskolájában vagy, mivel látható győlekezeten vagy; mert nem tagadhatod, hogy a Lutheristák vagy Calvinisták győlekezete, noha az-előt, mikor nem vólt, látható sem vólt, de most immár igen-is szem-előt forog.

NB.

Adná Isten, lenne ismét láthatatlan.

3. Az Anyaszentegyház látható minden üdöben.

Ez-ellen a kétségbe-ejtő hamisság-ellen mí azt mongyuk, hogy a Christus Ecclesiája e földön mind világ végig tanításával, szentségek szolgáltatásával, a hitetlenek-ellen-való viaskodásával fénylik; és ezt az emberek bizonyos jelekből megismérhetik, úgy hogy a ki akarja, bémehet ennek társaságába. Ez oly szükséges és bizonyos tudomány, hogy a tőlünk elszakadtak-is hoszszú tétovazás-után erre térnek. Hallyad mit ír Melanchton ama drága könyvben, mellyet Luther csak nem a sz. Írás-közzé számlála¹:

Quoties de Ecclesia cogitamus, intueamur Cœtum Vocatorum, quæ est Ecclesia Visibilis: nec alibi Electorum ullos somniamus, nisi in hoc ipso Cœtu Visibili, nam neque invocari, neque agnosci Deus vult, nisi in Ecclesia Visibili. Nec aliam fingamus Ecclesiam Invisibilem, et mutam: sed sciamus, Ministerium Evangelii publicum,

Supr. f. 332.

*publicas Congregationes esse, ut dicitur ad Ephes. 4. Ad hunc Cœtum nos adjungamus. Scripturæ enim loci, non de Idæa Platonica, sed de Visibili Ecclesia loquuntur, in qua sonat vox Evangelii, et Ministerium conspicitur*¹. Nem sokkal külömben szól

¹ Phil. in Locis, An. 1556. Calvinus: *In Symbolo, ubi profiteamur nos credere Ecclesiam, id non solum ad Visibilem, de qua nunc agimus. refertur, sed ad*

² Calv. 1. 4. c. 1. n. 2. *omnes quoque electos*². *Articulus Symboli, ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet: ut se quisque in fraterno consensu*

³ Ibid, num. 3. *contineat; Ecclesiæ deferat; ita se, ut ovis ex grege, gerat*³. *Quia nunc de Visibili Ecclesia disserere propositum, discamus vel uno Matris elogio, quam utilis sit nobis ejus cognitio, imo necessaria: quando non alius est in vitam ingressus, nisi nos concipiat, extra*

⁴ Ibid. nu. 4. *ejus gremium, nulla est speranda peccatorum remissio*⁴. *Ecclesia universalis, est collecta ex quibuscunque Gentibus multitudo, quæ intervallis locorum dissita, in Unam Divinæ doctrine Veritatem*

⁵ Ibid. n. 9. *consentit, et ejusdem Religionis vinculo colligata est*⁵. Az Augustana és Helvetica Confessio azt mondá nem régen, hogy az igaz Ecclesiában Isten ígéjének zengese és sacramentomok szolgáltatása meg

⁶ Supr. fo. 218, 219. *nem szűnik*⁶. Mely mondásból ilyen bizonyság kerekedik. A mely győlekezetben lelki-pásztorok vannak, kik a nyáját tanítással oktatják, dorgálással zabolázzák, sacramentomokkal legeltetik; viszontag a mely győlekezetben a község lelki-pásztorát isméri, tanítását böcsüllí, sacramentomit vérszi: annak szükség láthatónak lenni. Illyen a Christus igaz Ecclesiája, a mint a sz. Írás nyilván mongya, azt parancsolván a pásztoroknak, hogy gondot viseljenek nyájokra, *Actor. 20, 28.* a községnek, hogy engedgyen pásztorinak, *Hebr. 13, 17. Ergo, etc.*

Hogy pedig a megmagyarázott értelem-szerént az igaz Ecclesiát minden üdőben láthatónak mutassuk, két dolgot kel megbizonyítanunk:

I. Elsőt azt, hogy soha úgy le nem csöpültetik, és az ördög erejétől el nem temettetik a Christus Ecclesiája, hogy külső győlekezeti, pásztori, tanítási, szentségek szolgáltatási ne légyenek. Mert az igaz Ecclesia nem lehet igaz hit-nélkül; az igaz hit nem lehet Isten ígéjének hirdetése-nélkül; ez a hirdetés sem lehet Istentől küldött tanító-nélkül. Ennek-felette keresztség-nélkül nem lehet keresztyénség; az úr-vacsora szolgáltatása megmarad, *donec veniat,*

Rom. 10, 15, 17.

⁷ 1. Cor. 11, 26. *valamíg el nem jó Christus*⁷. Tehát mindenkor megmarad az Ecclesiában a predikálás, keresztelés, úr-vacsora szolgáltatás. Tehát nincs és nem lehet Christusnak elrejtett Ecclesiája e földön. Mely igaz-

ságot eléb¹ bévségesen megbizonyítánk. Azért igazán mondotta¹ Melanchton, hogy nincs oly híve Istennek, ki külső győlekezet társaságában nem vólna². Nincs oly Ecclesiája Christusnak, melynek doctori és pásztori nem vólnának, melyben keresztség nem szolgáltatnék, melyben evangéliom nem hirdettének. Tehát a választottaknak-is látható győlekezetben kel lenni és meghalni. Nem olyanban pedig, melyben a hamis vélekedés regnál; mert a ki ilyen Ecclesia tagja, vagy tévelygő eretnek, vagy hiti-tagadó és képmutató. Szükség azért, hogy ha Istennek minden üdőben vannak kedves hívei és választott fiai, oly Ecclesiája légyen, melynek külső társaságában légyenek, szentségével szenteltessenek, tanítók legel-tetésével igazságra vitessenek.

Másikat azért most csak azt kel megmutatnunk, hogy ezt az igaz isteni tudományban megerősített Ecclesiát bizonyosan megismérhetjük. II.

I. Bizonyoság az ó testamentomba adott szép ígéretekből véte-tik. Isten azt ígéri az Ecclesiának, hogy az ő kapuja mindenkor nyitva lészen, és ő-belé mehetnek minden nemzetségek: *Aperientur portæ tuæ jugiter; die ac nocte non claudentur: ut afferatur ad te fortitudo Gentium, et Reges earum adducantur. Gens, et Regnum, quod non servierit tibi, peribit.* Meg nem tudom gondolni, mint lehessen mindenkor nyitva az Ecclesia kapuja, mellyen a népek bémehessenek, ha bizonyosan meg nem ismérhetni, hol légyen a Christus várasa? Azt sem értem, mire-való ama szörnyű fenyték, hogy elvész, a ki nem szolgál néki, ha meg nem ismérhetjük, kinek kel szolgálni? Mert tirannus vólna az Isten, ha üdvösségünk vesztése-alat parancsolná, hogy abba a várasba mennyünk, mellyet nem tudhatnánk, hol vagyon. Ennek-felette, minek-utánna Isaias ama szókat mondotta vólna, mellyeket Christus magára magyaráz: *Az Isten Lelke vagyon én-rajtam*³, utánna veti, hogy az örök pusztaságok megéppülnek, és papok lésznek, kik a pogány nemzet-ségnek szépségében dicsekednek; és az ő magvok és szép nevek-jövésék oly nyilván lészen, hogy valaki őket láttya, megisméri, hogy ezek az Úrtúl megáldott magvak: *Sciatur in Gentibus semen eorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos; quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.* Ládd-e, hogy csak az nem ismérheti-meg a Christus magvát, a ki látni nem akar, a ki béhúnnya vagy elfordíttya szemét? A sóltár azt mongya a Messiasrúl, hogy, *In sole posuit Tabernaculum suum*⁴. És ismét: *Semel juravi in Sancto*

¹ Supr. f. 156, 157. II. k.

² Supr. f. 178. II. k.

II.

I.

Isa. 60, 11.

³ Supr. f. 156. II. k. Infra, li. 9. c. 2. 4. n. 1. 2.

⁴ Luc. 4, 18.

Isai. 61, 9.

3.

⁴ Psal. 18, 8.

*meo, si David mentiar: Semen ejus in æternum manebit. Et Thronus ejus sicut Sol, et sicut Luna perfecta in æternum*¹. Ezt úgy magyarázza szent Ágoston, hogy Isten a Christus Ecclesiáját oly fényeskedővé tette, mint a nap-világot: *In Sole posuit Tabernaculum; in manifestatione Ecclesiam: non in occulto; non quæ lateat; non velut operta. Quid tu, Hæretice, fugis in tenebras? quid erras? quid per angulos fugis? quid latitare conaris? In Sole posuit Tabernaculum suum*². Másut a Messias jöveteléről szólván Isaias (mint Úrunk magyarázza³, azt mongya, hogy az Úr úttya oly nyilvánvaló és ismérhető léssen, hogy a bolond sem véti-el: *Erit ibi Via sancta, et hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam*⁴. Az Anyaszentegyház-által kel Isten országába jutnunk; és a ki ő-benne nincsen, meszsze jár az üdvösségnek úttyátúl. Ha azért az üdvösség úttyát megismérhettyük, az Ecclesiát-is meg kel ismérhetnünk. Továb, minek-utánna azt jövendöllötte volna Isaias, hogy a pogányok megismérik Christust és egy ország éppítettik: utánna veti, hogy őrzőket rendel az Ecclesiának bástyáira, kik soha meg ne szűnnyenek a kiáltástúl: *Super muros tuos, Jerusalem, constitui Custodes; tota die, et tota nocte in perpetuum non tacebunt*⁵. Jeremias profeta-által-is azt ígéri, hogy soha szüneti nem léssen a papoknak⁶. Haszontalan az őrző, ha meg nem ismérheti, kit kel őrizni. Végezetre, Isaias⁷ és Michæas⁸ az Isten házának hegyét oly magasnak nevezik, hogy minden hegyeket fellyül-halad. Dániel a Christus országát oly hegynek híja⁹, mely az egész világot bétölti. Ezzel a hegynek metaforájával jelentvén, hogy el nem rejtetik, hanem igen látható léssen az Ecclesia.

I.

II. Bizonyosság az új testamentom világos mondásiból áll. Mert

Matt. 18, 16. I. Azt parancsolja Christus, hogy ha vét ellenünk atyánkfia, bévádollyuk az Ecclesia-előt; ha ennek sem enged, pogánynak tart-suk. Holot arról az Ecclesiáról szól, melynek engedelmességgel tartozunk: az-az, nem az ördög házárúl, a tévelygések fészkerül, az eretnekségek barlangjárúl; mivel az eretnekségre vívó győlekezetnek engedelmességére nem köteleztetnek a Christus juhái, kik az idegen szavát nem halgattyák¹⁰, sem a hitetlenekkel egy igát nem vonsznak¹¹. Sőt meg vagyon parancsolva nékik, hogy kimennyenek a tévelygők-közzül¹²; eltávoztassák¹³ a viszszałkodókat, *Rom. 16, 17.* csak ne-is köszönnyenek nékik¹⁴. Nem a csalárd és tévelygó Ecclesiáról szól tehát Christus, hanem az ő jegyeséről. Ezt az igaz Ecclesiát olynak mongya, melyhez hozzá-mehetünk; tanítá-

¹ Psal. 88, 36.² Aug. in Psa. 18. Expos. 2. Et 2. cont. Pet. til. c. 32.

4.

³ Luc. 7, 22.⁴ Isa. 35, 8.⁵ Isa. 62, 6.⁶ Jer. 33, 18,

21.

6.

⁷ Isa. 2, 2.⁸ Mich. 4, 1.⁹ Dan. 2, 35

et 44.

¹⁰ Ioan. 10, 6.

8.

¹¹ 2. Cor. 6, 14.¹² Ibid. v. 17.¹³ Sup. f. 84, 85.¹⁴ Ep. 2. Ioan.

10.

sát vehettyük és az ő ítéletiből végére mehetünk, kiket kel úgy tartanunk, mint pogányt. II. Szent Írás mondása, hogy Isten doctorokat és pásztorokat rendelt¹, kik az ő testét, az Ecclesiát, világ végig éppítték és a hamis tudományok szelétül őrizték, az Anyaszentegyházat igazgassák², nyitva tartásuk az ő ajtaját mindeneknek, kik bé akarnak menni³. Itt-is arról az Ecclesiáról szól, mely Christus tagja lévén, óltalmaztatik a hamis tudományok szelétül. Ha azért a doctoroknak erre gondot kel viselni, meg-is kel az Ecclesiát ismérni; mert senki arra gondot nem viselhet, sem azt nem őrizheti vagy éppítheti, a kit nem ismér. Vallyon nem csúfos dolog volna-e, ha egy juh-pásztor bottyát kezében viselvén, a mezőn járna, szóval és süvöltéssel a juhokat izgatná, de előtte semmit nem látna? III. Christus hasonlítta az ő nyáját hegy-tetőn éppített várashoz, mely el nem rejtethetik; gyertyához, mellyet nem a végre gyújtanak, hogy véka-alá tegyék, hanem hogy a gyertya-tartóból fényeskedgyék a házban-lévőknek. Ha az Anyaszentegyház doctori és pásztori el nem rejtezhetnek, hanem mindenkor megismértetnek: kétség-nélkül az ő tanítványok és a házban-lévő juhok-is, a kiknek világosságot adnak, elrejtve nem lehetnek. Azért méltán szól imígyen sz. Agoston: *Quid amplius dicturus sum, quam cæcos, qui tam magnum Montem non vident; qui contra Lucernam in candelabro positam, oculos claudunt?* Erössíthettyük ezt a sz. Pál mondásával, ki az igaz hitet nem különben írja, hogy nevededik, hanem igaz pásztorok predikállása-által⁴. Ha azért az igaz hit soha el nem fogyhat, az igaz pásztoroknak-is meg kel maradni. Megismérheti a község, ki légyen az Ecclesia igaz pásztor, s ki nem; mert ha ezt meg nem ismérheti, nem hihet bizonyoson a pásztoroknak, és így haszontalanok lesznek a pásztorok; mert az ő tanítások-által a hit nem gyarapodhatik. Ha pedig az Anyaszentegyház pásztorit megismérhetni, bizonyos, hogy az igaz Ecclesiát-is megismérhetni. IV. Sz. Pál arról az Ecclesiáról, mely az igazság oszlopa, nem az eltévelyedettség győlekezetről írja, hogy a végre oktattya Timoteust, minémű embereket kel püspökségre és diaconusságra választani, hogy megtanúllyá, mint kel magát viselni az Ecclesiában. Azt az Ecclesiát nevezi igazság oszlopának, melyben forgódott és pásztorokat rendelt Timoteus. Tehát látható és ismérhető győlekezetnek kellett ennek lenni. Több bizonyosságokat számlálánk ennek-előtte, mellyeket most újban nem szükség említenünk.

2.

¹ Eph. 4, 12.² Act. 20, 28.³ Isa. 60, 11.

3,

Matt. 5, 15.

Aug. tom. 9.

in 1. Epist.

Ioan. tract. 2.

⁴ Rom. 10, 15.

4.

¹ Tim. 3, 15.

Supr. fol. 156,

157. II. k.

Így foglalom azért mind ezeket a bizonyságokat egy csomóban: Annak az Ecclesiának láthatónak kel lenni, mellyet doctorok és pásztorok tanítanak, melyben szentségeket szolgáltatnak, dorgálnak, kiátkoznak; melyben a hívek tartoznak pásztorokat ismérni, tőlök halgatni, sacramentomokat venni. De a Christus igaz Ecclesiájában mind ezek megtaláltnak. Tehát a Christus igaz Ecclesiája látható.

1. III. Bizonyásgot a hit fundamentomin éppített okoskodásból támasztom. I. Tartozunk minnyájan az Ecclesiában lenni, úgy hogy senki Isten kedvébe és országába nem juthat, a ki az Ecclesiának anyai dajkázkodásával nem nevededik. Nem elég pedig, hogy akár-mely Ecclesiába bétantorodgyunk és annak tagjai-közzé számláltassunk; hanem az igaz és minden eretnekségtől tiszta Ecclesiában kel lennünk, ha üdvözülni akarunk. Ebbe nem mehetünk, ha meg nem ismértethetik az igaz Ecclesia, és ha történetből belé ütköznénk-is, nem tudhatnók bizonyoson, ha jó úton járunk-e, vagy bolyongunk. II. A szent Ágoston mondása-szerént különben nem tudhatyuk, mellyek az apostolok írási, az Isten könyvei, hanem az Anyaszentegyház bizonyás-g-tételéből. Ezt pedig bizonyoson meg nem tanulhatyuk akár-mely tévelygő gyülekezettől; mert ennek bizonyása bizonytalan. Tehát a Christus igaz jegyesétől kel a szent Írás könyveinek laistromát vennünk. És a mely bizonynal hiszszük, hogy ez Isten könyve: oly bizonynal kel tudnunk, hogy igaz Ecclesia, a mely előnkbe adgya ezt a könyvet. Ha az Ecclesia ismérhetetlen vólna, nem vehetnók tőlle a szent könyveket. III. A szent Írás bizonyos magyarázattyának és a keresztyénségben támadott visszavonyások leszállításának szükséges-vóltából így bizonyíthatunk: Nincs egyéb bizonyos út a szent Írás igaz értelmében, hanem a Szent Lélektől vezéreltetett Ecclesia tanítása. Annak-felette, ha az Isten vezérli e világot, úgy-mond sz. Ágoston, bizonyos módunk vagyon az igazság isméretiben és a vissza-vonyások leszállításában¹; mert e világi birodalmoknál rosszszabban vólna rendelve a Christus országa, ha vége nem lehetne az ő-benne támadott veszekedéseknek². Soha pedig különben le nem szállítatnak a villongások, hanem az igaz Anyaszentegyház ítéletivel, mint példákkal³ és bizonyos okokkal meg-bizonyítók⁴. Tehát szükség, hogy megismérhessük az igaz Ecclesiát. Mert ha ezt meg nem ismérjük, semmi eggyesség nem lehet közöttünk: *Nulla est securitas Unitatis, nisi ex promissis DEI Ecclesia declarata, quae super Montem constituta, abscondi non potest.*
- Supr. f. 143.
II. k. et seqq.
2. Supr. f. 141,
142, 454, 455.
et seq.
3. Supr. fol. 113.
II. k.
- ¹Supr. fol. 162,
163.
- ²Supr. fol. 131.
II. k.
- ³Supr. fol. 154.
- ⁴Supr. fol. 127,
128. II. k.
- ⁵Aug. tom. 7.
li. 3. cont. Par-
men. c. 5.
- Supr. fol. 145.
II k. 4.

*Et ideo necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit*⁵. IV. Mikor Christus és az apostolok e földön voltak, bizonyosan megismérhették az emberek a Christus győlekezetit, mellyet ha nem ismérhettek volna, megfedhetők sem lettek volna¹, kik a JESUS társaságába és az apostolok győlekezetibe nem állottak; mivel senki nem köteles, hogy abba az Ecclesiába adgya magát, melynek igazságát bizonyosan nem isméri. Az pedig tudó dolog, hogy menthetetlenek voltak a sidók², hogy az apostolok győlekezetibe nem mentenek. Tehát akkor megismérhető volt a Christus Ecclesiája, mely nem tündér vagy tátos, hogy természetit most elváltoztatván, láthatatlanná fordult volna. V. Ha a Christus Ecclesiája láthatatlan és ismérhetetlen, következik 1. Hogy a Luther győlekezete nem Christus nyája, mivel ezt, a kinek szeme vagyon, láthatta. 2. Hogy senki jó lelki-ismérettel a lutherista győlekezetbe nem áthat. Mert a mely győlekezettől bizonyosok nem vagyunk, hogy igaz Ecclesia, azzal nem czimborálhatunk különben, hanem-ha kockára és szerencsére vettyük lelkünket, mellyet sem az okosság, sem az Isten nem enged. 3. Hogy lélek kárhozat-nélkül senki a lutherista vagy calvinista győlekezet eggyességében nem maradhat. Mert ha a pártosok meg nem ismérhetik, mellyik az igaz Ecclesia, azt sem tudhattyuk, ha Christus Ecclesiája-e vagy ördög akla az a győlekezet, melyben ők vannak. A ki azért bizonyosb útat akar üdvösségére találni, ki kel a Luther és Calvinus zászlója-alól mustrálni.

IV. Bizonyoságot a sz. Atyák tanításából vehettyük. Mert először, sz. Ágoston sokszor írja, hogy ugyan ismértető jele az Ecclesiának, hogy el nem rejtethetik, mint ezennel meghallyuk. Másodsor, a sz. doctorok egyenlő értelemmel mongyák, hogy az újonnan támadott eretnekségek zavaros tócsáit az Ecclesia tanításának fényességével kel kiszárastani³. Azt-is melléje vetik, hogy az Ecclesiából, mint az igazság tárházából kel venni az igazságot⁴. Efféle mondások igazak nem lehetnek, ha ismérhetetlen az Ecclesia. Tovább, világos ígéssel tanítták a sz. doktorok, hogy soha az Ecclesia el nem rejtethetik: *Facilius est Solem extinguere, quam Ecclesiam occultari*⁵. Sz. Ágostonnak két szép mondásit nem régen hallók. Másut imígyen szól: *Ecclesiam ignurare nulli licet: ideo, secundum verbum Domini, abscondi non potest*⁶. *Hæc est Civitas in Monte posita, quæ abscondi non potest: hæc est Lucerna, quæ sub modio non occultatur; omnibus nota, omnibus diffamata*⁷. *Vera Ecclesia neminem latet*⁸.

¹ 1. Cor. 1, 9.² Ioan. 15, 22.
Act. 13, 46.

5.

Vide infr. hoc.
libro, c. 6, 4.³ Hieronymus
supra, f. 144.
alii fol. 117.

II. k. et sequ.

⁴ Iren. sup. fol.
138. II. k.⁵ Chrysost. to.
1. Hom. 4. in.illa Isaiaë, c. 6.
Vidi Dominum.
initio.⁶ Aug. epi. 170.
⁷ In Psal. 47.
init. Et to. 7.

de Unitat. Eccles. c. 14.

⁸ Lib. 2. cont.
Petil. c. 32.

4. Az újítók bizonyysági megfejtetnek.

Lássuk, minémű bizonyságok árnyéka-alat lappanganak a viszszázkodók:

I. Bizonyság: A mit hiszünk, azt szemmel nem láthattuk, *Hebr. 11, 1*. De a Credóban hiszszük a közönséges Anyaszentegyházat. Tehát azt nem láthattuk¹.

¹ Ita Vithak. qu. 2. de Ecclesia, c. 2. et 3.

² Supr. f. 179. II. k.

³ Ioan 20, 29.

⁴ Aug. tr. 79. in Ioan. Greg. Homil. 26. in Evangel.

Matt. 11, 4.

Conclusio debiliorem partem sequitur: Ideo obscurum est, quod ex altera Propositione obscura deducitur.

⁵ 1. Pet. 2, 5.

FELELET. Meg kel ezt fejteni mind Calvinusnak, mind Melanctonnak; mivel imént azt mondák, a Credóban vallást tészünk a látható Ecclesiárúl². Sőt közönségesen minnyájoknak meg kel erre felelni, valakit azt mongyák, hogy az ő ecclesiájok igaz ecclesia; mivel mí-üdünkben mind a luther, mind a calvinista gyölekezet látható és ismérhető. Rövideden azont felelem, a mit sz. Ágoston, magyarázván a mit Úrunk monda sz. Tamásnak³, (Mivel láttad, hittél:) *Aliud vidit, aliud credidit; vidit Hominem, credidit Divinitatem*⁴: Más vólt, úgy-mond, a mit látott, más a mit hitt; az embert látta, az istenséget hitte. Mí-is a bibliát szemünkel láttyuk; de hogy Isten ígéje légyen, a mi foglaltatik benne, hittel vallyuk. A keresztségben láttyuk a vízzel-való mosogatást, hittel vallyuk a lelki újulást és bűnünk elmosását. Az Ecclesiában láttyuk azokat a külső jeleket, mellyek ismértető bizonyysági az igaz Ecclesiának; keresztyén hittel és isteni jelentésből hiszszük, hogy ez az igaz Ecclesia, melyben igaz hit vagon; mert Isten mondotta, hogy igaz Ecclesia az, melyben találatnak azok a jelek, mellyek csak az ő Ecclesiájához illenek. Miképpen azért a Keresztelő János tanítványi, mihent látták Christusban azokat a jeleket, mellyeket a profeták jövendöllöttek a Messiasrúl, elégségesen megismérték, hogy Christus a Messias: úgy mí, a hol az igaz Ecclesia jeleit láttyuk, hiszszük, hogy ott vagon az igaz Ecclesia. És ez a hit mí bennünk úgy kezdetik és úgy tartatik meg, ha az igaz Anyaszentegyház bélyegit és ismértető jegyeit, mellyeket a sz. Írás előnkbe-adott, a historiákból, régi szokásokból, külső rend-tartásból és religiának formájából megtapasztalunk az igaz Ecclesiában. Mert így mehetünk végére, hogy ez az Ecclesia, mellyet Isten meg akart ismértetni az ő-tölle adatott jelenségekkel.

II. Bizonyság: Az Ecclesia lelki ház⁵ és Christus lelki tagja. Tehát senki azt testi szemmel nem láthattya.

FELELET. Az Ecclesia lelki ház, mely megismértetik azokból a külső jelenségekből, mellyek ő-benne találatnak; miképpen Isten

alkotmányiból¹, a mí lelkünk külső cselekedetekből megismértetik. Azért neveztetik pedig lelki háznak az Ecclesia; mert lélek üdvösségre és lelki cselekedetekre rendeltetett; noha magában külsőképpen ismérhető, miképpen feltámadás-után a mí testünk lelki testnek², a mí jó cselekedetink lelki áldozatoknak neveztetnek³.

III. Bizonyosság: Calvinus, *Lib. 4. cap. 1. n. 4. Et Præfat. Institut.* Illyés profeta idejét forgattya, melyben láthatatlan vólt az Ecclesia; mert a profeta mondotta, hogy ő-nállánál több szolgálja Istennek nem maradott⁴. Az új testamentomban-is csak nem fenék-tül-fogva felforgattatott, csak nem magva-szakadtáig kigyomláltatott és eltemettetett az Ecclesia, mikor Jeronimus azt merte mondani: *Ingemiscens Orbis terrarum, Arianum se esse miratus est*⁵. Constantinus császár mondotta Liberius pápának, hogy ő egyedül óltalmazta Athanasiust⁶, kit az egész világ kárhoztatott. Az Antichristus idejét-is forgattják, melyről ennek-előtte szóllánk⁷.

FELELET. Hogy az Illyés profeta idejéről vólta-képpen szólnunk, emlekezzünk arról, hogy a Salamon halála-után két-felé szakada a sidóság. A Juda és Benjamin nemzetsége Jerusalemben Roboamot tévé királylyá; a több nemzetsége az Israél fiainak Jeroboamot választá és Samariában helyhezteté⁸. Hogy a jerusalemi templom szentsége a Jeroboam birodalmát meg ne kissebbítené, Bethelben és Danban két arany-borjút emelének⁹ és elhiteték, hogy ezek az Israél isteni. Ezt fundamentomúl vetvén azt mondom, hogy mikor Achab király dühösködésének idejében panaszolkodott Illyés, hogy egyedül maradott, akkor Jerusalemben igen virágzott az isteni szolgálat és az Ecclesia. Mert mikor Achab Israél királylyá lett, akkor Jerusalemben Asa úralkodott, *3. Reg. 16, 29.* kirúl az Írás azt mongya, hogy oly híven szolgálta Istent, mint Dávid; és semmi bálványozást nem szenvedett népe-közöt, *3. Reg. 15, 11, 14. 2. Paralip. 14, 2.* Asa halála-után az ő fia Josafat lett királylyá, *2. Paral. 17, 1. 3. Reg. 15, 24.* mikor Achab negyedik esztendő töltene az Israél királyságában, *3. Reg. 22, 41.* Josafat pedig huszon-öt esztendeig úralkodott, *Ibid. 42.* az-az, Achab halála-után nyólcz esztendeig, mint kitetczik ugyan-azon helyen, *vers. 52.* Josafat idejében azért Illyés a bálványozó királyok földén, Israél-országban lakott, mint most Angliában és Hollandiában sok jámbor egyházi emberek. Akkor Jerusalemben, a Juda országában, nyilván virágzott az igaz Ecclesia; mert Josafat minden bálványozást kigyomlála, *2. Paral. 17, 3, 6.* Fő papi-fejedelem Amarias

Rom. 1, 20.

² 1. Cor. 15,

44.

³ 1. Pct. 2, 5.⁴ 3. Reg. 19, 10.⁵ Hieronym. cont. Lucifer. c. 7.⁶ Ap. Theodoret. 2. Hist. cap. 16.⁷ Supr. f. 661, 662.⁸ 3. Reg. 12, 21, 20.⁹ Vers. 28.³ Reg. 19, 10, 14.

volt, 2. Paralip. 19, 11. Josafat pedig nem csak papokat és levitákat, de bőcsülletes úri embereket-is falukra, városokra küldözött, hogy az Isten ígését hirdetnék; 2. Paral. 17, 7. Ezért Isten úgy megáldá őtet, hogy az idegen királyok rettegnének tőlle; úgy megsokasítá népét, hogy mezei hadában tizen-egyszer száz hatvanezer vitézlő nép vala: *Exceptis iis qui positi erant in Urbibus*. Tehát nagy dicsősségben fénylett Illyés-idétt az Isten Ecclesiája Jerusalemben.

Ez így lévén, az Illyés profeta panaszolkodásáról először azt kel értenünk, hogy nem panaszolkodott közönségesen a sidókról és a Juda királyiról; hanem, a mint sz. Pál, Rom. 11, 2. és a királyok historiája feljegyzí, 3. Reg. 19, 10, 14. nevezet-szerént csak az Isráel országáról, mely Jeroboam-után indult vala. Isten-is csak az Isráel népéről vette az Illyés mondását és azért szól így néki: *Derelinquam in Isráel septem millia*. Nem panaszolkodik azért Illyés közönségesen az Isten népéről, hanem csak az Isráel királysága-alat-való állapotról. Másodszor, azon panaszolkodik Illyés, hogy a profeták-közzül ő egyedül maradt; *Prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum solus*; 3. Reg. 19, 10, 14. Cap. 18, 22. Ezt pedig csak azokról a profetákról érti, kik az Isten tisztességét nyilván óltalmazták. Mert egyéb profeták-felől az-előtt Illyésnek megjelentette vala Abdias, hogy százat rejtett-el a profeták-közzül, kik Achab-eleibe nem kerültek. Nem mongya azért Illyés, hogy az egész Ecclesia elrejtetett; hanem az Isráel tartományában-való fogyatkozását említi a profetáknak. Mikor pedig azt mongya, hogy elrontattak az Isten oltári¹: *Altarium nomine, quae nulla erant extra Jerusalem, aliquid Altaribus conferendum intelligit*²; az isteni tiszteletet érti az oltárok nevéen. Jóllehet az oltárokon bötű-szerént oltárokat érthetünk; mert noha tiltva volt, hogy áldozatra-való oltárt ne emellyenek a sidók a szent várasón-kivül, *Deuter. 12, 6, 13. Cap. 16, 2. Josuae 22, 10, 19.* de oly oltárt, mellyen nem áldoztak, másutt-is szabad volt csinálni³, *Josuae 22, 13, 26, 28, 29.* Ennek-felette az-is bizonyos, hogy a szükség idején áldozatra-való oltárt-is csinált Illyés profeta a Carmelus hegyén, mint olvassuk, 3. Reg. 18, 19, 20, 30, 32.

Ezekből megtettszik, hogy Illyés idejében volt Istennek látható Ecclesiája. De ha nem lett volna-is, nem kel a synagógában esett fogyatkozást az Ecclesiára hártani; mert az Írás mongya, hogy az új testamentom győlekezeti job ígéretekkel vagyon erősítve, hogy-sem a synagóga, *Hebr. 8, 6, 8. Jerem. 31, 32.*

Vide supr. f. 171. II. k.

¹ 3. Reg. 19, 10.

² Alberic. Gen-tilis, Calvinista, Disput. ad 1. 1. Mach. c. 10. fol. 79.

³ Vide contra Farkas, li. 2. c. 1, 4.

Arius idejében sokan megtántorodtak. Azért a sz. Írás stylussza-szerént, a mi sokaknak köz vólt, azt mindeneknek tulajdonítta Jeronimus¹. Azért mongya, hogy az egész világ arianussá lett. De azért a sz. Ágoston mondása-szerént, *Et tum in fuis firmis-simis eminebat*², akkor-is az ő erős tagjaiban megismérszett, bajt állott és hamar lenyomta a hamisságot. Azért nem csak Athanasius, de a romai pápa Liberius-is hozzá-halgató püspökökkel egyetemben szám-kivetést szenvedtek az igazságért³. Spanyól-országból Osius cordubai püspök a töb szent jámborokkal kiszállottak Athanasius-mellett⁴; a nicæa-béli győlekezetért bajt víttak, és soha úgy le nem nyomatott az igazság sem a hatalmas császárok erejével, sem az Ariminumban és Szeremben öszve-győlt sok száz arianus püspökök méltóságával, hogy magvát szakaszthatták volna a Christus bajnakinak.

¹ Vide finem capitis 2. hujus lib. f. 158, 159, 160. II. k.

² Augu. supr. f. 155, 156. II. k.

³ Theodor. II. 2. cap. 16.

⁴ Socrat. II. 2. c. 20.

IV. Bizonyosság: Csak azok győlekezeti lehet igaz Ecclesia, kikben igaz hit vagyon. Senki nem tudgya, kiben légyen igaz hit; mert képmutatásból tethetheti ember, hogy hiszen valamit, noha szívből azt nem hiszi. *Ergo, etc.*

FELELET. Szívét senkinek nem láttyuk; azért nem-is tudgyuk bizonyoson, kiben légyen igaz hit, kiben nem. De azt bizonyal tudgyuk, hogy a mely vallást a CHRISTUS Ecclesiája tanít, az hamis nem lehet. Azt-is tudgyuk, hogy azok-között, kik külső-képpen azt vallyák, a mit tanít az Ecclesia, melyben Istentől adott jelenségek találatnak, sokan belső-képpen-is igazán hisznek. Mert ha emez amaz tag kép-mutató lehet; de az Ecclesiának egész teste kép-mutató ment lehet; mivel Isten ígéreti tartya, hogy soha az ördögtől meg nem csalatik, meg nem győzetik az Ecclesia.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Elégtelen jeleit adgyák az újítók az Ecclesiának.

Nem szolgálja az első igyekezet a hit újítóknak; mert szerét nem teheték, hogy az igaz Ecclesiát, melynek engedelmességéhez köteleztetünk, elrekkentenék és ismérhetetlenné tennék. Azért titkon ásnak vermet, és más szín-alatt akarják elrejteni az Anyaszentegyházat. Mert jeleit adgyák az Ecclesiának; de olyakat, mellyeket szinte oly nehéz megismérni, mint magát az Ecclesiát.

¹ Helv. cap.
17. fol. 39.
² Augusta.
art. 7.

Azért a helveciai¹ és augustai Confessio² azt mongyák, hogy az Ecclesiának ismértető jelensége nem egyéb, hanem az Isten ígérének tisztán-való hirdetése és a sacramentumok igaz szolgáltatása. Calvinus-is ezen nyomon jár: *Symbola Ecclesiae dignoscenda, Verbi prædicationem, Sacramentorumque observationem posuimus*³.

³ Calv. 4. In-
stit. ca. 1. n.
10. et 9.

I.

Mí ez-ellen azt taníttyuk: I. Hogy az Anyaszentegyház az Isten ígérének igaz tanításátúl soha meg nem fosztathatik; mert az igaz Ecclesia hamisságot és Isten ígérével ellenkedő eretnek-séget nem taníthat. E mellet soha lelki-pásztorok és tanítók-nélkül sem lehet; hanem ő-benne mindenkor zengeni kel a tanítók szavának, predikállások-által éppólni kel a Christus tagjainak világ végéig. Annak-okáért nem lehet igaz Ecclesia, a melyben az Isten ígéje tisztán nem hirdettetik és a szentségek igazán nem szolgáltatnak. Ezeket világosan megbizonyítók ennek-előtte. II. Azt mongyuk, hogy itt nem akár-minémű ajándékit és tulajdonságít vizsgállyuk az Ecclesiának; hanem oly bizonyos jelenségit, mellyek-által annak ismértetire juthassunk. Annak-okáért noha az igaz tudományt az Ecclesiátúl el nem szakasztyuk: mindazáltal azt nem tartjuk oly jelnek, melyből az igaz Anyaszentegyház ismértetire juthassunk.

II.

ELSŐ bizonyság: Az Ecclesia ismértető jeleinek olyaknak kell lenni, mellyek-által minden rend-béli emberek megismérhessék az Ecclesiát. Mivel mindenek hívatnak az Anyaszentegyházba és kötelesek, hogy ennek társaságába mennyenek: vagy ha immár benn vannak, hogy végig abban maradjanak. Erre pedig kötelesek nem vólnának, ha elégséges jelenségek nem vólna, mellyek erejéből megválaszthatnák az Ecclesiát az eretnek győlekezettől.

Vide August.
infra, c. 6. 4.

De bizonyos, hogy közönségesen mindenek abból meg nem ismérhetik az Ecclesiát, hogy az ő tanítása minden czikkelyben a sz. Írás igyenes folyásán marad.

Tehát a tudomány igyenessége nem lehet az Ecclesiának ismértető jele.

A bizonyság második része abból kitétszik; mert hogy valaki megítélhesse, ha az Írással eggyez-e vagy ellenkezik valamely győlekezet tanítása, két dolog szükséges: 1. Hogy a sz. Írásnak mélységes tanítását és titkait értse. 2. Hogy a mely győlekezet tudományát a sz. Írás próba-kövére viszi, annak minden erősségit, bizonyításit, mentségit tudgya. Mert ha e két dolognak valamelyikében megfogyatkozik, lehetetlen, hogy megítélhesse a tudomány eggyességét vagy külömbözését a sz. Írással. Lehetetlen pedig emberi mód-szerént, hogy minden emberben találtassék ez a két dolog, mely a tudós Doctorokban is vélte vagyon; mert a

sz. Írásban sok nehéz dolgok vannak, mellyeket meggondolván sz. Ágoston, azt mondotta, hogy ő többet nem ért a sz. Írásban, hogysem értene. Az-is bizonyos, hogy a köz emberek gyakran nem értik, miben vagon az ő Ecclesiájoknak a töb győlekezetekkel egyenetlensége; sőt csak a kérdéseket sem tudgyák, miről vannak, nem hogy az ellenkedő pártok bizonyosít és magok óltalmazásit által-látnák. Mert valyon menyin vannak a lutherista és calvinista község-közzül, kik tudgyák, micsoda egyenetlenség vagon a mostani új tanítók-között a Fiu Isten testesülésérül; az Isten választásárul, a bűnnek okárul, az eredendő vétekrül, a Christus testének méltóságárul, az igazulárul és egyéb mély dolgoknak kérdezkesésérül? Probállya-meg magát ama hitigazgató kofa, vagy egy szurkos-orrú műves-legény: és egy tudós ember-előtt fejtegesse-meg csak ezeknek a közbe-vetett kérdéseknek értelmét. Ha pedig csak azt sem tudgya, micsoda a kérdés, mit mérhet-öszve a sz. Írás igazságával? Hiszem nem lehetnek minnyájan Doctorok az Ecclesiában, hogy egy-aránt elérkezzenek az Írás vizsgálásra. És el nem titkolom gondolatomat: Ha én lutherista vagy calvinista fejedelem, vagy úr, vagy nemes-ember, vagy műves és paraszt-ember vólnék: csak ebből, hogy az Anyaszent-egyház ismerésére egyéb jelenséget nem adnak az új tanítók a sz. Írással mindenben-eggyező tanításnál, eszembe vehetném, hogy megcsalnak. Mert magamban így okoskodnám: A mint hallom, a ki okossan és bátorságoson akar valamely győlekezetben lenni, meg kell először tudni, hogy annak a győlekezetnek minden tanítása eggyez a sz. Írással. Én pedig bizonyoson tudom, hogy elég ember nem vagyok a közbe-vetett dolgoknak oly derék értésére, hogy bátorságoson a sz. Írás-mellé vethessek minden tudományt; mert nem tanúltam a theologiát és sok dolgokban csak azt sem tudom, miben vagon a közbe-vetés. Tehát bizonyos vagyok abban-is, hogy nem okossan és bátorságoson hajlottam a Luther vagy Calvinus nyájához. Abban pedig bizonyos vagyok, hogy megcsalnak engem az új tanítók, mikor oly útát mutatnak az Ecclesia ismémentire, mellyen nem tudok járni.

MÁSODIK bizonyosság: A mely jeltől megismérünk valamit, olynak kell lenni, hogy mi könnyebben megismérhessük a jelt, hogy-sem azt, a mit az-által akarunk vizsgálni.

Nyilván vagon pedig, hogy nem könnyeb megismérni, hogy ez a győlekezet minden tudományában eggyez a szent Írással, mint azt, hogy ez a győlekezet igaz Ecclesia. Ergo, etc.

Supr. fol. 96.
II. k.

1. Cor. 12,
12, 29.
Rom. 12. 4.
Ephes. 4, 11.

NOTA.

A bizonyság első része abból kitettség: Mert haszontalan a jel, mely minket annak ismételre nem vihet, a mit ő-általa keresünk. Ha pedig könnyebben meg nem ismételhetők a jelt, hogysen a mit az-által keresünk, nem vihetne annak ismételre, a mit fel akarnánk találni.

Második része bizonyításunknak, *minor propositio*, kitettség a tudomány és sz. Írás egybe-vetésének nehezségéből, mellyet az első bizonyságban említünk. A harmadik bizonyásból világosb lészen ennek igazsága. És hogy meszsze ne mennyünk, magok az ellenkezők csak meggondolni sem tudgyák, mivel lehet könnyeb a tudománynak a sz. Írással-való egygyességét megismérni, hogysen az Ecclesiát. És ha valamit gondolhatnának-is, soha a szent Írásból leg-kisseb bizonyáságát sem adhatnák annak a könnyeb-ségnek; maga semmit nem akarnak hinni a sz. Írás bizonyáságánélkül.

HARMADIK bizonyáság: Azt nem mondhattuk ismételző jegynek, a mit egyszersmind azzal egygyüt keresünk, a minék jegyjélű adatik. Miképpen ha valaki azt kérdené, mint talállya-fel a Becsbe-vívő útát? Nem igaz jelt adná, ha azt mondanád, hogy az a jó út, mely igyenesen mégyen és sohült el nem tér. Ha ki azt kérdené, mellyik orvos leg-job Bécsben? Nem adná ismételző jelét, ha azt mondanád, hogy az a leg-job doctor, a ki könnyebben, hamaréb és bátorságosban gyógyít: mert mind a két feleletben, *Idem per idem*, azt adná jelül a mit keresünk.

De bizonyos, hogy mikor jelét keressük az igaz Ecclesiának, azt-is egygyüt-keressük, mint ismételhessük-meg, mellyik győlekezet jár egy nyomban a sz. Írással. Ergo, etc.

Supra, f. 147.
II. k.

A bizonyáság második részét azzal bizonyítom: Mert az újítók tulajdon itéleti-szerént nem egyéb az igaz Ecclesia, hanem az a győlekezet, mely az Istentől jelentett igazságot tisztán taníttya, és az Istentől szerzett sacramentomokkal jól él. Tehát mikor azt kérgyük, mellyik az igaz Ecclesia? nem egyebet kérdünk, hanem azt: mellyik győlekezet az isteni tudománynak tisztán-hirdetője? Miképpen azért, a ki azt mondaná az Ecclesia ismételző jelnek, hogy az a CHRISTUS Ecclesiája, mellyen-kivül senki nem üdvözül, nem adná elégséges jelét; mivel mikor az Ecclesia jelérül tudakozunk, egyebet nem kérdünk, hanem azt, mint ismételhessük-meg azt a győlekezetet, mely-kivül az üdvösségre nem juthatunk? Azon-képpen mikor az Ecclesiát keressük, azt a győlekezetet keressük, melynek tudománya az isteni tanítástól el nem távozik. És mind egy, akár azt kérgyed, minémű jelekből ismételhettyük-

meg az Ecclesiát? akár azt, micsoda jele vagy on annak a győle-
kezetnek, mely az isteni tudományt igazán hirdeti?

NEGYEDIK bizonyosság: Az Anyaszentegyház tanítására nagy szüksége
vayon a híveknek; és a tévelygések kigyomlálására nagy méltósága vagy on
az ő tanításának.

De ha az Ecclesiának ismértető jele volna az ő tanításának az Isten
ígéjével mindenben egygessége: semmi szükségünk nem volna az Anyaszent-
egyház tanítására; és az egyenetlenségek nyaka-szakasztására sem maradna
semmi méltósága. Ergo, etc.

A bizonyosság első részét ennek-előtte sok-képpen megbizonyí-
tók. Mert azért adott Christus doctorokat és pásztorokat az Eccle-
siában, hogy a hamis tudományok szelétűl el ne hadgyák ragad-
tatni a juhokat. És úgy kötelez mindeneket ennek engedelmessé-
géhez, hogy pogánynak itéli, a ki az Ecclesiátűl nem halgat. Magok sem tagadgyák az ellenkezők, hogy a tanításban és tévely-
gések zabolázásában nagy méltósága vagy on az Ecclesiának¹. A
szent Atyák pedig annyit tulajdonítanak az ő tanításának, hogy
valaki ebben akadoz, azt általlyában eretnek számban írják²; valamit
az Ecclesia elvégezett, azt bizonyosnak mongyák³; mert sem az
evangeliom könyveirűl nem tudhatnók, ha igaz könyvek-e⁴: sem
az ő értelmében bizonyosok nem lehetnénk, az Anyaszentegyház
tanítása-nélkül⁵.

Második része bizonyosságunknak az vala, hogy ha az Ecclesiát
arrűl kel megismérni, hogy minden tanítása egygez az Isten ígé-
jével, tellyességgel haszontalan az Ecclesia tanítása. Ezt azzal
bizonyítom: Mert ha eléb másunnan tudom, hogy ezek a könyvek
az apostoloktól Sz. Lélek indításából íratnak és éppen megmaradtak
ez-ideig; ha annak-is végére mehetek, minémű értelemben kel eze-
ket venni; egy szóval, ha minden tudományok igazságát által-
láthatom, minek-előtte az Ecclesiát megismérjem, és az-után kel
osztán a tudomány igazságából felvadásznom az Ecclesiát: vallyon,
ha feltalálom, mit tanullyak tőlle? mi hasznom az ő pásztori okta-
tásában? Ennek-felette az eretnekek meggyőzésére-is hiúságos
lészen az Ecclesia itéleti. Mert ha Dávid Ferencz-eleibe az Ecclesia
méltóságát veted, mingyárt azt feleli, hogy az Ecclesiát az igaz
tudományból kel megitélni; és addig nem tudhattyuk, ha az a
győlekezet, mely Ariust kárhoztatta, igaz Ecclesia, valamíg ezt az
ő kárhoztatását és a Fiu Isten-ellen-való tanítását igaznak nem
ismérjük. Mint-hogy pedig ennek a tudománynak igazságárűl közbe-
vetés vagy on, nem kel senkit terhelni az Arius kárhoztató Ecclesia

Vide supr. li.
7. c. 6. fol.
113, 114. II. k.
et seq.

¹ Supr. fol. 136,
137, 146. et
Iatius, 160,
161, II. k. et
seq.

² Supr. f. 158,
159.

³ Supr. f. 120.
II. k. et locis
ibi citatis.

⁴ Supr. f. 454,
455, 467, 468.
et seq.

⁵ Supr. li. 7.
cap. 2. fol. 77.
II. k. et seqq.

Id faciunt
Novatores.
Supr. fol. 158.
266.

átkával. A mit ez egy tévelygés példájában mondok, azont értsed akár-mely újonnan-gondolt gaz tudományrúl.

ÖTÖDIK bizonyosság: Nem jól adatik ismértető jelül, a mit addig meg nem ismerhetünk, míg nem ismérjük azt, a mit a jelen fel akarunk keresni.

Azt pedig, hogy valamely győlekezetnek minden tudománya eggyez az Isten ígérével, addig meg nem ismérhettyük, míg az igaz Ecclesiát fel nem talállyuk. Ergo, etc.

Első részét a bizonyásnak az emberi okosság taníttya. Mert ismértető jel nem lehet, a mi másnak ismértire nem viszen, hanem inkább annak ismértit eléb megkívánnya, a mit ő-általa kellene keresnünk.

Második részét azzal bizonyítom: Mert az Ecclesiának igaz tudományi-közzül eggyik az, hogy ezek a könyvek, mellyeket Isten ígége-gyanánt vészünk, éppen, tisztán az apostoloktól íratlak, Szent Lélektől dictáltattak; és nem olyanok, mint a szent Pál, Barnabás, Péter, Tamás apostol nevére hamissan íratott hiuságok. Ezeket egyébünnen nem tudhattyuk, hanem az Anyaszentegyház tradiciójából. Nem-is vehettyük ezt valami úta-vesztett és tévelyedett eretnek ecclesiátul; mert ennek bizonyása bizonytalan és kétes. Tehát meg kel eléb ismernünk az igaz Ecclesiát. Ez pedig a szent Írásrúl-való igaz vallás fundamentoma minden egyéb tudománynak, mellyet a sz. Írás-mellé kel vetni, mert hogy vihetünk valamit az Írás próbájára, ha eléb nem tudgyunk, mellyik a tiszta sz. Írás?

NOTA.

Azon-képpen egyéb ágazatoknak a sz. Írással egyenes folyását honnan ismerjük, ha nem az Anyaszentegyház itéletiből? Halgassuk-el bár most, a mit eléb mondánk, hogy az Írás igaz értelmét bátor-ságosan nem tudhattyuk külömben, hanem az igaz Ecclesiátul: azt kérdem, ki lészen abban bíró, ha eggyez-e valamely nevezetes tudomány az Írással vagy eltávozik-tőlle? A magok itéleti-szerént mind az Arianusok, mind a Lutheristák és Calvinisták az Írásnak egyenes lineáját követik, noha eggyik a másikat kárhoztattya. És akkor alkosznak-meg egy-mással, mikor Isten könyörül-ni-fog az embereken és vissza hozza őket ahoz az Ecclesiához, melytől elszakadtak.

HATODIK bizonyosság: Hihetetlen, és az Isten gond-viseléséhez illetlen, hogy csak oly jelünk légyen az Ecclesia ismértiben, mellyet noha hamissan, de könnyen és színesen magára vonhasson akár-mely tévelygő győlekezet.

Bizonyos pedig, hogy minden eretnekség szent Írással hímezti tanítását; és azt maga ótalmára facsarván, dicsekedik azzal, hogy semmit az Írás-kivül nem tanít. Ergo, etc.

Első része bizonyságunknak abból kitétczik: Mert Istennek atyai szeretete és gond-viselése azt kívánja, hogy ily derék dologban, melyből füg üdvösségünk, úgy-mint annak az Ecclesiának isméréti-^{Vide supr. fo 73. II. k.}ben, mely-kivül el kel vesznünk, oly bizonyos módot mutasson, mellyel a hamis tanítók meg ne csalhassák valami szín-alatt az egy-ügyű községet. És az emberek-között-is bolondság volna, ha egy derék dologban oly jelt adnál valaminek ismémentire, melyben szinte oly könnyen megcsalhatkozhatik ember, mint annak ismémentiben, a mit kerestetsz véle. Kitétczik pedig a sok tévelygésre szakadozott emberek példajából, hogy oly künyű a sz. Írással eggyező tudomány ismémentiben megbotlani, mely künyű az Ecclesiát elveszteni. Mert minnyáján azt tudgyák, hogy szinte erre a jelre akadtak, és az Írással-eggyező tudományban zabállottak; maga bizonyos, hogy az egy-mással-ellenkedő tudományok az Írással nem eggyezhetnek.

Második részét a bizonyáságnak sok példakkal erőssítők ennek-előtte. Mert mind a régi, mind a mostani eretnekségek a sz. Írás mézével édesítették mérgöket, azzal hímezték rút vallásokat; és erőssen dicsekedtek, hogy az igaz-kivül ők nem hágnak, maga semmit a szent Írással nem bizonyítanak, hanem csak az agyokban-koholt consequenciákkal és írás-magyarázással. De elég, hogy dicsekednek; és oly tettetessen dicsekednek a sz. Írással, hogy sokakkal nagy lélek veszedelemmel el-is hihetik, hogy szemén-szedett tiszta szent Írást tanítanak; mert nem csak a sült parasztok, de még a kik tanúgattak, sem tudgyák megítélni, ha igazán horgyák-e tanítások óltalmára a szent Írást, vagy idegen értelemre húzzák. A mí Istenünknek pedig atyai szerelme azt kívánja, hogy oly jele adassék az Ecclesiának, mellyen minnyáján megismérhessék az üdvösség iskoláját.

A minémű bizonyságokat a más párt ez-ellen támaszt, azokat egy pihentéssel* földhöz verhettyük.

I. Bizonyság: Urunk azt mongya, hogy az ő juhái az ő szavát halgattyák¹. Valaki Istentől-való, az ő ígését halgattyá². Ennek-felette a keresztség szolgáltatásával és az Isten ígésének hirdetésével győlekezik az Ecclesia; *Matth. 28, 19. Rom. 10, 14.* Az evangeliom-által szűl fiakat Istennek a tanító; *1. Cor. 4, 15.* Ez-által nevedik és terjed az Anyaszentegyház; *Actor. 16, 5.* Tehát az Ecclesiát az Isten ígésének igaz tanításából kel megtalálni.

FELELET. Vallyuk, hogy az Ecclesiában az Isten ígése igazán hirdettetik. De nem az a kérdés: hanem a kik semmit Írás-nélkül

* Pihentés = lélekzet (respiratio.)

nem akarnak hinni, azzal tartoznak, hogy a szent Írás világos mondását mutassák, melyben nem csak az légyen, hogy az Ecclesiában igazán hirdettetik az Isten szava, hanem hogy ez az Ecclesiának ismértető jele. Mert e két dolog-közöt nagy különbség vagyon. Szinte oly bizonyos, hogy az Ecclesián-kivül senki nem üdvözül, mely bizonyos, hogy mindenkor igazat tanít az Anyaszentegyház; de azért nem mondhatod, hogy az Ecclesia ismértető jele az, hogy e kivül senki nem üdvözülhet. Bizonyos dolog, hogy a debreczeni superattendens, *Animal rationale*, okossággal-élő állat: de ha ki ezt adná jelül, mellyen őtet megismérjed, esze-fordúltnak tartanád.

II. Bizonyosság: Az Anyaszentegyházat a szent Írásból kel megismérni, a mint sz. Ágostontúl hallók. Tehát a szent Írás jele az Ecclesiának.

August. supr.
fol. 147. II. k.

FELELET. Szent Ágoston a Donatisták-ellen viaskodván, azt mongya, hogy nem kel az emberek vélekedéséből keresni az Ecclesiát, hanem a szent Írásban adott tulajdonságiból. Mert a profeták nyilvánban szóllottak az Ecclesiáról, hogy-sem magáról Christusról.

Vide supr. fol.
146. et seq. II. k.

Ez-okon mí (kik immár a szent Írásnak hittünk) bizonyoson megmutathattuk az Ecclesiát azokból a jelekből, mellyeket a sz. Írás előnkbe-adott, mint ezennel világosan megérted.

HATODIK RÉSZÉ.

Az Anyaszentegyház igaz jeleirül.

1. Az Anyaszentegyház ismértetire vivő jelek tulajdonsági.

Mar. 16, 17.

Két rendbéli jeleket találunk a szent Írásban, mellyekből az Ecclesia ismértetire juthatunk. Némelylek fő-képpen arra az üdőre szolgáltak, mikor újonnan éppített az Anyaszentegyház. Illyen jelekrül szól Christus, midőn azt mongya, hogy ezek lesznek jelei

Versu 20.

az ő híveinek, hogy ő nevében ördögöket űznek, nyelveken szól-
lanak; utánna veti az evangelista, hogy ezekkel a jelekkel erőssítette Isten az apostoli tanítást. Efféle jel vala a Szent Lélek lát-
ható jövele és töb sok csudák, mellyeket az apostolok árnyékok-
és térd-kötőjök-által-is cselekedtek. Ugyan-azon jelek erőssítik és ismértetik a mái Ecclesiát-is; mert a szakadás-nélkül egybe-raga-

Actor. 8, 18.
Vide contra
Balvin. c. 8, 7.
initio. Contra
Farkas, li. 2. c.
3. initio.

dott következéssel, *Per continuam successionem*, azon Ecclesia a mái és az apostolok idejében-virágzó Ecclesia. Más rend-béli jelek vannak, mellyek fő-képpen arra az üdöre szolgálnak, melyben immár az apostoli írások tellyes hitelt nyertek, az Ecclesia csuda-tételek-által meggyarapodott, elterjedett. Mert Isten a szent Írásban bizonyos ajándékokat és méltóságokat ígért az Ecclesiának, mellyek-közzül némelyek mingyárt az Anyaszentegyház első kezdetin nem fénylettek oly nyilván; hanem akkor kellett ezekkel világoskodni, mikor immár kiterjedett és sok tusakodások-után győzhetetlenül megmaradott. Mert az Ecclesiának azt fogadta Isten, hogy minden üdökre és nemzetségekre terjed; mindenkor vezéri és pásztori léznek, soha el nem rejtetik: *etc.* Ezek és több hasonló tulajdonságok akkor az Ecclesiában oly világosan nem tapasztaltattak, mikor újonnan kezdetett, hanem az-után-való üdőkben. Viszontag az igen fényes csuda-tételek sem annyira tündöklöttek az Ecclesia gyökerezése-után, mint annak-előtte; mert noha az-után sem szűntek-meg a csuda-tételek, úgy-mond sz. Ágoston; de azért oly gyakor és híres csudák nem fényeskedtek: *Licet et nunc fiant Miracula, per Sacramenta, vel Orationes, vel Memorias Sanctorum; sed non eadem claritate illustrantur, ut tanta, quanta illa, gloria diffamentur.*

Aug. 22. Civit.
c. 8. initio.
Supr. fol. 118.

Ennek-felette az ellenkezőknek-is ezent kel mondani, mivel a szent Írással eggyező tudományt mongyák az Ecclesia jelének. Mert a szent Íráson nem csak az ó-testamentomot értik, hanem fő-képpen az evangeliomot és az egész új testamentomot; mivel ezzel, és nem csak az ó-testamentommal-való eggyesség kívántatik az Ecclesia tudományában. Az evangeliom-előtt pedig, és az egész új testamentom írása-előtt vólt az Ecclesia; mert az apostolok sokáig predikállottak, sokakat megtérítettek, minek-előtte írásba foglalának tanításokat, azaz, minek-előtte a Lutheristáktól adatott jelnek helye vólt az Ecclesia isméréiben.

Továb, hogy az Ecclesiának valamely tulajdonságát ismértető jelnek mondhassuk, két dolog kel hozzá: 1. Hogy könnyebben megismérhessük azt, a mit jelnek mondunk, hogy-sem a mit ez-által akarunk ismérni. 2. Hogy a jelek az-szerént és olyan formán, a mint jelül adatnak, senkihez egyébhez ne férjenek, senkinél ne találtsanak, hanem csak az Ecclesiánál. Ez a két dolog azért szükséges, mert oly jeleket keresünk, mellyek-által megismérhessük azt az Ecclesiát, mely-kivül nem üdvözülhetünk. Ennek

pedig ismételten alkalmatlan az a jel, mely az ördög hajlékához-is illik. És ha csak oly jelei vólnának az Ecclesiának, mellyek a hamis győlekezetekben-is találatnának, az igaz Ecclesiát a tévelygő győlekezettől meg nem választhatnók; és így az isteni gondviselésben megfogyatkoznánk, mivel utat nem mutatott volna üdvösségünkre. Azon-képpen, ha oly nehéz vólna a jelt megismérni, mint az Ecclesiát, nem juthatnánk az-által az Anyaszentegyház ismételten. Azért ha balgatagnak tartanók, a ki jelt akarván adni, mellyen megismérjék a budai basát, azt mondaná, hogy a basa az, a kinek orra, szeme, szája vagyon; ha a városban tűz támadna és azt kérdenéd, hol ég? nem itélnők okosnak, a ki azt felelné, hogy ott ég, a hol a tűz meggyújtotta a házat: úgy, a ki oly jelét adná az Ecclesiának, mely másban-is találatik, nem okoson cselekednék.

Nem ok-nélkül mondám pedig, hogy az Ecclesia jele az-szerént és olyan-formán, a mint jelül adatik, senkihez egyébhez nem illik, hanem csak az Ecclesiához. Mert ha ezek a jelek-közzül valamely, csak maga-szerént, egyéb győlekezethez illenek-is: de elég, ha együtt-vétetvén a több jegyekkel, senkihez máshoz nem fér, hanem csak az Ecclesiához. Ezt jól eszünkben tartsuk és ki ne rekeszszük az Anyaszentegyház jelei-közzül, a mit látunk, hogy csak magán egyéb győlekezetekben-is találatik. Mert igaz elég, ha a jelek-közzül mindenik, magán, megválasztja az igaz Ecclesiát valamely hamis győlekezettől; a többivel-együtt pedig, vagy csak azoknak egy-nehányával egyetemben, sohúlt az egy igaz Ecclesián-kivül nem találatik.

NOTA.

- I. Hogy ez elég légyen a jelhez, megtetzcik először: e világi dolgokból. Mert midőn valamely embernek ismételten jeleit akarjuk adni, igaz elég, ha azokat az accidenseket, külső és környűl-álló dolgokat előszámlállyuk, mellyek noha külön-külön máshoz-is férnek, de azért mindenik ezek-közzül megválasztja embert valakitől; és együtt-vétetvén, egyébhez nem illenek, hanem csak ahoz, a kit meg akarunk ismételten. Meg akará szent Pétert ismételten Corneliussal az angyal és azt monda, hogy Joppében, szűj-gyártó Simonnál, kinek háza a tenger parton vagyon, egy Simon-nevű ember szállott, kinek vezeték neve Péter. Ezek a jelek olyak, hogy külön, egyik magán nem vihette szent Péter ismételten Corneliust; noha mindenik magán megválasztotta és különbözőnek mutatta mástól valakitől. De mint-hogy ezek-együtt senkihez

Actor. 10, 5.
Eodem modo,
Nomen, et
cognomen
simul, cogno-
scere faciunt
Hominem.

egyébhez szent Péternél nem illettek, ezekkel elég jelét adta az angyal szent Péternek. Azért írja Porfyrius, hogy a minémű jelenségek és accidensek egy embert másútól megválasztanak, noha mindenik külön másban-is találtatik; de elég, ha minnyájan egyszer s mind másban senkiben nem találtatnak. Másodszor, akárminek isméretit külső érzékenségekből vészszük. Ezek pedig nem hatnak-által a dolog természetéhez és mi-vóltához, (mely senkiben másban nem találtatik,) hanem csak az accidenseket, természet-körül-való külső tulajdonságokat érezhetik. És noha ezek-közzül eggyenként akár-mellyikhez hasonló lehet másban, de egy csomóban és eggyüvé-fogva megismértetik, a mit keresünk. Miképpen mikor a farkast meg akarjuk választani a komondortól, vagy a bialt az ökörtől, nem visgálljuk az ő természetek tulajdon mi-vóltát, *Genus, Differentiam, Propriam definitionem*; mert azt nehezebb felvadászni, hogy-sem ezeket egy-másútól megválasztani: hanem a külső és látható termetet, erkölcsöt, állapotot nézzük, és azokból választjuk-el egy-másútól.

Cap. de
Specie. in fine.

2.

2. Első jele az Ecclesiának, hogy egy.

Noha Thomas Bozius huszon-négy jelét számlállya az Ecclesiának; de én ama nevezetes négy jellel megelégszem, mellyet a Nicénum és Constantinopolitanum Conciliom abban a hit vallásában helyeztetett, mellyet az ellenkezők-is bévésznek, mint ennek-előtte feljegyzettük.

Ego Symbola
Ecclesiae
pompae apti-
ora quam
pugnæ, mitto.
Supr. fo. 263.
264.

Először azért a nicæabéli gyölekezet vallása mint bizonyos bélyegét említi az Ecclesiának, hogy egy. A szent Írás ezt jelenti, mikor az Ecclesiában-lévő híveket egy testnek nevezi, *1. Cor. 10, 17. Ephes. 4, 4.* az Ecclesiát pedig egy akolnak, *Joan. 10. 16.* és egy galambnak, *Cant. 6, 8.* mongya. Magyarásván az Írás, miben áll ez az egység, azt mongya¹, hogy az Ecclesiában különböző tagok vannak, *1. Corinth. 12, 28. Ephes. 4, 11. Actor. 20, 28.* mivel ez Isten háza, Isten várasa, Isten országa, Isten akla². Azért az ő tagjai sokan vannak; meszsze elszéledtek az egész világon; mindazáltal minden tagjai a hit vallásában és tudományban oly egységgel egybe-kötöztettek, *Professione Fidei*, a vallásnak, tanításnak és sacramentomok szolgáltatásának igyenes folyásában, mint-ha csak egy ember vólna. Egy szívök, egy lelkek vagyon, *Actor. 4, 32.* Eggyet értenek minnyájan, *Philip.*

¹ Ita explicat
Aug. trac. 6.
in Ioan.

² Supr. f. 143.
II. k. Cyprian.
de Unita. Ec-
cles. n. 14.
Vide sup. f.
402, 403.

2, 2. Eggyező hit vagyon benne, *Ephes. 4, 4.* Nyelvek-is egy, mert minnyájan azont mongyák, *1. Cor. 1, 10. Unanimes, uno ore, Rom. 15, 6.* Végezetre; *Omnes unum in Christo*, magok-is egyek, *Gal. 3, 28. Joan. 17, 11.* Eggyek minnyájan a Christus tanításában, úgy hogy, *Omnis multitudo quasi unus*, a számtalan sokaság olyan, mint egy. Mert ha Isten ostora a nyelvek szakadása, *Psal. 54. 10.* és a Bábylon éppítőire átokúl bocsáttatott, hogy az-előtt egy nyelv lévén a világon, úgy elszakadoza, hogy nem érthette eggyik a másik szavát, *Genes. 11, 1. 6. 7.* Isten áldása az Ecclesiában, hogy a profetátúl lett ígéret-szerént¹ pünkösd napján minden nyelvek úgy egybe-kapcsoltattak, hogy, *Audiret unusquisque linguam suam*², ki-ki a maga nyelvét hallaná: minnyájan azon-egy hitet és tudományt, azon imádságokat, a sacramentomok szolgáltatósában azon rend-tartásokat, azon egyházi törvényeket követnének.

Ehez az egységhez három dolog kivántatik:

I. Hogy az Ecclesiának különböző tagjai hitek vallásában szakadozottak ne légyenek, úgy hogy eggyik eggyet mongyon, más külömbet; hanem eggyet értsenek és tanítsanak; eggyet hidgyenek és vallyanak, *Unus DEUS, una Fides: Occurramus omnes in Unitatem fidei*³, úgy hogy e világnak minden nemzetségi azt mondhassák, a mit pünkösd napján mondának az idegen országokból öszve-győlt nemzetségek; *Audivimus unusquisque linguam nostram*⁴: Mí nyelvünkön szóllanak, valahol kik vannak, értyük egy-mást, eggyet tartunk, nincs a babyloniai nyelvek esz-veszése közöttünk.

II. Hogy az Ecclesia ne tétovázzon vallásában, hanem, *Idem semper de iisdem rebus dicat*⁵. *Ita crescat, ut vere profectus sit ille Fidei, non permutatio. Crescat igitur Ecclesia scientia, sed in suo duntaxat genere, in eodem dogmate, eodem sensu*⁶, azon dologról mindenkor azont tanítsa, egy nyomban lépjék, magátúl meg ne hasonlyék. Mert a világi bölcsek mondása-szerént, *Unum est indivisum in se*; egy az, a mi magában meg nem oszlott. Ennek az eggyességnek fundamentoma az, hogy az Anyaszentegyház tudománya Isten tanításán⁷, nem emberi vélekedésen építtetik. Annak-okáért, mint az Isten szavát meg nem másolhattya⁸, *Hebr. 6, 18.* úgy az Anyaszentegyház tudománya sem álhatatlankodik. Azért eretnekség bélyege az, hogy magával éllel-áll egybe⁹.

III. Az Anyaszentegyház eggyességéhez szükséges, hogy bizonyos módgya légyen az ő tagjai-között-való eggyességnek meg-

¹ Esdr. 2, 64.

¹ Sophon. 3, 9.

² Act. 2, 6.

³ Ephes. 4, 5.
et 13.

⁴ Actor. 2, 8.

⁵ Irenæus,
supra, f. 289.

⁶ Lirin ca. 28.
cont. Profan.
Novitates.
Vide supra,
f. 288. 289.

⁷ Supra, f. 551,
552, 628, 9.

II. k.

⁸ Supr. fo.
382. 383.

⁹ Supr. f. 377.
et seq.

őrzésében, és minden visszálkodásnak kigyomlálásában. Mert kevés haszna volna az ideig-való egygyezésnek, ha mód nem volna ennek megtartásában. És a mint eléb mondám¹, az Isten országa és városa¹ (mert ennek nevezi a sz. Írás az Ecclesiát²), alkalmatlamb volna² akár-mely polgári társaságnál, melyben a törvények és magistratusok-által minden veszekedések nyaka-szakadásában bizonyos mód vagyon. Mivel azért csendesz egygyességet kíván Isten az ő országában: szükség, hogy bizonyos módot-is hagyott légyen ennek megszerzésében és megtartásában³.

¹ Supr. f. 672, 673, 124. II. k.
² Supr. f. 143. II k.

³ Supr. f. 122, 123. II. k. et sequ.

Ebből következik, hogy az Anyaszentegyház egységéhez szükség-képpen kívántatik, hogy oly felső hatalom légyen benne, melynek tartozzanak engedni a hívek, akár egy emberben, akár conciliomban légyen ez a hatalom. Mert miképpen az országban vagy hadban jó rend-tartás és egygyesség nem lehet, ha feje nincsen: úgy az Ecclesiában a hitben-való egygyezés meg nem tartatnék; a püspökök vissza-vonási le nem csendeszednének; az eretnek-ségek nem kárhoztatnának: ha oly fő és vezér nem volna benne, mely a híveket engedelmességre kötelezhetné. Ezt jelenti Christus, mikor azt ígéri a nemzetségekből győlekezett híveknek, hogy egy akol lévén, *Piet Unus Pastor*⁴, egy pásztor-is léssen. Christus⁴ akkor ő-maga vólt pásztor; de jövendőre ígéri, hogy egy pásztor léssen.

⁴ Ioan. 10, 16.

Ezt az egységet a régi tévelygők⁵ és a Calvinisták félre tészik; mert azt akarják, hogy az egy-mással ellenkezők, csak megtartsák a fundamentomot és Christust hidgyék, mind egy akolba férnek⁶. Azt-is e-mellé vetik, hogy az Ecclesiának nem árt, ha hamis tévelygések találtatnak-is benne⁷. Melyből nyilván következik, hogy az ő Ecclesiájokban olyan egygyesség vagyon, mint az igazság- és hamis tévelygés-között, az-az, mint az Isten- és ördög-között.

⁵ Supr. fol. 129, 130.

⁶ Supr. f. 397, 398.

⁷ Supr. f. 627, 628, 629.

Hogy ez az egység jele az Ecclesiának. így bizonyítom:

Először: Úrunk abból mongya, *Joan. 13, 35.* hogy az ő tanítványi megismértetnek, ha szeretet léssen közöttök. A szeretetnek jele pedig a vissza-vonyások- és egyenetlenségek-nélkül-való egység. Ismét: mikor a sz. Írás az apostoli Ecclesia fiait akarja jegyezni, mint bizonyos bélyegét adgya az egygyességet, és ez-által ismérteti őket: *Erat credentium cor Unum, et anima Una, Actor. 4, 32. Erant Unanimiter omnes in porticu, etc. Actor. 5, 12.*

Másodszor: sz. Ágoston írja⁸, hogy ötet az Anyaszentegyházban egyéb dolgok-között tartóztattya a sok különböző nemzet-

⁸ Supr. f. 404. Infr. hoc. cap. 3. n. 3.

ségek egyenlő értelme. Mert, a Tertullianus szavaként, a kik egybe nem szóllottak, egy-mást sem ismérték, sőt igen meszsze-földön és külömb üdőkben éltek: nem lehet, hogy a hamisban egy vágásban

¹ Supr. f. 254. és egy értelemben maradhattak volna¹. A töb sz. doctorok-is gyakran mongyák, hogy soha egyesség nem lehet azok-között, kik az Anyaszentegyház csendességét felbontják; hanem, mint a bújdosó csillagok, tétováznak, egy-mást mardossák és magok-ellen vias-

² Supr. citat. kodnak². Ezt pedig egy-képpen Isten eresztí büntetésül közikbe: más-képpen az emberi vélekedések bizonytalanságából származik. Mert valaki az Anyaszentegyházról elszakad, elveszti az isteni

³ Vide supr. f. hitet³; azért olyannak kell azt tartani, mint a pogányt; *Matth.* 182, 133, 134. 18, 17. A pogány, ha mit igazat hiszen-is, emberi okoskodásért és vélekedésből hiszi. Az-is tehát, a ki az Anyaszentegyház méltó-

ságát felbontja és ettől engedetlenséggel elszakad, a mi jót hiszen-is, csak emberi vélekedésből hiszi, mint ennek-előtte megmagyarázó⁴. Mivel azért az emberi vélekedés gyarló és fogyatkozott, szükség, hogy az álhatatlanságot és egyenetlenséget magával viselje.

Harmadszor: Az okosság viszen erre. Mert megmutatám mind a sz. Írásból, mind a keresztyén hitnek és emberi vélekedésnek mi-vóltából, hogy, *Nulla est securitas Unitatis, nisi Ecclesia DEI declarata*; nem lehet semmi bátorság a tudomány egyességében az Ecclesián-kivül. És miképpen az emberi okosság mutattya, hogy az Isten ellenkező tudományokat nem taníthat: azon-képpen azt-is előnkbe adgya, hogy az emberi vélekedések nem lehetnek egyesek; mert, *Quot capita, tot sunt sensus*. Tehát az állandó egyesség megtartásának bizonyos módgya, és változás-nélkül-való megmaradása elválasztja a Christus Ecclesiáját az idegen gyölekezetektől.

⁵ Vide Aug. Ezt azzal-is erőssíthettyük; mert sem a pogányok-között⁵, sem az eretnokségek-között soha ez-ideig tekéletes egyesség nem maradhatott⁶; hihetséges azért, hogy ez-után sem maradhat: *Hæretici,*

⁶ Supr. f. 377, 378, 551, 552. *Errantes Oves sunt super omnem faciem terræ. Non omnes Hæretici per totam faciem terræ; alii hic, alii ibi: nusquam tamen desunt. Ipsi se non noverunt. Alia secta in Africa, alia hæresis in Oriente, alia in Ægypto. Diversis locis sunt diversæ, sed una Mater Superbia omnes genuit: sicut Una Mater nostra Catholica, omnes*

⁷ Aug. tom. 9. *Christianos toto orbe diffusos*⁷. Végezetre, valamit az ismértető jelhez szükségesnek mondhatsz, azokat mind feltalálod a megmagyarázott mód-szerént-való egyességben.

li. de Pastorib. c. 8. ex Ezech. 4, 5. Supr. f. 515, 533.

Ezek pedig nyilván-való, látható és tapasztalható jelek; mert a hitben-, vallásban- és isteni szolgálatokban-való egyenlőség minden embertől megismértetik, mint szinte a veszekedések leszállítási módgya-is.

3. Második jele az Ecclesiának az, hogy szent.

A Hiszek-egy-Istenben és a nicæabéli gyölekezet vallás-tételében az Anyaszentegyház SZENT-nek neveztetik. A sz. Írás-is ezent tanította: *Templum DEI Sanctum est, quod estis vos*¹. Azt-is ehez adgya, hogy a Christus jegyese tellyesen szép²; nem mocskos, ² Cant. 4, 7. sem töpörödött³. Sz. Péter az Anyaszentegyház papi királysága-alat-lévőket szent nemzetségnek nevezi⁴; és közönséges szokása a sz. Írásnak, hogy az Ecclesia fiait vezeték néven szenteknek mongya, *Rom. 1, 7. cap. 8, 28. cap. 12, 13. cap. 15, 25. cap. 16, 15, 16. 1. Corinth. 1, 2. cap. 6, 1. cap. 16, 1. 2. Corinth. 1, 1. cap. 13, 12. Ephes. 1, 1. Philip. 1, 1. Coloss. 1, 2, 1. Tim. 5, 10. etc.* Az ő testamentomban-is, midőn Isten ígéretet téssen az Ecclesiáról, azt mongya, hogy ez szent útnak⁵, és szent hegynek neveztetik⁶.

¹ 1. Cor. 3, 17,

² Cant. 4, 7.

³ Eph. 5, 27.

⁴ 1. Pet. 2, 9.

⁵ Isai. 35, 8.

⁶ Ioél. 3, 17.

Nem azért mondatik az Ecclesia szentnek és tisztának, hogy mind szentek, a kik benne vannak; mert eléb megmutatók⁷, hogy a míg e földön viaskodik az Ecclesia, sok polyva vagy a búza-között és majd töb a hulladék a tiszta szemnél: hanem három igen nyilván tapasztalható dolog vagy az Ecclesiában, melyből az ő szentsége fénlük és megismértetik.

⁷ Supr. f. 154,

155. II. k. et sequ.

ELŐSZÖR: Ha erkölcsére nézünk, az igaz Ecclesiában szent-életű, tekéletes-erkölcsű emberek voltak és léznek minden üdőben⁸: ő-kivül pedig sohült nem találtatik igaz szentség; mivel, *Sine Fide, impossibile est placere Deo*⁹. Ezt bizonyíthatyuk az eléb felvetett fundamentomból; mert Isten-előtt és az ő Fiai-előtt pogányhoz hasonló, a ki az Ecclesiától elszakad; *Matt. 18, 17.* és senki Isten fiává nem lehet az Anyaszentegyház eggyessége-kivül. Annak-okáért, a mely Ecclesia vallásában bizonyon tudgyuk, hogy szent és Isten-előtt kedves és böcsülletes emberek virágzottak: bizonyosok lehetünk annak az Ecclesiának igazságárúl. Mert Istennek kedves fia senki nem lehet, a ki az igaz Ecclesia kebelében nem találtatik. És jóllehet nehéz az emberek szentségérül ítéletet tenni, mivel csak Isten láttya a

⁸ Vide supra f. 150. II. k.

⁹ Hebr. 11, 5.

Supra fol. 143, 144. II. k.

szíveket: de azért a jó fát gyümölcséből megismérhetjük; és a mint Christus mongya, fénlük az igazságnak világossága az emberek-előtt, hogy ebből Isten dicsőíttessék. Azért ha Isten csudák-által kinyilatkoztatta valakinek szentségét; ha az egész keresztyén világ valamely mártírról, vagy megfedhetetlen-erkölcsű és sanyarú-élet-viselő emberről kételkedés-nélkül elhitte, hogy szent ember volt; és úgy böcsüllí őtet hólta-után, mint Isten szentit: kétség-nélkül szentnek ítélniük az olyan embert. Erről a szentségről szól sz. Ágoston, midőn azt mongya, hogy őtet az Anyaszentegyházban tartóztatta egyéb dolgok-között az ő méltósága, mely a csudák-által kezdetett, reménsséggel nevedett, isteni szeretettel öregbedett.

MÁSODSZOR: Ha a tudományra nézünk, szent az Ecclesia; mert az isteni dolgokról hamissat nem tanít. Az emberek erkölcséről is szent és tiszta tudományt hirdet, úgy hogy tulajdon ereje- és természete-szerént szentségre, és tekéltességre viszi embert. Azért két dologban áll fő-képpen az ő tudományának szentsége: I. Hogy hamissággal vagy régen kiátkozott eretnekségek moslékával meg nem mocsokoltatik; sem ellenkezésekkel, vagy az isteni tudománynak tekéltességéhez illetlen hamisságokkal, hazugságokkal, szemtelenségekkel és éktelenségekkel nem elegyítetik tanítása.

lac. 3, 17. Mert a mint sz. Jakab írja, az Anyaszentegyháznak mennyei tudománya szemérmes, békeséges, tisztességes, hihetséges; a jókkal eggyez tellyes irgalmassággal és jó gyümölcsökkel. Azt-is bévségesen megmutatók ennek-előtte, hogy valamely tudomány

vagy megújítja a régen kiátkozott tévelygéseket¹; vagy hazugsággal és álhatatlansággal terhes²; vagy szemtelen és emberi

¹ Supra, fol. 407, 408.
² Supra, fol. 352, 353, 354.

okossággal tusakodó dolgokat tanít³: isteni tudománynak azt nem nevezhetjük. II. Az Ecclesia tudományának szentsége abban áll, hogy természete- és tulajdonsága-szerént szentségre, tekéltetes életre, isteni félelemre vigyen; megjobbítsa az embereket, és a sz. Jakab szava-ként tellyes légyen jó gyümölcsökkel. Ezt tanította sz. David, mikor az Isten törvényét tisztának azért mongya, mert

¹ Psal. 18, 8.
² Supr. f. 315.

az ember lelkét megtéríti⁴. Az okosság-is erre mutat⁵. Mert a religio és az isteni tiszteletre s szolgálatra rendelt győlekezet arra-való, hogy ebben Istennek szolgáljunk és kedveskedgyünk. Tehát az ő tudománya nem szabadíthat feslett életre; hanem inkább a gonoszságot megzabolásván, minden tekéltességre vezérli fiait.

Hogy pedig ez a tudomány szentsége ismértető jele az Ecclesiának: először maga jelenti Christus, midőn azt mongya, hogy ha gyapjába öltöznek a farkasok és pásztoroknak tettetik magokat, gyümölcsökből ismérjük-meg őket¹. Holott fő-képpen a tudománynak tulajdon erejéből származott gyümölcsről szól, a mint eléb mondám²; mivel életekben és magok-viselésében feslettek lehetnek sokan az Anyaszentegyház pásztori-közzül. Másodsor bizonyágink ebben a régi Doctorok, kik azzal erőssítik az Ecclesia igazságát; mert az ő tanítása szentté teszi az embereket³. Harmadsor az Anyaszentegyház és a tévelyedett győlekezetek tudományának egybe-vetéséből kitettség, hogy csak az Ecclesia tanítása lehet az igaz tekéltesség úttya. Mert az Ecclesia tudománya Istentől származott mint immár megmutattuk⁴. Minthogy azért azt kívánnya Isten, hogy ő-néki híven szolgáljunk: nem illet az ő bölcseségéhez és hozzánk-való gond-viseléséhez, hogy oly tudományt adna, mely az ő tulajdon erejéből gonoszságra vinné embert. Viszontag az Ecclesiától elszakadott győlekezeteket az éppítette, a ki az Isten tiszta búzája-közzé konkolyt hintett⁵, a ki eleitül-fogva gyilkos és hazug. Ennek pedig minden incselkedése azon vagyon, hogy az embert törbe ejcse és a vétkek-által elveszesse. Annak-okáért feljegyzették azt a sz. Doktorok⁶, hogy az ördögi tudomány az isteni tisztelet színe-alatt latorságra ingerlette az embereket. Miképpen azért az Anyaszentegyháztól elszakadott emberről írja sz. Ágoston, hogy sok véték- és fogyatkozás-nélkül nem élhet⁷: azon képpen az sem lehetséges, hogy a hamis győlekezet tanítása szabadságra ne vigye és a szabadság-által gonoszságra ne szabadítsa embert. Ezt hogy oly példával mutassam, mely minden tévelygéshez egy-aránt illik: jusson eszünkbe, hogy a kevélység annya minden szakadásnak⁸; mivel valaki eláll az Ecclesia-mellől, nagyobbab tulajdonít magának, hogy-sem az egész keresztyénségnek és a sz. Doctoroknak⁹. Megvetvén pedig ezek értelmét, az egész keresztyénség tudományát, még a sz. könyvekről-való bizonyos vallását-is kétesse teszi, mint sok-képpen megbizonyítottuk¹⁰. Ezzel pedig az Isten törvényében-való serénységnek minden igyekezete meghúl; sőt meghal és eltemtetik. Kitettség azért, hogy a tudománynak megmagyarázott szentsége nem illik egyébhez, hanem csak az Anyaszentegyházhoz. Végezetre, valamit az Ecclesiának ismértető jelenségében tudnál kívánni, azt feltalálod ebben az említett jelenségben. *Ergo, etc.*

¹ Matt. 7, 17.² Sup. f. 314, 315. et seq.³ Tertull. sup. fol. 351. Aug. supr. fol. 351.⁴ Supr. f. 551, 552, 9. II. k.⁵ Matt. 13. 25. Ioan. 8, 44.⁶ Supr. fol. 108.⁷ Aug. supra fol. 532.⁸ Supra, folio 153, 533.⁹ Supr. f. 102, 103. II. k. et seq.¹⁰ Supra, folio 167, 168. II. k.

HARMADSZOR: Szent és szentnek mutattatik az Ecclesia az isteni csudák fényességével. És mivel a csadákról sok nehéz kérdések vannak: jer szóljunk ezekről bévebben.

Az isteni csudákról.

Nr. 1. Mit kell igaz csudának tartani?

Közönséges szó-járásban csudának nevezik az emberek, a mit vagy a természet folyásában, vagy a mester-emberek alkotmányiban, vagy az ördögi szem-fény-vesztések csalárdságiban, vagy az isteni cselekedetekben szokatlant, véletlent és közönséges értelemfelett-valót látnak.

Természet csudájának tartják, a miket ír Séneca, *Lib. 3. Naturalium Quæst. cap. 25.* Plinius-után némely vizekről, mellyeket ha fekete juhok iszszak, feírekké lésznek; ha feírek, megfeke-
 Plin. lib. 2. c. 103. tednek. Vannak oly vizek, mellyekben a téгла fenn-úsz; az égő szövetnek elaluszik; meggyulad, ha előltva belé tészik. A kövekben csudának nevezik a magnes erejét, mely a vasat magához
 Siderites ideo Plinio. vonsza, és a vasnak hozzá-köszörült végét az észak-csillagra fordítja. Az oktalan-állatok-között csudának mondatik, hogy a remora-halatska egy öreg hajót megtartóztat; a salamandra tűzben
 Lásd fellyeb, fol. 39. élhet. Az emberek-között csudások, a kiket *Ophyógenes*, kígyók fiainak neveznek, mivel a kígyókat sérelem-nélkül forgattyák. Ezek és több hasonló cselekedeti a természetnek noha csudálkozást érdemelnek, de igaz csudáknak nem mondatnak; mivel a természet titkos erejével naponként lésznek. [1]

Mesterség csudáinak tarthattjuk, a miket ír Séneca, *Lib. 1. Controversiarum*, némely emberekről, kik emlekezéseket bizonyos mesterséggel arra szoktatták, hogy egy-nehány száz különböző szókat vagy neveket egy hallásból elméjükbe kapcsoltak, és azon renddel, a mellyel eleikbe adták, mingyárt elő-mondották. Az Archítas röpülő galambja, azok a vas-képek, mellyeket naponként látunk, hogy az asztalon sokkáig sétálnak, lantot vagy dobot vernek, *etc.*; azok az orgonák vagy madarak, mellyek csak víz erejével musikálnak: mesterség csudái-közzé számláltatnak; noha ezek sem igaz csudák, hanem csak mesterségek, mint az alakosok* gyorsaságos cselekedetinek-is nagy része.

* Alakos = szemfényvesztő.

Ördögi csudáknak neveztetnek azok a játszottatások*, melyekkel az ördög csalogattya az embereket. Mert ezek olyyak, mellyeket noha az ördögnek hatalmas ereje és mesterséges tudománya végbe-vihet: de az emberi erő és tudomány végbe nem vihetne. Illyenek, a miről szent Ágoston emlekezik, hogy Claudia övénel fogva vonta a Tiberis vize-ellen a nagy hajót, mellyet sok száz embernek kellett vólna mozdítani; hogy Tucia rostába vizet merített; hogy egy-valaki beretvával ketté mettszette a köszörű-követ; hogy az ördög hirtelen meggyógyította szemét vagy egyéb részét annak, a kit eléb maga megsértett. Egy szóval valami csudálkozató dolgot cselekeszik az ördög, semmi abban nincsen, a mi fellyül-haladná az ő természete és mestersége erejét: de azok csudálatosoknak láttszanak vagy azért, hogy nem láttyuk az ördögöt, kinek hatalma munkálkodott Claudiával a hajó-vonásban; és a magusokkal Faraó-előtt, mikor a békákat másunnan elő-hozta; Apolloniussal, mikor ötöt Domitianus-elől hirtelen elragadta: vagy azért, hogy nem csak láthatatlanúl, hanem oly hamar és hathatósan, *applicat activa passivis*, egybe-viszi, a miből és a mivel kell valamit megszerzeni, hogy egy szem-pillantásban a betegség-szerző nedvességeket emberbe önti, és meg oly hamar elvész; üdő-hallogatás-nélkül békát, szúnyogot alkothat a sárból, vagy szemfény-vesztéssel csalárdkodik, és úgy eszt veszti az ember szeme-fénye nedvességinek, hogy, mint a részegnek, mindenek kerengeni láttszanak; a sárgaságban- és hagymázban-valóknak különben tettszenek a mire néznek: úgy a csalatott embereknek olyyak tettszenek, a mik nincsenek, mint mikor úgy tettszik, hogy ember egy szekér-szénát elnyél, vagy a kő-fal földbe sillyed. Mert a mint Tertullianus és sz. Ágoston írják, nagy része az ördögi hamis csudáknak ezekben áll: *Lædunt primo: postquam desinunt lædere, curasse creduntur*¹. *Immundi Dæmones, sua disposita facta prænuntiant*²; *vel phantasiam hominis, sopitis et oppressis corporis sensibus, ad aliorum figuram corporum, nescio quo ineffabili modo perducunt, ut jumenta appareant qui homines sunt; vel subtractis quibusdam rebus, alias supponunt; ut Cervam Iphigeniæ; sociis Diomedis, Aves*³. *etc.* De mind ezek nem isteni csudák, hanem ördögi játszottatások, és természet erejének vagy mesterségének cselekedeti; és a mint sz. Ágoston írja: *Levia, minuta, ludiera sunt, comparatione eorum quæ facta a Christianis*⁴;

Augu. 10. Civ.
cap. 16.
Vide sup. f.
103, 104.

¹ Tertull, Apo-
log. c. 22.
² Aug. 10. Ci-
vit. c. 32.

³ Lib. 18. Civ.
c. 18.

⁴ Augu. 10.
Civ. c. 16.
post medium.

* Szemfényvesztés, csalás.

játékok és csufságok az ördög cselekedeti az isteni csudákhoz képest.

Isteni igaz csudáknak azért azokat kell tartani, mellyekben ez a két dolog taláztatik: Először, hogy szokatlan és ritka; mert, *Si solita essent, mira non essent*; a szokott és minden-napi dolog, nem csuda. Másodsor, hogy a csudát isteni hatalom cselekedgye természet ereje-felett.

Aug. 1. Retra-
ctat. c. 14.

Egyedűl Isten ő-maga, a ki, *Facit mirabilia magna solus*¹; mint első és fő ok, a hol akarja és a mint akarja, csudákat cselekeszik: mindazáltal néha angyalok-, néha emberek-által viszi

² Act. 6. 8.

³ Eccli. 48,
15. 4.

végbe csuda-tételét. Mert a sz. Írás mongya, hogy sz. István² és Eliseus³ nagy csudákat cselekedtek: az-az, Isten ő-általok cselekedte a csudákat, mikor és a mint akarta. Sz. Ágoston-is azt írja, hogy annak mí végére nem mehetünk, ha csak imádkozásokkal nyerik-e a szent mártirok, vagy Isten ő-általok cselekeszi a csudákat, mellyek a tetemeknél léznek⁴. Azt-is igazán ehhez adgyák

⁴ Aug. 22. Ci-
vit. c. 9. initio.

⁵ Donum Mira-
culorum, est
gratia gratis
data, non gra-
tum faciens.

⁶ Mat. 7. 22.
Mat. 24. 24.
Pseudopro-
phetæ Signa
magna dabunt.

az Írás-túdok, hogy nem csak szent, hanem vétkes emberek-által-is csudákat cselekedik Isten⁵ az igaz tanítások vastagítására, mi-képpen a sacramentomokat vétkes emberek-által-is szolgáltattya. Így olvassuk szent Lukácsnál, hogy a Christus nevében ördögöt üzött, a ki Christust nem követte; *Luc. 4. 49.* És a kárhozandók-közzül sokan azt kiáltyák⁶, hogy a Christus nevében ördögöket üztek, profetáltak, sok csudákat cselekedtek; de ugyan elkárhoznak. Ilyen csudák voltak, mellyekkel írják Socrates, *Lib. 7. Histor. cap. 17.* Sozómenus, *Lib. 1. cap. 12.* hogy a Novatiánusok erős-sítették nem a magok tévelygését, hanem azt, a miben igazat vallottak és eggyeztek a romai Ecclesiával, tudni illik a keresztség szentségét.

Ennek-felette, noha Isten a csudákat akarattyával és paran-csolattyával cselekeszi, és azokat minden ceremoniák-nélkül végbe-viheti; de azért mind mikor Illyés profeta feltámasztá a sareptai aszony fiát⁷; mind mikor Eliseus megeleveníté a Sunamitis halottját⁸; mind mikor Christus nyállal és sárral békené a vak ember szemét⁹: külső ceremoniákkal készültek a csuda-tételhez.

⁷ 3. Reg. 17,
19, 21, 22.

⁸ 4. Reg. 4,
35.

⁹ Ioan. 9. 6.

Az isteni csudákhoz azért kívántatik, hogy nem szokott és minden-napi, hanem vagy mi-vóltában, vagy alkotásának és megszerzésének módgyában szokatlan és ritka légyen. Annak-felette, hogy természet ereje-felett, vagy ereje-kivül, isteni hatalommal mennyen végbe, vagy módgya vagy mi-volta a csuda dolognak.

Mert az isteni csudák három-félek: I. Némellyek az egész teremtett erő-hatalmat fellyúl-haladgyák természetek és mi-vóltok nagyságával. Azért ezekre sem emberi, sem ördögi erő nem érkezik. Illyen a halottak feltámasztása; a szeme-fénye vesztett, és nem csak hartyával befedetett vakok gyógyulása; a napnak tíz gará-dittsal vissza-vonyása¹ vagy veszteg-állása; a hóldnak teli-létekor a nap eclipsisse, minémű vólt Úrunk szenvedésében. II. Némely^{1 4. Reg. 20, 11. Ios. 10, 12.} csudálatos dolgoknak, noha, *quo ad substantiam*, természetes mi-vóltára elérkezik a természet és a tudomány: de, *quo ad modum*, végbe-vitelének bizonyos módgyára nem érkezhetik. Ha ember oly betegségbe esik, mely nem halálos, természet és orvoslás erejéből lassan és sok üdöre megtér egészége. Hogy pedig parancsolattal, vagy imádkozással, vagy egy sz. ereklye illetéssel mingyárt meggyógyúl valaki: az a gyógyulás módgyára nézve csudák-közzé számláltatik; mivel illyen móddal emberi erő és tudomány senkit meg nem gyógyít. III. Vannak oly isteni csudák, mellyeknek sem természete, sem módgya az ördögi erőt fellyúl nem haladgya; de bizonyos jelenségekből megismérszik, hogy itt és most ezek nem ördögtúl, hanem Istentúl vannak. Mert ha mászor és másutt affélét cselekedhet az ördög: de itt és most nem cselekedheti; mivel Isten gond-viseléséhez kívántatik, hogy az ő népét oly tettetes színnel sok és üdvösségre-néző nagy dolgokban meg ne hadgya csalni.

A sz. Írásban említett isteni csudák nagy részre a harmadik rendbe-valók: mindazáltal bátorságos hitelt szerzetek az okos emberekben. Hogy a Moysestúl látott csipke-bokor égett és meg nem égett, oly dolog, mely az ördög erejét fellyúl nem haladgya. Szemünkkel láttyuk, hogy valami nedvességgel megkenik kezöket az emberek; és az olvasztott ónnal úgy mosdanak, mint-ha víz vólna. Égett-borral kent ingeket égni láttunk kár-nélkül és az ember testének sérelme-nélkül. Mentúl inkább módot találhat az ördög, ha Isten reá bocsáttya, hogy lángot vessen, de meg ne égjen valami? Illyés proféta-által égből tüzet bocsáta Isten az áldozatok égetésére², ^{2 3. Reg. 18, 23.} és azzal térítette-meg az elfajúlt sidókat. Vallyon az ördög nem bocsátott-e tüzet az égből³, hogy a Jób szolgáit és barmaid meg-^{3 Iob, 1, 16.} égetné? hogy az Antichristus-által a híveket megcsalná⁴? A miket^{4 Apoc. 13, 13.} Moyses Farao-előtt cseleküvék, hogy azokkal isteni küldését elhitetné: az ördög katonái, *Similiter fecerunt*⁵, hasonlókat cselekedtek^{5 Exo. 7, 11, 22. c. 8, 7.} sok dolgokban. Hogy a szamar szózatot adgyon; hogy a víz hátán maradgyon a vas; hogy az oroszányok szája megköttessék és

ne bánthassanak valakit; ezeket az ördög könnyen megcselekedheti: mindazáltal igaz isteni csudák voltak ezek a profetákban; és az Isten népe, mint isteni csudáknak kételkedés-nélkül hitelt adott ezeknek; mivel a körül-álló dolgok erejéből itt és most, okossan, bátran és minden kételkedés-nélkül megnyugodtak azon, hogy ezek a csudák Istentől voltak.

Mit mongyak azokról a csudákról, mellyekkel Christus elhi-

¹ Matt. 11, 4. tette mind a keresztelő János tanítványival, hogy ő az ígért Messiás¹,

² Ioan. 10, 38. mind a sidókkal, hogy ő az Atyától küldetett²? Hogy Christus a menyegzőben borra változtatta a vizet: mely künyű az ördögnek láthatatlanul és hamarsággal a vizet elvinni és bort tölteni helyébe? A vak-ember szeme hályogát elszakaszthattya láthatatlanul; a betegség-szerző vétkes nedvességet kiveheti emberből; erős orvosságok erejével inait megerősítheti: mindazáltal ezek a cselekedetek,

Ioan. 5, 36. *Testimonium dant de ipso*, igaz és hihető bizonyóságot tettek Christusról. Mert ha egyébkor hasonlót cselekedhetett-is az ördög; de az Isten gond-viselése nem szenvedhette, hogy ily nagy csalatkozásnak oka lehetne az ördög. Ugyan-ezent mondom az apostoli csudákról, mellyekkel az evangeliomot és a keresztyén tudomány szentségét erősítették.

Act. 3, 2.

Ezekből megtetczik, hogy bolondság azt vitatni, hogy az igaz hitet és isteni tudományt nem erősíthetni oly csudákkal, mellyekhez hasonlót cselekedhetik, vagy talám valaha cselekedett az ördög.

No. 2. Mint kell az igaz és hamis csudákat megválasztani?

Miképpen Faraó-előtt az ördög sok hasonlót cseleküvék az

³ Exod, 7, 11, isteni csudákhoz³: úgy az Antichristus hamis profétáival, *Dabunt*

⁴ Matt. 24, 24. *Signa magna, et prodigia*⁴. *Signa, et prodigia mendacia*⁵. *Decipient*

⁵ 2. Thess 2, 9. *in Miraculis*⁶; nagy színes, de hazug és csalatkozásra-való tettetes

⁶ Jer. 23, 32. csudákat cselekesznek. Nem kell azért akár-mely tettetes szem-fény-
Vide Aug. to.

1. li. cont. Aca-
dem. cap. 6. de

Albicerio. kétéssé sem szabad minden csudát tenni csak arra-nézve, hogy az

ördög hasonlót cselekedhetik.

Hogy azért meg ne csalassunk a csudákban;

I Elsőben: Jegyeséhez- és választott híveihez-való atyai bölcs gondviselése Istennek azt kívánnya, hogy semmi-féle hamis ördögi tudományt ne engedgyen oly külső csudálatos jelekkel erősíteni, mellyekről az igen okos, tudós emberek se gyanakodhassanak; sőt

igaz okosság-szerént tartozzanak azt itélni, hogy ez Isten dolga, Isten bizonyítása. Mert Istennek igaz fogadása tartya, hogy, *Non patitur nos tentari supra id quod possumus*¹, erőnk-felett-való kísértetet nem bocsát reánk; hanem mint mikor Jóbra szabadította az ördögöt², oly zabolában hordozta, hogy a Jób lelke veszedelmét eltávoztatná: úgy, ha valami tettetes csudákra bocsátta az ördögöt, mindenkor útat hágy, mellyen megismértetik a csalárdság vagy mesterség; és az okos emberekben meg nem gyökerezik az ördögi incselkedések hitele. Faraó-előtt az ördög sokban egyenlőzé az Isten csudáit; de a kullancsokban nem követheté Moysést. Azért megvallák az ördög czinkosi, hogy *Digitus DEI*³, Isten úja vagyon Moysessel. Simon Mágust felemelé az ördög, mint-ha menybe röpülne; de várj egy keveset; nézzed mint jár. Leesék és nyaka szakada. Az Albigensis eretnekeket úgy segéttette az ördög, hogy víz hátán jártak. De mikor nagy bátran, seregestül járnának a vízen, egyszer s mind elsillyedének⁴.

¹ 1. Cor. 10, 13.

² Iob, 1, 12. cap. 2, 6.

³ Exo. 8, 18, 19.

⁴ Caesarius, li. 9. de Miraculis, cap. 12. Delrio, Disquis. Magic. li. 6. c. 2. sect. 3.

Mikor azért valamely tudománynak vagy áítatos szokásnak erőssítésére oly sok és világos csudák léznek, hogy jó okosság-szerént még az igen tudós emberek sem gyanakodnak igazságokról; hanem azt itélik, hogy ezek isteni cselekedetek: bizonyosnak kel tartani, hogy azok isteni csudák; mert a hívek üdvösségére gond-viselő Isten soha annyira nem bocsátta az ördögöt, hogy igaz okossággal eleit, utóllját, módgyát megtekíntvén cselekedetinek, ki ne tudódgyék álnaksága.

Ezt az élő Istennek atyai gond-viselését ismértetik azok a példák, mellyekkel ez-előtt megmutatók, hogy noha sok új és régi tévelygők igyekeztek és mesterkedtek, hogy tettetes csudákkal erősíténék tanításokat; de Isten reá nem bocsátotta, hanem kinyilatkoztatta álnakságokat.

Vide supr. fol. 198.

Másodszor: A hamis csudák ismértire azt eszünkben tartsuk, hogy akár-ki minémű tettetes dolgot cselekedgyék; de ha ellenkezőt tanít azzal, a mit ennyi száz esztendőök csudái erőssítettek; nyilván és bizonyoson tudgyuk, hogy ördögi mesterségek, nem isteni csudák, a miket mutogat. Ezt taníttják elsőben a régi szent Atyák. Mert ekképpen ír szent Ignatius mártir: *Quisquis dixerit, præter ea quæ statuta sunt, etiamsi fide dignus sit; etiamsi jejunet; etiamsi Virginitatem servet; etiamsi SIGNA faciat: lupus tibi censeatur, sub ovis pelle*⁵. Szent Ágoston pedig így ír a Manichæusoknak: *Signa non facitis; quæ si faceretis, etiam ipsa in vobis cave-*

II.

⁵ Sup. fol. 210.

*remus, per instrumentem nos, et dicentem; surgent Pseudoprophetae, et signa facient*¹. *Fac illum montes transferentem: si divisit Unitatem, nihil est; praeter Unitatem, et qui facit Miracula, nihil est*².

¹ Aug. 1. 13. cont. Faustum. c. 5.
² Tom. 9. tra. 13. in Ioan. sub finem.
³ August. ibid sub finem.

Mert efféle Mirabiliariusokrúl írja sz. Ágoston, hogy, *Vel falluntur, vel fallunt*³, megcsalnak vagy megcsaltnak. És ezt sokkáig nem titkolhatták, hanem kitettségű csalárdságok, és magok felforgatták magokat. Másodsor, erre tanít Isten ő-maga két csudálatos mondással. 1. Hogy ha az apostolok vagy mennyei angyalok az-ellen tanítanak, a mit eleitűl-fogva hittünk és tanúltunk: azokat se halgassuk, sőt átkozzuk és kárhoztassuk⁴. 2. Hogy ha valamely proféta jövendőt mondott az-előtt, mely bé-is tellyesedett; mivel még akkor az Isten lelke vólt benne, melytűl vannak az igaz és nem csak gyanúságból eredett jövendőllések⁵: mihent arra kezdi az-után íteni és hitegetni a népet, hogy elhagyván a régi elejektűl vett tudományt, új Istennek szolgállyon: kísértőnek tartásák és agyon verjék azt a profetát. Azért okoson írja sz. Ágoston, hogy ha az eretnekek csudákkal dicsekednek, azok vagy hazug emberek költési, vagy csalárd ördögök játzottatási. De ha ugyan csudák volnának-is módgyára-nézve, nem kel isteni bizonyításoknak alítani; mert Isten nem lehet hamisság bizonyosága, hanem eszünkben kel tartanunk, hogy a megerősített igazságot semmi színes csudákért nem kel hátra vetni.

Harmadsor: A mely csudát vagy nyilván-való végezéssel, vagy cselekedettel és halgató javallással igaznak tartott valamely üdőben a keresztyén világ és az Anyaszentegyház: bizonyval kel hinni, hogy az igaz csuda. Mert a sz. Ágoston mondása-szerént az-ellen tusakodni, a mit jóvá-hagyott az egész keresztyénség, balgatagság. És ha egy dologban kétséssé tésszük az egész keresztyén világ itéletit: sem a szent könyvek laistromárúl, sem egyéb dolgokrúl bizonyost nem tanulhatunk tőlle.

⁴ Galat. 1, 8, 9.
⁵ Deut. 13, 1, 2.
⁶ Isai. 41, 23.
 Supra, fol. 93.
 Aug. de Unit. Eccles. c. 19.
 Supr. fol. 161.
 Vide supr. fol. 17, 18. II. k.

Negyedsor: Meg kel tekinteni a személyeket, mellyek vagy cselekedték, vagy írásban hadták a csudákat. Mert ha az egész világ itélete megnyugott ő-bennek, hogy szent, isten-félő, tudós, bölcs emberek vóltak; ha az ő-tőlők említett csudákat soha senki nem ellenzette és kétséssé nem tette; sőt mivel, *Taciturnitas confessionem imitatur*⁶, a halgatás és nem-ellenzés javallást jelent, alattomban minnyájan jóva hadták; végezetre, ha, a kik írták a csudákat, világi dücsösségen és hasznon nem kaptak⁷, szemessen vigyázók vóltak⁸, ellenségek-közöt írták, kik orczájokra térítették

⁷ Cic. 1. de Invent.
⁸ Vide Lactant. Supr. f. 48, 83, 84.
⁹ Supr. fol. 77, 78.

vólna, ha a lett dolgot vóltánál külömben írták vólna: hinni kel, hogy ezek megcsalni nem akartak, sem magokat nem hadták játzottatni. Ezt hogy példából értsed, szent Ágoston sok csudákat említ írásiban és azt mongya, hogy szemével látottat ír. Vallyon szabad-e azt mondani egy-valakinek ezer esztendő-után, hogy megcsalattott, megjátzottatott szent Ágoston? Ki hidgye, hogy illy hoszszú üdő-után okosb és igazb ítéletet tehet a dologról egy nyomorúlt predikátor, hogy-sem a nagy-elméjű szent és bölcs Ágoston, a ki szemmel-látott dolgot ír? Szemesbek-e vagy okosbak a paraszt sóczék szent Ágostonnál.

Ötödször: Nem csak a csudák mi-vóltát, hanem azoknak végét-is meg kel tekinteni. Mert ha magában kicsiny aprólék a dolog, melly szem-fény-vesztésben forog: nem kel nagyra böcsülteni. Ennek-felette, mivel Isten hiúságos játékokat és haszontalan csudákat nem szokott cselekedni; hanem igazság erősítésére, isteni tiszteletnek öregbülésére, az emberek szent életének gyarapodására igazíttya a csudákat: *Quæ mirifice fieri dicuntur, nec tamen ad unius DEI cultum referuntur: malignorum Dæmonum seductoria ludibria intelligentur*; valamely csuda erre nem igazíttatik, ördög játzottatása.

Augu. 10. Civ.
c. 11.

No. 3. A csudák ismértető jelei az igaz Ecclesiának.

Az Anyaszentegyház tanítása emberi okosság-felett-való dolgokat ad előnkbe, mellyeket e világi bölcseségek okoskodásával és elmélkedésivel bizonyoson meg nem vizsgálhatunk. Annak-okáért, hogy bátorságoson, okoson és értelmesen, nem vak-merőül és barom-módra vegyük az Ecclesia tanítását: szükség vólt, hogy természet ereje-felett, isteni hatalmasságból származott csudákkal bizonyossá és böcsülletes hitre méltóvá tenné Isten az igaz Ecclesia szentségét. Azért miképpen Moysesnek senki nem hitt vólna csudák-nélkül¹, akár-mint dicsekedett vólna Isten követségével; az Urunk tanítását-is félre tehették vólna a sidók², ha isteni csudákkal nem erősítettett vólna: azon-képpen az Ecclesia tanítását sem tartoznék venni ember, ha isteni jelenségekkel és pecsétes bizonyosságokkal méltóságot nem nyert vólna magának. Ez-okon mongya szent Ágoston, hogy az Ecclesia csudákkal nyert hitelt: *Miraculis conciliavit autoritatem, autoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit Religionem; quam, nec Hæreticorum ineptissima novitas frau-*

¹Exod. 4, 1.

²Ioan. 15, 24.

c. 10, 37, 38.

dibus agens, nec Gentium veterinosus error violenter adversans, ali-
*qua ex parte convelleret*¹. Másutt azt írja, hogy e világ megtéré-

¹ Aug. to. 6. de Utilitat. Creden. c. 14. fin. Supr. fol. 193,

sére és az Ecclesia felállítására szükségesek voltak az isteni csudák².
 Hogy azért az Ecclesia szentségének és igazságának bizonyos jelei az isteni csudák, mellyekkel böcsülletessé és hitelessé tétetnek az ő tanítási, bizonyítom:

194, 471.
² Supr. fol. 192.

I. Isten csudákkal nem erőssítheti, hanem csak az igaz Ecclesia vallásit és tanításit. Tehát a mely Ecclesia vallásit és tanításit isteni csudák erőssítik, igaz Ecclesia az. Első részét azzal bizonyítom: Mert a csuda-tétel Istennek cselekedettel-való bizony-sága, mellyel erőssíti azt, a mi-mellet csudát téssen. Ezt jelenti a szent Írás, midőn isteni erőssítésnek, *Domino cooperante, et ser-*

³ Marc. 16, 20.

*monem confirmante sequentibus signis*³; Isten tanú-bizonyosságának nevezi a csudákat, *Contestante Deo, signis et portentis, et variis*

⁴ Hebr. 2, 4.

*virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus*⁴. Szent Pál azzal bizonyíttya tanításának igazságát: mert ezt sok csudákkal erős-

⁵ 1. Cor. 2, 4.

sította Isten⁵. Mely bizonyosság nem helyes, ha isteni csudákkal tiszteltethetik a tévelygő Ecclesia tanítása. Végezetre azt írja ezen szent Pál, hogy Isten dolga az, a mit ő nem csak szóval tanított,

⁶ Rom. 15, 19.

hanem csudákkal-is bizonyított⁶; és apostolsága jeléjül adgya a

⁷ 2. Cor. 12, 12.

csudákat⁷. Calvinus-is a csudákat Isten pecsétinek és kéz-írásának

⁸ Supr. fol. 193.

nevezi⁸, mellyekkel bizonyossá té teszi, a mit csudákkal erőssít.

Ha azért hazug és hamis tanú nem lehet Isten, mint a szent Írás nyilván hirdeti, *Num. 23, 19. Deut. 32, 4. Hebr. 6, 17. 2. Tim. 2, 13. Ad Tit. 1, 2. Rom. 3, 4. Joan. 3, 33.* bizonyos, hogy isteni csudákkal nem ékesíttetik a tévelygő Ecclesia tanítása. Tehát igaz Ecclesia, a melynek tanítását Isten csudákkal bizonyíttya. Tehát az igaz csudákból megismérhetni az igaz Ecclesiát.

II. Hogy a csudák ismértető jelei az Ecclesiának, nyilván taníttya a szent Írás. Mert Christus az ő nyájának jeléjül adta a

⁹ Marc. 16,

17. Ioan. 14,

12.

csudákat: Illyen jelek követik, úgy-mond, azokat a kik hisznek⁹. Szent Pál apostolsága jeleinek mondotta a csudákat¹⁰. Ennek-felette,

¹⁰ 2. Cor. 12, 12.

a mint eléb mondám, mikor Úrunk predikállott; és ő-utánna, minek-előtte az evangelisták és apostolok írtak, a csuda-tételeknél nagyobb és bizonyosb jel nem vólt, melyből az igazság-isméretire és a Christus Ecclesiájába menetelre hajolnának az emberek. Mert a mint szent Ágostontúl hallók, csudákkal nyert az Ecclesia hitelt. És a sidókat azért feddi Úrunk, hogy az ő csudáiból megismérhették,

¹¹ Ioan. 15, 24.

c. 10, 37, 38.

de ismérni nem akarták őtet¹¹. Mikor először a Christus aklába

kezdének állani az emberek és egy nap három-ezeren kereszteltetének¹, a Szent Lélek jövetelekor történt csudákkal indítottak a megtérésre. Tehát a csudák alkalmas jelenségek, melyek-által igaznak ismérjük, a mit ezek erőssítenek.

III. A szent doctorok tanítása-is erre viszen. Mert hogy egyebekről ne szóllyak, szent Ágoston azokat a jelenségeket említvén, melyek erejével az igaz Ecclesiában tartatik, fő helyen a csudákat említi, melyekkel hitelt nyert az Ecclesia: *Multa sunt, quae in Ecclesiae Catholicae gremio me justissime teneant: Tenet Consensio Populorum atque gentium; tenet auctoritas MIRACULIS INCHOATA, Spe nutrita, Charitate aucta, Vetustate firmata; tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas Oves suas Dominus commendavit, usque ad praesentem Episcopatum, successio Sacerdotum.*

Augu. tom. 6.
cont. Epi.
Fundamenti.
c. 4. Similia,
de Utilit. credendi, c. 16.
17,
Vide supr.
fol. 402.

IV. Valamit igaz okossággal szükségesnek ítélt ember az Ecclesia jelének mi-vóltához, mind azokat megtalállyuk az Ecclesia hitinek bizonyítására lett csudákban. *Ergo, etc.*

Noha azért új csudákat nem kel várni, minek-utánna egyszer megerőssített az Ecclesia szentsége és igaz tanítása; mivel a Christus és az apostolok csudái mind annak az Ecclesiának igazságát bizonyították, mely szakadás-nélkül, *per continuum successionem*, egy az apostoli Ecclesiával; azokat-is méltán feddi Christus, kik elégséges jeleket látván, mégis újabb csudákat kívántak: mindazáltal bizonyos, hogy valamely győlekezet szentségét és tanítását isten csudákkal bépecsétlette, abban kel az igazságnak találatni.

Aug. supr.
fol. 193.

Ioan. 4, 48.
Luc. 11, 29.
Supr. fol. 74.

Ez-ellen az újítók három bizonytságot támasztnak:

Első ilyen: Az ismértető jelnek mindenütt és mindenkor együt kel lenni azzal, a mit ismértet. De a csudák nincsenek mindenütt és mindenkor az Ecclesiával. *Ergo, etc.* De ez tudatlanság: Mert ismértető jele lehet az Ecclesiának, a mi-nélkül megmaradhat az Ecclesia, csak az a jel senkiben másban ne lehessen, hanem csak az igaz Ecclesiában. A vak nem láttya az embert; de ha emberi nevetést és szóllást hall, megisméri azon az embert, noha a szóllás és nevetés nincs mindenkor az emberben. Mikor a meny-dörgést halllyuk, bizonyos jelből tudgyuk, hogy a levegő-égben öszve-gyólt párák vannak; noha nincs mindenkor meny-dörgés, mikor a párák meggyóltak. A czégér jele a bornak; noha nincs mindenkor és mindenütt a borral-együt a czégér.

Respon.

Második bizonytságot szent Ágostontúl vészik, ki azt írja, hogy addig vóltak szükségesek a csudák, míg nem hitt a világ:

Aug. 22. Civit.
c. 8. Supr.
f. 193.

a ki pedig most kíván csudákat a keresztyén igazság bizonyítására, ő-maga csuda, a ki nem hiszen. E mellé adgya szent Aug. de Unit. Ágoston, hogy, *Quæ in Catholica fiunt, ideo sunt approbanda,* Eccles. c. 19. *quia in Catholica fiunt: non ideo ipsa manifestatur Catholica, quia hæc in ea fiunt;* az igaz csudákat abból kel ismérni, hogy az igaz Ecclesiából léznek; és nem az mutattya az Ecclesiát, hogy ezek a csudák léznek. Erre sem nehéz a felelet. Mert igaz, hogy most nem úgy szükségesek a csudák, mint mikor újonnan plantáltatott az Ecclesia és a keresztyén tudomány: de e mellett az-is igaz, hogy ha igaz csudákkal erőssítetik most-is valamely győlekezet, megmutattya a csudák, hogy az igaz Ecclesia. Annak-felette igaz, hogy ha eléb az Ecclesiát megismértük, az ő méltóságos tanításából ismérhettyük az igaz csudákat, *tamquam effectum per causam:* de az-is igaz, hogy a hol igaz csudákat látunk, tudván, hogy ezek csak az igaz Ecclesia effectusi, gyümölcsi: azokból, *Tamquam per effectum causam,* megismérhettyük az Ecclesiát. És így igazán írta szent Ágoston, mind, hogy a csudákból megismérhetni az Ecclesiát; mind, hogy az Ecclesia méltóságából isméri az igaz csudákat.

Dupliciter res
cognoscimus:
A priori, per
Causam: Apo-
steriori, p. Ef-
fectum. Causa
per Effectum,
Effect. per
Causam nosci
potest

Harmadik bizonyság: A mi jele az Ecclesiának, csak az Ecclesiában kel annak találtatni; mert ha másban-is vólna, mást-is ismértetne. De a csudák a Christus Ecclesiáján-kivül egyebekben is találtatnak, úgymint az Antichristusban, az ördögös bájosokban, *etc. Ergo.* Erre azt mondom, hogy ördögi mesterséget cselekedhetnek a mágusok hamisságok hitelezésére: de isteni csudát senki nem cselekedhetik, hanem Isten ő-maga az Anyaszentegyház igazságának erőssítésére, mint a sz. Írásból és az igaz okosságból világosan megbizonyítók, arra-is megtanítván, mint kell az isteni csudát az ördögi mesterségektől megválasztani.

Respon.

4. Harmadik jele az Ecclesiának, hogy közönséges.

Az apostoli és a nicæabéli Credóban CATHOLICANAK neveztetik az Anyaszentegyház. Mely görög szó annyit téssen, mint (*Közönséges*). Így Quintilianus a közönséges és mindenkor-állandó regulákat *Catholica præcepta*, közönséges rendelkezéseknek írja¹. Eusebius az apostoli leveleket, mellyeket nem egy valamely győlekezetnek, hanem közönségesen az egész Ecclesiának írtak,² *Epistolæ Catholicas*, catholika leveleknek nevezi². A mint eléb

¹ Quintil. li. 2. cap. 13.

² Euseb. li. 5. cap. 17.

mondók, a Lutheristák és Calvinisták örömet kihadgyák ezt a szót a Credóbúl, és keresztyén Anyaszentegyházat mondanak a közönséges Anyaszentegyház-helyet¹. Nem csak azért mondatik az Ecclesia közönségesnek, hogy minden nemzeteket bévészen; és nem köteleztetett egy néphez, mint a synagóga; mivel Christus azt parancsolta apostolinak, *Marc. 16, 15.* hogy az egész világon, minden nemzeteknek predikállyanak; sem csak azért, a mit a Donatisták mondtak, hogy Istennek minden parancsolatit és szentségit bévészi és minden szükséges tudományt magában foglal²: hanem ennek-felette három okért mondatik catholicának:

¹ Vide supra. fol. 694.

ELŐSZÖR: Mert közönséges minden üdőben: az-az nem csak egy-ideig és bizonyos-számú esztendeig tart az Ecclesia; hanem attúl-fogva, hogy egyszer fondáltatott, világ végéig minden üdők folyásában megmarad: *Sequere viam Catholicæ disciplinæ, quæ ab ipso Christo, per Apostolos, ad nos usque manavit, et ab hinc ad posteros manatura est*³. *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, hoc est vere, et proprie Catholicum; quod ipsa vis nominis, ratioque declarat*⁴

² Aug. epi. 48. medio.

Universalitas Temporis, seu Perpetuitas.

Vide supra, fol. 153. II. k.

³ Aug. to. 6. de Utilit. creden. cap. 8.

⁴ Lirin. cont. Profan. novitat. c. 3.

Ezen az Anyaszentegyház tulajdonságán fondáltatik a régi sz. Atyák bizonyosága, mellyel az ő idejekben támadott hittúl-szakadtakat sebesítették. Mert ha az apostolok idejétúl-fogva-való megmaradás, *Perpetuitas*, igaz jele az Ecclesiának: tehát valamely győlekezet és vallás az apostolok-után újonnan támadott, nem lehet igaz Ecclesia. Ennek a bizonyoságnak sz. Íráson fondáltatott erősségét a sz. doctorok egyenlő értelmével, a keresztyén-ség szokott praxissával, a győlekezetek példájával, a sz. Írások világos mondásával ez-előt bévségesen megmutatám. De hogy itt meg ne akadgy, azt jól eszedben tartsad, hogy az óság és régiség csak magán nem elégséges jele az igaz Ecclesiának; mert tudgyuk, hogy a pogányok-is régiséggel óltalmazták balgatagságokat; *Per traducem Antiquitatis, commendatur fallacia, et excusatur turpis inventio.* A sidók-is dicsekedtek a régiséggel, Úrunkat és az apostolokat azzal kárhoztatván, hogy újságot tanítottak; *Marci 1, 27. Actor. 17, 19.* Ezért mongya Tertullianus és Cyprianus, hogy a régiség igazság-nélkül semmi: *Consuetudo sine Veritate, vetustas erroris est*⁵. *Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporis, non patrocinia personarum, non privilegia regionum. Hæreses, non tam novitas, quam Veritas revincit. Quodcumque adversus Veritatem sapit; hoc erit Hæresis,*

Supr. fol. 218. 219.

NOTA.

Aug. to. 4. li. Quæst. Vet. et Novi Testam. qu. 114.

⁵ Cypr. ep. 79. n. 33. Similia, Ep. 63. n. 41.

¹ Tertull. de *etiam vetus consuetudo*¹. Ezt noha mind így vagyon; és azok az
 Velandis Vir-
 gin. initio. eretnekségek, melyek az apostolok idejében kezdettek, és a mint
² Tertul. Præ-
 script. c. 32. Tertullianus szól, *Quæ audent se inserere cætati Apostolicæ*², csak
 az újságból meg nem győzethettek: mindazáltal azokat a győle-
 kezeteket, melyek az apostolok-után valamely üdőben nem vóltak,
 Ita Tertull. et
 alii, supr. fol.
 218, 219. hanem újonnan fakadtak, az újság megválasztja az igaz Eccle-
 siátúl és megmutattja, hogy ördög synagógája, a melyben az
 apostolok idejétúl-fogva-való régiség nem találtatik. Az eléb fel-
 vetett fundamentom-szerént pedig elég ez, hogy a régiség ismér-
 tető jele légyen az Ecclesiának. Mert noha csak magán ki nem
 Supr. fol. 196.
 II. k. mutathattya az igaz Ecclesiát, de csak magán-is megválasztja
 sok hamis győlekezettúl; és ha azzal öszve-vettetik, hogy az
 apostolok idejétúl-fogva úgy maradott tudományában, mint az
 apostoloktól vették és következendő üdőkben tartották a hívek:
 nem csak elválasztja a hamis győlekezeteiktúl, de ugyan bizonyo-
 son meg-is ismérteti az Anyaszentegyházat.

Universalitas
Locí, seu
Amplitudo. MÁSODSZOR, azért mondatik az Ecclesia közönségesnek: Mert
 köz minden nemzeteknek; az egész világra kiterjed; mindenütt
 hirdettetik. Ezt sz. Ágoston sok bizonyságokkal erőssíti; fő-
 képpen, *Tom. 7. libr. de Unitate Ecclesiæ, a cap. 6* A sz. Írás
 pedig nyilván kifejezte az Ecclesia terjedését, melyrül így szól:
Dilata locum Tentorii tui, pelles Tabernaculorum extende; ne
parcas: longos fac funiculos tuos, es clavos tuos consolida. Ad
dextram enim, et ad lævam penetrabis, et semen tuum Gentes
hereditabit. Redemptor tuus Sanctus Israël, DEUS omnis Terræ
³ Isai. 54, 2. *vocabitur*³. *Erit Mons domus Domini, in Vertice montium, et*
⁴ Isai 2, 2. *fluent ad eum omnes Gentes*⁴. *Annuntiabunt gloriam meam*
 Mich. 4, 7. *Gentibus*⁵. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo*⁶. *Erunt Reges nutritii*
⁵ Isai. 66. 20. *tui, et Reginae nutrices tuæ*⁷. *Gens, et Regnum, quod non servierit*
⁶ Isai. 60, 3. *tibi, peribit*⁸. Azt-is számtalanszor fogadgya Isten, hogy a Christus
⁷ Isai. 49, 23. királysága és országa a világ határira árad; *Psal. 2, 8. Psal.*
⁸ Isai. 60, 12. *71, 8. 11. Psal. 21, 28. Zachar. 9, 10.* Mert a kéz-nélkül elsza-
⁹ Dan. 2, 35. kasztott kövecskének az egész világot bé kellett fogni⁹; a
¹⁰ Dan. 7, 14. Messias szolgálattýára minden népeknek meg kellett hóldolni¹⁰.
 Ezech. 47, 10. Azért minek-utánna Christus azt mondotta vólna, *Matth. 24, 14.*
Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo Orbe: mingyárt
 utánna veti, hogy ha ki imitt-amott, rejtekben, szegletben muto-
 gattya lenni Christust, ne hidgyük. Annak-okáért azt írja sz. Pál,
Rom. 1, 8. hogy a romai Ecclesia hiti, *Annuntiatur in universo*

mundo. És hogy az apostoli predikálás, *In omnem terram exiit*¹, minden földre elterjed; *per Enallagem, præterita verba*, ¹ Rom. 10, 18. *pro futuris accipiendo*. Az evangéliomról így szól a colossabélieknek sz. Pál apostol: *Pervenit ad vos, sicut et in universo Mundo est; et fructificat, et crescit; Colos. 1, 6*. Ezek a bizonyosságok erejére tekintvén, sz. Ágoston azzal bizonyította, hogy a Donatisták nem igaz tagjai az Ecclesiának; mert az ő hitek csak Africát dögledi, a világnak egyéb részeire nem hatott; maga a Christus Ecclesiájának ki kellett szélledni minden nemzetségekre: *Catholica, Græce appellatur, quod per totum Orbem terrarum diffunditur*². *Ecclesia, Totum possidet: quæcumque Congregatio cuiuslibet Hæresis, in angulis sedet; concubina est, non matrona*³. *Singulæ hæreses, in multis Gentibus, ubi ista (CHRISTI Ecclesia) est, non inveniuntur; Hæc autem, quæ ubique est, etiam ubi illæ sunt, invenitur*⁴. Másut illyen szókkal jelenti, minémű gyalázzal illetik Christust, a kik azt merik mondani, hogy az ő országa kicsiny szegletbe szorúlt: *CHRISTO maledicunt, qui dicunt, quia periit Ecclesia de toto orbe, et remansit in sola Africa. Si diceres illi, Perdes Villam tuam; forte non a te temperaret manum: et dicis, Christum perdidisse hereditatem suam, redemptam sanguine suo? Quam autem faciant injuriam, videte Fratres*⁵. *Scriptura dicit, In lata gente gloria Regis, in diminutione populi contritio Principis. Ergo homo injuriam facis Christo, ut dicas, Populum ejus ad illam exiguitatem diminutum. Ideo Christianum te dicis, ut invideas gloriæ Christi*⁶? Optatus pedig imígyen szól: *Quid contra Salvatoris merita militatis? Permittite Filium possidere concessa; permittite Patri complere promissa. Cur ponitis metas? Cur figitis limites, quum a DEO Tota terra sit promissa Salvatori? Vos eum in hereditate, sibi a Patre promissa, fraudare laboratis, dum partem ei conceditis, et Totum terrarum Orbem negatis*⁷. Noha azért nem szükség, hogy egyszer s mind az egész világnak minden nemzetségit elfogja az Ecclesia, mert most-is vannak, kik Christust nem hallották; de kívántatik, hogy üdő-jártában kiterjedgyen mindenüvé. Ebből következik, hogy csak azoknak győlekezete lehet igaz Ecclesia, kik a hitben egyet értenek azokkal, kiknek vallása eleitűl-fogva kiterjeddegelt minden nemzetségekre, mellyek a CHRISTUS ismételre hozattanak.

Ebből az Anyaszentegyháznak hatható terjedéséből a régi doctorok két dolgot hoznak-ki, mellyekkel a hamis győlekezeteket megválaszthatni az Ecclesiátűl:

Quomodo hæc intelligenda, Vide Gretserum, to. 2. Defens: Bellarm. a fol. 851.

² Epist. 107 et To 7. l. 3. cont. Gaudent. c. 1. ³ To. 9. li. 4. de Symbolo, ca. 10. ⁴ To. 7. de Unitate Eccles. c. 3. Vide supr. fol. 200. II. k.

⁵ Aug. in Ps. 85.

⁶ Prov. 14, 28.

⁷ Optat. Milev. li. 2.

NOTA.

1. Első az: Hogy ha minden nemzetségekre ki kellett terjedni

¹ Matt. 13, 30. az Ecclesiának, és nevededni kellett aratásig¹: nyilván következik,

² Isai. 60, 11. hogy minden üdőben nyitva kellett ajtajának állani²; és valaki bé
c. 35, 8.

akart az Ecclesiába menni, megtalálhatta úttyát. Azért sz. Ágoston az igaz Ecclesia jelének mongya, hogy soha el nem rejtezik, hanem mindenkor ismérhető: *Quo SIGNO manifesto, adhuc parvulus, et nondum valens liquidam discernere a tot erroribus Veritatem, tenebit Ecclesiam Christi? Propheta docet, Ecclesiam Christi ipsam esse, quæ omnibus eminent, et apparet; et quæ Civitas supra montem*

³ Aug. 13. cont. *posita abscondi non potest*³. *Ecclesia, Civitas est supra montem*
Faust. c. 13. *posita, quæ certum hoc SIGNUM habet, quod abscondi non potest.*

*Nota est ergo omnibus Gentibus: pars autem Donati, ignota est pluribus Gentibus: Non est ergo ipsa*⁴. Okát ennek értők sz. Ágoston-

⁴ Lib. 2. cont. *túl*⁵. Mert ha mindenek tartoznak az igaz Ecclesia társaságába

⁵ Aug. 2. cont. állani, szükség, hogy senkitül elrejtve ne légyen, hanem mindenektül
Liter. Petil. c. megismértethessék. Azért valamely Ecclesiáról megbizonyodik, hogy

⁶ Aug. 2. cont. volt oly üdő, melyben meg nem ismértetett az emberektül: bizonyosok
Liter. Petil. c. 32. Epi. 107. ut
supr. f. 184. II k.

2. Második az: Hogy a jó magnak eléb kellett bévettetni⁶, és

⁶ Matt. 13, 30. az-után híngettetett a tévelygések konkolya közébe. Azért a Christus
Vide Aug. sup. nevét soha csak egy eretnek győlekezet sem terjesztette a
fol. 219. pogányságra; hanem eléb az igaz Ecclesia rontotta-meg a paraszt

bálványozást; az-után a hamis győlekezetek konkolyát a bévettet földbe híngette a sátán. Ezt ez-előtt Tertullianus szavaiból értők: *Hoc illis negotium est, non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi: Stantibus ruinam, non jacentibus elevationem operantur: Ruinas operantur stantium ædificiorum, non extructiones jacentium ruinarum*⁷. És mind szent Ágoston, mind Tertullianus és Jeronimus⁸

⁷ Supr. fo. 202. *rum*⁷. És mind szent Ágoston, mind Tertullianus és Jeronimus⁸
⁸ Supr. fo. 219, azzal rontyák a hamis győlekezeteket, hogy minek-előtte ezek kez-
221, 222. detnének, a világ keresztyén volt. És a tévelygésekrül magyarázzák⁹,

⁹ Aug. de Pa- a mit Jeremias, *cap. 17, 11.* mondott: *Perdix fovit, quæ non peperit; stori- b. cap. 12. Et l. 13. contra fecit divitias, et non in judicio.*
Faust. c. 12.

Vide supr. fol. Négy oka vagyon pedig, mellyért méltán hihettyük, hogy a
465, 466. pogányságból a Christus ismértire nem tévelygő győlevésztül,

hanem csak az Ecclesiától kel hozatni az embereknek: I. Az, hogy

¹⁰ Supr. fo. 80, a mint eléb¹⁰ mondám, a pogányságból a Christus ismértire-való
81. térésben oly sok nehéz és a romlott természettel tusakodó dolgok

vannak, hogy ezeket emberi okossággal és bölcseséggel soha senki által nem gázolhattya, hanem csak az ember szívéen úralkodó Isten

dolga lehet a pogány nemzeteknek Christushoz-való hódoltatása. II. Az, hogy csak egy nemzet sem tér különben Christushoz, hanem csuda-tételekkel meggyőzetvén, hogy a mit emberi okossággal fel nem érnek, azt Isten tanításából hidgyék, mint ennek-előtte¹ sok példákkal bizonyítók. III. Az, hogy Istennek atyai gond-viseléséhez nem illett, hogy a setét pogányságból a Christus zászlója-alá hódoltatott népeket egy setétségből másba vinné a Christus neve-alat. IV. Az, hogy ezt az Isten ő-maga megpéldázta bújájának a konkoly-előt-való bévetésével²; és az Isten házának ígérte, hogy a nemzetségek ő-hozzája folyamnak³. Az-után kellett tehát az eretnekségek konkolyának bévettetni, mikor az emberek hálaadatlanúsága azt érdemlette, hogy a kik, ha szinte az Ecclesiában maradtak volna-is, gonosz életek-miatt elvesztek volna, eretnekségek-által elszakadnának, mint rühes juhok, a hívek társaságából, hogy az ártatlanokat meg ne dögleltetnék: *Ex iis hominibus Hæretici fiunt, qui, etiamsi essent in Ecclesia, nihilominus errarent*⁴. *Diabolus videns Idola derelicta, cogitavit novam fraudem: ut sub ipso Christiani nominis titulo fallat incautos, Hæreses invenit*⁵. *Gratulandum est, cum tales de Ecclesia separantur: ne Columbas, ne Oves Christi, venenata contagione prædentur. Nemo existimet, Bonos de Ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus; nec Arborem, solida radice fundatam, procella subvertit: Inanes paleæ, tempestate jactantur; invalidæ arbores, turbinis incursione evertuntur. Hoc execratur, et percutit Joannes, dicens; Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis*⁶.

¹ Supr. fo. 100, 101.

² Matt. 13, 30.

³ Supr. f. 216. II. k.

⁴ Aug. to. 1. li. de Vera Relig. c. 8.

⁵ Cypr. de Unit. Eccel. n. 6.

¹ Ioan. 2, 19.

⁶ Ibi. n. 30.

⁷ Tit. 1, 4.

¹ Cor. 1, 7.

HARMADSZOR: A tudományért mondatik az Ecclesia közönségesnek; mivel a szent Pál mondása-szerént, *Communis Fides*⁷, az ő hiti és tanítása közönséges: 1. Mert minden üdőben, minden hívek ezt követték. 2. Mert nem kinek-kinek magán-való itéletin és Írás magyarázattyan fondáltatik; hanem a híveknek közönséges eggyezésén. 3. Mert mindeneket tanításában foglal, valamik szükségesek az üdvösségre; *Ita ut nihil nobis desit*, úgy hogy semmiben meg nem fogyatkozván, minden igazságot megtanúlhatunk az Ecclesiától.

5. Negyedik jele az Ecclesiának, hogy apostoli.

A nicæabéli CREDO apostoli győlekezetnek nevezi az Ecclesiát három okból:

I. Mert apostolok tanítása-által kezdetett; az ő predikálások-és írások-által gyarapodott, egész világra terjedt; és a mint sz.

Pál mongya, *Superædificati super fundamentum Apostolorum; Ephes. 2, 20. In omnem terram exivit sonus eorum; Rom. 10, 18. Coloss. 1, 6. Rom. 1, 8.* az apostolok fundamentomán éppített. Miképpen azért Moyses törvényének mongyuk az Isten törvényét, mely Moyses-által kiadatott: úgy apostoli Ecclesiának mongyuk azt az Ecclesiát, mely Christuson éppített¹, úgymint a ki, *Auctor*² Hebr. 12, 2. *Fidei, et consummator*², kezdője és teljesítője a mí hitünknek; mert az apostolok, úgy-mint első hirdetők-által éppítette Christus az Ecclesiát.

II. Mert az apostolok idejében felállatott régi Ecclesiával igaz pásztorok successiója, egy-más-után következése-által egybe-foglaltatott, úgy hogy mint egy országnak és várasnak mongyuk, a melyben szünetlen egy-más-után következnek az emberek: azonformán, *moraliter*, egy Ecclesia a mái győlekezet az apostolok idejében virágozó Ecclesiával. A szünetlen következés-nélkül pedig egy nem lehet az apostoli Ecclesiával semmi győlekezet. Ennek fundamentoma az eléb megmagyarázott két igazságon éppített.

Vide supra, fol. 167, 168, 217, 218, 219.

Először, hogy soha az igaz hit ki nem gyomláztatik e világból, sem az igaz Ecclesia el nem fogy. Másodsor, hogy az igaz hit különben meg nem marad, se nem terjed, hanem lelki-pásztorok tanítása-által; *Rom. 10, 15.* mely tanítással őriztetnek a hívek a hamis tudományoktól; *Ephes. 4, 12.* Azért ennek-előtte megbizonyítók, hogy az apostolok idejétől-fogva világ végéig minden üdő-jártában egy-más-után következő doctorok és pásztorok lesznek az Ecclesiában; mint-hogy ezt nyilván ígérte Isten, *Isai. 62, 6. Jerem. 33, 18. 21. Zachar. 9, 8. etc.*

Vide supr. f. 180. II. k. et seq.

Hogy az apostolok idejétől-fogva a pásztorok egy-más-után következő rendi az Ecclesiának ismértető jele, meghallók a szent Jeronimus és Tertullianus szavaiból³. Szent Ágoston-is azt írta, hogy őtet az Ecclesiában tartóztatta, *Successio Episcoporum*⁴, az apostolok idejétől-fogva egy-más-után következése a püspököknek. Epifanius és Irenæus, minek-utánna előszámlálták volna szent Pétertől-fogva az ő idejekig a romai pápákat: azzal fejezik-bé írásokat, hogy ez-által a successio-által ismértetik az igazság: *A Gloriosissimis Apostolis Petro et Paulo fundatæ Ecclesiæ, eam, quam HABET ab Apostolis traditionem, per Successionem Episcoporum, pervenientium usque ad nos, indicantes, confundimus omnes, qui aliter, quam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter potentio rem principalem, necesse est omnem convenire Ecclesiam;*

³ Supr. f. 219.

⁴ Supr. fol. 213, 124. II. k.

hoc est, eos, qui sunt undique Fideles; in qua SEMPER CONSERVATA est ea, quæ est ab Apostolis, Traditio. Beati Apostoli, Lino Episcopatum tradidere, etc. Nunc duodecimo loco Episcopatum ab Apostolis habet Eleutherius. Hac ordinatione, et Successione, ea quæ est ab Apostolis in Ecclesia Traditio, et Veritatis præconatio, pervenit usque ad nos. Et est plenissima hæc ostensio, Unam, et EANDEM vivificatricem Fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis USQUE NUNC sit CONSERVATA¹. Ne quis miretur, quod singula tam exacte recenseamus: per hæc enim semper id, quod manifestum est in Fide, ostenditur². In Urbe Roma, primo sedit omnium Apostolorum CAPUT Petrus, in qua una Cathedra, Unitas ab OMNIBUS servatur. Petro successit Linus, etc. Damaso Siricius hodie; qui noster est socius, CUM QUO nobis TOTUS ORBIS, commercio formarum, in una communionis societate concordat. Vestræ Cathedræ vos originem reddite, qui vultis vobis Sanctam Ecclesiam vindicare³. Ab ipso Petro ordinem Episcoporum numeramus; Petro successit Linus, etc. Siricio Anastasius. In hoc ordine Successionis, nullus Donatista Episcopus invenitur⁴. Szent Ágoston ugyan-ezen successióból, a püspökök renddel-következéséből mongya, hogy megismérszik a szent Írás, és mind az ó, mind az új testamentom könyvei böcsülletessé léznek az embereknél⁵. Sz. Irenæus mártir ezen successióból írja, hogy az apostoli tradicióknak végére mehetünk⁶. Végezetre mind Irenæus, mind szent Ágoston és Cyprianus azt vítattyák, hogy abban az Ecclesiában maradgyon, a ki üdvözülni akar, melyben az apostolok idejétül-fogva egy-más-után következő pásztorok voltak: Ubi Charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet Veritatem; apud quos est ea, quæ est ab Apostolis, Ecclesiæ successio⁷. Eis, qui in Ecclesia sunt Presbyteris, obedire oportet, his qui Successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successione, Charisma Veritatis acceperunt. Reliquos vero, qui abstinent a principali Successione, suspectos habere, vel quasi Hæreticos, vel quasi Scindentes⁸. Dubitabimus nos in ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ ab Apostolica Sede, per Successiones Episcoporum, frustra Hæreticis circumlatrantibus; et partim plebis ipsius iudicio, partim Conciliorum gravitate, partim Miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profecto impietatis est, vel præcipitis ignorantia⁹. Novatianus in Ecclesia non est; nec Episcopus computari potest, qui Evangelica, et Apostolica traditione contempta, nemini succedens,

¹ Iren. li. 3.
c. 3.

² Epiph. hæres. 27.

³ Optat. lib. 2.
cont. Donat.

⁴ Aug. epi.
165.

⁵ Supr. fol.
466, 467.

⁶ Supr. f. 39.
II. k.

⁷ Iren. li. 4.
c. 45. initio.

⁸ Idem, lib. 4.
cap. 43.

⁹ Aug. tom. 6.
de Util. Cre-
den. c. 17.

¹ Cypr. ep. 76. n. 12. alias li. 1. epi. 6. *a seipso ortus est*¹. *Pastor haberi quomodo potest, qui, manente Vero Pastore, et in Ecclesia DEI ordinatione succedanea præsidente, nemini succedens, et a seipso incipiens, alienus fit*².

³ Supr. f. 215. Itt-is eszünkben kel tartanunk, a mit éléb³ mondánk, hogy II. k. et seq. ha csak magán ez a jelenség ki nem mutatná-is az igaz Ecclesiát, Vide Bellar. 1. elég, hogy kimutattya sok győlekezetek hamisságát, és azoktúl 4. de Eccles. megválasztya az igaz Ecclesiát. Mert a szent Írás világos bizony- cap. 8. sági-szerént hamis az a győlekezet, melynek valamely üdőben az apostolok-után pásztori nem voltak. Ha pedig azt hozzá adgyuk,

⁴ Supr. fol. 175. n. 6. a tanítók egy-más-után következéséhez, a mint ennek-előtte⁴ szükségesnek mutatánk az igaz pásztorsághoz; és Irenæustúl nem régen hallánk, tudni illik, hogy a pásztorok megmaradtak abban az értelemben, mellyet az apostoloktól vettek, az-az, hivatallyok-kivül nem hágtak, hanem az-szerént jártak-el követségekben, a mint eleitül-fogva szoktak jární, a kik-által őket Isten küldötte: így immár bizonyoson megismérteti az igaz Ecclesiát ez a jelen- ség; el-is választya minden egyéb győlekezettül. Azért ha a görög Ecclesiában megmaradtak volna-is a püspökök; de mivel elhágták az Atyáktúl vetett határt; elugrották követségek czéllját, mihent új szakadást kezdettek, és kiléptek abból a tudományból, mellyet a régi szentektúl vettek vólt: nem következnek, hogy igaz Ecclesia az ő győlekezetek; hanem csak azt hozhatnók-ki ebből, hogy a successio, magán, némely hamis társaságtúl megválaszthattya az Ecclesiát, de nem minden tévelygőtül.

Urget hoc Calv. li. 4. c. 2. n. 2. Vide infra, li. 9. c. 2. 5. n. 2.

III. Azért neveztetik az igaz Ecclesia apostoli győlekezetnek; mert az apostoli tudományban megmaradott, az apostoli üdöktül-fogva egyházi gond-viselésinek és rend-tartásinak formáját megtartotta.

Hogy valamely Ecclesia az apostoli tudományok tisztaságával dicsekedhessék, nem elég, hogy az apostolok írását Isten könyvének tartsa és böcsüllettel vegye; mert az eretnek győlekezetben-is, ha külömben nem, színnel böcsülleti vagy az apostoli írásoknak; de ennek értelmében és hamis magyarázásában vagy az eretnekség. Azért, hogy apostoli Ecclesiának mondhasunk valamely győlekezetet, három dolog szükséges hozzá: I. Hogy az apostolokat, mint Istennek követit tisztellye, böcsüllye. II. Hogy az ő tanításokat és írásokat úgy tartsa, mint Isten szavait. III. Hogy az apostoli írások magyarázásit az-szerént fejtegesse és vegye, a minémű értelemmel mondották az apostolok, és egyebekre terjesztették az

apostoloktól épített Ecclesiák, és ezekben fényeskedő tanítók. Mert különben végére nem mehetünk, mit írtanak és minémű értelem-^{Supr. fol. 142,}ben írtanak az apostolok, hanem azoktól, kik ő-tőlők vették és^{143. et 137,} maradékokra szállították az apostoli tanítások bötűjét és igaz értelmét.^{138. II. k.} Azért az újítók tanításánál egybe-vetés-nélkül böcsülletesbnek kell mí-előttünk lenni az apostoli tanítás értelméről azok tanúbizonyosságának, kik az apostoli tudomány erejével a pogányságnak hosszú ideiglen-való homályosságát és setétségét (mely az igaz isteni tiszteletet lenyomta, sőt megfojtotta vala,) a lélek-elevenítő hitnek világosító fáklyájával megtisztították, és mint a szél a füstöt, úgy elosztatták. Ezt pedig nem erőszakkal vagy világi böcsülletek és tekintetek erejével; hanem, mint Dagon az Isten szekrénye jelen-létével Jericho falai a kúrtök zengésével ledőjtetének; a madianiták föld-palaczkok egybe-verésével meggyőzetének: azonképpen az apostolok tudománya zengésével és testek szakadásával^{Vide supr. fol. 80, 81.} terjesztették az apostoli Ecclesiákra azt a tudományt, mellyet (az^{Supr. f. 138.} Irenæus mondása-szerént,) mint gazdag tár-házban az Apostoloktól^{II. k.} fondált Ecclesiában hadtak.

De halhadsza, mely szépen mind-ezeket feljegyzette Tertullianus: *Apostoli Ecclesias apud unamquamque Civitatem condiderunt, a quibus traducem Fidei, et semina doctrinæ, ceteræ exinde Ecclesiæ mutuatæ sunt, et quotidie mutantur, ut Ecclesiæ fiant: ac per hoc, et ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum. Sic omnes Apostolicæ sunt, dum Unam omnes probant Unitatem¹. Quid Apostoli prædicaverint, et hic præscribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viva (quod ajunt) voce, quam per Epistolas postea. Si hæc ita sunt; constat proinde, omnem illam Doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis matricibus, et originalibus Fide conspiret, Veritati deputandam: idque sine dubio tenendum, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a DEO suscepit².*

Azt kívánnya Tertullianus, hogy a mely gyölekezet igazán akarja viselni az Ecclesia nevét, az apostoloktól fondált Ecclesiák anyaméhéből származzék: azt a tudományt kövesse, mellyet az apostoloktól fondáltatott Ecclesiák tartottak; mivel nem tudhatyuk különben, mit tanítottak az apostolok, hanem az ő-tőlők épített Ecclesiák bizonyosságából. Azt pedig bizonynyal tudgyuk, hogy^{Supr. fol. 161,} valamit közönségesen az Ecclesia követ, ha Írás nincs-is rólla, az^{20, 23, 24.} apostoloktól szállott reá, mint sz. Ágostontól ez-előtt értők.^{II. k.}

KILENCZEDIK KÖNYV

CSAK A ROMAI GYŐLEKEZET IGAZ ANYASZENTEGYHÁZ.

ELSŐ RÉSZE.

Huszon-hét bizonyossággal megmutatom, hogy az új szakadások nem igaz Ecclesiák.

Hogy ama sok részre szaggattatott és bárány gyapjába öltözött farkasoktól vezéreltetett új győlekezetek nem Isten házai és Ecclesiái; hanem az egy élő és örökké-országoló Christus JESUS vő-legénységétől és házasságától elszakadott nyájak: győzhetetlen fundamentomokon vetett jelenségekkel megbizonyítottuk a harmadik, negyedik és ötödik könyvben. Mindazáltal nem léssen alkalmatlan, ha itt rövideden megmutattjuk, hogy semmi jele a CHRISTUS Ecclesiájának nem illik az új szakadásokhoz. Mely dologból világosan kitétezik, hogy annyi különbség vagyon a CHRISTUS serege- és az újonnan futamodott győlevészek-közöt, menyi az ég és föld-között. Nem kel pedig ebben vagy sok írással magamat, vagy sok olvasással egyebeket fárasztanom; mivel igaz elég, ha az eléb megbizonyított igazságokat újjal mutatván, a jelen-való kérdéshez szabom és a keresztyén olvasónak eszébe juttatom.

Azért somma-szerént huszon-hét bizonyosságot állatok, mellyekkel szem-látomást megmutatom a szent Írás fundamentoma-szerént, hogy a Luther, Calvinus, Arianus és egyéb akár-minémű szóval nevezett társaságok győlekezeti nem Christus Ecclesiái.

1. Az Anyaszentegyház első jeléből három bizonyossággal rontatnak az ellenkező győlekezetek.

UNA.

Az Ecclesiának első jelét mondók, hogy **Eggy**: meg-is magyarázó, mint kel ezt érteni. Ebből azért a jelből három bizonyosságot támasztok a pártos győlekezetek-ellen.

I. BIZONYSÁG: Lehetetlen, hogy igaz Ecclesia légyen, mely annyira elszakadozott és magában megoszlott, hogy az ő doctori nem csak egy-más-közöt, de tulajdon magok magokkal, és közönséges vallások magával ellen-

kezik: Sőt a mi nagyobb, úgy elszakadozott és esze-veszett, hogy kettőt nem találhatsz tagjai-közzül, kik egy-aránt vonnyák az igát és azon-egy vágásban áthatatosan maradgyanak.

Illyen a Luther és Calvinus győlekezete. Ergo, etc.

Ennek az Anyaszentegyház egységén fondált bizonyásnak

¹ Supr. f. 377, első részét sok-képpen megerősítők ennek-előtte nem egy helyen¹. 393, 394, 395.

Második része kitétszik: I. Azokból a sok esze-veszett ² Supr. f. 385, szakadásokból, mellyeket ez-előtt² bévségesen előszámlálánk, megmutatván, hogy sem egy-mással, sem önnön-magokkal meg nem

alkodhatnak az új hit-faragók; hanem a mint Beza írja Dudicius Beza, epi. 1. András nevével: *Nostri quales sunt? Palantes, omni vento doctrinæ Theolog. Vide agitati, et in altum sublati; modo ad hanc, modo ad illam partem supr. fol. 157, 158, 386, 50. deferuntur. Horum quæ sit hodie de Religione sententia, scire fortasse possis: sed quæ cras de eadem futura sit opinio, neque illi, neque tu certo affirmare queas: Et in quo tandem Religionis capite congruunt inter se Ecclesiæ, quæ Romano Pontifici bellum indixerunt?* Tudhatod talám, mit vallanak ma; hólnap hol állapodgyanak, magok sem tudhatják. Ugyan-ezent hallók a Lutheristák-
rúl ennek-előtte³. 2. Az augustai Confessio, a Concordia, a helvetica Confessio álhatatlansága és magával ellenkező tanítása ugyan-ezen dolgot bizonyította. Mellyekrül, mint-hogy eléb sokat szóllot-

⁴ Supr. f. 589, tunk⁴, künnyű fordítani a levelet, és ott olvasni, a mit mászor kel-
590, 603. lelene most leírnunk. 3. Megmutatók⁵ azt-is, hogy kettőt nem
⁵ Supr. f. 707, találasz a luther és calvinista győlekezetben, kik azt merjék mon-
708, 713. dani, hogy szinte ugyan-azont hiszik, a mit más valamely fő tagja az ő társaságoknak: hanem akár-mely bába és mocskos varga azt meri mondani, hogy mind a szent Atyákat és conciliomokat, mind Luthert és a több predikátorokat csak annyiból javallya és követi, a menyiben eggyez a sz. Írással. Mivel pedig ennek az eggyezésnek ítézésében senkihez nem köti magát: csak szintén abban eggyez mással, a mi néki tettszik. A tettség pedig, mint a száj íz, annyi, menyi az ember. És így egy lutheristát vagy calvinistát nem találasz, ki azt merje mondani, hogy ő-is hiszi, valamit Luther vagy Beza hitt és tanított: hanem annak ürügyével, hogy ezek-is emberek voltak és botorkázhattak, guggolva* elmúlnak mellőlök. Ugyan-ezen szín-alat minden predikátortúl, sőt önnön-magoktól-is gyakorta elszakadnak és nem hisznek magoknak-is; mert ők-is csak emberek, mint Luther volt.

NB.

* Gúnyolódva.

Annak-okáért mí azt mondhattuk a mostani pártosokrúl, a mit Tertullianus közönségesen a tévelygőkrúl: *Ceterum, nec suis Præsilibus reverentiam noverunt. Et hoc est, quod Schismata apud Hæreticos non sunt; quia cum sint, non parent Schismata. Est enim Unitas ipsa. Mentior, si non etiam a Regulis suis variant, etc.* Tertull. Præscript. c. 42. Supr. f. 377, 378, 379.

II. BIZONYSÁG: Nem igaz Ecclesia az, melynek tanítása ellenkezik azzal, a mit régen az igaz Ecclesia tanított: vagy a melynek publica confessiója magával ellenkezik.

A lutherista és calvinista győlekezet tanítása ellenkezik azzal, a mit régen az igaz Ecclesia tanított: és a magok publica confessiója ellenkezik magával. Ergo, etc.

Első része a bizonyásnak az isteni tudománynak tekéletes eggyességén és álhatatosságán fondáltatik.

Második része abból kitétszik, a mit ennek-előtte¹ mondánk az augustai és helveciai Confessiók confusiójárúl és ez-után megmutattuk, hogy a primitiva Ecclesia tanításátúl oly távúl estek a mostani újságok, mint az ég a földtúl. Calvinus megvatllya; hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig a Christustúl vett tudományban változás és csorba nem esett². A mellet azt-is igazán³ feljegyzí, hogy akkor az Ecclesia doctori külömbet tanítottak, és ellenkeztek a *Lutherista* és *Calvinista* Vallásokkal³. És így, *Habemus reos confitentes*, magok adnak bizonyásgot magok-ellen. ¹Supr. f. 471, 472, 714, 715. et seq. ²Infra, lib. 9. c. 2, 2. ³Supr. f. 264. ³Supr. f. 226, 227.

III. BIZONYSÁG: Nem kel abban a győlekezetben keresni az Ecclesiát, melynek semmi bizonyos módgya nincs az Istentúl parancsolt eggyesség megtartásában, és a hitben támadott egyenetlenségek lecsendesítésében.

A Luther és Calvinus győlekezetinek nincs ezekben semmi módgya. Ergo, etc.

Első részét megbizonyítottuk egy-nehányszor⁴. Mert csak e világi okosság-szerént viseltetett respublica és birodalom-is gyalázatos vólna, ha módot nem mutatna a naponként támadott perpatvarok csendesítésében, és a békeséges eggyesség megtartásában. Az Isten sem kívánhatná az Ecclesia tagjaitúl, hogy eggyet értsenek, ha bizonyos módot nem mutatott vólna a külömbözö tagok leültetésében. ⁴Supr. f. 139, 141, 552, 553, 72, 73, 195, 196. II. k. et seq.

Második részét megmutattuk ez-előtt⁵. Mert ha ki megveti valamely könyvét a bibliának, nincs módgyok az ellenkezőknek, hogy annak méltóságát megtudgyák óltalmazni. Mivel ha a régi Ecclesia tanú-bizonyását forgattják, azt felelheti az Írás-tagadó, a mit hallók hogy felele Dávid Ferencz más dologban⁶: tudni 1. ⁵Supr. fol. 147. Et toto 1. 6 et 7. ⁶Supr. f. 161.

2. illik, hogy mint a bibliát bévette a régi Ecclesia, úgy a szenteknek-való könyörgést, purgatoriomot és hasonló ágazatokat-is tanított. Ha azért ezekben szabad eltávozni sz. Ágostontúl, Cyprianustúl, az Ecclesiátúl, mivel eltévelyedhetett ez Ecclesia: miért nem vólna szabad az Írásról tett bizonyosságát-is félre tenni? Ki tehet bizonyossá, hogy egyikben megcsalatkozván, másokban nem tétovázhatott? Ennek-felette a sz. Írás bizonyos magyarázattyának ismétetiben sincs módgyok a pártosoknak; nem-is akarnak senkit ítélő-bíró-gyanánt venni, mikor a sz. Írás magyarázattyában egyenetlenség támad. Miképpen azért, ha az országban ki-ki magának tenne törvényt, soha semmi csendeszség és egyesség nem lehetne: úgy az újítók-közöt sincs semmi mód a békeséges egyesség megszerzésében vagy megtartásában, ha az ő-tőlök felvetett fundamentomok helyén maradnak.

Ezekből kitettség, hogy a pártosok szakadozott egyenetlensége nem csak *per accidens*, az emberek fogyatkozásából vagyon; hanem vallások tulajdon saját fundamentomi erejéből és tulajdonosságából. Mert a hol minden ember maga bíró minden vallások ítéletiben, lehetetlen, hogy ott egyesség találtassék.

SANCTA. 2. *Az Anyaszentegyház második jeléből tizen-öt bizonyossággal mutat-tatik-meg az elszakadott győlekezetek hamissága.*

Második jelét az Ecclesiának a SZENTSÉGET mondók. Ennek a jelnek igaz értelmét-is béven kifejezők. Ebből azért tizen-öt bizonyosságot támaszthatunk az új vallások győlekezetinek rontására.

No. 1. Egy szent sem vólt az újítók győlekezetében.

I. BIZONYSÁG: Lehetetlen, hogy szent Ecclesia légyen, a melynek társaságát és tudományát senki azok-közzül nem követte, kiket az egész keresztyén világ az apostolok halála-után dücsőült szenteknek tartott és életeknek tekéletes-vóltá isteni csudákkal megerősítettet.

Nyilván vagyon pedig, hogy ezek-közzül egy sem vólt, a ki azt hitte és tanította vólna, a mit a lutherista vagy calvinista győlekezet. Ergo, etc.

Supr. fol. 143,
144. II. k.

Első része kitettség abból, a mit megbizonyítánk az Anyaszentegyház harmadik jeléről szólván. Mert az igaz Ecclesián-kivül nem juthat senki Isten kedvébe és igaz szentségre. Melyből világosan következik, hogy nem igaz Ecclesia, a melynek társasága-és tudománya-kivül az ember szentté lehet.

Második része erőssítettik abból, hogy soha senki azok-közzül, kiket az egész keresztyénség szenteknek tartott, azt nem tanította, hogy a dücsőült szenteknek könyörgésekkel-való segítségét nem szabad kérni; hogy a halottakért nem szabad imádkozni; hogy szűzességet nem szabad Istennek fogadni, *etc.* Sőt a mint eléb megmutatám¹, az egész keresztyén világ eretnekek-közzé szám-
lálta, valaki ezeket tanította. Ennek-felette a pártosok tulajdon írásiból hallók², hogy minnyájan, valakiknek írása nállunk vagyon, különbet hittenek az ő vallásoknál; azért írják, hogy minnyájan a régiek eltévelyedtek³; sőt a közönséges győlekezeteket-is, mivel távul járnak az ő újságoktól, mind szemétre hányják⁴.

Supr. fol. 408,
409.

² Supr. fol. 224,
225. et seq.

Supr. fol. 533,
534, 535.

⁴ Supr. f. 147,
148.

De hogy ezen sokat ne mulassunk, nevezzenek az apostolok halálátúl-fogva csak egyet azok-közzül, kiknek tekéletes magok-viselése, sanyarú tiszta élete, isteni csudákkal pecsételtetett szent erkölce az egész keresztyén világ ítéletiből megérdemlette, hogy szenteknek neveztesse: ezek-közzül, mondok, egyet nevezzenek, kinek írásából kitessék, hogy a luther vagy calvinista győlekezet tudományát javallotta. Mert én, akár sz. Cyprianus mártirt, akár sz. Ágostont, Ambrust, Bernárdot, *etc.* nevezzék, megmutathatom ezek írásiból, hogy imádkoztak a halottakért; a szenteket segítségül-hítták, és egyéb dolgokban oly távul jártak a Lutheristáktól, mint az ég a földtől. Én-elöttem ennek a bizonyágnak oly creje vagyon, hogy ha ennél töb jelét nem találnám az új győlekezetek hamisságának, csak ezzel-is megelégedném. Mert így gondolkodom magamba: Ha Bécsbe indúlnék, de az utat nem tudnám és akarnám érteni, melyre kel mennem? bizony, ha ki oly utat mutatna, mellyen soha senki nem említené, hogy valaki Bécsbe ment: merő balgatagság vólna, ha a járt-utat elhadnám és afféle bizonytalan nyomot vennék előmbe. Tehát micsoda eszeséggel indulhatok meny-ország-felé oly úton, mellyen csak egy sem járt azok-közzül, kik az egész keresztyén világ ítélete-szerént meny-országba jutottak? Sz. Ágoston a halottakért imádkozott és áldozott; Bóldog Aszszonynak könyörgött; mindazáltal szent vólt és üdvözült, a mint magok sem tagadhattyák az újítók. Miért féllyek én, hogy ugyan-azon vallásban járván, meny-országba nem juthatok? A kik pedig ezeket és hasonló dolgokat tagadtanak, nem hogy üdvözülteknek, deátkozott eretnekeknek tartattak az egész keresztyénségtől: és én még-is ezek-után indullyak? Oh vakság! vakság!

Hoc vide fu-
sius supr. fol.
262, 263.

NOTA.

Vide fol. 409,
410, etc.

No. 2. Kétségbe-ejtők és testi szabadságra-vívők az új szakadások.

II. BIZONYSÁG: Az nem lehet szent Ecclesia, mely az igaz hitet és tudományt elvesztheti és hamisságra taníthat.

A lutherista és calvinista győlekezet elvesztheti és hamisságra taníthat. Ergo, etc.

Első része nyilván-való. Mert a hamis tévelygésben heverő győlekezet igaz hit-nélkül lévén, szent és Isten-előt kedves nem lehet; mivel igaz hit-nélkül kellemetes nem lehet senki Istennél. Hebr. 11, 6.

Második részét elsőben azzal bizonyítom, a mit Calvinustól hallánk, hogy az ő hitek sok kételkedésekkel és tévelygésekkel elegyítettett¹. Másodszor azzal, mert magok tanítták, hogy az igaz Ecclesia eltévelyedhetik; és hogy a romai Ecclesia, noha az apostolok-idétt igaz Ecclesia vólt, de annak-utánna lassan-lassan temérdek hamisságokra vitetett, úgy hogy az emberek eszékbe sem vennék változását. Ha az igaz Ecclesián ez történhetik: tehát ezen verembe eshetik a lutherista és calvinista Ecclesia-is, és alattomban hamisságra vitethetik, úgy hogy senki eszébe se vegye². Mert nem látom, mi okon nem férne az ő győlekezetekhez, a mi hozzá fért a Christus Ecclesiájához. Annak-okáért, ha úgy tévelyeghet az ő Ecclesiájok, hogy azt az emberek eszékbe sem vehetik: ki tudgya, ha most immár nem úgy tévelyeg? Ebből nem csak elromol az ő győlekezetek szentsége; de méltán kételkedhetnek magok-is Ecclesiájok és hitek igazságárúl.

¹ Vide supr. fol. 631, 632.
² Vide supr. fol. 169. II. k. n. xj. Item, fol. 156. Labyr. 2.

III. BIZONYSÁG: Nem kel hinni, hogy az a győlekezet Christus szent Ecclesiája légyen, melynek tanítása tulajdon erejéből és természetinek mi-vóltából minden testi szabadságra viszen, és minden jóra-való igyekezetet megfojt emberben: azaz, ugyan effectu, et re ipsa, vólta-képpen gonoszabbakká, feslettebbekké, istentelembekké tészí az embereket.

Ilyenek az újonnan egybe-csoportozott győlekezetek. Ergo, etc.

Bizonyságunk első részét megbizonyítók ennek-előtte³. Mert az isteni tudomány nem viszen lélek-veszedelemre; hanem a szent Dávid mondása-szerént, *Lex Domini immaculata, convertens animas*⁴, lélek-térítő törvény az Isten törvénye. Nem-is vét az Isten senki-nek tört, hogy megessék; mert gonoszsak-nélkül nem szűkölködik. Azért oly törvényt sem adhat, melynek tulajdon erejéből gonoszságra vitessünk.

Második részét sok erős jelenségekkel megbizonyítók ennek-előtte⁵. Mert közönségesen az tanítták az új győlekezetek, hogy embernek minden jó cselekedete úndokság és véték, hogy mí az

³ Supr. fol. 316, 317 et 200, 201. II. k.
⁴ Psal. 18, 8.
⁵ Supr. fol. 317, 318, etc.

Isten törvényében semmit meg nem tarthatunk; sőt ha a Luther vagy Calvinus mételyében kaphatunk, tellyességgel délczegbe* bocsáttatunk, és semmi törvénnyel nem köteleztetünk az isteni szolgálatra. Végezetre a jó cselekedeteket haszontalannak mongyák az üdvösségre, mely csak az egy hitet kívánnya.

Efféle veszedelmes tanítások természet-szerént elidegenítnek minden tekéletes erkölcsűl. Mert vallyon mint igyekezhetem az istenes életre, ha elhitetem magammal, hogy lehetetlen és haszontalan dologban töröm fejemet? Ha bűn az embernek minden jó cselekedeti és ezzel Isten megbántódik: miért serénykedgyem a jó cselekedetek gyakorlásában? Ha Isten én-tőllem nem kívánnya a jó cselekedetet; ha Isten-előtt ezeknek semmi érdemek nincsen; ha ezek ugyan haszontalanok az üdvösségre: majd ám heába-való terhet vészek vólt vállamra, és Isten nevében osztogatom vólt javaimat, hogy újob vétkekkel terhellyem lelkemet, *etc.* Ha szabados vagyok minden törvényűl; ha ezeknek megtartása lehetetlen; ha el nem eshetem, minék-utánna egyszer hittem; ha csak egyedül a hitetlenség kárhoztat: mettszek** a törvény-tartásnak szorgalmatoskodásával? Ezeket és töb hasonló gondolkodásokat nemzenek természet-szerént az új tudományok; és így minden istenes élet gyökerét megsértik és kigyomlállyák, mint ezeknek a tudományoknak mérges gyümölcsiből meg-is mutatók ezt bévségesen ennek-előtte. Más úton-is előltyák az új tanítások a szent élet indulatit. Mert a mint az Ecclesiának harmadik jelét magyarázván feljegyzém, és bévebben megmondám a harmadik könyvnek második részében¹, az egész keresztyén tudományt bizonytalanná és kétessé teszi minden újítás, mihent annak a győlekezetnek tanításátúl elszakad, mely a szent Írást előnkbe-adta². Oka ennek az, hogy ha egy dologban bizonytalannak mongyuk annak az Ecclesiának tanítását, mely a szent Írást előnkbe-adta, soha egyéb tanításában sem lehetünk bátorságosok. Azért sem azt nem tudhattyuk, ha abban nem botlik-e, mikor a szent Írás könyveit előnkbe-adgya; sem a sz. Írás értelmérül-való tanítását bátorságoson nem vehettyük. Ebből pedig a kétségbe-esésre vívő habozásból csudálatos, mely nagy restség és únalmas késedelem következik minden jó erkölcsökre.

Hogy pedig az új tudományok megvesztegették és gonoszabbá tették az embereket, az újítók fő vezérinek tulajdon vallásokból, és szavokból meghallók ennek-előtte³.

Vide supr. fol.
459, 460.
Effugium Lu-
theranorum.

Supr. f. 339.

¹ Supr. a fol.
141.

² Vide supr. f.
166. II. k. et
seqq.

³ Supr. fol.
339, 340.

IV. BIZONYSÁG: Az a győlekezet nem lehet Christusnak szent nyája, melynek tanítása az isteni félelmet, az-az, a bűnre hajlandó természetnek tartóztató zaboláját tellyességgel kivészi az emberek szívéből.

Illyenek eggyül-eggyig az új győlekezetek. Ergo, etc.

Első része kitettség az Anyaszentegyház szentségéből. Mert a szentséghez itt e földön szükséges az isteni félelem, mely a bűntől megvonszon. Azért a szent Írás az isteni bölcsesség első garádicsának nevezi az isteni félelmet, mely-nélkül senki nem igazúlhat¹.

¹ Prov. 1, 7.
cap. 9, 10.
Eccli. 1, 16,
28.

² Supr. f. 337,
338.

Második részét megbizonyítók ennek-előtte². Mert hogy töb-ről most ne emlekezzünk, két dolgot tanítanak közönségesen az új győlekezetek: Elsőt, hogy ki-ki magárúl tartozik elhinni, hogy Istennek választott kedves fia. Másodikat, hogy azoknak, a kik ezt elhítetik magokkal, semmit a bűn nem árt; mert Isten nekik sem tulajdonította, látni sem akarja vétkeket. Ebből azt hozzák-ki, hogy ha szintén akarná, sem vesztheti-el üdvösségét az ember egyéb módon, hanem-ha hinni nem akarja, hogy ő Isten fia³. Ha pedig ezt elhíheti, és ezzel a hittel-eggyütt felebaráttjának ágyas-házát megrútította, se félljen Isten haragjátúl. Ezeket a ki elhiszi, nem tudom, mint félhet Istentúl és a kárhozattúl. Mert ha oly bizonyoson hiszi valaki, hogy őtet Isten fiává fogadta és üdvös-ségre választotta, mely bizonyos abban, hogy Christus ő-érette meghólt: kérelek, mint félhet, hogy meg ne másolija Isten az ő választását és ki ne rekeszsze meny-országából? Én igaz lelki-ismérettel mondom, ha lutherista vólnék és elhíhetném, hogy oly bizonyos hittel tartozom vallani, hogy Isten engem színe-elől el nem vét és bűneimet szememre nem hányja, mely bizonnyal hiszem, hogy Christus meghólt érettem: szinte úgy hallanám a luther predi-kátort, mikor pokollal vagy Isten haragjával fenyegetne, mint a ki azt akarná kétségessé tenni, hogy Christus meg hólt érettünk.

³ Supr. fol.
336, 337.

Supr. f. 338,
339.

Azért rövid sommába foglalván, a mit sok szóval kellene elő-hozni, ugyan-azont mondom, a mit ennek-előtte bévebben megbizonyítánk: tudni illik, hogy az új győlekezetek tanítása mind előltya azokat a jó szikrákat, mellyek az áítatosságban-való buzgóságot, az isteni félelmet, a bűntül-való idegenséget gerjeszt-hetnék bennünk; e mellett oly tudományokat forral, mellyek felette tartóztatják vagy el-is idegenítik embert minden jó csele-kedetektül. Mert a ki elhiszi, hogy őtet nem illeti a tíz-parancsolat, mivel tellyességgel lehetetlenek az Isten parancsolati; hogy az Isten semmit ő-benne véteknek nem tart; hogy ő-reá semmiért

meg nem haragszik, sem ki nem rekeszti országából; hogy a jó cselekedet haszontalan, sőt Isten-ellen-való rútságokkal ferteztetett; hogy az Isten viszi és taszítja embert minden bűnre, *etc.* a ki, mondok, ezeket elhiheti: oly szabadgyában élhet, mint-ha Isten sem vólna, a ki megbűntetné az embereket.

Supr. f. 639,
640. et seqq.

KILENCZ bizonyságát ezen dolognak ilyen-képpen foglalom egy sommában:

Szentnek és Istentől épített Ecclesiának azt nem tarthatjuk: I. A mely ugyan-azon hamis tudományokat híngeti, mellyeket az egész keresztyén világ, és azon Ecclesia, melytől a szent Írást vettük, kiátkozott és régen eltemetett. II. A mely sok hamis találmányokkal, és szem-látomást-való tekkéletlen hazugságokkal terhelte az ő-ellene tusakodó győlekezetet mind tanításában, mind az ő pásztoriról költött hamis hírhordozásiban; mert a mint ennek-előtte szent Ágostontól értők, még a szent Írást-is megvethetnők, ha csak egy hazugságot találnánk-is tanításában. III. A melynek első kezdői vagy reformálói ördögtől vették és tanútták, a mit elhitettek az egész győlekezettel. IV. A melynek leg-főbb és böcsülletesb fejeiben azok a czégeres gonoszságok és feslett erkölcsök fénylettek, mellyeket a hamis tudomány híngetők bélyegének nevez a szent Írás. V. A melynek fő vezéri temérdek hamis tudományokat nyilván hirdettek. VI. A melyben az Isten szava, a sz. Írás, sok-képpen rúttól megromboltatik: mocskos fejtegetésekkel és sz. Írás böcsülletes felbontó vélekedésivel meggyaláztatik. VII. A melyet első gyarapítói lelki-isméret-ellen követtek. VIII. A melyben-való maradásnak sem Isten-előtt, sem emberek-előtt elégséges okát nem adhatták. IX. Végezetre, a melyet még az ő-maga hitinek tulajdon fundamentoma-szerént-is egyébnak nem mondhatunk elhanyaglott, és az igazságtól meszsze-esett győlekezetnél.

Supr. fol. 352,
353, 650, 170.
II. k.

Illyenek mind a Luther, mind a Calvinus szakadási. Ergo, *etc.*

Ennek a kilencz bizonyásznak mindenik részét megbizonyítók bévségesen a harmadik, negyedik és ötödik könyvben. Az elsőről, szólánk oda-fellyeb, *Fol. 407, 408.* A másodikról, *Fol. 351, 352 507, 610, 611, 714.* A harmadikról, *Fol. 280.* és, *Logi alogi, cap. 3, §. 4.* A negyedikről, *Fol. 531.* Az ötödikről, *Fol. 422, 423.* A hatodikról, *Fol. 443.* A hetedikről, *Fol. 550, 551.* A nyolczadikról, *Fol. 156, 157.* A kilenczedikről, *Fol. 258.* Itt azért nem szükség ezeket hosszú írással vastagítani; hanem, a ki bizonyos tanúságot akar venni, a feljegyzett helyeket tekintse-meg.

No. 3. Külső cselekedeti a szentségnek nem találtak a mostoha atyafiaknál.

XIV. BIZONYSÁG: hihetetlen, hogy ott légyen a szent Ecclesia, a hol Vide supr. fol. azok a külső cselekedetek megszűntek, mellyekben tudgyuk, hogy gyakor- 711. n. 2. lották magokat, a kik Isten-előtt kedvesek vóltak.

Megszűntek pedig ezek a mostani új győlekezetekben. Ergo, *etc.*

A bizonyosság első része abból kitettség: Mert az Úrunk mon-
 dása-szerént a ki belől jó, a belső jó tár-házból jót hoz-ki: és a
 Matt. 12, 35. mivel tellyes embernek szíve, nyelvére és külső cselekedetire-is
 Luc. 6, 46. kiterjed és megmutattya magát. A hol tüzet gyújtnak, füstí
 mégyen. És a mint sz. Gergely írja, *Probatio Chartiatis, est
 exhibitio Operis*; a kiben ég az isteni szeretet, megismérszik cse-
 Matt. 5, 16. lekedetin; mert fényeskedik ennek világossága, hogy az emberek
 látván a külső jó cselekedetek, dücsöíttsek Istent. A hol azért
 nem fénylenek azok a külső cselekedetek, mellyekkel bévelkedtek
 az Isten kedvesi: vakmerőség, sőt kábaság, azt itélni, hogy ott
 vagon az a szentség, mely az Isten szolgálában találtatott.

Második részét künyű megbizonyítani. Mert tekíntjük-meg
 azokat a szent életek külső cselekedetét, mellyekkel az Isten szenti
 bévelkedtek, és vessük a mostani hit-faragók maga-viselése-mellé
 amazok erkölcsét: megtapasztallyuk, hogy oly távúl estek egy-
 mástúl, mint az ég a földtúl.

I. A régi szentekrúl és Istenhez-térő bünösökrúl azt olvassuk,

Cilicia.
 Cyprian. sup.
 fol. 573.

I. Hogy testöket cilicummal és egyéb külső ostorozásokkal öldök-
 lötték, magok sanyargatásával Istent engesztelvén. David király
 egy-nehányszor mongya, hogy mikor háborúságban vólt, cilicumba,
 szőr-ümegebe öltözött, *Psal. 34, 13. Psal. 68, 12.* Mikor a dög-
 halál távoztatásaért könyörge, minden népével-egyetemben cili-
 cumba öltözék, *1. Paral. 21, 16.* Sőt Achab-is, noha gonosz
 vólt, de az Isten ostorát akarván távoztatni, ciliciomot vett
 magára; *3. Reg. 21, 27.* Nem csak ruhájokon-fellyúl vették pedig
 a szőr-ingekeket: hanem úgy hordozták mezítelen testökön, hogy
 ezzel sanyargattatnék a test, mint megtettség a Joram és Judit-
 aszszony cselekedetiből, *4. Reg. 6, 30. Judit. 8, 5.* A Machabæusok
 könyvében-is hasonló példákat olvasunk, *2. Machab. 3, 19. cap.
 10, 25.* Úrunk-is a cilicumban-való penitencia-tartást böcsüllettel
 említi, *Matt. 11, 21. Lucæ 10, 13.* És a szentek élete tellyes
 cilicum-viselések példajával.

Vide tom. 8.
 Biblioth. S. S.
 Patrum, f. 1096.
 Notas Iureti
 ad Vitam
 S. Martini.

2.

Flagellatio.

II. Mivel a sz. Írás sokszor parancsollya, hogy testünket
 öldököllyük és megfeszíttsek, *Coloss. 3, 5. Galat. 5, 24. Rom.
 8, 13.* magok a hívek verték, ostorozták, veszszőté magok
 testét. Példánk errúl sz. Pál, ki azt írja, *1. Corinth. 9, 27.* hogy
 maga veri testét és szolgálat-alá fogja, holott oly verésrúl szóll,
 mellyel megkékitette testét; mert a görög szó, *Hypopiazó*, annyit
 téssen, mint *Lividum facio*, megkékitem; így-is fordíttya ezt a

sz. Pál mondását Paulinus¹. Beza ilyen formán ír e dologról: *Hypopiazin, proprie dicuntur pugiles, cum pugnis, aut caestibus antagonistam contundunt; unde, Hypopia, dicuntur vulnera ex contusione accepta, livida nimirum, ex collecto ad cutim sanguine*². Követték a sz. Pál példáját a régi szentek: sz. Benedek tövissek-között szaggatta mezítelen testét³, sz. Ferencz hidig vízbe és rakás havakba fekütt, hogy testét megszelídítené⁴. A töb szentek életében sok egyéb testi sanyargatásokat olvasunk, mellyekkel magok-ellen viaskodtak. *Vide Hieronymum, epist. 22. in Vita S. Hilarionis.*

¹ Ap. Aug. epi. 58. sub fin.

² Beza, Lucae 18, 5.

³ Greg. 1, 2. Dialog. c. 2.

⁴ Bonavent. in Vita Sancti Francisci.

III. A böjtölés közönséges dolog volt a szent jámboroknál. Szent Jakabrúl írja Eusebius, *lib. 2. c. 38.* és Jeronymus, *De Viris Illustribus*; hogy tellyes életében húst nem ett. Mihelyt Isten teremté az embert, ottan tilalmat tén az ételben; megparancsolván, hogy egy fa gyümölcsét meg ne kóstolná, *Genes. 2, 17.* Mikor paradicsomból kiűzé, szabadságot ada, hogy minden gyümölcsöt és kerti veteményt megehessen, *Genes. 1, 29.* A hús-ételre pedig a víz-özön után szabadítá, *Genes. 9, 34.* de akkor-is meg-tíltá a vérest. Az-után a Moyses törvényében menyi eledel volt tilalmas, minnyájan tudgyuk. Az apostolok-is a véres és fojtott állatot erőssen meg-tílták a hivektúl, *Actor. 15, 19.* És a keresztyénségben eleitül-fogva mindenkor voltak szabott tartóztatások és testi sanyargatások a test zabolázására.

3.

Jejunia.

Votum Iejunii Calv. supra 43. II. k. fin.

A negyven-napi böjton húst nem ettenek: *Catholici, edomandi corporis causa, non quod illa immunda esse credant, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ frugibus abstinent: vel semper, sicut pauci; vel certis diebus ac temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes*⁵. Sőt annyira távúl voltak a hús-ételtül, hogy a mint sz. Ágoston feljegyzette, abban az edényben sem főztek, melyben az-előtt húst szoktak készíteni: *Sunt quidam observatores Quadragesimæ, delitiosi magis, quam religiosi: vasa, in quibus coctæ sunt carnes, tamquam immunda formidant; et in carne sua, ventris et gutturis luxuriam non formidant*⁶. Justinianus császár-idétt igen szúk és drága üdőben húst vágatának a negyven-napi böjtkor; de kicsintül-fogva nagyig inkább akarának koplalni a costanczinápolyi hívek, hogy-sem a húst megkóstolni⁷. Végezetre, eretnekek-közibe számlállya sz. Ágoston Jovinianust⁸, hogy haszontalannak mondotta bizonyos eledelektül magunk tartóztatását, és a hús-ételnek elhagyását Isten-előtt érdemesnek nem

⁵ Aug. tom. 6.

30. cont. Faust.

cap. 5. Similia

habet, to. 10.

Serm. 64. et

65. de Temp.

in Domin. 1.

Quadrag.

⁶ Aug. to. 10.

Serm. 157. de

Temp. qui est

Serm. 1. in

Oct. Paschæ.

⁷ Niceph. 1. 17.

c. 32.

⁸ Supr. f. 411.

vallotta: *Amore castigandi corporis, abstinentibus a vino vel carnibus, nihil credere meriti accrescere; non hoc Christiani, sed Joviniani est; Augustin. tom. 3. de Ecclesiastic. dogmat. cap. 68.* Arany-száju sz. János sem egy helyen írja, hogy a negyven-napi böjtben húst nem vágtnak: *Pecudum mactationes, e medio tolluntur*¹. *Nusquam hodie carnum concisiones*².

¹ Chrys. hom. 1. in Genes.

² Homil. 2.

³ Socrat. li. 5. cap. 22.

Niceph. li. 12. cap. 34.

⁴ Socrat. Niceph. locis cit.

⁵ Sozom. 1. 7. cap. 19.

Tripert. lib. 9. cap. 39.

⁶ Niceph. loc. cit. Et lib. 4. c. 39.

Tertul. de Ie- junio, contra Psychicos, c. 9.

⁷ Aag. epist. 86. sub fin.

⁸ Eadem epi. initio.

Similia ex consilio S. Ambr. repetit Augustinus, ep. 118. cap. 2.

⁹ Erasin epist. ad Fratres Infer. Germ.

Volt valami külömbözés a böjtlés módgyában: Mert némelyek csak szárazt ettenek³; némelyek megették a halat, de húst nem kóstoltak; találkoztak, a kik tyukmonyat ettek. Azon-képpen az Úrunk negyven-napi böjtlése emlékezetire rendeltetett napokban külömböző szokások voltak. Mert húsvét-előtt kik csak három hetet böjtöltek, kik hatot⁴; mindazáltal ugyan Quadragesimának, negyven-napi böjtnek nevezték⁵, mivel az Úrunk negyven-napi böjtinek emlékezetire rendelték. Az étel módgya sem egyaránt volt rendelve⁶. Sokan napnyugat-előt egy órával, némelyek nap-nyugatkor, egyebek két napban egyszer ettenek; olyak-is voltak, kik három vagy négy nap sem ettek. Noha azért így külömbözött a böjt rendi: mindazáltal voltak mindenkor az Ecclesiának szabott böjti, mellyekben hús-ételtől megtartóztatták magokat a keresztyének. Mely dologrúl így szól Tertullianus: *Prædamnat Apostolus Hæreticos, perpetuam Abstinentiam præcepturos, ad despicienda opera Creatoris. Quantula est apud nos interdictio Ciborum? Duas in anno hebdomadas Xerophagiarum offerimus DEO; abstinentes ab eis, quæ non rejicimus, sed differimus.* Sz. Ágoston azt írja, hogy parancsolat vagyon a böjtről; de annak bizonyos napja és módgya írva nem adatott: *In Novo Testamento, video præceptum esse Jejuniium: Quibus autem diebus oporteat jejunare, præcepto Domini, vel Apostolorum, non invenio definitum*⁷. Azért efféle dologban a hol vagyunk, annak a helynek szokását kövessük: *Quod me consulis, utrum liceat Sabbato jejunare? In his rebus, de quibus nihil statuit Scriptura Divina, Mos populi DEI, vel instituta Majorum, pro Lege tenenda sunt*⁸. Erasmus szépen írja, hogy nem csuda, ha az apostolok nem szabtak bizonyos böjtöket; de ha ily restek lettek volna akkor-is az emberek a testi sanyargatásban, mint most, sokkal keményb szenvedéseket rendeltek volna: *Cur, inquiunt, sibi sumit Pontifex, quod non sumserunt Apostoli* (in injungendis Jejuniis?) *Quia tunc ultro jejunabant, et precabantur: Nostræ segnitiei stimulis opus fuit. Et probabile est, si tali sæculo vixissent Apostoli, duriores etiam Constitutiones nostris moribus imposituros*⁹.

Hogy pedig az egyházi historiák példáinak sokaságával ne fáraszsza a keresztyén olvasót, hallyuk, mit ír Eusebius és szent Ágoston a szerzetes emberek böjtiről: *Præsertim circa salutaris Passionis festum diem, in jejuniis, et vigiliis nocturnis exerceri consueverunt: prædictis diebus, humi in stragulis jacentes, vinum, et de animantibus, ne gustant quidem¹. A carnibus, et vino, abstinent².* ¹Euseb. 2. hist. c. 17. Sozom. l. 1. c. 12. *Jejunia prorsus incredibilia, multos exercere didici: non quotidie sub noctem reficere: do corpus, quod est usquequaque usitatissimum; sed continuum triduum, sine cibo ac potu, ducere³, etc.* ²Aug. to. 1. De Morib. Eccles. li. 1. c. 31. ³Cap. 33.

Noha azért szabad volt kinek-kinek maga áttatosságából bizonyos böjttökkel sanyargatni magát: de voltak rendelt napjai az Ecclesiának, mellyeken kötelesség-alatt tartoztak a hívek böjtlőni. És a mint eléb mondám⁴, Aëriust kárhoztatták, hogy keresztyéni szabadsággal ellenkezőnek mondotta a bizonyos napokon-való böjtlések kötelességét. Hallók a szent Ágoston, Jerónimus és Basilius tanítását-is e dologról⁵. Hallyad szent Ambrust: *Non enim leve Peccatum est, Fidelibus indictam Quadragesimam a Domino, et Jejunia consecrata, ventris voracitate dissolvere⁶. Atque ideo, qui constitutum numerum una die manducando præterit, non ut unius diei violator accusatur, sed ut totius Quadragesimæ transgressor arguitur⁷.* ⁴Supr. f. 409. ⁵Supr. f. 47, 48. II. k. ⁶Ambr. Ser. 25. de Quadrages. ⁷Serm. 36.

Két oka vagyon pedig, mellyért tartozunk az Ecclesia böjtét megszenvedni: I. A botránkozásnak távoztatása. Mert szent Pál mongya, *1. Corinth. 8, 13.* hogy job soha húst nem enni, hogysem valakit étellel megbotránkoztatni. És erőssen tilya, *Rom. 14, 19, 21.* hogy a húsétellel kárt ne szerezzünk felebarátunkban; mert job hús-nélkül lenni, hogysem az embert megbotránkoztatni. Nagy botránkozást szerez pedig a hívek-között, mikor az Anyaszentegyház régi jó szokása felforgattatik, és így az ő tanítása egyéb dolgokban-is kétesse tétetik. Annak-okaért sokszor, mint egy erős bátyát, úgy óltalmazza azt szent Ágoston, hogy törvény- és Isten parancsolattya-gyanánt kell azt venni, a mit az egész keresztyén-ség követ⁸. Sőt, a mint eléb feljegyzők⁹, Calvinus bűnnek tartya, ha a Pápasták-között-lakó predikátorok a pénteki hús-ételre szabaddítyák az embereket. Azt-is javallya, ha ki fogadásból húst nem észik¹⁰. II. Mert az Anyaszentegyház kötelezheti az ő fiait oly dolgokra, mellyekről Isten törvényt nem szabott¹¹. Miképpen azért megtílhatta az apostoli Ecclesia, *Actor. 15, 28.* a vérest és fojtottat; eltílhatta Jonadab az ő fiait a bor-italtúl, *Jerem, 35, 18.* és Isten ⁸Supr. f. 161, 162. II. k. ⁹Vide supr. f. 515. n. 14. ¹⁰Supr. f. 43, 44. II. k. ¹¹Supr. f. 45, 46. II. k. et seq. De Jejunio Quat. Temporum. Feriæ sext. etc. vide Decretum S.

Stephani, 1. 2. kedvellette a rechabiták engedelmességét; az angliai király, hogy c. 9, 10. S. a halászok nagyobb sommát fizethessenek, megtúlhatta bizonyos Ladillai, lib. 1. napokban a hús-ételt¹; sőt az ellenkezők-is megengedik, hogy a c. 25, 37. napokban a hús-ételt¹; sőt az ellenkezők-is megengedik, hogy a niniviták példája-szerént akármely tanító bűjtöt hirdethet juhainak², mikor Istent akarja engesztelni: szinte azon-képpen tehát az Ecclesia eszébe vévén, hogy ha minden ember kényére hadgyák a bűjthöz

lést, sokan esztendeig sem találának oly napot, melyen a bűjthöz 12. lest, sokan esztendeig sem találának oly napot, melyen a bűjthöz 12. n. 14, 17. kezgyenek, bizonyos napokat rendelt a közönséges szenvedésre.

Mivel pedig az Anyaszentegyház vezérinek engedelmességére erős parancsolattal kötelezi Isten a juhokat: nyilván következik, hogy Isten parancsolattya-ellen viaskodik, a ki által-hágja az Ecclesia végezését³. És ha e világi fejedelmek parancsolattyanak lelki-isméretünk-szerént tartozunk engedni, mint ez-előt sz. Páltúl hallók⁴:

³ Supr. f. 48, 49. II. k.

⁴ Ibidem.

miért nem kötelezheti az Ecclesia az ő fiait? Nem de nem azt mongya-e az augustai Confessio, hogy kételen engedni kel az előttünk-valóknak? *Necessario debent Christiani obedire Magistratibus*

Confess. August. art. 16.

suis, et Legibus; nisi cum jubent peccata. Ha a keresztyéni szabadság sérelme-nélkül a magistratus törvényének tartozunk engedni: mit enyelegnek* tehát az egyházi magistratus parancsolati-ellen?

4.

Virginilas.

Vide Aug. to.

3. l. 4. de Doctr.

Christ. ca.

21. ex Cypriano,

Laudes

Virginitatis.

IV. A szűzesség és házasság-nélkül-való tiszta élet felette dicséretes dolog volt a régi Anyaszentegyház tekintetes szentiek között. Mert sz. Ambrús, Ágoston, Jerónimus, Nazianzénus, Basilius, Athanasius, Cyrillus és szám-nélkül többen házasság-nélkül éltek. Sőt csak nem mindenik a nevezetes doctorok-közzül a szűzesség dicséretirül írott könyvet hagyott, és angyali életnek meri mondani a szűzek állapotját. Annyin-is voltak, kik férjet nem akartak, hogy, a mint eléb hallók⁵, Manichæus haraggal panaszolkodott, hogy majd többen vannak, kik szűzen élnek, hogy-sem a kik férjhez mennek.

⁵ Supr. f. 416.

5.

Elemosynæ.

Vide sup. fo.

107. n. iiij.

V. Az alamisnázkodás mely bévségesen volt az Anyaszentegyház-szenti-között, az ispitályok és egyházak éppítéséből és jövedelmökből megismérszik.

Ezek-közzül a visszálkodók kit nem javallanak, kit nem gyakorlanak; hanem a keresztyéni szabadság színe-alatt szabad menedéket adnak minden sanyargatástúl testöknek. Azt forgattyák:

⁶ Matt. 15, 11.

⁷ Eph. 5, 29.

⁸ Lev. 19, 28.

Deut. 14, 1, 3.

Reg. 18, 28.

Quod intrat in os, non coinquinat⁶; és hogy senki magát nem gyűlöli⁷: azért takargatni, nem ostorozni kel a gyarló testet, mellyet hogy meg ne sértsünk, Isten tiltya⁸. És mind a flagellan-

* Enyelegni = csaholni, hebegni.

sokat, kik ostorozták testöket, mind Montánust, ki *Leges Jejuniorum præscripsit*¹, törvényt szabott a bőjtölésről, kiátkozta az Ecclesia. ¹ Euseb. lib. 5. cap. 18.

De ezek testi szabadság fedezetési. Mert Ádámnak az alma, a részegesnek a bor száján mégyen-bé; és ha ki szánt-szándékkal mérget innék, száján menne-bé a méreg: de ugyan megrútíttatik ember ezekkel. Azon-képpen a ki fiát szereti, nem kiméli az ostort tőlle²; sanyargattya Isten-is, a kiket szeret³. Tehát akkor szerettyük igazán testünket, mikor zabolán tartjuk, szájára nem bocsátjuk, mert a ki lágyan és gyengén szereti testét, elveszti mind testét lelkét. Az Isten tiltya, hogy halottunkon való keserűségünkben testünket ne metéllyük beretvával; de a képes sanyargatást nem tiltya. És ugyan-azon helyeken, a hol a test-metélését nem szenvedí, sok egyéb dolgokat tilt, mellyekre (mivel csak a Moyses törvényének rend-tartási vóltak) az ellenkezők sem kötelezik magokat, úgy-mint, hogy a szakált ne beretváltassák, két-féléből szótt ruhát ne viselleyenek⁴, etc. A flagellansokat nem azért ² Prov. 3. 12. ³ Hebr. 12, 6. 8.

kárhoztatta az Ecclesia, hogy magokat ostorozták, hanem egyéb sok rút eretnekségekért⁵; mellyek-között egyik vala, hogy a víz-által-való keresztség nem hasznos, hanem vérben kell kereszteszkelkednünk ostorozások-által. Montánust (mint ennek-előtte mondám⁶,) azért kárhoztatta az Ecclesia, mert új formát szabott a bőjtölésben. A menyire pedig felvisgálhattam, két dologban vólt az újítás: ⁴ Lev. 19, 32. et 19.

I. Mert Montánus háromszor tartotta esztendő-által a negyven-napi bőjtöt három Megváltónak tisztességére. Szent Jerónimus írja e dolgot, ki minek-utánna azt mondotta vólna⁷, hogy mí egyszer ⁵ Vide Prateolum, Verbo, Flagellantes. Alphon. a Castro, lib. 3. de Hæresi. ⁶ Supr. fo. 418.

bőjtöllyük esztendőben a negyven-napot, a Montanistákról ezt veti utánna: *Illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores*⁸. II. Mert az Ecclesia szokása-ellen csak két hétig tartott az ő quadragesimája, a mint feljegyzí Sozómenus, *Lib. 7. c. 19.* és nem régen hallók Tertullianustúl. ⁷ Vide supr. f. 258. 259.

A szűzesség állapattya micsoda böcsülletben lehet azoknál, kikkel elhitette a szökött barát, hogy oly szükség együt-lenni a férfiúnak és aszszonynak, mely szükség az étel ital és ezek-utánvaló tisztulás? ⁸ Hieron. epi. 54. ad. Marcellan, cont. Montan. Vide supr. f. 237, 238. II. k. Supr. f. 426. fin. Logi alogi, c. 5, 5.

Az alamisna és isteni szolgálatra fordított adakozás abban áll a visszálkodóknál, hogy hében-hóban egy falat kenyeret vagy egy rosz fillyért vessenek a szegénynek torkába.

És mikoron magamban jól elgondolom a mostan támadott győlekezetek állapattját, csak elálmélokodom dolgokon. Mert mind ^{Supr. fo. 614.}

töröknek, sidónak, görögöknek, abassinusoknak, és akár-minémű pogánynak vagyon valami testi sanyargatása, bőjti, szabott imádkozása, alamisnálkodása; de ezeknél a mí pártosinknál minden szentség csak abban vagyon, hogy egy hétben egyszer kétszer a templomba vagy pajtába győljenek, egy éneket elkintornállyanak*, a predikátortúl egy-nehány szitkot hallyanak a keresztyének-ellen. Ez a többi közönséges áítatosságnak.

XV. BIZONYSÁG. Igaz Ecclesiának nem mondhattuk azt, melynek éppülésére, tudományának felállatására és erőssítésére soha semmi isteni csudák nem adattak.

Az új győlekezetek éppülésére és erőssítésére semmi csudák nem adattanak. Ergo, etc.

¹ Supr. f. 168,
fin. Et, 172,
173. II. k. et
seq.

Első részét eléb vastagon megbizonyítók¹.

Második részét azon-képpen ez-előtt megerőssítők², és az ellenkezők fogásit megelőzők.

² Supr. fol.
192. 193.

CATHOLICA. 3. *Az Anyaszentegyház harmadik jeléből négy bizonyysággal hamisítatnak az idegen győlekezetek.*

I. BIZONYSÁG: Az igaz Ecclesia sem a szelektűl le nem dőjtetik, sem a haboktűl el nem ragadtatik, sem a háborúságotkűl földre nem csőpűltetik, sem a pokol kapuja erejétűl meg nem győzetik: hanem annak minden baj-vívásokban győzedelmesnek kel lenni, minden űdőben meg kel álhatatosan maradni.

Nyilván vagyon pedig, hogy csak egy sincs a mostani új tanítások-között, mely minden űdőben megmaradott volna. Ergo, etc.

A bizonyyság első részét győzedelmes bizonyyságokkal felállatók ennek-előtte³, és az elszakadtak tanu-bizonyyságival-is megerőssítők.

³ Supr. fo. 218.
219. 151. 152.
II. k. et seq.

Második részét világoson bizonyítók minden-féle tanűkkal a harmadik könyvben⁴. És ezt magok sem tagadgyák az újítók; mert azt vítattyák, hogy ezer esztendőnél többig vólt a pokol-béli hatalmasságok-által elnyomatva az ő Ecclesiájok, és az utólsó űdőben egyedűl Luther kezdette feléppíteni az Istennek elomlott házát. Ennek-felette mikor azt vítattyák, hogy az Ecclesia eldőlhet, elfogyhat, tévelygésre juthat, mikor ezt láthatatlanná és megismérhetetlenné akarják tenni: nem egyébben mesterkednek, hanem hogy mentséget keressenek az ő szakadásoknak, mely igen elhanyatlott, eldőlt, letapodtatott vólt (ha ledőlhetett, mely annak-előtte nem vólt,) mikor senki ennek semmi jelenségét vagy nyomdokát nem találhatta, mellyen ismémentire igazodhatnék. És ha

⁴ Supr. fo. 224.

* Kintornálni — kőrnnyikálni.

volt valaha Luther-előtt ilyen ecclesia, mint most az újítók-között: az egyházi vagy világi historiákban mutassanak egy várást vagy falut, melyben öszve-győlt, tanított és szentségeket szolgáltatott az ő ecclesiájok. Nevezzenek egy mártirt, a ki bajt víjt; egy tudós embert, a ki írásival óltalmazta ezt a győlekezetet. Nem tehetik ennek szerét. Azért csak valami titkos, és scatulában gyapott-között jól elrejtezett ecclesiával álmodoznak, mikor ugyan bölcsen akarnak eszeskedni. Itéllye-meg pedig akár-ki, mint kel ennek helyt adni, ha soha senki a régiek-közzül írásában nem emlekezett efféle szurdékban lappangó Lutheristákrúl? maga hiszem a régiek írásából kellene a régi dolgokrúl szólani. És csak ebből-is a magok vallásából megtettszik az ő ecclesiájok hamissága. Mert a Christus Ecclesiája, minek-utánna egyszer feléppült, soha úgy el nem rejtezett, hogy szájjal és írással vallást nem tett volna az igaz hitrúl; hanem a mint az egyházi historiákból megtettszik, még ama szörnyű üldözésekben-is, mellyekrúl eléb emlekezénk, kiállott és bajt víjt az ő Úrának tisztessége-mellett. Akkor valyon micsoda ürge-lyukba rekeszkedett volt a megnémült luther ecclesia? Bizony, minden esze-veszett eretnek győlvésznel aláb-való volt a Christus Ecclesiája, ha úgy lenyomatott, hogy senki az ő fiaiközzül száját sem merte tátani az igaz-mellett. Mert mind Arius, mind Nestorius, Eutiches és a töb tévelygők tanítani mertek; templomokat foglaltak vagy éppítettek; az ő módgyok-szerént isteni szolgálatot gyakorlottak, írtak, viaskodtak: és csak egyedül a Christus Ecclesiája halgatott? De mivel e dologrúl bévségesen szóllottunk, nem akarok szót szaporítani; hanem a feljegyzett helyre igazítom a keresztyén olvasókat. Kik azt-is meggondolják, hogy az utolsó üdőkben kezdetett győlekezetek-felől semmi jót nem mond a szent Írás, mint ez-előtt feljegyzettük.

Supr. fo. 245,
246.Supr. fo. 80,
81.Supra. fo. 184.
185.

II. BIZONYSÁG: Az igaz Ecclesiának mindenkor nyitva kel állani, ismérhetőnek kel lenni, hogy ebbe bémelessen, valaki Isten fia akar lenni.

Tudva vagyon pedig, hogy nincs egyy-is az új győlekezetek-közzül, mely minden üdőben ismérhető lett volna. Ergo, etc.

Első részét elégségesen megmutatók ennek-előtte. Mert ha valamely üdőben elrejtetett az Ecclesia, senki akkor az igaz hitre nem tanított, senki abban nem óltalmazott senkit; a szentségek szolgáltatása-is megszűnt.

Supr. f. 176,
177, 218. II. k.

Második részét magok sem tagadgyák a vissza-vonyók. Sőt, mint-hogy az ő nyájok láthatatlan volt a Luther szeleskedésig,

Supr. fol. 246. azt akarják (mint a farka-vágott róka,) hogy az igaz Ecclesia lát-
 Suptranscend- hatatlan légyen; és nem tudom micsoda szurdékban lappangó és
 dentia sunt, szem-eleibe nem kerülő *supertranscendens* Ecclesiát koholnak az ő
 Cogitabile, fejeknek vinnyéjében*. Mert lelki-isméreteken meggyőzetvén, tud-
 Opinabile, etc. gyák, hogy ha Diogenessel együtt gyertya világnál keresik, sem
 találnak csak egy istállót-is, melyben a Luther hitinek győlekezete
 kintornált** vólna ez-előtt száz huszon-egy esztendővel. Ennek
 bévségesb bizonyosságát az említett helyeken keresse, a ki minden
 róka-lyukokból ki akarja szorítani az új tanítókat.

III. BIZONYSÁG: Nem lehet igaz Ecclesia, valamely ki nem terjedett minden nemzetségekre: az-az, nem eggyez tanításában azzal a győlekezettel, melynek hiti és tanítása a világon eláradott.

Bizonyos pedig, hogy a mostani új tanítások-után szedegetett győlekezetek nem ilyenek. Ergo, etc.

IV. BIZONYSÁG: Valamely győlekezethez soha csak egy pogány nemzet sem térült, mikor a Christus zászlója-alá adta magát, hanem szakadás-által azokból kezdetett és nevededett, kik az-előtt Christust és a szent Írást böcsüllettel fogadták: az a győlekezet nem lehet Christus Ecclesiája.

Soha pedig csak egy pogány nemzet sem tért a Christus ismételire a Luther vagy Calvinus zászlója alatt, hanem valamely nemzetségek az ő szelektűl megtántorítottak, Christust és az ő evangéliomát hitték annak-előtte. Ergo, etc.

Ezt a két bizonyosságot egy-más mellé vetém, mert öszve
 Supr. fol. 218. részét megbizonyítám az Ecclesiának harmadik jelében. Mert Isten-
 II. k. nek igaz fogadása tartya, hogy az ő Ecclesiája minden-felé elterjed, minden nemzetségeket meghóldoltat. És eléb a jó búza vette-
 tik a feltört gyepebe, hogy-sem konkolyt hintegessen az ellenség.

Második része nap fénynél világosb. Mert soha semmi üdő
 Supr. fol. 241. folyásában a nap-keleti országokra nem hatottak az új tudományok, mint a constanczinápolyi patriarcha írásából ennek-előtte
 hallók. Azért Görögország, Asia, Africa nemzetségi, örmények, abaszinusok, szerecsenek soha nem czimboráltak az új vélekedésekkel. Ennek-felette soha Jerusalemben és egész Palæstinában, soha Spanyól- és Olasz-országban, soha a nap-keleti és nap-nyugati Indiákban, Perúban, Brasiliában, Chinában, Japóniában, soha Moszkva-országban győlekezete nem vólt az új vallásoknak. Azonképpen soha egy pogány nemzetség sem hajlott az új vallásra: hanem valamely országot megtántorítottak, azt annak-előtte Chri-

Infra, hoc li.
 c. 2, 4, n. 2.

* Műhelyében. -- ** Kórnyikált volna.

stushoz hódoltatta a romai Ecclesia, a mint ezennel meghallod. Méltán azt mondhattuk azért az újítóknak, a mit sz. Ágoston a Donatistáknak: *In semine tuo benedicentur Omnes Tribus terræ Date mihi hanc Ecclesiam, si apud vos est: ostendite vos communicare cum omnibus Gentibus, quas jam videmus in hoc semine benedici: Date hanc; aut, furore dposito, accipite; non a me, sed ab illo, in quo benedicentur Omnes Gentes.*

Aug. to. 7. de
Unit. Eccles.
cap. 6.

4. Az Ecclesiának negyedik jeléből öt bizonyossággal meggyőzetnek az új győlevészek.

APOSTO-
LICA.

I. BIZONYSÁG: Nem apostoli Ecclesia az, mely az apostolok munkálkodása-által nem terjedett az egész világra.

A mostani új győlekezetek az apostoli munkálkodás-által nem terjedtek az egész világra. Ergo, etc.

Első része a sz. Pál szavaiból megbizonyodék ennek-előtte¹. Második részét magok sem tagadgyák a pártosok. Mert egy az, hogy soha az ő győlekezetek az egész világra nem terjedett. Más az, hogy Luther sem tagadgya, hogy ő vólt egyedül, a ki ezt az új szakadást kezdette². Nem-is az apostolok-által, hanem a Luther tanítványi-által terjesztetett Európának egy-nehány országira, noha Európán-kivűl nem vitetett.

¹ Supr. f. 217.
II. k.

² Supr. f. 224,
225.

II. BIZONYSÁG: Lehetetlen, hogy az légyen apostoli Ecclesia, melynek az apostolok idejétől-fogva minden üdők folyásiban egy-más-után következő lelki pásztori, tanítói vezéri nem vóltak, kik a farkasok-ellen táborba szálván, igaz tanítással és szentségek szolgáltatásával legeltették volna a Christus juhait.

De a Luther, Calvinus, Arius győlekezetiben ilyen pásztorok nem vóltak mindenkor. Ergo, etc.

A bizonyság első részét a szent Írás szavaiból, az igaz hitnek terjedéséből és megtartásából, az Isten gond-viselésének bölcs vezérléséből, a szent Doctorok értelméből, sőt az új tanítók tulajdon vallásából ez-előtt bévségesen megbizonyítám³. Mert a Christus jó magvának világ végéig kel nevedekni⁴. Ez pedig tanítás-nélkül nem gyökerezik; mert a hit hallásból vagy⁵. Szükség tehát, hogy a sz. Pál mondása-szerént mind addig pásztori légyenek az Ecclesiának, míg Christus-eleibe nem jutunk fejenként⁶. Annak-okaért írja Cyprianus és Jerónimus, hogy nem Ecclesia az, melynek papja és lelki pásztora nincsen⁷.

³ Supr. f. 168,
169, 224, 225.

⁴ Mat. 13, 30.

⁵ Rom. 10, 14.

⁶ Ephes. 4, 12.

⁷ Supr. f. 169.

Második részét magok sem tagadgyák az elszakadtak. Mert a régi Doctorokról azt hirdetik, hogy minnyájan tévelygésben vóltak⁸.

⁸ Supr. f. 169.
fin.

⁸ Supr. f. 224,
225, 402, 403.

Az ő ecclesiájokat láthatatlannak, az ő pásztorokat némáknak és isméretleneknek nevezik; és a mint eléb megmutatám¹, csak egy tanítót, sőt egy bábát sem nevezhettek ez-ideig és világ végéig sem nevezhetnek, ki az apostolok halála-után az ő hiteket nem hogy óltalmazta, de csak titkon vallotta volna-is Luther-előtt. Azért a magyar-országi superattendensek mi-nap erre a bökkenőre jutván, igazán megvallák, hogy az ő győlekezetekben meg nem mutathatni a lelki-pásztoroknak egy-más-után-való rendit²; sőt csak egy embert sem nevezhetnek, ki azokat a tudománynak egészszen egybe-foglalt articulusit hitte és tanította volna, mellyeket ők most hintegetnek és nagy epeséggel* vitatnak.

¹ Supr. f. 239.
II. k. fn.

² Vide Logi
alogi, c. 3, 2.

III. BIZONYSÁG: Nem csak akár-minémű pásztoroknak, hanem Istentől küldetett pásztoroknak kell lenni az apostoli Ecclesiában.

A luther és calvinista ecclesia előtt járókat nem Isten küldötte, hanem magoktól, mosdatlan kaptak a tiszthe. Ergo, etc.

Supr. fol. 165,
166.

Ennek a bizonyásznak mindenik részét bévségesen megbizonyítám a harmadik könyvnek harmadik részében. Bé-is árkolám szaladásra nyitott réseket az ellenkezőknek. Azért, hogy kétszer ne fáradgyunk, a ki ezeknek bévséges bizonyásigat kívánnya, a feljegyzett könyvet ne restellye megtekinteni.

IV. BIZONYSÁG: Apostoli Ecclesia nem lehet, a melynek tanítása sok dolgokban ellenkezik az apostoli tudománnyal.

A lutherista és calvinista győlekezet tanítása sok dolgokban ellenkezik az apostoli tudománnyal. Ergo, etc.

Supr. lib. 3.
c. 12, 8. fol.
514, 515. et
sequ.

Első részét a bizonyásznak a pártosok sem tagadgyák. Második részét ennek-előtte sok példákkal megbizonyítók, mellyeket a keresztyén olvasó megtekínthet.

V. BIZONYSÁG: Nem apostoli Ecclesia az, valamely az apostolok szavait külömben vérszi és érti, hogy-sem az apostolok.

Az új győlekezetek ezt cselekeszik. Ergo, etc.

Második részét a bizonyásznak sok helyen ennek-előtte megbizonyítók. Mert a kikiről az apostoli írásnak igaz bötűje reánk szállott, ugyan-azoktól tanúltuk azt-is, minémű értelemmel kell az apostoli írást venni; tudni illik, a primitiva Ecclesiától, a régi sz. Atyáktól, a közönséges győlekezetektől. De a mí ellenkezőink mind ezeket megvetvén, magok agyaskodásából új értelmét faragják az apostoli szóknak.

De hogy ennek a két utolsó bizonyásznak ereje jobban

* Buzgóságai.

kitevők, ezeket kell megtekinteni: I. Hogy az apostolok írásában foglalt igazságot azok követik, kik azt cselekeszik, a mit az egész keresztyénség jóvá hágy és követ, a mint ez-előtt¹ sz. Ágostontól hallók; és abból kitettség, hogy csak azt sem tudók, hogy valamit írtak az apostolok, ha a keresztyénségnek egyenlő értelme bizonyossá nem tehetne az apostoli tudományról². Az pedig nyilván vagy, hogy mikor a Luther és Calvinus győlekezete csirázék, annál különbet kezdé tanítani, a mit az egész keresztyénség akkor javallott. Ez-okon írja Luther, hogy egyes-egyedül volt maga, mikor ezt a szakadást először kezdette³. II. Nem eggyez az apostoli tanítással az a győlekezet, melynek derék tudományit kárhóztatta az egész keresztyén világ; és akkor kárhóztatta, mikor az apostoli tudomány éppen és tisztán volt. Nyilván megmutatók pedig⁴, hogy a régi eretnekekben kiátkozta az Ecclesia a Luther és Calvinus tudományának derék ágazatit; és akkor átkozta, mikor az újítók ítéleti-szerént virágzott az apostoli tudomány; mert többig négy-száz esztendőnél mongyák, hogy változás nem volt a tudományban. III. A fellyül előszámlált bizonyságokat ide forgattyuk. Mert az apostoli tudomány minden üdőben igaz tanítókkal fénylett; kihatott minden nemzetségekre; egyenetlenségekre és feslett erkölcsre útat nem nyitott, *etc.* Ezekben semmi nem illik az új győlekezetekhez. IV. Apostoli tudomány ott nem lehet, a hol a sz. Írás böcsülleti noha szóval megtartatik, de vóltaképpen földre tapodtatik. Az új győlekezetek noha egy-felől térdet hajtnak az Írásnak, mint a sidók Christusnak, de más-felől arczúl verik, mint ennek-előtte sok-képpen és világosan megmutatók⁵. V. Ha a mostani csoport győlekezetek apostoli Ecclesiák vólnának, mind azok az éktelen és káromló dolgok következnének, mellyeket ennek-előtte béven elő-számlálánk⁶: tudni illik, hogy minnyájan, valakiknek írási nállunk vannak; valakik vérek hullásával és tanításokkal terjesztették a nemzetségek-közzé az Ecclesiát; valakik szent életekkel és csuda-tételekkel fényeskedtek, az apostoli Ecclesiától elszakadtak, tévelygettek, sőt elkárhóztak: mivel az Anyaszentegyház-kivűl nem üdvözülhettek. Mert bizonyos, hogy csak egy ezek-közzül nem találkozott, ki azon vallásban lett vólna, melyben a mostani győlekezetek. Ennek elég bizonyága csak az-is, hogy eggyig a régi Doctorokat⁷ és győlekezeteket⁸ megvetik az újítók; mivel ő-véllek egy igában nem járnak. És a mint Jurgevitius mongya⁹, ha minnyájan megesküdnénk-is, hogy ottan

¹ Supr. f. 161, 162, 52. II. k.

² Supr. f. 142, 143, 466 et sequ.

³ Supr. f. 224.

⁴ Supr. f. 407, 408. et sequ.

⁵ Supr. f. 451, et nequ.

⁶ Supr. f. 222, 223.

⁷ Vide supra, f. 224, 225, 467, 468.

⁸ Fol. 147, 148.
⁹ Andr. Iurgevit. li. Professores Quinti Evangelii, Nullus et Nemo, c. 11.

lutheristák lészünk, mihent csak egy régi sz. Doctort mutatnak, a ki véllek egy lineán járjon, soha csak azt sem cselekedhetnék. Mert bár csak felnyissa ember a régiék könyvét, hamar oly dologra akad, mely az új tanításokkal egybe nem férhet.

Sokkal több bizonyágit támaszthatnám az új győlekezetek hamisságának; de mivel ennek-előtte¹ a második könyvben fel-
¹ Supr. f. 614, állatott bizonyságokat, mellyekkel a keresztyén vallás megerősít-
 615. teték, mind visszaforgatám az új tudományok romlására, ezekkel most megelégszem. És én-előttem csudának csudája, még pedig
 Miraculum Lutheranium. annak-is a naggya, hogy ha ki mindezeket csendesz elmével megrostálván, az új társaságokat követheti. Mert ím hallád, menyi sok erős okok idegenítik ezektől az okos embert, holott e mellett semmi egyéb édesgető és magához-vonyó eszköze nincs ezeknek, hanem csak az, hogy tellyes pofával és nagy kevély dicsekedéssel kiáltják a calvinista, lutherista, arianista, anabaptista predikátorok, hogy ők Isten követi: egyebet nem mondanak az egy tiszta igazságnál. E mellett nagy gyűlölségesen nyegtetik, hogy a romai hiten-valók mind különbet tanítanak a sz. Írásnál. Ezeket bizonyították bátorságos kiáltással, hogy ez így vagyon, nincs különben, és vak a ki nem láttya. Hidgy nékik, ha veszni akarsz.

MÁSODIK RÉSZE.

Tizen-nyolcz bizonyzággal megmutatom, hogy egyedül a romai Ecclesia Christus jegyese és igaz Anyaszentegyháza.

1. Keresztyéni szokásból mondatik romai Ecclesiának az igaz Ecclesia.

Ha más útunk nem vólna a romai Ecclesia igazságának bizonyításában, elég vólna, a mit eddig megmutatánk, tudni illik, hogy a romai győlekezet egyességétől elszakadott nyajak-közzül egy sem lehet igaz Ecclesia. Mert ebből világosan következik, vagy hogy a romai győlekezet igaz Ecclesia, vagy hogy Christus ezer esztendő-től-fogva ország-nélkül, örökség-nélkül, test-nélkül, jegyes-nélkül, Ecclesia-nélkül maradott, és senki nem üdvözült ily sok üdők folyásában; mivel az igaz Ecclesián-kivül senkinek üdvösség nem adatik. Azért vagy mutassanak az ellenkezők más Ecclesiát,

melyben ezer esztendő-túl-fogva Isten ígéje hirdettetett, sacramentumok szolgáltatnak, doctorok és pásztorok-által a juhok legeltettek: vagy ha mást nem mutathatnak, hidgyék-el, hogy a romai Ecclesia igaz Anyaszentegyház. Ezzel meggyőzetvén Luther és Calvinus, megvallyák, hogy a romai pápa-alatt vólt az Ecclesia ő-előttök: *Apud Papistas Ecclessias esse non inficiamur. Sub Papæ tyrannide Ecclesiae manent.*

Luth. citatus
sup. f. 182.
Calv. li. 4. c.
2. n. 12.

De ennek békét hagyván, minek-előtte tovább mennyünk, eszünkbe kel vennünk, hogy a romai Ecclesia nevének két jegyzése lévén, kettőt érthetünk rajta: I. A Roma-várasában lévő particularis Ecclesiát fő-pásztorával egyetemben: az-az, mind azokat a híveket, kik a Roma-várasának püspökségében laknak. És ilyen értelemben szóllanak a romai Ecclesiáról azok a sz. Doctorok, kik azt írják, hogy a romai Ecclesia anyja, mestere, feje a töb Ecclesiának; mivel annak a particularis Ecclesiának fő-pásztora, feje, apja és pásztora az egész Ecclesiának. Ugyanezen értelemben szóllanak, a kik azt írják, hogy minden egyéb Ecclesiának a romai Ecclesiától kel halgatni, annak hitit kel követni és parancsolatnak engedni; mert az soha tévelygésekre nem hajlott. II. A romai Ecclesián érthettyük mindenestül azoknak a híveknek sokaságát, kik a romai pápát fejeknek és pásztoroknak isméri. És ilyen értelemben vészszük a romai Ecclesia nevét, mikor azt mongyuk, hogy minnyájan a romai Ecclesia tagjai vagyunk, és hogy a romai Ecclesia közönséges Ecclesia. Miképpen azért apostoli Ecclesiának nevezi Tertullianus akár-mely váras győlekezetét, mely az apostoloktól eredett és vélek eggyez: úgy romai Ecclesiának nevezzük az egész világon elterjedett sokaságot, mely a roma-várasa püspökével és győlekezetivel egy hitben, egyenlő vallásban vagyon, és a romai pápa engedelmességéből magát ki nem vonzza.

Tertull. sup.
fol. 221. fin.
II. k.

Nem új szokás pedig, hogy romai hiten-valóknak neveztesse-nek az igaz keresztyének; mert ezer esztendő-előt romaiaknak hitták azokat, kik az apostoloktól Romában gyarapított tudományt igazán megtartották. Hallyad mit ír sz. Ágoston: *Sentitis, in tam nefandi erroris autores, Apostolicam sedem, universamque Romanam Ecclesiam, rectissime fuisse commotam*¹? Szent Ambrús írja, mint-ismérte meg Sátirus, ha valaki a közönséges Ecclesia tagja: *Percunctatus est ab Episcopo, an cum Episcopis Catholicis, hoc est, Romana Ecclesia, conveniret*²? Az efesinum Conciliom eggyütt így szóll: *Probate vos veros Romanæ Ecclesiae Sacerdotes*³.

¹ Aug. to. 7. li.
2. de Gratia
Christi, c. 17.
² Ambros. in
Obitum Satyri.
sub finem.
³ Concilium
Ephesinum,
Peltani, to. 5.
c. 10.

Az Arianusok az igaz keresztyén papot romainak hitták, mint feljegyzette Gregor. Turonensis, *lib. 1. de Gloria Martyr. cap. 25, 30, 79.* Sőt a mint Victor Uticensis írja, azért nem akarták az Arianusok, hogy valaki megölessék az igaz hitért, *Quia incipient*

¹ Victor, l. 1. *eum Romani Martyrem dicere*¹. Sz. Jerónimus ilyen-képpen szól: de Perfec. Vandalor. *Fidem suam quam vocat? eamne, qua Romana pollet Ecclesia? Si*

² Hierony. *Romanam responderit: Ergo Catholici sumus*². Mind egy volt azért Apolog. 1. con. Ruffin. a régi jámboroknál a romai Ecclesia és a közönséges Anyaszentegyház, mint megtettezik Cyprianusnak imillyen szavaiból: *Scripti ad Cornelium, ut sciret te, secum, hoc est, cum Catholica Ecclesia,*

³ Cypr. ep. 52: *communicare*³. *Nos Cornelium, Episcopum sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ, electum a DEO scimus*⁴. Azért mí-is ebben az Anyaszent-

⁴ Cypr. ep. 46. egyházrúl-való disputációban a romai Ecclesián mind azt a sokaságot értyük, mely a Roma-várasában-való Ecclesiával eggyez a hitben és tudományban.

Minek-előtte az Ecclesiának jeleit a romai Anyaszentegyházban megmutassuk, értenünk kel, hogy noha a romai Ecclesia igazságának bizonyítására rendelt erősségek-közzül vannak olyak, mellyeket imígy amúgy elkerülnek a pogányok, sőt a görögök-is: de azok, a kikkel nekünk leginkáb bajunk és viaskodásunk vagyon, tudni illik, a Lutheristák és Calvinisták, semmi szaladással ki nem feselhetnek belőlök; mivel az ő-töllök jóvá-hagyott dolgokból győzhetetlen bizonyságok ereje arra viszen, hogy az igaz Ecclesia nem egyéb a romai győlekezetnél. Noha azért a pogányoknál nincs ereje azoknak a bizonyságoknak, mellyek fundamentomúl vetik a szent Írásból megmagyarázott jeleit az Anyaszentegyháznak; és

⁵ Supr. fol. 72. ő-ellenek más-képpen kel viaskodni, mint eléb megmagyarázó⁵: de azok-ellen, kik bévészik a sz. Írást, erős bizonyításokat támaszthatunk azokból a jelekből. Azon-képpen a kik a görög Ecclesiát tévelygőnek nem isméri, tétovázhatnak sok bizonyságok-előtt; mert ennek régiségét, papjainak successióját és egyéb dolgait forgathatták: de a kik a görög Ecclesiának hittúl-szakadását, az-az, elébbi hitinek változtatását és újítását, papjainak követségek- és hivatalyok-kivül hágását és pártolkodását, az-az, követségek megszűnését elhitték, semmi excepciót és fogást nem találnak, mellyel erőtlenné tehessék a mí bizonyságinkat. A Luther és Calvinus fiaí vallyák, hogy a görög Ecclesia eltévelyedett. Mert a mint eléb

⁶ Supr. f. 239. mondók⁶, négy vagy öt articuluson-kivül a görög Ecclesia nem különböz tőlünk. Sőt azokban mint eggyez velünk, mellyeket a

mí vallásunkban nem javallanak a Lutheristák. Azokban pedig, mellyekben mí-tőlünk különböznek a görögök, az újítók-is kárhoztattyák őket. Nevezet-szerént, hogy a szent Lélek nem csak az Atyától származik, mint a görögök mongyák, hanem egyenlőképpen az Atyától és Fiútól, megvallya az augustai Confessio¹, mikor a nicæai győlekezetet és az Athanasius Confessióját bévészi. A helvéciai Confessió-is a Szent Léleknek Fiútól-való származását nyilván tanította².

¹ Vide supr. fo. 240

² Confess. Helvet. art. 3. f. 5.

Ezeket megértvén, Istent segítségül híván, kezgyünk a bizonyosságokhoz.

2. Az Anyaszentegyháznak első jeléből három bizonyossággal erősítetik a romai Ecclesia igazsága.

UNA.

ELSŐ és MÁSODIK bizonyosság: Csak az lehet egy igaz Ecclesiája és Istennek jó gond-viselésével őriztetett várasa, 1. Melyben nagy egygyesség és csendesség találtatik. 2. Melyben jó mód vagon az egygyesség megtartásában és az egyenetlenségek leszállításában.

Ez csak a romai győlekezetben találtatik. Ergo, etc.

Első részét bévségesen megerősítők ennek-előtte³.

³ Supr. f. 377. 196, 197, 229. II. k. et seqq.

Második részét-is eléggé vastagítók, megmutatván 1. Hogy semmi egygyesség nincs az új tanítók-között; módgyok sincs, hogy valóban megegyesedhessenek⁴, és a naponként fakadozó sok esz-veszéseket megfojthassák. A minémű bizonyosságokkal ezt az újítókra rakók⁵, ugyan-azon formán a görögökre és akár-mely győlekezetre-is rakhattyuk. 2. A romai Ecclesiának egygyességét⁶, és a békeséges csendesség megtartásában jó módgyát ez-előtt megmutatók⁷. És mivel kétszeres munkátúl örömetst óltalmazom magamat, kérlek, tekintsd-meg a könyv szélire jegyzett helyeket.

⁴ Supr. f. 401, 402, 230. II. k.

⁵ Supr. f. 230. II. k.

⁶ Supr. f. 402, 403.

⁷ Supr. f. 162, 163.

HARMADIK bizonyosság: Abban az Ecclesiában találtatik az Anyaszentegyház jele, az egység, mely az apostoloktól vett tudományt álfhatatosan változás-nélkül megtartotta, és mind ez ideig abban maradott.

De a romai Ecclesia az apostoloktól vett tudományt álfhatatosan megtartotta, etc. Ergo, etc.

Első része kitétszik az eléb megmagyarázott igazságból; mert a tekéletes egységhez fő-képpen kívántatik, *Indivisio in se*, hogy magában meg ne oszollyon; hanem úgy maradjon, a mint volt.

Supra, f. 196, 197. II. k.

Második része a bizonyoságnak két dologból áll. Első: hogy a romai Ecclesia az apostoloktól igaz tudományt vett, és apostoli tudományon éppítettett igaz Ecclesia volt. Második: hogy a mely

tudományt az apostoloktól vett a romai Ecclesia, azt el nem változtatta, hanem abban megmaradott álhatalatosan.

Ezeket rend-szerént, világosan így bizonyítom:

Nr. 1. Az apostolok idejében igaz Ecclesia volt a romai Ecclesia.

- Hogy az apostoloktól igaz tudományt vett a romai gyülekezet és akkor igaz Ecclesia volt, kitettség. I. A szent Írásból.
1. Mert szent Pál azt írja, hogy az ő hiti a romaiak hiti: *Per eam quæ invicem est, Fidem vestram atque meam*¹; és hálát ad Istennek, hogy a romaiak hiti az egész világra terjedett². Mert a mint arany-szájú sz. János írja³, noha sok dolog volt Romában, mely a Christus alázatos és emberek-előt megvetett tanításától idegeníthette a romaiakat; úgy-mint a világi pompa, birodalom, gazdagság, dücsőség, pogány császárok dühösködése, *etc.*; de oly erőssen meggyökerezett volt benne az igaz hit, hogy vigasztalására és épületire volt sz. Pálnak. Az igaz hit-mellé veti sz. Pál, hogy a romai Ecclesia tellyes isteni szeretettel és bölcseséggel⁴; sőt minek-utánna azt parancsolta volna, hogy valaki újságot tanít és külömbet annál, a mit immár tanúltak, azt elkerüllyék: utánnaveti, hogy az ő engedelmességek híre az egész világot elfutotta⁵. Christus Úrunk megjelenvén szent Pálnak, azt parancsolá, hogy kimennyen Jerusalemből; mert ott nem vészik az ő tanítását⁶, hanem a meszsze-való nemzetségekhez követségben kel menni: csak hamar az-után magyarázván, hová kel menni, azt mondá Úrunk, hogy Romában kel ő-rólla bizonytságot tenni⁷. Holot azt jelenté Christus, hogy ha Jerusalemben nem vették az ő tanítását: a pogányok, és nevezet-szerént Roma bévészik. II. A régi doctorok ezent bizonyítyták. Mert a mint eléb hallók⁸, azt tanítyták, hogy a sz. Péter predikállásával nevededett Romában a Christus Ecclesiája. Az utánna következő püspökök rendit-is előhózzák, és azok vallásából ismértetik az apostoli tudományt⁹. Végezetre, hogy egyebekről ne szóllyak, hallyad, mit ír Tertullianus: *Si Italice adjaces, habes Romam, unde nobis quoque autoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur*¹⁰, *etc.*
- III. Az ellenkezők gyakran írják, hogy közel öt-száz esztendeig tisztán maradott a romai pápák-mellet az igaz hit¹¹. Calvinus írja, hogy a régiek igen böcsüllötték a romai Ecclesiát; mert az egy-

¹ Rom. 1, 12.

² Rom. 1, 8.

³ Chrysost. ibid.

Vers. 9.

⁴ Rom. 15, 14.

⁵ Rom. 16, 17, 19.

⁶ Actor. 22, 18, 21.

⁷ Act. 23, 11.

⁸ Supr. f. 360, 361.

⁹ Supr. f. 709. et seq.

¹⁰ Tertul. Præscript. c. 36. 3.

¹¹ Vide supra, 263, 264.

szer vett tudomány-örzésében álhatatosb vólt egyebeknél: *Magnum Romanæ Ecclesiæ honorem ubique deferunt Veteres, reverenterque de ea loquuntur. In Occidente, Sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Hoc Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit auctoritatis, quod Doctrinæ semel traditæ, fuit aliis OMNIBUS tenacior¹. Fuerit sane olim Romana, omnium Ecclesiarum Mater².*

¹ Calv. lib. 4.

c. 6. n. 16.

² Calv. lib. 4.

c. 7. n. 24.

Nr. 2. Első jelenség, hogy változás-nélkül maradt az apostoli tudomány a romai Ecclesiában.

Hogy a romai Ecclesia változtatás-nélkül megtartotta azt a tudományt, melyet az apostoloktól vett, csak abból-is megtettszik, a mit szent Pál Istentől kér és kíván a romai Ecclesiának, hogy Isten hamarsággal megrontsa a sátánt lába-alat: *DEUS conterat Satanam sub pedibus vestris velociter; Rom. 16, 20.* Ennek-felette két győzhetetlen jelenségből bizonyítom, hogy soha a romai Ecclesia változást nem tett az apostoli tudományban.

De hoc loco

Pauli, vide

Gordonum.

Contro. 2. de

Eccles. c. 21.

ELSŐ jelenség: Kétség-kivül vettetett, hogy az apostolok idejétől-fogva öt vagy hat-száz esztendeig változtatást nem tett a romai győlekezet abban a tudományban, melyet az apostoloktól vett.

Az-is nyilván vagyon, hogy mind azokat, valamelyeket most a romai Ecclesia vallásában rágalmaznak az újítók, ugyan-azon formán mint most, akkor-is hitte, követte, hirdette és gyakorlotta a romai Ecclesia.

Tehát azon tudományban és vallásban maradt a romai Ecclesia, melyet az apostoloktól vett eleinten.

Ennek a jelenségnek Első részét állatom három bizonyossággal:

I. Azokkal a szent Atyákkal, kik Úrunk születése-után öt-száz esztendő-alat éltek. Ezek-közzül némelyek oly távúl vetik a romai Ecclesiát a változtatástól, hogy tellyességgel lehetetlennek mongyák elszakadását és tévelygésre-jutását. Ezt taníttya Cyprianus mártir: *Navigare audent Pseudo-Episcopi ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam Principalem, unde Unitas Sacerdotalis exorta est, a Schismaticis literas ferre: nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere NON POSSIT accessum³.* Ezt taníttya Jeronimus: *Scito Romanam fidem, Apostolica voce laudatam, hujusmodi præstigias non recipere. Etiamsi Angelus aliter annuntiet, quam semel prædicatum est; Pauli auctoritate munitam, NON POSSE mutari⁴.* Ezt taníttya sz. Ágoston: *Numerate Sacerdotes, vel ab ipsa Petri Sede; et in ordine illo Patrum, quis cui successit, videte. Ipsa est Petra, quam NON VINCUNT superbæ Inferorum portæ⁵.* Ezek-után,

I.

³ Cypr. epi.

55. n. 90.

alias l. 1. epi.

3.

⁴ Hierony.

Apolog. 3.

cont. Ruff. c.

4.

⁵ Aug. tom. 7.

Psal. cont. par-

tem Donati:

fine.

noha később, sz. Bernárd: *Dignum est, ibi potissimum resarciri damna Fidei, ubi Fides Non Possit sentire defectum: hæc quippe hujus prerogativa Sedis est*¹.

¹ Bern. cp. 190. in. alias 191.

Vannak más rend-béli Atyák, kik azt tanítták, hogy ő-idejéig semmi újítást és változtatást nem tett a romai Ecclesia, mellyel az egész keresztyenség mind egyet értett. Szent IRENÆUS, a ki Policarpust, a sz. János apostol tanítványát látta, azt írja², hogy a romai Ecclesiához, úgy-mint minden Ecclesiák fejéhez tartnak, valakik keresztyének³; és abban megtartott tisztán az apostoloktól vett tudomány, mellyet kézről kézre adtak a rend-szerént következő pástorok: *Ad hanc Ecclesiam, propter potentiozem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam; hoc est, quæ est ab Apostolis, Traditio.* TERTULLIANUS majd egy üdőben élt Irenæussal. Ettől-is csak imént hallók, hogy ő-idejében bódog állapattya vólt a romai Ecclesiának; mert az apostolok vérével öntötetett tudományt tartotta. CYPRIANUS, ki Úrunk születése-után két-száz esztendővel élt, azt írja (a mint hallók;) hogy el nem tévelyedhetik a romai győlekezet. Cornelius pápának írja, hogy ő-vélle egy Ecclesiában, egyenlő értelemben vagyon; mert csak az lehet tagja az Ecclesiának, a ki egyet-ért ő-vélle. Valaki pedig a sz. Péter székítől elszakad, nem lehet az Anyaszentegyházban: *Nobis Ecclesia Una est, et individua concordia*⁴. *Te univ-*

² Testatur l. 3. c. 3. n. 10.

³ Verba habes supra, f. 220. II. k.

Tertull. Præscript. c. 36

⁴ Cypr. cp. 57. in. alias, li. 1. epi. 1.

⁵ Epi. 45. n. 8. alias li. 4. cp. 8. Idem, Epi. 52. supr. citat.

⁶ De Unitat. Eccles. n. 15.

⁷ Supr. f. 220. II. k.

⁸ Aug. l. 2. contra Liter. Pet. c. 51.

*versis Collegæ nostri, et communicationem tuam, id est, Catholicæ Ecclesiæ Unitatem pariter et Charitatem probant*⁵. *Qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit; in Ecclesia se esse confidit*⁶? OPTATUS Milevitanus és Epifanius ezek-után éltek, kiktől azt hallók⁷, hogy egyezett az egész keresztyén világ a romai pápákkal; vagy a mint sz. Ágoston szól, *Illi nos in Catholica Ecclesia connectimur*⁸.

ATHANASIUUS, BASILIUS, NAZIANZENUS, DAMASUS csak nem egy üdőben éltek Úrunk születése-után három-száz esztendő-tájban. Ezek-is nevezet-szerént a romai győlekezettről azt mongyák, hogy semmiben ő-idejéig a közönséges egygyességtől el nem szakadott, az-az, meg nem csáváltá*, hamissággal nem elegyítette az

Athanas. et Episcopi Egypti, ad Marcum Papam, to. 2. edit. Comcl. Basil. epi. 72.

apostoli tudományt: *Domino Sancto, Apostolici culminis Marco, Sanctæ Romanæ et Apostolicæ universalis Ecclesiæ Papæ. Quia Septuaginta Nicæni Concilii Capitula, ab Arianis sunt igne com-*

* Csávál = ront, hamisít.

busta, optamus a Vestræ Sanctæ Sedis Ecclesiæ autoritate, quæ est Mater, et CAPUT OMNIUM Ecclesiarum, ea percipere per præ-sentes Legatos. Nos nunquam ad rerum innovationem consensimus. Fides apud nos, NON ALIA Selenciæ, alia Constantinopoli, et alia ROMÆ. Fides (Romæ) recta ERAT jam antiquitus, et recta PERSTAT NUNC ETIAM, nexu pio, quodcumque labens Sol videt, devinciens, ut universi PRÆSIDEM mundi decet, Totam colit quæ Numinis con-cordiam.

Nazianzen.
Carm. de sua
Vita, n. 38.
Damasí Ver-
ba habes su-
pra, f. 720, 721.

THEODOSIUS, Gratianus és Valentinianus császár decretomit az egyházi historiából ez-előtt hallók¹, mellyekben mongyák, hogy a mely hitet sz. Péter Romában hagyott, megtartotta azt Roma Damasus püspükig: *Cunctos populos, quos Clementice nostræ regit imperium, in tali volumus Religioni versari, quam Divum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, Religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat, quamque Pontificem Damasum SEQUI claret.* Ehez hozzá-vetik, hogy valamikor eretnekségek támadtak a napkeleti országokban, a romai pápa, feje lévén minden papoknak, igaz ítéletivel kigyomlálta azokat².

¹ Supr. f. 719,
720 et seq.
Cod. I. 1. Tit. 1.
ca. 1. Supra,
fol. 719, 720.

Szent AMBRUS, Jeronymus és sz. Ágoston Úrunk születése-után négy-száz esztendőben éltek. Ezek-is bizonyágink, hogy ő-idejekig tiszta vólt a romai Ecclessia, és ők-is ennek társasá-gát követték: *Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habet, cujus typum et formam IN OMNIBUS sequitur*³. *Ego Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, Communione socior: super illam Petram, Ecclesiam adificatam scio: Quicumque extra hanc Domum Agnum comedit, profanus est. Apud Vos SOLOS incorrupta Patrum servatur hereditas: ibi cespitem terra fæcundo, Dominici seminis puritatem centeno fructu refert*⁴. *Est ibi Sancta Ecclesia: sunt trophæa Apostolorum: est Christi vera Confessio: est Apostolorum prædicata Fides*⁵. *In Romana Ecclesia, SEMPER Apostolicæ Cathedræ vigit Principatus*⁶. Annak-okáért sz. Ágoston Pelagius-ellen írván, Bonifacius pápának küldi könyvét, hogy a mit nem javall benne, letöröllye: *Beatissime, atque venerande Papa Bonifaci: In Episcopatus officio præeminens celsiore fastigio, hæc ad Tuam dirigere Sanctitatem, non tam discenda, quam examinanda, et, ubi forsitan aliquid displicuerit, emendanda, constitui*⁷. Másut Melchiadest keresztyénség Attyának nevezi⁸, Sozimust böcsülletes pápának és az apostoli székben-ülő püspöknek híja⁹. És azt meri mondani, hogy őtet az Ecclesiában tartóztattya a romai püspökök successiója¹⁰.

² Infra, Logi
Alogi, c. 3, 2.
circa fin.

³ Ambr. I. 3. de
Sacram. c. 1.

⁴ Hierony. ep.
57. alias 56.

⁵ Hierony.
ep. 18.
⁶ Aug. ep. 162.

⁷ Aug. to. 7.
li. 1. contr.
Duas Epi.
Pelag. c. 1.

⁸ Aug. ep. 162.

⁹ Epi. 157. Vide
supr. f. 196.

¹⁰ Supr. f. 210,
211. II. k.

Ezek-után nem sokkal Victor Uticensis azt írja, hogy ő-idejében a romai hitnek egyességében maradt az egész világ. Azért mikor Hunericus azt akarná, hogy az Africában lakó püspökök megdisputálnának az Arianusokkal: azt felelé Eugenius, kartágo-béli püspök, hogy eléb a romai Ecclesiának tudtára-adgya; mert ez feje minden Ecclesiának: *Sine Universitatis assensu, nos non debemus asserendæ Fidei nostræ causas assumere: Scribam Fratribus, præcipue Romanæ Ecclesiæ, quæ CAPUT est omnium*

¹ Victor, lib. 2. *Ecclesiarum*¹. Azon üdöben virágzó romai pápák, Lucius I., Sixtus II. és Eusebius I. azt írják, hogy soha a romai győlekezet

² Causa 24. az apostoloktól vett tudományt hamissággal nem elegyítette².
 quæst. 1. Can. A hatodik közönséges győlekezetben Úrunk születése-után 680.
 A recta. et esztendővel Agatho imígyen ír Heraclius császárnak: *Hæc Aposto-*
 duobus seq. *lica DEI Ecclesia, NUNQUAM a via Veritatis, in qualibet erroris*

³ In Sexta Sy- *parte deflexa est*³.

nodo, Actione, II. Ezen jelenségnek első részét a közönséges győlekezetek
 4. Et appro- bizonyosságából erősíthetjük. Mert hogy a hetedik közönséges
 batur, Ac- bizonyosságából erősíthetjük. Mert hogy a hetedik közönséges
 tion. 6. győlekezettről ne emlekezem, mivel ezt az újítók nem akarják

II.

Nicaen. 2. sub bévenni, hat nevezetes győlekezete volt a régi Ecclesiának: Első
 Adriano. cont. NICÆában Sylvester pápa idejében Arius-ellen 325. esztendőben;
 Iconomach. ebben 318. püspök gyölt-egybe. Második 381. esztendőben Damasus
 Baron. illis pápa idejében COSTANCZINAPOLYban Macedonius-ellen, melyben 150.
 Annis, quos püspök volt. Harmadik 431. esztendőben Cælestinus pápa idejében
 annotavi.

Ex Epistol. S. Nestorius-ellen EFESONban; ebben-is közel három-száz püspök volt.
 Greg. liquet, Negyedik 451. esztendőben Leo pápa-idétt CHALCEDONban; ebbe-is
 Orbis Eccle- közel hat-százán gyöltek a püspökök Dioscorus és Eutiches-ellen.
 sias cum Ro- közel hat-százán gyöltek a püspökök Dioscorus és Eutiches-ellen.
 mana commu- Ötödik 553. esztendő-tájban Agapetus, Sylverius, Vigilus pápák
 nicasse. idejében 160. püspöktől tartatott COSTANCZINAPOLYban, ama sok

In Trullo : hoc viszsza-vonyás-szerző három capitulum igazítására. Hatodik kez-
 est, ut Baron. detett 680. esztendőben COSTANCZINAPOLYban Agatho pápa idejében
 to. 8. Sub Cup- a Monoteliták-ellen, mely-alat 166. egyházi személyeknek nevét
 pula sacri Pa- és kéz-írását láttyuk.

latii.

Mind ezek a hat közönséges győlekezetek a romai pápákkal egy hitben és egy vallásban voltak. Mert noha magok a pápák személyek-szerént nem mentek a győlekezetekbe, de követőket oda küldötték, és a mint másut mondám⁴, először-is a romai pápa követi írták nevöket a conciliomok végezése-alá. Bizony, ha a romai Ecclesia megvesztegette és elváltoztatta volna az apostoli tudományt; ha bálványozásra és temérdek tévelygésre jutott volna:

⁴ Logi alogi, c. 1. 6. fin.

soha a keresztyén világ győlekezeti az ő követit társaságokba nem fogadták volna. De nem csak befogadták, hanem a mint eléb¹ mondám, a nicæai és chalcedoni győlekezet ugyan kérve¹ Supr. f. 270, kérte a pápát, hogy feje lévén a conciliomnak, megerősítse az ő 272. végezéseket. Ennek-felette azt rendelték, hogy semmi ereje ne legyen annak az egyházi végezésnek, mellyet a romai pápa meg² Supr. f. 270. nem erősít². Ugyan-ezen győlekezetek végezték azt-is, úgy-mond³ Logi Alog. c. 5, 1. init. Justinianus császár³, hogy a romai pápa első és főb minden papok-³ Supr. f. 270. között. Itéllye meg akár-ki, ha ilyen böcsüllettel tisztelték volna⁴ Logi Alog. c. 3, 2. a pápát ezek a szent győlekezetek, ha az apostoli tanítástúl és a keresztyén világnak közönséges vallásátúl akkor immár elszakadott volna a romai győlekezet.

III. A pártosok itéleti bizonyságunk ezen dologban. Mert ez-^{III.} előtt magoktúl hallók, hogy öt-száz esztendeig megmaradott tisz-^{Supr. fol. 268,} tán az apostoli tudomány; és csak imént mondá Calvinus, hogy^{264.} a romai Ecclesia mindeneknél keményebben őltalmazta azt a hitet, mellyet egyszer az apostoli tanításból vett volt.

No. 3. A mostan közbe-vegett articulusokról azt hitte sz. Ágoston idejében az Ecclesia, a mit most.

MÁSODIK részét az első jelenségnek tapasztalható bizonyságokkal megmutathattuk. És bár békét hadgyunk az ellenkezők tulajdon vallásának, kik eszekbe vévén, hogy velünk egyet-értettek a régi szent Atyák, azt vítatták, hogy ezek egytúl-egyig tévelyegtek⁴, a szent győlekezetek megcsalatkoztak⁵. Annak-okáért csak⁴ Supr. f. 226, nem ugyan-azon szókkal élnek, mellyel Eutyches: *Patrum, qui in*^{227, 535, 536.} *Nicæno, et Ephesino Concilio congregati sunt, expositioni consentimus. Si vero contingeret eos alicubi errare, hoc non suscipimus.*⁵ Sup. fol. 147, 148.

*Solas autem Scripturas inquirimus, Patrum expositionibus firmiores*⁶.⁶ Concil. Chalcedon. Acti. 1.

Arról se szóllunk bátor, hogy nevezet-szerént sok dolgok vannak a régi győlekezetek végezésiben⁷, mellyekért minket káromlanak az újítók: hanem mivel a pártosok-is egyéb sz. Doctorokfelet böcsüllik sz. Ágostont és azt írják, hogy az ő idejéig tisztán és változás-nélkül maradt az apostoli tudomány⁸: a régi szentek-is a szent Ágoston életét és isteni bölcseségét oly nagyra viszik, hogy őtet szent Jerónimus a régi hit erős bajnájának⁹, sz. Bernárd eretnekek pörölyének, Paulinus az Ecclesia gyertya-⁹ Hier. epi. 26, inter Augustini, Bern. Ser. 80, in Cant. Paulin. epi. 31. inter August. tartójában fényeskedő fáklyának nevezik. Sőt azt írja sz. Gergely,

Lib. 8. c. 37. hogy az ő írási ollyak az sz. Ágoston könyveihez, mint a korpa a szép tiszta liszthez. Tekintsük-meg azért egynehány dologban, mit vallott sz. Ágoston idejében a keresztyén-ség? és nem valami homályos árnyékokból, hanem a maga írásából mennyünk ennek végére.

*Sanctorum
Invocatio.*

A szenteknek úgy könyörgött sz. Ágoston és az ő idejében virágzó Ecclesia, mint mí: *Sanctus Cyprianus, jam corpore non aggravante animam, serenius perspicit Veritatem: adjuvet itaque*

¹ Tom. 7. li. 7. *nos Orationibus suis, ut donante Domino, bona ejus imitemur*¹.
de Bapt. cont. *Orationibus Cypriani adjutus, discam per ejus literas. Jam ipse*
Donat. c. 1. *luce Veritatis perfusus, ex illa ubertate, hæc nostra quæ videntur*

² Ibid. l. 5. c. 17. *eloquia, tamquam rudimenta deridet*². *Frequentatur ore Christiano, cum se cuique Sanctorum humilis commendat, et dicit; Memor mei*

³ Li. 21. Civit. *esto*³. *Palladia ad S. Martyrem Stephanum orare perrexit*⁴. *Popu-*
c. 27. sub fin. *lus Christianus, memorias Martyrum religiosa solemnitate concele-*

⁴ Aug. 22. Ci- *brat: et ad excitandam imitationem, et ut Meritis eorum consocie-*
vit. c. 8. *tur, atque Orationibus adjuvetur*⁵. *Injuria est pro Martyre orare,*

⁵ Tom. 6. l. 20. *cui nos debemus Orationibus commendari. Tom. 10. Serm. 18. de*
cont. Faust. c. *Sanctis; qui est 2. de Annuntiatione: Sancta Maria, succurre mi-*
21. *seris, juva pusillanimes*⁶, etc. A mint szent Ágoston, úgy a töb

⁶ Tomo 10. *regiek könyörgöttek a szenteknek. Cyprianus, De Stella et Magis,*

Serm. 17. de *n. 8. De Mortalitate, n. 49. Epist. 57. n. 14. Sz. Ambrus, Tom.*
Verbis Apost. *1. lib. de Viduis. Tom. 3. Serm. 93. in SS. Nazar. et Celso. Tom.*
Simile Tract. *4. Orat. 2. Præparat. ad Missam, etc. Ennek-felette a szentek*
84. in Ioan. *teteméhez-való szarándokságot javallya sz. Ágoston, Epist. 137.*

1. lib. de Viduis. Tom. 3. Serm. 93. in SS. Nazar. et Celso. Tom. 4. Orat. 2. Præparat. ad Missam, etc. Ennek-felette a szentek teteméhez-való szarándokságot javallya sz. Ágoston, Epist. 137. sőt csudákat számlál nem csak ott, de, Lib. 22. Civ. DEI, cap. 8. mellyek a szentek teteminél lésznek.

Purgatorium.

A halottakért imádkoztak közönségesen a hívek sz. Ágoston-
idétt: *Orationibus Sanctæ Ecclesiæ, et Sacrificio salutari, et Eleemo-*
synis, quæ pro eorum Spiritibus erogantur, non est dubitandum

⁷ Tom. 10. *Mortuos adjuvari*⁷. *Neque negandum est, Defunctorum animas,*
Serm. 32. de *pietate suorum viventium relevari, cum pro illis Sacrificium Medi-*
Verbis Apost. *atoris offertur, vel Eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc pro-*
Repetit Serm. *sunt, qui, cum viverent, ut hæc sibi prodessent, meruerunt. Est*

17. *enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem; nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem.*

Est vero talis in bono, ut ista non requirat: et est rursum talis in

⁸ Tom. 3. En- *malo, ut nec his valeat, cum hæc vita transierit, adjuvari*⁸. *Genere*
chirid. c. 110. *vitæ, quod gessit quisque per corpus, efficitur, ut prosint, vel non*

prosint, quæcumque pie pro illo fiunt, cum reliquerit corpus. In Machabæorum libris legimus, oblatum pro Mortuis sacrificium: Sed et si nusquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parva tamen est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, autoritas. In precibus Sacerdotis, quæ Domino DEO ad ejus Altare funduntur, locum suum habet etiam Commendatio Mortuorum¹. Pro Defunctis quibusdam, vel ipsius Ecclesiæ, vel quorumdam piorum, exauditur oratio: sed pro his, quorum in Christo regeneratorum, nec usque adeo vita in corpore male gesta est, ut tali misericordia judicentur digni non esse; nec usque adeo bene, ut talem misericordiam reperiantur necessariam non habere². Oblationes pro Spiritibus Dormientium, quas vere aliquid adjuvare credendum est, ne sint sumtuosæ³. Martyres ad ipsam Mensam non sic commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus; sed magis, ut Orent ipsi pro nobis⁴. Egy szóval Aëriust eretnek embernek tartotta sz. Ágoston, mivel a halottakért-való könyörgést haszontalannak ítélte⁵. Azt-is írja⁶, hogy mikor az ő anyja halálán vólt, csak azon kérte őtet, hogy az oltárnál ő-rólla emlekezet légyen. Ezek-mellé veti, hogy purgatorium tűzére kel menni azoknak a fogyatkozásoknak, mellyekért itt nem lakoltunk: Qui agrum suum non coluit, et spinis opprimi permisit: post hanc vitam habebit, vel Ignem Purgationis, vel Pœnam æternam⁷. Hi, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluvium igneum, et vada ferventibus globis horrenda, transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta et perseverandi mora⁸. Nem csak sz. Ágoston javallotta a halottakért-való imádságot: de sz. Ambrus-is: Tom. 3. Orat. Funebri, in Obitum Fratris Satyri, et de Exitu Theodosii. Tom. 4. Orat. 1. Præparat. ad Missam. Chrysostomus, Homilia 69. ad Populum Antioch. Cyprianus, Epist. 66. num. 13. Tertullianus, de Monogamia, cap. 10. n. 77. De Corona Militis, cap. 3. num. 36. Exhortat. ad Castitatem, cap. 11. n. 56. Noha azért sz. Ágoston a tisztulásnak és a purgatoriumban-való kínoknak módgyárúl bizonyost nem mér mondani; de hogy sokan hóltok-után kínok-által tisztogattatnak, és ezeket segíthetik a hívek, soha kétesse nem tette. Vide August. Tom. 3. in Enchirid. cap. 69. Et lib. 21. Civit. cap. 26.

¹ Tom. 4. de Cura p. Mortuis, c. 1.

² 21. Civ. c. 24.

³ Epist. 65. alias 64.

⁴ Tom. 9. tra. 84. in Ioan.

⁵ Supr. f. 409.

⁶ Aug. tom. 1. lib. 9. Confess. c. 12 et 13.

⁷ Tom. 1. li. 2. de Genesi, cont. Manich. c. 20.

⁸ Tom. 10. 1. 50. Homil. Hom. 16.

A romai Ecclesiát és romai pápát mely böcsületben tartotta sz. Ágoston és az ő idejében-való Ecclesia, csak nem régen hallók, és a tizen-ötödik könyvben bévségesben megértyük.

- Imagines.* A szent képekről mit írjon szent Ágoston, ez-után megérted¹.
- ¹ Vide lib. 15. A jó cselekedeteket Isten-előt érdemeseknek vallotta sz. Ágoston: *Vita bona nostra, nihil aliud est quam DEI Gratia. Sine dubio et Vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur, DEI Gratia est: et ipsa enim gratis datur, quia gratis data est illa, cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo Gratia est: hæc autem quæ illi datur, quoniam præmium ejus est, gratia est pro gratia, tamquam merces pro justitia*². *Vita æterna, Meritis præcedentibus redditur: tamen, quia eadem Merita, quibus redditur, non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa Gratia nuncupator, non ob aliud, nisi quia gratis datur; nec ideo quia Meritis non datur, sed quia data sunt et ipsa Merita, quibus datur*³.
- ² Tom. 7. de Gratia et Lib. arbitr. c. 8.
- ³ Epi. 105. ante med. *Incertitudo Salutis.* Hogy ember, a míg él, nem bizonyos a maga üdvösségéről; azért jó reménségben kel élni, de nem kel félelem-nélkül biza-kodni, sok helyen nyilván vallyá sz. Ágoston: *Asserimus, donum DEI esse Perseverantiam, qua usque in finem perseveratur in Christo. Utrum quisque hoc munus Perseverantiæ acceperit, quamdiu hanc vitam ducit, incertum est*⁴. *De Vita æterna, quam filii promissionis promisit DEUS, nemo potest esse securus, nisi cum consummata fuerit ista vita*⁷: *Quis ex numero Fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero Prædestinatorum se esse præsumat? Utile hoc secretum, ne forte quis extollatur: sed omnes, etiam qui bene currunt, timeant, dum occultum est quo perveniant, etc. Lib. 11. de Civitat. Dei, cap. 12. Quis hominum se in actione, profectuque justitiæ per severaturum usque ad finem sciat, nisi aliqua revelatione ab illo fiat certus, qui de hoc non omnes instruit*⁵?
- ⁴ Tom. 7. de Bono Perseverantiæ, c. 1.
- ⁵ Eodem to. de Correp. et Gratia, c. 13.
- ⁶ Tracta. 23. in Ioan. initio. *Sola Fides.* Azt-is nagy bizonnyal írja sz. Ágoston, hogy az ember igazulása csak magán hit-által nem történik: *Ipsam Fidem non facit utilem, nisi Charitas. Sine Charitate quippe, Fides potest quidem esse, sed non et prodesse*⁷. *Jam de Amore quid dicam? sine quo Fides nihil prodest*⁸. *Tom. 4. de Fide et Operib. c. 14. Epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, contra eam maxime diriguntur intentionem, ut vehementer adstruant, Fidem sine Operibus NIHIL prodesse: sicut etiam ipse Paulus, non quamlibet fidem, qua in DEUM creditur, sed eam salubrem definit, cujus Opera ex dilectione procedunt.*
- ⁷ Tom. 3. li. 15. Trinit. c. 18.
- ⁸ Tom. 3. Enchir. c. 8.

Sacramenta.

Szent Ágoston hét sacramentomot vallott. Mert a keresztség-ről és úr-vacsoráról emlekezik, *Epist. 118. cap. 1. Libr 3. de*

Doctrina Christiana, cap. 9. Tractat. 9. in Joann. Lib. 2. de Symbolo, cap. 6.

A szent olajjal-való bérmálásról így szól: *In hoc Unguento, Sacramentum Chrismatis vult Petilianus interpretari; quod quidem, in genere visibilium Signaculorum, Sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus*¹.

A papi-oldozást a keresztség-mellé veti és azt mongya, hogy ha hirtelen betegségében megnémúl, a ki annak-előtte meg akart keresztelkedni; bár ne szólhasson-is, meg kel keresztelni; vagy ha eléb megkeresztelkedett, meg kel oldozni: *Quæ autem Baptismatis, eadem Reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit; Tom. 6. l. 1. de Adulter. Conjugiis, c. 28.* Azt-is ehez adgya, hogy a papnak tellyességgel minden rejtekét lelki-isméretünknek meg kell mondani: *Ad te venire roges Sacerdotem, et facias ipsum conscientiarum tuarum participem*². *Antequam confiteretur, occultus erat; cum confitetur, procedit de tenebris ad lucem*³. *Conscientia saniem colligit? Confitere; exeat in Confessione*⁴. Végezetre azt írja, hogy az egyházi szolga bíróvá tétetett Istentől a bűn bocsánattyában, *20. Civit. c. 9. ante medium.*

A papi-szentelést a keresztség-mellé veti: *Utrumque Sacramentum est, et quadam consecratione utrumque datur: illud, cum baptizatur; istud, cum ordinatur, ideoque in Catholica, utrumque non licet iterari*⁵. *Sicut redeuntes, qui, prius quam recedunt, Baptizati sunt, non rebaptizantur; ita redeuntes, qui prius quam recedunt, ordinati sunt, non utique rursus ordinantur: sed, aut administrant, quod administrabant, si hoc Ecclesie utilitas postulat; aut, si non administrant, Sacramentum Ordinationis suæ tamen gerunt*⁶. *Si fiat Ordinatio Cleri, ad plebem congregandam: etiam si plebis congregatio non sequatur, manet tamen in illis Ordinatis, Sacramentum Ordinationis*⁷.

A házasságot sacramentomnak mongya sz. Ágoston: *Bonum Nuptiarum, per omnes gentes in causa generandi est, et in fide castitatis. Quod autem ad populum DEI pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti: per quam, nefas est, etiam repudio intercedente, alteri nubere, dum vir ejus vivit; Tom. 6. de Bono Conjugal. c. 24. Similia habet Tom. 7. lib. 1. de Nuptiis, cap. 10.*

Végezetre, az utólsó kenet szentségét a sz. Jakab leveléből bizonyította, *Tom. 9. lib. 2. de Visitat. Infirmor. cap. 4. Tom. 10. Sermon. 215. de Tempore.*

¹ Tom. 7. li. 2 cont. lit. Petilia. c. 104. Insinuat idem li. 5. de Bapt. ca. 20. Li. 15. Trinit. c. 26.

² Tom. 9. li. 2. De Visit. Infirm. c. 4.

³ Tom. 9. tra. 22. in Ioan.

⁴ Tom. 8. in Psal. 66. in illud: Lætentur, et exultent.

⁵ Aug. tom. 7. li. 2. Cont. Epist. Parmen. c. 13.

⁶ Tom. 7. de Baptis. cont. Donat. l. 1. c. 1. Vide Logi Alogi, c. 3, 3.

⁷ Tom. 6. de Bono Conjug. c. 24.

*De Cæna
Domini.*

Az úr-vacsoráról azont hitte és tanította sz. Ágoston idejében az egész keresztyénség, a mit most mi tanítunk. I. Hogy a pohárban vizet kel elegyíteni a borhoz: *In Eucharistia, non debet sola*

¹ Tom. 3. de
Ecccl. Dogm.
c. 75. Lib. 4.
de Doctr.
Christ. cap. 21.

*Aqua offeri, sed Vinum cum Aqua mixtum*¹. Ugyan-ezent írják Cyprianus, *Epist. 64. ad Cæcilium, n. 7.* Irenæus, *lib. 4. cap. 57.*

n. 2. et quos in eum locum citat Feuardentius, Ambros. Hieronym. Justinus, Clemens, etc. II. Hogy az Úrunk testét nem csak lélekkel, hanem szájjal-is vészszük az úr-vacsorában: *Christum JESUM, Carnem suam nobis manducandam, bibendumque Sanguinem dantem, fideli Corde, atque ORE suscipimus, quamvis horribilius videatur,*

² Tom. 6. li.
2. cont. Ad-
versar. Legis,
c. 9.

*humanam Carnem manducare, quam perimere*². III. Hogy minekelőtte ember magához vészi az úr-vacsorát, jelen vagy az Úr teste: azért imádni kel eléb és úgy kel venni: *Carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam Carnem manducat, nisi prius ADORAVERIT. Non solum non peccamus Adorando, sed peccamus Non adorando*³. *Manibus suis ferebatur. Hoc quomodo possit fieri in hominibus, quis intelligat? quis enim portatur manibus suis? Quomodo intelligatur in ipso David, secundum literam non invenimus; in Christo autem, invenimus: Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans Corpus, suum, ait: Hoc est*

³ Tom. 8. in
Psal. 98. in il-
lud: Adorate
scabellum.
Idem, in Psal.
21, 30.

*corpus meum, ferebat enim illud Corpus in manibus suis*⁴. Ugyan-ezen szókat másut illyen-formán hozza-elő: *Quodammodo fere-*

⁴ In Psal. 33.
Conc. 1. fine.

*batur manibus suis*⁵, jelentvén, hogy noha igazán és valóban

⁵ Concio. 2.
in eumd.
Psal.

hordozta magát kezében Christus, de nem szokott mód-szerént testi és látható-képpen. IV. Hogy a Christus testét a gonoszak-is vészik, noha nem üdvösségekre: *Carnem Christi, et Sanguinem Christi, non edamus tantum in Sacramento, quod et multi mali; sed usque ad spiritus participationem manducemus, et bibamus. Multi nobiscum manducant et bibunt Sacramenta, qui habebunt in*

⁶ Tom. 9. tra.
27. in Ioan.
sub finem.

*fine æterna tormenta*⁶. *Adducti ad Mensam Christi, accipiunt de Corpore et Sanguine ejus: sed ADORANT tantum, non etiam saturantur, quia non imitantur. Manducantes enim pauperem, dedignantur esse pauperes*⁷. *Ut Judas, sic quisque indigne sumens*

⁷ Ep. 120.
c. 27.

Dominicum Sacramentum, non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit; aut, quia non ad salutem accipit, nihil acceperit: Corpus enim Domini, et Sanguis Domini, nihilominus erat etiam

⁸ Tom. 7. li. 5.
de Baptismo,
cont. Donat.
cap. 8.

*illis, quibus dicebat Apostolus; Qui manducat indigne, judicium sibi manducat*⁸. V. Fabulának itéli szent Ágoston azt mondani, hogy a Christus teste mindenüt jelen vagy: *Noster panis et*

*Calix, certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Vobis per fabulam vestram, in escis omnibus Christus ligatus apponitur*¹. *Secundum hanc formam, non est putandus ubique diffusus Christus: Non est enim consequens, ut quod in DEO est, ita sit ubique ut DEUS. Nam et de nobis Scriptura dicit, quod in illo vivimus, movemur, et sumus: nec tamen, sicut ille, ubique sumus. Una ergo persona, DEUS et Homo est; et utrumque, est unus Christus JESUS: ubique, per id quod DEUS est; in cælo autem, per id quod Homo*². VI. A kenyér változásárúl így szól szent Ágoston: *Ante verba Christi quod offertur, Panis dicitur: ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non Panis dicitur, sed Corpus appellatur*³. *Nos autem, in specie Panis et Vini, quam videmus, res invisibiles, id est, Carnem et Sanguinem honoramus: cum fideliter fateamur, ante consecrationem Panem esse et Vinum, quod natura formavit; post consecrationem vero, Carnem Christi et Sanguinem, quod benedictio consecravit*⁴.

¹ Tom. 6. li.
20. cont.
Faust. c. 13.

² Epist. 57. ad
Dardanum.

³ Tom. 10.
Sermon. 28.
de Verbis
Dom.

⁴ Refert Pro-
sper, lib. Sen-
tentiæ ex
Aug. Et habe-
tur. de Con-
secr. distin. 2.
Can. Nos
autem.

A mint ezekben az egy-nehány derék articulásokban megmutatók szent Ágostonnak és az ő idejében-való Ecclesiának velünk-eggyességét: azon formán egyéb ágazatokban-is künnyű azt megmutatni. És ugyan-ezen formán a Nagy szent Gergelynek, Cyprianusnak, Ambrusnak, Jeronimusnak és egyéb szenteknek írásiban a mí tudományunk fundamentomit feltalállyuk. De ettúl a munkátúl nagy részre megmentettek minket Illiricus Flaccus és az ő társai, a Magdeburgi Centuriákban. Mert Úrunk születésétül-fogva 1300. esztendeig minden száz esztendőben feljegyzették a mí tudományunk és szer-tartásunk megmaradását. Ezt megláthatod minden Centuriában; *Cap. 4. de Doctrina. Cap. 5. de Hæresibus. Cap. 6. de Cærimoniis. Cap. 7. de Gubernatione Eccles. Cap. 10. de Doctoribus.*

Ezekből kitettség, hogy azon tudomány vagyon most a romai győlekezetben, mellyet az apostoloktúl vett és első öt-száz esztendeig tisztán tartott. Mert e világi dologban-is, ha valamely örökségrül meg akarnád bizonyítani, hogy tiéd és nagy őseidről szállott reád: erősebb bizonytságot erre nem találnál, mint-ha megmutatnád azok vallásából, kik mí-előttünk éltek, hogy ez a jószág a te atyádra nagy-atyádról szállott; erre pedig az ő attyárúl, és mind a jószág keresőig felvinnéd nemzetségedben maradott úraságát.

No. 4. Második jelenség, hogy a romai Ecclesia meg nem változtatta az apostoli tudományt.

Az igaz tudomány változtatása, és kivált-képpen afféle útalatos állapotra való fordítása, mint szörnyítik az újítók a romai győlekezet tudományát, oly titkon nem lehetett, hogy a hívek-közzül senki eszébe ne vegye, senki ellene ne álljon, senki a változtatás kezdetit, módgyát, futamattyát, gyarapodását, fel ne jegyezze.

Bizonyos pedig, hogy a régi jámborok-közzül senki a romai Ecclesiában újítást és hittül-szakadást nem említett: nincs oly ember, a ki a régi historiákban csak gyanúságát-is találhassa a romai Ecclesiában lett változásnak. Ergo, etc.

1.
1. Cor. 11, 19.

A kötésnek első része kitéttszik I. Abból; mert az eretnek-ségeket és hitben-való pártolásokat azért szenvedti Isten, hogy megpróbáltassanak és megismértessenek a hívek. Ez pedig külömben nem lehet, hanem-ha a szakadások- és újítások-ellen támadnak és tusakodnak, a kik az igaz vallásban álhatatosan maradnak. II. A mely tudomány sokakra terjedett és régi szokásból meggyökerezett: lehetetlen, hogy közönségesen mindenütt megváltoztassék, és senki eszébe ne vegye, se ne sajnállya, se emlekezetre fel ne jegyezze, ki-által, mi üdőben, mely helyen, mi módon, minémű dolgokban történt az újítás; kivált-képpen, ha igen nagy a változás. Példából ezt jobban megérthettyük. Ha most valamely ország elállana a keresztyén hitrül, és vagy törökké lenne, vagy pogányok módgyára tulkokkal áldoznék a bálványoknak; kissebet mondok, ha most egy luther hiten-való váras Szent Háromság-tagadóvá lenne, vagy a régi igazságra vissza-térne: vallyon ez oly titkon lehetne-e, hogy senki eszébe se venné, ki tanításából, minémű renddel és móddal ment véghez ily nagy dolog? Ha azért a mise-mondás, a szentek tiszteleti, etc. oly bálványozás, mint a pogány vakság: kí hiheti, hogy az egész világ az apostoli tudományok tisztaságamellől erre a nagy változásra úgy ment, hogy senki ne tudgya, mely üdőben, mellyik pápátúl vólt ennek eredeti? Hiszem először predikállani és tanítani kellett; meg kellett szép szóval babonázni

Supr. fol. 248,
249, 156, 157.

II. k.

3.

és bámítani a sokaságot, hogy elállván a régi szokás-mellől, új formát kezdene. A tanítás pedig oly titkon nem lehet, hogy azt senki eszébe nem vehetné. III. A ki meggondollya a régi Doctorok vigyázását, és a tévelgések-ellen-való szorgalmatos viaskodását: el nem hitetheti magával az igaz tudománynak oly alattomban-való változását, hogy senki azt csak vélekedéssel és homály-által

se sajdítaná. Mert oly bölcs, tudós fő emberek voltak a keresztyén-ségben, kivált-képpen Úrunk születése-után négy-száz, öt-száz, hat-száz esztendő-tájban, hogy könnyen akár-mely kicsiny szakadást-is eszekbe vehettek volna. Ezek pedig oly bátrak voltak az igazság óltalmazásában, hogy senkinek nem nézvén személyét vagy hatalmasságát, szembe mertek volna állani a pápával; mint-hogy a hatalmas és dühös császárokkal, kik Ariustúl megcsalattak, igen-is szembe-állottak. Oly vigyázók voltak, hogy ha csak egy faluban volt-is valamely tévelygés, mingyárt feljegyzették. Mint hihessem azért, hogy Filastrius, Epifanius, Theodoretus, Eusebius, szent Ágoston és egyebek akár-mely kicsiny dologrúl, sőt a mint élb hallók, csak egy szórúl támadott pártolkodást-is feljegyzettek; és a romai Ecclesiának ily nagy temérdek hit-változtatásában némakká lettek? Vallyon oly rejtek-hely volt-e Roma, hogy a mi ott történt, senkinek fülébe nem akadhatott? Vagy oly elvetett ember volt-e a romai pápa, hogy csak tekinteni sem kellett cselekedetire? Vagy oly kicsiny dolgok voltak-e, a mellyekben változást tett (ha tett valamiben,) mellyek a bölcs emberek szeme-fénye-előt elrejtethet-tek? Elhiszszük-e, hogy a tegnap-született vakondakok és baglyok megláthatták a romai Ecclesia mocskait, mellyeket ama nagy-elméjű, fő tudós emberek (kiknek vízset sem adhatnának, valamenyin ez-ideig voltak, a lutherista és calvinista kiáltók,) meg nem láthattak? Vagy ha látták, hogy eltitkolták? Úrokat elárúlták, az ő tisztességemmellet mezőre nem szálván, bajt nem víjván? A ki olvassa az Ecclesia historiáját és azt a nagy vigyázást, mely az Anyaszentegyházban volt az újításokra, el nem hiheti, hogy senki ily temérdek változást eszébe nem vett volna. IV. Bizonyságink ebben a régi doctorok, kik azt mongyák, hogy az eretnokség soha külömben nem támadhat, hanem-ha valaki bizonyos helyen és bizonyos időben elszakadván az élb meggyökerezett vallástúl, pártolkodást szerez: *Quæ unquam Hæresis, nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore ebullit? Quis unquam Hæreses instituit, nisi qui se prius ab Ecclesiæ, Universitatis, et Antiquitatis consensione discrevit?* *Ecquid versimile est, ut tot, ac tanti in unam Fidem erraverint? Nullus inter multos eventus, est unus exitus: variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Ceterum, quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum*². Mutassák-meg azért az újítók, kicsoda? hol? mi időben zavarta-fel a romai Ecclesia tiszta, igaz tudományát? Nem tudgyák-e? Mit kötődnek tehát mod-nélkül?

Aug. tom. 6.
Hæresi 87.

Supr. fol. 129,
130.

NOTA.

De sola Paschæ celebra-
tione, vide
Euseb. li. 5.
cap. 26.

4.

¹ Lirin. contra
Profan. No-
vitat. c. 34.

² Tertul. Præ-
script. c. 28.

No. 5. Senkit nem nevezhetnek a pártosok, a ki változást tett volna a romai Ecclesia vallásában.

Az efesomi nevezetes nagy templomot egy alá-való ember meggyújtá, csak azért, hogy az ő neve minden historiákban írva maradna. Azért a bírák erős büntetés-alat megparancsolák, hogy soha senki ne említené az égető nevét, hanem örök feledékenségen maradna. De mivel oly szokatlan nagy latorságot cselekedett vólt, véghez nem vihették, hogy neve elrejtetnék; mert Strabo és Valerius írva hadták, hogy Herostratusnak hitták. Sokkal inkább titkon nem maradhatott neve annak, a ki az apostoloktól építetett lelki templomot Romában megégette; ha igaz, hogy ott az Ecclesia elrontatott. Hogy azért bizonyosságunk másik részét világoson megmutassuk,

Strabo, li. 14.
Valer. Max. li.
8. c. 14.

Fondamentomúl vetem: hogy akár-mely dologban, ha ki vádol valakit, arra köteles, hogy helyét és idejét adgya, mikor cselekedte a vétkes, a miről vádoltatik; emberét mutassa, ki látta, hallotta, mondotta, a mivel őtet terheli? Ha ezekben tétováz a vádoló, mint a kik Susannát vádollyák vala, minden patvarának* nyaka szakad, és gyalázatos pironással bűvát láttya hazugságának. Ezt a közönséges igazság reguláját akarjuk mi-is követni. Az ellenkezők erőssen vádollyák a romai Ecclesiát, hogy noha régen a Christus jegyese vólt; az igaz tudomány jegy-gyűrűje kezébe bízott vólt: de hitirül elfeletkezővén, Antichristus latrává tette magát, és az ő vő-legényétől reá-bízott drága kincseket eltékozlotta. Gyalázatos és terhes vádolás ez; méltó örök tűzre, a kire ez reá-bizonyodik. Azért a romai Ecclesia, noha bátorságos abban, hogy az ő jegyese külömbet itél ő-rólla: mindazáltal tisztességét keresi a hamis vádolókon és azt akarja, hogy mutassák-meg, mely helyen? mely üdőben? kivel vétkezett jegyesének adott hiti-ellen? Az-az, mely üdőben? ki-által? micsoda dologban változtatta tudományát a romai Ecclesia? Példájúl: ha a misét, ha a dücsöült szenteknek-való könyörgést nem apostoli tanításból vette a romai Ecclesia, hanem Antichristus tojta üdő-jártában kebelébe: mutassák-meg, mely üdőben és mi módon kezdetett ez a tudomány? Kik vóltak első predikátori, kik ezeket élő nyelvökkel vagy írásokkal a község-eleibe vetették? Kik vették és kezdeték követni elsőben? Miképpen terjedett? Kik állottak-ellene? Kiken lett valami erőszak, hogy venni

* Patvar = rágalom.

nem akarták? Bizonyos, hogy predikálás-nélkül azon-együdüben az egész keresztyén világ ezek-mellé nem álhatott, ha annak-előtte külömbet vallott: hanem vagy egy embernek, vagy egy győlekezetnek kellett először ezt javallani, és aprónként tanítás-által kellett terjedni; mert így szokott mind az igaz tudomány, mind az eretnekség elhatalmazni. Nevezzenek azért a mí vádlóink egy tanút az egész régi írásokból, ki valaha azt írta vagy csak vékonyon jelentette volna, hogy a romai Ecclesia újonnan kezdte a misét és a szenteknek-való könyörgést? Azok-közzül, a kik laistromban írták az új testamentom-alat szakadozott eretnekségeket, csak egyet mutassanak, a ki valaha a romai Ecclesiárólmondta volna, hogy elhanyagolt és eretnekséget kezdett? Csak egy éleletes* tudós embert említsenek, a ki egész hat-száz esztendeig Úrunk születésétől-fogva tévelygésnek mondotta a szenteknek-való könyörgést és a misét. Hallók ennek-előtte, hogy sz. Ágoston és Cyprianus idejében a szenteknek-való könyörgés oly szokott dolog volt, mint most? Ugyan-ezent mondom az oltári-szentség áldozattárul, melyet misének nevezünk, melyről így ír szent Ágoston: *Unde jam Christiani, peracti ejus Sacrificii memoriam, celebrant sacrosancta OBLATIONE, et participatione Corporis et Sanguinis Christi.* Ennek-előtte ezen szent Ágostontól hallók, hogy az ördögtől háborgattott házban, *Obtulit Presbyter sacrificium Corporis Christi;* áldozék a pap, és megszűnnek az incselkedés. Szent Cyprianust hallyad: *Christus sacrificium Patri seipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit. Ille Sacerdos, vice Christi vere fungitur, quid id, quod Christus fecit, imitatur: et Sacrificium verum, et plenum tunc offert DEO Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum CHRISTUM videt obtulisse.*

Tom. 6. li. 20.
contra Faust.
c. 18.

Cypr. epi. 63.
num. 44. alias
1. 2. ep. 3.

Az apostolok idejétől-fogva annyi bölcs, szent emberek nem voltak, mint Úrunk születése-után négy-száz esztendő-tájban. Mert 360. és 460. esztendő-alat virágoztak Athanasius, Hilarius, Optatus, Cyrillus Jerosolymitanus, Efrem, Basilius, Nazianzenus, Damasus, Epifanius, Nissenus, Ambrus, Jeronimus, Chrysostomus, Augustinus, Paulinus, Orosius, Cyrillus Alexandrinus, Cassianus, Lirinensis, Prosper, Leo pápa és sokan többen. Hogy ezek mind egyig a nagy temérdek álom-miat eszékbe sem vették, honnan támadott a bálványozás túze, mely az egész világból kiperselte az apostoli tudományt; sőt, hogy senkitől semmi erőszakkal nem

* Éleletes = régi, agg.

kénszerítettvén, magok-is vagy bálványozókká lettek, vagy ellene nem állottak a bálványozásnak (mellyet a misében és szenteknek-való könyörgésben csipás szemével látott Luther,) hidgye-el, a ki magát esze-fordúlnak akarja jelenteni.

De hogy ennek a bizonyásnak ereje ennél-is jobban kinyilatkozzék, két dolgot vegyünk eszünkbe: Először, ennek-előtte

Supr. fol. 161.
162, 20, 21 et
seq. Et 39, 40.
II. k.

nem egy helyen mondám, hogy apostoli tradicióknak nevezik a sz. Atyák mind azokat, mellyeket nem valamely conciliom rendelt, hanem meggyökerezett szokásból az egész Ecclesia bévett. Ez így lévén, bizonyos, hogy a szenteknek-való könyörgés, a mise, etc. nem kezdetett az apostolok-után; mert ezeket az egész Ecclesia gyakorlotta sz. Ágoston idejében; és nincs oly conciliom, melyre vihetnök ezek eredetit. Másodszor, ha ki azt kezdené mondani, hogy a romai Ecclesia éppen mind megvesztegette az

Ita Mahomet
supr. fol. 748.

új testamentom könyveit; és semmit azokban nem írtak az apostolok, valamik az új testamentomban vannak: vallyon ez-ellen nem azt mondaná-e minden okos ember, a mit Hunniustól ez-előtt hallánk, tudni illik, hogy az apostolok írták az új testamentom könyveit; atyáinktúl vettük; ezek ősoktúl; és rendrül rendre azoktúl szállott reánk, kik az apostolok kezéből vették. És ha a mí eleink az apostoloktúl nem vették volna ezeket az írásokat, valami emlekezet volna az historiákban rólla, ki költötte? mikor? mely helyen? mi módon hitette-el az emberekkel, hogy ezek apostoli írások? Mert ennél kisseb dolgot-is feljegyzettek a krónikákban. A mit Hunnius a sz. Írás könyveirül mond: ugyan-azont hasonló formán mondom a misérül, a szenteknek-való könyörgésrül, a töb hasonló tudományokrül. És miképpen senkinek, a ki keresztyén nevet visel, nem szabad az evangeliomi Írásokat kétessé tenni, mivel ezeket az Atyáink úgy vették az ő ősoktúl, és úgy-is böcsüllötték ez-előtt ezer esztendővel, mint apostoli tudományt: azon-képpen ugyan-azok, a kik az Írást mí kezünkbe adták, bévették és gyakorlották a szenteknek-való könyörgést, a misét, etc. és soha senki idejét, helyét, módgyát nem adhattya, melyben a romai Ecclesia ezeket a tudományokat újonnan kezdette volna. Tehát ezeket-is böcsüllyük.

Ez azért a bökkenő. Mí megmutathattyuk, hogy Luther Vittembergában 1517. esztendőben kezdette az újságot. És noha annak-előtte a hívek külömben nem nevezték magokat, hanem vagy keresztyéneknek, vagy catholicusoknak, az-az, közönséges

hitűeknek; mivel a keresztyén név a sidóktúl és pogányoktól; a catholicus név az eretnekektől megválaszthatta őket; *Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen*: De hogy névvel-is újaknak, és az apostoli örökségtől elszakadtaknak mutatná Luther az ő követőit, új névvel evangelicusoknak és protestansoknak nevezé őket. Hasonló formán azért mutassák-meg a tévelygők, mely időben? holott? ki-által? mi módon változtatta-el a romai Ecclesia azt a tudományt, mellyet az apostoloktól vett vala?

Pacianus, Ep. ad Semproniam, tom. 3. Bibliothecæ SS. Patrum. Vide Cyril. et Aug. infr. li. 9. c. 2, 4. n. 3. in fine.

No. 6. Mi időben mongyák az újítók, hogy a romai Ecclesia elhanyaglott?

Úgy járnak az újítók ezzel a kérdéssel, mint a kik Susannát vádollyák vala a Dániel kérdésével. Azért, néha azt mongyák, hogy mingyárt Úrunk halála-után száz esztendő-alat el kezdett hajolni az igazságtól e világ: *Statim intra Centesimum Christi annum, magnorum Articulorum obscuraciones acciderunt: quia Justificatorum operibus nimium tribuebatur; ex errore, de necessitate Operum ad salutem*. Néha két-száz esztendőre hallasztyák a tévelyedést: *Lucem veræ doctrinæ amisere Doctores, post Ducen tesimum Christi annum, inculcantes Operum necessitatem*¹. Aláb hadgyák végre, és öt-száz esztendő-után írják, hogy történt az elhajlás. *Quingentis circiter annis floruit Religio, et sincerior Doctrina vigebat*². *Extra controversiam erat, Nihil a principio usque ad illam ætatem* (Irenæi, Tertulliani, Origenis, Augustini,) *mutatum fuisse in doctrina*³. *Ecclesia, quæ Quingentis annis post Christum fuit, vera Ecclesia fuit*⁴. Ennél-is közeleb jönnek, és egész hat-száz esztendeig az Ecclesiát fenn-tartják: *Ad Sexcentesimum annum, perniciosis erroribus non laboravit Ecclesia*⁵. És sok tévővázás-után végre azon maradnak, hogy minek-utánna a nagy Gergely pápa megholt 606. esztendőben, a harmadik Bonifacius nyerte Focas császártól, hogy oecumenicusnak, közönséges püspöknek neveztessek; és akkor változott a romai püspök Antichristussá és pápává: *Gregorius, nomine et re Magnus, multis magnisque Divinæ gratiæ donis exornatus, ultimus Episcopus*⁶. *Gregorius, quem ultimum Romæ Episcopum fuisse, jure dicere possis*⁷. Noha az álhatatlan Calvinus eggyüt, *Lib. 4. cap. 7. n. 22.* szentnek nevezvén Gergely pápát, másut azt írja, hogy ő-idejében rúttól mocskoltatott volt az Ecclessia. *Gregorii tempore, Ecclesia jam fere collapsa erat: certe multum ab antiqua puritate*

Illyricus, Præf. Centu. 2. Magdeburg.

¹ Idem, Centur. 3. c. 4.

² Calv. 1. 1. c. 11. n. 13.

³ Calv. 1. 4. c. 2. n. 3.

⁴ Vithak. Qu. 5. de Eccl. c. 7.

⁵ Illyricus, Præfat, Catalogi Testium Veritatis.

⁶ Laur. Humfred. cont. Rationes Campaniani, f. 917.

⁷ Calv. 4. Institut. c. 17. n. 49.

¹ Calv. lib. 4. *degeneraverat*¹. Azért mint a Christus-ellen-való tanúk, *Non erant* c. 17. n. 49. *convenientia*, nem egyezhettek: úgy az ő jegyese vádlói sem egyezhetnek.

De a mi illeti a Focas dologát, szónk léssen erről a tizedik könyvben. Ott megmutatom, hogy Focas-előtt a romai pápát oecumenicusnak hitták és a több püspökök fejének. Azért semmit a romai pápának nem adott Focas, hanem a costanczinápolyi patriarcha kevélységét megzabolázta; és nem akarta, hogy a romai pápa főbségét magának tulajdonítsa a patriarcha. Ennekfelette bizonyos, hogy akkor az apostoli tudomány meg nem változtatott. Mert egy az, hogy a historiák semmi egyéb változásról nem emlekeznek; hanem csak azt írják, hogy Focas a romai pápát minden Ecclesiák fejének vallotta. Más az, hogy sokkal ez-előtt sz. Ágoston és a több sz. Atyák idejében azt hitte és vallotta a keresztyén világ a szenteknek-való könyörgésről és egyéb hasonló dolgokról, a mit most tanít a romai Ecclesia.

Supr. fol. 226,
227. I. k. et
255, 256. II. k.

No. 7. Három fogása a pártosoknak béárkoltatik.

Csavargásra vészik a dologot a pártosok. Elsőben azt mongyák, hogy heában dicsekedünk a romai tudománynak a régi Ecclesiával-való eggyességével; mert a romai Ecclesia vallásának sok czikkelyiről és rend-tartásiról nincs semmi emlekezet a régi Doctorok könyveiben.

Vide Logi
alogi, c. 3. 2.
Opus operatum,
etc.

Ez merő csavargás. Mert ha úgy vólna-is (mága talám keresve sem találnál oly dologot, melynek derék mi-volta a régiek könyvében nem találtatnék, noha nem szinte olyan szókkal, minéművel most az iskolákban szoktak élni:) ebből nem következnek, hogy elváltoztatta a romai Ecclesia régi tudományát. Sőt az sem következnek, hogy a mit fel nem találunk valamely szent Doctor könyvében, azt ez nem hitte. Mert nem minnyájan hadták azt írva, hogy a Szent Lélek Atyától és Fiútól származik; vagy hogy Bóldog Aszszony szúzen maradott mindenkor, *etc.* De vallyon, hogy-ím ezt írva nem hadta valaki, következik-e, hogy nem hitte? Elég nekünk, ha megmutattyuk, hogy mikor az apostoloktól vett tudományt el nem változtatta a romai Ecclesia, akkor az ő-vélle eggyező tagok a szenteket segítségül hitták, az úr-vacsora szentelését áldozatnak tartották, a halottakért imádkoztak, *etc.* és ezeket, mint ellenzés-nélkül az Ecclesiában szokott dolgokat, úgy

Vide supr. f.
252, 253, 254.

említették. Mert ezt megmutatván, bizonyosok lehetünk, hogy a töb sz. Doctorok-is ezent hitték, noha írásokban emlekezetet nem tettek felőlle; mivel írások alkalmatossága nem hozta, hogy ezek-
Vide supra, i. 41, 42. II. k.

Másodszor, sok dolgokat számlálnak a pártosok, mellyeket a romai Ecclesia találmányinak mondanak; fel-is jegyzik, mellyik pápa kezdette először ezeket.

De efféle jegyzésben nagyokat hazudnak, mint ez-előtt emlí-tém¹, és sok példakkal megmutattya Bellarminus², *libr. 4. de Verbo DEI, cap. 3.* Hogy azért valamit kaphassanak rajtunk az ellen-kezők, nem elég a külső rend-tartásban, ceremoniákban, egyházi törvényekben valami újságot mutatni; mert ezeket az üdőnek, helynek alkalmatosságához és a hívek éppületihez szabhattya az Ecclesia: hanem a hit tudományában kel megmutatni, hogy nem csak világosban megmagyarázta a romai Ecclesia, a mit annak-előtte homályosban tartott; hanem ugyan elhagyván és kárhoz-tatván elébbi vallását, újat, és régi tanításával ellenkedőt kezdett követni. Ennek-felette, mikor valamely dologról vagy a pápák decretomában, vagy a közönséges győlekezetek végezésiben emle-kezet vagyon, azt nem kel alítani, hogy akkor kezdette azt hinni az Ecclesia, mikor az a decretom kiadatott; mert a Szent Lélek-nek Atyával és Fiúval egyenlő istenségét annak-előtte-is hitte az Ecclesia, minek-előtte Macedonius-ellen végezésben kellett írnyia ezt az igazságot. A Christus istenségét-is vallotta; noha erről a niceai győlekezetben világosban végezett Arius-ellen. Mert, a mint hallók Lirinensistűl, efféle végezések-által írásban foglaltatott, a mit az-előtt írás-nélkül vallott az Ecclesia. Ezt a ki jól eszébe
Supr. fol. 406.

Harmadszor, azt mongyák, hogy abban ők nem törík fejöket, mint s hogy lett a romai Ecclesia hanyatlása: elég, hogy ők a sz. Írásból világoson megmutathattya, hogy hamisságok azok, a mellyeket a romai győlekezet vallásában férgeseknek mondanak.

Ez-is csak szó-fia beszéd. Mert ők egy legkisseb pontot sem bizonyíthatnak mí-ellenünk a sz. Írásból; hanem az önnön agyok
Supr. fol. 143, 144. Et, 516. 517. et seq.

álmából koholt magyarázatokat forgattya ellenünk és azt akarják, hogy ezt mí sz. Írás-gyanánt vegyük. Ennek-felette, ha oly vilá-goson kárhóztattya a sz. Írás, a mit nem javallanak a Lutheristák: mutassanak egy világos Írást arról, hogy a meghóltak lelkeért

nem szabad könyörgeni, hogy a megdűcsőült szenteket nem szabad Isten-után segítségül híjni. Egy szóval akár-mit azok-közzül, a miben tőllünk külömböznek, nyilván, világos szóval, mutassanak-meg a szent Írásban, és nyertesek. Semmi ezekben nincs az Isten könyvében; hanem valami rossz okoskodásból eredett következtetések-által akarják ezt az Írásból kisatúlni. Mí pedig böcsüllyük az Írást; de a kócsagos-fejű predikátorok agyaskodásit párának tartjuk; és inkább akarunk az apostoli Ecclesia tanításátul függeni, hogy-sem az Írás színe-alat a lélek-vesztők okoskodása-után indulni.

SANCTA. 3. Az Ecclesianak második jeléből hét bizonyossággal erőssítettetik, hogy igaz Ecclesia a romai győlekezet.

I. II. III. IV. V. Bizonyosság: Csak azt kel szent és igaz Ecclesiának tartani. 1. Melyben szent és Isten-előtt kedves emberek találatnak. 2. Mely hamisságra nem hajthat. 3. Melynek tanítása tulajdon neme-, ereje-, természete-szerént minden vétkektől eltíltya az embert. 4. Mely isteni félelemre és tekéletes erkölcsre viszi az embert. 5. Mely régen kárhoztatott tévelygést vagy egyéb éktelenséget nem tanít.

Illyen egyedül a romai Ecclesia. Ergo, etc.

Supr. f. 203,
204, 232. II. k.

Első részét bévségesen erőssítők az Ecclesia második jelének állatásában. Mert az igaz Ecclesia-kivül senki Isten kedvébe nem juthat. Az-is tudva vagyon, hogy az emberek szentelésére és az Isten tiszteletinek terjedésére éppítettett az Anyaszentegyház. Szükség tehát, hogy az ő tanítása igaz légyen; szentségre, és nem csintalan szabadságra vigye az embert: *Non enim vocavit nos*

¹ 1. Thess. 4, *DEUS in immunditiam, sed in sanctificationem*¹. Mely dologról imígyen ír Lactantius: *Singuli quique cætus Hæreticorum, suam esse Catholicam Ecclesiam putant. Sciendum est, illum esse veram,*

² Lactant. 1. 4. *in qua est Confessio*², *Pœnitentia; quæ peccata, quibus subjecta est imbecillitas carnis, salubriter curat*³.

³ Vide supr. Második részét világoson megbizonyíthatjuk. Mert először: fol. 236. II. k. *Hogy a romai Ecclesia tagjai-közzül sok szent-életű és keresztyéni szeretet buzgóságával gerjedező jámborok voltak, kitettszik*

⁴ Supr. f. 236. I. A mostoha atyafiak vallásából, kik sz. Bernardot⁴, sz. Domon-

⁵ Supr. f. 262. *kost és szent Ferenczet szentnek nevezik*⁵. Ugyan-is derék szemtelenség vólna, ha azok szentségét, kiket a csuda-tételek és szokatlan jó erkölcsök oly böcsülletessé tettek, hogy egy-nehány száz esztendő-től-fogva minnyájan, a kik keresztyén nevet viseltek,

Isten szentinek és dücsöülteknek tartottak: most elkésőre valamely agya-fürt ember kétesse akarná tenni. Mert ha ki ebben felbontya a keresztyén világ itéletit, vallyon mint mégyen végére, hogy sz. Péter vagy sz. Pál hóltok napjáig szentek voltak? Hallók ez-előtt a pártosok káromlásit, hogy szent Péter, Pál, Jakab hamis tévelygésbe estek: ki tészí azért bizonyossá őket, hogy kitértek ebből az esetből, igazat tanítottak, üdvözültek, ha felbonthattjuk a keresztyén világ itéletit? II. A kik ez elmúlt ezer esztendő forgásában a romai pápák vezérlése-alat éltenek, azok minnyájan kárhoztak-e, vagy sokan közzüllök üdvözültek? Az ellenkezők sem merik ezeket mind kárhoztatni. Ha pedig némellyek üdvözültek: tehát szentek voltak és az igaz Ecclesiában éltenek; mert senki az Ecclesián-kivül és szentség-nélkül nem üdvözül. III. Bizonyos dolog, hogy sz. Ágoston, Basilius, Benedek, Antal és többen szám-nélkül ezekhez hasonlók Isten szolgálói voltak¹. Mert a ki ennél külömbet vítatna, anyit tenne, mint-ha a régieket mind nyakra-főre hánná pokolba; és mind azokat a sok éktelen káromlásokat fenn hadná, mellyeket hallók², hogy a régi Doctorok az ő-idejekben támadott hamisságok-ellen forgattanak. Ezek pedig a romai győlekezet tagjai voltak, barátok voltak; sőt mindenik bizonyos barát-szerzet kezdője volt, és regulákat írt a barátok rendirül, mint-hogy ezt szent Ágoston magárul megvallya³, és most-is könyvei-közöt vannak a regulák, mellyeket az apáczáknak írt, *Tom. 1. Regula 3.* Azt-is megmutatám ez-előtt, hogy sz. Ágoston, és az ő-előtte- és ő-idejében-való igaz Ecclesia tagjai tudományokban és vallásokban egyet értettek a mostani romai Ecclesiával. Ha azért szent Ágoston a szenteket segítségül hitta, imádkozott a halottakért, a jó cselekedetek érdemét, az üdvösség elvesztésérül-való félelmet és töb hasonló dolgokat úgy hitte és tanította, mint ma taníttya a romai Ecclesia; mindazáltal szent volt, Isten fia, Anyaszentegyház pásztora volt: ne kételkedgyél, hogy te-is szent lehets ezen vallásban, üdvösségre juthatsz ezen Ecclesiában; sőt bizonyos lehets, hogy Christus jegyese az a győlekezet, mely az ő vő-legényének ilyen szép fiakat nevelt.

Másodszor. Hogy a romai Ecclesia hamis tévelygésre nem hajolhat, elégségesen megmutatók nem régen⁴ a szent Doctorok írásiból.

Harmadszor. Ez-előtt megbizonyítók⁵, hogy a bűnök tartóztatására, és minden tekéletes élet gerjesztésére oly alkalmas eszközök vannak a romai Ecclesiában, hogy az emberi elme igaz

Supr. f. 526, 527 et seqq.

Vide infra, hoc Capite, 5. n. 1. circa fin.

¹ Augustini laudes, sup f. 257, 258. II. k. ² Supr. f. 221, 222.

³ Tom. 7. li. 3. contra Literas Petilia. c. 40.

Coccius, to. 1. li. 8. art. 11. ostendit, Semper fuisse Sanctos in Ecclesia Romana.

⁴ Supr. f. 250, 251. II. k.

⁵ Supr. f. 303, 304, 236. II. k. et seqq.

okosság-szerént nem tud semmit a sz. életre alkalmatost gondolni, a mit fel nem találna a romai győlekezetben. Az új szakadások pedig nem csak testi szabadságra-vívő éktelen tudományokkal, isteni félelem kiszaggató vélekedésekkel, és minden testi sanyargatást megútáltató agyaskodásokkal: de az ő tanítói-közöt úralkodó feslett erkölcsökkel-is, úgy tettezik, minden tehetségekkel azon vannak, hogy az istenes életnek szikráját se szenvedgyék az emberek szívében¹. Ezeket a könyv karejára feljegyzett helyeken ez-előtt béven megbizonyítók; azért nem szükség ebben most akadozni.

¹ Supr. f. 339, 340, 533, 534.

A görögök minémű nagy szabadságot adnak a házasság felbontására, ez-előtt meghallók². Más úton-is nagy szabadság adatik ő-tőlők az istentelenségre, mint nem régen feljegyzők³.

² Supr. f. 241.

³ Supr. f. 232, II. k. et seq.

VI. Bizonyosság: Azt kel igaz Ecclesiának ismérnünk, melyben a szentségnek külső cselekedeti fénylenek: úgy-mint a tekélletes erkölcsök, és test-sanyargató istenes cselekedetek.

Nyilván vagyon pedig, hogy ilyen a romai Ecclesia. Ergo, etc.

Supr. f. 315, 316.

A bizonyosság első részét eléb megbizonyítók. Második részét, tudni illik, hogy a romai Ecclesiában tekélletes erkölcsök és test-sanyargató istenes cselekedetek fénylenek, egy-nehány helyen megmutatók. Mert valamit a keresztyén hit szentségéről és jó erkölcsökre-való izgatásáról mondánk⁴; valamit a testi szabadságok zabolázásáról előhozánk⁵; valamit a testi ostorozásról és egyéb sanyargatásokról említünk⁶: mind azok csak a romai Ecclesiában találtak.

⁴ Supr. f. 107, 108.

⁵ Supr. f. 347, 348.

⁶ Supr. f. 236, 237, II. k.

VII. Bizonyosság: A mely győlekezet vallását és tanítását Isten eleitől-fogva csudákkal erőssítette, bizonyos, hogy az igaz Ecclesia.

De a romai Ecclesia vallását Isten eleitől-fogva sok csudákkal erőssítette. Tehát a romai Ecclesia igaz Ecclesia.

A bizonyosság első részét bévségesen megerőssítők ennek-előtte.

Supr. f. 210, 211, II. k.

Azért nem szükség arról szót szaporítani.

Második részét minek-előtte megbizonyíttuk, ezt a két dolgot kel eszünkben tartanunk:

I. Hogy a máii Ecclesiának szentségét és igazságát három-féle csudákkal állathattyuk:

Először: A keresztyénség kezdetin és gyarapodásának futamattyán lett csudákkal. Mert a szent Ágoston mondása-szerént; *Autoritas Ecclesiae, Miraculis INCHOATA*; az Ecclesia hiteles méltósága csudák-által kezdetett; terjedése és gyarapodása a keresztyén hitnek csudákkal öntöztetett, mint eléb bévségesen feljegyzők⁷.

Aug. tom. 6. cont. Ep. Fundam. c. 4.

⁷ Supr. f. 101, et seq.

Mert mikor Isten újonnan a keresztyén hitre, az Anyaszentegyház kebelébe akart hozni valamely pogány népet, sok és világos csudák által ébresztette a setéségekben-heverők szívét. Mikor a mártírok szenvedését böcsülletessé akarta tenni, hogy az ő vérek magva lenne a keresztyénség sokasodásának: látható nagy csudákkal ékesítette kedves bajnakinak vér-húllatását. Mikor a sz. gyölekezetek végezésit erőssíteni akarta¹: tagadhatatlan erős csudákkal szerzett hitelt azoknak: *Ut partim Conciliorum gravitate, partim Miraculorum majestate damnarentur Hæretici*². Ezek a csudák mind annak az Ecclesiának szentségét mutatták, mely, *per continuam Successionem*, egymás után következéssel, szakadás-nélkül egybekötött és eggyé-lett a régi Ecclesiával. Azért írja sz. Ágoston, hogy az Anyaszentegyház kezdetin szükség-képpen kívántattak a csudák: de minek-utánna elégséges hitelt szerzett az Ecclesia, csudának kel azt tartani, a ki újob csudákat kíván a hit erőssítésére³.

¹ Supr. f. 266.² Aug. de Util. Credendi. c. 17.

August. 22. de Civit. c. 8.

³ Supr. f. 192.

Másodszor: A keresztyénség gyökerezése- és állapotása-után, a hol az isteni bölcsesség alkalmasnak, hasznosnak vagy szükségesnek találta, sok és nagy csudák lettek. Így írja sz. Ágoston, hogy, *Etiam nunc*⁴, ő-idejében sok csudák látszottak; és, *Tam multa Miracula, etiam istis temporibus fiunt, ut nec omnia cognoscere; nec quæ cognoscimus, enumerare possimus*⁵; anyik, hogy azokat elő nem számlálhatni. Azok pedig, *Huic Fidei attestantur*⁶, az Anyaszentegyház igaz hitit erőssítik. És én itt fő-képpen ezekről a csudákról szóllok; mivel oly üdőkben lettek, mellyekben az új tanítók sem tagadgyák, hogy az apostoli tudománynak igazsága tündöklött.

Aug. 22. Civit. c. 8.

⁵ Augu. 1. Re-tract. c. 13.⁶ Aug. 22. Civit. c. 9.

Harmadszor: Az utolsó üdőkben szinte világ végéig marad az Ecclesiában a csudák jelensége. Mert Christus nem csak a régi és apostoli üdőkben virágzó Ecclesiának; nem-is minden igaz-hitű embernek ígérte a csuda-tételeket: hanem annak a közönségnek vagy Ecclesiának, melyben az igaz hit vagyon. Azért nem mongya Christus, *Signa sequentur primitivam Ecclesiam, omnes et singulos credentes*; hogy csak az Anyaszentegyház kezdeti, vagy minden hívó ember csudákat cselekeszik: hanem, *Signa eos, qui crediderint*, azok sokaságát, a kik hisznek, csudák követik. Innen vagyon, hogy szent János az Antichristus utolsó idejében írja, hogy oly profeták lesznek, kik tüzet bocsátnak szájokból és megölik ellenségeköt, bétészik az egeket, a vizet vérré változtatták, a földet sok csapásokkal ostorozzák.

Marc. 16, 16.

Apo. 11, 4.

Noha azért most a keresztyénségnek sem oly nagy, sem oly közönséges, sem oly meszsze terjedett szüksége nincs a csudákra, mint mikor első megtérése volt: de azért most-is vannak és világ végéig lesznek oly hasznai az új csudáknak, mellyekért a Christus igéreti-szerént illendő és alkalmas, ha tellyességgel nem szükséges-is, a csudák fényessége: 1. Hogy a hitben támadott sok botránkoztató vissza-vonyások-közöt erősítsenek csudákkal az emberek. 2. Hogy ennyi sok szabados fesletségek-közöt a csudák-által aítatosságra, isteni félelemre, igaz penitenciára indíttassanak minden rendek. 3. Hogy a gyógyulások- és egyéb isteni áldomások-által nevedegyék az isteni szerelem és hálá-adás azokban, kik Istennek csudálatos jó-voltát érzették a csudák-által.

Efféle minden-napi sok csudákról egész könyveket írhatnánk; de most ezekről nem emlekezem. Mert a két első rend-béli csudák elégségesek az Anyaszentegyház szentségének és igazságának ismértetésére.

Luc. 11, 15.

II. Hogy elég bátran és vakmerőjül kiáltották a sidók, hogy Christus a Beelzebub erejével űz ördögöt; Julianus Apostata és az ő czinkosi elég szemtelenül tagadták a Christus csuda-tételit, azt állatván, hogy az evangelisták csak költött dolgokat írták: de ezzel a bolond zajgással el nem hitették sem azt, hogy a Christus csudái ördögi mesterségek voltak; sem azt, hogy az evangelisták költött dolgokat írtak. Sőt bolondnak ítélte a keresztyén világ Julianust, hogy a mit ennyi szemes tanúk írtak; a mit senki soha kétesse nem tett, a mit az egész világ elhitt: azt ő kétségbe vette csak azért, hogy így tettszett néki.

Isidem argumentis convincendi Novatores, quibus ipsi uterentur contra Iulianum.

Azon-képpen a mostani újítók minden bizonyság- és jelenség-nélkül, merő oktanul kiáltják, hogy nem igazak, a miket írtak a régiek vagy mostaniak a sok pápista csudákról; hanem azok hamissan-költött és hazugúl-beszélt dolgok; vagy ha mi volt-is, ördögi csalárdság és játszottatás volt. Ennek semmi jelenségét vagy okát nem adgyák. Mert az ugyan meggyökerezett benne, hogy ha a régi, tudós, szent emberek olyat írnak, a mi kedvez a romai Ecclesiának, mingyárt bátran kiáltják, hogy hamis költés. Ha pedig akár-mely alá-való rossz könyvben olyat találnak, mellyel a pápa vagy papok, vagy a romai vallás gyaláztatik: azt csókollyák, égig dicsérik, csak nem imádgyák.

Valerius, li. 3. cap. 7.

Erre csak azt kel felelni, a mit Scaurus felelt a bírák-előt Variusnak: *Varius Scaurum mercede corruptum, Imperium populi*

Romani prodidisse, ait: Scaurus negat. Utri creditis? Sz. Ágoston, sz. Gergely, sz. Ambrus szemökkel-látott csudákat írásokban hadtak. Imez amaz goromba praedikátor ezer esztendő-után azt kiáltya, hogy azokban semmi nem vólt, vagy csak ördögi babona vólt. Ha eszünk vagyon, kinek kel hinnünk? Nem hiszem, hogy egész-eszű, a ki ezeket csak egybe-vesse-is amazokkal.

Nem szenvedgyük azért (mint-hogy eszesen nem-is szenvedhettyük,) hogy azokat a csudákat, mellyekkel írják sok tekintetes régi tudós emberek, hogy erőssítette Isten a romai Ecclesia vallását és régi szokását, valaki költött dolgoknak mongya. Mert oly emberek írták, és szemökkel-látott dolgokat írtak, kiknek méltán hitek vagyon. És ha ezek bizonyoságít kétségessé tésszük, minden egyéb régi dolgokat bizonytalanná tehetünk. Mivel nem nagyobb színnel kételkednek ezekről az újítók, mint ha valaki arról kételkednék, ha vólt-e valaha Corvinus Mátyás király, vagy Julius császár, vagy Annibal? Végezetre, ha a szent Atyáktól számlált csudák költött hamisságok vólnának: nem hihető 1. Hogy ennyi sok bölcs, szent emberek külömb üdőkben és országokban élvén, ily álhatatosan egy nyomban járnának, a dücsőült szentek segítségül-hívókra terjedett csudás jó-tételek feljegyzésében. 2. Hogy senki ezért őket meg nem szállította vólna, sőt az egész Ecclesia ezek írását halgatással javallotta vólna, mivel, a mint mondám, *Taciturnitas confessionem imitatur.*

Ita August. 10.
Civit. c. 18.

Cic. 1. de In-
vent. Supr. f.
210. II. k.

Azt sem veheti gondolkodásba, a kinek esze vagyon, hogy azok ördögi játszottatások vóltak. Mert nem oly csipás-szemű vólt sz. Ágoston, sz. Ambrús, sz. Gergely és a töb nevezetes régiek, hogy annyi itéletet nem tehetek vólna a szemmel-látott dolgról, menyit ezer esztendő-után egy paraszt predikátor. És a mint eléb mondám, Istennek atyai gondviselése nem szenvedhette, hogy ennyi száz esztendőök folytában, ennyi sok tettetes* csudákat cselekednék az ördög a hamisság erőssítésére, mellyeket ilyen tudós nagy emberek, sőt véllek-egyetemben az egész keresztyénség ellenzés-nélkül isteni csudáknak tartott; és azok-által okoson és méltán hitte, hogy jó a dücsőült szenteket segítségül hinyia. Egy szóval mind azok a jelek, mellyekkel mondám, hogy megválaszthatni az igaz és hamis csudákat, bizonyíttják a szent Atyáktól írva hagyott csudák igazságát. Az ellenkezők tagadásának pedig semmi egyéb erőssége nincsen az eláltalkodott vakmerőségénél.

* Tettetes = hamis.

Ezek így lévén, bizonyosságunk második részét világosan megmutatom, ha eléb ezt a két dolgot fundamentomúl vettyük: Először, hogy a minémű isteni csudákat előhozunk, nem azokat a hit és vallás ágait erőssítették, mellyekben velünk eggyeznek az újítók; hanem oly dolgokat, mellyeket ők a romai Ecclesiában kárhoztatnak: úgy-mint, hogy a dücsőült szentek templomihoz és tetemihez szarándokságban megyünk; hogy tisztellyük és aítatosan illettyük reliquiájokat; hogy a dücsőült szenteket kérjük Isten-előt-való segítségünkre; hogy szent misét szolgáltatunk, *etc.* Másodszer, hogy mikor Isten az ilyen cselekedetekre szem-látomást-való gyógyulásokat, vagy halottak támadását és oly egyéb szokatlan jókat cselekedett, mellyek a természet erejét meghaladták: akkor nyilván és világosan megerőssítette, előtte kedvesnek és böcsülletesnek mutatta, és velünk ismértette az ilyen cselekedeteket; mert ezeket ilyen áldomásokkal nem ékesítette volna, ha rozszzak és Isten-előt gyűlőlségesek vólnának.

Hogy pedig Isten ezeket illen csudákkal esőssítette, rövidségért csak egy-nehány tanúkkal, *Omni exceptione majoribus*, bizonyítom, kik nem füllel-hallott, hanem szemmel-látott dologrúl tésznek bizonyosságot.

Első tanú sz. Ágoston, ki magyarázván a maga szavait, mellyeket írt vólt, *Lib. de Vera Religione, cap. 25.* azt mongya: *Tam multa nostris temporibus fiunt Miracula; ut, nec omnia cognoscere; nec ea quæ cognoscimus, enumerare possimus;* hogy annyi csudák lettek ő-idejében, hogy azokat elő sem számlálhattya. És nem akár-minémű csudák: hanem, *Antiquis similia Divinarum signa virtutum, etiam nostris temporibus frequentari*¹; a régi csudákhoz hasonlóknak nevezi az ő-idejében lett csudákat, mellyeket, *Huic Fidei attestantur ista Miracula*², azon régi hit erősségének mongya. Azt adgya hozzá, hogy sok könyveket kellene írnyia, ha csak a sz. István-által lett csudákat feljegyzené-is: *Si Miracula sanitatum ea tantummodo velim scribere, quæ per gloriosissimum Martyrem Stephanum facta sunt, in Colonia Calamensi et Nostra, plurimi conficiendi sint libri*³. Mert két esztendő-alatt Hippon-várasában hetven efféle csudát említ, Calamában pedig, *Incredibili multitudine superat*, sokkal többet.

Egy külömbiséget tészzen sz. Ágoston a régi és új csudák között, hogy az új csudák nem foglaltattak oly méltóságos írásokba, sem annyira ki nem terjedtek: *Canon quippe Sacrarum*

August. 1. Re-
tract. c. 13.

¹ August. 22.
de Civit. c. 8.
sub initium.

² Ibid. c. 9.
init.

³ Ibid. c. 8.

Aug. 22. Civit.
cap. 8.

literarum quem diffamatum esse oportebat, illa (prisca) facit ubique recitari, et memoriae cunctorum inhærere populorum: hæc autem (nova) ubicunq̃e fiunt. etc. Mert a régiek sz. Írásban vannak és a sz. Írással-együtt híresek az egész világon. Mely két dolog nem találtatik az újakban; és arra-nézve nincs-is ezeknek mindenütt oly hitek, mint a régieknek.

Ezeket fundamentomúl vetvén, azt írja sz. Ágoston¹, hogy jelen vólt Mediolanumban, mikor a sz. Gervasius és Protasius testét tisztességesb helyre vitte sz. Ambrus. Akkor egy vak-ember megilletvén kezkenőjével a koporsót és szemét azzal megtörölvén, mingyárt meggyógyúlt. Az-után² köszvényes, kólikás, fene-ette embereket számlál, kik a sz. István tetemét vagy magok illették, vagy annak illetésével szentelt virágot, ruhát és egyéb akár-mit fájdalmas helyekre tettek, és mingyárt meggyógyúltak. Ugyan-ezen sz. István teteme illetésével nem csak egy apácza, hanem az Eucharius, az Eleusius, a Bassus gyermeki halottaiból feltámadtak. A Hesperius háza mikor ördögi gonoszsággal háborgattatnék, sz. Ágoston egy papot küldé oda, ki, *OBTULIT* íbi *SACRIFICUM* *Corporis Christi*, ott misét mondván, megszabadítá a házat. Florens-nevű szegény ember Hippon-várasában a negyven mártirok koporsójához menvén, felszóval kérte őket, hogy segítsék szegénységét. És noha ezt némellyek megneveték; de meghallgaták a sz. mártirok. És mikor a tengerhez ment vólna Florens, oly halat találá a parton, melynek gyomrában drága gyűrű vólt, és annak árával segítette magát.

Ezek mind sz. Ágoston írási, mellyekben csak a pápista szokások és vallások erőssítetnek isteni csudákkal, úgy-mint a szentek segítségül-hívása, a mise áldozattya, a sz. tetemek böcsüllete, a szent helyekre-való szarándokságok.

Láttam, a ki erre kettőt felelt: Eggyiket, hogy sz. Ágoston ezeket nem maga javallásából, hanem a község vélekedéséből írta. Másikat, hogy azokat mind más írta a sz. Ágoston könyvébe. De ezek kábaságok. Mert sz. Ágoston egy szóval sem jelenti, hogy más valaki beszédit írja, hanem látott és tapasztalt dolgokat mongya, hogy ír. Ha ezek csak a köznépek csalogatási vóltak, és sz. Ágoston-előtt hitek nem vólt: siketségre nem vehette, hanem pásztori kötelessége-szerént tartozott ezeknek hamissítására fordítani nyelvét és pennáját. Azt-is ki hidgye, hogy más valaki tóldozta ezeket a sz. Ágoston Írásához? Ezer esztendő forgásában

soha senki ezt csak gyanúság-képpen sem említette; sohúlt egy könyv nem találtatott, melyben mind ezek a sz. Ágoston írásiban nem vólnának. Ha mindent szabad a sz. Atyák írásból kihadni és letörteni, valamit nem javallanak az újítók: senki semmit a sz. Atyákból nem bizonyíthat az újítók-ellen; mert künyű nékik azt mondani, hogy ezeket más valaki írta a szentek könyvébe.

¹ Ambr. Serm.
91.

Második tanú sz. Ambrus¹, ki nem csak annak a vak-embernek gyógyítását említi, mellyet hallók, hogy sz. Ágoston látott: hanem a sz. Gervasius és Protasius testénél lett csudákrúl így emlékezik: *Vidistis ipsi, multus Dæmoniis purgatos: plurimos, ubi Vestem Sanctorum contigerunt, iis quibus laborabant, debilitatibus absolutos: Umbra quadam Sanctorum Corporum, plerosque sanatos cernitis. Quanta Oraria jactantur! quanta Indumenta, super Reliquias sanctissimas! Et tactu suo, medicabilia reposcuntur. Gaudent*

² Ambr. epi. 85. *omnes extrema linea contingere; et qui contigerit, salvus erit*².

³ Libros Quatuor Dialogorum.

Harmadik tanú Nagy sz. Gergely³, ki négy öreg könyvet írt azokrúl a csudákrúl, mellyek ő-idejében lettek Olaszországban. És nem valami gaz híreket írt, hanem, *Quæ, bonis ac fidelibus viris attestantibus, agnovi, vel per memetipsum didici*⁴; a mit vagy maga látott, vagy igaz-mondó hív tanúktúl értett. Ezekben pedig csak olyan csudák vannak, mellyek vagy a romai vallás részeit, vagy a romai hiten-való emberek szentségét erőssítik.

⁴ Initio lib. 1.

Negyedik tanú Turonensis Gergely, ki, *Libris de Gloria Martyrum; Et, de Gloria Confessorum*, egész könyvekben egy-néhány száz csudát említi, mellyekkel Isten a romai hitet erőssítette.

Theodoret. li.
8. de Curandis Græcorum Affect. sub. fin

Ötödik tanú Theodoretus, ki minek-utánna azt mondotta vólna, hogy a mártirok templomi nagyok, sok ékességgel tekintetesek, és hogy ezekben minden-nap dicsérik Istent, ezeket írja: *Qui homines prospera sunt valetudine, conservari eam sibi a Martyribus petunt: qui vero ægritudinem aliquam patiuntur, sanitatem exposcunt: qui peregre prosiciscuntur, petunt Martyres sibi comites esse in via, vel potius Itineris duces. Non qui se ad Deos accedere arbitrentur, sed qui ORENT DEI Martyres, tamquam divinos homines, INTERCESSORESQUE sibi eos apud Deum advocent. Pie vero fideliterque precatos, ea maxime consequi quæ desiderant, testantur illa, quæ VOTORUM Dona persolvunt, manifesta adeptæ sanitatis indicia. Nam alii quidem Oculorum, alii Pedum, alii porro Manuum simulachra suspendunt, ex Argento, Auroque confecta. Hæc omnium spectaculo exposita, testantur morborum depulsionem; cujus ipsa,*

certissima signa sunt, a sanitate-consecutis allata. Vak, a ki nem látta, hogy efféle számtalan csudák a romai Ecclesia hitit és vallását erőssítik.

Nincs szándékom, hogy az újítók kérődésit megrostállyam, mellyekkel csúfollják és gyalázzák az Anyaszentegyház csudáit; de valaki ezt a két dolgot meggondollya, künyű minden nyálaszkodásokat füstbe bocsátani. I. Nem tagadgyuk, hogy könnyen és lágyan nem kel hinni, mikor valamit csudáltatnak; mert találtattak sok hamisság-költők, és a régi írásokban-is bizonytalan csudákat említnek némelleyek. De egy az, hogy soha effélének helyt és hitelt nem adott az Anyaszentegyház. Abból pedig, hogy némelleyek hamis csudákat költöttek, bolondság minden csudákat kétségessé tenni, vagy azoknak hamisságával a romai Ecclesiát terhelni. A ki hamissat írt, pírüllyon és bűnhödgyék érette. Mert hogy valaki hamis csudákat írt, nem következik, hogy minden csudák hamissak. És ha az Ecclesia a hamis csudát decretomával nem javallotta, nem-is gyalázódik ezzel. II. Noha a szentek csudáiközzül némelleyek apróléknak tetszenek és nevetséget szereznek a predikátorok-előt: de ezekbe jusson, hogy a mint ők csúfollják az olyan csudákat, Lucianus hasonló-képpen csúfolhatta vagy a Bálaam számára szóllását, vagy a Rafaél halát és ördög kötözését, vagy az Illyés profeta hollóját, vagy a mely csudát Úrunk cselekedett, mikor a füge-fát megátkozta és megszáraztotta. És valamit a predikátorok felelnének a Lucianusnak ezekről a csudákrúl, azont felellyék magoknak a szentek csudáirúl.

Si inter Prædicantes unus Fur est: non sequitur Omnes esse tales.

4. *Az Anyaszentegyháznak harmadik jeléből négy bizonyossággal mutatom-meg, hogy igaz Ecclesia a romai.* CATHOLICA.

No. 1. *A romai Ecclesiánál egyéb győlekezet nem vólt, melybe mehettek száz esztendő-előt, a kik üdvözülni akartak.*

I. Bizonyosság: Csak az lehet közönséges Anyaszentegyház, melybe bémehettek, sőt tartoztak bémenni ez-előt száz, két-száz, három-száz, ezer esztendővel, valakik akartak üdvözülni.

A romai Ecclesiánál egyéb győlekezet nem vólt, melyhez ez-előt száz, két-száz, három-száz, ezer esztendővel tartoztak vólna menni, a kik üdvöségeket keresték.

Tehát a romai Ecclesiánál egyéb győlekezet nem lehetett közönséges Ecclesia.

A bizonyosság első részét ez-előt megbizonyítók¹, és világoson¹ kitettség a felállatott két fundamentomból²: I. Hogy senki nem

¹ Supr. f. 216. II. k.

² Supr. f. 153.

üdvözülhet, az igaz Ecclesia társasága-kivül. Azért senki nem köteles, hogy a Christus házasságátúl elszakadott Ecclesiába, vagy inkább az Antichristus iskolájába mennyen és annak társaságában maradjon; hanem ahoz kel folyamni, a mely Christus jegyese lévén, fiakat szül néki. II. Hogy az Isaias mondása-szerént mindenkor nyitva kel az Ecclesia ajtajának állani, hogy bémehessen a Christus aklába, valaki az ő tagjai-közzé akarja magát adni.

Supr. fol. 176,
177. II. k. Isai.
60, 11. ca. 35,
8.

¹ Supr. a f.
176, 177. II. k.
² Supr. fo.
19, 20, 43, 44.
II. k.

Supr. fol. 678.
44. II. k.

Eléb feljegyzett¹ bizonyoságit ennek az igazságnak újonnan nem említem; csak az jusson eszünkbe, a mit nem régen mondánk², hogy ha minden üdő-folytában oly Ecclesia nem vólt, mellyet megismérhettek a sidók, pogányok, eretnekek; és tartoztak, hogy ennek társaságába állyanak: nyilván következik, hogy az Isten úgy bánt az emberekkel, mint ha egy tirannus azt parancsolná, hogy minnyájan az ő-tőlle nevezett várasba mennyenek; mert a ki ezen-kivül találta, fejét, jószágát elveszti; oly várast nevezne pedig, mely régen porrá lett, vagy ha fenn-ál, senki nem tudhattya, hol vagyon és mint kel abba menni. Vallyon igaz, és hívei-szerető fejedelem nevet érdemlene-e az ilyen tirannus? Isten törvényt szabott, hogy az Ecclesia-kivül mindennek el kel veszni; üdvösség vesztés-alat kötelezett mindeneket, hogy ennek dajkálkodása-alá adgyák magokat. Tehát ha a mi kegyelmes Úrunknak emberekhez való kegyességét meg nem akarjuk gyalázni, mód vólt mindenkor az Ecclesiába menésben. Mert ha Istennek a barmokra oly gondviselése vagyon, hogy szükséges dolgokban fogyatkozások ne légyen: inkább gongya vólt arra, hogy a mi szükséges a lélek üdvösségére, abban meg ne fogyatkozzunk. Azért azt mondhattuk itt, a mit szent Cyprianus nem sokkal különböző dologban: *Hoc est*

Cypr. epi. 69.
alias lib. 4.
ep. 10.

DEUM non credere; hoc est rebellem adversus Christum, et adversus Evangelium ejus existere: ut, cum ille dicat, Nonne duo passeris ve-neunt, neuter eorum cadit in terram sine Patris voluntate; et probet, sine conscientia, et permissu DEI, etiam minora non fieri: tu existimas, Sacerdotes DEI sine conscientia ejus in Ecclesia Ordinari?

Második része az erősségnek kitettség: I. A mostoha atyafiak vallásából. Kik nem egyébért vítattyák, hogy elfogyhat és elrejtethetik az Ecclesia; hanem azért, mert magok tudgyák, hogy Luther-előt ezer esztendeig nem tatálnak győlekezetet, melynek társaságába mehetett a sidó, vagy pogány, vagy eretnek: hanem csak a romai Ecclesiát, vagy azokat a győlekezeteket, mellyeket magok-is a pártosok tévelygőknek tartanak, tudni illik, a görögöket

és hussitákat. II. Ha vólt más Ecclesia a romain-kivül, melyhez tartoztak járúlni az úta-vesztettek, hogy attúl sacramentomokat és tiszta tanítást vegyenek: mongyák-meg, mellyik vólt? És hogy ezt jobban szorítsuk: ha valaki a sidók vagy törökök-közzül ez-előt három-, négy-, öt-, hat-, hét-, nyólcz-száz esztendővel keresztyénné akart lenni; ha a görögök-közzül igaz útra igyekezett valaki térni: micsoda Ecclesiába kellett menni keresztség- és igaz tudomány-vételért? Titkos és láthatatlan győlekezetbe nem tartoztak menni; mert az ilyen győlekezetet senki fel nem találhattya. Christus Úrunk-is oly Ecclesia társaságára kötelez, melynek pásztori, tanítói vannak, kik a sacramentomokat igazán szolgálattattya, a szent Írást tisztán tanították. Nem-is gyarapodhatott

Rom. 10, 17.

NOTA.

*Quis? Ubi?
Quando?*Græcos,
Hussitas.

Azért nem tagadhattyák az ellenkezők, hogy a mely sidó vagy pogány Christushoz akart térni a megnevezett üdőkben, a romai Ecclesiához kellett magát adni, hogy a keresztség- és az Isten igéjének hirdetése-által béóltatnék Christusba. Ez elégséges jel, hogy a romai győlekezet igaz Ecclesia. Mert senki nem tartozik azzal, hogy a hamis tanítóktól tanúllyon és azok engedelmessége-alá vesse magát, az-az, hogy a Christustúl elhanyatlott Ecclesia tagja légyen. Sőt minden ember arra köteles, hogy ha az ördög synagógájában és az Antichristus országában vagyon, kimennyen belőlle, a mint hogy ezt erőssen parancsollya Isten

Ita Rulichius,
in Bonis Novis.

NOTA.

Apo. 18, 4.

No. 2. *A pogány nemzeteket a romai Ecclesia szülte Christusnak.*

Mondám ennek-előtte, hogy az Ecclesia Christus jegyesének nevezetik, mely nem magtalan, hanem fiakat szül Istennek. Azért ebből ilyen bizonyság támad:

II. Bizonyság: Azt kel és nem egyebet Christus jegyesének és közönséges Ecclesiának tartani, mely ő-néki a pogányságból fiakat szül.

Csak egyedül a romai Ecclesia szülte a pogány nemzeteket Christusnak, midőn őket a bálványozásból a Christus ismételre hozta. Ergo, etc.

Első részét a bizonyásznak négy jelenséggel, és régi fő

¹ Supr. f. 218. Doctorok tanításával erősítők ennek-előtte¹. Mert nem egyéb győlekezetnek, hanem a Christus Ecclesiájának ígértetett, hogy a

II. k

² Supr. f. 215. pogány nemzeteket Christus igájába fogja²; vad-erkölcsöket megszelídíti és csudálatos változással mennyei emberekké teszi azokat, kik annak-előtte tellyességgel földhöz és testhez ragaszkodtak volt. Ezt a nagy változást Istennél egyéb senki nem cseleked-

II. k.

³ Supr. f. 85, 86. hette, mint ez-előt sz. Ágostontúl értők³. Az Istennek kegyes gond-viseléséhez sem illet, hogy ennyi esztendő-túl-fogva, mind azokat, valakik Christushoz akartak térni és tellyes szűvből igyekeztek Istennek kedveskedni, veremre és veszedelemre vitte légyen; mint-hogy arra vitte volna, ha az igaz Ecclesia-kivül gyójtotte

⁴ Supr. fol. 100. volna egybe őket. Végezetre, a mint eléb mondám⁴, és minden

⁵ Niracula in Conversione Gentium, vide apud Sozom. lib. 2. c. 5, 6, 7. nemzetségek megtérésének historiajából kitettszik⁵, csuda-tételekkel, fedhetetlen szent étellel, mártiromság-szenvedéssel térítették a szent emberek a pogány népeket Christushoz. Ezekhez pedig Istennek kivált-képpen-való segítsége és munkálkodása kívántatott. Ha

azért Isten segítő társ nem lehet a hamisság terjesztésében: nem kel hinni, hogy tévelygő győlekezetek társaságába vitettek a pogány népek, midőn az evangeliom fényességére hozattak.

Oscæ 9, 14. Ugyan-is Istennek igaz átka-szerént száraz emléjek, magtalan anya-méhek vagy az eretnek győlekezeteknek: *Da eis Vulvam sine liberis, et Ubera arentia*. Azért soha nem olvassuk, hogy csak egy pogány nép-is elsőben eretnekségre tért volna. Mert noha Ulfilas a gothusokat megcsalá és arianusokká tévé: de eléb ezek-is igaz hitre vitettek vala; *Antea radiis Divinae cognitionis illustrati, pascebantur dogmatis Apostolicis*.

Theodo. li. 4. c. ult. Sozom. 1. 6. c. 37.

Második része a bizonyásznak sok-képpen erősítettetik a historiákból. Mert vegye-elő ember akár-mely nemzet kronikáját; keresse-fel, mi üdőben? ki-által? mi-módon? és mely hitre jöttek

a pogányságból a nemzetségek? mingyárt eszébe vészi, hogy a romai hiten-való püspökök, papok, barátok predikállása-által terjedt az evangéliom a pogányság-közöt. Tekíncsd-meg Illiricust a hatodik, hetedik és következő Centuriák második részében; fel-^{Illyricus, Centur. 5, 6, 7, 8, 9. cap. 2.} jegyzi a nemzetségek megtérését: de egy pogány országot nem nevezhet, melyet a romai hiten-való pásztorok nem hoztanak volna Christushoz. Ennek-felette a sok érsekségek, püspökségek, klastromok, templomok, oltárok, segrestyék, barátok, búlcsujárások és több hasonló rendek, szokások, szer-tartások, mellyek közönségesek voltak a Luther támadásáig minden keresztyén nemzetségeknél; nem egyebet mutatnak, hanem hogy a pogányságból abba a győlekezetbe vitettek, melyben efféle dolgoknak helye és böcsületi vólt.

De rövideden a historiákból mutassuk-meg mondásunk igazságát.

Először: Nem szükség arrúl szóllanunk, hogy ez utolsó két-száz esztendő-alat a pogány nemzetségek nem egyéb hitre tértek a romainál. Mert mindeneknél tudva vagyon, hogy nap-keleti Indiában, Jáponban, Chinában; nap-nyugati Peruban, Mexicumban és több sok országokban annyira eláradott a pogányság-közöt a Christus isméreti, hogy csak az egyik Indiában-is hetven-ezer templomnál többet építettek a két-száz esztendő-alat. Csak a jesuitáknak kilenczven-hét helyen vagyon lakó-helyek ezekben az országokban. Egész Európa Ásiával-együt sem tézen anyit, a menyi helyre terjedett két-száz esztendő-forgásában a Christus zászlója a pogány népek-közöt. Ezek pedig a nagy hatalmas tartományok a romai hitre hozattak a barátok, jesuiták és egyéb rend-béli papok predikállásával; nem fegyverrel, sem vér-ontással. Mert noha a világi úraságot a lusitanusok és spanyólok fegyverrel nyerék: de a hitet predikállással, szent étellel, csudákkal terjeszték az egyházi emberek. Kik jól tudták, a mit igazán tanít a tridentomi conciliom, hogy azokon, kik a keresztség-által az Ecclesia birtokába nem adták magokat, nincs az Ecclesiának hatalma, hogy őket a hitre kényszeríthesse. Azért mind szent Gergely, *Lib. 1. epist. 45.* mind a több pápák, *Cap. Majores. De Baptismo. Distinct. 45. Cap. de Judæis.* világosan tanítták, hogy nem szabad a hitre erőltetni azokat, kik meg nem keresztelkedtek. Tudták ezeket a végezéseket, a kik Indiában predikállottak: azért a hitet nem erőszakkal, hanem könyörgéssel, bőjtöléssel, jó példával, tanítással, csuda-tételekkel gyarapították.

I.

Vide supr.
fol. 199.

Trident. Sess.
14. cap. 2. Ex 1.
Cor. 5, 12.

II. Másodsor: Azt sem szükség sok szóval bizonyítani, hogy a kik az apostoloktól és az ő tanítványoktól Úrunk születésétől fogva öt-, vagy hat-száz esztendeig megtértek, a romai győlekezet vallására hozattak a pogányságból; mert, a mint eléb haliók, az újítók-is vallyák, hogy szent Gergely pápáig megmaradott a romai Ecclesiában az apostoli tudomány. Melyből következik, hogy valakik az üdő-alat az apostoloktól vagy az ő tanítványoktól és keresztyén fejedelmektől az apostoli hitre hozattak, azok a romai Ecclesia társaságába vitettek. Azért mikor sz. Athanasius Frumentinust Indiába küldvén, *Factis per eum multis, et stupendis curationibus*¹, sok csudák-által terjeszté az evangeliomot; mikor Moyses barát a saracenusokat Christushoz hajtá²; mikor egy galliai püspök Burgundiát megtéríté³; végezetre, mikor egy jámbor sz. pap misét mondván egy házban, melyben az ördögök-miat nem lakhattak, megtisztítá a házat, és a persiai királyt sok népekkel együt keresztyénné tévé⁴: ezek és a töb jámborok a romai győlekezet egyességére hozták csuda-tételek-által a pogányokat. Mert a mint mondám, szent Athanasius idejében az egész keresztyén világ eggyezett a romai Ecclesiával. Kiket küldött pedig szent Péter Olasz-országba, Galliába, Német-országba, hogy prédikállyák az evangeliomot, hoszzú laistromban felírta Baronius⁵. Sőt Munsterus Német-országról így emlekezik: *Petrus Apostolorum Princeps, misit ad Ripam Rheni, Maternum, Eucharium, Valerium, ut Germanis annuntiarent Christum*⁶.

¹ Anno 340.
Sozom. lib. 2.
c. 24. Socrat.
li. 1. c. 19.
² Sozom. li. 6.
c. 38. Ruffin.
l. 2. c. 6.
Theod. l. 4.
c. 23.
³ Socrat. li. 7.
c. 30. Niceph.
li. 14. c. 40.
⁴ Theodor. Lectur.
citatus
supr. f. 418.
⁵ Baron. tom.
1. Anno 46.

⁶ Sebast.
Munst. Cosmogr. li. 3. f.
324.

⁷ Staplet. Admirand. Urb.
li. 2. c. 5. Petr.
Cudsem Hyperaspi. Desperata causa
Calvini, c. 24.
fol. 312.

⁸ Munst. lib.
2. fol. 50. Vide
Gregor. lib. 7.
ep. 112.
Bavaria.

Ezek így lévén, csak azt kel megmutatnunk, hogy Úrunk születése-után hat-száz esztendő-től fogva valameny pogány népek megtértek a romai hiten-való tanítók- és fejedelmek-által jutottak a Christus ismételire. Hogy pedig nagyobb hitele légyen bizonyításunknak, békét hagyok a catholicusoktól íratott historiáknak⁷: hanem csak Munsterus lutherista ember szavaiból akarom ezt az igazságot bizonyítani, ki noha örömet mardossa a romai vallást; de a sok historiák igazságától meggyőzetvén, megvallyá, hogy a romai győlekezet fiai-által terjedett a Christus országa a pogányokra.

Azért hat-száz és hét-száz esztendő-tájban sz. Gergely pápa-által írja, hogy ANGLIA, keresztyénné lett: *Sub Imperatore M. Antonino Vero, Angli, Lucio ipsorum Rege id per Epistolas ab Eleutherio Papa postulante, conversi sunt primo ad Fidem Christianam. Saxonibus irruentibus, extincta est Fides Christi in Anglia, usque ad tempora Sancti Gregorii*⁸, etc. BAVARIÁBAN a szent Pál

tanítványi predikáltak az apostoli üdőkben: de az-után ismét eláradt a pogányság¹. Azért újonnan szent Rupertus predikálásával térítették az igaz hitre: *Anno Christi, 612. Rupertus Episcopus Vormatiensis, Theodorum Ducem Bavariae cum multitudine populi, ad fidem Christi induxit: qui Dux, deinde fundavit Episcopatum Salczburgensem*². HERBIPOLIS tartományában Conon pápa ezen hat-száz esztendő-folyásában küldé sz. Kilianust, ki sok lelkeket téríte Christushoz: *Divus Kilianus, a Conone Romano Pontifice in Germaniam missus, ad praedicandum Verbum Christi apud Herbipolenses: ubi verbo, et exemplo, multos ad Fidem convertit, tandem, una cum Sociis, pro Veritate occubuit*³.

Hét- és nyolcz-száz esztendő-közöt sz. Bonifaciust a romai pápa NÉMET-országba küldé, ki-által annyian térének Christushoz a pogányságból, hogy német-országi apostolnak neveztetnék Bonifacius: *Circa Annum Christi 730. cum Gregorius Tertius Romanam Sedem occuparet, Germani pro bona parte, praesertim Thuringi, Franci, et Suevi, conversi sunt per Sanctum Episcopum Bonifacium ad Fidem CHRISTI. Fuit Bonifacius natione Anglus, vocatusque fuit Vunfridus: sed Romae a Pontifice Romano, fuit alio appellatus nomine, atque destinatus in Germaniam; ubi 36. annis, sine cessatione Christum annuntiavit. In Frisia deinde praedicans Christum, Martyrii coronam est adeptus. Ezen-üdő-alat a Nagy Károly császár meggyőzé a SAXONIAI népeket és az igaz hitre hozzá: *Anno Christi 785. domita est tota Saxonia a Carolo Magno, atque Fidei Catholicae subdita, quae antea saepe a suscepta Fide desciverat*. Ugyan akkor Villebrordus és Volframus FRISIÁT a Christus ismétretire hozták⁴: *Occubuit apud Frisios pro fide Christi, Divus Bonifacius Germaniae Apostolus. Missus est autem Volframus Episcopus Senonensis, vir pius, et religiosus, qui Gentem illam convertit ad Christum*⁵.*

Nyolcz- és kilencz-száz esztendő-közöt sz. Methodius és Cyrilus barátok MORVA-országot keresztyénné tették: *Imperante Graecis Michaële, Cyrillus Apostolus Slavorum, una cum Methodio, posuerunt fundamentum Christianae fidei in Moravia: erexerunt Ecclesiam Episcopalem in Oppido Veligradensi*. BOLGÁR-ország-is e korban tére Christushoz, és az ő első királya barátta lett: *Circa annum Christi 868. pestis Regionem invasit. Rex suasu sororis, Christum invocat; sedataque est pestis. Primi Christianus Rex in Bulgaria, Trebellius vocatus; is Monasticam secutus vitam, Regnum filio reliquit*⁶.

¹ Munst. lib. 3. fol. 629.

² Munst. lib. 3. fol. 323. Herbipolis.

³ Munst. lib. 3. fol. 686.

Germania. Munst. li. 3. fol. 323, 705. Nauecl. etc. Thuringia. Franconia. Suevia.

Saxonia. Munst. f. 323. Sigebertus, Aemil. etc. Frisia.

⁴ Munst. fol. 323.

⁵ Munst. lib. 3. fol. 753.

Moravia. Munst. lib. 4. f. 893. l. 3. f. 810. Aencas Silvius, etc. Bulgaria.

⁶ Munst. lib. 4. fol. 917.

- Kilencz-száz és ezer esztendő-közöt az első Henricus császár segítségével a BRANDEBURGI Margroffság kitére a pogányságból: *Anno Christi 920. per Henricum Primum, Marca Brandenburgensis Christianæ Religioni adjuncta*¹. DANIÁnak nagy része-is akkor lén keresztyénné: *Otto Primus, interiora Daniæ invitavit ad Christi cognitionem*². A prágai szent Adalbert püspök a MAGYAROKAT és LENGYELEKET, a pogányságból keresztyénségre hozta, kik a romai pápátúl nem csak püspököket és szerzetes jámborokat, de királyi koronát-is nyerének.
- Polonia.* Godefríduš Bullionius hadnagysága-alat hat-száz ezer gyalog, száz ezer lovas méne PALÆSTINÁba 1096. esztendőben; és megvévén Jerusalemet, a nap-keleti országokban újonnan felállaták a keresztyén hit böcsülletit. Egyéb historiák ezen-üdőben írják, hogy észak-felé NORVÉGIÁT és GOTLANDIÁT szent Adelvaldus, Bruno és egyebek a keresztyén hitre hozták.
- Livonia.* Ezer száz és két-száz esztendő-közöt sz. Meinhardus LIVONIAIÁT a keresztyén hitnek igaz világosságával bétölté: *Meinhardus vir religiosus, paulo ante annum 1200. a Christo nato, linguam Gentis magno labore didicit, paulatim instruxit (Livones) Divina Religione: factus Episcopus, Successit illi Bertholdus, Cisterciensis Abbas. Rigensis Episcopus, ordinatione Romani Pontificis, factus est Archi Episcopus. Anno Christi 1186. vir religiosus Meinhardus, in Livonia cæpit prædicare Christum, etc.* Ugyan-ezen üdő-alat FINLANDIA a suetiai Ericus király idejében Christushoz tére az upsaliai püspök tanításából. A POMERANUSOK és VANDALUSOK akkor lének keresztyénekké a bambergai püspök predikálásából: *Viro sancto Ottone Bambergensi Episcopo, sponto sibi Prædicationis officium in Vandalos adsciscente, Vratislaus Princeps cum Proceribus, Fidem Christi accepit*³. *Anno Christi 1124. Otto Episcopus Bambergensis, profectus in Pomeraniam, convertit ad Christi Fidem*⁴. Úgy vagyon, hogy annak-előtte az első Ottó császár idejében megtértek vala a pomeranusok, de ismét elhajlottak vala⁵.
- Ezer két- és három-száz esztendő-közben a második Fridrik császár idejében Palestinából kiűzetének a keresztyének⁶. Azért a teutonicus vitézek-közzúl, a kik megmaradtak vala, kérék Frideriket, hogy az ő engedelmeből a PRUSSIABAN-lakó pogányságot (kik sok rablásokat tésznek vala a szomszéd országokban,) birodalmok-alá vethetnék. Megengedé a császár. Azért elsőben megvévék és annak-utánna keresztyénné tévék egész Prussiát.
- Prussia.*

Brandenburg.
¹ Munst. lib.
 3. f. 323. et
 766.

Dania.

² Munst. lib.
 4. fol. 814.

Hungaria.

Polonia.
 Munst. lib. 5.
 f. 1006. Cud-
 sem. loc. cit.
 f. 322. ex
 variis.

Norvegia.
 Gothia.

Livonia.
 Munst. lib. 3.
 fol. 786.

Munst. f. 323.

Finlandia.

Munst. li. 4.
 fol. 846.

Pomerania.
 Vandalia.

³ Munst. lib. 3.
 fol. 768, 770.

⁴ Idem, f. 323.

⁵ Munst. f. 666

⁶ Verba Munst.
 li. 3. f. 777.

Ezer három- és négy-száz esztendő-közben Jagello, litvániai herceg, a lengyel királysággal egyetemben felvévé a keresztyén hitet, magát Vladislausnak keresztelteté; LITVA-országot és SAMOGICIÁT az igaz hitre hozá: *Anno Domini 1386. Jagello Magnus Dux Lithvanice, venit Graccoviam: baptizatus, Vladislaus dictus: sumsit secum multos Viros Religiosos atque Episcopos, et abduxit Lithvaniam ab errore Idololatriæ. Samogitios etiam, ad Christi fidem ductos, baptizari fecit.*

*Lithvania.
Samogitia.*

Munst. lib. 4.
fol. 902.

Bévebben emlekezhettünk volna a pogány nemzetek megtéréséről, ha egyéb historiákból és nem a Lutheristák tulajdon vallásokból akartam volna ezt feljegyezni. Emlekezik Paulus Æmilius, Vincentius Bellovacensis és egyebek, mint tanította sz. Columbanus BURGUNDIÁT és SUEVIAT; sz. Lupus LOTARINGIÁT. Genebrardus szent Amandusról mongya, hogy ARTESIÁT megtérítette. Valefredus Strabo megírja, mint hozta sz. Gál HELVECIÁT az igazságra. Sigebertus a sz. Eligius, Romaculus és Rodoaldus munkálkodását FLANDRIABAN és TREVERIS tartományban emlekezetre megírta, *etc.* De, a mint mondám, megelégszem a Munsterus tanú-bizonyosságával.

Ezek-közzül pedig, kik-által a pogány setéségből kitisztítottak ennyi nemzetségek, és világ-szerte nagy elő-menetellel terjedett a Christus dücsössége: senki nem vólt, ki a romai pápához nem halgatott volna és azt a hitet nem erőssítette volna tanításával, szent életével, csudákkal, vagy ugyan vérének pecsétivel-is, mellyet most a közönséges romai Ecclesia követ. Mert senkinél titkon nem lehet, valaki csak küszöbrül köszönt-is a historiáknak, hogy egyéb hiten-való keresztyének akkor nem vóltak, hanem csak a romaiak, mint kitettség a püspökségek rendeléséből, a templomok épületiből, és a Christus ismétetre téréstül-fogva Luther támadásáig megtartatott szokásokból.

Ha azért CHRISTUSnak ígérte az Atya, hogy úralkodik tengertül-fogva tengerig, és az egész földnek minden határáig; ha az igaz isteni tudomány aczél-pörölyének erejével kellett a rettenetes homályból és tapasztalható setéségből kitisztíttatni e világnak; ha CHRISTUSnak gongya vagon az ő tisztességére és országának terjesztésére; végezetre, ha igazán írták a profeták, hogy a pogányság bálványozása a Christus tanítása-által földre tapodtatik: nem

*Infra, lib. 15.
c. 1, 3. initio.*

kélkelkednünk, hogy a pogányság-ellen triumfáló romai győlekezet CHRISTUS országa és Ecclesiája. Nem olyan inatlanok azért, avagy erejekben megfogyatkozottak a romai Ecclesia építői, mint

az új hit-faragók, kik csak a keresztyénségben plántáltatott es gyökerezett tudományt szaggattyák, soha egy pogány nemzetség nyakába sem adgyák a Christus igáját. Miképpen pedig e koráig a pogányságon semmi erőt nem vettek az új tanítások, úgy ezután se várjuk, hogy ebben törjék fejeket a predikátorok. I. Mert Katus aszszony-mellől a meleg ágyból nehéz kitollázkodni. Mivel azért a predikátorsághoz szükséges a menyetske: nehezen vészik arra magokat az úrain, hogy sz. Péterrel azt mongyák; *Ecce nos reliquimus omnia*. Ugyan-is ki szakállában motozna a gyermek, ha othon nem laknék predikátor úram? Ha azért a nyűgbe-vetett ló meszsze nem nyargal: ne féltsük, hogy apostoli módra e világon által-fussanak a szomszédok. II. Mert a magok hitinek fundamentomi-szerént hivatallyok-ellen cselekednének a predikátorok, ha a pogányokat tanítanak; mivel az egyházi szolgáltnak rend-szerént-való hivatallyát attúl a községtúl mongyák, hogy kel venni, a mellyet tanítanak. A pogányok pedig soha őket nem híják. Azért, ha egy váras más várasnak nem rendelhet pásztort, hanem csak magának: nem látom, mint rendelhessen Vittemberga Calecutnak lelki-pásztorokat.

Ezekből megérthettyük, mely méltán böcsüllötték, mint annyokat, minden ecclesiák a romai győlekezetet. Irenæustúl és Optatus-túl nem régen¹ hallók, hogy valakik CHRISTUS hívei akarnak lenni, a romai Ecclesiához kel győlni. Athanasius minden ecclesiák annyának²; Cyprianus minden ecclesiák gyökerének és anya-méhének nevezi a romai győlekezetet: *Hortati sumus, ut Ecclesie Catholicæ Radicem, et Matricem tenerent*³. A galliai püspökök Leo pápának írván, a romai Ecclesiát nevezik, *Fontem et originem religionis suæ*⁴.

Megértvén mind ezeket, itéld-meg, ha nem méltán úgy szólhat-e a romai Ecclesia Magyar-országnak⁵ és a körül-való tartományoknak, a mint sz. Ágoston- és Jeronimus-által a Pelagianusoknak és Luciferianusoknak szóllott: *Si per Sanctos Antistites, Irenæum, Cyprianum, Ambrosium, Hieronymum, Innocentium, contuprata est Ecclesia; dic mihi, Juliane, quæ te peperit? utrum te Casta, an vero Meretrix in lucem, quam deseruisti, per uterum Gratice spiritualis enixa est? an, ut dogmata Pelagiana [Lutherana, Calviniana,] defendas, Conjugis Christi, et Matris tuæ viscera, instinctu nefario, non erroris, sed furoris, infamas⁶? etc. Si te Angelus aliquis, aut Apostolus rebaptizavit: non infringo quod seque-*

1. Mach. 5, 62. után se várjuk, hogy ebben törjék fejeket a predikátorok. I. Mert Katus aszszony-mellől a meleg ágyból nehéz kitollázkodni. Mivel azért a predikátorsághoz szükséges a menyetske: nehezen vészik arra magokat az úrain, hogy sz. Péterrel azt mongyák; *Ecce nos reliquimus omnia*. Ugyan-is ki szakállában motozna a gyermek, ha othon nem laknék predikátor úram? Ha azért a nyűgbe-vetett ló meszsze nem nyargal: ne féltsük, hogy apostoli módra e világon által-fussanak a szomszédok. II. Mert a magok hitinek fundamentomi-szerént hivatallyok-ellen cselekednének a predikátorok, ha a pogányokat tanítanak; mivel az egyházi szolgáltnak rend-szerént-való hivatallyát attúl a községtúl mongyák, hogy kel venni, a mellyet tanítanak. A pogányok pedig soha őket nem híják. Azért, ha egy váras más várasnak nem rendelhet pásztort, hanem csak magának: nem látom, mint rendelhessen Vittemberga Calecutnak lelki-pásztorokat.

Vide supr. fol. 180. et seq.

¹ Irenæus, Optat. supr. fol. 220, 221. II. k. ² Athanas. supra, fol. 249. II. k.

³ Cypr. ep. 45. alias li. 4. ep. 8. Supr. fol. 249. II. k.

⁴ Ap. Leonem Magnum, post ep. 51.

⁵ Vide supr. fol. 709.

⁶ Aug. tom. 7. l. 3. cont. Julian. c. 17. Sup. f. 709.

*ris. Si vero in sinu meo natus, si uberum meorum lacte nutritus, adversum me gladium levas: redde quod dedi; et esto, si potes, aliter Christianus. Meretrix sum? sed tamen Mater tua sum*¹; Ad-¹Hieron. cont. meg (ügy-mond) a mit töllem vettél, az evangeliomot és keresz-^{Lucifer. in fin.} séget; és lássuk osztán, mint lehetsz keresztyén. Nem tagadhatod, ^{NOTA.} hogy én szültelek a keresztség-által, tejemmel neveltelek; ha kurva az anyád, nem vagy igaz gyermek, *etc.*

No. 3. Minden időre és minden helyre terjedett a romai Ecclesia.

III. és IV. Bizonyosság: A keresztyénségben támadott győlekezeteket egymás-mellé vetvén, azt kel ezek-közzül közönséges Anyaszentegyháznak ítélni: 1. A mely kiterjedett minden nemzetségekre, mellyek-között az evangeliom zengett. 2. Mellyet az ördög dühössége soha el nem fogyathatott, az-az, mely eleitől-fogva minden üdők folyásában áthatatosan megmaradott.

Bizonyos pedig, hogy csak egyedül a romai Ecclesia ilyen. Ergo, etc.

A bizonyosság első részét a mi illeti, hogy e világra-való kiterjedésből erős bizonyosságot vehessünk, jusson eszünkbe, a mit eléb mondánk, hogy noha Isten ígérte az igaz Ecclesiának kiterjedését az egész világra: de nem úgy kel ezt érteni, hogy egyszer s mind a föld kerekességét elfogja és bétöltse. Mert egy az, hogy lassan-lassan kellett terjedni az evangeliomnak, a mint sz. Jeronimus feljegyzette: *Per hoc ostendit, non statim omnes Gentes esse credituras, sed, paulatim, et per partes.* Azért sz. Ágoston-idétt sok pogany nemzetek-közzé nem hatott vólt az evangeliom: *Non desunt adhuc ultimæ Gentes, quibus nondum est prædicatum. Sunt adhuc nonnullæ Gentes, in quibus nondum est Evangelium prædicatum*². Más az, hogy noha az egész Ecclesia soha ki nem szagattatik; de azért rész-szerént némely tartományban a pogányság vagy egyéb tévelygés megfojthattya és elfogyathattya az igazságot³. Mert Isten az Ecclesiának ígérte, hogy világ végéig megmarad; de azt nem ígérte, hogy minden városban és tartományban, melybe egyszer béplántáltatik az igazság, örökké megmarad. Tovább, arrúl-is emlekezzünk, a mit ez-előtt megbizonyítánk⁴, hogy az Ecclesiának egész világra terjedését úgy kel érteni, hogy mikor a Christus neve terjed a pogányságra, eléb a jó mag vettessék, és a tévelygések konkolyát az-után hín tegesse az ellenség; eléb Christusnak építsenek szentegyházat, és úgy kezgyen az ördög kápolnát csinálni mellette.

Supr. f. 217.
II. k.

Hieron. in c.
45. Isaiæ, sub
finem.

² To. 7. de
Natura et Grat.
c. 2. Sicut et
tempore Ire-
næi erant.

³ To. 7. de
Unit. Eccl. c.
14. finem.

⁴ Supr. f. 216.
II. k. et sequ.

Ezekből világosan következik, hogy csak az lehet igaz Ecclesia, mely az apostolok idejétől-fogva lassan-lassan kiterjedett minden nemzetségekre; és azokban az országokban, mellyek az evangeliom-alá hódoltak, gyökeret vert valamely üdő-forgásában. Mert ugyan-is, ha a pogányságból az igaz Ecclesia dajkálkodásával kellett kihozatni a nemzetségeknek: szükséges vólt, hogy valahol az evangeliom gyarapodott, ott találtatnék valamely üdő-folyásában az igaz Anyaszentegyház. Ez-szerént kel érteni a régi Doctorok bizonyoságit, kik mikor oly Ecclesiát láttak, melynek kiterjedése-előtt immár az emberek hittek Christusban, ottan tudták, hogy ez nem Christus nyája, mert eléb kellett a búzának bévettetni, hogysen a konkolynek; és az igaz Ecclesiának ki kellett terjedni mindenüvé, valahol az evangeliom gyümölcsözik a pogány népek-között.

Aug. Hieron.
Tertul. citati.
Supr. f. 302,
318, 319, 320.

Supr. f. 215,
216, II. k.

A mi illeti az Ecclesiának régi, állandó győzhetetlenségét, elégségesen megbizonyítók ennek-előtte, hogy az igaz Ecclesia ezek-nélkül nem lehet.

A bizonyság második részét szem-látomást megbizonyíthattjuk. A mi illeti a világra kiterjedést, bizonyos, hogy eggyetlen-egy győlekezet sincs, a romaitól megválva, mely az egész keresztyén világra valaha elterjedett vólta. Mert noha a ki csak vakúl akar itéletet tenni, azt gondolhatná, hogy igen meszsze futamodtak ezek a Luther és Calvinus újsági; de a ki vólta-képpen a dolgot megtekinti, igen keskeny határát talállya mind a két szakadásnak. És hogy Asiarúl, Africarúl és a Nagy Indiákrúl semmit ne szóllyak; Olasz-, Spanyol-, Görög-, Örmény-, Moszqua-ország, Portugallia, Sicilia csak hírrel hallyák és meszszűnnen pökik ezeket az újságokat, mellyek soha Persiába, Siriába, Numidiába és az Abissinusokhoz nem hatottak. És jóllehet soha világ kezdetitől-fogva semmi birodalom nem vólt és most sincsen, mely annyira terjedett vólta, mint a spanyol király birodalma: de Istennek szent neve légyen áldott, nincs sohúlt az ő birodalmában helye az új tudományoknak; és csak egy subditusa sincsen semmi országában, a ki magát lutheristának vagy calvinistának vallaná. Ennek-felette Angliában, Scotiában, Galliában, Helveciában, Hollandiában és sok szabadvárasiban Német-országnak semmi helye nincs a luther vallásnak; hanem csak a calvinistáknak adnak szállást. A calvinistákat viszontag nem szenvedik Saxoniában és egy-nehány városokban; sőt az ilyen tiszta calvinistákat, mint Genevában és Magyar-országban vannak és az-előtt Heidelbergában vóltak, az angliai és scotiai

calvinisták puritanusoknak nevezik, és úgy gyűlölük, mint akár-mely eretnekséget; mert azok a szigetek magoknak külön hitet faragtak, a mint ez-előtt említém. Vesd ezek-mellé, hogy egész Tirolban, Bavoriában, Styriában, Carinthiában, Carnioliában, Gori-ciában; a salczburgi, bambergai, herbipoli, constanciai püspökök és fejedelmek úraságában, a fuldai fejedelemségben, a helveciai hét cantonban és töb sok fő helyekben nincs gyökeres fészkek és exerciciomok az új tudományoknak. Ezeket ha jól meggondolod, eszedbe vészed, mely rövid határa légyen magán akár-mely szakadásnak; kivált-képpen ha az-is ehez járúl, a mit ez-előtt nem egyszer mondánk, hogy annyi-felé oszlottak és úgy megszakadoztak, mint az elszéllett nyájak, a mostoha atyafiak, kik-közöt nehezen találhatsz kettőt hármat egy értelemben; nincs-is semmi módgyok a tudománybéli eggyesség megtartásában.

Supr. f. 303,
304.

Supr. f. 209,
210, I. k. et
sequ. Et 266.
II. k.

A görög vallást soha Olasz-, Spanyol-, Franczúz-, Németország nem követte. A romai Ecclesia pedig mind ezeket az országokat magához kapcsolta eléb, hogy-sem az újonnan-vetett konkolyok kicsiráznának. Mert megmutatók az éleletes régi szent emberek tanu-bizonyságából, hogy nem csak Görög-ország, de az egész világnak minden nemzetségi, mellyek keresztyén nevet viseltek, a romai győlekezettel egy értelemben és hitben vóltanak; sőt a pogányságból arra a hitre tértenek, mellyet Roma tanított.

Supr. f. 250,
251. II. k. et
sequ.

Azért mongya sz. Leo pápa és Prosper, hogy sokkal több nemzetségek halgattanak a romai pápához, hogy-sem e világon uralkodó régi császárokhoz: *Sedes Roma Petri, quæ Pastoralis honoris facta CAPUT Mundo; quidquid non possidet armis, Religione tenet¹. Per sacram B. Petri Sedem, CAPUT Orbis effecta, latius præsidet religione Divina, quam dominatione terrena. Minus est quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subjecit²*. Sőt Calvinus ilyen káromló szókkal térszen erről bizonyosságot: *Congredior cum ea Doctrina, qua Romanus Antichristus, et ejus Prophetæ, TOTUM ORBEM imbuerunt³*. De a ki derék-képpen meg akarja ismérni, mely meszsze terjedett a romai Ecclesia eggyessége, tekintse-meg a Nagy szent Gergely pápa leveleit, mellyeket Africában-, Ásiában-, Európában-lakó püspököknek írt; vagy ama könyvecskét, *Practica Cancellariæ Apostolicæ*: melyben száz harmincz érsekség, ezer és tizen-hét püspökség vagyon feljegyezve. És hogy meszsze ne mennek, bizonyos, hogy valahol most a Luther és Calvinus tudománya fészket vert, ott annak-

¹ Prosper, li.
de Ingratis,
c. 2.

² Leo, Ser. 1.
de SS. Petro
et Paulo.

³ Calv. li. 4.
c. 13. n. 1.
Supr. fol 226,
227. et seq.

előtte a romai Ecclesia tanítása virágzott. Légyen áldott pedig az Úr neve, soha még eddig egy romai császár, egy spanyól-, franczúz-, lengyel- és magyar-orosz király; egy ausztriai, bavariai, lotaringiai, cliviai herczeg a Luther vagy Calvinus mételyében nem zabálott. Angliának mitúl-fogva keresztyénné lett, közel ezer esztendeig nyólczvan királya vólt¹: ezek mind egyyig a romai Ecclesia fiai vóltak. Végre a nyólczadik Henricus egy rosaszszony szerelmeért kitöré a járom-szeget és a Christus igájából kiugrék; a kedves aszszonyt latorságáért megöleté, magának gyökerestül magva szakada. Scotiában az első keresztyén királytúl-fogva közel ezer három-száz esztendeig kilenczven királyok² mind fottig a romai Ecclesia tagjai vóltak szinte a Luther pártolkodásáig. Dániában a harmadik Ericus keresztyén királytúl-fogva közel öt-száz esztendeig harmincz király vólt³, kik mind egyyig a romai hitet követték. Hanem Christiernus és az első Fridrik vívé-bé a Luther kovászat. Hasonló-képpen Suetia, Norvégia, Saxonia atyáink idejében hajlának az újságokra; az-előtt mind igaz hívei vóltak a romai Ecclesiának. Megtettszik tehát, hogy az egész világon szerte-szerént mindenüvé, valahol a Christus szava hangoskodott, elterjedett a romai Ecclesia.

A mi illeti a régi győzhetetlen erősséget, bizonyos, hogy ezt egy győlekezeten sem találod, hanem csak a romaiban. Mert legelőször a lutherista és calvinista ecclesia úgy meggyőzetett és lenyomatott, hogy ez-előtt, száz, két-száz, három-száz, ezer esztendővel sohúlt az egész világon egy temploma, egy doctora nem vólt; sőt senki ezeket nem látta és hírrel sem hallotta. Most úgy vagyon, hogy elég nagy zajjal vannak; de a mint ez-előtt szent Ágostontúl hallók⁴, úgy szoktak az újságok nevedni, mint a zápor-essőből áradott patakok, mellyek hamar elfolynak és fogynak. Ezek-is azért, mint a töb régi szakadások, állandók nem léznek⁵.

A görög Ecclesia sokszor esett eretnekségekbe, és a mostani szakadásból kitettszik az ő álhatatlan gyarlósága; mivel az-előtt külömbet tanított a romai pápa főbségérül, hogy-sem mostan. Sokszor szakadásából kitért és eggyesült a romai győlekezettel; de ismét okádasára fordúlt. Mely dologból megláttszik, hogy vagy most, mikor elszakadott a romai Anyaszentegyház eggyességétül, vagy az-előtt, míg a romai Ecclesiával tartotta, meggyőzetett és láb-alá tapodtatott a sátántúl.

¹ Ethelbertus, primus Rex Christianus, an. 590. sub S. Gregorio.

² Donaldus, primus Rex Christianus, an. 197. sub Victore Papa.
³ Circa Annun. 949.

Supr. fol. 321, 321, 322, 244, 245. II. k. et seq.

⁴ Supr. fol. 200. initio.

⁵ Vide supr. f. 199, 200.

A romai Ecclesiának pedig, noha számlálhatatlan viaskodása volt, de azért minden üdőben doctori, pásztori, győlekezeti vóltanak; talpon állott, a pogánysággal és eretnekséggel viaskodott, tanított, keresztelt. Soha magok az újítók sem adhatták idejét és módgyát a romai Ecclesia hanyatlásának vagy hit-újításának. Sok baj-vívási vóltanak a pogány és keresztyén vér-szopó tiranusokkal, mikor ezeknek kegyetlensége-miatt a romai pápák véreben három-száz esztendeig úszott a Roma piacza; és egy-más-után 33 romai pápa felmészároltatott: mindazáltal gyarapodott inkább, hogy-sem fogyatkozott a kegyetlenségek-közöt a romai hit. Túrhetőbb vala az ismért ellenséggel viaskodni, hogy-sem a barátság színe-alat incselkedő eretnekek ravaszsága. De ezek-ellen-is győzedelmessé tette Isten a romai Ecclesiát. Sőt (a mint Justinianus császár decretomában íratta¹), valamikor eretnekségek támadtak, szinte nap-keletben-is a romai pápa sentenciájával verettek földhöz. Mert a mint ez-után megmondom², a nicænum conciliom végezészerént egy közönséges győlekezetet sem vólt szabad hirdetni az eretnekségek kárhoztatására a romai pápa akarattya- és rendelésenélkül. És szinte mint szent Ágoston írja, hogy a romai pápának ítéletivel kárhoztatott a Pelagius hamissága³: azon-képpen az egyházi historiákból megmutathattjuk, hogy a töb tévelygéseknek kiirtatásában-is első rész vólt a romai Ecclesiáé⁴. Végezetre, ennyi sok sizmák, szakadások és pártolkodások; ennyi sok feslett-életű pápák botránkoztató példái és veszedelmes erkölcsi soha szerét nem teheték, hogy leomollyon az erős kő-szálon éppített Anyaszentegyház; *Ipsa est Petra, quam non vincunt superba Inferorum portæ*⁵. A mint pedig ekoráig az Isten gond-viselése megőrizte a romai Ecclesiát: bizonyoson hiszszük, hogy ez-után-is megtartya. Mert ha valamely vitéz egy fegyver-derekat szakállos lövéssel megpróbál, bátorságos az-után, hogy a puska nem árthat neki. Mí-is látván, hogy ama hatalmas fejedelmek és tettetes eretnekségek le nem nyomták, hanem felemelték⁶; nem fogyatták, hanem szaporították a romai Ecclesiát; és szinte mikor szája-tátva el akarták nyelni a világi hatalmasok, úgy-mint Attila és egyebek, az Isten karikát vert orrokra⁷ és vissza-hökköltette, hogy szándékjokat elő ne vihessék: megnyugottunk a mí Istenünk atyai óltalmában és elhittük, hogy ez-után sem vészen erőt ő-rajta semmi hatalmasság. Az-is az eggyesség, mely akár-minémű kiseded igyekezetnek előmenetelt ígér, biztat, hogy állandó lészen a romai

Supr. fol. 151,
152. II. k.

¹ Vide Logi
alogi, c. 3, 2.
circa fin.

² Infr. li. 10.
c. 1, 4.

³ Infr. hoc ca.
5. n. 3.

⁴ Vide Staple.
Rælect. Con-
trov. 1. qu.
5. art. 3.
Argum. 12.

⁵ Aug. sup. fol.
252 II. k. fin.

⁶ Exemplum
Diluvii, supr.
fol 151. II. k.

⁷ Reg. 19, 23.

Ecclesia. Scilurus király, hogy az egyesség erejét megmutatná, mindenik fiának egy-egy nyilat ada, és mikor az atyók parancsolattyára ki-ki mind eltörte volna nyilatát: az-után LXXX. nyilat köttete egybe (mert ennyin valának a király-fiak,) és mindenik próbálá, de egyik sem törheté kettő a kötés nyilatát. Ezzel tanítá fiait az okos király, hogy ha győzhetetlenek akarnak lenni, egyességben éllyenek. Mivel azért a romai Ecclesia tagjai-között csudálatos egyesség vagyon a hit dolgaiban, nem félő, hogy eldőlyön; mert a természet-szerént-való állatokban sincs helye az elromlásnak, a hol *contrarietas*, egy-más-ellen tusakodás nincsen.

Prognosticon.

Az új tudományok pedig állandók nem lehetnek, a mint ennek-előtte prognosticálók: 1. Mert a sok szakadások és egyenetlenségek, mellyek naponként nevednek közöttök, semmi állandóságot nem ígérnek. 2. Isten azzal szokta büntetni az embereket, a miben vétkeznek, és a szakadást szakadásokkal ostorozza. 3. A mostani pártolkodásoknál sokkal gyökeresb, hatalmasb, meszszeb terjedett, és négy-ennyi ideig fenn-állott tévelygések voltak régen, fő-képpen az Arius tévelygése: de ugyan eloszlottak és füstbe mentek. A mostani újságoknak sem léssen jobban dolgok. 4. Bizonyos, hogy egyért Isten hamaréb a birodalmokat el nem fogyattya, mint a hamis ragadományért¹; és a ki máson praédál, praédára jut maga², mint megisméré, noha későn, ama veszett király, a ki imígyen szólla: *Sicut feci, ita reddidit mihi DEUS*³. A mostoha atyafiak dolgában pedig, és hitek terjesztésében szám-nélkül vannak a hatalmaskodások. Mert az egyházi jövedelmeket a régi jámborok adománya-, testamentoma- és átka-ellen kapsira vetik és kardra osztják. A templomok gazdagságit és ékességit magokra czifrázzák, torkokra tékozolják. A régi törvényeket és szabadságokat felforgattják. Mezítelen kardal írnak a hitrül articulusokat⁴, mellyeket a ki helyén nem hágy, akár fejedelem, akár-ki légyen, hadat várjon fejére, *etc.* 5. A ki attyát annyát nem tiszteli, hosszú-életű nem lehet⁵. Az idegen atyafiak a romai pápát (ki méltán azt mondhattya, a mit szent Pál⁶, hogy a pogányságból ő szülte Magyarországot, Saxoniát, *etc.*) tisztesség-okáért Antichristusnak nevezik; a romai Ecclesiát, melyben megkeresztelkedett Luther, az újságoknak attya, babilonai kurvának keresztelik a hálá-adatlan fiak és unokák. Mellyért Isten nem tézsi nyomossá* őket.

Supr. f. 199.
fin. Et, 399,
400.
Supr. f. 377,
378.

¹ Eccli. 10, 8.
² Isaiae 33, 1.

³ Iudic. 1, 7.

⁴ Supr. f. 202,
203.

⁵ Exo 20, 12.

⁶ 1. Cor. 4, 15.

* Nyomos = hosszúéletű.

Kitettczik ezekből, mely méltán nevezzük a romai győlekezetet catholicának, közönségesnek; mivel minden üdőkre és minden nemzetekre terjedett. Azért magok a sovány atyafiak magokat új névvel evangelicusoknak híják, minket catholicusoknak, a mint eleinten-is szoktak vala cselekedni a tévelygők: *Quod si veneris in Civitates, non simpliciter quæras, Ubi est Ecclesia? sed, Ubi CATHOLICA Ecclesia? Hoc enim proprium nomen est sanctæ hujus Matris omnium nostrum*¹. *Tenet me in Ecclesia, ipsum CATHOLICÆ nomen, quod non sine causa inter tam multas Hæreses, sic ista Ecclesia sola obtinuit; ut cum omnes Hæretici, Catholici dici velint; quærenti tamen peregrino alicui, Ubi ad Catholicam conveniatur? nullus Hæreticorum Basilicam suam audet ostendere*².

¹ Cyril. Ierosol. Catechesi 18.

² Aug. tom. 6. contr. Epist. Fundam. c. 4. Vide Pacianum, sup. f. 744.

5. Az Ecclesiának negyedik jeléből négy bizonyossággal erőssitem a romai Ecclesia igazságát.

No. 1. Az apostoloktól éppítetett, és apostoli tudományban maradt a romai Ecclesia.

APOSTOLICA.

I. és II. Bizonyosság: Azt kel apostoli Ecclesiának vallani 1. Mely az apostolok tanításából kezdetett és gyarapodott. 2. Mely az apostoloktól vett tudományban megmaradt.

Illyen a romai Ecclesia. Ergo, etc.

Első részét ez-előtt megbizonyítók³. Második része-is bévségesen kitettczik azokból a jelenségekből, mellyekkel ennek-előtte vastagon állatok⁴, hogy változtatás-nélkül azon-egy vallásban és tanításban maradt a romai Ecclesia, mellyet az apostoloktól vett. Azért nem szükség ennek a bizonyosságnak béveb magyarázattyában újonnan fáradsunk.

³ Supr. f. 220, 221. II. k.

⁴ Supr. f. 250. II. k.

III. Bizonyosság: A mely Ecclesiának tanú-bizonyosságából a keresztyén világ vette és elhítte az apostoli írásokat, azt kel igaz Ecclesiának tartanunk.

Bizonyos pedig, hogy mind mi, mind a Luther, Calvinus, Arius győlekezeti a romai Ecclesia bizonyosságából vettük és elhittük az apostoli írásokat. Ergo, etc.

Első része hogy megbizonyodgyék, két dolgot kel fundamentumúl vetni. I. Az egész keresztyéni tudománynak gyökere és széki abban vagy, hogy a bibliában foglalt könyveket apostoli könyveknek, Sz. Lélek vezérléséből íratott igazságnak hidgyük. Mert ha ebben valami bizonytalanság marad; és csak gyanúsággal vagy kétes bizonyosság-által vallyuk, hogy az apostolok Sz. Lélek tanításából írták ezeket: füstbe mégyen és bátortalan lészen az egész

Probavimus, sup. fol. 16, 17. II. k.

keresztyéni tudomány. II. Mí, a kik az apostolok idejében nem éltünk, egyéb-képpen végére nem mehetünk, hogy írtak valamit az apostolok; és hogy ezt, nem egyebet írtak, hanem (a mint Szent Ágostontúl értők, és az idegen atyafiak vallásából hallók,) az Ecclesiának kézrül-kézre adott tanításából és tanú-bizonyosságából. Ez a két dolog helyén maradván győzhetetlenül megmutathattyuk, hogy az igaz apostoli Ecclesia, melytől vettük az apostoli könyveket. Mert oly Ecclesiának kel az Írást előnkbe adni, mely tanításában meg ne csalatkozhassék; mivel, ha valami hiba eshetnék tanításában, minden kételkedést ki nem vehetne szívünkéből; hanem mindenkor retteghetnénk, hogy talám szinte abban csalatott-meg, hogy ezeket Isten könyveinek tartya. Hogy azért bizonytalanság ne maradjon bennünk a sz. könyvekről: kívántatik, hogy exceptio ne lehessen annak az Ecclesiának igaz-mondása-felől, mely előnkbe adgya a szent Írást. Tudva vagyon pedig, hogy csak szinte az igaz apostoli Ecclesiának adta Isten ezt a privilegiumot, hogy tanításában hamissat ne elegyíthessen. Tehát az-is bizonyos, hogy igaz apostoli Ecclesiának kel annak lenni, melynek tanú-bizonyosságából vészszük az apostoli írásokat.

Második részét a bizonyoságnak vallya Luther. Mert azt írja, hogy a pápa-alat-való győlekezetről szállott ő-reájok a szent Írás. Nem-is mondhatott külömbet; mert ha Luther-előt nem hitte volna a keresztyénség, hogy szent Pál írta a romaiakhoz szálló levelet; senki ezt a Luther szavára-képest nem-is fityőltötte volna*. Szinte mint ha most valaki oly könyvet toszna-elő, mellyet a keresztyénség nem tartott apostoli írásnak: el nem hitethetné velünk, hogy vólta-képpen apostoli tudomány légyen abban. Mikor azért Luther elszakada, akkor egyéb győlekezet nem vólt a keresztyénségben a romai Ecclesián-kivül; hanem a hussiták és a görögök szakadása. Ezek-közzül egyiknek sem vólt arra elégséges méltósága, hogy az ő tanú-bizonyossága kétséges ne lehetne. Mert a mint nem régen mondám, a görögöket a lutheristák és calvinisták tévelygőknek tartják; a hussitákat azon-képpen, mint kitettség az eléb megbizonyodott dolgokból. Tehát más Ecclesia nem vólt, melytől mind Luther, mind Calvinus bátorságosan vehette a sz. Írást, hanem a romai Anyaszentegyház kezéből kellett ennek kikelni. Ha azt mondod, hogy a régi, és nem a mostani elhanyatlott romai Ecclesiától vette Luther a sz. Írást: künyű ennek eleit

Sup. f. 463,
464, 465, 466.
337 et seq.

Vide supra, f.
16, 17. II. k. et
seq.

Verba habes
supr. fol. 260.

Supr. fol. 249.
II. k.

Supr. fol. 243.

Vide supr. fol.
464.

Rom. 10, 17.

* Figyelembe se vette volna.

venni. Mert a hit hallásból vagyon, úgy-mond sz. Pál. Luther pedig a régi romai Ecclesiát nem látta, nem hallotta; hanem csak azt, mely az ő idejében vólt. Tehát a sz. Írásról-való hitet annak a romai Ecclesiának oktatásából kellett venni, mely akkor tanított, mikor Luther e világra született. Szinte oly bizonyos tehát, hogy a romai Ecclesia igaz Ecclesia, mely bizonyos, hogy a biblia sz. Írás; mivel nem egyébünnen tudgyuk, hogy sz. Írás légyen akár-mely könyv és levél, hanem a romai Ecclesia méltóságából és tanú-bizonyosságából.

No. 2. Az apostolok idejétől-fogva continua successio találtatik a romai Ecclesiában.

IV. Bizonyosság: Csak az lehet igaz Ecclesia, melynek az apostoli üdöktől-fogva mindenkor egy-más-után következő pásztori vóltak, kik hivatalyok-mellől el nem mentek.

Nyilván vagyon pedig, hogy e világon nincs egy győlekezet-is, a romaitól megválva, melyben ez a *successio* találatnék.

Tehát egyedül csak a romai győlekezet igaz Ecclesia

A bizonyosság első részét mind a sz. Írás világos tanításival, mind a sz. Atyák közönséges értelmével ennek-előtte megerősítők. Mert miképpen a sz. Írás könyvei igazságát az egyházi pásztorok successiójával bizonyította sz. Ágoston¹: azon-képpen az igaz-tudományú Ecclesiát, mint valami bizonyos jelenségen, a pásztorok successióján akarják a sz. Doctorok, hogy ismérjük². És a mely győlekezetben az apostolok idejétől-fogva rend-szerént megmaradtak az igaz pásztorok, kik abból a követség rendiből ki nem léptek³, melyben őket elbocsátották: bizonyos, hogy ott vagyon a közönséges apostoli Ecclesia. Mert ha az igaz hitnek mindenkor meg kellett maradni e világon; és az a hit Istentől küldetett pásztorok tanítása-nélkül nem lehetett, a mint sz. Pál írja⁴: kétség-nélkül soha az Ecclesia egy-más-után következő pásztorok-nélkül nem maradhatott.

Második részét a bizonyásznak könnyen megmutathattuk. Mert először, tudva-való, hogy ezt a successiót, pásztorok egy-más-után következő rendit, a luther és calvinista győlekezetben nem mutathatni. Sőt csak egy embert sem nevezhetnek, a ki Luther-előtt az ő vallások hopmestere* lett vólna, mint eléb mondók⁵. A görögöknél vóltak mindenkor tanítók; de mivel ezek

¹ Supr. f. 466.
Ex li. 11. cont.
Faust. c. 2.
² Supra, fol.
220, 221. II. k.

³ Supra, fol.
139, 140. I. k.
220. II. k.
et seq.

⁴ Rom. 10. 17.

⁵ Supra, fol.
232. I. k.
242. II. k.

* Előfutó, hirnök (præcursor).

által-hágták hivatallyok czélyát, új tévelygést kezdettek a Szent Lélek Isten származásárúl és egyéb dolgokrúl; nem dicsekedhetnek

¹ Vide supra, a legitima successióban, törvény-szerént-való hivatal rendiben¹.
f. 221. II. k. fin.

A romai Ecclesiának pedig mindenkor doctori és pásztori voltak, kik el nem csereberélték azt a tudományt, melyet az apostoloktól vettek: az-az, hivatallyok-kivül nem ugrottak, mint ennek-előtte megbizonyítók². És jóllehet, szinte mint a magyarországi érsekeknek és püspököknek rendit sz. István királytól-fogva feljegyezték a magyar Decretom végében: azon-képpen künyű volna hasonló laistromot írnyia az egész Európában-való püspökökrúl³. De a mint eléb mondám⁴, Irenæus, Epifanius, Optatus, sz. Ágoston és többen, mikor az Anyaszentegyház pásztori successióját akarták bizonyítani, megelégedtek azzal, hogy a fő Ecclesiában, melynek ők tagjai voltak, ezt a successiót feljegyezték; azért csak a romai pápákat számlálták rend-szerént. Azon-képpen én-is elégségesnek álítom, hogy rövid laistromban jegyzem a régi sz. Doctorok és historiák írási-szerént a romai Anyaszentegyház fő-pásztori rendit.

² Supra, fol. 251, 252. II. k.

³ Fecit Antonius Demochares, li. 2. de Missa.

⁴ Supra, fol. 220, 221. II. k.

De minek-előtte szemed-eleibe vessem ezt a laistromot, három dolgot végy eszedbe.

Először: Noha a sz. Péter-után következő négy első pápák rendiben vagyon valami külömbözés a régiék írásában: de abban minnyájan eggyeznek, hogy akár-mellyik volt eléb, de azért Roma püspök-nélkül nem maradt. Sz. PÉTER-után Irenæus, Epifanius, Optatus, sz. Ágoston *LINUST*-i helyheztetik második püspököt a romai Székben⁵; mint szinte Eusebius, *Lib. 3. c. 2 et 4. Lib. 5. c. 6.* Egyebek azt írják, hogy szent Péter-után *KELEMEN* volt püspök. Ezt a külömbséget abból mongyák a tudósok hogy történt⁶: mert noha sz. Péter rendelte, hogy halála-után Kelemen légyen püspök; de mivel gyakorta másuvá kellett szent Péternek menni, és maga mindenekre el sem érkezett⁷, *LINUST* és *CLETUST* maga-mellé választotta, hogy Romában véle-egyetyemben munkálkodnának. És mivel ezek a gond-viselésben voltak sz. Péter-idétt, nem avatá semmibe magát sz. Kelemen, míg ezek éltenek. Azon-képpen Linus-után Irenæus és Eusæbius *ANACLETUST* helyheztetik: *Linus, Romance Ecclesie ministerium,*

⁵ Supr. citati, fol. 220, 221. II. k.

⁶ Feuar. in Iren. li. 3. c. 3. Baronius, an. 69.

⁷ Vide supra, fol. 361, 362.

⁸ Euseb. li. 1. c. 13. l. 5. c. 6.

⁹ Euseb. li. 3. c. 4. li. 5. c. 6.

*cum in eo duodecim annos præfuisset, Anacleto tradidit*⁸; Anacletus-után Kelemen, ez-után Evaristus⁹. Sz. Ágoston pedig, Optatus és egyebek *LINUS*-után *KELEMENT*, ő utánna *ANACLETUST*, ezek-

után helyhezteszik *EVARISTUS*-t.¹ De akár-honnan és mint esett a különbözés; elég, ha a mostoha atyafiak sem tagadgyák, hogy ezek-idétt meg nem fogyatkozott Romában az igaz pásztorok successiója. Az-után-valóknak feljegyzésében pedig nincs ilyen különbözés.

Loc. cit. sup.
fol. 220, 221.
II. k.

Másodszor: Vóltak gyakran veszekedések a romai pápák választásában, és huszon-hat vagy huszon-hét sizma, hasonlós és szakadás vólt eleitúl-fogva: de ez fel nem bontya a romai püspökök rendit és következesit. Mert a sizmában csak egyyk vólt igaz pápa, a mellyikét szokott rend- és törvény-szerént választották; noha egy-ideig bizonytalan vólt sokaknál, mellyik választásnak kel helyén maradni.

Harmadszor: Porczogósan nevetik az újítók, hogy Úrunk születése-után 853. esztendő-tájban a negyedik Leo-után Jancsi aszszony vólt pápa. Ha ez így vólna-is, egyebet nem satúlhatnálki belőlle, hanem hogy két esztendő-alat nem vólt romai püspök; mivel a kit férűnnek alítván, választottak, alkalmatlan vólt az egyházi tisztre². De csak fabula, kóltótt dolog, valamit erről az aszszonyról kákognak a tudatlan predikátorok³. I. Mert sok tudós emberek vóltak és írtak 853. esztendő-tájban, kik megnevezik a romai pápákat, mellyek ő-idétték éltek, úgy-mint Anastasius Bibliothecarius, a ki szemével látta negyedik Leót, és az ő-utánna következő Benedek pápát; Lupus Ferrarius apátur, Hinkmárus Rhemensis püspök és egyebek. Mind ezek egy nyomban írják, hogy Leó-után Benedek pápa következett. És a ki leg-először emlekezik erről a Papissárúl, Marianus Scotus vólt 1060. esztendő-tájban⁴; ő-utánna 30. esztendővel Sigebertus. Itéld-meg, kinek kel hinni? azoknak-e a kik jelen vóltak és szemmel-látott dolgot írtak; vagy annak, a ki két-száz esztendő-múlva szóll a dologhoz? II. 858. esztendőben Fócius, herélyt lévén, a császár erejével a constanczinápolyi patriárkaságra emeltetett. Ellene-állának vakmerőségének a romai pápák; és szemére veték, hogy mettszett lévén, az Ecclesia törvénye-szerént nem lehet püspök. Haragjában Fócius azt a nagy szakadást szerzé, melyben vannak most-is a görögök; és valamit meg tudott gondolni mind ő, mind a töb sizmaticusok, mindeneket kiokádtak a romai pápák-ellen. Ezt pedig az aszszony-pápát, kinek emlekezetivel szépegethette vólna dolgát és gyalázhatta vólna Romát, soha sem Fócius, sem egyéb a görögök-közzúl nem említette. III. Úrunk-ellen sok tanúkat hozának a sidók; de ezek egyenetlensége bizony-

² 1. Tim. 2.
¹² Vide supr.
fol. 413, 414.
³ Vide Baron.
to. 10. an 853.
I.

⁴ In Chroni. an.
853. Marianus
vixit annis
400 post Leo-
nem IV.
II.

Laconic, li. 6.
Turcic. habet
in Latino: qua
Clauserus, qui
trastulit, addi-
dit.

III.

Marc. 14, 56. sága lén a CHRISTUS ártatlanságának¹. Itt-is, a kik ezt az aszszony pápát említik, nevét ki Gilbertának, ki Agnesnek, ki Margitnak, ki Dorottyának mongya; nemzetségéről ki németnek, ki angliainak nevezi; pápaságában ki hetedik, ki nyólczadik, ki pedig kilenczedik Jánosnak írja. Az esztendő, melyben pápaságra jutott, ki 853. ki 857. ki 904. ki mind ezeknél külömben jegyzi. Némellyek eszten-deig, némellyek kettőig, harmadfélíg, négyig beszélik, hogy pápál-kodott, az-az, magokat megsentenciázzák, hogy nem igazat mon-danak. Honnan vett pedig eredetet, hogy aszszony pápának hitták a nyólczadik János pápát, ezennel megmondom².

² In Appendice, ad finem li. 10. de Græcis. 2. post med.

CATALOGUS SUMMORUM PONTIFICUM.

Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.	Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.	Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.
1	44	PETRUS Apo-stolus, Martyr.	29	283	Cajus, M.	58	534	Agapetus.
2	69	Linus Martyr.	30	296	Marcellinus, M.	59	536	Sylverius.
3	81	Cletus, M.	31	304	Marcellus, M.	60	540	Vigilius.
4	92	Clemens, M.	32	309	Eusebius, M.	61	556	Pelagius.
5	103	Anacletus, M.	33	311	Melchiades, M.	62	560	Joannes III.
6	112	Evaristus, M.	34	314	SYLVESTER.	63	573	Benedictus.
7	121	Alexander, M.	35	336	Marcus.	64	578	Pelagius II.
8	132	Sixtus, M.	36	336	Julius.	65	590	GREGORIUS Magnus.
9	142	Telesphorus, M.	37	352	Liberius.	66	605	Sabinianus.
10	154	Hyginus, M.	38	367	Damasus.	67	606	Bonifacius III.
11	158	Pius, M.	39	385	Syricius.	68	607	Bonifacius IV.
12	167	Anicetus, M.	40	398	Anastasius.	69	615	Deodatus.
13	175	Soter, M.	41	402	Innocentius.	70	618	Bonifacius V.
14	179	Elentherius, M.	42	417	Zosimus.	71	626	Honorius.
15	194	Victor, M.	43	419	Bonifacius.	72	639	Severinus.
16	203	Zepherinus, M.	44	424	Cælestinus.	73	640	Joannes IV.
17	221	Calixtus, M.	45	432	Sixtus III.	74	642	Theodorus.
18	227	Urbanus, M.	46	400	LEO Magnus.	75	694	Martinus.
19	223	Pontianus, M.	47	461	Hilarius.	76	655	Eugenius.
20	238	Anterus, M.	48	468	Simplicius.	77	655	Vitalianus.
21	239	Fabianus, M.	49	483	Felix II.	78	669	Adeodatus.
22	254	Cornelius, M.	50	492	Gelasius.	79	676	Domnio.
23	255	Lucius, M.	51	496	Anastasius II.	80	678	Ágatho.
24	257	Stephanus, M.	52	498	Symmachus.	81	683	Leo II.
25	260	Sixtus II., M.	53	514	Hormisda.	82	684	Benedictus II.
26	261	Dionysius, M.	54	523	Joannes.	83	685	Joannes V.
27	273	Felix, M.	55	526	Felix III.	84	687	Conon.
28	275	Eutychian., M.	56	530	Bonifacius II.	85	688	Sergius.
			57	532	Joannes II.			

Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.	Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.	Or-do	Anno Chri.	Nomina Pontifi-cum.
86	702	Joannes VI.	130	940	Stephanus IX.	172	1159	Alexander III.
87	705	Joannes VII.	131	943	Martinus III.	173	1181	Lucius III.
88	708	Sisinnius.			vel Marinus II.	174	1185	Urbanus III.
89	709	Constantinus.	132	946	Agapetus II.	175	1187	Gregorius VIII.
90	714	Gregorius II.	133	956	Joannes XII.	176	1188	Clemens III.
91	731	Gregorius III.	134	963	Benedictus V.	177	1191	Cælestinus III.
92	742	Zacharius.			l. Leo 8.	178	1198	Innocentius III.
93	752	Stephanus II.	135	966	Joannes XIII.	179	1216	Honorius III.
95	757	Paulus.	136	972	Domnio II.	180	1227	Gregorius IX.
96	768	Stephanus IV.	137	973	Benedictus VI.	181	1241	Cælestinus IV.
97	772	Adrianus.	138	974	Bonifacius VII.	182	1243	Innocentius IV.
98	796	Leo III.	139	975	Benedictus VII.	183	1254	Alexander IV.
99	816	Stephanus V.	140	984	Joannes XIV.	184	1261	Urbanus IV.
100	817	Paschalis.	141	985	Joannes XV.	185	1265	Clemens IV.
101	824	Eugenius II.	142	995	Joannes XVI.	186	1271	Gregorius X.
102	827	Valentinus.	143	996	Gregorius V.	187	1276	Innocentius V.
103	827	Gregorius IV.	144	999	Sylvester II.	188	1276	Adrianus V.
104	844	Sergius II.	145	1003	Joannes XVII.	189	1276	Joannes XX.
105	847	Leo IV.	146	1003	Joannes XVIII.	190	1277	Nicolaus III.
106	855	Benedictus III.	147	1009	Sergius IV.	191	1281	Martinus IV.
107	858	Nicolaus Magn.	148	1012	Benedict. VIII.	192	1285	Honorius IV.
108	867	Adrianus II.	149	1024	Joannes XIX.	193	1288	Nicolaus IV.
109	872	Joannes VIII.	150	1033	Benedictus IX.	194	1294	Cælestinus V.
110	882	Martinus II.	151	1044	Gregorius VI.	195	1295	Bonifac. VIII.
		Marin.	152	1047	Clemens II.	196	1303	Benedictus IX.
111	884	Adrianus III.	153	1048	Dámasus II.	197	1305	Clemens V.
112	885	Stephanus VI.	154	1049	Leo IX.	198	1316	Joannes XXI.
113	891	Formosus.	155	1055	Victor II.	199	1334	Benedictus X.
114	897	Bonifacius VI.	156	1058	Stephanus X.	200	1342	Clemens VI.
115	897	Stephanus VIII.	157	1059	Nicolaus II.	201	1352	Innocentius VI.
116	900	Romanus.	158	1061	Alexander II.	202	1263	Urbanus V.
117	901	Theodorus II.	159	1073	Gregorius VII.	203	1371	Gregorius XI.
118	901	Joannes IX.	160	1086	Victor III.	204	1378	Urbanus VI.
119	905	Benedictus IV.	161	1088	Urbanus II.	205	1389	Bonifacius IX.
120	907	Leo V.	162	1099	Paschalis II.	206	1404	Innocentius VII.
121	908	Christophorus.	163	1118	Gelasius II.	207	1406	Gregorius XII.
122	908	Sergius III.	164	1119	Calixtus II.	208	1409	Alexander V.
123	910	Anastasius III.	165	1125	Honorius II.	209	1410	Joannes XXII.
124	912	Lando.	166	1130	Innocentius II.	210	1417	Martinus V.
125	912	Joannes X.	167	1144	Cælestinus II.	211	1431	Eugenius IV.
126	928	Leo VI.	168	1144	Lucius II.	212	1447	Nicolaus V.
127	929	Stephanus VIII.	169	1145	Eugenius III.	213	1455	Calixtus III.
128	931	Joannes XI.	170	1154	Anastasius IV.	214	1458	Pius II.
129	936	Leo VII.	171	1154	Adrianus IV.	215	1464	Paulus II.

Or- do	Anno Chri.	Nomina Pontifi- cum.	Or- do	Anno Chri.	Nomina Pontifi- cum.	Or- do	Anno Chri.	Nomina Pontifi- cum.
216	1471	Sixtus IV.	224	1534	Paulus III.	232	1590	Urbanus VII.
217	1484	Innocent. VIII.	225	1550	Julius III.	233	1590	Gregorius XIV.
218	1492	Alexander VI.	226	1555	Marcellus II.	234	1591	Innocentius IX.
219	1503	Pius III.	227	1555	Paulus IV.	235	1592	Clemens VIII.
220	1503	Julius II.	228	1560	Pius IV.	236	1605	Leo XI.
221	1513	Leo X.	229	1566	Pius V.	237	1605	Paulus V.
222	1522	Adrianus VI.	230	1572	Gregorius XIII.	238	1621	Gregorius XV.
223	1523	Clemens VII.	231	1585	Sixtus V.	239	1623	Urbanus VIII.

Qui nunc feliciter præst.[2]

Ihon látod, mint viszi az apostolokra genealogiáját a romai Ecclesia. Szerezzenek ehez hasonló laistromot a Luther maradéki, és ám dicsekedgyenek nemzetességekkel. De ennek szerét nem tehetik; mert ő-hozzájok illik, a mit a régi Doctorok szemekre vetettek sok tévelygőknek, hogy magoktól születtek¹; sem attyok nem vólt, sem annyok: *A seipsis orti*². *Ultero se Præpositos, sine ulla Ordinationis lege, constituerunt. Nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt*³. *Sequentes sine antecedente: Inquilini sine Domino. Ipsi de se nasci voluerunt: nos in Radice cum toto Orbe manemus*⁴. Effélékrül pedig azt mongya szent Irenæus, hogy nem kel őket igaz járat-bélieknek itélni⁵; az Írás magyarázattját ő-tőlök nem kel venni: *Eos, qui absistunt a principali Successione, suspectos habere oportet, vel quasi Hæreticos, vel quasi Scindentes*⁶. *Apud quos est ea, quæ ab Apostolis, Ecclesiæ Successio; et id, quod est sanum et inadulteratum, constat: hi enim, sine periculo Scripturas nobis exponunt*⁷. Azért úgy kel vélek bänni, mint Esdras és Ptolomæus bánának azokkal, kik genealogiájokat fel nem vihet-

¹ Ut in Naturalibus, quædam ex putri materia.

² Cypr. supr. fol. 221. II. k.

³ Idem, de Unit. Eccl. n. 34.

⁴ Optat. lib. 2.

⁵ Idem, li. 1.

⁶ Iren. 1. 3. c. 43.

⁷ Lib. 4 c. 45.

⁸ Supr. f. 211, ték a gyökérre⁸. 217, 230.

No. 3. A romai gyölekezet apostoli Széknek méltán nevezetik.

Ezekből kitettzik, mely méltán szokták a régi jámborok, *Apostolica Sedes*-nek nevezni a romai gyölekezetet. Mert noha sok egyéb városokban vóltak és tanítottak az apostolok; de közönséges szó-járásban csak a romai Ecclesiát szokták apostoli Széknek nevezni; mivel az apostoli tudomány tanítása ő-benne megmaradván, soha dögleletes székké nem változott. Imént hallók errül-való bizonyosságát Calvinusnak⁹. És hogy egyebekrül ne emlekezzem, sz. Ágoston szám-nélkül nevezi a romai Ecclesiát apostoli Széknek: *Ista pestilentia (Pelagii,) manifestissime Sedis Apostolicæ iudicio*

⁹ Supr. f. 252. II. k.

*damnata est*¹. *Hoc Frater sancte Charitati Tuæ intimandum duximus, ut Statutis nostræ mediocritatis, Apostolicæ Sedis adhibeatur autoritas*². *Quia te Dominus in Sede Apostolica collocavit*³. *Jam hac de causa, duo Concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam: inde etiam rescripta sunt, causa finita est*⁴. *Si omnes per totum orbem tales sunt, quales vanissime criminariis; Cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, et in qua hodie Anastasius sedet? vel Ecclesia Hierosolymitana, in qua Jacobus sedit, et in qua hodie Joannes sedet*⁵? *Quibus Nos in Catholica Ecclesia CONNECTIMUR. Quare appellas Cathedram Pestilentiæ, Cathedram Apostolicam*⁶? *Quid potuit vir ille Sanctus (Innocentius Papa) respondere Conciliis Africæ, nisi quod antiquitus, Apostolica Sedes, et Romana, cum CETERIS tenuit PERSEVERANTER, Ecclesia*⁷? *Contra Pelagianos, ex Apostolicæ Sedis autoritate defendimus*⁸. Töb hasonló mondásit szent Ágostonnak említők⁹ ennek-előtte. Ugyan-ezen formán szóll Jeronimus, *Initio Libri contra Vigilantium. Lirinensis, Contra Profanas vocum Novitates, cap. 9.* és egyebek.

¹Aup. epi. 104. in fin.

²Epist. 90. ad Innocent. Pampam.

³Epist. 92. ad eund.

⁴To. 10. Ser. 2. de Verb. Apos.

⁵Aug. tom. 7.

li. 2. cont. Lit. Petil. c. 51.

⁶Optatus, supr. fol. 221. II. k.

⁷Tom. 2. lib. 1. cont. Iulian. init.

⁸Tom. 2. ad Articulos falso impositos. initio.

⁹Supr. f. 221, 248. fin. 257.

II. k.

No. 4. Az egész könyvnek béfejezése.

Ideje immár, hogy ezt a könyvet béfejezzük. Semmivel pedig bé nem rekeszthetem alkalmasban, mint azon mondással, mellyet a második könyv végében a Richardustól hallánk: tudni illik, hogy oly lehetetlen a romai Ecclesiának ennyi sok jelenségekkel bizonyított igazságában megcsalatkozni, mely lehetetlen, hogy Isten megcsallyon bennünket; mivel isteni hatalomból származott jelekkel, és minden teremtett okosság vezérlése-felet-való gond-viseléssel tette Isten hitelessé a romai Ecclesia igazságát. És oly erős okoktól viseltetünk, mikor ennek társaságában maradunk, hogy a ki szemlátomást el nem akar veszni, nem adhattya más győlekezetbe magát.

Ezt hogy nyilvánban értsed, végy ilyen példát: Ha egy okos, értelmes pogány ember Isten malasztyából felindíttván, azokat a bizonyosságokat jól megértené, mellyekkel a második könyvben bizonyítók a keresztyén hit méltóságát; és eltekéllené magában, hogy keresztyénné lészen; nem akarván pedig a parton elmerülni és egy setétségből másba menni, elő-híjna egy catholicust, egy lutheristát, egy calvinistát és akarná érteni, mellyik mondana igazat? A catholicus legelőször mind azokkal a bizonyosságokkal, mellyeket a har-

madik, negyedik és ötödik könyvben elő-hozánk, megmutatná, hogy nem hihetséges egyik-is az elszakadott tudományok-közzül. Annak-utánna ebben a könyvben elő-számlált okokkal erősítené a romai Ecclesia igazságát. A lutherista és calvinista elő-álván, azt kezdené mondani, hogy egynehány száz eszten-dőtül-fogva eltemettetett volt az igazság, mely most-is föld-alat poshadna, ha Luther koporsója fedelét meg nem nyitotta volna, fel nem támasztotta volna. Most azért ők a szent Írást igazán hirdetik, és semmi egyéb bizonytságot nem kívánnak, nem-is adhatnak az ő tanítások-mellé, hanem csak az egy élő Isten könyvében foglalt igazságot. Ezeket ha barom-módra nem akarná hinni a pogány ember, tovább menne és azt kérdené: Mint mennyen ő annak végére, hogy a calvinista vagy lutherista hit foglaltatik az Írásban? Mindenik erre azt felelné, világos dolog, hogy a sz. Írás az ő tanítását hadgya helyén, nem a más pártot. Vallyon, ha esze volna a pogánynak, nem azt mondaná-e: Esze-sek! ha oly világos mindenitek tanítása, mint a verőfény; miért nem tudtok megalkodni? miért versengetek? Ha egyyitek csak úgy bizonyíttya, hogy ő-nála maradott az apostoli igazság, mint mástok: nincs nagyob okom, hogy egyyitekhez hajollyak inkább, hogy-sem mástokhoz, az-az, eszessen egyyitek-mellé sem álhatok.

TIZEDIK KÖNYV.

A ROMAI PÁPA NEM ANTICHRISTUS.

ELSŐ RÉSZE.

Minemű böcsüllettel illették a régiek a romai pápát.

Szökött szolga jót nem mond úrárúl; és a ki pártot ütött fejedelme-ellen, gyalázatos névvel tirannusnak híja őtet. Nem csuda tehát, ha a romai pápa-ellen kígyót békát okádnak a szakadás-szerző tanítók. De hogy ezeknek szájokat bétapaszszuk, tekintsük, mint böcsüllötték régen a romai pápát. Igazán írja ^{Supr. fol. 252.} Calvinus, hogy a régiek nagy tisztességet tettek a romai Ecclesiának; mert ezt minden hamisság-ellen diadalmas győlekezetnek tartották. Bátran hirdették, hogy soha az egy Isten igaza-mellől el nem mehet. A romai és a közönséges Ecclesián mind egyet értettek¹. Azért azt merték mondani, hogy a ki a romai pápának társaságát tartya, a keresztyén Ecclesiával tartya. Végezetre a romai pápa székit apostoli Széknek nevezték²; a romai Ecclesiát közönséges anyának tartották³; a romai püspököt, *Sanctissimus*, *Beatissimus* pápának hitták⁴. És ha sz. Ágostonnal egy régi Doctor, *Veteris et Novi Test. Quæst. 127. in fine.* minden papot Christus VICARIUSÁNAK mondott; Sz. Ambrus, *Lib. 10. in Lucam, cap. 24.* szent Pétert Christus VICARIUSÁNAK; szent Cyprianus, *Episi. 55, n. 27.* az egy fő papi-fejedelmet, *JUDICEM Vice Christi*, Christus hely-tartó birónak nevezte: sz. Ágoston, *Epist. 165.* Bernardus, *Lib. 3. de Consideratione*, az efesomi közönséges conciliommal egyetemben a pápát szent Péter SUCCESSORÁNAK hitták⁵. Ebből megtettszik, mely hamissan írta Calvinus, hogy mi Christust megfosztyuk tisztességétül; mivel a romai pápát Christus SUCCESSORÁNAK híjuk⁶. Mert senki közzülünk Christus successorának nem mongya a pápát; mivel Christus meg nem halhat, hogy successora lehessen. Mely dologrúl ez-után szöllünk⁷.

De hogy világosban értsük a pápa méltóságát; mivel Calvinus sem tagadgya, hogy Úrunk születésétül-fogva öt-száz esztendeig virágzott az igaz tudomány⁸: lássuk, mit hittek és hirdettek akkor a pápárúl a keresztyének.

¹ Supr. fol. 252.
II. k.

² Supr. f. 249.
II. k.

³ Supr. f. 302.
II. k.

⁴ Supr. f. 288.
II. k.

⁵ Supr. f. 278.
Et hoc lib. c. 2.
in fine.

⁶ Verba vide
infra, l. 10. c. 2.
in fine.

⁷ Calv. li. 4.
c. 18. n. 2.

⁸ Vide infra,
lib. 11. c. 6, 2.
init. 4. ad 1.

⁹ Verba Cal-
vini, supra,
fol. 268. II. k.

1. A pápa feje az Ecclesiának.

Eleitúl-fogva a keresztyénség fejének tartotta és nevezte a PÁPÁT. A nicænum conciliom ilyen-képpen végezett: *Qui tenet Sedem Romæ, CAPUT est et PRINCEPS Patriarcharum*¹. A chalcedoni győlekezet Leo pápának így ír: *Nos convenimus; quibus tu, sicut membris CAPUT præeras, in his, qui tuum tenebant ordinem: Imperatores vero, ad ornandum, decentissime præsidebant. Rogamus igitur, ut tuis Decretis, nostrum honora iudicium: et sicut nos CAPITI adjecimus consonantiam, sic SUMMITAS tua, Filiis, quod decet, adimpleat*². Ugyan-ezen chalcedoni győlekezetben olvassuk ezeket: *BEATISSIMI, atque Apostolici viri, Papæ Urbis Romæ, quæ est CAPUT Omnium Ecclesiarum, præcepta habemus*³. Justinianus császár így szóll: *Custodiamus Constitutionem unionis Sanctissimarum Ecclesiarum, cum SANCTISSIMO Papa Senioris Romæ, ad quem et his similia scripsimus*⁴. *Neque enim sustinemus quidquam eorum, quæ ad Ecclesiasticum statum spectant, non referri etiam ad ejus BEATITUDINEM, utpote, quæ CAPUT est Omnium piissimorum DEI Sacerdotum: et quia, quotiescumque in hisce partibus Hæretici repullularunt, sententia, et recto iudicio illius Venerabilis Sedis coërciti sunt*⁵. Ismét János pápának ezt írja: *Reddentes honorem Apostolicæ Sedi, et Vestræ SANCTITATI; et ut decet, PATREM honorantes Vestram Beatitudinem. Omnes Sacerdotes, universi Orientalis tractus, et SUBJICERE, et unire Sedi Vestræ SANCTITATIS properavimus. Non patimur quidquam, quod ad Ecclesiasticum statum pertinet, ut non Vestræ innotescat SANCTITATI, quæ CAPUT EST OMNIUM Sanctarum Ecclesiarum*⁶. Szent Leo és Prosper⁷, Athanasius⁸, Damasus⁹ és Victor írásiból hasonlót hallánk nem régen¹⁰. Ebből kitettség, hogy újat nem végezett Focas, mikor a costanczinápolyi Cyriak patriarchának dagályát le akarván ültetni, azt írta, hogy a romai pápa, és nem a costanczinápolyi patriarcha az Ecclesia feje: *Phocas, rogante Papa Bonifacio, statuit Sedem Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ, PRIMAM esse; Paulus Diaconus, lib. 4. de Longobard. CAPUT esse omnium Ecclesiarum, cum prius Constantinopolitana se priorem omnium scriberet; Anastasius, Baron. to. 8. an. 606.* Azért Focas az új kevélység-ellen csak megújította a keresztyénségnek régi itéletit, mint elébb-is mondók.

¹ Concil. Nicæan. Can. 39. ex Arabico a Pifano reddito.

² Actio. 3. sub finem, in Relatione Concilii ad Pontificem, fol. 137. Vide supra, fol. 192.

³ Action. 1. init.

⁴ Cod. l. 1. Tit. 1. de Summa Trinit. l. 7.

⁵ Damasus. supra, fol. 720. se vocat Caput.

⁶ Ibid. Leg. 8.

⁷ Supr. f. 290. II. k. in fin.

⁸ Supr. f. 253. II. k.

⁹ Supr. f. 720. ex epist. 4.

¹⁰ Supr. f. 254. II. k. PHOCAS.

Supr. f. 268. II. k. in fin. Infr. li. 10, c. 2, 2. qu. 1.

2. A pápa első minden egyházi rendek között.

A romai pápát minden egyházi személyek-között elsőnek és fejedelemnek tartotta eleitől-fogva a keresztyénség. Hallyad, mit ír Theodosius császárnak Valentinianus és Eudoxia a chalcedoni győlekezetből: *Debemus dignitatem propriae venerationis, B. Petro Apostolo intemeratam servare, quatenus BEATISSIMO Romane Civitatis Episcopo, cui PRINCIPATUM Sacerdotii SUPER omnes, Antiquitas contulit, habeat de Fide, et Sacerdotibus JUDICARE*¹. Leo pápának Valentinianus így ír: *Tuam Sanctitatem, PRINCIPATUM in Episcopatu Divinae Fidei possidentem, in principio dignum credimus alloquendum*². Justinianus imígyen szól, *Novella 131. Lege I: Sancimus, vicem Legum obtinere Ecclesiasticas Regulas, quae a Sanctis Quatuor Conciliis, Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, Chalcedonensi, firmatae sunt. Prædictarum enim Quatuor Synodorum dogmata, sicut sanctas Scripturas accipimus; et Regulas, sicut Leges observamus. Lege II: Ideoque sancimus, secundum earum definitionem, SANCTISSIMUM Senioris Romæ Papam, PRIMUM esse omnium Sacerdotum: BEATISSIMUM Archiepiscopum Constantinopolitanum, secundum habere locum post Sanctam Apostolicam Senioris Romæ Sedem*³. A chalcedoni győlekezet világosan írja, hogy első a romai pápa; ő-utánna második a constanczinápolyi: *Confirmamus Patrum Regulam, ut Post Vestram SANCTISSIMAM et Apostolicam Sedem, honorem habeat Constantinopolitana, quæ SECUNDA est ordinata*⁴. Emlekeznek Socrates, Sozomenus, Evagrius, Niceforus és egyebek ugyan-ezen végezésről⁵. János pápa felelvén Justinianus császárnak arra a levélre, melyről imént emlekezünk, így ír: *DEUS longævis dignetur vos custodire temporibus, in hac vera Religione, et unitate, et veneratione Apostolicæ Sedis, cujus PRINCIPATUM, ut Christianissimi conservatis*⁶. Ez-előtt hallók, hogy Nazianzenus a romai pápát, *Præses mundi*, világ igazgatójának nevezte⁷. Irenæus a romai Ecclesiának hatalmas fejedelemségét említi, mellyért ő-hozzá kell tartani mindennek, a ki híve Istennek⁸. Sz. Ágostontól értők, hogy, *In Episcopali officio præeminet celsiore fastigio*⁹, a püspöki székben mindenek-felett ül; és, a ki ennek nem adgya az elsőbséget, vagy tellyességgel Istentelen, vagy a tudatlanság fenekére nyakra-főre esett¹⁰. Azért egyházi principatusnak, fejedelemségnek nevezi a romai pápa állapotját¹¹. Ugyan-ezent írja Prosper, *Lib. 2. de Vocatione Gentium, cap. 16:*

¹ In Concilii Chalcedom. Actis habetur.

² Valentinianus ad Leonem.

³ Vide supra, fol. 187.

⁴ Concil. Chalcedo. Act. 3. in Relatione ad Leonem.

⁵ Socrat. lib. 5. ca. 8. Sozom. l. 7. c. 9. Evagr. li. 2. c. 4. in fin. cap. 17. in fin. Niceph. li. 12. ca. 13. li. 15. c. 7.

⁶ Cod. l. 1. Titul. 1. de Summa Trinit. in fine.

⁷ Supr. f. 253. II. k.

⁸ Iren. supr. fol. 220. II. k.

⁹ Supr. f. 254. II. k.

¹⁰ Supr. f. 221. II. k.

¹¹ Snpr. f. 254. II. k.

Vide supr. f. 290. II. k. fine.

Roma multos populorum, sceptro Crucis subiecit, quos armis suis non domavit. Per Apostolici Sacerdotii PRINCIPATUM, amplior facta est Arce Religionis, quam solio Potestatis.

3. A romai pápa mint mondatik universalis püspöknek.

A romai pápát, *Oecumenicus*, közönséges püspöknek nevezték a régiek, mivel közönségesen mindenek gond-viselése ő-reá néz. Ezt illyen szókkal jelenti Sozómenus: *Romanorum Episcopus, quoniam propter Sedis dignitatem, Omnium ad ipsum CURA pertinebat, unicuique* (Athanasio, Alexandriæ; Paulo, Constantinopolis)

¹ Sozom. li. 3. *suam Ecclesiam restituit*¹. Julius Romanus Antistes, pro amplitudine Sedis sucæ², ex veteri privilegio et prerogativa, persuasum habens, OMNIUM ubique Episcoporum CURAM et JUDICIUM ad se

² Niceph. li. 9. *pertinere, suas eis Ecclesias restituit*³. Sz. Ambrús, Lib. 10. ep. 81. a töb püspökökkel egyetemben Syricius pápárúl azt mongya, hogy ő a Christus juhainak pásztora: *Pia sollicitudine, Christi ovile custodis; dignus, quem Oves Domini audiant, et sequantur.* Ez-előtt

³ Tempore Julii vetus Privilegium hoc fuit. a chalcedoni közönséges győlekezet szavaiból értők⁴, hogy *universalis* püspök a romai pápa. Ugyan-azon győlekezetben Athanasius [2] és egyebek, írván a romai pápának, így kezdik levelöket: *SANCTISSIMO ac BEATISSIMO, Universali Archiepiscopo Leoni, et Sanctissimo Concilio*⁵. Szent Gergely pápa-is egy-nehány helyen

⁴ Supr. f. 272 írja, hogy a chalcedoni győlekezet közönséges püspöknek nevezte a romai pápát. De hogy az eléb⁶ feljegyzett helyeket halgatásban hadgyuk, így ír sz. Gergely, Lib. 4. Indict. 13. epi. 76. alias 32. *Certe pro Beati Apostolorum Principis honore, per venerandam Chalcedonensem Synodum, Romano Pontifici* (nomen illud) *oblatum est. Sed nullus eorum unquam hoc singularitatis vocabulum assumsit, nec uti consuevit.* A Cyprian szavait ez-előtt hallók, ki a romai

⁵ Concilium Chalcedonem. Act. 3. pápát, *Catholicæ Ecclesiæ Episcopum*, közönséges Ecclesia püspökének nevezte⁷. Szent Dámasus hasonló-képpen szól, mint eléb feljegyzők⁸. Athanasius pediglen az Egyiptus tartományában-lakó püspökökkel egyetemben közönséges Ecclesia pápájának nevezi Márkos pápát⁹ abban a levelében, melyrül emlekezetet tészzen

⁶ Supr. f. 250. II. k. Marianus Scotus, in *Chronico Anni 331*¹⁰. Ivo Carnotensis, 4. parte *Decretorum, c. 108, 109.* Gratianus, *Dist. 16. cap. Septuaginta.*

⁷ Supr. f. 720, 721. etc. A florenciai győlekezet, *Sess. 20.*

⁸ Supr. f. 255. II. k.

⁹ Vide Alphonsum Pisanum, De Concilio Nicæno.

Itt eszünkbe kell vennünk, hogy különb, valakit *Universalem Episcopum*, közönséges püspöknek; és *Universalis Ecclesiae Episcopum*, közönséges Ecclesia püspökének hínyia. A ki magát közönséges püspöknek nevezi, úgy tettszik, azt jelenti, hogy csak ő egyedül püspök; a többi, vicariusi, hely-tartói lehetnek, de püspökök nem lehetnek. A ki pedig magát közönséges Ecclesia püspökének nevezi, nem azt jelenti, hogy csak ő egyedül pásztor: hanem hogy közönségesen az egész keresztyénségre terjed az ő gond-viselése és pásztorsága; noha a töb püspököknek a magok nyáján-való pásztorsága helyén marad.

A romai pápák nem írják soha magokat *universalis* püspököknek: hanem közönséges Ecclesia püspökének.

Ennek-felette két-képpen viselheti valaki az *universalis* nevet. Először úgy, hogy ezzel jelentse, hogy ő egyedül püspök: a többi nem püspökök, hanem *vicariusok*, a közönséges püspök hely-tartói. Ilyen értelemmel senkinek nem szabad magát közönséges püspöknek nevezni. És mivel ilyen értelmet jelent az *Universalis Episcopi* nevezete, senki a romai pápák-közzül magát *Universalis Episcopus*-nak nem hitta, hogy ezzel botránkozást ne szerezne, mint-ha egyedül akarna püspök lenni, megfosztván a töb püspököket méltóságoktól. Mely dologról szent Gergely így ír: *Si unus Patriarcha Universalis dicitur, Patriarcharum nomen ceteris derogatur*¹. *Nullus* (hujus Apostolicæ Sedis Antistitum) *hoc temerarium nomen arripuit: ne, si sibi in Pontificatus gradu gloriam Singularitatis arriperet, hanc omnibus Fratribus derogasse videretur*². *Si Unus Universalis est; restat, ut vos Episcopi non sitis*³. Azért Antichristus előljárójának nevezi, valaki ilyen formán magát közönséges püspöknek hívattya: *In hac ejus* (Joannis Constantinopolitani) *superbia, quid aliud, nisi propinqua Antichristi tempora designantur? quia illum imitatur, qui spretis in sociali gaudio Angelorum legionibus, ad culmen Singularitatis conatus est erumpere*⁴. Másodszor: Közönségesnek úgy nevezheti valaki magát, hogy helyén hadgya a töb püspökök rendit, tisztit, pásztorságát; és csak azt jelentse, hogy ő gondot visel a töb püspökökre, mint a kire a nagy cselédes-ember szolgál-társait bízta. Ilyen formán nevezte a chalcedoni győlekezet közönségesnek a romai pápát. Mert feljegyzett szavaiból kitéttszik, hogy, *Universalis Ecclesiae* *Papam*, közönséges Ecclesia pásztorának nevezte a pápát. Ha ki csak ilyen értelemben *Universalis Episcopus*-nak nevezné a pápát,

Vide Baron.
To. 8. An.
595.

¹ Lib. 4. In-
dict. 13. ep.
80. alias 36.
² Idem, ep. 82.
alias 38.
³ Lib. 7. ep.
70.

⁴ Lib. 4. In-
dict. 13. epi.
78. alias 34.
Idem, lib. 6.
epist. 30, 28.
etc.

Supr. fol. 272.

és ebből botránkozás nem következne: semmit nem vétene De mivel megbotránkozhattak akkor ebben a névben: a romai pápák *universalis* püspöknek nem hívták magokat¹; sőt sz. Péter sem nevezte magát *Universalis Apostol*-nak, noha az egész Anyaszentegyház gond-viselése reá bízott; *Cura ei totius Ecclesiae et Principatus committitur; et tamen Universalis Apostolus non vocatur*². Mindazáltal a közönséges Ecclesia püspökének nevezettek gyakran a pápák. Nagy Leo pápa sok leveleit így kezdi-el: *Leo, Episcopus Romanæ, et Universalis Ecclesiae. Leo, Romanæ, et Universalis, Catholicæ. Ecclesiae Episcopus*³.

¹ Ita Gregor. ep. 76. cit.

² Gregor. lib. 4. Indict. 13. cpi. 32. alias 76.

³ Leo, cpi. 57 et 97. Vide Baron. loc. citato.

4. Közönséges győlekezet nem szolgáltatthatik romai pápa-nélkül.

¹ Supr. fol. 274, 118, 136. II. k.

Bévségesen megmutatók ez-előtt⁴ az apostoli cselekedetek példájából, a keresztyénség igyenes szokásából, a régi szent Atyák tanításából, az Anyaszentegyház közönséges szokásából, az új tévelygők vallásából, hogy sem bátorságosb, sem hasznosb mód nincs az egyházi dolgokról támadott versengések eligazításában és a tekélletes igazság isméréiben, mint a közönséges győlekezetek végezése. Mert noha a conciliomnak nem szabad új hitet faragni⁵: de a Szent Lélek vezérléséből a szent Írás igaz értelmét előnkbe adgya és megitéli, mit hozhatni- s mit nem hozhatni-ki a sz. Írásból.

⁵ Supr. fol. 219, 275, 406.

Vide supr. fol. 274. et seqq.

Formáját és módgyát, mint kel szolgáltatni a közönséges győlekezeteket, az első apostoli conciliom, *Actor. 15.* és a négy első közönséges győlekezetek megmutatták. Hanem ezek-felet ezt a négy dolgot kel értenünk a közönséges győlekezetekről:

I. Nem kívántatik, hogy a közönséges győlekezetben minnyájan egybe-gyöllyenek a hívek; mert az apostolok és régi conciliomok példája mást mutat. És nem csak lehetetlen, hogy az egész világról minden hívek egybe-győlekezzenek; de haszontalan és ártalmas volna az ilyen győlekezet. Mert a tudatlan művesek és aszszonyok mit mívelnének; holot sem az ecclesia traditióit, sem a szent Atyák magyarázatit, sem a mély dolgok titkait nem tudgyák? Ezek-nélkül pedig senki ítéletet nem tehet a hit dolgairól.

II. Egyházi személyeken-kivül világi ember jelen-léte nem kívántatik a győlekezethez. Mert az ó testamentomban megjelen-tette Isten, hogy a lelki-pásztorok dolga, hogy, *Pascant scientia et doctrina*, a mennyei tudományok bölcseségére tanítsák a híveket; *Jerem. 3, 15. Ezech. 44, 15, 23, 24. Aggæi 2, 12. Malach. 2, 7.*

Deuteron. 17, 8, 9. Az új testamentomban azt olvassuk, hogy lelki-pásztorokat és doctorokat azért rendelt Isten, hogy a tévelygések szelétül óltalmazzák, és igaz tudománnyal legeltessék a sokaságot; *Ephes. 4, 12. 1. Petr. 5, 2. 1. Corinth. 12. 28. Actor. 20, 28.* Az apostoli conciliom-is erre tanít, melybe csak az apostolok és presbyterek győlekeztek; *Actor. 15, 6.* A négy első közönséges győlekezetekben-is csak püspökök végeztek¹. És a mint ezután² megmutatom, a császárt vagy helytartóját azért bocsátották a győlekezetbe, hogy az emberek-előt nagyobb tekintete lenne végezésöknek és *Consentientes subscriberent*, nevök alá-írásával köteleztetnének a conciliom végezésinek megtartására. Mert egyébránt bizonyos, a mit a chalcedoni győlekezet mondott, hogy, *Synodus Episcoporum est, non Clericorum*; és a mit ugyan-ot egy archimandrita kiáltott, *Non est meum subscribere, sed Episcoporum*, hogy püspökök tisztí a közönséges győlekezetben végezni és a végezést kéz-írással erősíteni; mert őket rendelte Isten, *Episcopos regere Ecclesiam*³. Mely dologról így szól Beza: *Principes Synodo*⁴ *inter sint, non ut regnent, sed ut serviant; non ut Leges condant, sed ut ex DEI Verbo, per os Ministrorum ipsis explicatas, sibi et aliis observandas proponant*⁴.

¹ De Constantino, vide supra, fol. 268.

² Infra, li. 15. c. 2, 3.

³ Act. 20, 28.

⁴ Beza, in Confess. c. 5, 15.

III. Szinte mint mikor valamely országnak job és tekintetesb eleje egybe-győl, egész ország nevével végez; mivel ezek igazgattyák az egész országot: úgy mikor a püspökök egybe-győlnek, mivel ezek pásztori és fejei a keresztyéneknek, az egész Ecclesiát repræsentállyák; és a mit végeznek, egész világ végezésének mondatik. Azért szent Ágoston a conciliom rendelését *Totius Ecclesiæ consensus*, az egész Ecclesia értelmének nevezi⁵. Sz. Athanasius azt írja, hogy az egész világ Niceában vólt a közönséges győlekezetben⁶; noha ott csak 318. püspök vólt. A szent Írás-is hasonló szóállással él; mert a mit a nép eleinek és véneinek mondtak, azt mongya, hogy az egész sokaságnak mondták⁷. Nem-is szükség, hogy minden püspök jelen légyen a közönséges győlekezetben, mint az első győlekezetek példája megmutattya; mert nem azért mondatik a győlekezet közönségesnek, hogy valósággal minnyájan egybe-gyöllyenek; hanem, *repræsentatione et autoritate*; hogy a kik eggyütt vannak, az egész Anyaszentegyház nevével és hatalmával vannak. Mert, mivel minden püspök szabadon a győlekezetbe mehet, a ki el nem mégyen, *Ipsa facto* azokra bízza, hogy ő nevével-is végezessenek, a kik jelen lésznek.

⁵ Aug. 1. 1. de Baptis. cont. Donat. c. 18.

⁶ Athanas. de Gestis Synodi Ariminen.

⁷ Exod. 19, 3. 7, 8. 3. Reg. 8, 1. 14. 55.

IV. Az Anyaszentegyház gyökeres szokása, praxissa és végezése azt tartja, hogy senkinek közönséges conciliomot, győlekezetet nem szabad győjteni a romai pápa-nelkül. Erről másut emlekezünk a régi historiákból¹, úgy-mint Sozomenus, Theodoretus, Socrates, Niceforus írásából és a *Tripartita Historiá*-ból. Ezek egyenlő értelemmel írják, hogy *Ecclesiasticus Canon*, egyházi törvény tartja, hogy a romai pápa sentenciája-nélkül nem szabad conciliomot tartani. Sozomenus pedig, *Lib. 3. c. 8. et 10.* nevezet-szerént a niceabéli conciliom végezésének írja ezt lennie. A chal-

¹ Supra, fol. 269, 270. Vide Dama-sum, Supr. fol. 720, 721.

² Vide Logi alogi, in ca. 5. Penic. 1.

Niceph. 1. 14. cap. 35.

³ Socrat. li. 5. cap. 3.

⁴ Theod. li. 2. cap. 22.

⁵ Sozom. li. 6. cap. 23.

cedoni győlekezet és sz. Damasus ugyan-ezent mongyák². Noha azért a conciliomokban a töb patriarkák jelen-léte kívántatott; de soha azt az Ecclesia nem rendelte, hogy nállok-nélkül ne lehessen közönséges győlekezet. Sőt Efesomba a Nestorius kárhoztatása-után két nappal érkezett az antiochiai patriarka húsz püspökkel; pántolódott-is Cyrillussal, hogy ő-nálla-nélkül végeződött a dolog: de átok-alat halgatni kellett. Feljegyzi Socrates, hogy az antiochiai győlekezetben a jerusalemi püspök és Julius pápa nem vóltak, kiért méltán megvettetett az a synat³. De csak a romai pápárúl mongya, hogy az egyházi törvény-szerént nálla-nélkül nem kellett győlekezetet tartani. Azon-képpen Theodoretus és Sozomenus fogytakozotnak írják hogy vólt az arimini győlekezet; mert a romai pápa ezt meg nem erőssítette; maga elsőben-is az ő tetszését kellett vólna venni: *Prajudicium numeri Ariminensis Conventus, nullum esse potest; quando ita est habitus, ut neque Romani Episcopi, cujus ante omnia sententiam cognoscere debuerant; neque Vicentii, neque aliorum consensus illi accesserit*⁴. *Neque per Romanum Episcopum confirmatus est, cujus Sententia præ omnibus expectanda erat; neque per Vincentium*⁵.

5. A romai pápa ítélő-birája vólt minden keresztyéneknek.

Supra, fol. 270, 271, 272, 720, 721, I k. 312. II. k. et sequ.

A győlekezetek és sz. Doctorok a romai pápához küldötték írásokat, hogy az ő ítéletiből venne erősségek. Hallók nem régen a chalcedoni győlekezet szavából, hogy a romai pápa mint fő, úgy igazgattya a conciliomot; azért kéri, hogy az ő ítéletivel böcsülletessé tegye, a mit végezett vala a conciliom. A kartago-béli synat a pápának könyörög, hogy végezését megerőssíttse: *Statutis nostræ mediocritatis, Apostolicæ Sedis adhibeatur autoritas*⁶. Mely kérésre így felelt Innocentius pápa: *In requirendis de his*

⁶ Ap. Aug. epist. 90.

rebus, quas decet a justo et Catholico tractari Concilio, antiquæ Traditionis exempla servantes, vestræ Religionis vigorem approbastis. Patres, non humana, sed Divina decrevere sententia; ut, quidquid de disjunctis, remotisque Provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, nisi ad hujus Sedis notitiam perveniret, ubi tota autoritate, justa quæ fuerit pronuntiatio, firmaretur, indeque sumerent ceteræ Ecclesiæ, velut de natali suo FONTE¹. A milevitanum conciliom levelére ugyan-ezen formán felelt: *Diligenter, et congrue Apostolico consulitis honori: honori, inquam, illius, quem sollicitudo manet Omnium Ecclesiarum, super anxiis rebus, quæ sit tenenda Sententia* (consulentes:) *antiquæ Regulæ formam sequuti, quam toto semper ab Orbe nostis esse servatam*². Ezekrúl a feleletekrúi sz. Ágoston azt írja, hogy mindenben úgy felelt Innocentius, a mint illendő vólt: *Missæ sunt ex duobus Conciliis, Carthaginensi, et Milevitano, relationes ad Apostolicam Sedem. Innocentius ad omnia nobis rescripsit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat Apostolicæ Sedis Antistitem*³. Szent Ágoston-is a pápához küldé könyveit, hogy ha valami nem tetszik ezekben, szabadon letörölyye⁴. Ezent cselekedte sz. Bernard⁵.

¹ Ap. Aug. epist. 91.

² Ap. Aug. epist. 93.

³ Aug. epist. 106. Idem repetit, tom. 7. l. 1. cont. Iulian. relat. supr. f. 634. ⁴ Præs. ad Lectorem, initio hujus Operis. ⁵ Supr. f. 161. fin.

Végezetre: Az egész világ püspököt megítélte a romai pápa; és mikor érdemlették, megbüntette. Halhadsza sz. Gergelynek errúlvaló bizonyosságát, *Lib. 7. Indict. 2. Epist. 64.: Si qua culpa in Episcopis invenitur, nescio quis Episcopus Sedi Apostolicæ subjectus non sit.* Niceforus írja, *Libr. 14. cap. 34.* hogy Cyrillust világ bírójának tartották, mivel a romai pápa őtet követté tette vala: *Cælestinus Romæ Episcopus, ad Cyrillum Alexandrinum, ut locum suum ibi* (in Ephesina Synodo) *obtineret, scripsit. Ex quo tempore fama est, Papæ appellationem illum, atque ut ORBIS Universi JUDEX appellaretur, accepisse.* Szabad vólt azért a püspököknek apellálni a pápa-eleibe; és a mit ő elvégezett, annak vége szakadott⁶. Ezt eléb sz. Damasus írásából hallók⁷. Athanasius és a constanczinápolyi patriarka a romai pápa eleibe apellálnak; és az ő sentenciája-után székekbe vitetének: *Julius, Ecclesiasticam secutus Legem, ipsos* (Athanasii hostes) *Romæ adesse jussit, et diem dixit Divo Athanasio*⁸, *Propter Romance Ecclesiæ prærogativam, communivit illum minacibus Literis, et ad Orientem scripsit, ac suum cuique locum restituit*⁹. *Quoniam propter Sedis dignitatem, Omnium ad ipsum cura pertinebat, unicuique suam Ecclesiam restituit*¹⁰. Szent Athanasius idejében Sardicæában egy közönséges gyölekezet lén,

⁶ Aug. supr. f. 120. II. k. ⁷ Supr. f. 720, 721.

⁸ Theod. li. 2. cap. 4.

⁹ Socrat. lib. 2. cap. 15.

¹⁰ Sozomen. li. 3. c. 8.

melyben azt írja Socrates, *Lib. 2. c. 20.* hogy közel három-száz püspök volt; Theodoretus, *Lib. 2. c. 7.* más-fél-százat említi. Ennek a közönséges győlekezetnek egyéb végezési-között az vagyon, hogy minden püspöknek szabad a romai pápa-eleibe vinni törvé-

¹ Refert. Causa 7. qu. 4. cap. Osius Episcopus. Et Causa. 2. quæst. 6. cap. Si quis Episcopus.

nyét¹. Ugyan ezent végezte a nicænum concilium, a mint erről bizonyosságunk Julius és Zosimus pápa. Az Athanasius ellenségi Antiochiában győlekezetet szerzenek Constantinus halála után ötödik esztendőben, és Athanasium kiátkozák, a mint írják, Tripartit, *lib. 4. c. 19.* Theodoretus, *lib. 2. c. 4.* Sozomenus, *lib. 3. c. 10.* Socrates, *lib. 2. c. 8. et 17.* Niceforus, *lib. 9. c. 8. et 10.* Ezt Julius pápa megértvén, levelében megfeddte őket, hogy a nicænum concilium végezése-ellen a romai pápa akarattya-nélkül győlekezetet szerettek. Emlekeznek erről a levélről a megnevezett historicusok; a levél-is írva vagyon *Tom. 1. Conciliorum*². Mikor látná Julius, hogy az Athanasius kárhoztatását vakmerőjül vitanák, más levelet írta³, melyben szemekre veté, hogy a Nicæában elvégzett törvény-ellen synatot győjtöttek az ő akarattya-nélkül és Romába idézé őket. Hogy pedig ne láttatnék törvénytelenül cselekedni, a nicæabéli győlekezetnek ilyen végezését hozza-elő: Nem illik a romai pápa akarattya-nélkül győlekezetet tartani⁴. A püspököknek szabad a romai pápa-eleibe apellálni⁵. Ugyan-ezen két canont említi Athanasius az egyiptombéli püspökökkel egyetemben, írván a második Felix pápának⁶.

Itt nagy panaszt támasztnak a romai pápa-ellen a versengők, mint-ha csak szél-szó és csalárd találmány volna, a mit Julius ír a pápa-eleibe-való appellálásról. Mert Zósimus pápa-is ugyan-ezent írta vala a kartagobéli hatodik győlekezetnek⁷. De Alipius végére akarván ennek menni, a constanczinápolyi Atticus patriarkátul kéréte a nicæabéli végezéseket; ki mikor húsz canont küldött volna, mellyekben emlekezet sem volt a pápa-eleibe-való appellációról: vissza-írának Romába az africabéli püspökök és szemére veték a pápának hamisságát.

Könyű erre a válasz. A nicæabéli végezések nem jutottak éppen Africába⁸; mert a mint magok írják az africabéli püspökök, csak húsz canont küldöttek nekik Görög-országból; maga Nicæában hetven canont szerettek vala⁹. Ruffinus, *Lib. 1. c. 6.* nem húszat, hanem huszon-kettőt számlál-elő; de sokkal különbeket azoknál, a mellyeket Alipius elő-számlált¹⁰. Ennek-felette az Arius kárhoztatásáról és a húsvét napja illéséről semmi emlekezet nincs az

⁸ Vide Baron. to. 5. an. 419. Pisanum, in Concilio Nicæano

⁹ Athanas. ep. ad Marcum. ¹⁰ Supr. f. 369, 270.

Alipiusnak küldött végezesekben; noha fő-képpen e két dologról végeztek Nicæában. A Melecianusok-ellen-való sentenciárúl¹, és a Paulinianusok újonnan-keresztelésérül sincs emlekezet az africai cánonokban². Nicæában végezték, úgy-mond sz. Ágoston, *Epist. 110.* hogy egy helynek két püspöke ne légyen egyszersmind. Nicæában végezték, úgy-mond Sozomenus, *Lib. 3. c. 10.*; hogy a romai pápa akarattya-nélkül conciliomot ne győjtsenek. Ezekrül és több végezésekrül egy szó sincs az Alipiustúl elő-hozott CANONOK-ban. Melyből megtettszik, hogy csonka-bonkán jutott Africába a nicæabéli győlekezet végezése. Más-felől pedig nem csak Zosimus, hanem Julius pápa és Athanasius az Egyiptomban-lakó püspökökkel bizonyosan írják, hogy a romai pápa-eleibe szabad vólt appellálni. Ugyan-is, ha ő feje, gond-viselője és fejedelme az egyházi rendnek: ki tilthattya, hogy gongya ne légyen azokra, kik ő-reá bíztak?

¹ Vide Sozom. li. 1. c. 24.
² Aug. tom. 6. hæ. 44. De Pauliniam. Rufin. lib. 1. cap. 6. Canon. 21.

Supr. fol. 269, 270.

Ezekben a romai pápák böcsülletes tisztinek feljegyzésiben két dolgot kel eszünkben tartanunk:

ELSŐT: Hogy a keresztyén világnak fő conciliomi és pásztori akkor tanították, hogy a romai pápa Christus-után feje és gond-viselője az egész Anyaszentegyháznak, mikor az elfajúlt atyafiak tulajdon vallása-szerént meg nem csáválta vala a romai Ecclesia az apostoli tudományt, és az egész keresztyén világ egyyet-értett Romával az igaz tanításban.

MÁSODIKAT: Hogy nem kardéra* és fundamentom-nélkül mondták ezeket a szent Doctorok; hanem két erős oszlopra építették igaz tanításokat. I. Hogy Christus szent Pétert az egész Anyaszentegyház gond-viselő pásztorának rendelte. II. Hogy a szent Péter tiszti és méltósága nem temettetett-el véle; hanem a következő igaz pásztorokra szállott.

Supr. fol. 268. II. k.

Ezeket ha derék fundamentomból meg akarnók erőssíteni, egész könyv kellene a bizonyságok elő-állatására. Rövideden megmutatom a kút-fejeket, mellyekből eredeti vagy on ezeknek a szükséges tudományoknak.

6. Sz. Péterre bizta Christus az egész vitézkedő Ecclesia gond-viselését.

Az a kérdés, ha a romai pápa vezérlő, igazgató, gond-viselő pásztor a vitézkedő Ecclesiának? Bizonyos, hogy ha a pápának

* Találomra.

- ilyen hatalma vagyon: nem egyéb úton, hanem szent Péter-utánvaló successióból szállott reá. Azért három dolgot kel megvizsgálunk: Elsőt, ha Christus úgy rendelte-e a vitézkedő Ecclesiát, hogy egy az apostolok-közzül, úgy-mint Péter, feje és közönséges pástora lenne az egész hívek sokaságának? Másikat, ha azt a méltóságot csak úgy adta-e szent Péternek, hogy ő-rólla másra ne szálljon; hanem magával végeződgyék? Vagy inkább, hogy a ki a püspökségben utánna következik, a tisztbe és gond-viselésbe szálljon? Harmadikat, ha másra kellett szállani a szent Péter gond-viselésének: honnan, és mint tudgyuk bizonyoson, hogy nem egyébre, hanem a romai pápára szállott?

Hogy az első kérdésre megfelellyünk, kettőt kel fundamentumúl vetnünk. Elsőt: hogy Christus az ő Ecclesiájában oly lelki hatalmot és birodalmot hagyott, mellyel a híveket a lélek üdvösségre nézendő dolgokban igazgassa, fenytékkal kényszerítse és büntesse. Mert egy az, hogy a mint eléb mondám, a Anyaszent-egyház egysége ilyen hatalom- és birodalom-nélkül meg nem tartathatik. Más az, hogy a lelki pástoroknak megparancsolta Isten, hogy *Scientia et Doctrina pascant*¹, legeltessék a juhokat; igazgassák és bírják a sokaságot²; megödgják és kössék a vétkeket; mert minden hatalmat hagyott Christus az Ecclesiában, valamely szükséges az ő éppületire³. Ebben minnyájan egyyeznek a catholicusok; noha sokan ezt a hatalmat nem engedik magán a pápának, hanem a közönséges gyölekezettel-együtt. Másikat: Azt-is minnyájan vallyuk, hogy a mi illeti a püspökség rendit és szentelését, *Ordinem et Consecrationem*, abban egyenlők voltak az apostolok⁴, és egyenlők most-is minnyájan a püspökök; hanem a kérdés csak a jurisdictionról, a gond-viselésről, igazgatásról, birodalomról vagyon.

Hogy azért Christus szent Péterre bízta az egész Ecclesia gond-viselését és fő-pasztorságát, így bizonyítottuk:

I. Christus az ő szent Attyához menybe akarván menni, és látható ábrázattal elválni a földön vitézkedő Ecclesiától: elsőben nem egyszer kétszer, hanem háromszor kérdé Pétert, ha szereti ötet? És ha inkább szereti-e, hogy-sem a többi? Ezzel akarván jelenteni, nem csak hogy igen nagy és kedves kincsét akarja reá bíznyia, mellyet ő annyira szeretett, hogy életét adta érte: hanem hogy a lelki birodalom, mellyet reá bíz, szereteten fondáltatik. Annak-utánna kétszer mondá Péternek: *Pasce Agnos meos*; legeltesd

Supr. fol.
199, 200. II. k.

¹ Ierem. 3, 15.

² Act. 20. 28.

³ 2. Cor.
10, 8.

⁴ Hieron. ep.
85.

az én bárányimat. Harmadszor azt mondá: *Pasce Oves meos*; legeltesd az én juhaimat. Itt kettőt kel meggondolnia. Egyiket, hogy azért kíván Christus nagyobb szeretetet szent Péterben, hogy sem a több apostolokban; mert valamit nagyobbat bízott reá, hogy sem a többire. Másikat: hogy Christus nem csak a szopó bárányokat bízta Péterre, hanem a juhokat-is, kiktől szopnak a bárányok: az-az, a lelki-pásztorokat; mert ezek, mint a község anyjai, *Pascunt scientia et doctrina*, tudományok tejével szoptatták őket, mint a juhok bárányokat. Senkit ki nem választ Christus; általlyában, valakik ő bárányi vagy juhaj, Péterre bízza; és a mint szent Ambrús írja, *Velut VICARIUM Amoris sui nobis reliquit*¹, a maga szeretetinek helytartójává tette Pétert. Azért ha a több püspököknek Isten azt parancsolja, *Pascite qui in vobis et Gregem*²; *Attendite Gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos*³; hogy legeltessek a mellettek-való nyáját, mellyek-eleibe rendeltettek: Péterre bízhatnak közönségesen, valakik a Christus juhaj vagy bárányi.

Jerem. 3, 15.

¹ Ambr. lib. 10. in Luc. c. 24.² 1, Pet. 5, 2.³ Act. 20, 28.

De miképpen bízhatnak reá? *Pasce*, őrizzed, úgy-mond legeltesd; semmit hátra ne hadgy, valami táplálásokra, óltalmokra, igazgatásokra, fenytékökre szükséges. Mert mikor azt mondom: *Pasce*; pásztorrá tézlek minden juhaimon. Valamit a pásztorság tisztj kíván, mind azok reád bízattak. Miképpen azért, mikor Isten Dávidra bízta a világi királyságot, azt mondá: *Tu pasces populum meum*⁴, hogy ő legelteti az Isten népét; és ez annyit tett (mint a szent Írás magyarázza;) *Tu eris Dux super Israël*, te léssz feje és vezére népemnek: úgy Péterre lelki birodalmot és főséget bízott Christus, mikor azt mondotta, *Pasce*: Légy pásztor válogatás-nélkül mind azoknak, kik én juhaim. A pásztor tisztj, hogy eledellel táplálja, szép fűre hajtsa juhait⁵; hogy gyógyítsa, takargassa, felkeresse, óltalmazza farkasoktól a juhokat; hogy bírja, igazgassa, megütögesse⁶. Mind ezeket hagyja Christus, hogy cselekedgye Péter az Isten juhával. *Ergo, etc.*

⁴ 2. Reg. 5, 2. Et, Cap. 7, 7, 8.⁵ Ezech. 34, 2.⁶ Ezech. 34, 4. 5.

II. Azt ígérte vala Christus Simonnak, hogy elváltoztattya nevét, és Cefasnak (mely sidóul kő-sziklát tézzen) neveztetik⁷. Mikor eljőve az üdő, melyben ezt az ígérést meg akará tellyesíteni: elsőben megkérde a tanítványokat, mit mondanak ő-felölle az emberek? És minek utánna a köz-nép szavait meghallotta volna, azt kérde az apostoloktól: Tí hát, kinek mondotok engem lenni? Sz. Péter azt mondá: Te vagy a Messias, Isten Fia. Ezt

⁷ Ioan. 1. 42. Calvinus ibi, Vaticinium vocat bis.

Matt. 16, 18.

a tekéletes nagy vallást jutalmazni akarván Christus, azt mondá Péternek: Én-is azt mondom néked, te Cefas vagy, az-az, kő-szikla; és ezen a Cefan, kő-sziklán éppítem az én Ecclesiámat, és a pokol kapui azon gyözedelmet nem vésznek. És néked adom a meny-ország kulcsait; és valamit megoldozsz és kötözzsz a földön. öldva és kötve léssen mennyekben.

A Christus szavában kettőt kell meggondolni: Először, kinek szóll? Másodszor, mit ígér? Bizonyos, hogy Christus világosan Matt. 16, 17. Simonnak, a Jonas fiának szóll, a mint maga kimongya. És háromszor említi ama mutató igét, *Tibi*, te-néked adom a meny-ország kulcsát. És jóllehet a sz. Atyák nyilván írják, hogy ez a hatalom, melyet Christus adott Péternek, nem csak az ő személyére adatott, hanem hogy ő-utánna megmaradgyon az Ecclesiában; és így Péterben az Ecclesiának adatott a hatalom: de azért senki azt nem jelentette, hogy a Péter személyének nem adta volna Christus azt a hatalmat, melyről annyiszor mongya, *Tibi, Tibi, Tibi*, hogy ő-néki adgya.

Három méltóságos tisztet adott Christus sz. Péternek ezekkel a szókkal. Eggyik a több apostolokkal köz; mert azoknak-is Matt. 18, 18. hatalmat adott, hogy a mit megoldanak vagy megkötnék, öldva Ioan. 20, 23. vagy kötve légyen meny-országban. A kiknek megbocsáttják bűnöket, bocsátva léznek, a kiknek meg-tartyák, tartva léznek.

2. Másikat senkinek a több apostolok-közzül nem olvassuk, hogy adta volna Christus, hanem csak Péternek. És ez a meny-ország kulcsa. A kulcs-adás hatalmat és birodalmot jelent azon, a minek kulcsát adgyák. Ezt mutattya a mindennapi szokás; mert a váras vagy vár, vagy pincze kulcsát annak adgyák, a kinek hatalma- és birtoka-alá adatik a hely. A világi törvényesek azt mongyák: *Clavibus traditis, possessionem tradi*¹, hogy ha mit eladsz a kulcs-adással, annak tellyes bírását adod. A sz. Írás ezent jelenti; mert minek-utánna azt mondotta volna Isten, hogy Eliacimnak hatalmat ad, *Potestatem tuam dabo in manu ejus*, utánna veti: *Dabo Clavem domus David super humerum ejus: et aperiet, et non erit* Isai. 22, 21. *qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat*², hogy a Dávid háza kulcsát adgya kezébe, hogy ő birjon a Dávid házával. Azonképpen a Christus hatalmát akarván sz. János ismértetni, azt Apoc. 3, 7. mongya, hogy kezében a Dávid kulcsa: *Qui habet Clavem David: qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit*. És mind a két helyen megmagyarázza a Szent Lélek, mire-való a kulcs-

¹ Digest. de Contract. Emtiom. L. 74.

² Isai. 22, 21.

adás: tudni illik, hogy a kinek kulcs adatik, annak tiszti és hatalma az, hogy bétegye vagy megnyissa, az-az, hogy bírjon azzal, a minnek kulcsát viseli. Tehát mikor Christus az apostolok-közzül Péternek adta a kulcsot, birodalmot és hatalmot adott néki. De micsodán vallyon? A meny-országban: az Anyaszentházon. Mert ez az Istennek e földön lelki országa, mely a mennyei bódogságra viszen és annak úttyán vagyon. Harmadikat csak sz. Péternek mondá Christus, hogy más neve lészen ez-után; és ha eléb Simonnak hívatott, ez-után Cefas, az-az, Petra, erős kő-szikla lészen neve; mert ezen a Cefan, kő-sziklán éppíti az Anyaszentegyházat, mellyet az ördög meg nem győzhet. Mikor Isten új nevet ad valakinek, új ajándékot és méltóságot ad véle, mint az Ábrahám, Sára, Jacob nevezeti megmutatták. Azért mikor Simon Cefasnak, kő-sziklának nevezteték, oly állandó erőssége adaték hitinek, mellyet sem a tengeri habok, sem az égi háborúk el nem dőjthetének. És azt adgya okúl Christus, miért nevezte Simont Cefasnak, erős kő-sziklának: mert az ő Ecclesiáját ezen a Cefan, a hitben megerősítettett kő-sziklán éppíti. Magán, és csak szinte maga erejével egyedül Christus fundamentoma az Ecclesiának; de ő-utánna és ő-általa Péteren éppítettett az Ecclesia. Így magyarázzák a régi sz. Atyák a Christus szavát: *Petrum primum Dominus elegit, super quem ædificavit Ecclesiam*¹. *Petrus, pro soliditate devotionis, Ecclesiarum Petra dicitur. Sicut ait Dominus: Tu es Petrus, eo quod tamquam* *Saxum immobile, totius oneris Christiani compagen, molemq̃ contineat*². *Petrus audivit, Petra es. Etiamsi autem Petra est, non ut Christus petra est, sed ut Petrus petra. Christus enim, revera Petra inconcussa est. Petrus autem, propter Petram. Largitur enim* *JESUS suas dignitates, et non evacuatur, sed habens dat. Lux est; Vos estis, inquit, Lux mundi: Sacerdos est; et facit Sacerdotes: Petra est; et Petram fecit*³. És hogy egyebekről ne emlekezzem, a chalcedoni közönséges győlekezet így szöll: *Sanctissimus atque Beatissimus Leo, Veteris Romæ Episcopus, per nos, ac una cum* *Gloriosissimo Apostolo Petro, qui Petra et basis est Catholicæ Ecclesiæ, et Fundamentum Orthodoxæ Fidei, Episcopali dignitate privat Dioscorum.* Szent Ágoston ugyan-erre néz, midőn szent Pétert nevezi az apostolok-közzött főbnek és Ecclesia fundamentomának: *Quis nesciat, Primum Apostolorum, esse Beatissimum Petrum*⁴? *In Apostolo Petro, PRIMATUS Apostolorum tam excellenti*

3.
Hinc ortum,
ut initio Pon-
tificatus, mu-
tentur Nomina
Paparum.

¹ Cypr. epi. 71.
n. 19. Epist. 55.
num. 35.

² Ambr. Ser.
47. de Fide
Petri.

³ Basil. Conc.
28. quæ est de
Pœnitentia.
Evagr. 1. 2. c. 4.

⁴ Tractat. 56. in
Ioan.

*gradu praeeminet. Quis nescit, illum Apostolatus Primatum cuiuslibet Episcopatus preferendum*¹? *Petrus Apostolorum CAPUT, Caeli Janitor, Ecclesiae fundamentum*². Noha azért Christusról magyarázta sz. Ágoston ama szókat, *Ezen a kő-sziktán építem Ecclesiam*: de szabadon hágy mindent, hogy sz. Ambrust kövesse és sz. Péterről értse³, mint-hogy az Úrunk szavának folyásából meg-is tettszik, hogy ő-ról-a kell érteni. Mert mint férne egybe, hogy sz. Péterről nagy emfasissal kezdvén Úrunk szóllani, mint-ha őtet az igaz vallásért illendő tisztességgel akarná illetni, véletlenül magára fordítaná szavát? Christus azért fő fundamentom, *1. Corinth. 3, 11*: ő-utánna szent Péter; szent Péter-után a több apostolok⁴. Calvinus meggyőzetvén a nyilván-való igazságtúl, megvallyya, hogy sz. Péter böcsülletesb felsőbséggel mondatik az Isten házának fundamentoma, hogy-sem a több hívek: *Pios quidem omnes, Petros esse convenit. qui in Christo fundati, ad exstruendum Templum DEI aptentur: sed hic Unus, propter singularem excellentiam, ita vocatur*⁵.

¹ Li. 2. de Baptis. cont. Donat. c. 1.
² Epist. 86.
³ Augu. 1. Re-tract. c. 21.
⁴ Apec. 21, 14. Ephes. 2, 10.
⁵ Calv. in Ioan. 1, 42.

Nem tagadgyuk azért, hogy a Péter hiti és erős vallása oka és eredete annak, hogy Péteren építtetett az Ecclesia; de ugyan Péteren hitivel-eggyütt építtetett.

Ezzel a metaforával világosan jelenti Christus, hogy Péter bírja, tartya, őrizi az Ecclesiát, hogy a hitre és jó erkölcsökre néző tudományokban meg ne csalassék az ördögtől. Mert közönségesen azt szoktuk mondani, hogy ez a város, ez a mezei had, ez az ország ilyen emberen építtetett, mikor jelenteni akarjuk, hogy az igazgattya, őrizi és vezérli a várost, a hadat, az országot.

III. A szent Péter főbségét bizonyítom azzal: Mert midőn a tanítványok azon vetekednének, kicsoda nagyobb közöttök? Christus pásittyában meg akarván fojtani a kevélységet, azt mondá: A ki nagyobb tí-közöttetek, olyan légyen, mint a leg-kisseb; és az előljáró olyan légyen, mint a szolga. Az-után Péterhez fordulván, mondá néki: Simon, az ördög megrostál titeket, mint a búzát: én pedig könyörgöttem éretted, hogy a te hited el ne fodgyon, és te valamikor megtérvén, erősíttsed a te atyádfiait. Itt Christus nem mongya, hogy senki az apostolok-között nagyobb és előljáró nem leszen; sőt világosan *supponit*, helyén hadgya, hogy annak meg kel lenni: hanem módot szab, mint viselnye magát, a ki nagyobb és első; miképpen sz. Péter hasonló formán módot rendel, mikép-

pen visellyék magokat a lelki-pásztorok; de azzal nem tagadgya, hogy a pásztor előtte-járója a juhoknak.

Ennek-felette megmutatta Christus, kicsoda elől-járó és fő az apostolok-között, mikor elsőben bizonyossá tén, hogy Péter a hitben meg nem fogyatkozik. Másodszor, tisztit magyarázza és ő hivataljának mongya, hogy erőssítse a töb atyafiakat: az-az, mint pásztor tanítsa, vezérellye őket. Mert a szent Írás folyásaszerént a pásztorok mondatnak confirmálni¹, erőssíteni azokat, a kiket tanítanak és gond-viseléssel igazgatnak. Halhadsza, mit ír egy régi Doctor az első Leo pápával egyetemben: *Pro Petro rogabat, et pro Jacobo et Joanne non rogabat? Rogans pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur: Semper enim in Præposito, populus aut corripitur, aut laudatur*². *Specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro Fide Petri supplicatur; tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens PRINCIPIS victa non fuerit*³. Az efesomi conciliom szavait ezen dologról majd meghallyuk.

IV. Sz. Ágostonnál olvassuk, hogy azzal-is jelentetett Péternek a töb apostolok-felett-való tisztí és méltósága, hogy Christus magáért és sz. Péterért egyenlő adót fizetett; *Matth. 17, 27*. Ebből vettek okot a töb apostolok, hogy kérdeznék, ki nagyobb közöttök? Ennek-felette sz. Máté Pétert mongya elsőnek az apostolok-között: *Primus Simon, qui dicitur Petrus*⁴. És noha Beza fundamentom-nélkül, gyanuságra-való ok-nélkül azt írja, hogy talám attúl íratott ama szó, *Primus*, a sz. Máté evangeliomához, a ki állatni akarta a Péter főbségét⁵: de azért, noha *Marci 3, 16*. a *Vulgata Editio* és sok görög könyvek ama szókat nem olvassák, *Primum Simonem*: mindazáltal azt vitéttya Beza, hogy azt oda kel olvasni. Üdőre-nézve sem mondatik elsőnek Péter; mert üdő-szerént eléb követte András Úrunkat: *Prior secutus est Andreas Salvatorem: et tamen PRIMATUM, non Andreas, sed Petrus accipit*. Tehát tisztel és méltósággal első Péter az apostolok-között.

V. A régi szentek egyenlő értelemmel bizonságink a szent Péter méltóságárul. Hallyad sz. Cyprianust és Jeronimust: *Loquitur Dominus ad Petrum: Tu es Petrus; Tibi dabo Claves; et illi pascendas mandat Oves suas. Et quamvis post Resurrectionem, Apostolis parem potestatem tribuat, et dicat; Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: tamen, ut Unitatem manifestaret, Unam Cathedram constituit, et Unitatis ejusdem originem ab uno incipientem, sua autoritate disponit. Hoc erant utique et ceteri Apostoli, quod fuit Petrus,*

¹ Act. 15, 41.
¹ Thess. 3, 2.

² Aug. tom. 4.
li. Quæst. Vct.
et Novi Testam.
qu. 75.
ex Nov. Test.

³ Leo, Serm. 3.
de Anniver.
Et Serm. 2. de SS. Petro et Paulo.

⁴ Matth. 10, 2.

⁵ Beza, Matth. 10, 2.

Ambr. 2. Cor. 12.

pari consortio præditi, et honoris, et potestatis (tudnia illik, minekelőtte Christus Péterre bízná minden juhait:) *sed exordium ab*

¹ Cypr. de Unitat. Eccl. n. 9.

*Unitate proficiscitur, PRIMATUS Petro datur*¹. *Super Petrum fundatur Ecclesia. Et licet idipsum in alio loco super Apostolos fiat, et cuncti Claves Regni cælorum accipiant, et ex æquo super eos Ecclesie fortitudo solidetur: tamen propterea inter duodecim Unus elegitur, ut CAPITATE constituto, Schismatis tollatur occasio*². Mindenik e

² Hieron. li. 1. contr. Iovin. circa med. Supr. f. 255. II. k.

két szent Doctor-közzül hármat mond: Elsőt, hogy az apostolságot a mi illeti, abban egyenlő vólt sz. Péter a töb apostolokkal. Másodikat, hogy az apostolság-kivül sz. Péternek más tiszti vólt: az-az, fő vólt, első vólt a töb apostolok-között. Harmadikat, miért kellett egy főnek lenni az apostolok-között, tudni illik, hogy az

³ Vide Calv. li. 4. ca. 6. nu. 16. Et, c. 7. n. 11.

eggyesség megtartatnék³. Annak-okáért miképpen sz. Jeronimus a püspökökről szólván, igazán írja, hogy a mi illeti a püspöki méltóságot, abban egyenlő, akár Romában, akár Eugubiumban viseljen ember püspökséget; noha az egygyességnek megtartásaért egynek kellett főnek lenni: *Ubicumque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, ejusdem meriti, ejusdem est et Sacerdotii. Quod Unus electus est qui ceteris præponeretur, in Schismatis remedium factum*

⁴ Hieron. epi. 86. ad Evagrium.

*est*⁴. Szinte azon-képpen az apostoli méltóság rendiben egyenlők vóltak az apostolok; de hogy az egygyesség megmaradna, és a következő üdökre példa adatnék az Ecclesia csendesz gondviselésében, azt akarta Christus, hogy egy fejek lenne az aposto-

⁵ Supr. f. 162, 163. I. k. et 199, 200. II. k.

loknek. Mert a mint éléb hallók⁵, nem lehet egygyesség és csendesz-ség a fejetlen lábok-között: *Neque enim Hæreses aliunde obortæ sunt, aut nata Schismata, quam inde, quod Sacerdoti DEI non obtemperatur; nec Unus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, et ad tempus JUDEX VICE Christi, cogitatur. Cui, si secundum magisteria Divina obtemperaret Fraternitas universa; nemo adversum Sacerdotum Collegium quidquam moveret: nemo Judicem se, jam non*

⁶ Cypr. epi. 55. n. 27. alias, l. 1. ep. 3.

*Episcopi, sed DEI faceret*⁶.

Ezekből kitettség, hogy ha valami homály vólna-is az Úrunk szavaiban, és csak magán ezekből nyilván ki nem nyilatkoznék a sz. Péter méltósága: mindazáltal azoknak közönséges értelme, kik akkor éltek, mikor tiszta virágában tartatott az apostoli tudomány, megtanítana a Christus szavainak igaz magyarázattyára. Mert ezekelőtt eltitolva nem lehetett az Úrunk szavainak értelme; kiváltképpen ily derék dologban, mely az egyházi rend-tartást és mindennapi szokást illette. Annak-okáért az újonnan gondolt csavargó

magyarázatok-ellen, mellyeket naponként kovácsolnak a versengők, elég a régi Ecclesia itéleti.

A különbözőknek semmi fundamentumok nincs az ellenkedésben. Hogy szent Pétert a több apostolok Samariába küldötték¹; és hogy szent Pál megfeddette őtet²: semmit ellenünk nem bizonyít. Mert a Szent Lelket Christus küldötte az apostolokra; de ebből nem következik a Sz. Léleknek kisebb-vólta Christusnál. Fineest a sidók követségben küldék³, noha fejük vólt a papoknak⁴. Azon-³ képpen a fejedelmet, mikor botránkozást szerez, megdorgálhattya⁴ az ő birodalma-alat-lévő ember. Mely dologról így ír Calvinus: *Fateor, summos ab infimis jure reprehendi: Itaque non sequitur, eos, qui quempiam reprehendunt, protinus esse pares; nam libertas hæc minoribus erga majores permittitur a Deo*⁵. A sz. Péter csele-³ kedetiben pedig mit feddett szent Pál, ez-előtt megmagyarázó⁶.

OBJECTI-
ONES.

¹ Act. 8, 14.

² Gal. 2, 11.

³ Josuae 22, 13.

⁴ 1 Paral. 9, 20.

Calv. Gal. 2, 11.

⁶ Supr. f. 527, 528.

7. A szent Péter tiszti successoriva szállott.

Hogy az a tiszt és jurisdictio, gond-viselésre-való hatalom, mellyet Christus Péternek adott, el nem fogyott a Péter halálával, hanem az Ecclesiában maradott és marad világ végéig; így bizonyítom:

I. A mint Christus rendelte és hadta az Anyaszentegyház gond-viselésének és igazgatásának formáját, úgy kel maradni mindenben; valamit ő-maga el nem változtatott. Mert a mit Christus rendelt, azt senki el nem változtathattya, hanem csak ő-maga. Ugyan-is fogyatkozott és elégtelen vólta a Christus rendelése, ha annak el kellett vólta változtatni. Bizonyos pedig (a mint megmutatok,) hogy Christus úgy rendelte az Anyaszentegyház igazgatását és gond-viselését, hogy egy feje és főpásztora lenne, kitűl halgatnának minnyájan, valakik a Christus juhái és bárányi. Ezt a rendelést sem nem olvassuk, sem legkiseb gyanuságra-való okból nem gondolhattjuk, hogy elváltoztatta Christus. Tehát most-is egy fő-pásztor hatalmával igazgattatik az Ecclesia. Mert Úrunk az Ecclesia gond-viselésének módgyát nem csak egy-nehány eszten-dőre rendelte: hanem példájával-is tanított, mint kel az ő vezér-lésének folyását rendelni, hogy a mint kezdetett, úgy végeződgyék; mivel Christusban nem vólt az a fogyatkozás, mely egyebekben, kik gyakran jobbíttyák rendelésöket; mert utólban ollyat találnak, a mit eléb nem tudanak.

PETRI PRI-
MATUS, ad
Successores
transit.

Inferior Potes-
tas mutare
non potest,
quod superior
instituit.

II. Valaminémű okok, szükségek, hasznok voltak az apostoli Ecclesiában, mellyekért Christus azt akarta, hogy egy fő gond-viselő pásztor legyen minden juhoknak és bárányoknak: most az apostolok halála-után, a keresztyénségnek ennyi különböző nemzetekre terjedésében, mind azok az okok, szükségek, hasznok sokkal inkább találtnak, hogy-sem az apostolok életében. Tehát az Isten bölcsesége és gond-viselése azt kívánja, hogy mindenkor olyan fő-pásztor legyen az Ecclesiának. Leg-nagyobb oka, szüksége és haszna az egy fő-pásztornak az, hogy az ő legeltetése- és atyafiak erősítése-által az egyesség megtartassék a hívek-között: úgy hogy minnyájan azon igazságot egy-aránt hidgyék, értsék és vallástétellel erősítsék. Ne különbözzenek, ne habozzanak, ne ellenkezzenek a hit dolgaiban; sőt az imádkozásban, egyházi rendtartásban, sacramentumok szolgáltatásában egy formát tartsanak. Ez ennyi sokaság-között különben nem mehet végbe, hanem ha egy fő-pásztor léssen, ki mikor szükséges, conciliomokat, közönséges győlekezeteket hirdethessen, a versengők-között törvényt tehessen, sentenciát mondhasson, az engedetleneket fenytétkkel zabolázhassa. Azért látjuk, hogy az eretnekek-között soha egyesség nem lehetett; hanem mint a széllyedett nyáj elszakadoztak. És csak ott maradt az egyesség, a hol egy fő-pásztor találtatott.

Eszekbe vévük az újítók, hogy esze-vesztett nyáj az ő győlekezetek, ha feje és közönséges gond-viselője nem léssen: azért superattendenseket választának, kik fejei, igazgatói, büntetői a több predikátoroknak. És egy sincs közzüllök, a ki azzal mentené magát a superattendensségtől, hogy az apostolok mind egyenlő-hatalmuk voltak; azért nem kel valakinek nagyobb hatalmat adni, hanem minnyájan egy-arányuk legyenek. Azt sem vészik eszekbe, hogy

NB. valaminémű okokat meg tud gondolni az emberi elme, mellyekért fejének kel lenni az egy öreg megyében- vagy tartományban-lakó pásztoroknak, mind azon okokat feltaláljuk, miért kel ezeknek-is a határos-birodalmú eknfejek egy közönséges fejöknék és gondviselőjöknek lenni, ki ezeket a megyés fejeket egybe-győjthesse, igazgathassa, törvény-szerént büntethesse, egyességben tarthassa.

Nota. Mert szent Cyprianustól hallók eléb, hogy az egyesség meg nem maradhat, ha egy fejet és pásztor nem ismérünk az Ecclesiában.

Cypr. supra,
fol. 163.

III. Nem csak szent Ágoston írja, de az igaz okosság-is megmutattya, hogy, *Pastor fit propter Ecclesiam, non Ecclesia propter Pastorem*, az Anyaszentegyház pásztori nem a magok böcsülletiért,

hanem az Anyaszentegyház javáért lesznek pásztorrá. Azért mikor Christus szent Péternek adta a fő-pásztorságot és gond-viselést: nem csak magáért és maga személyére adta, hanem az Ecclesiáért. Tehát, *Ecclesia Claves Regni caelorum accepit in Petro*¹, sz. Péterben az Ecclesia vette a meny-ország kulcsát. Tehát, *Permanet quod in Petro Christus instituit*², megmarad az Ecclesiában, a mit Christus rendelt szent Péterben.

¹ Augu. tr. 124.
in Ioan.

² Lco, Serm.
2. de Assumptione sua.

És a sz. Írás világosan jelenti, hogy ez a pásztorság állandó. Mert 1. Szent Pál írja, hogy a Christustól rendelt pásztorok és doctorok mind addig maradnak, míg a vitézkedő Ecclesia marad. 2. Christus minden juhait és bárányit Péterre bízta: tehát nem csak azokat, kik akkor éltek és immár a Christus aklában vóltak; hanem valakik világ végéig élnek és a Christus aklába mennek; mivel Christus nem határozta szavát sem bizonyos üdőben-, sem bizonyos helyben-élő juhaira; Péter pedig személyében halandó lévén, maga személyében nem legeltethetett minden juhokat. Tehát szükség, hogy successori-, utánna-következő pásztorok-által legeltesse, nem csak minden helyeken-, hanem minden üdőkben-lévő juhokat. Tehát a néki adatott hatalom successorira szállott. 3. Ha csak Péter életéig tartott volna a fő-pásztorság, nem viselt volna Christus olyan gondot a Péter halála-után-élő juhokra, mint az elébbiekre: maga a Péter halála-után nem kevesb szükségek vólt a juhoknak a pásztorra, mint annak-előtte. 4. A szent Péteren éppített Ecclesia világ végéig megmarad. Tehát a szent Péter tiszti-is megmarad; noha nem maga személyében, de successoriban.

¹ Eph. 4, 1.

IV. Ha a Christus Ecclesiája gond-viselő pásztor-nélkül vóina, nem csak a sidó synagogánál, de akár-mely galyiba országnál aláb-való állapotban vóina. Mert a sidóknál egy papi-fejedelem vólt, kinek tartoztak engedni fejenként a törvény dolgában. Ország síncs, melynek feje nem vóina. Ha azért az Ecclesia ország, varas, akol, és sok tagokból éppült test, a mint eléb mondók: szükség, hogy fejedelme, bírása, pásztor, feje légyen.

Deut. 17, 8.

Supr. f. 141.
II. k. et sequ.

Mondaná valaki: A több apostolok csak magok személyére vették Christus Úrunktól az apostolságot; ennek méltóságos privilegiomit nem terjesztették az utánnok következő püspökökre. Tehát sz. Péterről sem szállott successorira az ő méltósága.

Felelet: Az apostolokban két dolog vólt; első a püspöki szentelés és rendelés. És ez a successorokra szállott. Második az apostolságnak magános privilegiomi, úgy-mint: hogy nem emberek-

által, hanem magátúl Christus Úrunktúl küldettek a predikállásra; hogy a hitben és igazságban megerősítették a Szent Lélek vételével, úgy hogy meg sem csalhattak, meg sem csalhattak; hogy minden nyelveken szóllottak; hogy minden írások Isten szava; Mat. 28, 19. hogy mindenik apostol jurisdiciót, hatalmat vett Christustúl, hogy 2. Cor. 11, 28. a széles világon mindenütt predikálhatott. És ebben sem a sz. Péter-, sem a több apostolok-után-való püspökök nem succedáltak, nem részesültek; mert ezek personalia, személyre adattak. Ezen a két dolgon-kivül sz. Péternek magán-való tisztet adott Christus, hogy mint fő pásztor minden helyen- és minden üdőben-lévő juhait bírja pásztorságával. És mivel sz. Péter ebben hasonló nem vólt a több apostolokhoz, a több apostolok hasonlatosságából semmit nem bizonyíthatni sz. Péter-ellen.

8. Hogy a romai pápa a successor, a kire szállott a Péter fő-pásztorsága.

A catholicusok minnyájan vallyák, hogy Christus e földön oly látható fejet és gond-viselőt rendelt az Ecclesiában, mely igazgassa, egygyességben tartsa, tévelygésektúl óltalmazza az ő nyáját.

Azt-is keresztyén hittel vallyák, hogy ilyen hatalom vagon a közönséges Ecclesiában. Mert a mely szent Írások mondásiból világosan megmutatók, hogy a Christus Ecclesiája mindenkor úgy-marad, hogy tévelygésekbe nem eshetik; és hogy tartozunk az ő tanítását követni, ha pogányok nem akarunk lenni: megbizonyítják azt-is, hogy Isten az Ecclesiára bízta a lelki gond-viselést. Azért valamit az Ecclesia közönséges conciliomban végez, valamit eggyező tanításában követ, annak engedelmességére minden juhok kötelesek.

Ez a két dolog igaz elég a tévelygők meggyőzésére. Azért ezek helyén maradván, a catholicusok-között kérdésben, és még eddig szabad vélekedésben vagon, ha az a jurisdicio és hatalom, mellyet Péterben vett az Ecclesia, magán a romai püspök személyére szállott, vagy közönségesen az Ecclesiára, mellyet jelent és képez a generale conciliom eggyüt a romai pápával?

Némellyek azt állattyák, hogy noha a romai pápának az Anyaszentegyház rendelési sok és nagy hatalmat adtak a conciliomok öszve-hívására, a püspökök pereinek leszállítására, az engedetlenség büntetésére: de azt nem akarják Isten törvényének és rendelésének vallani, hogy a Péter tisztí és juristicioja a romai

püspökségben-ülő személyhez köteleztetett; hanem ezt a juristicitót a közönséges conciliomban mongyák lenni, melyben a romai pápa a töb pásztorokkal-együt erőssíti, legelteti, őrzi a Christus juhait. Ez a vélekedés fő-képpen három dolgon építették. 1. Hogy sohált az Isten ígében jelensége nincs, hogy a Roma-várasa püspökségéhez köttetett a sz. Péter privilegioma. Maga ha *Juris Divini* volna, Isten törvényében kellene ennek találatni. 2. Mert tagadhatatlan, hogy az egyházi pásztorság, elsőség, főbség és közönséges gond-viselés elválható a romai váras püspökségétől; mert minek-előtte Péter Antiochiába menne, nem bírt egy-valamely váراسi püspökséget. Antiochiában hét esztendeig lévén, Roma-várasához nem volt kötve az egyházi főbség: tehát a Péter méltóságának és fő-pasztorságának, *accidentale*, nem mi-vóltához tartozó, hogy ebben vagy ama várasban légyen. Mely úgy nem volna, há mikor Christus Péternek adta a gond-viselést, a romai püspökséghez kötötte volna ezt a tisztet. Ha pedig Christus oda nem kötötte, más az-után, *Jure divino*, isteni törvénynyel oda nem köthette; mivel csak Isten szerezhet isteni törvényt. Azért akár-mint légyenek *Decreta Juris Ecclesiastici*, a pápa méltóságárúl rendelt egyházi törvények: de Isten törvényével nem köttetett Romához a Péter tiszti. 3. Tagadhatatlan, hogy a romai pápák-közzül némellyeket mint eretnekeket kárhoztattak a közönséges győlekezetek, mellyet nem cselekedhettek, ha azt hitték, hogy a romai pápák kárhoztatásra méltó eretnekségbe nem eshetnek. Tehát kárhoztatásokkal megmutatták, hogy a romai pápákat eretnekségbe-eshetőknak hitték. Tehát a sz. Péter privilegiomit csak magán a pápában nem ismérték; mert az eretnek ember sem fundamentoma, sem tagja nem lehet az igaz Ecclesiának; sem atyafiait nem vastagíthattya az igaz hitben; sem a farkas nem legeltetheti a juhokat.

Honorium ut
Monothelitam
damnat Sexta
Synodus.

Ez-ellen, velem-egyetemben, sokan azt taníttják, hogy a Roma-váras püspökére szállott a Péter jurisdicciója. Mert jóllehet, minek-előtte Péter Romába ment, az ő tiszti nem volt kötelezve Roma-várasa püspökségéhez; de minek-utánna abban a várasban püspökséget viselt és ott mártiromságot szenvedett: a ki abban a püspökségben utánna következett, arra szállott pásztori tiszti. Azért mihent valakit a cardinálók romai püspökké választanak, Christus ő-maga annak adgya az egyházi fő-pasztorságot; nem új és most kezdett rendelésből, hanem annak az első engedelemnek erejéből, mellyet Péternek adott; mivel akkor azt végezte, hogy

a kit törvény-szerént a Péter halála-után választanak helyébe, annak hatalma légyen az egész Ecclesia igazgatására.

Megengedgyük azt-is, hogy a sz. Írásban nincs világosan írva, hogy ilyen rendelést tett Christus; hanem ezt a sz. Írás magyarázásából, traditio által tudgyuk. Azért ennek az értelemnek két fundamentoma vagyon: I. Ha a közönséges conciliomban, és nem a Péter-után következő személyben maradt a Péter tiszti: elváltoztatott tehát a Christus rendelése; mert Christus egy személynek, Péternek adta a hatalmat, nem a közönséges győlekezetnek. Azért nem a Christus rendelésének successiója maradt az Ecclesiában; hanem új magistratus, és különböző birodalom formája emeltetett a Péter halála-után, ha egy emberben nem maradt a fő-pásztország. Hogy pedig Christus ilyen változást rendelt volna, semmi jelensége nincsen a sz. Írásban vagy traditióban. II. Ennek erős bizonyága az Anyaszentegyház traditója. Isten ígéből tudgyuk, hogy Christus oly egyházi főbséget adott Péternek, mely az Ecclesiában mind addig marad, míg az Ecclesia éppülete és a juhok legeltetése marad; nem a szent Péter személyében marad pedig, hanem a successorokban. Ennek az Isten ígénének igaz értelmét az Anyaszentegyház evidens traditiójából és szokásából, *continuus usus*ából vészszük. És az Írásnak traditióból vett igaz magyarázattal bizonyítottuk, hogy a Péter főbsége és egyházi jurisdictiója azokra szállott, kik a Péter halála-után a romai város püspökségében rend- és törvény-szerént következnek.

Az Anyaszentegyház traditóját és *continuus usus*át megmutatták nem csak a romai pápák írási, mellyeket, *Tomo I. Conciliorum* olvasunk: úgy-mint, Anaclétus, Evaristus, Alexander, I. I. Sixtus, I. Anicétus, Eleutérius, Zepherinus, Cornelius; hanem azok-után Dámasus, Leo Magnus, szent Gregorius és több szent atyák, császár és közönséges győlekezetek tanítási, mellyekről emlekezünk nem régen. Mert ezek eleitül-fogva azt hirdették és követték, hogy a sz. Péter főbsége a romai pápára szállott. Azért különben ezt kétség nem tehetjük, hanem-ha az Anyaszentegyház közönséges traditóját és szokását bizonytalanná tésszük; és azt állattuk, hogy a sz. Írás értelmét nem a traditióból és az egész keresztyénség vallásának analogiájából kell venni, hanem a mi agyaskodásunkból.

Supra, a fol.
312. II. k.

Nota bene.

Nem-is helyes, a minémű két fogást emlegetnek az újítók, tudni illik: hogy a romai pápák magok igyében tanúk nem

lehettek; és hogy *tirannice*, erő-hatalommal nyerték a pápák a nagy dicséretes méltóságokat. Mert a pápák nem magok igyében, hanem az egész Anyaszentegyház dolgában tésznek bizonyóságot; és oly pápák, kiknek bölcsesége, szentsége és mártiromsága hitelessé teszi szavokat és megismérteti, hogy nem kevélységből vagy rendetlen tisztesség-kívánásból írtak; mert ha abból esett volna írások, ellenzették volna a töb sz. püspökök. De nem ellenzették; sőt engedelmesen vették parancsolattyokat.

Nem-is erővel nyerték méltóságokat a pápák; mert semmi hadakat ezért nem viseltek; semmi kegyetlen vér-ontásokat nem tettek, mint a világi tirannusok birodalma terjesztésében szokott lenni. Sőt a conciliomok és a hatalmas császárok nem tudatlanságból, sem erőltetésből vagy kisztetésből; hanem tudva és akarva ismérték és vallották a romai pápa méltóságát. Maga ezek leginkább ellene-álhattak volna, és ellene-is állottak volna a pápáknak, ha valamit Isten rendelése-ellen magoknak akartak volna tulajdonítani. Azért valamely igaz a sz. Ágoston mondása, hogy apostoli traditio, a mit az egész Ecclesia követ és conciliomoktól nem végeztetett: oly igaz, hogy a romai pápák elsőségét apostoli tradi-

Aug. li. 4. de
Baptis. c. 2.

Ezekből meg vagyon feelve az első vélekedésnek két első fundamentomára. A harmadikra azt mondom: Bár úgy légyen, hogy a pápa maga személyében eltévelyedhetik és eretnekségbe eshetik: de az Ecclesiát nem kötelezheti hamisságra. Mert az Isten gond-viselése, mely a fő-pásztor engedelmességére kötelez, nem szenvedheti, hogy az minket hamisságra kötelezzen; mivel a szent Ágoston mondása-szerént, *In Cathedra, coguntur etiam mali, bona*

Aug. ep. 166.

docere. És ha magában eretnek a pápa; noha megfosztatván az igaz hittől, mely-által leszünk az Anyaszentegyház tagjai, nem valóságos tagja az Ecclesiának: de tiszti-szerént gond-viselője, és *Moraliter Caput*, feje lehet, melytől őriztetik. Mert nem első és felső fő a pápa; nem-is maga erejével igazgattya és bírja az Ecclesiát: hanem csak eszköz és hely-tartója az első főnek, mely az ő tagjaiba elevenséget adhat a tévelygő fő-által-is.

MÁSODIK RÉSZE.

A romai pápa nem Antichristus.

Azt tudgyák a mí szomszédink, hogy néma barmokra találtak, kik vagy okosságtalanságokból eszekbe ne vehessék, vagy megkötött nyelvök fogyatkozásából meg ne fedhessék az ő trágár patvarokat* és káromló szidalmazásokat. De légyen áldott az Úr neve, sem ész, sem nyelvet kölcsön nem kérünk tőlök. Azért meghidgyék, hogy rajtunk sem hadgyuk az ő dohos kérődéseket; hanem bévségesen, és né-talám nyilvánban, hogy-sem kívánták volna, meglészen válasz-tételek.

Közönségesen az új tanítók feltörlött homlokkal és nagyon felemelt szemöldökkel, mint egy erős kő-fal-alatt, úgy állanak ama temérdek rágalmazás paíssa-alatt, hogy a romai pápa ama veszedelem fia, a nagy Antichristus, kiben nem csak a mostan-élő, de a régen megholt keresztyén fejedelmeket és sz. jámborokat, kik a romai pápát fejöknek tartották, csuda nagy gyalázattal illetik. Hogy pedig fundamentomból, szegesen megmagyarázhassuk a dolgot: lássuk elsőben, mit kell az Antichristus nevéen értenünk.

1. Az Antichristus nevéül, és honnan kell isméréit venni.

Az Antichristus neve annyit téssen, mint Christussal-ellenkedő. És miképpen Christussal nem egy-képpen ellenkeznek az emberek, az Antichristus neve sem egy-képpen vétetik; mert először, mind azokat jegyzi, kik a Christus igazságátul elszakadván, hamis tévelygéseket és eretnek vallásokat híngetnek, mint Cyprianus¹, Tertullianus², Jeronimus³ és szent Ágoston⁴ feljegyzették: *Qui sub nomine Christi, Christianum se videri volens, extollitur contra Christum; ostendit se Antichristum: non illum majorem ceteris, sed ex his aliquem, de quibus dixit Joannes, Nunc Antichristi multi facti sunt, eos enim dicebat Hæreticos, qui temporibus Apostolorum esse jam cœperant*⁵. Miképpen azért Christus Keresztelő Jánost Illyésnek nevezte⁶; mert az angyal mondása-szerént Illyés lelkével bévelkedett⁷; azon-képpen a hamis tanítók Antichristusnak mondatnak; mert azon lélektül hordoztatnak, melytül

¹ Cypr. ep. 70. n. 25. Epi. 74. v. 8.

² Tertull. cont. Psychicos, in fine.

³ Hier. in Ps. 5.

⁴ Aug. su. f. 652.

⁵ Tom. 6. li. 2. contr. Adversar. Legis. c. 12.

⁶ Mat. 11, 14.

⁷ Luc. 1, 17.

* Patvar = rágalom.

az Antichristus. Másodszor: az Antichristus nevén ama veszedelem fiát értyük, ki leg-fő-képpen ellenkezik Christussal. A sz. Írásban egyébűtt az Antichristus nevét nem olvassuk, hanem sz. Jánosnál négyszer¹. Ő pedig mind a két értelemben szól az Antichristusról, a jövőendő nevezetes Antichristust megválasztván azoktól, kik immár ő-idejében Antichristusoknak mondattak.

¹ 1. Ioan. 2, 18, 22. c. 4, 3. 2. Ioan. v. 7.

Nékünk most csak ama nevezetes Antichristusról vagyunk közbe-vetésünk, melynek neve a szent Írásban, *Homo Peccati: Filius perditionis: Qui adversatur: Ille iniquus*². Erről az apostolok keveset és homályosan szóllottak írásokban³; fő-képpen azért, a mit Arany-száju szent János feljegyzett⁴; mert ha erről nyilvánban szóllottak volna, a romai birodalom romlásáról olyat kellett volna mondani, melyből galyibájok következett volna. Annak-okáért szent Pál nagy kerülő beszéddel emlekeztvén erről, azt mondgya, hogy tudgyák a hívek, minémű akadék légyen a dologban, hogy még most ki nem jelenik; és inti őket, hogy nem csak az írva adott dolgokat, hanem a mit szóval vettek-is, megtartsák⁵. Ebből megtettszik, hogy az apostoloktól oly dolgokat tudtak a hívek a nagy Antichristusról, mellyek a szent Írásban nincsenek kifejezve, hanem csak szóval adattak azok-eleibe, kikre az Ecclesia gond-viselése bízott⁶; mert ezeknek megmagyarázták az apostolok a sz. Írás mondásit, mellyek az Antichristust árnyékban jelengették. Azért, mint egyéb nehéz dolgokban, a szent Doctorok közönséges értelmét, mint apostoli tanításból származott igazságot bévészsük: úgy itt, a miket egy nyomban tanítanak az Anyaszentegyház régi fő vezéri a nagy Antichristusról, ha szinte oly nyilván a szent Írásban ki nem vólnának-is fejezve, el kellene hinnünk, hogy ezeket apostoli traditióból vették a régi szentek, mint a sz. Írás könyveit. Mert a kik elégséges bizonyságok arra, hogy valamely könyvek szent Írás-közibe vétessenek; úgy hogy senki a szent könyvek-közzül ki ne merje rekeszteni, a mit ezek tanu-bizony-sága megerősít: miért nem vólnának elégséges tanúk egyéb dolgokra? Ennek-felette derék, és igen szükséges dolog az Antichristus ismerése. Mivel azért a szükséges dolgokról világos tanítást mondanak az ellenkezők lenni a szent Írásban: nem hihetséges, hogy csak a régi szent Doctorok nem látták volna délben a nap-világot, és ezer esztendő-től-fogva álmokba se ötlöttek volna azok a nyilvánvaló dolgok, mellyeket most a predikátorok lábokkal taszíthatnak. Azt mongyák némelylek, hogy az Antichristusról-való írásokat

² 2. Thess. 2, 3. 8.

³ Supr. f. 41. II. k. initio.
⁴ Chrysoston. hom. 4. in. 2. Thess. 2.

⁵ 2. Thess. 2, 3. 4. et 6.

⁶ Vide supr. fol. 42. II. k. et seq.

nem értették, míg ki nem jelent az Antichristus; most pedig, hogy kinn vagyon farka, könnyeb értelme vagyon az írásoknak. De ki nem látta, hogy ez csavargás, *Petitio principii*? melyben azt vetik fundamentomúl, a mit meg kellene bizonyítani, tudni illik, hogy immár eljött az Antichristus.

2. Nyólcz bizonyság, hogy a pápa nem Antichristus.

Első bizonyság: Kétség-kivül vettetett, hogy a romai püspökök az apostolok idejében, és az-után sokkáig, Antichristusok nem voltak, mint ez-előt megbizonyítám, és a vissza-vonyók sem tagadgyák; mert világ-előt tudva vagyon, hogy a romai püspökök három-száz esztendeig minnyájan mártiromságot szenvedtek Christusért. Ha azért annak-utánna Antichristussá változtak, három a kérdés:

I. Kérdés. I. Mi időben és ki-által lett az a változás? az-az, ki vólt első, a ki az igaz pásztorságból kiállott és Antichristussá változott? Mert *Vide supr. f. 262, 266. II. k.* alattomban és titkon nem lehetett ez a nagy változás; mivel a Christus és az Antichristus országa-közöt, tanítási-, erkölcsi-, szer-tartási-közöt temérdek és tapasztalható különbözés, sőt ellenkezés vagyon. Lehetetlen azért, hogy senki a nagy változást eszébe nem vette volna, nem ellenzette volna, a dolgot írva nem hadta volna. Vallyon a mely romai pápa elsőben Antichristus kezdett lenni, ő-közötte és az ő-előtte-való igaz pásztor-közöt nem iszonyú különbözésnek kellett-e lenni? Mint lehetséges tehát, hogy ezt senki meg ne jegyzette volna? hogy egy szempillantásban, ellenzés-nélkül az egész keresztyén világ az Antichristus-mellé hajlott volna? Akár-mely kisded szakadás kezdetit feljegyzették az egyházi historiákban: mint múlhatott csak ez a nagy változás halgatasban? mint lehetett oly sovány a Christus igazsága, hogy e mellett senki az Antichristussal fel nem mert tenni, bajt nem mert víjni? Soha pedig nem nevezhetik sem idejét, sem emberét a romai pápák tanítása és igaz pásztorsága változásának, mint eléb megmutatók.

Supr. fol. 263. II. k. et seqq. A harmadik Bonifaciust emlegetik; mivel ötet Fócas *universalis* püspöknek nevezé, és ezt akarják a szent Gergely szavaival Antichristussá tenni. De hazugság, hogy szent Gergely Antichristusnak nevezné, a ki *universalis* püspöknek hivattatik; mert *Supr. fol. 306. 307. II. k.* maga szavaiból hallók, hogy Antichristus hopmesterének, nem

Antichristusnak nevezi, a ki oly értelemmel universalisnak hívattya magát, a minéműt megmagyaráz. Hazugság, hogy Fócas nevezte a romai pápát universalisnak; mert historiákból értők, hogy főnek és elsőnek mondotta, oecumenicusnak nem nevezte. Hazugság, hogy Bonifacius idejében valami változás lett a pápák böcsületiben; mert ő-előtte az egész keresztyénség főnek és elsőnek tartotta a romai pápát, mint megbizonyítók.

Supr. fol. 306.
II. k.

Supr. fol. 306.
II. k. et seqq.
II. Kérdés.

II. Ha a romai pápa az egész romai Ecclesiával egyetemben Antichristussá lett a harmadik Bonifacius-idétt, Úrunk születése után 606. esztendőben: következik, hogy a Christus Ecclesiája, mellyet a szent Írás örökké-való országnak nevez, ezer esztendő forgása-alat elhagyatott Christustúl, az egész világ az Antichristust követte; az igazság oszlopa és erőssége, az Ecclesia, melyrűl Christus azt ígéri, hogy a pokol kapuja őtet meg nem győzi, iszonyú rút tévelygésben és bálványozásokban hevert. Végezetre, ha a romai Ecclesia ily rútúl elhanyatlott: mongyák-meg az újítók, ez-előt két-, három-, négy-száz esztendővel hol vólt, és mellyik vólt a Christus Ecclesiája, melyben tartoztak menni a kik üdvözűlni akartak? Ha megfakadnak, sem nevezhetnek más győlekezetet a romai pápához halgató Ecclesián-kivűl, melybe mehetett vólna ez-előt két-, három-, négy-száz esztendővel, a ki keresztyén akart lenni.

Vide supr. f.
281, 282. II. k.

III. Mivel a tanításnak sok czikkelyében vagyon közbe-vetés, mutassák-meg az elfajúltak, ezek-közzűl mellyik változtatta Antichristussá a romai pápát? Ezt külömben meg nem nevezhetik, hanem ha először a sz. Írásból megmutattják, hogy mingyárt Antichristussá lészen, valaki azt az articulust taníttya; az-után feljegyzik, ki hozta ezt az articulust először az Ecclesiába? Azért oly dolgot nem kell nevezni, mellyet az egész keresztyén világ vallott, minek-előtte a pápa Antichristussá lenne, úgy-mint a purgatoriomot, a szenteknek-való könyörgést és ezekhez hasonlókát: hanem oly újságot kell nevezni, mellyet először az a pápa kezdett tanítani, ki nagy metamorfosisal Antichristussá változott. Ha semmit ezekben meg nem mutathatnak, fallyák bellyeb a sipot* és tovább ne dögllelyék káromló szidalmokkal az egeket.

Supr. fol. 255.
II. k. et seq.

MÁSODIK bizonyág: Az apostolok idejétűl-fogva sz. Ágostonig és a hat közönséges győlekezetig az egész keresztyén világ a romai pápával egy vallásban maradt, mint eléb megbizonyítám¹.

¹ Supr. fl 250,
251, 253, 255.
II. k.

* Hallgassanak el.

¹ Supra, f. 307, Akkor immár mind a pápák főbséget¹, mind a szenteknek-való
^{308. II. k.} könyörgést² és egyéb hasonló dolgokat, mellyeken rágódnak és
² Supr. f. 257. II. k. tördelik fogokat a pártosok, úgy hitte a keresztyén világ, mint
³ Supr. f. 223. mostan. Azon-képpen az ellenkezők saját tanu-bizonyosága-szerént³
 fine. 533, 534. ezer esztendő-túl-fogva a romai pápa tanítása úralkodott az egész
 keresztyén világon. Mert noha a görögök különböztek; de a
 mint eléb mondám, oly dolgokban volt az egyenetlenség, mellyek-
⁴ Supr. f. 239. ben az újítók sem hadgyák helyén a görögök vélekedését⁴.

Ezek így lévén, ha a romai pápa Antichristus vólt, követ-
 kezik: I. Hogy a pokol kapuja győzedelmes vólt a Christus
⁵ De his ab-
 surdis, verba
 Patrum vide
 supr. fol. 222. Ecclesiáján⁵, melynek ezer esztendő-túl-fogva egy igaz pásztora,
 egy bajnakja nem találkozott; sőt egy köz embert nem nevez-
 hetni, a ki az Antichristus szekere farkán nem űlt vólna, szer-
 tartásiban és tanításában nem részesült vólna. II. Mivel veszni
⁶ Apoc. 13, 8. kell azoknak, a kik az Antichristus-után indulnak⁶: következik,
 ac 14, 11. hogy a régi sz. martirok, doctorok, és egy szóval az egész világ,
 mind pokolra hányatott ezer esztendő-túl-fogva. A mí jámbor szű-
 léink, a mí sz. királyink, ennyi sok csudákkal- és tekéletes
 erkölcsökkel-virágzó istenes emberek, mind ördög rabjai vóltak,
 a pogányságból, hogy-már a Christus zászlója-alá esküdvén, a
 sátan hívségére köteleztettek. Azért heában zengett az Isten
 igéje; a keresztség és egyéb szentségek haszontalanok vóltak;
 magtalan vólt a Christus jegyese, az Anyaszentegyház. A mí
 kegyelmes Istenünk-is úgy elfeletkezett vólt juhairúl, hogy mind
 egyig farkas torkába vesznének.

HARMADIK bizonyág: Sokak az Antichristusok, ha mind Anti-
 christusok a romai pápák. Az Írás pedig és az egész keresztyén
 világ ama nagy Antichristust egy személynek isméri. Mert szent
 Pál, noha *Mysterium Iniquitatis*, annak a hamisnak jegyző és
 ábrázó elől-járóját immár akkor mongya hogy vólt; de magát a
 veszedelem fiát egy embernek ismérteti. Mert nem akár-mint
 említi; hanem négyszer, *cum articulo græco demonstrativo*, a
 görög bötűben egy embert-mutató szóval nevezi őtet; így szólván:
^{2. Thess. 2, 3.} *Míg el nem jő ama nagy szakadás, és ki nem nyilatkozik ama
 bűnnek embere, ama veszedelem fia, amaz ellenkező, ama hamis.*
 Ládd-e, hogy mindenütt, *demonstrando*, mutatva, csak egy-
 számban, csak egy emberrúl szól az apostol? Egy személyt
 nyilvánb és világosb szóllással nem jelenthetett sz. Pál. Ha pedig
 egnél töb vólna ama nagy Antichristus, nem illett szánt-szán-

dékkal okot adni, hogy az emberek a sz. Pál szavából különbet alíthattak volna; hanem töb számban kellett volna nevezni az embereket és a veszedelem fiait.

CHRISTUS Úrunk az Antichristusról így szól: *Én, az én Atyám nevében jöttem, és nem fogadtatok engemet: ha más jövend maga nevében, azt befogadgyátok.* Itt-is csak egyrül vagyon a szó: *Alius: in nomine suo.* A sidókhoz maga nevével egynél töb nem jó, a kit Messias-gyanánt fogadnak; mert a töb hamis profeták nem magok nevében jönnek, hanem Istentül-való követségöket tettetik.

Sz. János azt írja, hogy ő idejében sok Antichristusok vannak; de eljő az Antichristus. Holott az Antichristus előjáróit és képezőit sokaknak mongya: azt a ki eljő, egynek nevezi. Azon-képpen a sz. János látásában és a Daniel könyvében sincs egy bötű, mely az Antichristust egynél többnek jelentené. Azért sz. Jeronimus így ír e dologról: *Dicimus, quod OMNES Scriptores Ecclesiastici tradiderunt; In consummatione mundi, quando Regnum destruendum est Romanorum, Decem futuros Reges, qui Orbem Romanum inter se dividant, et Undecimum surrecturum esse Regnum parvulum, etc. Quasi oculi hominis erant in cornu, ait Daniel: ne eum putemus Dæmonem, sed UNUM de Hominiibus, in quo totus Satanas habitaturus sit corporaliter.*

NEGYEDIK bizonyság az Antichristus jövetelinek módgyából vétetik, melyrül három dolgot olvasunk: I. Hogy szakadással és hasonlással léssen kijelenése: *Nisi venerit discessio primum: donec de medio fiat*¹. Ezen a szakadáson némellyek értik az eléb meggyökerezett apostoli igaz tanítástül-való elhanyaglást, mely akkor oly nagy léssen, hogy soha az-előtt semmi üldözésekben oly nagy nem vólt; mert kegyetlenséggel, ígérettel, hamis csudákkal sokakat megcsal az Antichristus. És noha ez úgy léssen; de azért a régi sz. Atyák minnyájan (mint csak most hallók Jeronimustól) értik ezen a szakadáson a romai birodalomnak tíz királyra oszlását², kik mind nevét, mind böcsülletit a romai birodalomnak eltemetik. És ezeket a szakadozással erőtlenedett birodalmokat az Antichristus könnyebben meggyőzi. Ezt jelenti Daniel³ és sz. János az ő látásában⁴; mert tíz-szarvú állaton írja, hogy űlt amaz aszszony, mely a hét hegyen éppített várast jegyzi⁵. Melléje veti, hogy a tíz király megfosztya és hamuvá teszi a várast⁶. Azért írja sz. Pál, hogy az Úr napja el nem jó addig, míg vége nem léssen, tudni illik a romai birodalomnak és

Ioan. 5, 43.

1. Ioan. 2, 18.

Hieron. in
c. 7. Danielis.

2. Thess. 2, 3.

2 Iren. I. 5. c. 25.
Chryst. homil. 4. in 2.
Thessal. 2.Cyrill. Ca-
tech. 15.Ambros. 2.
Thessal. 2.3 Dan. 7, 7,
8, 24.

4 Apoc. 17, 12.

5 Apoc. 17,
9, 18.

6 v. 16.

míg az Antichristus el nem jövend. II. Úrunk azt mongya, hogy ezt a maga nevében jövendő Antichristust kedvesen fogadgyák a

¹ Ioan, 5, 43. sidók¹. Ugyan-ezent írják sz. Pál-után sz. Ágoston, *Tract. 29. in 2. Thess. 2, 10.*

Joan. Sz. Ambrus, 2. Thessal. 2. Cyrillus, Catechesi 15. Sz. Gergely Lib. 11. epist. 3. Azért szent Ambrús innen bizonyította, hogy környül-metéltnek kel az Antichristusnak lenni, mert a sidók őtet különben nem kedvelenék. III. Az Antichristus megtagadván Christust, (a mint nyilván írja szent János, *1. Joan. 2, 22. Cap. 4, 3.*

² Ioan. 5, 43. *2. Joan. v. 7.*) maga nevében jő² és magát Istennek nevezi: *Qui adversatur, extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in Templo Dei sedeat, ostendens se, tamquam sit*

³ 2. Thess. 2, *Deus*³. Nem mongya szent Pál, hogy az Antichristus a szolgálk között magát főbnek nevezi: hanem hogy mind igaz, mind hamis isteneknél nagyobnak mutattya magát. És a mint Dániel írja:

⁴ Dan. 11, 36, *Elevabitur adversus omnem Deum; Et adversus Deum Deorum: Nec quemquam Deorum curabit;* senkivel semmit nem gondolt, valaki Istennek neveztetik; hanem mind azoknál nagyobnak mutattya

^{37.} magát az emberek-előt. Noha (a mint Dániel írja) titkos helyeken Maozim-nevű ördögnek szolgál [4] Azért nem Isten követségével színesíti dolgát az Antichristus; hanem magát mutogattya Istennek és Messiásnak. Mely dologról halljad, mit ír szent Ágoston és Cyrillus: *Qui a semetipso loquitur. Hic erit ille, qui vocatur Antichristus, extollens se, sicut Apostolus ait, supra omne quod dicitur*

^{4.} Dan. 11, 38. magát az emberek-előt. Noha (a mint Dániel írja) titkos helyeken Maozim-nevű ördögnek szolgál [4] Azért nem Isten követségével színesíti dolgát az Antichristus; hanem magát mutogattya Istennek és Messiásnak. Mely dologról halljad, mit ír szent Ágoston és Cyrillus: *Qui a semetipso loquitur. Hic erit ille, qui vocatur Antichristus, extollens se, sicut Apostolus ait, supra omne quod dicitur*

¹ Aug. tra. 29. *DEUS. Hunc suscipietis: Significavit, eos Antichristum suscepturos*⁴. in Ioan. *Falso Christum seipsum vocantem: ac per hanc Christi appellationem, Judæos decipientem*⁵.

⁵ Cyril. Catechesi 15. Ezekből kitetteczik, hogy a pápa nem Antichristus. Mert először,

a mi illeti a szakadást, a romai pápák el nem szakadnak attúl a

^{Supra, a f. 250. II. k. ct seq.} hittúl, mellyet az apostoloktól vettek, mint eléb megmutatám. Nem-is adhattya senki idejét, személyét, módgyát ennek az elszakadásnak. A romai birodalomnak-is olyan formán-való változása még e koráig nem vólt, a minémút Dániel és szent János jelent.

Másodszor, a pápák-közzül senki környül-metéltetett sidó nem vólt. Nem-is fogadták a pápát a sidók, hogy ő-hozzá halgattak volna. Harmadszor, soha csak egy pápa sem tettette magát Messiásnak

^{Supr. fol. 278. Infra l. 15, c. 1, 2.} vagy Istennek; hanem Christus szolgálai szolgáljának írták magokat. Nem-is vólt soha senki oly bolond a keresztyénségben, ki a pápát Istennek nevezte volna annál külömb értelemben, melyben a szent Írás isteneknek híja a gond-viselőket.

Harmadszor, soha csak egy pápa sem tettette magát Messiásnak vagy Istennek; hanem Christus szolgálai szolgáljának írták magokat. Nem-is vólt soha senki oly bolond a keresztyénségben, ki a pápát Istennek nevezte volna annál külömb értelemben, melyben a szent Írás isteneknek híja a gond-viselőket.

ÖTÖDIK bizonyosság: Az Antichristus birodalmának idejéből véte-
tik. Melyrűl két dolgot olvasunk: I. Hogy az Antichristus világ
végén, csak ítélet-előt léssen. Ezt jelenti Christus; mert az Anti-
christus üldözésérűl szűll, és errűl mongya, hogy oly léssen, minémű
sem vűlt, sem léssen azon-kivűl. Utánna veti: *Statim post tribu-*
lationem, parebit Signum Filii Hominis: videbunt Filium hominis,
*venientem in nubibus, cum virtute*¹. etc. hogy mingyárt az üldözés-
után eljű az ember fia az ítéletre. Tehát az Antichristus jűvetele-
után hamar kel az ítéletnek lenni. Szent Pál sem egyebet jelent,
mikor azt írja, hogy az utolsó nap közel-létét nem kel hinni; mert
még az Antichristus ki nem jelentetett². Tehát az Űr napját akkor
kel várni, mikor megjelenik az Antichristus, a mint hogy ezt a
szent Doctorok nyilván taníttják: *Cum vastaverit Antichristus*
omnia, regnans annis tribus, et mensibus sex, et sederit in templo
Jerosolymis: tunc veniet Dominus de cœlis in nubibus, in gloria
*Patris*³. *Circa Judicium, has res didicimus esse futuras: Eliam*
*Thesbitem, Fidem Judœorum, Antichristum persecuturum*⁴. *Tribus*
autem annis, et sex mensibus talia audens, a secundo glorioso adventu
*filii DEI, deprimetur*⁵. II. Hogy az Antichristus birodalma rövid
ideig tart. Mert *Abbreviabuntur dies, propter Electos*⁶; a választot-
takért megrűvidítettnek a napok; és *Modicum habet tempus*, kevés
ideje léssen az őrdűg dűhűskűdésének. Fel nem jegyzi a sz. Írás,
hány esztendeig tusakodik az Antichristus, míg elű-viszi dolgát és
birodalmát felállattya: de azt világos szűkkel mongya Daniel, hogy
az ő hatalmassága ideig, idűkig és idűnek feléig tart⁷. Mit kel érteni
az idűn, ő-maga Daniel megmagyarázza, mikor, *Cap. 4, 22, 29.* hét
esztendűt hét idűnek nevez; azért negyed-fél esztendeig tart az Anti-
christus birodalma. Sz. János-is a fájdalommal-szűlű aszszonyban az
Ecclesiát jelentvén, azt írja, hogy ideig, idűkig és idűnek feléig léssen
a pusztában: az-az, *1260.* napig⁸. Ismét Daniel az űdűtűl-fogva,
hogy elfogy az áldozat és a pusztaságnak iszonyusága léssen, ezer
két-száz kilenczven napot számlál⁹. Szent János-is negyven-két
hűlnapig írja, hogy tapodtatik a szent váras a tisztátalanoktűl¹⁰.
Mert hűlnap számra nincs tűb negyven-két hűlnapnál az ezer két-
száz kilenczven napban, mivel noha tizen-egy vagy tizen-két nappal
tűb vagy az *1290.* napban, hogy-sem a *42.* hűlnapban; de a
11. vagy *12.* nap nem őregbíti a hűlnap számokat.

Mind ezek rövid és kevés napra határozott birodalmát jelentik
az Antichristusnak. Mert a mint szent Ágoston írja; *Antichristi*

Matt. 24, 21.

1 v. 29, 30.

2 2. Thess. 2, 3.

3 Iren. li. 5. c. 30.

4 Aug. 20. Ci- vit. c. ult.

5 Cyrill, Ca- tech. 15.

6 Mat. 24. 22. Apoc. 12, 12. cap. 20, 3.

7 Dan. 7, 25. cap. 12, 7.

8 Apoc. 12, 14.

9 Ibid. v. 6.

10 Dan. 12, 11.

11 Apoc. 11, 2. cap. 13, 5.

*Regnum, exiguo temporis spatio sustinendum, qui vel dormitans hæc legerit, dubitare non sinitur. Tempus quippe, et dimidium temporis, Annum unum esse, et duos, et dimidium; ac per hoc, Tres annos et semissem, etiam numero dierum posterius posito, dilucescit*¹. Azt sem mondhatni, hogy Danielnél és szent Jánosnál *Numerus certus pro incerto ponitur*, a nevezetes-számú napok bizonytalan üdőért vétetnek. Mert egy az, hogy ezer öt-száz esztendeig senkinek a régiek-közzül kétség-képpen sem jutott eszébe ez a magyarázat. Nem-is szabad a szent Írás szavainak bötű-szerént-való értelmét elhadni csak magunk tettkezéséből. Mert ha szabad volna akár-mely bizonyos számot bizonytalan számért venni: soha semmi bizonyost nem tudhatnánk a szent Írásban említett számokról. Más az, hogy noha mikor valami nagy számot akarunk jelenteni, ezért vagy hat-százat nevezünk: de merő bolondság volna, ha tudnád, hogy ezer esztendeig tartott valamely ország, és azt mondanád felőlle, hogy negyed-fél esztendőt, vagy ezer két-száz kilenczven napot tartott. Végezetre, mikor valamely nevezetes számot bizonytalan sokaságért vészünk, nem szokás, hogy fél számokat említsünk, úgy-mint más-felet vagy harmad-felet: hanem egész számokat nevezünk, ezért vagy hat-százat, *etc.* Azon-kivül, *Improporcionatum numerum*, egy-mástúl igen távul-járó számokat sem szoktunk ilyen-képpen ejteni; mert ha egy sereget látunk, melyben közel ezer kopjás vagyon, nem mongyuk, hogy vannak tízen a kopjások. Tehát a szent Írás sem nevezne ily rövid nap- és hólnap-számot az Antichristus úraságában, ha nagy sok ideig regnálna.

Ezekből kitettezik, hogy a pápák nem lehetnek Antichristusok. Mert Bonifacius-után ezer esztendónél több, hogy a pápák ilyen renddel következtek egy-más-után, mint most. A mí calendariu-munk pedig ezer esztendőt rövid üdőnek nem mutat. Ha az újítók almanakja külömbet tart, és ezer esztendő csak olyan nállok mint a tegnapi nap, ám bár szegezgessenek a pápákon.

HATODIK bizonyosság az Antichristus birodalmának terjesztéséből vétetik. Erről három dolgot olvasunk: I. Hogy az Isten népe-ellen nagy üldözést támaszt, úgy hogy az Úrunk mondása-szerént soha nem vólt oly szörnyű nyomorúság e világon, mint akkor léssen². Mert a mint sz. János mongya, az ördög, a ki most úgy tettszik, hogy kötve vagyon³, akkor felszabadúl, hogy hadakozzék a szentekkel: *Datum est illi, bellum facere cum Sanctis, et vincere eos: Et data est illi potestas in omnem Tribum, et Linguam,*

¹ Aug. 10. Ci-vit. cap. 23.

Calendarium. Psal. 89, 4.

² Matt. 24, 21.

³ Apoc. 20, 3.

*et Gentem*¹. *Faciet, ut quicumque non adoraverint imaginem Bestiae, occidantur*². Libyát, Egyiptust, Ethiopiát meggyőzi³. Töb kegyetlenkedési-között bizonyos jelt ad, melyet kicsintül-fogva nagyig minnyájan homlokokon vagy job-karjokon viselleyenek⁴. Valaki ezt fel nem vészi, nem léssen szabad semmit venni vagy eladni. II. Hogy külső birodalmát terjeszsze, nagy hadakat visel, és ezekkel meghóldoltatta a világnak job részét. Azért írja szent János, hogy a világnak négy szegeletiből össze-győjtött hada annyi léssen, mint a tenger fövénye⁵, és az egész világot elfuttya. Azért minden nemzeteken fog-úralkodni, és a romai birodalmot tellyességgel eltemeti⁶, mint a harmadik bizonyságban megmutatók. III. Tettes, de hazug csudákkal bizonyítani fogja méltóságát⁷. Nevezet-szerént: a ki hólnak láttszott, meggyógyítja⁸; tüzet szállít az égből, és a nagy bestia képével szót adat. Ezeket hazug csudáknak nevezi sz. Pál, nem csak azért, hogy hazugság bizonyosságára léssnek; de azért-is, hogy hazugúl tettet, hogy ő cselekszi ezeket; maga alattomban az ördög munkálkodik, és vagy szem-fényvesztések léssnek, úgy-mint a halottak támasztása, vagy oly dolgok, melyeket az ördög megcselekedhetik, ki az égből tüzet szállíthat és a képből szót adhat.

Ezekben semmi sem illik a romai pápához. A pápa ezer esztendő-tül-fogva soha oly szörnyű üldözést nem indított, mint Nero, Domitianus, Diocletianus és a töb pogány császárok. És ha valaha ily kegyetlenséget kezdett volna, feledékenségben nem hadták volna a régi historiák; hanem felírták volna, minémű vér-ontással, mely erős harczokkal hóldoltatta a magyarokat, németeket, lengyeleket birodalmához. Számlállyák-elő azért a régi kronikákból, kiket? hol? minémű kínokkal sanyargatott a pápa? Hány országot raboltatott, perseltetett roppant seregivel? Bizony egy esztendőben Angliában és Galliában sokszor többen ölettek-meg az elszakadott versengők-tül a romai Ecclesia vallásaért, hogy-sem ezer esztendő-tül-fogva az inquisitoroktül. Azon-képpen a romai pápa nem viseltet senkivel oly bélyeget, mely-nélkül vásárlani és árúlni szabad nem volna. Romában sok sidó vagyon; jövő-járó lutherista vagyon; de sem ott, sem sohúlt egyébütt a catholicusok ő-tőlök homlokokra mettszett jelt nem kérnek, midőn vásárlani akarnak. Nem-is nevezhetnek oly czímert a pártosok, melyet efféle bélyegnek mondhatnánk. Némellyek a bér-málást vagy a papi-kenetet emlegetik. De ezek sz. Ágoston idejében szokott dolgok vóltak, noha akkor

¹ Apoc. 13, 7.² V. 15.³ Dan. 11, 42.
cap. 8, 24.⁴ Apoc. 13, 16.⁵ Apoc. 20, 7.⁶ Apoc. 13, 7.⁷ 2. Thess. 2, 9.

Mat. 24, 24.

Apoc. 13, 13.

⁸ Apoc. 13, 3.

13, 15.

Vide supra,
fol. 264. II. k.Vide supra,
f. 260, et 306,
507. II. k.

Antichristus nem vólt a pápa. Ennek-felette oly bélyeget emleget sz. János, mely mind kicsinnek-nagynak egyenlő-képpen köz, és karján vagy homlokán megmutathattya, a ki vásárlani akar. A papi-kenet pedig kevesekben vagyon. A bérnialást sem vészik a job-karjokra; és a mi nagyob, soha ez-ideig a pápa semmi jelt nem szabott, mellyet elő kellett vólna mutatni minden vásárlásban; hanem, szinte mint mí-nállunk, senki sem kér egyéb jelt attúl, a ki vásárlani akar, hanem pénzt: úgy Romában csak valaki aranyat mutasson, mindent vehet. Nem-is látom, mint mutathassam meg ember homlokán vagy karján a kenetet, vagy a pápával-való egygyeséget.

Azon-képpen a mi illeti a csudákat, vallyon mellyik pápa szállított tüzet az égből, vagy a képeket mellyik beszéltette, hogy ezzel magát dűcsőitené? Ezer esztendő-túl-fogva hány és mellyik pápa dűcselkedett azzal, hogy ő halottakat támasztott? Azt mon-

¹ Povell Calvinista, Baldvinus Lutheranus. gyák némelylek, hogy sz. János a tűzön érti a pápák átkát¹. De gorombaság ez; mert midőn szent János emlekezik a tűznek aláhozásárúl, ezt nagy csudának jelenti lenni: *Et fecit Signa magna,*

² Apoc. 13, 13. *ut etiam Ignem faceret de caelo descendere*². Abban pedig semmi csuda nincsen, hogy excommunicatióval kiátkoz valakit a pápa. És nem csak az utolsó üdőkben, hanem eleinten-is a szent Pál

³ 1. Cor. 5, 5. példája-után³ ki szokták az engedetleneket átkozni az Ecclesiában, mely átokról azt írja szent Ágoston, hogy a halálnál rettenetesb dolog⁴.

⁴ Aug. to. 6. l. 1. cont. Adversar. Legis, c. 17. HETEDIK bizonyság az Antichristus lakó-helyéből vétetik, mely nem Roma, hanem Jerusalemból vétetik, a mint nem régen Irenæus-

⁵ Apoc. 11, 7. tól hallók. Mert a szent Írásban azt olvassuk⁵, hogy ama két nevezetes bajnakit Christusnak ott öleti-meg az Antichristus, a hol

⁶ Isai. 1, 10. megfeszítettett az ő Úrok, ama lelki Sodomában⁶. Daniel proféta azt írja, hogy minek-utánna Egyiptust, Libyát, Ethiopiát meggyőzi, sátorit Apadnóban helyhezsetti a két tenger-között, a szent

⁷ Dan. 11, 42. hegyen⁷. Mely helyet magyarázván sz. Jerónimus, azt írja, hogy Apadno csak Emaus-mellet-való helyetske: *Apadno, juxta Nicopolim, quae prius Emaus vocabatur, ubi incipiunt Judæ provinciæ montana consurgere. Hoc est ergo quod Scriptura dicit: Cum fixerit tabernaculum in montance provinciæ radicibus, inter Mare, quod nunc appellatur Mortuum, ab Oriente; et Mare Magnum, in cujus*

⁸ Hieron. in illum locum Danielis. littore est Joppe; tunc veniet ad verticem montis Oliveti⁸. Ennek-

⁹ In 4. Argum. fol. 336. II. k. fin. felette ez-előtt hallók⁹, hogy az Antichristust örömmel fogadgyák

a sidók. Szükség tehát, hogy Sidó-országban és a szent helyen lakják; mert különben a sidók őtet Messiasnak nem tartanák. Mely dologról Cyrillus imígyen ír: *Antichristus in Templo DEI sedet. Quale autem hoc Templum dicit? In Templo, quod relictum est, Judæorum. Absit enim, ut in hoc id fiat, in quo sumus. Si enim tamquam Christus, ad Judæos veniet, studiosissimum se esse ostendet illius Templi.* Cyrillus, Ca-
tech. 15.

Ebből azért világosan kitettszik, hogy a romai pápa nem lehet Antichristus, mivel ez-ideig senki közzüllök Jerusalemben nem úralkodott. A minémű bizonyságokkal Romát akarják Antichristus lakó-helyévé tenni a versengők, azokat-is majd megfejtegezzük.

NYÓLCZADIK bizonyság az Antichristus utolsó veszedelméből vétetik, melyről két dolgot olvasunk: I. Két erős bajnakot támaszt Isten, kik sákba öltözve predikállanak ezer két-száz hatvan napig. Ezek a vízeket vérré változtatták, az egeket bészegezhetik. Ezeket megöleti az Antichristus, és negyed-fél nap hagyatik testök annak a várasnak utczáin, melyben az ő Úrok megöletett. Az-után fel-támadnak, és mindenek-láttára égbe vitetnek. Azon órában nagy föld-indulás leszen, és a várasnak tized része ledől sok ember halállal. Ezeket írja somma-szerént sz. János. A két bajnakon a régi Atyák Illyést és Enokot magyarázzák. Hallyad mít ír sz. ¹ Malach. 4. 5. Ágoston a Malachias profetálasát fejtegetvén¹: *Ecce ego mitto vobis Eliam Thesbitem. Per Eliam, ultimo tempore ante diem judicii, Judæos in Christum credituros, celeberrimum est in sermonibus cordibusque fidelium, qui etiam nunc vivere, non immerito creditur*². ² Aug. 20. Ci-
vit. cap. 29.
Similia, cap.
30. verbis
supra recitatis.
Másutt: *Elias, et Enoch, creduntur redituri ad hanc vitam, ut debi-
tum mortis solvant*³. Hasonló-képpen szóll sz. Ambrús, *in illud, 1. Corin. 4. Puto enim quod DEUS nos.* Sz. Gergely, *lib. 9. Moral. cap. 3.* Sz. Cyprianus, *lib. de Sion et Sina. n. 28.* Irenæus pediglen az apostolok tanítványitúl vett dolognak írja ezt: *Enoch translatus est; Elias assumtus est. Quapropter dicunt Presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli, eos illuc translatos, ubi Primus Homo positus fuerat; et ibi manere eos usque ad consummationem*⁴. Ugyan-ezent ¹ Iren. li. 5. c.
5. n. 3.
jelenti a sz. Írás. Mert Illyés profetárúl azt mongya, hogy az Úrnak ama rettenetes napja-előtt eljő és megtérít sokakat, *Malach 4, 5. Eccli. 48, 10. Matth. 17, 11.* Hasonló-képpen Enokrúl azt olvas-
suk, hogy azért ragadtatott-el, hogy a halált meg ne kóstolná, hanem az emberekhez penitenciát hozna: *Henoch translatus est, ne videret mortem*⁵. Ezek lesznek azért, a kikrúl írja Tertullianus, ⁵ Hcb. 11, 5.
Eccli. 44, 16.

hogy megöletnek az Antichristus-által: *Translati Enoch, et Elias, nec mors eorum reperita est, dilata scilicet. Ceterum morituri reser-*

¹ Tertull. de Anima, c. 28.

*vantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant*¹. II. Az Antichristus veszedelmérül azt mongya az Írás, hogy az ő két fő hadnaggya, Gog és Magog, mind seregestül megemésztetnek meny-

² Apoc. 19, 20. Et c. 20, 9. Ezech. 39, 6.

ből bocsátott tűztűl²; magát pedig az Antichristust CHRISTUS eljövete-
linek fényességével megrontya³, és mind profetástúl kénköves

³ 2. Thess. 2, 8.

tűz-közzé veti⁴.

⁴ Apoc. 19, 20.

Ezek mind azt bizonyíttyák, hogy a pápa nem Antichristus. Mert ennyi száz esztendő-túl-fogva, miolta a pápák méltósága fenn-
ál, semmi ezekben az Antichristus veszedelmének jelenségiben nem látszott a romai pápákban; az Illyés proféta teste sem vettetett az útczára.

Azt felelik az ellenkezők, hogy azokon a két bizonyságokon nem egyebet kell érteni, hanem az ó és új testamentomot. A Malachias szavát pedig CHRISTUS Keresztelő sz. Jánosról magyarázza, őtet nevezi Illyésnek.

Ím hallod, mely jó módgyok vagyon mindenben az újítók-
nak. Azt akarják, hogy az Írás magyarázattyában egy babot ne adgyunk a sz. Atyákon, mert emberek vóltak és megcsalatkoz-
hattak. Más-felől azon vannak, hogy az ő-tőlők gondolt új magya-
rázatokat szem-béhúnyva kövessük, noha semmi színt nem adhatnak értelmöknek. Mí pedig (hálá Istennek) meg nem bolondúltunk, hogy fa-pénzt vegyünk arany-gyanánt. De erről másutt szállánk. Most csak azt mondom, hogy ezeken a két bajnakokon a sz. Írás könyveit nem érthetni. Mert sz. János oly bajnakokrúl szól, kik csudákat cselekedhettek, megölethetnek, sákba öltözhetnek. Ennekfelette, az Antichristus eljövetele-után támad ez a két tanú; ezer két-száz hatvan napig predikál. Ezeknek hólt testök csak negyed-fél nap fekszik annak a várasnak piaczá, melyben az ő Úrok megöletett: az-után feltámadnak, mindenek-láttára égbe vitetnek, és akkor ledől tized része a várasnak. Mind ezek-közzül semmi sem illik a két testamentom könyveihez. E felett a pápa soha a két testamentomot nem üldözte; hanem minek-előtte a Luther újsága támadott, a mely evangeliomot vasárnap és innep-nap olvasunk most, azont olvasták akkor. Azért nem ezer két-száz hatvan napig, hanem 1600 esztendeig zengett az evangeliom e világon. Továb, ha a pápa megölte ezt a két testamentomot, nem csak negyed-fél napig, hanem ezer esztendeig halva fekütt a két

testamentom. A mit pedig az újítók beszélnek, hogy a pápa megtíltya a sz. Írást, emberi találmányoknál kissebre böcsüll; csonkabonkának tartya, *etc.*: temérdek hazugságok, mint bévséggel megmutattuk ennek-előtte¹. Az sem igaz, hogy Úrunk mind Keresztelő Jánosra magyarázta, a mit Malachias mondott. Mert Malachias harmadik részében az Úrunk első jövetelről emlékezvén, azt mongya, hogy elől-küldi angyalát, ki megkészíttse úttyát². Ezt CHRISTUS Keresztelő Jánosról magyarázza. Az-után szól Malachias a második szörnyű jöveteliről; és ez-előtt mongya, hogy Illyés megjelenik³. A sidók erről az Illyésről kérdezkedtek⁴ és a Moysestől említett nagy profetáról, mikor sz. Jánostól tudakoztak, ha ő amaz Illyés vagy ama poféta? De sz. János nyilván monddotta, hogy nem ő. Úrunk-is megválasztja az eljövendő Illyést attól, a ki immár eljött az Illyés lelkével és erejével⁵.

¹ Supr. f. 498, 499, 8. II. k.

² Malach. 3, 1.

³ Malach. 4, 5. Deut. 18, 15.

⁴ Ioan. 1, 21.

⁵ Matt. 11, 14. Luc. 1, 17.

Ezekből megtettszik, mely nagy haragot kell Istentől fejökre várni az elszakadott tanítóknak, kik szörnyű nagy szitokkal Antichristusnak nevezik a romai pápát. Mert ha kárhozatot érdemel, a ki bolondnak mongya felebaráttját; ha Datan és Abiron elevenen pokolra vettetének, hogy Moyses-ellen zúgolódtak: mit kell azoknak várni, kik a keresztyénség fő-pásztorát ily rút gyalázattal illetik? Bizony, a ki valamely böcsülletes embert lopónak, paráznának, áruló-nak mond, fejével játsszik; maga mind ezek csak semmik az Antichristus nevéhez képest. Mit érdemelnek tehát, a kik a pápát Antichristusnak, az ő engedelmességéhez hallgató császárokat, királyokat, fejedelmeket Antichristus szarvainak nevezik? De maradjon ez ebben. Lássuk mely hegyesek az ellenkedő vélekedések fegyveri.

3. *Megrontatnak az ellenkező bizonyságok.*

Nem hogy ennyi embernek, de csak egy gyermeknek sem kellene azokban a bizonyításokban megakadni, mellyekkel a mostani tanítók Antichristussá akarják túntetni a pápát. De úgy kell annak lenni: a kiken Isten átka vagon, hiúságos hazugságokkal kell azoknak megsaladni.

Nagy munkával készítettett bizonyságokkal akarnak az újítók valami föltoz berhét* tóldozni föltozni az ő képtelenségeknek, hogy ki ne tessék rútsága. És hogy a pápa légyen Antichristus, így bizonyíttyák.

* Berhe = gatyá, alsó nadrág.

Apoc. 17, 5, 9. I. Bizonyosság: Szent János mongya, hogy a hét hegyen ül amaz aszszony, az-az Roma, mely Babylonnak neveztetik. A bestiá-

¹ Apoc. 13, 18. nak neve-is, mellyet sz. János említ¹, 666. a romai pápához illik;

² Iren. li. 5. ca. mert az Irenæus mondása-szerént² ebben a görög szóban, *Lateinos*, 30. n. 10. feltaláltatik ez a szám.

FELELET. Ha nyilván mondaná az Írás, hogy Romában leszen lako-helye az Antichristusnak, semmit ebből nem bizonyíthatnának a pártosok. Mert az apostolok idejében és az-után hosszú ideig a romai püspökök Antichristusok nem vóltak: szent martirok vóltak, noha Romában laktak és *Lateinus* püspökök vóltak. Ennek-felette sz. János az Antichristust a hét hegyen éppített városban nem helyhez-teti. Mert az ő Látásának tizen-hetedik részében az aszszonyon, mely a hét-fejű bestián ül, nem az Antichristust,

³ Apoc. 17, 18. hanem Roma-várasát érti, a mint maga sz. János megmagyarázza³.

⁴ V. 16.

⁵ Et Petrus, teste Euseb.

² Hist. c. 15.

Sőt azt veti melléje, hogy az Antichristus birodalmában elpusztít-tyák és megégetik Roma-várasát⁴. Babylonnak nevezi sz. János⁵ nem a keresztyén Romát, hanem azt, mely eleinten a szentek vérében úszott a pogány császárok idejében, mint a régi Docto-rok magyarázzák. *Babylon apud Joannem, Romanæ Urbis figura*

⁶ Tertull. li. 3. *est, Sanctorum debellatricis*⁶. *Ut ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delevisti, Urbs potens, Urbs*

⁷ Hieron. li. 2. *Domina, Urbs Apostolico ore laudata*⁷.

cont. Iovin. in line.

A név számát a mi illeti, szent János írja, hogy 666. szám leszen az ő nevében. Melyből kitétszik, hogy a pápa nem Anti-christus; mert egy pápát sem nevezhettek, kinek nevében ez a szám találatnék. Sz. Irenæus pedig azt nem írja, hogy az Anti-christus neve *Lateinus* leszen; hanem először azt mongya, hogy sok névben találatatik ez a szám; azért nem tudhattyuk bizonyo-son nevét az Antichristusnak: *Certius, et sine periculo est, sustinere adimpletionem prophetiæ; quam suspicari, et divinare nomina quælibet, quando multa nomina inveniri possunt, habentia prædictum numerum*. Az-után példájúl nevezi ezeket a szókat, *Eiantas, Lateinos, Teitan*, mely neveknek bötüi a görögöknél (kik számot az *Abc* bötüivel szoktak jegyezni) hat-száz hatvan-hat számot tész-

Feuardent. in illum locum Irenæi.

nek. Feuardentius a régi Doctorok írásából tizen-két görög neveket említ, mellyekben ezt a számot feltalállyuk. A Mahomet nevének görög bötüi ugyan-ezen nevezetes számot vetik, kiért ötten Feuardentius Antichristusnak mongya. De ha szinte Irenæus bizonyal mondaná-is, hogy *Lateinos* leszen az ő neve, mit ártana?

A pápáknak nincs ilyen nevök. Hogy pedig Olasz-oroszának Latium-nevű tartományában laknak a pápák, azzal nem lesznek Antichristusok; mert így sz. Péternek és az ő-utánna-való szent martiroknak-is Antichristussá kellene lenni, mivel ők-is Romában viseltek püspökséget.

II. Bizonyosság: Daniel proféta, a minémű bélyegit adgya az Antichristusnak, azok egygig a romai pápához illenek. Azt mon- Dan. 11, 16, 36.
gya, hogy az Antichristus mindent kedve-szerént fog-cselekedni. A romai pápa, ha ezer lelkeket pokolra viszen, sem akarja, hogy Distinct. 40. ca. Si Papa.
őt megszóllítsák. Az Antichristus Isten-felibe emeli magát. A pápa sem elégszik azzal, hogy az ő tradícióit, mint Isten szavait mutogatgya, és törvényeket szab, mellyekkel a lelki-isméreteket örök kárhozat-alatt kötelezi: hanem azt akarja elhíttetni, hogy az evangéliom- és apostolok-ellen végezést szerezhethet.

FELELET. Ez a bizonyosság hazugságból tataroztatott. Mert Bonifacius, a ki Német-oroszának job részét pogányságból kihozta Vide infra, Logi alog. c. 4. 1. n. 3.
Isten-után, csak azt mongya, *Can. Si Papa*, hogy a romai pápát, úgy-mint az egyházi rendnek fő magistratusát, egyébért az eretnekségen-kivül senki meg nem ítélni, ha szinte gonosz példájával sok lelkeket megbotránkoztat-is. Istenhez hasonlónak sem teszi magát a pápa¹; hanem az ő-rendiben marad, és a Christus háza ¹Deus non creditur Papa: supr. fol. 258. Logi alog. c. 3. Peniculi, 2. in fine. ²Supr. f. 359. ³Supr. f. 9. ⁴Supr. f. 48, 49. II. k.
gond-viselőjének isméri magát. Azért magok tanítanak arra a pápák, hogy semmit Isten törvénye-ellen nem parancsolhatnak². Ennek-felette nem a maga álmát, hanem az apostoli tradíciókat akarja a pápa, hogy isteni tanításnak tartsuk, mint ennek-előtte megbizonyítók³. Ha pedig sz. Pál istenné nem tette e világi fejedelmeket, ³Supr. f. 9. ⁴Supr. f. 48, 49. II. k.
mikor azt mondotta, hogy lelki-isméretünkért tartozunk engedni nekik⁴: a pápa sem léssen azzal istenné, ha az ő Úrától neki adott hatalommal parancsol a Christus cselédinek.

III. Bizonyosság: Sz. Pál apostol az Antichristusról írja, hogy az Isten templomában ül, mutogatván magát, mint-ha Isten vólna, és sok tettetes csudákban dicsekedik⁵. Ezek mind a pápához illenek; mert ő, az Ecclesiában ülven, ebben, mint-ha Christus helytartója vólna, nagyon púposkodik és mustráltattya* sok hamis csudáit. ⁵ 2. Thess. 2, 4.

FELELET. A szent Doctorok írásából hallók, hogy az úndokságos Antichristus nem ül a Christus Ecclesiájában, hanem a sidók templomát foglallya magának. Mert a Christus Ecclesiája helyt nem Supr. fol. 153, 154. Et, fol. 346. II. k.

* Mutogatja.

ád az Antichristusnak, hanem az ő erős vitézi-által ellene tusakodik. Jóllehet nem tagadgyuk, hogy az Antichristus a keresztyének templomait is elfoglallya, mint most a törökök. Ha az Isten templomán az Ecclesiát értyük: az Antichristus ülését csak úgy kel magyarázni, hogy azok-között ül, a kik Christus juhái voltak, minek-előtte az Antichristustúl megcsaltnának.

IV. Bizonyosság: Sz. Gergely Antichristus elől-járójának nevezi, valaki magát közönséges püspöknek mongya. Ezt míveli a romai pápa. Szent Bernárd-is panaszkodik, hogy a romai pompában az Antichristus jelengeti magát. Ez a dandár, mellyel a patvarkodók viaskodnak.

FELELET. Eléggé megmagyarázó, mint kel a sz. Gergely szavait érteni. Sz. Bernárd feddi gyakorta a romai udvar pompáit és alázatosságra taníttya Eugenius pápát: *Factum te Superiorem, dissimulare non possumus: sed enim ad quid, omnimodis attendendum; non enim ad dominandum, opinor. Esto, ut alia quacumque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico jure; nec enim ille tibi dare potuit, quod non habuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias. I ergo tu, et tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatam, aut Apostolicus Dominatum; plane ab alterutro prohiberis; si utrumque simul habere voles, perdes utrumque¹.*

¹. 2. Bernard. li. de Confessione.

Petrus nescitur aliquando processisse, vel gemmis ornatus, vel sericis: non tectus auro, non vectus equo albo. In his successisti, non Petro, sed Constatino. Consulo, toleranda pro tempore, non affectanda pro debito². Töb hasonló dolgokat ír szent Bernárd. De azt-is ezek-mellé veti, hogy a romai pápa fő-pásztor minden pásztorok-

² Libr. 4.

Bernard. li. 2. ad Eugenium.

Episcoporum; Tu heres Apostolorum: Tu Primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, autoritate Moyses, Judicatu Samuel, Potestate Petrus, Unctione Christus. Tu es, cui Claves traditæ, cui Oves creditæ sunt. Sunt quidem et alii Cæli Janitores, et Gregum Pastores: sed Tu tanto gloriosius, quanto et differentius, præ ceteris Nomen hereditasti. Habent illæ assignatos Greges, singuli singulos: Tibi UNIVERSI crediti, UNI OMNES. Nec modo Ovium, sed et PASTORUM Tu UNUS OMNIUM es Pastor. Unde id probem, quæris? Ex Verbo Domini. Cui enim Apostolorum, sic absolute, et indiscrete, totæ commissæ sunt Oves; Pasce Oves meas? Quas? Illius, vel illius Populos Civitatis, aut Regionis, aut Regni? Oves, inquit, meas, Cui non planum, non designasse aliquas,

sed assignasse Omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil. A pápát, *Summus Pontifex*-nek nevezi, *Epist.* 160. 190. Szent Péter *SUCCESSORÁ*-nak, *Epist.* 110. 114. *Beatissimus Páter*-nek, *Epist.* 112. És azt írja, hogy minden *Ecclesiának* gond-viselése ő-reá bízott: *Plenitudo potestatis super Universas Ecclesias, singulari prerogativa, Apostolicæ Sedi donata est*¹. Ő-hozzá az egész világról appellálnak: *Tu Summus Pontifex, Summus plane inter Ministros, non comparatione meritorum, sed Ministerii. SUCCESSISTI Apostolis in hereditatem: ita tu Heres, et Orbis hereditas. Dispensatio tibi super eum credita est, non possessio. Appellatur de Toto Mundo ad te, idque in testimonium singularis Primatus tui*². De nem szükség szent Bernádrúl többet szóllanunk: hanem mind ezeket sommában foglalom és béfejezem azokkal a szókkal, mellyeket az efesomi közönséges győlekezetben mondanak a pápa követi: *Nulli dubium est, imo sæculis omnibus notum est, Sanctum, Beatissimumque Petrum, Apostolorum Principem; et Caput, Fideique Columnam, Ecclesiæ Catholicæ Fundamentum, a Domino JESU Christo Salvatore nostro, humanique generis Redemptore, cælestis regni Claves accepisse: Solvendique atque Ligandi potestate, quam acceperat, usum fuisse: necnon per SUCCESSORES suos hucusque vivere, causasque decernere, semperque victurum esse. Hujus itaque Ordinarius SUCCESSOR, et VICARIUS, Sanctus Papa et Episcopus noster Cælestinus, nos, suos quasi Vicarios, ad hanc Synodum misit.*

¹ Epist. 132.² Lib. 4. de Confessione.

Acta Synod. Ephesinæ, Peltanæ editionis, to. 2. cap. 16. Baron. tom. 5. an. 431.

HARMADIK RÉSZE.

Antichristus hopmesteri Luther és Calvinus.

A váradi calvinista predikátor, Ujfalvi Imre, nem csak a predikállószékből nyilván kiáltotta, de egy-nehány synatban erősen vítatta, hogy a Debreczembem lakó calvinista superattendens Antichristus. Ezért halálos sentenciája-után sok ideig sanyarú fogságban gyötrődék. Tanítását (úgy értettem) egyéb bizonyságok-között azzal erősítette, hogy az apostolok egyenlők voltak hatalmokban; egyiknek felsőbsége és birodalma nem vólt másikon. Ha azért Luther a pápát Antichristusnak nevezte, mivel magának fellyebb-való hatalmat, bíróságot és úralkodást tulajdonított: a debreczeni attendenst ugyan-ezen okból Antichristusnak mondhattuk; mert az ő

szolga-társainak nyakára akar úlni, azokat fogsággal és egyéb hatalmaskodásokkal sanyargattya.

Ez midőn fülembé esett vólna, kezdék gondolkodni a dolog-felől, és úgy találám magamban, hogy okai nagyok lehettek Ujfalvinak, mellyekért elsőben Luthert és Calvinust, az-után az ő ivásokból posdúlt predikátorokat, noha nem ama nagy Antichristusnak, de annak elől-járó hopmesterinek és martalékinak* nevezhette. Azt most nem vítatom, hogy olyan értelemben, a minéműben ez-előtt hallók, hogy szent János és a régi Doktorok minden eretnek tanítót Antichristusnak mondtak; a lutherista és calvinista predikátorokat, úgy-mint hittúl-szakadtakat, igazán antichristusoknak mondhattuk: hanem csak azt jegyzem-fel, minémű okokból vitettem arra, hogy Antichristus elől-járóinak itélém az új tanítókat. Ilyen kötésben foglalom azért bizonyításomat:

Azokat igazán mondhattuk Antichristus elől-járóinak, kik útat csinálnak néki, az embereket készítgetvén befogadására. Mert Keresztelő Jánost azért nevezi az Írás, Christus elől-járójának, mert az embereket tanításával és sanyarú életének példájával penitenciára hozta, isteni félelemre és aiatosságra izgatta, mellyek-által alkalmasbák lének a Messias tanítására.

Luther és Calvinus az ő nyomdokokban-lépő pásztorokkal-egyetemben elkezdettek immár, a mit az Antichristusnak véghez kel vinni; és mind tanításban, mind erkölcsben erőssen készítik az embereket az Antichristus iskolájához.

Tehát méltán és igazán mondhattuk őket Antichristus hopmesterinek.

A bizonyság első részének magán-való fényessége bizonyítás-nélkül nem szűkölködik.

Második része pedig világoson megbizonyodik az Antichristus tudományának, cselekedetinek és a Luther és Calvinus tanításának és cselekedetinek egybe-vetéséből.

I. Az Antichristus elszakasztja az embereket Christustúl, az-az, elhiheti, hogy Christusnak nem kel hinni. Erre tágas és törött útat csinálnak a mostoha atyafiak, mint magok tulajdon vallásából megértők ez-előtt. Gyökere e dolognak abban áll; mert elhitetik az emberekkel, hogy az egész látható Ecclesia ezer esztendőnél többig rúttól tévelygett és temérdek bolondságokat tanított. Mivel azért a sz. Írás könyveit sem egyébbünnen vettük, hanem a látható Ecclesiának kézzül kézre adott bizonyságából: ha kétes, bizonytalan és hamis lehet az ő tanu-bizonyága; bizonytalan vélekedésből alíthattuk, de bátorsággal nem tudhattuk, hogy igazán és nem árulójjúl juttatta kezünkbe az Isten könyveit. Ezért mongya

* Martalék = előhad.

Supr. fol. 332.
II. k.

Vide l. 15. c. 1.
6. n. 3.

Vide supr. fo.
676, 677.

Supr. fol. 157,
158.

vala sz. Ágoston, hogy inkább sem Christusnak, sem a sz. Írásnak Aug. supr. f. 142, 143.
nem hinne, hogy-sem valamiben kétséssé tenné annak az Ecclesiának
tanítását, melytől a szent Írást vettük. Ennek-felette, a mint eléb Supr. fol. 147.
megmutatám, az újítók semmi módot nem mutatnak a sz. Írásnak 153.
tekélletes magyarázásában, és az egyenetlenségek lecsendesítésé-
ben: látván az emberek, hogy el nem tudnak igazodni a bölcs
emberek, kétségbe esnek az igazság ismételiről; és mind egynek
tartyák, akár-ki mit hidgyen: az-az, olyannak itélik a keresztyén
hitet, mint a filosofusok vélekedésit. Ezt, mint magokban sok-képpen
megtapasztalt dolgot, az újítók sem tagadhattyák; sőt azt beszéllik, Vide supr. f.
hogy lassan-lassan semmit nem kezdenek hinni az emberek. Mit 157, 158.
kivánhatsz ennél többet az Antichristus elől-járó hopmesteritől?

II. Az Antichristust bűn-emberének nevezi a szent Írás. Mert
maga-is minden tekélletes erkölcsöktől idegen léssen, követőinek- 2. Thess. 2, 3.
is nagy szabadságot ad a gonoszságra, és minden jószágos élet
szikráját előltya benne. Bizony, soha az Antichristus sem találhat
erősebb eszközt a jó igyekezetek elfogyatására, mint ha azt taníttya,
a mit a versengők, tudni illik, hogy a mi jó cselekedetink olyanok
Isten-előtt, mint a tetves ködmen; az-az, úndokságok, bűnök, kár-
hozatra-méltó latorságok; hogy azokért semmit nem kell Istentől Vide supr. f.
várni; hogy nem szükségesek az üdvösségre. Ennek-felette, micsoda 324, 325. etc.
adhat nagyob bátorságot minden latorságra, mint ha el hiszi ember,
hogy semmit az Isten ő-benne nem tulajdonít bűnnek? Ha ez így
vagyon, nem kell embernek félni, hogy Isten elkárhoztassa; hanem
vastagon kell hinni, hogy miénk immár menyország; benn vagyon
egyik lábunk; azt el nem veszthettyük. Így azért, mikor a juta-
lom reménségét előltyák és a jóra-való serénység útát bévag-
dallyák; mikor a büntetés félelmét kitiporják; amaz erős zabolát-is,
mely a gonoszságra hajlott vágyódást tartóztathatná, a félelmet mon-
doni, elvagdallyák, mikor az Isten parancsolatinak megtartását lehetet-
lennek mongyák; sőt ugyan semmi parancsolatra nem szenvedik,
hogy köteles légyen, a kinek juthat az ő kovászokban: oly szabad
menedéket mutatnak minden fesletségre, melynél nagyobbat nem ad-
hat az Antichristus; és oly tágas útát nyitnak minden latorságra, mely-
nél tágasbat nem nyithat az Antichristus. Meg-is hallók az újítók tulaj-
don írásiból, menyire elő-ment e világ minden latorságban, miólta
ennek az Antichristus tanításának szesze megüté az emberek fejét. Supr. f. 337,
338. et seq.

III. Az Antichristus elfogyattya ama szűnetlen áldozatot; az
ő szentelésének helyét elpusztíttya: *Tollet juge Sacrificium, et*

¹ Dan. 8. v. *destruet locum Sanctificationis ejus*¹: az-az, nem szenved, hogy nyilván megtartassék a szünetlen áldozat², sőt a szent helyeket-is elpusztította, melyekben ez szolgáltattott. Külső és látható áldozatrúl szól Dániel, melyet megtilthat az Antichristus; mert a belső áítatosságot és a lelki áldozatokat meg nem tilthatta a Christus vitézitül, kik akkor-is az Ecclesiát fenn-tartyák³. Az újítók amaz áldozatot, mely a Melchisedech rendin-való fő-paptül reánk-szállott, tehetségek-szerént fogyatják; mert a misét iszonyu bálványozásnak nevezik, a templomok, oltárok és kelyhek rontásában serényen vitézkednek az Antichristusnak.

⁴ Dan. 11, 37. IV. Az Antichristus igen kaczer és fajtalan lészen⁴. Azért hihetséges, hogy nem csak példajával, de tanításával-is nagy szabadságot ád a fajtalanságra. Az Antichristus evangelistái, Luther, Calvinus, Beza, *etc.* mely buják vóltak, ez-előtt feljegyzém⁵. A ki feleségét hamar nem éri, azt szolgálójához bocsátta Luter⁶. Mert ha néki hiszünk, szinte úgy nem lehet a férfiu aszszony-nélkül, mint étel-ital-nélkül⁷. Sőt ha megerőtlenedik a férfiu, azt tanácsollja Luther, hogy alattomban mással közöllye dolgát aszszonyom. Szép tanítások! Böcsülletes helyek lészen ezeknek az Antichristus iskolájában.

V. Felfuvalkodott lészen az Antichristus, és ördögi kevélységével az Istent-is fellyül akarja haladni. Luther és Calvinus készíteni kezdették jó idein ennek ösvényét. Mert a mint ez-előtt magok szavaiból hallók⁸, nem elégesznek azzal, hogy az Anyaszentegyház régi sz. Doctorit semmiknek tartyák, a sz. conciliumokat lábok-alá tapodgyák⁹: hanem az apostolokat-is gyakran iskolába viszik és pirongattyák elhanyatlott hamisságokért¹⁰. Mely dologgal önnön-magát a Szent Lélek Istent gyalázzák¹¹, kinek vezérlésével hordoztattak az apostolok. Ezzel meg nem elégszik Luther; hanem az Isten levelét, a Szent Írást, megcsávállyá és maga keze szennyével megmocskollja¹²; nem csak megvetvén némely könyveket, mint férgeseket; de azokat-is, a melyeket helyén hágy, megcsonkítván vagy megtóldozván, mint-ha ő jobban tudná az Istennél, minek hogy kell lenni. Calvinus pedig a Christus szavai-ban sok alkalmatlanságokat talál és tanítgattya Úrunkat, mint kellett vólna beszélteni¹³.

VI. Az Antichristus szörnyű káromlásokkal fogja gyalázni Istent, a mint Daniel proféta⁷ és sz. János magyarázzák⁸. Nem tudom minémük lészenek az Antichristus káromkodási; de itélem, hogy az újítók blasfemiáit meg nem előzik. I. Nagy Isten káromlás,

¹ Dan. 8. v. 11. c. 9. v. 27. c. 11. v. 31. c. 12. v. 11.
² Tollet, quo ad publicum usum.
³ Supr. f. 153. 154. II. k.

⁵ Supr. f. 543, 544, 545.
⁶ Logi alogi, ad c. 5. Penic.
⁷ Supr. f. 427.
⁸ Supr. f. 428.

⁸ Supr. f. 533. 534.

⁹ Supr. f. 144, 145.

¹⁰ Supr. f. 526, 535, 693.

¹¹ Supr. f. 693.

¹² Supr. f. 458, 585, et seqq.

¹³ Supr. f. 659, 660, 661.

⁷ Dan. 7, 25. c. 11, 36.

⁸ Apoc. 13, 5, 6.

a mit Luthertől és Calvinustól hallánk¹, hogy Isten cselekeszik ember-által minden látorságot; Isten izgattya, taszította, kételeníti akarattya-ellen-is embert a gyilkosságra, bujaságra. Mely mondás alég ha nem annyit tézzen, mint-ha magyarán mondanád, hogy az Isten nem egyéb a pokol-béli ördögnél. II. Azzal-is minden tirannusnál kegyetlembé tézszik Istent, mikor azzal káromkodnak, hogy semmit Isten nem néz az emberek magaviselésére; hanem csak maga jó kedvéből egy-általlyában emezt pokolra rendeli, amazt meny-országra. III. Christus-felől iszonyú isteni káromlással azt mongyák, hogy mindeneknél latrab volt². És a mint Calvinus beszéll, kétségsbe-esésnek szavait ejtette halála oráján³; kételkedett üdvöségérül; olyakat mondott gondolatlanságából, mellyeket vissza kellett mondani⁴. IV. A Christus istenségét alacsomb renden-való-nak mongyák az Atya istenségénél. Mert a Lutheristák vallása-szerént a Christus istensége engedelmességgel tartozik az Atyának⁵, és egy helyrül másuvá vitethetik. A Calvinus szava-ként pedig sokkal nagyob méltósággal tulajdonítatik az isteni név az Atyának, hogy-sem Christusnak⁶. Töb káromlásit hozók-elő Calvinusnak, mellyekkel Christust tiszteletlenül gyalázza, úgy-mint midőn őtet tudatlanságáért dorgállya; az ő vére-húllását és testi halálát csak semminek tartya, ha az ördög kínyját meg nem kóstolta volna⁷, etc. A fejedelmek- és nemzetségek-ellen mely úndok káromkodásokat kérődnek az új tanítók, feljegyzők ennek-előtte.

VII. Az Antichristus csalárd mesterséggel, hazugsággal, képmutatással plántállya és neveli hatalmasságát: *Veniet clam, et obtinebit Regnum in fraudulentia. Dux foederis faciet dolum*⁸. Ennek a mesterségnek nagy fundamentomát vetették az újítók. Mert tudományok terjesztése csak tisztán csalárdság volt. Elsőben, hogy meggyűlöltetnék az igazságot, lelki-isméreték-ellen rúttémérek hazugságokat kenének a romai Ecclesiára, mint-ha azt tanítaná, a miben sem híre, sem tanácsa, mint ezt sok példákkal ez-előtt megmutatók⁹. Annak-utánna eszekbe vévén, hogy ha hevenyében fognák a dolgot, és egy-előben mingyárt az egész romai Ecclesiát kezdenék szidalmazni, nem lenne foganatos tanítások: elhitették a községgel, hogy ők a hit dolgában semmit nem újítanak; csak az Ecclesia végezési-ellen kezdett rend-tartásokat akarják jobbitani¹⁰; és a mint Erasmustól hallók¹⁰, magok dicsekednek azzal, hogy egy-előben sokat eltitkoltak; mert az evangeliomot csalárdsággal kel gyarapítani. Végezetre, noha minden

¹ Supr. f. 639.
et seqq.

² Supr. f. 659,
660.

³ Supr. f. 675,
676. et seq.

⁴ Supr. f. 633.
675.

⁵ Supr. f. 632,
674, 675.

⁶ Supr. f. 631.

⁷ Supr. f. 674,
683. fin.

Supr. f. 421.
422.

⁸ Dan. 11, 21,
22. 2. Thessal.
2, 10.

⁹ Supr. f. 355,
356.

¹⁰ Supr. f. 582,
583, 584.

¹¹ Supr. f. 423.

tanításokat a sz. Írással mázollyák és úgy tettetik, hogy e-kivűl egy lépést sem mennek: de ez-alatt a szép czégér-alatt csak a magok vélekedésének bűdös borát osztogattyák. Mert semmi bizonyos módot nem mutatnak a sz. Írásnak igaz magyarázásában; hanem azt akarják, hogy az légyen igaz értelme az Isten szavainak, a mit ők jóvá hagynak. Ez pedig nem egyéb (mint immár sokszor megbizonyítottuk,) hanem az ő tettszéseket Isten ígéje-gyanánt akarják böcsültetni.

Vide supra,
f. 508. I. k.
138. II. k.

VIII. Az Antichristus mondhatatlan kegyetlenül fogja kergetni és üldözni az Anyaszentegyházat, mint ez-előtt feljegyzők a szent Írásból. Ez az üldözés nagy kegyetlenséggel elkezdett immár. Mert nem régen feljegyzők, menyi ezer szentegyházakat pusztítottak; menyi vért ontottak a elszakadtak az új tudományok terjesztésében. Ennek-felette, a hol lábat kaptak az újságok, mint Angliában, erős büntetések-alatt megtiltották, hogy senki papot házához ne fogadgyon, misét ne halgasson; ha papot foghatnak, mentség-nélkül, mint valami gonosztévőt, hóhér kezébe adgyák.

Supr. fol. 203.

IX. Hamis csudákkal tettesnek mutattya az Antichristus az ő tanítását. Az újítók igyekeztek sok csalárdsággal, hogy csudákat mutathassanak. Mindenek-felett azzal dicsekednek, hogy egy Sinon az erős Troját felgyújthatta: egy rossz barát ily nagy zűrzavart indíthatott. Nem vészik eszekbe, hogy egy bolond oly követ vethet a kútba, mellyet tíz okos ember-is nehezen vonszonfel. Azt sem gondollyák, hogy ezzel a csudával sokkal inkább dicsekedhetik Arius és Mahomet, kik hamaréb és szélyessebben kiterjesztették hamisságokat. És jóllehet ez-előtt megmutatám, hogy a test-tartó és hás-hizlaló lágy hitnek terjesztésében nincs igaz csuda: mindazáltal mikor elmémben meghányom, menyi sok gázságok vannak az új tudományokban, és mely vékony fundamentomon éppítettett ez a nagy Babylonia; nem tagadom, hogy igen-is csudálkozom rajta, mint mehettek az okossággal-élő emberek ezekre a temérdek vélekedésekre. Azért ha ki ezt ördögi babonának, az-az, család és szem-fény-vesztő csudának akarja tartani, nem állok keresztűl benne.

Supra, fol.
198, 199.

Supr. fol. 202,
et 354, 355.

Ez eddig elég. A kegyes Atya mindenható Istent kérem, hogy vegye-el a fedelet és hályogot azoknak lelki szemeirűl, kik az Anyaszentegyház akla-kivűl bújdosnak; hozza-viszsa őket, hogy légyenek minnyájan egy akolban, egy pásztorság gondviselése-alatt. Amen.

DOMINE MISERERE.

APPENDIX:

A GÖRÖGÖK SZAKADÁSÁRÚL.

A nap-keleti Ecclesia, a keresztyénségnek nemes fő tagja, veszedelmes szakadással meghasonlott, és a szép egyesség kötelét elszakasztván, pártot ütött a romai Ecclesia-ellen, mellyért minnyájunk lelki fájdalmával, világ-szerént-is keserves rabsággal és pogány nemzet súlyos igájával ostoroztatik. Mivel azért nem csak országunk szomszédságában, hanem belső szegeletiben-is sokan vannak mind oroszok és ráczok, mind romai vérből származott oláhok, kikre ennek a szakadásnak ereje terjedett: helytelen munka nem léssen, ha rövideden ennek eredetét, futamattyát és alkalmatlanságát feljegyzem.

1. Mely nagy véték a szakadás.

Semmit Isten gyakrabban és erősebb parancsolattal juhaleibe nem adott, mint hogy szorgalmatosan megtartsák az egyességet a szeretet kötele-alait¹, hogy sismák, szakadások ne légyenek közöttünk². És bélyegül adgya juhainak, melyből ismer- tessenek, hogy egyességben élnek; egy szívök, egy értelmök, egy nyelvök vagyön; mert az Isten nem visszálkodások, hanem csendes békeség Istene³. Ezt az egyességet magyarázván szent Pál, azt írja, hogy mint az emberi testben sok tagok vannak, de egyik másikkal egybe-kötötetett⁴; és nem mongya egyik a másiknak, hogy ő-néki nem szükséges, sőt egy-másnak segétenek és szolgálnak: azon-képpen az Ecclesiában az egyesség és szeretet enyve-által özve kel foglaltatni minden tagoknak, hogy egyik ne boszszonkodgyék a másik-ellen. A ki azért szakadást szerez az egyességben, ezeket az erős parancsolatokat általhágván, nagyot vétkezik.

Annak-okáért sz. Cyprianus azt írja, hogy a keresztyéni egyesség felzavarója elmetéli a CHRISTUSnak varrás-nélkül-való ruháját, mellyet a hohérok sem mertek feldarabolni⁵. Sz. Irenæus

¹ Eph. 4, 3.

² 1. Cor. 1, 10, ca. 12, 25.

³ 1. Cor. 14, 33.

⁴ Rom. 12, 4, 1. Cor. 12, 16, Eph. 4, 16.

⁵ Cypr. de Unit. Eccl. n. 21.

azt mongya, hogy az eretnekek olyanok, mint Nádab és Abiu, kik másunnan hozott tűzet vittek az Isten sátorába¹; a kik pedig az Ecclesia egyességét felbontják, oly büntetést érdemelnek, mint Jeroboam vagy Datan és Abiron. Továb mégyen sz. Ágoston: A Datan és Abiron büntetéséből azt hozza-ki, hogy Isten nagyob csapással ostorozta a szakadást, hogy-sem a bálvány-imádást a pusztában. Ebből megtettség, mellyiket gyűlöli inkább: *Quis dubitaverit hoc esse sceleratius, quod est gravius vindicatum*²? Arany-szájú szent János pedig az eretnekséggel egyenlővé teszi a szisz-mát: *Dico, et obtestor, Ecclesiam scindere, non minus esse peccatum, quam in Hæresin incidere*³. Az eretnekség- és szakadás-között szent Jerónimus oly külömbséget téshen, hogy az eretnekségben hamis vallás találhatik, a szakadásban püspökségben támadott hasadás és egybe-vezés; noha (úgy-mond), hogy színt adgyanak a szakadásnak, eretnekséget-is szoktak támasztani, a kik elhasonlanak: *Inter Hæresin, et Schisma, hoc interesse arbitramur: quod Hæresis, perversum dogma habeat; Schisma, propter Episcopalem dissensionem ab Ecclesia separetur. Quod quidem in principio, aliqua ex parte intelligi potest. Ceterum, nullum Schisma non sibi aliquam confingit Hæresin, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.*

2. Kezdeti és futamattya a görögök szakadásának.

A nicæabéli közönséges győlekezet, minek-utánna azt mon-dotta vólna, hogy *Ecclesia Romana semper habuit Primum*⁴, a romai Ecclesia mindenkor első vólt: a második helyt az alexan-driai patriarkának rendelte, ki Egyiptusban fő vólt. Ezek-után az antiochiai széket helyhezette, melléje adván: *Et in ceteris Provinciis, Primatus habeant Ecclesie Civitatum ampliorum*, hogy egyéb tartományokban-is az légyen első, a ki nagyob város püspöke. A costanczinápolyi püspökrül (ki annak-előtte a herácleai érsek bir-toka-alatt vala⁵), nevezet-szerént nem emlekezett a nicæai győle-kezet; de mivel Costanczinápolyt új Romának nevezé Constanti-nus, és Roma-után minden városok-felett böcsülletesbé tévé; a nicænum conciliom végezését magok kedve-szerént magyarázván a görögök, azt kezdék rebesgetni, hogy a romai pápa-után második helyt kel a costanczinápolyi patriarkának adni. Annak-okáért Justinianus bátran írja, hogy a nicæai győlekezet a romai pápa-után legfőbbnek nevezte a costanczinápolyi püspököt⁶.

¹ Concilij Ni-cæni, canon 6. mutilatus ap. Ruffin. 1. 1. c. 6. ut ostendit Baron. to. 3. Anno 325.

⁵ Vide Theo-dorum Balsamonem, et Baron. to. 4. Anno 381.

⁶ Verba habes supra, fol. 307. l. k.

Annak-utánna a costanczinápolyi első győlekezetben ezt ugyan törvénybe írák, a mint Socrates¹, Sozómenus², Niceforus³ feljegyzették.

Végezetre a chalcedoni győlekezetben ezen végezést megújíták, úgy-mond Evagrius⁴. De mivel a nicæabéli conciliom semmit nevezet-szerént nem mondott a costanczinápolyi püspökről; sőt a romai püspök-után helyezette az alexandriai és antiochiai püspököket: a romai pápa, a nicæai végezéshez tartván magát, nem szenvedé, hogy az alexandriai és antiochiai patriarkák-eleibe ülljön a costanczinápolyi püspök. Azért a chalcedoni győlekezetben a Leo pápa követi ellene-mondának annak, a costanczinápolyi püspökről alattomban- és ő hírek-nélkül lett végezésnek⁵. Leo pápa mind a costanczinápolyi püspöknek, mind a császárnak írván e dologrúl, erőssen vítatta, hogy el nem kel a nicæai végezés-mellől menni; hanem az alexandriai széknek, melyben sz. Mark últ, és az antiochiai Ecclesiának, mellyet sz. Péter bírt, régi méltóságát meg kel őrizni.

Itt nem lén vége a costanczinápolyi püspökök kevélységének, hanem üdő-jártára a romai pápa-felett akarának úszni. Azért a costanczinápolyi János püspök *Oecumenicus*-nak, közönséges püspöknek kezdé magát nevezgetni, mely dologrúl sz. Gergely pápa írásit ez-előtt feljegyzők⁶. És noha mind szép szóval, mind fenytékkal tilták ezt a képtelen kevélységet a romai pápák; de keveset használnak. Focas császár annyiból megzabolázá a costanczinápolyi püspököt, hogy a romai pápák régi méltósága-ellen nem hagyá rúgóldozni⁷. Annak-utánna közel két-száz esztendeig sokan a costanczinápolyi püspökök Monoteliták és Iconomachusok eretnekségével kezdék döglelni az Ecclesiát. Mikor ezeket-is a hatodik és hetedik közönséges győlekezet földhöz verte vólna: az ördög ilyen okot és módot talála a szakadásban. Mihály császár idejében Bardas, ki Theodorával, a császár annyával egy vala, megúná és elhagyá feleségét, mást vón helyébe. A costanczinápolyi Ignatius püspök sok intések-után ezért a nyilván-való latorságért kirekeszté Bardast a szentegyházból. Ezen megbúsúlván Bardas, addig messterkedék, hogy szent Ignatiust kitúra püspökségéből és ő-helyébe Fociust emelé, ki csak világi ember vala. De hamar patriarkaságra szenteltették; mert első nap baráttá lén, másikon anagnostes, harmadikon subdiaconus, negyediken diaconus, ötödiken pap, hatodikon patriarka. Ezt az istentelen latorságot siketségre nem vévé az

¹ Socr. l. 5. c. 8.² Sozom. li. 7. ca. 9.³ Niceph. li. 12. ca. 13.⁴ Evagr. l. 2. c. 4. et 17. in fin. Et Niceph. li. 15. c. 7.⁵ Session. 13.

Baron. to. 6.

Anno 415.

Leo, epist. 53, 54, 55.

Circa an. 595.

Baron. to. 8.

⁶ Sup. fol. 308.

309. II. k.

⁷ Sup. fol. 306.

II. k. ante fin.

Baron. to. 10.

An. 858.

Nicetas, ap.

Baron. tom. 8.

An. 858.

első Miklós. romai pápa; hanem az Ignasiuson esett törvénytelen-ségekért kiszálla és mind addig törekedék, hogy Costanczinápolyban győlekezetet szerze, melyben Fociust, mint tolvajt, kiveték székiből.

Baron. to. 8.
An. 877.

A veszekedés füsti-alatt Focius, gyűlölteni akarván a romai Ecclesiát, a békélhetetlen szakadás kút-fejét megnyitá és azt kezdé vítatni, hogy a romai Ecclesia megváltoztatta a nicæai győlekezeti vallását, hozzá adván a Szent Lélek személyéről, hogy a Fiútúl származik. Ūdő-jártára Basilius császár kérésére ismét a costanczi-nápolyi székbe űlteté Fociust a nyolczadik János pápa¹, kiért öt gyalázatos csúfságból nem pápának, hanem *Papissá*-nak és aszszony-nak nevezék²; mivel félelmességből meghagyá magát győzetni a herélt Fociustúl, kinek latorsága nem püspökséget, hanem utolsó veszedelmet érdemlett.

¹ Baron. ibi.
An. 879.

² Supr. f. 298.
II. k. fin.

Mint mikor valamely ház meggyúlad, először lassan füstölög, a hová a tűz akad, későre osztán lángot vét: úgy ez-is a Focius szikrája nem lobbana-fel hirtelen; hanem közel száz esztendő-múlva Constantinus Monomachus császárságában³, Mihály-nevű costanczinápolyi patriarka az egész görög Ecclesiát elszakasztá a romai Ecclesiátúl; sőt kiátkozá a pápát. A kilenczedik Leo pápa hosszú írással megfeddé vakmerőségét Mihály patriarkának⁴. Azután Joannes Becus costanczinápolyi patriarka, sőt ő-maga a császár Palæologus Mihály, a romai Ecclesiával megegyesedvén, igyekeztek azon, hogy egybe-hozzák a nap-keleti és nap-nyugati Ecclesiát⁵: de forgódásoknak kevés haszna lehete. A következő űdőkben-is, a két Andronicus császár idejében, eléggé futá a nevezett Joannes Becus (kit ezért székiből kivetének,) és egyebek a békeséget, de véghez nem viheték⁶. Elvégre 1438. esztendőben Florencziában Eugenius pápa-idétt közönséges győlekezeti tartaték, melyben a romai pápa, Palæologus János császár és a costanczi-nápolyi patriarka sok több püspökökkel személyek-szerént jelen vóltak, és mindeneken megegyesedvén, a régtől-fogva kívánatos szeretetet megújíták. Egyedül az efesomi Márkos püspök álla keresztül a dologban, ki ellopá magát Florencziából és Görögországba evezvén, a községet fellázzasztá a szent békeségnek elvégeztet eggyessége-ellen.

³ Ex Chronico
Sigeberti, An.
1054.

Gabriel. Vas-
quez, 1. parte,
to. 2. Disput.
146.

⁴ Leo IX. ep. ad
Michaëlen, c. 5.
Habetur to. 3.
Concilior.

⁵ Niceph. Gre-
gor. li 4, 5, 6, 7.
Staplet. 1. 2. de

Magnitudin.
Rom. ca. 7.

⁶ Gregoras, l.
7. et 10.

3. Nincs méltó oka a görögök szakadásának.

A mint eléb mondám a Jeremias patriarka írásából, egy-nehány dolgok vannak, mellyekben a görögök különböznek a romai Ecclesiától; de szakadások fő oka ezeken a dolgokon fordul-meg: Supr. f. 241.

ELŐSZÖR: A costanczinápolyi patriarka magát akarja elsőbnek ismertetni az egész Ecclesiában. De erről nem szükség újonnan szóllanunk; mert ez-előtt megbizonyítók, hogy a közönséges győlekezetek végezése és a keresztyénség egyenlő értelme, az apostolok idejétül-fogva főnek és elsőnek tartotta az egyházi rend-között a romai pápát. Azért szemben viaskodnak a sz. győlekezetek végezésével, valakik a romai pápának nem akarják engedni azt a méltóságot, mellyet a conciliomok néki tulajdonítottak. Supr. f. 241.

MÁSODSZOR: A florencziai győlekezetben fő-képpen azt vítaták a görögök, hogy az efesomi közönséges győlekezet, minek-utánna a nicæai és costanczinápolyi symbolumot előhozta volna, megparancsolá, hogy ennél különb vallást az igaz hitrül senki ne írjon: a romai Ecclesia pedig ezzel nem gondolván, a Szent Lélek Istenrül-való igaz vallást, mellyet Nicæában és Costanczinápolyban győlekezett Atyák megerőssítettek, másba üttette, hozzája tóldozván, hogy a Fiúrül-is származik a Szent Lélek. Azt vítaták azért a florencziai győlekezetben a görögök, hogy ha igaz volna is a romai Ecclesia vallása e dologban, nem kellett volna a conciliomok tilalma-ellen a nicænum symbolum-közzé írnyia ama czikkelyt, *Filioque*. Supr. f. 303,
304. II. k. et
seq.

Ez igen tompa és erőtlen fegyver. Mert a nicæai győlekezet symbolumja és vallás-tétele, noha bévségesen kifejezi a Fiú Istenrül-való igaz tudományt; de a Szent Lélekrül egyebet nem mond, hanem csak ezt; *Et in Spiritum Sanctum*, hiszek a Szent Lélekben, és ezzel végezi symbolumját. Az Ecclesiárül, test támadásrül, örök életrül emlekezetet nem téssen, mint megláthatod Socratesnél, *lib. 1. c. 8.* Ruffinusnál, *lib. 1. c. 6.* Theodoretusnál, *lib. 1. c. 12.* Niceforusnál, *lib. 8. c. 17.* Basiliusnál, *epist. 60.* kik szórül szóra egy-aránt írva hadták a nicæai győlekezet vallását. Hanem azután-való conciliomok adták ezeket a nicænum symbolumhoz; mindazáltal nagyob méltóságért nicænum symbolumnak nevezetik az egész symbolum; mert ugyan-azon Szent Lélek vezérléséből magyaráztattak bévebben a hit ágazati az utólbi conciliomoktül, mely a nicæai győlekezetet vezérlette. Hogy pedig bévebben

nem szóllottak a Szent Lélekről a nicænum cociliomban: oka vólt, úgy-mond Basilius; *Propterea, quod tunc nondum comparuerant Pneumatomachi*; mert akkor nem támadtak vólt a Szent Lélek-ellen viaskodók. Az-után a constanczinápolyi és chalcedoni győlekezetekben meghoszszaabbíták a nicæabéli symbolumot. És nevezet-szerént a Szent Lélekről ilyen vallást tének: *Et in Spiritum Sanctum, Dominum, et vivificantem; ex Patre procedentem; cum Patre et Filio adorandum, et conglorificandum: qui locutus est per Prophetas. Et unam Catholicam, etc.*

Basil. epist. 60. ad Eccles. Antioch. in fine.
Concil. Chalced. Acti. 2. Baronio. 4. An. 381.

Nem kárhoztattyák a görögök ezeket az utolsó győlekezteket, noha nyilvánban megmagyarázták a Szent Lélek személyéről való igazságot, és a nicæai symbolumhoz nagyobb értelemért sokat hozzá-írtak. Tharasiust, a costanczinápolyi patriarkát sem átkozzák, noha a hetedik győlekezetben hozzá-adá a Szent Lélek származásához, hogy *Per Filium*, a Fiú-által származik az Atyától. Ezeket semmi okon nem szidalmazhatták a görögök; mert noha az utólbi conciliomok bévebben szóllottak a Szent Lélekről; de újságot vagy külömb vallást nem szerettek; hanem nyilvánban kifejezték azt a tekélletes tudományt, mellyet a szent Írás magyarázattyából és a sz. Doctorok tanításából vettek. Azért az efesomi győlekezet soha nem tiltotta, és (mivel a közönséges győlekezeteknek egyenlő hatalma vagyon,) nem-is tilthatta, hogy az Anyaszentegyház bévebben és nyilvánban magyarázza, és ki ne fejtesse az igaz tudományt. Mert ha a costanczinápolyi győlekezetnek szabad vólt, *Spiritus Sancti gloriam, Sancto Nicænae Fidei Symbolo adjuere*¹, a Nicæában szerzett Hiszek-egy-Istenhez valamit adni: az-után sem rövidült-meg az Anyaszentegyház méltósága és hatalma. Azért szinte csak úgy kell az efesomi conciliom végezését érteni, mint ez-előtt a sz. Pál szavát magyarázó², midőn azt mongya, hogy átok, a ki azon-kivül mást tanít, a mit hirdetett Galatában. Az ilyen mondások azokat vetik átok-alá, kik ellenkedő tudományokkal akarják szaporítani az igaz vallást.

Tharasius, Sept. Synod. Acti. 3. Vide Vasquez, loco cit.

NB.

¹ Niceph. li. 12. c. 13. in fine.

² Vide supra, f. 61. II. k. et seq.

³ Idem. Novatores, sup. fo. 248. II. k. fin.

⁴ Ioan. 16, 15. Ioan. 10, 10.

Hogy pedig Fiútól-is származik a Szent Lélek, elég fényessen taníttya a szent Írás³. Mert szent Jánosnál nem egyszer mongya Úrunk, hogy valamie vagyon az Atyának, azok mind övéi: *Quæ habet Pater, mea sunt: Omnia tua, mea sunt*⁴. Valami azért az Atyához illik (a személy külömbözésétől megválva, mellyet Úrunk ő-maga említ,) annak egyenlő-képpen a Fiúban kell találtatni. Az Atyában pedig oly erő vagyon, hogy a Szent Lélek ő-tőlle szár-

mazik¹. Szükség tehát, hogy a Fiúban-is ezen erő légyen. Ennekfelette azt mongya CHRISTUS, hogy valamit a Sz. Lélek tanít, azt a Christusból vészi; és a mit hall, csak azt mongya². Ezt úgy nem magyarázhatni, mint-ha a Szent Lélek külső hallásból és tanításból venne valamit. Szükség tehát, hogy isteni természetnek vétele-által hallotta, és örökké vegye isteni bölcseségét a Sz. Lélek. Mely dologról így szól sz. ÁGOSTON, *Tom. 9. Tract. 99. in Joan: Non loquetur a semet ipso, quia non est a semetipso; sed quæ audiet, loquetur. Ab illo audiet, a quo procedit. Audire illi, scire est; scire vero, esse. Quia ergo non est a semetipso, sed ab illo, a quo procedit; a quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud, quam scientia. Nec moveat, quod verbum Futuri temporis positum est: illa quippe audientia, sempiterna est. In eo autem quod sempiternum est, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive Præteriti, sive Futuri, non mendaciter ponitur.* Ehez hasonló-képpen ír szent AMBRUS: *Omnia accepit a Patre Filius: et quæ accepit ipse per unitatem naturæ, ex ipso per eandem unitatem accepit et Spiritus; sicut ipse Dominus JESUS declarat de Spiritu suo, dicens: De meo accipiet³. Spiritus Sanctus cum procedit a Patre, et Filio, non separatur a Patre, et Filio⁴.* Végezetre azt mongya Christus, *Joan. 15, 26. Cap. 16, 7.* hogy ő küldi a Szent Lelket az apostolokra. Ez a küldés, úgy-mond szent Ágoston, világosan jelenti, hogy a Fiútól-is származik a Szent Lélek. Mert az isteni személyek-közöt egyebet a küldésen nem érthetni, hanem annak ismertetését, hogy a küldött személy attúl-való, a kitúl küldetik: *Sicut natum esse Filio, est a Patre esse: ita mitti est Filio, cognosci quod ab illo sit. Et sicut Spiritui Sancto donum DEI esse, est a Patre esse: ita mitti est, cognosci quod ab illo procedat. Nec possumus dicere, quod Spiritus Sanctus et a Filio non procedat. Neque frustra idem Spiritus, et Patris, et Filii Spiritus dicitur. Nec video, quid aliud significare voluerit, cum sufflans in faciem Discipulorum, ait: Accipite Spiritum Sanctum: neque enim flatus ille corporeus, substantia Spiritus Sancti fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed et a Filio procedere Spiritum Sanctum.* Ez az oka, úgy-mond szent Ágoston, *Lib. 2. de Trinit. c. 5.* hogy soha az Atya nem mondatik küldetni más személytől. A Fiút az Atya, a Szent Lelket egyenlő-képpen az Atya és Fiú küldi, noha emberi természete-szerént Úrunkat-is Szent Lélek küldi.

¹ Per hanc vim, Pater non opponitur relative Filio.
² Ioan. 16, 13, 14.

Productiones ad intra, æternæ sunt: ut supr. f. 636.

³ Ambr. li. 2. de Spiritu Sancto, c. 12.
⁴ Ibid. 1. 1. c. 10.

August. 4. de Trinit. c. 20.

Rom. 8, 9. Galat. 4, 6.

Ioan. 20, 22.

Isai. 61, 1.

A sz. Doctorok egyenlő értelemmel taníttyák, hogy az Atyától és Fiútól származik a Szent Lélek. Ez-előtt hallók a sz. Ágoston és szent Ambrus szavait. A görög Ecclesiának nevezetes doctori-közzül két böcsülletes tanúval megelégszem. Eggyik sz. ATHANASIVS, ki midőn az Arianusok-ellen a szent Háromság egyy igaz istenségét vıtattya, nem egyszer mongya, hogy a Szent Lélek a Fiú Istentől-is származik. Azért először hasonlatossággal magyarázza a két személy származását. Mert miként a nap magában fényességet foglal; a naptól pedig és az ő fényességétől származik a külső világosság: úgy az isteni személyek eredetiben valamit hasonlót kel gondolnunk: *Non enim tria principia introducimus, cum non tres Soles ad comparationem adducamus, sed unicum Solem, ejusque splendorem, unicamque ex AMBOBUS lucem*¹. És ugyan-

¹ Athanasius, Sermon. 4. cont. Arianos. longe ante medium.

² Ibid. paulo ante medium.

³ Ibid. paulo post.

⁴ Athanas. ad Serapionem: Spiritus Sanctum. non esse creaturam. longe post medium.

ott világosban szólván, azt írja; hogy a Sz. Lélek Fiútól vette, valami ő-benne vagyon: *Filius non accipit Spiritum, sed potius Spiritum omnibus largitur. Neque Spiritus Filium Patri coaptat, sed Spiritus potius id a Verbo accipit*². *Ipse Spiritus largitur: et quaecumque habet Spiritus, ea a Verbo accipit*³. Másut így szöll: *Unam oportet esse sanctificatricem et illuminatricem Vitam, et Donationem, quæ a Patre dicitur procedere: quoniam a Verbo Patris desumit, et mittitur, et donatur. maxime, quia Filius a Patre mittitur, Filius porro Spiritum mittit. Igitur istiusmodi ordinem, et naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem*⁴. Végezetre, az ő hiti vallásában ezt az igazságot világos szókkal kifejezi szent Athanasius, *in Symbolo: Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*. Második tanú szent BASILIUS; ki Eunomiusnak így szöll, *Lib. 3. contra Eynomium, initio: Quemadmodum Filius, ordine quidem a Patre secundus est, quoniam ab illo est; et dignitate, quoniam origo atque causa Essendi Pater ipsi est; natura vero, nullo modo secundus, quoniam in utroque una Deitas est: ita videlicet et Spiritus Sanctus, et si dignitate, et ordine secundus a Filio est, non tamen alienæ ipsum esse naturæ inde consequetur*.

A ki bévebben akarja a görög Atyák tanítását látni, a floren-cziai győlekezetet olvassa, vagy a Gennadius Scholarius írásit, ki szinte akkor bírta a costanczinápolyi patriarkaságot, midőn Costanczinápolyt a török megvette. Ez a jámbor látván, hogy Palæológus János császár halála-után, az öcse Constantinus Dragases efesomi Márkostól megcsalván, a Florencziában véghez-ment eggyességet felzavarta, mellyért Isten mind magát, mint birodalmát

Gennad. in Expositione pro Concilio Florentino. Habetur to. 4. Bibliothecæ SS. Patrum. fol. 1351.

a pogány torkába veté: egy szép levelet íra, melyben a görög szakadás okait csak kerengő fogásoknak mutattya lennie. Nevezet-szerént harmincz-három tanút állat a nap-keleti Ecclesia Doctori-közzúl, kik világos vallást tésznek a Sz. Lélek Istennek Fiútúl származásá-rúl¹. Anna-utánna sz. Leo, sz. Damascus, sz. Gergely, sz. Ambrus és sz. Ágoston írásival bizonyította ezen dolgot². Megmutattya végtére, hogy ezeknek bizonyág-tételében exceptiót nem találhat-nak a görögök; mivel a hatodik és hetedik közönséges győlekezet a sz. Athanasius, Basilius, Leo, sz. Ambrus, sz. Ágoston tanítását a hit dolgaiban böcsülletessé tette szép dicséretivel³.

¹ Capitis 1.
Sectio. 2, 3, 4,
5, 6. Et initio
Sect. 7.
² Sect. 7.

³ Sect. 8.

A görögök semmit egyebet nem forgatnak a magok igyében, hanem hogy az Írás és a costanczinápolyi győlekezet vallás-tétele tartya, hogy a Szent Lélek Atyátúl származik⁴. De ez nem ellenkezik mí-velünk. Mert a ki azt mongya, hogy a Szent Lélek Atyátúl származik, azzal nem tagadgya a Fiútúl-való származását. Szent Péternek azt mondá Úrunk, hogy nem a test és vér jelen-tette néki az isteni dolgokat, hanem az ő Attya: ebből nem szabad kikerekíteni, hogy a Fiúnak és Szent Léleknek része nem vólt a szent Péter tanításában. Azon formán, noha Atyátúl származik a Szent Lélek, de ezzel ki nem rekeszthetni a Fiútúl-való száрма-zást. Szent Ágoston e dologrúl szólván, azt mongya, hogy azért mondatik a Sz. Lélek Atyátúl származni; mert az Atya kút-feje az ő származásának; mivel oly Fiat szűlt, melytúl származhatik a Szent Lélek: *Ideo ait, De Patre procedit; quoniam Pater, processionis ejus est autor, qui talem Filium genuit; et gignendo ei dedit, ut etiam de ipso procedat Spiritus Sanctus.*

⁴ Ioan. 15, 16.

Aug. tom. 6.
li. 4. cont. Ma-
ximum, e. 14.

HARMADSZOR: Patvarkodnak abban-is a görögök, hogy az úr-vacsorát kovászos kenyérrel akarják szolgáltatni. Ebben ellent nem tart a romai Ecclesia⁵: csak hogy a kovásztalan kenyeret-is elég-ségesnek hidgyék. Ugyan-is a szent Írásból kitettség, hogy Chris-tus kovásztalan kenyérben szolgáltatta az utólsó vacsorát. Mert azt írják az Evangelisták, hogy a kovásztalan kenyér ételére rendelt üdőnek első napján lett az utólsó vacsora⁶. Akkor pedig senkinek szabad nem vólt kovászt enni⁷; és a ki házában kovászt találtak, meg kellett halni; *Exod. 12, 14. Deuter. 16, 3.* Mivel azért Úrunk a törvényt bétellyesítette⁸; és a vendég-fogadó sem adhatott akkor kovászt az asztalra: következik, hogy Úrunk kovásztalan kenyér-nél egyébben nem áldozhatott; módgyok-is lett volna a sidóknak a Christus vádolásában, ha a törvényt ebben megszegte volna.

⁵ Vide supra.
fol. 241.

⁶ Matt. 26, 17,
18.

Marc. 14, 12.
Luc. 22, 7.

⁷ Exo. 12, 15,
19. Lev. 23, 7.

Nu. 28, 17.
⁸ Matt. 5, 17.

A görögök azt mongyák, hogy nem kenyér a sovány pogácsa. És sz. Jánossal bizonyíttyák, hogy Úrunk kovászos kenyérral áldozott a végvacsorán; mert azt írja sz. János, hogy húsvét innepe

¹ Ioan. 13, 1. napja-előtt volt az úr-vacsora¹. A törvény-szerént pedig húsvét napján kezdettek a sidók kovásztalant enni. Továb; Úrunk halála után ették a sidók a húsvéti bárányt; mert sz. János *Parasceve-*

² Ioan. 19, 31. nek², a következő innephez készülő napnak, sőt világos szóval

³ Ioan. 10, 14. *Parasceve Paschæ*³, húsvéti készületnek nevezi az Úrunk szenvedése napját és azt írja, hogy Pilatushoz bé nem mentek a

⁴ Ioan. 18, 28. sidók, hogy tisztán ehetnék az húsvétot⁴. Melyből kitettszik, hogy húsvét innepe-előtt-való nap lett az Úrunk halála, az-az, annak-előtte, minek-előtte a sidók elhadták a kovászos kenyér ételt. Ugyan-is, ha akkor lett volna a vacsora, mikor elkezdették a kovásztalan ételt, az-az, húsvét estinek setét éj-korában: következnek, hogy húsvét napján ölték volna meg Úrunkat; maga parancsolva vólt, hogy azon a napon semmi munkát ne tegyenek

⁵ Num. 28, 18. a sidók⁵.

Exod. 12, 16.

Levit. 23, 7.

Ezekre bizonyos feleletink vannak. A kovásztalan kenyeret általlyában kenyérnek nevezi a sz. Írás. Mert mikor Emausban Úrunk tanítványival bétért feltámadása napján, nem egyszer mongya

Luc. 24, 13, 30. sz. Lukács, hogy a kenyér-szegésben ismérték-meg őtet; maga akkor kovászos kenyeret nem ettek a sidók. Sz. János a töb evangelistákkal nem ellenkezik, kik nyilván írják, hogy a mely nap kellett enni az húsvéti bárányt, azon a napon szolgáltatta Úrunk a vég-vacsorát. A bárány ételnek pedig kovásztalan

Exo. 12, 8. kenyérral kellett lenni. Midőn azért sz. János a húsvét innepe napja-előtt mongya, hogy lett a láb-mosás és vég-vacsora: a húsvét napján nem érti az egész innepet, mely a sidók törvénye-szerént

⁶ Lev. 23, 32. estve kezdetett a bárány ételekor⁶; hanem az innep-napot az éjtől megválasztya, és virrattátúl-fogva estvéig-való üdőre érti.

Nagy pénteket, mely a sidók húsvét napja vólt, *Parascevenek* nevezi sz. János; mert akkor kellett eledelt készíteni, mellyel szombaton élnének; mivel Isten megengedte, hogy húsvét napján bárányt és pogácsát süssenek; *Exod. 12, 8.* de szombaton nem vólt szabad semmi eledelt készíteni vagy csak tüzet-is rakni.

Exod. 35, 3. cap. 16, 23. Azt-is írja sz. János a sidókról, hogy a Pilatus házába nem mentek; mert tisztán akarták a húsvétot enni. De a húsvéton nem a húsvéti bárányt kel érteni, hanem azokat az áldozatokat, mellyekkel a szent napon bévelkedtek;

Dies festus Legalis, ab occasu ad occasum extenditur: dies Artificialis, ab ortu ad occasum.

mert a sz. Írás¹ ezeket az áldozatokat-is húsvétnak szokta nevezni. Hogy pedig húsvét innepén lett Úrunk halála, nem csuda; mert a sátorok innepe-napján akarták az-előtt-is Úrunkat megfogni; és az egyház-innepén készek valának kövezésére². Talám azzal-is hálolták dolgokat, hogy romaiak, nem sidók voltak, a kik Úrunkat megölték. És midőn a sz. Doktorok³ okát adgyák, miért mondták a sidók Pilatus-előtt, hogy nekik nem szabad senkit megölni⁴: azt mongyák, hogy az innepe-napért szóllottak e-képpen; mert egyéb üdőben szabad vólt nekik itélni és megölni az embereket, mint megtettségik a sz. István⁵ és sz. Pál historiájából⁶.

¹ Deut. 16, 2.
² Paral. 35, 7, 9.

³ Ioan. 7, 2, 44, 45.
Ioan. 10, 22, 31.

⁴ Ita Aug. tr. 114. in Ioan. et alii.

⁵ Ioan. 18, 31.

⁶ Act. 7, 57.

⁷ Act. 24, 6.

A purgatoriomról és a házasság felszabadításáról mondám ez-előtt⁷, hogy vagyon valami fortély a görögben. De ezekről ennek-utánna szóllunk. A ki pedig mind ezekről bévebben akar értekezni, a costanczinápolyi patriarka Gennadius írását megtekintheti. Ki minek-utánna minden ága-bogát a görögök veszedésének megrostálta vólna, azt veti-utánna, hogy a görögök veszedelmének oka nem egyéb ennél a szakadásnál: *Nicolaus V. Pontifex Maximus, prophetizavit excidium Græcorum; Tres, inquit, annos exspectabimus, si vos forte a Separatione converteritis. Si vero non; excindemini, ne terram inutilem reddatis. Anno 1451. hanc Epistolam conscripsit; et 1453. capta est Constantinopolis. In memoriam igitur revocate, Fratres, qualisnam, et quanta extiterit nostra Natio. Fuit enim quondam sapiens, clara, generosa, prudens, fortis, et quæ omnem terram suo subjecerit Imperio. Præterea, Virtutis studio, et Sanctitate, omnes gentes est supergressa; Jejuniis, vigiliis, orationibus, eleemosynis; et, ut verbo dicam, velut spongia, hausit omnem Virtutem. At in præsentia (prob dolor!) omnia interciderunt. Constantinopolis capta est. Qua Vrbe expugnata, Arcæ sunt profanatae, Templum conculcatum, pollutæ Moniales, Virgines corruptæ, sacra vasa confracta, imagines ornatissimæ conculcatae sunt, ac sputis conspurcatae, etc. Si dixeritis, ob nostra delicta hæc evenisse: non ita se res habet, quoniam non magis nos, quam ceteræ Christianorum gentes, nostris criminibus DEUM irritamus. Sunt enim et aliæ Nationes, magnis sceleribus obnoxice: quomodo non affliguntur, ut nostra infelicissima et miseranda Natio? etc. Causam ego calamitatum aliam invenire non possum, nisi Schisma, et quod se subtraxerit ab Obedientia Romane Ecclesie. [5]*

⁷ Supr. f. 241.

De Matrimonio, Logi alogi, ad c. 5. Penic. 5.

Gennad. c. 5 sect. 14.

Sect. 15.

TIZENEGGYEDIK KÖNYV.

Az oltári szentségről.

Azzal gyűlöltették nagy irégységesen a CHRISTUS híveit a régi pogányok, hogy a községnek nagyobb része nem tudja mit hiszen; sőt a kik vezéri a nyájnak¹, csak ütik-vétik az isteni tudomány igazságát. Alég ha most-is ezen méltatlanságot nem újítják az elszakadtak. Mert azzal terhelnek bennünket, hogy miképpen az ördög egy szén-égetőtől egyebet nem vehetett, hanem hogy ő azt hiszi, a mit az Ecclesia; az Ecclesia pedig azt tanítja, a mit ő hiszen: azon-képpen ha minket egyszer a csecstől elszakaszthatnak és az Ecclesia árnyékából sík mezőre vihetnek, csak vergődünk, mint a hal a harasztban: *Veram Religionem facile ignorare, negligere, despiciere permittunt, modo implicita Fide suam mentem Ecclesiae iudicio submittant*². Ismét azt írja Calvinus, hogy a mi ítéletünk-szerént abban áll a hit; *In sua inscitia torpere, et Ecclesiae auctoritati de rebus incognitis assentiri*³, hogy tudatlan tompasággal hidgyük, a mit nem tudunk, az Ecclesia szaváért.

De légyen áldott az Isten, nem csak az Anyaszentegyház méltóságáról támadott egyenetlenségben vehetünk győzedelmet a pártosokon; hanem rész-szerént-is, akár-mely közbe-vetés fejtegetésében oly erősségeket állathatunk az Isten ígéjéből, hogy a ki ezeket vakmerőül, emberi agyaskodások találmányára nem akarja csigázni, könnyen eszébe veheti, mely távúl estek az igazságtól, a kik elhasonlottak a romai Ecclesia egygyességétől.

Mikor azért a sz. Írásból-való versengésre nem akarjuk elsőben ereszteni az elszakadtakat, mivel az Anyaszentegyház fényessége eloszoltathatta őket: ezt nem a végre cselekeszszük, mint-ha a szent Írásban erős bizonyági nem vólnának igaz igyúnknak, hanem azt akarjuk, hogy fundamentomból és renddel szólljunk minden dologról. Mert az én ítéletem-szerént, a ki értelmesen akar az újság-követőkkel szóllani a hit dolgáról, elsőben azt kel kívánni tőlök, hogy ha semmit nem tartozunk hinni, a mit nyilván és

August. I. 6. de Civit. Dei, c. 11.

¹ Supr. f. 507.

² Calv. Præfat. Instit. ad Regem Gall. ante medium.

³ Calv. I. 3. c. 2. n. 3.

Tertul. supr. fol. 138. fin. Supr. fo. 143. II. k.

De modo agendi cum Novatoribus: latius, supr. fo. 560, 561. I.

világosan írásban nem találunk: mutassák-meg az Írásban, hogy nem szabad a dücsőült szenteket segítségül híjni; nincs purgatorium; a halottakért sem szükség könyörögni, *etc.* Ha ezeket és ezekhez hasonló dolgokat az Írásban feltalálnak, tovább ezek-ellen nem tusakodunk. Ha pedig ezek a sz. Írásban nincsenek, hanem okoskodással, vagy az Írásnak magok fejből csinálgatott magyarázattyával akarják ezeket állatni: nem tartozunk helyt adni nékik, mint ez-előtt bévebben megmagyarázóok. Másodszor, azt kel tőlök kívánni; hogy magából a sz. Írásból megmutassák azt a magyarázatot, melyet az Íráshoz tóldoznak: az-az, világos szavait állassák az Írásnak, melyek kimutassák, hogy olyan értelemmel kel venni az Isten szavát, a minéművel ők vészik, és azt, s az-szerént kel az Isten szavaiból kihozni, a mint ők magok tettszését ki akarják csigázni. Harmadszor, annak kel végére menni, honnan és mi módon tudhassuk a sz. Írás igaz magyarázattyát? Mert e-nélkül hiúságos minden vetekedés; mivel az eléb felvetett fundamentom-szerént a keresztyénségben majd nincs egyébrül a hitbéli egyenetlenség, hanem a szent Írás igaz értelmérül. Azért csak szó szaporítás a hitrül-való beszélgetés, ha eléb végére nem megyünk, kitül és mint kel a szent Írás igaz magyarázását bizonyoson megtanúlnunk? Ha pedig ennek végét érhettyük: szent a békeség; leszáll minden egyenetlenség közöttünk.

Supr. f. 145.
et 516.
II.

III.

Supr. fol. 7, 9.
II. k.

Jóllehet azért elégséges volna az igazság ismételre, a mit e koráig megbizonyítottunk; de hogy ne itéllye senki igyünk fogyatkozásának halgatásunkat, szóllunk rész-szerént-is egy-nehány közbe-vetett dolgokrül. Ezekben pedig elégséges, ha csak azt megmutattyuk-is, hogy semmit a sz. Írás nem tanít a mí régi vallásunk-ellen. Mert világ-szerént-is annak vagyon jobban dolga, a ki eléb vólt úraságában a peres marhának; és annak mentségére, a kire panaszt tésznek, elég, ha semmit reá nem rakhatnak: *Actore enim non probante, Reus absolvitur.* De ezzel meg nem elégszünk; hanem tovább lépven azt-is erős jelenségekkel megmutattyuk, hogy a mí vallásunknak fényes bizonyági vannak a szent Írásban; úgy hogy, a ki az Isten szavát az-szerént magyarázza, mint a régi eleink, kikerül a szent Írás és a keresztyén név reánk szállott, nem csavaroghat ezek-előtt. Sőt igazságunkhoz bízván, ennél-is eléb megyünk és arra felelünk, hogy ha félre tétetik-is a régiek egyenlő értelme, csak magán a szent Írás mondási oly világosan szolgálnak a mí vallásunkra, hogy valaki versengést nem úz, és szánt-

Nota.

szándékkal szemét el nem fordította vagy bé nem dugja, és eláltal-
kodott vakmerőségre nem bocsátkozik, megelégedhetik az Írásnak
mellettünk-való bizonyításival.

Mint-hogy pedig végetlen volna, ha minden cikkelyét a mos-
tani versengések magyarázásának fel akarnók vállalni: nem ter-
jesztem igen írásomat; hanem csak, mentül rövidebben lehet, egy-
nehány dologban megmutatom igazságunkat.

ELSŐ RÉSZE.

Valósággal jelen a Christus teste az oltári sacramen- tomban.

A keresztyéni tudományok mélységes ágazatai-közöt fő-képpen
három dolog vagyon, melyben az emberi elmélkedés tellyességgel
megelőztetik, tudni illik: A Szent Háromság, a Fiú Istennek
emberré-léte, az oltári szentség. Ezekről, valaki csak az emberi
okoskodást akarja követni, soha ki nem hatolhat és igazságra nem
juthat; sőt a kik a szent Írásnak helyt adtak-is, magok elmélke-
dését követvén, igen megütköztek ezekben, és csak nem azon
nyomon tévelyegtek, azon formán hadakoztak mind a három igaz-
ság-ellen.

Három drága szép mondás vagyon a szent Írásban, mellyen
fondáltatik az említett három igazság. Első amaz: *Én, és az én
Atyám egyek vagyunk.* Ezt igen bötű-szerént akarván érteni Sabel-
lius, azt mondotta, hogy az Atya és Fiú nem csak természetben,
hanem személyben-is egyek és csak névvel különböznek. Arius
tellyességgel csak lelki értelemben vette ezeket a szókat és azt
tanította, hogy sem személyben, sem természetben nem egy az
Atya a Fiúval, hanem csak akaratban. Az Ecclesia közép úton
járván, az Atyának és Fiúnak isteni természetben eggyességét,
személyekben külömbségét értette azokon az ígéken. Második
mondás amaz: *Az Íge testté lén.* Ezt némellyek igen temérdeken
értvén azt vitatták, hogy az Íge azért lett testté, mert az istenség
emberséggé változott. Marcion lelki értelemre csigázván a sz. János
szavát, nem valósággal, hanem színnel, tettetéssel, hasonlatossággal
mondotta, hogy testté lett az Íge; miképpen az angyalok férfú
ábrázatban megjelenvén, férfiaknak neveztetnek. Az Ecclesia itt-is,

Christus, két
lator-közöt
feszítettet :
Az igazság,
két szélső ha-
misság-közöt
fénylik.

a két szél-hámos eretnekséget megvetvén, azt taníttya; hogy az isteni személy az emberi természetet felvette, és istenségének változása-nélkül igaz emberi természetet foglalt isteni személyéhez. Harmadik mondás amaz: *Ez az én testem*. Ezt némellyek úgy értik, hogy a Christus teste, az isteni személynek eggyesülése-által mindenütt jelen lévén, a kenyérben mondatik lenni. Calvinus lelki értelemre fordítván ezt, el akarja hitetni, hogy a Christus testét csak hit-által kel venni, noha jelen nincsen. Az Ecclesia, egy-felé sem térvén az igaz útról, a két csavargás-közöt igyenesen jár; és noha nem mindenütt, de a sacramentomban valóságosan jelen lenni mongya a Christus testét.

Továb, mind a három igazság-ellen hasonló bizonyításokkal élnek a tévelygők. Mert emberi okoskodással, világi filozofiából és természet folyásából, színes ellenkezéseket vagy éktelenségeket keresgetvén, igyekeznek az igazság felforgatására. És noha a régi tévelygők az első és második ágazat-ellen találtak valami tettetes mondásokat az Isten szavában, mellyekkel támogatták hamisságokat, úgy-mint amazokat: *Pater major me est*¹; *Misit DEUS Filium suum in similitudinem carnis, In similitudinem hominum*²: de az egész szent Írásban csak egy tettetes mondás sincsen, mellyel a Sacramentariusok támogathatnák hamis vélekedéseket; hanem minden fundamentoma tanításoknak emberi elmélkedésen, és a természet folyásának reguláján éppítettik, mint az ellenkező bizonyságok előállatásából majd megtettszik. Mely dologból künyű eszébe venni akár-kinek, mely hiuságos dicsekedéssel kelletik a község-előtt magokat az újítók, midőn azzal kérkednek, hogy ők a szent Írásnak világos bötűje-kivül semmit nem tanítanak.

1. Zvinglius vélekedése a sacramentomról.

Noha a mostani új tanítók, mint a Bábylon éppítők, sok dologban visszálkodnak az oltári szentségről: de abban egyyeznek, hogy a keresztyénség üdvösséges kenyerét ki akarják a hívek törkából vonni, hogy az ő sovány kenyereket előkelővé tehessék. Tudgya azt a sátan, hogy ez a vastagító kenyér³ angyalok kenyere⁴; erőt ad a híveknek, hogy győzedelmet vehessenek ő-rajta. Azért miképpen élését fogják-el a várnak, mellyet meg akarnak venni: úgy ő el akarja a keresztyénség lelki táplálását lopni, hogy az elerőtlenült és megszakaszodott embereket könnyebben meggyőz-

¹ Psal. 103, 15.
² Psal. 77, 25.

hesse. Mihent azért Christus emlékezetet tén erről a sacramentomról, ottan felindítá a sátan Judast¹, hogy ne hinne, mellyért őtet Christus ördögnek nevezé². Ugyan-azon ördög tanítá Luthert és Zvingliust az oltári sacramentom ellen-való tévelygésre, mint ez-előtt megbizonyítók³ magok nyelve vallásából.

ZVINGLIUS azért, Carolostadius, Oecolampadius, Lullingerus, Ochinus, Martyr és egyebek azt tanítták, hogy a sacramentomban nem a Christus testét vérét, hanem ezeknek jelét, csak kenyeret és bort vészen ember: noha ezekkel-eggyütt, hit-által, a Christus testének vérének haszna közöltetik. Azért midőn Christus azt mongya: *Ez az én testem*, annyit térszen, mint-ha azt mondaná: *Ez az én testemnek jele: Ez jegyzi az én testemet.*

Ezt a vélekedést Calvinus igen ostromollya; és hogy nem csak a Christus testének jelét, hanem valóba a Christus testét észik a hívek, vastagon állattya: Először azzal; mert Christus nyilván mongya, hogy a hívek az ő testét észik, vérét iszszak⁴: *Sunt, qui manducare Christi carnem, et bibere ejus sanguinem, uno verbo definiunt, nihil esse aliud, quam in Christum ipsum credere. Sed mihi, expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus: nempe vera sui participatione nos vivificari, quam Manducandi et Bibendi verbis ideo designavit, ne, quam ab ipso vitam percipimus, simplici COGITATIONE percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim, non aspectus, sed esus panis, corpori alimentum sufficit; ita VERE, et penitus participem Christi animam fieri convenit⁵. Quasi vero illa de nihilo dicta forent, Carnem ejus vere esse cibum; Sanguinem ejus vere esse potum: non habere vitam, nisi qui carnem illam manducaverit, et sanguinem biberit⁶.* Másodszor azzal: Mert CHRISTUS világos ígéssel mongya: *Ez az én testem, mely ti-értettetek adatik: Corpus ergo, quod oblatum est semel in salutem nostram, jubentur accipere, et comedere.*⁷ A mely szókat Beza mélyebben fontolván, így ír: *Verba illa, Quod pro vobis traditur; Qui pro vobis effunditur: necessario huc te adigunt, ut de ipsa Corporis et Sanguinis substantia hoc intelligere cogaris. Quod ut planissime intelligas; age, pro his vocibus, Corpus et Sanguis, substituamus tuam interpretationem; et dicamus: Hoc est efficacia mortis meæ, quæ pro vobis traditur. Quid ineptius est hac oratione? Quod si id ipsum sumi jubet Dominus, quod tradidit, et effudit pro nobis: necesse est fatearis, credentes fieri ipsiusmet participes⁸.* Harmadszor a szent Pál szavait hozza-elő Calvinus:

¹ Ioan. 6, 65.² Vers. 71.³ Supr. f. 287, 288. Et, 307, 308.⁴ Ioan. 6.⁵ Calv. li. 4. c. 17. n. 5.⁶ Calv. li. 4. c. 17. n. 7.⁷ Ibid. n. 1.⁸ Beza, epist. 5. Theolog. ad Alemannum.

Mert a mely kenyeret megszegünk, Christus testének; a mely pohárt megáldunk, Christus vérének nevezi szent Pál. Tehát, *Symboli exhibitione, res ipsa exhibetur. Ist hæc tenenda piis regula: Quoties vident symbola, illic rei signatæ veritatem ADESSE, certo sibi persuadeant*¹.

¹ Calv. ibi. n.

10.

Ezeket a bizonyságokat ezennel Calvinus-ellen forgatván, megmagyarázzuk, és a Zvinglius ellen-vetésit megfejtessük. Most elég értenünk, mint harczol Calvinus a több Sacramentariusok-ellen.

2. Calvinus vélekedése az oltári sacramentomról.

Iren. li. 1. Præfat. n. 12.

Igazán írja Irenæus az eretnekekrül: *Similia nobis loquuntur, dissimilia sentiunt*. A szavok Jákob szava, a kezök Esau keze; mert szavok hasonló hozzánk, de értelmök különböző. Azért, hogy Calvinus a Catholicusokat és a Lutheristákat megcsalná és magához hitegetné, úgy rendelte tanítását, hogy noha vólta-képpen Zvingliustól nem különböz; de ékes szókkal béalorczázván és felkendőztetvén tanítását, azt tettet, hogy a Christus testének vételérül semmi különbözés nincs ó-közötte és mí-köztünk, hanem csak a vétel módgyárul. Azért tanítását ezekben a czikkelyekben állattya:

² Calv. l. 4. ca. 17. n. 7.

I. Böcsülletes szókkal magasztallya és csudáltattya felséges méltóságát és elrejtett nagy titkát az oltári szentségnek és megvallya, hogy emberi elme nem érkezik ennek értelmére: *Verbis complecti tantum mysterium non licet: Quod ne animo quidem satis me comprehendere video; ne quis ejus sublimitatem, infantice*

³ Nu. 32.

*meæ modulo metiatur*². *Fateri non pudebit, sublimius esse arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendendi, vel enarrari verbis queat, atque ut apertius dicam, experior magis quam intelligam*³. Mely dologban két-képpen czigánykodik: Mert először noha oly bolondságot gondolt, mellyet maga sem ért: még-is azt kívánnyá, hogy azt egyebek lelkek veszedelmével-is elhidgyék. Másodsor, csudáltattya, a mit ő tanít a sacramentomról, csak hogy elámíttsa az embe- reket; maga abban semmi csuda nincsen; mivel ő csak azt taníttya, hogy testi szájjal csak kenyeret észik a vacsorában, de hittel meny-országba mégyen. Mely dologban semmi nincs nehéz-értelmű csuda.

II. Azt írja, hogy Christus a kenyérral-eggyütt az ő testét adgya: mí-is azt vészszük; és a külső jelekkel jelen vagon a

jegyzett dolog. Azért nem csak gondolkodással vészszük a Christus testét; nem-is annyit tézzen a CHRISTUS testének étele, mint a hitel, hanem vólta-képpen részesülünk a Christus testében: *Christus visibile signum nobis porrigendo, UNA dat etiam nobis suum Corpus: Proinde extra controversiam est, Veritatem hic cum suo Signo CONIUNCTAM esse. Concludo: REALITER, ut vulgo loquuntur, hoc est, VERE nobis in Cœna dari Corpus Christi*¹. *A Symboli exhibitione, rem ipsam exhiberi, rite colligimus. Quoties pii vident Symbola, illic rei signatæ Veritatem ADESSE certo sibi persuadeant*². *Dum Panis in Mysterio porrigitur, annexa est exhibitio Corporis: quia inseparabilis est a Signo suo, Veritas*³. *Itaque non IMAGINATIONE duntaxat, aut mentis INTELLIGENTIA percipitur, sed RE IPSA*⁴. *Non simplici COGITATIONE percipimus. Sunt, qui Manducare Christi carnem, definiunt, nihil aliud esse, quam in Christum CREDERE: sed mihi sublimius quiddam videtur voluisse Christus; nempe, VERA sui participatione, nos vivificari*⁵. *Nos Christum FIDE complectimur, non EMINUS apparentem, sed se nobis UNIENTEM*⁶.

III. Azt tanította Calvinus, hogy a CHRISTUS teste oly meszsze vagy a sacramentomtól, mint az ég a földtől: nem-is jó mibelénk, mikor a szentséget vészszük. Azért mikor Christus azt mongya, *Ez az én testem*, nem kel azt érteni rajta, hogy ott vagy a Christus teste, hanem, *per metonymiam*, a jegyzett dolog neve tulajdoníttatik a jelnek, és annyi, mint-ha azt mondaná: Ez a kenyér jegyzi az én testemet: *Substantia corporis Christi pascimur, quamvis LONGE a nobis DISTET*⁷. *Res toto cœli et terræ spatio DISSITAS, in tanta locorum DISTANTIA CONIUNGI et UNIRI*⁸. *Vitam in animas nostras spirat, quamvis in nos non INGREDIATUR ipsa Christi Caro*⁹. *Christum qui cœlo continetur, sub hæc corruptibilia elementa retrahere, nefas dicimus*¹⁰. *Panem Christus vocat Carnem suam: Tenendum est, figuratam esse loquutionem. METONYMIA est; nomenque Corporis, Pani tribuitur: quia ejus signum sit, aut symbolum*¹¹. BEZA így ír ezen dologról: *A loco, in quo Cœna Domini celebratur, tam PROCUL nunc ABEST Corpus Christi, quam abest cœlum a terra*¹².

IV. Magyarázván Calvinus, mint légyen az, hogy valóságosan észszük a Christus testét, mely jelen nincsen, fundamentomúl veti, hogy semmi hihetlemb annál nem lehet, a mit ő tanít. Az-után azt írja, hogy a távúl-lévő test étele csak hit-által-való étel; a hitnek pedig oly ereje vagy, hogy a meszsze-vetett dolgokat

¹ Calvin. 1. Cor. rint. 11, 24.

² Libr. 4. c. 17. n. 10.

³ Num. 16.

⁴ Num. 19.

⁵ Num. 5.

⁶ Num. 6.

⁷ Calv. 1. Cor. 11, 24.

⁸ 4. Instit. c. 17. nu. 24.

⁹ Ibid. n. 32.

¹⁰ Lib. 4. c. 17. nu. 12.

¹¹ 1. Cor. 11, 24. Et 4. Instit. c. 17. n. 21.

¹² Beza, epi. 5. Theolog.

egybe foglalja: *Dicimus Christum, tam externo symbolo, quam spiritu suo ad nos DESCENDERE, ut VERE substantia Carnis suce animas nostras vivificet. In his verbis, qui non sentit multa subesse miracula, plus quam stupidus est; quando NIHIL SIT MAGIS INCREDIBILE, quam res toto CÆLI et TERRÆ spatio DISSITAS, in tanta locorum distantia, non solum conjungi, sed UNIRI¹. Etsi INCREDIBILE videatur, in tanta locorum distantia, PENETRARE AD NOS Christi*
¹ Calv. I. 4. c. 17. nu. 24.
² Ibid. n. 10. *Carnem: tamen Spiritus vere UNIT, quæ locis DISIUNCTA sunt². Nos FIDE eum recipimus: hanc, non aliam, quam FIDEI manducationem*
³ Ibid. n. 5. *fatemur; ut nulla alia fingi potest³. Manducatio ista, FIDEI est,*
⁴ Num. 6. *non ORIS⁴. Azért a Calvinus itéleti-szerént, mikor a kenyeret vészik a Calvinisták, Christus ő-hozzájok egy csatornán alá-száll: Unum corpore et anima cum Christo finus: quia Spiritus, Christi velut CANALIS est, per quem, quidquid Christus ipse est et habet, ad nos*
⁵ Calv. I. 4. c. 17. nu. 12. *derivatur⁵. Vagy egy künnyű kocsin ragadgya őket Isten menyországba: Sæpius inculco, nos commodis VEHICULIS sursum ad se*
⁶ Calv. I. 4. c. 17. n. 5. Ibid. c. 1. n. 5. in fine.
⁷ Calv. II. 4. c. 17. n. 12. *tollit⁶. De úgy jó hozzájok CSATORNÁKON Christus, hogy menyországból alá nem száll: Nam corpus Christi, in corruptibilia Elementa retrahere, nefas est⁷. Úgy mennek kocsin menyország-felé a Calvinisták, hogy a földön maradnak. Egy szóval csak úgy akarja Calvinus, hogy észik a keresztyének a Christus testét, a mint az ő testamentomi atyák ették. Azok pedig csak hit-által ették azt a testet, mely akkor nem-is vólt a világon.*

Ezekben a Calvinus elmékedésiben két dolgot kel eszünkbe vennünk:

Elsőt, hogy éllel állanak egybe és magokkal ellenkeznek mondási. Mert I. Eggyütt azt írja, hogy Christus alá-száll mihozzáánk, *DESCENDIT, PENETRAT ad nos⁸*. Egy kevés vártatva azt tanította, hogy nem száll-alá Christus, hanem mí emeltetünk-fel ő-hozzá: *CHRISTUS præsens illis non videtur, nisi ad nos DESCENDAT: quasi vero, si ad se nos EVEHAT, non æque potiamur ejus præsentia⁹*. Ehez hasonló formán Beza-is így szóll: *Neque ut Christi participes fiamus, ejus Corpus oportet realiter in terris adesse; sed nos potius Spiritus Sancti virtute, et fide, in cælum ascendere, et illic eum amplecti¹⁰*. II. Eggyütt azt írja, hogy nem csak hittel, elménk értelmével vészszük a Christus testét¹¹. Másutt azt vítattya, hogy csak hit-által és nem külömben részesülünk a Christus testében¹². III. Egyszer azt mongya, hogy *ADEST, jelen vagyon; NON EMINUS, nem távúl vagyon a Christus teste a sacramentomtúl¹³*. Mászor

⁸ Lib. 4. c. 17. nu. 10 et 24.

⁹ Ibid. n. 31.

¹⁰ Beza, Mat. 26, 26.

¹¹ Ibid. n. 19.

¹² Ibi. n. 5 et 6.

¹³ Ibi. n. 10 et 6.

azt állattya, hogy oly távúl vagy on, mint az ég a földtűl. IV. Sok helyen azt beszéli, hogy mí a CHRISTUS testét észszűk, azzal tápláltatunk, azzal egybe-foglaltatunk, egyesedűnk. Egyéb helyeken azt írja, hogy a CHRISTUS teste meszsze vagy on tőllűnk. Mely dolgot maga Calvinus minden hihetetlen dolognál hihetetlenbnek mond lenni: akarván jelteni, hogy a ki ezt elhiszi, nincs oly balgatagság, mellyet el nem hihet. V. Azt akarja Calvinus, hogy a vég-vacsorán mondott ígékben a test nem testet, hanem, *per metonymiam*, kenyeret jegyez. Mely ha úgy vagy on, semmi úton a CHRISTUS szavaiból ki nem jó, a mit Calvinus állat, tudni illik, hogy a sacramentomban nem csak kenyeret vészűnk, hanem testet, Infr hoc capite 2. n. 1. in fine. a mint ennek-utánna bévebben megmutatom.

MÁSODIKAT azt kel eszűnkbe vennűnk, hogy csak azt taníttya Calvinus a Sacramentomrűl, a mit ő-előtte Zvinglius tanított: tudni illik, hogy a Christus teste, vére nincs jelen a Sacramentomban, és így kenyérnél egyebet abban nem eszűnk, hanem csak hit-által vészszűk a CHRISTUS testét. Azért csak csalárd szókkal-
való színesítés, homályos ígékkel-
való csel-hányás, valamit ezen-
kivűl beszéli Calvinus, *Ambulans in astutia, adulterans Verbum Dei*¹; tudni illik, hogy a mi tőllűnk meszsze vagy on, azt a hit¹ velűnk egyesíti²; és azt cselekeszi, hogy *Adsit*³, ott légyen, a hol nincsen a Christus teste; és noha tőllűnk távúl vagy on, de azért vólta-képpen, nem csak gondolattal észszűk⁴. Ezek hiuságos álmodozások, mellyekrűl a sz. Írásban emlekezet nincsen; sőt az emberi okossággal-is nyilván ellenkeznek. Mert I. Ha a mit hiszűnk, azt vólta-képpen észszűk: tehát a Szent Háromságot, a Christus halálát, kín-szenvedését, érdemét, feltámadását észszűk iszszuk. Azon-képpen az ó testamentombéli szentek a Christus testét ették, nem csak gondolattal, hanem ugyan vólta-képpen. És mivel akkor a Christus teste nem vólt, hanem csak léjendő vólt: következik, hogy a mi nincsen, azt-is megehetik a Calvinisták⁵. II. Ha a mit hiszűnk, azt a hit előhizza, és azt cselekeszi, hogy jelen légyen: tehát a feltámadás, az ítélet, a bődogság immár jelen vagy on. Sőt az ó testamentom-idétt a Christus születése, halála jelen vólt, mivel az ó testamentombéli szentek ezeket igazán hitték. III. Az egész filozofia azt taníttya és minden experientia azt erőssíti, hogy a mí elménk cselekedete magunk-kivűl-
való állatokat el nem változtathat. Tehát a Christus testét velűnk egybe nem kötheti hitűnk, mely a sz. Pál tanítása-szerént

¹ 2. Cor. 4, 2.

cap. 2, 17.

² Calv. li. 4.

c. 17. n. 24.

³ Ibid. n. 10.⁴ Ibid. n. 5

et 19.

⁵ Efféle étkek kóstollyanak a calvinista predikátorok.

Hebr. 11, 3.

Fide intelliguntur aptata

sæcula.

elménknek értelmes gondolattya. Annak-okáért nem azért vagyon úgy a mit hiszünk, mint-ha a mí hitelünk szerzené ennek ígylétét: hanem inkább azért igaz a mí hitünk, mert úgy vagyon magában a dolog, a mint hiszszük. És így, ha a Christus teste jelen vagyon, és vólta-képpen vészszük azt: nem azért vészszük, hogy mí ezt hiszszük; hanem inkább azért igaz a mí hitünk, mert jelen vagyon a Christus teste. Ha pedig a Calvinisták hitinek oly ereje vagyon, hogy azt valósággal észik, a mit hisznek: mikor éheznek, hidgyék erőssen, hogy teli torkok borza-túróval*, és egyéb eledelt ne kívánnyanak.

3. *A Christus teste valósággal jelen a sacramentomban.*

Négy-képpen mondhatunk valamit jelen-lenni: 1. Az ő képében, jelében vagy képebeli emberében. 2. Gondolat- és elmélkedés-által. 3. Effectusa- vagy cselekedete-által. 4. Igazán, nem csak jel-által; valóban, nem csak gondolkodással; természete-szerént, nem csak cselekedetivel. Az ő testamentom áldozatiban jelen vólt Christus a három első mód-szerént, mivel az áldozatok Christust jegyzették; a sidók-is Christusban-való hit-által szolgáltatták az áldozatokat, és a Christus érdeme-által vóltak üdvösségesek az áldozatok. Az oltári szentségben, *Vere, realiter, substantialiter*; igazán, valóságosan, természete-szerént jelen vagyon a Christus teste; noha nem testi és látható-képpen, hanem lelki mód-szerént és láthatatlanúl. Azért valaki a külső jeleket vészi, ezekkel-eggyütt a Christus testét, vérét vészi. Ebben a romai Ecclesiának nyomdokát követi az augustai Confessio, *Artic. 10.*

Ezt az igazságot emberi okosság szám-vetéséből, természet folyásából nem bizonyíthattjuk; hanem csak Isten tanú-bizonyosságában vagyon ennek fundamentoma. Megmutathattjuk emberi okoskodásból, hogy ebben oly dolog nem kapcsolatik, mely magában lehetetlen vólna, és az Istennek mindenható erejével véghez nem mehetne. Azt-is igaz elmélkedéssel felérjük, hogy miképpen az Isten Fiának testesülése alkalmas vólt váltságunkra és tanúságunkra; noha úgy tettzett a világ fiainak, hogy az isteni méltósághoz nem illett vólna a szolgálai ábrázat: azon-képpen az oltári szentségben-való léte Christusnak, noha nagy alázatos-ságot mutat, de Istenhez igen illett, és a mí gyarlóságunk vastagí-

* Sajttal.

tására igen alkalmas volt. Mert a sacramentomban-való jelenlétével megismérteti Christus, 1. Szeretetit; mivel más dajkára nem bízta, hanem maga testével, vérével neveli fiait; nem cselekeszi, a mit egyéb pásztorok, kik a juhok tejével táplálják magokat, hanem a juhokat maga testével tartya. Mely dologról így szól a Nagy Sz. Gergely: *Bonus Pastor pro Ovibus suis animam suam posuit, ut in Sacramento nostro corpus suum et sanguinem verteret; et Oves, quas redemerat, Carnis suæ alimento satiaret*¹. 2. Mindenható erősségét kinyilatkoztattya, midőn oly eledelt ád, melyet a sz. Írás csudálatos cselekedetek emlekezetinek nevez². Ugyan-is mi lehet csudálatosb, mint hogy azon egy test egyszer s mind menyben és e földön sok helyen legyen? hogy a nagy test egy morsa kenyér színe-alatt éppen marad? hogy jelen-lévén, nem látszik? hogy azok-közzül, kik ezt észik, egy annyit véssen, menyit minnyájan? hogy minnyájan élvén ezzel, sem el nem fogyatták, sem meg nem emésztik. 3. Bölcsességét és igazságát megismérteti Isten ebben a szentségben; mert az embert, kit étel-által csala-meg a kígyó, mennyei eledellel akará megújítani; és mivel az Isten szava-ellen érzékensége-után indúla Éva, az alma szépségét látván: azt akará Isten, hogy érzékenség vezérlése-ellen, az Isten szaván megnyugodgyunk, és elhidgyük a mit nem látunk, nem értünk.

¹ Gregor. hom. 14. in Evang. in Breviario, Dominica 2. post Pascha. ² Psal. 110, 4.

Ezekkel és töb hasonló okokkal künyű megmutatni, hogy sem dísztelen, sem illetlen nem volt a kenyér színe-alá helyhez-tetni azt a testet, mely szeplőtelen Szűz méhében kilencz hólnapig hordoztatott és kereszt-fára függesztetett. Mindazáltal csak magán az emberi okosság bizonyosan meg nem mutathattya, hogy a Christus teste jelen légyen az oltári szentségben; hanem ennek Isten szavából kel megbizonyodni.

No. 1. Első bizonyosság ama mondásból: Ez az én testem.

I. Probatio, Ex Institutione Sacramenti.

Fondamentomúl vettyük, hogy a mint CHRISTUS szerzette és rendelte a vég-vacsorán ezt a sacramentot, az-szerént vagy on most-is a Christus teste a sacramentomban. Mert Christus Úrunk azt parancsolta, hogy az apostolok azt cselekedgyék, a mit ő cselekedett az utolsó vacsorán; *Hoc facite*. Azért ha a Christus teste valóságosan jelen volt, és az apostoloknak adatott a vég-vacsorán: következik, hogy most-is a sacramentom szolgáltatásában valóságosan osztogattatik.

Luc. 22, 19.

Hogy azért Christus az apostoloknak vólta-képpen sz. testét adta, bizonyíttjuk a Christus szavaiból. Mert mikor letelepedett volna, vévé a kenyeret, megáldá, megszegé; és arrúl, a mit kezében tartott, a mit az apostoloknak adott, azt mondá: *Ez az én testem, mely tí-érettetek adatik.*

Matt. 26, 26.
 Marc. 14, 22.
 Luc. 22, 19.
 1. Cor. 11, 24.

Ezek az Úrunk szavai oly világosok, hogy meg sem tudjuk gondolni, minémű szókkal taníthatta volna rövidebben és nyilvánban teste jelen-létét. Miképpen azért, ha Cána Galilæában a víz borra változtatván, így szóllott volna: Igyatok, bor ez; senki egyebet nem érthetett volna mondásán, hanem hogy bort kel innya: azon-képpen a vég-vacsorán, maga testének mondván, a mit enniek ada az apostoloknak, minden kételkedést kirekesztett az ő testének jelen-létéről.

De igaz a sz. Ágoston mondása: *Cujus animam præoccupavit erroris alicujus opinio, quidquid aliter asserit Scriptura, figuratum arbitratur*¹; a ki valamely hamisságot eltekélt magában, akár-mit

¹ Aug. 3. de Doctr. Christian. cap. 16.
² Exempla hujus, vide Num. 11, 22.

mongyon a szent Írás, ő azt mind másra magyarázza². Példánk lehet ebben Ábrahám, kinek Isten fiú magot ígére³. Meggondolván Ábrahám felesége magtalan koros-vóltát, lelki értelemre akará vonni az Isten ígéletit, és úgy kezdé magyarázni, mint-ha ezt az ő fogadott fiárúl Eliezerrúl kellene érteni⁴. Hogy ezt a kételkedést kirekesztené Isten, világosan megmondá, hogy oly fiúrúl tészon

Psal. 77, 20.
³ Gen. 12, 3.
⁴ Gen. 15, 2.

fogadást, mely az ő ágyékából származik⁵. Elhívé ezt Ábrahám; de a természetre nézvéen és a Sára magtalanságát meggondolván, még sem úgy érté az Isten ígéletit, a mint kel vala; hanem szol-

⁶ Gen. 16, 2.

gáló leányat, Ágárt fogá-melléje⁶; ő-tölle fiú magzatott fogadván, erre magyarázá az Isten ígéletit. Elvégre az Isten nyilván mondá,

⁷ Gen. 17, 19.

hogy ugyan Sárátúl lészon örököse⁷. Akkor-is mosolygás-nélkül

⁸ Gen. 18, 10.

nem túrheté az emberi okosság az isteni fogadást⁸. Ládd-e, menyi kerülő csavargásokban szokott habozni az emberi vélekedés, mikor a természetnek erejéhez akarja szabni az Isten szavait?

Supr. fol. 438.

Ezen formán járának az újítók a Christus szavai magyarázásában. Mert a mint ez-előtt mondám, ama rövid szónak: *Ez az én testem*, az új tanítók írásiból nyólczvan-négy magyarázását említi Claudius Sanctes. Rasperger Christof szinte két-százat. Noha pedig ennyi részre oszlottak ezek az igék magyarázattyában a sacramentariusok: de abban egyet értnek, hogy nem kel a Christus mondását a szóknak tulajdon ereje-szerént venni, mint-ha a Christus teste valósággal a sacramentomban volna. Azért ha ezek tettszését

jóvá hadgyuk, úgy cselekedett Christus, mint-ha valaki borral kínálná barátyát, de innya nem adna, hanem egy czégért mutogatna, melytől száz mért-földnyire távúl valahol bor vólna.

Hogy azért minden csavargásokat kirekeszszünk: mutassuk meg, hogy ezeket az Úrunk szavait saját tulajdon jegyzésében kel venni. Ezt bizonyítom:

I. A szent Írás világos szavainak tulajdon értelme-mellől nem szabad eltávoznunk, hanem-ha a keresztyén hitnek nyilván-való tanítása ellenkezik a szóknak tulajdon értelmével. Mert ha akaratunk-szerént a szent Írás szavait szabad idegen értelemre satúlni; nyilván-való mondásiban figurát álmodni, és a szóknak tulajdon jegyzése-ellen idegen dolgokra facsarni: semmit a sz. Írás szavai-ból bizonyoson nem erőssíthetünk; sőt bizonytalan lészen, valamit a szent Írásban olvasunk; mivel akár-mit könnyen idegen és ellenkező értelemre vonhatunk új figurák színével. Azért valamely könnyen Calvinus a testen test jelét érti, oly könnyen megjártodtathattya Arius vagy Nestorius azokat a bizonyságokat, mellyekkel az ő tévelygések-ellen hadakoztak a szent Doctorok.

Ennek a bizonyásznak erejét, szokott módgya-szerént, ilyen játékos példával állattya Luther: A Sacramentariusok, úgy-mond, úgy cselekesznek, mint-ha valaki így magyarázná a szent János írását: *Verbum*, az-az, a horgas bot; *Caro factum est*, az-az, kányává lett. Vagy a *Moses* könyve kezdetit így fejtegetné: *DEUS*, az-az, a kakuk; *Creavit*, az-az, megette; *Cælum et terram*, az-az, a kis madarkát tollastúl.

Hogy azért efféle balgatag magyarázatokat kirekeszszünk, elménkben kel ezt az erős fundamentomot tartanunk, hogy soha a világos szóknak homályos, idegen, *figurata* értelmét bé ne vegyük; hanem-ha a sz. Írásnak nyilván-való tanítása, a keresztyén hitnek analogiája mást mutat. Megbizonyítom pedig az ellenkező fundamentomok fejtegetésében, hogy a szent Írásnak semmi tanítása nem kénszerit arra, hogy a Christus mondását idegen értelemben, *figurate*, kel venni. *Ergo, etc.*

II. A keresztyén hitnek bizonyos-vólta a szent Írás szavainak igaz értelméből füg. Senki pedig meg nem választhattya az Írásnak igaz vagy hamis értelmét, hanem-ha bizonyoson tudgya, hol szóll a sz. Írás, *figurate, vel proprie*, a szóknak tulajdon, vagy idegen jegyzése-szerént. Mert a sz. Ágoston szavaként igen megcsalatik, a ki vagy tulajdon értelemben vészi, a mit *figurate* kellene magya-

Luth. to. 7.
Vitteb. An.
1557. in De-
fensione Ver-
borum Cœnæ,
fol. 380.

Qui Figuram
excogitat, is
tenetur pro-
bare Figuræ
necessitatem.

Augu. lib. 3.
de Doctr.
Christian.c. 10.

rázni; vagy ott álmód figurát, a hol ennek helye nincsen. Mivel-azért senki privatus ember bizonyosan ki nem nyilatkoztathatta, mellyik mondását kel a szent Írásnak tulajdon vagy idegen értelemben venni: következik, hogy az Ecclesiátúl kel annak vegére menni. Az Ecclesia pedig az újtók születése-előtt a vég-vacsorán mondott szókat tulajdon jegyzésében vette, és a Christus testét valósággal jelen lenni tanította a sacramentomban, mint a szent Doctorok és conciliomok értelméből ezennel meghallyuk. *Ergo, etc.*

III. Ha az oltári sacramentomnak első rendelésekor Christus tulajdon és világos szókkal nem élt, semmi bizonyost nem tudhatunk a szent Írásból ennek a sacramentomnak természetiről és mi-vóltárúl. Mert az idegen-értelmű, és *figurata* szóllásból, külömben semmit nem állathatunk; hanem-ha másutt a sz. Írás világos szókkal megmagyarázza efféle árnyékos mondásokat. Ez-okon írja szent Ágoston és Irenæus, hogy a figurákból és allegoriákból nem vehetünk bizonyos tanúságot a hit dolgainak erőssítésére; hanem-ha más helyen az Írás megmagyarázza az árnyéket és példát. Ha azért az Úrunk szavai, mellyekkel az oltári szentséget elsőben rendelte, *figurata* szóllások: nem vehetünk ezekből hitünk bizonyítására erős tanúságot; mivel ezt a figurát és árnyéket nyilvánvaló magyarázattal meg nem világosította másutt a szent Írás. Tehát vagy az Úrunk szavait tulajdon értelemben kel venni; vagy az úr-vacsorája-felől semmi bizonyost nem hihetünk.

Augu. epi. 48.
Iren. lib. 2.
cap. 46.

IV. Az új és eléb nem hallott dolgot világos szókkal kel tanítani; mert külömben senki azt meg nem értené. Azon-képpen a szükséges dolgokat, mellyekben üdvösségünk vesztése-nélkül nem tébolyoghatunk, tulajdon és nyilván-való szókkal kel előállatni; mert ha külömben lenne, az emberek veszedelmére ok adatnék. Tehát a mí édes Üdvözítőnk ezekben meg nem fogyatkozott, hanem a sacramentomról-való új és szükséges tudományt világos szókkal adta előnkbe.

V. A CHRISTUS szavainak tulajdon ereje és folyása erre viszen. Mert mikor Úrunk a kenyeret megáldá, nem csak azt mondá: *Ez az én testem*, hanem hogy megértenéd, minémű testrül szóll, utánna veté, *mely ti-érettetek adatik*. Ama szó MELY, *Pronomen Hoc*, a testre néz, *refert Corpus*. Tehát a mit Úrunk a test nevéen értett, az adatott mí-érettünk. Bizonyos pedig, hogy nem a kenyér és a CHRISTUS testének jele adatott mí-érettünk, a mí-váltságunkért, hanem azon igaz test, mely a Szüztől született. Tehát Úrunk nem

az ő testének jeléről szólott, midőn azt mondotta, *Ez az én testem.*

VI. A körül-álló dolgok szokták kinyilatkoztatni, mint kel magyarázni az Írást: *Solet circumstantia Scripturæ illuminare sententiam, cum ea, quæ circa Scripturam sunt, præsentem quæstionem contingantia, diligenti discussione tractantur*¹. Ha azért megtekintjük, kiknek, minémű dolgról, mely üdőben, mely helyen szólott Christus, midőn azt mondotta, *Ez az én Testem*: könnyen eszünkbe vehetjük, hogy homály-nélkül, fényessen, nyilván és figura-nélkül ejtette beszédét. Mert az apostolok-előtt szólott, kiknek világosan szokott beszélgetni: és a mit homályban mondott a község-előtt, nyilván megmagyarázta nékik². Ennek-felette Christus, mint kegyes Atya, halála-előtt testamentomot szerzett az utolsó vacsorán, és az emberi nemzetséggel új frígyet és szövetséget vetett³. Tudva vagyon pedig, hogy az okos atya az ő fiai-között való békeségre gondot viselvén, a testamentomot, mint szinte a frígy-levelet, könnyű, tulajdon és világos szókkal írja. Azért ha valaki testamentomban egy kő-házat vagy egy hordó-bort hadna barátjának; akár-mint vítatná a meghólt ember patvaros fia, hogy az ő atya csak egy kő-ház leíratott képét hadta testamentomban, és a hordó-bornak kifüggesztett czégérét nevezte hordó-bornak; vagy hogy elméjében formált és imaginált házat és bort hagyott néki: de senki ezeknek a fogásoknak helyt nem adna; mert az okos emberről nem ítélni, hogy testamentomban gyermeki módon jádzott és homályos szókkal álnakúl megcsalt. Hasonló formán azért CHRISTUSRól sem gondolhattuk, hogy testamentomában az ő fiainak szánt-szándékkal esz-veszést hagyott, sőt szem-látomást tört vetett a bálványozásra. Mert ha nem a maga testét, hanem annak jelét akarta nállunk hadni, egy szavával minden botránkozásnak eleit-vehette volna, világos szókkal megmondván, hogy az az ő testének jele; *Hic Panis, est figura Corporis mei.* Az ő testamentomban árnyék és homály vólt minden rend-tartás: még-is a környül-metélésről, az áldozatokról-adott törvényeket senki meg sem gondolta, hogy figurával kel érteni; a húsvéti bárányon vagy környül-metélésen senki egyebet nem magyarázott, hanem azt, a mit a szók világosan jegyeznek. Mint lehetséges tehát, hogy az új testamentom fényességét setéteb igékkel homályosította volna CHRISTUS Úrunk? Szép dolog volna, ha ki néked száz aranyat ígérne, és az arany-forintok képét adná; ha vadászattyában fogott

¹ Aug. tom. 4. li. 83. qu. 69.

² Matt. 13, 36. ca. 15, 16.

³ Matt. 26, 28. 1. Cor. 11, 25. Sup. f. 307. fin.

szép nyúl-hústra híjna, és az asztalra nyúl-hús képet tenne: köszönhetnéd a jó tartást.

VII. Ha az Úrunk szavainak tulajdon jegyzése-mellől elme-gyünk: bizonyosok nem lehetünk, minémű figurát kel ezekben helyheztenni; hanem ki-ki maga tők feje tettszése-szerént gondolhat szája ízi-szerént-való figurát és azzal alakoskodhatik. Azért soha az Úrunk szavainak bizonyos értelmére nem juthatnak az újítók; mert ki nem láttyák mondani, sem emberi, sem isteni bizonyságokkal nem tudgyák állatni, minémű figura vagyon az Úrunk szavaiban.

Calvinus csúfollja azt, a mire az ördög tanította Zvingliust;

¹ Supr. fol. 307. hogy, *Est, pro Significat sumitur*¹. Mert soha a deák nyelvben ama szó, *Est*, sem a példa-beszédekben, sem egyéb dolgokban,

² Calv. li. 4. c. *pro Significat*, jegyzésért nem vétetik²; nem-is találkozott ez-ideig 17. n. 22. oly paraszt grammaticus, ki a metaforákat *per verbum Significat* Idem Sanctes, Repet. 3. c. 3. magyarázta vólna. Mikor azért a deákok Herculest oroszlánnak Maldon. Matt. nevezik, vagy CHRISTUST báránynak: senki azt úgy nem érti, hogy 26, 26.

Bellar. li. 1. de Hercules oroszlánt, CHRISTUS bárányt jegyezne; hanem hogy Her-cules oroszlán erőre-nézve; Úrunk bárány egy-ügyű ártatlansággal. Euchar. c. 10, Azért némely okos Calvinisták a bibliát fordítván, az Úrunk sza-vaiból kihagyák ama szót, *Est*: és így fordíták a Christus mon-dását, *Hoc significat Corpus meum*.

Luther synecdochet gondolt a Christus szavaiban, mint-ha egy része a sacramentomnak, úgy-mint a test, mely (az ő álma-szerént) a kenyérrel együtt vagyon, az egész sacramentoméért vétetnék.

³ Sadeel, de Sacramentali manduc. c. 4. Ezt igen guggolya* Sadeel³; mert a Christus teste és vére nem lehet a kenyérnek és bornak része; nem-is vétetik a test neve mind a kenyérért, mind a testért.

⁴ Calv. li. 4. c. Calvinus metonymiát rebesget⁴ és azt akarja, hogy mint a 17. n. 21. királyi koronán királyságot értünk, mivel ennek jelensége a korona: úgy a kenyéret maga testének mongya Úrunk, mivel az ő testét jegyzi. Ez-is tétovázás. Mert egy az, hogy a metonymiában a jegyet szoktuk a jegyeztetett dologért venni, de a jegyeztetett dol-

got a jegyért nem vehettyük. Azért ha a kenyér jegyzené a Christus testét, noha a kenyéren testet érthetnénk, de a testet kenyér-helyett nem nevezhetnők. Más az, hogy a metonymiának törvénye- és ereje-szerént a jegy a jegyzett dologért oly formán pro Triumphi Coronam, pro Regge. nem vétetik, hogy egy egész sentenciában a jegyzett dolgot jegy-nek mondassuk. Azért a boton birodalmat, a koronán királyságot

* Gúnyolja.

érthetünk: de nem szabad azt mondani, hogy a korona királyság. Azon-képpen tehát a test jelét sem mondhattuk testnek semmi formán-való metonymiával.

Látván Sadeel, hogy mind csavargások, a mit ő-előtte a pártosok gondoltak, azt beszéli, hogy az Úrunk szavában egy szokatlan és nevezetlen *Figura Sacramentalis* vagyon. Ezzel kimutatja farkát hamisságának; mert ezen úton akár-mely hamisságot mególtalmazhatunk szokatlan és nevezetlen figura színe-alatt. Az emberi okosság és a rhetorok tanítása azt mutatta, hogy, *Nova, communiter; communia, novo genere locutionis efferantur*: mikor szokatlan, új, nehéz dolgokról szóllunk és azt akarjuk, hogy értsek mit mondunk, mentül világosb ígéket találunk, azokkal éllünk: midőn pedig köz dologról vagyon szó, akkor czifrázzuk figurákkal beszédünket. Így láttyuk, hogy az evangeliomban sok parancsolatok adatnak példa-beszéd-által; de oly dolgokról, mellyek másutt világos ígékekkel feljegyeztettek, és egyéb-képpen-is künyű értelmekkel világoskodnak. Ugyan-is, ha valami új és mély dolgot, szokatlan és nevezetlen figurákkal bétakarunk, ænigmát és mesét szerzünk belőlle. Ha azért az Isten ígéje a szóllás törvényét tudta, és szemlátomást veszedelmes kelepczét nem akart csinálni a bálványozásra, bizonyosok lehetünk az ő szavainak tulajdon értelméről.

Sadeel, de
Manduc. Spirituali, c. 4.

VIII. Calvinus és Luther azt vallyák, hogy a sacramentomban nem csak test jelét, hanem valóságosan a Christus testét vészszük. Ezt semmi színnel a Christus mondásából nem állathatták, ha az ő szavait tulajdon értelemben nem vészszük, és a testen testet nem értünk. Mert ha a testen nem kel testet érteni, hanem *figurate*, test jelét: semmi színnel a Christus szaván nem éppíthetjük, hogy testet vészünk a sacramentomban. 1. Mert Christus azt adta tanítványinak, a mit mondott, hogy ád: tehát csak teste jelét adta, ha az ő mondásában a test csak test jelét jegyzi. 2. Mert a jellel-együtt nem adatik mindenkor a jegyzett dolog. Az ó törvényben sok jeleit adta Isten a Messiasnak; mert a régi áldozatok és ceremóniák mind CHRISTUST jegyezték, *1. Cor. 10, 11. Coloss. 2, 17*; de azért akkor a Messias nem adatott a jelekkel-együtt. Te-is, a kinek a császár képét adod, a császárt velle-együtt nem adod. Tehát nem következik, a mit Calvinus vítat: *A Symboli exhibitione, rem ipsam exhiberi rite colligimus*¹; hogy ha Christus teste jelét adta, a jegyzett testet-is együtt-nyújtotta; *Quia inseparabilis est a signo suo veritas*²; (scilicet).

¹ Calv. li. 4.
c. 17. n. 10.

² N. 16.

II. Probatio,
ex Institutione
Sacramenti.

No. 2. Második bizonyág a pohárrúl-való ígékől.

A CHRISTUS szent vérének valóságos jelen-létét a sacramentomban bizonyíttjuk azokkal a szókkal, mellyeket mondott Christus a pohár osztogatásában. Calvinus hamissan és lelki-isméreti-ellen hozza-elő a pohárrúl-való szókat. Mert az írja: *De Calice ita Matthæus et Marcus: Hic calix est Sanguis novi testamenti*¹: *Calicem vocat Sanguinem Christus*²; hogy a pohárt Christus vérének nevezik az evangelisták. De hazud Calvinus; mert egyik evangelista sem írta, *Hic Calix est Sanguis*; hogy a pohár vér: hanem az Úrunk szavait sz. Lukács így hozza-elő: *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*³. Sz. Pál imígyen: *1. Cor. 11, Hic Calix novum testamentum est in meo sanguine*⁴. Szent Máté így: *Bibite ex hoc omnes, hic est enim Sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum*⁵. Szent Márk illyen-képpen: *Hic est Sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur*⁶. Ezekből az Isten szavaiból három dolgot tanulunk a vég-vacsorán adatott pohárrúl: Hogy ez pohár vér; hogy új testamentom; hogy a pohár öntetik-ki mí-érettünk, az-az, bűnünk bocsánattyáért. Mely három dologból világosan bizonyodik, hogy e pohárban valóságosan a Christus vére vólt, nem csak a vér jele.

I. Azért a sz. Írás a vég-vacsorán adatott pohárt, pohár vérnek nevezi, és a pohár nevével jegyzi a Christus vérét. De sem a pohárt nem mondhatná pohár vérnek, sem a pohár nevével nem jegyezhetné a Christus vérét, ha a pohárban a Christus vére nem vólna. *Ergo, etc.*

A bizonyág első része, *Major*, hogy világosan kitessek, két dolgot kel eszünkben tartanunk. Elsőt, hogy noha szóval különböznek, de értelemmel eggyeznek ama mondások: *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo. Hic est Sanguis meus novi testamenti*. Mert ezekkel az ígékkel Christusnak ugyan-azon egy mondása adatik előnkbe, mellyet a vég-vacsorán mondott. Tehát noha a szóllás folyása különböz, de az értelem nem különböz; mivel Christusnak azon-egy mondásában különbözés nem lehetett. Másodikat azt, hogy ama mondást, *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo*, némeltyek úgy magyarázzák, hogy a pohár nevében semmi figura nincs⁷; mert a sidók szava-járásaszerént, *Calix in sanguine meo*, annyit téssen, mint *Calix sanguinis*

¹ Maldon. in
Matt. 26, 26.

*mei*¹. Azért szinte mint a szóknak tulajdon értelme-szerént minden figura-nélkül pohár bornak, pohár víznek mongyuk, a mely pohárban bor vagy víz vagyon: úgy minden figura-nélkül pohár vérnek mondotta Christus, a hol az ő vére vólt. Némellyek azt alíttják, hogy a pohár nevében figura vagyon és, *per synecdochen*, a benne-való Christus véreért tétetik. Ezt pedig a figurát nem magok fejtől gondollyák (mint az újítók azokat a figurákat, melyekkel a sacramentomból kirekesztik a Christus testét vérét:) hanem a szent Írás tanításából vészik. 1. Mert a mit sz. Lukács és sz. Pál pohárnak nevez, azt szent Máté és szent Márk vérnek mongya. Tehát megmagyarázza a szent Írás, mit kel a poháron érteni, tudni illik, a benne-való vért. 2. Mert noha a pohár neve csak magán mind edényt, mind az edényben-való italt jegyezheti: de mikor azt mongyuk valakinek, hogy megigya a pohárt, nyilván megmagyaráztatik, hogy a poháron a benne-valót kel érteni. Mivel azért Christus annak a pohárnak italával kínálá az apostolokat, önnön-maga megmagyarázta, hogy a poháron a benne-valót kel érteni. 3. A sz. Írás szavaiban akkor kel figurát engedni, mikor a szóknak tulajdon jegyzése ellen bizonyos vallásával. De ha a pohárt csak edenyert vennök a Christus mondasában, és nem a benne-valóért, ellenkeznek a keresztyén tudománnyal, a mit szent Lukács írt; mert nem az edény öntetett-kimí-érettünk, az-az, bűnünk bocsánattyára, hanem a benne-való vér.

Ez a két magyarázat értelemben nem különböz; sőt mind a kettő különb szóval azont jelenti; mind a két magyarázat-szerént annyit tézen, *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo*, megnyit, *Hic est Sanguis meus novi testamenti*, és mind a két magyarázat-szerént a Christus vérenek jelen-léte világosan taníttatik.

II. A vég-vacsorán adatott pohárt szent Lukács és szent Pál új testamentomnak nevezi; noha szent Máté és szent Márk a Christus vérét mongyák új testamentomnak. De a pohár különben nem neveztetetik új testamentomnak, hanem-ha a Christus vére vólt benne. 1. Mert sz. Pál nyilván írja, hogy a testamentom vér-nélkül nem lehet. 2. Mert minnyájan tudgyuk, hogy az új testamentom nem borral, hanem vérrel állapodott-fel. 3. Mert noha különb ígéssel, de ugyan-azon szavát hozza-elő Christusnak sz. Lukács és sz. Pál, mellyet sz. Máté és sz. Márk. Tehát azon értelem vagyon mind a két mondasban; különben pedig egy

¹ Ita explicatur in Canone Missæ.

Sensus est :
Contentum
hoc Calice,
quod pro vobis
effunditur, est
dedicatio seu
obsignatio
Novi Testa-
menti, quod
per meum San-
guinem sanc-
citur.

Hebr. 9, 18,
22.

értelem nem lehet abban, hogy a pohár testamentom, és hogy a vér testamentom, hanem ha a pohárban vér vólt. *Ergo, etc.*

Itt arrúl meg kel emlekeznünk, hogy a testamentom néha jegyzi a testamentom-tévőnek rendelését, mellyel kijelenti, kinek mit hágy; néha azt az eszközt, mely-által megerössítetik a testamentom, tudni illik, az írott és pecsételt levelet vagy egyéb eszközt, melynek erejével részesülünk a testamentomban hagyott jókban. Így a bibliát, a környűl-metélést testamentomnak nevezzük¹. Azért, a mint ezennel megmondom, a mit Christus nekünk hagyott testamentomban, az a bűnnek bocsánattya²; ezt nem papirosra, hanem szívünkbe írta, szent vérenek osztogatásával bépecsétlette, halálával megerössítette.

III. Az öntetett-ki mí-érettünk (az-az, bűnünk bocsánattyaért, a mint magyarázza sz. Máté³), a mi a pohárban vólt. De mí-érettünk nem bor öntetett-ki, hanem a Christus vére, a mint olvassuk, *Heb. 9, 14. 1. Petr. 1, 18, 19.* Tehát a pohárban nem bor vólt, hanem a Christus vére.

Első részét a bizonyáságnak sz. Lukács nyilván írja; mert görögűl írván, így szól: *Tuto to Poterion, he kæne diatheke en to Hæmati mu, to hyper hymon ekchynomenon*⁴; Ez a pohár új testamentom az én véremben, mely (pohár⁵) tí-érettetek kiöntendő. Ihon, a pohárt mongya sz. Lukács, hogy kiöntetik érettünk, az-az, bűnünk bocsánattyaért; mert ama szó, *kiöntendő*, a görög nyelv folyásában nem a vért, hanem a pohárt illeti; mivel nem írja sz. Lukács, *Ekchynomeno, in Dativo, ut pertineat ad substantivum Dativi casus; Hæmati*; hanem, *Ekchynomenon, in casu Nominativo: ut articulus To, et Participium adjectivum Ekchynomenon, (quod utrumque est Nominativi casus,) necessario referantur ad substantivum Nominativi casus, Poterion, et non ad Hamati, substantivum Dativi casus.* Tehát a sz. Lukács szavából világosan kitettség, hogy az öntetett-ki mí-érettünk, a mi a pohárban vólt.

Eszébe vévé Beza ennek a bizonyáságnak erejét; és a mely csomót meg nem öldhata, el akará mettszeni. Azért azt írja, hogy a görög bötű-szerént sz. Lukács azt mongya, hogy a pohár öntetik-ki érettünk. De mivel ez a Beza tanításával nem eggyez, azt beszél, hogy noha a syriai és görög nyelven-való evangeliomi könyvekben mindenütt egy-arányt találatnak ezek a szók szent Lukácsnál; de azért azt kel mondani, hogy ezek nem sz. Lukács szavai, hanem valaki más tóldozta az Evangeliumhoz: *Qui pro*

¹ Eccli. 44, 21.

² Cap. 6, 3.
n. 1.

³ Matt. 26, 28.

⁴ Luc. 22, 20.

⁵ Nominativum To, ad Poterion Nominativum, non ad Dativum Hæmati, referre debemus.

*vobis fundetur: Quum hæc verba, si constructionem spectemus, necessario, non ad Sanguinem, sed ad Poculum pertineant, neque tamen de Vino intelligi possint: aut manifestum est Solæcophanes, aut ex margine in contextum irrepserunt. Hoc tamen legitur etiam apud Syrum interpretem, et in OMNIBUS, quos inspeximus, Græcis codicibus*¹. Lehet-e ennél szemtelemb vakmerőség? Megvallya, hogy minden régi könyvekben egy-aránt találtnak ezek az ígék: még-is azt akarja, hogy csak föltos tóldaléknak tartsuk, mivel az ő szája ízihez nem szolgál. Ugyan-ezen formán akár-mely részét az Isten szavának kihalogathatta Beza a bibliából. Ha igyenes értelemben akarjuk venni a szent Lukács szavait, minden solæcismus-nélkül helyesek: de hogy Beza meg ne bántódjék, szent Lukácsot kel iskolába vinni és lapoczka-alatt a grammaticára tanítani. Kezdgyünk csak így bánni az evangelistákkal, hamar pogányság kerekedik a keresztyénségből; mert a mely merészséggel egy részt vagy elvagdál vagy más rámára vonson Beza, azon úton más-is megcsonkíthatta az Isten szavait.

Továb azt sem kel itt halgatásban mulatnunk, hogy Calvinus és Beza az ő tévelygések állatására megvesztegetvén, így fordítyák deákúl a szent Lukács mondását: *Hoc Poculum, est novum fædus per meum sanguinem, Qui pro vobis effunditur*; maga így kellett vólna fordítani: *Quod pro vobis effunditur*, a mint a görög bötű folyásából megbizonyítók.

No. 3. Harmadik bizonyság szent János hatodik részéből.

Öt ezer embert öt árpa kenyérral megelégtvén Christus a pusztában, húlladékival tizen-két kosárt megtöltete²; az-után víz hátán száraz lábbal jára: ezekkel a csudákkal készítygetvén az embereket, hogy könnyebben elhinnék, a mit a maga húsárúl eleikbe akar vala adni. Az-után megmagyarázá, mely szükséges az ő-benne-való hit; *Hoc est opus DEI, ut credatis*³. A sidók azt felelék, hogy mutasson jelt, melyből tudhassák, hogy néki kel hinni, miképpen Isten jelt adott a pusztában, mannával tartván az ő attyokat⁴. Christus innen okot vévén azt kezdé magyarázni, hogy ő az igaz kenyér⁵, és hogy a mannánál böcsülletesb és üdvösségesb eledelt ád ő, tudni illik, a maga saját húsát: *Panis quem ego dabo, Caro mea est, pro mundi Vita*⁶. *Nisi manducaveritis Carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habe-*

Beza, Lucæ 22, 20.

¹ Eodem c. ad 17. contrarium mentitur Beza. ait enim, in quodam vetusto Codice non legi versum 20. Lucæ

Ut illud QUI, ad sanguinem referatur.

III. Probatio, Ex promissione facta de Sacramento. ² Ioan. 6, 9, 10, 13, 19.

v. 29.

⁴ v. 30.

⁵ v. 48.

⁶ v. 52.

- ¹ v. 54. *bitis vitam in vobis*¹. *Qui manducatur meam Carnem, et bibit meum*
² v. 55. *sanguinem, habet vitam eternam*². *Caro mea vere est cibus, et*
³ v. 56, 57. *sanguis meus vere est potus: qui manducatur meam carnem, in me*
⁴ v. 58. *manet, et ego in illo*³. *Qui manducatur me, vivet propter me*⁴. *Hic*
⁵ v. 59. *est panis qui de caelo descendit, non sicut manducaverunt Patres*
*vestri manna, in deserto*⁵.

Ezekből a Christus szavaiból kitettség, hogy nem csak teste jelét, hanem valóságosan sz. testét, véréát adta nekünk eledelül. I. Mert ezt oly világos ígéssel adgya előnkbe, hogy gondolva sem tudnánk oly szóllások formáját találni, mellyekkel nyilvánban kimagyarázthatnék a Christus testének valóságos nekünk adása. II. Mert oly módon-való ételét ígéri Christus az ő testének, mely nem találtatott azokban, kik a mannat ették, *Non sicut manducaverunt Patres vestri manna*⁶. Hit-által pedig, külső jelek- és árnyékok-által a régiek-is ittak a lelki kő-szálból, Christusból. *Ergo, etc.* III. Mert mind a sidók, mind a tanítványok azt értették a Christus szaván, hogy valóságosan a Christus testét kel enniek; és azért, *Litigabant Judæi, dicentes: Quomodo potest hic nobis Carnem suam dare ad manducandum*⁷? *Multi audientes ex Discipulis, dixerunt; Durus est hic sermo, et quis potest eum audire*⁸? *Ex hoc, multi Discipulorum abierunt retro, et jam non cum Jesu ambulabant*⁹. Ha Christus csak azt akarta mondani, hogy köz kenyeret ad, mely az ő testének jele: csak oly künnyű dolog vólt a mit mondott, mely künnyű egy czégért bornak jelévé tenni; egy szóval kivehetett vólna minden botránkozást a sidók és tanítványok szívéből. Kívántatott-is atyai szeretetihez, hogy ha az ő szavának szokatlan homályossága adott okot a nagy botránkozásra, megmagyarázván mondását, kivenné a botránkozást. Mert ha szent Pál el nem szenvedheté a sz. Péter cselekedetiből támadott botránkozást: sokkal inkább, a ki vérevel megváltott minket, az ő szavaiból származott botránkozást el nem szenvedte vólna. De mint-hogy a Christus szavai világosok valának, és nem az Úrunk szavainak homályossága, hanem a halgatók hitetlensége vólt oka a botránkozásnak; a mit eléb mondott vala Christus, ugyan-azont, a sidók botránkozása-után béveb szóval állatta, *v. 54, 55, 56, 57, 58, 59.* A tanítványok botránkozása-után pedig azt mondá nekik: *Ez botránkoztat-meg titeket? Hát mikor látandgyátok az Ember fiát felmenni, a hol eléb vólt*¹⁰? az-az, ha ezt ily nehéznek itélitek mostan, mentül nehezebben hihetitek menybe-menetelem-után, hogy itt e

Vide supra,
fol. 527.

¹⁰ v. 62.
Toletus ibi,
Annot. 32.

földön az én testemet kel ennetek? Vagy a mint egyebek magyarázzák: Akkor sem fogjátok-e hinni, hogy én abban módot találok, mint ehessétek az én testemet, midőn menybe-meneteletem látván, istenségemről bizonyosok lehettök? Mindenik magyarázat-szerént erősíti Christus a tanítványok értelmét, melyből botránkoznak vala. Mellyet nem cselekedett volna, ha ezek a Christus szavait idegen értelemre vonták volna. IV. Ez-előtt-is mondók, hogy a szent Írás szavait figurára nem kel vonni, hanem-ha a hitnek világos tanítása arra kényszerít. Más az, hogy a szent Írásban sohúlt példánk nincsen, hogy a Christus teste, vére, *figurate*, csak a test és vér jelét jegyzené. Tehát az egész szent Írás folyása-ellen nem szabad a testnek, húsnak, vérnek nevét új és szokatlan jegyzésben venni. Harmad az; hogy ha a Christus szavát *figurate* kel érteni, úgy, hogy az étel, ital csak hitelt jegyezzen; a Christus szavának értelme ilyen lészen: *Valaki hiszi az én testemet, véretem, üdvözüül.* Maga ha Christus csak a hitelrűl akart szóllani, nem kellett volna testének, vérenek hitelére határozni mondását; mivel a török, sidó, arianus hiszi, hogy Christusnak teste, vére vólt, de ezzel nem üdvözüül; mert az üdvösséges hithez töb kívántatik. Végezetre, a régi Atyák egyenlő értelemmel taníttyák, hogy sz. János hatodik részében, nem csak a hitrűl, hanem a Christus testének a sacramentomban való vételérűl vagon szó, mint béven megbizonyíttya Bellarminus, *Lib. 1. de Eucharist. cap. 5.* Toletus, *Joan. 6, 25, 33.* Maldonatus, *v. 53.* Annak-okáért sz. Ágoston azt mongya, hogy sz. János a láb-mosás-után emlekezetet nem tett a sacramentomrűl, mert annak-előtte az igaz-mondó Christusnak errűl-való ígérestit bévségesen előhozta vólt.

Ioan. 6, 55.

Aug. to. 4. li. 3.
de Consensu
Evangelist. c.
1. Et lib. 1. de
Peccator, me-
rit. c. 20.

Az újítók ezek-ellen így okoskodnak. Ha szent Jánosnál az úr-vacsorárűl szóll Christus: következik, 1. Hogy senki nem kárhozik azok-közzűl, kik részesűlnék az úr-vacsorában; mivel Úrunk mongya, hogy örökké él, a ki az ő testét észí¹. 2. Hogy a kised gyermekek sem üdvözüülhetnek sacramentom-nélkűl; mert az-is Úrunk szava, hogy abban élet nem lehet, a ki az ő testét nem észí.

¹ Ioan. 6, 50,
52.

Künyű ezekre felelni. Midőn Úrunk azt mongya, hogy a ki az ő testét észí, örökké él; úgy kel azt érteni, mint mikor az Írásban olvassuk, hogy valaki az Úr nevét segítségűl híja, üdvözüül². Ez ilyen ígéretek, *Tacitam conditionem involvunt*, oly okkal adatnak, ha másunnan egyéb akadékot nem vét az emberi gonosz-ság az üdvösségre. Mert egyéb-képpen az-is szent Írás szava:

² Ioël. 2, 32.
Act. 2, 21.
Rom. 10, 13.

Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret eos; ad Dominum, nec

¹ Psa. 17, 42. *exaudivit eos*¹. Ismét: *Tunc invocabunt me, et non exaudiam*². A

² Prov. 1, 28.

mit az Úr vacsorája szükséges-vóltáról mond Christus, megmagya-

³ 1. Cor. 11, rázza szent Pál, kikről kel érteni³, tudni illik, a kik magokat meg-

^{28.}

Lucæ 13, 3, 5.

próbálhatták, mint szintén, midőn Úrunk azt mongya, hogy ha penitenciát nem tartunk, minnyájan együtt elveszünk; azokról szól, kik emberi okossággal élhetnek.

IV. Probatio,
Ex Usu Sacra-
menti.

No. 4. Negyedik és ötödik bizonyság a szent Pál szavaiból.

A corinthusbéliekhez írván szent Pál, két jelenségét adgya, hogy a Christus sz. teste valósággal a sacramentomban vagyon:

I. A megszentelt kenyér és pohár vételét Christus testének vérenek *Communicatio*-jának, velünk közlésének, abban-való része-

⁴ 1. ad Cor. 19, sülésnek nevezi⁴. Ha a Christus teste jelen nincsen, hanem csak

16.

annak jelét vészszük; ha csak hit-által fogjuk-meg a Christus testét: tehát magához veheti ember a szentelt kenyeret és pohárt

a Christus testében-való részesülés-nélkül; és így a sz. Pál szava helyes nem léssen, hogy a szentelt kenyér és pohár vétele Christus

testében, vérében-való részesülés. Sőt ha valósággal jelen nincs a Christus teste vére, hanem csak ezek jelét vészszük, oly csúfo-

son bänik velünk sz. Pál, mikor a Christus teste vére részesülését említi, mint a ki egy madárra híjna ebédre, és a madár képét

tenné az asztalra. Azért hogy szent Pált csalárdnak ne mongyuk, szükség a régi szent Atyák csapásán és nyomdokán járván, azt

mondanunk; hogy valósággal a Christus testét, vérét vészszük az

úr-vacsorában⁵.

⁵ Patres vide
apud Corne-
lium, in illum
locum.

II. Két dolgot mond szent Pál arról, a ki méltatlan vészi a sacramentomot: Eggyiket, hogy oly vétkes, mint a Christus tes-

tének árulója, öldöklője, vér-ontója, gyilkosa, *Reus erit corporis et*

⁶ 1. Cor. 11, *sanguinis Domini*⁶. Másikat, hogy a ki méltatlan vészi, ítéletet

^{27.}

⁷ v. 29.

észik magának, meg nem böcsülvén a Christus testét⁷. Ezekből illyen bizonyság kerekedik: A ki csak csupa kenyeret és bort,

készületlen vagy méltatlan vészen, sem a Christus teste, vére árulója nem léssen, sem ítéletet és kárhozatot nem hoz lelkére. De

a ki készületlen és méltatlan vészi a sacramentomot, árulója a Christus testének, és kárhozatot érdemel. Tehát a ki méltatlan vészi

Vide August. a sacramentomot, nem csupa kenyeret és bort vészen. Tehát a

supra, fol. 260.

II. k.

sacramentom nem csak kenyér és bor.

Az újítók erre két-képpen felelnek:

Először, hogy a ki méltatlan részesül a sacramentomban, azért vétkezik, mert a Christus testének jelét, a kenyeret és bort, méltatlan vészi. De ez hiúság. 1. Mert a Christus teste jelét és hasonlatosságát, úgy-mint a szent képeket, a Calvinisták gyakran megtapodgyák, és ezzel nem itélik magokat, *Reos Corporis Christi*, a Christus teste gyilkosinak. 2. Mert sz. Pál nem azt mongya, hogy, *Reus est signorum Corporis Christi*, hanem, *Reus est Corporis Christi*; oly vétkes, a ki méltatlan részesül a sacramentomban, mint ha a Christus testét megölné, vérént kiontaná; mely mondással nyilván jelenti, hogy nem csak a jelek-ellen, hanem a Christus teste-ellen vétkezik, a ki méltatlan vészi a sacramentomot. 3. A ki valakinek képét elvagdalta, nem mondhatjuk felőlle, hogy *Reus est homicidii*: azon-képpen a ki egy szép ház képét ellopta, nem mondhatjuk, hogy *Reus est furti domus*. A ki a Christus képét böcstelenséggel illeti, noha vétkezik, de, *Non est reus Corporis Christi*. Az ő testamentomban-is, a ki a húsvéti bárányt vagy a mannát méltatlan ette, nem mondatik oly vétkesnek, mint ha a Christus testét megölte volna, noha ezek-is Christust jegyzték. 4. Sz. Pál okát adgya, miért vétkezik, a ki méltatlan vészi a Sacramentomot: mert, *Non dijudicat Corpus Domini*, az Úr testét meg nem választya a közönséges ételtől. Tehát nem a jelnek, hanem a Christus testének böcstelensége teszi vétkessé a méltatlanokat.

Másodszor, azt feleli Calvinus, hogy nem csak a jeleket, hanem a Christus testét illeti gyalázattal, a ki méltatlan vészi a sacramentomot; nem azért, hogy a Christus testét vészi, hanem azért, hogy ezt megveti és nem vészi. Azért elsőben azt mongya Calvinus, hogy a méltatlannak szinte úgy adatik a Christus teste, mint a jónak: *Carnem et sanguinem Christi, non minus vere dari indignis, quam electis Dei fidelibus*¹. *Fateor diserte, non minus malis, quam bonis offerri Christi corpus*². Másodszor azt mongya, hogy a méltatlanok nem vészik a Christus testét, és azért vétkesek, hogy midőn nekik adatik, ők el nem vészik: *Nusquam legimus, Christum indigne recipiendo, mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Non igitur ideo damnantur, quod comederint*³. Beza-is ugyan-ezent írja: *Idcirco rei sunt, quod oblatum contemserunt. Christus enim perceptus, necessario vivificat; repudiatus, judicat*⁴. De ez szent Írás vesztegető csavargás. 1. Mert sz. Pál a méltatlan ételt-italt adgya okúl, hogy az ember itéletet érdemel, és

Ita Calvin. et Beza, 1. ad Cor. 11, 29.

¹ Cal. I. 4. c. 17. n. 33.
² 1. Cor. 11, 27.

³ Calv. illo n. 33.

⁴ Beza, 1. Cor. 11, 27.

úgy vétkezik, mint-ha Christust öldöklené. A Calvinus okoskodása-szerént pedig nem a méltatlan étel-ital, hanem a nem-étel és nem-ital volna oka vétkének. 2. A Calvinus szelessége-szerént a szent Pál mondásában az ételen nem ételt, az italon nem italt kel magyarázni; ilyen formán: *Quicumque manducat*, valaki nem eszi; *vel bibit*, vagy nem iszsza. Ha így szabad az Írást magyarázni, nincs semmi bizonyos az Isten igéjében. Azért a nyilván-való igazságtól meggyőzetvén, Calvinus elvégre megvallya, hogy a méltatlanok-is igazán vészik a Christus testét: *Fateor quosdam esse, qui vere simul in Cæna, et tamen indigne Christum recipiant, quales*

¹ Calv. 1. Cor. *sunt multi infirmi*¹.
11, 27.

No. 5. A szent Íráson éppített okoskodással ezen igazság erőssítetik.

I. Isten azt fogadta, hogy midőn eljő a Messias, megszűnik a bálványozás azok-között, kik őtet hiszik: *Et erit in die illa, dicit Dominus, disperdam nomina Idolorum de terra, et non memorabuntur ultra*. Isaias proféta-is azt jövendőlli, hogy, *Idola penitus conterentur*², a bálványok tellyességgel elrontatnak. Azért írja Galatinus, hogy a régi sidók bizonyos dolognak hirdették, hogy mikor eljő a Messias, kigyomlállya és elfogyattya a bálványozást³. De ha a sacramentomban valósággal jelen nem volna, a bálványozást el nem fogyatta volna Christus; mivel az egész keresztyén világ Calvinus-előtt, mint ő-magát Christust, úgy imádta a sacramentomot. Most-is nem csak a catholicusok, de a görögök, rácok, bolgárok, örmények, abassinusok, ethiopiabéliek azon-képpen imádgják. Mely dologban nyilván-való bálványozás vagon, ha a Christus szent teste, vére valósággal jelen nincs a sacramentomban.

II. Ha jelen nincsen a Christus teste a sacramentomban: következik, hogy megfogyatkozott Christus az ő ígéletiben és eleget nem tett szavának; mert azt fogadta, hogy a pokol ereje győzedelmet nem vészen az ő-tőlle éppített Ecclesián⁴. Nagy győzedelmet vett volna pedig az ördög, ha elhitette-vólna az egész keresztyén világgal, hogy a merő csupa csak kenyeret Christus testének tartaná és isteni tisztelettel illetné. Mert mikor Luther támada, akkor az egész világon minnyájan, valakik keresztyén nevet viseltek⁵, Christus testének hitték a sacramentomot.

III. CHRISTUSnak isteni bölcseségéhez, atyai szeretetihez, kegyes gond-viseléséhez nem illett, hogy utolsó szavaival elkerülhetlen

⁵ Etiam Hus-sitæ.

okot adott volna a temérdek bálványozásra; és hogy ennyi száz esztendőtül-fogva elfeletkezett volna az ő jegyesérül, az emberek üdvösségérül. Méltán írja azért Erasmus ezeket a szókat: *Nunquam mihi persuaderi potuit, CHRISTUM, qui Veritas est, et Charitas, tamdiu passurum fuisse, dilectam Sponsam suam hæverere in errore tam abominando, ut Crustulum farinaceum pro ipso adoraret.*

Erasmus, ep.
ad Ludovicum
Berum.

No. 6. A régi Ecclesia tanú-bizonysága erőssíti ezen igazságot.

Végetlen dolog volna mind leírnyia a régi szentek mondásit, kik a Christus testének valóságos jelenlétét a sacramentomban tanították. Azért egy-nehány számos bizonyságok előállításával megelégszem.

Elsőben rendkívül említem a nicæabéli első győlekezetet; mert ezt az újítók-is böcsüllettel említik¹. Így szól azért: *In Divina mensa, non abjecte intenti simus ad propositum Panem et Poculum: sed cogitatione sursum erecta, fide intelligamus, in sacra illa Mensa situm esse Agnum, qui tollit peccata mundi, incruente a Sacerdote immolatum*². Hallod-e, mely nyilván mongya, hogy az Úr asztalán ugyan-azon ártatlan bárány vagyon, és vér-ontás-nélkül áldoztatik, mely a világ bűnét elvész? Ha jelen nincs a Christus teste; ha csak hittel és lelki szájjal kel azt venni: nem jól mongya a nicæai győlekezet, hogy az asztalon vagyon CHRISTUS, és hogy a paptól vér-nélkül áldoztatik. Mivel pedig a nicæabéli conciliom tanítását megerőssítették, valamenyi győlekezetek annak-utánna vóltanak; nem szükség a több conciliomokról emlekezni, hanem csak azt kel eszünkben tartanunk, a mit a hetedik közönséges győlekezet feljegyzett: *Lege quoscumque voles, nunquam invenies, neque Dominum, neque Apostolos, neque Patres, incruentum illud Sacrificium, quod a Sacerdote offertur, Figuram et imaginem dixisse; verum, ipsum Corpus, ipsum Sanguinem*: Soha, úgy-mond, senki azt a vér-nélkül-való áldozatot, mellyet a pap bémutat, csak árnyéknak és jegynek nem nevezte, hanem valóságos tetsnek. Mert a mint ezennel megérted, noha a szent Doctorok néha jelnek mongyák; de senki azt nem tanította, hogy csak jele a Christus testének.

¹ Supr. f. 264,
265.

² Concil. Ni-
cæen. in edit.
Pisani, lib. 3.
fol. 117.

Calv. I. 4. c.
17. n. 36. multi-
lat ista fraudu-
lenter.

Septima Syno-
dus, Act. 6. to.
3. Concil. t.
153. edition.
Colon. anno
1567.

A régi Atyák sok-képpen vallást tettek arról, hogy a Christus teste jelen vagyon az oltári szentségben:

I. Azt mongyák, hogy kezünkbe és szájunkba vészszük a Christus testét. Sz. Cyrillus így szól: *Aquam aliquando mutavit*

Cyrrillus Hierosoly. Cateches. 4. Mystagoga. *in vinum, sola voluntate; et non erit dignus cui credatur, quod Vinum in sanguinem transmutasset? Omni cum certitudine, Corpus et Sanguinem CHRISTI sumamus: nam sub SPECIE panis, datur tibi Corpus; sub SPECIE vini, datur Sanguis. Sic Christophori erimus, hoc est, Christum ferentes, cum ejus Corpus et sanguinem, in MEMBRA nostra receperimus. Ne ergo consideres tamquam panem nudum, et vinum nudum; Corpus enim est, et Sanguis Christi. Quamvis sensus hoc tibi suggerit, tamen fides te confirmet, ne ex gustu judices. Másut eképpen ír: Gustantes; non Panem, aut Vinum ut gustent jubentur, sed quod sub SPECIE est panis et vini, Corpus et Sanguinem CHRISTI. Accedens ad Communionem, sinistram velut sedem quandam subjicias dextræ, quæ tantum Regem susceptura est, et concava MANU suscipe Corpus Christi. Cave autem, ne quid inde excidat tibi, quod enim amittes, tamquam ex proprio membro amiseris. Mikor sz. Ambrus feddé Theodosiust, azt mondá néki, hogy az Úr testét kezébe nem veheti, vérét szájához nem viheti, annyi ártatlan vért ontván: Quomodo Domini Corpus MANU excipies? quomodo Sanguinem pretiosum AD os afferes, per quod tantum fudisti sanguinem¹? A nagy Leo pápa sem különben szóll: Sic sacræ mensæ communicare debetis, ut nihil de veritate Corporis et Sanguinis Christi dubitetis. Hoc enim ORE sumitur, quod fide creditur². CHRISTUS a nobis spiritu et CARNE gustatur³. Szent Gergelyt hallyad: Quid sit Sanguis Agni, non audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis, super utrumque postem ponitur, quando non solum ORE corporis, sed etiam Ore cordis hauritur. Quid enim prodest, Corpus et Sanguinem illius ORE percipere, et ei perversis moribus contraire⁴? Ezekkel eggyez*

¹ Theodor. 1. 5. c. 18. Niceph. li. 12. ca. 41. ² Leo, Ser. 6. de Iejunio septimi mensis. ³ Serm. 14. de Passione. fin. ⁴ Greg. hom. 22. in Evang. ⁵ Chrys. hom. 27. in 1. Corin. sub finem. ⁶ Chrys. hom. 3. in cap. 1. ad Ephes. ⁷ Ambr. to. 3. Serm. 90. init. ⁸ Supr. f. 260. II. k. ⁹ Tertull. de Resurr. Carnis. c. 8. Similia, n. 76. Iren. I. 4. c. 34. n. 22. Li. 5. c. 2. n. 14, 16.

Arany-szájú sz. János: Carnem ejus, LINGUA attingere dignatus es⁵. És ismét: Qua fronte te ipsum sistes ad Christi tribunal, qui impuris MANIBUS, ac LABIIS, ipsius Corpus ausus sis attingere⁶? Szent Ambrus írja, hogy sz. Ágnes imígyen szóllott a pogány ifiúnak: Ab alio amatore præventa sum, jam Corpus ejus CORPORI meo sociatum est⁷. Szent Ágostontúl hallók ez-előtt: Carnem Christi, Corde et ORE sumimus⁸. Tertullianus eképpen ír: CARO corpore et sanguine Christi vescitur, ut Anima DEO saginetur⁹. Ha a Christus teste jelen nincs a kenyér színe-alatt; ha csak lelki szájjal kel abban részesülnünk: nem mondhatni, hogy testi szájjal és kézzel vészszük az Úr testét. Ugyan-ezen igazság erőssítésére néz, a mit Optatus írva hagyott: tudni illik, hogy az

oltárok a Christus teste lakó-helyei: *Quid aliud est Altare, quam SEDES Corporis et Sanguinis Christi? quid vos offendit Christus, cujus ibi per certa momenta Corpus et Sanguis habitavit? Fregistis calices, Sanguinis Christi PORTATRICES*¹. Sz. Jeronymus Exuperius püspökrül azt beszéli, hogy a Christus testét kosárban hordozta: *Corpus Christi, in canistro vimineo; Sanguinem, portavit in vitro*², mely dolgot előhoz Calvinus, *lib. 4. cap. 4. n. 8.*

¹ Optat lib. 6. cont. Donat.

² Hieron. epi. ad Rusticum. De Formula vivendi. in fin.

II. A régi Doctorok isteni hatalmasságnak csudálatos erejével írják, hogy bé kel embernek kötni szemét, midőn az úr-vacsoráról gondolkodik. Mert annak megszerzésére sok csudák folynak egybe; nevezet-szerént: hogy a test, jelen-lévén, nem látszik; hogy menyből alá nem száll Christus, még-is sok helyen jelen vagyon; hogy a vég-vacsorán önnön-magát kezében hordozta CHRISTUS. Ha a sacramentom csak jele a Christus testének, az isteni mindenhatóságnak semmi csudás cselekedeti nem fényeskedik a sacramentom dolgában; mert hogy a kenyeret az ő teste jegyévé rendelte CHRISTUS, ez csak oly csuda, mint hogy a zöld ágat czégérré tészik az emberek. De hallyuk a sz. Doctorok szavait.

Arany-szájú sz. János így szól: *Idipsum semper offerimus; nec nunc alium Agnum, crastina alium, sed semper eundem. Proinde unum est hoc Sacrificium hac ratione. Alioquin, quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, et hic plenus, et illic plenus.* És ismét: *O miraculum! qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium MANIBUS pertractatur*³! Sz. Ágoston szavait hallók ez-előtt⁴, ki

Chrysost. homil. 17. ad Hebræos.

azt csudáltattya, hogy Úrunk a vég-vacsorán magát kezében viselte. Ezt pedig szokatlan dolognak nevezi; és nem lelki értelem-szerént, hanem, *secundum literam*, bötü-szerént írja, hogy történt. Azt feleli erre Calvinus, hogy sz. Ágoston kijelenti, mint kel ezt érteni, utánna vetvén: *Quodammodo ferebatur*, hogy neminémű-képpen viseli vala magát⁵. De szent Ágoston ezt a *Quodammodót* nem említi azon a helyen, mellyet most forgatunk⁶, hanem más helyen, úgy-mint, *Conc. 2. in Psal. 33.* Ezzel pedig csak azt jelenti, hogy Christus nem úgy viselte magát kezében, a mint mí szoktuk a terheket kezünkben viselni, tudni illik, látható színben, terhét érezvén és munkás fáradságát. E mellett azért sz. Ágoston azt-is taníttya, hogy oly csudálatos hordozás volt az, mellyet emberi erő véghez nem vihetett; maga mí sem vagyunk oly fogyott erővel, hogy a magunk képét és jelét

³ Idem, 1. 3. de Sacerdotio. c. 4. ⁴ Supr. f. 260. II. k.

⁵ Calv. li. 4. c. 17. n. 28. ⁶ Conc. 1. in Psal. 33. relata sup. f. 260. II. k. Vide infr. fol. 409. Qua ratione sumat Augustinus hanc particulam: Quodammodo.

kezünkben ne hordozhassuk. Sz. Ambrus illyen-képpen szól a Sacramentomnak csudálatos-vóltárúl: *Forte dicas, Aliud video; quomodo tu mihi asseris, quod Christi Corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus, NON Hoc ESSE, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, etc. Sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, ut ignem de cælo deponeret: non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti, IPSE DIXIT, et facta sunt: Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est, novas rebus dare, quam mutare, naturas.* Annak-utánna a Moyses veszszejének kígyóvá-létéből, a kő-sziklák vízzé változásából hihetségesnek mutattya a kenyér változását. Szent Cyprianus sem külömb formán ír: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed NATURA MUTATUS, omnipotentia Verbi FACTUS est CARO. Sicut et in persona Christi, Humanitas videbatur, et latebat Divinitas: ita Sacramento visibili ineffabiliter Divina se infundit essentia.* Szent Damascenus, minek-utánna azt írta vólna, hogy a Christus teste alá nem száll menyből, hanem a kenyér és bor változik testté, vérré; utánna veti, hogy a ki annak módgyát akarja érteni, a Szent Lélek erejével békösse szemeit: *Hoc est, inquit, Corpus meum: NON FIGURA corporis, non figura sanguinis, sed Sanguis. Si quæras, Quomodo fit istud? Respondeo et ego tibi: Spiritus Sanctus obumbrat, et hæc operatur supra sensum et intelligentiam.* Arany-szájú szent János ugyan-ezen dologrúl nagy béven szól: *Credamus ubique DEO, nec repugnemus ei, etiamsi sensui et cogitationi nostræ absurdum esse videatur quod dicit. Superet et sensum, et rationem nostram, quæso, ipsius verbum: nam verbis ejus defraudari non possumus; sensus vero noster, deceptui facillimus est. Quoniam ergo ille dixit, Hoc est Corpus meum; nulla teneamur ambiguitate. Non enim sufficit ipsum hominem fieri, sed nos secum in unam (ut ita dicam) massam reducit; NEQUE FIDE SOLUM, sed REIPSA, nos Corpus suum efficit. Qua igitur re non mundiozem esse oportet eum, qui hoc Sacrificio participaturus est? quos radios solares non debet excedere manus illa, quæ hanc Coronam pertractat? os, quod Igne impletur spiritali? lingua, quæ cruentatur hoc admirabili Sanguine? Multæ matres, post partum aliis nutricibus infantes dederunt: id Christus*

Ambros. de
iis, qui initi-
antur Myste-
riis, ca. 9. Et
repetit. l. 5. de
Sacram. c. 4.

Cypr. Serm.
de Cæna Do-
mini, n. 2.

Damascen. li.
4. de Fide.
ca. 14.

Chrysost. to.
2. Hom. 83.
in Matth. ver-
sus finem.

facere noluit, se proprio Corpore nos alit, etc. Végezetre Calvinus sem tagadgya, hogy ebben a sacramentomban oly csuda dolog vagy, mellyet sem értelmünkel, sem nyelvünkel fel nem érhetünk: *In ejus mysterii admirationem prorumpam, cui nec mens plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest.* Ha kenyéرنél és bornál egyéb nincs az úr-vacsorában, könnyen megérthetjük és kimondhattjuk ennek titkát; mert hogy a testi kenyeret hit-általvaló táplálás jegyévé tette Christus, nem igen mély dolog.

Calv. 1. 4. c. 17. nu. 7. in fine. Plura vide supr. fol. 367. II. k.

III. Az Ecclesia régi szokása tartotta, hogy imádással tisztelték ezt a sacramentot, minek-előtte magokhoz vették a hívek; maga a több sacramentumokat senki nem imáda, mikor felvette. Ezt Jodocus Coccius, *Tom. 2. Thesauri, lib. 6. art. 7.* a régi szentek szavaival bizonyította. Ugyan-ottan, *Art. 8.* sok csudákat említ, mellyekkel Isten ezt az imádást tisztelte. Végezetre, *Artic. 16.* megmutatta, hogy régi szokás volt a sacramentum elevációja. Említők ez-előtt a szent Ágoston szavait¹, hogy senki az Úr testét nem vészi, a ki eléb azt nem imádná. Szent Ambrus imígyen szól: *Carnem Christi, hodie quoque in mysteriis ADORAMUS.*² Szent Basilius azzal bizonyította, hogy Írás-kivül-is cselekednünk kel valamit az isteni szolgálatban; mert azt az imádságot, mellyel a sacramentumot imádgjuk, midőn a paptúl megmutattatik, Írás-nélkül vettük: *Invocationis verba, cum ostenditur Panis Eucharistiae, et Poculum benedictionis, quis Sanctorum in scripto nobis reliquit*³? Areopagita Dienes, kirúl a szent Írásban emlekezet vagy⁴, imígyen szól az oltári szentséghez: *O Divinum penitus, sanctumque mysterium, spirituales nostros oculos, singulari et aperto tuæ lucis fulgore imple*⁵. Arany-szájú szent János pedig azt mongya, hogy ha a magusok az istállóban imádták Christust, képes*, hogy mí ötet az oltáron imádgjuk: *Hoc Corpus, in præsepi reveriti sunt Magi, et barbari cum timore et tremore adoraverunt. Imitemur igitur saltem barbaros, nos qui cælorum cives sumus. Illi, cum præsepe viderent, summa accesserunt reverentia: Tu vero, non in præsepi id, sed in Altari; non mulierem, quæ ulnis teneat, sed Sacerdotem præsentem vides*⁶. Másut azt írja⁷, hogy egy szent embernek Isten megjelentette, mely nagy böcsüllettel állanak az angyalok az oltár-körül az áldozat idején, szinte mint az udvar-népe szokott királya-előt udvarlani: *Mensa Regia apparatus est tibi: Mensa ista, Angeli administrant: denique ipse*

¹ Supr. fol. 260. II. k.

² Ambr. 1. 3. de Spir. Sancto. cap. 12.

³ Basil. de Spir. Sancto. cap. 27.

⁴ Act. 17, 34.

⁵ Diony. Eccl. Hierarch. c. 3. part. 3.

⁶ Chrysost. in 1. Corint. homil. 24. sub finem.

⁷ Chrys. li. de Sacerdotio. vers. finem.

* Képes = méltó, æquum.

¹ Chrysost. *Rex adest*¹. A Nagy szent Gergely ehhez hasonló-képpen ír: *In hoc mysterio Sacrae Oblationis, ejus Corpus sumitur; ejus Sanguis, non jam in manus infidelium, sed in ORA fidelium funditur. Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa Immolationis hora, ad Sacerdotis vocem, caelos aperiri; in illo JESU Christi mysterio, Angelorum choros adesse; summis ima sociari; terrena caelestibus*

² Greg. 4. Dialog. c. 58. *jungji*²? Végezetre, minden régi liturgiákból ezen igazság megtettség. Esztelenség pedig, a mit ez-aránt forgatnak az újítók, hogy Christus nem parancsolta a sacramentom imádását; mert parancsolta, hogy Istenünket imádjuk. Azért valahol CHRISTUS vagyon, ott kel imádni őtet. Mikor e földön járt Christus, nem parancsolta, hogy őtet imádják; hanem elég vólt azt elhitetni, hogy ő igaz Isten. Nem azért fekütt Christus jászolban, nem azért feszítettett keresztre, hogy ott imádtassék: de azért jól cselekedtek, a kik imádták ott-is az ő istenségét.

IV. A régi Doctorok azt tanítták, hogy az Úrunk testét nem csak az igazak, hanem az istentelenek-is vészik. Ha csak hit-által részesülnénk, nem lehetne ebben részök a hitetleneknek. Szent Ágostonnak erről világos mondásit ez-előtt feljegyzők. Künyű vólna töb bizonyságokat támasztani a szent Atyák írásiból; de a kiknek ezek nem elegek, heában ostromollyuk őket töb tanúkkal.

4. A Calvinisták bizonyági megfejtetnek.

Három-féle bizonyással támogatták vélekedésöket a Calvinisták, melyekre rend-szerént megfelellyünk.

No. 1. A szent Írásból erőtlenül bizonyítanak a Calvinisták.

³ Act. 3, 21 I. Bizonyás: CHRISTUSnak menyben kel lenni itéletig³. Bé kel az ő mondásának tellyesedni, hogy elhadgya e világot⁴; és hogy ⁴ Ioan. 16, 28. ő nem mindenkor lészen velünk, mint a szegények⁵. Azért ínt, ⁵ Matt. 26, 11. hogy ne hidgyünk azoknak, kik őtet imitt-amott mutogatták, *Matth. 24, 23*. De ha az oltári szentségben jelen vagyon Christus, el nem hagyott minket, hanem most-is velünk vagyon imitt-amott.

FELELET. CHRISTUS emberi természete-szerént menyben marad itéletig; akkor kevés ideig az eget elhagyván, alá-jó, hogy a világot látható ábrázatban itéllye. Ezt a szent Írás taníttya. De hogy Christus az égben lévén, egyszer s mind földön nem lehet, sohúlt az Írás nem mongya; hanem ezt a Calvinisták emberi

okoskodásból akarják állatni, mely okoskodásnak gyarlóságát ezenel megmutassuk. Azért Calvinus maga írja, mint eléb feljegyzők¹, hogy nem jól művelik, a kik Christusnak Attya jobján üléséből azt hozzák-ki, hogy égen-kivül nincsen. Az-is igaz, hogy Christus elhadta e világot; úgy hogy szokott mód-szerént, látható ábrázatban velünk nem maradott, noha más módon velünk maradott, a mint ezekkel a szókkal nyilván taníttya: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus*². Meg kel azért választani a jelen-lételt a jelen-létel módgyátúl; és a mit bizonyos móddal-való jelen-lételről mond a szent Írás, azt általlyában a jelen-lételre nem kel vonni. Nincs azért úgy velünk Christus, mint mikor e földön járt, halandó és táplálás-nélkül szűkölködő testben; mert ilyen-képpen nem vólt az apostolokkal akkor-is, mikor feltámadása-után így szóllott: *Hæc locutus sum vobis, dum adhuc apud vos essem*³. Mikor azt mongya Christus, hogy a kik imitt-amott mutogattyák Christust, ne hidgyünk nékik: azok a hitetők-ellen ád tanússágot, kik magokat Messiásnak mondották⁴; mert az egész nap-keleti országokban elhírhedett vólt, hogy akkor-tájban világ úra támad sidóságból, kire-nézve sok hamis profeták támadtak⁵. CHRISTUS Úrunk azért azt mongya, hogy ő-utánna más Messiást ne várjunk; és senkinek ne hidgyünk, valaki ő-utánna magát Messiásnak hirdeti.

II. Bizonyág: Christus azt mongya, hogy a lélek elevenít, a test semmit nem használ.

FELELET. Erre Beza így felel Alemannusnak: *Certe, si simpliciter, et sine distinctione existimas Carnem Christi nihil prodesse, convelleris ipsius Christi testimonio, qui Carnis et sanguinis sui perceptionem, toties eodem loco inculcat. Et alioqui, cur inutilem carnem Filius DEI assumserit? Caro igitur non prodest, carnaliter videlicet comesa, quod Capernaitæ somniabant.* Beza előtt szent Ágoston errúl így szóll: *Caro non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur.* Ismét: *Si Caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret.* Egy szóval, a Christus testérül azt nem mondhattuk, hogy nem használ; mert sz. Pál nyilván írja, hogy Christus teste húásával békéltetett-meg⁶; teste bémutatóásával szentelt minket⁷. Szent Péter azt írja, hogy Christus az ő testével vette-el bűnünket⁸. Christus azt mongya, hogy az ő teste adatik mí-érettünk⁹. Mikor azért Úrunk azt mongya, hogy a test semmit nem használ¹⁰, a szent Írás szokása-szerént a testen testi

¹ Supr. fol. 689, 690.

² Matt. 28, 20. Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, etc. Matt. 18, 20.

³ Luc. 24, 44.

⁴ Act. 5, 36.

⁵ Ita Tacitus, Suetonius.

Ioan. 6, 64.

Beza, epist. 5. Theologica.

Aug. tract. 27. in Ioan.

⁶ Colos. 1, 22.

⁷ Heb. 10, 10, 20.

⁸ 1. Pet. 2, 24.

⁹ Luc. 22, 19.

¹⁰ Ioan. 6, 64.

értelmet kel érteni, mint mikor szent Pál így szól: *Caro et sanguis, regnum DEI non possidebunt*¹. *Continuo non acquievi carni et sanguini*². Miképpen azért szent Péternek azt mondá Christus, hogy nem a test és vér jelentette néki az istenségét³: úgy a sacramentomról szólván azt mongya, hogy a test semmit nem használ, az-az, a testi fül, testi értelem, testi okoskodás ennek értelmére nem hasznos; és a ki az ő szavát testi módon érti, mint-ha fel-darabolva és elszagatva kellene a Christus testét venni, haszon-talanúl vélekedik.

III. Bizonyosság: Sz. Pál azt írja⁴, hogy a pusztában bújdosó sidók azon lelki éledelt ették mellyet mí: *Apostolus docet, Patres eamdem nobiscum Spiritualem escam manducasse*⁵. De a sidók csak árnyékban és jelben ették a Christus testét, hit-által. Tehát mí-is csak úgy észszük.

1. FELELET. Bár azt mondaná-is sz. Pál, hogy azon lelki éledelt ették a sidók, mellyet mí, nem következnek, hogy azon formán és módon ették, mint mí. Azért ha ők csak hittel, árnyékban és reménségben, *in spe*, ették: abból ki nem jó, hogy mí-is csak úgy észszük; mert az ő árnyékok valósággá váltak nekünk. De

sz. Pál nem mongya, hogy mí-velünk egy éledelt ettek a sidók⁶, hanem hogy a pusztában bújdosó sidók minnyájan azon lelki éledelt ették: *A mí Atyáink, úgy-mond, minnyájan felhő-alatt voltak; minnyájan a tengeren által-mentek; minnyájan Moysesben megkeresztelkedtek, a felhőben, és a tengerben; minnyájan azon*

*lelki éledelt ették*⁷. Ihon hallod, hogy szent Pál az atyákról szól, nem mí-röllunk. Négyyszer mongya, *Omnes*, minnyájan: de csak azokról, kik felhő-alatt voltak, a tengeren által-mentek, és nem mí-röllunk. Az-után kezd röllunk szóllani: *Hæc in figura facta*

*sunt nostri; hæc omnia in figura contingebant illis*⁸. Holott nyilván magyarázza szent Pál, hogy a miket elő-számlált, azok a sidók-

között lettek⁹, és azt jegyzték, a mi nállunk valósággal talál-tatik. Ették azért minnyájan a sidók a mannát, mellyet sz. Pál lelki eledelnek nevez, mert természet folyása-felett szereztetett: *Manna, et aquam quæ de petra fluxit, Spiritualia dicit, quia non mundi lege parata sunt, sed DEI virtute, sine elementorum com-*

*mixtione*¹⁰. Végezetre, szent Pál nem szól a Christusnak hit-által ételérül, hanem a testi ételrül italrül. Ezt Beza azzal bizonyította;

mert csak a hívek vehetik Christust hit-által: a sidók-közzül pedig sokan nem voltak hívek, a mint sz. Pál, *v. 5, 6, 7.* írja. Tehát

¹ 1. Cor. 15,

50.

² Gal. 1, 16.

³ Matt. 16,

17.

⁴ 1. Cor. 10,

3.

⁵ Calv. 4. In-

stit. c. 14. n.

23. Et 1. 2. c.

10. n. 5.

1.

2.

⁶ Vide supra,

fol. 489.

⁷ 1. Cor. 10,

1, 2, 3.

⁸ v. 6.

⁹ v. 11.

¹⁰ Ambr. 1.

Cor. 10.

3.

Beza, 1. Cor.

10, 4.

azok nem ehatték Christust hit-által: *Falso dici, Omnes ex Christo bibisse; quum Christus, non nisi fide, ac proinde a solis fidelibus potuerit percipi.* Válaszszanak azért a Calvinisták e kettőben: Ha szent Pál a hit-által-való lelki ételről szól: tehát nem ettek a sidók minnyájan egy ételt; mert sokan közzülők nem voltak kedvesek Istennél. Ha a testi eledelről szól, nem tagadhattyák a Calvinisták, hogy más eledelt ettek a sidók, hogy-sem mí; és így sem egy-képpen, sem más-képpen nem mondhatni, hogy minnyájan a sidók mí-velünk egy kenyeret ettek.

IV. Bizonyosság: Nem mind tulajdon erejében és jegyzésében kel vennünk a sz. Írás mondásit, hanem sokszor *figurate*; úgy-mint, mikor Istenben kezet, újat, szemet, említ az Írás. Ama szó-is, *Est*, nem mindenkor vétetik tulajdon erejében, hanem *figurate*; úgy-mint, mikor a hét ösztövére és hét kövér ökör hét esztendőnek mondatik¹, mikor Christus kő-szálnak², mikor a húsvéti bárány húsvétnak neveztetik³: tehát az úr-vacsorában-is *figurate* kel érteni ama szókat, *Hoc est Corpus meum*; mint-hogy ugyan-azon vég-vacsora szavaiban a pohár *figurate* vétetik.

¹ Genes. 41.

26.

² 1. Cor. 10,

4.

³ Exo. 12, 11.

FELELET. Nem vagyunk oly tudatlanok, hogy a szent Írásban *figuratas locutiones* nem ismérnénk; de nem következik, hogy ha másutt figurával él a sz. Írás, itt-is a vég-vacsora ígéiben figurát kellyen keresni. Bezzeg ilyen argumentommal bizonyították a Manichæusok, hogy Christusnak igaz teste nem vólt; mert az angyalok férfiaknak neveztetnek a külső tettetes színért⁴. Tehát Christus Úrunk-is tettetes színnel vólt ember. Az Arianusok-is így okoskodtak: A szent Írás isteneknek nevezi az embereket⁵: tehát Christus Úrunk-is csak ezen formán mondatik Istennek. Méltán írja tehát Luther, hogy a Calvinisták okoskodásának formáját követvén, azt-is megbizonyíthattyuk, hogy Pilátus apostol vólt; mert egy ember, úgy-mint sz. Péter, apostol vólt: tehát Pilátus-is az vólt⁶. És jóllehet ez-előtt megmutatók, hogy ama szóban, *Est*, nem lehet figura; és megmagyarázó, mint mondatik Christus báránynak⁷, mint neveztetik a húsvéti bárány húsvétnak⁸; de ha úgy vólna-is, hogy néhúlt, *Est, pro significat* vétetnék: sokkal több helyen a szent Írásban tulajdon erejében és jegyzésében marad. Azért így-is, ha mit concludál *Argumentum a simili*, miénk a nyereség. A pohár nevében vagy figura nincsen, vagy azt a szent Írás maga megismérteti, a mint ennek-előtte megmagyarázó.

⁴ Gen. 18, 2.⁵ Psal. 81, 6.

Exod. 7, 1. c.

21, 6. c. 22,

8, 9.

⁶ Luth. to. 7.

Lat. Vitt. An.

1557. fol. 386.

in Defensione

Verbor. Cœ-

næ.

⁷ Supr. f. 382.

II. k.

⁸ Supr. f. 312.

n. 6.

Supr. fol. 383.

384. II. k.

V. Bizonyság: Christus mongya, hogy a hol ő vagyon, az ő¹ Ioan. 12, 26. szolgája-is ott vagyon¹. De a Christus szolgája nincs a sacramentomban. Tehát Christus sincsen.

FELELET. Bolondság ez, nem bizonyosság. A keresztfán két lator-közöt nincsenek a Christus szolgálai: tehát Christus sem vólt ott?² Ioan. 17, 24. Christus magyarázván szavait, azt mongya, hogy Isten színe látásában véle-eggyütt léznek az ő szolgálai.

No. 2. A régi Páterek írásiban semmi jelensége nincs a calvinista értelemnek.

A viszszálgodók fő-képpen a sz. Ágoston szavait emlegetik, ki nyilván írja, hogy a Christus testének jelét vészszük a sacramentomban. Hallyad mondásit. *Non hoc Corpus, quod videtis, manducaturi estis; et bibituri illum Sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum vobis commendavi; spiritualiter intellectum, vivificabit vos*². *Sicut secundum quemdam modum, Sacramentum corporis Christi, Corpus Christi est: ita Sacramentum fidei, Fides est*³. *Nisi manducaveritis carnem Filli Homini: facinus, vel flagitium videtur jubere, figura est ergo*⁴. *Nec dubitavit dicere, Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui*⁵. Végezetre, szent Ágoston nem csak azt mongya, hogy a Christus testét senki egyéb nem eheti, hanem csak a ki ő tagja; de magyarázván, mint vészi ember a Christus testét, azt írja, hogy ehez fogat és hasat nem kel készíteni⁶; mert a ki hiszi, az észzi: *Quid paras ventrem et dentem? Crede, et manducasti*⁷.

FELELET. Hogy a Páterek mondásit igazán fejtegezzük, két dolgot kel eszünkben tartanunk: Elsőt, hogy mikor a régiek jelnek, figurának, emlekezetnek nevezik a sacramentomot, ezzel ki nem rekesztik a Christus testének valóságos vételét, a mint Sadeel megvallya: *Veteres sacra Symbola in Cæna proposita, appellant Signa, sed non nuda signa: ille enim simul nobis offertur, cujus mors et passio communicatur*. Azért a látható szín jele a Christus testének, vérének; de nem üres és pusztá jel, vagy emlekezet, hanem oly jel, melyben jelen vagyon a jegyeztetett testnek igazsága. Miképpen a tűzes nyelvek, *Actor. 2, 3.* és a galamb. *Matth. 3, 16.* jelei valának az elküldetett Sz. Léleknek; az ember Fiának jele, mely itélet-előtt meglátszik, *Matth. 24, 30.* a jelen-lévő bírót fogja jegyezni; a Messias születésének ismémentire a jászolban helyeztetett gyermeket adá jelül az angyal.⁸ A mely mannat Moyses

² Aug. in Psal. 98. in illud, Adorate scabellum.

³ Epi. 23. sub finem.

⁴ Tom. 3. li. 3. de Doctrina Christ. c. 16.

⁵ Tom. 6. lib. contr. Adimant. c. 12.

⁶ Lib. 21. Civit. c. 25. in fin.

⁷ Tract. 25. in Ioan. post med. l.

Sadeel, de Manducat. spiritali, c. 5. f. 125 et 127.

Idem coguntur dicere Calvinistæ, qui realiter sumi docent corpus Christi, licet non ore carnis.

⁸ Luc. 2, 12.

a frígy szekrényében megtarta¹, emlekezeti vala a pusztában-adott mannának; végezetre Christust az atyai természet figurájának² nevezi szent Pál; maga ő-benne azon isteni természet találta, mely az Atyában: hasonló-képpen tehát, midőn a Christus teste emlekezetinek vagy jelének neveztetik a sacramentom, azzal ki nem rekesztetik az Úrnk teste a szentségből; mert mind jele, mind emlekeztetője lehet az-is, a kiben jelen vagyon, a mi jegyeztetik. Ezen dologról így ír Calvinus: *Quod colligunt nonnulli, abesse Christum a Cæna, quoniam Memoria non nisi rei absentis sit, prompta est responsio: Secundum hanc rationem, qua Cæna est recordatio, Christum ab illa abesse, neque enim adest Christus visibiliter, neque oculis cernitur.* Másodikat azt kel eszünkbe vennünk, hogy sokszor valamiről olyat mond a szent Írás, mely egyéb-aránt nem fér és nem illik hozzá, hanem csak bizonyos határozott mód-szerént. Ezt szent Ágoston bizonyította. Mert midőn sz. Pál azt mongya, hogy a test és vér Isten országát nem bírja, és hogy lelki test léssen a feltámadásban; nem szól a testről állattya- és természeti-szerént, hanem a testnek halandó és fogyatkozott állapotjáról: *Caro secundum substantiam, possidebit regnum DEI; secundum corruptionem, non possidebit*³. Másut magyarázván szent Ágoston, mint mondotta Christus, hogy az Atya senkit nem ítél, azt írja, hogy nem az ítéletről, hanem az ítélet módgyáról kel azt érteni; úgy hogy az Atya látható ábrázatban nem ítél, mint Christus⁴. Ezen formán kel a szent Ágoston mondásit magyarázni, midőn azt írja, hogy nem azt a testét észszük, mellyet szemökkel láttak az apostolok, mert abban valami éktelenség volna: ezt általlyában a testről nem kel magyarázni; hanem a testnek olyan módon és formán-való-ételéről, minéműt gondoltak a Capernaiták: *Putabant, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, et daturus illis*⁵: mint-ha fel kellene rombolni, meg kellene rágni, testünk-ké kellene változtatni az Úr testét. Ezt Calvinus maga-is ezen formán magyarázza. Mert minek-utánna előhozta volna a szent Ágoston szavait; *Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis; ezt írja utánna: Negare noluit idem Corpus, quod in Sacrificium obtulit, in Cæna porrigi; sed manducationis modum notavit*⁶.

Továb, midőn szent Ágoston azt mongya, hogy az oltári szentség neminémű-képpen Úrnk teste, ki nem rekeszti az Úrnk testének jelen-létét. Mert szinte mint midőn másut azt írja, hogy

¹ Exo. 16, 32.² Hebr. 1, 3.
Colos. 1, 15.
Imago Dei.Calvin. 1. Cor.
11, 24. fin.

2.

1. Cor. 15, 44
et 50.³ Aug. epi. 156.
qu. 1. Et 11.
cont. Faust.
c. 7.
Ioan. 5, 22.⁴ Tract. 19. in
Ioan.⁵ Aug. in Ps.
98.⁶ Calv. 1. 4. c.
17, 34. sub
finem.

Aug. epist. 18. az ember lelki neminémű-képpen halhatatlan; *Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum, non enim omnimodo sicut DEUS, de quo dictum est, Solus habet immortalitatem*; ezzel a lelket halandóvá nem tészí: azon-képpen mikor azt írja, hogy neminémű-képpen Christus teste a sacramentom, ki nem rekeszti az Úrunk testének jelen-létét; hanem csak azt akarja, hogy nem oly formájú ez a jelen-létel, minémű szokott lenni egyéb testekben.

Vide supra,
fol. 260. II. k.

Végezetre, noha sok helyen taníttya szent Ágoston, hogy a gonoszak vészik az Úr testét; de a gyümölcsös, üdvösséges és lelki vételre-nézve igazán írja, hogy a gonoszak az Úr testét hasznoson nem vészik. Azt-is melléje veti, hogy ehez az ételhez nem kel fogat köszörűlni, hanem igaz hitet és tiszta szívet készíteni; mert ez lelki eledel, az-az, nem test táplálni-, hanem lélek vigasztalni-való; és a kiben igaz hit vagyon, mely a szeretet-által munkálkodik, az észí hasznoson a Christus testét. Olyan azért ez a szent Ágoston szava, mint mikor Christus azt mongya, *Misericordiam volo, et non sacrificium*; mert noha jó vólt az áldozat-is, de az irgalmasság kedvesb vólt: úgy az úr-vacsorának csak testi étele nem hasznos, ha lelki étel nincs együtt velle.

No. 3. Az érzékenségből és emberi okoskodásból erőtlenül bizonyítanak a Calvinisták.

Mint az Arianusok a Szent Háromság- és a Christus Isten-sége-ellen leg-színesben viaskodnak az emberi elmélkedésekkel: úgy a Calvinisták leg-inkáb emberi okoskodásokkal tántoríttják az egy-ügyű községet.

Hogy az emberi érzékenség ebben a sacramentomban haboz, nem csuda; mert a mí hitünknek sok egyéb dolgaiban-is könnyen megcsalatik. A ki Christust csak testi szemmel nézte a jászolban vagy a kereszt-fán, egyebet felőlle nem hihetett, hanem hogy olyan ember, mint mí: hogy pedig egyenlő istensége légyen az Atyával; hogy öröktül-fogva légyen, az érzékenségek vezérléséből senki nem tudhattya; mert miképpen mí-bennünk a lelket, úgy Christusban az istenséget testi szemmel senki nem láttya. A kereszt-ségben-való mosogatásról sem nagyot alít, a ki csak az érzékenséget követi, mely gyakorta e világi dolgokban-is megcsalatik, nem hogy az isteni dolgokat által-látna. De lássuk a nagy okos emberek okoskodásit.

Ut cum So-
lem judicat
bipedalem, etc.

I. Bizonyság: Ha a sacramentomban vagyon a Christus teste, vére, sok éktelen és illetlen dolgok következnek: tudni illik, hogy a Christus teste, vére gyakran földön hever; az oktalan állatok megészik iszszák, *etc.*

FELELET. I. Ezen formán bizonyították a pogányok, hogy Christus nem Isten; mert méltatlan és illetlen dolognak látszott, hogy Isten aszszonytúl szülessék és megölessék. Ezek emberi mód-szerént sokkal illetlenbek, hogy-sem a mit a sacramentomról emlegetnek. Mert a sacramentomban semmit nem szenved Christus, mikor a kenyér és bor színét tűzbe vetik vagy megtapodgyák a Calvinisták. Nem csak azért, hogy most immár a Christus teste dücsösséges, halhatatlan és terh-nélkül-való, mely tulajdonságokért a dücsőült testet a sz. Pál lelki testnek nevezi: de azért-is, hogy a Christus teste, *Modo indivisibili, impassibili, et spirituali* vagyon a sacramentomban. Azért igazán ír e képpen Erasmus: *DEUS, juxta naturam, non minus est in cloacis, quam in cælis; lædi tamen, et inquinari non potest: ita nec Corpus Domini glorificatum.* Vide Hierony. epi. 61. 1. Cor. 15, 43. Eras. præf. in Librum Algeri. ap. Cornelium, in 1. Cor. 11, 24.

II. Valamit méltatlannak ítélnék a Calvinisták a sacramentomban, azt Christus e földön-létében mind elszenvedte érettünk, és nem úgy mint a sacramentomban, hanem fájdalommal és kín-szenvedéssel. Véré a hóhérok kiöntötték a földre, mikor ostorozták és megfeszítették; az ő szent testére úgy reá szállott a légy, a szúnyog, a balha, mint a miénkre, és kiszítták szent véré; mert a büntül megválva mindenben hasonló volt hozzánk. Mit csudálad tehát, ha most fájdalom- és szenvedés-nélkül azt mí-érettünk eltűri, a mit ez-előtt fájdalommal szenvedett? III. Efféle dolgokat, mellyeket az emberi szelesség illetleneknek ítél, a régi szentek isteni szeretetre gerjesztő eszteneknek tartottak: *Inde contra DEUM homo scandalum sumsit, unde ei amplius debitor fieri debuit. Nam tanto DEUS ab hominibus dignius honorandus est, quanto pro hominibus et indigna suscepit¹. Si DEO indigna, hominibus necessaria; ita jam DEO digna, quia nihil tam dignum DEO, quam salus hominis². Sz. Jeronimus: Quanto sunt humiliora quæ pro me passus est Christus, tanto plus illi debeo³.*

II. Bizonyság: Nem lehetséges, hogy azon egy test sok helyen légyen: *In pluribus locis simul poni Corpus, absurdum est⁴. Unumquodque esse oportet, qua a DEO lege et conditione creatum est. Ea vero est Carnis conditio, ut uno certoque loco constet⁵.*

¹ Greg. Hom. 6. in Evang.

² Tertull. 2. contra Marcionem, c. 27.

³ Hieron. cont. Helvid. sub finem.

⁴ Calv. li. 4. c. 17. n. 19.

⁵ Ibid. n. 24.

FELELET. Mongyák ezt a Calvinisták, de *theologicè* semmivel nem bizonyíthatják. E világi filosofiával pedig nem szabad az Isten hatalmasságát mérni; mert a természet okoskodása, magán, arrúl tehet ítéletet, a mit a természet alkothat; nem a természet-felett-való dolgokrúl. Az újítók azért semmi színnel nem bizonyíthatják, hogy Istennek mindenható ereje egy testet sok helyre nem tehet egyszer s mind; mert Isten ennél nagyobb és nehezebb dolgokat cselekedett a természet folyása-ellen, mint ennek-előtte sok példákkal megmutatók.

Azt igen méltó eszünkbe vennünk, hogy valaminémű okoskodással bizonyítják a Calvinisták, hogy egy test több helyen nem lehet: ugyan-azon bizonyságok, ha helyesek, azt-is megmutatják, hogy az Isten mindenütt jelen nem lehet. Erre-nézve Conradus Vorstius nyilván vítattya, hogy az Isten egy; és ezokon egy helynél többön nem lehet; azért csak az égben vagyon.

Mí azt sok jelenségekkel állathatjuk, hogy az Isten ereje egy testet egyszer s mind sok helyekre tehet: I. CHRISTUS menybe ment és ott marad világ végéig¹: mindazáltal azt olvassuk, hogy menybe-menete-után a földön látta őtet sz. Pál; mert nem csak azt mongya a sz. Írás, hogy Pál-mellé állott Úrunk, *Assistens ei Dominus*²: de azt-is, hogy, *Apparuit ei in VIA, Actor. 9, 17 et 27*³; az úton jelent-meg néki és oly közel, hogy, *Vidit Justum; audivit vocem ex ore ejus*⁴; szemével látta, és szájából-való szavát hallotta. Ennek-felette, ha sz. Pál az égben látta Urunkat, miért kellett kérdezni, ki légyen⁵? De azért kérdetta, kicsoda? mert az úton oly közel vólt Christus, a honnan Pálnak szeme világát elvehette teste fényessége, és a honnan meghalhatta az Úrunk szóllását. Ebből kitettség, hogy Christus egyszer s mind menyben és földön vólt. Hasonló jelenésrúl emlekezik sz. Ambrus⁶ és Egesippus, mikor Úrunk sz. Péter-eleibe méne Román-kivül és azt mondá néki, hogy Romába mégyen ismét felfeszíttetni. II. Arany-szájú sz. János⁷, sz. Ambrus⁸, Theodoretus, Theofilactus, Oecumenius, Haymo, Primasius és Remigius azt írják, hogy azon Christus éppen és tellyesen jelen vagyon mindenütt, valahol a szent áldozat szolgáltatik. Cyrillus, *lib. 12. in Joan. c. 32.* Nissenus, *Oratione Catechetica, c. 37.* a több régi Atyákkal egyetemben ugyan-ezent erőssítik. III. A keresztyén hitnek ennél nehezebb ágazati vannak: mindazáltal megfogjuk és kötjük az emberi eszeskedések csavargásit effélékben. Mert nehezebb meg-

Res una in pluribus locis esse potest.
¹ Acto. 3, 21.

² Acto. 23, 11.

³ In Via vidit Dominum.

⁴ Acto. 22, 14.

⁵ Acto. 9, 5.

⁶ Ambr. Orati:

de Traden.

Basilicis. Eges-

sip. li. 3, de

Excid. Ierosol.

⁷ Relatus

supra, fol. 400.

II. k.

⁸ Initio, c. 10.

ad Hebr.

érteni, miképpen lehessen egy természet három személyben; vagy két természet egy személyben, hogy-sem egy testnek sok helyeken-való jelen-létét. Ha azért a súlyosb dologban nem hadgyuk piszkálni okoskodásunkat: mi az oka, hogy az isteni hatalmasságot meg akarjuk határozni ebben a kisebb dologban? IV. Valami akadályt talál az emberi okosság az egy testnek sok helyen-való állatásában, mind azok sem elégségesek arra, hogy az Istennek mindenható hatalmasságát e dologban fogyatkozottnak ítélhessük. Mert miképpen a tellyes istenség jelen vagy on az egész világnak minden részeiben, de azzal az ő egysége fel nem bontatik: azonképpen a test egysége sem füg a helynek egységétől. Ennekfelette az ember lelke eldarabolhatatlan; és minden tagokat, valamellyeknek elevenséget ad, éppen informállya, jelen-létével éleszti, a mint a világi bölcssek sem tagadgyák: *Anima singulis sui corporis partibus tota praesto est; cum tota sentit in singulis, nec minor est pars ejus in digito, et major in brachio, sicut ipse digitus brachio minor est; sed ubique tanta, quia ubique tota est.* Ha azért a természet folyásában egy lélek sok különböző, és egymástól távúl-lévő tagokban lehet: ki tart ellent benne, hogy az Isten ereje természet-felett a testet egyszer s mind sok helyre ne vihesse? Vallyon az Istennek oly hatalma nincs-e, hogy a természet erejét és tehetségét meghaladgya?

Augu. tom. 6.
contra Epist.
Fundam. c. 16.

Vide supra,
fol. 58, 59.

III. Bizonyosság: A testnek bizonyos helyt kel foglalni. Azért mongya sz. Ágoston; *Spatia tolle corporibus, et non erunt.* Tehát egy morsányi kenyér színben éppen és tellyesen a Christus teste nem lehet.

Aug. epi. 57.

FELELET. Hogy a nagy testet kicsiny helyre ne tehesse Isten, theologie senki meg nem bizonyíthattya. Az emberi okosságból sincs ennek erőssége. Christus szava, hogy embereknél lehetetlen, Istentől lehetséges, a nagy tevének tő-fokon által-menése. Tudom, hogy Calvinus, a tevéen hajó-kötelet, és nem ama goromba oktalan-állatot érti: *Cameli nomine, Funem nauticum potius, quam belluam notari arbitror.* De Beza igazán írja, hogy amaz otromba barmot kel a tevéen érteni: *Camelum significare Rudentem, seu Funem nauticum, non reperio ulla Scriptoris idonei autoritate confirmatum, sed et Syrus interpres, de Camelo animali interpretatur*¹. Másut azt írja Beza, hogy Istentől meglehet, hogy a nagy teve oly kicsiny légyen, hogy egy tő-fokon által mennyen: *Ex Camelo majore, minorem efficere DEUS extra ordinem potest, ut tumore*

Calv. Matt.
19, 24.

¹ Beza, ibid.
Quidquid intelligas Camelum, Christ. loquitur de re apud homines impossibili.

deposito, per acus foramen facillime pertranseat; Beza, *in Luc. c. 10, 27*. Az emberi okosság-is arra viszen, hogy ha a természet erejéből azon-egy állat néha nagyobb, néha kisebb helyt foglalhat, az Isten ereje ezt könnyebben véghez viheti. Egy darab jeget tégy a fazék fenekére; noha csak félig sem tölti a fazekat, de ha megolvad és felforr, úgy megtölti, hogy sok kiforr belőle; ismét meghidegvén a víz, félig sem marad a fazék. Egy darabcsa temjén, ha tűzre tétetik, az egész házat bétölti füstivel. A tűkörnek akár-mely apró töredéke éppen az egész embert kiábrázza nem különben, mint az egész tűkör. Mit csudálad tehát, ha a kis ostiátska magában foglalja éppen a Christus testét?

¹ Vide supra, fol. 702, 108. et seq. II. k.

Sz. Ágoston az elő-hozott szókkal csak azt mongya¹, hogy a mely test sohúlt nincsen, az ugyan nincsen. Mí pedig azt nem mongyuk, hogy a Christus teste sohúlt nem vólna.

IV. Bizonyosság: Ama szók, *Ez az én testem*, sacramentalis ígék. Tehát *figurate* kel azokat érteni, és nem tulajdon jegyzésökben².

² Calv. 1. 4. c. 17, 20.

FELELET. Semmi színe és tettetes erőssége nincs ennek a consequentiának. Mert ezen formán azt-is állathatnák az újítók, hogy a keresztségben a vízen és a mosáson mást kel valamit érteni. Az ó testamentomi sacramentomokat-is, úgy-mint a környűl-metélést és húsvéti bárányt, ezen formán figurák ráamájára vonhatnók.

³ Per Synecdochē, dicitur Corpus Christi frangi, teri, quia species franguntur. Valentia, 3. par. disp. 6. quæst. 4. punct. 3. Vide infr. hoc li. c. 6, 3. n. 1. arg. 2.

Végezetre: A Christus testének jelen-létéből semmi éktelenség nem következik. Mert fel nem daraboltatik a halhatatlan, és immár szenvedhetetlen test, mikor a kenyér színe eltöretik³; hanem éppen marad a kenyér színének minden részeiben. Meg sem emésztetik, hogy fél-félé vetődnek; hanem miképpen az ember újának külső részetskéjében jelen-lévén a lélek, ha valaki azt az ízetskét elmettszi, sem el nem romlik, sem hátra nem mász a lélek, hogy kétszeres légyen a más ízben, hanem csak megszűnik az elmettszett ízben lenni: azon-képpen a Christus teste csak addig vagyon a kenyér színe-alatt, míg a külső jelek derék-képpen el nem változnak; azután megszűnik ott lenni, ide s tova-való mozdulás-nélkül, miképpen mondám, hogy a lélek megszűnik az elmettszett részben.

Az-is gorombaság, a mit némely paraszt Calvinisták rebesgetnek, hogy ez-ideig elkölt vólna a CHRISTUS teste, ha oly nagy lett vólna-is, mint a Fáttra. Mert egy az, hogy a CHRISTUS teste meg nem emésztetik, mint a testi étedel. Más az, hogy a mely Isten öt-ezer embert megelégtívén, tizen-két kosár morsalékot ma-

rasztott az öt kenyerekséből¹; és a pusztában úgy megelégtette, a kik keveset szedtek a mannában, mint a kik sokat győjtöttek; végezetre a ki az özvegy-aszszony lisztit és olajotskáját fogyasztás-nélkül megtartotta²: könnyen az Úrunk szent testét éppen megtarthatta. Mind ezekből megérthettyük, mely mód-nélkül cselekesznek a Calvinisták, midőn az Úrunk teste árnyékán és jelen kapdosván, annak valóságát elvesztik; és mint Michol Dávid-helyett egy tőke képet vete a sidók-eleibe³; úgy ezek a Christus teste és vére-helyett darab kenyérral és pohár borral akarják tölteni torkát az egy-ügyű községnek.

Nem említem némely Calvinisták marczonaságit*, úgy-mint mikor Perkinsus azt forgattya, hogy, ha a Christus teste jelen vólna, gyilkosok és ember-öldöklők lennének, a kik ezt megennék⁴. Más észes azt beszéli, hogy bőjtben nem vólna szabad áldozni; mert a hús étellel felbontatnék a bőjt⁵. Ezekre nem méltó felelni, mivel nem harcra rendelt bizonyságok, hanem kaczagásra gondolt trágárságok.

¹ Matt. 14, 9.
Exod. 16, 18.

² 3. Reg. 17,
14, 16.

³ 1. Reg. 19,
13.

⁴ Ca holic
Reformati,
Controv. 10.
⁵ Anonymus,
cont. Machia-
vellum.

MÁSODIK RÉSZE.

A Christus teste, extra usum, jelen vagyon a sacramentomban.

Noha a Lutheristák velünk-együtt a Calvinisták-ellen azt taníttják, hogy a Christus teste völta-képpen jelen vagyon a sacramentomban: mindazáltal a jelen-létel módgyában nem csak velünk ellenkeznek, de magok-közöt-is meghasonlottak.

Némellyek közzüllök azt vítattják, hogy a CHRISTUS teste csak akkor vagyon a sacramentomban, mikor ember magához vészi és él velle. Mely dologról imígyen emlekezik Schlüsselburgius: *Durablem præsentiam Corporis Christi, extra usum in elementis, damnamus*. Ezt azért gondolák, hogy a romai Anyaszentegyházat színesben gyalázhassák bálványozással, mint-ha kenyeret imádna, midőn a sacramentomot böcsüllí. Ennek a vélekedésnek fundamentoma csak az, hogy azok szükségesek az Úr vacsorájához, mellyeket Úrunk parancsolt szent ígével, midőn ezt a sacramentomot szerzette. Úrunk pedig azt-is parancsolta, hogy vegyük, együk,

Schlüsselb. 1. 1.
Theol. Calv.
art. 28. f. 158.

* Marczonaság = gyerekeskedés, futilitas, ineptiæ.

az-az élyünk az ő-tólle készítettét étellel. Tehát ez-is szükséges a sacramentom tellyességéhez. Ugyan-is nem egyéb végre készítettét ez a nagy vacsora, hanem hogy élyünk vélle. Miképpen azért a keresztség és a töb sacramentomok csak akkor viselnek sacramentom nevet, midőn élünk véllek: azon-képpen kel az Úr vacsorája-felől elmélkedni.

A romai Anyaszentegyház azt taníttya, hogy az Úrunk testét nem a sacramentommal élő ember torkának ereje, hanem a Christus igéjének hathatósága állattya a szentségben. Azért mihent a Christus igéje reá-mondatik a kenyérre, ottan jelen vagyon a Christus teste, akár élyen valaki azzal, akár ne. Bizonyíttyuk ezt

Concilium Tri-
dentin. Session.
13. Can. 4.

I. A Christus rendeléséből. Minek-előtte az apostolok ennének vagy a pohárból innának, az-előtt mondá Christus, *Ez az én testem, ez az én vérem*. Ezek a Christus szavai igazak voltak, mikor kimondattak, az-az, minek-előtte az apostolok élnének a sacramentommal. Tehát akkor immár az ő teste jelen volt; noha az-után éltek az apostolok a megkészített étellel.

A bizonyság ereje hogy jobban kitéssék, két dolgot kel eszünkbe vennünk. Elsőt: hogy ezekkel a szókkal, *EZ AZ ÉN TESTEM*, nem valami jövendő üdöre-néző ígéteret, vagy bizonyos ok-alat-való fogadást tett Christus; *Non erat promissio, sed assertio*. Mert az ígéteretek, *per verba Futuri, non Præsentis temporis, fiunt*, jövendőre-néző szókkal tétetnek; mivel az ígéteret-is jövendő adományról szokott lenni. Nem mongya azért Christus: *Ez lészen én testem*, ha éltek vélle; hanem jelen-való üdöre-néző szókkal mongya: *EZ AZ ÉN TESTEM*. Következik tehát az Úrunk szavainak igazságából, hogy akkor, a mikor ezt mondotta, az-az, minek-előtte az apostolok ennének és egy-más-után azon egy pohárból innának, jelen volt a Christus teste, vére. Másodikat: hogy a Lutheristák a Christus testének jelen-létét ezekből a szókból bizonyíttyák, *EZ AZ ÉN TESTEM*. Ha azért ezek igazságára kívántatik, hogy jelen légyen a Christus teste: minden bizonyal akkor kel jelen lenni, mikor ezek a szók kimondatnak. Mert ha akkor jelen nem volt a Christus teste, midőn Úrunk elvégezte az ő szent ígéjét: ezekből a szókból ki nem hozhatni, hogy az-után üdő-jártában jelen kellett lenni. Örömet-is érteném, ki adta a Lutheristák szájának azt a hatalmat, hogy a mit véghez nem vihet az Úrunk szava, azt megszerezze az ő torkok?

II. Az új testamentom sacramentominak mi-vóltával ellenkezik az újítók vallása. Mert a sacramentomot Christus szavai szerzik,

mint kitettség ama közönséges mondásból, melyet az ellenkezők-is javallanak; *Accedit verbum ad Elementum, et fit Sacramentum.* Aug. Tractat. 80. in Ioan. Ennek-felette a Christus papi-fejedelemségének cselekedete a sacramentom-rendelés, mely-által megszenteli az ő juhait. Azért nem az szerzi vagy cselekeszi a keresztséget, a kit megkeresztelnek; hanem CHRISTUS az egyházi szolgálta-által. De ha az étel szerzené a sacramentomot; nem Christus, hanem az évő ember szerzené. *Ergo, etc.*

III. A régi szentek azt taníttyák, hogy az Úr testét kezekbe vészik, oltárra tészik¹; és a mint sz. Jeronymus szól, kosárotskában hordozzák az emberek². Azt-is írják, hogy ezt a sacramentomot először imádgya, a ki venni akarja³. Ennek-felette sz. Ambrus szavait hallók, melyekben azt mongya, hogy a Christus ígéjének áldásával szereztetik ez a sacramentom⁴. Ugyan-ezent írja Irenæus és Jeronimus: *Quando mixtus Calix, et fractus Panis percipit verbum DEI, fit Eucharistia Corporis et sanguinis Christi*⁵. *De his* (Clericis,) *absit ut quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi Corpus sacro ore conficiunt*⁶. Sz. Ágoston-túl-is azt hallók, hogy a mí kenyereink, *certa consecratione mysticus fit*⁷. Továb, Calvinus sem tagadgya, hogy a régiek az oltári szentséget böcsülletes helyen mászorra tartották, hogy szükség idején betegekhez vihetnék⁸, mint megtettség a nicæai első győlekezettől és a Serapion historiajából⁹. Ki midőn halálán volna, egykor eszére jővén, noha éjjel vala, a paphoz küldé, hogy hozzája jőne. De mivel a pap hozzá nem mehte betegsége-miatt, *Puero exiguam partem Eucharistiae dedit, præcipiens, ut eam madefactam, in os Senis infunderet.* Ezt Eusebius az alexandriai Dienes püspök írásából hozza-elő¹⁰. Az-is régi szokás vólt az Ecclesiában, hogy a mely püspökök egyet értettek, egy-másnak küldötték az eucharistiát, miképpen Eusebius, *lib. 5. c. 24.* a szent Irenæus leveléből előhossa: *Anicetus, Pius, Hyginus, Telesforus, Sixtus, Episcopis Eucharistiam miserunt.* Szent Ambrus írja, hogy Satirus egy drága edényben nyakára függesztette a sacramentomot, melynek ereje a tengeri hajó-törés-után megszabadította őtet¹¹. Végezetre nem csak Cyrillus, kit ez-előtt említünk¹², de Tertullianus-is azt írja, hogy az úr-vacsorának egy morsáját sem hadgyák elhüllani a hívek: *Eucharistice Sacramentum, etiam antelucanis cætibus sumimus: Calicis, aut Panis nostri aliquid decuti in terram, anxie patimur*¹³. Annak-okáért, midőn valami megmaradott a községtől a sacramen-

¹ Supr. fol. 399. II. k.² Supr. fol. 400. II. k. initio.³ Supr. fol. 399. II. k. n. 3.⁴ Supr. fol. 400. II. k.⁵ Iren. li. 5. c. 2. n. 11.⁶ Hieron. epi. 1. ad Helidor. eap. 7.

Vide epist. 85. ad Evagrium.

⁷ Supr. fol. 264. II. k.

ex li. 20. cont. Faustum. Et ex Serm. 28. de

Verb. Domini.

⁸ Supr. fol. 229⁹ Can. 18. inter Arabicos Pisan. Refertur

dist. 93. c. 14.

¹⁰ Euseb. li. 6. c. 44. alias 36.

Niceph. lib. 8. c. 6.

¹¹ Ambr. to. 3. in obitum Satyri. circa med.¹² Supr. f. 399. II. k.¹³ Tertull. de Corona militis, c. 6.

tomban, régi szokás volt a costanczinápolyi Ecclesiában, hogy apró gyermekeknek osztogatták. Fel-is jegyzi Evagrius, *Libr. 4. c. 35.* Niceforus, *Lib. 17. c. 25.* minémű csuda történt, midőn egy sidó gyermek a keresztyén gyermekekkel-együtt a sacramentomban részesült. Ezek a *Primitiva Ecclesia* szokási merő babonák, hiuságok, bálványozások voltak, ha az úr-vacsora vétele-előtt pusztá kenyér vagon a sacramentomban.

Meddig marad a Christus teste a kenyér színe-alatt, künyű megmagyarázni. Mert mint mikor az Isten vagy angyal külső látható jelenéssel a profetáknak és patriarkáknak megjelent; midőn a galamb és tűzes nyelvek hasonlatosságában láttszott a Szent Lélek, mind addig kivált-képpen-való móddal jelen volt az Isten, és őtet abban a jelben imádták, valamíg a külső jel és látható ábrázat tartott: azon-képpen valamíg tart a kenyér és bor színe, addig jelen vagon a Christus teste. Mert minek-utánna Christus a kenyér és bor színét jelen-lévő testének vérének jelévé tette; megcsalna, ha a színek helyén maradván, az ő teste ott nem volna. Azért itt vagon helye annak, a mit Calvinus monda: *Nisi quis fallacem vocare DEUM velit, inane ab ipso symbolum proponi, nunquam dicere audeat.*

Quando desinit esse sub specie Christi Corpus.

Calv. II. 4. c. 17. n. 10.

Az ellenkedők fundamentomát künyű felforgatni. Úrunk a keresztségről szólván, azt parancsolá az apostoloknak, hogy az egész világra mennyenek és kereszteljenek¹. Ha ki ebből a keresztséghez szükségesnek vitatná, hogy e világot befussa, a ki keresztelni akar; mint-ha nem igazán keresztelne, a ki soha ki nem ment honnyából; vagy ha ki azt mondaná, hogy tizenkettőnél sem töbnek, sem kevésbnek nem szabad azoknak lenni, kiknek az úr-vacsora osztogattassék; mivel Úrunk azt hagyá, hogy azt mívellyük, a mit ő cselekedett, ő pedig csak tizenkettőnek osztogatta a sacramentomot: ez illyen agya-fúrtságokat vallyon jóvá hadnák-e az ellenkezők? Vallyon nem azt felelnék-e ezekre, hogy nem tartoznak mind azok a sacramentom természetéhez és mi-vóltához, a mellyekről az ő első rendelkezben emlekezet vagon? Ugyan-ezent felellyék magoknak mí képünkben, és fejtve marad patvarkodások. Nem tagadom azért, hogy a végre rendelte Úrunk a vég-vacsorát, hogy éllyünk véle; de miképpen mí-közöttünk a végre készítnek ebédet, hogy együnk benne, mindazáltal az étel-előtt elkészítik az étket: azon-képpen ez a lelki eledel megkészül eléb a Christus igéje-által, és az-után

¹ Mar. 16, 13.

részesülünk benne. A több sacramentomokhoz a minémű igék rendeltettek¹, megmutatják, hogy azok csak actioban, emberi cselekedetekben állanak, és afféle cselekedetek-nélkül nem lehetnek. De az oltári szentséget a minémű igék szerzik², nem jegyzik az Úr teste vételét, hanem csak az ő jelen-létét. Azért a sacramentokról nem egy-máshoz-való hasonlatosságból, hanem a szerző igék erejéből és a sacramentom mi-vóltából kel ítéletet tenni.

¹ Ego te Baptizo, Absolvo, Ungo, etc.
² Hoc est Corpus meum.

HARMADIK RÉSZE.

A Christus teste mindenütt jelen nincsen.

1. Az Ubiquisták vallása mi legyen.

A mely Lutheristák a *Liber Concordiæ*-ra esküdtek, más útra indulnak. Azt beszélnek, hogy Christus azért adhattya igaz testét a sacramentomban, mert az isteni személlyel való eggyesülés-által oly méltóságra vagy majestásra emeltetett emberi természete, hogy mindenható, minden-tudó és mindenütt jelen-lévő; mert ezek az isteni tulajdonságok az isteni személlyel-eggyütt közöltettek a Christus emberségével. Azért nem a vég-vacsorán mondatott igék szerzik a Christus testének jelen-létét, hanem ez a méltóság. E mellé két dolgot vetnek: Elsőt, hogy noha mindenütt jelen vagy a Christus teste; de azért csak ott neveztetik sacramentomnak, a hol a Christus rendelése-szerént élnek véle. Másodikat, hogy noha a Christus teste fogantatáskor vette ezeket az isteni méltóságokat; de nem úgy vette, mint az istenségben vannak; mert az istenséghez természet-szerént illenek, az emberi természethez csak közöltetésből. Annak-okaért, Christus mikor akarta, ezeket az isteni méltóságokat az ő emberségében megüressítette. Mind ezeket taníttya a *Liber Concordiæ*, ilyen szókkal: *Præsentiam Corporis et Sanguinis Christi in Cæna, non efficit ullius hominis vel verbum, vel opus, sive promuntiatio Ministri, sive manducatio*³. *In persona Christi, duæ sunt distinctæ naturæ, Divina et Humana: et hæc nunquam separantur, vel confunduntur, unius enim proprietates essentielles, nunquam alterius naturæ proprietates essentielles efficiuntur*⁴. *Assumpta humana natura, non tantum proprietates suas essentielles retinet, sed per unionem personalem exaltata*

³ Solida Repet. art. 7. f. 712.
Et Epitome, Art. controuv. art. 7. f. 571.
⁴ Fol. 726.

¹ Fol. 727. *est ad dexteram Majestatis et potentiae*¹. *Hanc Majestatem, Christus*
² Fol. 728. *tum accepit, cum in utero matris conciperetur*². *In statu tamen*
humiliationis, eam secreto habuit; neque semper, sed quoties ipsi
³ Fol. 731. et *visum, usurpavit. Jam vero, postquam caelos ascendit; UBIQUE, non*
579. art. 11. *tantum ut DEUS, verum etiam ut Homo, praesens dominatur*³. *Inde*
⁴ Fol. 580. *Cæna praesens distribuere potest*⁴. *Nihil tamen habet rationem*
ar. 12. *Sacramenti, extra usum a Christo institutum*⁵. Ebből kitettség,
⁵ Fol. 715. hogy a Concordisták vallása-szerént a sacramentom arra nem
szükséges, hogy a Christus teste jelen légyen és vétethessék.
Mert ha a sacramentom-előtt szinte úgy jelen vólt a Christus
teste a kenyérben, mint ennek-utánna sacramentommá lészén a
kenyér: tehát a sacramentom sem szerző, sem szükséges a Christus
testének jelen-létére. Azért a sacramentom erejével semmi egyéb
nem szereztetik a kenyérben, hanem csak az, hogy, *Sit signum*,
jele légyen a Christus testének. És így a Lutheristák eggyet
értének Zvingliussal abban, hogy a sacramentom csak azt szerzi
a kenyérben, hogy jel légyen.

2. A romai Ecclesia tanítása megbizonyíttatik.

Ezt az ubiquitást csuda, mely gyalázatosan csúfollják a
Calvinisták; és nyilván írják, hogy sokkal túrhetőb ennél a
Calv. 1. 4. c. Pápisták vallása: *Papistarum tolerabilior, vel saltem magis vere-*
17. nu. 30. *cunda est doctrina, quam qui dicunt; Ubicumque est divinitas*
Christi, illic esse et Carnem, quæ ab illa separari nequit. Béza
Beza, epist. 1. tovább mégyen és e képpen ír: *Ubiquitatis dogma, quod ad Christi*
Theolog. *naturas attinet, prorsus Nestorianum; quod ad eorumdem Idiomata*
spectat, penitus Eutychianum est. Másutt az ubiquista tanítókrúl így
Idem, epi. 70. szóll: *Hæc hominum monstra, diutius feret Germania? Nam hæc*
Theol. *una, pro Papistici Cleri Tyrannide, qui tamen aliquam saltem*
antiquitatis et dignitatis speciem habuit, istorum indignissimorum
hominum jugum, ullro subire non recusat.

Ez-ellen az újonnan gondolt vélekedés-ellen három rend-béli
bizonytságot támasztok:

Első bizonytság: Azért gondolták a Lutheristák ezt az újságot,
hogy a Calvinisták-ellen színesben óltalmazhassák a Christus
testének valóságos jelen-létét a sacramentomban. Maga, ha helyén
marad az ő elmélkedések, nem csak elrontatik a sacramentom

természeti, de a Christus testének ételétül-is megfosztatunk. Mert ha az Íge testesülése-által mindenütt jelen vagy on a Christus teste, és azért részesülünk ebben: következik, I. Hogy nem csak a kenyér és bor színe-alatt, hanem minden eledelben szinte úgy észszük a Christus testét, mint az úr-vacsorában; és a Manichæus fabulája-szerént, *In escis omnibus Christus apponitur*. Mire-való tehát a sacramentom és az egyházi személy szolgálattya? Mire-való a Christus institúciója és ígéje, ha ezek-nélkül minden káposztás-húsban úgy jelen vagy on a Christus teste; és úgy észzed-azt, mint a sacramentomban? II. Hogy nem csak a pogányok, de minden oktalan barmok úgy észzik a Christus testét, mint a Lutheristák a sacramentomban; mert az ubiquitas erejével a barmok eledelében szinte úgy jelen vagy on a Christus teste, mint a Lutheristák sacramentomában. III. Hogy ha Christus a vég-vacsorát nem rendelte volna-is a kenyér és bor színe-alatt, szinte úgy ennők innók a Christus testét, vérét, mint most; mivel a testesülés ereje-által szinte úgy jelen volna a Christus teste, vére, mint most. IV. Az ubiquitásból nem hogy a Christus testének valóságos étele következne; de sőt nyilván következik, hogy az úr-vacsorában nem észszük a Christus testét; mert a mit megészünk, annak az asztaltúl kezünkbe, kezünkéből szánkba, szájunkból gyomrunkba kel menni. De ha a Christus teste mindenütt vagy on, lehetetlen, hogy egy helyből másba mennyen. És ebből bizonyítjuk, hogy Isten egy helyről másra nem mozdúlhat; noha mozognak és egy helyről másba mennek a teremtett-állatok, mellyekben jelen vagy on az istenség. Ha azért, *Motus localis*, egy helyről másba-való mozdulás kivántatik az igaz ételhez: bizonyos hogy, miképpen az isteni természetet meg nem ehetjük, noha jelen vagy on a kenyérben mellyet észünk: úgy a Christus testét senki nem észzi, ha ez mindenütt vagy on; mert sehová nem mehet, a ki mindenütt jelen vagy on. V. Elhitték az Ubiquisták, hogy az ő kenyerekben vagy on Christus: mindazáltal nem akarják, hogy őtet imádjuk a sacramentomban; sőt bálványozóknak nevezik, a kik Christust imádják a sacramentomban; maga hiszem parancsolatunk vagy on arról, hogy Úrunkat Istenünket imádjuk. Ha azért a kenyér színe-alatt vagy on a mí Úrunk, ott-is imádhattuk őtet, miképpen a magusok a jászolban, a megigazúlt tolvaj a kereszt-fán imádták Christust. Senki nem orczázá pedig ezeket; noha Christus nem a végre feszítettett a keresztre, hogy ott imádtassék, hanem hogy mí-éret-

Aug. 20. cont.
 Faustum, c. 13.
 Supr. fol. 264.
 II. k.

Non Panis, aut
 ejus acciden-
 tia, sed Chris-
 tus adoratur.

Ita Schlüsselburg. relatus. fol. 851.

tünk eleget tégyen. VI. Noha azt vátattyák az Ubiquisták, hogy Christus embersége-szerént mindenütt vagy on: de azt-is melléje vetik sokan, hogy az Úr vacsorájában, *Extra usum*, a véllé-való élésnek-előtte nem találtatik az Úr teste. Mely két mondások egybe nem illenek; mert lehetetlen, hogy a ki mindenütt jelen vagy on, az oltáron-lévő kenyér színében jelen ne légyen.

MÁSODIK bizonyság: Nyilván-való, hogy a Christus emberi természeté mindenütt jelen nincsen az isteni személyel-való egyesülésnek erejével: I. Mert Christus azt mondotta, hogy nem volt

¹ Ioan. 11, 15.

² Mar. 16, 6. Simile, Ioan. 6, 24. Qui non est Hic et Ibi, non est ubique.

ott, mikor meghólt Lázár; *Non eram ibi*¹. Az angyal-is azt mondta Christusról: *Surrexit, non est hic*². Ő-maga Christus azt mondotta tanítványinak: *Surgite, eamus hinc*; *Joan. 14, 31*. Menyünk-el innen. A ki valahonnan elmégyen, ott nem marad, a honnan elmégyen. A ki valami módon valahol jelen vagy on, igazán azt nem mondhatni felőlle általlyában hogy ott nincsen. Azért noha Isten nincs itt, *Localiter circumscriptive*, láthatójúl és helytúl környékezve: de azért igazán nem mondhatni, hogy Isten itt nincsen. Azon-képpen, noha a Lutheristák vallása-szerént a Christus teste nincs a sacramentomban, *localiter, more corporum*, a több testek helyezése-szerént: de azért nem merik általlyában mondani, hogy a Christus teste nincs a sacramentomban. Mert a dialecticusok mondása-szerént, a tagadó íge, ha meg nem határoztatik a mondásban, minden-képpen tagadgya, a mit tagad. Ebből következik, hogy ha a Christus embersége mindenütt jelen vagy on, a hol az isteni személy vagy on: szinte mint az isteni személyről és az istenségről azt nem mondhattjuk, hogy itt vagy amott nincsen; úgy a Christus emberségéről sem mondhatnók, hogy itt vagy amott nincsen, vagy nem vólt. II. A ki mindenütt jelen vagy on, arról nem mondhattjuk, hogy imide vagy amoda mégyen, mint az istenség példája nyilván megtaníttya, mely, noha mibennünk vagy on, de mikor mí mozdúlunk és egy helyből másba megyünk, meg nem mozdúl, helyt nem változtat, másuvá nem mégyen; mert mindenütt jelen vagy on; és senki oda nem mégyen, a hol vagy on; sem onnan el nem mégyen, a hol marad. Mivel azért a szent Írásban számtalanszor olvassuk, hogy Christus imide ment vagy amoda: világosan kitettség, hogy embersége-szerént mindenütt nem vólt. III. Ha emberi természeté Christusnak mindenütt vólt az Ígével-való egyesülés-által: következik, hogy a Credo ágazati, mellyek Christus Úrunkról vannak, csak nem mind

Metaphorice dicit: Deus descendere, Gen. 18, 20.

meghamissíttatnak. Mert ha az Igével-való egyesülés-által mindenütt volt a Christus embersége: tehát születése-előtt a Szűz méhekívül volt, és születése-után a Szűz méhében maradt; koporsóban maradt feltámadása-után, sőt halála-előtt-is ott volt; menybemenvén, földön maradt; és menyben volt, minek-előtte oda menne: azon-képpen pokolban volt, minek-előtte oda menne. És így nem született igazán a Szűztől; nem szállott poklokra; nem ment menyországba: hanem mind születése, keresztre-függesztése, menybemenetele csak szín-mutatás volt, mert az igaz születés hely változtatás-nélkül nem lehet: helyt pedig nem változtathat, a ki mindenütt jelen vagyon.

HARMADIK bizonyág: Az isteni személynek emberi természettel-való egyesüléséből nem következik, hogy az emberi természethez illenek az isteni tulajdonságok, és ezek az emberi természetről igazán mondathassanak. I. Mert ha az isteni személlyel-együtt emberi természetnek közöltetnék a mindenhatóság vagy mindenüt-valóság; úgy hogy az emberi természet mindenüt-való lenne: tehát azon formán a több isteni tulajdonságok, úgy-mint az örökkévalóság, halhatatlanság, véghetetlenség, részből-állatlanság; egy szóval az istenség úgy közöltetnék az emberi természettel, hogy a Christus emberi természete öröktől-fogva-való, halhatatlan, sőt Isten volna: melynél e világon éktelenb hamisság nem lehet. Ha pedig ezek az isteni tulajdonságok így nem közöltetnek az emberi természettel a testesülés-által: következik, hogy a több isteni méltóságok sem közöltetnek ekképpen. Vagy mutassák módgyát az Ubiquisták, mint közöl az Íge egy vagy két méltóságot az emberi természettel a több isteni tulajdonságok-nélkül? II. Megvallyák az Ubiquisták (mint a Concordia szavából hallók,) hogy a Christus teste nem volt mindenütt, mikor Christus e földön járt. Ebből nyilván következik, hogy az isteni személynek egyesülése nem adta az emberi természetnek a mindenütt-lételt. Mert ha néki adta volna, mihent meglett az isteni személlyel-való egyesülés, a mindenüt-valóságnak-is az emberi természetben kellett találatni.

Hogy azért a dolgot fundamentomból megmagyarázzuk, az Ubiquisták vélekedése egy temérdek tudatlanságon éppítettett; mert ezekbe nem vészik, hogy a testesülésből következő *Idiomatum Communicatio*, isteni és emberi tulajdonságok közlése, nem abban áll, hogy az egyik természet tulajdon méltósági, magán, a másik természetnek adassanak. Annak-okáért miképpen az isteni termé-

Humanitas,
non est Deus:
sed Hic Homo
Christus, est
verus Deus.

Ferrum, non
essentialiter
habet calorem;
nec murus al-
bedinem, nec
Christi huma-
nitas Ubiquita-
tem: Et tamen
dicuntur Cali-
da, Alba, Ubi-
que. Ergo simi-
liter dicitur,
Humanitas est
Deus, si for-
maliter habet
Divinam per-
fectionem.

szet a testesülés-által nem lett halandó vagy változható: azonképpen az emberi természet sem lett halhatatlan és mindenütt-lévő. Azért a testesülésben két dolgot kel szemünk-előtt viselni. I. Hogy az emberi természettel személy-szerént csak a Fiú egyesült, nem a több isteni személyek. Melyből kivettszik, hogy az emberi természet közbe-vetés-nélkül csak azzal egyesült, a mi tulajdona a Fiúnak, tudni illik, *Hypostasis*sával, személy-szerént-való tulajdonságával. Ez pedig az egyesülés nem úgy lett, hogy az emberség isteni személlyé változnék; hanem úgy, hogy az emberi természet a Fiú Istennek személy-szerént-való tulajdonságát venné és azzal egyetemben egy személyt szerzene. De mivel a Fiú személye isteni természetitül és tulajdonságitül válhatatlan, sőt volta-képpen egy ezekkel: innen vagyon, hogy az isteni személlyel egyetemben a több tulajdonságok-is a személy-által közöltettek az emberi természettel; nem úgy, hogy ezek-által az emberi természet mindenütt-lévő, halhatatlan, örökké-való lenne; hanem hogy, a menyiben ezek eggyeznek a Fiúnak tulajdonságával, egy személyt szerezzenek, *mediante Hypostasi*, az emberi természettel. II. Azt kel megértenünk, hogy minek-utánna az isteni és emberi természet a Fiú személyében személy-szerént eggyesültek, egybe-foglaltattak, egy személlyé lettek: a minémű móddal egybe-köttetett és foglaltatott a két természet egy-mással, az-szerént közlik egy-másnak tulajdonságokat és nevöket. Mint-hogy azért a két természet, *non immediate, sed in persona Verbi uniuntur*, nem köttetnek különben egybe, hanem csak a Fiú személy-szerént-való tulajdonságában: innen vagyon, hogy az eggyik természet tulajdonsági nem különben illenek és mondatnak a másokról, hanem csak a menyire a másik természetnek *Hypostasis*sához, személyéhez férnek. Annak-okaért az eggyik természetről nem mondatnak a másik természet nevei; mert nem igaz, hogy az emberség örökké-való; vagy hogy az istenség újonnan született, *etc.* hanem azon-egy személyről mondatnak mind a két természet tulajdonsági; mivel azon-egy személy mind a két természettel eggyesült. Miképpen azért, midön azon emberben különböző mesterségek vannak, igazán mondhatod, hogy ez az orvos jó szabó, ez a csiszár jó bodnár, *etc.*; de nem mondhatod, hogy az orvosság szabó mesterség: hasonló-képpen itt sem mondhatod, hogy az istenség meghólt, az emberség öröktül-fogva vólt; de igazán mondhatod, hogy ez az ember igaz Isten; öröktül-fogva-való, *etc.* Azt-is mondhatod, hogy a Fiú Isten meg-

Sicut communicatur Hypostasis, non ut Humana natura fiat Hypostasis, sed ut per illam subsistat: ita communicatur Æternitas: non ut per illam Natura humana fiat æterna, sed ut per illam, quatenus identificatur Hypostasi, mediate subsistat.

Vide supr. fol. 680. post medium.

Idiomata Naturarum, non communicantur Naturis: sed eidem Personæ, seu naturis in concreto.

hólt, született, *etc.*; mert ezekkel nem azt jelented, hogy az istenség hólt-meg, vagy hogy az emberség öröktúl-fogva vólt; hanem hogy azon-egy személy istensége-szerént örökké vólt, embersége-szerént üdőben született. Így azért a testesüléshez nem szükséges, hogy az isteni természet méltóságos tulajdonsági emberi természetnek tulajdoníttassanak. Mely dologról így ír sz. Ágoston: *Execratur illorum blasphemiam, qui novo sensu asserere conantur; a tempore acceptæ Carnis, omnia quæ erant Divinitatis, in Hominem demigrasse.*

Augu. to. 10.
Serm. 191. de
Tempore.

A régi szent Atyák bizonyosságával nem szükség az ubiquitást rontani; mert ez-előtt hallók¹, mely nyilván írja sz. Ágoston, hogy az Úrunk teste mindenüvé nem terjedett. Az-is a szent Doctorok szava, hogy az Úrunk ígéje szerzi a sacramentomot². Végezetre azt-is gyakran írják, hogy Úrunk eltávozott tőlünk embersége-szerént, midőn égbe ment: *Sed a quibus Homo abscedebat, DEUS non recedebat*³. *Non enim quia nunc non adest in carne, ex eo putet, quod spiritu medio non adsit*⁴.

¹ Aug. supra,
fol. 264. II. k.

² Supr. f. 417.
II. k.

³ Aug. tra. 78.
in Ioan. init.

⁴ Cyrill. Hierosol. Catech. 14.
Illuminatorum
in fine.

3. Az Ubiquisták bizonyossági megfejtetnek.

I. Bizonyosság: Christus az Atya Isten jobján vagyon, *Rom. 8, 34. Coloss. 3, 1. Hebr. 1, 13.* Az Atya jobja mindenütt vagyon⁵. Tehát Christus mindenütt vagyon.

⁵ Li. Concord.
fol. 572. 717.
Schlüsselb. I. 1.
Theol. Calvi.
art. 5. f. 24.

FELELET. Az Isten jobjára-való ülésen kettőt érthetünk:

Először: Úrunknak Attyával egyenlő istenségét, úgy hogy midőn azt mongyuk, hogy Christus az Atya jobjára ült, annyit tégyen, mint-ha azt mondanók, hogy az isteni méltóságban az Atyával egyenlő-képpen részes⁶. Ezt a méltóságot az emberi természettel közölte a felvétel-által az isteni személy⁷: nem úgy, hogy magán az emberség ezt a méltóságot bírná; hanem hogy ebben a méltóságban-lévő személynek természetivé lenne. Miképpen, midőn Istenrűl azt mongya sz. Pál, hogy megüressítette magát, szolgálai ábrázatot vévén és engedelmességet mutatván⁸; nem azt akarja, hogy az isteni személy, magában, engedelem-alá vette-tett; hanem csak azt jelenti, hogy szolgálai természetbe öltözvén, ebben a természetben engedett: azon-képpen, mikor azt mongyuk, hogy Christus ember az Atya jobjára, az-az, isteni méltóságra emeltetett; nem egyebet mondunk, hanem hogy a Christus ember-sége isteni méltóságra emeltetett az ő személyében: úgy hogy,

⁶ Ita multi Patres, relati a Soario, 3. part. to. 2. disput. 51. Sect. 2.

⁷ Data hæc dignitas naturæ Humanæ; non in se, sed in supposito Verbi.

⁸ Phil. 2, 7.

noha nem az emberség, de ez az ember az ő személyében igaz Isten, és az Atyával egyenlő székben úralkodik. És jóllehet ez a Christus ember méltósága fogantatáskor közöltetett a testesülésben: de mivel akkor világosban kinyilatkozott és megismértetett, mikor égbe ment; erre-való-képest mondhattuk, hogy akkor űlt az Atya jobbjára, mikor felment test-szerént menyégbe.

Másodszor: Érthetjük az Isten jobján az Úrunk emberi természetének az istenség-után minden állapot-felett-való méltóságát, dűcsösségét, királyságát, bíróságát, melyrűl emlekezik sz. Pál¹, a Hebr. 2, 9. mint elűbb-is mondók². Akár-mellyik magyarázatot kövessűk, nincs semmi szűne a Lutheristák consequentiájának. Mert olyan az ő bizonyosságok, mint ha így okoskodnánk: Mű minnyáján Istenben vagyunk³: Isten mindenűtt vagyon: tehát mí-is mindenűtt vagyunk. Vagy így: A kis újom kissebbik íziben vagyon az egész okos lélek: ezen okos lélek a fejemben-is vagyon: tehát a kis újom ízi a fejemben vagyon. Igaz azért, hogy a Christus emberi természete az Íge személyétűl, *Indistanter*, távűl-létel-nélkűl egybekűttetett; és ott vagyon az emberség, a hol az Íge jelen vagyon: de az emberség nincs *adæquate* úgy eggyűtt az Ígével, hogy mindenűtt légyen a hol az Íge vagyon, mint az istenség és az ember lelke hasonlatosságából megmutatók. Az-is igaz, hogy valahol az Íge vagyon, mindenűtt ember: nem azért, hogy az emberség mindenűtt jelen; hanem azért, hogy az Íge mindenűtt azon Íge, mely az emberi természetet magára vette.

Hunnius,
li. de Persona
Christi.

II. Bizonyosság: Ha az Íge valahol vagyon az emberi természet-nélkűl, következik, hogy az Ígének tellyes személye emberség-nélkűl vagyon; mivel hogy darab és rész nincs az isteni személyben, hogy egy része az emberséggel maradna, más része e kívűl vólna. Ha pedig a tellyes személy elvált az emberségtűl, helyén nem marad az eggyesűlés.

FELELET. Ezen formán megbízonyíthattya Hunnius szent Pál-ellen, hogy az Isten mí-bennűnk jelen nincsen, mivel éppen mí-kivűlűnk-is vagyon Indiában. Megmutathattya azt-is, hogy az Ubiquisták fejében nincs okos lélek, mivel az ő fejek-kivűl szívűkben-is jelen a lélek. Azt mondom azért, hogy az isteni személy nem csak ott vagyon, a hol a felvett emberség vagyon, hanem másutt-is, a hol az emberség nincsen, miképpen a Concordia tanításaszerént, noha Christus alázatosságának állapattyaiban mindenűtt nem vűlt az emberség; de az isteni személy akkor-is mindenűtt vűlt.

III. Bizonyság: Az Íge valóságosan közölte az isteni személyt az emberséggel. Ez pedig a személy nem egyéb az isteni mindenhatóságnál, bölcseségnél és mindenüt-valóságnál. Tehát ezeket is a tulajdonságokat közölte az emberséggel.

Hunnius,
Papistico, Pro-
posit. 61.
1. Labyrint.

FELELET. Noha az istenségben nem igaz, hogy mindent azzal közölni kel, a kinek közöltetik, a mí egy véllé; mert az atya közli a fiúval istenségét, mely egy az atyasággal; de nem közli az atyaságot: mind-azáltal megengedem, hogy a fiú személyével-eggyütt a töb isteni tulajdonságok közöltettek az emberi természettel: nem úgy, hogy az isteni halhatatlanság halhatatlanná; örökké-valóság öröktül-fogva-valóvá tenné az emberi természetet; hanem csak úgy, mint megmagyarázám, hogy az isteni személynek közbe-vetése-által egy személy lenne az emberi és isteni természetből, miképpen az ember halhatatlan lelke a testnek adatik; de nem úgy, hogy ő-általa a test halhatatlan és lelki állat légyen, hanem hogy ő-tőlle eleveníttessék.

IV Bizonyság: A sz. Írásból így okoskodnak: Úrunk azt mongya, hogy néki adatott minden hatalom az égen és földön¹.¹ Matt. 28, 18. Tehát emberségének adatott ez a mindenhatóság. Az-is Christus szava, hogy a hol ketten hárman az ő nevében egybe-győlnék, közöttök vagyon². Sz. Pál azt írja, hogy Christusban lakozik az istenségnek tellyessége, és az isteni bölcsességnek minden kincse³.³ Coloss. 2, 3, 9. És hogy ő mindeneket bétöltött⁴. Tehát mindenütt jelen vagyon. *etc.*⁴ Eph. 4, 10.

FELELET. Ezekben a sz. Írás mondásiban nincs szó a Christus emberségéről, hanem Christusról. Minden hatalom adatott Christusnak: 1. Mert az isteni mindenhatóság adatott néki az isteni személyben, mellyel nem az emberség, hanem Christus isteni személye-szerént mindenható volt. 2. Mert a Christus emberi természetinek-is minden hatalom adatott, valamely teremtett-állathoz férhetett: azért király, pap, bíró mindenek-felett. Azért Christus Úrunknak embersége-szerént minden hatalom és bölcsesség adatott, mely teremtett természethez férhet; istensége szerént pedig az Atyától vette az isteni természettel-eggyütt az isteni mindenhatóságot és bölcseséget. Ennek-felette, Christus jelen vagyon isteni természete szerént és atyai gond-viselésével, a hol az ő nevében győlekeznek. Miképpen azért mikor Christus azt mondotta, hogy minek-előtte Ábrahám lenne, ő vagyon⁵; vagy hogy az Ember Fia meny-országban vagyon⁶; abból ki nem hozhattuk, hogy emberi természet-szerént örökké volt, vagy menybe-menetele-előtt égben

⁵ Ioan. 8, 58.
⁶ Ioan. 3, 13.

vólt: úgy mikor Christus mondatik jelen-lenni, nem következik, hogy ezt emberi természetitül kellyen érteni. Szent Pál mongya, hogy pokolra szállott és menybe ment Úrunk, hogy bétöltene mindeneket: az-az, 1. Hogy az ő-felölle megírt profecziákat bétellyesítené. 2. Hogy menyei ajándékokkal bétöltene a világot a Szent Lélek Isten küldésével. 3. A Christus úralkodásárúl, birodalmárúl, gond-viselésérúl magyarázhattyuk ezt a bétöltést, mellyel emberi természete-szerént-is az eget, földet, poklot bétölté. Azt mongya tehát sz. Pál, hogy Christus azért szállott pokolra, azért ment az egek-felibe, hogy mindeneket bétöltene; tudni illik hatalmasságával, győzedelmével, úralkodásával.

Vide supr. fol.
689, 690.

V. Bizonyosság: A sz. Atyák ezent jelentik. Mert sz. Ambrus¹, Cyrillus² és Arany-szájú sz. János³ azt írják, hogy mindenütt azon-egy Christus teste vagyon. Sz. Jeronimus pedig azzal bizonyíttya, hogy a szentek mindenütt jelen vannak, mert együtt vannak a báránnyal, ki mindenütt vagyon⁴.

¹ Ambr.
Hebræos 10.
² Cyrill. li. 12.
in Ioan. c. 32.
³ Chrys. hom.
17. ad Hebr.
⁴ Hieron. cont.
Vigilant. c. 2.

FELELET. A sz. Atyák nem czimboralnak az Ubiquistákkal; mert ők csak azt mongyák, hogy mindenütt jelen vagyon a Christus teste, valahol az áldozat szolgáltatik; mint világosan megtettség szavokból és a dolog folyásából, melyrúl beszéllenek. Sz. Jeronimus, midőn azt mongya, hogy Christussal egyetemben a szentek mindenütt vannak, az erő-, értelem- és hatalom-általvaló jelen-lételrúl szól; mert az újítók sem hiszik, hogy a szentek természete jelen légyen mindenütt. A bárány azért mindenütt vagyon tudással és értelemmel; mert mindeneket tud és lát. A bódog szentek-is együtt-lévén Christussal, tudnak mindent, valamit az isteni bölcsesség-szerént méltó tudniok.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

A kenyér és bor meg nem marad a sacramentomban.

1. Miben vagyon a közbe-vetés.

Noha a Lutheristák velünk-eggyütt vallyák, hogy a sacramentomban valósággal jelen a CHRISTUS teste; de abban ellenkeznek, hogy a kenyér és bor természetit nem itélik elváltozni, hanem éppen maradni.

A romai Ecclesia azt hiszi, hogy a külső és látható színalatt kenyér és bor nincsen; hanem a mint Cana Galilæában Christus a vizet borrá változtatta, úgy itt a kenyeret és bort hatalmas ígéje erejével szent testévé vérévé változtatta, a külső színek és accidensek megmaradván.

A Calvinisták noha azt vítattyák, hogy megmarad a kenyér és bor természeti; de azt-is e mellé vetik, hogy ha azt helyén hadgyuk, a mit a Lutheristák tanítanak, tudni illik, hogy amaz ígéket, *Ez az én Testem*, tulajdon és figura-nélkül-való értelemben kel venni: azt-is helyén kel hadni, hogy a kenyér és bor elváltozik, mint ilyen szókkal tanította Beza, írván Vestfalus-ellen: *Sæpe diximus, quod nunc repelam, retineri reipsa non posse to rethon in CHRISTI verbis, Hoc est Corpus meum, quin Transsubstantiatio Papistica statuatur*¹. Azért igazán azt mondhattuk ezaránt a mostani tévelygőknek, a mit szent Ágoston monda az egy-más-között meghasonlott Pelagiánusoknak, hogy ha egy-mással megegyeznek abban, a mit mindenik igazán tanít egy-más-ellen, mí-velünk-is ottan megegyeznek². Mert a Lutheristák igazán hiszik, és jól bizonyították, hogy a Christus teste jelen vagyon a külső színek-alatt; és ama szókat, *Ez az én testem*, tulajdon erejében és jegyzésében kel venni. A Calvinisták-is igazán bizonyították, hogy ha azok a szók figura-nélkül, saját értelmekben maradnak, következik a kenyér és bor elváltozása. Mindenik igazat mond: és ha magok-között megalkodván, mind a két igazat helyén hadgyák, mí-velünk eggyet értenek, és az ő ítéletek-szerént-is mí lészünk nyertesek³.

¹ Beza, tom. 1. Tract. Theolog. tr. 6. li. de Cœna, contra Vestphalum.

² Aug. lib. 1. de Peccat. meritis, c. 34. Simile ap. Hilarium, elegant. sup. f. 272.

³ Deut. 32. 21. Inimici nostri sunt Iudices.

2. A transsubstantiatio nevén ok-nélkül akadoznak az újítók.

A küszöbön megütköznek az újítók és azt sajnállyák, hogy a sacramentomról-való tudományban új szót, úgy-mint, *transsubstantiatio*t említünk, mely szórúl a szent Írás nem emlekezett. Mí erre csak azt mongyuk, a mit sz. Ágoston hasonló dologban: *Non ait Apostolus, Vocum Novitates devita; sed addit, Prophanas. Sunt enim et doctrinæ Religionis congruentes verborum novitates; et Xenodochia, atque Monasteria, postea sunt appellata novis nominibus: res tamen ipsæ, et ante nomina sua erant. Adversas quoque impietatem Arianorum, novum nomen Patres Homousion condiderunt; sed non rem novam tali nomine signaverunt, hoc enim*

Aug. tract. 97. in Ioan. Vide infr. l. 14. init.

vocatur Homousion, quod dicitur, Ego et Pater unum sumus. Summában: Ha az új szókkal nem újonnan gondolt hamisságot, hanem régi igazságot világosan jelentünk, nem árt a szónak újsága. Azért valamit felelnek a Lutheristák, midőn a Szent Háromság-tagadók trinitást, personát, essenciát, suppositomot, relációt, homousiont¹, hypostasist új szóknak mongyák, azont felellyék míképünkben magoknak. Mely dologrúl így szól Calvinus: *Si verbum exoticum appellant, quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sane legem nobis imponunt. Ubi Ecclesiam summa necessitate urgeri, ad usurpandas Trinitatis et Personarum voces comprobatum fuerit; si quis verborum novitatem tum reprehendat, nonne merito judicatur lucem Veritatis indigne ferre? ut qui tantum hoc reprehendat, Veritatem planam ac dilucidam reddi².*

¹ Consubstantialis.

² Calv. li. 1. c. 13. nu. 3.

Kettő azért a felelet: I. A keresztyénségben nem kel a szórúl vetekedni, akár-minémű szóval magyaráztassék az igazság, arra nem kel nézni: hanem arra kel figyelmezní, hogy vagy ó, vagy új szóval Istentűl adatott igazság taníttassék. II. Némely dolgokat a szent Írásban nyilván olvasunk, némellyeket az Isten ígéből hoz-ki az Ecclesia. Ezeket, noha szórúl szóra nincsenek az Írásban, bizonyoson kel hinnünk. Írva vagyon, hogy hárman vannak menyégben, Atya, Fiú, Szent Lélek; azt-is olvassuk, hogy az Íge testté lett: ezekből az Ecclesia kihozza, hogy az Atyának, Fiúnak, Szent Léleknek egy természete, három személye vagyon; és hogy Christusban két természet és egy személy vagyon. A természet és személy szava nincs a sz. Írásban, de azért tartozunk ezeket-is hinni. Hasonló-képpen világos szóval olvassuk a szent Írásban a sacramentomrúl, hogy ez a Christus teste: a kenyér és bor természeti változását, az-az, a *transsubstantiatiót*, erős következással kihozza ebből az Ecclesia. Mikor azért azt kérdik az újítók, hol vagyon a sz. Írásban a *transsubstantiatio*? Azt kel felelni, hogy a hol feltalállyák, hogy az úr-vacsora sacramentom; a hol ama szókat olvassák, *Essentia, Persona, Trinitas*: ugyan azon levélen, mingyárt utánna, feltalállyák a *transsubstantiatiót*. Jóllehet nem oly új ez a szó, a mint az újítóknak tetszik; mert 1215. eszten-dőben, a lateránomi conciliomban, *Cap. Firmiter de Summa Trinitate*, a *transsubstantiatio* mint szokott szó említetik. A régi Atyák is oly szókkal élnek, mely ezzel eggyez, tudni illik, *transmutatio, transformatio, transelementatio, permutatio, etc.*

3. A szent Írásból megbizonyodik a kenyér és bor változása.

Hogy a sacramentomban a kenyér és bor Christus testévé vérévé változik, világosan kihozhattuk a sz. Írásból, ha fundamentomúl vettyük, a mit ennek-előtte vastagon megbizonyítánk a Lutheristák javallásából-is, hogy ama mondást, *EZ AZ ÉN TESTEM*, a szók tulajdon erejében, bötü-szerént, figura-nélkül kel venni. Mert ezekből a Christus szavaiból így bizonyítunk:

I. Christus világosan mongya, hogy a mit apostolinak a végvacsorán adott, az ő teste. Tehát az nem kenyér. Ez a bizonyság, *a Disparatis*, szinte oly világos, oly erős, mint ha így okoskodnál: Ez a lutherista predikátor ember: tehát nem ördög, nem barom. Ez, a mi kezemben vagyon, alma: tehát nem ökor. Egy szóval, nyilvánb dolog annál nem lehet, mint-hogy *Disparatum de disparato, vere et proprie dici non potest*. Az egy-mástúl természetben különböző dolgokrúl, igaz és tulajdon értelemmel nem mondhatni, hogy ez, amaz. Mert ha ez így nem vólna, soha oly hamisságot nem gondolhatnál, melly igaz nem vólna. Azért Calvinusrúl azt mondhatnád, hogy Judas; Lutherrúl, hogy Pilátus; Gabriel angyalrúl, hogy ördög; az ördögrúl, hogy Isten. Nincs-is sem a természet folyásában, sem a természet-felet-való dolgokban csak egy példa, melyben igazán mondassék *Disparatum de disparato, proprie, et non figurate*. Mert mikor Christusrúl szólván azt mongyuk, hogy ez az ember Isten; *Non prædicatur Disparatum de disparato*, a mint bolondúl itéli Luther: hanem csak azt mongyuk, hogy a mely személy ember, azon személy Isten; *Persona habens Humanitatem, est persona habens Divinitatem*. Ha azért a Christus szavait tulajdon jegyzésben vészszük, és a kenyér és Christus teste-között *Unio hypostatica*, személy-szerént-való eggyesülés nincsen: e kettő-közzúl eggyik következik: vagy hogy a kenyér meg nem marad, hanem Christus testévé változik; vagy hogy a Christus mondása nem igaz, mellyet távul légyen csak meg-is gondolnunk.

Vide supr.
fol. 668. fin.

Si talis Unio
esset, posset
quidem Panis
dici, Corpus
Christi, id est,
pertinens ad
Christum: Non
posset tamen
dici Corpus
humanum,
quod pro
nobis tra-
detur.

II. Ha a Christus testével eggyütt-marad a kenyér, igazán mondhatta Christus, hogy a kenyérben, a kenyér-alatt, a kenyérrel eggyütt vagyon az ő teste. De semmi-képpen azt, a mit kezében tartott, tudni illik a kenyeret, maga testének nem mondhatta. Mert arrúl, a mit másban, mással, más-alatt vagyon, igazán és tulajdonúl nem mondhattuk, hogy az, a miben, a mivel, a mi-alatt

vagyon, mint sok példákkal világosan megmutathattuk. I. Az Isten minden állatokban vagyon; a Szent Lélek az igaz emberben vagyon; az ember lelke a testben vagyon: de azért, ha egy darab tőkét vagy egy jámbor embert mutatnál, nem igazán mondanád, hogy ez Isten; ez Szent Lélek, mint-hogy a testről sem mondhatod, hogy ez lélek. II. A ki egy almába arany-forintot tolna, és arany-gyanánt adná valamely világtalannak, azt mondván néki, hogy ez arany; a ki egy embert mutatna, mely csak akkor ivott bort, és gyomrában bor vagyon, és azt mondaná, hogy ez bor; a ki egy házat mutatna, melyben ember vagyon, és azt mondaná, ez ember: senki egyebet nem ítélne, hanem vagy hogy tréfál és jádzik, vagy hogy hazud, a ki így szól. Szinte e képpen szólott Christus, ha a kenyér megmarad, és, erre mutatván, azt mondotta: Ez az én testem. Tehát a Christus szavainak igazságára szükséges, hogy nem a kenyérral együtt, hanem a kenyér-helyett, az ő szent teste légyen a sacramentomban. III. Midőn valamely emberi csinálmány arra-való, hogy látható és tapasztalható-képpen valamit tartsanak benne, úgy-mint erszény, láda, hordó, palaczk, *etc.*: szokott móddal és igazán mutathattuk ezeket és így szólhatunk: Ez arany, ez bor, ha arany vagy bor vagyon benne. De ezen-kivül egyéb állatokban hasonló szóllásnak helye nincsen, mint az elő-számlált példákból kitettség; kivált-képpen mikor láthatatlanul vagyon valami más állatban.

Quando sub
Accidentibus
sensibilibus,
per quæ fit
Demonstratio,
naturaliter
continetur
aliqua Sub-
stantia, quæ
in se habet illa
Accidentia :
per particulam
Demonstrati-
vum, neces-
sario illa
Substantia
designatur,
quamvis in
illa sit alia
substantia
intime præ-
sens, modo
insensibili.

III. Ha megmarad a kenyér a sacramentomban, ama mutató ige, *Pronomen Demonstrativum, Hoc, Ez*, kenyeret mutat. Oka az; mert maga-szerént a teremtett-állatok természetit, substanciáját, mi-voltát nem látjuk. Azért a külső színek- és látható tulajdonságok-által szoktuk ezeket mutatni. Midőn pedig ezek-által és ezek-alatt valamit mutatunk, azt kel mutatnunk, ha jelen vagyon, a mihez természet-szerént illenek és ragasztatnak a külső érzékenység-alá vettetett jelek. Ez az oka, hogy egy darab kenyeret mutatván, nem mondhattuk, hogy ez Isten, noha az istenség jelen vagyon a kenyérben. Tehát ha megmarad a kenyér a szentségben, szükség, hogy ama mutató ige, *Ez*, a kenyeret mutassa. Nem mutatá pedig Úrunk a kenyeret a vég-vacsora-szerző igében; mert ha kenyeret mutatott volna, következnek, hogy midőn azt mondotta, *EZ AZ ÉN TESTEM*, mely ti-érettetek adatik, egyebet nem mondott volna, hanem hogy ez a kenyér, mely a sütőtől kemenczében süttetett, ama test, mellyel mi megváltattunk. Ez pedig

nyilván hamis; mert tudva vagyon, hogy nem a sötötűl dagasz-
tatott kenyér, hanem a szeplőtelen Szűz méhében fogantatott
test adatott a mi váltságunkért. Ha azért igaz az Úrunk mondása,
mint-hogy igen-is igaz: következik, hogy a kenyeret nem mutatta
Úrunk, midőn a mutató igét mondotta. Meg kell tehát vallanunk,
hogy a kenyér meg nem maradt a látható színek-alatt, mert a
mint mondám, ha ott maradt volna, ezt kellett volna Úrunknak
mutatni, midőn azt mondotta, *Ez az én testem.*

IV. Ha Üdvözítőnk Cana Galilæában a vizet borrá változ-
tatván, egy pohár vizet merített volna és a násznagynak adván
azt mondotta volna: Ez bor: vallyon nem szükség lett volna-e
az ő szava igazságára, hogy, ha az-előtt bor nem volt-is, az ő
mondása erejével borrá lett volna a víz? Vagy, a ki elhitte, hogy az
Úrunk nem hazudhat, ezeken a szókon érthetett volna-e egyebet,
hanem hogy, a ki az esső-vizet a szőlő-tőke erejével borrá vál-
toztattya, mondásával a pohárban merített vizet-is borrá tette?
Mivel azért a vég-vacsorán nyilván mondotta Christus, hogy ez
az ő teste: mi szükség abban gáncsot keresni? Vallyon, ha a
luther predikátor kezében-lévő kenyeret Isten szem-látomást testté
változtatná, rövideden annál világosb igékkal kimondhatná-e a
predikátor ezt a változást, mint ha azt mondaná, hogy: Ez test?
Künyű lett volna Úrunknak azt mondani, hogy ebben, ezzel,
ez-alatt vagyon az ő teste, ha azt akarta volna velünk elhitetni:
de nem mondotta ezeket; hanem általlyában testének nevezte, a
mit osztogatott. Kitettszik azért mind ezekből, hogy ha a Christus
szavait tulajdon értelemben vészszük és csavargásra gondolt figu-
rákkal nem mocskoljuk: külömben igazak nem lehetnek, hanem-ha
a kenyér elváltozik, és a külső jelek-alá Úrunk teste helyezettetik.

Si enim ita non
est, per
demonstratio-
nem acciden-
tium alicujus
Corporis,
posset desi-
gnari Deus:
et de omni
Cræatura
recte dicere-
tur, Hic est
Deus, Hæc est
substantia
Divina, etc.

Ut fieri debere
phatum,
supra, f. 382.
II. k. et seqq.

4. A szent Atyák és az igaz okoskodás erőssítik a mi vallásunkat.

Ha a Christus szavaiban valami homály volna, és nap-fénynél
világosban ki nem hozhatnók az Írásból ezt a kenyér változását:
vallyon a keresztyéni józanság nem azt kívánná-e tőlünk, hogy
azoknak értelme-szerént vegyük a CHRISTUS szavait, kik-által reánk
szállott a szent Írás?

Noha pedig a régi Atyák írásiban a lateranomi conciliom-
előtt a *transsubstantiatio* nevét nem olvassuk, de más hasonló- és
egyenlő-erejű szókat olvasunk¹; mellyekkel nyilván taníttják, hogy

¹ Fit, mutatur,
transmutatur,
etc.

a kenyér meg nem marad a szentelés-után, hanem Christus testévé változik.

- Ezt tanította a lateranomi conciliom¹, mely a Harmadik Innocentius pápa idejében volt². A constanziai, florenczai³ és tridentomi győlekezeten⁴ ugyan-ezent olvassuk. A régi Doctorok közönséges értelemmel vallást téznek ezen dologról. Mert a mint ez-előtt hallók⁵, szent ÁGOSTON azt írja: hogy minek-utánna a Christus szavaival megszenteltetik a kenyér, nem mondatik az-után kenyérnek. Cyrillus, midőn azt írta volna, hogy a ki a vizet borrá változtatta, a bort-is vérré fordíthattya⁶: utánna veti, hogy szemünknek, szájunknak ne hidgyünk; hanem bizonyosok legyünk benne, hogy a mit az úr-vacsorában vészünk, test az, nem kenyér: *Pro certissimo habe, Panem hunc qui videtur a nobis, non esse Panem, etiamsi gustus panem esse sentiat; sed Corpus Christi. Et Vinum, quod a nobis conspicitur, non esse Vinum, tametsi gustui vinum videatur; sed Sanguinem Christi. In specie Panis, dat nobis Corpus; et in specie Vini, dat nobis Sanguinem. Quamobrem, non sic hæc attendas, tamquam sint nudus et simplex panis, nudum et simplex vinum; Corpus enim sunt, et Sanguis Christi. Nam et si sensus illud tibi renuntiat, fides tamen te confirmet. Ne iudices rem ex gustu.* Cyprianustúl hallók⁷, hogy a kenyér, noha külső színében el nem változik, de természetiben elváltozik és testté lesz, *Non effigie, sed natura MUTATUS.* Azon-képpen szent Ambrus azt mondá, hogy a sacramentomban nem az vagy, a mit a természet szerzett; mert ha az Isten szava semmiből mindent teremthetett, könnyű elváltoztatni és másra fordítani a teremtett állatot: *Ante consecrationem, Panis est, et Vinum: ubi Verba Christi accesserint, FIT Corpus Christi*⁸. Ezekkel egy értelemben vagy, Damascenus: *Panis et Vinum, supernaturaliter TRANSMUTANTUR in Corpus et Sanguinem Christi*⁹. És szent Bernard: *Hostia quam vides, jam non est Panis, sed Caro. Similiter, Liquor iste quem vides, jam non est Vinum, sed Sanguis*¹⁰. Melyből megtettség, mely hamissan írja Calvinus, hogy szent Bernard idejében nem tudták a *transsubstantiatiót*: *Bernardi ætate, Transsubstantiatio nondum agnita erat*¹¹. Az pedig ennél-is nagyobb hazugság, a mit másutt ír Calvinus: *Nemo est Veterum, qui sacra Cœnæ symbola, non fateatur disertis verbis, Panem et Vinum esse*¹²
- ¹ Cap. Firmiter. De Summa Trinitate.
² Constant.
³ Florent. in Decreto Eugenii.
⁴ Trident. Sess. 13. c. 4. et Can. 2.
⁵ Supr. f. 264. II. k.
⁶ Verba vide supr. fol. 299. II. k.
⁷ Cyrill. Hierosol. Catech. 4. mystagog.
⁸ Ambr. 1. 4. de Sacram. c. 4. Lib. 5. c. 4.
⁹ Damasc. 1. 4. de Fide, c. 14.
¹⁰ Bern. Serm. de Cœna Domini.
¹¹ Calv. II. 4. c. 17. n. 15.
¹² Calv. II. 4. c. 17. n. 14.
- Az emberi okoskodás erejéből meg nem bizonyíthatni, hogy a kenyér Christus testévé változik; de azt világosan megmutat-

hatni, hogy Isten egy teremtett-állatot mássá változathat, kit az ördög-is megvalla, mikor azzal kíváná, hogy istenségét mutassa Christus, hogy a követ kenyérré változtassa. Ebből megtettszik, hogy az ördögnél keveseb hitűek, a kik ezt a változtatást lehetetlennek ítélik. A sz. Atyák-is szép hasonlatosságokkal erősítik ennek a változásnak lehetséges-voltát. Nyssenus és Damascenus, azt mongyák, hogy Christus földön jártában a mely kenyeret megett, a mely bort megitt, természet erejével maga testévé, vérévé változtatta: mit csudállyuk tehát, ha az Isten mindenható ereje és hatalmas ígéje azt cselekeszi, a mit minden-nap cselekedett a természet? Cyrillus a víznek borrá változását hozza-elő. Sz. Ambrus említi a Moyses veszszejének kigyóvá fordulását, az Egyiptom vizeinek vérré változását, a kő-sziklák vízzé-létét. Némellyek emlékeztetnek az első teremtésre, melyben földből emberi testet, Ádám csontyából Évát éppített Isten. Az-után a Loth feleségét kővé változtatta. Mind ezekkel bizonyíttyák, hogy Istennél lehetséges a kenyérnek testté változtatása.

Matt. 4, 3.

Nyssen. Orat. magna Catechetica, c. 34. Damascen. 4. de Fide, c. 14.

Psal. 110, 8. Qui convertit Petram in fontes aquarum.

5. Az ellenkező bizonyságok megrontatnak.

I. Bizonyság: A szent Írás a szentelés-után-is kenyérnek és szőlőtermésnek nevezi a sacramentomot¹, mellyet annak nem nevezhetne, ha ott kenyér és bor nem vólna. És ha a keresztségben megmarad a víz természeti; oka nincsen, miért ne maradna-meg a kenyér az úr-vacsorában.

¹ 1. Cor. 10, 16. ca. 11, 26, 27, 28.

FELELET. I. A szent Írásnak szokott folyása-szerént, midőn valamely állat mássá változtatik, megtartya az elébbi nevét. Így olvassuk, hogy Évát csontnak nevezi az Írás², mert csontból lett; Ádámot pornak³, mert porból teremtetett; a Moyses veszszejéből lett kigyót veszszőnek híja⁴; a vízből lett bort víznek⁵. Hasonló formán tehát a sacramentomot kenyérnek mondhatni, mert kenyérből lett. Úgy kel azért efféle mondásokat érteni, mint mikor az evangeliomban azt olvassuk, hogy a vakok látnak⁶, az-az, a kik az-előtt vakok vóltak. II. A szent Írás kenyérnek szokott nevezni minden éledelt; mint kitettség a *Mi-atyánk*-ból⁷, és abból, hogy Saul megátkozá, a ki estvéig kenyeret eszik; és noha Jonathas csak mézet évék, de azért atyai átokba esék, mert a kenyéren Saul minden-féle éledelt értett⁸. A manna-is sokszor kenyérnek neveztetik, *Psal. 77, 25. Sap. 16, 20. Joan. 6, 31.* mert tápláló

² Gen. 2, 23.³ Cap. 3, 9.⁴ Exo. 7, 12.⁵ Ioan. 2, 9.⁶ Matt. 11, 5.⁷ Ita Beza, Act. 2, 46.⁸ 1. Reg. 14, 24, 27, 28, 43.

eledel vólt, noha valósággal kenyér nem vólt. Mert a mint Moyses mongya, azért adott Isten mannát a sidóknak, hogy megtanúlnák, ¹ *Quod non in solo pane vivit homo*¹, hogy nem csak kenyérral él ember. Ilyen-képpen azért a sacramentomot kenyérnek nevezi a szent Írás, mivel lelki táplálás. III. A szent Írás annak szokott akár-mit nevezni, a minek külső színét viseli; az angyalokat, mikor férfiú ábrázatban megjelentek, férfiaknak híja². Beza azt írja, hogy az angyal macedoniai embernek hívatik; mert annak ábrázattját viselte³. Mit csudállyuk tehát, ha kenyérnek neveztetik a sacramentom, mivel külső-képpen kenyér színt visel?

² Act. 1, 10.
cap. 16, 9.
Gen. 18, 2.
³ Beza, Act.
16, 9.

Midőn Christus a szőlő-termést említi, azt mongyák az újítók-is, hogy nem a sacramentomról, hanem a húsvéti bárány étele-után adott italról szól⁴. Ha a sacramentomról szóllana-is, nem nevezi bornak, hanem szőlő-tő termésének, mely szó hozzá illik a bor színéhez, mert ez-is szőlő-tő termés, noha nem bor. De bár ugyan bornak neveztetnék-is a sacramentom, úgy kellene érteni, mint a kenyérről magyarázóknak.

⁴ Calv. Matt.
26, 26.
Beza, Luc. 22,
17.
Duo Pocula
distinguit Lu-
cas.

A keresztségben nem szükség, hogy a víz elváltozzék; mert midőn az Istentől adatott szókkal keresztelünk, nem mongyuk, hogy ez, a mivel megmossuk a gyermeket, Christus vére.

II. Bizonyosság: Ha elrontatik a kenyér természetű, és csak külső látható színe marad: következik, hogy szem-fény-vesztés, érzékenység játszottatás az úr-vacsora, melyben kenyérnek tettszik, a mi nem kenyér. E felett három alkalmatlanság jő-ki ebből. 1. Hogy a jegynek és jegyzett dolognak semmi analogiája, illendő hasonlatossága nincsen. Mert lelki táplálásnak jele a testi táplálás, mint a keresztségben a külső mosás jele a belső tisztulásnak. Testi táplálás pedig a kenyérnek jelen-léte-nélkül nem lehet; mert nem kenyér színnel és accidenssel, hanem igaz kenyérral tápláltatik a mí testünk. 2. Hogy az accidensek, külső és látható színek magán maradnak, és semmi állandó természetű, substantiátul nem tartatnak. Ennél-is nagyobb az, hogy accidensekkel, külső színekkel tápláltatik a test; mert éhhel meg nem halna, a ki egyebet szentelnél nem ennék; csak abban annyit venne magához, menyit a köz kenyérben. 3. Hogy Christusnak két-féle teste vagon; egyik Máriátul született, másik kenyérből lett.

Sadeel, c. 3. de
Manduc. spi-
rituali.

FELELET. A sacramentomban szinte úgy nincs szem-fény-vesztés, mint csalárdság nem vólt, mikor az angyalok férfiú ábrázatban, a Szent Lélek galamb és tűzes nyelv-képében meg-

jelentek; noha valóságos emberi vagy galamb természet ott nem volt; vagy midőn a mannában minden ember olyan ízt érzett, a minéműt kívánt¹. Azért a sacramentomban meg nem csalatik az érzékenység az ő tulajdon objectumában, érzése-alá vettetett dologban; mert az érzékenység egyebet a külső színeknél és accidenseknél meg nem foghat. Hogy pedig az ember értelme meg ne csalatkozzék, és a kenyér színe-alatt kenyeret ne itéllyen lenni, az Isten eleit-vette kijelentetett igazságával. Ha ki ennek helyt nem ad, és csak az érzékenységeket követvén, kenyérnek itéli a sacramentot: maga hitelenségére vessen, hogy megcsalatik.

¹ Sap. 18,
20, 21.
Licet natura-
liter unius
saporis esset
Manna, Num.
11, 8.

Az elő-hozott alkalmatlanságok sem szereznek akadékot. Az első azért; mert miképpen pünkösöd napján, noha igaz nyelvek nem valának az apostolok feje-felett; de mint-hogy külső színnel nyelvet mutattak², megjelenthették az apostolok nyelve erejét: azon-képpen a sacramentom lelki táplálást jegyezhet, mivel a test-tápláló kenyérnek színét viseli, mely külső színek jegyzik a lelki táplálást. Ugyan-is a kenyérnek substantiája, állattya, természeti, mi-volta jel nem lehet, mivel semmi érzékenységtől meg nem ismértetik, hanem a sacramentomhoz elégségesek a kenyér és bor színei és látható jelei. A második alkalmatlanság sem helyes: Mert noha a külső színek, úgy-mint a kerektség, fejjérség, íz, szag, magán-álló természet tartása-nélkül nem lehetnek természet erejéből: de az isteni erő a nélkül-is megtarthattya ezeket. Mert ha a Christus emberi természete teremtett és természet-szerént-való hypostasis, személy-nélkül megmaradhatott: a külső színek és accidensek könnyen megtartathatnak természet-szerént-való fundamentom-nélkül. Nem-is méltó, hogy az Isten erejét a természet folyásának mértékébe vessük, és csak azzal fontollyuk. Ennek-felette, miképpen a testesülésben az emberi személy-helyett sokkal böcsültesb isteni személy vagyon, mely mind azokat fogyatkozás-nélkül bétellyesíti, valamire a teremtett személy szükségesség; noha a Christus személyéhez nem ragasztatnak semmi accidensek, mint más emberi személyhez: úgy itt a kenyér-helyett sokkal böcsültesb substantia vagyon, tudni illik, a Christus teste, mely könnyen mind azokat megcselekedheti (kiválasztván a Christus testének halhatatlanságával és böcsültes állapottyával ellenkező fogyatkozásokat), valamit a kenyér cselekednék, ha jelen vólna. Ezt különben senki nem tagadhattya, hanem-ha tagadgya, hogy a Christus teste erősb és hathatósb a kenyérnél.

1.

² Act 10, 11.
Animantia
vera non
erant, quæ
Petrus vidit:
tamen recte
significabant.

2.

NOTA.

Mint tápláltassék pedig ember a sacramentommal, így magyarázzák: Miképpen az ember nemzésében, midőn a természet cselekedetiből a gyermek tagjai feléppülnek és az okos lélek vételére elkészítettnek, hogy végbe mehessen a születés, melyre rendeltetnek az elől-járó változások, önnön-maga a természet Úra teremti az okos lelket: úgy mikor a kenyér színe a gyomor erejével úgy elváltozik, hogy, ha a kenyér ott vólna, el kellene változni, akkor a természet Úra teremt oly materiát, mely-által a táplálás véghez mehessen. A harmadik alkalmatlanság sem erős; mert ugyan azon-egy test vagyon a sacramentomban, mely Máriától született és megfeszítettet; *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

S. Thom. 3.
parte, qu. 77.
art. 5.

3. III. Bizonyosság: Mikor Úrunk ama szentelő igéket mondá, *Ez AZ ÉN TESTEM*; és elsőben ama mutató igét, *EZ*, kimondá: akkor valami jelen-valót mutatott. De akkor nem mutathatta az ő testét; mert ez akkor a kenyér színe-alatt nem vólt, mikor csak ezt a mutató igét kimondotta. Tehát a kenyeret mutatta. Arrúl mon-dotta pedig, hogy ő teste a mit mutatott: tehát a kenyérrúl mon-dotta, hogy ő teste. Így a kenyérnek meg kell maradni; mert a mi nincs, azt nem mutathatni.

Pronomen
demonstrati-
vum, HOC.

FELELET. Ama mutató igével, *EZ*, nem mutatá Christus a kenyeret, a mint ennek-előtte megbizonyítók¹; hanem *Adjectivum* (*Hoc*) *demonstrabat suum Substantivum, cum quo, genere, numero, casu concordat; scilicet, Corpus*; a Christus testét mutatta, mely², noha akkor nem vólt a kenyér színe-alatt, mikor Christus kimon-dotta az első igét, *Hoc*; de az ő szava erejével mondása végén jelen kellett lenni. Ennek értelmére két dolgot kel eszünkbe ven-nünk. Első az, hogy mikor ama mutató ige, *EZ*, oly szó-mellé vettetik, mely jelen-való üdőt jegyez; nem kel azt itélni, hogy mindenkor oly dolgot mutat, mely akkor jelen vagyon, mikor kimondatik; mert sokszor oly dolgot jegyez, mely az-után lészen. Mikor Isten Ábrahámnak a környül-metélésrúl szólla, azt mondá: *Hoc est pactum meum*³; Ez az én szövetségem: a környül-metélést mutatta, mely akkor nem vólt, hanem az-után hamar következett. Mikor Moysesnek azt mondá: *Hæc est Religio Phase*⁴. *Hæc est oblatio Aaron*⁵: oly ceremoniát mutatott, melynek az-után kellett lenni. Mí-közöttünk-is szokás, hogy midőn mutatni akarjuk, a mit akkor csinálunk, a mutató igével azt jegyezzük, a mi még készen nincsen. Egy képet vagy levelet írunk; egy-nehány vonyás-után azt mongyuk: Ez egy kép, ez egy levél. Azon-képpen a kenyér

¹ Vide Corne-
lium, 1. Cor.
11. n. 153.

² In omni
Enuntiatione
affirmativa
vera, idem sig-
nificat Sub-
jectum, quod
Prædicatum:
licet diverso
modo, alias
non recte
diceretur, Hoc
esse illud.

³ Gen. 17, 10.

⁴ Exo. 12, 43.

⁵ Lev. 6, 20.

színe-alatt nem vólt akkor az Úrunk teste, mikor kimondatott a mutató ige¹; de azért azt a testet mutatta, mely a szentelő igék végén a kenyér színe-alatt vólt azon igék ereje-által. Második dolog az, hogy noha a mutató ige a Christus testét jegyzi; de azért hiúságos szó-szaporítás, tautologia, nincs a Christus szavában, mint szinte a több hasonló mondásokban, *quando Prædicatum et Subjectum, idem significant diverso modo; ut, quum Definitio prædicatur de Definito*; mert különböző formán jegyzi a Christus testét ama szó, *Hoc*, hogy-sem a *Corpus*. Ebből kitettség, mely hamissan írta Calvinus, *lib. 4. c. 17. n. 20.*, hogy a mutató igével, *Hoc*, a kenyér színét mongyuk mutattatni; mert nem úgy vagyon, hanem az a szó mutattya a Christus testét, mely a szók végén a kenyér színe-alatt vagyon.

¹ Pronomen
Hoc, demonstrat non
Accidentia
sed substantiam, sub
accidentibus
in ultimo
instanti prolationis contentam.
In Prædicato, significatur
Corpus Christi absolute, sine aliqua restrictione. Per Particulam HOC, demonstratur Corpus Christi, quatenus, absoluta tota Enuntiatione, præsens est sub speciebus panis.

IV. Bizonyosság: Christus kenyérnek, útnak, ajtónak nevezi magát. Ebből nem következik, hogy Christusnak kenyérré kel változni. Tehát a kenyérnek sem szükség testté változni.

FELELET. Megmutatók ez-előtt, mint kel az Úrunk szavából a kenyér változását kihozni. Mikor pedig mennyei kenyérnek vagy ajtónak nevezi magát Christus, nem szükség, hogy kenyérré vagy ajtóvá légyen; mert efféle mondásokban szokott metáfora vagyon, és a kenyérrrel- vagy úttal-való hasonlatossága jelentetik Christusnak. A végvacsorának igéjéből pedig kirekesztők ez-előtt a figurákat.

V. Bizonyosság: Szent Ágoston azt írja, hogy az úr-vacsorája kettőből áll. Látható dologból és Christusnak láthatatlan testéből: *Sacrificium Ecclesie duobus constat; visibili Elementorum specie, et invisibili Christi Carne et sanguine*. Theodoretus pedig, *Dialogo 1. et 2.* így szól: *Signa quæ videntur, appellatione Corporis honoravit; non naturam quidem mutans, sed naturæ gratiam adjiciens*. Végezetre azt írja Calvinus, hogy Gelasius pápa a romai conciliomban azt tanította, hogy a kenyér és bor természete el nem vész a sacramentomban; *Præfat. Instit ad Regem Gallorum, in margine*.

Aug. relatus.
De Consecrat.
Dist. 2. Can.
Hoc est.

FELELET. Szent Ágoston az elementumok színét, *Speciem*, írja, hogy megmarad, nem a kenyeret. Theodoretus a külső jegyekről szól, mellyeket érzékenséggel megfoghatunk, *Signa quæ videntur*, és azt mongya, hogy ezeknek természetit el nem változtattya Christus, hanem áldomásával feltiszteli; mert a kenyér színe, íze, kerekése az áldomás-után nem a kenyeret, hanem az Úrunk tes-

tét jegyzi. Csak azt mongya tehát Theodoretus igazán a külső színekről, a mit Beza hamissan mondott a kenyérről és borról; *Qualitate mutantur, quum fiant Corporis et Sanguinis Domini symbola*¹. A GELASIUS könyvében, *De Duabus Christi naturis*², homályos mondás vagyon e dologról. De először, nem igaz, hogy az a Gelasius, a ki azt a könyvet írta, romai pápa vólt; mert Baronius, *Anno 496*. Bellarminus, *Lib. 2. de Eucharistia, cap. 27. Valentia, 3. parte, Disput. 6. quæst. 3. p. 2.* és sokan egyebek bizonyosan megmutatták, hogy azt a könyvet nem Gelasius pápa, hanem Gelasius Cæsariensis Episcopus írta. Másodsor, az sem igaz, hogy a romai conciliomban tanította Gelasius, a mit *Libro de Duabus Christi naturis* olvasunk; mert azt soha semmi jellel nem erőssítheti Calvinus. Harmadsor, a tudós emberek a Gelasius szavát úgy magyarázzák, hogy semmit az igazsággal ne ellenkezzék. De abban nem kel törni fejünket; mert bár úgy vólna-is, hogy Gelasius Cæsariensis valamit alkalmatlanul tanított e dologban: egy fecske tavaszt nem szerez; és annyi sok fő Doctorok-ellen, kik a kenyér változásról vallást téznek, semmi ereje nem vólna az ő tanításának.

¹ Beza, Matt. 26, 26.
² Extat to. 4. Biblioth. SS. Patrum.

Vide supr. fol. 252.

ÖTÖDIK RÉSZÉ.

Az úr-vacsorának egy szín-alatt vételéről.

1. Miben vagyon gyökere a közbe-vetésnek.

A mí szomszédink, kiknek nyughatatlan elméjek, hitrül-hitre, vallásról-vallásra, vélekedésről-vélekedésre változtanak, változnak, és míg benne csak egy tart, változandók lesznek, a töb görcsös kérdések- és egybe-békélhetetlen gyűlölséges versengések-között, mellyeket naponként támasztanak, mint valami fejthetetlen csomót és tudományok tettetesb gyámolyát únalmason forgattyák az úr-vacsorának két szín-alatt vételét. Mert miolta pert indíta Viklef és Husz a mí üdvösségünk zálogárul, melynek a hívek-között eggyesség kötelének kellene lenni; attúl-fogva (az Isaias mondása-szerént) szünetlen kiáltások vóltak a bor-miatt: *Clamor erit super Vino in plateis*³. *Cum cantico non bibent Vinum; amara erit potio bibentibus illam*⁴. Állunk-meg azért mí-is ez-aránt és Isten segítségével mutassuk-meg, hogy nem kötelesek fejenként a hívek az úr-vacso-

³ Isai. 24, 11.
⁴ v. 9.

rának két szín-alatt vételére. Hogy pedig az egyenetlenség fundamentomát és gyökerét megértse,

Elsőben: Nincs arról vetekedés, ha meg kel-e fosztani a világi embereket a Christus vérétől, úgy hogy ebben ne részesüllyön egyeb a papoknál. Hiszszük és taníttjuk, hogy valakik a Christus testét vészik, azok a Christus vérét-is vészik; holott a tridentinum concilium nyilván taníttja, hogy a kenyér színe-alatt éppen és tellyesen jelen vagyon az egész Christus vérevel és lelkével egyetemben. Ezt pedig a szent Írásból tanúlljuk. I. Mert Christus a vég-vacsorán azt a testet adta apostolinak, mely mí-érettünk adattott, a mint olvassuk, *Lucæ 22, 19. 1. Cor. 11, 24.* Az pedig eleven és vérrel bévelkedő test vala. II. Sz. János írja, hogy valaki elszaggattya Christust, nem Istentől-való: *Omnis spiritus, qui solvit JESUM, ex DEO non est, et hic est Antichristus*¹. Mert *Divinus non est Christus*². Elszaggattya pedig, valaki az ő testét vérétől és lelkétől megfosztja. III. Christus szava, hogy eleven kenyeret ad nekünk³. A szent Írás pedig azt mongya, hogy a húsnek elevenisége vérben áll: *Anima omnis carnis, in sanguine est*⁴; az-az, élete nincs a húsnek mikor vére nincsen. Tehát valaki a Christus testét vérétől megfosztja, megöli; mert ha vér-nélkül vagyon a Christus teste, lélek-nélkül vagyon; a lélek-nélkül-való test pedig eleven nem lehet. IV. Sz. Pál írja, hogy Christus feltámadása-után immár meg nem hal⁵. Tehát a sacramentomban éppen, egészen, elevenen vagyon testestől, lelkestől, vérestől. Azért mongya szent Ambrus: *Ubi Corpus Christi, ibi Christus est.* Miképpen azért a szent Háromságban három különböző személy vagyon, és az Atya nem Fiú, nem Szent Lélek; mindazáltal, *Vi naturalis concomitantiae*, a természet eggyességének erejéből, a hol a Fiú vagyon, az Atya és Szent Lélek-is ott vagyon: úgy itt a Christus teste és vére egybe-foglalása és halhatatlansága azt kívánja, hogy a hol eggyik vagyon, jelen légyen a másik-is. Ezek így lévén, az ellenkezőkkel nincs visszálkodásunk a Christus vérenek vételéről; mert hiszszük és vallyuk, hogy a sacramentomban minnyájan részesülünk a Christus vérében. És szinte mint a ki nagyob vagy töb darabot vészen a szenteltben, vagy többet iszik a pohárból, nem vészen másnál többet a Christus testében vérében: úgy a ki két szín-alatt vészi, csak azt vészi, a mit más egy szín-alatt. Megtettszik tehát ebből, hogy minden közbe-vetés csak a külső jelről, a bor színéről, a sacramentom árnyékáról vagyon. Mivel azért nem a pohártól vagy

Concil. Trid.
Sess. 13. c. 3.
et Can. 3.

¹ 1. Ioan. 4, 3.

² 1. Cor. 1, 13.

³ Ioan. 6, 51.

⁴ Lev. 17. 14.

⁵ Rom. 6, 9.

Ambr. in Psa.
118, 68.

a bor színétől, hanem a Christus testétől vérétől kel a lelki áldomásokat várunk: nem kellene ily nagy Kyriét indítani a pártosoknak ebben a dologban.

Másodszor: Abban-is eggyezünk, hogy Christus a vég-vacsorán két szín-alatt adta apostolinak a sacramentomot; és meg nem tiltotta, hogy következő üdőben két szín-alatt ne vegyük. Ez-okon az Ecclesiának sengéjében gyakorta két szín-alatt adatott a községnek-is.

Concil. Trident. Sess. 21. cap. 2.

Status controversiæ.

Közbe-vetés tehát csak abban vagon, ha Christus példájával vagy parancsolattyaival kötelezte-e a híveket közönségesen, hogy az ő testét vérét különben ne vegyék, hanem két szín-alatt? Mert ha erről Christus törvényt szabott: szentség-rontók, a kik egy szín-alatt osztyák vagy vészik az Úrat. Ha pedig a mí Istenünk ilyen kötelesség-alá nem vetett minket, vétek-nélkül adhattuk és vehettük egy szín-alatt a sacramentomot; mert mindeneknél nyilván vagon, hogy a hol törvény nincsen, ott törvény-szegés, az-az, vétek nem lehet; és hogy *in adiaforis*, azokban, mellyeket a sacramentomok szolgáltatásában Christus szabadon hagyott, az Ecclesia oly rendelést tehet, a minéműt alkalmasbnak itél. Nem is méltó, hogy a mire Christus nem kötelez, arra kötelezzen minket az ellenkedők vélekedése.

Rom. 4, 15.

2. Az újítók vélekedése a közbe-vetett dologról.

Nem egy nyomon járnak e dologban az újítók:

Luther a babyloniai fogságról írt könyvében azt mongya, hogy az Ecclesiára bízza Isten, ha egy szín-alatt adgya-e, vagy kettő-alatt a sacramentomot; azért ő nem kárhoztattya az egy szín-vételt¹. Brentius-is azt állattya, hogy a bor-nem-iszszak egy szín-alatt elégségesen vacsorálnak².

¹ Verba vide supra, f. 387.

² Apol. Conf. Vit. ap. Petrum Michaelem, De Ultraque specie.

³ Calv. li. 4. c. 17. n. 47, 48.

Az augustai Confessio, *Articulo 21.* és Calvinus mindeneket kötelez a két szín-vételre: *Edictum æterni DEI est, ut Omnes bibant*³.

Csúfos emberek! Minek-utánna követőjökötől ellopák az úrvacsorát, az Anyaszentegyházat kezdék vádolni, hogy a Christus testét vérét egy szín-alatt osztogattya. Megmutatók ennek-előtte, hogy az újítóknál nincsenek Istentől küldetett igaz lelki pásztorok, kik a hívek legeltetésére, tanításra, sacramentomok szolgáltatásra rend-szerént vólnának hivatalosok. Azért sem egy, sem két szín-alatt nem osztogathattya az Úr testét vérét; mivel csak az Istentől

hívatott lelki-pásztoroknak engedte Christus, hogy azt cselekedgyék, a mit ő cseleküvék a végvacsorán. Erre-nézve a lateranense conciliom, Anno 1215. így szól: *Hoc Sacramentum nemo potest* Cap. Firmiter. de Summa Trinitate. *conficere, nisi Sacerdos, qui fuerit rite ordinatus, secundum claves Ecclesiae.* Azért magok-is az újítók csak azoknak engedik a vacsora szolgáltatást, kik (hogy már) egyházi személyek közöttök. Mivel azért Aërius-ellen az egész Ecclesia azt hitte mindenkor, és az apostoli példa-is arra mutat, hogy a papot csak püspök szentelheti¹; püspököket pedig a mint a nicænum conciliomból hallók, csak püspökök rendelhetnek²: nyilván következik, hogy az új tanítók felszentelt papok nem lévén, sem egy, sem két szín-alatt nem adhatták az Urat. Hogy pedig felszentelt papnak kel lenni, a ki az oltári szentséget megálgya, oly bizonyoson tudgyuk az Ecclesia praxissából, mely bizonyoson tudgyuk, hogy ezt az evangeliomot sz. Máté írta.

¹ Vide supra, fol. 409.
² Supr. f. 243.

Az-is csudálkozásra méltó, hogy az Ubiquisták és Calvinisták azon panaszkodnak ellenünk, hogy bort nem adunk: maga az Úr teste vétele-után mindennek, valaki akarja, bort adunk ablutióra [6]. Ez pedig a mí ablutiónk az Ubiquisták és Calvinisták hiti-szerént szinte annyi, mint az ő sacramentomok. Mert a Calvinisták vallása-szerént a kenyér-után ők csak bort adnak, mint mí az ablutióra. Az Ubiquisták pedig mindenütt egy-aránt hiszik jelen lenni a Christus testét vérét: szinte úgy vagyon tehát a mí ablutiónkban a Christus vére, mint az ő sacramentomokban. Méltatlan vádolnak tehát minket, mint-ha ő-nálloknál valamivel kevesebbet adnánk a községnek az úr-vacsorában.

A romai Ecclesia az újítók-ellen azt taníttya, hogy minnyájan a híveket nem kötelezte Christus, hogy két szín-alatt vegyék a sacramentomot. Ezt hogy fundamentomból megbizonyítsuk, azt kel megmutatnunk, hogy Christus sem példájával, sem parancsollattyaival nem kötelezett a két színre.

Concil. Trident. Session. 21. c. 2.

3. A Christus példája nem kötelez mindeneket két színre.

CHRISTUS két szín-alatt osztogatta a sacramentomot az utolsó vacsorán; de Emausban csak egy szín-alatt adta, mint majd megmutassuk. Azért ha csak a Christus példáját és cselekedetét nézzük, mind a két-képpen-való szolgáltatásra útát mutatott.

Ennek-felette, magán a Christus institutiója, rendelése, példája

kötelességet nem hoz a hívekre. Mert a házasságot, az egyházi rend és lelki pásztorság hívatallját, a predikállásnak és sacramentumok szolgáltatásának tisztit Christus szerzette és rendelte: mindazáltal azt írja sz. Pál, hogy nem köteles minden ember a házasságra, sem arra, hogy minnyájan papok és egyházi szolgák légyenek.

Továb, ha a Christus példája és cselekedete kötelességet hoz, hogy minnyájan azt kövessük: tehát minnyájan harmincz esztendő-t várjunk, és a Jordán vizéhez mennyünk keresztelkedni; mert Christus harmincz esztendő-s-korában kereszteltetett a Jordánban; minnyájan házasság-nélkül éllyenek; mivel így élt Christus. És hogy csak az úr-vacsoráról szóllyunk, Christus tellyes életében csak egyszer szolgáltatta a sacramentomot; akkor-is csak férfiaknak; csak tizen-két apostolnak¹; setét étszakának idején; vacsora-után; láb mosás-után. Ezekből az Úrunk példáiból, azt fondálljuk-e, hogy pontról pontra ezeket kel cselekednünk². Alkalmas eszesség vólna, ha ki azt vítatná, hogy a papoknak tellyes életekben csak egyszer szabad sacramentomot szolgáltatni; akkor-is csak férfiaknak és nem aszszonyoknak; csak papoknak, nem világi személyeknek; csak vacsora- és láb-mosás-után; csak estve; csak vendégfogadóban, nem templomban; csak Jerusalemben; csak hús-vétban; csak kovásztalan kenyérben; mivel az Úrunk példája ezekre mutat. Mongyuk azt tehát, hogy nem igazán communicál, a ki láb mosás-nélkül jár a vacsorához; mert Christus szent Péternek azt mondotta, hogy része nem lészen véllé, ha meg nem mosattya

¹ Matt 26, 20.
Mar. 14, 17.
Luc. 22, 14.
² Si uti velimus iis, quæ Christus instituit, tenemur Substantialia servare, non Accidentia, et circumstantias.

³ Ioan. 13, 14. lábát³.

Akár-mely dologban-is azért meg kel választani a szerzést a parancsolattól. Ha Christus valamit szerzett- és gyakorlott-is, de e mellé parancsolatot nem vetett; az ő szerzése és példája bűnössé nem teszi, a ki külömbet cselekeszik. Mert szent Pál írja, hogy a miről törvény nem adatott, abban véték nincsen⁴; mivel a bűn törvény-szegés⁵. Az ellenkezők sem adhatták a sz. Írásból okát, miért kell csak a két szín-vételben követnünk a Christus példáját és nem a több dolgokban? Jóllehet abban nem követik a Christus példáját, hogy a községnek két színt adnak; mert Christus csak az apostoloknak adott két színt; azoknak pedig, a kik papok nem vóltak, Emausban egy színt adott.

⁴ Rom. 14, 15.

⁵ 1. Ioan. 3, 4.

4. *Ama szókkal, ezt cselekedgyétek, nem köteleztetünk a két színre.* HOC FACITE.

Hogy Christus törvénnyel és parancsolattal sem kötelezett mindeneket a két színre, künyű megmutatnunk, rend-szerűen előhozván azokat a négy mondásokat, melyekben, úgy tetszhetnék, hogy parancsolat adatott a két színről.

Első mondás: *Ezt cselekedgyétek*; mellyel hogy a két színvételre nem köteleztetünk, két világos jelenségből kitéttszik:

Első jelenség: Az evangelisták-közzül egyedül szent Lukács emlekezik ezekről a szókról¹; ő pedig csak a kenyér szín osztogatása-után írja, hogy ezeket mondotta Christus; a pohár-után senki az evangelisták-közzül ezekről a szókról nem emlekezik. Melyből nyilván kitéttszik, hogy ezekkel a szókkal nem kötelezett Christus a pohár osztogatásra. Szent Pál a kenyér szentelés-után ugyan-azon formán hozza-elő ezeket a szókat², mint szent Lukács, *Hoc facite*; de mikor a pohárról szól, csak ilyen parancsolatot említ: *Ezt cselekedgyétek, valamennyiszer iszszátok, az én emlekezétemre*³, az-az, nem kötelez az italra, hanem csak azt parancsolja, mi módon kel innya, mikor innya akarunk. Mikor Isten azt parancsolja, hogy mikor fogadást tészünk, bétellyesítsük⁴; nem kötelez a fogadás-tételre; sőt melléje veti, hogy ha ki fogadást nem akar tenni, nem vétkezik⁵: Azon-képpen mikor valakinek így szállunk: valamikor vétkezel, tarts penitenciát; valamikor bort iszol, mértékletesen igyál; valamikor házasodni akarsz, magadhoz hasonlót keress: efféle mondásokkal nem parancsoljuk, hogy az ember vétkezzék, bort igyék, megházasodgyék; hanem módgyát mutatjuk, mint kel viselni magát, a ki vétkezik, bort iszik, házasodik. Mivel azért az evangelisták írása-szerűen Úrunk a pohár osztogatása-után nem mondotta ama szókat, *Hoc facite*; szent Pál-is külömb formán és kötelezés-nélkül említi azt a mondást: eszünkbe vehettyük, hogy ezekkel az igékkel nem köteleztetünk a két színvételre. Sőt igazán Goliad pallosának mondhattuk ezt az ellenkezők bizonyítását; mert ezzel szakad nyaka az ő igyeknek, mint ezennel nyilvánban megmutassuk.

Második jelenség: Ha Christus a pohár adás-után mondotta volna-is, hogy azt mívellyük, nem illetne mindeneket ezt a parancsolat. Mert ezekkel a szókkal az apostoloknak azt parancsolta Christus, hogy azt cselekedgyék, a mit ő cselekedett. Tehát arra kötelezte azokat, a kiknek mondotta *Hoc facite*, hogy megálgyák,

¹ Luc. 22, 10.² 1. Cor. 11, 24, 25.³ Præcepta ex suppositione facti, non præcipiunt factum.
⁴ Deut. 23, 2.⁵ v. 22.

szolgáltassák, osztogassák a sacramentomot. Mert ha ezek a szókat által nem adatott hatalom és parancsolat az apostoloknak, hogy szolgáltassák a sacramentomot: mutasson valaki más helyt az egész szent Írásban, melyben parancsolat adatott e dolgról. Noha pedig ezeknek az Úrunk szavainak hamis értelmétül viseltetvén Luther, azt akarja, hogy minnyájan egy-aránt papok vagyunk: de bizonyos, hogy nem parancsolta minden embernek Christus, hogy azt cselekedgye, a mit ő cselekedett, mikor megáldotta és szolgáltatta a sacramentomot; mert szent Pál nem csak azt írja, hogy az

¹ 1. Cor. 14,
34. 1. Tim. 2,
12.
² 1. Cor. 12,
12, 29. Rom.
12, 4. Eph.
4, 11.

BIBITE EX
HOC OMNES.

5. *Ama mondással, igyalok ebből minnyájan, nem köteleztetünk a két színre.*

Ezeket a szókat az evangelisták-közzül csak egyedül szent Máté említi, mellyekkel a pohár vétele nem parancsolatik mindeneknek. Mert bár megengedgyük, (kivel nem tartoznánk) hogy ez parancsolat és nem csak kínálás; vagy olyan ajánlás, mint mikor

³ Ioan. 20, 22.

azt mondá Christus, *Accipite Spiritum Sanctum*³: de azért bizonyos jelenségekből megmutathatni, hogy ez a parancsolat csak a letelepedteket illette, kik csak a tizen-két apostolok voltak⁴.

⁴ Matt. 26, 20.
Mar. 14, 17.
Luc. 22, 24.

⁵ Marci 14, 24.

Első jelenség: Szent Márk megmagyarázza, kiket kell az *omnes*-eken érteni; és azt írja, hogy *biberunt ex eo omnes*⁵, ivának abból minnyájan. A sz. Márk mondásából senki azt nem állattya, hogy Tiberius császár, Pontius Pilatus az egész romai tanáttsal-együtt abból a pohárból ittak: hanem hogy az apostolok, kik jelen voltak, és kiknek Úrunk hadta hogy minnyájan igyanak, minnyájan ittak. Megmagyarázza tehát szent Márk, kiket kel a minnyájakon érteni.

Második jelenség: Nem csak azt mondotta Christus, hogy minnyájan igyanak, hanem a pohárt-is megmutatta, melyből parancsolá, hogy igyanak, *Ex hoc*; mert azon-egy pohárból akará, hogy minnyájan igyanak a jelen-lévő apostolok. Tűdó dolog pedig, hogy minket arra nem kötelezett, hogy azon pohárból igyunk, mellyet akkor mutatott és tanítványinak adott. Tehat csak azoknak szóllott és azoknak mondotta, hogy igyanak minnyájan abból, a kik jelen voltak akkor.

Harmadik jelenség: Azoknak mondá Christus, hogy a pohár-ból igyanak, kiknek mondá, hogy azt cselekedgyék, a mit ő cselekedett. Bizonyos pedig, hogy csak az apostoloknak és az ő rendeken-való egyházi személyeknek mondotta Christus, hogy azt cselekedgyék, a mit ő cselekedett; tudni illik, vegyék, megálgyák, osztogassák. Tehát a pohárból-való italt-is csak azoknak hadta. Ugyan-is a papok kötelesek, hogy mikor áldoznak, a pohárt-is vegyék; noha az áldozat-kivül ők-is egy szín-alatt vészik az Úrat.

Negyedik jelenség: Két dologban vetik itt bizodalnokokat az újítók. Egyikben, hogy ama szó, *Omnes*, senkit ki nem választ. Másikban, hogy noha Úrunk az apostoloknak szóllott a vég-vacsorán; de másutt megmondotta, hogy a mit nékik mondott, mindeneknek mondotta. De ezek gyarló és erőtlen fundamentomok. Mar. 13, 37. Mert ha mindenekre terjesztik ama szót, *Omnes*: mi az oka, hogy a bölcső-béli gyermekeknek nem adnak innya a predikátorok? Hiszem, ha mindeneket befoglal az *Omnes*, ezeket sem rekeszti-ki. Azon-képpen, ha Úrunk válogatás-nélkül mindennek parancsolta, a mit az apostoloknak parancsolt: tehát mindennek parancsolta, hogy a széles világra mennyenek, keresztelleyenek, predikállyanak, úr-vacsorát szolgáltsanak, bünt ódozzanak. Azért Matt. 28, 19. Christus azokról szóll minnyájokról, a kikkel együtt letelepedett vala. Meg-is magyarázza, minémű dologban mongya azt mindennek, a mit az apostoloknak mondott; tudni illik abban, hogy vígyázzanak, és a haláltúl készületlen ne találtassanak. Azért Mar. 13, 37. lelki isméret-ellen-való sz. Írás marczongás, midőn az italtra csigázzák a predikátorok, a mit Christus a vígyázásról mondott.

Ötödik jelenség a sz. Pál tanításából vétetik. Mert mikor az Úrunk szavait a hívek ususára szabja, nem úgy említi a Christus mondását, mint sz. Máté; hanem elhagyván ezeket a szókat, *Bibite ex hoc omnes*, magyarázván, mint kel a községhez szabni, a mit Úrunk az apostoloknak mondott, imigyen szóll: *Ezt cselekedgyétek, valamennyiszer iszszátok, az én emlékezetemre.* Ennek a 1. Cor. 11, 25. mondásnak folyása-szerént nem parancsoltatik közönségesen a híveknek, hogy igyanak; hanem módgya adatik, mint kel innya, mikor isznak. Ha úgy illetné fejenként a híveket az Úrunk parancsolattya, mint az apostolokat: mi szükség vólt sz. Pálnak így magyarázni az Úrunk mondását, midőn a hívek-eleibe adgya, mint kel élni a sacramentommal?

Hatodik jelenség: Minémű értelme légyen a Christus mon-

Ita quisque
bibat, ut sin-
gulis sufficiat.

Luc. 22, 17.

dásának, kitétszik nem csak az emberek szava-járasából, hanem a sz. Lukácstúl említett mondásból-is. Mert mikor valamely cselédes-ember háza-népével letelepedik és egy kis pohárka malosát* ád fiainak ezt mondván, igyatok ebből minnyájan: egyebet nem mond, hanem hogy mindenik keveset igyék, hogy jusson minnyájoknak. Úrunk nem ada egy öreg darab kenyeret az apostoloknak; és azért nem monda, hogy minnyájan egyenek abban; hanem, a kenyeret darabokra tördelvén, mindenik apostolnak külön falatot ada. De mivel a pohárban-lévő sacramentomot így el nem oszthatá, azt parancsolá, hogy abból minnyájan igyanak; az-az, hogy ketten vagy hárman, mind meg ne igyák, hanem jusson mindeniknek. Mint-ha nyilvánban így szóllott volna: Ne úgy igyatok ebből a pohárból, mint szoktak szomszóság óltani innya, tudni illik, hogy szükségtekhez-képest ketten vagy hárman mind megigyátok: hanem, úgy igyatok, hogy jusson mindeniteknek benne. Ezt a magyarázatot sz. Lukácsnál jelenté Christus más mondásával, midőn így szóll: *Accipite, et dividite inter vos; Vegyétek és osszátok-el magatok-között.*

NISI MAN-
DUCA-
VERITIS.

6. A két színnek szükséges volta meg nem bizonyodik a sz. János hatodik részéből.

¹ Calv. Ioan.
6, 53.
² v. 50.

³ Ioan. 6, 52.
⁴ v. 58.
⁵ v. 59.

Igazán írja Calvinus, hogy a sz. János evangéliomából a két színnek szükséges-volta meg nem bizonyodik: *Nec vero recte Bohemi, hoc testimonio probant usum Calicis promiscuum esse debere*¹. Mert a többi-között CHRISTUS négy dolgot mond sz. János hatodik részében, mellyekkel nyilván jelenti², hogy az egy színvétel elégséges üdvösségünkre. 1. Ez a menyből alá-szállott kenyér, hogy a ki ebből eszik, meg ne hallyon. 2. A ki ebből a kenyérből eszik, örökké él³. 3. A ki engemet eszen, él én-érettem⁴. 4. A ki ezt a kenyeret eszi, örökké él⁵. Ezek mind hamisak, ha az étel nem elégséges, hanem ital-is kivántatik hozzá. Kitétszik tehát, hogy a négy nyilván-való mondások-ellen a két színnek szükséges-voltát nem tanította Christus ama mondásban, *Nisi manducaveritis, et biberitis*. Ugyan-is, ha azt tanította volna, a természet-szerént-való bornemiszszák-előtt bé volna gátolva a meny-ország úttya; mert ők azt nem mivelhetik, a mire örök élet vesztése-alatt köteleztetnének.

* Malozsa = mazsolabor, aszubor.

Mikor azért Christus így szóllott: *Ha nem észitek az Ember fia húsát és az ő vérét nem iszszátok, nem léssen életetek*: ezt a mondást a tudósok egy-nehány-képpen úgy magyarázzák, hogy kötelezést nem foglal a két szín-vételről. Mert a sz. Ágoston tanácsa-szerént jól cselekesznek, a kik azon-egy Írást sok-képpen magyaráznak, hogy a tévelygéseknek színnel se kedvezzenek: *Non uno tantum, sed quot quot reperiri poterunt, intellectu Scripturarum utamur. Tanto enim fortius convincuntur hæretici, quanto plures exitus patent ad eorum laqueos evitandos.*

Augu. lib. 1. de
Trinit. ca. ult.
Et, 3. de Doct.
Christ. ca. 27.
in fine.

Először: Azt mongyák némellyek, hogy a Christus testét észí, vérét iszsza, a ki egy szín-alatt vészi a sacramentomot; mivel mind teste vére ott vagyon Christusnak. Ennek értelmére azt kell eszünkbe vennünk, hogy a sz. Írás folyása- és a régi sz. Atyák szava-járása-szerént gyakran azon-egy testi vagy lelk táplálás ételnek és itálnak mondatik. Sz. Pál a tejet együtt ételnek, másutt itálnak nevezi¹. A bölcsesség részesülését ételnek és itálnak nevezi a sz. Írás². Christus Úrunk-is az igazság szeretetét éhezésnek és szomjúhozásnak mongya³. A külső testi táplálásra nézve-is, a ki téjben vagy borban ázott kenyeret észik, sőt a ki híg tyukmonyat iszik-is, mind enni mind innya mondatik. Mivel azért a sacramentomban egy szín-alatt-is együtt vészszük a Christus testét vérét: ez a tellyes táplálás méltán ételnek és itálnak mondatik. Innen vagyon, hogy a sz. Atyák azt mongyák, hogy a sacramentomban a Christus testét iszszuk, vérét észszük; mert így szóll sz. Cyprianus: *Manducaverunt, et biberunt de eodem Pane. Dixerat Magister, quod, nisi manducaremus, et biberemus ejus Sanguinem, non haberemus vitam in nobis*⁴. Sz. Ágoston-is így ír: *Carnem Christi et sanguinem, non edamus tantum in Sacramento, quod et multi mali; sed usque ad Spiritus participationem manducemus, et bibamus*⁵.

¹ 1. Cor. 3,
2. ca. 9, 7.
² Eccli. 24, 29.
³ Matt. 5, 6.

⁴ Cyprian. Ser-
mon. de Coena
Domini.
⁵ Augu. Tra-
ctat 27. in
Ioannem.

Másodsor: Sokan azt írják, hogy a Christus mondásában ama szó, *ET*, és annyit téssen mint, *VEL*, vagy. Mert az *ET* nem mindenkor egybe-foglallya, a mit melléje vetnek, hanem néha elválasztja. Erről így ír Tremellius: *Usitatissimum est, conjunctionem disjunctive accipi, ut Exodi 21, 15*⁶. Példánk erről, a mit a sidó bötű-szerént mondott Moyses: *Ha ki, úgy-mond, attyát és annyát megüti, meghallyon*⁷: nem kívántatott, hogy mind a kettőt meg-üsse; elég volt a büntetésre, ha egyikét megütötte. Azon-képpen mikor sz. János így szóll: *Bóldog, a ki olvassa és hallya ennek*

⁶ Tremell. in
Gen. 2, 6.

⁷ Exo. 21, 15

¹ Apoc. 1, 3. a könyvnek szavait¹. Ebben a mondásban, mint sok egyéb helye-
² Lev. 20, 15. ken-is², *ET, pro VEL* vétetik. Sőt sz. Pál, akarván ismértetni, hogy
 c. 22, 4, 5. etc. a sacramentomrúl-való tanításban az *ET*, annyit tészzen, mint *VEL*,

³ 1. Cor. 11, 29. iszik³. Ugyan-azon helyen mászor így ír: Valaki ezt a kenyeret
⁴ v. 27. észí vagy a pohárt iszsa méltatlanúl⁴, *etc.* Ugyan-is miképpen
 nem csak az vétkes, a ki mind attyát, annyát megveri, hanem

Particula pure
 disjunctiva, in-
 sinuat alteru-
 trum, non
 utrumque, fieri
 debere. At cum
 alterutrum ita
 sufficit, ut ta-
 men utrumq;
 nonexcludatur,
 recte conjun-
 ctivo (*Et*) uti-
 mur, ut illo
 Exodi 21, 15.
 az-is, a ki csak attyát vagy annyát megüti: úgy itt nem csak az
 vétkes, a ki mind a két színt méltatlan vészi, hanem az-is, a ki a
 kenyér színt méltó készülettal venné; de minek-előtte a pohárt fel-
 hajtaná, hitelenségbe vagy egyéb gonosz szándékba esnék és a
 pohárt méltatlan venné. Mely dolog megtörténhetik; mivel alkal-
 mas üdő foly a kenyér színe vétele-után az itelig, mikor sokan
 részesülnek a sacramentomban.

Harmadszor: Azt mongyák némellyek, hogy ha az ételt és
 italt tulajdonúl értyük; és amaz ígét, *ET*, saját jegyzésében had-
 gyuk: úgy kel a *Christus* parancsolattyát értenünk, a mint sok
 egyéb helyeken, tudni illik, hogy az *Ecclesiának* közönségesen
 parancsolat adatott a két szín vételérül; nem úgy, hogy minnyá-
 jan tartozunk két szín-alatt venni, hanem hogy az *Ecclesiátul*
 arra rendeltett személyek-által a két szín vétele megtartassék az
Ecclesiában, mint-hogy meg-is tartatik a papoktúl, midőn áldoznak.
 Az *Abraham* maradékinak azt parancsolá *Isten*, hogy környül-
⁵ Gen. 17, 11. metéllyék testöket⁵; *Moyses*-által azt hagyá a sidóknak, hogy az

⁶ Exo. 12, 6. egész sokaság ölye-meg a húsvéti bárányt⁶. Mely parancsolatok
 nem úgy köteleztek, hogy ki-ki tartozott valakit környül-metél-
 ni, vagy valamely bárányt megölni; hanem csak arra köteleztetett az
Isten népe, hogy ő-közötte bizonyos rendelt személyek-által ezek

Vide Augu. li.
 3. de Doctr.
 Christ. c. 17.
 végbe vitessenek. Az új testamentomban-is, *Non omnia præcipiun-
 tur omnibus*. *Christus* parancsolta az apostoloknak, hogy az egész
 világra mennyenek és mindeneket tanítsanak; de ez a parancsolat
 magán minden apostolt nem kötelezett; mert egy sem vólt, a ki
 minden nemzetet tanított vólna. A vég-vacsorán azt hagyá *Chris-
 tus*, hogy azt cselekedgyék az *Ecclesiában*, a mit ő cselekedett,
 tudni illik, vegyék a kenyeret, megálgyák, osztogassák. Ez a pa-
 rancsolat nem arra kötelezi az *Ecclesiát*, hogy minnyájan oszto-
 gassák a sacramentomot; hanem hogy arra rendelt személyek-által
 ezt végbe vegye az *Ecclesia*.

Ezek a magyarázatok-közzül mindenik elégséges annak isme-

résére, hogy a két színre nem köteleztetnek mindenek az előhozott mondással. A mint pedig eléb mondám, mikor a szent Írás értelméről vagyon kérdés, tartozunk nagyobb hitelt adni az Ecclesiának, hogy-sem akár-kinek másnak.

7. *Szent Pál a két színnek szükséges-vóltát nem jelenti.*

EGO ENIM
ACCEPI a DO-
MINO, etc.

Azt írja sz. Pál, hogy a mint ő vette az Úrtúl, úgy adta a corintusbélieknek az úr-vacsorája tudományát. Az-után előszámlállya, mint adta Urunk a sacramentomot¹. Ezekből ki nem hozhatni a két színnek szükséges-vóltát;

1. Cor. 11, 23.

Először: Mert sz. Pál semmit újat nem tanít; hanem a mint vette a vég-vacsora első rendelését, mellyet az evangelisták felírtak, úgy tanította. Nem mongya szent Pál, hogy ő valamit újat hágy; hanem hogy úgy adgya a hívek-eleibe, a mint ő tanulta az Úrtúl. Megmutatók pedig, hogy a sacramentom első rendelésében nem kötelezett Christus mindeneket a két szín-vételre. Tehát szent Pál sem igyekezett az italtra erőltetni mindeneket.

Másodszor: Noha sz. Pál az ő levelében közönségesen írt az Ecclesiának; mindazáltal nem szükség, hogy az úr-vacsoráról adott parancsolatnak minden részei egy-aránt illessenek minden rendeket és személyeket, mint szinte ama parancsolat-is, *Hoc facite*, nem illet mindeneket. Azért ha sz. Pál parancsolná-is az Ecclesiának a két szín-vételt, nem következnek, hogy minden rendeket illet az a kötelesség; hanem elég, ha az Ecclesiában oly személyek találtnának, kik a két szín vételére köteleztetnek, úgy-mint a papok, mikor áldoznak.

Ecclesia per
Ministros.

Harmadszor: Elébb-is említém és ezennel ismét előhozom, hogy sz. Pál a pohár vételére nem kötelez közönségesen mindeneket; mert a pohár adás-után sem azt nem írja, hogy iganak ebből minnyájan, sem hogy ezt cselekedgyék; hanem csak módgyát adgya, mint kel magunkat viselnünk, midőn élni akarunk a pohárral.

Ezekből megtettség, hogy nincs az Isten igéjében mindenekre-néző kötelezés a két szín-vételről. Ezzel mí megelégszünk; nem-is szenvedgyük, hogy az ellenkezők szabjanak törvényt nekünk azokban, a mellyekről Christus parancsolatot nem adott.

8. *Elégségesnek mutattatik az egy szín-vétel.*

Mutassuk-meg immár, hogy a szent Írás fundamentomi- és tanítási-szerént elégséges az egy szín-vétel.

I. Mind az igaz okosság, mind a szent Írás azt taníttya, hogy Isten senkit lehetetlen dologra nem kötelez örök kárhozat-alatt. De sokan vannak, kiktől a természet iszonyodása-miatt lehetetlen, hogy a bor színt vegyék; mert ismértünk olyakat, kik csak edényből sem ihatnak, ha bor vólt benne és az eczetes étket sem kóstolhatták. Tehát nem adott Isten oly parancsolatot, mely mindeneket közönségesen kötelezne a két szín-vételre. Igen akadoznak az újítók a két szín-vételen; maga ők a bor-helyett készek vizet vagy sert osztogatni a sacramentomban; meg nem gondolván, mely nyilván felforgatták ezzel a Christus rendelését.

Vide supra,
fol. 438.

¹ Supr. 1. fol.
440. II. k. et
seqq.

II. Egy szín-alatt annyit vészünk, mint két szín-alatt, mint eléb megmutatók¹; az-az, Christusnak nem csak testében, hanem szent vérében-is részesül, a ki egy szín-alatt vészi. Holott azért nem a külső színektől, hanem a mí Úrunk testétől-vérétől várjuk lelki jónkat, semmi fogyatkozása nincs annak, a ki egy szín-alatt vészi. Mert miképpen a mannáról olvassuk, hogy a ki többet szedett benne, nem bévelkedett²; a ki kevesebbet szedett, sem érzett fogyatkozást: azon-képpen két szín-alatt sem vészen ember többet, egy szín-alatt sem vészen kevésbet, mint a ki két ostyát vagy egy nagy szeletet vészen a sacramentomban, nagyobb haszna nincsen, mint-ha egy kis morsát venne.

² Exo. 16, 18.
2. Cor. 8, 15.

³ Ioan. 6, 50.
52, 58, 59.

III. A mint eléb hallók, Christus sz. János hatodik részében szólván a sacramentomról, négyszer ígér életet annak³, a ki észiz az ő testét. Mely ígélet nem helyes, ha kötelesek vagyunk a két színre. Mert ha a Christus parancsolattya örök kárhozat-alatt kötelez az italtra: tehát nem igaz, hogy örökké él, a ki ebben a kenyérben észiz; mivel a ki a kenyér színét vészi, noha észiz a Christus testét, de ugyan elkárhozik az újítók vélekedése-szerént, ha nem észiz. Ha pedig igazak a Christus mondási, mint hogy igen-is igazak, következik: 1. Hogy annyi haszna vagyion az egy szín-vételnek, mint a kettőnek. 2. Hogy az egy szín-vétel elégséges az üdvösségre; mert Christus szava az, hogy a ki az ő testét észiz, örökké él. Bizonyos pedig, hogy a ki egy szín-alatt vészi a sacramentomot, az Úr testét észiz. Tehát üdvözül. 3. Hogy a két szín-vételre nem vagyunk kötelesek; mivel Christus annyi hasznót

tulajdonít magán az ételnek, megnyit másutt az ételnek és itálnak, midőn azt mongya, hogy a ki észí az ő testét és iszsza az ő vérét, örökké él¹.

¹ Ioan. 6, 55,
57.

IV. Sz. Pál azt mongya, hogy minnyájan egy tagok vagyunk, valakik azon-egy kenyérben részesülünk²: Tehát elég a kenyér szín-vétele, hogy Christus tagjai légyünk.

² 1. Cor. 10,
17.

V. A vég-vacsorán a kenyér áldás-után azt parancsolá Christus az apostoloknak, hogy ők-is azt mivellyék, az-az, megálgyák és osztogassák³. A pohár áldás-után egyik evangelista sem említi, hogy afféle parancsolattal kötelezte volna az apostolokat. Sőt szent Pál a pohár áldás-után oly formán említi ezeket a szókat⁴, mely köteleiséget nem jelent; hanem csak módgyát szabja, mint kel azzal élni, mikor élünk velle. Heában és ok-nélkül külömböztetné szava-járását szent Pál; az evangelisták-is alkalmatlanúl múlatnák halgatásban a pohár-után ezeket a szókat, ha egy-aránt köteleztetnék a bor színére.

³ Luc. 22, 19.

⁴ 1. Cor. 11,
24.

VI. Szent Pál szép jelenségét adgya, hogy a pohár-nélkül elehetünk. Mert noha Christus a vég-vacsorán apostolinak szólván, azt parancsolta, hogy minnyájan igyanak abból a pohárból⁵; de midőn sz. Pál ezt az Úrunk parancsolattyát a hívek szokásához szabja, nem mongya, hogy minnyájan igyanak; hanem csak azt hadgya, hogy valamenyiszer isznak, az Úr emlekezetire cselekedgyék, mely szókkal az italt nem parancsollya, hanem módot szab, mellyet kel tartani, mikor a pohárban részesülünk. Hogy azért sz. Pál a közönséges hívekhez szabván azokat a szókat, mellyeket Christus az apostoloknak mondott, úgy magyarázza, hogy a pohárból-való italra ne kötelezne: egyéb okból ezt nem mivelte, hanem hogy a második színnek elhagyására szabadságot mutatna.

⁵ Matt. 26, 27.

¹ 1. Cor. 11, 25.

VII. Christus Emausban egy szín-alatt adta a sacramentomot: tehát példájával megmutatta, hogy szabad egy szín-alatt adni az Úrat.

Luc. 24, 32.

Két dolgot kel itt megmutatnunk: 1. Hogy Emausban Christus nem köz kenyeret, hanem sacramentomot osztogatott. 2. Hogy egy szín-alatt osztogatta.

Az első dolgot bizonyíttjuk, I. A sz. Ágoston⁶ és töb atyák tanításából, kikről így ír Calvinus: *Augustinus, et cum eo plerique alii, senserunt, Panem non in edulium a Christo porrectum esse, sed in sacrum Corporis sui symbolum*⁷. Tehát a Calvinus vallása-szerént sz. Ágoston és a töb régiek Christus cselekedetivel meg-

⁶ Aug. epist.
59. qu. 8. Lib.
3. de Consens.
Evang. cap. 25.

⁷ Calv. Lucæ
ult, 30.

erőssített tudománynak ítelték az egy szín osztogatását. És mivel Calvinus bizonyosnak írja¹, hogy sz. Ágoston idejéig az apostoli tudományban változás nem esett; el kel hinni, hogy az egy szín osztogatás szabadsága apostoli igazság. II. Azzal bizonyította sz. Ágoston ezt az igazságot; mert az Emausban osztogatott eledelnek oly lelki haszna volt, hogy ennek erejével megnyílt szeme a tanítványoknak és megismérték Christust, kit hosszú beszélgetéséből az-előtt meg nem ismértek: *Continuo aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum*². Nem volt tehát csak köz kenyér, melynek ily lelki haszna volt. III. A Christus cselekedetinek minden cikkelye és körül-álló része ezent mutatta. Mert elsőben, hogy készületlen ne járnának a tanítványok ehez az eledelhez, hitelenségöket a profeták írásival kigyomlálá, és mivel megmagyarázá nékik mind azokat, valamellyek Moyses- és a profeták-által írva valának ő-rólla: minden kétség-nélkül a Melchisedech áldozatjának, a húsvétí báránynak, a mannának árnyékát-is eleikbe adván, a vég-vacsorán rendelt áldozatról-is tanuságot adott. Másodszor, a minémű igékkel említik az evangelisták a vég-vacsorakor való cselekedetét Christusnak, azon formán írja sz. Lukács, hogy Emausban cselekedett: *Accepit Panem, benedixit, fregit, et porrigebat eis*³. Mikor sz. Pál a megáldott pohárt és kenyértörést⁶, szent Lukács csak magán a kenyér-szegést említi⁴, az újítók ezeken az úr-vacsorát értik. Tehát annál inkább az úr-vacsoráról kel értenünk, a mit sz. Lukács az Emausban lett dologról írt; mivel mind az áldást, mind a törést egyszer s mind említi. IV. Az augustai Confessio Apologiája megvallyá, hogy Emausban Christus sacramentot osztogatott, csak hogy a kenyéren bort-is akar érteni; mert Apolog. tit. de Saxoniában sovány a vacsora pohár-nélkül: *Allegant locos, quibus Utraq. specie. fit mentio Panis, ut quod in fractione Panis cognoverunt Christum In Libr. Concordiæ, f. 210. discipuli. Citant et alios locos, de fractione Panis. Quamquam autem non valde repugnamus, quo minus aliqui de Sacramento accipiantur; tamen Panis appellatione, reliquum significatur.*

A második dolgot, tudni illik, hogy Emausban egy szín-alatt osztogatta Christus a sacramentot, bizonyította: I. Sz. Lukács világos igékkel írja, hogy mihent Úrunk a kenyeret adá tanítványinak, mingyárt elenyészék: *Accepit Panem, benedixit, fregit, et porrigebat eis; et CONTINUO aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, et ipse evanuit.* II. Az ellenkezők tanítása-szerént valamit a szent Írásban nem találunk az isteni dologról, azt nem kel hin-

¹ Calv. li. 4. c. 2. n. 3.

² Luc. 24, 31.

³ Luc. 24, 30.

⁴ 1. Cor. 10, 26.

⁵ Act. 2, 42. ca. 20, 7.

Apolog. tit. de Utraq. specie. In Libr. Concordiæ, f. 210.

nünk. Mutassák-meg tehát, hol vagyon írva, hogy a kenyér neve alatt bort-is kel érteni? és ám bár megengedgyük, hogy Emausban nem csak egy szín-alatt adatott a sacramentom. III. Oly színesen mongya az augustai Apologia, hogy a kenyéren bort-is kel érteni, mint ha valaki azt mondaná, hogy mikor Christus az árpa kenyerekkel megelégté a sokaságot, a folyó-víz-et-is borrá változtatta és innok-is ada. IV. Ennek-előtte világosan megbizonyítám, hogy a szent Írás szavaiban nem kel csak kardéra* figurákat álmodni; mert ha szabad akár-hól, akár-kinek, akár-minémű figurát gondolni, csak egy pont bizonyos nem lészen a sz. Írásban. Azért ha Calvinus vagy más synecdochét gondol a szent Lukács írásában, tartozik bizonyos, erős, szükséges okokkal elhívetni gondolattját; külömben senki nem hihet okossan néki.

VIII. Az apostolok példája ugyan-ezent tanította. Mert szent Lukács egy-nehány helyen említi a keresztyének sengéjének isteni szolgálatban-való foglalatosságát. A több dolgok-között pedig az úr-vacsora gyakorlását feljegyezvén, mindenkor csak a kenyér színéről emlekeznek: *A megkeresztelkedtek, úgy-mond, áthatatosok valának az apostoli tudományban, a kenyér-szegés részesülésében és az imádságban*¹. Ismét: *Minden nap egyenlő akarattal a templomban sokkáiig késvén, és a házakban megszegvén a kenyeret*². Itt nem köz kenyér-szegésről vagyon emlekezet, a mint az augustai Apologiából hallók, és vallya Calvinus³; mert egy az, hogy a syriai bötű a kenyér-helyett eucharistiát említi ilyen formán: *Communicabant in precibus, et fractione Eucharistiae*⁴. Ugyan-ezen syriai bötű-szerént fordítá Tremellius az ő bibliájában ezt a mondást; sőt ő-maga szent Pál a keresztyének kenyér-szegését az Úr teste részesülésének mongya⁵. Más az, hogy az apostoli tanítás- és könyörgés-mellé vettetik ez a kenyér-szegés, mint szent dolog szent dolgok-mellé. Nem-is vólt oka sz. Lukácsnak, miért számlálná a keresztyének dicséreti-közzé, mint valami böcsülletes és emlekezetre méltó dolgot a minden-napi kenyér-ételt, holott egyebek-is kenyérral szoktak élni; és abban nem dicséret, hanem gyalázat vólna, ha szüntelen a köz kenyér ételben perseveráltak, foglalták vólna magokat a hívek. Más helyen így szól ezen sz. Lukács: *Szombatnak egyikén, mikor egybe-gyöltek-vólna a kenyér-szegésre, Pál éjjél-korig nyújtá beszédét*⁶. Itt az úr-vacsoráról vagyon emlekezet, mint sz. Ágoston-után Calvinus vallya⁷, és szép bizonyosá-

¹ Actor. 2, 42.² V. 46.³ Calv. li. 4. c. 17. n. 35.⁴ Beza, Act. 2, 42.⁵ 1. Cor. 10, 16.⁶ Act. 20, 7.⁷ Aug. epi. 86.

* Találomra.

gokkal erőssíti, hogy egyébre sem magyarázhatni a szent Lukács szavait: *Fractio Panis, hoc loco de sacra Cœna, propter duas rationes intelligi, et exponi debet. Nam, quum ex sequentibus colligere promptum sit, non parvam hominum multitudinem illic fuisse collectam, Cœnam privata in domo potuisse instrui, consentaneum non est*¹. *Deinde, narrabit postea Lucas, Paulum non Cœnæ tempore, sed post mediam demum noctem, Panem sumsisse. Huc accedit, quod non vescendi causa cibum dicit cœpisse, sed tantum ut gustaret*². Ím látod, hogy midőn a híveknek osztogatott a sacramentom, csak kenyér színűl tészen az Írás emlekezetet; maga ha nem együtt-is, de ennyi mondások-között valahol emlekezni kellett volna a pohárrúl, ha az ott forgott volna. Mert hogy a kenyéren bort-is kel érteni, nem sz. Írás; hanem olyan álom, mint ha azt vitatnók, hogy az öt árpa kenyér-mellé öt hordó bort vonatott Christus a pusztába.

¹ Calv. Act. 20, 7. ap. Marlorat,

² Ibid. v. 11.

IX. A szent Írásból tudgyuk, hogy a Nazaræusok fogadást
³ Vide supr. f. tévén³, azokon a napokon, melyekre kötelezték magokat, sem
 43, 44. II. k. szőlőt nem ettek, sem szőlőből facsartat nem kóstoltak⁴. Azt-is
⁴ Num. 6, 3, 4. nyilván írja sz. Lukács⁵, hogy a keresztyének-között sokan voltak
⁵ Act. 21, 23. efféle fogadással kötelesek, és a többi-között sz. Pál-is⁶. Ennek-
⁶ Act. 18, 18. felette azt-is olvassuk, hogy a kik a sidóságból hittek, erőssen
 megtartottak efféle szokásokat; *Quot millia sunt in Judæis, qui*
⁷ Act. 21, 20. *crediderunt, omnes cœmulatores sunt Legis*⁷: mindazáltal azt hallók
 szent Lukácstúl. hogy a hívek minden-nap részesültek az eucha-
 ristiában. Tehát nem hihetséges, hogy a Nazaræusok mindenek
 láttára, minden-nap bor színe-alatt vették az Úrat; hanem csak
 egy szín-alatt communicáltak, mint ezennel a romai aszszonyokrúl
 hasonló jelenséget hallunk.

9. Egy-nehány kérdéssel mególtatik a két-színesek pohár szomjúhozása.

I. Kérdés: Luther abban a könyvben, melyet a babyloniai fogságrúl írt, azt mongya, hogy nem kárhoztattya az egy szín-vételt és nem vétkeznek, a kik egy szín-alatt vészik⁸; mert Christus nem vetette parancsolat-alá, hanem szabadossá hadta a két vagy egy szín-vételt. Mi az oka tehát, hogy az új tudományok kezdője és profetája-ellen ennyire vítattyák most a két szín-vételt? Ha megbotlott, sőt tévelygett ebben Luther: mint lehet bizonyos a Lutherista⁹, hogy ő meg nem botlik, mikor profetájával ellenkezik?

⁸ Verba habes supr. fol. 386.

⁹ Vide supra, fol. 442, 706.

Mert mint a Lutherista kiáltya, hogy ő Isten szavát követi: úgy kiáltotta Luther, hogy ő semmit Isten igéje-kivül nem tanít. Azt-is gondold-meg, ha bátorságos-e ahoz a valláshoz ragaszkodni, melynek kezdője tévelygett? vagy hihető-e, hogy az isteni dolgok vizsgálásában szemesb vagy te Luthernél?

II. Kérdés: Az új vallások-szerént a keresztség- és egyéb sacramentomok-nélkül, hit-által üdvözülhet ember¹. Ihon a Luther szavai: *Christus dixit, Unum esse necessarium, videlicet DEI Verbum, idcirco ceteris Sacramentis carere possumus*². *Baptismus neminem justificat, nec ulli prodest, sed Fides: Fides ergo, etiam sine Sacramento servare potest*³. Ha sacramentomok-nélkül üdvözülhet ember: mi az oka, hogy a két szín-vételt ily igen vítattyák? Vallyon szükségesb-e a keresztségnél a két szín-vétel?

¹ Vide sup. f. 434, 589, 560.

² De Ministris ad Bohemos.

³ De Captiv. Babylon.

III. Kérdés: Azt vítattyák minnyájan az új tanítók, hogy egyedül a hit igazíttya és tészí kedvessé Isten-előtt az embert. Ha ez így vagyon: miért köteleznek oly erőssen mindeneket a két színre; holott e nélkül Isten kedvébe juthat ember, csak hidgyen?

Supr. f. 321, 322.

IV. Kérdés: Egyenlő értelemmel taníttják az újítók, hogy az Isten parancsolati megtartása lehetetlen, és hogy ezeknek tellyesítésére nem köteles a keresztyén. Mi az oka tehát, hogy csak a két színrül-való parancsolat (még ha parancsolat) megtartására köteleznek ily igen mindeneket? Hiszem, ha az Isten parancsolati nem kötelezik a híveket: bár parancsolat vólna-is a két színrül, nem köteleztetnénk ezzel.

Supr. f. 330, 331.

Culicem colant, camelum glutiant: Matthæi 23, 24.

V. Kérdés: Mind a Lutheristák, mind a Calvinisták azt taníttják, hogy a sacramentomok nem különben szolgálnak az ember igazulására; hanem a hitet felébresztik, mely hit-által kedvesek lészünk Isten-előtt. Ha ez így vagyon; mivel az egy szín felébresztheti hitűnket, eszűnkbe jutathattya a Christus halálát: annyi haszna vagyon az egy szín-vételnek, mint a kettőnek. Metszünk* tehát a két színnel?

Supra, fo. 434.

VI. Kérdés: A bortúl kenyértúl várják-e az újítók lelki táplálásokat, vagy a Christus testétúl vérétúl? Ha a kenyértúl bortúl várják: bálványozók. Ha a Christus testétúl vérétúl várják lelki javokat: mivel Christust éppen és nem részre vagy darabra osztva vészik egy szín-alatt, mit versengenek a külső jeleken?

VII. Kérdés: Miért vítattyák ily igen a Christus követését a pohár-adásban, holott a Christus és apostolok példáján egyéb

* Mit tegyünk.

Act. 2, 44. dolgokban nem kapnak ily igen? Az apostoli cselekedetben azt olvassuk, hogy az első keresztyének eladták jószágokat, az apostolok lábaihoz vitték árrát. Ebben és egyéb számtalan dolgokban miért nem sollicitályák az apostoli követést, hanem csak a pohárban?

VIII. Kérdés: Ha szabad így okoskodni: Christus két szín alatt adta a vacsorát; tehát nekünk-is úgy kel adnunk: miért nem okoskodnak e képpen: Christus tellyes életében csak egyszer osztogatta a vacsorát; csak férfiaknak adta, nem aszszonyoknak; csak egyházi személyeknek, tudni illik, apostolinak? csak hús-vétben, láb-mosás-, vacsora- és húsvétü bárány étel-után adta: tehát nekünk-is ezeket kel követnünk? Miért vészik csak a pohárt ily örömmel a Christus példájából, elhagyván a töb dolgokat?

Luc. 22, 19. IX. Kérdés: Ha a két színnek osztogatása szükséges: mi az oka, hogy Úrunk a pohár-után nem mondotta, *Hoc facite*, hanem csak a kenyér színe-után, a mint feljegyzü sz. Lukács, a ki csak egyedül említi ezeket a szókat az evangelisták közzül?

X. Kérdés: Ha ez a szó, *Hoc facite*, közönségesen mindeneket illeti, nem csak a papokat: mi az oka, hogy az aszszonyok és a köz emberek azt nem cselekeszik, a mit Úrunk cseleküvék, vévén, megáldván és osztogatván a szent vacsorát? Vagy talám ezek-is mind egy-aránt szolgáltathatták a sacramentomot?

Mar. 14, 24. XI. Kérdés: Ha ama szók, *Bibite ex hoc omnes*, közönségesen minden embert illetnek és nem csak az apostolokat, kik jelen vóltak: mint lehet igaz a sz. Márk mondása, hogy abból minnyájan ittanak?

Ioan. 6, 50, 52, 58, 59. XII. Kérdés: Ha a két szín-vétel szükséges: mi az oka, hogy Christus nem csak a két színben részesülőknek, hanem az egy szín-vévőknek-is négyszer ígér sz. Jánosnál üdvösséget?

Supra, fo. 438. XIII. Kérdés: Mi az oka, hogy a kenyér és bor-helyében akár-minémü ételt és italt adhatnak az újítók a sacramentomban, mint magok vallásából hallók; és csak a két szín megtartásában mutatnak ily gyenge lelki-isméretet?

Ezekre az egy-nehány kérdésekre ha megfelelnek a két-színesek, töb kérdéseket támaszszunk.

10. A régi Ecclesiában helye vólt az egy szín-vételnek.

Concil. Tri-
dent. Sess. 21.
cap. 2.

Nem tagadgyuk, hogy régen szabad vólt az Urat két szín alatt venni és gyakran úgy vették a hívek. De ez nem kötelez,

hogy minnyájan két szín-alatt részesüllyünk a sacramentomban. I. Mert, a mint nem régen mondtam, parancsolat-nélkül a példa nem hoz köteleességet. Azért, noha az apostoli Ecclesia sengéjében vérest és fojtottat nem ettek¹; noha jószágokat eladták a hívek¹ Act. 15, 29. és az apostolok lábához hordották az árrát²: de ezek a példák² Act. 2, 44. nem köteleznek, hogy azont cselekedgyük. II. Mert azon régi Ecclesia példája az egy szín-vételt-is jóvá-hadgya, mint ezennel meghallyuk. Nincs-is senki a régi sz. Atyák-közzül, ki által-lyában szükségesnek mondaná a két szín-vételt; vagy azt tanítaná, hogy Christus hagyása- és rendelése-ellen volna az egy szín-vétel. Mert noha Cyprianus azt írja, hogy az ó testamentomban, tiltva volt a vérelet³; nekünk pedig parancsolva vagyon: de nem³ Cypr. Serm. de Coena Domini. mongya, hogy külön szín-alatt kel a vért és testet venni.

Calvinus emlegeti Jeronimust és Chrysostomust⁴. De ezek-közzül egyik sem mongya, hogy a két szín-vétel szükséges, vagy hogy az egy szín-vétel tilalmas; hanem csak azt írják, hogy ő idejekben két szín-alatt adták a sacramentomot, mellyet senki sem tagad. Elő-hozza Calvinus⁵ a Gelasius pápa szavát, ki⁵ Ibid. n. 49. azt írja, hogy a ki az Úr testét vészi és a pohárból nem iszik, szentség-törő: de mint-hogy a Gelasius könyve meg-nincsen, hanem Gratianusnál olvasta Calvinus a Gelasius szavait⁶; igaz⁶ De Consecr. Distin. 2. Can. Comperimus. értelmét-is a Gelasius szavainak Gratianustól kell venni, ki a Gelasius könyvét olvasta és Calvinusnál jobban tudta, mit és mi végre írt Gelasius. Nyilván írja pedig Gratianus az elő-hozott canon titulussában, hogy ott a papokrúl vagyon szó, kik az áldozatban tartoznak két szín-alatt részesülni. De ha közönségesen mindenekrúl szólott volna-is Gelasius, nézett arra a parancsolatra, mellyel ő-előtte kevés údóvel a nagy Leo pápa a Manichæus eretneksége kigyomlálásáért megtiltotta, hogy senki egy szín-alatt ne vegye az Úrat. Valamíg ez a tilalom fenn vólt, méltatlan vette az Úrat, a ki egy szín-alatt vette és így szentség-törő vólt.

Hogy a primitiva Ecclesia gyakran egy szín-alatt osztogatta az Úrat, megtettség ezekből:

I. A régi Ecclesiában ritkán és titkon győlhettek-egybe a hívek a pogányok félelme-miatt. Mivel pedig naponként a mártíromságra készen kellett lenni: hogy a szentség erejével vastagítatnának a baj-vívásra, meg-engedé az Anyaszentegyház, hogy házokhoz vigyék az Úrat, és othon minden reggel a sacramen-

NOTA.

³ Cypr. Serm. de Coena Domini.

⁴ Calv. li. 4. c. 17. n. 48.

⁵ Ibid. n. 49.

⁶ De Consecr. Distin. 2. Can. Comperimus.

Vide Baron. An. 496.

tomban részesüllyenek. Bizonyságunk ebben Cyprianus, Tertullianus és többen a régiek: *Cum quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere*¹. *Latebisne, cum lectulum, cum corpusculum tuum signas. Nesciet maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes? et, si sciverit, Panem non illum credet esse*²? Hogy pedig házoknál csak egy szín-alatt vették az Úrat, tudgyuk abból; mert szabad nem vólt a pohárt haza vinni, vagy a papoknál és diaconusoknál egyébtől venni³. Hallyad szent Athanasiust és Chrysostomust: *Mysticum Poculum, nusquam nisi apud legitimos Ecclesiæ Præsides invenies: hic enim unus usus est Calicis. Quomodo homo privatus, et privatas ædes inhabitans, Poculum mysticum sibi creditum habuit*⁴? *Nonne vides, quia soli Sacerdoti fas est Sanguinem hujus Calicis tibi tradere*⁵? Nem-is említek régi historiákban emlekezetet arról, hogy valaki a hívek-közzúl haza vitte vólna a pohárt. Sőt Christus születése-után 518. esztendőben, *Concilium Cæsar-Augustanum, Can. 3.* átok-alá veté azt-is, a ki ennek-utánna a templomban meg nem észzi, hanem haza viszi az eucharistiát.

II. Nagy Leo pápa idejében a Manichæusok, hogy inkább titkolnák magokat, a keresztyének győlekezetibe menéltek, a sacramentomban részesültek; de úgy, hogy a kenyér színét vévén, a pohárból nem ittak: *Cum ad tegendam infidelitatem suam, nostris audeant interesse mysteriis; ita in Sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant: ore indigno Christi Corpus accipiunt, Sanguinem autem redemptionis nostræ haurire omnino declinant. Quod ideo vestram volumus scire Sanctitatem, ut vobis hujusmodi homines, his manifestentur indiciis; ut, quorum fuerit sacrilega simulatio, notati, et proditi, a Sanctorum societate pellantur.* Oka, miért kerúlték a pohárt, az vólt; mert Manichæus a bort ördög epéjének tartotta: *Vinum non bibunt, dicentes fel esse principum tenebrarum*⁶. Ha akkor minnyájan kötelesek vóltak a két színre, és némellyek egy szín-alatt nem communicáltak; nem titkolták, hanem kimutatták vólna magokat a Manichæusok az egy szín-vétellel: de mivel szent Leo idejében szabad vólt egy vagy két szín-alatt venni, senki azokra nem gyanakodott, a kik egy szín-alatt vették, valamíg ki nem tudódott, hogy a Manichæusok az egy szín vételével titkolták hitetlenségöket, és tíltva nem vólt az Anyaszentegyház fő-pásztorátúl az egy szín-vétel.

¹ Cypr. Serm. de Lapsis.

² Tertul. li. 2. ad Uxorem, c. 5. Et de Orat. Dominic. ca. ult. in fine.

³ Vide Ambr. l. 1. de Officiis. cap. 41.

⁴ Athanas. Apolog. 2. cont. Arian. in epi. Synodi Alexandrin.

⁵ Chrys. to. 2. hom. 46. in c. 13. Matthæi.

Leo, Ser. 4. in Quadrages.

⁶ Aug. tom. 6. Hæres. 46.

III. Arany-szájú sz. János-idétt egy fő ember felesége, kedveskedni akarván férjének, tetteté, hogy ő kitért a Macedonius eretnekségéből; és hogy hitele lenne kép-mutatásának, az úr-vacsorához járúla oly szándékkal, hogy tettetné, de magához ne venné az Úrat. Midőn azért vette volna a kenyér színt, lesütvén fejét, gyorsan eldugá a szentséget, és a helyett egy falat kenyeret kezdte rágni. A kenyér kővé lén szájában. Megrémülvén az aszszony, bűnét megvallá és igazán megtére. Ha minnyájan tartoztak a pohárból innya, nem lett volna módgya ennek az aszszonynak a kép-mutatásban, mert ha félre tehetta a kenyér színt, az italt el nem kerülhette.

Sozom. li. 8.
c. 5. Niceph.
li. 13. c. 7.
Baron. to. 5.
an. 400.

¹ Supr. f. 408.
II. k.

IV. Ez-előtt hallók¹, hogy régi szokás-szerént a sacramentomot készen tartották mindenkor a betegek szükségére. Ezt magasem tagadgya Calvinus², és megtettség a Serapion historiájából³, kinek egy gyermek-által küldé a sacramentomot a beteg pap. A nicæabéli szent győlekezet azt végezi⁴, hogy midőn pap jelen nincsen, diaconus osztogassa az úr-vacsorát. Ebből kitettség, hogy a sacramentomot készen tartották; mivel ezen nicæai győlekezet tanításából tudgyuk, hogy a diaconus meg nem szentelhetta a sacramentomot⁵. Sohúlt pedig az egyházi historiákban emlekezet arról nincsen, hogy a bor színtét megtartották és halálhoz közelgető embernek adták. Sőt szent Paulinus világosan írja, hogy szent Ambrusnak halála-óráján Honoratus vercellai püspök egy szín-alatt adta az Úrat: *Obtulit sanctum Domini Corpus: quod ubi accepit, emisit spiritum; bonum viaticum secum ferens, ut in virtute Escæ anima refectior, Angelorum consortio lætetur.* Nem-is vólt alkalmas, hogy a bor-színt megtartanak; mert ennek hamar kiméggyen szesze és megvész a pohárban. Sőt szent Athanasius és Chrysostomus írásából nem régen hallók, hogy a kelyhet magok a papok osztogatták és házakhoz, *privatas in ædes*, nem vitték.

² Verba Calv.
supr. fol. 229.
³ Supr. f. 408.
II. k. De Lutheranis, supr. fol. 316, 317.
⁴ Ap. Ruffin.
li. 10. c. 6.

⁵ Verba Concilii, sup. fol. 271.

Paulinus, in Vita S. Ambrosii.

V. Hogy a természet-szerént-való bornemiszszákról ne szóljunk, kiknek mind el kel kárhozni, ha üdvösségünk vesztése-alat minnyájan köteleztetünk Isten parancsolattyával a két szín-vételre: a romai aszszonyok tilalmaztattak a bor-italtúl; és mint a parázna-ságért, úgy megbüntették őket a bor-italért, mint Aelianus, Gellius, Valerius, Plinius és egyebek írják. Annak-okáért Metellus megöleté feleségét, hogy boritalon kapá. A leányok pedig meg sem kóstolhatták a bort, valamíg férjnek nem adattak. Nem hihetséges tehát, hogy mikor minden-nap kommunikáltak a keresztyének, az aszszo-

De Nazaræis, supr. fol. 882.

Aelian. lib. 2.
Variæ Hist. in fin. Gell. l. 10.
Valer. l. 6.
Lactant. l. 1, c. 22. Plin. l. 14. c. 13.

nyok részesültek volna a bor-színben. Mert a bor szagot megérezvén a pogány férjek, mint gyalázatot szemekre vetették volna ezt-is a híveknek. Megtetszik azért ezekből, hogy az egy szín-vételnek helye volt a régi Ecclesiában.

11. Méltó okok vannak az egy szín osztogatásra.

Szent Pál a keresztyénség kezdetiben Timotheust környűl-
¹ Act. 16, 3. metélteté¹. Űdő-jártára látván, hogy az ő cselekedetiből szükségesnek kezdék sokan itélni a metélést, ezek-ellen bátran tanítá, hogy
² Gal. 5, 2. a ki környűl-metélkedik, annak nem használ Christus². Azon-képpen Űrünk nyilván mondá, hogy mindent megegyenek, valamit a
³ Luc. 10, 8. mézsár-székben árúlnak³; de mivel ebből a szabadságból botránkozások kezdének támadni, az apostolok megparancsolák, hogy
⁴ Act. 15, 29. vérest és fojtottat ne egyenek a keresztyének⁴. Ezen formán cselekeszik az Anyaszentegyház. Mert jóllehet a sacramentomok természetihhez tartozó dolgok változtatását az Ecclesiának nem engedte Christus: de azt reá bízta, hogy a sacramentomok szolgáltatásának
⁵ Concil. Trid. módgyában rendet szabjon⁵. Annak-okáért elein szabadon hadta a
 Sess. 21, c. 2. híveket, hogy akarattyok-szerént egy vagy két szín-alatt communi-
 kállyanak. Annak-utánna, hogy a Manichæus eretneksége megfojtatnék, azt parancsolá Leo pápa, hogy két szín-alatt vegyék az
⁶ Leo, loco Űrat.⁶ Űdő-jártára támada Husz, ki a két szín részesülését szük-
 supra-citato, ségesnek kezdé mondani; és azokat, kik egy szín-alatt szolgálnak,
 fol. 460. II. k. szentség-lopóknak nevezé. Azért a constancziai győlekezet azt végezé, hogy törvény-gyanánt tartassék a régi szokás, és az Anyaszentegyház engedelménélkül senkinek szabad ne légyen két szín-
⁷ Concil. Con- alatt osztogatni az Űrat⁷. Mely végezést a tridentomi győlekezet
 stant. Sess. 13. jóvá hagyja: *Consuetudinem sub altera specie communicandi, pro Lege habendam decrevit, quam, sine Ecclesie autoritate, pro libitu*
⁸ Trident. Sess. *mutare non liceat*⁸.
 21. c. 2.

Hogy pedig az Anyaszentegyház cselekedetinek igazsága kitessék, két dolgot kel megmutatnunk:

Egyiket, hogy a mely Anyaszentegyház megtílhatta régen, hogy egy szín-alatt ne adgyák az Űrat, azt-is megparancsolhatta, hogy csak egy szín-alatt szolgáltatassák. Kitettszik ez egyéb hasonló dolgokból, mellyekrűl, mivel Isten parancsolatot nem adott, sem tilalmat nem tett, az Anyaszentegyház szabadon végezhetett: úgy-mint arrűl, hogy a ki halálra nem beteg, éhomra vegye az Űrat,

hogy húsvétot és egyéb innepeket bizonyos napokon szentelleyen, etc. Mivel azért a szent Írásban nincs parancsolat arról, hogy csak egy színben, vagy hogy ne különben, hanem két színben vegyük az Urat, szabadon rendelhetett erről az Ecclesia. Mert ha a fejedelmek és országok, sőt a cselédes emberek házok-népe-között megtúlthatnak sok dolgokat, mellyeket Isten nem tiltott, mint sok törvényekből megtettség: miért nem volna az Ecclesiának oly hatalma, hogy az ő fiai hasznára-nézve törvényt szabhasson azokról, a miket Isten sem tilt, sem parancsol? Mikor pedig Isten arra kö-
tötte magát, hogy az ördög ereje meg nem győzi az Ecclesiát; mikor minket arra kötelezett, hogy engedelmes fiai legyünk az ő jegyesének: bátorságossá tett az Anyaszentegyház parancsolatinak tékelletességéről.

Vide supra, fol.
43. II. k.

Másodikat azt kel megmutatnunk, hogy igaz és terhes okai voltak az Anyaszentegyháznak, mellyekért egy színre szabta a sacramentom osztogatását:

Első és legfőbb ok az, hogy ne csak tanításával, hanem cselekedetivel-is ellene-állana a tévelygéseknek. Sz. Ágoston idejében a Manichæusok kötelezni kezdék az embereket a vasárnapi böjtölésre. Az Anyaszentegyház meg akarván ismértetni, hogy távul jár az eretnokségtől, megtiltá a vasárnapi böjtölést: *Die Dominico jejunare, scandalum est; maxime postquam innotuit detestabilis hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad jejunandum, istum constituerunt legitimum diem: per quod factum est, ut jejunium diei Dominici, horribilius haberetur.* Mí üdönkben az újítók kötelezni akarák a községet a két-színre. Azért, hogy ezekkel ne látatnék czimborálni az Ecclesia, elfogá fiait a két szín-vételétől. Jóllehet ebben-is megmutatá anyai dajkálkodását. Mert minekutánna a tridentomi conciliom a romai pápára bízta, hogy megfontolván mindeneket, lássa, ha meg kel engedni a pohárt valamely országban: a pápa azt alítván, hogy ha megengedtetik az északi országokban a pohár, a Lutheristák megszelídülnek és a régi eggyességre hajolnak; hogy ne látatnék az igaz anyai szeretetben megfogyatkozni, sok tanácskozás-után, fiainak megnyeréseért szabadságot ada az északiaknak, hogy két szín-alatt vennék a sacramentomot; de ennek a szabadságnak bizonyos határt és számos esztendő-t hagyta a végre, hogy a közben látnák, ha valami haszna lenne az engedelemnek. De nem hogy ezzel vissza-hozattak volna az elfajúltak, hanem inkább megkeményülének, és az eggyügyük

Aug. tom. 2.
epist. 86.

Concil. Tri-
dent. Sess. 22.
in fine.

szívébe konkolyt kezdének híngetni az utraquista két színesek; elhíttván sokakkal, hogy kötelesek minnyájan a két szín-vételre. Sőt miképpen Leo pápa idejében a Manichæusok együtt communicáltak a hívekkel: azon-képpen mí üdönkben a merő sült Luthéristák örömet elvették a catholicus paptúl a két színt, melyből sok kép-mutatások, szentség-törések, csalatkozások és botránkozások történtek. Mert azokat, a kik velünk-együtt két színnel éltek, Catholicusoknak tartották az egyházi emberek; azért kebeleken kigyót neveltek, kik belől férgesek lévén, külső színnel atyafiságot mutattak és alattomban tévelygéseket csepegettek az együgyűk szívébe. Annak-felette ezzel a pápa engedelmével nem úgy éltek, a mint kellett volna. Mert meg nem engedte, meg sem engedhette a pápa, hogy valaki két színnel élyen külömben, hanem ha ama két dologrúl igazán vallást tészen: 1. Hogy közönségesen a hívek nem kötelesek a két szín-alatt kommunikálásra. 2. Hogy annyit vészen, a ki egy színt vészen, mint a ki kettőt, és annyi haszna vagyon az egy szín-, mint a két szín-vételének. A ki ezeknek valamelyikét nem hiszi, annak, úgy-mint hittúl-szakadott és kiátkozott tévelygőnek, soha meg nem engedte, meg sem engedhette a pápa, hogy két színnel élyen. Azok-közzül pedig, kik mí üdönkben a két színt kívánnák, egy sincs, a ki ezt a két dolgot igazán hinné. Ugyan-is merő sült bolondság a két szín-kérés, ha az előhozott két igazság helyén marad. Azért a pápa sem akarta tovább nyújtani a két szín-vétel szabadságát. Ez az oka, hogy most a romai Ecclesia pásztori két szín-alatt nem osztogattyák az Úrat; hanem-ha ott, a hol még nem tudgyák, hogy elfolytanak az engedelemre határozott esztendő-számok, vagy a hol a fő pásztortúl magán-való engedelem adatott.

Hostes dom-
stici, Lupi
ovilla pelle
tecti.

Ita Concil.
Triden. Sess.
21. c. 1. et 3.

Második ok az, mert igen illett, hogy az egygyesség sacramentoma egy-képpen adatnék a híveknek. Nem lehetséges pedig, hogy minnyájan két szín-alatt vegyék; mert sokan iszonyodnak a bortúl. A betegek szükségére-is minden üdőben készen nem tarthatni a bor színt, mely csak hamar megveteredik*, elváltozik és vész; tében megfagy és mikor betegekhez vitetnék, egy csuszamással földre öntődnék.

Harmadik ok az, hogy nagyobb böcsüllettel szolgáltassék a sacramentom. Mert felette nehéz, mikor sokan járúlnak a sacramentomhoz, hogy a bor színe-alatt el ne öntöztessék és valami tiszteletlenséggel ne illettessék az Úr vére. Nem-is tagadhattyá

* Megromlik.

senki, hogy ha Christus két színre nem kötelezett bennünket, sok-
 kal alkalmasabb az egy szín-vétel. Vide supr. fol.
408. ff. k.

Hogy azért mind ezeket bérekeszszem, meg nem tudom gondolni, mi hasznok vagy alkalmatosságok volna a papoknak, melyért el kellene a községet fogni a két-szín-től, ha erről Isten valamit parancsolt volna. Mí bizony magunkban megmutattuk, hogy semmiben a községet meg nem csallyuk és magunknak nagyobbat nem tulajdonítunk; mert mind pápa, cardinál, érsek, püspök, pap, barát halála oráján az Úr testében, vérében részesülvén, ezt különben egy színnél nem vészi. Azért mikor az Isten ítélő-széki-eleibe készülünk, akkor magunkban megpecsétellyük, hogy a községet meg nem csaltuk, egy színt osztogatván nekik. Ezen-kivül az egész Ecclesiában nagy pénteken senki a papok-közzül különben nem vészi az Urat, hanem egy szín-alatt. Egy-szóval, valamikor a pap bennasága- vagy betegsége-miatt maga nem szentel, akkor egy színnél többet nem vészen. Én bizony nagyobb esztelenséget nem tartok, mint mikor valaki magát Catholicusnak tartja és azon enyeleg*, hogy ő-néki két színt adgyanak. Mert ha elhiszi, hogy nem köteles a két színre; és hogy egyenlő haszonnal annyit vészen egy színben, mint kettőben: merő balgatagság a két színért nyughatatlankodni. Ezeket ha nem hiszi, tompa elméje vagyon, ha magát Catholicusnak tartja; mert átkozott eretnekségben részeseknek mongya azokat a tridentomi conciliom, kik az említett két dolog vallásában csavarognak. Azért a két szín-vítatók- és a több tévelygők-között annyi különbség vagyon, mint azok-között, kik egy halálos sebben vagy térdig-való vízben hálnak; és a kik sok vagdalással vagy mély víz örvényében szakasztyák nyakokat.

PRAXIS
Ecclesiæ.

HATODIK RÉSZE.

A mise igaz áldozat.

1. *Micsoda az áldozat.*

Hogy jól megértsük az áldozat mi-voltát, ezeket kel eszünkbe vennünk:

I. A szent Írásban két-képpen vétetik az ÁLDOZAT neve. Először: lelki áldozatokért, az-az, vagy belső áitatos indulatokért, vagy

* Enyeleg = hebeg, csahol.

1. Petr. 2, 5 külső jó cselekedetekért, mellyekkel Istent tiszteljük. Illyen áldozat az igaz hit; *Philip. 2, 17.* az imádság, *Psal. 140, 2.* a töredelmes szív, *Psal. 50, 19.* az igazság, *Psal. 4, 6.* az alamisna, *Hebr. 13, 16.* *Philip. 4, 18.* a testi sanyargatás, *Rom. 12, 1.* az isteni dicséret, mellyet ajakink tulkának nevez az Írás, *Oseæ 14, 3.* *Psal. 49, 14, 23.* Egy szóval: *Sacrificium, est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo*¹. Másodszor: Az áldozat neve a töb aítatos jószágoktól különböző isteni tiszteletet jegyez. Illyen áldozatrúl szól Isten, midőn azt mongya, hogy irgalmasságot kíván inkáb, hogy-sem áldozatot². Samuel-is az engedelmességet jobbnak mongya az áldozatnál³. Efféle áldozatrúl emlekezik szent Pál azt írván, hogy a papok arra választatnak, hogy áldozatokat mutassanak: *Omnis Pontifex constituitur, ut offerat Dona, et Sacrificia pro peccatis*⁴.

- II. Az áldozat oly tisztelet, mely Istennél egyebet senkit nem illet⁵. Azért írja sz. Ágoston, hogy a mártirok emlekezetire áldozhatunk Istennek; de a mártiroknak nem áldozhatunk: *Populus Christianus, memorias Martyrum religiosa solemnitare concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur: ita tamen, ut nulli Martyrum, sed ipsi DEO Martyrum, quamvis in memorias Martyrum, constituamus Altaria. Quis enim Antistitum, in locis Sanctorum corporum assistens Altari, aliquando dixit; Offerimus tibi Petre, Paule, Cypriane? sed quod offertur, offertur DEO, qui Martyres coronavit*⁶. *Non constituimus Sacerdotes, nec offerimus Sacrificia Martyribus, quia uni DEO tantummodo debita*⁷. Másutt azt írja szent Ágoston, hogy soha oly ember nem vólt, ki annak áldozott vólna, a kit Istennek nem tartott: *Sacrificium, nullus hominum est, qui audeat dicere, deberi nisi DEO soli*⁸. Azért midőn szent Pálnak áldozni akartak, illyen szókkal jelenti, hogy az áldozat nem embert, hanem Istent illet: *Quid facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines*⁹.

- III. Igazán írja Calvinus, hogy alkalmatlanúl vélekednek, a kik az áldozaton akár-minémű ceremóniát és aítatos cselekedetet értenek: *Qui Sacrificii vocabulum ad sacras omnes cærimonias, et religiosas actiones extendunt: qua ratione id faciant, non video*¹⁰. Ezzel Melanchton sarkaltatik, ki az augustai confessio Apologiajában imígyen szól: *Sacrificium est cærimonia, vel opus, quod nos DEO reddimus, ut eum honore afficiamus.* A szent Írást hallók, hogy választást téssen az áldozat- és egyéb jó cselekedet-között.

⁶ Aug. 20, cont. Faustum, c. 21.

⁷ Lib. 8. de Civit. c. 27. et li. 22. c. 10.

⁸ Lib. 10. de Civit. c. 4.

⁹ Act. 14, 14.

¹⁰ Calv. li. 4. c. 18. n. 13.

Nem-is hallotta senki, hogy mikor Isten tisztességére süveget vetünk vagy térdet hajtunk, akkor áldozunk; mert efféle tisztelet emberekhez-is illik.

Calvinus azért azt mongya, hogy mind áldozat az, valamit Istennek bémutatunk: *Sacrificium generaliter acceptum, complectitur quidquid omnino DEO offertur.* De nem úgy vagyon; mert az ő testamentomban sok ajándékot mutattak Istennek, úgy-mint aranyat, ezüstöt¹, *etc.* mellyek nem vóltak áldozatok és a sidóknál Taruma vagy Teruma vólt nevök. Illyen vólt az özvegy-aszszony fillyére²; az első szülöttek és az első gyümölcsök bémutatása³. Azért szent Pál és sz. Dávid választást téznek az áldozat- és ajándék-között: *Omnis Pontifex constituitur, ut offerat Dona et Sacrificia*⁴. *Sacrificium, et Oblationem noluit*⁵. Mert, *Omne sacrificium est oblatio, sed non omnis oblatio sacrificium.*

Calvin. ibid.

¹ Exo. 25, 3.

c. 35, 5.

² Luc. 21, 2.³ Deut. 12, 17.

c. 26, 2. Lev.

2, 12.

⁴ Hebr. 5, 1.

c. 8, 3.

⁵ Psal. 39, 7.

IV. Az áldozat mi-vóltát a szent Írásban feljegyeztetett régi áldozatok rendiből és állapotából kel megtanúlnunk. Azért a természet törvénye idején első áldozatot azt olvassuk, melyben Abel barmokat, Cain gyümölcsöt mutata-bé Istennek⁶; Noë éppen-égő áldozattal engesztelé Istent az özön-víz-után⁷. Melchisedek kenyeret és bort mutata⁸, Ábrahám oktalán-állatokkal áldozék, *Genes. 15, 9, 17.* Jákob olajt önte-ki az Isten tisztességére, *Genes. 35, 14.* Job fiaíért éppen-égő áldozatokat szolgáltata, *Job. 1, 5.*

⁶ Gen. 4, 2.

Hebr. 11, 4.

⁷ Gen. 8, 20.⁸ Gen. 14, 18.

Az írott törvényben sok-féle áldozatokat rendelt Isten: I. Minden-napi áldozat vólt, melyben egy bárányt, olajjal megöntetett lisztet és bort áldoztak⁹. II. Három jeles innep vólt, mellyen tartoztak a férfiak Jerusalemba menni, tudni illik húsvét, mely az egyiptomi szabadulás emlekezetire rendeltetett¹⁰; pünkösd, mellyet az Írás hetek innepének nevez, mert húsvét-után hét héttel esett; ebben a törvény kiadásárúl emlekeztek; scenopegia vagy sátoros innep, mely a pusztában bújdosókra-való gond-viselést eszekbe jutatta. Ezekre az innepekre sok különböző áldozatok vóltak rendelve: Húsvétra borjak, bárányok, olajos liszt¹¹; pünkösdre kenyér, bárány¹², *etc.*; a sátoros innepre olajos liszt, borjak¹³, *etc.* III. Minden szombatra bizonyos áldozatok rendeltettek, úgy-mint két bárány, olajos liszt¹⁴. IV. Minden újságokon borral, liszttel, bárányokkal kellett áldozni, *Num. 28, 11.* V. Vala egy trombitás innep, melyben egyéb áldozatok-között olajos lisztnek kellett találatni, *Num. 29, 1.* A tisztulás innepén¹⁵, *Num. 29, 7. Lev. 23, 7.* a collecta innepén¹⁶, *Num. 29, 35. Lev. 23, 36.* sok különböző áldozatok vóltak.

⁹ Exo. 29, 38.

Num. 28, 3.

¹⁰ Deut. 16, 16.¹¹ Num. 28, 16.¹² Lev. 23, 15.¹³ Num. 29, 13.¹⁴ Num. 28, 9.¹⁵In memoriam

liberati Isaac.

¹⁶In memoriam

dimissi peccati

adorantium

Vitulium.

Az áldozatok-között pedig ilyen különbség volt: 1. *Ratione materiæ*; Mikor lábas-marhával áldoztak, azt, *vel a Vita rei oblatae, vel a Victis hostibus, Victimának*, vagy *Hostiának*, vagy *Immolationnak*, nevezték; mikor folyó és nedves állattal, úgy-mint borral, olajjal, *Libamentumnak*. 2. *Ratione Finis*; *Latreuticum* áldozat volt, mely arra rendeltetett, hogy Istennek rajtunk-való úraságáról vallás tétetnék; *Eucharisticum*, mellyel isteni jó-téteményekért hálák adattak; *Propitiatorium*, mely Isten haragjának engesztelésére rendeltetett; *Impetratorium*, mely Isten ajándékának megnyerésére igazítottatott. 3. *Ratione modi*; Némely áldozat *Holocaustum* volt; és azt éppen megégették, csak a bőre volt a papé. Némely csak rész-szerént vettetett tűzbe; a töb részét megették.

Ezeket értvén, künnyű az áldozat mi-voltát megtudni. Mivel azért az áldozat oly tisztelet, mely csak Istent illet: következik, hogy ennek tulajdon mi-volta nem áll csak külső barom-ölésben, vagy kenyér, bor, olaj, liszt kiöntésben vagy elrontásban; hanem ennek belső aitatosságból kel származni; és arra kel az áldozatban nézni, hogy a külső állat bémutatásával és változásával Istennek életünkön- és halálunkon-való úraságát vallyuk. Azért írja szent Ágoston, hogy *Sacrificium visibile, est invisibilis Sacrificii sacrum signum*¹; a külső áldozat a belső áldozat jele. Annak-felette az írott törvényben Isten úgy rendelte, hogy a papok mutassanak áldozatot, mint a Moyses könyveiből kitettség és sz. Pál nyilván taníttya², melléje vetvén, hogy a papság változásával változni kel a törvénynek-is³. Végezetre, noha az áldozathoz nem szükség a vér-ontás vagy eleven állat megölése; mert liszttel, borral, olajjal-is áldoztak az emberek; de mint-hogy csak a bémutatás nem elég az áldozathoz, kívántatik, hogy minden áldozatban vagy megölessék, vagy egyéb-képpen elrontassék és elváltoztassék valami. Azért nem volt áldozat az elbocsátott veréb és bak; mellyekről emlekezet vagon *Levit. 14, 6. Cap. 16, 10.* mivel ezek meg nem ölettek. Mikor azért eleven állatot áldoztak, meg kellett azt ölni; mikor minchát, az-az, vér-nélkül-való áldozatot szolgáltatottak; ha száraz állat volt, megtörték, megették, vagy megégették; ha nedves állat volt, ki öntötték az oltárra, mint olvassuk, *Lev. 2, 2, 6, 14. Num. 28, 7. etc.* Ez pedig, a megáldozott állat elrontása azt jegyzette, hogy, a kinek áldozunk, annak hatalma vagon életünkön.

¹ Augu. 10. Civ. ca. 5, 6.
2.

² Hebr. 5, 1.
c. 8, 3.

³ Hebr. 7, 12.
3.

Summában azért az áldozat oly isteni tisztelet, melyben a pap-által valamely állat Istennek bémutatattatik, úgy, hogy ennek változásával Istenünknek életünkön-való úrasága jelentessék. *Definitio Sacrificii.*

2. Miben vagyon a misérül-való közbe-vetésnek fundamentoma?

Ennek-előtte hallók, hogy Manichæus a keresztyének áldozattyát tagadta. A Lutheristák Concordiája-is, noha szépíti dolgát, és a misét szokott ceremoniáival jóvá hadgya¹; de fordítván lova száját azt mongya, hogy a mise szörnyű gyűlölségre méltó². Supr. fo. 416
¹ Supra, fol. 575, 603.
² Supra, fol. 603. fine.

Calvinus szokása-szerént sok káromló hazugságokat kérüdik. I. Azt írja, hogy a mí papjaink azzal dicsekednek, hogy ők Christus hóhéri: *Sacrilegi illi, se jactant Christi carnifices*. Hazugság az; mert Christus immár meg nem hal és a véretlen áldozathoz hóhér nem kel. II. Azt írja, hogy mí a papokat Christus successorinak mongyuk; így magát Christust papságátul megfosztyuk: *Sacerdotes, Christo velut Successores subrogant; qua subrogatione, Christo Sacerdoti prærogativam rapiunt*. Ez-is hazugság. Christusnak successora nem lehet, mert meg nem halhat: vicariusi, hely-tartói vannak Christusnak a tanításban, sacramentomok szolgáltatásában és egyéb egyházi tisztek hivataliban; mert Christus emberek-által akarta szolgáltatni az emberek üdvössége eszközit. III. Azt írja, hogy minnyájan a régiek ellenkeznek velünk a mise áldozattyárúl: *Certo certius est, totam Antiquitatem ipsis adversari*³. Noha másutt azt írja, hogy a régiek e dologban ő tölle különböznek⁴; *Lib. 4. c. 18, 11.* és iszonyú káromlással szidalmazza a misét, *Lib. 4. c. 18, 18.* Calv. I. 4. c. 18. nu. 14
Calv. I. 4. c. 18. nu. 2.
³ Calv. I. 4. c. 18. nu. 9.
⁴ Vide supra, f. 229. n. 20.

Luther az ördögnek éjjeli beszélgetéséből azt tanulá és hirdeté, hogy a mise nem igaz áldozat⁵. És jóllehet iskola-mesterének említésével elidegenedhetek volna az emberek ettül a vélekedéstül: de mivel az ördög leczkéje sokaknál foganatos, szólnyunk fundamentomból a dologhoz. ⁵ Vide supra, f. 286. et seq.

Először azért nem kel azonban akadozni az újítóknak, hogy a mise nevét sz. Írásban nem talállják; mert a mint eléb mondám⁶, a *Trinitas, Persona, Incarnatio* és töb hasonló szók sem találtatnak a bibliában, de ugyan helyesek a keresztyének-között. A mise neve pedig mely régi légyen, sz. Ambrus szavaiból hallók⁷. Calvinus-is vallya, hogy a kartágobéli második conciliom (mely Úrunk születése-után 396. esztendőben vólt) a misérül emlekezik⁸. Supr. f. 429. II. k.
Supr. f. 578.
⁸ Calv. II. 4. c. 19, n. 14.

Sőt a sz. Írásban-is, a hol a deák bötű *Oblationes voluntarias* említ¹, a sidó bötűben Missa vagyon írva. És a misét nevéen nevezi Jeronimus, *Proverb. 11. Concilium Milevitanum, cap. 21.*

¹ Deut. 16, 10. említ¹, a sidó bötűben Missa vagyon írva. És a misét nevéen nevezi Jeronimus, *Proverb. 11. Concilium Milevitanum, cap. 21.*

² Cogunt Presbyterum, ut abreviet Misam.

Szent Ágoston, *Serm. 91. initio. et 251. de Tempore*².

Másodszor, választást kel tenni, a mise ceremóniai- és természeti mi-vólta-között. Mert a papi-öltözetek formája, az oltárok ékessége, az edények fényessége, az imádságok és kereszt-vetések rendi, noha nem új találmányok, mint másutt megmutattam³: de a mise állattya nem ezekben vagyon. Azért természeti és mi-vólta-szerént a mise azokban a cselekedetekben áll, mellyeket Úrunk a vég vacsorán nem csak példájával mutatott, de parancsolattyaival is hagyott, midőn azt mondá; *Hoc facite*, ezt mivellyétek: az-az, vegyétek a kenyeret, megálgyátok, megszegjétek; és azoknak, a kik venni akarják, osztogassátok, mint én cselekedtem. Miképpen azért, mikor egy Úrnak ebédét elviszik, noha abrosz- és tányér-nélkül-is jó-izú a jó éték, mindazáltal megkívánnya az Úr, hogy asztalát felcsinyosítsák, és süveg-vetve, térd-hajtásokkal forgódgyanak szolgálai; maga nem ebben áll az ebéd substantiája: azonképpen, midőn a nagy Isten vacsoráján szolgál az egyházi

³ A Magyar Imádságos Könyvben.

1. Cor. 14, 40.

személy, megemlekezik a sz. Pál mondásárúl, és mindenekben díszesen igyekezik magát viselni, hogy a belső aitatosságot külső rend-tartással ékesíttse és megmutassa. Mert ha az ó testamentombéli áldozatok szolgáltatásában más-féle köntösbe öltöztek az Aaron papjai: senki meg nem botránkozhatik, ha külömb ruhát visel a pap, és aítatos ceremóniakban foglalatos az úr-vacsorája szentelésében, noha ezek-nélkül az áldozat természeti helyén maradhatna, mint az apostolok idejében helyén maradt, midőn a Mí-atyánkat elmondván, egyéb külső ceremóniak-nélkül áldoztak, mint szent Gergely írja: *Orationem Dominicam dicimus; quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo Orationem, oblationis Hostiam consecrarent.* Erre azért a mise mi-vóltára, és nem csak a ceremóniakra tekintvén, tagadhatatlan, hogy első misét Úrunk ő-maga mondott, az-után az apostolok. De a kérdés abban vagyon, ha a vég-vacsora idején szerzett cselekedet, tudni illik a kenyér megáldása, megszegése, vétele, áldozat-e?

Gregor. lib. 7. epist. 63.

rum fuit, ut ad ipsam solummodo Orationem, oblationis Hostiam consecrarent. Erre azért a mise mi-vóltára, és nem csak a ceremóniakra tekintvén, tagadhatatlan, hogy első misét Úrunk ő-maga

Christus misét mondott.

mondott, az-után az apostolok. De a kérdés abban vagyon, ha a vég-vacsora idején szerzett cselekedet, tudni illik a kenyér megáldása, megszegése, vétele, áldozat-e?

Harmadszor, nincs abban kétség, hogy a mely formán a töb jószágos cselekedetek áldozatoknak mondatnak, azonképpen az úr-vacsorában-való isteni szolgálatot áldozatnak nevezhetjük; mert nem tagadhattyák az ellenkezők, hogy midőn a sacramentom aíta-

toson szolgáltatik, sok efféle lelki áldozatok és kegyes indulatok kívántatnak.

Abban vagyon tehát az egyenetlenség, ha az úr-vacsorája szolgálattában tulajdon és igaz áldozat vagyon-e?

Itt az idegen atyafiak-közzül sokan olyanok, mint a kiket pírongat az Írás, hogy nem tudgyák, miről beszélnek, és bátran káromkodnak; *Quæ ignorant, blasphemantes*; mert sokan azt sem tudgyák, állat-e vagy történet az áldozat; mindazáltal teli torokkal kérődnek a mise-ellen. Hogy azért meg ne csalatkozzunk, úgy kel az áldozatrúl-való kérdésben magunkat viselnünk, mint midőn azon tudakozunk, ha a keresztség és úr-vacsora igaz sacramentom-e? Mert noha a szent Írásban fel nem találjuk definícióját, mi-vóltát és természetit a sacramentomnak; sem azt nem olvassuk, hogy midőn Úrunk szerzé a keresztséget, azt mondotta vólna, hogy sacramentomot szerez; de azért felkeresvén elsőben, minémű természetete vagyon a sacramentomnak; az-után megmutatván, hogy valami szükséges a sacramentomhoz, megtaláltatik a keresztségben és az úr-vacsorában: bizonyoson tudgyuk, hogy ezek igaz sacramentomok. Hasonló-képpen, noha a szent Írásban nem olvassuk az áldozat definícióját: de egybe-szedvén az Isten tisztességére rendeltetett áldozatok tulajdonságit, végére mehetünk, mit kel igaz áldozatnak tartani, mint-hogy ezt immár meg-is magyarázóok. Tehát csak azt mutassuk-meg, hogy valami az áldozathoz kívántatik, azt az úr-vacsora szolgáltatásában találjuk. Ebből bizonyoson kihozhatyuk az Ecclesiával, hogy az áldozat az Úrunk teste, vére szolgáltatása, mint a romai Ecclesia tanítyta.

1. Tim. 1, 7.
2. Petr. 2, 12.

NOTA.

3. A mise igaz áldozat.

Nagy böcsüllettel szóll az augustai Confessio az misérül. Mert az írja: *Falso accusantur Ecclesie nostræ, quod Missam aboleant; Retinetur enim Missa apud nos, et summa reverentia celebratur. Servantur etiam usitate Cerimonie FERÈ omnes: præter QUAM quod Latinis cantionibus admiscuntur alicubi Germanicæ, ad docendum populum.* Egy kevéssé tovább: *Non videntur apud adversarios Missæ majori religione fieri, quam apud nos.* Vége-felé: *Postquam Missa apud nos habet exemplum Ecclesie, ex SCRIPTURA, et Patribus, confidimus improbari eam non posse; maxime, cum publicæ Cerimonie MAGNA ex parte similes usitatis servantur: TANTUM numerus Missarum*

Confess. August. art. 21.
de Missa.

Apologia Confess. August. Vide supr. fol. 575, 603. II. k. *est dissimilis. Az Apologia ezt-is hozzáadgya: Iterum præfandum est; Nos non abolere Missam, sed religiose retinere ac defendere. Et servantur usitate Cerimonice publicæ; ordo Lectionum, Orationum; Vestitus, et alia similia. Non ignoramus, Missam a Patribus appellari Sacrificium. Nos quidem facile patimur Missam intelligi Juge Sacrificium; modo ut tota Missa intelligatur.*

Concil. Trident. Sess. 22. cap. 1.

A romai Ecclesia azt tanította, hogy a mise oly Isten-engesztelő áldozat, mely nem csak eszünkbe jutatta a kereszt-fán lett véres áldozatot; hanem annak erejét bűnünk bocsánattárára, *applicat*, hozzánk kapcsolja. Ez pedig a bűn-bocsánat nem úgy adatik, mint-ha annak, a kiért misét mondnak, minden jó indulattya- és megtérése-nélkül megbocsáttatnék bűne: hanem úgy, a mint a tridentomi conciliom magyarázza: *Hac Oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina dimittet*¹, vagy a mint egyebek írják: *Deus hoc Sacrificio placatus, bonum motum inspirat*²; hogy Isten ezzel az áldozattal engeszteltetvén, ébresztő malasztyával penitentiára-való jó indulatot ad a bűnösöknek, hogy megtérvén, igazúlyanak. Az érdemlett büntetéseket megengedi, és minden szükséginkben kegyelmes segedelmet ad, ha gonoszságunkal akadékot nem tészünk az Isten kegyelmének. Mivel azért attól-is füg annak az áldozatnak haszna, a kiért szolgáltatik: innen vagyon, hogy *Non est infallibilis effectus Sacrificii Justificatio, vel Sublevatio temporalium necessitatum*, nem mindenkor nyerjük-meg, a miért áldozik az egyházi szolga; oka a mí méltatlanságunk.

¹ Ibid. cap. 2.

² Bellar. lib. 2 de Missa, c. 27. S. Thomas, 3. parte, qu. 74. art. 7. ad 2.

Nr. 1. A sacramentom első rendeléséből kitettség, hogy a mise igaz áldozat.

Ha Christus a vég-vacsorán áldozott, bizonyos, hogy az apostolok és ő-utánnok a papok-is áldoznak. Mert a Christus parancsolattya-szerént, *Hoc facite*, azt cselekeszik a papok, a mit Christus mívelt. Hogy azért Christus a vég-vacsorán igaz és engesztelő áldozatot szolgáltatott, így bizonyítom:

Luc. 22, 13.

I. Bizonyág: Az úr-vacsora rendelésében nem nevezte Christus áldozatnak a vacsorát, miképpen hogy sacramentomnak sem nevezte: mindazáltal az ellenkezők-is sacramentomnak vallyák az úr-vacsorát; mivel abban találtatik, valami szükséges a sacramentomhoz: tehát hasonló formán áldozatnak kel azt vallani, mivel ő-benne találtatik, valami szükséges az áldozathoz. Mert a hol a pap bizonyos rendelt ceremoniával bémutat Isten tiszteletire külső

teremtett-állatot annak természeti változásával, ott igaz áldozat vagyon. De az utolsó vacsorán a Melchisedech rendin-való pap a kenyeret és bort bizonyos ígék-által szent testévé, vérévé változtatta Isten tiszteletire. Tehát az utolsó vacsorában igaz áldozat vólt. Tehát mikor mí azt cselekeszszük, a mit Christus, mí-is áldozunk. Erössítem ezt azzal, hogy ha az úr-vacsora nem igaz áldozat, nevezzen valaki valamit olyat az áldozathoz szükségest, a mi ebben az Úrunk cselekedetiben nem találtnék. Ha pedig az ellenkezők meg nem tudgyák gondolni, mi hea légyen itt az áldozatnak: fallyák bellyebb a sipot és szűnnyenek-meg a sok mód-nélkű-lvaló káromkodástúl.

II. Bizonyosság: A hol a Christus teste adatik és vére ontatik bűnünk bocsánattyáért, ott engesztelő áldozat vagyon. Ez lett a vég-vacsorán. *Ergo, etc.*

Első része az engesztelő áldozat mivóltából bizonyodik. Másik része hogy kitessék, azt kel eszünkbe vennünk, hogy sz. testérül szólván Christus a vég-vacsorán, azt mondotta: Ez az én testem, mely tí-érettetek, *datur*, most adatik. Mind a deák, mind a görög bötűben, minden könyvekben, mellyeket én láttam, sz. Lukácsnál, *Luc. 22, 12.* *Præsentis temporis verbum habent*, jelen-való üdőt jelentő szó vagyon. Szent Pálnál is a Beza és Tremellius deák fordítása- és a görög bötű-szerént jelen-való üdöre-néző szóval mondotta Christus, *Quod pro vobis traditur*, vagy, *frangitur*; hogy az ő teste most, *in præ-* *1. Cor. 11, 24.* *sentí*, a vég-vacsorán érettünk adatik. Mikor sz. vérérül emlekezett, a görög bötű-, a Beza és Tremellius fordítása-szerént, *Verbis præ-* *sentis temporis*, jelen-való üdőt jegyző szóval élt: Ez, úgy-mond, a pohár, mely tí-érettetek, *effunditur*¹, most öntetik-ki. Ez az én ¹ *Luc. 22, 20.* vérem, mely tí-érettetek, *effunditur*², most kiöntetik. Azt-is eszünkbe ² *Matt. 26, 28.* kel jutatnunk, hogy Christus nem azt mondotta az apostoloknak, ³ *Mar. 14, 24.* hogy, *Vobis datur, effunditur*, tí-néktek, az-az, a tí szájakatba adatik: hanem, *Pro vobis*, tí-érettetek, kik jelen vattok, *Et pro multis*³, és sokakért, kik jelen nincsenek, adatik az én testem, ³ *Matt. 26, 28.* vérem most a vég-vacsorában. Mit tégyen pedig a mí-érettünk-való ⁴ *Mar. 14, 24.* adás, megtettszik először abból, hogy valamikor Christus mí éret-
tünk adatni mondatik a szent Írásban, azt jegyzi, hogy bűnünk bocsánattyáért adatik, mint megláthatod a sz. Írásban⁴. Másodszor
abból, hogy sz. Máté világos szókkal magyarázza, *Qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum*⁵; bűnünk bocsánattyáért ⁵ *Matt. 26, 28.* ontatik. Ezekből világoson kijő, hogy a vég-vacsorakor bűnünk

¹ Gal. 1, 4.² 1. Tim. 2, 6.

Tit. 2, 4.

³ Matt. 26, 28.

bocsánattyáért adatott a Christus teste, vére. Hogy pedig a *Vulgatus Interpres*, görög szóból szent Lukácsnál praesenset, egyébűtt futurumot fordított: azért mívelte, hogy értenünk adná ennek az

1. Cor. 11, 26. áldozatnak jövendő üdőben-való megmaradását mind addig, *donec veniat*, míg az ítéletre eljő Christus.

Luc. 22, 20. Erőssítem ezt a bizonyítást azzal, hogy sz. Lukács a görög bötű folyása-szerént világos szókkal mongya, hogy a pohár öntetett-ki mí-érettünk, mint eléb Bezátúl-is hallók. A pohár nem öntetett érettünk a kereszt-fán, hanem csak a vég-vacsorán. Tehát a vég-vacsorán bűnünk bocsánattyáért adatott a Christus vére a pohár kiöntésben.

Ezek oly nyilván-való bizonyságok, hogy az ellenkezők nem tudnak külömben felelni; hanem vagy a sz. Lukács szavait hamis tóldaléknak vítattyák, mint Bezátúl hallók; vagy figurát gondolnak és a Christus szavainak tulajdon értelmét hátra tévén, idegen magyarázatokat álmodnak; mert azt írják, hogy, *per Enallagen temporis*, a mi léjendő vólt, arrúl úgy szóllott Christus, mint-ha akkor lett vólna. De eszünkben kel tartanunk, a mit eléb mondánk, hogy a Christus testamentomában nem kel az ígék tulajdonságamellől eltávoznunk: sőt egyébűtt-is a szent Írás szavait figurákra nem kel vonni; hanem ha erős és világos ok kénszerít. Mert ha szabad akár-hol figurát gondolni a szent Írásban, semmi bizonyos nem lészen az Isten ígéjében; mivel nincs oly világos mondás, melyet hamisra nem forgathatni, ha szabad a szóknak tulajdon értelmét félre tenni és a bötűt idegen értelmekre facsarni. Elég azért nekünk, hogy ha a szent Írás szavainak tulajdon értelmellett maradunk, és figurákat azokban nem álmodunk: meg kel engednünk, hogy Christus a vég-vacsorán engesztelő áldozatot szerzett, melyben a Christus teste, vére mí-érettünk adatik, az-az, áldozatúl bémutattatik, érettünk megtöretik, tudni illik a kenyér színe-alatt. Mert egyéb substantia nem lévén a külső színek-alatt a Christus testénél, mikor a külső színek megtöretnek, foggal megrágnak, elnyeletnek: a Christus teste mondatik megrágnak, elnyeletni, noha magában éppen marad. Továb az enallagénak helye nem lehet a szent Lukács írásában; mert, (a mint eléb megmutatók) sz. Lukács a pohár vért írja, hogy kiöntetett értünk. Tudni-való pedig, hogy nem a kereszt-fán, hanem a vég-vacsorán öntetett-ki a pohár, mikor az apostolok ebből ittanak.

Sup. fol. 390.
II. k. fin.

Beza, Matt.
26, 28.

Vide supr. f.
410. II. k.

III. Bizonyság: A hol új testamentom rendeltetett, áldozatnak kellett ott lenni. A vég-vacsorán új testamentom rendeltetett. *Ergo, etc.*

Első részét szent Pál tanította: *Translato Sacerdotio, necesse est, ut et Legis translatio fiat.* Eggyütt jár az új törvény az új papsággal: tehát ott új papság vagy, a hol új törvény vagy. A hol pedig papság vagy, ott áldozat vagy. Mert szent Pál írja, hogy minden pap arra rendeltetik, hogy áldozzék a bűnökért: *Omnis Pontifex constituitur, ut offerat Sacrificia pro peccatis*¹. *Omnis Pontifex ad offerendum Hostias constituitur; unde necesse est habere aliquid quod offerat*². Tehát a hol új testamentom rendeltetett, ott új áldozatnak kellett lenni.

Második része a bizonyoságnak kitettség, I. Abból; mert noha halállal erőssítetik a testamentom, de halál-előtt szokott lenni. Tehát Christus a kereszt-fán-való kimúlása-előtt szerzett testamentomot. II. Christus a vég-vacsorán mondá, hogy az a pohár új testamentom az ő vére-által³. Ha a pohár a benne-való vér-által új testamentom völt: tehát immár akkor megvölt az új testamentom; mert a pohár vér az nem lehetett, a mi nem völt. III. Valami a testamentomhoz kívántatik, megvölt a vég-vacsorában; mert megmondá Christus, mit hágy testamentomban, tudni illik, a bűnök bocsánattyát: *Hic est Sanguis meus Novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*⁴. Ugyanis a szent Pál írása szerént megjövendölte Jeremias, hogy az új testamentom az lészen, hogy az emberek bűne eltöröltetik⁵. Ezt az új testamentomot nem papirosra, hanem az apostolok szívébe írta Christus⁶. Ezt az írást bépecsétli szent vére adásával és azt mondá: *Hic est Calix novum Testamentum*⁷ *in meo sanguine.* Ez a pohár az én vérem-által szerzi, erőssíti, megpecsétli az új testamentomot; mert a mint sz. Pál írja, sem a bűnök bocsánattya, sem a testamentom vér-nélkül nem lehet⁸. Azért méltán így szól Tertullianus e dologról: *Christus in Calicis mentione, Testamentum constituit, Sanguine suo obsignatum*⁹. Arany-szájú szent János pedig, *Hom. 16. in c. 9. ad Hebr.* a testamentomhoz szükséges dolgoknak előszámlálásával erőssíti ezen igazságot.

No. 2. A Melchisedek papsága hasonlatosságából kitettség, hogy a mise áldozat.

Igazán írja sz. Ágoston, hogy a keresztyének áldozattyárúl nem csak az evangelisták téznek bizonyoságot, hanem a profeták is: *Sacrificium, quod jam nos Christiani offerimus, non solum Evangelicis, verum et Propheticis literis demonstratur.* De minek

előtte tovább mennyünk, a felvetett fundamentomot itt-is eszünkben kel tartanunk, tudni illik, hogy ha Christus áldozott a vég-vacsorán: következik, hogy mí-is az úr-vacsora szolgálattában igazán áldozunk; mivel Christus azt hadta, hogy cselekedgyük, a mit ő mivele. Hogy pedig akkor Christus igazán áldozott, így bizonyítjuk a Melchisedek hasonlatosságából.

A soltár jövendőllése-szerént a Christus papságához szükséges volt, hogy kenyérral és borral áldozék. Ezt a vég-vacsorán-kivül nem cselekedte, a mint mindeneknél nyilván vagyon. Tehát a vég-vacsorán áldozott borral kenyérral.

Első része a bizonyiságnak abból kitettség: Mert a soltár egyszer, sz. Pál sokszor nevezi Christust Melchisedek rendin-való papnak: *Tu es Sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchi-*

¹ Psa. 109, 4. *sedech*¹, vagy a mint sz. Pál szól, *Secundum similitudinem* Hebr. 5, 6 et *Melchisedech*². Azt-is ehez adgya szent Pál, hogy Christus nem 10. ca. 6, 20. *vólt Aaron rendin-való pap, Non secundum ordinem Aaron*³.

c. 7, 11, 15, 17, 21. Mivel azért minden pap arra rendeltetik, hogy áldozatokat szol-

² Hebr. 7, 15. gáltasson Istennek⁴: következik, hogy Christus Melchisedek rendin-

³ Hebr. 7, 11 et 13. való áldozatot, vagy Melchisedekhez hasonló áldozatot szolgál-

⁴ Hebr. 5, 1. tatott. Sohúlt egyébűtt hasonlatosságot a Melchisedek áldozat-
tyához nem találunk, hanem a vég-vacsorán. Vagy mutassák-meg az ellenkezők, hol és mikor járt-el Christus ennek a papságnak tisztiben? Mikor áldozott a Melchisedek papságához illendő áldozattal, ha az utolsó vacsorán nem áldozott?

⁵ Gen. 14, 18. Melchisedekről azt olvassuk, hogy pap vólt⁵, és az ő papsága Psal. 109, 4. különböző vólt az Aaron papságánál⁶. Melyből következik, hogy Hebr. 7, 1. áldozattya-is küiömböző vólt az Aaron áldozatitúl. Minémű vólt

⁶ Hebr. 7, 11. az ő áldozattya, megjelenti Moyses, midón azt írja, hogy kenyeret

⁷ Gen. 14, 18. és bort hozza, mivel a felséges Isten papja vólt⁷. Mely mondásból ⁸ Ap. Bellarm. ii. 1. de Missa, cap. 6. a régi Atyák egyenlő értelemmel azt hozzák-ki, hogy Melchisedek

⁸ Ap. Cornel. Gen. 14, 18. kenyérral és borral áldozott⁸; sőt a régi sidók-is ezent tanították,

⁹ Beza, ad a mint Galatinus, Genebrardus és egyebek feljegyzik⁹. És noha Hebræ. 7, 1. Beza azt írja, hogy ezt csak gondolták az Atyák: *Patres hoc per*

¹⁰ Vau, Et: *se excogitarunt*¹⁰; de az okos embernél nagyob hitelének kel lenni efféle dologban a régi szentek egyenlő értelmének, hogy-sem

sumitur Quia, Bezának. Hogy pedig Moyses a kenyér és bor emlekezetivel a Enim: ut Gen.

20, 3. Isai. Melchisedek áldozattját akarta jegyezni, kitettség: I. Mert mikor

64, 5. Psal. azt mondotta vólna, hogy kenyeret és bort hozza, mingyárt 147, 7. Psal.

117, 13 etc. utánna-veti: mert a felséges Isten papja vala¹¹. Mire-való a papság

emlekezeti, hanem arra, hogy okát adgya annak a cselekedetnek mellyet mívele? Mint-hogy azért a papnak tulajdon tisztí az áldozat: azért említi Moyses a papságot, hogy az áldozatot jelentse. II. A kenyeret és bort csak testi táplálásra nem hozta Melchisedek; mert a sz. Írás nyilván mongya, hogy minden eledelét az ellenségnek elnyerték-vala¹; és a prédált marhából¹ ettek az Ábrahám ifiai². Tehát áldozatra hozta. III. CHRISTUSnak Melchisedek rendin- és hasonlatosságán-való papsága vólt. Tehát, hogy a typos és valóság eggyezése megismértetnék, szükség vólt tudnunk, minémű áldozattya vólt Melchisedeknek; mert e nélkül nem tudhatnók, miben légyen Christusnak Melchisedek rendin-való papsága. Sohúlt pedig az ő áldozattárúl egyéb emlekezet nincsen, hanem csak a hol Moyses azt írja, hogy pap lévén, kenyeret és bort hozott elő. Tehát az ő áldozattját jegyzi Moyses abban a mondásban, mely áldozat tellyességgel különbözött az Aaron rendin-való papok áldozattjátúl; mert sohúlt nem olvassuk, hogy tellyes áldozatúl csak magán kenyeret és bort áldoztak vólna az Aaron papjai; hanem a kenyeret és bort csak úgy mutatták Istennek, mint az egész áldozatnak egy részét, mint megtettszik, *Exod. 29, 23, 40. Num. 15, 4, 5, 7. Cap. 28, 5, 7, 14. etc.* Annak-felette, néha mikor az Aaron papjai kenyérral áldoztak, bor nem vólt az áldozatban, *Lev. 23, 17.* A kenyeret-is inkább mindenkor megöntözték olajjal, *Exod. 29, 40. Num. 28, 5. etc.* De a Melchisedek áldozattjában csak kenyér és bor vólt az egész áldozat materiája.

Ezekből a régi szentek egyenlő értelemmel azt hozzák-ki, hogy a vég-vacsorakor Melchisedek papságának rendi-szerént áldozott Úrunk. Errül így emlekezik Cyprianus: *In Sacerdote Melchisedech, Sacrificii Dominici Sacramentum præfiguratum videmus. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat Spiritus Sanctus: Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Nam quis magis Sacerdos DEI summi, quam Dominus noster JESUS Christus, qui Sacrificium DEO Patri obtulit? et obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, Panem et Vinum, suum scilicet Corpus et Sanguinem.* Sz. Ágostont halljad: *Ibi (in Melchisedech) apparuit Sacrificium, quod nunc a Christianis offertur toto orbe terrarum; impleturque quod ad Christum dicitur: Tu es Sacerdos in æternum³. Quod adjungitur: Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech: Ex eo,*

¹ Gen. 14, 11.
² v. 24.
Non ut integrum Sacrificium, sed ut annexam partem Sacrificii.

Cypri. 2. ep. 3.

³ Aug. 16.
Civit. cap. 22.

quod jam nusquam est Sacrificium secundum ordinem Aaron, et ubique offertur sub Sacerdote Christo, quod protulit Melchisedech, quis ambigere permittitur de quo ista dicantur¹?

¹ Li. 17. Civit.
c. 17 et 20.
Calv. I. 4.
c. 18. nu. 2.

Ez-ellen Calvinus azt mongya, hogy sz. Pál, *Hebr. 7.* Úrunknak Melchisedekkel való hasonlatosságát elő-számlálván, emlékezetet sem tészem arról, hogy Melchisedek a kenyér és bor áldozásával figurája és példája lett volna a Christus hasonló áldozattyanak.

Megfelel erre sz. Pál; és mihent Melchisedekről kezd szólni, azt mongya, hogy Melchisedekről néki mély szavai vólnának, mellyeket a sidók gyengesége meg nem foghat, mivel a keresztyénségnek csak első elementomit sem értik; *De quo nobis grandis sermo, et interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.*² Mely mondással nyilván jelenti sz. Pál, hogy kimondhatatlan nagy titok vagyon a Melchisedek cselekedetiben, mellyet a sidóknak ki nem fejezett. Az oltári szentség titkánál pedig egyéb mélységes dolgot nem találhatni a Melchisedek cselekedetiben. Azért a régiek, kiket említ sz. Jeronimus, az oltári sacramentomról értik azt a nagy titkot, melyről szent Pál nem akart szólni a sidók-előtt. Mert a régiek oly titkon tartották a sacramentom dolgát, hogy még az újonnan megtért keresztyéneknek sem adták értésekre. Azért mongya szent Ágoston: *Nesciunt Catechumeni, quid accipiunt Christiani.* Szent Pálnak azért szándéka nem vólt, hogy Christus- és Melchisedek-között minden hasonlatosságot feljegyezzen; hanem meg akarván fojtani a sidók kevélységét, kik az Aaron papsága pompájában dicsekedtek, azt bizonyította, hogy böcsültesb vólt a Christus papsága, hogy-sem az Aaroné. Mert Úrunk Melchisedech rendin-való pap. Böcsültesb vólt pedig Melchisedek Aaronnál; mert Melchisedek megáldotta Ábrahámot, kinek ágyékában vólt Aaron. Dézmát vett Ábrahámotól; békeséges, igaz király vólt Melchisedek; és örökké-való papsága jelentésére sem atya, sem anyja, sem kezdeti, sem vége, sem successora, utánna következője nem említetik a szent Írásban. Ezekből elégségesen megmutatta szent Pál, hogy a Melchisedek papsága böcsültesb az Aaron rendinél. A kenyérrel és borral-való áldozatot nem említette, mert az ő igyekezetire nem szolgált; mivel ebből meg nem mutathatta a Melchisedek méltóságosb felsőbbségét az Aaron papságánál, mely tulkokkal és egyéb eleven állatokkal áldozott.

² Heb. 5. 11, 12.

Epist. 126. ad
Evagrium.

Aug. tra. 11.
in Evang.
Ioan.

No. 3. *Malachias a több profetékkal egyetemben bizonyította az új testamentom áldozatját.*

A keresztyének-között igaz és tulajdon áldozatnak kel lenni, mellyel Isten tiszteltessék. Egyéb pedig semmi nincs a keresztyénségben, a miről csak gyanúsággal-is gondolhatnók, hogy áldozat volna, az úr-vacsora szentelésénél. Tehát ez az új testamentom áldozatja.

A bizonyosság második részében tagadást nem téznek az újítók. Első részét sok-képpen megmutathattuk:

I. Isten megjövendőltette, hogy a sidók megvetése-után az új testamentomban oly áldozat lésson, mellyel őtet az egész világon mindenütt tisztelik. Mert minek-utánna megfeddette volna Malachias-által a papokat, hogy nem igazán szolgálnak, imígyen szól: *Nincs kedvem hozzátok, úgy-mond a seregek Ura: Ajándékot (Minchá) nem vészek kezetekből: mert nap-kelettül-fogva nap-nyugatig, nagy az én nevem a nemzetségek-között és minden helyeken áldoztatik, és tiszta ajándék (Mincha) mutattatik az én nevemnek.* Ezt a Malachias szavát a Liber Concordiæ magyarázta a misérül; mint ez-előtt hallók. És méltán; mert a proféták szóllásának formájából, *Qui ob certitudinem eventus, de futuris tamquam de presentibus loquuntur*, oly bizonnyal jövendőlli Malachias, mint-ha immár meglett volna, hogy a sidó papok áldozati megszűnnek és a pogány nemzetek kedves áldozatokkal tisztelik Istent mindenütt e széles világon. A nemzetségek megtérése-után-való áldozatokról szól a proféta: nem amaz áldozatról, mely csak egyszer és egy helyen volt, midőn a kaponyák hegyén a pogányok megtérése-előtt a kereszt-fán áldoztatott Christus.

Malach. 1, 10
Ita August. 18.
Civit. c. 35.

Supr. f. 603.
circa fin.

Lelki áldozatokról, az-az, közönségesen akár-mely jó cselekedetről sem magyarázhattuk ezt a jövendőllést. I. Mert tiszta áldozatról szól Malachias. Az újítók pedig tisztátalannak és fogyatkozottnak itélik az emberek jó cselekedetét, mint eléb megbizonyítók. II. Oly áldozatról szól a proféta, mely az ó testamentombéli áldozatok helyébe rendeltetik; mert azt mongya, hogy a sidók minchája megvettetik; azok helyébe más mincha rendeltetik. A lelki áldozatokat pedig, mellyekről az ó testamentomban-is parancsolat volt és a mellyekben gyakorlották a hívek magokat, újonnan nem rendelte Isten. III. A mincha vér-nélkül-való igaz áldozatot jegyez a sz. Írásban, nem csak akár-mely jó cselekedetet. És mint-hogy a Malachias mondásának első czikkelyében valóságos áldozatot

Supr. f. 324,
325.

jegyvez a mincha, mellyet Isten megvetett; a mondásnak második részében-is valóságos áldozatot kel jegyezni.

A pogány népek megtérését akarják némely új tanítók ezen az áldozaton magyarázni; de fundamentom-nélkül. Mert egy az, Matt. 23, 15. hogy a sidók idejében-is a pogányok-közzül megtértenek, a mint Úrunk jelenti. Tehát midőn oly áldozatrúl emlekezik Malachias, mely a sidók áldozattya-helyébe következik, nem szól a pogányok megtéréséről. Más az, hogy oly áldozatrúl vagon a szó, mely az egész világnak minden részeiben egy-féle lészen. Tehát ott-is helyének kel lenni a Malachias profetátúl említett áldozatnak, a hol immár nincsenek pogányok, kik megtérhessenek. Azért a régi Atyák, úgy-mint Clemens Romanus, Justinus, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Eusebius, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus és egyebek egyenlő értelemmel ezt a Malachias mondását az oltári szentség áldozattyarúl értik, mint ezek tulajdon szavát előhozván, megmu-

1 Bellarm. li. tattya Bellarminus¹ és Coccius².

II. Sokszor írja Daniel proféta³, hogy az Antichristus idejében elfogy a szünetlen áldozat. Nincs szó a lelki áitatosságok áldozattyarúl, mellyet az Antichristus el nem fogyathat, mint eléb mondám⁴; és maga jelenti Daniel, midőn azt írja, hogy sokan az Antichristus üldözésével megtisztíttatnak, mint az arany a tűzben⁵: hanem a külső és látható áldozatrúl vagon szó, mellyet megtíthat az Antichristus; és annyiból elfogyathat, hogy nyilván ne szolgáltatassék. Sokkal inkább nem érthetni a szünetlen áldozaton a kereszt-fán lett véres áldozatot; mert az nem minden-napi és szünetlen áldozat: hanem egyszer meglett és azt az Antichristus el nem fogyattya. Ha azért az Antichristus eljöveteleig igaz külső áldozat lészen: következik, hogy az új testamentomban vagon egy minden-napi szünetlen áldozat.

III. Isaias proféta együtt azt írja, hogy midőn Egyiptomban az Úr megismértetik, áldozatokkal, ajándékokkal és ígélet-tétellel fogják az Urat tisztelni⁶. Másutt azt igéri, hogy a pogány nemzet-ségből fiakat fogad, és az ő áldozattyokat kedvesen fogadgya, 7 Isaias, 56, 7. mellyeket az Isten oltárán bémutatnak⁷. Oly áldozatokrúl szól Isaias, mellyek az egyéb ajándékoktúl és ígélet-tételek tiszteletitúl különböznek és oltáron szolgáltatnak. Tehát tulajdon áldozatrúl kel érteni ezeket a fogadásokat.

No. 4. Az új testamentomban papok és oltárok-lévén, igaz áldozatnak kel lenni.

Azt írja Calvinus, hogy asztalt, nem oltárt; ministert, nem papot rendelt Christus a sacramentomhoz. Nem-is akarják a Calvinisták, hogy papoknak hívassanak a predikátorok. De ezeknek békét hagyván, ilyen bizonytságot támasztunk:

Calv. 1. 4. c.
18. nu. 12.
Supr. fol. 215.

I. A hol pap vagyon, ott igaz áldozatnak kel lenni. Mert a papok a végre választatnak, hogy áldozatokat szolgáltatassanak Istennek: *Unde necesse est, hunc habere aliquid quod offerat*. Bizonyos pedig, hogy az új testamentombéli hívek-közzül némellyek papságra választatnak. Szükség tehát, hogy oly áldozat találtassék a keresztyénségben, melyre papokat kellyen választani.

Heb. 5, 1. c. 8, 3.

Második része a bizonytságnak Isaiasnál találtatik. Mert minek-utánna azt mondotta volna Isten, hogy feléppíti a nemzetségek romlottságát: utánna-veti, hogy Isten papjainak és szolgálainak neveztetnek. De hogy ezt a papságot közönségesen minden keresztyénekhez illendő méltóságnak ne alítanók, melléje veti, hogy a pogányok-közzé követeket küld, ezek Istenhez hoznak sokakat a pogányságból: *Et assumam ex eis Sacerdotes, et Levitas*¹; és ezek-közzül választok, úgy-mond, papokat és levitákat. Nem minnyájan papok léznek, hanem közzüllök választva emeltetnek némellyek papságra.

Isai. 66, 21.
Similia Ieren.
33, 18.

Ugyan-ezent jelenti sz. Péter, midőn a keresztyénséget királyi papságnak nevezi². Moyses-től vette ezt a szóllást sz. Péter; mert ő-is ezen szókkal magasztallya a sidók állapotját. Mellyekkel nem azt taníttya, hogy mind egyig papok a sidók; hanem azt jelenti, hogy a sidóknak áldozatra rendelt papok vagyon. Tehát szent Péter-is ezen szókkal csak ugyan-ezent jelentette. Hasonló-képpen magyarázhattyuk a sz. János látását, melyben ha sz. János nem csak az egyházi pásztorok képében, hanem közönségesen a hívek nevével mongya, hogy Isten királyokká és papokká tett minket³; nem kel ezt arra magyarázni, hogy minnyájan papok a hívek: hanem hogy a hívek győlekezete és a Christus országa papokkal-is ékessítetett. Sőt a mint ennek-előtte hallók⁴, szent Jeronimus és Cyprianus azt mongyák, hogy a hol pap nincsen, ott Ecclesia sem lehet, és a töb Atyák száma-nélkül, *Sacerdotes*, papoknak híják az egyházi szolgálakat⁵.

1. Pet. 2, 9.
Exo. 19, 6.

3 Apoc. 1, 6.
ca. 5, 10.

4 Supr. fol. 169
in fin.

Sz. Pál nem csak papnak nevezi Christust, hanem *Archiereusnek*, Melchisedek rendin papi fejedelemnek⁶. Nem mondhatná Chris-

5 Vide supr.
223. etc.
6 Heb. 5, 10.
ca. 6. ult.

tust Melchisedek rendin-való fejedelemnek, ha ugyan-azon renden-való papok nem vólnának alatta; mivel senkit nem mondhatunk fejedelemnek, ha alatta-valók nincsenek. Miképpen azért Christus, *Princeps Pastorum*, Zachæus *Princeps Publicanorum*, Caifas *Princeps Sacerdotum legalium* azért mondatnak, mert egyebek-is voltak, kikre-nézve azt a fejedelmi nevet viselték: úgy mikor Christus Melchisedek rendin-való papi fejedelemnek neveztetik, előnkbe adatik, hogy többen-is vannak azon renden-való papok.

1. Petr. 5, 4.
Luc. 19, 2.
Ioan. 11, 49.

II. Az oltár nem egyébre éppítették, hanem áldozatokért. Azért a görögök, *Thysiasteriornak*, az-az, *Sacrificatoriumnak*, áldozatra rendeltetnek nevezik az oltárt. Az új testamentomban pedig oltároknak kellett lenni az Isaias profeciája-szerént: Istennek, úgy-mond, oltára léssen Egyiptusban, és az egyiptusbéliek tisztelik Istent, *in Hostiis*, áldozatokkal¹. Sz. Pál imígyen szól: Oly *Thysiasteriomunk*, oltárunk vagyon, úgy-mond, nekünk, melyből nem lehetnek, a kik szolgálnak a sáornak². Holott sz. Pál nem szól a kereszt-fa oltárárúl, hanem oly oltárrúl, melyrúl ehettek az emberek és a mely nállunk vagyon: *Habemus Altare, de quo edere non habent potestatem qui Tabernaculo deserviunt*. Végezetre az egész keresztyénségben eleitül-fogva oltárok vóltak³, és a régi templomokban ezer esztendő-előtt éppített oltárok találatnak most-is.

¹ Isai. 19, 21.
ca. 56, 7.

² Heb. 13, 10.

³ Vide Augu.
supra, fol. 577,
264. II. k. init.

Ha azért a keresztyénségben papok és oltárok vannak: szükség, hogy áldozat-is légyen; mert ezek együtt-járnak. Nincs pedig semmi egyéb, a mit csak gyanusággal-is áldozatnak mondhatnánk az úr-vacsora-kivül.

No. 5. Az igaz okosság és a régi Atyák a misében-való áldozatot erősítik.

Mikor tanításunkat világosan kihozzuk az igaz hitnek valamely bizonyos és mindenektől bévett tudományából, akkor mondatunk bizonyítani *ex Analogia fidei*, a hitnek igyenes regulájából.

Rom. 12, 6.
Supr. fol. 108.
II. k.

Azért, hogy a mise igaz áldozat, *ex Analogia fidei* két-képpen bizonyítom:

I. Minden keresztyén embernél bizonyos, hogy Christus nem azért jött e világra, hogy az isteni tisztelet apadna, és megfosztatnék Isten az ő-hozzá illendő szolgálattúl: hanem inkább hogy terjedne és öregbednék az Isten tiszteleti. De ha Christus, elrontván az ő testamentomnak áldozatit, semmi új áldozatot nem rendelt: a Christus eljövetele-által oly tisztelettúl fosztatott-meg Isten, mely

csak egyedül Istent illet, és a mellyel a természet törvénye-idétt-is tiszteltetett; mert a kereszt-fán-való áldozat egy nap meglévén, azután soha semmi áldozattal nem tiszteltetnék az Isten. Ezt a bizonyosságot bévebben terjeszti sz. Ágoston Manichæus-ellen, *Lib. 20. contra Faustum, c. 18. Lib. 22. cap. 17. Lib. 10. de Civitat. DEI, c. 19, 20.*

II. A mit a régi Atyák egyenlő értelemmel tanítottak, azt kel követnünk, ha szinte arrúl valami homály vólna-is a szent Írásban. Hogy pedig az úr-vacsorája szolgáltatásában igaz áldozat vagyon, egyenlő értelemmel tanították a szent Atyák. Mert ennek-előtte hallók, hogy az efesombéli győlekezet az Anyaszentegyház vérenélkül-való áldozatgyáiban Úrunk testét és véréát mondotta lenni. Ugyan-ezent mondotta a hetedik közönséges győlekezet¹. Szent Ágostonnak sok szép mondásit előhozók², mellyekben nem csak az alamisnát és imádságot, de az oltáron lett áldozatot-is hasznosnak mongya a halottakért. Aranyszájú sz. Jánostúl azt tanulók,³ hogy ugyan-azon test vagyon ebben az Anyaszentegyház áldozatgyáiban, mely a kereszt-fán függött. Sok töb régi Doctorok szavait ez-előtt két helyen-is más alkalmatossággal feljegyzettük⁴, mellyeket méltó megtekínteni. Itt azért csak a Cyrillus mondását vegyed: *Cum hoc Sacrificium offerimus, facimus mentionem eorum qui ante nos obdormiverunt, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum: ut DEUS Orationibus illorum et deprecationibus, suscipiat preces nostras. Deinde, pro Defunctis oramus; maximum esse credentes Animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio, sancti illius ac tremendi, quod in Altari positum est, Sacrificii*⁵. A szent Basilius és Chrysostomus mise-mondó könyvei, mellyekrúl ez-előtt emlekezénk⁶; a szent Péter, Jakab, Máté apostolok mise-mondó könyvei ezen igazságrúl bizonyosságot tésznek⁷. Azért Calvinus magavallya, *lib. 4. c. 18. n. 11.* hogy a régiek az úr-vacsorában áldozatot tanítottak. Ebből világosan következik, 1. Hogy a Christus ígéreti-ellen győzedelmet vett az ördög az Ecclesián. 2. Hogy a proféták jövendöllési meg nem tellyesedtek, mellyek azt állattják, hogy a keresztyénségben nem lészen bálványozás. 3. Hogy a régi szent Atyák mind elkárhoztak; mivel az egész keresztyénség a misét áldozatnak tartotta és böcsüllötte Luther- és Calvinus-előtt.

Ezekből a szent Doctorok írásából az-is kitettszik, hogy ez az áldozat hasznos azoknak, a kikért szolgáltatik, akár hóltak, akár elevenek légyenek; sőt a mint hallók szent Ágostontúl, az ördög-

¹ Supr. fol. 272. Concil. Nicænum, supr. fol. 270. fin.

² Supr. fol. 397. II. k. fin.

³ Sup. fol. 264. II. k. initio.

⁴ Sup. fol. 399, 400. II. k.

⁵ Supr. fol. 577. et 269. II. k. in fin.

⁶ Cyrill. Hierosol. Catech. 5. Mystagogica.

⁷ Supr. f. 239.

⁸ Vide Coccium, to. 2. li.

⁹ art. 1. Qualiterium in Chronologia, Sæc.

1. Verit. 1.

- ¹ Supr. f. 571. túl megszállott házat-is megszabadítá ennek az áldozatnak ereje¹.
 init. Ha azért egyéb rendbéli jó cselekedetekkel Isten haragja engeszteltetik²; ha a Jób áldozattya fiainak tisztulást, Ezechias a bűnös községnek bocsánatot nyert³: ne kételkedgyünk, hogy a mely Isten a végre rendelt papokat, hogy bűnökért áldozzanak⁴, kegyelmesen fogadgya az ő szolgálattyyokat a szent misében.
- ² Eleemosyna peccata redimit: Dan 4, 24.
³ 2. Paral. 30, 20.
⁴ Hebr. 6, 1.

4. Ellenvetések.

Sok mély kérdéseket támaszthatnánk az új testamentom vér-nélkül-való áldozattyarúl; de mivel ezek vizsgálása fellyül-haladgya a község elmékedését, és nem oly szükségesek, mellyeket minnyájunknak tudni kellyen, hadgyuk az iskolákra ezeket és lássuk, minémű tompa fegyverrel hadakoznak az újítók ellenünk.

- I. Ellen-vetés: Szent Pál azt írja, hogy Úrunk, *Az egyszer meglett véres áldozattal, örök váltságot nyert nekünk*⁵: *Egyszer áldozott bűnünk bocsánattyaéeri nem sokszor, mint a törvénynek papjai*⁶. Azt-is e melléveti, hogy, *Csak egy áldozattal elégséges váltságot szerzett Christus minden bűneinknek*⁷. *Egy áldozattal tekélltetesekké tette a megszentelteket*⁸. Azzal fejezi-bé, hogy, *A hol a bűnök bocsánattya meg vagyon nyerve, ott nem szükség a bűnért-való áldozat*⁹. Ezekből a szent Pál szavaiból kitettszik, hogy csak egyszer, és csak egy áldozattal áldozott Christus. Okát-is adgya szent Pál, miért nem kel töb áldozat az új testamentomban, mint a Moyses törvényében; mert elégséges az Úrunk áldozattya minden bűnök bocsánattyára. Azért a szent Pál tanítása-szerént elégtelenné teszi a Christus véres áldozattát, valaki ezen-kivül minden-napi áldozatot akar rendelni a bűnök bocsánattyára; mert azzal bizonyította sz. Pál a sidók áldozatinak elégtelenségét, hogy annyiszor kellett ezeket újítani¹⁰. Erössítik a bizonytságot: Mert azért voltak többen a sidók papjai, mivel senki közzüllök örökké nem élt¹¹. Christus pedig örökké megmarad. Tehát successor-nélkül nem szükölködik.

- FELELET. Elösszor a szent atyák azt mongyák, hogy egy áldozatnál töb nincsen a keresztyénségben¹², tudni illik a Christus testénél, vérénél, mely a kereszt-fán véres áldozatul, most pedig vér-ontás-nélkül bémutatattik Istennek. Másodsor azt mondom, hogy szent Pál az elő-számlált helyeken csak azt állattya, hogy Christus a kereszt-fán bémutatott véres áldozat-által bévséges váltságot szerzett az emberi nemzetnek, letörölvén vére-hüllásával
- ⁵ Hebr. 9, 12.
⁶ v. 26, 28.
⁷ Hebr. 10, 10, 12.
⁸ vers. 14.
⁹ Ibid. v. 18.
¹⁰ Hebr. 9, 25, c. 10, 1.
¹¹ Heb. 7, 23, 24.
¹² Vide Chrysost. supra, f. 399. II. k.

minden vétkét. Ebből azt hozza-ki, hogy nem szükséges ezen-kivül más véres áldozat, mellyel újonnan fizettség adósságunk. Ezeket mind helyén hadgyuk: Mert az Úrunk halála béven megfizette minden adósságunkat; elégségesen érdemlette bűnünk bocsánattját és választottinak készített boldogságot. Azért nem szükséges, hogy a mí váltságunkért vagy ő-maga Christus, vagy egyéb valaki másszor véresen áldoztassék. Mí sem mongyuk, hogy a mise oly áldozat, mely a véres áldozatnak váltságunkra-való elégtelenségét bétöltse vagy öregbítse, vagy érettünk új váltságot szerezzen: hanem csak a véres áldozatra emlekeztető és az ő gyümölcsének reánk-szállító áldozat a mise. Az Isten ígéjének hirdetése, a hit, a keresztség és több jó cselekedetek a Christus érdemének hozzánk kapcsolási, applicacziói. De ezzel meg nem sértetik az egy véres áldozat méltósága. Tehát azzal sem gyaláztatik a Christus váltsága, ha annak hasznát az oltári áldozattal foglallyuk magunkhoz. Miképpen azért nem jól okoskodnék, a ki abból, hogy egy áldozat elégséges váltságunkra, azt akarná bizonyítani, hogy a keresztség, az úr-vacsora, a hit, a predikálás haszontalanok: úgy az Úrunk véres áldozatjának elégséges váltságából nem következik, hogy ennek emleketire és hasznának velünk közlésére rendeltetett áldozat nem lehet. Egy szóval: csak egy olyan áldozat, a minéműről sz. Pál emlekezik, tudni illik, mely az emberi nemzet díját és satczát* megfizette; mert az egyedül a keresztfára feszített Christus testének véres áldozattya. Senki a misét ilyen áldozatnak nem mongya. És ha elégtelenné nem teszi a Christus áldozattját, a ki azt hiszi, hogy a keresztség és hit szükséges az üdvösségre: mí sem illettyük gyalázzattal a mí Úrunknak bévséges váltságát, mikor azt taníttjuk, hogy ennek hasznát egyéb eszközökkel egyetemben az úr-vacsora szolgáltatóásával hozzánk kapcsolhattjuk.

A bizonyosság erőssítése nem ide-való; mert nagy különbség vagyon a successor- és minister-, vagy vicarius-között. A ki másnak valamely hivatalban successora, helyébe következője, annyi hatalmának kel lenni, mint az előtte-valónak; ettől pedig a hatalomtúl meg kel fosztatni annak, a ki helyébe ül a successor? Miképpen azért a királynak successora nincsen, míg bírja úraságát, noha hely-tartói vannak: azon-képpen Christusnak a papi-fejedelemségben senki nem succedál; mert örökké él, és papi méltósága máshoz nem férhet; de azért szolgálai és hely-tartói vannak.

Vicarii, Ministri, Locum-tenentes.

* Satcz = Sarcz, váltságdíj.

II. Ellen-vetés: Lehetetlen, hogy azon-egy dolog mind áldozat, mind sacramentom lehessen. Mert az áldozat mí-tőlünk adatik Istennek; a sacramentomot pedig Isten adgya nekünk: *Quantum interest inter Dare et Accipere; tantum a Sacramento Sacrificium differt.*

FELELET. Azon-egy dolog Istentől nekünk adott ajándék lehet, és tőlünk Istennek bémutatott tisztelet lehet. Mert a régi áldozatokat bémutatták Istennek: de azért megették az után a papok¹. Szent Dávid-is azt mongya, hogy a mit Isten kezéből vett, azt adgya Istennek².

III. Ellen-vetés: Meg nem magyarázhatni, mivel áldoznak a papok a misében. Mert a tridentomi conciliom azt végezi, hogy ugyan-azon Christus áldoztatik vér-nélkül, mely a kereszt-fán véresen áldoztatott³. Ezent taníttya Chrysostomus⁴. De ennek helye nem lehet. 1. Mert a mi megáldoztatik, annak el kel rontatni. Az Úrunk teste pedig el nem romolhat. 2. A mivel áldozunk, jelen kel annak lenni az áldozás-előtt. Az Úrunk teste pedig az áldozás-előtt jelen nincsen a Pápisták ítélete-szerént.

FELELET. Miképpen az Úrunk véres áldozattyában oly dolog találtatik, mely egyéb áldozatokhoz nem fér, tudni illik, hogy ugyan-azon Christus vólt a pap és az áldozat: azon-képpen ebben a vér-nélkül-való áldozatban vannak oly dolgok, mellyek egyéb áldozatban nem találtattak. A többi-között az, hogy egyéb áldozatokban érzékenység-alá vettetett változás vólt: úgy-mint mikor megölték a bárányt, megnyúzták, megégették és úgy ették. A mí áldozatunkban a kenyér változását magában meg nem foghattya az érzékenység; noha a menyiből külső szók-által szerzettetik ez a változás⁵, érzékenység-alá vettetett⁶. Annak-okáért ebben az áldozatban két-féle dolog mutattatik-bé. Eggyik a kenyér és bor, mely az áldozat-előtt vólt és az áldozatban elrontatik. Másik az Úrunk teste vére, mely az áldozás-, az-az, szentelő igék-által jelen léssen; azért ebben az áldozatban a kenyér és bor, *Tamquam materia præsupposita transiens*⁷, az Úrunk teste vére, *non per se, sed ut existens sub speciebus, est res oblata per modum termini*, áldozatik. Elég azért, hogy e kettőnek eggyike eléb vólt és elváltozott. Mivel pedig ez a változás az Úrunk testének vérenek jelen-létére rendeltetett: ez-okon mondatik itt az Úrunk teste vére áldoztatni; nem azért, hogy az Úrunk testének kel elrontatni. És jóllehet az áldozathoz szükséges, hogy az áldozat-előtt jelen légyen

¹ Hoc est Corpus meum.

² Ut Contributio, sensibilis dicitur, quatenus annexam habet Confessionem.

³ Occiso Vitulo, non remansit eadem substantia Vituli quæ fuit, sed substantia-liter mutatus est: et tamen Vitulus dicitur oblatum.

annak materiája: de nem szükség, hogy az áldozat-előtt jelen legyen terminussa, mint megtettség a régi áldozatok példáiból. Mert az éppen-égő áldozatban az eleven bárány a megölés-által elváltozott természetiben; és ebben a megölésben és az éppen-égetésben állott az áldozat.

IV. Ellen-vetés: Azt forgatták az új tanítók, hogy a misében sok alkalmatlanság legyen. 1. Az Úr teste áldásában megszorítottatnak az Úrunk szavai. Mert ama szó, *Enim*, az evangelisták írásában nem található. A kelyh szentelésében sincsenek amaz igék: *Novi et æterni testamenti, mysterium fidei*. 2. Mert a megszentelés-után isteni káromlással azon kéri Istent a pap, hogy Christust megszentelje, kedvébe vegye és az angyalok keze-által színe-eleibe vesse. 3. Mert Úrunk azt parancsolja, hogy a mit ő cselekedett, mi-is azt mivellyük az úr-vacsora szolgáltatásban. Úrunk pedig egyebeknek-is osztogatta a szentséget. Tehát a miséző papnak-is ezt kellene cselekedni.

In Canone
Missæ.

FELELET. Az újítók, midőn keresztelnek, imígyen szólnak: *Én tégedet keresztellek, etc.* örömet érteném, hol olvasták az Írásban, hogy ezeket a szókat kel mondani mikor keresztelnek? Ha azért az egész keresztyénség javallását ezekben a szókban megböcsülik: mit enyelegnek* a vacsora-szerző igéken? Ennek-felette, amaz *Enim*, nem úgy, mint a szentelésre szükséges íge, hanem csak az elébbi szóknak egybe-kötéseért adatott az Úrunk szavaihoz. A pohár áldásában sz. Pál és sz. Lukács ilyen szókat vetnek: *Hic Calix novum testamentum est in meo sanguine*. Sz. Máté: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti*. Szent Márk az *ENIM*-et elhadgya. Ezek a különbözőségek semmit nem ártnak, mert a derék értelem mindenik mondásban megtartatik. Szinte így tehát az Ecclesia traditiojából vett igék el nem változtatták az Úrunk testamentomát; noha valamit világosb értelemért kimagyaráznak. Másodsor. Mí az Istent azon nem kérjük, hogy Christust kedvébe fogadgya és égbe vesse; hanem a magunk szolgálattját, igyekezetünket, cselekedetünket, áldozásunkat kérjük, hogy Isten kedvesen fogadgya. Miképpen azért, midőn a Mi-atyánkban azon kérjük Istent, hogy szenteltessék az ő neve; *Non petimus, ut nobis orantibus sanctificetur, quod per se Sanctum est; sed ut, quod per naturam sui Sanctum est, sanctificetur in nobis*; nem azt kérjük, hogy szent legyen az Isten, hanem hogy méltó tisztelettel illessék mi-tőlünk;

1. Cor. 11, 25.
Luc. 22, 20.
Matt. 26, 28.
Mar. 14, 24.

Ieron. epi. 135.
ad Sumiam et
Fretellam.
Cypr. in Ora-
tion. Domini-
cam.

* Dadognak.

azon-képpen azt sem kérjük, hogy Christust kedvébe vegye Isten, hanem hogy a mí-általunk bémutatása kellemetes légyen. Harmadszor. Parancsollya bezzeg Úrunk, hogy azt mivellyük, a mit ő: de ebből meg nem bizonyodik, hogy csak tizen-kettőnek, csak férfiaknak és tanítványoknak, láb mosás-után osztogassuk az Úrat, noha Christus ezt cselekedte. Mit eróltetnek tehát, hogy mindenkor sokaknak osztogassuk? Megparancsolta Isten, hogy alamisnát adgyunk; de ezzel nem kötelez, hogy mindenkor keressünk szégyenyeket, kikkel jól tegyünk; hanem elég, ha adakozunk, mikor vagyon kinek. Azon-képpen arra-is kötelesek vagyunk, hogy osztogassuk az Úrat: de úgy, ha találkoznak, a kik venni akarják.

Ratio est, quia
Præcepta affir-
mativa, non
obligant pro
omni tempore.

TIZENKETTŐDIK KÖNYV.

Az ember igazulásárúl.

Dicsekednek a mí szomszédink, hogy az igazulásrúl eltemetett apostoli tudományt ők hozták újonnan verő-fényre. De a szép czégér-alatt бүdös bort árúlnak, és az ékes ének-mellé lélekfogó lépet hánnak. Mert szokások-szerént az apostoli tudományt itt-is újab kaptára ütötték; és úgy megkülönödtek az Írástúl, mint az esetben Lucifer távúl esett Istentúl. Hogy azért ennek a derék dolognak magyarázattyában jó rendet kövessünk, négy dologrúl szóllyunk: I. Az igazuláshoz-való készületrúl. II. Az igazulás mi-vóltárúl. III. Az igazulás tulajdonságirúl, mellyekből jobban megismérszik ennek mi-vólta. IV. Az igazulás-után-való jó cselekedetek érdemes gyümölcsérúl.

ELSŐ RÉSZE.

Az igazuláshoz-való készületrúl.

1. Embernek szabad-akarattya vagyon.

Christus Úrunkat két lator-közzé feszítették. Az ő igaz tanítá-
tása-is két szél-hámos tévelygések-között szorongattatik. Pelagius
igen sokat tulajdonított a szabad-akaratnak; a mostani lutherista
és calvinista tanítók semmi helyt nem adnak annak. Mert noha,
Libertatem Christianam, a keresztyéni szabadságot erőssen állat-
tyák: de, a mint hallók, nagy részre azt három dologban hely-
heztetik: I. Hogy semmi törvénnel és parancsolattal nem köte-
leztetik a keresztyén ember; hanem mind Isten, mind ember
törvénye kötelezésétúl liber báro. 2. Hogy a keresztyén, *Non*
*potest peccare*¹, semmiben bünt nem cselekedhetik. 3. Hogy akár-
mit mivellyen, semmiben semmitúl nem kel tartani². Azért írja
Calvinus, *DEI donis, nullo conscientiae scrupulo utendum*³: hogy
lelki-isméret furdalás-nélkül mindennel éllyenek, a mint tettszik.

Vide supr. fol.
275. II. k. in
marg.

Vide supra,
f. 641, 650.

Supra, f. 331.
et seqq.

¹ Calv. supra,
fol. 696.

² Supr. f. 330,
333, 332, 696.

³ Calv. li. 3.
c. 19. n. 8.

Illyen tágas szabadságot adván minden gonoszságra, a szabad-akaratról azt írja Luther, hogy ez hiúságos gondolat; mert mindenek kételenségből léznek: *Liberum arbitrium est figmentum in rebus, seu titulus sine re. Omnia de necessitate absoluta eveniunt*¹.

¹ Vide supra, fol. 338.

Vide supra, fol. 614. n. 9.

² Supr. f. 641.

Mesterét követvén Melanchton, csúfos gondolatnak nevezi a szabad-akaratot: *Ridiculum commentum est Liberum arbitrium*².

Calvinus sajnállya, hogy a szabad-akarát neve tellyességgel el nem óltatott, és tiltja, hogy ezzel ne éllyünk. *Quorsum attinebat, rem tantulam, adeo superbo titulo insignire? Religiose censeo, cavendas voces, quæ absurdum aliquid sonant*³. Mert, *Homo privatus est liberate*⁴, az ember megfosztatott a szabadságtól; és,

³ Calv. I. 2.

c. 2. nu. 7.

⁴ Calv. II. 2.

c. 2. n. 1.

⁵ Li. 2. c. 5. n. 1.

*Humani arbitrii servitus*⁵, az ember akarattjának szolgasága maradt. Ezt így magyarázza: Minek-előtte bűnbe esnék ember, szabad-akarát vólt benne; mert e nélkül okossággal élő állat nem lehetne: *In integritate, Libero arbitrio pollebat homo. Potuit igitur Adam stare, si vellet. Philosophi principium illud tenebant; Non fore hominem Animal rationale, nisi inesset libera boni et mali*

⁶ Calv. II. 1.

ca. 15. n. 8.

⁷ Ibid.

⁸ Loca vide, supra, fol. 650, 652.

*electio. Probe quidem hactenus*⁶. A bűnbe-esés-után elveszett a szabad-akarát: *Qui in Homine perditto, liberum arbitrium adhuc quærunt, plane desipiunt*⁷. Azért sok helyen azt írja⁸, hogy kételenségből vagon embernek minden cselekedete.

A romai Ecclesia közép úton, igyenesen jár: kárhoztattya Pelagiust; de az embert sem tészí barommá, mint Calvinus, kitúl hallók, hogy az ember okos állat nem lehet, ha szabadsága nincsen. Azért a sz. Írás tanításából álhatatoson vallya, hogy az eset-után-is szabad akarattya vagon embernek, úgy hogy sem erőszakkal, sem kételenséggel nem vitetik jóra vagy gonoszra, hanem szabad választásából. Ama hegyes-elméjű bölcs Scotus azt írja, hogy pálcza-alá kel fogni, a ki ezt tagadgya és mind addig verni, míg azt nem mongya, hogy ha akarjuk, megszűnhetünk a veréstől. És ha panaszkodik, mentségünk lehet előtte; mert egyebet nem mivelhetünk.

Probatio ex Novo Testamento.

Az új testamentomban négy helyen tészén erről bizonytságot sz. Pál; I. A szűzességet és házasságot dicsérvén, így szóll: *Qui statuit in corde suo, non habens necessitatem, potestatem autem*

⁹ 1. Cor. 7, 37.

*habens suæ voluntatis, servare virginem suam: bene facit*⁹. Ezeknél világosb szókkal a szabad-akarát ki nem magyarázhatta sz. Pál; mert a kételenséget kirekesztvén, akarattunk hatalmában mongya lenni a jó-cselekedetet. Ebben áll pedig a szabad-akarát

mí-vólta. II. Az alamisnárúl (mely Isten-előtt kedves áldozat¹) azt írja sz. Pál, hogy ezt nem kételenségből, hanem elrendelt akaratból adgyák a hívek: *Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate*². III. Filemont kéri sz. Pál, hogy szökött szolgálja vétkét megbocsássa, és így ír néki: *Sine consilio tuo nihil volui facere, ne velut ex Necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium*³. Ihon sz. Pál kirekeszti a necessitást, kételenséget és akaratunkban mongya lenni, hogy irgalmasságot cselekedgyünk. Ugyan-ezen akaratunk hatalmát jelenti az Írás, midőn azt mongya, hogy hatalom adatott nekünk, hogy Isten fiai legyünk⁴; és mikor akarunk, a szegényekkel jót cselekedhetünk⁵. IV. Sz. Pál maga szabad-akarattját ilyen szókkal adgya előnkbe: *Non sum liber? Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi?*

¹ Philip. 4, 18.
² Hebr. 13, 16.

³ 2. Cor. 9, 7.

⁴ Philem: v. 14.

⁵ Ioan. 1, 12.
⁶ Mar. 14, 7.

⁷ 1. Cor. 9, 1, 4.

Probatio ex Veteri Testamento.

⁸ Deut. 30, 19.

⁹ Iosu. 24, 15.

¹⁰ 2. Reg. 24, 12.

¹¹ Eccli. 15, 14, 17.

¹² Eccli. 31, 10.

¹³ 3. Reg. 3, 11.

¹⁴ Isai 65, 12.
¹⁵ c. 66, 4.

¹⁶ Mat. 23, 37.

¹⁷ Act. 7, 51.

Az ó testamentom számtalan bizonyossággal erössíti ezen igazságot. I. Isten sokszor szabad választást hágy az embernek, hogy jót vagy gonoszt cselekedgyék: *Proposui hodie vitam, et mortem; benedictionem, et maledictionem: Elige ergo vitam*⁷. *Eligite hodie quod placet, cui servire debeat, utrum Diis Amorrhæorum*⁸. *Trium tibi datur optio; elige unum, quod volueris ex his*⁹. *DEUS reliquit Hominem in manu consilii sui; adjecit mandata: si volueris mandata servare, conservabunt te. Apposuit tibi aquam, et ignem; ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit, dabitur illi*¹⁰. Ezeknél mí sem tanítyuk világosban az ember szabad-akarattját, mely nem egyéb, hanem a kételenség-kivül vettetett tehetség, mellyel ember Isten segítségével azt választhattya, a mit akar, oda hajolhat, a hová akarja. II. Sz. Írás mondása, hogy ember azt nem míveli sokszor, a mit mívelhetne. Ama ritka madárrúl, a jámbor gazdagrúl, így szóll: *Potuit transgredi, et non est transgressus; facere malum, et non fecit*¹¹. Salamont dícséri Isten, hogy gádzságot, hoszszú életet és egyéb testi jókat, mellyet kérhetett vólna, nem kért Istentúl, hanem bölcseséget¹². III. A sz. Írás sokszor mongya, hogy a mit Isten akar, azt nem akarja az ember; sőt azt míveli, a mit Isten nem akar: *Quæ nolui, elegistis*¹³. *Quoties volui congregare, et noluisti*¹⁴. *Vos semper Spiritui Sancto restitistis*¹⁵. Isten ő-maga sokszor panaszolkodik, hogy kiterjesztett öllel kérte az embereket, de ezek csak választ sem adtak; *Prov. 1, 24. Jerem. 7, 13. Ezech. 7, 26. Rom. 10, 21.*

Supr. fol. 226.

A régi szent Atyákról azt hallók Calvinustól, hogy minnyájan (sz. Ágostont kiválasztván,) szabadosan szólottak a szabad-akaratról. De nyilván-való, hogy szent Ágoston oly erőssen állatta a szabad-akaratot, mint mí; és két szép bizonysgot támaszt ennek erőssítésére: I. Ha az ember nem szabad cselekedetiben, bolondság ötet valamire íteni, valamit néki parancsolni, fogyatkozásaért dorgálni, tekintetes cselekedetiért magasztalni: *Si non voluntate male facimus, nemo objurgandus est omnino, aut monendus, quibus sublati, Christiana lex, et disciplina omnis Religionis auferatur necesse est.* Mely bizonysg erejét így értsük: Merő bolond, a ki másnál abban törekedik dorgálásával, intésével, tanításával, fenyítéssel, a mit tudva tud, hogy ama nem cselekedhetik: mint ha a vakot kiszetnéd, fenyegetnéd, hogy lásson; a sántát, hogy ne tepeczkellyen; a bolondot, hogy eszével éllyen. Ha vas-lánczal kötözött vagy tömlöczbe rekesztett embert ítenél, hogy jöjjön hozzád: bolond vólnál, ha halállal fenyegetnéd nem jövéseért; tyrannus vólnál. Ha azért nincs arra szabad akaratunk, hogy jámborúl éllyünk: temérdek kábaság a predikátorokban, hogy könyvekkel és beszédekkel halgatójokat istenes életre íntik. II. Ha szabad-akaratumk nincsen, semmi bűnt nem cselekedhetünk; mivel abban senki nem vétkezik, a mit szabad akarat-szerént nem cselekeszik: *Usque adeo Peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non est voluntarium. Et quoniam peccari dubium non est, nec hoc quidem dubitandum video, habere Animas liberum voluntatis arbitrium*¹. *Quis peccat in eo, quod caveri non potest*²? Ereje ennek a bizonysgnak így jobban kitettség: A ki hagymázban fekszik vagy megbolondúl, vagy álmában fenn-jár, nem vétkezik; és a birótól meg nem büntetődik, bár ollyat mivellyen-is, a mit más bűn-nélkül nem mívelne; úgy-mint ha annyát arczúl veri, vagy megöl valakit. Tehát ha csak annyi szabad választásunk vagyon nekünk, mint ezeknek: mí sem vétkezünk semmi dolgainkban. Más példát végy erről: Ha kinek kezét fognák, és erővel, akarrattya-ellen hamissat írnának, vagy mást által-veretnének vélle; senki ezért meg nem büntetné azt, a kinek kezét más erővel mozgatta.

Ellen-vetések. Az ellenünk-tusakodók semmi ollyas bizonysggal nem erőssítik tanításokat; mert sohúlt egy bötű nincs a szent Írásban, mely azt jelentené, hogy mí-bennünk szabad akarat nem vólna. Mindazáltal, hogy igye-fogyottaknak ne láttassanak:

Augu. to. 1.
de Vera Relig
c. 14. Idem,
ep. 46. Et To.
7. de Gratia et
Lib. arb. c. 1.

¹ Augu. loco
citato, de Vera
Relig. Et to.
6. li. contr.
Fortunat. di-
sput. 2. To. 1.
de Lib. arb. li.
2. cap. 1.
Supr. fol. 328.
² Augu. 1. Re-
tract. c. 9.

I. Azokat a szent Írásokat forgattyák, mellyek elégtelennek mondanak minket a jóra, ha Istentől nem segéttetünk.

Felelet. Nem úgy állattyuk a szabad-akaratot, mintha ez magán elégséges vólna az üdvösséges jókra, Isten segítségével-nélkül: hanem úgy, hogy Isten segítségével, mely mindenkor kész, ha akarja, jót mivel; ha akarja, megveti és gonoszra vetemedik, mint ezennel bévebben megmagyarázom.

Infr. fol. 911.

II. Calvinus azt állattyá, hogy Isten akarattya- és tudása-nélkül semmi nem lehet: a mit pedig Isten akar és lát, kételen meg kel annak lenni: *Voluntas DEI est rerum necessitas; ideo necessario futurum, quod ipse voluerit*¹. *Nego, peccatum ideo minus debere imputari, quod necessarium est*².

¹ Calv. lib. 3. cap. 23. n. 8. Vide fol. 471.

² Calv. li. 2. cap. 5. n. 1.

Felelet. Calvinusnak-is meg kel ezt fejteni. Mert az eset-előtt Ádámban szabad-akaratot enged, noha Isten látta az Ádám esetit, és reá-is akarta szabadítani a gonoszra. Azt mondom azért, hogy az Isten látása és akarattya kételenséget nem hoz akaratumkra, mely sokszor Isten akarattya-ellen cselekeszik, mint nem régen hallók. Ez pedig nem az Isten erőtlenségéből vagyon, hanem abból, hogy a mely teremtett-állatnak szabad-akaratot adott, nem akarja azt erőszakkal kételeníteni, hanem szabadon akarja, hogy hajoljon. És noha láttya Isten, ki mit mível: de ez az ő látása úgy nem hoz kételenséget az ember akarattyára, mint az én látásom nem viszi erőszakkal embert arra, a mit látok, hogy mível. Mely dolgot ilyen szókkal magyaráz szent Ágoston: *Neque enim ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præscivit: Imo ideo non dubitatur ipsum peccare cum peccat, quia ille, cujus præscientia falli non potest, non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscivit: qui si nolit, omnino non peccat. Sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit*³.

Calvinus iskolai szókkal így ír ezen dologról: *Non temere in Scholis inventæ Distinctiones, de Necessitate secundum quid, et absoluta: Item consequentis et consequentiæ. Itaque quod statuit DEUS, sic necesse est evenire, ut tamen neque præcise, neque suapte natura necessarium sit*⁴.

³ Aug. lib. 5. de Civit. c. 10.

⁴ Calv. lib. 1. c. 46. n. 9.

III. Azokat az írásokat emlegetik, mellyekben azt olvassuk, hogy Isten cselekeszik mí-bennünk mindent; *Isaiæ 26, 12. 1. Cor. 12, 6. etc.*

Felelet. Ez-előtt hallók, hogy Isten minden cselekedetünkben velünk munkálkodik. Majd azt-is megmutattyuk, hogy a jó cselekedeteket (mellyekről szól Isaias és szent Pál,) Isten cselekeszi mí-bennünk és mí-velünk.

IV. Az írás mongya, hogy nincs ember tehetségében az ő úttya; *Jerem. 10, 23. Proverb. 16, 9.*

Felelet. A szent Írás megmagyarázza, mint kel ezt érteni, midőn azt mongya, hogy az ember rendeli dolgát; de annak, a mit érintezett, végbe vitele Isten gond-viselésétül fűg: *Cor hominis*
¹ Prov. 16, 9. *disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus*¹. Ez, a mit magyarul szoktunk mondani: Szegény ember szándékát bődlog Isten vezérli.

V. Szent Ágoston azt írja, hogy az ember gonoszúl élvén
² Enchir. c. 30. szabad-akarattyaival, ezt elvesztette².

³ Lib. 1. contr. Felelet. Megmagyarázza szent Ágoston tanítását és azt írja³,
 duas Epistol. hogy tellyességgel nem veszett-el a szabad-akarát; hanem az ere-
 Pelag. c. 2. dendő igazságot ember elvesztvén, a segéző malaszttúl megfosztatott, mellyel üdvösséges jókat cselekedhetett; és immár azokat a jókat nem cselekedheti a Christus malasztya-nélkül.

2. Az ember szabad-akarattya isteni malaszt- és segítség-nélkül nem elégséges az igazuláshoz-való készületre.

Úgy kel az ember szabad-akarattyaát állatni, hogy az Isten gratiája és malasztya böcsületit meg ne sértsük. Azért három dolgot kel ez-aránt hinnünk. 1. Hogy magán a szabad-akarát nem elégséges az üdvösséges jó cselekedetre, hanem Istennek serkegető, izgató, esztenező, segéző malasztya és gratiája kívántatik hozzá. 2. Hogy a segéző malaszt mindenkor készen lévén, semmi azon el nem múlik dolgunkban, csak akarjuk. 3. Hogy a gonosz és a jó szabad-akarátunk cselekedetiből vagyon.

ELŐSZÖR azért: Hiszszük, hogy noha emberben szabad-akarát vagyon, de ez magán elégtelen az Isten törvényének bétellyesítésére és az igazuláshoz-való készületre: hanem a Christus érdemeért adatott malaszt és segítség szükséges minden üdvösséges jóra. Ezt végezte Pelagius-ellen az arausicanum és milevitanum conciliom. Ezt taníttják a theologusok sz. Tamással egyetemben, *Prima Secundæ, Quæst. 109. artic. 4, 5, 6, 7, 8.*

Trident. Sess. Ezt illyen szókkal magyarázza a tridentomi győlekezet; *Si quis*
 6. Can. 1, 2, 3. *dixerit, Hominem suis Operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel per Legis doctrinam fiant, absque divina per JESUM CHRISTUM gratia posse justificari coram DEO: anathema sit. Si quis dixerit, Ad hoc solum Divinam gratiam per JESUM CHRISTUM dari, ut*

facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per Liberum arbitrium, sine Gratia, utrumque possit, sed ægre ac difficulter: anathema sit. Si quis dixerit, Sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, Hominem credere, sperare, diligere, ac pœnitere posse, sicut oportet, ut ei Justificationis gratia conferatur: anathema sit. Ebből kitettség, mely hazugúl fogják reánk a Lutheristák, hogy mí az ember szabad-akarattját magán, a Christus malasztya-nélkül elégségesnek mongyuk az istenes cselekedetekre¹.

Ezt az igazságot sz. Pál tanította, midőn azt írja, hogy magunktól elégségesek nem vagyunk, csak a jó gondolatra-is; hanem Istentől vagyunk elégségünk². Isten az, úgy-mond, a ki bennünk a jó akaratot és véghez-vitelt szerzi³. Ő cselekszik mindeneket mindenekben, *1. Cor. 12, 6*. Azzal fejezi-bé, hogy emberben nincs oly jó, mellyet nem vett volna, *1. Cor. 4, 7*. mivel nem maga az ember, hanem az Isten malasztya cselekszik ő-vélle⁴, és a Szent Lélek segíti a mí gyarlóságunkat⁵; mert mí csak azt sem tudnók, mit kel Istentől kívánnunk. CHRISTUS azt mongya, hogy ő-hozzá senki nem jó különben, hanem-ha az Atyától vonyatik⁶; és miképpen a szőlő-veszsző jó gyümölcsöt nem teremthet, ha a tőkén nem marad⁷: úgy az emberek sem mívelhetnek semmi jót, ha ő-benne nem maradnak és ő-tőlle erőt nem vésznek; mert én-nállam-nélkül, úgy mond, semmit nem cselekedhettek. Mely mondást magyarázván sz. Ágoston, imígyen szól: Nem mongya, hogy én-nállam-nélkül keveset, vagy nehezen cselekedhettek: hanem, semmit nem cselekedhettek⁸, úgy hogy JESUST sem említhetünk Szent Lélek-nélkül⁹. Egyéb helyeken a sz. Írás mongya, hogy Istentől vagyunk minden jó ajándék¹⁰; ő kezdi és végezi bennünk a jót¹¹; Isten, a ki megtéríti az embert¹². Azért a sz. Írás embert csak magán a nedvesség-nélkül-való földhöz hasonlítta, mely ha égi harmattal nem öntöztetik, gyümölcsstelen marad¹³. A bűnbe merült embert hólnak nevezi, *Luc. 15, 32. Ephes. 2, 1*. mert az igazulásra magán nem mozdúlhat. Azért, a ki e dologban meg nem akar csalatni, el nem kel ezt a két dolgot egymástól szakasztani: tudni illik, hogy az emberben szabad-akarat vagyunk; de azért az Isten malasztya-nélkül nincs annyira-való ereje szabad-akarattjának, hogy üdvösséges jókat mívelhessen. Mely dologról így szól sz. Ágoston: *Fides Catholica, neque Liberum arbitrium negat, sive in vitam malam, sive in*

¹ Supr. f. 601.
nu. 2. fol. 603.
nu. 4.

² 2. Cor. 3, 5.
³ Philip. 2, 13.

⁴ 1. Cor. 15,
10.
⁵ Rom. 8, 26.

⁶ Ioan. 6, 44,
46.
⁷ Ioan. 15, 5.

⁸ Aug. to. 7. li.
1. de Gratia
Christi, c. 29.

⁹ 1. Cor. 12, 3.
¹⁰ Iac. 1, 17.

¹¹ Philip. 1, 6.
¹² Psal. 84, 5.

Thren. 5, 21
etc.
¹³ Psa. 142, 6.

Aug. epi. 47.

vitam bonam; neque tantum ei tribuit, ut sine Gratia DEI valeat aliquid, sive ut ex malo convertatur, sive ut in bono perseveranter proficiat.

NB.

MÁSODSZOR: Azt taníttyuk, hogy olyan a mí szabad-akaratumk, mint a mely ember hosszú betegségben úgy elsíndett és szakaszkodott, hogy magán ledőlhet, de fel nem kelhet; sem nem járhat különben, hanem-ha valaki segíti, felemeli és vezeti. Miképpen az ilyen vajutt* ember, ha készen vagy on segéttje, melytől fel-emeltessék, szabad-akarattya-szerént vagy felkél, vagy ágyában poshad; mert noha maga erejével fel nem emelkedhetik, de vagy on kinek felemelni, ha maga nem restelkedik: azon-képpen a mí szabad-akaratumk magátúl esik bűnbe és veszedelembe¹; maga akarattya, hogy Istentől készített menyegzőbe nem menván,² üressen marad²; maga erejével pedig fel nem kelhet és az Isten törvényének ösvényin elő nem mehet. Mindazáltal szabadságunkban vagy on, hogy jót cselekedgyünk; mivel a kegyelmes Isten az ő szent malasztyával mindenkor kész segítségünkre. Ezt maga jelenti Isten, midő n azt mongya, hogy keze kiterjesztve nap-estig hí minket, *Isaie 65, 2. Rom. 10, 21. Prov. 1, 24. Jerem. 7, 13. Ezech. 7, 26.* Ajtónkon áll és zörget, *Apoc. 3, 20.* Mindeneket akar üdvözíteni, *1. Timoth. 2, 4. 2. Pet. 3, 9. Tob. 3, 22. Ezech. 18, 23. cap. 33, 11.* Senki arra ne vessen (úgy-mond a sz. Írás³), hogy Istenen múlt-el dolga; mert ha magúnkon el nem múlik, *Manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua*⁴; az Isten keze tartani-fog és viszen minket. Az-is szent Írás mondása, hogy nincs a kinek Isten nem nyújtaná világosságát, mellyel a bűnök setétségéből kivezesse⁵. Ugyan-is ha minden üdőben készen nem vólna az Isten segítsége (mely-nélkül hallók, hogy jót nem cselekedhetünk), lehetetlen vólna megtérésünk és istenes életünk; és így a megtérésrűl-való parancsolatok heába-valók vólnának.

HARMADSZOR: Noha Calvinus azt írja, hogy *Passive agunt*

⁶ Calv. 1. 2. *fideles*⁶, a hívek csak szenvedik a jó cselekedetet, mellyet Isten ⁷ Calv. 1. 3. ⁸ Supr. fo. 393. ⁹ Hac de re vid. latius, Lib. contra Baldv. ¹⁰ n. 2. Et f. 604. ¹¹ c. 5. nu. 11. ¹² c. 13. nu. 5. ¹³ *ő-bennek szerez; Fides est res mere passiva*⁷; a lutheristáktúl-is azt hallók, hogy *Non cooperatur*⁸, Istennel-együtt nem munkálkodik a jóban az ember akarattya: de mí azt vallyuk, hogy Isten úgy akarja segíteni gyarlóságunkat, hogy üstökünk fogva nem erőltet. Azért szabad-akaratumkon áll, ha megvettyük vagy fogatonatoson vésszük az Istentől nyújtott malasztot. Mert a mint

* Vajutt = elgyengült.

hallók, szabad-akarátunk tusakodik az Isten akarattal, mikor gonoszt cselekeszik: a jóban pedig szabad akarat-szerént munkálkodik ember az Isten malasztyával, mint a szent Írás nyilván jelenti: 1. Mikor ínt, hogy Istenhez térjünk¹, szívünket meg-¹ Zach. 1, 3, 4. újítsuk²; a régi emberből kiöltözzünk³. 2. Mikor sz. Pál azt írja, hogy nem ő-maga cselekeszi a jót, hanem Isten malasztya³ Colos. 3, 9. ő-vélle egyetemben⁴. *Gratia DEI mecum*. Mely mondást így¹ 1. Cor. 15, 10. magyaráz sz. Ágoston: *Id est, non solus, sed Gratia DEI mecum, ac per hoc, nec Gratia DEI sola, nec ipse solus, sed Gratia cum illo*⁵. 3. Mikor a sz. Írás azt mondja, hogy Isten segét minket⁵ Aug. to. 7. a jóban, *Rom. 8, 26. Psal. 26, 9. Psal. 69, 1*. Az Isten Lelke⁵ de Grat. et Lib. arb. c. 5. velünk munkálkodik, *Sap. 9, 10*. Mí Isten segétoi vagyunk, *1. Corinth. 3, 9. DEI adjutores sumus*. Munkások, *Matth. 20, 8*. építők és plantálók vagyunk, *1. Cor. 3, 6, 10*. Ezek mind vissza-esnének, ha a mí szabad-akarátunk semmit a jóban nem munkálkodnék; mert a ki semmit nem mível, mást nem segét, őtet sem segéti más. Mely dologról így szóll szent Ágoston: *Adjuvari*^{Aug. to. 7. li. 2. de Pecc. merit c. 5.} *non potest, nisi qui sponte aliquid conatur, quia non sicut in lapidibus insensatis, aut in eis, in quorum natura voluntatem rationemque non condidit, salutem nostram DEUS operatur in nobis*. Balgatság azért azt mondani, hogy az ember akarattal semmit nem munkálkodik Istennel-eggyütt a jóban. Mert mint mikor az erőtlen embert kézen-fogva viszik, nem szinte úgy vonszák, mint a dögöt, hanem maga-is munkálkodik: azon-képpen a jó cselekedetre nem úgy vonyatik ember, mint egy tőke; hanem Isten malasztyával-eggyütt ő-is munkálkodik.

3. Isten malasztyával megtarthattya ember a törvényt.

Méltán panaszolkodik Seneca, hogy az emberek lehetetlenséggel mentegetik gonoszságokat; és a mit nem akarnak, reá fogják, hogy lehetetlen: *Vitia nostra malumus excusare, quam excutere. Nolle in caussa est: non posse praetenditur*. Az újítók-is, hogy az Isten parancsolatinak kötelességét lerázzák, általkodva⁶ Supr. f. 319. vítattyák, hogy az Isten törvényének tellyesítése lehetetlen⁶; és⁶ initio. Et fol. 592, n. 6, 604. hogy az eléb említett mondásokat ne említsük, halljad Calvinust:⁷ Calv. 1. 3. c. *Lex jubendo nihil prodest; quia nemo est qui impleat, ex perfectissimis quibusque*⁷ 11. nu. 17. *Impossibile nobis est praestare, quod Lex jubet*⁸.⁸ Harmon. Lucæ 10, 26. *Non modo arduum, sed prorsus supra vires, extraque omnem nos-*⁸ Matt. 22, 37.

Seneca.

Active cooperate Gratia, non mere passive nos habemus.

- ¹ Calv. 1. 3. c. *tram facultatem est, Legem implere*¹. Azt-is e mellé vetik, hogy
 2. nu. 1. az igazaknak MINDEN cselekedeti örök kárhozatra méltó bűnök, a
² Supr. f. 325, mint ez-előtt tulajdon írásokból feljegyzők², mivel a Calvinus
 326, 327. mondása-szerént, *Nihil ex nobis prodit, nisi vitiosum*³. *Quidquid in*
³ Calv. li. 3. *homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem*
 c. 20. n. 43.
⁴ Li. 2. c. 1. *usque, Inquinatum est*⁴. Melyből nyilván kitettség, hogy ember
 n. 8. semmit az Isten törvényében meg nem tarthat. Noha pedig ezt
 ily nyilván vitatták az újítók: de mindazáltal a Lutheristák közön-
 séges vallásából ez-előtt megmutatók, hogy az Isten törvényét
 ember megtarthatta; mert ő szavok amaz: *Quum fide accipimus*
⁵ Sup. f. 592. *Spiritum Sanctum, necessario sequitur Legis impletio*⁵. Calvinus
 n. 7, 604. e-képpen ír másutt: *DEUS ubi jussit quod rectum est, gratis dat*
⁶ Calv. li. 2. *implendi facultatem Electis*⁶. *Per DEI gratiam, Præcepta ipsa adim-*
 c. 5. nu. 4. *plentur*⁷. *Omnibus DEI præceptis adimplendis, et necessaria est*
⁷ Nu. 8. *gratia Legislatoris, et nobis promissa*⁸. De nem újság az újítók-
⁸ Nu. 9. nál, hogy magok szavát megmásolják.

Vide sup. fol. A romai Ecclesia azt tanította, hogy a Christus érdeméből
 496. II. k. Con- adatott segítség-nélkül elégtelenek vagyunk az Isten törvényének
 cillium Trid. megtartására: de az Isten malasztyával úgy bételleyesíthettyük a
 Sess. 6. c. 11. parancsolatokat, hogy ezek-ellen olyat ne véttsünk, mellyel az
 et Can. 8. isteni szeretetet elveszessük és kárhozatra vettessünk.

Bizonyíttyuk ezt: 1. Mert a sz. Írás nyilván mongya, hogy
 valakiben szeretet vagyon, megtartya a törvényt: *Qui diligit, Legem*
⁹ Rom. 13, 8, *implevit. Plenitudo legis, est dilectio*⁹. *Si diligitis me, mandata mea*
 10. *servate. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit*
¹⁰ Ioan. 14, 15, *me*¹⁰. *Hæc est Charitas DEI, ut mandata ejus custodiamus*¹¹. Másutt
 21, 23. azt olvassuk, hogy valakiben szeretet nincs, halálban vagyon és
¹¹ 1. Ioan. 5, 3. Istent nem isméri: *Qui non diligit, manet in morte*¹². *Qui non*
¹² 1. Ioan. 3, 15. *diligit, non novit DEUM*¹³. *Si quis non amat Dominum, sit ana-*
¹³ Cap. 4, 8. *thema*¹⁴. Azért a szent Írás igen gyakran az isteni szeretetet és a
¹⁴ 1. Cor. 16. parancsolatok megtartását egybe-foglallya, *Deuter. 10, 12. Cap.*
 22. *ult. 1. Josu. 22, 5. Joan. 15, 10.* Ebből ilyen bizonytságot támasz-
 tok: Vagyon-e valaki az élő emberek-között, ki Istent szereti,
 vagy nincsen? Ha vagyon: tehát találtatik, a ki megtartya az
 Isten törvényét; mert együtt jár a szeretet a parancsolatok meg-
 tartásával. Ha senki sincs, a ki szereti Istent: tehát minnyájan
 veszedelem flai az élő emberek, és az Istent nem isméri.

II. Sz. Pál írja, hogy azok igazúlnak, kik a törvényt csele-
 Rom. 2, 13. kezlik; *Factores Legis justificabuntur.* Azért vagy senki nem igazúl,

vagy az Isten parancsolatját cselekedhetik és cselekeszik valakik. Azon-képpen Christus azt mongya, hogy ha örök életre akarunk jutni, *Serva mandata*, megtartsuk a parancsolatokat. Tehát vagy senki nem jút örök életre, vagy az Isten parancsolatit megtartyák némellyek. Matt. 19, 17.

III. A ki azt mongya, hogy isméri az Istent és az ő parancsolatit meg nem tartya, hazug és igazság nincs benne. Ha azért senki a Lutheristák-közzül meg nem tartya az Isten törvényét: következik, hogy hazugok és igazság nincs benne. Tehát a kinek esze vagon, azok-után nem indul, a kikben tudgya, hogy nincs igazság. 1. Ioan. 2, 4.

IV. Szent János mongya, hogy az Isten parancsolati nem nehezék¹. Úrunk az ő ígáját és terhét künyűnek nevezi². Vallyon, mint lehet künyű és nem nehéz, ha elviselhetetlen somma? Mint légyen pedig, hogy az íga könnyen viseltessék, megmagyarázza Isten, és azt mongya, hogy noha a mí nyakunkban az íga, de ő viseli: *Ero eis, quasi exaltans jugum super maxillas eorum*³. Azért mongya szent Pál: *Omnia possum in eo, qui me confortat*⁴. *Non ego, sed Gratia DEI mecum*⁵. ¹ Ioan. 5, 3.
² Matt. 11, 30.
³ Ose. 11, 4.
⁴ Phil. 4, 13.
⁵ 1. Cor. 15, 10.

V. A sidóknak adott törvényrül azt mongya Isten, hogy nincs az ember-felett; mert minek-utánna, *Deut. 30, 2, 6.* a tekélletes isteni szeretetet parancsolta volna, utánna veti: *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te.* Igen-is felettünk volna, ha Isten segítségével sem érkeznénk ennek megtartására. Nem szalad ez-előtt Calvinus, mikor így szóll: *Facilitatem non in Hominis virtute, sed in ope et præsidio Spiritus Sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit*, mert egyebet mí sem tanítunk. Deut. 30, 11.
Calv. 1. 2. c. 5. nu. 12.

VI. Sz. Pál válogatás-nélkül mongya, hogy mindeneket megcselekedhetik annak erejével, a ki őtet vastagíttya: *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Philip. 4, 13.

VII. *Ab actu ad potentiam, evidens est argumentum:* A mit megcselekedtek az emberek, bizonyos, hogy azt megcselekedhették. A szent Írás pedig sokakrül írja, hogy az Isten törvényét megtartották és parancsolatit bétöltötték. Josuérül: *Sicut præceperat DEUS Moysi, ita præcepit Moyses Josuæ; et ille UNIVERSA complevit. Non præteriiit de UNIVERSIS mandatis, ne UNUM quidem Verbum*⁶. ZACHARIASRUL és feleségérül: *Erant Justi ante DEUM, incedentes in OMNIBUS mandatis et Justificationibus Domini, sine querela*⁷. Sz. DAVIDRUL: *Inveni David, virum secundum cor meum, qui faciet* ⁶ Josu. 11, 15.
⁷ Luc. 1, 6.

¹ 1. Reg. 13, 14. *OMNES voluntates meas*¹. *Non declinavit ab OMNIBUS quæ præcepit Act. 13, 22.*

² 3. Reg. 15, 5.

³ 3. Reg. 14, 8. *custodivit mandata mea, et sequutus est me in TOTO CORDE*³. JOSIAS-ról: *Non fuit similis, qui reverteretur ad Dominum OMNI CORDE*

⁴ 4. Reg. 23, 25. *suo, in TOTA Anima sua, et in UNIVERSA virtute sua*⁴. ABELRól olvassuk, hogy az ő cselekedeti igazak voltak, 1. Joan. 3, 12.

⁵ Gen. 6, 9. Noeról azt mongya Isten, hogy *Justus et perfectus*⁵, igaz és tekéletes volt. ABRAHAMRól, hogy, *Conservavit Legem Excelsi*, megtar-

⁶ Eccli. 44, 20. totta az Isten törvényét⁶. Jobról, hogy, *Viam Dei custodivit, et non declinavit ab ea. A mandatis non recessit; Job, 23, 11, 12.* az Isten úttýából ki nem tért és parancsolati-mellől el nem távozott. A LEVITÁKRól, hogy, *Custodierunt eloquium DEI; pactum servaverunt; Deuter. 33, 9.* megőrizték az Isten szavát és szövetségét.

Ennek-felette a szent emberek azt mongyák magokról, hogy megtartották az Isten törvényét. Szent Dávid így szóll: *Servari mandata tua, et testimonia tua. Ab Omni via mala prohibui pedes*

⁷ Ps. 118, 168, *meos*⁷. Ismét: *Custodivi vias Domini; nec impie gessi*⁸. Az APOS-

^{101.} TOLOKRól nem csak Christus mongya, hogy az Isten parancsolatit

⁸ Psal. 17, 21. megtartották, *Sermonem tuum servaverunt*⁹; hanem ő-magok-is így

⁹ Ioan. 17, 6. ¹⁰ 1. Ioan. 3, 22. szólnak: *Mandata ejus custodimus*¹⁰.

Ezek-közzé számlálhatni amaz ifiat, kinek Christus azt mondá, hogy ha üdvözülni akar, tartsa-meg az Isten törvényét; *Si vis ad*

¹¹ Matt. 19, 17. *vitam ingredi, serva mandata*¹¹. Mikor az ifjú azt felelte volna; *Omnia hæc custodivi a juventute mea*, hogy ezeket mind megtar-

¹² Mar. 10, 21. totta: JESUS, *intuitus eum, dilexit eum*¹², reá tekinte és szereté őtet, és azt mondá: *Si vis perfectus esse; Vade, vende quæ habes, et da*

¹³ Mat. 19, 21. *pauperibus, et habebis thesaurum in cælo; et veni sequere me*¹³; Ha tekéletes akarsz lenni, menny-el, add-el mindenedet, osztogasd a szegényeknek és kincsed léssen meny-országban, és kövess engem.

Ebből kitétszik, 1. Hogy az Isten törvényit megtarthatni. 2. Hogy a jó cselekedet és az Isten törvényének megtartása szükséges az üdvösségre. 3. Hogy vannak oly tanácsok, mellyek nem kötelez-

nek, de nagyob tekéletességre emelnek. 4. Hogy a ki mindenét elhadgya és szegénységet választ Istenért, kincset győjt meny-

országba. 5. Hogy szabad-akaratumk vagyon; mert a kinek nincs tehetségében és szabadságában valami. egy okos ember sem mon-

gya annak: *Si vis*, Ha akarod, míveld ezt.

Erre Calvinus kettőt mond: 1. Hogy mikor a szentek dicse-

Calv. II. 3. c.

17. nu. 14. kednek szent életökkel; *Non divinæ perfectionis respectu, sed im-*

proborum ac scelestorum comparatione Justitiam sibi arrogant; az istentelen lator emberek-mellé vetik életöket és úgy kevélykednek igazságokban. 2. Hogy hazudott és hiuságosan dicsekedett Christus-előtt az ifjú: *Juvenis vana confidentia tumidus, respondit. Certo certius est, immenso spatio procul ab eo fuisse, quo se pervenisse jactabat.* Calv. 1. 4. c. 13. nu. 13.

Nézd hová viszi embert a bolondság! Vakmerőség a szenteket, *Arrogantes*, rendetlen kevélyeknek mondani; istentelenség a Szent Lelket hazuttolni. Mert nem csak a szentek, hanem Isten ő-maga tanu-bizonyságot téssen a szent Írásban sok szentekről, hogy mindenekben az ő parancsolatit követték és tellyesítették. Nincs-is a feljegyzett helyeken emlekezet arról, hogy a latrokkal egybe-vetve láttszanak a szentek tisztáknak: hanem az ő életöket és erkölcsöket Isten törvénye-mellé veti a szent Írás és azzal eggyezni mongya. Mert vagy a parancsolatok végével ellenkező bűnöket nem cselekedték, és a minden-napi bocsánandó vétkeket minden-napi vigyázással mosogatták, vagy ha megestek, siralmas penitenciával kitisztúltak bűnökből.

Quomodo Sancti implent Mandata.

Az ifiat-is hamissan vádollya Calvinus: Mert, 1. Ha hazudott és hiuságos bizakodással kevélykedett, nem szerette-, hanem gyűlölte-vólna Christus a hazug kevélységért; mert gyűlöli Isten a hazugot és kevélyt. Ezt pedig az ifiat szerette Jesus mondásaért. Marci. 10, 21. 2. Azt mondá Christus az ifiúnak, hogy még egy heával vagyon, ha tekéletes akar lenni. Ha az ifjú hazudott és kevélykedett; ha az Isten törvényit meg nem tartotta: nem egy heával vólt, hanem sok és nagy fogyatkozások találtattak benne. De szemesb Christusnál Calvinus és olytat talál az ifiúban, a mit Christus nem látott sem az ifiúban, sem azokban, kik a Christus hagyásából igazán mongyák: *Quod debuimus facere, fecimus*, hogy mindent megcselekedtek, valamivel tartoztak. Lucæ 17, 10.

VIII. Isten azt ígérte, hogy Szent Lelkét adgya nekünk, és azt cselekeszi, hogy az ő törvénye-szerént járjunk: *Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis.* Ezech. 36, 27. Nem tellyesíti-bé igéretit, ha senki nem jár az ő parancsolattya-szerént.

IX. Az igaz okosság viszen erre. Mert azt kérdem, ha az Isten vagyon-e oly bölcs, kegyes, igaz gond-viselő mí-hozzánk, mint a világi atyák vagy fejedelmek fiokhoz és alattok-valókhöz, vagy nincsen? Ha vagyon: tehát a mint bolond, kegyetlen, hamis

atyá, a ki fiának élete vesztése-alatt oly dolgot parancsol, mellyet tudva tud, hogy ereje-felett vagyón, úgy Isten sem parancsolhat üdvösségünk vesztése-alatt oly dolgot, melyre elégtelenek vagyunk¹. Ha a Calvinus Istenében nincs oly bölcsesség, kegyesség, igazság fiaihoz, mint az emberben, lássa kit tart Istenének. Calvinus, *lib. 3. cap. 4. n. 18.* vitélyt, hogy a gyónásrúl-való parancsolat teljesítése lehetetlen. Ebből azt hozza-ki: *Ilaque non nisi perdere, damnare, confundere, in desperationem projicere potest*²; hogy veszedelem, kárhozat, kétségbe-ejtő parancsolat. Tehát azon nyomon, ha lehetetlenek az Isten törvényi, kétségbe-ejtő és kárhozat-szerző törvények.

X. A szent Atyák világosan taníttyák, hogy Isten nem parancsolt lehetetlen dolgot. Hallyad sz. Ágostont: *His, atque hujusmodi aliis innumerabilibus testimoniis, dubitare non possum, nec DEUM aliquid impossibile homini præcepisse; nec DEO ad opitulandum et adjuvandum, quo fiat quod jubet, impossibile aliquid esse*³. *Nec impossibile aliquid potuit imperare, qui Justus est; nec damnaturus est hominem pro eo, quod non potuit vitare, qui Pius est*⁴. *Quis peccat in eo, quod caveri nullo modo potest*⁵? *Execramur eorum blasphemiam, qui dicunt, Impossibile aliquid homini a DEO esse præceptum*⁶.

¹ Ita præcipit Mandatorum observatio-nem: 1. Cor. 6, 10. Gal. 5, 21. Eph. 5, 5.
² Vide supr. fol. 640.
³ Aug. tom. 7. li. 2. de Peccator. meritis, cap. 6.
⁴ Tom. 10. Ser-mone 61. de Tempore.
⁵ Tom. 7. de Natura et Grat. ca. 67.

⁶ Serm. 197. de Tempore.

XI. Akarnám érteni az újítóktúl, mellyik parancsolatot nem tarthatták-meg? Azt-e hogy hamissan ne esküdgyenek? hogy ne paráználkodgyanak? Lássák, hol marad tisztességek, ha fejekre azt kiáltják, hogy ők feleségestül, gyermekestül ezt meg nem tarthatták. Ha csak némely parancsolatok lehetetlenek, úgy-mint a vágyodásrúl és kívánásrúl adott tilalom: mutassák-meg, hol taníttya a sz. Írás, hogy kétféle törvények vannak, lehetetlenek és lehetségesek? Hol választya-meg az Írás, mellyik törvény lehetséges, mellyik nem? Azt-is fejtsék-meg, mint kel megfojtani amaz atheista szabadságra-vívó gondolkodásokat, mellyeket mondék ez-előtt, hogy fakadoznak természet-szerént a törvényben álmodott lehetetlenségből?

Végezetre, mikor azt mongyák az ellenkezők, hogy embernek minden cselekedete bűn, csuda hogy nem félnek ama jajtúl, mellyet Isaias kiált azokra, kik a jót gonosznak, a gonoszt jónak mongyák: *Væ, qui dicitis bonum malum, lucem tenebras, dulce amarum.* És hogy azokrúl a szent Írás szavairúl most ne emlekezzem, mellyekkel eléb hamissítók ezt a rút vélekedést: ezennel megmutatom, hogy az igazuláshoz jó cselekedetekkel készítettik a bűnös ember;

Isai 5, 20.
Supr. fol 330.

senki pedig gonosz cselekedet-által Isten kedvébe nem juthat. Mert a mint Calvinus maga mongya; *Nihil est acceptum DEO, nisi innocentia, et puritas*¹. *Deus iniquitatem amare non potest*². E felett, ha minden cselekedetünk bűn: tehát mikor hiszünk, mikor a Míatyánkban bűnünk bocsánattyát kérjük, vétkezünk. Ha azért hit-által igazulunk; ha könyörgésünkel bűnünk bocsánattyát nyerjük: következik, hogy bűn-által igazulunk, mely dolog oly képtelen, mint-ha azt mondanád, hogy a feketeség fejeit, a hidegség melegít, a setétség világosít. Azt-is örömet érteném, mint felelnek a Calvinisták emez argumentumra: *Nulla mala sunt facienda. Omnia opera bona sunt mala. Ergo nulla opera bona sunt facienda*³? Eszébe vévé Calvinus ennek a rüt tanításnak alkalmatlanságát: azért másutt így szól: *Operibus detrahatur Justificatio; non ut bona esse negentur, sed ne illis fidamus*⁴. *Votum, cum a Scriptura testimonium habeat, imo a Filiis DEI exigatur; quin sanctum sit, et salutare, dubitari non debet*⁵.

¹ Calv. 1. 4. c. 15. nu. 10.

² Lib. 2. c. 16. nu. 3.

Est in Celarent.

³ Psa. 36, 27.

⁴ Calv. li. 3. c. 17. n. 1.

⁵ Lib. 4. c. 13. n. 6.

Ellen-vetések. I. Nincs oly igaz ember, ki sokban nem vétkezik⁶; mert az igaz hétszer botlik napjában⁷. És ha azt mongyuk, hogy bűnünk nincsen, hazudunk, 1. *Joan. 1, 8*. Úrunk azt parancsolja, hogy ha mindeneket megcselekeszünk, azt mongyuk, hogy haszontalan szolgák vagyunk⁸. Végezetre sz. Péter írta, hogy a törvény ígáját sem atyáink, sem mi el nem bírjuk⁹, azért ha ítéletbe mégyen Isten velünk, senki ő-előtte nem igazul¹⁰.

⁶ Eccles. 7, 21.

⁷ Iac. 3, 2. Psa. 31, 6.

⁸ Prov. 24, 16.

⁹ Luc. 17, 10.

¹⁰ Act. 15, 10.

Felelet. Senki bűn-nélkül nincsen. De abból egyéb nem következik, hanem hogy az emberek, a mit megtarthatnak, meg nem tartják. Igazán írja szent Ágoston, hogy külömb kérdés, ha megtarthattya-e ember a törvényt, és ha megtartya-e? Abból, hogy meg nem tartya ember a törvényt, nem következik, hogy meg nem tarthattya. Továb, vannak oly bocsánandó bűnök, mellyeket a szent Írás szálkának, csöpűnek¹, szűnyognak nevez²: úgy-mint, hívolkodó beszédek és gondolatok; hirtelen indulatok, mellyek valami részből megelőzik az ember okosságát; csúfságban ejtett hazugságok, etc. Az egy Bóldog Aszszonyt kiválasztván³, nincs senki, a ki effélébe valamikor ne ütközzék. Mert noha nincs oly bocsánandó vétek, mellyet magán, sőt együt a töb bűnökkel-is bizonyos üdő folyásában el nem távoztathatnánk: de az emberi gyarlóság oly vigyázásban nem marad, hogy tellyes életünk folytában, vagy annak nagy részében minden bocsánandó bűnőktől mególtalmazzuk magunkat. Ezzel pedig nem az Isten törvényének

Aug. to. 7. li. 2. de Peccat. meritis, c. 6.

Luc. 6, 41.

¹1. Cor. 3, 12.

²Mat. 23, 24.

³Aug. to. 7. de Natu. et Gratia, c. 36.

lehetetlenségét állattyük, hanem a mí gyarlóságunkat alázatosan vallyuk. Haszontalan szolgálának akkor kel magunkat mondanunk, *Cum feceritis omnia*, midőn megcselekeszünk mindeneket, valamivel tartozunk. Tehát nem azért mondatunk haszontalanoknak, hogy valamit meg nem cselekedhetnénk: hanem hogy az Isten tőlünk semmi hasznot nem vészen, mint mí a szolgálktúl. Szent Péter lehetetlennek mongya a törvény megtartását; de megmagyarázza, mi módon, tudni illik, a Christus malasztya-nélkül. Jóllehet úgy-is érthettyük a törvénynek viselhetetlenségét, a mint némely bűnök

· Mat. 12, 32. bocsáthatatlanok¹; mert igen nehezen nyernek bocsánatot. A szent
² Infra, ca. 2. Dávid mondását ezennel megmagyarázzuk².

1. Respon. 1.

II. Ama parancsolatot, *Non concupisces*, senki meg nem tarthattya.

Felelet. Hogy vágyodások ne indullyanak emberben, lehetetlen; de a mit Isten parancsol, tudni illik, hogy szabad-akarattunkal helyt ne adgyunk az indúlatoknak, az lehetséges, a mint olvassuk, *Sap. 8, 1*. Megmagyarázza a szent Írás, mint kel érteni a vágyodásról adott parancsolatot: tudni illik, hogy ne kövessük a vágyodást³; a vágyodás-után ne mennyünk⁴, a vágyodásnak ne engedgyünk⁵, mert a vágyodás akkor szerez bűnt, mikor ezt befogadgyuk⁶.

³ Eccli 5, 2.

⁴ Eccli 18, 30.

⁵ Rom. 6, 12.

⁶ Iac. 1, 14, 15.

⁷ Supr. f. 329

⁸ Supr. f. 325.

III. Hogy az Istent tellyes szüvel, tellyes lélekkel szeressük, lehetetlen; Calvinus, *lib. 2. cap. 7. n. 5. Neminem Sanctorum extitisse dico, qui ex toto corde DEUM amaret, qui non Concupiscentia laboraret.*

Felelet. A szent Írás külömbet mond. Dávidról így szól: *De omni corde suo dilexit DEUM*⁹. Josiasról is ezent mongya¹⁰. Mert az Isten nem azt parancsollya, hogy őtet úgy szeressük, hogy semmit ő-véile ne szeressünk; mivel arra kötelez másutt, hogy felebarátunkat szeressük, mint magunkat: hanem csak azt parancsollya, hogy Istent mindenek-felett szeressük, úgy hogy semmi

¹¹ Rom. 8, 39.

¹² Mat. 10, 37.

el ne szakaszson az ő szeretetitúl, mint szent Pál¹¹ és ő-maga Christus magyarázza¹².

4. Az ember nem érdemelheti igazulását semmi cselekedettel.

Semmiel gyakorabban és gyűlölségesben nem terhelnek az újítók minket, mint azzal, hogy mí Christust kirekesztvén, magunk cselekedeti érdeméből akarunk igazulni és bűn-bocsánatot nyerni.

De a mint eléb mondám, és végre az ellenkezők-is megvallyák¹, homályos jelenség sincs erről a mi tanításunkban, hanem újokból szopták; és ha nem a tudatlanság, bizony a tekéletlenség műhelyében koholták ezt a pártosok.

Azért, a romai Ecclesia tanítása két dologban áll:

ELŐSZÖR: Noha Christus vére-húllásával érdemlette igazulásunkat; és így ó-reá-nézve nem ingyen, hanem nagy árron adatik az igazulás: de mí-reánk tekintve ingyen, Isten kegyelméből adatik a bűnbocsánat: úgy hogy semmi cselekedettel Istentől nem érdemlünk, hogy minket kedvébe fogadgyon; hanem csak az ő ajándékából és a Christus érdeméből várjuk igazulásunkat. Ezeket taníttya pontról pontra a tridentomi concilium, kinek tulajdon szavait ez-előtt feljegyeztük. Luther-előtt közel három-száz esztendővel sz. Tamás doctor, *Prima Secundæ, Quæst. 114. art. 5.* a több theologusokkal egyetemben ugyan-ezentmondotta. Mert szent Pál nyilván írja, hogy az ember ingyen igazul, Isten ajándéka-által, Christus váltságából: *Justificati Gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo JESU.* Tanítását azzal bizonyította; mert a kegyelem nem volna kegyelem, ha cselekedetünkért adatnék. Ez annyit térszen, mint-ha azt mondaná: Ha kegyelemből vagyon, tehát nem érdemből; mert a kegyelem és tiszta ajándék kirekeszt minden adósságot. A mit pedig ember jutalomul, érdemből vészen, azt nem ajándékon vészi, hanem úgy mint adósságot; azért egybe nem elegyíthetni, sem egybe nem forraszthatni az ajándékot és az adósságot. Másutt így szól sz. Pál: *Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, DEI enim donum est: non ex operibus, ne quis gloriatur*²; Isten ajándéka, úgymond, szabadulásunk. Ismét: Nem a mi jó cselekedetünk-ből, hanem, az ő nagy irgalmassága-szerént megszabadított minket Christus-által, hogy az ő kegyelméből megigazítottván, örökös lennénk a boldogságnak³. Végezetre azzal fejezi-bé: Ha törvény-által lehet igazulás, nem szükség a Christus váltsága⁴. Azért Christustul elidegenül, Isten kegyelméből kiesik, valaki a törvény cselekedeti-által akar igazulni⁵. Ezt sz. Ágoston bizonyította a Dávid mondásából: *Pro nihilo salvos facies illos*⁶; semmiért szabadítod-meg őket. Isaias profeta így szól: *Gratis venundati estis, sine argento redimemini*⁷. Másutt emlekezvén ama vízről, mely (a sz. János magyarázattya-szerént) a híveknek adatott malasztot jegyzi⁸, azt mongya, hogy ingyen, csere-nélkül jutunk ehez:

¹ Supr. f. 603.
n. 3, 4.

Supr. f. 572.
ex Trid. Sess.
6. ca. 8, 9.

Rom. 3, 24.

Rom. 11, 6.

² Ephes. 2, 8.
² Tim. 1, 9.

³ Tit. 3, 5.

⁴ Gal. 2, 21.

⁵ Gal. 5, 4.

⁶ Psal. 55, 8.

⁷ Isai. 52, 3.

⁸ Ioan. 4, 14.
ca. 7, 38.

¹ Isai. 55, 1. *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione*¹. Mert noha veszedelmünk magunktól vagyon, de segítségünk csak az

² Ose. 13, 9. *Úrtól*²; az-az, künyű magunk erejével veszedelem torkába esnünk, vagy az átok örvényébe ugranunk: de ha az Isten kegyelmesége ki nem vonszon, magunk ki nem verdődünk a veszedelem-

Aug. to. 10. *ből. Sz. Ágoston így szóll a dologhoz: Gratia præcessit meritum*
Sermon. 15. de *tuum; non gratia ex merito, sed meritum ex gratia. Nam si*
Verb. Apost. *Gratia ex merito; emisti, non gratis accèpisti. Quid est, Pro nihilo*

salvos facies? Nihil in eis invenis unde salves, et tamen salvas. Gratis das, gratis salvas. Azért miképpen Isten az ó testamen-

³ Deut. 8, 17. *præstitèrunt*³. *Ne dicas, Propter justitiam meam, introduxit me*
Judic. 7, 2. *Dominus in terram*⁴. Azon-képpen az igazulást nem akarja Isten,

⁴ Deut. 9, *hogy magunk érdemével légyen. És szent Pál a roma-béliekhez*
4, 6. *írt levelében nagyob részre azt bizonyította, hogy sem a sidók a*

⁵ Rom. 3, 20. *Moyses törvénye-által, sem a pogányok az okosság vezérlésével*
Eph. 2, 8, 9. *igazulást nem érdemlettek. Erre néznek ama mondások: Ex ope-*
Gal. 2, 16. *ribus Legis, non justificabitur omnis caro*⁵. *Arbitramur justificari*
c. 3, 2, 11. *hominem per fidem, sine operibus Legis*⁶. *Ei qui operatur, merces*

⁶ Rom. 3, 28. *non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*⁷. Ezent
⁷ Rom. 4, 4. *jelenti Moyses, midőn azt mongya, hogy senki Isten-előtt véték-*
⁸ Exo. 34, 7. *nélkül nincsen, ő-magátúl; Nullus apud te, per se innocens est*⁸.

És mikor sz. Dávid azt mongya, Non dabit DEO placationem, et
⁹ Ps. 48, 8, 9. *pretium redemptionis animæ*⁹.

Calvinus megvallya, hogy ez a mí tanításunk: *Culpam*

¹⁰ Calv. 1. 3. *remitti fatentur Dei misericordia*¹⁰. *Nihil inter nos, et saniores*
c. 4. n. 29. *Scholasticos pugnae est, quin peccator gratuito a damnatione libe-*

¹¹ Lib. 3. c. 14. *ratus, Justitiam obtineat*¹¹.
nu. 11.

MÁSODSZOR: Azt tanította a romai Ecclesia, hogy a bűn-miá meghólt, és az Istenben-való élettől elszakadott ember nem csak meg nem elevenítheti magát, de egy halálos bűnért, vagy a bűnnel érdemlett örök kárhozat kínnyáért sem tehet eleget: hanem egyedül amaz ártatlan bárány, a Christus, a kire vettetett a mí bűnünk dorgálása, ő-viselte és megfizette a mí álnakságinkat. Azért ő a mí váltságunk és üdvösségünk; ő kezesünk, közbejárónk, engesztelőnk, tellyes fizetésünk, ki-kivül Isten-előtt nincs a világnak üdvössége, váltsága, eléendő fizetése.

Itt-is hamissan fogják reánk az újítók, hogy magunk elégtételéből várjuk kárhozattúl-való szabadulásunkat. Mert a tridentomi győlekezet szavaiból megmutatám, hogy ezzel soha nem álmodtunk; mert a hívek cselekedetiben egyébre-való elégtételt nem ismerünk az üdő-szerént-való ostromozások enyhítésénél és eltávoztatásánál, kiben az újítók sem vonsznak vizszát, mint magok szavaiból hallók.

Azért, hogy Christus mí-érettünk bévséges váltságot adott, a sz. Írás taníttya, midőn nem csak úgy emlekezik az emberi nemzetről, mint a világ fejedelmének, a pokol-béli ördögnek¹ és bűnnek rabjárúl²: de azt-is ehez adgya, hogy megváltattunk és megszabadítottunk Christus-által, *Rom. 3, 24. Coloss. 1, 14. etc.* A váltságot pedig bévségesbnek mongya sz. Pál az adósságnál, *Rom. 5, 15, 17, 20.* mivel nem arany, ezüst vólt sattzunk, hanem az ártatlan bárány drága vére, *1. Pet. 1, 18. 1. Cor. 6, 20.* Mely vér oly böcsülletes az isteni személy méltóságaért, hogy eggyik cseppetskéje elégséges a világ váltságára³. Annak-okáért az Úrunk váltsága bévségesnek neveztetik, *Psal. 129, 7.* és igazság-szerént-való szabadításnak, *Isaia 1, 27. et Rom. 3, 25.* úgy hogy Úrunkról mondhattuk, a mit Isaias feljegyzett, *Cap. 43, 2.* hogy kétannyt adott minden bűnökért; mert sokkal többet szenvedett, hogy-sem érdemlett gonoszágunk, *Job, 6, 2.*

Noha pedig Christus érettünk eleget tett; de ebből nem következik, hogy nekünk egybe kel kezűnket kölcsölnünk és az ő váltsága hasznát hívolkodva várnunk; meri kijelentette Isten, hogy csak azokra akarja az ő elégtételének gyümölcsét szállítani, a kik engednek néki, *Heb. 5, 9.*

Azt-is világosan taníttya a szent Írás, hogy senki egyéb az egy közben-járó Christusnál eleget nem tehetett a bűnért. Mert szent Pál azt mongya, hogy azért kellett testbe öltözni az Isten Fiának, mert lehetetlen vólt, hogy egyéb áldozattal a bűn elvételnek⁴. És ha oly törvényt adatott, melynek megtartása-által szabadságunk lehet, heában hólt-meg Christus⁵. Ezeket azzal fejezi-bé, hogy a mi a törvénytől lehetetlen, azt véghez vitte Isten, midőn az ő Szent Fiát bűnünk rontására küldötte⁶. Mert a szent Dávid mondása-szerént, *Homo non dabit Deo placationem, et pretium redemptionis⁷ animæ suæ;* az ember nem adhat elégséges váltságot lelkeért: hanem, ha ingyen adattunk fogságba, fizetés-nélkül váltattunk-meg⁸; az-az, *Pro nihilo⁹,* a mi részünkről semmiért szaba-

Supr. f. 586.
nu. 16.

Supr. f. 572.
610. n. 8, 703.
nu. 4.

¹ Ioan. 12, 31.
ca. 14, 30.
ca. 16, 11.
² Ioan. 8, 34.
Rom. 6, 16.
³ 2. Petr. 2, 19.

⁴ Ita Nazianz.
Orat. 42. quæ
est 2. Paschat.
nu. 161.
Clemens, in
Extravag.
Unigenitus :
De Pœnit. et
Remiss.

⁴ Heb. 10, 4.

⁵ Gal. 2, 21.
ca. 3, 21.

⁶ Rom. 8, 3.

⁷ Psal. 48, 8.

⁸ Isai. 52, 3.

⁹ Psal. 55, 8.

díttattunk-fel. Erre néznek azok az írások, mellyekben olvassuk, hogy Isten minket ingyen, maga kegyelmességéből igazít; mert ha ember eleget tehetne bűneiért, nem esnék ingyen szabadulása. A szent Doctorok-is azt mongyák, hogy Istennek kellett lenni, a ki minket megválthatott: *Nisi esset DEUS, non adferret remedium:*

¹ Leo, Serm. 1. de Nativit.

² Aug. Enchir. ca. 108.

³ Leo, Serm. 12. de Passione.

⁴ Aristo. 5. Ethic. ca. 5. Et Sect. 19. Problem. 14.

Ulp. ff. Novode Injuriis. L. 17.

*nisi esset Homo, non præberet exemplum*¹. *Neque per ipsum Christum liberaremur, nisi esset DEUS*². *Primi Hominis vulnere sauciata posteritas, corruit: nec ulla Sanctorum merita, conditionem poterant illatæ mortis evincere*³. Az emberi okosság, úgy tetszik, ezent bizonyította: Mert mentül böcsültesb személy-ellen vétünk, annál súllyosabban vagyon dolgunk. Azért a ki arczúl csapná a fejedelmet, nem csapást, hanem halált érdemlene, úgy-mond Aristoteles⁴. Azon-képpen mentül aláb-való renden vagyon, a ki boszszúsággal illet, annál nagyob büntetésre méltó, a mint Ulpianus írja: *Quædam injuriæ a liberis factæ, leves videntur; a servis, graves: crescit enim contumelia, ex persona ejus qui fecit*. Mivel azért ember a bűnnel Istent bántya-meg, kihez-képest olyan az ember, mint egy férgetske, melynek számlálhatatlan kötelessége vagyon az isteni tiszteletre: innen vagyon, hogy mikor az Isten tisztességében practikál, ellene vétkezvén, a bűnök gonoszsága felette megsúllyosíttatik. Más-felől, az emberi okosság-szerént-is, annyival keveseb böcsülte méltó az elég-tétel és megkövetés, menyivel kisebb renden vagyon, a ki eleget akar tenni. Mint-hogy azért Istenhez-képest kisebb állapotban vagyunk mi, hogy-sem egy konyha-szemete királyhoz-képest: következik, hogy az Isten-ellenvaló boszszuságért eleget nem tehetünk.

Ezt a két igazságot az újítók sem tagadgyák; de kétesek hozzánk, hogy mí ezeket csak nyelvel, nem szúvel vallyuk; mert az ő fülökbe más külömbet rágtak a szem-fény-vesztő tanítók, és láttyák, hogy a mí rágalmazásunkban módgyok nem lehet, ha magunktúl értik vallásunkat. De az ő gyanakodásokat megítéli a szívek vizsgálója; győzzék csak várni.

5. Az igazuláshoz jó cselekedetekkel készűl ember.

Noha hitünkkel és egyéb jó cselekedetünkkel nem érdemellyük az igazulást⁵, mely a Christus érdeméből, mí-reánk nézve, ingyen adatik: de azért az okossággal-élő ember külömben nem igazul, hanem ha Istentűl rendelt és szent Írásban kijelentetett eszközök-

⁵ Trident. sup. fol. 576.

által Isten malasztyával magát az igazuláshoz készíti és alkalmaztossá teszi¹. Ezt a szent Írás világos mondásával bizonyítottuk.

I. Azt olvassuk, hogy azok igazítottak Isten-előtt, kik az Isten parancsolattya-szerént cselekesznek: *Non auditores Legis justi sunt apud DEUM, sed factores Legis justificabuntur*². *Ex Operibus justificatur homo*³. *Qui facit justitiam, Justus est*⁴. Másutt írva, hogy az Isten félelme kikergeti a bűnt⁵. Nabuchodonozornak tanácsollja Dániel, hogy alamisnával váltsa bűneit: *Peccata tua Eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum*⁶. Az-is Isten szava, hogy az alamisna megszabadította embert a haláltúl, megtisztította a bűntúl: *Eleemosyna a morte liberat; et ipsa est, quæ purgat peccata*⁷. *Eleemosyna ab omni peccato, et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras*⁸. Mert ha a tüzet víz óltya-el, az alamisna ellene-áll a bűnöknek⁹. Annak-okaért mikor Isten Corneliust a pogányságból ki akará hozni, az ő imádságit és alamisnáit mongya, hogy felhatottak eleibe¹⁰. Ezek különben öszve nem férnek a bűnnek ingyen lett engedelmével és az igazulásnak érdemünk-nélkül-való ajándékozásával: hanem csak úgy, ha az ingyen reánk-szállott adomány-előtt a mí készületünk-is kívántatik.

Ebből az igazságból szépen egybe békéltethettyük a sz. Pál mondásával a sz. Jakab tanítását. Sz. Pál azt írja, hogy senki nem igazul cselekedetből; *Rom. 11, 6*. Szent Jakab azt mongya, hogy ember cselekedetből igazul; *Jac. 2, 21, 24*. Ez mind a kettő igaz: 1. Mert cselekedet érdeméből senki nem igazul; de cselekedettel készítettik ember az igazuláshoz és cselekedetből igazul, mint készületből. 2. Szent Pál az első igazulásról mongya, hogy érdem-nélkül ingyen adatik: Szent Jakab az igazság nevedéséről mongya, hogy jó cselekedetektől lészen. 3. Az igazuláshoz-való készület nincs a törvény és természet erejéből-való cselekedetektől: de Isten malasztyából, hit-által lett cselekedetektől vagyon, mint készületből.

II. A szent Írás sok jóságos cselekedeteket számlál, mellyek-ről azt mongya, hogy ezek-nélkül ember nem igazulhat: *Qui sine timore est, non potest justificari*¹¹. *Si pœnitentiam non egeritis, omnes simul peribitis*¹². *Qui non diligit, manet in morte*¹³. *Si Charitatem non habeam, nihil sum*¹⁴. Ezek és hasonló mondások szükség-képpen kívánnak némely jó cselekedetet azoktúl, kik igazulni igyekeznek.

¹ De Infantib. baptizatis, alia est ratio.

² Rom. 2, 13.

³ Iac. 2, 24.

⁴ 1. Ioan. 3, 7.

⁵ Eccli. 1, 27.

⁶ Dan. 4, 24.

⁷ Tob. 12, 9.

⁸ Cap. 4, 11.

⁹ Eccli. 3, 33.

¹⁰ Act. 10, 4.

S. Pauli, et Jacobi concordia.

1. Non ex operibus ut Merito; Ex Operibus, ut dispositionibus. 2.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

Paulus loquitur de Prima gratia; Iacobus de Augmento gratiæ. 3. Dispositio ad gratiam, non fit ex operibus Naturæ; Fit ex operibus Gratia.

¹¹ Eccli. 1, 28.

¹² Luc. 13, 5.

¹³ 1. Ioan. 3, 15.

¹⁴ 1. Cor. 13, 2.

III. Isten szava, hogy ember megeleveníti lelkét penitentia-
által: *Cum averterit se iniquus ab iniquitate, et fecerit justitiam,*

¹ Ezech. 18, 27. *vivificabit animam suam*¹. A reménséggel, hittel, irgalmassággal

² 1. Ioan. 3, 3. megszenteli magát: *Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se*². *Per*

³ Prov. 15, 27. *misericordiam et fidem, purgantur peccata*³. Ezek jelentik, hogy a
ca. 16, 6. jó cselekedetek alkalmas eszközi az igazulásra-való készülletnek.

IV. Világos igékkal parancsollya a szent Írás, hogy ember

⁴ 1. Reg. 7, 3. lelkét az Úrnak elkészítse: *Præparate corda vestra Domino*⁴.

⁵ Prov. 16, 1. *Homini est animam præparare*⁵. *Qui timent Dominum, præpara-*

⁶ Eccli. 2, 20. *bunt corda sua*⁶. Az-is Isten parancsolattya, hogy ő-hozzá térjünk
és ő hozzánk fordul: *Convertimini ad me, in toto corde vestro, in*
jejunio, et fletu, et planctu; et convertimini ad DEUM, quia benignus

⁷ Ioël. 2, 12. *et misericors est, quis scit, si convertatur, et ignoscat*⁷? Ezek sem-

Isa. 45, 22.

Zach. 1, 9.

mire nem szolgálnak, ha a bűnös ember csak mosdatlan kézzel,
minden készüllet-nélkül az igazságban kaphat. A régi Doctoroknak
egyenlő értelme sem tanít ennél különbet. Sz. Ágostont hallyad:

Aug. to. 10.

Serm. 15. de

Verb. Apost.

Qui fecit te sine te, non te justificat sine te. Ergo fecit nescientem,
justificat volentem. Calvinus-is azt írja, *Lib. 3. c. 14. n. 21.*: hogy,
Dominus Opera, tamquam causas inferiores amplectitur.

Supr. f. 324,

325.

ELLEN-VETÉSEK. Ily világos bizonyságok-ellen az új tanítók így
viaskodnak: I. Az embernek minden jó cselekedete, de kivált-
képpen a mely az igazulás-előtt jár, véték és ocsmányság. Tehát
nem készít az igazulás-hoz, hanem akadékot szerez. Első részét

⁸ Supr. f. 328,

329.

mint bizonyíttják, ez-előtt hallók⁸. Fő-képpen azt forgattya Cal-
vinus, *Lib. 3. c. 15. n. 6.*: hogy sz. Pál bűnnek nevezi, valami

⁹ Rom. 14, 23.

hitből nincsen⁹. II. Ha az ember igazulása cselekedetektől és Isten
törvénye megtartásától füg, bizonyosok nem lehetünk igazulá-

¹⁰ Ita relati su-

pra, fol. 335,

336, 338, 339.

sunkról¹⁰. III. A mely tolvajt Úrunkal felfeszítének, készítő jó
cselekedeteket nem bocsátott elől-járóban.

FELELETEK.

Az ELSŐRE. Nem igaz, hogy embernek minden cselekedete bűn,

Supr. f. 329,

330.

mint eléb megtanulók és az ellenkezők bizonyságit megfejtők.
Cornelius pogány volt, mikor alamisnái és könyörgési Isten-eleibe
hatottak. Nabuchodonozor bálványozó volt, mikor azt mondotta
néki Dániel, hogy alamisnával váltsa bűneit.

Sz. Pál szava, hogy bűn, a mi hitből nincsen. De Calvinus

Calv. li. 3. c.

2. nu. 9.

abban vétkezik, a mit egyebekben feddett: *Quum vocabulum Fidei*
plura significet, diversitate non observata, perinde pugnant, ac si

eadem ubique foret acceptio; A hit szava különböző jegyzésekben vétetik; és nagyot esnek, a kik mindenütt azon-egy értelemben magyarázzák a hit nevét. Szent Pál, *Rom. 14, 23.* a hit nevén a lelki-isméret itéletit érti, mellyel ember azt véli és itéli, hogy szabad vagy nem szabad cselekedni valamit. Nem mongya azért szent Pál, hogy minden cselekedet bűn, valamellyel igaz hit nincsen: hanem azt mongya, a mit, *1. Cor. 8, 7.* világosban megmagyaráz, hogy a mit ember lelki-isméreti hitele-ellen cselekedik, bűn az. És így, ha semmi vétek nincs a dologban, de én kételkedem vagy azt itélem, hogy ebben bűn vagy, és ugyan megcselekedem: vétkezem, mert hitelem-ellen cselekeszem. Így magyarázza Calvinus a sz. Pál szavát, és nem egy helyen magyarázza: *In rebus etiam minutissimis, ut in cibo et potu, quidquid dubia conscientia aggredimur, Paulus Rom. 14, 23. aperte clamat esse peccatum*¹. Hogy azért kitessék a szent Pál szavai értelme, azt kel tudni, hogy a sidóságból kitért keresztyének-közzül sokan azt vitétték, hogy a törvényben tiltatott eledeleket nem kel megenni. Némellyek az új törvény szabadságával akartak élni. Sz. Pál ennek a szakadásnak eleit akarván venni, azt mongya, hogy egyik fél ne kárhoztassa másikat; mert akár ember megegye a tiltottat, akár ne, ezzel Isten meg nem bántatik. Utánna-veti, hogy két dologra kel nézni: Egyikre a gyengék botránkozására; mert, hogy-sem mint valaki botránkozást szerezzen ételével, job örökké hús-nélkül lenni². Másikra, hogy senki lelki isméreti-ellen ne cselekedgyék; mert a ki tisztátalannak itél valamit, tisztátalan az néki³. A ki azért magát megitéli abban, a mit cselekeszik és válogatást tévén, észik, kárhozatot érdemel⁴, mert nem hitből cselekeszik; valami pedig hitből nincs, bűn az. Ebből a sz. Pál szavai folyásából kitettség, hogy a hiten egyebet nem ért az embernek itéletinél és javallásánál. Annyit téssen azért a sz. Pál mondása, mint ha világosban így szóllana: Valamit ember lelki isméreti-ellen cselekeszik, abban vétkezik. Így magyarázza ezt sz. Ambrus, Chrysostomus és sok több Doctorok: *Qui discernit quod ederit, damnatus est: quia, qui judicat non edendum, et edit, ipse se damnat; quando id, quod sibi inutile asserit, facit. Quia non ex Fide: non utique ex fide edit, qui edendum negat, et edit. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Recte Peccatum appellatur, quod aliter fit quam probatum est. Non ergo obest non edere, aut prodest erga DEUM edere: quod tamen cum scrupulo ederunt, deliquerunt.*

¹ Calv. 1. 4. c. 15. nu. 22. Similia, lib. 3. c. 5. n. 10.

² Rom. 14, 3, 6.

³ Rom. 14, 21.

⁴ 1. Cor. 8, 13.

⁵ Rom. 14, 14.

⁶ V. 22, 23.

Ambr. in c.

12. ad Rom.

Idem Chry-

stost. Hom.

27. ad Rom.

A MÁSODIKRA. Ezennel megmutattuk, hogy senki a maga igazulásárául bizonyos nem lehet, hanem-ha Istentől magán-való jelenés adatik erről.

A HARMADIKRA azt mondom, hogy a kereszt-fára függesztett tolvajban sok szép készülétek voltak: Mert felebarátyját megdorgálta káromkodásáért; maga bűnét megvallotta; kiszállott az Úrunk ártatlanságának óltalmazása-mellett; bátorságos vallást tett Christusról; aítatosan könyörgött néki; és mikor tanítványitúl elhagyatott volna Christus, az ő királyságát vallotta és megböcsüllötte a tolvaj. Ha ezek nem voltak jó cselekedetek, itéllye-meg az újítók bölcs elméje. A mint pedig ezennel meghalljuk a tridentomi győlekezetből, az igazuláshoz nem kívántatnak mindenkor külső jó cselekedetek: elégségesek a lelki és belső jó indulatok.

6. Egyedül a hit nem elég az igazuláshoz.

Az új tévelygők közönségesen taníttják, hogy egyedül hit által igazul ember, és a jó cselekedetek nem szükségesek az igazuláshoz. Erre néző szavokat eléb feljegyzők¹. Azt-is hallók, hogy ennek állatására Luther a szent Pál szavai-közzé írta ama szót, *Sola*, hogy színesben megcsalhassa a szegény községet². Calvinus ezen *Solat*, a sz. Péter szavaihoz varotta, ilyen-képpen: *SOLAM Fidem esse, qua corda hominum purificantur, Spiritus Sanctus per os Petri asseruit*³; maga sz. Péter a Calvinustúl jegyzett helyen ezt a *Solat* nem említi. Ezt kel pedig kételen mondani az újítóknak, ha helyén marad ama két fundamentom: tudni illik, hogy az Isten törvényét meg nem tarthatjuk⁴; és hogy minden jó cselekedet útálatos véték⁵. Mert bűnökkel nem készítettünk az igazuláshoz, hanem gerjesztyük haragját Istenünknek.

Eszekbe vevék az újítók, hogy a sz. Írás sok helyen taníttja a jó cselekedetek szükséges-voltát; és ha az emberek elhiszik, hogy a jó cselekedetek nem szükségesek, semmit nem fognak gondolni az Isten parancsolatival: azért megengedik némellyek, hogy az igazulás nem lehet jó cselekedet-nélkül⁶; de azt vítattják, hogy a hittel együtt-lévő jó cselekedetek gyümölcs, nem eszközi az igazulásnak: *Non enim somniamus, aut fidem bonis operibus vacuam, aut justificationem quæ sine iis constet; quum Fidem et Bona opera, necessario inter se cohærere fateamur*⁷. *Fateamur cum Paulo, non aliam Fidem justificare, quam illam Charitate efficacem*⁸.

De Latrone Crucifixo.

Infr. fol. 515.

¹ Supr. f. 321, 322.

² Supr. f. 487.

³ Calv. lib. 3. c. 14. n. 8. Act. 15, 6.

⁴ Supr. f. 319.

⁵ Supr. f. 324, 325.

⁶ Supr. f. 393. nu. 3.

⁷ Calv. li. 3. c. 16. nu. 1.

⁸ Cap. 11. n. 20.

*Neque Fides, vel Charitatem, vel aliud Bonum opus excludit, quando omnia in se continet*¹. Némellyek látván, hogy ez helyén nem maradhat, ha minden jó cselekedetünk vétkes, általlyában azt vitélytáák, hogy a jó cselekedetek ártalmasok az igazuláshoz²: azért átkozzák, a kik azt taníttyák, hogy nem igazít a hit jó cselekedetek jelen-léte-nélkül³. Mert ha embernek minden cselekedete bűn, és az Isten törvényében semmit meg nem tarthatunk⁴: nem igaz, hogy a hit egygyütt-jár a szeretettel és jó cselekedetekkel⁵; mert, a hol a szeretet vagyon, ott az Isten törvényének bétellyesítése vagyon⁶.

¹ Calv. Ioan. 6, 29.

² Ita Lutherani relati, fol. 393.

³ Liber Concord. supr. f. 321, 392.

⁴ Citati, f. 323, 324.

⁵ Vide fol. 318, 319, 603, 604.

⁶ Rom. 13, 8. Vide supr. f. 323, 324.

Mí két dolgot tanítunk. Elsőt: Hogy a bűnös ember igazulására és üdvösségére nem csak hit kívántatik, hanem jó cselekedetek-is. Ezt a tridentomi conciliom így magyarázza: Az okosság-élő ember igazulása Isten hívatallyán és serkegetésén kezdetik, mellyel embert érdeme-nélkül, maga kegyelmességéből híja⁷. Az igazuláshoz pedig így készül: Felindítatván Isten malasztyátúl, hiszi, hogy a Christus váltságáért adatik az igazulás; azután isteni félelem-, reménség- és szeretet-által bűneit megszánya, és eltekelli életének jobbítását⁸.

⁷ Sess. 6. c. 5.

⁸ Cap. 6.

Ezek a conciliom szavai, mellyekkel nem külső jó cselekedeteket számlál; mivel ezekre sokszor embernek alkalmatossága nincsen, és ezek-nélkül végbe mehet az igazulás: hanem lelki és belső jó cselekedeteket említ, mellyek Isten malasztyával tehetségünkben vannak, és akaratumon állanak és az igazuláshoz általlyában kívántatnak. Első helyen a hitet kívánnyá; mert lehetetlen, hogy hit-nélkül Isten kedvébe jussunk⁹: *Arbitramur justificari hominem per fidem. Justificati ergo ex Fide*¹⁰. Hogy pedig a hit nem elégséges, hanem e mellé töb jó cselekedet kívántatik, a szent Írás világos szókkal taníttya. I. Azt mongya, hogy az ember cselekedetből igazul és nem csak hitből: *Videtis, quoniam ex Operibus justificatur homo, et non ex Fide tantum*¹¹. Ez igyenesen ellenkezik azzal, a mit az újítók tanítanak; kiért az evangeliomi szabadság-mellett igen rongállják szent Jakobot, mint ez-előtt hallók¹². De künnyű megitélni, ha az újítóknak kel-e hinni, hogy Csak hitből igazulunk; vagy szent Jakabnak, ki ellenben azt írja, hogy nem Csak hitből igazulunk. Ehez hasonló, a mit szent Pál monda: *Factores Legis justificabuntur*¹³. II. Azt írja szent Pál, hogy a hit jó cselekedet-nélkül haszontalan: *Si habuero OMNEM fidem, Charitatem autem non habuero, nihil sum*¹⁴. Minden hitet egybe-foglal

⁹ Hebr. 11, 6. Vide supr. fol. 126.

¹⁰ Rom. 3, 28. c. 5, 1.

¹¹ Iac. 2, 24.

¹² Supr. f. 528.

¹³ Rom. 2, 13.

¹⁴ 1. Cor. 13, 2.

és elégtelennek mond szeretet-nélkül. Ugyan-ezent írja sz. Jakab, erőssen állatván, hogy heában dicsekedünk a hittel, ha jó cselekedetünk nincsen; mert a hit nem üdvözít jó cselekedet-nélkül; sőt olyan mint a test lélek-nélkül: *Quid proderit, si Fidem quis dicat se habere, Opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare*

¹ Iac. 2, 14.

² Ibi. v. 17, 20.
26.

³ Supr. f. 321.

⁴ Gal. 5, 6

*eum*¹? *Fides sine Operibus mortua est*². Bezzeg a Luther iskolája külömbet tanít: *Fides, nisi sit sine OMNIBUS Operibus, non justificat*³. Maga szent Pál azt a hitet mongya hasznosnak, *Quæ per Dilectionem operatur*⁴. III. A szent Írás sok jó cselekedeteket oly szükségesnek mond, hogy ezek-nélkül Isten haragjában maradunk:

⁵ 1. Ioan. 15. 3, a szeretetet; *Qui non diligit, manet in morte*⁵; az isteni félelmet;

⁶ Eccli. 1, 27. *Qui sine Timore est, non poterit justificari*⁶; a penitentia-tartást;

⁷ Luc. 13, 5. *Si pœnitentiam non egeritis, simul omnes peribitis*⁷. Az irgalmasságot; *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis*

⁸ Matt. 6, 14. *peccata vestra*⁸. Az Isten parancsolatinak megtartását; *Si vis ad*

⁹ Matt. 19, 17. *vitam ingredi, serva mandata*⁹.

MÁSODIKAT azt taníttjuk, hogy Isten segítségéből származott jó cselekedetek-által igazúlnak a bűnösök. Melyből megtettszik, hogy a jó cselekedet eszköz és készület az igazuláshoz. Ezt-is a szent Írásból vészszük. I. Sz. Jakab írja, hogy cselekedetből igazúl ember: *Ex Operibus justificatur homo, et non ex Fide tantum*¹⁰.

¹⁰ Iac. 2, 24.

¹¹ v. 21. *Abraham ex Operibus justificatus est*¹¹. *Fides cooperabatur operibus,*

¹² v. 22. *et ex Operibus fides consummata est*¹². II. A szent Írás sok jó cselekedeteket nevezet-szerént említ, mellyekről azt mongya, hogy ezek-által bűnünk tisztúl és Isten engeszteltetik: A reménségrül; *Spe*

¹³ Rom. 8, 24. *salvi facti estis*¹³. *Qui habet hanc Spem, sanctificat se*¹⁴. Az isteni

¹⁴ Ioan. 3, 8. félelemrül; *Timor Domini expellit peccatum*¹⁵. A szeretetrül; *Charitas*

¹⁵ Eccl. 1, 27. *operit multitudinem peccatorum*¹⁶. *Translati sumus de morte ad*

¹⁶ 1. Pet. 4, 3. *vitam, quoniam diligimus*¹⁷. *Remittuntur ei peccata multa, quia*

¹⁷ 1. Ioan. 3, 14. *dilexit*¹⁸. Az alamisnárul; *Peccata Eleemosynis redime. Eleemosyna*

¹⁸ Luc. 7, 47. *a morte liberat*¹⁹. A bűnökért-való szomorúságrül; *Quæ secundum*

¹⁹ Dan. 4, 24. *DEUM tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*²⁰. Töb

²⁰ Tob. 4, et 12. *hasznoló mondásit a sz. Írásnak nem régen hallók*²¹. Azért Calvinus

²¹ 2. Cor. 7, 10. *ezektül a világos ígékül meggyőzetvén, igazán vallyá, hogy a jó cselekedetek-is okai az igazulásnak: Nihil obstat, quo minus Dominus*

²² Supr. f. 312. *Opera, tamquam causus inferiores, amplectatur*²².

²³ Calv. li. 3. *Opera, tamquam causus inferiores, amplectatur*²².
c. 14. n. 21. A szent Atyák egyenlő értelemmel, nyelvel és írással hirdetik, hogy a hit egyedül nem elégséges: *Magna res est Fides, et salutaris; et sine hac, non est salvandi possibile: sed SOLA FIDES non*

*sufficit; Operari Fidem per dilectionem, necessarium est*¹. *Ne fideles SOLA se Fide salvari posse confidant, de pœna malorum disserit*². *Ipsam Fidem non facit utilem, nisi Charitas. Sine Charitate quippe, Fides potest quidem csse, sed non et prodesse*³. A töb Atyákrúl nem szükség emlekeznünk; mert az ellenkezők sem tagadgyák, hogy az igazulásrúl-való tudományban velünk egyget értettek a régiek, mellyért őket igen gyalázzák: *Admiratione simul et deploratione dignum est, quod tam cito magnæ obscuraciones magnorum Articulorum Fidei inciderint. Nam Operibus justificatorum plus quam debebant adscribebant: quod forte ex errore Pseudo-Apostolorum, de Necessitate Operum ad salutem, manavit*⁴. *Locum doctrinæ de Justificatione, Doctores hujus sæculi amiserunt*⁵.

¹ Ambr. ad c.
² 4. ad Hebr.
³ Chrys. hom.
70. in Matth.
⁴ Aug. to. 3. li.
15. de Trinit.
cap. 18.

⁴ Magd. Cen-
tur. 2. Præfat.
⁵ centur. 3.
c. 4. fol. 53,
80, 81.

Vide supr. f
126.

ELLEN-VETÉSEK. Hogy az újítók ellen-vetésit fundamentomból megfejsük, három dolgot kel eszünkben tartanunk. I. Az igazulás Isten kegyelméből adatik, nem a mí cselekedetünk érdeméből. II. Hogy külömség vagyon eme két mondás-között: Hit-által igazulunk; és: Csak hit-által igazulunk. Mert mikor azt mongyuk, hogy hit-által igazulunk, jelentyük, hogy igazulásunkra szükséges a hit, mint az erős fundamentom egy örökös éppülethez. De mikor azt mongyuk, csak hit-által igazulunk, kirekesztünk minden egyéb eszközt az igazulás megnyerésétül. A sz. Írás azért sokszor mongya, hogy igazulásunkra szükséges a hit: de azt nem mongya, hogy a hit csak magán, elégséges; sőt világosan mongya, hogy nem csak egyedül hit-által igazulunk. III. Mikor valaminek véghezvitelére sok eszközök kívántatnak, mindenikrúl igazán mondhattjuk, hogy ez-által mégyen véghez a dolog. Jól mongyuk tehát, hogy a széket kézzel csinállyák: de ebből nem következik, hogy fejsze, gyalu, furu, véső nem kel hozzá. Egy szegény ember kerte-béli asztagárúl azt mongya, hogy ezt ő véres veritékével szerzette: de ezzel ki nem rekeszti az Isten áldását, mely munkáját szaporította. Azon-képpen tehát, mikor a sz. Írás azt mongya, hogy hitből igazulunk, ki nem rekeszti a töb jó cselekedeteket; mint-hogy a hitet sem tézsi félre, midőn azt mongya, hogy valaki az Úr nevét segítségül híja, üdvözül⁶; valaki magát megalázza, felmagasztaltatik⁷; az alamisna megszabadít; a reménység üdvözít; az isteni félelem megtisztít; mert a mint hallók⁸, efféle mondásokat oly okkal és conditioval kel venni, ha a töb szükséges dolgokban fogyatkozás nem lészen.

⁶ Rom. 10, 13.
⁷ Act. 2, 21.
⁸ Ioël. 2, 32.
⁷ Matt. 23, 12.
⁸ Supr. f. 836.
initio.

Immár azért rend-szerént lássuk az ellenkezők bizonyságit.

I. Bizonyosság: Sz. Pál írja, hogy ember hit-által igazúl, cselekedet-nélkül: *Arbitramur hominem justificari per fidem, sine*

¹ Rom. 3, 28. *operibus*¹. *Si gratia salvamur, jam non ex operibus: alioquin*

² Cap. 11, 6. *gratia jam non esset gratia*². *Gratia salvati estis ex fide, et non*

³ Eph. 2, 8. *ex operibus*³. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per*

⁴ Gal. 2, 16. *fidem JESU Christi*⁴.

FELELET. Két-képpen felelnek ezekre a tudósok; mindenik felelet elégségesen megmutattya, hogy nem oda nézett sz. Pál, a hová csigázzák szavait az újítók. I. Azt mongyák, hogy szent

Rom. 2, 13. Pál magával nem ellenkezik, ki másutt azt mondá: *Factores Legis justificabuntur*. Azért a hitet említvén (a mint Calvinustúl nem régen hallók,) ki nem rekeszti a szeretetet és annak cselekedetét:

Gal. 5, 6. hanem arrúl a hitrúl szól, *Quæ per dilectionem operatur*; azért azokat a cselekedeteket rekeszti-ki az igazulás-szerzésétül, melyeket csak a törvény izgatásából és a természet erejéből csele-

Supr. fol. 492. készünk, nem a Christus érdeméből adatott malasztból. Mert a

II. k.

mint nem régen hallók, a Christus érdeméből adatott Szent Lélek malasztya-nélkül nem készülhet ember az igazuláshoz. Sz. Ágoston

Aug. to. 7. I. de
Gratia et Lib.
arbitr. c. 7.

magyarázattya ez, ki imígy szól: *Homines autem, non intelligentes quod ait Apostolus, Arbitramur hominem justificari ex Fide, sine Operibus Legis, putaverunt eum dicere, Sufficere Fidem, etiamsi male vivant, et Bona opera non habeant. Quod absit, ut sentiret Vas Electionis, qui cum dixisset; Nec Circumcisio aliquid valet, neque præputium: mox addit; Sed Fides, quæ per dilectionem operatur. Ipsa est Fides, quæ fideles DEI separat ab immundis Dæmonibus, nam et ipsi credunt, et contremiscunt; sed*

⁵ Iac. 2, 19. *non bene operantur*⁵, *Quomodo ergo non ex Operibus? Audi, et intellige: Non ex Operibus dictum, tamquam tuis, ex teipso tibi*

⁶ Aug. ibi. c. 8. *existentibus*⁶. Ugyan efféle cselekedetekrúl szól sz. Pál, mikor azt írja, hogy ha Ábrahám hit-nélkül jól élt, dicséretet nyerhetett ezzel

⁷ Rom. 4, 2. emberek-előtt, de nem Isten-előtt⁷; mivel az örök élet nyerésére haszontalan a Christus malasztya-nélkül-való cselekedet. II. Szent Pál az első igazulástúl csak az érdemes cselekedeteket rekeszti-ki, nem az igazuláshoz készítő cselekedetet. Azért mikor azt mongya, hogy nem igazulunk cselekedetből, annyi mint-ha azt mondaná:

Cselekedetünkkel nem érdemellyük az igazulást. Ezt sz. Pál maga magyarázza, midón azt mongya cselekedetből adott jónak, a mit nem ingyen, hanem érdemünkért, adósság-szerént adnak: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum*

Operibus uni-
verse, non
potuit oppo-
nere Fidem,
cum et ipsa
Fides sit opus
Dei: Ioan. 6,
29. Excludit
ergo, non
Opera, ut
Opera, sed,
ut Meritoria.

*debitum*¹, mint-ha azt mondaná: A ki másnak munkálkodik, mint a kit szülő-munkára fogadtak, annak jutalma nem ingyen adatik, hanem adósság-képpen: a ki pedig nem munkálkodik a megnevezett módon, hanem hiszen, a hit igazságára tulajdoníttatik. Annyit térsen azért, mikor sz. Pál azt mongya, hogy hit- és nem cselekedet-által igazulunk, mint mikor így szól: *Gratia salvi facti estis per fidem; et hoc non ex vobis, DEI enim donum est.*

¹ Rom. 4, 4.

Eph. 2, 8

II. Bizonyság: A sz. Írás mongya, hogy valaki Christusban hiszen, üdvözül; *Joan. 3, 16. 1. Joan. 5, 1. Marci. 16, 16.* Maga-is Christus azzal bátoríta sokakat, hogy az ő hitek megszabadította őket.

Matt. 9, 22.

Luc. 8, 48, 50.

FELELET. Midőn a sz. Írás azt mongya, hogy a ki hiszen, üdvözül, ki nem rekeszti a töb szükséges dolgokat; szinte mint a hitet ki nem rekeszti, mikor azt mongya, hogy az isteni félelem, a szeretet, az alamisna előltya a bünt. És a sz. Írásból tudgyuk, hogy amaz ördöngös Simon hitt és megkeresztelkedett; de elveszett. Ennek-felette eleven és szeretet-által munkálkodó hitrül szól az Írás, midőn azt mongya, hogy üdvözül a ki hiszen. Mert a mely hit jó cselekedet-nélkül vagyon, hólnak és haszontalannak nevezi azt a sz. Írás²; sőt azt mongya, hogy megtagadgya a hitet, a ki gonoszt cselekeszik: *Si quis suorum curam non habet, Fidem negavit*³. *Confitentur se nosse DEUM, factis negant*⁴. *Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, mendax est*⁵. Ezt nem azért mongya az Írás, mint-ha hitetlenné lenne ember, mihent vétkezik; hanem azért, hogy eleven hit nincs abban, a ki halálos bünt cselekeszik; mivel a Christusban- való hitet megtartván, Isten akarattya-ellen vétkezik.

Act. 8, 13.

Ioan. 12, 42.

² Iac. 2, 14,

17, 26. Et 1.

Cor. 13, 2.

³ 1. Tim. 5, 8.⁴ Tit. 1, 16.⁵ 1. Ioan. 2, 4.

III. Bizonyság. Christus kirekeszt minden egyéb eszközt, midőn így szól: *Crede tantum, et salva erit*⁶. *Tantummodo crede*⁷.

⁶ Luc. 8, 50.⁷ Mar. 5, 36.

FELELET. Nem szól Christus a bűnnek becsánattyárúl, hanem a meghólt leány feltámadásárúl. Nem-is attúl kíváná a hitet, a kit feltámaszta, hanem az attyátúl, ki leányaért könyörög vala.

A régi atyákat emlegetik az ellenkezők. De ezek-is, midőn hitnek tulajdoníttják igazulásunkat, eleven hitrül szóllanak; és csak azokat tartgyák igazán-hívőknek, kik erkölcsöket az igaz hit regulája-szerént rendelik, mint Irenæus és sz. Gergely ilyen szókkal jelenti: *Credere DEO, est facere ejus voluntatem*⁸. *Fortasse quis apud semetipsum dicat: Ego jam credidi; salvus ero. Verum dicit, si fidem Operibus tenet. Vera etenim Fides est, quæ in hoc,*

⁸ Iren. 1. 4.

c. 14. nu. 5.

¹ Greg. hom. 29. in Evang. *quod verbis dicit, moribus non contradicit*¹. Végezetre, midőn azt mongyák, hogy csak hitből üdvözülünk, a törvény ceremóniáit, a szabad-akarat tehetségéből származott cselekedeteket rekesztik félre, nem a hithez illendő jó cselekedeteket, mint ilyen szókkal előnkbe adgya Eusebius: *Ebion, Legis Mosaicæ observatione opus esse ait: perinde ac si Fide SOLA in Christum, et vitæ ratione, quæ cum illa cobæret, neutiquam salvi esse possemus.*

Euseb. 1. 3. Histor. Eccles. ca. 1.

MÁSODIK RÉSZE.

Az igazulás mi-voltárúl.

Concilium Trident. Sess. 6. ca. 7. A tridentomi concilium ilyen szókkal magyarázza az igazulás mi-voltát: *Justificatio impii, non est sola peccatorum remissio; sed et sanctificatio, et renovatio interioris Hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum.* Mely mondásban két dolgot kíván az igazuláshoz: bűn-bocsánatot és lelki újulást, vagy Isten malasztya vétele-által-való szentséget. Mely két dologrúl rend-szerént szóllyunk.

1. Az igazulásban az ember bűnei eltöröltetnek.

Az újítók közönségesen azt taníttják, hogy soha az ember bűne le nem töröltetik, hanem csak befedezi ezeket Isten és bennünk hagyván, nekünk nem tulajdoníttya. Erre-néző szavokat az ellenkezőknek ígérül-igére feljegyzők ennek-előtte². Hallyad Calvinust: *Pravitatem, quæ cupiditates nobis generat, asserimus esse*³. *Peccatum*³. *Docemus itaque, in Sanctis semper esse peccatum, quia in eorum carne residet illa concupiscendi pravitas*⁴. Sőt nem csak *Locis citatis, az eredendő bűnrúl írja, hogy soha meg nem bocsáttatik; Hæc*⁴³⁴. *perversitas (Originalis peccati) nunquam in nobis cessat*⁵: hanem *Calv. li. 2. c. 1. nu. 8. azt taníttya, hogy az igen szent embereknek minden cselekedetök*⁶ *Locis relatis, halálos véték*⁶: *Nemo est certe, qui non infinita colluvie obruatur*⁷. *fol. 325, 326. Ezekből azt hozza-ki, hogy mikor az igazulásrúl szóllyunk, nem azt*⁷ *Calv. 1. 3. c. 13. nu. 3. kel vizsgálni, mint légyünk igazak, hanem azt, hogy hamissak lévén, mint itéltetünk igazaknak: Non enim quæritur quomodo justus: sed quomodo, injusti licet et indigni, pro Justis habeamur*⁸. *19. n. 2. Quum justificamur, pro Justis in Christo censemur, qui in nobis*

² Sup. fol. 336, 337, 609.

³ Calv. 1. 3. c. 3. nu. 10.

⁴ Locis citatis, supr. fol. 433, 434.

⁵ Calv. li. 2. c. 1. nu. 8.

⁶ Locis relatis, fol. 325, 326.

⁷ Calv. 1. 3. c. 13. nu. 3.

⁸ Calv. li. 3. ca. 19. n. 2.

*non sumus*¹. Azért sokszor írja Calvinus, hogy a mi igazságunk¹ nincs mi-bennünk, hanem kívül vagy: *In CHRISTO, et EXTRA NOS Justi reputamur*², és csudálatos igazulásnak nevezi, hogy az emberek magok-kívül igazak³.

¹ Calv. li. 3. ca. 11. n. 3.
² Ibid. n. 4
³ Ibid. n. 11. et 33.

Ez-ellen a romai Ecclesia azt hiszi, hogy midőn a bűnös ember megigazúl, nem marad ő-benne a bűn, hanem attúl megtisztíttatik⁴. Ezt bizonyítjuk:

I. A szent Írásban olvassuk, hogy letöröltetik a bűn: *Pœnitentini, ut deleantur peccata vestra*⁵. *Delevi ut nubem iniquitates tuas*⁶. *Dele iniquitatem meam*⁷. Elvétetik bűnünk, úgy hogy keresve sem találhatik bennünk: *Ecce qui tollit peccata mundi*⁸. *Quæretur peccatum Juda, et non invenietur*⁹. *Deponet iniquitates nostras, et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra*¹⁰. *Quantum distat ortus ab occasu, longe fecit a nobis iniquitates nostras*¹¹. A Christus váltsága hasznát azt mongya az Írás, hogy elvétetik a bűn; megszabadúlunk a büntűl: *Iste est omnis fructus, ut auferatur Peccatum*¹². *Dedit semet ipsum, ut nos redimeret ab omni iniquitate*¹³. *Interficiens inimicitias*¹⁴. Végezetre sok helyen mongya az Írás, hogy a bűnös embert Isten megmossa, megtisztította: *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis*¹⁵. *Lavabis me, et super nivem dealbabor*¹⁶. *Mundabimini ab omnibus inquinamentis*¹⁷. *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato*¹⁸. *Lavit nos in Sanguine suo a Peccatis nostris*¹⁹. *Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram*²⁰. *Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo JESU*²¹.

⁴ Concil. Trident loc. cit. et Sess. 5. Can. 5.
⁵ Act. 13, 19.
⁶ Isa. 44, 22.
⁷ Psal. 50, 3.
⁸ Ioan. 1, 29.
⁹ Ier. 50, 20.
¹⁰ Mich. 7, 19.
¹¹ Ps. 102, 12.
¹² Isai. 27, 9.
¹³ Tit. 2, 14.
¹⁴ Eph. 2, 16.
¹⁵ 1. Cor. 6, 11.
¹⁶ Psal. 50, 9.
¹⁷ Ezech. 36, 25.
¹⁸ 1. Ioan. 1, 7.
¹⁹ Apoc. 1, 5.
²⁰ Heb. 9, 14.
²¹ Rom. 8, 1.
²² Vide f. 696.
Apoc. 21, 27.

Ezekből illyen bizonytságot támasztunk: A mi letöröltetik, elvétetik, bennünk nem találhatik, lemosattatik: az bennünk nem marad²². De az igazakban a bűn letöröltetik, *etc.* Tehát benne nem marad. Ugyan-is ha az igazakban marad a bűn rútsága, senki közzüllök Isten országába nem mehet; mert *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum*. Nincs-is egyéb úttok az ellenkezőknek, hogy ezek az Írások-előtt elszaladgyanak, hanem ha új Calepinust szereznek, melyben, *Tolli, Delere, Projici*, annyit tégyen, mint *Tegi, Occultari, Non imputari*. Ezt hogy világosban értsük, eszünkben kel tartanunk, hogy a bűnök rútságát és veszedelmes-voltát a szent Írás külső és látható fogyatkozások jeleivel adgya előnkbe. Néha ezt mocsoknak vagy maculának nevezi, *Josuae 22, 17. Jerem. 2, 22. Apoc. 22, 11. Matt. 15, 11.* Néha kötélnek, mellyel lelkünk kötöztetik, *Prov. 5, 22. Psal. 115, 7.* Néha betegségnek, vereségnek, sebnek, *Isai. 1, 6. Cap. 30, 26. Michææ 1, 9.* Néha

halálnak, *Sap. 1, 11. 1. Joan. 3, 14.* Előnkbe akarván azért adni Isten, hogy a bűnt elvésszi és nem csak befedi: azt mongya, a mint hallók, hogy megmosatunk, megtisztítatunk, kötelünk elszaggattatik, mí megszabadulunk, *Psal. 115, 6. Psal. 123, 7.* Rabságból kimenekedünk, *Rom 6, 22. Coloss. 1, 13.* Christus vérevel sattuunk megfizettetik, *1. Cor. 6, 20. 1. Pet. 1, 18. Apocal. 5, 9.* Azt-is ehez veti, hogy a jó samaritanus nem csak bort és olajt tölt sebeinkbe, hanem purgaciót-is ad, hogy megújullyunk, *Hebr. 1, 3.* Végezetre, hogy feltámaszt új életre; *Rom. 6, 4, 6, 11.* Ha azért mocsok abban nem marad, a ki megmosatik; kötözve nem marad, a kinek kötele elszaggattatik; fogva nincs, a ki megszabadult; nem beteg, a ki meggyógyult; nem holt, a ki eleven: következik, hogy bűn abban nem marad, a ki megigazul.

II. A szent Atyák ezent tanítyák. Noha sz. Ágostonra akarják kenni az újítók hamis tanításokat¹: de előállatván a sz. Ágoston mondásit, megmutatók, hogy velünk egy értelemben vólt. Azért így szóll szent Ágoston: *Dicimus, Baptisma dare omnium indulgentiam Peccatorum; et auferre crimina, non radere*². *Quidquid Peccati ex humana infirmitate subrepserit, pietate ipsius fidei continuo deletur*³. Arany-szájú sz. János azt írja, hogy e világi királyok, mikor valakinek vétkét megbocsátyták, lelkét meg nem tisztítyták: de Isten úgy megváltoztattya az embert, hogy a verőfénynél tisztáb léssen lelke: *Reges, etiamsi homicidas, adulteros absolvant: Peccati supplicio liberant, peccato absolvere non possunt, etiamsi in Imperium euebant. DEUS in isto regenerationis lavacro, mentem gratia tangit, hinc radicale Peccatum evellit. Itaque qui crimine, Regis beneficio absolutus est, inquinatum animum servat: quem abluit Baptisma, non item; sed Solis radiis puriorem mentem habet*⁴. Ehez hasonló-képpen szóll Constantinus császárnak Sylvester: *Hæc Aqua, sicut extra corpus abluit, ita animam intra, a sorde iniquatione omni mundificans, splendidiorum radiis solaribus efficit*⁵.

III. Az emberi okosság arra viszen, hogy ha a bűn megmarad bennünk, Isten minket bűntül-menteknek és igazaknak nem tarthat. Mert Isten mindeneket úgy lát, mint magokban vannak; és a szent Pál szavaként, *Judicium DEI est secundum veritatem*⁶; az ő szemelőtt mindenek nyilván vannak⁷. Azért Isten a rútat rútnak, a szépet szépnek itéli; mert ha külömben cselekednék, ama jajban részes vólna, mellyet Isaiasnál olvasunk: *Væ qui dicitis malum*

¹ Supr. f. 609. nu. 4.

² Aug. tom. 7. li. 1. cont. Duas Epist. Pelag. c. 13.

³ Ibid. l. 13. c. 5.

⁴ Chrys. hom. 40. in 1. Cor.

⁵ Niceph. lib. 7. cap. 33.

⁶ Rom. 2, 2.

⁷ Heb. 4, 13.

*bonum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras*¹, sőt amaz átokba esnék, mellyet maga kiadott, *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est*².

¹ Isai. 5, 20.

² Prov. 17, 15.

Ennek-felette szent Írás szava az, hogy Isten egy-aránt gyűlöli a gonosz embert és az ő gonoszságát: *Similiter odio sunt DEO, impius, et impietas ejus*³. És a mint Calvinus szól: *Justitiam DEUS naturaliter amat, injustitiam aversatur*⁴. Azért ha emberben marad a hamisság: lehetetlen, hogy Isten ne gyűlöllye, akár-mint palástoltassék. Mivel azért a Credóban bűnök bocsánattját hiszszük; a Mi-atyánkban bűnök bocsánattját kérjük: bizonyos, hogy nem csak befedi, hanem meg-is bocsátta Isten bűnünket, mikor megigazít.

³ Sap. 14, 9.

⁴ Calv. lib. 3. c. 23. n. 4.

ELLEN-VETÉSEK. I. Szent Dávid azokat mongya bóldogoknak, kiknek vétkét Isten befedte és nekik nem tulajdonítja.

Psal. 31, 1.
Rom. 4, 7.

FELELET. Megmagyarázza szavát szent Dávid: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*. Ládd-e, hogy a bűnök bocsánattját híja elfedésnek. Így magyarázza ezt szent Ágoston: *Non sic intelligas, quod dixit Peccata cooperta, quasi ibi sint, et vivant: Cooperta sunt peccata, tecta sunt, abolita sunt*. Ugyan-is Isten-előtt egyéb elrejtve nem lehet, hanem a mi nincsen. Azért a mi emberben nincsen, azt Isten sem látta emberben. De ha emberben volna a bűn, lehetetlen, hogy azt Isten emberben ne látná; mert a szent Pál és szent Dávid mondása-szerént, *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*⁵. *Delicta mea a te non sunt abscondita*⁶.

Aug. in Psal. 31. Enarrat. 2. initio.

⁵ Heb. 4, 13.

⁶ Psal. 68, 6.

II. Szent Dávid írja, hogy senki Isten-előtt nem igaz⁷. Ugyan-
ezent olvassuk szent Jobnál⁸.

⁷ Psal. 142, 2.

⁸ Iob 9, 2. c. 25, 4.

FELELET. Ha kegyelmességgel meg nem előzi Isten az ő ítéletit, senki igaznak nem találta; mert az Isten irgalmassága bocsátta-meg bűneinket⁹. Azért a szent Írás csak azt tanította, hogy senki magátúl és maga erejével Isten-előtt nem igaz.

⁹ Ita Aug. in Psa. 142.

III. Sz. Pál írja, hogy ő-benne lakozik a bűn, mely gonoszra izgattya őtet¹⁰.

¹⁰ Rom. 7, 17.

FELELET. A vágyodást vagy concupiscenciát szent Pál bűnnek nevezi¹¹ olyan értelemmel, a minémüvel nyelvnek és kéznek nevezük, a mi nyelv- és kéz-által léssen. Így a görög szót görög nyelvnek híjuk, a szép kéz-írást jó kéznek.

¹¹ Ita Aug. li. 1. contr. duas Epist. Pelagii, cap. 13. Li. 14. contr. Faustum, cap. 3.

2. Az igazulásban az ember lelke isteni ajándékokkal szenteltetik.

Az eléb felvetett fundamentomnak sinóra-után járván az ellenkezők, azt taníttyák, hogy az igazúlt emberek vétkei és belső rútsági megmaradván, semmi igazság és szentség nincs benne: hanem az ő igazságok magok-kivül vagy¹, és rútsak-lévén, Istentől szépeknek íteltetnek: *Injusti licet, et indigni, pro justis habemur*². *Homo non in seipso justus est, sed quia Christi justitia, imputatione cum illo communicatur. Vides, non in nobis, sed in Christo esse justitiam nostram*³. *Justi sunt, imputatione dumtaxat; quia pro Justis, et innocentibus eos Dominus habet*⁴. *Justificatur, qui Christi justitiam per Fidem apprehendit; qua vestitus, in DEI conspectu tamquam Justus apparet*⁵. *Gratiam non aliam esse respondeo, quam quod Pater innocentia Christi nos induit; hujus puritate velatæ nostræ sordes et immunditiæ, non imputantur*⁶. Másutt ezt bévebben így fejtegeti: *Ideo Justi apparemus coram DEO, quia ejus innocentia conteguntur nostræ iniquitates: Sic Opera nostra justa sunt; quia quidquid vitii in ipsis est, Christi puritate sepultum non imputatur. Ita merito dicere possumus; Sola Fide non tantum nos, sed Opera etiam nostra justificari*⁷. És a mint nem régen hallók, sokszor mongya Calvinus, hogy, *EXTRA NOS*, magunk-kivül vagy⁸on igazságunk. Azért a Calvinisták másutt tartyák jámborságokat, és csak úgy igazak a Christus ártatlansága-alatt, mint a szerecsen fejér, mikor fejér ruhával befedetik. Hihető, hogy a mint igazak a Christus igazságával, úgy léznek böldegok a Christus böldegóságával: az-az, másutt léssen az ő böldegóságok, nem ott a hol ők kínlódnak.

A romai Ecclesia e dologban azt taníttya:

ELŐSZÖR: Hogy mikor vagy a kisdede⁹k keresztség-által, vagy az öregek penitentia-által Christus érdeméből megigazúlnak, nem csak bűnök bocsánattyát vésszik, de a Sz. Lélek Istennek szentelő malasztyával, hittel, reménséggel, szeretettel felékesíttetnek, mely ajándékok mind addig emberben maradnak, míg újob vétkekkel lelkét meg nem rúttítya. Ezt a szent Írás nyilván taníttya. I. Szent Pál írja, hogy Szent Lélek adatik nekünk, és az Isten szereteti öntetik szívünkbe; *Charitas DEI diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*⁸. Oly szeretetről szóll az Apostol, mely ember szívébe öntetik, mikor megigazúl, a mint ilyen szóval

¹ Vide supra, fol. 696.

² Calv. lib. 2. c. 19. n. 2.

³ Idem, ca. 11. n. 23.

⁴ Lib. 4. c. 15. n. 10.

⁵ Lib. 3. c. 11. n. 2.

⁶ Ibi. c. 14. n. 12. Sepulchra dealbata sunt, plena ossibus intus, foris, tecta.

⁷ Calv. 1. 3. c. 17. n. 10.

Conciliam Trid. Sess. 6. c. 7. et Canon. 11.

⁸ Rom. 5. 5. Aug. to. 3. de Spiritu et littera, c. 32.

magyarázza szent Ágoston: *Charitas DEI dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos; sicut Justitia DEI, qua Justi ejus munere efficimur.* II. Szent Pál azt mongya, hogy felöltöznek az igazak új emberbe, igazságba és valóságos szentségbe: *Induite novum hominem; in Justitia, et Sanctitate veritatis*¹. III. Ennél-is világosban azt mongya, hogy Isten bizonyos bélyeggel megjegyzi az igazakat; és az ő szívökben a Szent Léleknek és az örök életnek nállok letett zálogát hadgya: *Unxit nos DEUS; signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*². *Signati estis Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hereditatis nostræ*³. Tehát az igazulásban új ajándékokat ad Isten, mellyek zálogi a bődögságnak. IV. Szent Péter azt írja, hogy Isten nekünk böcsülletes ajándékokat adott, mellyek által részesülünk az isteni természetben: *Maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divincæ consortes naturæ.* V. Ugyan-ezent jelenti az Írás, midőn azt mongya, hogy az igazulásban nem csak elmosatik embernek vétke, de megfejeedik; nem csak a setétségéből kivéttetik, de világossággal is felékesítettetik: *Lavabis me, et super nivem de albabor*⁴. *Quasi nix de albabuntur*⁵. *Eratis tenebræ, nunc lux*⁶. Ezekből azt hozza-ki szent Ágoston, hogy a kit Isten megigazít, igazságba öltözteti: *Justitia DEI, inquit Apostolus, manifesta est; non qua DEUS justus est, sed qua induit hominem cum justificat impium*⁷. *Justitia in ipso homine scribitur, ut eum intrinsecus justificet*⁸. És a mint eléb hallók⁹, Calvinus sem tagadgya, hogy szent Ágoston e dologban mí-velünk tartotta. VI. Arany-szájú szent Jánostúl hallók: A ki másnak haragjában vagyon, hogy újonnan kedvébe juthasson, változásnak kel lenni vagy annak akarattyában, a ki elidegenült, vagy abban, a kire harag vólt. Az emberek-között, mikor egy úr valakit kedvébe fogad, maga akarattyát változtattya, és a gyűlölséget szeretetre fordítottya; noha akarattya változásával semmi újulást nem szerez másban. Isten pedig, mint-hogy változhatatlan, maga változásával kedvébe nem fogadhattya, a kire eléb haragutt. Szükség tehát, hogy az emberben légyen változás; és a ki eléb gyűlölséget érdemlett bünei-miatt, megtisztíttassék és belső szépséggel felékesíttessék. Mert sz. Tamás igazán írja, hogy az isteni és az emberi szeretet-között egyik különbség az, hogy az emberi szeretet jóvá, széppé, hasznossá és alkalmatossá nem teszi, a mit szeret; hanem inkább az ő-benne talált jóságot kedvelli: az isteni

¹ Eph. 4, 24.² 2. Cor. 1, 22.³ Eph. 1, 13.

2. Pet. 1, 4.

⁴ Psal. 50, 9.⁵ Isa. 1, 18.⁶ Eph. 5, 8.⁷ Aug. to. 3.

de Spiritu et

lit. ca. 9.

⁸ Ibid. c. 7.⁹ Supr. f. 226. nu. 7.

S. Thom. 1.

part. quæ. 20.

art. 2. Et 1,

2. qu. 110.

art. 4.

Omnis Actus

liber DEI, ef-

fectum ad ex-

tra habet, qui

sine tali actu

libero esse non

potest: ut nec

Actus liber

sine tali effectu.

szeretet pedig nem ilyen sovány és üres; hanem valami jóval ajándékozza, a kit illet.

MÁSODSZOR: Azt taníttyuk, hogy csupán a Christusban-lévő igazságnak reánk fogásával vagy nekünk tulajdonításával igazak nem lehetünk. Bizonyíttyuk ezt: I. Valamely lehetetlen, hogy fejér légyen, a kiben fejérség nincsen; meleg légyen, tudós légyen, a kiben melegség és tudomány nincsen: oly lehetetlen, hogy igaz légyen, a kiben igazság nincsen¹. II. Az ember úgy mondatik igaznak, mint józannak, mértékletesnek, tisztának: de a keresztyének-közzül senki józannak, mértékletesnek vagy tisztának nem mondatik a Christus józansága- és mértékletessége-által, ha magában részeges, tobzódó és fajtalan. III. Isten nem ítélhet senkit tisztának, a ki magában tisztátalan és mocskos. Mert a sz. Írás tanításából hallók, hogy Isten úgy ítéli a dolgokat, a mint magokban vannak és gonoszt jónak nem ítél. Tehát az embert sem ítélheti igaznak, ha magában útálatos. Azért mint a szerezsent köntöse fejérségeért fejérnek nem tartya: úgy a Christus igazságáért senkit igaznak nem ítél, ha magában ocsmány az ember. Tehát helytelen, a mit ez-aránt forgat Calvinus, hogy Jákob módgyára a mí mennyei Atyánktúl mí-is áldást nyerünk, mikor a mí

² Calv. lib. 3. öregbik bátyánk ruhájába öltözünk²; mert mí az Istent úgy megc. 11. n. 23. nem csallhattyuk, mint Isaak megcsaláték, Esaunak itélvén Jákobot³.
³ Gen. 27, 22.

IV. Ha a Christusban-lévő igazságnak nekünk tulajdonításával vagyunk igazak, négy igen nagy alkalmatlanság következik: I. Hogy minnyájan oly szentek vagyunk, mint maga Christus; mivel azon-egy szentséggel vagyunk igazak, mellyel Christus. Nem lehet pedig azon-egy szentség magánál nagyob és kisseb. II. Hogy az emberek igazsága nem nevedkedhetik, mivel a Christus igazsága nem öregbülhet. III. Hogy a mí igazulásunk és a Christus halála

jutalma csak egy *Ens rationis*, gondolkodásunk alkotmánya⁴. Mert csak abban áll a calvinista igazulás, hogy gondolkodással nekünk tulajdoníttatik, a mi bennünk nincsen. IV. Hogy mí csak úgy

vagyunk igazak Isten-előtt, mint Christus bűnös vólt: az-az, miképpen Christusban semmi bűn nincsen, és vétkesnek sem mondathatik, noha bűneinkért kezes lévén, úgy ostoroztatott, mint-ha adós lett vólna: azon-képpen mí-bennünk sincs semmi igazság, és igazaknak sem mondathatunk. Bezzeg sz. Pál azt nem így érti; hanem azt mongya, hogy úgy igazít minket a Christus engedel-
messége, mint az Ádám engedetlensége bűnössé tett⁵. Ádám pedig

¹ Nemo dicitur Qualis, a qualitate quam non habet.

Fatentur hoc Novatores, supr. fol. 535, 536, 696.

⁴ Supr. f. 673. initio.

Supr. f. 660.

⁵ Rom. 5, 19.

1. Cor. 5, 22.

azért tette vétkessé az emberi nemzetet, mert bűnével érdemlette, hogy az eredendő igazságtól megfosztassék maradéka. Tehát a Christus-által adatott igazságról-is hasonló formán kel gondolkodnunk.

ELLEN-VETÉS. A sz. Írás Christust nevezi mí igazságunknak és szentségünknek¹.

¹ 1. Cor. 1, 30.

² Deut. 30, 20.

³ Psal. 15, 7.

⁴ Psal. 70, 5.

FELELET. Istenről azt mongya a sz. Írás: *Ipse est vita tua*²; hogy ő a mí életünk; ő a mí erősségünk³; ő a mí békeségünk⁴; de ebből nem következik, hogy magunkban tulajdon élet és erősség nincsen; mert Isten életünk és erősségünk, *causaliter, efficienter*; mivel ő ad életet és erőt. Azon-képpen Christus a mí igazságunk, *meritorie, effective, exemplariter*: mert ő nyert és érdemlett igazulást nekünk. Miképpen azért Christus mí bölcseségünknek⁵ és feltámadásunknak neveztetik⁶; mert tanítója és megszerzője mennyei bölcseségünknek és feltámadásunknak: úgy neveztetik igazságunknak; mert ő szerzi érdemével a mí igazulásunkat.

⁵ 1. Cor. 1, 30.

⁶ Ioan. 11, 25.

3. Calvinus habozási az igazulásról.

A Calvinisták-közzül a kik tudósbak, úgy-mint az Arministák, a concilium tridentinum nyomdokit követik az igazulás mi-voltárúl⁷.

⁷ Vide supra, fol. 395.

A Lutheristáknak két balgatag vélekedését hallók az igazulásról⁸. Némellyek azt mondották, hogy az emberben Isten új lelket teremt az igazulásakor, semmivé tévén az elébbi lelket. Némellyek azt vitatták, hogy a bűnből csak a bódog feltámadásakor menekedik-meg ember.

⁸ Supr. f. 393.

A töb újítók azt állattják, hogy az ember, *Sola Fide*, csak hit-által igazul⁹. De ebben annyi habozás, oly álhatatlan tétovázás vagy on közöttök, hogy magok sem értik, és az igen tudós embernek-is nehéz végére menni, mit akarnak. Hallyuk Calvinust, a ki mélyebben akarván szóllani a dologhoz, nagyob örvényekben haboz. Minek-utánna azt hazudta volna, hogy a Páplisták hit-nélkül ígérük az igazulást¹⁰, *Calv. l. 4. c. 14. n. 14.* és hogy az Isten irgalmát és Christust elhagyván, szeretetnek tulajdonítják az igazulást, *Calv. l. 3. c. 18. n. 8.*

⁹ Ita, quos citavi supr. fol. 321, 322.

Nosse hæreses, refutasse est: Supr. f. 422.

¹⁰ Vide sup. f. 571. fm. Et, fol. 576.

I. Azt mongya, hogy egyedül hit-által igazulunk, mint ezt maga szavaival feljegyzők¹¹ és gyarló bizonyításit megrostálók¹².

¹¹ Supr. f. 321, 322.

¹² Hoc lib. c. 1.

fol. 518. II. k.

II. Igazság-szerző hitnek azt itéli Calvinus a Lutheristákkal¹³ egyetemben, mellyel ember bizonyoson hiszi üdvösségét: *Fidelis*

¹³ Vide supra, fol. 336.

non est, nisi qui solida persuasione DEUM sibi propitium persuasus

¹ Calv. 1. 3. c. *est*¹. *Nec regnum cælorum, quo jam ingressus est Christus, posse*
² nu. 16. *magis nobis excidere, quam ipsi*². *Justa Fidei definitio constabit, si*
³ Lib. 4. ca. *dicamus, Esse Divinæ erga nos benevolentix firmam certamque*
⁴ Li. 3. c. 2. *cognitionem*³. *Fides est cognitio, qua DEUM agnoscimus nobis esse pro-*
⁵ n. 7. *pitium*⁴.

⁶ Li. 2. c. 3. n. 2. III. Exceptiót téssen ebben és ellenzi, hogy csak hit-által igazúlnánk; mert a keresztyének gyermeki hit-nélkül igazúlnak:
⁷ Calv. lib. 4. *Infantes, hereditario jure, a matris utero in fœdere continentur*⁵.
⁸ c. 16. n. 24. *Non quod eadem esse Fide præditos temere affirmare velim, quam*
⁹ Similia, n. 6, *in nobis experimur, aut omnino habere notitiam Fidei similem*⁶.
¹⁰ 15. etc. Et
¹¹ supr. fol. 434.

IV. Errúl a hitrúl azt írja, hogy maga mi-vóltával szerző oka az igazulásnak: *In constituenda salute nostra, Causam formalem, quam esse dicemus, nisi Fidem*⁷?

V. Igen ellenzi másutt, hogy a hit maga mi-vóltával szerzi az igazságot. Mert először azt írja, hogy ez a hit, mely az igazulás *Formalis Causá*-ja, nem úgy teszi embert igazzá, mint
¹² Fides, id est, *a fejár fejérré; hanem, relative*⁸, másra-nézve: *Verbum* (Justificare) *accipi relative, non autem ut qualitatem aliquam denotet*⁹. És ezt a relatiót sokszor előhossa. Másodszor azt taníttya, hogy mint
¹³ Correlativum Fidei, seu objectum.

a töb cselekedetek, úgy a hit-is ocsmányosság¹⁰; és nem különben igazít, mint a rút fazék gazdagít, melyben arany vagyon: *Fides, etiamsi nullius per se dignitatis vel pretii sit, nos justificat, Christum afferendo; sicut Olla pecuniis referta, hominem locupletat*¹¹. Harmadszor azt írja, hogy a hit az igazulásban, *passive se habet*, csak szenved, a mit Isten mível: *Quoad Justificationem,*
¹⁴ Calv. lib. 3. c. 11. n. 7. *Fides est res mere passiva, nihil adferens nostrum*¹². *Passive agunt fideles*¹³.

VI. Fél attúl Calvinus, hogy ha hit-által igazúlnunk, cselekedet-által igazúlnunk; mivel a hit lelkünk belső cselekedete. Azért azt mongya, hogy a hit nem igazít mint cselekedet, hanem mint eszköz, mellyel megragadgyuk a Christus igazságát: *Fides, Causa instrumentalis est, qua Christi Justitia nobis applicatur*¹⁴. *Vim justificandi, non inesse ex se Fidei, sed quatenus Christum recipit,*
¹⁵ Lib. 2. c. 5. n. 11. *quasi Vas*¹⁵. *Fidem justificare dicimus, quia Instrumentum est, quo Christi Justitiam obtinemus*¹⁶.

VII. Azt végezi Calvinus, hogy a mí igazulásunk, mellyet hittel nyerünk, egyedül csak a Christus szentsége: *Hominem non in seipso justum esse, sed SOLA intercessione Justitiæ Christi, quia*

¹⁶ Cap. 11. n. 7. *Christi Justitiam obtinemus*¹⁶.
¹⁷ Lib. 3. c. 18. n. 8.

*Justitia Christi, imputatione cum ipso communicatur*¹. Másutt ellen azt írja, hogy a mí igazulásunk egyedül csak az Isten ígéreti és Christus érdeme: *SO LA DEI misericordia, et merito Christi, constat nostra Justificatio; quam dum Fides apprehendit, justificare dicitur*².

¹ Calv. li. 3. c. 11. nu. 23.
² Plura loca, vide Supra, fol. 524. II. k.

³ Calv. lib. 3. c. 18. n. 8.

Ezeket a végre hozám-elő, hogy értsük, mely hiúságos habozásokban és ellenkező vélekedésekben fárasztják elméjeket, a kik az Anyaszentegyház eggyességétől elszakadtak; és hogy megtanúlljuk, mely hamissan dicsekednek az újítók, hogy sz. Írás-kivül semmit nem tanítanak; mert mind ezekben, valamiket Calvinustól hallánk, egy bötű nincs a sz. Írásban. Keressék-fel a Calvinisták a sz. könyvben, hogy, *Fides est Causa formalis salutis. Fides, Relative, justificat, non ut qualitas. Fides est olla: est vas. Fides est causa instrumentalis. Fides est res mere passiva*. Semmit ezek-közzül a sz. Írás nem mond. Azért azt mondhatjuk a Calvinistáknak, a mit sz. Pál a filosofusokrúl; *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*³. Arrúl sincs a sz. Írásban legkisseb jelenség-is, hogy csak az légyen igazság-szerző hit, mellyel ember hiszi, hogy ő igazúlt⁴; sőt sz. Pál arrúl a hitrúl szólván, mellyel Isten-elött kedvet találunk és üdvözülünk, azt írja, hogy hinnünk kel, hogy Isten vagyon és megfizet szolgainak⁵; és hogy Christus feltámadott⁶. Másutt magyarázván, minémű hittel igazúlt Ábrahám⁷, abban írja hogy hitt Istennek, hogy sok nemzetségek atya lészen: noha mind ő s mind felesége magtalan vólt. Sz. János-is üdvöségünkre azt a hitet kívánja, mellyel Christust Isten Fiaának vallyuk⁸.

Calv. li. 1. ca. 14. n. 4.

³ Rom. 1, 22.

⁴ Vide supra, f. 628, 629.

⁵ Hebr. 11, 6.

⁶ Rom. 10, 9,

⁷ 1. Cor. 15, 4.

⁸ Rom. 4, 18.

Hebr. 11, 18.

⁸ 1. Ioan. 5, 1.

HARMADIK RÉSZE.

Az igazulás tulajdonságirúl.

Az igazulásnak bizonyos tulajdonsági vannak, mellyekből világosan ismérszik természeti. Mint-hogy azért ezekben-is viszsát vonszanak az újítók, rövideden három tulajdonságit lássuk. Elsöt: hogy e világon éltünkben nevedkedhetik az igazság benünk. Másikat: hogy az egyszer megnyert igazulást bününkel elveszthettyük. Harmadikat: hogy Istennek kivált-képpen-való jelentése nélkül senki e földön keresztyén hittel nem hiheti, hogy ő megigazúlt.

1. Az igazságban nevekedhetünk.

Supra, t. 535. Ez-előtt hallók az újítók tanításából, hogy minnyájan a hívek oly igazak, mint az apostolok és Bóldog Aszszony; sőt hogy Christusnál nem alacsomb renden kedvesek Isten-előtt. Nem-is látom, mint mondhassanak külömbet, a kik azt vítattyák, hogy a mí igazságunk nem egyéb a Christus igazságánál, mellyet hit-által magunkhoz kapcsolunk¹. Mert ez így lévén, az igazulás nagyobb vagy kisseb-vólta nem lehet a Christus igazságátúl; mivel ez egy, és nem nevekedik. A hitnek külömbsege pedig az igazulás öregbülését nem szerezheti; mert a Calvinus tanítása-szerént a hit, *Nullius per se dignitatis est et pretii: Res est mere passiva Fides, nihil afferens ad conciliandum DEUM*². Egy szóval, olyan a hit az igazuláshoz, mint a fazék a kincshez, mely benne vagyon. Tudva vagyon pedig, hogy a fazék nagy-vólta nem teszi nagyobbá a benne-való kincset.

¹ Ita Calv. l. 3. c. 11. n. 23. et aliis locis citatis, c. 2. fol. 524. II. k.

² Ita Calv. relatus, ca. 2. 3. n. 5. f. 528. II. k.

A romai Ecclesia azt taníttya, hogy az igazság nem egyarányú mindenekben, hanem az emberek tekéletes életekkel nevekednek az igazságban. Bizonyíttyuk ezt, I. Mert a sz. Írás világos szókkal taníttya, hogy a ki igaz, annál-is igazab lehet, és nevekedik ember az igazságban: *Qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus, sanctificetur adhuc*³. Ismét: *Justorum semita quasi lux splendens; procedit, et crescit usque ad perfectum diem*⁴. Viszontag: *Fratres, crescite in gratia, et in cognitione Domini nostri JESU Christi*⁵. *Crescatis in salutem*⁶. *Potens est autem DEUS, omnem gratiam abundare facere in vobis. Angebit incrementa frugum justitiæ vestræ*⁷. Ezent jelenti sz. Pál és Salamon, mikor arra íntnek, hogy igazuljunk mind hóltig: *Ne verearis usque ad mortem justificari*⁸. *Mundemus nos ab omni inquinamento, perficientes sanctificationem*⁹. II. Hogy az apostolokban bétellyesed-
¹⁰ nék, a mit szent Dávid mondott, *Ibunt de virtute in virtutem*¹⁰. azt írja szent Pál, hogy a czélt el nem érte; hanem eléb mégyen: *Ego me non arbitror comprehendisse, ad ea quæ sunt priora me extendens*¹¹. Ha a szentségben és igazulásban nem nevekedhetünk: tehát elértük a czélt, mikor megigazultunk. III. A mennyei dücsőségben oly külömbség lészen a szentek-között, mint az égi csillagok fényessége-között, *1. Corinth. 15, 41*. Tehát az igazságban-is
¹² külömbözés vagyon; mivel a mennyei bóldogság igazság koronája¹². IV. Calvinus meggyőzetvén az igazságtúl, azt írja, hogy a szen-

teket Isten nem egyenlő ajándékokkal látogattya: *DEUS varie sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens, eos inæqualiter irradiat. DEUS Corporis fui gloriam inchoat in mundo, et amplificat per suos gradus*¹. *Ter-miseri Christiani, si nihil proficiendo senes fimus; quorum fides, per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum*². Végezetre így szól: *Aliquid assidue in via DEI proficiamus; Perpetuo conatu in hoc incumbentes, ut meliores nobis ipsis evadamus*³.

¹ Calv. li. 3. c. 25. nu. 10.

² Libr. 4. c. 14. n. 8.

³ Calv. li. 3. c. 6. nu. 5.

2. Az igazságot ember elvesztheti bűneivel.

A Lutheristák tanítását hallók⁴, hogy a hitet és az igazságot⁴ elveszti ember halálos vétkekkel. Az-is ő szavok, hogy minden cselekedetek halálos vétkek⁵. Mely két mondásból nyilván követhet, hogy ő-bennek hit nincsen.

⁴ Supr. f. 603. nu. 9. 592. n. 6.

⁵ Supr. f. 325, 326, 606.

Calvinus követőivel azt taníttya, hogy valakinek egyszer hit adatik, azt soha el nem vesztheti. Erre-néző szavait ez-előtt hallók⁶. Derék fundamentoma Calvinusnak az: mert bizonyos nem lehet ember üdvösségérül, ha elvesztheti a hitet: *Egregia vero salutis fiducia in nobis relinquetur, si ad præsens nos esse in gratia æstimamus; quid in crastinum sit futurum, nescimus*⁷.

⁶ Supr. f. 335. et 628, 629.

⁷ Calv. li. 3. c. 2. n. 40.

A romai Ecclesia két dolgot tanít:

Elsőt: Hogy a kiben igaz hit vagyon, azt elvesztheti. Bizonyíttyuk, I. Nyilván-való példakkal. SIMON Magusról azt olvassuk, hogy hitt és megkeresztelkedett: *Simon credidit, et cum baptizatus esset, adhæsit Philippo*⁸. De végre azt hallá Pétertül: *Pecunia tua tecum sit in perditionem*¹¹. HYMENÆUSRól és társairól: *Bonam conscientiam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt; in quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ*⁹. *Hymenæus et Philetus, a veritate exciderunt*¹⁰. Egyebekről Christus és szent Pál így szóllanak: *Hi sunt, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*¹¹. *Currebatis bene: quis vos impedivit, veritati non obedire*¹²? *Discedent quidam a fide*¹³. *Radix malorum cupiditas; quam quidam appetentes, erraverunt a fide*¹⁴. *Semel illuminati, rursus prolapsi sunt*¹⁵. II. Szent Pál írja, hogy annak, a ki igaz hitben áll, félni kell, hogy ki ne vágassék: *Fide stas? noli altum sapere: sed time, ne forte nec tibi parcas: alioqui et tu excideris*¹⁶. Szent Pál arról szóll, a kiben hit vagyon; a ki az igaz olaj-fa gyökerén áll és annak kövérségében részes¹⁷. Ennek parancsollya, hogy

⁸ Actor. 8, 13. ¹¹ v. 20.

⁹ 1. Tim. 1, 19.

¹⁰ 2. Tim. 2, 17.

¹¹ Luc. 8, 13.

¹² Gal. 5, 4, 7.

¹³ 1. Tim. 4, 1.

¹⁴ 1. Tim. 6, 10.

¹⁵ Hebr. 6, 4, 5.

¹⁶ Rom. 11, 20.

¹⁷ v. 17.

féllyen, hogy el ne essék, ki ne vágassék. Ha el nem vesztheti hitit, a ki egyszer hitt, heában félteti: mert csak ott lehet a félelem, a hol nincs bizonyos bátorság. A hol pedig változhatatlanul bátorságos az állandóság, mint a mennyei szentekben, nem okosság ott félelmet kívánni. Azért a szent Pál szavából ilyen bizonyoságot

Qui timet ca-
sum, non est
certus de per-
severantia.

támasztok: A hol félelem vagyon, hogy a hit el ne vesszessék, ott nem lehet tekéletes bátorság a hitnek örökös-vóltárul. De azokban, a kik hitben állanak, félelem vagyon, hogy el ne vesszessék a hitet. *Ergo, etc.* III. A szent Atyák ezent tanítták. Hallyad sz. Ágostont: *DEUS quibusdam filiis suis, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non dat perseverantiam*¹.

¹ Aug. de Cor-
rept. et Grat.
ca. 8.

² Calv. lib. 3. c.
24. n. 8. verbis
mox recitan-
dis.

³ Lib. 3. ca. 2.
n. 24.

Calvinus-is azt írja, hogy ideig azokban-is hit vagyon, a kik azután elhagyatnak². Másutt így szól: *Neque inficior, quosdam interdum interruptiones Fidei contingere: caligine tentationum suffocatur ejus lumen*³.

MÁSODIKAT azt taníttya az Ecclesia, hogy az igazságból kieshetik, és kiesik gyakran ember a bűn-által és elkárhozik. Ezt bizonyíttjuk, I. A szent Írás nem egyszer mongya, hogy ha az igaz elfordulván az igazságtúl, hamissat cselekeszik: *In peccato suo morietur*⁴, bűnében meghal. Csúfság és hiúság a lehetetlen okért-

⁴ Ezech. 18.
24 et 26.

⁵ Thren. 4, 5.
Enutriti in cro-
ceis, amplexati
sunt stercorea.

való ígéret vagy fenyegetés⁵. Tehát a szent Írás örök halállal fenyegetvén az igazat, ha elesik, azt állattya, hogy eleshetik és elveszhet. II. A kik megvilágosíttattak, megkóstolták a mennyei ajándékokat, részesültek a Szent Lélekben, azok igazak. De ezek úgy eleshetnek, hogy soha fel nem kelnek. *Ergo, etc.* Hallyad a szent Írást: *Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, gustaverunt donum caeleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam*⁶. *Quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium DEI conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo SANCTIFICATUS est?*⁷ *Si refugientes coinquinationes mundi, his rursus implicati superantur; facta sunt eis posteriora, deteriora prioribus. Melius enim erat illis, non cognoscere viam justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti*⁸.

⁶ Hebr. 6, 4.

⁷ Hebr. 10, 29.

⁸ 2. Pet. 2, 20,
21.

⁹ 1. Cor. 10,
12.

¹⁰ Rom. 11, 20,
21, 22.

¹¹ 1. Cor. 9,
27.

III. Ha a kik egyszer megigazultak, el nem eshetnek; heában ínti őket a szent Írás, hogy el ne essenek: *Qui se existimat stare, videat ne cadat*⁹. *Noli altum sapere; sed time, ne FORTE nec tibi parcat: alioqui et tu excideris*¹⁰. Heában félt sz. Pál, hogy talám ő-is megvettetik: *Ne FORTE ipse reprobus efficiar*¹¹. IV. A szent Írás világos példákkal ezent bizonyíttya. A hét diaconusokról azt

olvassuk, hogy tellyesek voltak Szent Lélekkel¹; és hogy ezek-
 közzül egy volt Nicolaus, kinek fesletségét Isten-előtt gyűlölséges-
 nek olvassuk, *Apoc. 2, 6, 15*. A galatabélieknek azt írja sz. *Pál*:
A Gratia excidistis². Currebatis bene; quis vos impedit non obedire
veritati³? Christus Úrunk azt mongya, hogy minden adósságát
 megbocsátotta volt az álnak szolgának, kit az-után kárhoztata⁴.
 Szent Jánosnál az efesomi püspöknek azt mongya Isten, hogy
 elébbi szeretetét elhadta: Azért eszébe jusson, honnan esett-ki, és
 penitentiát tartson⁵. Simon Magusról azt olvassuk, hogy hitt és
 megkeresztelkedett, az-után elveszett. Saulról azt olvassuk, hogy
Erat clectus, et bonus: non erat de filiis Israël melior illo⁶, és azért
 nevezi őtet a szent Írás esztendő gyermekek ártatlanságában:
 mindazáltal megvettették Istentől, és magát megölé. V. Ha a ki
 egyszer megigazult, az igazságot és üdvösséget el nem veszthetné:
 nem igazán mondaná az Írás, hogy a paráznák, gyilkosok, ragadozók,
 részegesek Isten országába nem mennek⁷; mert a calvinista igazak,
 ha efféle Iatországban részesülnek, sem vesznek-el. VI. A kik meg-
 kereszteltetnek, Christusba öltöznek⁸; egy testé lesznek a töb tagokkal:
 mindazáltal számtalanon azok-közzül, kik megkereszteltetnek, vagy
 törökké lesznek, vagy egyéb rút tévelygésekben és vétkekben
 élnek hóltig. VII. Calvinus meggyőzetvén a nyilván-való igaz-
 ságtól, azt taníttya, hogy Ádám igazságban teremtett⁹ és azt
 elvesztette az-után¹⁰. Mely dologból Calvinus ilyen bizonytságot
 támaszt: *Sicut primi Hominis defectione, deleri potuit ex ejus*
anima imago DEI: ita mirum non est, si quibusdam Gratiae suce
radiis, reprobis illuceat, quos postea extingui patitur¹¹. Másut így
 szöll: *Præsentí Gratiae suce sensu, qui postea evanescit, DEUS ali-*
quos illustrat¹². Est alia specialis vocatio, qua UTPURIMUM, DEUS
solos Fideles dignatur; dum interiori Spiritus illuminatione efficit,
ut Verbum, eorum cordibus insideat. Interdum tamen, eos quoque
facit participes, quos ad tempus duntaxat illuminat, deinde suce
ingratitude merito deserit.¹³

ELLEN-VETÉS. I. Az Isten ajándéki bánás-nélkül valók¹⁴: tehát a
 mit egyszer ad Isten, soha azt el nem vészi tőlünk.

FELELET. Isten meg nem bánnya, a mit adott: de sokszor
 elveszi a háladatlanoktól ajándékát; a sidó nemzetségben, Judás-
 ban és egyebekben elég példa vagyon erről.

II. Senki bizonyos nem lehet üdvösségérül, ha elvesztheti az
 egyszer adatott igazságot; mert a mirül ígélet nincs a sz. Írás-

¹ Act. 6, 3.² Gal. 5, 4.³ vers. 7.⁴ Matt. 18, 32.⁵ Apoc. 2, 4,

5.

⁶ 1. Reg. 9, 2.⁷ 1. Cor. 6, 9,

10.

⁸ Gal. 3, 27.⁹ 1. Cor. 12, 13.⁹ Calv. lib. 1.

c. 15. n. 8.

¹⁰ Lib. 2. c. 1.

n. 4.

¹¹ Lib. 3. c. 2.

n. 12.

¹² Lib. 3. c. 2.

n. 11.

¹³ Lib. 3. c. 24.

n. 8.

Vide supra,

fol. 629.

¹⁴ Rom. 11, 29.

ban, arról ember bizonyos nem lehet. Sohált pedig arról ígélet nincs, hogy valaki Isten kedvéből kiesett és ellenségé lett, az az ismét megigazul. *Ergo, etc.*

¹ Plena persuasio.

FELELET. Igaz ez; és a Lutheristák pleroforiáját¹, üdvösségök-rül-való bizonyos-lételét helyesen ostromolja.

3. *Igazságról és üdvösségéről senki bizonyos nem lehet isteni jelentés-nélkül.*

No. 1. *Az újítók vélekedése e dologban.*

Oly fundamentumokat vetettek tanításokban az újítók, melyeknek tulajdon erejéből iszonyú kétségbe-esésre vitetnek az emberek. Mert elhitetik, hogy semmit az Isten parancsolatiban meg nem tarthatunk²; és hogy minden jó cselekedet örök kárhozatra méltó bűn³. Ezekből jó consequentiával kihozhatták, hogy ők minnyájan bizonyosok örök kárhozattokról, ilyen formán: *Omnes qui talia agunt, qualia DEUS Lege sua prohibet, Regno DEI excluduntur.*

² Supra, fol. 318, 319.

³ Fol. 324, 325, 326.

In Barbara.

Omnes Calvinistæ, et Lutherani, talia agunt, etc.

Ergo omnes Calvinistæ, et Lutherani, Regno DEI excluduntur.

Az első mondást sz. Pál írja, *Galat. 5, 21. 1. Corinth. 6, 10. Ephes. 5, 5.* A másodikat az újítók tanítták.

Vide supr. fol. 499, 500, 505. II. k.

Így-is okoskodhatunk: *Qui non diligit DEUM, manet in morte. Lutherani, et Calvinistæ, non diligunt DEUM: qui enim diligit, Legem implevit.*

Ergo Lutherani, et Calvinistæ, manent in morte.

A Calvinus tulajdon szavaiból ilyen csomót köthetünk:

Vide supr. fol. 324, 325. Et fol. 551. II. k.

Universis ira DEI incumbit, quamdiu peccatores esse perseverant; Calvinus, lib. 3. c. 11. n. 21.

Sancti (Calvinistæ) semper sunt peccatores; Calv. lib. 3. c. 3. n. 10.

Ergo, etc.

⁴ 2. Tim. 4, 3. Magistri prurientes auribus talásokat kívánnak⁵: puha vánszókát rakogatnak a szegény eggyügyű község feje- és könyöke-alá és erőssen bátorítták, hogy bizonyosok légyenek magok üdvösségéről és Isten-előtt-való kedves-létekről; hogy reájok tellyesedgyék, a mit az Írás monda:

⁵ Isai. 30, 10. Loquimini nobis placentia. Ezech. 13, 18.

⁶ Eccli. 8, 14.

Ezek igen jól folynak. De hogy az új tanítók vakargassák az ember fülét⁴ és azoknak kedveskedgyenek, kik csak vigasztalásokat kívánnak⁵: puha vánszókát rakogatnak a szegény eggyügyű község feje- és könyöke-alá és erőssen bátorítták, hogy bizonyosok légyenek magok üdvösségéről és Isten-előtt-való kedves-létekről; hogy reájok tellyesedgyék, a mit az Írás monda: *Sunt impii, qui ita securi sunt, quasi Justorum facta habeant⁶.*

Calvinus azért csuda habozással és magával ellenkező tanítással néha égbe emeli az embert¹, és nagy bátorságra viszi: néha iszonyú kételkedésbe és bizonytalanságba ejti.

I. Hitetlennek nevezi, valaki oly bizonnal nem hiszi, hogy övé a meny-ország, mely bizonnal hiszi, hogy Christus meny-országból le nem vették: *Fidei definitio constabit, si dicamus, Esse divinæ erga nos benevolentiae, firmam certamque cognitionem². Vere Fidelis non est, nisi qui solida persuasione DEUM sibi propitium, benevolumque Patrem persuasus, indubitatae salutis expectationem præsumit. Fidelis (inquam) non est, nisi qui suce salutis SECURITATI inmixus, Diabolo et morti confidenter insultet³. Nobis secure spondemus, Vitam æternam nostram esse: nec Regnum cælorum, quo jam Christus ingressus est, posse magis nobis excidere, quam ipsi⁴.*

¹ Calvinus similis illis, qui in se confidentiant tamquam just: Luc. 18, 9.

² Calv. I. 3. c. 2. n. 7 et 12.

³ num. 16.

⁴ Lib. 4. c. 17. n. 2. Plura vide supra, fol. 330, 628.

II. Eszébe vevé, hogy sokszor, a kik ilyen bizakodással dicsekednek, elhadgyák a calvinista hitet és néha törökökké lesznek: azért azt mongya, hogy a kik nem választottak, csak valami rothadandó és közönséges hittel vallyák üdvösségöket, nem a választottak hitivel: *Fide CADUCA ad tempus donantur⁵. Communem fidem, appello temporalem. Constat quosdam non simulare fidem, qui tamen vera Fide carent⁶. Ha azt kérded, mint tudhatod, ha te-benned nem csak olyan rothadandó hit vagyon, mint azokban a kik elestek? azt feleli Calvinus, hogy ebben ember szintén akkor csalatik-meg, mikor nem vélné: *Fallaci simulatione suis ipsorum animis imponunt. Tot vanitalis recessus habet cor nostrum, ut seipsum sæpe fallat⁷. Experientia sæpe ostendit, Reprobos interdum SIMILI fere sensu affici, atque Electos, ut ne suo quidem judicio quidquam ab Electis differant⁸.**

⁵ Calv. li. 3. c. 2. n. 11.

⁶ Lib. 3. c. 2. n. 12.

⁷ Calv. li. 3. c. 2. n. 10.

⁸ num. 11.

III. Errül a Calvinisták bizonyos vallásárúl, mellyel üdvösségöket hiszik, azt írja Calvinus: I. Hogy ez az ő hitek tévelygésekkel és csalatkozásokkal elegyítettett: *ERRORES, sæpe Fidei permixtos esse⁹. II. Hogy ez az ő hitek hitetlenséggel elegyes: In cunctis semper mista est Fidei INCREDULITAS¹⁰. III. Hogy ez az ő bátorságos hitek kételkedéssel, félelemmel, hihetlenséggel, habozással tellyes: mivel *Impius quasi mare fervens, quod quiescere non potest¹¹. Hallyad a Calvinus szavait: Tam alte et radicitus hæret in cordibus nostris INCREDULITAS, ut, quod ore fatentur omnes, DEUM esse Fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim ubi ad rem ventum est, omnium**

⁹ Loca vide supra, fol. 456. fine.

¹⁰ Locis citatis, supr. fol. 657, 628.

¹¹ Isa. 57, 20.

- ¹ Calv. li. 3. c. 2. n. 15. *VACILLATIO detegit vitium quod latebat*¹. *Dum Fidem docemus esse debere certam et securam, non Certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur DUBITATIONE: Quin potius dicimus, perpetuum esse Fidelibus certamen cum sua ipsorum DIFFIDENTIA*². *Nunquam in præsentī vita, omni DIFFIDENTIÆ morbo curamur. In fideli mente, Certitudo permixta est DUBITATIONE. Sentit ergo in se divisionem pium pectus, quod partim in Evangelii promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio TREPIDAT*³. *In talibus ignorantice involucris, plurimum simul DUBITATIONIS, et TREPIDATIONIS implicari necesse est*⁴. *Assidua docet experientia, Fidem variis DUBITATIONIBUS impelli, ut raro sedate sint Piorum mentes*⁵. IV. Ezekből
- Nota experientiam Calvinisticam.
- Calvinus kihozza és okot ad, hogy mi-is bizonyos következással kihozhassuk, hogy a Calvinistákban nincs az a hit, mellyel dicsekednek. Mert először, azt írja, hogy ő-bennek néha hit nincsen: *Neque inficior, quasdam interdum INTERRUPTIONES fidei contingere: SUFFOCATUR ejus lumen*. Másodsor, azt írja, hogy nincs ott hit, a hol kételkedés vagy on: *Excludenda est DUBITATIONE mista intelligentia, quæ ipsa secum DISCEPT*⁶. *Fidei nihil est magis adversum, quam quidpiam DUBITATIONI affine*⁷. *Fidelis non est, nisi qui INDUBITATAM salutis expectationem præsumit*⁸. *DUBIA opinione, non est contenta Fides*⁹. Tehát mivel mindenkor kételkedések-között haboz a calvinista vélekedés, a mint hallók: következik, hogy ő-bennek semmi hit nincsen. Azért szinte úgy járnak a Calvinisták, mint a kikerül Isten azt mondá, hogy égbe akarván röpülni, pokolra vettetnek¹⁰. Mert a nagy bátorságos hit-mellett kétségbe-ajtó hitvesztésre jutnak; és rajtok tölt, a mit az angyal mondott a laodicæabéli püspöknek: *Dicis, quod dives sum, et nullius egeo: Et nescis, quia miser es, et miserabilis, pauper, et nudus, et cæcus*¹¹.

IV. Hogy a Calvinisták csudásnak ne itéllyék, ha üdvösségek-felől kételkednek, sőt kétségbe-esnek, azzal biztattyá őket Calvinus, hogy nem csak ő-rajtok történt ez; hanem Christus maga néha félelemben VACILLALT, ide s tova habozott; lelke üdvössége vesztését féltette; kétségbe-esések szavait eresztette¹². Szent Dávidról hasonló-képpen ír: *Consternatio illa, apertum DIFFIDENTIÆ signum fuit, ac si destitui se a DEO putaret. Quasi DESPERATUS, se ipsum exitio adjudicat: nec tantum DUBITATIONE se agitari fatetur, sed nihil sibi facit residuum*¹³: *Diceres hominem DESPERATUM*¹⁴.

- ¹² Verba relata supr. fol. 675, 676, 677.
- ¹³ Calv. l. 3. c. 2. nu. 17.
- ¹⁴ Libr. 3. c. 20. nu. 16.
- V. Mind ezekből azt hozza-ki Calvinus, hogy Istennél egyéb senki sem tudhattya, ki légyen Isten-előtt kedves és ki üdvözüllyön:

Ex iis, qui palam DEI ferunt signum, ipsius UNIUS oculi vident, qui et sine fictione Sancti sint, et in finem usque perseveraturi. Calv. li. 4. c. 1. nu. 8.

Ez a Calvinus tanítása. Nem kétlem, hogy a Lutheristák-is ezen hajóban eveznek. Mert noha igen vítattyák üdvösségekrül való bizonyosságokat¹: de más-felől Luthertúl azt hallók, hogy, nem hiszi oly bizonynal üdvösségét, a mint tetteti²; sőt sz. Pál-felől-is azont itéli. A töb Lutheristáktúl hallók³, hogy egy sincs közzüllök, a ki Istennek valóban hidgyen; a ki gyakran ne kételkedgyék, ha vagyon-e Istennek gond-viselése e világra; *etc.*

Arminius és a tudósb Calvinisták eszekbe vévén, hogy csak habozás a Calvinus dolga, elállának e dologban mellőle, a mint ez-előtt feljegyzők⁴.

No. 2. A romai Ecclesia tanítása.

ELŐSZÖR: Hiszszük, hogy Isten igaz az ő ígéletiben⁵; azért valamit ígért, bizonyos, hogy abban semmi hiba, semmi hamisság nem lehet. Mert a sz. Írás világos mondásival megerősítők, hogy Isten hamissat nem mondhat⁶. Azt-is hallók, hogy tanácsát és akarattyát nem változtattya⁷. Szent Pál-is nyilván taníttya, hogy az emberek háladatlanágaért meg nem másollya Isten ígéletit⁸.

MÁSODSZOR: Hiszszük, hogy valaki igazán, és a mint kívánatik, Istenhez tér és penitentiát tart, bűnei megbocsáttatnak; valaki végig megmarad az istenes életben, üdvözül. De mivel az igazulásról és üdvösségrül adatott ígerek conditióval, bizonyos határozott okkal és móddal lettek: a mí gyarlóságunkat és változandó állapotunkat meggondolván, bizonyosok nem vagyunk, ha mind végig bétellyesíttyük azokat a conditiókat és okokat, mellyek-alatt lettek az ígerek. Azért a mí gyarlóságunk fogyatkozásából, nem az Isten ígeretinek bizonytalanságából vagyon, hogy tekélletes bizonyosságunk nem lehet állapotunkrül. Innen vagyon, hogy sok helyen a szent Írás, TALÁM-mal ígéri a penitentia-tartó embernek a bocsánatot: *Pœnitentiam age, si FORTE remittatur tibi*⁹. *Convertatur vir a via sua mala, et ab iniquitate; Quis scit, si ignoscat DEUS*¹⁰? *Convertimini in toto corde vestro, in Jejunió, et fletu, et planctu; Quis scit, si convertatur et ignoscat*¹¹? *Peccata Eleemosynis redime; FÔRSITAN ignoscet DEUS*¹². Nem kétes, hanem bizonyos, hogy az igazán megtérő és tekélletes penitentia-tartó ember vétkét Isten megbocsáttya, mert ezt sok helyen nyilván ígerte. De mivel a mí részünkrül fogyatkozás eshetik a penitentia-tartásban, nem

¹ Apoc. 3, 2. oly tiszta, igaz, tellyes¹, tekéletes és állandó-lévén, a minémút
 Non. inveni
 opera tua
 plena.
 Isten kíván: innen vagyon, hogy *TALÁM*-ra veti az Írás a peni-
 tentia-tartók bűne bocsánattját.

Hogy pedig az ígéreteket *conditió*val, bizonyos okkal és móddal
 adta Isten, kitettség a szent Írásból. Mert szent Pál írja, hogy az
 Isten örökségében részünk lészen: *Si tamen compatimur; si susti-*

² Rom. 8, 17. *nebumus*²; ha tűrünk szenvedünk Christussal. Másutt azt írja, hogy
² Tim. 2, 12. úgy részesülsz az Isten jóvóltában, *Si permanseris in bonitate;*

³ Cap. 11, 22. *alioqui exscideris*³; ha megmaradsz a jámborságban. Ismét, Chris-
 tusban részesek lészünk, úgy-mond, *Si tamen initium substantiæ*

⁴ Hebr. 3, 14. *ejus, usque ad finem firmum retinemus*⁴; ha erőssen és végig
 tarttyuk a Christussal-való egygyességet. Moyses azt írja, hogy
 megtalállyuk az Istent, mikor keressük őtet; de úgy, *Si tamen toto*

⁵ Deut. 4, 29. *corde quæsieris, et tota tribulatione animæ*⁵, ha tellyes szível, és
 minden töredelmességgel keressük. Egy szóval, azoknak igéri Isten
 az örök életet, kik engednek néki és végig megmaradnak a jóban:

⁶ Hebr. 5, 9. *Factus omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ*⁶. *Qui*

⁷ Mat. 24, 13. *perseveraverit usque in finem, salvus erit*⁷. Ez oly bizonyos dolog,
 hogy Calvinus sem tagadhattya, imígyen írván: *Conditionalis est*
absolutio peccatorum, ut confidat peccator, sibi propitium esse DEUM;

⁸ Calv. 1. 3. c. *modo sincere expiationem quærat*⁸. Annak-okáért a hol a szent
⁴ nu. 22. Írás ki nem fejezi a *conditió*t, ott-is hozzá kel érteni, mint csak

abból-is kitettség, hogy noha Christus általlyában mongya, hogy
⁹ Matt 11, 24. valamit imádságunkban kérünk, elhidgyük, hogy megadatik⁹:
 mindazáltal ehez hozzá kel érteni azt a *conditió*t, hogy ha jól
 kérjük; mert szent Jakab azt írja, hogy sokat kérünk, mellyek

¹⁰ Jac. 4, 3. meg nem adatnak, mert nem jól kérjük¹⁰.

HARMADSZOR: Hiszszük, hogy üdvösségünk megnyerésérül és
 Istennek hozzánk-való szerelmérül nem csak kétségbe nem kel
 esnünk; de sőt az isteni szolgálatban serénykedvén, tekéletes
 reménséggel, mint erős vas-macskával, meg kel szívünket bátorí-
 tanunk; és kirekesztvén a nyughatatlan habozásokat, az Isten
 irgalmasságában és atyai jó-vóltában fiúi bizodalommal, örven-
 detes szível kel nyugodnunk.

A reménséget sz. Pál erős, bátorságos vas-macskának, örven-
 detes dicsekedésnek nevezi: *Spem, sicut anchoram habemus animæ*
¹¹ Hebr. 6, 19. *tutam, et firmam*¹¹. *Domino servientes, Spe gaudentes*¹². *Gloriam in*

¹² Rom. 12, 12. *spe gloriæ filiorum DEI*¹³. Ezt pedig a reménséget akkor nagyobb

¹³ Cap. 5, 2. bizodalommal érezzük, mikor Istennek híven szolgálatunk; mert

mentül szorgalmatosban forgódunk az isteni szolgálatban, annál bátorságosb és nagyobb a reménség bennünk: *Qui bene ministraverunt, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam.* Azért írja sz. János és sz. Job, hogy akkor vagyon Istenben bátorságos bizodalunk, mikor a mi szívünk nem dorgál minket: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad DEUM*¹. *Si iniquitatem abstuleris, tunc non timebis*². Kire-nézve azt írja szent Pál, hogy a mi dicsekedésünk a jó lelki-isméret bizonyosság-tétele: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ*³.

Bezzeg a ki tudgya, hogy ama vétkekben hever, mellyekről az Írás azt mongya, hogy a ki ezeket cselekeszi, Isten országába nem mégyen, méltán retteg; mert nem lehet külömben reménsége üdvösségérül, hanem-ha bűneiből kitér. De a ki a Christus malasztával híven és buzgó szível szolgál Istennek, és lelki-isméretitül nem vádoltatik: nagy bizodalommal és fiúi bátorsággal itéli, hogy Isten ő-néki bűneit megbocsátotta Sz. Fiáért, és a bődogságban-is részesíti. Ez a bizodalom elégséges lelki csendességünkre és a nyughatatlan kételkedések vagy habozások kirekesztésére. Noha oly tekélletes bizonyosság nincs állapotunkról, mint a hit ágazatiban; mert ez a bizodalom gyarlóságunktúl-való félelmünket fennhadgya, mivel az igen tekélletes ember-is azt mondhattya, a mit sz. Pál: Itéletet nem tészek magamról; mert noha semmiben nem vádol lelki-isméretem, de, *non in hoc justificatus sum*, ezzel meg nem igazodtam. És a mit szent Dávid monda: *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine*⁴. Mert az ember szíve, *Inscrutable*⁵, oly rejtek, mellyet csak egyedül Isten vizsgálhat. Ezt jelenti Calvinus, mikor így ír: *Tot vanitatis recessus habet, tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta bypocrisi obtectum est, ut seipsum sæpe fallat*⁶. Azért ember könnyen úgy járhat, mint ama dicsekedő farisæus⁷, vagy szent Péter, ki azt alította, hogy ha mind e világ eláll-is Christus-mellől, ő helyt áll: de azért megesék. Melyre nézve azt parancsollya Isten, hogy a megbocsátott bűnökrül se légyünk félelem-nélkül: *De propitiato peccato, noli esse sine metu*⁸. És hogy ne dicsekedgyünk hólnaprül: *Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies*⁹; mert, *Via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus*¹⁰.

¹ Tim. 3, 13.¹ Ioan. 3, 21.² Job. 11, 14, 15.³ 2. Cor. 1, 12.¹ Cor. 6, 10. Gal. 5, 21.¹ Cor. 4, 4.⁴ Psal. 18, 13.⁵ Jer. 17, 9.⁶ Cal. II 3. c.² nu. 10.⁷ Luc. 18, 14.⁸ Eccli. 5, 5,⁶.⁹ Prov. 27, 1.¹⁰ Prov. 21, 2.

No. 3. Erős bizonyosága a mi tanításunknak.

NEGYEDSZER: A felvetett fundamentumok-szerént azt hiszszük, hogy senki e földön maga üdvösségét és igazulását keresztyén hittel, mint a hit ágazatit, nem hiheti; hanem-ha Isten ezt vala-

¹ Concil. Trid.
Sess. 6. c. 9.

kinek magán megjelentené¹. Ezt bizonyítottuk.

² Supr. f. 139.

I. Valamit keresztyén hittel vallunk, arról nem szabad *TALÁM*-mal szóllanunk, a mint eléb megbizonyítók²; mert a keresztyén hit Isten tanu-bizonyosságán éppítettik. Nem szabad pedig azt kétesse tenni, és *Talám*-mal venni, a mit Isten mondott. De a sz. Írás a penitentia-tartó emberek igazulásáról, és a sz. jámborok üdvösségéről *TALÁM*-mal szóll. *Ergo, etc.*

³ Supr. f. 538.
II. k.
Másodsor.

Második része a bizonyoságnak nyilván kitettség az imént feljegyzett sz. Írásokból³, mellyek a penitentia-tartók bűne bocsánattyát *TALÁM*-mal ígéri; és a szent Pál szavaiból, ki mind a maga, mind a töb igazak üdvösségéről *TALÁM*-mal szóll: Én, úgymond, testemet vereséggel kékítem és szolgálat-alá fogom, *Ne*

⁴ 1. Cor. 9,
27.

*FORTE ipse reprobus efficiar*⁴, hogy *TALÁM* Istentül el ne vettessem. Másutt: Te fenn-állasz a hitben? Igen fenn ne eszeskedgyél; hanem

⁵ Rom. 11, 20.

fély, *ne FORTE nec tibi parcat*⁵, hogy né-*TALÁM* néked-is meg ne engedgyen. Ha oly bizonytal kel hinnünk igazulásunkat és üdvösségünket, mint a hit ágazatit: szinte mint nem mondhattuk, hogy *Talám* meghólt érettünk Christus, *Talám* feltámadunk: úgy nem szólhatunk *Talám*-mal üdvösségünkrül.

⁶ Supr. fol. 139.
et 625, 626.

II. A mit ember keresztyén hittel hiszen, abban oly bizonyos, hogy annál nagyobb bizonyosság nem lehet, mint eléb megbizonyítók⁶. Tehát ha keresztyén hittel kel igazulásunkat és üdvösségünket hinnünk, oly bizonyoson kel azt hinni, valamely bizonyos, hogy Isten hamissat nem mondhat. De kitettség a szent Írásból, hogy efféle nagy bizonyosság nem lehet bennünk igazulásunkról és üdvösségünkrül. *Ergo, etc.*

⁷ Rom. 11, 20.

⁸ Phil. 2, 12.

⁹ 1. Pet. 1, 17.

¹⁰ Psal. 2, 11.

Si certi sunt
de salute,
stulte Auditores
terrent Judicio
Dei, et timore
Inferni;
Supra, f. 240.

Második részét így bizonyítom: Azt parancsolja az Írás, hogy félve, rettegve keressük üdvösségünket: *Stas? Noli altum sapere; sed time, ne tibi non parcat*⁷. *Cum metu et tremore, vestram salutem operamini*⁸. *In timore, incolatus vestri tempore conversamini*⁹. *Servite Domino in timore; ne quando irascatur, et pereatis de via justa*¹⁰. Bolondság ott félni, a hol bizonyosok vagyunk,

¹¹ Vide supra,
fol. 531. II. k.

hogy lehetetlen, a mitül félünk: nem okosság azzal fenyegetni, a mit lehetetlennek ismérünk¹¹. Tehát szent Pál és szent Dávid nem

2. Concl. 1.

okossan rettegtetnek a veszedelemmel, ha bizonyosok vagyunk, hogy el nem veszhetünk.

III. Ha keresztyén hittel vallyuk magunkrúl, hogy üdvözülünk: tehát a kiben egyszer ez a hit vólt, el nem kárhozhatik, mivel hamis nem lehet, a mit keresztyén hittel vallunk¹. De a sz. Írásból világosan megbizonyítók², hogy sokan, a kik valaha igazak vóltak, végre elkárhoztak. A mi pedig egy emberen megtörtént, máson-is megeshetik. Néked sem adott Isten privilegiomot, mellyel, kivévén a töb emberek rendiből, bizonyossá tett vólna, hogy úgy nem járhat, mint egyebek jártak.

IV. A miről ember bizonyos, hogy megvayon, és külömben sem lehet: azt hiúságosan és csúfolva kérjük mástúl. Tehát ha bizonyosok vagyunk, hogy bűnünk megbocsáttatott³ és örök életre jutunk, hiúságosan és csúfolással kérjük ezt Istentúl.

Első részét bizonyságunknak Calvinus ilyen szókkal taníttya: *Frustra, et per ludibrium a DEO poscitur, quod domi apud nos est*⁴. Vallyon nem csúfság vagy bolondság vólna-e, ha ki most vagy úgy könyörgene, mint Moyses: *Mitte, quem missurus es*⁵; Úr Isten, küld-el a megígért Messiást? Vagy így imádkoznék: Úr Isten, ne vesd pokol kínnyára Christust? Illyen eszesen cselekeszünk mí, ha tudgyuk, hogy bűnünk meg vagyon bocsátva és pokolba nem mehetünk; és azon könyörgünk Istennek, hogy bűnünket megbocsássa és pokolra ne vessen.

V. Valamit Isten meg nem jelentett, azt nem hihettyük keresztyén hittel; mert a hit Isten szaván éppíttetik. De Isten te-róllad, én-róllam sohúlt azt meg nem jelentette, hogy igazak vagyunk és üdvözülünk. Tehát ezt keresztyén hittel nem hihettyük.

Második részét azzal bizonyítom: Mert sohúlt az Isten igéjében nem olvasom, hogy Luther, Calvinus, Beza üdvözül; olvasok közönséges ígéreteket; de ezek bizonyos conditiók- és okok-alatt adattak, a mint eléb hallók. Hogy pedig azokat a conditiókat, te vagy én, végig bétöltyük, sohúlt nem olvasom. Maga a ki üdvösségérül bizonyos, nem elég, hogy értse a közönséges ígéreteket, hanem azt-is tudni kel, hogy a mi az ő részérül kívántatik, abban fogyatkozás nincsen és ez-után sem lészen: az-az, hogy Isten törvénye-szerént úgy rendeli életét, a mint kel, és a jámborságban végig marad; mivel Isten azoknak igéri az igazságot és üdvösséget, a kik ezekben hívek találtatnak. Isteni jelentés-nélkül ezeket bizonyoson nem tudhatni.

¹ Vide supra, fol. 352, 568.

² Supr. f. 531. II. k.

³ Psal. 50, 13. Ne projecias me a facie tua: et spiritum, etc.

⁴ Calv. lib. 3. c. 20. n. 46.

⁵ Exo. 4, 13.

Vide supra. f. 138. et 260.

Supra, f. 537. II. k.

Sup. fo. 320,
321, 336. et c.

VI. Az új tanítók vallyák, hogy ha igazulásunkra és üdvösségünkre szükségesek a jó cselekedetek és Isten parancsolatinak megtartása: keresztyén hittel bizonyosok nem lehetünk igazulásunkról és üdvösségünkről; mivel assecuratoriánk nincs Istentől, hogy immár bétöltöttük és végig megtartyuk, a mit Isten tőlünk kíván. Bizonyos pedig, hogy az okossággal-élő ember igazulására és üdvösségére jó cselekedetet és parancsolatokhoz-való engedelmességet kíván Isten, a mint eléb megmutatók¹; és csak ama két mondásból-is kitettségük: *Apud DEUM, factores Legis justificabuntur*². *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*³. Ezt Calvinus sem tagadja; mert azt írja, hogy az igazulással együtt kel lenni a szent és tellyes életünkben-való tiszta életnek: *Neque a gratuita Justitiæ imputatione separatur REALIS vitæ sanctitas*⁴. *Pœnitentiæ fructus est, in TOTA vita sanctimonia, et puritas*⁵. *In Pœnitentiam TOTA vita incumbere, eam ad ultimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus*⁶.

Calv. l. 3. c.
3. n. 1.
⁵ Num. 16.
⁶ Num. 20.

Job 1, 8.

VII. Szent Jóbról olvassuk, hogy oly igaz, isten-félő, magát gonosztól tartóztató vólt, kihez hasonló nem találtatott e földön; maga-is azt mongya, hogy tellyes életérül őtet szíve nem vádollya⁷. Mindazáltal azt írja, hogy ha eggyügyű-is, meg nem ismerheti és nem tudhattya, ha hozzá-jő Isten vagy elmégyen tőlle: *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam*⁸. És azzal fejezibé: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*⁹.

Job 27, 6.
⁸ Job. 9, 11, 21.
⁹ v. 28.

VIII. A Bölcs szavai amazok: Vannak igazak és bölcsek, kiknek cselekedeti Isten kezében: mindazáltal nem tudgya ember, ha haragra-e méltó vagy szeretetre; hanem mindenek jövendőre tartatnak bizonytalanúl¹⁰. Ez oly világos mondás, hogy külömben ki nem feselhetnek belőlle az újítók, hanem a bötűnek sok rútváltoztatásával¹¹. Itt Salamon az igazakról szól, nem a nyilván gonoszakról, kik, tudgyuk, hogy gyűlölségre méltók. És nem csak azt mongya, hogy a jó és gonosz szerencse köz lévén a jóknak és gonoszaknak, ebből nem tudhattyuk, ha haragot érdemlünk-e vagy szeretetet: de azt-is mellé adgya, hogy mindenek jövendőre tartatnak elrejtve. Ugyan-ezent erőssíti, mikor azt írja, hogy senki magáról nem mondhattya, hogy tiszta: *Quis potest dicere, Munda est cor meum; purus sum a peccato*¹²? És mikor szent Dávid így szól: *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me*¹³.

¹⁰ Eccles. 9, 1.

¹¹ Vide supra, fo. 490. fin.

¹² Prov. 20, 9.

¹³ Psal. 18, 13.

Szent János-is erre néz, midőn így szól: *Nunc filii DEI sumus, et nondum apparuit, quid erimus*¹. Bezzeg megjelent volna, mik lészünk, ha Isten megjelentette volna, hogy üdvözülünk.

¹ 1. Ioan. 3, 2.
Vide August.
supra, fo. 259.
II. k. circ. fin.

No. 4. Az ellenkező bizonyságok megrontatnak.

I. Christus így szól: A ki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözül². Valamit kértök híven, megnyeritek³. De én megkeresztelkedtem; hiszek és kérem Istent, hogy üdvözítsen. Tehát üdvözülök.

² Mar. 16, 16.
³ Mat. 21, 22.

FELELET. Simon Magusról olvassuk⁴, hogy hitt, megkeresztelkedett és elveszett. Sz. Jakab azt írja, hogy sokan kérnek Istentől valamit és meg nem nyerik⁵. Azt mondom azért először: Hogy az eleven és szeretet-által munkálkodó hitrűl kel érteni a Christus szavát, és arról az imádságról, mely ebből a hitből származik. A szeretet pedig az Isten törvényének teljesítésével együtt jár, a mint az Isten igéjéből hallók⁶. Azért ha ilyen hitet bizonyosan ismérnek magokban az újítók, ám bár elhidgyék, hogy üdvözülnek. Másodszor: Efféle ígéretek bizonyos ok-alatt kel érteni, tudni illik, ha mí-is azokban meg nem fogyatkozunk, mellyeket Isten mí-tőlünk kíván⁷. Ha azért az újítók bizonyosan tudgyák, hogy sem most, sem ez-után fogyatkozás benne nem találattik azokban, a miket Isten ő-tőlök kíván, bizonyosok lehetnek üdvösségekről.

⁴ Act. 8, 13, 20.

⁵ Iacob. 4, 3.

⁶ Sup. fo. 526.
II. k. et seq.

⁷ Vide supra,
fo. 334, 517.
II. k.

II. Szent Pál bizonyosnak mongya, hogy ötet semmi el nem szakasztja Christustól⁸. Ismét szent Jánossal egyetemben azt írja, hogy a Szent Lélek tanu-bizonyságot téssen lelkünknek, hogy Isten fiai vagyunk⁹.

⁸ Rom. 8, 38.

⁹ Ibid. v. 16. 1.
Ioan. 5, 10, 11.

FELELET. Szent Pál a harmadik égbe ragadtatott és oly dolgokat hallott, mellyeket nem szabad kimondani. Azért ha ő bizonyossá tétetett üdvösségéről, nem következik, hogy az újítók ebben hasonlóak sz. Pálhoz. Tovább sz. Pálnál ama szó, *Certus sum*, oly bizonyos-lételt jegyez, mellyet emberi mód-szerént külső jelekből szoktunk venni, úgymint mikor a romabéliekről így szól: *Certus sum de vobis, quoniam pleni estis dilectione*¹⁰. A Szent Lélek tanu-bizonyságot téssen, hogy Isten fiai vagyunk; de conditioval, bizonyos ok-alatt, tudni illik, ha végig tekéletesen szolgálunk Istenünknek. Nem-is kétes a Szent Lélek bizonyosága; de igen kétes, ha a mí gyarlóságunk megfelel az Isten akarattjának.

¹⁰ Rom. 15, 14.

III. Szent János így szól: Tudgyuk, hogy a halálból kihozattunk; Istenben vagyunk, örök életre jutunk.

1. Ioan. 3, 14.
ca. 4, 13.
c. 5, 13, 9.

FELELET. Vagy arról a fiúi bátorságról szól sz. János, mellyet, mondám, hogy a jó lelki-isméret szerez a tekéletes emberekben, mellyet igazán nevezhetünk, *Moralis certitudo*-nak. Vagy nem szól az üdvösség megnyeréséről; hanem hogy a sacramentumok és egyéb isteni ajándékok-által, mellyek az Ecclesiában vannak, Istennek szenteltünk, melyre-nézve másutt az Írás szenteknek nevezi közönségesen a híveket. Vagy úgy kel érteni a sz. János mondását, mint a Christus Úrunkét, hogy a kik eleven hittel hisznek és végig megmaradnak, üdvözülnek.

IV. A Credóban hiszszük bűnünk bocsánattját és az örök életet.

Supra, fol.
696, 700.

FELELET. A mint eléb mondám, a Credóban vallást tészünk, hogy az Isten megbocsátja bűnét a megtérő embernek és örök életet ad híveinek. De hogy néked, vagy nékem, nevezet-szerént Isten megbocsátotta bűneinket, az bezzeg a Credóban nincsen. Úgy kel azért a Credót érteni a sz. Írás folyása- és a hitnek analogiája-szerént, hogy az igazán megtérő embernek Isten megbocsátja bűneit; és a ki végig igazán szolgál, annak örök életet ad. Azt mongyák az újítók, hogy ezt az ördög-is hiszi. Nagyot árt. Azt-is hiszi az ördög, hogy egy Isten vagyon és hogy Christus szent halálával az ördögöt meggyőzte. Mí tehát ezeket ne hidgyük-e, hogy az ördöggel ne láttassunk egy nyomban jární?

Iac. 2, 19.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

A jó cselekedetek érdeméről.

A szomszédok itt-is, mint egyéb vissza-vonyásokban, ütök vétik a dolgot; és vagy csak enyelegni és kötődni akarnak velünk, vagy nem értik, miről beszélnek. Mert az isteni böcsüllet buzgó óltalmazása és az emberi kevélység zabolázása színe-alatt az igazulásnak érdemes gyümölcsét ostromollyák; noha más-felől ugyan ezent állattják.

Calv. li. 3.
c. 15. nu. 2.
Vide supra,
fol. 228. n. 9.

Calvinus I. Az érdem nevét földig gyalázza: *Qui primus MERITI nomen operibus humanis aptavit, fidei sinceritati pessime consuluit. Quorsum, obsecro, opus fuit invebi nomen Meriti? Usi sunt passim vetusti Ecclesiae Scriptores: Utinam vocolæ unius abusu, erroris materiam non præbuissent.* II. Azt mongya, hogy

akár-mely szent ember cselekedete Isten-előtt merő rútság és halálra méltó vétek. Azért a mi jó cselekedetink érdemesek, de örök kárhozatot érdemlenek. Erre-néző szavait az újíto'knak ez-előtt béven előhozók¹. III. Azt v'itattya, hogy csak ott talál-tatik a keresztyéni igazság, a hol semmi érdemes cselekedetek nem talál-tatnak: *Tum fidei Justitiæ locus est, ubi Nulla sunt Opera, quibus debeat MERCES*². *Nulla est fidei Justitia, nisi ubi Nulla sunt Opera, quibus debeat MERCES*³. IV. Eszébe v'évé Calvinus, hogy igen megeresztette a ló száját és a sz. Írással nyilván ellenkezik: azért másutt világosan vissza-mongya szavát⁴ és a mennyei bódogságot *MERCES*-nek, jutalomnak nevezi: *MERCEDEM laborum, et certaminis Coronam, DEUS in cælo locat*⁵. Ismét: *MERCEDEM vitæ æternæ DEUS, Legis suæ observatoribus promisit*⁶. Itt sem állapotodik-meg; hanem azt írja, hogy a mit Isten ád a jó cselekedetért, nem érdemért adgya, hanem aján-dékon: *Placent DEO bona Opera, nec suis autoribus sunt infructuosa; quin amplissima DEI beneficia, REMUNERATIONIS loco referunt: non quia ita merentur, sed quia Divina benignitas, hoc illis ex seipsa PRETIUM statuit*⁷.

¹ Supra, fol. 324, 325.

² Calv. li. 3. c. 11. nu. 18.
³ num. 20.

⁴ Vide supra, fol. 702.

⁵ Calv. li. 3. c. 15. nu. 4.

⁶ Calvinus in Matt. 19, 17.

⁷ Calv. lib. 3. c. 15. n. 3.

Ezekből megtettszik, hogy Calvinus e dologban sok-képpen ellenkezik magával. De végre, a hol valóban megmongya tett-szését, noha a *MERITUM* szaván akadoz, a dolog székiben nem meszsze jár a Catholicusoktól.

A Lutheristák Concordiája sok helyen azt tanítja a jó cselekedetek érdemérül, a mit a romai Ecclesia, mint kitettszik tulajdon szavaiból, mellyeket ennek-előtte két helyen-is leírtunk⁸.

⁸ Verba habes supra, f. 574. et 613. n. 8.

2. A romai Ecclesia tanítása megmagyaráztatik.

Az emberek érdemérül tanításunkat négy pontban foglallyuk.

ELŐSZÖR: Azt taníttjuk, hogy senki az egy közben-járó CHRISTUS-kivül az igazulást, bűn-bocsánatot és örök kárhozattul szabadulást nem érdemelheti; hanem a tridentomi conciliom tanítása-szerént (mellyet ez-előtt szórul szóra előhozánk⁹), ingyen, ajándékon, Christus érdeméből adatik bűnünk bocsánattya, igazulásunk, kárhozattul szabadulásunk. Ezt az igazságot csak nem régen a szent Írás mondásával nyilván megbizonyítók¹⁰. Sőt hogy a bűn bocsánattya és az igazulást magunk érdemének nem tulajdonította a romai Ecclesia, az újíto'k szavából eléb feljegyzők¹¹;

⁹ Supra f. 572, 588. n. 16.

¹⁰ Vide supra, f. 501. II. k. et seq.

¹¹ Supr. f. 604. II. 3, 4.

noha mikor kedveknek tettszik, más külömbet kennek reánk, hogy inkább gyűlöltethessenek¹.

¹ Vide supra, f. 572, 604.

Azt-is álhatatosan hiszszük, hogy noha könyörgésével az igaz ember sok jót nyerhet Istentől egyebeknek: de nem vólt és nem lészen senki az egy közben-járó Christus-kivül, ki másnak méltán érdemelhetne vagy bűn-bocsánatot, vagy boldogságot. Ezt

² S. Tho. 1, 2. qu. 114, ar. 6.

taníttya sz. Tamás a theologusokkal². A régi szentek ezent jelentik, midőn azt írják, hogy Christus sem válthatott vólna meg, ha

³ Supr. f. 504.

Isten nem lett vólna³. Erre nézett sz. Pál, mikor azt mondotta,

II. k.

⁴ Gal. 6, 5.

hogy Isten-előtt ki-ki maga munkája hasznát vészi⁴: *Referet*

⁵ 2. Cor. 5, 10

*unusquisque PROPRIA corporis, prout gessit*⁵. Ha másnak érdemel-

hetne valaki, nem csak tulajdon cselekedetünk-szerént, hanem egyebek érdeme-szerént-is fizetnének. A hiten fondáltatott okosság-is erre mutat. Mert a mely cselekedetnek egyszer elégséges jutalmát adgyák, azzal ember másnak külömb fizetést nem érdemel. Megjelentette pedig Isten, hogy kinek-kinek megfizet maga cselekedeti-szerént. Tehát másra semmit méltán nem deputálhat

Ieron. in c. 25. Matt.

ember maga érdeméből. Azért mikor sz. Jeronimus magyarázza az okos szűzek mondását: *Talám nem elég magunknak és ti-néktek*, imígyen szóll: *Unusquisque enim pro Operibus suis Mercedem recipiet. Neque possunt in die Judicii aliorum virtutes aliorum vitia sublevare*. Mikor azért a régi Doctorok írásiban, vagy

Aug. tom. 4. quæst. 149. in

Exod.

Ibidem, de Cura p. mortuis, c. 5.

Lib. 20. cont.

Faust. c. 21.

Ambr. to. 5.

II. 5. in ca. 7.

Luc.

az Anyaszentegyház könyörgésiben olvassuk, hogy a szent ember érdemeért Isten kegyelmes egyebekhez: úgy nevezik ezt érdemnek, mint valamely nyomorúlt küldusrúl szoktuk mondani, hogy megérdemli az alamisnát, az-az, illendő és képes*, hogy adgyanak néki. Illendő ugyan-is az Isten kegyelmességéhez, hogy miképpen Sodomát tíz igazért megtartotta vólna, és az ina-szakadott embert azok hitiért, a kik vitték, meggyógyítá; vagy miképpen az Abraham és Dávid maradékával sok jót cselekedett attyok szolgálattyaért, *Genesis 26, 5. Exod. 32, 13. 3. Reg. 15, 4. 5*: úgy most is, kedves szolgálaira nézvén, egyebekkel jót tégyen; noha nem tartozik véllé, és az egyszer megfizetett munka sem méltó újob bérré.

MÁSODSZOR: Azt vallyuk, hogy semmi cselekedetünknek érdeme

⁶ S. Thom. 1. 2. qu. 117. ar. 2.

nincs Isten-előtt, ha magunk Isten kedvében nem vagyunk⁶, ha Christusba nem óltattunk, ha az ő malasztyából nem származik fáratságunk. Ezt Christus szép hasonlatossággal adgya előnkbe:

* Képes = méltó, méltányos.

Én vagyok, úgy-mond, a szőlő-tő; tí pedig szőlő-veszszők vadtok¹. ¹ Ioan. 15, 5.
 A veszsző nem gyümölcsözik, ha a szőlő-tőn nem marad²: úgy ² Vide Ezech.
 tí sem gyümölcsöztök, ha én-bennem nem maradtok. Mely mon- ^{15, 2.}
 dásból a tridentomi győlekezet eme szép tanítást vészi: *Christus*
JESUS, tamquam Caput in membra, et tamquam Vitis in palmites, ^{Trident. Sess.}
in ipsos Justificatos, jugiter virtutem influit: quæ virtus, bona eorum ^{6. c. 16.}
Opera semper antecedit, et comitatur, et subsequitur; et sine qua,
nullo pacto DEO grata, et meritoria esse possunt. Szent Pál ezen
 dolgot az eltörött ágatskának hasonlatosságával erőssíti³, mely ha ³ Rom 11, 17.
 bé nem óltatik a tős-gyökeres fába és annak kövérségével nem
 élesztetik, elszárad gyümölcstelenül. Ezt erőssíti szent Pál, midőn ^{1. Cor. 13, 3.}
 azt írja, hogy ha szeretet nincs benne, semmit nem használ, bár
 minden jószágát szegények-közzé oszsa-is. Nem tagadgya szent
 Pál, a mit eléb a Cornelius és Nabuchodonozor példajából muta-
 tánk⁴, tudni illik, hogy a ki bűnben vagyon, adakozás-által Isten ⁴ Supr. fo. 512.
 kegyelmességéhez készítetik: hanem azért nevezi haszontalannak ^{Respons. 1.}
 a szeretet-nélkül-való adakozást, mert ha Isten szerelmében nincs,
 a ki adakozik, a bődogságban jutalma és bére nincsen sáfárkodá-
 sának. Más helyen azt mongya szent Pál, hogy ha Isten fiai
 vagyunk, örökösi-is vagyunk; de úgy, hogy ha véle együtt
 túrunk⁵; mert a világi szenvedések nem méltók a következő ⁵ Rom. 8, 18.
 dücsösségre; mivel kevés és szempillantásig-való a szenvedés;
 nagy és örökké-való a dücsösség⁶. Ebből kitettség, hogy magán ⁶ 2. Cor. 4, 17.
 a világi szenvedésben nincs elegendő méltóság a bődogságra. De
 minek-utánna Christusba óltatunk, nem csak magunk emeltetünk
 oly állapotra, hogy meny-országba méltókká leszünk, *Digni Regno*
*DEI*⁷: hanem a mí cselekedetünk-is méltóságot és érdemre-való ⁷ 2. Thess. 1, 5.
 elégséget vészen Christus-által. Azért Isten az ötet-szeretők szen- ^{Luc. 20, 35.}
 vedésinek ígérte az élet coronáját⁸. Mely dologról szent Ágostont ^{Apoc. 3, 4.}
 hallyad: *Nullane igitur sunt Merita justorum? Sunt plane, quia* ⁸ Iac. 1, 12. c.
justi sunt: sed ut justi fierent, merita non fuerunt. Ebből kitett- ^{2, 5.}
 szik, hogy ha érdemeseknek vallyuk-is az igazak cselekedetit, azzal ^{Aug. epi. 105.}
 a Christus érdemét nem kissebbítjük, sőt magasztallyuk. Mert ^{sub init.}
 abból tettség-meg az igaz szőlő-tőnek ereje, hogy a veszszőket
 nyersen tartya és éltető nedvességgel úgy táplállya, hogy gyümöl-
 csözzenek, *Fructificent DEO.*

HARMADSZOR: Azt mongyuk, hogy semmi cselekedettel senki
 Istent adóssá nem teheti, hogy tartozzék fizetni néki: hanem-ha
 jó kedvéből és merő kegyelmességéből megszegődik Isten, és jutal-

Rom. 7. 4.
 Eccli. 1, 10.

mat ígér fáradságának; mert bezzeg így adóssá teszi magát Isten fogadásának igazságával.

Első része abból kitettség: Mert valami jó vagyon emberben, mind Istentől vagyon, Istené és Istennek tartozik véle. Az Isten pedig embertől semmi hasznot nem vészen, mellyért vagy hálaadással vagy bérrel tartoznék; mert minnyájan azt mondhattuk

¹ Luc. 17, 10. akár-minémű munkánk-után: *Servi inutilis sumus*¹, Haszontalan szolgák vagyunk, és semmit Isten nem vészen tőlünk: *Si juste*

² Job. 35, 7. *egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipit*²?

Második részét sz. Pál taníttya, azt írván, hogy nem hamis

³ Heb. 6, 10. az Isten, hogy elfejetkezzék munkánkról³; és nem hazudhat, hogy

⁴ v. 18. ígéretit bé ne töltsé⁴. Christus-is azt mongya, hogy a szőlő-mun-

⁵ Luc. 6, 38. kásokkal megszegődik Isten, *Conventione facta*⁵.

Matt 20, 2.

Ezen az Isten szegődésén és jutalom ígéretin fondáltatik a mi érdemünk; mert a hol érdem vagyon, ott adósság vagyon, úgy, hogy a kitűl érdemlünk, az köteles a jutalom fizetésére. Ezt szent Pál és sz. Ágoston ilyen szókkal taníttják: *Merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*⁶. *Meritis, tamquam*

⁷ Aug. 1.2. cont. *ex debito, Merces convenit*⁷; a kinek érdemért fizetnek, nem ingyen,

duas Epi. Pe-
lag. c. 8.

hanem adósságból adnak bért. Ezent taníttya az okosság-is. Mert a mit szegődés-nélkül jó akaratunkból adunk, azt ingyen adgyuk:

de a kivel megszegődünk bizonyos munkáért, annak bezzeg adósok vagyunk. Mivel azért sem adósságba, sem kötelességbe nem eshetik különben Isten, hanem csak maga saját ígéretivel: következik, hogy embernek érdeme nem lehet különben Istennél, hanem-ha maga kedves jó akarattából arra köti igaz ígéretivel magát, hogy jutalommal megelégti és fizeti az ember munkálkodását. Mely dolgot sz. Ágoston ilyen szókkal tanít: *Donator est indulgentiæ; Debitor coronæ. Unde debitor? Accepit aliquid? Cui debet aliquid DEUS? Ecce videmus, quia tenet eum Debitorem Paulus? Reddet mihi justus Judex. Quid tibi reddet, nisi quod tibi debet? Unde tibi debet? quid ei dedisti? quis prior dedit illi, et retribuet ei? Debitorem Dominus ipse se fecit: non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, Redde quod accepisti: sed, Redde quod*

⁸ Aug. tom. 8. in Psa. 83. sub *promisisti*⁸. *Debitor factus est nobis; non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Illo ergo modo possumus exigere,*

⁹ To. 10. Ser- *ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc tu fecisti, qui laborantes juvisti*⁹.

mone 16. de
Verb. Apost.
initio.

NEGYESZSER és utólszor: Azt hiszszük, hogy az igazult és

Isten kedvében ingyen fogadtatott ember a Christus érdemből származott jó cselekedetekkel, a megígért mennyei koronát és igazulásának öregbülését érdemli. Azért a mennyei dücsösség nem csak úgy adatik az istenes embernek, mint fiúi örökség; hanem úgy-is, mint jó bajnak és pallya-futó bére és jutalma. Ezt minek-előtte megbizonyíttuk, jusson eszünkbe, a mit sz. Pál mond, hogy mihent Isten valakit kedvébe fogad és fiává választ, annak mingyárt közü és igazsága vagyon, mint atyai örökséghez, a bődogsághoz. És miképpen a keresztség-után meghólt kisedek érdem nélkül üdvözülnek: azon-képpen, ha mingyárt halála történik az öreg embernek, mihent megigazul, bár semmit érdemest ne cselekednék-is, meny-országba jutna. De mindazáltal, ha mi jót cselekeszik az igazulás-után, azt Isten fogadása-szerént megfizeti.

Rom. 8, 17.

Gal. 4, 7.

1. Pet. 1, 3.

3. A jó cselekedetek érdeme megbizonyíttatik.

ELŐSZÖR azért, hogy az igaz ember jó cselekedetivel érdemli a mennyei bődogságot, így bizonyíttuk:

I. A szent Írás sokszor mongya, hogy a más világon azt arattuk, a mit most vetünk, és kinek-kinek maga cselekedeti mértéke-szerint jóval vagy gonoszszal fizetnek: *Tu reddes unicuique juxta Opera sua*¹. *Filius hominis venturus est in gloria Patris: tunc reddet unicuique secundum Opera*². *Unusquisque Propriam mercedem accipit, secundum suum laborem*³ *Quæ seminaverit homo, hæc metet. Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus*⁴. *Ecce venio: merces mea mecum est, reddere unicuique secundum Opera sua*⁵. Ha a bődogság megnyerésében semmi tekintet nem vólna a jó cselekedetre, nem látom, miért kel cselekedethez mérni a fizetést. Hogy azért munkánk-szerént lehessen a fizetés, mint a gonosz cselekedettel a pokolt érdemlik a veszendők, úgy a jó cselekedetek érdemesek a bődogság megnyerésében. Azért biztattya szent Pál a híveket, hogy bévelkedgyenek minden jóban, mert nem léssen haszontalan munkájok: *Abundantes in omni opere Domini semper; scientes, quod labor vester non est inanis in Domino*: hanem dücsösséget szereznek; *Momentaneum tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus OPERATUR in nobis*⁶. A dücsösségben-való külömbség-is egyébünnen nem származik⁷, hanem abból, hogy a ki szükön vét, keveset arat⁸.

¹ Psal. 61, 13.² Matt. 16, 27.

Rom. 2, 6.

³ 1. Cor. 3, 8.⁴ Gal. 6, 8.⁵ Apoc. 22, 12.⁶ 2. Cor. 4,

17.

⁷ 1. Cor. 15,

41.

⁸ 2. Cor. 9, 6.

II. Az áítatos kegyességnek mind itt, mind a más világon

igéreti vagyon: *Pietas ad omnia utilis, promissionem habens vitæ*

- ¹ Tim. 4, 8. *quæ nunc est, et futuræ*¹. És nem csak azt olvassuk, hogy usorára ad Istennek, a ki adakozik, *Prov. 19, 17*: hanem azt-is írja sz. Pál, hogy az Istent irgalmassággal érdemellyük magunknak, ² Heb. 13, 16. *Talibus enim hostiis promeretur DEUS*²; és az irgalmasság helyt szerez mindennek érdeme-szerént: *Misericordia facit locum unicuique, secundum meritum operum suorum*³.

- ³ Eccli. 16, 15.
Corruptum non esse locum, Vide Bellarmin. tom. 1. de Scriptura.
⁴ 2. Tim. 4, 8.
⁵ Iac. 1, 12.

III. A sz. Írás bajnokoknak és pállya-futóknak nevez minket; a dücsösséget pedig igaz bírótól igazság-szerént adatott koronának: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi: reposita est mihi Corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die justus Judex*⁴. *Beatus vir qui suffert tentationem; accipiet Coronam vitæ*⁵. És azzal biztat szent Pál, hogy az Isten nem hamis, hogy elfeletkezzék munkánkrúl: *Non enim injustus DEUS, ut obliviscatur Operis vestri*⁶. Ha érdem-nélkül adatnék a dücsösség, az Isten igazsága nem fénylenék a fizetésben; hamissat sem tenne, ha minden cselekedetünk-rúl elfeletkezzév, azokra semmit nem adna.

- IV. Az örök élet a szent Írásban sok helyen bérnek és jutalomnak neveztetik: *Voca Operarios, redde illis Mercedem*⁷. *Qui potum dederit calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam*⁸. *Gaudete, et exultate, quoniam Merces vestra copiosa est in cælo*⁹. *2. Par. 15, Confortamini: erit merces Operi vestro*¹⁰. *Justi in perpetuum vivent. et apud Dominum merces eorum*¹¹. Ha ingyen és érdem-nélkül adatik a meny-ország, mint az igazulás: szinte mint a bűnnek bocsánattyát és az igazulást nem mondhattuk *Merces*-nek, cselekedetünk bérének és jutalmának: azon-képpen a bődogságot sem nevezhetnők jutalomnak; mert a sz. Pál mondása-szerént a jutalom nem ajándék, hanem adósság, és tartozásból fizettetik. Ha azért az érdem neve sohúlt a szent Írásban nem találtatnék-is (ki úgy nincs, mint eléb hallók:) elég, ha az ő correlativumja, a jutalom és bér ott vagy; mert, *Unum Correlativum, infert alterum*.

- V. Itélet napján okát adgya CHRISTUS a gonoszak kárhozattyának és a hívek üdvösségének: *Jöjjetek én Atyámnak áldottai; mert* ¹² Matt. 25, 34. *éheztem, és ennem adtatok*¹². Ezekből a szókból kilopá Calvinus ¹³ Calv. li. 3. amaz igét, *Enim*¹³; maga annak ott kel maradni Calvinus akaratya-ellen-is; mert Christus mondotta. Itt azért Christus úgy adgya okát az üdvözültek bődogságának, mint a kárhozottak veszedelmének, midőn azt mongya: *Eredgyetek átkozottak az örök tűzre;*

mert éheztem, és nem adtatok ennem. Tehát ha a gonosz cselekedetek érdemlik a kárhozatot, az üdvösség-szerző cselekedetek érdemlik a boldogságot; mert egyéb-képpen nem lehetnének okai üdvösségünknek: *Sicut merito Peccati, tamquam stipendium redditur Mors: ita merito Justitiæ, tamquam stipendium Vita æterna*^{1.} ^{1 Aug. ep. 165. ad Sixtum.} Annak-okáért maradgyunk a sz. Pál mondása-mellett, hogy a mi munkánknak fizetése a mennyei örökség lészen: *Ex animo operamini, scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis*^{2.} ^{2 Coloss. 3, 23.} Mert miképpen Christus örököse volt a boldogságnak, de halálával kellett nyerni az ő teste dücsösségét^{3.}: azon-képpen rendelte, ^{3 Supr. f. 673.} hogy mí-is az ő ábrázattyához hasonlók légyünk, és a dücsöséget fáratsággal nyerjük^{4.} ^{4 Rom. 8, 29.}

MÁSODSZOR: Hogy az igazság öregbülését cselekedettel nyerjük^{5.} ^{5 Augeri Iustitian, ostendica. 3, 1. fol. 936.} abból kitettség; mert a sz. Írás oly módon ínti az igazakat az igazság öregbülésére, hogy megismértesse módgyát-is ennek a nevedésnek; mivel jó cselekedetek-által jelenti, hogy ezt kel szerezni: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et sanguinis, perficientes Sanctificationem*^{6.} A Bölcs pedig azzal biztat, hogy ^{6 2. Cor. 7, 1.} mind holtig nevedgyünk az igazságban, mert az Úrtól adatott jutalom megmarad: *Ne verearis usque ad mortem justificari, quoniam Merces DEI manet in æternum*^{7.} ^{7 Eccli. 18, 22.} Sokan erre magyarázzák a szent Jakab mondását, hogy Ábrahám és egyebek cselekedetekből igazultak^{8.} Mert jóllehet ezt az igazuláshoz-való készületről érthetni: de bötü-szerént az igazulás nevedésérül-is igazán magyarázhattyuk. ^{8 Iac. 2, 21, 24.}

4. Az ellenkezők bizonyági elrontatnak.

Ez-előtt feljegyzők, hogy az Ariánusok ugyan-azon bizonyosságokkal erőssítik, hogy Christus semmit nekünk nem érdemlett, mellyekkel a töb újítók álatyák, hogy az igaz ember semmit nem érdemel Istentül. ^{Supr. f. 674, 675.}

I. ELLEN-VETÉS. A szent Írás a boldogságot Isten kegyelmének és irgalmának nevezi: *Gratia DEI, vita æterna, Beati misericordes, quoniam misericordiam consequuntur.* ^{Rom. 6, 23, Matt. 5, 7.}

FELELET. Isten ajándékából vagy a mi érdemes cselekedetünk. Mert gratiából, kegyelmes jó akaratból ígért jutalmat cselekedetünknek; gratiából lett, hogy Isten kedvébe fogadtattunk; gratiából vagy, hogy jót cselekedünk. E nélkül a három rend-

béli gratia-, kegyelem- és irgalmasság-nélkül semmi érdemünk nem lehet Isten-előtt. Mivel azért Isten kegyelméből vagyunk a mi érdemünk, méltán érdemünk jutalma-is Isten kegyelmének nevezetetik, a mint sz. Ágoston szavaiból ez-előtt hallók. Azért a mi dolgunk úgy vagyunk, mint mikor a kenyér-sütő egy garast ad Isten nevében a küldősnek, és a garason czipót vészen a küldős azon sütőtűl; noha a czipót pénzen vészi, de mivel a pénz irgalmasságból adatott néki, igazán mondhattuk, hogy a kenyeret irgalmasságból vette. Ezt szent Ágoston ilyen szókkal adgya elénkbe: *Quum DEUS coronat Merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua.*

Supr. f. 259.
II. k.

Aug. ep. 105.
ad Sixtum.

II. A mennyei bődögság fiúi örökség, *Rom. 8, 17. Jacob. 2, 5.* Tehát nem érdemmel nyeretik.

FELELET. Nem csak fiúi örökség, hanem jutalom-is a mennyország. Azért sz. Pál megmagyarázza, minémű örökség a mennyei bődögság; tudni illik oly, melyhez az okossággal-élő és munkálkodó fiak munkával jutnak: *Quodcumque facitis, ex animo operamini; scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis.* Miképpen azért Christus, noha természet-szerént-való fia és örököse vólt Istennek; mindazáltal munkával és szenvedéssel jutott teste dűcsösségéhez; *Humiliavit semetipsum; propter quod et DEUS exaltavit illum:* azon-képpen mi, csak fogadott fia lévén Istennek, munkával juthatunk örökségünkhöz.

Coloss. 3, 23.

Philip. 2, 8.

Rom. 8, 18.

III. Szent Pál szava, hogy nem méltók e világi szenvedések az örök bődögságra.

FELELET. Másutt a sz. Írás azt mongya, hogy méltók vagyunk az Isten országára; *Sap. 3, 5. 2. Thessal. 1, 5. Apoc. 3, 4. Lucæ 20, 35.* Mivel azért a sz. Írás magával nem ellenkezik: úgy kel a sz. Pál szavát magyarázni, a mint eléb hallók; tudni illik, hogy ha a mi cselekedetünket magán, Isten igéreti-, malasztya- és magunk fiúi méltóságra-való emelése-nélkül szemléllyük, bezzeg nem méltók az örök életre.

IV. A Christus érdemének kissebbítése és gyalázattya következik a mi érdemünk állatásából. Mert ezzel alattomban azt vítattuk, hogy a Christus érdeme elégséges nem vólt; mivel, ha elégséges vólna, miért kellene azt fóltozni magunk cselekedetivel?

FELELET. Erre a Calvinus szavaival felelek. Azt veté magellen Calvinus: hogy ha Christus nekünk érdemlett, az Isten irgalmassága és ingyen-való ajándékozása meghomályosíttatik.

Erre így felel: *Inscite opponitur Christi meritum misericordiae DEI. Quæ subalterna sunt, non pugnant: ideo nihil obstat, quo minus gratuita sit hominum Justificatio, ex mera DEI misericordia, et simul interveniat Christi meritum, quod DEI misericordiae subjicitur.* Calv. II. 2. c. 17. nu. 1. Én-is azért azt mondom, hogy a Christus érdemével nem ellenkezik a mi érdemünk; mert ez amabból árad. És valaminthogy a szőlő-tőt nem gyalázza, hanem böcsülletessé teszi a gyümölcsöző veszső: úgy a Christus érdemét magasztalja, hogy annak erejéből az erőtlen veszső gyümölcsözik. Elégséges azért a Christus érdeme, mert ebből ered a mi érdemünk.

TIZENHARMADIK KÖNYV.

A dücsőült szentek tiszteletiről és segítségül-hívásáról.

Gyarmati Miklósnak a szentek tisztességében practikáló írását ostromozván, egész könyvel óltalmaztam a dücsösségben uralkodó szentek tiszteletit. Azért bévséges tanuságért az elébbi írásomra igazítván a keresztyén olvasót, itt rövideden sommában foglalom a mí vallásunk velejét és erősségit.

Minek-előtte tovább lépünk, tudósítom a keresztyén olvasót, hogy 1622. esztendőben egy magyar írásotskát nyomtatának Bártfán a Kalauznak Tizen-harmadik Könyve-ellen, melynek előljáró levelében azt olvasom, hogy: *A magyar-országban-lévő Tanítók, a Kalauzt feleletre elosztották; és a Szentek segítségérül-való feleletet, Ungvár-megyére rendelték.* Ebben az írásban paraszt szitkoknál, hiuságos nyelveskedéseknél, tudatlan habozásoknál egyéb semmi nincsen: úgy, hogy olvasást sem érdemel, nem hogy feleletet. De, *Sapientibus et insipientibus debitor sum,* az országos czimborával íratott felelet fogásit, a hol szükséges, igazsággal meggyőzőm; noha nevezet-szerént mindenütt nem említem az *Ungvári* írást. [7]

In Epist.
Dedicatoria.

Rom. 1, 14.

ELSŐ RÉSZE.

Az újítók tanítása a dücsösséges szentekről.

I. Azt vitattyák az új tanítók, hogy a szentek lelkei itéletig mennyei dücsösségbe nem mennek; hanem annak reménségében várakoznak. Erre-néző szavait Calvinusnak ez-előtt feljegyzők¹ és az Isten igéjéből meggyőzők. Azért maga Calvinus másszor külömbet tanít²; és nevezet-szerént az ó testamentombéli szentekről azt írta, hogy még a törvény-alatt mennyei boldogságban vóltak³. Hol légyenek pedig a szentek lelkei itéletig, azt írja Calvinus, hogy bolondság arrúl tudakozni⁴. Luther sem meszsze

¹ Supr. f. 699.

² Supr. f. 700.

³ Supr. fol.
681. fin.

⁴ Supr. f. 699.

Supr. f. 687. jár Calvinustúl, a mint hallók¹, és a tizen-negyedik könyvből bévebben megértyük.

II. Noha bátran nem meri állatni, de gyanusággal azt mongya Calv. I. 3. c. Calvinus, hogy a szentek semmi közöket nem átták mí-hozzánk: 20. nu. 24. *Nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet CONIECTURA.* Csak conjecturával állattya tanítását ellenünk, noha mí-töllünk mindenben világos írást kíván. Másutt ez-ellen azt írja, hogy a dücsőült szentekkel eggye- Calv. II. 3. c. súlnünk kel, ha Christus tagjai akarunk lenni: *Apostolus tradit,* 25. n. 6. cap. *nos sociari sanctis Patribus, qui etiam Mortui, eandem pietatem* 20. n. 24. *nobiscum colunt; ut non possimus esse Christi membra, nisi cum* 2 Supr. fo. 391. *ipsis coalescamus.* Bezátúl-is eléb hallók², hogy a szentek lelkei 3 Beza, in 1. szorgalmatosok a mí üdvösségünkről: *Beatorum spiritus, fatemur,* Ioan. 2, 1. Et *de laborantium fratrum salute, suo, nobis incomperato modo, esse* Epist. 83. The- *sollicitos*³. olog.

III. Mivel szent Pál írja, hogy dücsösség és tisztesség illeti 1 Rom. 2, 10. azokat, a kik jót cselekesznek⁴; és Úrunk-is azt mongya, hogy a 5 Ioan. 12, 26. ki néki szolgál, *Honorificabit eum Pater*⁵: az ellenkezők szóval vallyák, hogy a szenteket méltó tisztelni, felőlök böcsüllettel szólnani, istenes-vóltokat dicsérni és követni; mivel Isten ő-vélek dücsösségét, erejét, igazságát közli: sőt a mint Calvinus szól, *Quod* 6 Calv. II. 3. *præstantius, quodammodo in UNUM cum ipsis coalescit*⁶. Más-felől ca. 25. n. 10. rútt gyalázatokkal illetik az Isten szolgait: Böldög Aszszonyt sok 7 Supr. fo. 681. dolgokban kárhoztattya Calvinus, mint eléb hallók⁷; szent Jánost 8 Supr. fo. 528. bálványozónak⁸, sz. Márkot apostatának, sz. Pétert, sz. Pált tévelygőknek nevezi. Az apostolok-után-való Doctorokat: Ignatiust, Gre- 9 Supr. fo. 538. goriust, Jeronimust rúttúl kisebbíti⁹; a régi Atyákat mind tévelygésekbe keveri¹⁰. A mely szenteket a Catholicusok segítségül híj- 10 Supr. fo. 226. nak, azok Calvinusnak, *Colluvies*¹¹, *Larvæ*¹², *Umbræ*¹³, *Sanctuli*¹⁴; 11 Calv. II. 3. c. 20. n. 25. moslékok, vázok, árnyékok, szentetskék. Ha ezek tiszteletes bö- 12 num. 27. Vide csülletek a Calvinistáknál, magoknak tartásuk tisztességöket. Luther 13 num. 24. sem külömben tiszteli a szenteket, a mint eléb hallók¹⁵. 14 Lib. 4. ca. 10. nu. 10.

IV. Nem csak a Lutheristák¹⁶, de Calvinus-is azt taníttya, 15 Supr. fo. 524, hogy a szentek imádkoznak közönségesen az élőkért: *Eorum* 535, 612. *charitatem, in Communione Corporis Christi non dubium est conti-* 16 Supr. f. 444. *neri. Jam vero, tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam;* nu. 3. *non tamen idcirco a sua quiete discedunt*¹⁷. Másutt azt víttattya 17 Calv. II. 3. ca. 20. n. 24. Calvinus, hogy az itéletig nincs a szentekben szeretet, hanem az- 18 Verba habes, után léssen; és hogy semmi közök nincs nekik mí-hozzánk¹⁸. sup. f. 46. II. k.

Luther-is azt beszéli, hogy a szentek itéletig olyanok, mint a holt test, mely semmit nem tud¹. És így Calvinus szeretettül, ¹Supr. f. 687. Luther értelemtől megfosztya a szenteket, hogy érettünk ne imádkozhassanak.

V. Azt írja Calvinus, hogy földig-érő fülöknek kel lenni a szenteknek, ha hallják a mí szavainkat: *Quis eousque longas illis esse aures revelavit, quæ ad voces nostras porrigantur?* ^{Calv. I. 3. c. 20. nu. 24.} Másutt ezt megfejtí, azt írván, hogy a szent István szemeinek oly erőt adott Isten, mely az egeket általhatná: *Servi sui oculis perspicaciam dare potuit, quæ cælos penetraret.* ^{Lib. 4. ca. 17. nu. 26.} Ha a halandó ember szeme az egeken által-látott: vallyon miért nem érhet a dicsóúlt lelkek értelme e földre?

VI. Azt vítattyák, hogy ha a szentek e világi dolgokra vigyáznának, tétovázás- és elme-háborodás-nélkül az nem lehetne: *Nequaquam probabile est, particularibus votis huc illuc circumferri.* ^{Calv. I. 3. c. 20. nu. 24.} Maga, a mint hallád, Calvinus írja, hogy, *Pro nobis orant, nec idcirco a sua quiete discedunt*². Mely dologrúl Beza így szóll: *Si quiete cælesti frui, et humana curare, inter se pugnant: nec DEUS, nec Angeli, nec CHRISTUS ipse, censendi sunt humana curare*³. ²Calv. II. 3. c. 20. n. 24. ³Beza, epi. 83. Theolog.

VII. Azt írja Calvinus, hogy a Christus kegyelmességének kissebsége a szentekhez-való esedezés: *Qui Sanctorum intercessione oblectantur, anxietate laborant; perinde ac si Christus deficeret, aut nimium severus esset.* Ezt maga megczáfollja Calvinus, midőn az élő emberek egy-másért-való könyörgését ilyen-képpen menti: *Suæ Sanctis intercessionibus relinquuntur; sed tales, quæ ab unica illa dependeant, tantum abest ut delibent ex ea quidpiam*⁴. ⁴Ibi. nu. 19.

VIII. Noha ez-előtt Luthertől hallók, hogy ő nem tiltya a szentek segítségül-hívását⁵: de az új tanítók közönségesen gyálázzák, kárhoztattyák, bálványozásnak mongyák a bóldog szentek segítségül-hívását. ⁵Supr. fo. 387.

MÁSODIK RÉSZE.

A romai győlekezet vallása e dologban.

1. Hamis költésekkel terhelik az újítók a romai győlekezetet.

Nem új dolog, hogy az Ecclesia vallását és tanítását hamis vádolásokkal és káromlásokkal terheltek az ellenkezők. Manichæus azt kiáltotta, hogy a martirokat Isten-gyanánt tisztelik a hívek⁶. ⁶Aug. supra, fo. 351, 415.

Vigilantius azt mondotta, hogy a szentek tetemi tiszteletiben pogány szokásokat vett-bé az Ecclesia¹. A sidók és pogányok azért nem akarták a Policarpus testét keresztyének kezébe adni, hogy ezt Christus-helyett ne imádnák². A mostani tévelygők-is sok eféle kábaságokkal terhelik az Ecclesiát, mellyeket hazugok költöttek és a ravaszok beszélnek.

I. Azt írják, hogy senki a régiek-közzül szent Gergely-előtt nem hitta segítségül a szenteket. Mely mondás hamisságát ez-előtt hallók, majd bévebben megmutattuk.

II. Azt mongya Calvinus, hogy a Catholicusok litaniája, hymnussa, prosaja csak nem-is említi Christust. Ennek a czégeries hazugságnak hamissítására csak szem kel, mellyel a litaniákat és hymnusokat valaki megtekintse.

III. Azt beszélnek, hogy mí sokkal nagyobb véteknek mongyuk, ha ki egy szentetske napján tisztességes munkát téssen, hogy-sem akárminémű rüt vétket mívellyen: *Immenso apud eos sceleratius est, manum, die Sanctulis nescio quibus consecrato, admovisse honesto operi, quam pessimis facinoribus membra omnia exercuisse.*

IV. Azt fogják reánk, hogy mí a szenteknek isteni tiszteletet adunk. Ezt az ungvár-megyei rosz írás számtalanszor forgattya. Calvinus pedig így szól: *Martyribus divinos cultus assignant³. Aliquot retro sæculis, Sancti in DEI societatem evecti sunt, ut PRO ILLO colerentur, et invocarentur⁴. In DEI locum Sanctos in juramentis substituunt, sic divinitatis gloriam ad eos traducunt⁵. Quæ solius Dei sunt et Christi, Angelis deferunt⁶.* Ugyan-ezent hallók eléb a Lutheristáktúl⁷. Ez-is hamis káromlás, mint majd meghallyuk; mert mí Istennek adgyuk a mi Istené; e mellett a szenteknek-is megadgyuk, a mi hozzájok illik. De mit csudallyuk, ha minket így vádol Calvinus, ki sz. János evangelistát hasonló vádolással bálványozóvá tette⁸.

V. Eszébe vévé Calvinus, mely nyilván hamis, hogy mí a szenteket Isten-helyett tisztelnők: azért vissza-mongya szavát és azt írja, hogy Istennek felsőbb helyét megtartjuk; de ő-utánna aprób istenkéket rendelünk, mint a régi pogányok: *Neque enim ad alienos Deos sic desciscunt, ut videantur summum DEUM deserere, vel in aliorum ordinem redigere; sed, cum supremum locum illi concedunt, turbam minorum Deorum circumdant, inter quos officia partiuntur.* És hosszsú panaszszal számlállya⁹, mint osztjuk a tiszteket a szentek-között; mint rendelünk várasónként, falunként

¹ Jerony. supr. fo. 352.

² Euseb. li. 4. ca. 15.

Supr. f. 610. nu. 6.

Calv. li. 3. c. 20. n. 21. Supr. fol. 356.

Calv. li. 4. ca. 10. n. 10.

³ Calv. Matt. 23, 29. Supr. fol. 356.

⁴ Calv. li. 1. c. 12. n. 1.

⁵ Libr. 2. c. 8. nu. 25.

⁶ Calv. li. 1. c. 14. n. 10.

⁷ Supr. f. 609. nu. 1.

⁸ Vide supra, fol. 528.

Calv. 1. 1. c. 12. nu. 1.

⁹ Libr. 3. c. 20. nu. 22.

istenkéket. Ez-is káromlás; mert mí a szenteket Isten-mellé társúl nem adgyuk, apró istenkéknek őket nem vallyuk. Calvinustúl ezennel meghallyuk, hogy külön országoknak külömb angyali vannak, kik præsideálnak: de ezzel az angyalok Istenné nem lesznek. Tehát mí sem tésszük a szenteket istenekké, midőn őket patronusokká választjuk.

VI. Reánk fogják, hogy Christust elégtelennek, vagy a szenteknél irgalmatlanbnak itéllyük, és azért esedezünk nékik. Ezt nem régen Calvinustúl hallók¹. A Lutheristák szavait ezen dologról ennek-előtte feljegyzők². Maga Calvinus mondása az, hogy mikor az élő szentek könyörgését kívánnjuk, azzal a Christus tisztességét meg nem sértyük³.

VII. Panaszolkodik Calvinus azon-is, hogy Ábrahámot segítségül nem híjuk⁴. De ezzel jelenti, hogy nem jól olvasta a mí könyveinket. Mert, *In Commendatione animæ*, ezek a szók vannak: *Sancte Abraham, ora pro eo*. És minden misében, de fő-képpen *Pro Defunctis*, böcsülletes nevezeti vagyon Ábrahámnak.

VIII. Végezetre, gyalázatos szókkal rongálnak minket, hogy szent Györgyöt, szent Katalint, szent Christófit tisztellyük, kik soha *in rerum natura* nem vóltak⁵. De valamely bizonyos, hogy szent István király vólt Magyarországnban, oly bizonyos, hogy a nevezett Szentek éltek és martyromságot szenvedtek; mert a régi dolgokról egyébünnen bizonyosok nem lehetünk, hanem a régi böcsülletes emberek tanú-bizonyosságából. Mivel azért a görög és deák Ecclesia régi traditiója, és számtalan sok tudós emberek írási ezekről a szentekről emlekeznek: csak agya-fúrt kábaság, ebben akadozni. A régi írásokat pedig laistromban írta Nicolaus Serarius, *in Litaneuticis, lib. 2*.

2. A szentek segítségül-hívásáról mit tanít az Ecclesia?

Sem világosban, sem igazabban ki nem mondhatnám a szentek tiszteletirül-való tanítását a romai Ecclesiának, mint szent Ágoston előnkbe adta ilyen szókkal: *Colimus Martyres, eo cultu dilectionis, et societatis, quo et in hac vita coluntur Sancti homines DEI; sed illos tanto devotius, quanto etiam fidentiore laude prædicamus, jam in vita feliciori victores, quam in ista adhuc pugnantes*. Azt hisszük azért, hogy a dücsőült szentektül csak azt kérhettyük, a mit e földön velünk-vitézkező szolgál-társainktül. Mert a mennyei szentek.

tektől egyebet nem kérünk, hanem hogy könyörögjenek Istennek érettünk¹; és a mit magok erejéből nem adhatnak, imádságokkal és alázatos esedezésekkel nyerjék-meg Istentől. Csak azt kérhettyük tehát a szentektől, a mit szent Pál kért szolgáló-társaitól, midőn ² Thess. 3, 1. így írt nékik: *Orate pro nobis, ut sermo DEI currat*². *Adjuvetis me, in Orationibus vestris pro me ad DEUM; ut liberer ab infidelibus, et obsequii mei oblatio accepta fiat*³. *Adjuvantibus et vobis in* ⁴ 2. Cor. 1, 11. *oratione pro nobis*⁴. *Orantes simul et pro nobis, ut DEUS aperiat* ⁵ Coloss. 4, 3. *nobis ostium sermonis*⁵. *Fratres, orate pro nobis*⁶. *Obsecrate pro me,* ⁶ 1. Thess. 5, *ut detur mihi sermo, in apertione oris cum fiducia*⁷: Tudni illik, ⁷ 1. Tim. 2, *hogy érettünk esedezzenek és imádságokkal nyerjék-meg Istentől,* ¹ Heb. 13, 18. *a mire szükségünk vagyon. Azért akár-minémű szókkal és formával* ² Eph. 6, 17. *kérjük-is a szentek segítségét, azt nem kérjük, hogy magok erejével, hatalmával, tehetségével üdvösséget, szentséget, békeséget adgyanak: hanem ő-tőlök-is, mint az élő hívektől, csak azt kívánnjuk, hogy az Úr Christus érdeme-által nyerjenek könyörgésekkel testi lelki jókat*⁸. Annak-okáért nem hogy Istenhez illendő tisztelettel és könyörgéssel illetnök a szenteket: de oly formánvaló kérést bocsátunk hozzájuk, mely Istenhez semmi-képpen nem fér. Mert a szenteket azon kérjük, hogy imádkozzanak érettünk; Istentől ezt nem kérhettyük, mivel ő mástól semmit nem vár, sem kér; hanem azon esedezünk Istenünknek, hogy ő lévén minden jóknak bévséges kút-feje, irgalmassága-szerént mindenható erejével cselekedgyék minden jót velünk.

Hogy pedig senki abban meg ne botránkozzék, ha az együgyű jámborok néha oly formán könyörögnek a szenteknek, mint-ha Istenhez illendő cselekedetet és hatalmat tulajdonítanak nékik; úgy-mint mikor bűnnek bocsánattyát és üdvösséget kérnek tőlök; mikor őket reménségöknek vagy közben-járójaknak nevezik: azt vegyük eszünkbe, hogy sokféle cselekedetről, méltóságról és tulajdonságról azt olvassuk a sz. Írásban, hogy egyedül magához Istenhez illenek. De azon szent Írás más helyeken azokat a cselekedeteket és tulajdonságokat egyebekkel-is közli, noha alacsonb renddel és méltósággal. Végy példát erről: I. Szent Pál azt mongya, hogy egyedül Istennek adassék tisztesség és dűcsösség, *1. Timoth. 1, 17. Psalm. 113, 9*. Másutt azt olvassuk, hogy tisztesség és dűcsösség mindeneknek, valakik jót cselekednek⁹, *Rom. 2, 10. 1. Reg. 2, 30. Joan. 12, 26*. II. Christus mongya, hogy egyedül Isten jó, *Luce 18, 19*. Másutt az emberek jóknak mondatnak: *Bonus homo,*

¹ Sancta Maria, ora pro nobis.

² Thess. 3, 1. így írt nékik: *Orate pro nobis, ut sermo DEI currat*². *Adjuvetis me, in Orationibus vestris pro me ad DEUM; ut liberer ab infidelibus, et obsequii mei oblatio accepta fiat*³. *Adjuvantibus et vobis in*

³ Rom. 15, 30. *oratione pro nobis*⁴. *Orantes simul et pro nobis, ut DEUS aperiat*

⁴ 2. Cor. 1, 11. *oratione pro nobis*⁴. *Orantes simul et pro nobis, ut DEUS aperiat*

⁵ Coloss. 4, 3. *nobis ostium sermonis*⁵. *Fratres, orate pro nobis*⁶. *Obsecrate pro me,*

⁶ 1. Thess. 5, *ut detur mihi sermo, in apertione oris cum fiducia*⁷: Tudni illik,

⁷ 1. Tim. 2, *hogy érettünk esedezzenek és imádságokkal nyerjék-meg Istentől,*

¹ Heb. 13, 18. *a mire szükségünk vagyon. Azért akár-minémű szókkal és formával*

² Eph. 6, 17. *kérjük-is a szentek segítségét, azt nem kérjük, hogy magok erejével,*

⁸ Ita Bellarm. 1. 1. de Sanctis, cap. 17.

⁹ De honore Parentum et Senum, Exo. 20, 12. Lev. 19, 22.

*de bono thesauro profert bona*¹. III. Szent János írja, hogy egyedül Isten kegyes: *Solus pius es*². Másutt az emberek kegyeseknek neveztetnek: *Novit Dominus, Pios de tentatione eripere*³. 2. Pet. 2, 9. IV. Azt olvassuk, hogy egyedül Istennek kell szolgálni, *Matth. 4, 10. Deuteron. 6, 13*. Másutt parancsoltatik, hogy ki-ki úrának híven szolgáljon, *1. Tim. 6, 2. Coloss. 3, 22*. V. Olvassuk, hogy egynél több mesterünk és atyánk nincsen⁴: de sz. Pál magát nemzetségek doctorának⁵ és keresztyének atyjának nevezi, *1. Corinth. 4, 15*. VI. Sz. Jakab írja, hogy minket lelkünkben Isten szült igéje-által⁶. Sz. Pál azzal dicsekedik⁷, hogy ő szülte evangeliom-által a híveket: *Filioli mei, quos iterum parturio*⁸. VII. Együtt azt olvassuk, hogy több fundamentom nincs az egy Christusnál, *1. Cor. 3, 11*. Másutt az apostolok neveztetnek fundamentomoknak, *1. Corinth. 3, 12. Apocal. 21, 14*. VIII. Sok helyen olvassuk, hogy egy az Isten. Másutt a nép színet isteneknek nevezi az Írás, *Psal. 81, 6. Exod 7, 1. Cap. 21, 6. Cap. 22, 8, 9, 28. Joan. 10, 35*. IX. Sz. Pál írja, hogy egy a közbenjáró, *1. Timoth. 2, 5*. Másutt Moysést közben-járónak nevezi, *Galat. 3, 19. Deuter. 5, 5*. X. Végezetre Moysést megváltónak, *Redemptorem; Actor. 7, 35*. Jósefet és Othonielt üdvözítőnek, *Salvatorem; Genes. 41, 45. Judic. 3, 9*. nevezi az Írás.

*Mediator.
Redemptor.
Salvator.*

Efféle mondásokban ellenkezés nincsen; teremtett-állatnak sem adatik isteni felség; mert olyan méltósággal és az-szerént, mint Istenhez illik a jóság, kegyesség, atyaság, *etc.* senkihez egyébhez nem illik. Külömb módon, aláb-való renden és formán a teremtett-állatokban-is ezek megtaláltnak.

Miképpen azért efféle mondásokban nem csak magán a szókra, hanem azok értelmére nézünk: úgy a keresztyéni szeretet és közönséges igazság azt kívánja, hogy mikor a szentekhez-való imádságban oly szókat ejtünk, mellyek úgy tettszenek a szók járása-szerént, hogy isteni erőt és hatalmat jelentenek a szentekben: ne tégyen ezekről senki egyéb ítéletet annál, a mit tőlünk hall; tudni illik, hogy sokkal külömben és alacsomb renden szabjuk ezeket a szentekhez, hogy-sem a mint Istenhez illenek. Mert akár-mit kérjünk-is a szentektől, csak úgy és nem külömben kérjük tőlök, hogy könyörgésekkel nyerjék-meg azt Istentől.

A szentektől azért bűn-bocsánatot és bődögságot úgy nem kérünk, hogy ezeket ők adgyák; mert az Isaias mondása-szerént

*Isai. 43, 25.
Remissio pec
catorum, quo
modo petatur.*

Isten az, a ki az ember bűneit letörli; csak azt kérhetjük tehát a Szentektől, hogy Christus érdeme-által imádságokkal nyerjenek Istentől oly malasztot, hogy bűnünkből kitérvén, bocsánatot vegyünk. A sz. Írás stylusa-szerént a ki mást tanít vagy jól rendeli, életét üdvözíti magát és felebarátyát: *Attende Doctrinæ:*

¹ 1. Tim. 4, 16. *hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt*¹.

² Rom. 11, 14. *Si quo modo salvos faciam aliquos ex eis*². *Omnibus omnia factus*

³ 1. Cor. 9, 22. *sum. ut omnes facerem salvos*³. *Qui converti fecerit peccatorem,*

⁴ Iac. 5, 20. *salvabit a morte animam ejus*⁴. *Qui habet hanc spem, sanctificat*

⁵ 1. Ioan. 3, 3. *se*⁵. Ha ezt igazán mongyuk azokról, kiknek munkálkodása hasznos

Idem, Ezech.

18, 27. *Eccli.*

2, 20.

az emberek üdvösségére: szabad nekünk-is az élő hívektől vagy a dűcsöült szentektől kérnünk, hogy könyörgésekkel segítsenek az üdvösség nyeréséhez. És a mint Úrunk a szegényekről mongya, hogy befogadnak minket meny-országba; *Lucæ 16, 9*; a mint sz. Pál az apostolokat Isten segétoinek nevezi az emberek üdvösségében, *Adjuutores DEI: I. Corinth. 3, 9*: azon formán mondhatjuk, hogy a ki üdvösségünkért könyörög, helyt szerez nekünk a dűcsösségben.

Psalterium

Mariæ

Vide Gretser.

Tom. 2. De-

fens. Bellarm.

fol. 166, 168.

Igen orrollyák az újítók, hogy sz. Bonaventura, *Psalterium Mariæ*, Bóldog Aszszony sóltárát írta; és azt hirdetik, hogy az egész sóltárt Máriára kentük. Maga semmi sincs ebben; mert a sz. Dávid sóltárát éppen hadta Bonaventura; ennek hasonlatosságára más sóltárt csinált Bóldog Aszszonynak; és a sz. Dávid sóltárának szavai-közzül csak azokat szabta Bóldog Aszszonyhoz, mellyek teremtett-állathoz férhetnek. És ha azokat a szókat, mellyeket Dávid Istennek mondott, Bóldog Aszszonynak mondotta: nem olyan felséges méltósággal értette Bóldog Aszszonyról, mint Istenről. A fejedelmeket úraknak, erős hatalmasoknak mongyuk; de nem úgy, mint Istent. Azért mikor Bonaventura olyat mondott Máriáról, a mi Istent illethet, nem oly értelemmel mondotta Máriának, minéművel Istenhez illik; hanem sokkal alacsomb renden, a mint hallók, hogy a sz. Írás gyakran teremtett-állatnak tulajdonítta az Istenhez illendő neveket.

Azt sem tūrhetik a visszálkodók, hogy nem tudom micsoda

Jure Matris

impera.

Calv. 1. 3.

c. 20. nu. 22.

könyvben azon kéri Bóldog Aszszonyt, hogy Fiának parancsollyon. Méltó-is volna feddésre ez a mondás, ha ki úgy értené, mint-ha Mária CHRISTUSnál nagyobb volna. De miképpen a szent Írásban sok mondások vannak, mellyeket nem vehetünk a szók keménysége- és tulajdon értelme-szerént, hanem a metaforát meg

kel lágyítani; úgy-mint midőn azt olvassuk, hogy Isten megbánta a teremtést¹; Jákob meggyőzé Istent²; Josue szavának engedett Isten³; Moyses el nem bocsátá Istent⁴; elfárasztja a bűnös ember Istent⁵, *etc.*: azon-képpen ha ki a Bóldog Aszszony könyörgésének foganatos-vóltát, *per Hyperbolen*, parancsolatnak nevezi, mint az Írás obedienciának, engedelemnek nevezi a Josue kérésének bétöltését: bezzeg ilyen értelem-szerént én sem kárhoztatnám ezt a mondást. Jóllehet tanácsúl sem adnám, hogy valaki ilyen kemény metaforákkal élyen, mellyekből valami botránkozás történhetnék.

Dorgallyák azt-is az ellenkezők, hogy Bóldog Aszszonyt reménségünknek nevezzük. De csak olyan vagy ahoz hasonló értelemmel nevezzük, mint sz. Pál és sz. Dávid reménségöknek nevezik az embereket: *Quæ est enim nostra Spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne Vos⁶? Homo pacis meæ, in quo speravi⁷.* Csak Isten oly reménségünk, kihez, mint testi lelki javaink első és fő megadó-jához, ragaszkodunk; de e mellett az élő és dücsöült szentekben-is bízhatunk, úgy mint könyörgésekkel segítő gyámolyinkhoz.

Végezetre leg-inkáb kárhoztattyák a pártosok, hogy a szenteket közben-járóknak nevezzük. De heában garázdálkodnak; mert mí csak olyan közben-járóknak vallyuk a szenteket, minéműnek nevezi Moyses magát: *Ego Sequester et medius fui, inter Dominum et vos.* Sz. Pál-is Moysést közben-járónak mondá⁸, a mint Beza szép bizonyságokkal megmutattya⁹. És ha Moysést *Redemptor*-nak, Jósefet *Salvator*-nak nevezhették: nem látom, miért nem mondhatnák őket közben-járóknak? Bezzeg csak egy az olyan közben-járó, minéműrül sz. Pál emlekezik: *Qui dedit Redemptionem semetipsum pro omnibus¹⁰*; a ki magát váltságúl adta mindenekért. De a szentek nem ilyenek; hanem könyörgés az ő közben-járások tisztí, nem a mí váltságunkért-való elégtétel. Miképpen azért azzal nem kissebbedik az Úrunk közben-járása böcsülleti, hogy az élő emberek imádságával és az angyalok őrzésével segéttünk: azon-képpen az úralkodó szentek közben-járása sincs Úrunk sérelmére, sőt dücsösségére vagon; mert valami érték és hasznunkra-való tehetség vagon a szőlő-veszszókben, az igaz szőlő-tő, az Úr CHRISTUS érdeméből vagon. Ha azért meg nem gyalázza, hanem magasztallya az Isten hatalmasságát, hogy a teremtett-állatok nemzenek és munkálkodnak Istentúl ada-

Spes.

¹ 1. Thess. 2,^{19.}
⁷ Psa. 40, 10.

Mediator.

Deut. 5, 5.

⁸ Gal. 3, 19.⁹ Beza, ad Galat. 3, 19.¹⁰ 1. Tim. 2, 5.

tott erővel: itt sem sértetik-meg az Úrunk közben-járásának hat-
hatósága. Azon-képpen olyan advocatusunk, szó-szóllónk, ki úgy,
mint halálával nekünk érdemlett jutalmat kérhesse a lelki jókat,
több nincs az egy Christusnál. Noha e mellett Christus arra tanít,
hogy mí-is egy-másért szó-szóllók légyünk Isten-előtt, és ne csak
magunknak, hanem egyebeknek-is kérjük a bűn-bocsátást. Azt-is
1. Ioan. 5, 16. igéri szent János-által, hogy némely bűnök bocsánattyát nyerheti
ember felebaráttjának.

Ezekből világosan megtettség, a mit fundamentomúl vetünk,
hogy a dücsöült szentektől egyebet nem kérünk, hanem csak a
mit egy bűnös szarándoktól, és hogy minden könyörgésünknek,
mellyeket a szentekhez bocsátunk, csak az a sommája és igaz
értelme, hogy imádságokkal segéttsenek.

3. A szentek imáadásáról mit hiszen az Ecclesia?

Hogy a szentek tiszteletit a bálványozástúl (mellyel balgata-
gúl terhelnek minket az újítók) megválaszszuk és a szórúl-való
villongást eltávoztassuk:

I. Tudnunk kel, hogy az imáadás jele a belső böcsüllésnek és
megismért méltóságnak. Azért az imáadáshoz kívántatik 1. Hogy
értelmünkkel megismérjük annak felsőségét és méltóságát, a kit
imádnunk kel, és hogy méltó s illendő, hogy azt böcsülljük.
2. Hogy akarunk legyen annak tisztelésére, a kiben felsőbb mélt-
tóságot ismérünk. 3. Hogy külső vagy belső cselekedetekkel jeleit
adgyuk a belső ítéletnek és akaratnak, térdet hajtván, süveget vet-
Matth. 27, 19. vén, leborulván az-előtt, a kit imádnunk; mert az említett belső
értelem- és akarat-nélkül csúfolás a térdhajtás, mellyel a sidók tré-
fálták Úrunkat.

II. Tudnunk kel, hogy a méltóság és felsőbség, melyre néz
az imáadás, három-féle: Első, isteni végetlen Felsőség. Másik, terem-
tett és természet-szerént-való méltóság, úgy-mint fejedelemség,
atyaság. Harmadik, teremtett, de természet-felett-való méltóság,
úgy-mint a szentség és mennyei boldogság.

III. Tudnunk kel, hogy noha a szónak első jegyzéséből,
Latria et Dulia, tiszteletet és szolgálatot jegyez; de a szent Írás-
ban forgott Doktorok szokásából a *Latrián* oly tiszteletet értünk,
mely egyedül magát Istent illeti; a *Dulián* olyat, mely a terem-
tett-állatokhoz fér. A *Trinitas* neve akár-mely háromságot jegyzett

a szónak első erejéből; de most a keresztyének egyházi szokásából csak az isteni természetnek három személyét jegyzi. A *Sacramentum* neve akár-mely titkos dolgot jegyzett maga erejéből; de most a keresztyénségben csak megszentelő szent jelt jegyez. Úgy azért, mivel a szent Írás fordításában ritkán vagy talám soha sem neveztetik az emberi tisztelet *Latriának* és az isteni tisztelet *Duliának*: ebből a szokásból mí-is az Isten imádását *Latriának*, az emberek imádását *Duliának* nevezzük.

Azt mongyuk azért, hogy az imádás három-féle. Első, mellyel ember Istennek végetlen felségét és mindeneken-való hatalmát jelenti és tiszteli. Ez az imádás egyedül csak Istent illet¹. Erről így ír szent Ágoston: *Illo cultu, qui Græce Latria dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit Divinitati debita servitus; nec colimus, nec colendum dicimus, nisi unum DEUM. Cum autem ad hunc cultum pertineat Oblatio Sacrificii, nullo modo tale quid offerimus, aut offerendum præcipimus cuiquam Martyri, vel cuiquam Sanctæ animæ, vel Angelo. Sacrificare Martyribus, dixi; non dixi, Sacrificare DEO in memoriis Martyrum, quod frequentissime facimus*². Annak-okáért a hol Isten azt parancsolja, hogy egyedül néki szolgáljunk, a hetven-két sidó, sőt ő-maga Christus a görög bötűszerént így olvassa: *Illi soli Latria servies*³. A bálványozót-is ettől a szótól nevezik *Idololatrának*, mivel a teremtett-állatot *Latriával* tiszteli.

Minhogy azért az áldozat egyedül Istent illeti, azt írja szent Ágoston, hogy az áldozatra rendelt OLTÁROKAT nem a szenteknek kel építeni, hanem Istennek, noha a szentek neve- és patrociniomja alatt: *Nulli Martyrum, sed ipsi DEO Martyrum, quamvis in memorias Martyrum, constituimus Altaria*⁴. *Non constituimus Sacerdotes, nec offerimus Sacrificia Martyribus*⁵. A tridentomi conciliomis így szól ezen dologról: *Quamvis in honorem et memoriam Sanctorum, interdum Missas Ecclesia celebrare consuevit: non tamen illis Sacrificium offerri docet; sed DEO soli, qui illos coronavit. Unde nec Sacerdos dicere solet; Offero tibi sacrificium Petre, Paule*⁶.

A TEMPLOMOKAT-is csak Istennek építtük, hogy ezekben szent áloozattal tiszteltessék, a mint Innocentius pápa, *lib. 3. de Mysteriis, cap. 11.* és ő-előtte szent Ambrús, *lib. 2. de Spiritu Sancto, c. 13.* Cyrillus, *lib. 13. Thesauri, c. 3.* szent Ágoston, *libr. contr. Maxim. c. 11.* nyilván írják. Noha a templomokat neveken meg akarván egy-mástól választani, valamely szentek nevéül szoktuk

Aug. 10. Civit. ca. 1.

¹ Matt. 4, 10.
Luc. 4, 8.
Deut. 6, 13.

² Li. 20. contr. Faust. c. 21.
Vide supr. fol. 420.

³ Deut. 6, 13.
Luc. 4, 8.
Matt. 4, 10.

⁴ Aug. lib. 20. contr. Faust. cap. 21.
⁵ Libr. 8. de Civit. c. 27.

⁶ Concil. Trident. Sess. 22. ca. 3.

Vide supra, fol. 275. II. k. Theodoretum.

nevezni és annak a szentnek kiváltképpen-való tiszteletivel ékesíteni. És a mint sz. Ágoston mondá, hogy *Sacrificamus DEO in memoriis Martyrum*: úgy mondhattuk, hogy *Templa extruimus DEO in memoriis Martyrum*.

MÁSODIK imádás a világi méltóságban-lévő személyeket illeti, mellyel tiszteltetik az ő felsőségek. Ezt az imádást, *Civilis cultus*-nak nevezik, melyről szent Ágoston így szól: *Homines dicuntur*

¹ Aug. 10. Civ. ca. 4.

colendi, et venerandi; si autem eis multum additur, et Adorandi¹. Si quis purpuram, aut diadema Regis jacens inveniatur, numquid ea conabitur adorare? Cum vero ea Rex fuerit indutus; periculum

² Tomo 10. Serm. 58. de Verb. Domini. in fine.

mortis incurrit, si ea simul cum Rege quis adorare contemserit².

³ Gen. 23, 7.

Efféle imádás példáit olvassuk a szent Írásban. Abrahám *Adoravit populum terræ³*. Jákób imádá a bátyját Esaut, *Gen. 33, 3*. Jósefet

imádák a bátyjai, *Gen. 42, 6*. Moyses imádá Jetrót, *Exo. 18, 7*. Abigail, *1. Reg. 25, 25*. Bethsabee, *3. Reg. 1, 16*. imádák Dávidot. Nathan proféta-is, *3. Reg. 1, 23*.

HARMADIK imádás az Istentől természet-felett ajándékozott méltóságot nézi, úgy-mint szentségét és dücsösségét. Ehez kívánatlik, hogy elsőben megismérjük a szentek méltóságát, hogy ők Istennek kedves szolgálói, fiai és örökösi. Másodszor, hogy ezért a méltóságért őket tisztelni, böcsülni akarjuk; és valósággal tisztellyük térd-hajtással, segítségül-hívással, *etc.* És noha azon külső cselekedettel tisztellyük a szenteket, mellyel Istent: de nem egyenlő méltóságért, nem azon végre tisztellyük. Mert mikor Istent imádguk, azt vallyuk és jelentyük, hogy ő teremtőnk és dücsösségünk úra. A szenteket pedig csak azért tisztellyük, mert Isten fiai és bóldogi.

Ezt az imádást *Duliának* nevezzük; és erről emlekezik a szent Írás, mikor azt mongya, hogy Ábrahám imádá a három angyalt, *Gen. 18, 2*. Loth imádá a két angyalt, *Gen. 19, 1*. Baalám imádá az angyalt, *Num. 22, 31*. Jósue azon-képpen, *Josue 5, 15*. Hasonló imádással tisztelék Eliseust a profeták fiai, *4. Reg. 2, 15*. Illyés profetát Abdias, *3. Reg. 18, 7*. Saul király a Sámuel lelkét, *1. Reg. 28, 14*. Illyen imádásról szól szent Ágoston-is, midőn azt írja, hogy sz. Pétert imádguk minden hívek: *Beatissimum Petrum, modo genibus provolutis adorat Gentium multitudo credentium.*

Augu. Ser. 25. de Sanctis: qui est 1. de SS. Petro et Paulo. Similia, ep. 42.

Azt mongyuk azért a szentek imádásáról, hogy csak olyan imádással szabad tisztelni a szenteket, minéművel szabad e földön vitézkedő istenes jámbor embereket böcsülleni: az-az, nagyobb vagy

kisb, de teremtett méltóságért, teremtett-állathoz illendő imádást érdemlenek a szentek. Sz. Pál írja, hogy dücsösség és tisztesség annak, a ki jót cselekedik¹. Christus fogadta, hogy a ki néki szolgál, tiszteltetik². És a ki igazat, mint igazat befogad, igaznak jutalmát vészi³. Tehát szabad az élő emberekben az isteni ajándékot böcsülleni és tisztelni. Mivel azért a böl dog szentek nem kisb renden-valók az előknél: miért nem vólna szabad őket-is ezen tisztelettel illetni?

ELLEN-VETÉSEK. I. Isten parancsolja, hogy ötet imádjuk⁴. Azért szent Pál nem szenvedte, hogy imádtatnék a lycaoniabéliektől⁵.

FELELET. Istenhez illendő imádást csak Istennek kel adni, mint megmagyarázóknak. A lycaoniabéliekről azt írja szent Lukács, hogy azok a pogányok sz. Pált Jupiter istennek alították; és a papokat előállatván, áldozni akarának néki. Azért látván szent Pál, hogy isteni imádással akarják ötet tisztelni, méltán ellenzé; mert efféle imádást még az angyaloknak sem engedi sz. Pál, hogy adgyunk⁶.

II. Az angyal nem szenvedé, hogy ötet imádná szent János⁷.

FELELET. Calvinus azt mongya, hogy szent János ostobául az angyalnak isteni tiszteletet nyújtott⁸. Azért ne csudállyuk, ha minket bálványozóknak nevez, látván, hogy a Christus kedves tanítványát-is így káromlya. De nem úgy vagon a dolog. Mert az apostolok a Szent Lélek vétele-után bálványozásba nem eshettek. Szent János azért tudta, hogy angyalt imádot; mert minek-utánna egyszer ötet az angyal tiltá az imádástól⁹, az-után-is hozzá-illendő tisztelettel imáda ötet¹⁰; olyan formán, mint ez-elött hallók, hogy a régi patriarkák imádták az angyalokat. Nem-is azért tiltotta az angyal ezt az imádást, mint-ha vétek lett vólna benne; hanem alázatosságából és az apostoli és keresztyéni méltóság böcsülletiből. Ezt jelenti ő-maga az angyal: mert azt adgya okúl, miért nem akarja hogy ötet imádjya szent János; mert, *Testimonium Jesu, est Spiritus Prophetice*¹¹, Christus profetiája és tanu-bizony-sága. Azt cselekedte azért mind szent János, mind az angyal, a mit írt szent Pál: *Honore invicem praevenientes*¹². Mert a sz. Gergely mondásaként, az emberi természetbe öltözött Ígének böcsülletiért az emberektől nem akarták az angyalok felvenni az imádást a testesülés-után, mint eléb fel szokták vala venni¹³. Úgy cselekedék tehát az angyal szent Jánossal, mint Christus, ki megfeddé, a ki ötet jónak mondá: *Quid me dicis bonum? Nemo Bonus, nisi unus DEUS*. De vallyon, hogy-ím ezt a nevet nem akará szenvedni

Christus, nem igazán mondák-e őtet jónak? Ugyan-ezen keresztyéni alázatosságból nem akará sz. Péter, hogy őtet imádná Cornélius¹. És Keresztelő János sem akarja vala Christust megkeresztelni.

4. A szentek egyéb tiszteletit mint érti az Ecclesia.

A szentekre szoktunk esküdni, tetemökhöz szarándokságban menni, dücsöítések napját innepleni, érdemökért Istentől jót kérni. Ezekben-is oly böcsületet nem tulajdonítunk a szenteknek, mely teremtett-állathoz nem férne.

Juramentum. Az esküvést a mi illeti, szent Pál a sz. angyalokra esküszik ;

² 1. Tim. 5, 21. *Testor coram DEO et Christo JESU, et electis Angelis*²: de ezzel isteni tiszteletet nem ád az angyaloknak, sem a törvény-ellen nem vétkezik, melyben parancsolva vagyon, hogy Istenre esküdjünk. Mi véték vagyon tehát abban, ha úgy esküszünk a szentekre, mint szent Pál az angyalokra? Ennek-felette Christus megment e dologban minket; mert azt mongya, hogy a ki a tempomra vagy az égre esküszik, nem csak a templomra és égre esküszik, hanem

³ Matt. 23, 21. arra, a ki a templomban és az égben lakik³. Mely mondással nem csak jóvá hadgya Christus efféle esküvést; de meg-is magyarázza helyes-létének módgyát. Tehát azon formán, mivel a szentek Isten templomi, a ki a szentekre esküszik, Istenre esküszik. Azért a keresztyénségnek első sengéjétől-fogva szokás vólt a híveknél, hogy

hogy a szentekre esküdnének. Justinianus császár ilyen formán írja, hogy esküdtessék a tiszt-viselőket: *Juro per DEUM Omnipotentem, et ejus Filium JESUM Christum, et Spiritum Sanctum; et per Sanctam et gloriosam DEI Genetricem et Semper-virginem Mariam, et per Quatuor Evangelia, quæ manu teneo, et per Sanctos Angelos, etc.*

EZ-ELLEN azt vetik az újítók: Isten parancsollya, hogy az ő nevére esküdjünk: *Per Nomen illius jurabis*⁴. *Mihi curvabitur*

⁵ Isa. 45, 24. *omne genu, et jurabit omnis lingua*⁵.

FELELET. Ha szent Pált megmentik az újítók, mikor az angyalokra esküvék, minket-is megmentnek. És ha Istenre esküszik, a ki az ő templomára esküszik: mí sem távozunk-el Istenünktől, mikor az ő szentire esküszünk. Végezetre azzal, hogy a térd-hajtást Isten magának tartya, nem tiltatik, hogy senkinek térdet ne hajtsunk; maga egy-aránt mongya Isten, hogy a térd néki hajol-meg, és a nyelv ó-reá esküszik.

A szentek tetemihez böcsüllettel-való szarándokságot a mi illeti, ebben sincs oly tisztelet, mely teremtett-állathoz nem férne. Mert miképpen a sidó hívek az ó testamentomban a *Probatica* tóhoz mentek, ott várták gyógyulásokat; és noha erről parancsolattok nem vólt, de mivel próbált dolog vólt, hogy sokaknak használt az ott-való mosódás, sereggel futottak a tóhoz. Nem csak a vér-kórságos aszszony¹, de azonkívül-is sokan a Christus ruhája préminek böcsülletes illetésével egésséget kerestek; a keresztyének sz. Péter árnyékára vitték a betegeket²; sz. Pál kis kezkenőjével és térd-kötőjével, *Sudario, et semicinctio*, illeték a kórokat és gonosztúl megszállottakat; mert experientiából tudták ezeknek hasznát; noha e mellett reménségöket nem a vízben vagy árnyékban helyeztették: azon-képpen mi-is Istenben bízunk, mindent ő-tőlle várunk. De sok bizonyos cselekedeteből megtapasztalván, hogy némely helyen bizonyos szentek-által gyakrab és nagyob jókkal szokta látogatni Isten az embereket: azokat a helyeket szent helyeknek nevezük, mint az Írás szent földnek nevezi, a hol Moysesnek megjelenék Isten³. Nem-is restellyük fáratságunkat az olyan helyekre. Mert miképpen a sidók könyörgési foganatosbak és hatatósbak vóltak a jerusalemi templomban, mint maga jelenti az Isten⁴: azon-képpen magunkon tólt dolgokból tudgyuk, hogy a szent helyeken hamaréb megnyerhetni, a mit az-elótt sokszor óhajtottunk. És miképpen a világi szenteket nem egyenlő ajándékokkal látogattya Isten⁵: azon-képpen az isteni csudákból és cselekedeteből megtapasztaltuk, hogy a bóldog szentek-közzül némellyek-által hamaréb és gyakrabban nyerünk egy-féle ajándékot. Hogy pedig ezekrül igaz és történt próbáink légyenek, nem csak a mindennapi dolgok bizonyíttják, de a régi jámborok-is taníttják. Sz. Ágoston írja, hogy a hamis-esküvőkre látható ostarát bocsátotta Isten Nólában a sz. Felix teteménél. Azért ő-maga szent Ágoston próbáért oda küldé azokat, a kik egy-másra esküdtek vala: *Ubique quidem est DEUS; verumtamen ad ista, quæ hominibus visibiliter nota sunt, quis potest ejus consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant?* Másutt sz. Ágoston sok csudákrül emlekezik⁶, mellyek a szentek teteminél lettek. Sz. Mihály templomában, úgy-mond Sozomenus, *lib. 2. c. 3.* betegek gyógyúltak. Sz. Bábyla csontya-mellett semmi hatalma nem lehete az ördögnek; *Theodoret li. 3. c. 9, 10. Sozom. lib. 5. c. 19.* Szent Jeronimus írja, hogy Jerusalemben sokkal hatalmasban fénylik az

Peregrinatio.

Ioan. 5, 4.

¹ Matt. 9, 20.
ca. 14, 36.² Act. 5, 14.
ca. 19, 12.³ Exo. 3, 5.
Gen. 28, 17.⁴ Confer 3. Reg.
8, 30. cum c.
9, 3.Rom. 12, 6.
⁵ 1. Cor. 12, 11.
Eph. 4, 7.Aug. epi. 137.
Vide infr. l. 15.
ca. 2, 1.⁶ Vide supra,
fo. 276. II. k.
et seqq.Hieron. ep. 17
ca. 5.

Isten jó-vólta az emberek segítségében, hogy-sem egyéb helyeken.

Contra Vigilant cap. 4.
Vide supr. fol. 413.

Azért ha Vigilantius ördögi ravaszságnak itéli a mártYROK tetemínél történt csudákat, mennyen-bé a templomba és kiűzetik belőlle az ördög, mely ezt mondattya véle. Ha azért az Israél fiaitúl böcsüllettel hordoztatott csontya Jósefnek¹, és, a mint szóll a szent Exo. 13, 19. Írás, profétált Jósef halála-után; ha az Elisæus holt teste profétált² és halottat támasztott: nekünk-is profétálnak a szentek tetemi a hívek dücsösségérül, kiknek porokat-is ily nagy tisztességgel böcsüllí Isten e földön.

¹ Eccli. 49, 18.
Exo. 13, 19.
² Eccli. 48, 14.
4. Reg. 13, 20.

Dies Festi.

Supr. fol. 44.
fin. Et, 45. II. k.

Az Isten tisztességére megillyük azokat a napokat, mellyeken a szentek dücsöftettek. Mert ha a sidók Isten parancsolattyanélkül inneplették azt a napot, mellyen a romlandó templom éppületi véghez vitetek: mentül inkább megszentelhettyük az Isten élő

³ Sozom. II. 2.
ca. 17.

⁴ Id. II. 3. ca. 13.

⁵ Aug. supr. f. 253, 461. II. k. et seq.

Merita Sanctorum.

templominak dücsöftését. Azért a primitiva Ecclesiában megillették a szentek napját, úgy-mint a Policarpusét; *Eusebius, lib. 4. c. 16. vers. fin. Alia editione, c. 14.* Juventius és Maximusét; *Theodorétus, lib. 3. c. 15.* Alexandriai Péterét³, Hilarionét⁴ és a mártYROKét⁵.

Végezetre: A régi szent Atyák azt írják, hogy a szentek érdemével segéttetünk: *Populus Christianus memorias Martyrum, religiosa solemnitate concelebrat; et ad excitandam imitationem, et*

⁶ Aug. 20. cont.

Faust. c. 21.

⁷ Leo. Serm. 9.

de Iejunio septimi mensis.

*ut MERITIS eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur*⁶. *Beati Petri nos MERITIS et Orationibus credimus adjuvandos*⁷. De ezt nem úgy kel érteni, mint-ha a szentek elégségesen érdemlenék a bűn-bocsánatot: hanem úgy, mint az élő szentek könyörgések-

⁸ 1. Ioan. 5, 16.

által fele-baráttYoknak kegyelmet nyernek⁸; mert ez-előtt megbizonyítók, hogy Christuson-kivül senki másnak nem érdemli a bűn-

⁹ Supr. fol. 504.

II. k. et seq.

bocsátást⁹.

HARMADIK RÉSZE.

A bóldog szentek imádkoznak az élőkért közönségesen.

¹⁰ Ioan. 3, 18.

¹¹ v. 36.

¹² Matt. 16, 6.

A ki CHRISTUSban nem hiszen, immár megítéltetett¹⁰, örök életre nem jut¹¹; hanem Isten haragja vagyon rajta és elkárhozik¹². Azért a hitetlenek hólta-után-való állapotYárul nincs semmi kétség. A

¹³ 1. Ioan. 3, 2.

kik pedig Christusban hisznek és most Isten flainak neveztetnek¹³, még ki nem tudódott, mire jutnak; mert nem mind üdvözülnek, a

¹⁴ Matt. 7, 21.

kik Christust vallyák¹⁴, sőt az ítéletkor sokan dicsekednek, hogy Christus nevében csudákat cselekedtek¹⁵; mindazáltal kárhoztatnak

¹⁵ v. 22.

gonosz életök-szerént. Azokról azért, kik Christusban, az-az a Christus hitiben kimúlnak e világból, *Dicuntur enim in Christo mori, qui ad extremum usque perseverant in fide*¹, két dolgot tanít az igaz hit:

¹ Beza, 1. ad
Thess. 4, 14.
De hac Phrasi,
(In Christo)
vide Cornel.
2. Cor. 2, 10.
² Luc. 16, 22.
³ Ita Aug. sup.
fol. 254. II. k.

⁴ Luther, et
Calv. sup. fol.
685.

⁵ Supr. f. 700.

⁶ Supr. f. 701.

I. Hogy mihent elválík a lélek, vagy ottan pokolra esik, ha halálos bűne vagyon, mint a fősvény gazdag lelke²: vagy ha valamiről üdő-szerént lakolni nem kel³, a mennyei bódogságban részesíttetik. Ezt nem csak Calvinus, de Luther-is tagadgya, a mint magok szavából ez-előtt feljegyzettük. Luther azt álmodgya, hogy ítélet napig alusznak a lelkek⁴, és semmit nem tudnak sem mennyei, sem földi dolgokban. Calvinus azt írja, hogy a gonoszak nem vettetnek pokolra ítélet-előtt; a jók-is, noha közelb vannak a dücsösséghez⁵, de Isten színe-látásában nincs részök. Ezeket meghamissítók ennek-elötte⁶.

A dücsöült lelkek pedig, noha test-nélkül vannak, de nem olyanok, mint a tőkék; hanem elevenek és az Istent szünetlen dicsérik. Ezt Christus tanította. Ki, minek-utánna Ábrahámot és Isaákot (*per Synecdochen*, Ábrahámnak nevezi az ő főb részét, miképpen a Calvinus magyarázattya-szerént Lázárnak hívatik a Lázár lelke⁷), eleveneknek mondotta volna, utánna-veti: *Non est DEUS mortuorum, sed Vivorum; omnes enim vivunt ei*⁸; hogy ezek élnek Istennek. A Bölcs bolondoknak híja, a kik a szentek lelkeit hóltaknak vélik: *Iustorum animæ in manu DEI sunt, et non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori*⁹. Annak-okáért szent János Titkos Látásában sokszor írja, hogy nyugalom-nélkül, szünetlen dicsérik Istent a mennyei szentek: *Requiem non habebant, die ac nocte dicentia; Sanctus, Sanctus, Sanctus*¹⁰. Mert noha szájok nincs az angyaloknak és a dücsöült lelkeknek: de értelmök és akarattyok vagyon, mellyekkel e földön éltünkben testi ajakunk mozgatása-nélkül-is dicsérhettyük az Úrat¹¹. Mert a szent Ambrus mondása-szerént, *Non solos Dominus audit loquentes: Plus audit tacitas cogitationes suorum, quam voces omnium*¹². Azért midőn semmit nem szóllott Moyses, nagyon kiáltott¹³; mivel az igaz imádók lélekben imádgják Istent. Tehát azon formán az elvált lelkek, mivel értelem és akarat marad benne, akadék-nélkül dicsérhetik az Istent.

⁷ Ita Calvin.
Luc. 16, 21.
⁸ Luc. 20, 38.

⁹ Sap. 3, 1.

¹⁰ Apoc. 4, 9.
cap. 7, 10, 15.
cap. 15, 3.

¹¹ 1. Cor. 14,
15. Eph. 5, 19.

¹² Ambr. 1. Of-
fic. c. 41.

¹³ Exo. 14, 15.

¹⁴ Supr. f. 84.

II. Azt tanította az igaz hit, hogy a dücsöült szentekben el nem óltatott vitézkedő szolgáló-sokhoz gerjedező szeretetök¹⁴: azért közönségesen az élőket segítik könyörgésekkel. Ezt az ellenkezők

- ¹ Supr. cap. 1. sem tagadgyák, mint eléb feljegyzők¹. Az ung-vári Felelet-is ezent
n. 4. fol. 558. javallya, és a sz. János Látasából bizonyította².
II. k.
- ² Ung-vári Ezt a szent Írásból vettük. I. A Machabæusok könyvében
Felelet, pag. olvassuk, hogy Jeremias a sidókért sokat imádkozék: *Hic est, qui*
36. *multum orat pro populo, et universa sancta Civitate*³. II. A szent
³ 2. Mach. 15, János Látasában találjuk, hogy a mártYROK lelke könyörög Isten-
14. nek, hogy a vér-szopó kegyetleneken boszszút álljon: *Vidi animas*
ApoC. 6, 10. *interfactorum propter Verbum DEI; et clamabant voce magna:*
Usquequo, Domine, non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum,
de iis, qui habitant in terra? A ki boszszú-állást kér azok-ellen,
kik a híveket üldözik, az Anyaszentegyház csendességét kéri.
Ennek-felette, nem hihető, hogy a bódog szentek hajlandóbbak
az üldözők-ellen-való boszszú-állás, hogy-sem az irgalmasság
kérésre. Mert egy az, hogy ő-bennek a szeretet tekéletesb. Más
az, hogy az Isten hajlandó az irgalmasságra, hogy-sem a boszszú-
állásra. Sz. János pedig azt írja, hogy a bódog Szentek hasonlók
Istenhez. III. Sz. Jeronimus⁴ és Nazianzenus⁵ azzal bizonyíttyák
⁴ Ieron. cont. ezt; mert földön-éltőkben imádkoztak a szentek egyebekért: tehát
Vigilant. ca. 3. most annál inkább imádkoznak. Mely bizonyításnak ereje azon fon-
⁵ Nazianz. Orat. 12. in dáltatott, hogy a szentekben meg nem szűnt, sőt tekéletesbé vált
Obitu Patris. az igaz szeretet; mert sz. Pál mondása, hogy a szeretet akkor-is
megmarad, mikor a homály-által-néző hit megszűnik; *Charitas nun-*
*quam excidit*⁶. Ugyan-is a kibén szeretet nincsen, halálban és
⁶ 1. Cor. 13, 8. setétségben vagy⁷. IV. Valakik béoltattunk Christusba, egy főttül
⁷ 1. Ioan. 3, 14. függünk, azon-egy testnek tagjai vagyunk, *Rom. 12, 5. 1. Cor.*
10, 5. A meny-ország anyánk nekünk, *Galat. 4, 26.* mí a szentek
polgár-társai vagyunk, *Ephes. 2, 19.* Mennyei seregek-közibe írat-
tunk, *Hebr. 12, 23.* Ha azért a szeretet arra indította életekben a
Szenteket, hogy másért könyörögnének; ha azon-egy test tagjai
egy-mást segítik szükségekben, *Pro invicem sollicita sunt membra;*
*et si quid patitur unum membrum, compatiuntur cetera*⁸; ha az
⁸ 1. Cor. 12, 25. Eph. 5, 19. anya veszedelmektől környékeztetett fiairól szorgalmatos; ha azon-
egy polgársághoz- és zászlóhoz-tartozók segítik egy-mást: nem
kétkelkedhetünk a szenteknek értünk-való esedezésében. V. A *Minori*
Luc. 16, 24. *ad majus*, Ha a kárhozott gazdag nem isteni szeretet buzgóságá-
ból (mely a kázhozottakban nincsen,) hanem emberi indúlatból,
vagy maga kényyának öregbülését kerülván, gondot viselt élő
attyafiaira: az Isten kedvesítül tehát nem kell-e böcsülletesb és
⁹ Vide Lorin. 2. Pct. 1. foganatosb jó akaratot várnunk? VI. Oecumenius⁹ és egyebek bizo-

nyítták ezt a szent Péter mondásával: *Dabo autem operam, et frequenter, habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*¹. Úgy tettszik, hogy itt hólta-után-való gond-viselést emleget sz. Péter? VII. Illyés az elragadtatás-után gondot viselt a földiekre; mert sok esztendővel ragadása-után levelet hozának tőlle Jóramnak: *Allatæ sunt literæ ab Elia Propheta*². Illyés profeta Josafat királyságában ragadtaték-el³. Josafat-után az ő fia Jóram lén királlyá, és ennek szólló levelét hozák Illyésnek, melyben szemére veti Jóramnak cselekedetét: *Incessisti per iter Regum Israël: fratres tuos occidisti*⁴. Ebből kitettség, hogy meglett dolgokat számlálván a profeta, az-után íratott a levél, minek-utánna Illyés elragadtatott. VIII. Azt igéri Isten, hogy a ki végig győzedelmes lészen, annak országokat ad birodalma-alá, miképpen ő hatalmat vett Attyátúl⁵; és királyi-székbe ülteti azt, miképpen őtet az Atya székbe ültette⁶. Azért dicsekednek ő-magok a szentek, hogy Isten őket királyokká tette és úralkodnak a földön: *Fecisti nos DEO nostro Regnum, et regnabimus super terram*⁷. Itélet-után sem országok nem lésznek, sem földi emberek, kiken úralkodhassanak a szentek. Tehát az Isten igéreti-szerént most úralkodnak, és Isten-előtt-való szó-szólások-által bírják és igazgattyák az ő módgyok-szerént e világ folyását. IX. A mennyei angyalok imádkoznak a földiekért, mint Zacharias nyilván írja. Tehát a szentek lelke-is imádkozik; mert azoknak velünk nagyob egyyessége vagyon, hogy-sem az angyaloknak; mivel velünk egyenlő természetük, és hasonló nyavalyák-és veszedelmek-alá vóltak vettetve.

Ezekből megtettség, mely balgatag fogás⁸, mellyet a tudatlanok forgatnak, hogy a szentek nem könnyöröghetnek érettünk, mert meghóltak. Testök bezzeg nem eleven a szenteknek: de a lélek, melytől vagyon elevensége a testnek, meg nem hólt a mí hitünk-szerént; noha az újítók mással álmodnak, a mint ez-előtt említők⁹.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

Tudgyák és értik a szentek a világi dolgokat.

Nincs abban kétség, hogy sem a dücsöült szentek lelke, sem a mennyei angyalok természet erejéből nem tudhattyák minden emberek szükségét, kívánságát és könnyörgését; mert a mint Jere-

¹ 2. Pet. 1, 15.² 2. Par. 21,
12. Vide supr.
fol. 679.³ Confer 4.
Reg. 2, 11.
cum. c. 3, 1.
⁴ 2. Par. 21,
13.⁵ Apoc. 2, 26.
Sap. 3, 8.⁶ Apoc. 3, 21.⁷ Apoc. 5, 10.

Zach. 1, 12.

⁸ Visi sunt
oculis insipientium
mori.
Sap. 3, 1.⁹ Supr. f. 425.

¹ Ier. 17, 10, miáznál olvassuk¹, egyedül Isten tudgya és érti magátúl az ember
³ 3. Reg. 8, 39. szívét, titkát és igyekezetit: de e mellett az-is bizonyos, hogy Isten a szenteknek megjelentheti a földi dolgokat. Ezt, *a minori ad majus*, bizonyíthattuk a földi emberek példájából. Mert Sámuelnek megjelenté Isten a Saul gondolattját: *Omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi*². Eliseus a Gyézi cselekedetit megisméré, noha test-szerént távúl vala tőlle³: *Nonne cor meum præsens erat?*
² 1. Reg. 9, 19. A syriai királynak titkos tanácskozásit megjelenté az Israël királyának: *Eliseus indicat Regi Israël omnia verba, quæcumque locutus fueris in conclavi tuo*⁴. Dániel a Nabuchodónozor álmát, szent Péter az Ananias titkos cigányóságát megisméré⁵. És jöllehet ezekből világosan kitettszik, hogy hiúságosok azok a bizonyságok, mellyekkel az újítók lehetetlennek vítatták, hogy a szentek értsék a világi dolgokat: de mivel *A posse ad esse, non valet argumentum*, tovább kel mennünk és azt kel állatnunk, hogy *Re ipsa*, vólta-képpen tudgyák a szentek isteni jelenésből a földi dolgokat. Ezt azért bizonyítjuk:

⁶ Deut. 34, 5. I. Moyses régen meghólt vala a Christus születése-előtt⁶: mindaz-által Úrunk színe-változásakor Illyéssel egygyütt megjelenék és Christussal jövendő dolgokrúl beszéle: *Et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem*. Nem igaz tehát, hogy a meghólt szentek semmit nem tudnak halálok-után a földi dolgokban; mert Moyses hóltá-után tudta ebben a városban ennek a személynek jövendő állapotját.

Pag. 39. Az ung-vár-megyei lélek-vesztők azt mongyák, hogy *Disputálhatni, ha valóban megjelent-e Moyses: de ha valóságos vólt, rendkívül lett, például nem vehetni*. Az evangelistákkal disputállyákmeg, ha igazat írtak-e. Mí szegény egy-ügyű Pápisták elhiszszük az evangelisták szavát, kik az írják, hogy megjelenék Moyses és Illyés⁷. Hogy pedig a nyilván-való példából példát ne vegyünk arra, a mit nyilván olvasunk, (tudni-illik, hogy a meghólt szent tudta nevezet-szerént, ebben a városban mi történyék ezen a személyn,) mesterség, ha elhitetik Ung-várban. Nékünk ez egy példa eléggé megmutattya, hogy a bóldogság állapotjával nem ellenkezik a világi dolgok tudása. Sőt jó okoskodással kihozhattuk ez egy példából, hogy a töb szentek-is tudgyák a világi dolgokat. Mert nincs semmi okunk és bizonyságunk, miért kel azt mondanunk, hogy némely szentek tudósok a világi dolgokban, némellyek tudatlanságban maradnak. Sőt mivel a bóldogság embernek min-

⁷ Matt. 17, 3.
 Mar. 9, 3.
 Luc. 9, 30.

den kívánságát megelégtíti a sz. Dávid mondása-szerént, *Satiabor cum apparuerit gloria tua*: ha némely szentek tudósok e világi dolgokban, a többi-is méltán kívánhatták, hogy az ő kedvesek dolgait értsék. Psal. 16, 15.

Ugyan-ezen igazság erősítésére szolgál, a mit Christus mond Moysesről. hogy ő vádollya Isten-előtt azokat a sidókat, kiknek Christus száll vala. Mert ha vádolta őket: tudta tehát, hogy vannak, és vétköket-is látta, mellyekért vádolta. Ioan. 5, 45.

II. A Lázár historiajából három dolgot tanulunk: 1. Hogy Ábrahám tudta, mint vólt e világon dolga Lázárnak és a gazdagnak; azért mongya, hogy a gazdag elvette javait e földön, Lázár is megszenvedte nyomoruságát. 2. Hogy Ábrahám értette a pokolban kínoztatott ember könyörgését és kívánságát, noha *Chaos magnum* vala közöttök. 3. Hogy pokolban-is marad az élő emberkrül emlekezet; azért mongya a gazdag, hogy néki öt attyafia vagyon, kikre, a menyire érkezik, gondot visel. Luc. 16, 24.

Hogy ez nem példa-beszéd, hanem valósággal történt dolog, bizonyíttjuk, I. A régi böcsülletes Atyák méltóságával. Mert Arany-száju sz. János így száll a dologrúl: *Historia de Divite et Lazaro, nihil aliud quam hoc declarat*¹. Ugyan-ezent írja Tertullianus, a mint ezennel meghallyuk; sőt ő-maga Calvinus-is. Irenæus a keresztvény hitnek öt ágazattját bizonyíttya ebből: tudni illik, hogy a lélek halhatatlan, hogy egy testből másba nem mégyen, hogy egy-mást isméri, hogy megemlekeznek a világi dolgokrúl, hogy ítélet-előtt jutalmát vészik erkölcsöknek². Példából hit-ágazatot nem bizonyíthatni. Tehát ez nem fabula, hanem valóban lett dolog. Chrys. to. 2. hom. 1. de Lazaro. Ap. Bar. radium, to. 3. Concord. Evang. li. 4. c. 5. Irenæus, Origen. Ambr. Cypr. August. Iren. I. 2. c. 63.

II. A példa-beszédben nem szokott Christus senkit nevéen nevezni, hanem csak így száll: Egy embernek két fia vala; egy ember nagy vacsorát szerze; egy ember mégyen vala Jerichóba; egy embernek majorja vala; egy bíró vala egy városban, *etc.* Ugyan-is a minémű történetet ember például beszél, ha azt egy bizonyos emberre fogja, ottan nem példát mond, hanem hamisságot; arra kenvén a dolgot, a kinek sem híre, sem tanácsa benne. Tehát az igazság mestere bizonyos személyen történt dolognak azt nem mondhatta, a mi azon soha sem történt. Ezzel a bizonyossággal él Tertullianus, Arany-száju sz. János és Calvinus: *Quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? In Parabola, dicenda nomina non sunt*³. *Quia Lazari nomen expressum est, arbitror rei, quæ acciderit, esse narrationem*⁵. III. Christus nem szokott példát támasz-

tani a más-világon történt dolgokból; hanem inkább e világi történetekből ismérteti példa-beszédével a más-világi állapotot. Ugyanis a példa arra-való, hogy az-által megtanúljuk, a mit magában oly könnyen nem érhetnénk. Szükség tehát, hogy a példa szemünk-előtt-forgó, szokott dolgokból vétessék. Azért fonakúl esnék, ha a más-világi dolgokat hoznók példa-beszédűl a földi közönséges dolgok jelentésére. IV. Oly igazán historia ez a Lázár dolga, hogy (a mint Euthymius írja) a sidók traditiója-szerént a gazdagnak neve-is tudva vagyon, mert Ninnensisnek neveztetett. V. Egyéb jelenségét nem adhatták az ellenkezők, hogy ez példa; hanem hogy a léleknek úját, száját, nyelvét említi. Ez pedig nem elég jel; mert a szent Írás a lelki dolgokrúl külömben nem szólhat, hanem a mí szavunk-járása-szerént, a mint Calvinus az imént feljegyzett szók-után eképpen magyarázza: *Et quamquam historiam recitat Christus: describit tamen res spirituales sub figuris, quas scit convenientes nostris sensibus*: Noha, úgy-mond, vizet, nyelvet és újat említi, de ez nem teszi példa-beszéddé a historiát; mert a lelki dolgokrúl külömben nem szólhatunk, hanem testi szókkal. Mivel azért a szent Írás Istennek kezét, szemét, lábát említi, az angyaloknak szárnyát: vallyon ebből azt hozod-e ki, hogy csak példa-beszédek, a miket Istenrúl tanít a szent Írás? Ha ez bolondság volna: ne csudáld, hogy a kárhozottak kínnyát szomjuságnak, a kívánatos vígasztalást csep víznek nevezi az Írás, mikor nem példát, hanem valóságos historiát beszéll.

III. IV. V. VI. VII. A szent János Látásából öt bizonyosságot vehetünk ezen dologra: 1. Azt írja sz. János, hogy a martirok lelkei tudták, hogy még élnek e földön és Istentől büntetést nem vettek azok, a kik üldözték őket, és azon könyörögnek, hogy bűnhödgyenek: *Vidi Animas interfectorum propter Verbum DEI, et clamabant: Usquequo Domine non vindicas sanguinem nostrum, de iis qui habitant in terra?* 2. Mikor a földön és föld-alat-lévők azt kiáltották; *Sedenti supra thronum, et Agno, benedictio, et honor, et gloria*: az Isten széki-előtt-való állatok *Amen*-t kiáltának és a huszon-négy vének imádák az örökké-élőt. Ha *Amen*-t kiáltottak: tehát értették a földiek szavát. Mert a sz. Pál mondása-szerént senki igazán és okossan *Amen*-t nem mondhat a más szava-után, ha azt nem érti: *Quomodo dicet Amen, quoniam quid dicas nescit?* 3. Az Isten-előtt-udvarló huszon-négy vének drága illat-gyanánt bémutattyák Isten-előtt a szentek imádságát¹:

Euthymius,
Luc. 16.

Calv. in Har-
mon. Luc. 16,
20, 23.

De Angelis,
Calv. li. 1. c.
14. n. 8. Vide
Serar. lib. 2.

De Rabbinis,
Scrupul. 39.

Apoc. 6, 9, 10.

Apoc. 5, 13,
14.

1. Cor. 14, 16.

¹ Apoc. 5, 8.

tudgyák tehát és értik a szentek kérését. 4. Azt írja sz. János, hogy az Isten-előtt álló vének tudták a földi emberek dühös haragjokat¹. 5. Azt igéri Isten, hogy a ki végig megtartya az ő¹ Apoc. 11, 15, parancsolatit, országokon és nemzetségeken hatalmat ad néki, 18. hogy bírja azokat: *Qui custodierit usque ad finem opera mea,* Apoc. 2, 27. *dabo ei potestatem super Gentes, et reget eas in virga ferrea;* ca. 3, 21. *sicut ego accepi a Patre meo.* A nemzetségek bírása és igazgatása c. 5, 10. különben nem lehet, hanem-ha tudgyák és értik azoknak dolgát. Literæ ab Elia allatæ post raptum, Supr. fol. 575. II. k. 684.

VIII. A mennyei angyalok tudgyák a földön-élők cselekedetét: tehát a bódog szentek-is tudgyák.

Első részét bizonyítom. 1. Az Isten angyali-előtt öröm Luc. 15, 10. vagyon meny-országban egy bűnös megtérésén. Tudtokra vagyon tehát menyben az angyaloknak az emberek belső cselekedete és szív-béli megtérése; mert azon senki nem örülhet, a mit nem tud. 2. A Tobias könyörgésit Isten-eleibe angyal vitte. A szent Tob. 12, 12. János látásában-is azt olvassuk, hogy az angyal MINDEN szentek ca. 3, 25. imádságából drága illatot vitt az arany-oltára². Mert noha Isten² Apoc. 8, 3. láttya mindenek imádságát; de mikor az angyal könyörgésével Vide Aug. epist. 120. kíséri a hívek imádságát, hogy foganatosb légyen, akkor mon- c. 29. Et Ep. 121. c. 9. datik Isten-előtt bémutatni. 3. Sz. Mihály angyalról olvassuk, hogy az Isten népét segítette³. Zacharias írja, hogy az angyal³ Dan. 12, 1. imádkozott Jerusalemért és Juda várásiért⁴. 4. Sz. Pál az angya-⁴ Zach. 1, 12. lokra esküszik és őket híja bizonyságúl, *1. Tim. 5, 21.* Tehát tudgyák az angyalok a mí dolgainkat. Mert hiúság vólna azokat bizonyságúl hinyia, a kik nem tudgyák dolgainkat. 5. Az angyalok segítségét kérte Jákob patriárka⁵, Tobias és Raguel⁶. Tehát⁵ Gen. 48, 16. értik az angyalok a mí kérésinket. 6. Sz. Pál azt írja, hogy a⁶ Tob. 5, 21. világ és az angyalok nézése-alá vettetett a mí vitézkedésünk: cap. 10, 11. *Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis*⁷. Sz. Dávid-is azt⁷ 1. Cor. 4, 9. írja, hogy az angyalok színe-előtt énekel Istennek⁸. 7. Sz. Jóbrúl⁸ Ps. 137, 1, 2. olvassuk, hogy ha az ezer angyalok-közzül egy könyörög Istennek az emberért, megbocsát néki⁹. 8. A Lutheristák nyilván⁹ Job, 33, 23. írják, hogy az angyalok imádkoznak érettünk¹⁰. Calvinus vallya,¹⁰ Supra, fol. *Certos Angelos Regnis et Provinciis, quasi Præsides, destinari.* 612. nu. 3. *Certos esse Angelos, quibus est commendata salus puerorum*¹¹. És¹¹ Calv. li. 1. az Apostoli Cselekedetből állattya, hogy minden embernek örző c. 14. n. 7. angyala vagyon. Másutt így szöll: *Voluit DEUS Angelos curandæ nostræ salutis præficere: Unde et Sacros cætus frequentant, et Ecclesia*¹² Calv. li. 3. *illis Theatrum est*¹². Tehát tudgyák az angyalok a mí dolgunkat. c. 20. n. 25.

A bizonyság következését azzal bizonyítom: Mert Christus azt mongya, hogy a mennyei szentek nem csak hasonlók, hanem Luc. 20, 35. Matt. 22, 30. *Isangeli, æquales*, egyenlők az angyalokkal. Christus nem határozza szavát csak arra az egyenlőségre, hogy házasság nélkül élnek; hanem inkább abból bizonyította házasságtalanságokat: *Neque nubent, neque ducent Uxores: neque enim ultra mori poterunt, æquales enim Angelis sunt;* mert egyenlők az angyalokhoz. Ha Medium generale assumitur ad probandum, Quod non nubunt: Nec similes, sed æquales dicit. azért Christus meg nem határozta ezt az egyenlőséget, mí sem szenvedgyük, hogy más valaki sinorra vonnya; hanem csak annyiból, a mennyiből nyilván és világosan a sz. Írás másutt meghatározza. Ha azért az angyalok tudgyák az emberek szíve titkát, belső penitentia-tartását és megtérését; nem látom, miért kel tudatlanokká tenni a szenteket? Ugyan-is a bődogság nyugodalma azt kívánna, hogy valamit igaz okosság-szerént tudnak kívánni a szentek, abban meg ne fogyatkozzanak. Érteniek kel tehát az ó kedvesek dolgait, mellyeket mind a természet indúlattyából, mind az igaz szeretetből méltán kívánnak tudni.

IX. Samuelről azt olvassuk, hogy a bájos-aszszony szavát meghallotta és Saulnak jövendő veszedelmét megjövendölte¹. Hogy pedig Samuel vólt, a ki megjelent Saulnak, a sz. Írás nyilván mongya, a Samuel dicséreti-közzé számlálván, hogy a föld-alól megszóllalt és a király halálát megjövendöllötte². Mivel azért a sz. Írás ötször vagy hatszor nevezi Samuelnek, a ki Saullal szóllott; soha pedig Samuel álorczájának nem híja: nem szabad nekünk csak jó kedvünköl a világos szók-mellöl elállanunk. Nem-is kel gondolni, hogy ördög erejével híttá-elő Samuelt a bájos-aszszony; hanem Isten rendelése és cselekedete vólt, hogy magát Samuelt bocsátaná Saulhoz; és a mit élteben jövendölt néki, azt újobban hirdetné, tudni illik, hogy Isten őtet megvetette. 1. Reg. 28, 19. Mikor pedig azt mondotta Saulnak, hogy hólnap mind fiastúl ő-vélle léssen, annyit téssen, hogy a halál-által, mely köz a jóknak és gonoszaknak, egyenlő léssen vélle; és a halál torkába esik, melybe Samuel elől ment vólt. De a ki ennek töb bizonyosságát és az ellen-vetések fejtegetését akarja látni, tekintse-meg Bellarminust, *lib. 2. de Purgatorio, c. 6.*

Erössíthettyük ezt azzal, hogy a mágusok szavát a Sátán meghallya és pokolból elő-áll mikor hívatik. Tehát a bődög Szentek sokkal inkább halhattyák a mí szavainkat.

² 2. Mach. 15, 12.

X. Oniasról olvassuk³, hogy hóltá-után Machabæusnak meg-

jelent. Jeremias proféta-is hóltá-után kardot adott Machabæusnak és őtet bátorította a vitézségre. Illyés profétárúl-is nem régen hallók¹, hogy ragadtatása-után levelet küldött Jorámnak és fedette gyilkosságárúl. Sz. Pál azt mongya Abelrúl, hogy, *Defunctus, adhuc loquitur*², hóltá-után most-is szól. Christus, *Joan. 8, 56.* ¹ Paral. 21, 12. ² Supr. fol. 575. II. k. ³ Heb. 11, 4. azt mongya, hogy Ábrahám látta az ő napját.

XI. Valami tekéltességet találunk az élő szentekben, mely a dücsösség állapottyával nem ellenkezik, attúl a bóldog szenteket nem méltó megfosztanunk. Mert nem hihető, hogy a dücsösségben fogyatkozottab állapottyok légyen a Szenteknek, hogy-sem e földön; mivel az Isten ott mutattya-meg dücsösségének gazdagságát, *Rom. 9, 13.* ott lészen a tekéletes értelem, mely itt igen fogyatkozott, *1. Cor. 13, 9, 10.* ott az Istenhez hasonlók lészünk, *1. Joan. 3, 2.* Ha azért e földön az Isten szolgálai meszsze-lévő, és sok üdők-után léjendő dolgokat láttak, a mint sok példákkal bizonyítók: hihetetlen, hogy a mennyei szentek efféle dolgokat nem látnának. Mely bizonyóságot sz. Ágoston így hoz-elő: *Si Propheta Elisæus, puerum Giezi, absens corpore, vidit accipientem munera: quanto magis Sancti videbunt omnia, etiam unde sunt corpore absentes. Tunc enim erit perfectum illud, de quo loquitur Apostolus; Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* ^{Aug. lib. 22. de Civ. c. 29.}

XII. Az igaz barátság-hoz kívántatik, hogy baráttyanak megjelentsen ember, a mi őtet illeti. Azért mikor Sodomát el akará vesztetni Isten, el nem titkolá Ábrahám-túl: *Numquid celare potero Abraham, quæ gesturus sum*³? Christus azt mongya apostolinak, ³ Gen. 18, 17. hogy őket nem szolgálainak, hanem barátinak tartya⁴; mert mindeket megjelentett nékik, mellyeket az Atyátúl hallott. Mivel azért a mennyei szentek Isten baráti, és sokkal inkább eggyesülnek velle, hogy-sem e földön éltőkben: az igaz barátság törvénye kívánnya, hogy Isten nékik megjelentsen azokat a kéréseket, mellyeket ő-hozzájuk bocsátnak. ⁴ Ioan. 15, 15.

XIII. A szentek meny-országban színrúl színre láttyák Istent, kiben, mint tükörben, fénylenek minden állatok. Miképpen azért, a ki a tükört láttya, az ő-benne megtettszett ábrázatokat-is láttya: úgy a szentek Istenben láttyák a teremtett-állatokat. Ezt szent Gergely illyen-képpen állattya: *Quid est, quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt*⁵? Beda imígyen: *Qui Creatoris sui claritatem vident, nihil in creatura agitur, quod videre non possint*⁶. ⁵ Greg. 4. Dialog. c. 33. ⁶ Beda, Lucæ 16.

A megmagyarázott és megbizonyodott igazságot az újítók ilyen bizonyságokkal ostromolják:

Ung-vár me-
gye, pagin. 44.

I. Ha mí-hozzánk-való indulat volna a szentekben: tehát bennek volna a szorgalmatosság, bánat, szomorúság, mely a bódog szentekben nem lehet; *Apocal. 21, 4.*

Supr. f. 557,
558. II. k.

FELELET. Ez-előtt a Calvinus és Beza szavaiból hallók, hogy ez nem következik; mert az angyalok, sőt ő-maga Christus mí-reánk gondot viselnek és a mí dolgainkat értik; de semmi bánat és szomorúság őket nem sérti.

Isa. 63, 16.

II. Isaias írja, hogy Ábrahám nem ismér minket: *Abraham nescivit nos, et Israël ignoravit nos.* Ha ily nagy patriárka nem ismérte maradékit, a töb szentek sem ismérnek minket.

¹ Ieron. in Isa.
63.

FELELET. Szent Jerónimus azt írja¹, hogy úgy mondatik Ábrahám nem-ismérni, miképpen Christus a gonoszaknak mongya, *Nescio*

² Matt. 25, 12.
cap. 7, 23.

*vos*². *Nunquam novi vos;* az-az, nem szereti, fiainak nem isméri

³ Ita legit. Cal-
vin. li. 3. c. 20.
n. 25.

gonoszságokért. Ennek-felette Isaias azt mongya, *in præterito*³, nem

⁴ 2. Mach. 7,
22.

ismért; és azzal állattya, hogy Isten a mí Atyánk; mert a Machabæusok annya szava-ként nem tudgyák a szülék, mint formáltatik

ember annya méhében⁴. Azt-is ehez kel adni, hogy nem szabad az ó-testamentomi szentek példájából ítéletet tenni a dücsösségben-lévő szentekről; mert Ábrahám és a töb régi szentek a Christus halála-előtt nem voltak a mennyei bódogságban, és nem tudták dolgainkat, mint a mennyei szentek. Azért noha ók-is imádkoztak az élőkért; de az élők nem kérték őket hogy imádkozzanak éret-tök; hanem csak azt kérték Istentől: *Audi orationem mortuorum Israël;* hogy halgassa-meg az Israél halotti könyörgését.

Baruch. 3, 4.

III. A sz. Írásban sokszor olvassuk, hogy ember halála-után semmit nem tud: *Exibit spiritus ejus: in illa die peribunt omnes*

⁵ Psa. 145, 4.

*cogitationes*⁵. *Mortui nihil noverunt amplius. Nec opus, nec ratio,*

⁶ Eccles. 9, 5.
10.

*nec sapientia, nec scientia est apud inferos*⁶. *Sive nobiles fuerint*

⁷ Job. 14, 21.

*filii ejus, sive ignobiles, non intelliget*⁷.

⁸ Supr. f. 557,
558. II. k.

FELELET. Ezekre meg kell felelni az újítóknak-is. Mert a mint hallók⁸, ók-is vallyák, hogy a szentek könyörögnek a vitézkedő Ecclesiáért közönségesen, és dicsérik Istent. Mikor azért azt mongya az Írás, hogy a holtak semmit nem tudnak: vagy csak azt jelenti, hogy természet-szerént a világi dolgokat nem tudgyák; vagy hogy nincs ő bennek oly értelem és gondolat, mellyel magokat segíthetnék, ha itt elmulattyák üdvösségök gond-viselését; vagy hogy világi mód-szerént gond-viselések nincs a mí dolgainkra. Efféle

világi gond-viselésről és segítségről szól szent Dávid, mikor azt mongya, hogy fejedelmekben ne helyeheztecssük remétségünket; mert azok meghalnak, és ottan vége leszen róllunk-való gond-viselő gondolattyoknak. Sz. Ágoston-is efféle gond-viselésről szól, midőn annyának ő-reá-való gond-viselését tagadgya¹.

¹ Aug. de Cura pro Mort. c. 13.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Szabad-e a szenteket segítséggül híni?

Hogy a szentektől könyörgések segítségét hasznoson kérhettyük: bizonyíttyuk,

I. Ha a dücsőült szentek értik e világi dolgokat; és mint azon-egy anya fiai, azon-egy test tagjai szeretnek minket és Isten-előtt esedeznek érettünk: kétség-nélkül az ő-hozzajok bocsátott kérésünknek foganattya vagyon nállok. És miképpen e világon éltökben szűkölködő felebarátt yok kérését heában nem hadták, hanem Istenhez bocsátott imádságokkal szűkölködő tagjokat segítették: azon-képpen cselekesznek mostan-is. De megmutatók, hogy a szeretet és reánk-való gond-viselés meg nem szűnt, meg sem fogyatkozott a szentekben, és hogy e világi dolgok folyásiban tudósok. Tehát kérésünket heában nem hadgyák. Annak-okáért valamenyi bizony-ságot állattunk e koráig a szentek szeretetiről, reánk-való gond-viseléséről a világi dolgok tudásáról, annyi erőssége vagyon az Írásban a szentekhez-való könyörgésnek. Erössödik ez a bizony-ság azzal, a mit eléb világosan megbizonyítánk, hogy valami tekéltesség találtatik az élő szentekben, mely a bódogság állapattyaival nem ellenkezik, attúl meg nem kel fosztani a bódog szenteket.

Vide hujus li. c. 3. Probat. 4. fol. 574. II. k.

Supr. c. 4. arg. 11. f. 580. II. k. fin.

II. Szent János nem valami homályos látást forgatván, hanem írása kezdetin köszöntvén és üdvözülvén a híveket, így szól: *Kegyelem tinéktek és békeség attúl, a ki vagyon, a ki vólt és a ki eljövendő; és a hét lelkektől, mellyek az ő széki-előtt vannak.* Ládd-e, hogy ama Jehóvah Isten-után, ki Moysesnek azt mondá, hogy ő, *a ki vagyon*, az Isten széki-előtt-való lelkektől békeséget és kegyelmet kér szent János a híveknek. A hét lelkeken a Szent Lélek Istent nem érthettyük; mivel ez nem hét, és nem lelkek, hanem egy Lélek. Nem-is mondhatni a Szent Lelket Isten széki-előtt lenni;

Apoc. 1, 4.

Exod. 3, 4.

mert az Atyáival egyenlő méltóságban ül és nem az Isten széki-kívül vagyon. Sokkal inkább nem magyarázhatni a szent János szavát a Szent Lélek hét ajándékiról; mert ezek az ajándékok nem eleven és értelmes állatok, hogy ő-tőlök kellene valami jót kérnünk. Tehát azokról a lelkekről szól sz. János, mellyek immár Isten színe- és széki-előtt állanak a világi útnak és evezésnek járása-kelése-után¹. Ezekről pedig úgy kér kegyelmet szent János, mint hallád sz. Páltól, hogy ő üdvözít némellyeket, az-az, segéti őket az üdvösség megnyerésére.

¹ Spirit vocatur Animæ hominum : Psal. 30, 6. Psal. 145, 4. Eccles. 1, 14. ² Luc. 20, 36. Vide supra, fol. 580. II. k. de Angelis.

III. Christus Úrunk a dücsöült szenteket egyenlőkké teszi az angyalokhoz²; meg sem határozza egy vagy két dologra ezt az egyenlőséget. Azért minket sem szabadít arra, hogy egyéb dolgokban ezt cirkalomra vegyük és határra vonnyuk; hanem csak azokban, mellyekben a szent Írás fényessen meghatározta és köztök-való különbségét előnkbe adta. Bizonyos pedig, hogy az angyalokat kérhetjük, hogy mellettünk támadgyanak és segétsenek. Tehát a szentektől-is ugyan-ezent kérhetjük; mivel a sz. Írás e dologban különbséget nem tész az angyalok- és szentek-között.

Gen. 48, 16. sup. fol. 579. II. k.

A bizonyosság második része nyilván vagyon a szent Írásban. Mert Jákob patriárka a József fiait megáldván, így szóla: *DEUS, in cuius conspectu ambulaverunt Patres mei; Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis*: Az Isten, úgy-mond, és az angyal, a ki engemet minden veszedelemből kiszabadított, álgymeg ezeket a gyermekeket. Azon-képpen Tobias és Raguel ifiu Tobiásnak így szóllanak: *Sit DEUS in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum*³. Légyen Isten veletek és az ő angyala vezessen titeket. Sz. Pál-is az angyalokat tanu-bizonyosságú hija⁴. Az igaz okosság-is ezt mutattya. 1. Mert ez-előtt megmutatók, hogy az angyalok tudgyák e világi dolgokat: miért nem vólna tehát szabad őket azon kérni, a min egy bűnös embert kérhetünk, tudni illik, hogy érettünk könyörögjenek? Az ördögösök midőn csak suttogva birbitélnek*, elő-veti magát a sátan és segéti vitézit a gonoszra: vallyon a jó angyalok miért vólnának vagy siketebbek, vagy restebbek a jóra?

³ Tob. 5, 21. c. 10, 11. ⁴ 1. Tim. 5, 21.

IV. Valahol az Írás az Anyaszentegyház engedelmességére kötelez; valahol az Ecclesia tanításának tévelyedhetetlen igazságáról bizonyosságot tész: ugyan ottan a szentekhez eresztett könyör-gést-is parancsollya és erőssíti; mert bizonyos, hogy az egész

* Mormognak.

keresztyénségben megrögzött szokás vólt a szenteknek-való könyör-
 gés. Errúl a chalcédoni közönséges győlekezet vallását¹ és a szent² Ágoston, Cypriánus, Ambrús³, Cyrillus³, Theodorétus⁴ bizonyoságit
 ez-előtt hallók. Sz. Jerónymus, *epi. 27. in Epitaph. Paulæ, c. 14.* Nazianzénus, *Orat. 18. in fine. Orat. 20. circa med. Orat. 21. in*
fine. Arany-száju sz. János, *in 2. ad Corinth. Homil. 26.* Theodo-⁴
 sius császár, *Theodoret. li. 5. Hist. c. 36. Sozom. l. 7. c. 24.* *Ruffin. lib. 2. cap. 33.* és egyebek szinte úgy hitták segítségül
 a szenteket, mint mí. Mely dologrúl Eusebiusnak csak egy szavát
 hallyad: *Hæc nos quotidie factitamus, qui veræ pietatis milites, ut*
DEI amicos honorantes, ad monumenta illorum accedimus, VOTAQUE
IPSIS facimus: quorum INTERCESSIONE ad DEUM, non parum juvari
profitemur.

Hogy ennek a bizonyoságnak ereje kitessék: I. Azt kel meg-
 gondolni, hogy ezt a szentekhez-való esedezést ugyan-azon Ecclesia
 hitte és vallotta, mely a sz. Írást és az Isten könyve laistromát
 megtartotta és reánk szállította. Ha azért ez az Ecclesia eltévelyed-
 hetett és bálványozásba eshetett a szentek tiszteletiben: ki tehet
 bizonyossá, hogy szinte úgy meg nem csuszamodott a könyvnek
 őrzésében? Ha egyikben tévelygett, a másokban sem lehetünk
 bátorságosok az ő bizonyoságtételérúl; és így az egész keresztyén-
 ség fundamentoma megmozdul és kétes lészen. II. Luther-előtt
 száz, két-száz és töb esztendővel, sőt az apostolok idejétúl-fogva
 minden üdőben megmaradott e földön a Christus Ecclesiája, mely-
 ben az igaz tanítás hangoskodott. Nem vólt pedig Luther-előtt
 Ecclesia nevet-érdemlő győlekezet, melyben közönséges szokásból
 a szenteket segítségül nem hitták vólna, mint csak abból-is kitett-
 szik, hogy sz. Ágostont és a töb szenteket, kik nyilván könyör-
 göttek a szenteknek, megszólította vólna az igaz Ecclesia, ha
 ebben ő-tölle különböztek vólna. Senki pedig egyéb meg nem
 szólította, hanem a Manichæusok, kik, mint-hogy ördög rabjai
 vóltak, nem csuda, ha a szentek tiszteletiben bálványozással
 álmodtak⁵. III. Sz. Ágoston idejéig apostoli igazság virágozott az⁶
 Ecclesiában; azt írja nem csak Calvinus⁶, hanem a régi szent⁶
 doctorok-is⁷. Sz. Ágoston, Eusebius és Cyprianus idejében pedig,
 szinte mint most, közönséges dolog vólt a szentekhez-való könyör-
 gés miképpen a magok szavaiból ez-előtt megtanulóok. Az-is hihe-
 tetlen, a mint eléb mondám⁸, hogy ennyi száz esztendőig, ily⁸
 sok szent martirok és doctorok ilyen nagy dologban vakságban

Supr. f. 272.
init.Supr. f. 240.
II. k.Supr. f. 483.
II. k. fin.Supr. f. 259,
260. II. k.Eusebi, 3. de
Præpa. Evang.

cap. 7.

Vide supr. f.
259. II. k.Vide supr. f.
483, 484. II. k.

Supr. f. 416.

Supr. f. 265.

Supr. f. 250,
251, 252. II. k.

Supr. f. 222.

NB.

és veszedelmes eretnekségben hagyatván, mind pokolra hányattak volna. Ha pedig sz. Ágoston a Manichæus káromkodásával nem gondolván, a szenteket segítségül hitta és üdvözülhetett: kétség nélkül én-is üdvözülhetek, a sz. Ágoston nyomdokába lépven. Ez az egész bizonyosság én-nállam oly erős és győzedelmes, hogy ha semmi egyéb jelenségem nem volna-is a szentek segítségül-hivásárul, oly bátorságosan megnyugodnám rajta, mely bizonnyal hiszem, hogy sz. Pál írta a romaiakhoz-szóló levelet.

¹ Supr. f. 192.
I. k. 208. 209.
II. k.

V. Eléb megmutatók¹, hogy a csuda-tételek Isten tanu-bizony-sági, mellyekkel elhitesi annak igazságát, a mit csudával erőssít. Azért mind azokrúl, valamelyek isteni csudákkal megbizonyítottak, azt mondhattuk, a mit Úrunk monda: *Si mihi non vultis credere,*

² Ioan. 10, 38.

*Operibus credite*²; Ha nem hisztek tanításunknak, hidgyetek a cselekedeteknek. Hogy pedig a szentekhez bocsátott könyörgések kedves és foganatos-vólta sok isteni csudákkal bizonyított, oly tagadhatatlan, mint hogy Julius császár Romában úralkodott; mivel annyi sok tudós, istenfélő szent emberek tésznek errúl bizony-ságot; és nem hírrel hallott, hanem szemmel látott, kézzel tapasztalt dolgokat írnak, hogy merő bolondság ezeknek tanu-bizony-ságokban kételkedni. A szent Ágoston és töb hasonló fő emberek agya-veleje sem vólt ugorka, hogy a szemmel látott dologrúl oly itéletet nem tudtak volna tenni, mint valamely bikczis kósta predikátorka ezer esztendővel a lett dolog-után: sem oly gonosz lelki-isméretű nem vólt szent Ágoston, hogy hamis csudákat költene; mivel az egész világ megtéréseért sem engedi, hogy csak egyszer-is hazud-gyunk³. Egy szóval, valaminémű jelenségekből és bizony-ságokból megválaszthattya ember az igaz isteni csudákat a szem-fény-vesztő

³ Supr. f. 354,
355.

⁴ Vide supra,
fol. 206. II. k.
et seqq.

ördögi czinkosoktól⁴: mind azokból kitettszik, hogy igazán csak isteni erőből származott csudák vóltak azok, mellyek a szentekhez- való aítatosságot megpecsélteék. A nicæabéli conciliom könyör-gését a meghólt püspökökhöz, és csudával megjelentett foganattyát

⁵ Supr. f. 267,
268.

⁶ Supr. f. 276,
277, 278. II. k.

ez-előtt említők⁵. Szent Ágostontúl, szent Ambrústúl, Theodoretus-túl előszámlált sok csudákat-is feljegyzénk ennek-elötte⁶, mellyeket a szentek-által cselekedett Isten. Potamiena martyr megjelenék Basilidesnek, ki az ő tisztaságát mególtalmazta vala, és tudtára adá, hogy Úrunktúl kegyelmet nyert néki, mivel szűzességét a

⁷ Euseb. lib. 6,
cap. 5.

pogányok-ellen megőrizte⁷. Azért Basilides nagy hamar mindenek vélekedése-ellen keresztyénné, sőt martyrrá lén. Theodosius császár, midőn Eugenius-ellen készült, a keresztelő szent János templomá-

ban segítséget kért szent Jánostól. Hasznát-is érzé; mert az ördög szörnyű kiáltással megvallá, hogy ez a nyaka-vágott veszti őtet¹. Az-után szem-látomást a harczon forgódott szent János evangelista és szent Filöp apostol². Cosroës-ellen Sergiopolist a martyrok óltalmazák látható ábrázatban³, mint Evágrius, *lib. 4. c. 28.* Nicéforus, *lib. 17. c. 17.* és egyebek írják.

De hogy számlálhatatlan csudákat halgatással mulassak, jusson eszünkbe, mint jelenék-meg Attilának a romai Leo pápa-mellett szent Péter és szent Pál, kiknek fenyegetése eltéríté Attilát Olaszországtól⁴. Szent István első martyr a Geysa feleségének, Sárolda aszszonynak, megjelenék; és azt parancsolá, hogy fiát Istvánnak kereszteltesse, kinek gongya-viselésére magát ígéré⁵. Sigmond király idejében mint tartotta Bóldog Aszszony elevenen a holt tetemek-között három egész esztendeig az ő hív szolgáját, hogy meggyónhatnék, Bonfinius megírta⁶. Lajos király 1346. esztendő-tájban Bóldog Aszszonytól bátoríttatván, kevesed magával sok pogányságot győze-meg⁷. Jó-tétemény emlékezetire Czelben egy nagy roppant szentegyházat építé, melynek ajtója-felett öreg márvány-kőre ez vagon írva: *Ludovicus Rex Hungariæ, per Matrem Misericordiæ, victoriam Turcicam gloriose obtinuit.* Laurétomban láttam Bóldog Aszszonynak ezüsből öntött nagy öreg ábrazattját: lábánál fegyverében térdre-esve könyörög a régi Batori István, és ilyen írás vagon alatta: *Magnificus Dominus, Comes Stephanus de Bathor, Vaivoda Transylvaniæ, et Siculorum Comes, nec non Judex Curie Serenissimi Principis, D. Matthiæ, DEI gratia Regis Hungariæ, Bohemiæ, etc. in honorem DEI, et ejus Genitricis MARIE, ob eam causam, quod ipse, per intercessionem ejusdem Virginis Gloriosæ, a quodam maximo periculo liberatus fuit. Anno M. CCCC. LXXXIX. dicavit.* Künyű vólna sok töb csudákat említenünk; de ezekkel megelepszem. Ezekre bizonyág- és okosság-nélkül csak azt írják Ung-vármegyéből, hogy ördögi praktikából lettek. Ez mely hiuságos felelet, ez-előtt bévségesen hallók.

Vannak egyéb-féle bizonyágok-is, mellyekkel ugyan-ezen igazságot erőssítik a Doctorok; de azok ereje helyén és böcsületben maradván, mostan megelepszem a feljegyzett számos bizonyágokkal.

¹ Sozom. li. 7. c. 24. Niceph. li. 12. c. 39.

² Theodo. l. 5. c. 24. Niceph. loco citato.

³ Similia, 2. Mach. 10, 29. c. 12, 8.

⁴ Bonfin. Decad. 1. li. 7.

⁵ Deca 2. li. 1.

⁶ Deca. 3. li. 3.

⁷ Ioan. de Turóc.

Vide Horat. Tursellinum. Hist. Laur. li. 2. cap. 6.

Supr. f. 207. 208, 212, 213. II k.

HATODIK RÉSZÉ.

A szentek segítségül-hívását hiusággal ostromolják az újítók.

1. *Istennek és az egy Közben-járónak gyalázattya nincsen a szentek segítségül-hívásában.*

ELŐSZÖR: Azt forgatták, hogy a szentek segítségül-hívása az egy élő Istent gyalázza, ki azt parancsolja, hogy őtet híjuk segítségül szükségünkben; és az ő-benne-való tellyes bizodalunk fogyatkozását jelenti, mint-ha Istenben nem volna amaz igaz bizodalásunk, melyet szent Pál kíván a hívek imádságában¹. Ennek felette azt vitatták, hogy a Christus közben-járását elégtelenné teszi, a ki ő-kivüle más közben-járót vagy szó-szóllót keres².

De ezek fundamentom-nélkül-való vádolások. Mert miképpen az élő embereket vagy az angyalokat kérvén, hogy érettünk imádkozzanak, sem Istenünket nem gyalázzuk, sem a Christus közbenjárását nem kissebbítjük: úgy a dücsőült szenteket hasonló tisztelettel illetvén, nem vétünk Isten-ellen; mert azt a segítségül-hívást és közbenjárást a szenteknek nem nyújtjuk, mely az istenséget és Christust illeti. Miképpen azért sz. Pál az élő embereket kérvén, hogy érette imádkozzanak, Istenhez-való bizodalomhan meg nem fogyatkozott: úgy mí sem azért kérjük a szentek imádságát, hogy Istenben nem bíznánk; hanem azért, mert a szent Írásban olvassuk, hogy az Isten úgy tiszteli az ő szenteit, hogy ezek kérése-által akart bűnököt bocsátani; sőt néha parancsolta, hogy azok segítségét kérjék, úgy-mint, midőn a szent Jób társainak így szólla: *Ite ad servum meum Job, et offerre holocaustum pro vobis. Job autem servus meus stultitia*³. Másutt az Ábrahám imádságaért mongya, hogy megenged Abimeleknek⁴. Szent Jób pedig az angyal imádságaért írja⁵, hogy irtalmaz Isten.

Három oka vagy on, miért akarja Isten, hogy az ő szenti-által nyerjünk valamit. I. Az Isten dücsössége. Mert nagy böcsülletire vagy on Istennek, hogy oly hatalmas szolgálai vannak. Azért mongya szent Pál, hogy az Isten dücsőíttetik a szentekben: *Glorificari in Sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt*⁶. Ha azért e világi királyoknak dücsösséges, midőn hatalmas szolgálai

Deus posset per se, absque Magistratu, absque Angelorum ministerio regere: Non vult.

¹ Job 42, 8.

⁴ Gen. 20, 7.

⁵ Job. 33, 23, 24.

⁶ 2. Thess. 1, 10.

vannak: méltán Isten tisztességét illeti, hogy az ő szolgálai királyok légyenek és bírják e földet¹. II. A szentek tisztessége. Mert meg akarja Isten ismértetni, mely igen böcsüllí a szenteket. Azokrúl így szóll: *Faciam, ut adorent ante pedes tuos, et scient quod ego dilexi te*². Másutt azt mongya, hogy az ő szolgálai akarattyát cse-³ lekeszi³. III. A mí hasznunk. Mert az akarja Isten, hogy meg-⁴ alázván és méltatlannak ítélvén magunkat Isten ajándékinak elvé-⁴ telére, a szentek segítségét kérjük, miképpen olvassuk, hogy Salamon Dávidért, Moyses Ábrahámért kért Istentúl segítséget⁴.

Balगतagság azért azt itélni, hogy Istenhez nem folyamunk, mikor a szenteket kérjük, hogy érettünk esedezzenek; mert a szentek-áttal, vagy inkább a szentekkel-eggyütt folyamunk akkor Istenünkhöz, mint a századosrúl írja sz. Máte, hogy Christushoz járúlt⁵; noha sz. Lukács azt írja, hogy a sidók vénei-közzúl küldött Christushoz⁶.

A közben-járást a mi illeti, megmagyarázó, hogy oly közben-járó, ki magát váltságúl adta mindenekért, töb nincs Christusnál. A bóldog szenteket csak oly közben-járónak tartjuk, minéműnek tartotta sz. Pál a világon élő bűnös embereket, kiktúl azont kérte, a mit mí a szentektúl, tudni illik, hogy imádkozzanak érette. Hogy pedig olyan közben-járónk nincsen, minéműt sz. Pál nevez, tudni illik, *Qui dedit Redemptionem semetipsum pro OMNIBUS*, ez-elótt megmagyarázó.

¹ Apoc. 5, 10.² Apoc. 3, 9.³ Ps. 144, 19.⁴ 2. Par. 6, 16.⁵ Exod. 32, 13.⁶ Dan. 3, 35.⁷ 3. Reg. 11, 12.⁸ 34. c. 15, 4.⁹ Matt. 8, 5.¹⁰ Luc. 3, 7.

Supr. f. 565.

II. k.

2. Parancsolat-nélkül-is segítségül-híhattjuk a szenteket.

MÁSODSZOR: Azzal ostromollyák a szentek segítségül-hívását, hogy errúl a sz. Írásban parancsolat nincsen.

De erre könnyen felelhetünk. Mert, I. Azt sem találjuk a sz. Írásban, hogy a szenteket nem szabad segítségül hínunk; hanem ezt az újítók okoskodásokkal akarják kifacsarni az Írásból. II. Ezen bizonyóságot támaszthattjuk sz. Pál-ellen, ki az élő híveket gyakran kérte, hogy imádkozzanak érette. Mert noha parancsolat vagyon arrúl, hogy imádkozzunk egy-másért⁷: de arrúl generalis parancsolatot nem találunk, hogy másokat kérjünk az érettünk-való imádkozásra. III. Sokat szabad cselekednünk, a mirúl parancsolat nem adatott, mint eléb megbizonyítók⁸. Azért szabad jó akaratból fogadásokat tenni testi sanyargatásokrúl, a mint Calvinus tanította⁹; szabad embernek magát egyházi állapatra

⁷ Jac. 5, 16.⁸ 1. Tim. 2, 3.⁹ Supr. f. 9. II. k.

Ex Scriptura

deducuntur

omnia do-

gmata.

⁸ Supr. f. 43, 44.

II. k.

⁹ Calv. supr.

f. 44, 45. II. k.

kötelezni; szabad szűzességben maradni; noha ezekre parancsolattal nem köteleztetünk. IV. A sz. Írás parancsolattal köteles arra minden ember, hogy a szentekhez igazított könyörgést tilalmasnak vagy haszontalannak ne ítélje. Ha azt kérde, hol parancsolta Isten, hogy a szentek segítségül-hívását hasznosnak hidd? Azt mondom, hogy azokon a helyeken parancsolta, mellyeken az Ecclesia engedelmisségére, a traditiók meg-

¹ Vide f. 563. tartására, az újságok távoztatására kötelezett¹. Végezetre, az elő-
Et hujus li. c. számlált szent Írások igaz értelme-szerént bizonyságunk nagyon
5. argu. 4. fol. arról a bibliában, hogy értik a bódog szentek szükséginket és
582. II. k. fin. segétek kérésinket. V. Azt mondom, hogy miképpen sz. Pál
et seq. köteles nem vólt arra, hogy a romabéliektől könyörgések-által
segétséget kérjen: úgy a keresztyének sem köteleztetnek közön-

² Communiter. ségesen arra, hogy a szenteknek esedezenek². Mindazáltal történ-
Nam Sacer- hetik embernek oly nyavalyája, eseti, szűkölködése, melyben
dotes, qui vétek-nélkül el nem mulathatta a szentek segítségül-hívását;
statas preces mert tudni-való, hogy Isten-előtt kedvesb és foganatosb sokaknak,
habent, hogy-sem egyedül egy embernek könyörgése. Mivel azért derék,
tenentur és lélek üdvösségben járó igyünkben mentül alkalmasb segétsé-
séget találunk, ahoz kel nyúlnunk: fedhető gond-viseletlenség
vólna, ha derék szükségünkben egyebek segítségével nem akar-
nánk élni. Azért szinte mint a ki tellyes életében soha fele-
baráttát nem kéri, hogy ő-érette imádkozzék, tévelygőnek nem
ítéltetik: de ha azt állatná, hogy nem szabad felebarátunkat kérni,
hogy esedezzék érettünk, hitetlen vólna; vagy ha ki soha a
királynak tisztességet nem tenne, király árulója nem vólna; de
ha azt vítatná, hogy nem kel a királyt tisztelni, áruló lenne: úgy
a ki azt hiszi, hogy nem szabad a szenteket segítségül hínia,
tévelyeg; a ki pedig restségből, feledékenségből, segítségül nem
híja őket, ezzel eretnekké nem lészen.

3. Egyéb ellenkező bizonyságok megfejtetnek.

HARMADSZOR: Egyéb bizonyságokkal-is viaskodnak az új tanítók, mellyeket a megmagyarázott tanításból künnyű megfejtteni. Derekasban azt forgattyák, hogy azt kel segítségül hínunk, a
Rom. 10, 14. kiben hiszünk: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Nem hiszünk a szentekben: tehát őket nem híhattuk segítségül. Erre künnyű feleletünk nagyon. Mert először: Azt mongyuk,

hogy mí a bődög szenteket csak úgy híjuk segítségűl, mint sz. Pál az élőket, mikor azt mondotta nékik; *Orate pro nobis*. Azért ha az ilyen segítségűl-hívás nem illet teremtett-állatot: akár hólt, akár eleven emberhez bocsássuk ezt, egy-aránt vétkes. Azért valamint sz. Pált megmentik az újítók, úgy mentenek minket-is. Másodszor: A mint az imádás és közben-járás nem egy-féle; úgy a segítségűl-hívás két rendbeli. Eggyik csak Istent illeti, mellyel őtet úgy híjuk segítségűl, mint minden javaink kút-fejét és maga erejével megadóóját. Ezt a segítségűl-hívást mongya sz. Pál, hogy senkihez nem bocsáthattyuk, hanem csak Istenhez, a kiben hiszünk. Másik, mellyel felebarátunknak Isten előtt-való esedezését kérjük; és ez a segítségűl-hívás nem férhet Istenünkhöz, a kiben hiszünk.

1. Thess. 5,
25. etc.

TIZENNEGYEDIK KÖNYV.

A purgatoriumról.

Hamissan bánnak velünk az úta-vesztett tanítók, mikor azt akarják, hogy a *Purgatoriumot* ezen szóval mutassuk a szent Írásban. Mert, I. Azt mondhattuk, a mit monda sz. Ágoston az Arianusoknak, midőn nem akarnák hinni a Szent Háromságot, hanem-ha az Írásban megmutatnák a *Trinitást, Personát: Nec Tres Personas alicubi Scripturam commemorare invenimus. Licuit loquendi necessitate. Tres Personas dicere; non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit*: a szent Írás nem nevezi a személyt, de elég ha nem ellenzi. II. Mutassák-meg az ellenkezők az Írásban, hogy nincs purgatorium? és légyenek nyertesek. Ha meg nem mutathatták és csak magok agyaskodásából fondált consequentiákkal akarnak harczolni; hitessék-el velünk az Isten könyvéből, hogy helyesen és jól következnek a szent Írás mondásiból, valamit ők ebből kifacsarnak: így-is nyertesén maradgyanak. De egyikét sem érik-fel a festéssel*. Azért fejökre fordíthattuk sulykokat és így bizonyíthatunk ellenek: Azt mongyátok, hogy semmit nem kel hinni, a mit a bibliában nem olvasok. Sohúlt nem olvasom, hogy purgatorium nem vólna. Tehát nem kel hinni, hogy purgatorium nincsen. Annak-okáért, ha az ellenkezők kedveért megengedgyük-is, *Dato, sed non concessio*, hogy a purgatoriumról nincs emlekezet az Írásban; ugyan árúlhatunk egy gyekényen vélek és azt mondhattuk, a mit sz. Ágoston Petilianusnak: *In Scripturis Canonicis, nec illi inveniunt, Hæreticos ad Ecclesiam venientes, denuo baptizatos; nec nos invenimus, in eodem Baptismo, quem in Hæresi acceperant, susceptos. In hac re par nobis causa est, etc.* Ebben, úgy-mond, egyenlő a mí igyünk: Az apostolok írásiban tí sem talállyátok, hogy az eretnekektől kereszteltet mászor kel keresztelni; mí sem olvassuk, hogy azonban kel hagyni. Tehát arra nézzünk, mit követett és tartott e dologban az Anyaszentegyház, mely, *Consuetudinis robur opponebat, inducere volentibus novitatem*;

Aug. to. 3. li.
7. de Trinitat.
ca. 4. Vide supr.
fol. 566. II. k.
27. II. k.

NB.
Vide supr. fol.
567. init.

Aug. to. 7. li.
contr. Petilian.
de Unico Ba-
ptis. ca. 11.

Aug. to. 7. li.
2. de Baptismo,
contr. Donat.
cap. 9.

* Egyikre sem képesek.

a régi szokást vetette páisúl az új találmány-ellen. III. Megmutat-
tyuk, hogy a purgatoriumnak vannak a szent Írásban oly világos
jelenségi, mint sok egyéb dolgoknak, mellyeket az újítók böcsül-
lettel fogadnak; úgy-mint hogy a kisdedeket meg kel keresztelni,
hogy egy feleségnél többet nem kel venni, hogy az eretnekektől
kereszteltet nem kel mászor keresztelni: *etc.*

ELSŐ RÉSZÉ.

A purgatoriumról és halottakért-való imádságról mit tanítanak az újítók?

Mint a párducz tarkaságát, úgy nem hagyhatták álhatatlan

habozásokat az újítók. Luther igen bizonyos dolognak írja¹, hogy
purgatorium vagyon; mivel ezer esztendő-előtt a szent Ágoston

annyáért szent Ambrús imádkozott. A Lutheristák Concordiája
hasonló-képpen írja, hogy az Aërius tévelygését nem javallya, ki

a halottakért-való könyörgést haszontalannak ítélte². Calvinus azt
taníttya, hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig az igaz

apostoli tudomány tisztán maradt az Ecclesiában³; melléje veti,
hogy ezer három-száz esztendő-előtt, *Usu receptum*, közönséges

szokás volt a halottakért-való könyörgés⁴. Mely két mondásból
következik, hogy Calvinus a purgatoriumot helyén hadgya. Ennek-

felette egy-nehányszor írja Calvinus, hogy sz. Ágoston igaz tanú

a régi apostoli tudománról⁵, és hogy az ő idejéig igaz tudomány
maradt az Ecclesiában. Mindazáltal azt-is e mellé írja, hogy sz.

Ágoston az annyáért imádkozott⁶. E két mondásból-is az jó-ki,
hogy Calvinus a purgatoriumot nem tagadta.

Más-felől a Lutherista Concordia azt taníttya, hogy a purga-

torium ördög ál-orczája⁷. Calvinus imígyen szól: *Purgatorium,*
exitiale est Satanae commentum, quod Christi Crucem evacuat, con-

tumeliam DEI misericordiae irrogat. Purgatorium, horribilis est in

*Christum blasphemia*⁸. A halottakért-való imádságról pedig azt írja,
hogy, *Est male consultata sedulitas, anile votum, profanatio invoca-*

*tionis DEI, portentosa superstitionis*⁹.

Ezekben az új tanítók Aëriust követik, kit a primitiva Eccle-

sia egyéb dolgok-között azért írt eretnek számba, hogy a halottak-
ért-való imádkozást tiltotta, mint sz. Ágoston és Epifanius szavai-

ból ez-előtt hallók.

¹ Verba habes
supr. fol. 386.

² Verba supr.
fol. 602.

³ Supr. fol. 264.

⁴ Supr. fol.
226. fin.

⁵ Locis sup. ci-
tatis, fol. 226,
264.

⁶ Calv. 1. 3. c.
5. nu. 10.

⁷ Verba vide
supr. fol. 602.

⁸ Calv. 1. 3. c.
5. nu. 6.

⁹ Ibid. nu. 10.

Supr. f. 408.

MÁSODIK RÉSZE.

A Calvinisták és Lutheristák purgatoriumárúl.

Nagy vétek az emberekben, hogy magok hátán nem látván az iszákot*, mást csúfolnak terhével. Ebben a Calvinisták és Lutheristák megfedhetők; mert piszkállyák a mí purgatoriumunkat; de nem vészik eszekbe, hogy Calvinus és Luther nekik oly purgatoriumot készített, melyben nem esztendeig, kettőig, hanem ítélet napig (köszönet ha nem tovább) kelletik heverniek. Ezt hogy költött dolognak ne itéllyed, magok tanításából bizonyítom.

CALVINUS, a mint lehet, tiltya, hogy ember ne tudakozzék, hol léznek a lelkek ítélet-előtt: *De intermedio earum statu curiosius inquirere, neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando, ancaelesti gloria jam fruuntur, nec ne? Atqui stultum, et temerarium est, de rebus incognitis altius inquirere, quam DEUS nobis scire permittat. De loco, non minus inepta et inutilis est questio.* Mindazáltal, hogy valami reménséggel táplállyá fiait,

Elsőben arrúl assecurállyá, hogy meny-országba nem mennek. Ezt sok helyen írja Calvinus, mint ennek-előtte feljegyzettük¹. ¹ Supr. fol. 700. Többi-között így szöll: *Qui ex corpore mortali sunt liberati, nihil erit absurdi, si dicantur esse in profectu, quia nondum potiuntur felicitate et gloria quam sperarunt*². Mivel azért azzal jól vannak ² Calvin. ad Philippen. 1, 6. a Calvinisták, hogy szinte meny-országba nem kel fáradniok: tudósítani akarván őket Calvinus, melyre tartsák a ló száját,

Másodszor azt taníttya, hogy nagy meszsze meny-orzágtúl egy pitvar vagyon és oda vitetnek: *Intelligimus CHRISTUM sic apparere coram facie DEI, ut Sanctuarium CÆLI ingressus, ad consumptionem usque saculorum, SOLUS, populi EMINUS in ATRIO residentis, vota ad DEUM deferat.* Kár, hogy meg nem mérte, mely meszsze ez a pitvar meny-orzágtúl; talám csak közel oda, a hol a gazdag meszsze vala Lázártúl? Azt sem fejezi-ki, ha ebben a pitvarban mosódnak és tisztúlnak-e a Calvinisták? De a menyíre írásából sajdíthattam, egyéb dolgok sincs, hanem purgáltatnak. Mert egy-felől a sz. Írás taníttya, hogy az éktelen, rút és hamis ember bé nem mehet meny-országba, a hová szép tisztán, mocsok-és ránczos töpörödés-nélkül kel menni: *Non intrabit in eam aliquod*

* Iszák = zsák.

¹ Apoc. 21, 27. *coinquinatum, aut abominationem faciens, et mendacium*¹. *Hi sunt,*

² Apoc. 7, 13, *qui laverunt stolas suas, et dealbaverunt in sanguine Agni*². *Exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam,*

14.

³ Eph. 5, 27. *sed ut sit immaculata*³. Másfelől Calvinus azt hirdeti, hogy valamíg a Calvinisták e világon élnek, szinte utolsó pihentésekig* torkig rakvák minden rútságokkal és gonosz vétkekkel⁴. Tehát

⁴ Vide supra, bizony, ily mosdatlanúl menybe nem juthatnak, hanem a Calvinus pitvarában szapullóba vettetnek eléb, hogy az erős lúgban jól kikellyen rútságok. Hogy pedig a Calvinisták mind hóltig rút ocs-

f. 324, 325,
698.

mány bűnökkel rakvák, barátságért nem hinnők; de magok erőltetnek hogy elhidgyük; mert törrel paíssal vitattyák, hogy minden cselekedetök és gondolattyok kárhozatra méltó latorság, mint magok szavaiból hallók⁵. Az-is ő hitök, hogy az eredendő bűn soha meg

⁵ Supr. f. 325. nem bocsáttatik⁶. Az eredendő bűn pedig egy éktelen rútság, mely

⁶ Supr. f. 433. Isten büntetését érdemli: *Peccatum Originale, est hereditaria naturæ nostræ lues, quæ reos facit iræ DEI; ob talem duntaxat corruptionem, damnati merito, convictique coram DEO tenemur*⁷. Ebből

⁷ Calv. li. 2.
ca. 1. n. 8.

kitettszik, hogy ha valaha üdvözülni kel a Calvinistáknak, a más világon purgatoriumoknak kel lenni, melyben tisztogattassanak; mert, míg itt élnek, addig mind mocskosok és kormosok.

Azt mondod-e, hogy a halál tisztíttya-meg őket? Kérlek, hol vagyon írva, hogy a halál kitisztíthat az eredendő bűnből, melyből a calvinista vallás-szerént a keresztség ki nem tisztíthatott?

Vide supr. f.
393. n. 1. Libr.
Concordiæ.

Ki adta ezt a bűn tisztítására-való erőt a halálnak; és ha a halálnak ilyen hatalma vagyon a bűnökön, miért nem tisztít-meg mindeneket, a kik meghalnak? Talám azt feleled, hogy nem a halál, hanem a halálhoz közelgető ember hiti mosogattya-le a bűnöket? Elhiszem ezt, ha eléb Írást mutatsz arról, hogy csak a halál kapuján-lévő emberek hitivel mosatik-le a vétkek; és okát

Vide infra, li.
14. ca. 4. 1.

adod, honnan vagyon, hogy az egészséges ember hiti meg nem tisztíthattya a bűnt, a beteg ember hiti megtisztíthattya? Arról-is megtaníts, mint jár, a kinek betegségében esze megbontakozik és a hitrül akkor nem gondolkodik?

LUTHER sem hadgya purgatorium-nélkül Fiait. Mert először, azt taníttya, hogy ítélet napig senki az ő fiai és tanítványi-közzül meny-országba nem mégyen; hanem, ha a Calvinisták pitvarban sugorognak, a Lutheristák (mint-hogy eléb születtek, megtartyák a præcedentiát,) szép ágyas-házban lésznek és ott aluddogálnak.

* Pihentés, = lélekezés.

Erre-néző szavait Luthernek ez-előtt felírók¹; most egy mondással megalégszem: *Sancti dormiunt, et nesciunt quid agatur. Anima enim post mortem, intrat suum CUBICULUM, et DORMIENS non sentit*². Másodszer azt tanította Luther, hogy valamíg ember él, tetéig teljes minden rút bűdös bűnökkel; minden cselekedetiben örök kárhozatra méltó vétket vall; és noha fedezgeti Isten ezeket a rútságokat, de soha le nem törli róllok. Ezek így lévén, a sz. Írásnak elő-állatott bizonyági-szerént meny-országba nem mehetnek, ha először meg nem tisztítatnak. Azért nyilván tisztúnak a Lutheristák-is az ő kamorájokban; csak hogy őket elaluttyák először, hogy könnyebben szenvedhessék a szapullót. Ládd-e mint jár, a ki eltávozik az igazságtúl? azt sem tudgya, hol fakad-ki bolyongása. De ők ám lássák dolgokat: Isten minket attúl a pitvartúl és kamorátúl megmentsen; talám ezeket csak papiros választya-el a pokoltúl és vesznek, a kik ott lésznek, ha a pokol túze meggyújtya a rekeszt.

¹ Supr. f. 686.
² Luth. in ca. 25. Genes.

Supr. f. 324, 325, 604.

Supr. f. 393, 609. n. 4, 696.

HARMADIK RÉSZE.

A purgatoriumról és indulgentiákrúl mit hiszen a romai győlekezet?

Sok káromlók szája bédugatik, ha igazán és vólta-képpen megmagyarázzuk a romai Ecclesiának e dologrúl-való tanítását. Ezt kell tehát gyökeréből kifejeznünk.

1. A ki halálos bűnben meghal, mingyárt pokolba vettetik.

ELŐSZÖR: Azt hiszszük, hogy mikor ember halálos bűnbe esik, mingyárt méltó az örök kárhozatra, mint sz. Pál ilyen szókkal tanította: *Atyámfiai, magatokat meg ne csallyátok: sem a paráz-nák, sem a bálványozók, sem a házasság-rontók, sem a magokkal-rútolkodók, sem a férfiakkal fertelmeskedők, sem lopók, sem fősvények, sem részegesek, sem szitkosok, sem ragadozók, Isten országát nem bírják*³, sőt, *Qui talia agunt, digni sunt morte*; a kik efféléket cselekesznek, méltók halálra⁴. Azért a ki csak eggyel efféle vétkek-közzül terhes találtatik utolsó óráján, az-az, valaki csak egy halálos bűnt cselekedett-is és halála-előtt igaz penitentia-tartással

³ 1. Cor. 6, 9.

Gal. 5, 21.

Eph. 5, 5.

⁴ Rom. 1, 32.

- ¹ Luc. 16, 22. ebből ki nem tisztult, pokolban temettetik, mint ama gazdag¹; és
² Job, 21, 13. a mint szent Jób szól, *In puncto ad Inferna descendunt*², szem-
pillantásban pokolra vettetnek. Az-után pedig nincs reménség, hogy
³ Prov. 11, 7. valaki őtet segíthesse; *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes*³.
Vide supra, f. Effélének azért semmi purgatorium nem kel; sőt az egész világ
506. II. k. et alamisnája, miseje és imádsága sem segítheti őtet, hogy örök
seq. kárhozatban ne maradjon. Ezt jelenti a Szent Lélek, midőn arra
ínt, hogy most munkálkodgyunk, mert az-után nem leszen üdönk
a sáfárkodáshoz; hanem a mint viseltük magunkat, úgy vészszük
hasznát; és a mely-felé dőlünk, az-az, vagy Isten kedvében, vagy
átkában meghalunk, örökké azonban maradunk; mert ki sem eshe-
tünk holtunk-után a kegyelemből; és ha átokban vóltunk, kedvet
sem találhatunk: *Quodcumque potest manus tua, instanter operetur;*
⁴ Eccli. 9, 10. *quia nec opus. nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud Inferos*⁴.
⁵ Eccls. 11, 3. *In quo loco ceciderit lignum, ibi erit*⁵. *Unusquisque referet, prout*
⁶ 2. Cor. 5, 10. *gessit in corpore*⁶. *Tempus non erit amplius*⁷. *Venit nox, in qua*
⁷ Apoc. 10, 6. *nemo potest operari*⁸. Most azért, míg az úton, a harcz és pálya-
⁸ Ioan. 9, 4. futó helyen vagyunk, árthatunk vagy használhatunk magunknak.
Luc. 16. 9. De mikor azt kezdik mondani, *Immár nem sáfárkodhatol*: akkor
bezzeg, a ki csak egy halálos bűnben találhatik-is, örökké kárhozik.
Erre-nézve sz. Gergely azt mongya, hogy a kinek esze vagyon,
ne támaszkodgyék arra, hogy hólta-után sok jót cselekesznek
lelkeért, hanem maga lásson dolgához: *Tutior est via, ut bonum,*
Greg. 4. Di- *quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse*
alog. c. 58. *dum vivit, per se.*

2. A bűnök ostorozási fenmaradnak sokszor a bűn bocsánat-után.

- MÁSODSZOR: Azt vallyuk, hogy mikor az ember bűne megbo-
csáttatik, az örök kárhozat kötelessége-is felszabadul és megenged-
tetik a mí satisfactiónk-, elég-tételünk-nélkül, csak szinte a Chris-
tus érdemeért. Ezt ez-előtt megmutatók a tridentomi conciliom
⁹ Supr. fol. 586. szavaiból⁹ és a szent Írás világos tanításából¹⁰. Mert hogy az eléb
nu. 16. felállatott bizonyágokrúl ne szólyak, sz. Pál mondása az, hogy
¹⁰ Supr. fol. 507, 508. I. k. mihent Isten minket fiaivá fogad, ottan örökösí vagyunk a dücsös-
¹¹ Rom. 8, 17. ségnek¹¹ és nincs immár bennünk semmi kárhozatra méltó¹². Azért
30. Gal. 4, 7. szinte mint a bűnért, úgy az örök kárhozátért sem itt e földön,
¹² Rom. 8, 1. sem a purgatoriumban, sem indulgentiák-által, sem egyéb formán
eleget nem tehet ember; hanem a mint a bűn érdemünk-nélkül,

ingyen, csak Christusért bocsáttatik-meg¹: azon-képpen az örök kárhozat kötelessége a bűnnel egyetemben érdemünk- és satisfactiónk-nélkül felszabadíttatik.

Mindazáltal sokszor történik, hogy Isten megbocsáttya a bűnt és az örök kárhozatot; de fenn-marad a büntetés, mellyel üdőszerént ostoroztatik, a ki vétkezett²: az-az, úgy cselekeszik Isten velünk, mint Dávid Absolonnal³ és egyéb fejedelmek a gonosztévőkkel, kiknek néha a halált megengedik; de azért veréssel, vagy rabsággal, vagy szám-ki-vetéssel megostorozzák: *Veritatem dilexisti, id est, Impunita peccata, eorum etiam quibus ignoscis, non reliquisti. Ita servatur misericordia, et veritas: Misericordia, quia homo liberatur: Veritas, quia peccatum punitur.* Abban tett-szik-ki, úgy-mond sz. Ágoston, az Isten irgalmassága és igazsága, hogy a bűnt irgalmason megbocsáttya, de azért megostorozza. Mi-is, mikor valaki ellenünk vét, haragot, gyűlölséget, boszszú-állást Isten parancsolattya-szerént letészünk: de törvény-szerént ugyan megbüntethettyük, és kárunkért elég-tételre kötelezhettyük a vétkes embert.

Erről az Írásban tanuságunk vagyon. I. Ádám vétkezett, magára és maradékára halált hozott, *Rom. 5, 12. cap. 6, 23.* azután penitentiát tartott, Istentül bocsánatot nyert⁴: de a halál sólygát el nem törölheté: *Primi homines, postea juste vivendo, merito creduntur per Domini Sanguinem ab extremo supplicio liberati: mortem corporis, propter hoc Peccatum DEUS hominibus inflixit; et post peccatorum remissionem, propter exercendam Justitiam, non ademit.* A keresztségben megbocsáttatik az eredendő vétek: mindazáltal sok kisdedek meghalnak, kik jobbítás okáért nem büntet-hetnek. De hallyad mit beszéll e dologról Calvinus: *lib. 3. c. 4. n. 35. Impetrata gratia, tamen adhuc omnes perpetimur, quæ in Peccati pœnam Parenti nostro indictæ fuerant, miserias.* Ismét, *lib. 2. cap. 1. n. 4. et 8. Species Peccati in lapsu Adæ consideranda, quæ horribilem DEI vindictam accendit in totum humanum genus. Ab Adam, non sola in nos Pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues, cui jure pœna debetur.* II. Moysesnek régi kételkedéseért az ígért föld határán meg kelle halni: nem azért, hogy tanulna mászorra ebből, hanem hogy az ő eseti megostoroztatnék, mint Isten nyilván jelenti: *Ascende in montem istum, et morere ibi, sicut mortuus est Aaron, quia prævaricati estis contra me*⁵. III. Az Isten megengede Máriának, a Moyses húgának⁶: de ugyan kire-

¹ Vide sup. fol. 506. H. k. et 603. I. k.

² Concil. Trident. Sess. 14. ca. 8.

³ 2. Reg. 14, 21, 32.

Aug. to. 8. in Psal. 50. in illud: Ecce enim veritatem.

⁴ Sap. 10, 2.

Aug. tom. 7. l.

2. de Peccat. meritis, c. 34.

Calv. li. 2. ca. 1. nu. 4. aít.

Deum severe ulcisci horribili vindicta, peccatum Adami.

⁵ Deut. 32, 48.

Nu. 20, 12, 24. c. 27, 13.

⁶ Num. 12, 14.

- ¹ Num. 14, 20, keszté egy-ideig az Israhél népe-közzül. A pusztában zúgolódó sidók bűnét megbocsátá¹; de egy lábíg megölé a pusztában őket. IV. Dávid nagyot esék, kitére bűnéből, és profetája-által megjelenté Isten néki, hogy bűne megbocsáttatott; de mivel vétkezett vala, fiát elvévé: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris: Verumtamen, quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini; propter verbum hoc, Filius qui natus est tibi, morte morietur*².
- ² 2. Reg. 12, 13. etc. Ládd-e, Isten mongya, miért bünteti Dávidot, tudni illik a gonosz példaért; melléje veti, hogy ez-okon, *Quamobrem*³, az ő házából ki nem szakad a kard, mivel kardal öleté-meg az ártatlan embert; feleségít megferteztetik, mivel ő-is meggyalázta felebaráttya házastársát⁴. Ez a példa úgy meggyőzé Calvinust, hogy egyebet nem mondhata reá; hanem hogy ebből az egy cselekedetből nem kel példát venni, *Quod nescio quid singulare continet*⁵; mert ő nem tudgya, micsoda magános titok vagyon ebben. Elhidd Calvine, hogy mind addig sem tudhatod, mi vagyon ebben, míg az Anyaszentegyház igazságát meg nem tanulod. És noha egy példa elég arra, hogy valami közönséges mondás hamisságát kimutassa: de mí nem egy, hanem sok példákkal erőssíttyük, a mit tanítunk. Másodsor, Dávid kevélyen dicsekedék nyólcz-száz-ezer vitézlő népe sokaságában. Eszébe vévé magát, Istenhez tére; *Percussit cor eum, et dixit ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto; sed precor, Domine, transfer iniquitatem servi tui, quia stulte feci*. Isten ez-után ostorozá őtet, dög-halált bocsátván országára. V. A szent Írásban azt talállyuk, hogy kinek menyi gyönyörúsége vólt a vétekben, annyi kínnyát kel szenvedni: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentorum et luctuum*⁶. És Isten szabta azt a törvényt, hogy a bűnök mértéke-szerént kel a büntetésnek lenni: *Pro mensura delicti erit et plagarum modus*⁷. Azért a kik erőssek a bűnre, erőssen kínoztassanak; *Potentis potenter tormenta patientur*⁸. Ugyan-is, ha egy hideg ital víz jutalmát megfizeti Isten: bizony egy gonosz cselekedet büntetését el nem felejtí, hanem mindeneknek cselekedeti-szerént fizet. Ezek bé nem tellyesednének, ha Isten némellyeket megtérések-után üdőszerént büntetne, egyebeket büntetés-nélkül hadna. Azért Istenben személy-válogatás nem lévén, mint némellyekben megverte bocsánat-után a vétkeket, úgy kel hinnünk, hogy egyebekben-is el nem túri. És a mint szent Ágoston szóll: *Productior est Pœna, quam Culpa; ne parva putaretur Culpa, si cum illa finiretur et Pœna*.

Aug. Tracta.
124. in Ioan-
nem.

Temporaliter hominem detinet Pœna, quem jam reum ad damnationem non detinet Culpa: Továb tart a büntetés a bűnnél, hogy kicsiny gonosznak ne ítéltesék a véték. Ennek-felette, ha az ő testamentomban helye vólt a bocsánat-után a büntetésnek, a szent Pál szava-ként inkább helye vagyon az új törvényben. Mert ha Hebr. 2, 2. ca. 10. 20. akkor a bűn ostort érdemlett, mentül inkább érdemel mostan, mikor Istennek nagyob irgalmasságát vettük az ő sz. Fia jövele-által. Végezetre erre érthettyük a Bölcs mondását hogy a megengedett bűnökrül se legyünk bátorságosok¹; hanem a Jeremias írása-¹ Eccli. 5, 51. szerént² a megtérés-után-is ponentiát tartsunk. Ezt cselekedte ² Ier. 31, 19. Mária Magdolna és egyebek, a megtérés-után sanyaru életet visel-
vén; meg akarván magokat itélni³, hogy Istentül ne íteltetnének. ³ 1. Cor. 11, 3. Ezektül az erős bizonyságoktül meggyőzetvén Calvinus, így szóll a mí igaz tanításunk-mellett: *Non solum infirmitatem nostram* Calv. li. 3. c. 8. n. 6. licet contradicat ca. 4. n. 31. *prævenire, sed præterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet* *Clementissimus Pater: proinde, quoties affligimur, subire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. Ita proculdubio reperiemus, nos admisisse, quod DIGNUM ejusmodi castigatione esset.*

ELLEN-VETÉSEK. I. A kinek Isten bűnét megbocsátta, soha arrúl meg nem emlekezik; *Ezech. 18, 22. Cap. 33, 12. Jerem. 31, 34.* Megemlekeznék pedig, ha a bocsánat-után sanyargatna. Ennek-felette Isten a bűnös embernek minden adósságát meg-bocsátta, *Omne debitum dimisi tibi*⁴. Ki úgy nem vólna, ha ⁴ Mat 18, 27. fenn-maradna a büntetés adóssága. Végezetre, úgy bocsátta-meg Isten bűnünket, miképpen mí-is megbocsátunk ellenünk-vétettek-nek⁵. Mí pedig tartozunk úgy megbocsátani, hogy ne fojtogassuk ⁵ Luc. 6, 36. felebarátunkat adósságért⁶, mint amaz álnok szolga. ⁶ Mat. 18, 27.

FELELET. A kinek Isten bűneit megbocsátta, azokrül meg emlekezik a végre, hogy őtet ezekért kárhóztassa; noha, a mint hallók, ideig-valló ostorival meg szokta sanyargatni. Ennek-felette Ezechiel proféta-által úgy fogadgya Isten, hogy meg nem emlekezik az ember bűnéről⁷, ha kitér gonoszságiból, minden parancsolatokat ⁷ Ezech. 18, 21. megtart, igazságot és ítéletet cselekeszik, az-az, ha magát meg-
ítéli, hogy Istentül ne ítéltesék. Azon-képpen mikor Isten meg-
igazít minket, minden adósságunkat megbocsátta, mellyekkel az örök rabságot érdemlettük: de a sz. Írás tanítása-szerént fenn-
hagy egyéb büntetéseket. Hogy pedig Isten úgy bocsátta-meg bűneinket, mint kívánnya, hogy mí megbocsássuk, helyén hagyom; sőt ebből bizonyítom, hogy az Isten fenntarthattya a büntetést,

ha a vétket megbocsátta-is. Mert midőn valaki ellenünk vétkezik, tartozunk megbocsátani néki, úgy hogy őtet ne gyűlöljük, boszszút ne űzzünk, *etc*; de azért törvény-szerént elég-tételt, sőt büntetést követhetünk ellene. Christus Úrunk sem azért kárhoztatá amaz álnok szolgát, hogy adósságát kérte; hanem hogy mikor illendő halladékokat kért az adós, nem csak várni nem akarta, hanem maga erejével, törvénytelenül fojtogatta és lehetetlen dologra kényszerítette.

II. Christus eleget tett bévségesen vétkeinkért; nem szükség tehát az ő elég-tételéhez föltozni a mí szenvedésünket.

FELELET. Bévségesen eleget tett Christus bűneinkért; de azt akarta, hogy az ő váltságát és elég-tételét bizonyos eszközök által kapcsoljuk magunkhoz; mint-hogy ezt az újítók sem tagadják, kik a hitet oly szükségesnek itélik, hogy e nélkül a Christus váltságának és elég-tételének üdvösséges haszna mibenünk nem hehet. Miképpen tehát ők ezt az elég-tételt a hitnek szükséges-voltával meg nem sértik: úgy mí sem szállíttuk alá ennek erejét, ha az üdő-szerént-való büntetésekért elég-tételt kívánunk az emberektől; mert ez-is a *satisfactio* a Christus érdemén és ő-általa adatott segítségén éppítetik.

3. Az üdő-szerént-való büntetést az igazak magokban és egyebekben leszállíthatják.

HARMADSZOR: Azt taníttuk, hogy a bűn-bocsánat-után fennmaradott büntetéseket az igaz ember leszállíthatja a Szent Lélek malasztyából származott jó cselekedetekkel. Elsőben azért igazult embernek kel lenni, a ki ezeket leszállítsa. Mert szent

1. Cor. 13, 3. Pál mongya, hogy bár ember testét tűzre-tegye-is, de ha szeretet nincs benne, semmit nem használ. Azért a mit az érdemről

¹ Supr. f. 544. mondánk ez-előtt¹, azont mongyuk az elég-tételről, hogy egyé-
II. k. bütt nem találta, hanem a Christus-által megigazult emberben. És a Christus érdemből adatott segítségből kel származni azoknak a cselekedeteknek, mellyek alkalmasok az elég-tételre. Ezt taníttya a tridentomi conciliom²; és ki-tettségéből, mellyekkel eléb megmutatók, hogy az üdvösségre haszna nincs azoknak a cselekedeteknek, mellyek a Christus malasztyából nem származnak. Másodszor, hogy a mí elég-tételink csak a bűnnek bocsánattya-után fennmaradott bünteté-

² Trident. Sessio. 14. c. 8.
Supr. f. 544.
II. k.

sekre szolgállyanak, így tanította a tridentomi concilium: *Recuperata Merito Christi amissa Gratia, Satisfactio facienda est per Jejunia, Eleemosynas, et Orationes: non quidem pro Pœna æterna, quæ una cum Culpa remittitur, sed pro Pœna temporali, quæ non tota simul dimittitur*¹. Mely dologban az újítók viszszállkodnak, a mint éléb hallók; mert ő szavok az, hogy, *Boni fructus impetrant, ut mitigentur Pœna et calamitates, publicæ et privatæ*²: jó cselekedetinkel meglágyíttatnak az érdemlett büntetések. Ugyanezent írja sz. Ágoston: *De quotidianis, levibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana Oratio Fidelium satisfacit. Delet et illa, a quibus vita fidelium, scelerate etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata, discedit*. A sz. Írás példái ezent mutatták. Mert a Ninivében lakók bõjttel és alázatos könyörgéssel az érdemlett és fenyegetés-képpen fejökre kiadatott sententiát eltéríték: *Vidit DEUS Opera eorum, et misertus est*. Achabra iszonyú ostort jövendõlle Illyés; de mivel mezítelen testére ciliciomot vön, bõjtöle és magát megalázá, Isten-is megengede néki: *Quia igitur humiliatus est mei causa, no inducam malum in diebus ejus*³. Sõt Isten ugyan fogadást tett arról, hogy ha az ő ostori-között-megtérünk és penitentiát tartunk, elvész csapását róllunk⁴. Ezent jelenti a sz. Írás, valahol tanácsollya, hogy bűnünket megváltsuk alamisnával, *Dan. 4, 24. Tobiac 4, 11. cap. 12, 9. Eccli. 3, 33. cap. 26, 15. Prov. 15, 27. cap. 16, 6*. Mert ha a bűn-bocsánat-előtt hozzá-készít az alamisna a kegyelemhez, sokkal inkább felszabadíthatta az igazúlt embert üdõ-szerént-való büntetésektül. A sz. Pál mondását ezekrül a csapásokrül magyarázza sz. Ágoston, midõn azt írja, hogy az Úrtül meg nem ítéltünk, ha megítéllyük magunkat⁵.

Nem csak magunknak használhatunk az ilyen büntetések felszabadításában, hanem felebarátunknak-is. Mert noha az üdvösség megnyerését a mí illeti, abban ki-ki maga terhét viseli, és munkája-szerént vészi bérét, az-az: másnak nem érdemelhet, a mint ez-előtt mondám⁶; de a büntetések eltérítésében egyik a másik terhét viselheti⁷. Ezt az ellenkezők sem tagadhattyák; mert a mint hallók, megengedik, hogy az igazak jó cselekedeti nem csak magokrül, hanem közönségesen a sokaságrül eltérítik az Isten ostorát, mint Moyses⁸ és sz. Dávid⁹ példánk ebben. Ennek felette nem tanított minket Úrunk haszontalan könyörgésre, mikor nem csak magunkért hadta, hogy ama szókat mongyuk, *De szabadíts*

¹ Concilium Trident. Sess. 6. cap. 14. Supr. f. 586. n. 16. ² Supr. f. 613. n. 8. Aug. to. 3. Enchir. c. 71.

Ionæ 3, 10.

³ 3. Reg. 21, 29.

⁴ 2. Paral. 7, 13. Ier. 18, 7.

⁵ August. to. 3. Enchir. c. 66. 1. Cor. 11, 21. Vide Coloss. 1, 24. 2. Tim. 2, 10.

⁶ Supr. f. 543. II. k. et seq. ⁷ Gal. 6, 2.

⁸ Nu. 14, 20. ⁹ 2. Reg. 24, 17.

minket a gonosztúl. Haszontalanul kérnök pedig a bűnnek bocsánattya-után egyéb gonoszoknak eltávoztatását fele-barátunknak, ha
¹ Vide supr. f. azon-egy testnek tagjai¹ egy-másnak nem szolgálhatnának Isten-
 272. II. k. n. 4. előtt a fejekre szállandó gonosznak eltávoztatására. Nem-is hihet-
² Josu. 7, 12. séges, hogy Isten egy latorért egész országot megbüntessen², és
 az igazakért semmit a büntetésben le ne szállíttson; sőt bizonyos,
 a mit Isten Ábrahámnak monda, hogy egy-nehány igazért sokak-
³ Gen. 18, 23. nak megkegyelmez³.

4. Az indulgentiák mire-valók.

NEGYEDSZER: Az indulgentiák vagy búlcsök nem arra-valók, hogy azok erejéből embernek bűne bocsáttassék; hanem csak szinte azoknak a büntetéseknek leszállítására rendeltettek, mellyek fennmaradnak az igazulás-után. Azért valaki csak egy halálos bűnben vagyon-is, az indulgentiában nem lehet része; hanem a ki immár kitért és igaz penitentia-által kitisztult bűneiből, az veszi hasznát a búlcúnak. Annak-okáért, noha az indulgentiák engedésében gyakran úgy szólnak a pápák, hogy *Bűneinek bocsánattját nyeri*, a ki ezt a szent helyet látogattya, vagy bizonyos alamisnát ad: de ezt nem kell arra magyarázni, hogy magán az indulgentia a bűnt eltörölhesse; mert az igaz penitentia-tartás-nélkül e világ indulgentiája sem tisztíthat-ki minket egy bűnből-is; hanem vagy a bűnön értetik a bűnnek jutalma és büntetése, miképpen mongya szent Ágoston, hogy a vágyódás bűnnek neveztetik, mert bűnből
 Supr. fol. 520. eredett: vagy az indulgentiák nem csak magán vétetnek, hanem
 II. k. circa fin. az ő-hozzá szükséges penitentiával egyetemben; mert így bezzeg tellyes bocsánatot szerez az indulgentia mind a bűntől, mind a restantiában maradott büntetéstől.

Mikor száz vagy ezer esztendőre- és napra-való indulgentiát említ a pápa, az Anyaszentegyház régi törvényére néz, melyben egy halálos bűnért tíz és húsz esztendeig-való sanyarú szenvedést rendeltek. De mint-hogy most e világ söprején meghűlt a szeretet, és a gonoszság eláradott: találatnak oly emberek, kiknek, ha a *Penitentialis Canon*-szerént kellene szenvedni, ezer esztendő sem vólna elégséges; azért az ilyen esztendő számra szolgálnak ezek az indulgentiák. És mikor azt mongya a pápa, hogy száz napra-való indulgentiát ad, annyit téssen, mint-ha azt mondaná: A ki igazán penitentiát tart bűneiről, és annyi bűnei vóltak, hogy az
 Canones Poenitentiales extant.

egyházi törvény-szerént száz napot kellett volna szenvedni, azt a szenvedést, mint Isten kincsenek sáfára, a Christus érdeme-által megengedem annak, a ki ehhez a templomhoz fárad és ott imádkozik, *etc.*

Hogy pedig erre az engedelemre hatalma vagyon az Anyaszentegyház vezérinek, és fő-képpen a fő pásztornak, másutt kell bévebben megbizonyítani. Megelégszem most azzal, hogy a bűnök bocsánattýára hatalmat adott Christus az egyházi gond-viselőknék, a mint éléb megbizonyítók¹. Tehát sokkal inkább a kisebb dolog¹ sáfárságát bízta reájok. Ennek-felette ez-előtt meghallók², hogy² Úrunk a meny-ország kulcsát szent Péternek adta; és a mit meg-^{II. k. et seqq.} óldoz, azt fogadá, hogy óldva léssen. Azt-is megbizonyítók, hogy a szent Péternek adatott hatalom az ő-utánna következő pásztorokra szállott³. Tehát ha ő-nállók vagyon a meny-ország kulcsa:³ valami akadéka lehet a meny-országba-való menetelnek, mind azokat elvehetik a Christus érdemének erejével. Mivel azért nem csak a bűn, hanem a sanyarú szenvedésre-való kötelesség-is akadék^{Vide 2. Cor. 2, 10.} a meny-országba-való menetelben (mert bóldog nem lehet, a kinek még szenvedni kell:) azt kell mondanunk, hogy nem csak a bűnök bocsánattýára, hanem a büntetésnek leszállítására-is hatalom vagyon az Ecclesiában.

5. A purgatorium-felől-való tanításunk miben áll?

ÖRÖDSZÖR: Azt taníttyuk, hogy a purgatoriumba csak azok vettetnek, kik, noha bűnökből kitérték és Isten kedvébe jutottak, de bűnökért eleget nem tettek. Azért a kik halálos bűnben hálnak-meg, vagy a kik életökben elégségesen felváltották, a mit érdemlettek, azok purgatoriumba nem mennek. Mert a ki halálos bűnben találtatik, igyenesen pokolban temettetik; a ki pedig meglakolta tettét, tartóztatás-nélkül bóldogságba vitetik. De mint-hogy nem tudgyuk senkinek állapattýát, illik, hogy minden halottért imádkozzunk, kiválasztván a mártirokat és azokat, a kiknek kárhozattýát bizonyoson tudgyuk, úgy-mint a kik pogányságban vagy eretnek-ségben vakmerőjúl meghalnak: *Altaris, Orationum, Eleemosynarum sacrificia, non pro quibus fiunt, omnibus prosunt, sed iis tantum, quibus, dum viverent, comparatur ut prosint. Sed quia non discernimus qui sint, opertet ea pro Regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quos hæc beneficia possint et debeant*

Aug. supra,
fol. 318, 597.
II. k.

Aug. to. 4. de
Cura p. Mor-
tuis, c. 18.

pertinere. Melius enim supererunt ista eis, quibus nec prosunt, quam eis deerunt quibus prosunt.

Vannak ezen-kivül sok kérdések a purgatoriumról, melyekben szabad vélekedést hagyott az Ecclesia. Mert nem vagyunk bizonyosok, ha mindenkor a föld gyomrában tisztítatnak-e a lelkek, vagy néha azon helyen, a hol vétkeztek¹. Azt sem hit ágazattya, hogy tűzzel kínoztatnak, nem más külömb formán². Azért a florentiai győlekezetben a görögöktől csak azt kívánák³, hogy a lelkek tisztulását megengedgyék, akár tűzzel, akár más-képpen tisztítassanak⁴. Végezetre azt sem tudgyuk, ki menyi ideig marad a purgatoriumban; noha abban bizonyosok vagyunk, hogy ítélet-után senki ott nem lészen, mint kitettség az ítélet sententiajából, *Matth. 25, 34*. Sőt hihető, hogy ott az emberek sokkáig nem maradnak; mivel a szent Ágoston mondása-szerént oly szörnyen kínoztatnak a purgatoriumban, hogy e világnak minden nyavalyái sem érkeznek-el ezzel: *Quia dicitur, Salvus erit, sic tamen quasi per Ignem, contemnitur ille Ignis. Ita plane, quamvis salvi, per ignem: gravior tamen erit ille Ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita. Quce ergo hic sunt mala, multo facilia sunt: et tamen ea homines, ne patientur, quidquid jusseris faciunt. Quanto melius faciunt, quod jubet DEUS, ne illa graviora patientur.* Hogy pedig némellyekért egy-nehány száz esztendeig imádkozik az Anyaszentegyház, nem abból vagyon, mint-ha azt itélné, hogy ennyi ideig kínoztatnak; hanem a ki rendelté ezeket az isteni szolgálatokat maga lelkeért, azt akarta, hogy akkor-is megmaradgyanak és egyebeknek használlyanak, mikor ezekre néki szüksége nem lészen.

NEGYEDIK RÉSZÉ.

A purgatorium megbizonyíttatik.

1. Első bizonyság: A megbocsátott bűnök-után fenn-maradott büntetésekből.

Ez-előtt megbizonyítók, hogy a bűn bocsánat-után bizonyos ideig-való büntetések kötelessége marad emberben, és a menyi gyönyörúsége vólt a gonoszságban, annyi kínnyát kel annak valani. Ebből következik, hogy midőn ember csak halála-előtt tér-ki sok bűneiből és e világon ideje nincsen, hogy megfizesse az üdő-

szerént-való büntetések adósságát, a más világon kel ezért lakolni. Pokolban pedig és menyországban nincs helye a rövid ideig-való szenvedésnek. Tehát más helynek kel lenni, a hol egy-ideig szenvedgyen.

Ennek a bizonyásnak következését helyesnek itéli, valaki megtekinti az emberek restségét az elég-tételre, noha a vétekre hanyat-homlok rohannak. Ez a bizonyás nem csak a szent Íráson éppítetik, hanem az emberek természet-szerént-való okosságán-is. Mert Isten igazságához illik, hogy személy-válogatás-nélkül mindeneket érdemek-szerént büntessen. Láttjuk pedig, hogy némelyeket, kik nem oly szemtelenül merültek a gonoszságba, sok csapásokkal, szerencsétlenségekkel, nyavalyákkal látogat: némelyeket pedig úsznak minden gonoszban és szerencsések; noha utolsó betegségekben megismérik magokat és Istenhez térnek. Ezeknek tehát a más világon kel még szenvedni, a mit elmulattak életökben. Azt sem mondhattuk, hogy a halál minden vétkeknek elégséges sólgya. Mert egy az, hogy a halál köz mindennek; a büntetésben pedig külömbségnek kel lenni a bűnök terhes súlyához-képest. Más az, hogy a jó-erkölcsű emberek halála sokszor bajosb és keservesb kínokkal rakva, hogy-sem a kedvére élő gonoszaké. Ha azért Isten sohúlt a halálnak oly privilegiumot és menedék-levellet nem adott, hogy embert felszabadíthassa minden büntetéstől; sőt ha a halál magán az eredendő bűn sólgya: a magunk saját vétkeért más-féle büntetéssel kel fizetnünk. Ennek-felette hogy az emberek inkább idegenednének a vétektől, és minden restelkedést hátra hagyván, serényben forgódnának a jó erkölcsökben, illet az Isten gond-viseléséhez, hogy a büntetés fenyítékével zabolán tartana bennünket.

Vide supr. fol.
596. II. k. in
med.

Rom. 5, 12.
c. 6, 23.

Ennek az okoskodásnak oly ereje vólt az emberekben, hogy a mint Calvinus írja, *Apud cunctas Gentes, et sæculis omnibus, lustratas fuisse Mortuorum animas*¹: soha egy nemzetség sem találtott, mely a halottakért áldozatokat, vagy imádságokat, vagy alamisnákat nem szolgáltatott volna. Ne szóllyunk bár a régi romaiakról²: a Japonia, China, Brasilia pogány lakosi; a persák, törökök, szerencsenek, moszquák és egyéb nemzetségek adakoznak, áldoznak a halottakért. Ha azért a nemzetségek egyenlő értelme, természet törvénye³; *Multum enim dare solemus præsumptioni omnium Hominum, magnumque est apud nos Veritatis argumentum, aliquid Omnibus videri*⁴: ne kételkedgyünk, hogy a halottak

¹ Calv. I. 3. c.
5. nu. 10.

² Aug. 21. Civit.
ca. 13. Virgil.
6. Aeneidos:
pingit Purgatorium.

³ Supr. fol. 21.

⁴ Sene ep. 117.

tisztulásárul-való tudományt Isten óltotta az emberekbe. És miképpen Istent azért meg nem tagadgyuk, hogy a pogányok-is Istent hittek: azon-képpen írja sz. Ágoston, hogy egyéb dologban-is a jót meg nem kel azért vetni, hogy ezt a pogányoknál feltalállyuk.

Aug. 20. cont.
Faust. c. 21.

2. Második bizonyág: A halottakért-való imádságnak, alamisnának, szenvedésnek hasznos-vóltából.

A világon élő emberek hasznoson imádkoznak, alamisnát adnak és sanyargattatnak a meghóltakért. De ezt nem cselekedhetik azokért, kik pokolban vagy meny-országban vannak. Tehát más hely vagyon, melyben segítséget vehetnek a hóltak tóllünk.

A halottakért-való imádkozásról világos példánk vagyon a Judas Machabæus cselekedetiben. Mert mikor az ő vitézi-közzül sokan elvesztek vólna egy harczon, sommát szede és Jerusalembé küldé, hogy a halottakért áldozatokat szolgáltatnának¹. Mert noha némellyek a megöletett vitézek-közzül vétkeztek², Jamnia várasa prædájában eldugogatóván: de mivel megbánhatták ezt a vétket utólsó órájokban a harcz idején, Machabæus azt ítélte felóllök, hogy Isten-szerént vólt kimúlások: *Considerabat, quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam*³, azért rendelé, hogy áldozatokat szolgáltatassanak érettek. Így fejezi-bé ezt az Írás: *Sancta, et salubris est cogitatio pro Defunctis exorare, ut a peccatis solvantur*⁴; szent és üdvösséges gondolat a hóltakért imádkozni, hogy bűnöktől (az-az, bűnökkel érdemlett szenvedésektől) mególdoztassanak.

Azt mivelik itt az újítók, a mit Alexander a Gordiustól kötött csomóval, melyet mikor ki nem fejthetne, késsel nyúla-hozzá és elmetélé: ók-is ezért a mondásért nem akarják a szent Írás-közzé fogadni a Machabæus könyveit. De ennek-elótte megmutatók, hogy azon úton tudgyuk, hogy a Machabæusok könyve szent Írás, mellyen a töb könyveket, tudni illik az Ecclesia traditiojából. A minémű dolgokkal akarják az újítók felforgatni hitelét a Machabæus könyveinek, Albericus Gentilis, calvinista tudós ember⁵, magán-való könyvben azokat mind szépen megfejtí és erőtleneknek mutattya. Hogy a ki a Machabæusok könyvét írta, megismérte szóllásának nem oly fényesen folyását, 2. Machab. 15, 39. nem csuda; mert az apostolok és profeták sokszor nyelvök fogyatkozását megvallyák⁶.

¹ 2. Macha. 12, 43.
² Ibid. v. 40.

³ Ibi. v. 45.

⁴ Ibi. v. 46.

⁵ Alberic. Pro libris Macha. edit. Hanoviae, 1604.
⁶ 1. Cor. 2, 1.
2. Cor. 11, 6.
Exo. 4, 10.
Ier. 1, 6.

Más példánk-is vagyon a halottért-való imádkozásról, 3. Reg. 2, 33. holott Salamon az ő megholt atyának Dávidnak Istentől békeséget kért: *David autem sit pax usque in æternum a Domino.*

A halottakért-való alamisnárúl tanuságunk vagyon a Tobias könyvében: *Panem tuum, et vinum, supra sepulturam Justi constitue: et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus;* Az igaz ember temetésén, ugymond, kenyeredet és borodat helyheztessed; és ne egyél igyál ebben a bűnösökkel. Régi szokás vólt, hogy a halottak temetésére eledeleket vittek: *Appositiones epularum circumpositæ sepulchro.* És noha arra-is rendeltetett ez a tor, hogy a testi táplalással-eggyütt vigasztalást vennének a siránkozók, *Jerem. 16, 7. Proverb. 31, 6:* de Tobias nem nézett az élő emberek vigasztalására: azért csak az igaz ember temetésére parancsollja, hogy éledelt rendellyünk; maga ha csak a halottyon keseredett emberek vigasztalására nézett vólna, mind az igaz, mind a gonosz ember temetésérül egy-aránt kellett vólna szóllani; mivel egy-aránt szűkölködnek az igaz és a hamis ember maradéki vigasztalás-nélkül. Tobias pedig csak az igazaktól emlekezik; mert csak ezeknek használhat az alamisna. Az igazakat, és nem a tudván gonoszakat akarja, hogy erre a torra híjuk; mert noha az élők vigasztalására nézvén, efféle válogatásnak oka és haszna nem vólna: de a halottaknak hasznosb az igaz ember imádsága; mert fogantosb Isten-előtt. Azért a régi jámborok küldúsokat szoktak torba hinya, a mint ilyen szókkal jelenti arany-száju sz. János: *Cur post mortem tuorum, Pauperes convocas? Cur Presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro, te responsurum; Ut Defunctus requiem adipiscatur, ut propitium Judicem inveniatur.*

Tob. 4, 18.

Eccli. 30, 18.

Chrys. hom
32. in Matt.
9. post. med.

A halottakért-való szenvedésrül emlekezik sz. Pál, midőn a feltámadást bizonyítván, így szóll: *Alioquin quid facient qui baptizantur pro Mortuis, si omnino Mortui non resurgunt? Ut quid et baptizantur pro illis?* Ha fel nem támadnak, úgy-mond, a halottak, mit mivelnek a kik keresztelkednek a halottakért? Miért keresztel-
tetnek ő-érettek? Holott a keresztelkedés neve szenvedésért vétetik; mint mikor Úrunk az ő keresztit keresztségnek nevezi¹. Sz. Pál azért nem csak a keresztyén hitnek fundamentomiból bizonyította, hogy a lelkek meg nem hálnak, és hogy feltámad az ember; hanem a keresztyéni szokásból-is; mert a halottakra gondot viseltek magok alkalmatlanságával-is, úgy-mint bőjtöléssel és egyéb testi sanyar-

1. Cor. 15, 29.

¹ Luc. 12, 50.
Mar. 10, 38.

gatással. Mivel azért szent Pál jóvá hadgya a halottakért felvett sanyargatást, jelenti, hogy ezekkel használhatunk nekik.

Ugyan-ezen dologra magyarázzák a rabbinusok, a mit parancsol a Bölcs: *Mortuo non prohibeas gratiam*¹; a halottúl meg ne vonnyad az irgalmasságot; az-az, könyörűletes legy hozzája. Azonképpen hogy Dávid és az ő népe Saulnak, Jonathasnak és a sokaságnak halálát értvén, bőjtölésben foglalák magokat²; azt-is sokan arra értik, hogy a meghóltak lelkeért bőjtöltek; mert noha Saul az-előtt sokban vétkezett; de reménlették, hogy veszedelmét látván, megbánta bűneit. Ezt az értelmet azzal erőssíthettyük; mert midőn egy szerelmes ártatlan fiatskája Dávidnak halálán vólna, mind addig bőjtöle, síra, valamíg életét reménlé: mihent meghala, ottan megmosdék és a bőjtöléstül megszűnék³; mert, úgy-mond, ennek immár nem használhatok. Tehát a hadban elesettek halálán bőjtölvén, értenünk adgya, hogy ezeknek használhatott túrtetésével.

3. Harmadik bizonyság: A más világon ideig-való fogságból és szenvedésből.

Feltalállyuk a szent Írásban, hogy a más világon ideig-való fogságban és szenvedésben vannak némely lelkek, mellyek annak-utánna megböldögúlnak. Vagyon tehát purgatorium.

Apoc. 5, 13. A lelkek fogságát jelenti sz. János, midőn azt írja, hogy az égben, földön és föld-alat-valók ilyen szókkal magasztalták Istent: Áldás, tisztesség, dücsösség és hatalom a Báránynak örökkön örökké. Sz. Pál-is azt mongya, hogy a föld-alat-valók térde meghajol a JESUS nevére⁴. Tehát vannak a föld-alatt olyak, kik dicséreteket mondanak Istennek. Ezek pedig nem kárhozottak, kik nem hogy dicsérnék, de káromlyák Istent⁵. Tehát a pokol-kivül vagyon oly hely a föld-alatt, melyben az Isten nevét tisztelik, nem átkozzák. Ezt a helyt nevezzük purgatoriumnak.

A lelkeknek ideig-való szenvedését jelenti sz. Pál, ki minek-utánna nem csak a tanítókat, hanem közönségesen mindeneket építőknak nevezett vólna; *Unusquisque videat, quomodo ædificet*⁶; és az épűlet fundamentomát megmutatta vólna, mely nem egyéb CHRISTUS-nál⁷: azt írja, hogy ezen a fundamentomon maradván, némelleyek aranyat, ezüstöt és drága köveket; némelleyek fát, szénát, pozdorját építnek; de mindenek cselekedetit az Úr napja megmutattya és munkáját a tűz megpróbállya⁸. A ki munkája meg-

¹ Apud Feuardent. 11. Theomach. c. 17. Eccli. 7, 37.

² 1. Reg. 31, 13, 2. Reg. 1, 12.

³ 2. Reg. 12, 17, 20.

Apoc. 5, 13.

⁴ Philip. 2, 10.

⁵ Psal. 6, 6. Psal. 113, 17. Apoc. 13, 6. cap. 16, 11, 12.

⁶ 1. Cor. 3, 10.

⁷ V. 11.

⁸ V. 12.

állya a próbát, éppítése jutalmát vészi; a kinek pedig éppületi megég, kárt vall, de ő-maga üdvözül, úgy mint tűz-által. Itt szent Pál azokról szól, kik Christuson fondáltattak, az-az, a mint másutt magyarázza¹, a kik eleven hittel Christusban gyökereztek; mert a kik halálos bűnben vannak, azok Christuson nem éppítnek. Azért a mint ugyan-ottan írja sz. Pál: *Disperdet illum Deus*, Isten azt elrontya. Kettőt mond ezekről. Egyiket, hogy most setétben munkálkodunk², akár predikálás-, akár életünk erkölcs-által: de, *Dies Domini*, az Úr napja megmutattya, minden ember munkája micsodás. Az Úr napján e világi látogatásokat és csapásokat nem érthettyük; mert nem minnyájan érzik ezek lángját, hanem sokan kedvökre élnek; *Ducunt in bonis dies suos*³. *In labore hominum non sunt*⁴. Meg sem mutattya e világi háborúk, ki mit éppít; mert a Bölcs mondása-szerént, *Eadem cunctis eveniunt*⁵, mind jóknak, gonoszoknak egy-aránt köz a szerencsétlenség. Azért az Úr napján sz. Pál érti a mí utolsó óránkat, melyben mingyárt kimúlásunk-után az Isten ítéleti megpróbállya munkánkat, mint a tűz az aranyt. És ezt a tüzet senki el nem kerülheti, hanem ezen által kel menni: *Uniuscujusque opus ignis probabit*. Másodikat azt mongya sz. Pál, hogy a ki fát, szénát, pozdorját éppít, az-az, a ki megmarad a fundamentomon, de mindennapi fogyatozásokat rak, üdvözül; de úgy mint tűz-által. Itt immár szent Pál nem arról a tűzről szól, melyről eléb mondotta vala, hogy mindenek cselekedetét megpróbállya; mivel oly tűzről emlekezik, mellyen csak azok mennek-által, a kik fát, szénát, pozdorját éppítettek; és nem az éppületet mongya, hogy tűz megpróbállya, hanem ő-magát az éppítőt. E világi csapásokra sem magyarázhattyuk ezt a tüzet; mert oly tüzet említ szent Pál, mely-által azok üdvözülnek, kik fát, szénát, pozdorját, nem aranyat és drága köveket éppítettek; a világi háborúban pedig sokszor mélyebben úsznak, a kik szent életet viselnek, az-az, aranyat éppítnek, hogy-sem egyebek. Nem-is üdvösséges mindeneknek e világi háborúság, mert ebben sokan elvesznek; az pedig a tűz, melyről sz. Pál tanítása-szerént halálunk-után Istentől megítéltetvén, némellyek tűzre vitetnek, hogy kárát vallyák haszon-talan munkájoknak. Ne csudáld pedig, hogy szent Pál a tűz nevét először az Isten ítéletiért vészi, és mingyárt ismét más értelemre fordíttya; mert egyébütt-is hasonló formán cselekeszik, úgy-mint, midőn azt írja, hogy a ki bűnt nem tett, azt Isten érettünk bűnné tette, az-az, bűneinkért-való áldozattá. Hogy pedig nem tűznek,

¹ Eph. 3, 17.

Coloss. 2, 7.

² Ibid. v. 17.³ Job, 21, 13.⁴ Psal. 72, 5.⁵ Eccles. 9, 3.² Cor. 5, 21.

Rom. 8, 3.

hanem, *Quasi*, úgy mint tűznek mongya sz. Pál azt, a min által kell menni az éppületben megfogyatkozottaknak: azért cselekeszi; mert a mint eléb mondám, a purgatorium szenvedése, ha ugyan valóságos tűz-által légyen-e, vagy egyéb sanyargatás-által, nem szintén tudgyuk. Jóllehet ama szó, *Quasi*, nem csak hasonlatosság jele, hanem sokszor annak valóságát jelenti, a mihez vettetik, úgy-mint, midőn sz. János azt írja, hogy láttuk a Christus dücsös-ségét, mint az Atyának egyetlen-egy-szülőtte dücsösségét.

Ezt a szent Pál mondását igyenesen a purgatorium-ról érti és magyarázza szent Cyprianus¹, szent Gergely², és a mint nem régen hallók³, szent Ágoston: *Qui temporalibus pœnis digna gesserunt, de quibus Apostolus dicit, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem: per fluvium igneum, et vada ferventibus globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta et pertranseundi mora*⁴.

¹ Cypr. ep. 52. nu. 59.
² Greg. 4. Dialog. c. 39.
³ Supr. f. 607. II. k. fine.
⁴ Augu. to. 10. lib. 50. Homiliar. homil. 16.

4. Negyedik bizonyág: Az Ecclesia vallásából.

Tagadhatatlan, hogy szent Ágoston idejében, és ő-előtte az egész keresztyén világban-lévő Anyaszentegyház doctorival és lelki pásztorival egyetemben hitte, tanította, gyakorlotta a meghóltakért-való könyörgést, áldozatot és alamisnálkodást; kárhoztatta, mint nyilván-való eretneket, a ki efféle könyörgések hasznos-vóltát kétséssé akarta tenni. Tehát minden bizonyal kell hinnünk, hogy meny-ország és pokol-kivül vagyon oly hely, melyben az élő emberek könyörgése segíthet a lelkeknek.

Ennek a bizonyásznak ereje két dologban áll. Első: hogy a mit a közönséges Anyaszentegyház és a hívek egyenlő értelme valamely üdőben bévett és követett, abban hamisság nem lehet.

Ezt bévségesen meg-bizonyítók ennek-előtte⁵; és nem régen a szenteknek-való könyörgésről szólván, ennek a bizonyásznak erejét megmutatók⁶. Most azért csak emlekeztetek mindeneket a szent Ágoston mondására, hogy az-ellen disputálni, a mit az egész keresztyénség bévett és tanított, nem egyéb szemtelen bolondságnál⁷. Második, hogy az egész keresztyén Ecclesia imádkozni szokott a halottakért. Erről sz. Ágostonnak világos bizonyágát feljegyzettük ennek-előtte⁸: Ha, úgy-mond, a halottakért-való könyörgésről emlekezet nem volna-is a szent Írásban; elég, hogy, *Universæ Ecclesie in hac consuetudine claret autoritas*, az egész Ecclesia szokása

⁵ Supr. f. 163. II. k.
⁶ Supr. f. 561. II. k. et seq.
⁷ Aug. supra, f. 161, 162.
⁸ Supr. f. 259. II. k. ex lib. de Cura pro Mortuis, cap. 1.

fényeskedik e dologban. Szent Cyrillusnak ezen dologra tartozó szavait eléb hallók¹. Cyprianus azt írja, hogy büntetésül rendelték azt a régi jámborok, hogy a ki papot külső tutorságban akar foglalni testamentomával, annak lelkeért ne imádkozzanak: *Antecessores nostri, religiose, et salubriter censuerunt, quod si quis excedens, Clericum nominasset ad Tutelam, non offerretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione ejus celebraretur, non enim ante Altare DEI meretur nominari in Sacerdotum prece, qui ab Altari Sacerdotem voluit avocare.* Tertullianus az ő idejében-való Ecclesia szokásárul emlekezvén, azt mongya, hogy a halottakért esztendő múlva-is imádkozni szoktak a hívek: *Oblationes pro Defunctis, annua die facimus*². *Soror, quæ in pace præmisit virum suum, pro Anima ejus oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et offerat Annuis diebus Dormitionis ejus*³. Constantinusról írja Eusebius, hogy halála-előtt az apostolok neve-alatt egy szép templomot építette Istennek és abban akará, hogy temettetnék: *Futurum providens, ut post obitum etiam, precibus illis, quæ eo loco ad honorem Apostolorum futuræ essent, dignus haberetur*⁴; azt reménlette, úgy-mond, hogy hólta-után-is része léssen azokban a könyörgésekben, melyeket ott Istenhez bocsátanak a hívek. Hólta után, *Populus una cum his qui DEO consecrati erant, multo cum fletu pro Anima Imperatoris preces ad DEUM destinabat*⁵: nem csak a papok, de az egész község a császár lelkeért imádkozik vala. De, hogy semmit ne szóllyak egyebekről, arany-száju szent János így ír e dologról: *Prece, Supplicationibus, Eleemosynis, Oblationibus juvetur Mortuus. Non est temere hoc excogitatum, nec frustra memoriam Mortuorum inter sacra Mysteria celebramus, sed ut his consolatio aliqua hinc fiat*⁶, etc. Végezetre, ez-előtt értők Epifanius és sz. Ágoston írásból⁷, hogy Aëriust eretnekek-közzé írta az egész Anyaszentegyház, mivel a halottakért-való könyörgést haszontalannak mondotta. Azért méltán írja Calvinus, hogy ő-elötte ezer három-száz esztendővel közönséges szokás vólt a halottakért-való könyörgés⁸.

¹ Supr. f. 484. II. k. fine.

Cypr. epi. 66. n. 13. Vide etiam epist. 52. nu. 59.

² Tertull. de Corona Milit. c. 13. n. 36.

³ De Monogamia, longe post medium, c. 10. n. 6.

Similia, Exhort. ad Castitat. sub. fin. c. 11. n. 56.

⁴ Euseb. li. 4. de Vita Constant. c. 60.

⁵ Euseb. ibid. cap. 71.

⁶ Chrysost. in 1. Cor. 15. homil. 41.

⁷ Supr. f. 408. et seq.

⁸ Verba vide supr. f. 226. fin.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Az ellenkezők bizonyági megrontatnak.

A purgatorium-ellen azt forgattyák az ellenkezők, I. Hogy az Írás csak két helyt említ, melyben a lelkek léznek, pokolt és

Mat. 25, 46.
Mar. 16, 16.
Eccli. 11, 3.

meny-országot. A hamissak, úgy-mond, örök kínra vitetnek, az igazak örök életre. A mely-felé dől a fa, ott marad.

FELELET. Az Írás azokról a helyekről szólván, melyekben ítélet-után örökké maradnak azok, a kik magok cselekedetivel meny-országot vagy pokolt érdemlették: ezekért pokolnál és meny-orzágnál töb hely nem leszen ítélet-után. De miképpen ítélet-előtt az emberek teste pokol és meny-ország-kivül a földben vagyon: azon-képpen ítélet-előtt az ő lelkek bizonyos ideig pokol és meny-ország-kivül lehet. És a mint Christus meny-be-menete-előtt meny-országba nem juthattak az igazak lelke¹, hanem másutt voltak tartoztatva: úgy most, a mely lelkek elégségesen nem szenvedtek bűnök érdemeért, üdő-szerént purgatoriumra vettetnek; noha csak kettő az a hely, melyben örökké-való lakások leszen². Salamon dőlésnek nevezi a halált; északnak a halálos bűn állapotját, délnak az üdvösség állapotját és Isten kegyelmében-lételt. Azt mongya tehát, hogy a mely állapotban valaki találtatik halálakor, örökké abban marad. De a kik purgatoriumban vannak, azok délre dőltek, Isten kegyelmében vannak, abból soha ki nem esnek. Ha pedig a délen és északon meny-országot és pokolt értyük, sem árt; mivel Salamon azt nem mongya, hogy minnyájan halálok óráján vagy délre, vagy északra dőlnek; elég, ha arra dőltek és arra jutnak.

II. Az igazakról azt olvassuk, hogy halálok-után mingyárt meny-országba vitetnek, mint ám az Úrunkal feszítettett tolvaj. Azért mongya sz. János, hogy bóldogok, a kik Istenben meghalnak; mostantúl-fogva nyugosznak munkájoktól. Sz. Pál-is azt írja, hogy mikor a mi földi házunk elomol, mennyei éppületünk leszen, mely örökké megmarad. Azért mikor híveit elnyúgotta Isten, az Úr öröksége megmutattatik: *Qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam: et in Judicium non venit, sed transit a morte ad vitam.*

FELELET. Némely igazak lelke tisztulás-nélkül igyenesen még-nyen meny-országba, mint sz. Ágostontúl ez-előtt hallók³. Némelyek pedig, úgy mint tűz-által jutnak a dűcsösségbe. A tolvaj példajával el nem ólthatni a purgatoriumot; mert a mi egy emberen történt, nem következik, hogy mindeneken történik. Miképpen azért abból, hogy egy tolvaj üdvözült, nem következik, hogy a tolvajok minnyájan üdvözülnek: azon-képpen abból, hogy az egy tolvajt igyenesen meny-be vitte Christus, ki nem sül, hogy

¹ Vide supra, fol. 679, 680.

² Calvinus ac Lutherani, tertium locum temporarium admittunt, ut dixi supra, fol. 596. II. k. et seq.

Luc. 23, 43.
Apoc. 14, 13.
2. Cor. 5, 1.
Psa. 126, 3.
Ioan. 5, 24.

³ Supra, fol. 120, 121. II. k.

Virtutes magnas Latronis, vide supra, fol. 514. II. k. ad. 3. argum.

senkinek nem szükséges a purgatorium; sőt a tolvaj példájából tanulhattuk, hogy purgatorium vagyon. Mert ha a más világon helye nem volna valamely bocsánatnak, nem könyörögne azon a tolvaj, hogy országába jutván Christus, megemlekezzék ő-rólla¹.

Mikor sz. János azt mongya: *A modo*, hogy mostantúl-fogva nyugodnak az igazak, Anselmus és egyebek azt mongyák, hogy a *Mostan*, nem jegyzi az igazak halála oráját, hanem a közönséges feltámadást, melyről sz. János szóllott. Ha pedig az *A modo* az igazak halála oráját jegyzi: vagy csak azokról az igazakról kel érteni, kiknek tekkéletessége tisztulás-nélkül nem szükölködik; és nevezet-szerént a mártYROKRÓL: vagy a világi üldözésektől és szenvedésektől-való nyugodalmat kel érteni, mellyek a halállal megszűnnek; noha a purgatoriumban megtisztúlnak, ha a szükség kívánnya: vagy azt kel mondani, hogy a purgatoriumban nyugodalmok vagyon az igazaknak a bizonyos reménség-által, mely vigasztallya a közel-való boldogságnak bizonyos örömeivel.

Sz. Pál mongya, hogy a földi lakás-után a mennyei éppületbe vitetünk; de úgy, *Si vestiti, non nudi inveniamur*, ha szép ruháson találtatunk. Sz. Dávid arról az álomról szóll, melyben a hívek hideg tetemi nyugosznak az utolsó napig, és ez-után az egész nyugodalom-után Isten örökségébe vitetnek. Christus csak azt mongya, hogy a ki ő-hozzá eleven hittel mind végig ragaszkodik, annak immár, *in Spe, non in Re*, reménségben örök élete vagyon, és a kárhoztató itéletre nem mégyen: azt pedig nem mongya, hogy ideig-való sanyaruságot nem kóstol.

III. Sz. Ágoston nem egyszer mongya, hogy nincs több hely meny-orzágnál és pokolnál: *Nec est ulli ullus medius locus, ut possit esse, nisi cum Diabolo, qui non est cum Christo*². *Primum locum Fides Catholica, Regnum credit esse cœlorum: Secundum, Gehennam, Tertium, penitus ignoramus; imo nec esse, in Scripturis invenimus*³. Szent Cyprianus azt írja, hogy semmi elégtétel nem lehet a más világon: *Quando isthinc excessum fuerit, nullus jam locus est Pœnitentiæ, nullus Satisfactionis effectus: hic vita, aut amittitur, aut tenetur: hic salutis æternæ, cultu DEI et fructu fidei providetur*⁴.

FELELET. A mint éléb hallók⁵, noha sz. Ágoston abban tapogtatva járt, mint kínlódnak a lelkek pokolban és mint jelennek az élőknek: de a purgatoriumot bizonyoson vallotta. Igazán mongya pedig sz. Ágoston, hogy a ki Christussal nincs, ördöggel vagyon:

¹ Aug. to. 7. li. 6. cont. Iulian. c. 5.

In cap. 14. Apocal.

2. Cor. 5, 2.

² Aug. to. 7. li. 1. de Pecc. merit. c. 28. Et li. 21. de Civit. Dei, c. 25.

³ Lib. 5. Hypognocticon.

⁴ Cypr. contr. Demetr.

⁵ Vide supra, fol. 120, 121.

II. k.

de azok, a kik purgatoriumban találtnak, Istennel vannak, az-az, ő kedvében, kegyelmében, szerelmében vannak, nem ördög rabságában. Ennek-felette sz. Ágoston nyilván és világosan kifejezi, hogy ő a Pelagianusokkal beszél, kik a keresztség-nélkül

¹ Vide supra, f. 417. n. 19.

meghólt gyermekeknek elsőben meny-országot¹, az-után pokol- és meny-ország-között nem tudom micsoda bődökságot ígértek: *Dominus volens auferre istam necscio quam medietatem, quam conantur quidam Parvulis non baptizatis tribuere, ut quasi merito innocentie sint in vita æterna; sed quia non sunt baptizati, non*

² Aug illo lib. I. de Pecc. Merit. ca. 28. Vide supra fol. 435.

*sint cum Christo in regno ejus*². Azért az olyan harmadik helyt nem akarja sz. Ágoston hallani, melyben örökké maradnak a lelkek; noha másutt megengedi, hogy ideig-való tisztulásért fogva tartatnak némely lelkek. Cyprianus és a töb sz. Doctorok igazán tanítták, hogy itt vesztí vagy nyeri ember az örök életet, és hólta-után nincs mód ennek megszerzésében, a mint-hogy ezt

³ Sup. f. 599. eléb megbizonyítók³.
II. k. et seq.

TIZENÖTÖDIK KÖNYV.

Az újítóknak három gyalázatos szidalmazási meg- rontatnak.

Méltán panaszolkodik Tertullianus a régi pogányok-ellen, kik a keresztyéni igazságot érteni nem akarták, hogy bátrabban kárho-
tathatnák, mellyet ha értettek volna, nem rágalmazhattak volna. Ezen panaszolkodást támaszthattuk az újító-ellen-is, kik annál merész-
ben szidalmazták az igazságot, mennél tudatlanbak a mí dolgainkban.

Tertull. citatus
in Præfat. hujus
Operis.

A töb sok gázság-között három dologgal szóllyák a romai Ecclesiát: 1. Bálványozással. 2. Hittel kötelezett fogadások felbon-
tásával. 3. Házasságnak tilalmazásával. De csak tudatlanságból és temérdek vakságból származnak efféle бүдös kérödések, mint meg-
mutattuk rend-szerént Isten segítségével.

ELSŐ RÉSZE.

A romai Ecclesia nem bálványozó.

1. *Mely nagy vétek a bálványozás.*

Rövidebben és nyilvánban előnkbe nem adhatta Isten a bál-
ványozás undokságát, mint midőn azt mondotta, hogy minden
gonosznak kezdeti, oka és vége a bálványozás: *Infandorum Ido-*
lorum cultura, omnis mali causa est, et initium, et finis. Annak-
okáért az Isten újával két kőtáblára íratott tíz parancsolat-között
első táblában leg-elől tiltatik a bálványozás. Ugyan-is, *directe*,
igyenesen Istent magát fosztja-meg tiszteletitül, és tehetsége-szerént
dücsössége székiбől kitaszítván ő felségét, mást akar helyébe ül-
tetni, kinek isteni tiszteletet, és a menyire tölle lehet, ugyan isten-
séget tulajdonít. Annak-okáért, miképpen az országban, *Crimen*
læsæ Majestatis humanæ, királyi személy- és tisztesség-ellen-való
vétek, mikor valaki az igaz fejedelem-kivül mást akar úralni:
azon-képpen a bálványozás nem egyéb, hanem, *Crimen læsæ Ma-*
jestatis Divinæ, isteni méltóság-ellen-való tusakodás. Azért a tellyes

Sap. 14, 27.

szent Írás folyásában semmi-vétket sem gyakrabban nem tiltott, sem keményben nem ostromozott Isten, mint a bálványozást, melyet, Deut. 29, 17. *Abominationak*, lelki fajtalanságnak, házasság-törésnek, lopásnak nevez; mert minden vétkek egybe elegyítettnek a bálványozásban, Tertull. de Idololat. ca. 1. ct 2. mint ilyen szókkal írja Tertullianus: *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa iudicii Idololatria. Nam etsi suam speciem tenet unumquodque delictum; etsi suo quoque nomine iudicio destinatur: in Idololatriæ tamen crimine expungitur. Idololatra est? idem homicida est. Quæris, quem occiderit? Non extraneum, nec inimicum, sed seipsum. Quibus insidiis? Erroris sui. Quo telo? Offensa DEI. Perinde Adulterium, et Stuprum, in eodem recognoscas. Nam qui falsis Deis deservit, sine dubio Adulter est Veritalis, sic et in stupro mergitur. Quis enim immundis Spiritibus operatus, non constupratus incedit? Atque adeo Scripturæ sanctæ, Stupri vocabulo utuntur, in Idololatriæ exprobratione. Fraudis conditio est ea, opinor, si quis alienum rapiat, aut alii debitum deneget: et utique erga hominem admissa fraus, maximi Criminis nomen est. Atenim Idololatria, DEO fraudem facit, honores illi suos denegans, et conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam conjungat. Post talia crimina, tam devorantia salutis, cetera quoque ad aliquem modum, in Idololatria conditionem suam repræsentant, etc.* Ezekért tehát a festékekért, mellyekkel kiábrázza a szent Írás a bálványozást, méltó iszonyodnunk csak nevétül-is.

2. Micsoda a bálványozás?

A bálványozás neve két-képpen vétetik a szent Írásban: I. Közönségesen akár-mely vétékért, mellyel ember Istentül elszakad és teremtett-állathoz ragad. Azért sz. Pál együtt azt írja, hogy a kik bódogságokat has-hizlalásban helyheztesik, hasok Istene¹; a kik reménségöket gazdagságban vetik, bálványozók²; mivel a ki reménségét és tellyes gyönyörúségét teremtett-állatban veti, ennek adgya, a mivel Istennek tartoznék, és a ki teremtett-állatért elhadgya Istent és vétkezik, Isten-eleibe veti a teremtett-állatot. Közönségesen pedig a gonoszakról azt mongya, hogy Istent cselekedetekkel tagadgyák³. Sámuel az engedetlenséget bálványozásnak mongya⁴. A régi Atyák-is hasonló-képpen szóllanak. Mert Tertullianus ezt írja: *Si Diaboli pompam ejurasti, quidquid ex ea attigeris, id scias esse Idololatriam*⁵. Sz. Jeronymus pedig így szóll: *Generali-*

¹ Phil. 3, 19.

² Eph. 5, 5.

Coloss. 3, 5.
Rom. 16, 18.

³ Tit. 1, 16.

⁴ 1. Reg. 15, 23.

⁵ Tertull. de Idololat. ca. 18. nu. 145.

*ter quod Diaboli est, Idololatria est, cui omnia Idola mancipantur*¹. Főképpen a hitben-való tévelygést nevezik a szent Doctorok bálványozásnak. II. Oly magán-való vétket jegyez a bálványozás, mely a töb kárhóztató bűnöktől különbözt. Illyen értelemben említi a szent Írás a bálványozást, egyéb vétkektől ezt megválasztván; *1. Corint. 6, 9. Galat. 5, 19. 20. Apocal. 21, 8. Cap. 22, 15. Jerem. 7, 9.* A kérdés azért az, miben áll és micsoda ez a bálványozás?

¹ Hierony. de Laudib. Vitæ Solitariæ.

No. 1. A bálványozás mi-vólta.

A régi Atyák a szent Írással egyetemben tulajdon bálványozásnak azt híják, mikor az isteni tisztelet teremtett-állatnak adatik: *Idololatria, DEO honores suos denegans, et conferens aliis*². *Tunc Idololatria committitur, cum divinus honor, DEO soli debitus, alteri datur*³. *Idololatria est, honoris Creatoris in creaturam tralatio*⁴. *Idololatria, DEI honorificentiam usurpat, et vendicat creaturæ*⁵. Végezetre sz. Ágoston így szól: *Idololatræ sunt, ejusmodi servitutem exhibentes Idolis, quæ debetur DEO*⁶. Ezt a szent Doctorok a szent Írás igyenes folyásából vették. Mert sz. Pál abban helyhez-teti a bálványozók bolondságát, hogy az Isten dücsösségét embe-rek és oktalan állatok hasonlatosságira fordították⁷ és teremtett-állatnak szolgáltak inkább, hogy-sem a teremtőnek. Salamon azt mongya, hogy a megcsalatott emberek az elváltozhatatlan nevet teremtett-állatnak adták⁸. És valahol a szent Írás emlekezik a tulajdon bálványozásról, azt jelenti, hogy a bálványozók elcse-rélik az Istent, hátat fordítanak néki és az ő tiszteletivel teremtett-állatnak kedveskednek, mint megláthatod, *Jerem. 2, 11, 13, 27, 28. Cap. 11, 13. Psal. 105, 20. Isaia 42, 17. Cap. 44, 17. Cap. 46, 6. Psal. 113, 8. 3. Reg. 12, 28.* Ezeken és töb helyeken olvassuk, hogy Isteneknek tartották a bálványozók az ő bálványokat. A sidókról azt mongya az Írás, hogy nem Istennek, hanem bálványnak áldoztak, *Deut. 32, 17, 18. 1. Corinth. 10, 20.* Azért arany, ezüst isteneknek nevezi a bálványokat, *Exod. 20, 23. Levit. 19, 4. 4. Reg. 19, 18. Dan. 5, 4. et 25. Judic. 18, 24.* Ebből következik, hogy a bálvány oly teremtett-állat, melyet a bálványozó Istennek ítél és Isten-gyanánt tisztel. Ez-okáért az Írás SEMMINEK nevezi a bálványt⁹, sidóul ELIL, hiúság, ember agya alkotmánya; mert az emberi gondolat-kivül nincs teremtett-állat, mely Isten volna.

² Tertull. de Idololat. init.
³ Cyprian Exhortat. ad Martyr.

⁴ Nazianz. Orat. in Christi Nativitat.

⁵ Ambr. in ca. 5. ad Ephes.

⁶ Aug. to. 4. li.

⁷ 1. Quæ. qu. 61. Et 1. de Tri-nit. c. 6.

⁸ Rom. 1, 23, 25.

⁹ Sap. 14, 21.

⁹ 1. Cor. 8, 4. ca. 10, 19.

Isaia 41, 24. Vide Delrio, 1. de Magia, cap. 1.

Minémű vélekedésből és miképpen imádták a pogányok a bálványokat, két-képpen magyarázza sz. Ágoston, *Lib. 7. Civit. cap. 5. 6. et 9.* ELŐSZÖR: Marcus Varróval sokan azt vélték, hogy

¹ Vide supra, fol. 58, 244.

az Isten, *Anima mundi*, világnak élető lelke¹: úgy hogy miképpen az ember testből és lélekből éppül, azon-képpen e világ részei isteni természet részesülése-által istenségbe öltöztek, kiért ezeknek isteni tisztelettel kedveskedtek: *Hæc, quæ oculis apparent, Pagani tamquam Deos colunt, tamquam partes unius Magni DEI. Nam univ ersum Mundum, quidam eorum putant Magnum DEUM.*²

² Aug. 20. contr. Faust. c. 5.

MÁSODSZOR: Mercurius Trismegistus azt vélte, hogy a túdákosok (ördögi szövetségbe keverődötteket kel ezeken érteni,) csuda mesterséggel kiszóllítván az ördögöt, képbe rekesztik, hogy onnan

³ Augu. 8. Ci vit. c. 23, 26.

adgyon választ³, és jó vagy gonosz szerencsékkel látogassa embert: *Pro Anima ergo, est Dæmon; pro Corpore, Simulachrum.* Szent Cyprianus írja, hogy a gonosz ördög volt a pogányok képe-alatt: *Hi ergo Spiritus, sub Statuis, atque Imaginibus consecratis, delitescunt*⁴. Azért így szólnak a pogányok Arnobiusnál:

⁴ Cyprian de Idolor. Vanitate, n. 55.

*Neque nos auri, argentique materias, esse per se Deos decernimus; sed eos in his colimus, quos dedicatio infert sacra, et fabrilibus efficit inhabitare simulachris*⁵. Sommában a pogányokról

⁵ Arnob. lib. 6. contra Gentiles.

sz. Ágoston azt mongya, hogy ők vagy a kézzel csinált ábrázatot vélték Istennek; vagy, ha csak jelül tartották-is, teremtet-

⁶ Vide Augu. l. 3. de Doctrina Christian. cap. 7.

állat tisztességére tartották⁶. Noha azért a bálványozásnak az volt első kezdete, hogy midőn valakinek szerelmesse meghólt, ábrázatot csináltatott emlekezetire, és ennek tisztességet tétetett háza-

⁷ Sapient. 14. et Aug. 32. contra Faust. c. 17.

népével⁷; ennek-felette a napnak⁸ és elementomoknak szépségét és hasznát látván, böcsülleni kezdették, mint jó-tévőket: de mind-azáltal valamit a pogányok Isten-helyett imádtak, azoknak hason-

⁸ Sapient 13, 2 etc.

latosságokat csinálták; ezek pedig ördöggel telyesek voltak. Azért méltán mongya az Írás, hogy nem Istennek, hanem ördögnek

⁹ 1. Cor. 10, 20. Deut. 32, 17.

áldoztak a pogányok⁹; és hogy az ő Istenek ördög volt¹⁰, kit ördögösséggel nem különben csatlottak a képekhez, mint hallom,

¹⁰ Psal. 95, 5.

hogy némellyek üvegben vagy gyűrűben hordozzák a lélek hóhérát.

Azzal pedig nem könnyebbedett a pogányok vétke, hogy ezeket a képekben-lakozó ördögöket Istennek alították, mint nem volna mentsége egy országban annak, a ki, *sine diligenti inquisitione*, szorgalmatos vizsgálás-nélkül valamely paraszt embert, a ki magát királlyá téski, királyi tisztelettel illetne.

No. 2. Az újítók miben helyeztetik a bálványozást?

Vévé eszébe Calvinus, hogy ha helyén marad a bálványozás mi-vólta, mellyet a sz. Írásból és Doctorokból megmagyarázánk, semmi szinnel reánk nem mázolhattya a bálványozást. Azért egyéb reformálása-között a bálványozás mi-voltát-is reformálá; és minden bizonyosság-nélkül azt írja, hogy bálványozás minden isteni tisztelet, melyrűl parancsolat nincsen: *Sua deliria colunt et adorant, quicumque cultus DEO commentitios erigunt.*¹ Másutt azt írja, hogy azért mondatnak a sidók ördögnek áldozni fiokkal, hogy új isteni tiszteletet gondoltak². Achaz azért mondatik ördögnek áldozni, hogy embertűl gondolt tisztelettel akart Istennek szolgálni³. Végezetre, hogy a mí képeink tiszteletit gyűlölséggé tegye, azt írja, hogy a sidók az igaz Istent imádták a borjúban; a pogányok-is Istent imádtak, nem a fát vagy követ: de mivel ezt parancsolat-nélkül cselekedték, azért mondatnak bálványozóknak: *Judæi non dubia significatione annuebant, velle se retinere DEUM liberatorem, modo præeuntem in Vitulo conspicerent. Nec Ita stupidi credendi sunt Ethnici, ut non intelligerent, DEUM alium esse quam Ligna. Omnes Idololatræ, sive ex Judæis, sive ex Gentibus, non aliter fucrunt animati: DEUM sub talibus simulachris persuasi erant se colere.*

¹ Calv. li. 1. c. 4. nu. 3.² Calv. li. 4. c. 13. n. 17.³ Calv. li. 4. c. 10. n. 23.

Calv. li. 1. c. 11. n. 9, 10.

Ezeket Calvinus sem a sz. Írásban, sem a régiek írásiban nem olvasta; sőt a sz. Írással nyilván ellenkezik mondása:

Először nem igaz, hogy bálványozás minden isteni tisztelet, melyrűl parancsolat nincsen; mert sok példából megmutatók ennek hamisságát⁴. És ha igaz a Calvinus mondása, megbizonyodik, hogy a Lutheristák és Calvinisták bálványozók; nem csak azért, mert sok dolgot hisznek és cselekesznek az isteni szolgálásban, melyekrűl parancsolat nincsen, mint eléb sok példákkal bizonyítók⁵: de azért-is, mert magok hirdetik, hogy minden jó cselekedetök bűn⁶. Tehát Istentűl nem parancsoltatott; mivel Isten nem adott parancsolatot senkinek a gonosz cselekedetrűl⁷. Innen ilyen bizonyosság kerekedik: *Nullus cultus vitiosus, est præceptus a DEO, Omnis cultus, a Lutheranis et Calvinistis exhibitus, est cultus vitiosus. Ergo nullus cultus a Lutheranis a Calvinistis exhibitus, est præceptus a Deo.*

⁴ Supr. f. 40, 41. II. k.⁵ Supr. f. 12, 13, 47, 48. II. k.⁶ Supr. f. 324, 325.⁷ Eccl. 15, 1.

Másodszor: Sz. Írással ellenkező hamisság, hogy a sidók a borjúban igaz Istent imádtak. Mert Moyses és Baruch nyilván

írják, hogy a sidók ördögnek áldoztak, nem Istennek; elhadták az Istent és meg nem emlekeztek rólla: *Immolaverunt Daemoniis, et non DEO. DEUM, qui te genuit, dereliquisti: oblitus es Domini*

¹ Deut. 32, 17, *Creatoris tui*¹. Ugyan-ezent írja sz. Dávid: *Fecerunt Vitulum in 18. Baruch 4, Horeb, adoraverunt sculptile: obliti sunt DEUM qui salvavit eos*².

² Psal. 105, 7. Ha az igaz Istent imádták volna a sidók, el nem felejtették volna a teremtő és szabadító Istent. A sz. Írás pedig a sidók bálványozásáról emlekezvén, azt mongya, hogy elfelejtették és megvetették az ő attyok Istenét: *Dimiserunt Dominum DEUM Patrum*

³ Iudic. 2, 12. *suorum, et secuti sunt Deos alienos*³. *Obliti sunt DEI sui, servientes*

⁴ Cap. 3, 7. *Baalim et Astaroth*⁴. *Opus manuum suarum adoraverunt*⁵.

Id. c. 10, 13. Harmadszor: Az-is sz. Írás-ellen-való hamisság, hogy a pogányok nem a bálványt imádták, hanem Istent. Mert a szent Írás nyilván írja, hogy az ember keze-munkáját hitték Istennek: *Appel-*

⁶ Isa. 2, 8. *larunt Deos, opera manum hominum, aurum et argentum*⁶. *Omnia 7* Cap. 15, 15. *Idola, Deos aestimarunt*⁷. *Adorabant Deos aureos, argenteos*⁸. *Servies*

⁸ Dan. 5, 4. *Dii alienis, ligno, et lapidi*¹⁰. Szent Pál azt írja a pogányokról,

⁹ Deut. 28, 36. *hogy, Ignorantes DEUM, iis, qui natura non sunt Dii, serviunt*⁸.

¹⁰ Gal. 4, 8. Ennél-is nyilvánabban szól az Ecclesiasticus, *Cap. 13, 10, 17, 18*. Azért Calvinus-is, *Lib. 1. cap. 3. n. 1.* megvallya, hogy fát és követ imádtak a bálványozók. Az-is sz. Írás, hogy a pogányok Istene, mellyet áldozatokkal tiszteltek, az ördög; *Psal. 95, 15, 1. Cor. 10, 20.*

3. Öt bizonyság, hogy a romai Ecclesia nem bálványozó.

Az új tanítók semmivel inkább nem gyűlöltek az eggyügyű községnél a mí igaz vallásunkat, mint a bálványozásnak gyalázatos rágalalmazásával. Mert miképpen az egyiptomi fertelmes asszony a tiszta Josefre, a vén latrok az isten-félt Susannára akarák magok fertelmességét kenni, hogy bujaságokat földözgetnék: úgy az ellenkezők a magok tudományának úndokságait, sőt (a mint ez-után megmutatom) bálványozását szépíteni akarván, minket bálványozással vádolnak. Azért Calvinus, a ki sz. János apostolt-is bálványozóvá teszi, mint ez-előtt hallók¹, azt írja, hogy a pápisták temérdekebb bálványozásban vannak, hogy-sem Jeróboam idejében

¹¹ Supr. f. 528. *vóltak a sidók*¹².

¹² Calv. l. 4. c. 2. nu. Verba habes supra, f. 86, 87. 226. Ennek-utánna rész-szerént megtekintsük, minémű dolgokban ítélik az újítók, hogy mí bálványozók vagyunk. Most egy-nehány

bizonyosságokkal megmutathattuk, *generatim*, hogy bálványozás nincs az Ecclesia vallásiban.

I. A Szent Lélek megjövendőltette profetái-által, hogy a Messias eljövése-után azok-közzül, kik a Christus zászlója-alá hódolnak, tellyességgel kigyomláztatik a bálványozás: *Prophetæ non solum superstitiones Idolorum everti præceperunt, verum etiam Christianis temporibus hanc everisionem futuram prædixerunt*¹. *Per Evangelium exterminata sculptilia, et constatilia, id est, Idola Deorum falsorum; et oblivioni, tamquam sepulturae, tradita jam videmus, et prophetiam hac in re completam cognoscimus*². Hallyad a szent Írás szavait: *Elevabitur Dominus solus, et Idola PENITUS CONTERENTUR. In die illa, projiciet homo Idola argenti sui, et Simulachra auri, quæ fecerat ut adoraret*³. *Effundum super vos Aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab UNIVERSIS IDOLIS vestris mundabo vos*⁴. *Disperdam Simulachra, et CESSARE faciam Idola*⁵. *In die illa erit Fons patens, in ablutionem peccatoris. In die illa, disperdam nomina Idolorum de terra, et non MEMORABUNTUR ultra*⁶. *Auferam nomina Baalim de ore ejus, et non RECORDABUNTUR ultra nominis eorum*⁷. *Neque polluentur ULTRA in Idolis*⁸. *Non adorabis ULTRA opera manuum tuarum*⁹. Im hallod, mely gyakran, mely nyilván jövendőllik a prófeták, hogy a Christus jövedele-után bálványozás nem léssen. Meg-is mutatá Christus, hogy a bálványozást elrontya. Mert mihent születék, a bálványozó királyokat új csillag-által magához hódoltatá¹⁰; és a mint eléb hallók¹¹, megvallá Apollo, hogy egy sidó gyermek bédugta száját és választ nem adhat. Mikor Úrunk Egyiptomba futa, az Isaias profetálása-szerént minden bálványi Egyiptomnak eldőlének¹² a mint Zozómenus¹³ és Niceforus¹⁴ írják; nem külömben, mint Dagon ledőle az Isten szekrénye-előtt¹⁵. Christust ettül a bálványokon-való győzedelemtül megfosztyák; a profetákat hiúságos jövendőllökké tészik, valakik azt vitattyák, hogy a képek tisztelete, a szentek segítségül-hívása bálványozás; mert ezt el nem rontotta Christus; sőt az ő országa-közepett sok szent doctorok autoritássával, sok külső ceremóniák pompájával inkább megerősödött és tündöklött, hogysesem a pogányság-között a bálványozás. Béfejezván azért ezt a bizonyóságot azt mondom, hogy ha azok-között, kikre kiöntötte Christus az ő tanításának és keresztségének tiszta folyamit, megszűnik minden bálványozás: nem lehetett a keresztyénség-között ennyi száz esztendeig ily nagy országlása a

¹ Aug. to. 4. li. 1. de Con-
sen. Evang.
ca. 16, 28.
² Idem, lib.
18 Civ. c. 31.

³ Isa. 2, 18,
20. ca. 31, 7.

⁴ Ezech. 36,
⁵ Cap. 30, 13.

⁶ Zach. 13, 1.
⁷ Vide c. 14.
9.

⁸ Ose. 2, 17.
⁹ Ezech. 37,
23.

¹⁰ Mich. 5, 13.

¹¹ Vide Maldon.
Matt. 2.
¹² Supr. f. 76.

¹³ Isa. 19, 1.
¹⁴ Sozom. li. 5.
ca. 21.

¹⁵ Niceph. l.
10, ca. 30.
¹⁶ 1. Reg. 5, 4.

bálványozásnak. Viszontag, ha igaz, a mit sokszor beszélt Calvinus¹, hogy ezer esztendeig az egész keresztyénség bálványozásban hevert; *Execrabili Idololatria, multis antehac sæculis vera*
¹ Supr. f. 225. ² Calv. II. 1. *Religio submersa, subversa que fuit*²: nincs helye az elő-számlált szép jövendőlléseknek.
 c. 11. nu. 9.

II. Tagadhatatlan, hogy Luther-előtt egy-nehány száz esztendőben annyira elhatalmazott és elterjedett az a tudomány, mellyet most bálványozásnak keresztelnek az elhajlottak, hogy a magok ítéleti-szerént-is kicsintül-fogva nagyig minden nemzetségek közel ezer esztendeig ennél egyebet nem tudtak, nem követtek³. Egyedül Luther vólt első, ki új szakadást kezdett és versengést támasztott. Ez így lévén, ha oly dögleletes bálványozás vagyon a mí hitünkben, mint az újítók finnyás orra illatozza: az jó-ki belőlle, hogy valakik ezer esztendő forgásában éltek Luther-előtt, mind pokolra hányattak; mert az Írás sokszor hirdeti, hogy kárhozat jutalma a bálványozásnak⁴. Soha pedig nem találkozott ez-ideig oly szemtelen orca, mely azt merte vólna hirdetni, hogy minnyájan elkárhoztak Luther-előtt az apostolok-után a doctorok és martyrok. Sőt a kinek esze vólt, nyilván-való éktelenségnek ítélte, csak szót-is tenni ezeknek kárhoztatásokrúl⁵: úgy annyira, hogy a pártosok tulajdon nyelvök vallása-szerént-is sz. Bernárd és sok több barátok szentek vóltak, mint eléb megértők⁶.

III. Ha a mí vallásunk minden fertelmes bálványozással feltéztetett, következik, hogy mind hamissak az Úrunk szép fogadási, mellyekkel arra köti magát, hogy az ördög ereje a kő-szálon épített Ecclesiát le nem tapodgya és diadalmat nem vészen ellene⁷; hanem, mint igazság oszlopa⁸, helyt áll minden habok- és szél-vészek-között; el nem rejtetik; hanem, mint magas hegy-tetőn épített város, szem-előtt forog; ő-benne az igazság tanítása szünetlen megmarad; legeltető pásztori, tanító Doctori léznek mindenkor. Ezek és több hasonló ígéretek mind cserben maradnak és mint a füst elenyésznek, ha a régi vallást bálványozásnak mongyuk. Mert, a mint imént mondám⁹, magok sem tagadgyák a minap-költ predikátorok, hogy többig ezer esztendőnél úgy elhatalmazott a pápistaság, hogy sohúlt hírrel sem hallatott a novangelicusok tudományának zengése; egy lelki tanító nem vólt, a ki azt hirdette vólna, a mit az augustai Confessio. Mert sem Illyricus, *in Catalogo Testium*, sem senki egyéb nem nevezett, nem-is nevezhet az apostolok idejétül Lutherig csak egy embert-is, ki azt hitte és

³ Supr. fol. 224, 225.

⁴ Gal. 5, 20. 1. Cor. 6, 9.

⁵ Supr. f. 223, 224.

⁶ Supr. f. 260, 237.

⁷ Mat. 16, 18.

⁸ 1. Tim. 3, 15. Matt. 5, 15. Isa. 59, 21. ca. 62, 6. Eph. 4, 12.

⁹ Supra, fol. 224, 225 et seq.

tanította volna, a mit a Lutheristák vagy Calvinisták; az-az, a ki ezt a *Corpus Doctrinae*, tudomány épségét, a sz. Írásnak ilyen értelmét és magyarázását hirdette volna, minéműt most kotlottak. Ha azért a pápistaság bálványozás, és ennek erejétől úgy kitiportatott, úgy letapodtatott az igazság, hogy híre sem maradt, tanítója sem volt: itéllyék-meg, a kiknek eszek meg nem fordúlt, ha helyesek-e a Christus fogadási?

Supr. fol. 260.

IV. Ez-előtt Luthertől azt hallók, hogy minek-előtte az ő feje megkócsagosodott volna, igaz Ecclesia volt a romai győlekezet; és valami jó ő-nállók vagyon, azt mind ettől kapták. Azonképpen az augustai Confessio sokszor mongya, hogy a mi illeti a hit dolgát, abban nem különböz tőlünk: csak valami új szokásokat kíván, hogy elhadgyon a romai Ecclesia. Ez így lévén: világosan következik, hogy mi nem vagyunk bálványozók. Mert ha azok volnánk, derék ágazatokban volna közben-vetésünk, és nem eredett volna mi-tőlünk minden javok a Lutheristáknak. Ha pedig ebben csak hazudoz a *Confessio*: ám itéllyék magok, ha igaz hitnek kel azt vélni, melynek *Publica Confessio*ja sem lehet hazugság-nélkül?

Supr. fol. 593.
nu. XI.

V. Kettőt tanít Calvinus, mellyek úgy lévén, lehetetlen, hogy réánk ragadgyon valami búzi a bálványozásnak. Egyiket: hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig szűz virágjában maradt az igazság, és sz. Ágoston idejéig nem esett semmi rosda az apostoli tanítás finom aranyába. Másikat, hogy a ki valót akar érteni a régi igaz vallásról, sz. Ágostonnal tanácskozzék, ki híven bizonyoságot téssen a régi igazságról. Ezek így lévén, következik, hogy azt nem itélhetjük bálványozásnak, a mit sz. Ágoston idejében tanított és vallott a keresztyénség. Az-is pedig oly világos igazság, mint a fényes verő-fény dél színben, hogy szent Ágoston idejében a hívek mind azokat hitték és tanították, a mit most bennünk rágalmaznak az újítók, mint ez-előtt hallók.

Verba vide
supr. fol. 264.Supr. fol. 226.
nu. 4.Supr. fol. 225,
226. et seq.

4. A szent képek tiszteletiben nem bálványoz a romai Ecclesia.

No. 1. A szent kép- és a bálvány-között különbség vagyon.

Miképpen az Írást szentnek nevezzük azért, hogy Istennek szent szavát jegyzi; a földet, a papi-öltözetet szentnek nevezi Isten: a képet-is szentnek nevezhetjük, mely Istent és az ő szentit jegyzi.

Exo. 3, 5.
ca. 28, 2.

A képekről pedig, hogy jó fundamentommal szölyünk, ne a calvinista tanítók egy-más-után hazudott szemetiről, hanem az Anyaszent-egyház tár-házából vegyünk, mit tanít a romai győlekezet a képekről.

Elsőben azért azt vallyuk, hogy nem egy a kép és a bálvány; hanem csak az olyan kép mondatik bálványnak, melynek

Colos. 1, 15. isteni tisztelet adatik. Sz. Pál Atya Isten képének nevezi Christust, kit senki bálványnak nem mér mondani. Az ember Isten képére teremtetett, *Gen. 1, 27.* és Isten képének neveztetik, *1. Cor. 11, 7:* de bálványnak nem mondatik. Mikor Isten aranyból cherubim képeket csináltata, *Exod. 25, 18.* és Szent Lelket ada Beseleelnek, hogy meg tudná ezeket csinálni, *Exod. 35, 31.* Mikor ércz-kígyót öntete, *Num. 21, 8.* *Sap. 16, 6.* *Joan. 3, 14.* Mikor Salamon a templomban olaj-fából csináltata cherubimokat¹; mikor a falra cherubim és egyéb képeket írata², mint szintén az ajtókra-is³; mikor a mennyezetre nem csak cherubimokat, de oroslány képeket-is ábrázata⁴: senki azt nem meri mondani, hogy Isten bálványokat csináltatott, ezeket csináltatván. Külömb tehát a kép a bálványnál. A Calvangelicusok sem igen akadoznak ebben; mert házok ékességeért és emlekezetért tartnak ők-is képeket. Mely dologról így ír Calvinus: *Neque ea superstitione teneor, ut nullas prorsus Imagines ferendas censeam: sed quia sculptura et pictura, DEI dona sunt, legitimum utriusque usum requiro.* Mely mondással meghazuttollya azokat, kik a képet és bálványt meg nem választják⁵. Végezetre, miképpen a sidóknál pénzre verték a császár képét, *Matth. 22, 20:* úgy most vagy a királyok képét, vagy Bóldog Aszszonyét felütik az arany-forintra; de az új kiáltók el nem hánnyák mint bálványt az aranyat. Igazán írja tehát sz. Ágoston, hogy, *Idolum, est cuiusque DEI falsi et alieni simulachrum*⁶; a bálvány hamis Isten hasonlósága. Azért a mely efodot Gedeon csinála, *Judic. 8, 27.* bálvány nem vólt; mert idegen Isten képe nem vólt: *Fornicationem tamen Scriptura nominat, quod extra Tabernaculum, simile quid fieri nefas erat.*

¹ 3. Reg. 6, 23.
² Ibi. 29. Et,
2. Par. 3, 7.
³ 3. Reg. 6,
32, 35.
⁴ 3. Reg. 7, 36.
Calv. li. 1.
c. 11. nu. 12.

⁵ Henric. Stephan. in The-sauro linguae Græcæ: Verbo, Idolum.

⁶ Tom. 4. l. 7. Quæst. 9. 41.
Aug. ibid.

No. 2. Istent és az aneyalokat mint írhatni képben.

Calv. li. 1.
c. 11. n. 1, 2,
5, 12. Ioan.
4, 24.

Nem szenvedheti Calvinus, hogy Istent képben kiábrázzuk: *Tenendum est, corrumpi DEI gloriam, quoties ei forma ulla affingitur.* Mí pedig azt mongyuk, hogy az Istent nem azért írjuk ábrázatban, mint-ha őtet vagy testi szemmel láthatnók, vagy

festékekkel vólta-képpen kiábrázhatnók: *Doceatur populus, non propterea Divinitatem figurari, quasi corporis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.* Mert jól tudgyuk a sz. Írásból, *Actor. 17, 29. Isaicæ 40, 18. Cap. 46. 5.* hogy Istennek nincs kiírható ábrázattya. Sőt kárhoztatta az Anthropomorfitákat az Ecclesia, kik azt álmodták, hogy az Isten hasonlatos az emberi ábrázathoz. Azért mí csak olyan módra írattyuk Istent, mint ő-maga látható jelenségekben mutatta magát: úgy-mint, mikor Michæasnak királyi székben mutatá magát¹; mikor Isaiasnak² megjelenék; mikor Danieltől böcsülletes vén ember képében látaték³; mikor a Jordánnál galamb képben, pünkösd napján tűzes nyelvekben megjelenék. A Szent Háromság pedig, úgy-mond szent Agoston, három férfiak képében mutatá magát Ábrahámnak, kiknek mind ábrázattyak, mind termetek és hatalmok egyenlő vólt. Szabad elménkben galamb vagy tűzes nyelvek hasonlatosságát gondolnunk; szabad ezt szókkal kiábráznunk; szabad bötűkkel kiírunk; szabad írásban látnunk, olvasnunk: miért nem szabad festékekkel kijegyoznünk? Vallyon nem ugyan-azt jegyzi-e a szó vagy írás és gondolkodás, a mit a festékekkel ábrázott hasonlatosság? Vagy akarjuk vagy nem, de a mit hallunk, annak valami hasonlatosságát kapcsoljuk és ábrázzuk elménkben: *Intelligentem enim, necesse est phantasmata speculari,* és a Szent Lélek Istennek pünkösdí jövetelét úgy nem gondolhattjuk, hogy tűzes nyelveket ne formáljunk gondolatunkban. Azon-képpen a szent Írás Istent szóval kijegyzi, mikor néki kezet, lábat, szemet, száját tulajdonít: miért nem szabad nekünk-is úgy kiírunk Istent, mint maga kiíratta magát a szent Írásban? Isten ő-maga levegő-égből képet és ábrázatot csinála magának, melyben megjelent profetáinak: miért nem szabad hasonló képet csinálni fából vagy festékekkel írnyia? Az angyal-is lelki állapot, emberi tagai nincsenek: mind-az-által a cherubimokat Isten képben csináltatá. Mely dologból kitettség: 1. Hogy a lelki állapot testi hasonlatossággal kiábrázhatni. 2. Hogy az ilyen képet templomba tarthatni. Ezen dologról Calvinus így ír: *Forma Spiritus carere certum est; et tamen Scriptura, pro ingenii nostri modulo, Angelos alatos pingit: ne dubitemus, incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum, præsentibus esse.* Végezetre az ember Isten képe. Azért mikor az embert kiírják, az Isten képét írják. Tehát az emberek képét elszenvedvén Calvinus, az Isten képét-is elszenvedi.

Concil. Trident. Sess. 25. initio.

¹ 3. Reg. 21, 19.

² Isa. 6, 1.

³ Dan. 7, 9, 13.

Aug. tom. 3.

li. 2. de Trinit.

ca. 11.

Aristot. 3. de

Anima, tex.

30, 39.

Calv. 1. 1. c. 14.

nu. 8.

Mikor Istent kijegyezzük, nincs szándékunk, hogy vólta-képpen kiabrázzuk természetit; hanem csak azt mutattyuk, minémű formán mutatta magát és nem az ő mi-vóltát, hanem azt az ábrázatot írjuk, melyben látható képben megjelent. Ebben nem cselekeszünk egyebet, hanem a mit cselekedett Isten, mikor maga képét, az embert, alkotta; vagy íratott bötűkkel és szókkal kiabráztatta magát, orczát, szívet, kezét, szemet nevezvén magában. Mert nem egyebek a szók, hanem jelek; és mind egy, akár pennával és bötűkkel, akár festékekkel írjuk Istent. Ha azért le nem töröllyük a szent Írásból azokat a szókat, mellyek azt jegyzik, hogy Istennek tagjai vannak, hanem ezeket jó lelki értelemben vészszük: nem illik, hogy a festékekkel íratott ábrázatokat eltöröllyük; hanem inkább, mint e világi látható állatokból írja sz. Pál, hogy Isten megismér-

¹ Rom 1, 19. tetik¹, ezekből a látható formákból-is Isten szemlélésére emelked-
20. Sap. 3, 5. gyünk. Bezzeg a ki Istennek a végre csinálna ábrázatot, hogy

ezzel vólta-képpen ismértetné természetit, nagyot vétene: *Tale*

² Aug. to. 3. de *enim simulachrum, DEO nefas est Christiano in Templo collocare*².

Fide et Sym- De minket az Anyaszentegyház megtanít, hogy Istennek nincsenek
bol. c. 7. tagjai, és hogy a képek nem az ő mi-vóltát, hanem azt az ábrá-

Simile Damasc. zatot hordozzák előttünk, melyben megjelent az embereknek: *Nec*
4. de Fide, ca. 7. *te cogito, DEUS meus, in figura corporis humani; et gaudeo, hoc*

³ Aug. 7. Con- *me reperisse in fide spiritualis Matris nostræ Catholicæ tuæ*³.
fess. ca. 1.

No. 3. Mi okon és mi végre csinálunk képeket?

Mikor Isten tiltotta a képek faragását, mellyet az-után maga javallott a cherubimok csináltatásában, mingyárt utánna veté, mi

⁴ Lev. 26, 1. végre ne csinállyunk képeket: *Ut adores*⁴, hogy azt imádjyuk.

Tert. 2. contr. Mely dologrúl szépen ír Tertullianus: *Similitudinem vetans fieri,*
Marcion. c. 22.

nu. 139. Lib. 3. *ostendit et causam, Idololatriæ scilicet substantiam cohibens: subji-*

c. 18. n. 135. *cit enim: Non adorabis ea. Serpentis autem ænei effigies, et Che-*

De Idolis, ca. *rubim postea, non ad Idololatriæ titulum pertinebat.* Azt hiszszük
5. n. 22.

azért, hogy a képekben semmi isteni méltóság, semmi erő és tehet-
ség nincsen: semmit azoktól nem kel kérni és várni: *Imaginibus*
debitum honorum impertiendum; non quod credatur inesse aliqua

⁵ Trid. Ses. 25. *eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in Imaginibus sit figenda*⁵.

Venerabiles Imagines, Christiani non Deos appellant, neque serviunt
eis ut Diis, neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis ex spe-
ctant futurum iudicium: sed ad memoriam et recordationem vene-

*rantur eas, et adorant; sed non serviunt eis cultu Divino, nec alicui creaturæ*¹. A képeket azért tartjuk, I. Templomok ékességére. ¹ VI. Synod., relata de Consecr. Distin. 3. Can. Venerabiles.

II. Emlekeztetésre, hogy ne csak füllel hallyuk, hanem, ha lehet, mindenütt szemünkbe ütközzék a mí Úrunk jó-téteményinek és a szentek példáinak emlekezeti: *Quod enim legentibus Scriptura, hoc idiotis Pictura prastat cernentibus*². *Idcirco enim Pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent*³; mellyel szeretetre, hála-adásra és szent erkölcsök követésére gerjedezünk. ² Greg. 1. 9. Indict. 4. epist. 9. ³ Li. 7. Indict. 2. epist. 109.

III. Bizonyosságul, hogy ezzel megmutassuk szeretetünket azokhoz, a kik képeit tartjuk és megismértessük, hogy hiszszük mind azokat, mellyeket írva-is szemünk-előtt viselünk. IV. Tiszteletért. Mert a mint szent Ambrús mongya, a császárt tiszteli, a ki az ő képét koszorúval ékesíti; mint a ki azt megpöki, a császárt illeti gyalázattal: *Qui coronat imaginem Imperatoris, utique illum honorat, cujus Imaginem coronavit: et qui Statuam contemserit Imperatoris, Imperatori utique fecisse videtur injuriam*. Telik a régi historiák, mely szörnyen haragutt Theodosius Antiochia-várasra, hogy az ő felesége Placilla képét a község elrontá⁴. Ugyan-is ⁴ Tripar. 1. 9. c. 32. Theodor. li. 5 Hist. c. 19. Chrysost. Homil. 2. et 3. ad Pop. Antioch.

gyalázatból szokták a tyrannusok képét elrontatni, mint Eusebius, *lib. 9. c. 11.* írja, hogy a Maximinus képeit, kárhozott emlekezeti kissebségére, földhöz verték. És senki jó néven nem venné, ha az ő atya képét felakasztanák. Halhadsza, mint fejezi ezt ki Bullingerus, meg akarván mutatni, hogy ha szinte a Christus teste nincs-is az oltári szentségben, ugyan halált érdemel, a ki ezt megtapodgya: *Calcat rebellis aliquis, Principis aut Magistratus sui Sigillum; Literas discerpit: hic, etsi ipsum Magistratum non attigit, accusatur; non læsi Sigilli, sed impingitur ei Crimen læsæ Majestatis, et conculcati Principis*⁵. Miképpen azért térdre esünk, süveget vetünk Isten tisztességére; mivel efféle jelekkel szokták az emberek mutatni egyebekhez-való böcsülletöket: azon-képpen, írja Eusebius, hogy azért kezdették a keresztyének kiíratni a szent képeket; mert látták, hogy a kit böcsülleni akarnak az emberek, annak képét kiábráztatták: *Petri et Pauli, et ipsius Christi, in Tabulis coloribus depictas imagines asservari videmus, quod veteres, ex Gentili consuetudine, eos, quos Servatores putarunt, ad hunc modum honorare soliti fuerint*⁶. Ha ki azért a képek tiszteletiben ennél tovább menne, úgy kellene a botránkoztató képpel banni, mint az Isten akarattából csinált ércz-kígyóval⁷; mivel ennek, ⁵ Ap. Schlüsselb. li 2. Theolog. Calv. ar. 25. fo. 129. ⁶ Euseb. lib. 7. Hist. c. 18. alias 14. Niceph. li 6. c. 16. ⁷ 4. Reg. 18, 4. Vide Aug. c. Civ. c. 8. fin.

adolebant incensum, áldoznak vala a sidók, méltán egybe rontá ezt Ezechias király. Azt-is eretnek számba kellene írnyia, a ki nagyobra böcsüléné a képet, hogy-sem kellene; miként hallók, hogy Carpócratest hittül-szakatnak mondá szent Ágoston a képek képtelen* tiszteletiért¹, és egyéb eretnekekrül-is imígyen szólnak a szent Doctorok: *Imagines Christi faciunt, et has coronant, et proponunt cum imaginibus Pythagoræ, Platonis, Aristotelis; et reliquam observationem circa eas, similiter ut Gentes faciunt². Has Imagines collocatas adorant, et Gentium mysteria perficiunt³.*

¹ Sup. fol. 418.

² Iren. li. 1. c.

nu. 15.

³ Epiph. Hæresi

27.

No. 4. Eleitül-fogva vóltak szent képek a keresztyéneknél.

Vide supr. f.
229. n. 22.

I.

⁴ Euseb. lib. 1.
cap. 13.

⁵ Evagr. li. 4.
cap. 27.

⁶ Damasc. 4.
de Fide, c. 17.

⁷ Niceph. li. 2.
cap. 7.

II.

Hist. Tripart.
alii.

Megengedi Calvinus, hogy kilencz-száz esztendő-tül-fogva közönségesen képek vóltak a templomokban. De mí tovább megyünk és azt mongyuk, hogy mióta a keresztyénség kezdetett, mindenkor vóltak sz. képek az Ecclesiában. Éltében Christusnak négy képét olvasom, hogy kiábrázták: Elsőt Christus az edessabéli Abagarus királynak küldé. Mert mikor a király hírét hallotta vólna Úrunknak, nem csak levelet íra néki, mint Eusebius feljegyzi⁴, hanem követét bocsátá, ki az ő ábrázattyát leíratná; és Úrunk a vásznat orczájához nyomván, csudálatosképpen rajta hagyá hasonlatosságát. Ezt az Edessa-várasnak régi írásiból hozza-elő Evágrius⁵, Damascénus⁶, Nicéforus⁷. Ezeken-kivül Theófanest, Constantinus Profyrogenitust, Metafrastet, Adorján Pápát, a nicæai második győlekezetet említi ennek bizonyítására Barónius, *Anno Christi 31.* sőt azt írja, hogy a görögök errül a képrül bizonyos napon emlekezetet tésznek esztendőnként. Isten pedig csuda-tételekkel böcsülletessé tette ezt a képet. Mert mikor Cosroës Edessát megszálván, az árkokat bétöltötte vólna, a váras-béliek a fokra vívék a képet: mingyárt meggyulada és megége a töltés, hogy ostromnak ne mehetne Cosroës, mint felírja Evagrius, *lib. 4. cap. 27.* Procopius, és ő-utánna Nicéforus, *lib. 17. c. 16.* [8] Második képét csináltatá ama syrofœnissa aszszony, mellyet Úrunk vér-betegségből kigyógyíta, miképpen feljegyzette Eusebius, *lib. 7. cap. 18. alias 14.* Sozómenus, *lib. 5. c. 21.* Gregorius Turonensis, *lib. 1. Miraculorum, c. 21.* Nicéforus, *lib. 6. cap. 15.* Ennek-is a képnek böcsülletes-vóltát sok-féle csudákkal pecsétlette-bé Isten. Mert azt írják a nevezett historicusok, hogy egy füvetske nevededett ez-alatt a réz-kép-alatt, mely mihent

* Képtelen = méltatlan.

annyira öregbedett, hogy a kép ruhája prémit illetné, erőt vett, mely mindenféle betegségből kigyógyította az embereket. Mikor pedig Julianus Apostata ezt a képet lerontatván, maga ábrázattját emelte volna helyébe: a keresztyének az Úrunk képét egybe szedgeték, szentegyházokba vívék; *honoratiore loco positam, cultu convenienti prosecuti sunt*, úgy-mond *Nicéforus*; és akkor megszűnnek a csudálatos fűvetskének jövése. A Julianus képét pedig menyből alá-szállott tűz elrontá. Harmadik képét Úrunknak írta Nicodemus, mellyet Gamalielnek adott. Ezt a Jerusalemból veszésekor Szíriának Berytus-nevű városába vitte egy keresztyén ember; és mint jövevény egy pincze-szabásu alacson szállást bérbe fogada egy sidótúl, a képet felszegezé ágya-mellett a falra. Változtatván szállását, feledékenségből ott hagyá a képet, mellyet a sidók megpökdösvén, szegekkel kereszthez függesztének, oldalát dárdával által-verék: és íme, nagy bévséggel kezdé vér és víz folyni a szakadásból. Megrémülének a sidók és azt találák, hogy ennek a vérnek erejét meg kell próbálni. Midőn azért sok betegeket kentek volna velle és fejenként egészséget nyertek volna: nagy félve a püspökhöz menének, lábához borúlnak, mindeneket kimondának, keresztyénekké lének. A püspök pedig sok-felé részt tett a képből folyt vérben. Ezt mind ezen formán írja szent Athanasius, *lib. De Passione Imaginis*: és ugyanezen könyvet a nicæai második győlekezet szórúl szóra béirt végezési-közzé. Negyedik képe az volt, mely a szent Vernyike* aszszony kezkenőjén maradt, midőn vérben úszó orczáját Úrunknak megtörlé, melyrül Methodius-, Tyrusvárosa püspöke-után emlékezetet téssen Constantinus Porfyrogenitus császár, *Oratione de Christi Imagine*.

Sozom. li. 5.
c. 21. Niceph.
li. 10. c. 30.
Acta Artemii,
ap. Baron. an.
362.
III.

Similem casum
narrat Turo-
nens. I. 1.
Miraculor. c.
22, 23.

7. Synod.
Action. 4.
IV.

Ap. Lipoman.
tom. 6.

Ezeket böcsülletes tanúk írták, és méltán hitelt érdemlenek. Szégyen-is volna, ha Liviusnak vagy Tacitusnak szavát bévén a romai historiákban, a keresztyén historicusok szavainak hely nem adatnék, midőn a keresztyének dolgairúl írnak.

Tertullianus kétszer-is mongya, hogy ő idejében a kelyheken Úrunkat vállalán juhot-vívő pásztor képében szokták volt írnyia¹. Az Úrunk feszületit Constantinus császár palotáinak közepette drága kövekből kicsináltatá: *In Palatiis, ac Domo omnium excellentissima, maxima expansa tabula manifestum affixit salutaris Passionis symbolum, variis ac pretiosis lapidibus compositum, ac multo auro inclusum*². Szent Paulinus, kit égig magasztal szent Ágoston,

¹ Tertullian. de
Pudicit. ca. 7.
nu. 51. c. 10,
11, 84.

² Euseb. 3. de
Vita Constant.
cap. 49.

* Vernyike = Veronika.

szép verseket írt Sevérusnak, mellyeket a feszület- és a sz. Háromság képe-alá íratna a templomban¹.

¹ Paulin. epi.
12. ad Severun.

A Bóldog Aszszony képét mongya Nicéforus, *lib. 2 cap. 7.* hogy a persiai király leíratta éltében. Azon-képpen, *Lib. 2. c. 43. Lib. 6. c. 16.* azt írja, hogy szent Lukács evangelista az Úrunk, Bóldog Aszszony és apostolok képeit maga kezével kijegyzette. És Pulchéria Augusta a Bóldog Aszszony képét, mellyet szent Lukács írt, drága ajándék-gyanánt adta a szentegyháznak².

² Niceph. l. 14.
c. 2. Li. 15.
cap. 14.

Szent Pétert és sz. Pált mongya sz. Ágoston, hogy CHRISTUS mellé szokták írnyia: *Credo, quod pluribus locis simul eos cum*

³ Aug. to. 4. li.
1. de Consens.
Evang. c. 10.

*illo pictos viderent*³. Másutt azt írja, hogy sok helyen vólt írva az Ábrahám képe, mikor fiát meg akarta áldozni⁴. Az Ádám és

⁴ Lib. 22. cont.
Faust. c. 73.

To. 9. de Vi-
sit. Infirm. l. 2.

Éva képeirül emlekezik, *lib. 5. cont. Julian. c. 2.* A halálos betegségben lévő embert arra taníttya, hogy eleibe vitesse a feszületet, azt megölelle: *Habent Christiana arcana Dominicæ Crucis venerabile monumentum; quod Crucem nominamus, et ad recordationem*

cap. 3.
Danielis imaginem erigit.

Crucifixi veneramur. Adjicitur super Crucem, Hominis patientis imago, per quod salutifera Christi nobis renovatur Passio. Hanc complectere humiliter, venerare suppliciter; tamen hæc ad memoriam tibi reduces:

Constantin, apud Euseb.

l. 3. de Vita
Constant. c.

49.

*Nec Deus est, nec homo, præsens quam cerno figura:
Sed Deus est et homo, quem signat sacra figura, etc.*

Anatoliustúl mint fordúla-el a Bóldog Aszszony képe, megláthatod Evagriusnál, *lib. 5. cap. 18.* Areopagita-béli szent Dienes

⁵ Diony. cap.
15. de Cælesti
Hierarchia.

nem csak bizonytságot téssen⁵, hogy az apostolok idejében az angyalokat kiábrázták: de meg-is magyarázza, mi-okon írják őket szárnyas ifiak képében; és mit akart Isten jelteni, mikor a

Gregor. lib. 9.
epist. 9.

Titkos Látásokban néha oroszlány, néha egyéb hasonlatosságban mutatta az angyalokat. Szent Gergely-is régi szokásnak írja, hogy

a szent helyeken szent képeket írnanak: *In locis venerabilibus, Sanctorum depingi historias, non sine ratione VETUSTAS admisit.*

Ezek a tanúk hazuttollyák Calvinust, ki azt merte írnyia, hogy az első ötszáz esztendőben, mikor virágzott az igaz tudomány, nem

⁶ Calv. l. 1.
c. 11. n. 13, 16.

vóltak képek a keresztyének egyházában⁶.

No. 5. A mi képeink tiszteletiben nincs bálványozás.

A képek tiszteletirül-való tanítás abban áll, a mit a tridentomi győlekezet tanít: *Per Imagines, quas osculamur et coram quibus caput aperimus, et procumbimus, Christum adoramus; et*

Trid. Sess. 25.

Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneramur. Miképpen a ki evangeliomot halgatván, süveget vét, fenn-áll és udvarol; a ki a JESUS nevének emlékezetire térdet hajt: ezt a tiszteletet nem a levegő-égben hangoskodó szózatra, hanem arra téríti, a kitől eredett és a kit jegyez a szó. Miképpen az Isten szekrénye-előtt Moyses, az isteni jelenések-előtt a proféták leborúltak; de ezt a böcsülletet nem a fának vagy látható ábrázatnak adták, hanem annak, a kit jelentett: azon forman valami böcsülletet a kép-előtt térszünk, éppen arra fordíttjuk és annak térszünk, a kit jegyez a kép. Mely dolgot sz. Gergely e képpen magyaráz: *Scio quidem, quod Imaginem Salvatoris non ideo petis, ut quasi DEUM colas, sed ob recordationem Filii DEI, in ejus amore recalescas. Et nos quidem, non quasi ante Divinitatem, ante illum prosternimur; sed illum adoramus, quem per Imaginem, aut natum, aut passum recordamur.* Ennél egyebet nem tanít a romai Anyaszentegyház a képekről. És ha valaki tudatlanul többet tulajdonít a képeknek (kit nem alítok,) azt írja sz. Gergely, hogy ezeket tanítani kel, nem a képeket rontani. Mert sz. Pált sem ölék-meg, mikor őtet a melita-béliek Isten-gyanánt tisztelik, hanem a tudatlanokat igazságra taníták.

Sapient. 16, 7.
Non hoc quid
videt. etc.

Greg. Magn.
lib. 2. Indict. 2.
epist. 53. fine.
Greg. 1. 9.
ep. 9.

Act. 26, 6.

NB.

I.

Hogy ebben bálványozás nincsen, így bizonyítom: I. Bálványozó, a ki teremtett-állatban isteni erőt és méltóságot alítván, őtet oly tisztelettel böcsüllí, mely csak Istent illet. Mí pedig (kik jobban tudjuk, mit hiszünk, hogy-sem a mí rágalmazóink,) semmi erőt és isteni méltóságot a képekben nem vallunk, reménységünket ezekben nem vettyük, semmit ő-tőlők nem várunk; hanem ezek-előtt csak az egy Istent tiszteljük, mint a tridentomi végezésből hallók. Nem lehet tehát semmi bálványozásnak színe ebben a mí cselekedetünkben. II. A képek-előtt mí egyebet nem mivelünk, hanem a mit cselekedék Isaias, Dániel, Ábrahám, Moyses, a töb proféták, kiknek Isten külső ábzázatban megjelenék. Mert ez-előtt a hasonlatosság-előtt leborulának és imádák az Istent, kit a kép jegyzett. Ezek nem vóltak bálványozók: tehát mí sem vagyunk. Mert akár a kép-író festékkal mázollya, akár Isten levegő-égből alkossa a képet, mind egy-aránt csak teremtett-állat és nem méltó isteni tiszteletre. III. A hívek régi jó szokásából az evangeliom olvasásra fenn-álva udvarlunk; a JESUS nevét halván, süveget vetünk, térdet hajtunk; és a mint sz. Ambrus mongya, ezzel a tért-hajtással Istennek kedveskedünk: mindazáltal soha

II.

Isaiaë 6, 1.
Dan. 7, 13.
Gen. 18, 2.
cap. 19, 1.
Num. 22, 31.
Apoc. 19, 10.
cap. 22, 9.

III.

Phil. 2, 20.
Ambr. 6. He-
xam. c. 9. fine.

senki ezért bálványozónak nem nevezte a keresztyénséget; mert a vak-is láthattya, hogy nem a szónak, hanem annak tészünk tisztességét, a kit jegyez a szó, mely nem egyéb, hanem csak egy jel, mint szintén a kép. Hasonló formán tehát, ha a képet látván, tisztességet tészünk annak, a kit ez jegyez, nem lészünk ezzel bálvány-imádók. IV. Mikor a sidókon győzedelmet vett volna az ellenség, Josue a fő népekkel-együtt az Isten szekrénye-előtt, a cherubim képek-előtt leborúla és könyörge: *Josue pronus cecidit in terram coram Arca Domini, tam ipse, quam Senes*

¹ Iosuaë 7, 6. *Israël*¹. Azon-képpen a felhő-oszlop-előtt, mely Istent jegyzette, az

² Exo. 33, 10. egész sidó nép leborúla és Istent imádá². A Salamon templomában

³ 2. Para. 7, 3. égből bocsátott tűzben az Isten dücsösségét imádnak a sidók³.

Ezek Istent külső jelben imádták; de nem bálványoztak; mert Istennek tettek tisztességet, néki könyörgöttek. Ha azért mí-is térden állunk a képek-előtt és Istennek könyörgünk, a kit jegyez a kép, nem lészünk ezzel bálványozók. V. A sz. Péter árnyék

Act. 5, 15. képét úgy böcsüllék az első keresztyének, hogy a betegeket ezzel

kivánatoson illetnék, kiknek Isten-előtt kedves aitatosságokat csudálatos gyógyulások jelenték. Ha azért az árnyék képhez-való böcsülletes járásban és illetésben nincs bálványozás: mivel gonoszszab az íratott ábrázat, hogy erről reánk ragadgyon a bálványozás?

VI. Az apostolok idejétől fogva virágzott Ecclesia példája, melyről béven szóllánk, megment minden gyalázattól minket. Erössíthetjük ezen dolgot amaz aszszony példájával, mely egés-

⁴ Matt. 9, 21. séget akarván nyerni, Úrunk ruhája prémét illeté⁴: nem a ruhában, cap. 14, 36. hanem a ruha-viselőben veté reménségét, és az Istenért tisztelé a Isai. 49, 7. ruhát-is, melyben nem vétkezett. Tehát mí sem vagyunk ennél

rosszszab renden az Úrunk képeinek böcsülletiben. Azon-képpen a sz. Pál térd-kötőjét és kis kezkenőjét úgy böcsüllötték a hívek,

⁵ Act. 19, 12. hogy ez-által Istentől gyógyításokat várnának⁵; sokan az Isten

⁶ Isa. 49, 23. szolgainak lába-helyét imádták és csókolgatták⁶. Mi Isten csudája

cap. 60, 14. tehát, hogy, ha mí a képeket böcsüllettel tartjuk, mingyárt bál-

Num. 21, 8. ványozókká tününk? Végezetre, az ércz-kígyó a jövendő Christus

Sap. 16, 6. képe vólt; ennek nézése-által várták a sidók gyógyulásokat minden bálványozás-nélkül: miért nem szabad a megfeszült Christus képét aitasos tekintettel böcsülleni?

No. 6. Az ellenkezők nyilai elrontatnak.

I. Isten tiltja, hogy faragott képet ne csináljunk; *Exodi 20, 4. Deuter. 17, 15.*

FELELET. A sz. Írásból három dolgot tanulunk a képekről. Elsőt: hogy szabad képeket csinálni; mert Isten ő-maga cherubim és ércz-kígyó képeket csináltata. Másikat: hogy szabad a képeket szentegyházban tartani; mert az Isten templomában nem csak a testamentom szekrényén vóltak cherubim képek, hanem Salamon a templom falain, menyezetin, ajtóin, külömb-külobb képeket helyheztete¹. Tertullianus a kelyheken, Paulinus a szentegyházakban képeket említnek². Harmadszor: hogy a képek-előtt tisztességet tehetünk annak, a kit jegyez az ábrázat. Mikor a Szent Háromság Ábrahámnak megjelenék három ember képében, földre borúla Ábrahám és imádá³. Egyébütt-is olvassuk, hogy emberi képben jelentenek az angyalok és ezeket imádták a hívek⁴. Azon-képpen a frígy szekrénye és az ércz-kígyó a Christus képei és árnyéki vóltak, kik-előtt Istent tisztelték a sidók, mint eléb hallók⁵. A JESUS neve-is csak jel; de azért térdet hajtunk ennek emlekezetire.

¹ Sup. f. 630.
II. k.

² Sup. f. 631.
II. k.

³ Gen. 18,
1, 2.

⁴ Gen. 19, 1.
Num. 22, 31.

Apoc. 19, 10.
ca. 22, 9.

⁵ Sup. f. 536.
II. k. et seq.

Ezek így lévén, az ellen-vetésre azt mondom, hogy tiltja Isten a faragott képeket, úgy a mint maga magyarázza, *Ut adores*, hogy ezeket isteni tisztelettel és szolgálattal illessük, mellyet mi nem cselekeszünk, hanem Istennek adgyuk az ő tiszteletit a külső képek-előtt, és azok-által. Mert mint mikor a régi szentek a megjelent Istennek látható ábrázattya-előtt leborúltak; mikor a sidók az Isten lába sámolyát imádták⁶; mikor a betegek a Christus ruhája prémét illették⁷; mikor a JESUS nevére térdet hajtottak, Istent tisztelték, noha külső jelek-előtt: úgy mi a képek-előtt Istent és az ő szentit böcsülljük.

Lev. 26, 1.

⁶ Psal. 98, 5.

⁷ Matt. 9, 20.
ca. 14, 36.

II. Ezechias elrontá az ércz-kígyót. Epifanius a szentegyházban talált képet eltöré. Az elibertinum conciliom megtiltá, hogy falra ne írják a képeket.

4. Reg. 18, 4.
Epich. epi ad
Ioan. Ieroso-
lymit.

FELELET: Ezechias méltán töré-el az ércz-kígyót, mivel ezt a sidók bálvánnyá fordították vala; *Siquidem filii Israël, adolebant ei incensum*⁸. Epifanius oly képet ronta-el, mely a szentegyházhoz nem illet, kit ilyen szókkal jelent: *Habens imaginem quasi Christi*⁹; utánna-veti, hogy az elrontott kép-helyébe más képet igért. Ebből megtettszik, hogy Epifanius a képeket nem kárhoztatta. Az eliber-

⁸ 4. Reg. 18, 4.
⁹ Vide Auo. 10.
Civit ca. 8. in
fine.

tinum concilium olykor vólt, mikor a pogányok üldözése-miatt lappangottak a keresztyének. Mivel azért a falra írott képet el nem rejtették, megtilták a sz. püspökök, hogy falra ne írának képeket. De ha szintén egy-ideig minden kép-írást megtiltottak volna-is, az újonnan megtértek botránkozásának távoztatásáért (miképpen az apostolok a vérest és fojtottat megtilták,) csuda nem volna.

III. Hogy a képek tiszteletiben bálványozás vagyon, azzal bizonyította Calvinus, mert a nicæi második győlekezeten Constantinus, cyprusbéli püspök szava-után azt végezzék, hogy a képeket úgy kell imádni, mint a Szent Háromságot: *Cultum honoris, qui vivificæ Trinitati debetur, Imaginibus se exhibere profitetur: Quisquis id facere recusaverit, eum anathematizat. Assentiuntur reliqui. Additur clausula: Exultent, qui Christi habentes Imaginem, Sacrificium illi offerunt.* Noha úgy-mond, ennek a nicæai győlekezeten¹ végezését a Carolus Magnus nevére íratott könyv meghamisította¹. Ezt azzal erősítik, mert a keresztnék így szólnak a Catholicusok: *O Crux ave spes unica: Auge piis justitiam.*

FELELET. Sem Constantinus, sem a nicæai concilium nem mondta, hogy a Sz. Háromság-Isten tiszteletit képeknek adgyuk, sőt Constantinus püspök így szól: *Amplector venerandas Imagines: adorationem autem, quæ fit secundum Latrîam, tantummodo vivificæ Trinitati Conservo.* Ezent végezi az egész concilium, mellyet három-száz ötven püspök erősített kéz-írással. Hazugság az-is, hogy a concilium a képeknek-való áldozatot jóvá hadta²; mert egyedül Istent illet az áldozat, mint ez-előtt hallók. Abban is hazud Calvinus, hogy mí a képek tiszteletit *Idoloduliá*-nak vallyuk, nem *Idololatriá*-nak². Mert soha senki a catholicusok-közzül ezt nem mondotta. Az-is hasonló hazugság, hogy sz. Ágoston nem ítéli, hogy bálványozás veszedelme-nélkül templomban tarthassák a képeket⁴.

A sz. keresztnék csak úgy szóllunk, mint Moyses az Isten szekrényének, mellyet mikor felemeltek, így szóllott; *Surge Domine, et dissipentur inimici tui*; mikor letették imígy: *Revertere Domine ad Israël.* Ezeket a szókat ahoz bocsátotta Moyses, a kit a szekrény jegyzett, nem magához a szekrényhez. Mí-is a feszület képben semmi erőt és hatalmat nem ismérünk; hanem, *per Metonymiam, Crucem continentem, pro Christo contento sumimus*; a keresztfán függő Christushoz igazíttyuk imádságunkat, nem a keresztfához.

Calv. li. 1. ca. 11. n. 16.

¹ Calv. li. 1. ca. 11. n. 14.

Concil. Nicæum, Act. 3.

² Greg. Neo-caesar. Act. 6. Concil. in fin. De Eucharistia quædam verba habet, ex quib Calvin decept.

³ Calv. l. 1. c. 11. n. 11.

⁴ Calv. li. 4. ca. 9. n. 9.

Num. 10, 15.

5. *A szentek tiszteleti, az oltári sacramentom imádás, a pápa böcsülleti nem bálványozás.*

A dücsőült szentektől semmit egyebet nem kérünk, hanem csak a mit akár-mely világi bűnös embertől szabadon kérhetünk, tudni illik, hogy imádkozzék érettünk. Tisztességet sem tészünk olytat nékik, mellyet a földön vitézkedő szent embereknek nem nyujthatnánk, mint a tizen-harmadik könyvben megmagyarázók; és a ki külömbet fog reánk, magát csallya-meg. Ebből világosan következik, hogy a szentek tiszteletiben bálványozást nem cselekeszünk. Mert nem hogy isteni tiszteletet adnánk nékik, de sőt, a mint őket kérjük és nékik esedezünk, isteni káromlás-nélkül úgy nem esedezhetünk Istennek; mert minden litaniákban csak így szóllunk a szenteknek: *Ora pro nobis*. És ha a szóllás formája külömb-is, de értelme kérésünknek ugyancsak ez. Senki pedig Istennek így nem szólhat: *Ora pro nobis*. Tehát Istenhez illendő tisztelet a szenteknek nem adunk és így bálványozók sem lehetünk.

Az oltári sacramentomban nem a kenyeret és bort, vagy annak külső színét, hanem a jelen-való Christus Jesust imádjuk. Mert arról paracsolatunk lévén, hogy Úrunkat Istenünket imádjuk: valahol Christus vagyon, akár istállóban, akár kereszt-fán, akár-hol, ott imádjuk őtet. És a régi atyák írásiból hallók ez-előtt, hogy senki a sacramentomot nem vette, a ki eléb nem imádtá. Ha az Úr napját és egyéb külső pompákat későbbben rendelték, azon nem méltó megbotránkoznunk; mert az Israél népe-közt-is sok száz esztendő-k-után kezdék az Istent szokatlan pompával tisztelni, mikor Dávid annyi kántorokat rendele, hogy csak a töb éneklők tanítói és vezéri-is két-száz nyólczvan-nyólczan voltak.

Hogy mí a pápát Isten gyanánt tisztellyük, bolondúl fogják reánk az újtók. Tudgyuk, hogy isteneknek nevezi a sz. Írás a papi és világi fejedelmeket; *Psal. 81, 6. Exod. 7, 1. Cap. 21, 6. Cap. 22, 8, 9, 28*. Azt-is olvassuk, hogy Constantinus császár a niceai győlekezetben isteneknek mondotta a püspököket: *Vos non potestis ab hominibus judicari; vos etenim a DEO nobis dati estis Dii: et conveniens non est, ut homo judicet Deos, sed ille solus, de quo scriptum est: DEUS stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat*. Ha ki más-képpen Istennek nevezné a pápát, szabados szóval azt mondhatnók néki, a mit Tertullianus a romai császárokról szólván: *Non ego DEUM Pontificem dicam; vel, quia*

Calv. 1. 4. c.
17. n. 13, 36.
mentitur, Pa-
nem et Vinum
pro Deo
haberi.

1. Para, 25, 7.

Supr. f. 360.

Ruffin. 1. 1. c.
2. Niceph. li.
12. cap. 9,
Acta Nicaeni,
ap. Pisanum,
li. 2.

Tertull. Apo-
loget. c. 33.

mentiri nescio; vel, quia illum deridere non audeo; vel quia nec ipse se DEUM volet dici, si homo est, satis habet appellari Papa. Grande et hoc nomen est, quod a DEO traditur. Negat illum Papam, qui DEUM dicit: Nisi homo sit, non est Papa.

6. Az új tanítók bálványozók.

A mint József és Susanna vádlóiról hallók, hogy magok szennyét és rútságát másra akarták kenni: úgy kérődik mi-reánk az új tanítók a magok gyalázatit. Hogy azért magunkról lerázzuk és az új tanítókra rakjuk, a mivel ok-nélkül minket terhelnek, gonosz néven nem vehetik.

No. 1. Mely ártalmas és gyalázatos az eretnekség.

A hitnél drágább kincse nincs a keresztyén embernek, mint a

¹ Supr. f. 128. sz. Atyák tanításából hallók¹; mivel ez fundamentoma az üdvösségre nevedekendő éppületnek: *Domus enim DEI, credendo funda-*

² Aug. Ser. 20. *tur, sperando erigitur, diligendo perficitur*². Ha azért, a ki ennek a mennyei éppületnek fedelét, a szeretetet, elveszti³, minden egyéb

³ 1. Cor. 13, 2. fáratságát semmivé teszi; mentül inkább felfordúl minden éppítése,

⁴ Vide sup. f. 151. II. k. Fulgent. supr. fol. 127. ha a fundamentomot elrontya? A régi szent Atyák egyenlő tanítása az, hogy sem a keresztség, sem az adakozás, sem a Christus neveért halál-szenvedés nem-használ annak, a ki az Ecclesián-kivül

⁵ Hierony. ad Pammach. advers errores Ioannis Hierosolym. tévelyeg⁴. Azért szent Jeronimus azt írja, hogy egyéb gyalázatot és szidalmat elszenved; de ha ki eretnek névvel illeti, azt el nem tűri: *Nolim in suspicione Hæresis quemquam esse patientem*⁵. Másutt

⁶ Hieron. li. 5. azt írja, hogy minden bűnnél nagyobb az eretnekség: *Cunctis peccatis, et fornicationibus, pejor est doctrina Hæreticorum: quæ DEI filios, facit filios Dæmonum, imo interficit eos*⁶.

⁷ Matt. 18, 17. I. Azért azt mongyák a régiek, hogy a ki eretnek, nem érdemli a keresztyén nevet; mivel Christus maga mondotta, hogy ⁸ Tertul. Præscr. c. 1, 14, 16, 37. Et de Carne Christi, úgy tartsuk mint pogányt, a ki nem enged az Ecclesiának⁷. Noha

azért, mint a festett koporsók, külső színnel keresztyénséget mutat az eretnek; de keresztyén nem lehet: *Si Hæretici sunt, Christiani esse non possunt*⁸. *Sed quemadmodum Diabolus Christum sæpe mentitur, Christus tamen non est: ita nec Christianus videri potest, qui*

⁹ Cypr. de Unit. Eccles. n. 48. et Epi. 52. *titur, Christus tamen non est: ita nec Christianus videri potest, qui*

¹⁰ Aug. supr. f. 152. II. k. *non permanet in Fidei veritate*⁹. *Christianus non est, qui in Christi*

cap. 5. *Ecclesia non est*¹⁰. *Nominatenus invenitur Christus apud Hæreticos*¹¹

¹² Lib. 1. contr. Parmen. c. 7. *Dealbati sunt nomine Christiano*¹². *Omnes Hæretici, Christiani non*

*sunt*¹. *Cum Novatiani, aut Marcionitæ, seu quilibet alii nominantur, Christiani, esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana vocabula induerunt*². Azért mikor Liberiusnak az Arianus császár alamisnát nyujtana, úgy-mond Theodorétus, *lib. 2. cap. 16. in fine*; így felele a pápa: *Quin tu abi, et Christianus prius efficere*.

¹Hieron. cont. Lucif. initio.
²Lactant. citat. sup. f. 152.
II. k. Et Athan. Orat. 2. cont. Arian. initio.

II. Azt írja szent Ambrús, *lib. 3. de Fide, ad Gratian. c. 3.* hogy az eretnek gyalázatosb a sidóknál, kik Úrunkat megfeszítettek: *Tolerabiliora sunt tentamenta Diaboli, quam argumenta Arii. Detestandi Judæi, qui Carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamen arbitror eos, qui Divinitatem Christi cruci subditam crediderunt.* Aquinas Tamás-is bátran írja, *2. 2. Quæst. 10. art. 6.* hogy a sidók tévelygésénél veszedelmesb az eretnek hitetlenség.

III. A sz. doctorok az eretneket nem itélik jobbnak a pogánynál: *Nihil refert, Hæretici sint, an Gentiles. De Hæretico sic loquendum, sicut de Gentili*³. *Intolerabile est, et a sana Fide devium, Hæreticorum meliorem esse causam quam Paganorum*⁴. Sőt a megtisztított, és az-után hét gonoszszab ördögtől megszállott ház példájából bizonyította egy régi tudós ember, hogy rosszszab renden vagyon dolga az eretnek embernek, hogy-sem a pogánynak: *Hæreticos, Gentibus esse pejores, dubitat nemo.* Nem csak annyiból vagyon pedig nehezebben dolga, hogy nagyobb büntetést kel fejére várni, *2. Pet. 2, 21. Matth. 10, 15*: de azért-is, mert az arany-száju szent János mondása-szerént, *Homil. 50. ad Popul. Antioch.* a pogányok vallása, *quandam habet consequentiam*, egybeszótt és kötötzetett valamennyire; egyik a másiktól füg, és oly igen fel nem forgattya egy része a többit: de az eretnek tudomány magával sem fér egybe; hanem a mit egy-felől jóvá hágy, más-felől azt felzavarja; mivel az eretnek ember bévész az Anyaszentegyház bizonyosságát a sz. Írásról, megveti magyarázattárul. Azt meri azért mondani sz. Tamás, *2. 2. Qu. 5. art. 3. a d. 1.* hogy a ki eretnekségbe esik, annak minden vallása csak vélekedés; mert semmit úgy nem hiszen, mint a keresztyén embernek hinni kellene.

³Hieron. cont. Lucif. init.
⁴Aug. 21. Civ. cap. 25.

Autor Operis imperfect. Hom. 30. in c. 12. Matth.

Vide Augu. supr. fol. 143.

Supr. fol. 134
Et in summa ac ordine Libri totius.

Socr. l. 2. c. 35.

IV. Mivel szent János írja, *2. Joan. 9.* hogy annak Istene nincsen, a ki elszakad az igazságtól: azt merik mondani a régi szentek, hogy *Atheus*, Isten-nélkül vagyon az eretnek ember: *Aëtius contentiosas nugas connexuit, ob quam etiam causam Atheus est dictus.*

V. Azt taníttják, hogy minden eretnek bálvány-imádó; mert Isten igéje-gyanánt böcsüllí a maga saját elmékedését, és így

isteni autoritást és méltóságot böcsúll a maga saját fantasiajában, mikor az önnön találmányát Isten igéjévé teszi: *Manifestum tibi sit, nullum errorem in Religione esse potuisse, si anima pro DEO*

¹ Aug. to. 1. de Vera Religio. cap. 10. *non coleret Animam, aut Corpus, aut Phantasmata sua*¹. *Omne dogma contrarium Veritati, adorat Opera manuum suarum*². *In*

² Hieron. in corde *Credientium ponitur Idololum, quando novum dogma constituitur*³. *Hæresum principes, simulacra dogmatum suorum artificii est terra.*

³ Jerem. 32. Et *corde componunt, et venerantur ea, quæ a se sciunt simulata*⁴. *Ab Idololatria non distant Hæreses*⁵. Ezekhez azt adja szent Ágoston,

⁴ Isa. 44. Idem. *hogy a pogányok bálványozásánál veszedelmesb az eretnek bálványozás; mert amaz tudatlan vakságból származik, az eretnekség*

*kevély vakmerőségből. Mivel azért jobban vagy on annak dolga, a ki soha nem ismérte az igazságot, hogy-sem a ki elhadta*⁶, *roszszab az eretnekek állapattya. E világi mód-szerént-is inkább vétkezik a király-ellen a maga subditussa és fizetett szolgája, ha az*

⁵ Tert. Præscr. c. 18. Idem, *ellenséghez szökik, és országát égeti, pusztítja. Nevekedik a véték, ha a királytól hívségében vett levéllel csalogattya és megvészi az erős várasokat. Ezt míveli az eretnek tanító, ki a szent Írással csallya Istentől híveit és arra viszi, hogy végre semmit ne hidgyenek: Est deterior cultus Simulacrorum, quo Phantasmata sua colunt, et quidquid animo errante, cum superbia vel tumore cogitando imaginati fuerint, Religionis nomine observant; donec fiat in anima, NIHIL omnino colendum esse.*

⁶ 2. Pet. 2, 20. *Aug. de Vera Relig. c. 38.*

Aug. de Vera Relig. c. 38.

Aug. de Vera Relig. c. 38.

Aug. de Vera Relig. c. 38.

Aug. de Vera Relig. c. 38.

VI. Az eretnek embert Antichristusnak nevezik a szentek; mint

⁷ Sup. fol. 336, *ennek-előtte feljegyzők*⁷: *Est tertius Antichristus, Arius, aut Sabellius, imo omnes sunt Antichristi, qui prava nos interpretatione seducunt*⁸.

⁸ Ambr. li. 10. VII. Jerónimus, *contra Luciferian. initio*; pokolbéli ördögnek

meri mondani az eretneket: Omnes Hæretici, Christiani non sunt;

⁹ Supr. f. 531. *Diaboli sunt.* Annak-okáért, noha a mint sz. Ágostontól hallók⁹,

egyedül nem járhat az eretnekség, hanem csordával hordozza magával a vétkeket: mindazáltal, ha egyedül maga találtatnék valakiben,

bár egyéb jóságokkal tellyes vólna-is, csak az egy eretnekségért örökké el kellene kárhozni, úgy-mond sz. Ágoston: Constituamus

aliquem, castum, continentem, non avarum, non contentiosum, patientum, quietum, nulli invidentem, sobrium, frugalem, sed Hæreticum: nulli utique dubium est, propter hoc solum, quod Hæreticus est, Regnum DEI non possessurum.

Aug. to. 7. li. 4. de Bapt. contr. Donat. c. 18.

Aug. to. 7. li. 4. de Bapt. contr. Donat. c. 18.

Mivel azért az eretnek ennyi sok rútsággal terhes, Isten-is kiátkozta és mint rühes juhok elszakasztotta nyájától. Azért paran-

csollya, hogy pogánynak tartjuk, *Matth. 18, 17.* elkerüllyük, *Rom. 16, 17. Tit. 3, 10.* csak ne-is köszöntjük, *2. Joan. 1, 10.* mert az ő szava mint a fene, hamar megdögleli az embert, *2. Tim. 2, 17.* Ehez tartotta bezzeg szent János evangelista magát, ki a fördő-házba menvén, Cherintust ott látván, kifuta, mint egy dögös helyrül; *Iren. lib. 3. c. 3.* Az ő tanítványa Polycarpus, Marciont elől-találván, ördög első-szülöttének köszönté; *Euseb. li. 4. c. 14.* Origenes inkább akarta írásával keresni kenyerét, hogy-sem egy udvarban maradni Samosaténus eretnekkal; *Euseb. lib. 6. c. 3.* Samosata várasának Valens császár arianus püspököt ada; ki midőn a hév-vízben fürödnék, senki a keresztyének-közzül nem akara véle fürödni; sőt a vizet-is pervátába* ereszték, mely az eretnek püspököt megmosta: *Hæretica abominatione Aquas etiam contactas rati, ipsas in cloacas emisere*¹. Az-után az útzán játszodozó gyermekek laptája történetből az arianus püspök öszvére lábát illeté: a gyermekek nagy kiáltással megégeték a laptát, *Contaminatam esse pilam arbitrantés*². Ugyan akkor mezőre gyöltek a keresztyének, az Arius mirígyével megdöglelt várasokban nem akarván lakni. Heraclas pápárül írja sz. Dienes, hogy szentegyházba sem bocsátotta azokat, kik az eretnek tanítókkal beszélgettek³: Mert a ki szurkot forgat, könnyen megmocsokoltatik; *Eccli. 13, 1.*

Vide 2. Thes. sal. 3, 6, 1. Cor. 15, 33. Deut. 29, 18.

¹ Theod. lib. 4. ca. 14.

² Theod. li. 4. ca. 15. Niceph. li. 11. c. 21.

³ Ap. Euseb. li. 7. c. 7.

No. 2. Kik érdemlik méltán az eretnek nevet?

Tertullianustúl hallók, hogy a választástúl neveztetik görög szóval választónak, *Hæreticus*-nak, valaki a hit dolgaiban megveti az Ecclesia tanítását és maga választását követi. Nem elég azért az eretnekséghez, hogy valaki hamissat hidgyen, mint ennek-előtte mondók⁴; mert a sz. Ágoston szava-ként találkozik oly ember, ki azt hiszi egy-ügyűségből és tudatlanságból, a mit az eretnekek; de ezzel nem eretnek: *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem istam esse Catholicam fidem: Istum, nondum dico Hæreticum, nisi, manifestata sibi doctrina Catholice fidei, resistere maluerit.* A ki azért nem általkodott vakmerőségből viszszałkodik, hanem abban marad, a mit igaznak itél, mivel jobbat nem hallott, sz. Ágoston azt eretnek embernek nem itéli: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumtionis suæ pepererunt, sed a seductis Parentibus acceperunt;*

Supr. fo. 402.

⁴ Supr. f. 132, 133, 404, 405.

Aug. to. 7. l. 4. de Bapt. contr. Donat. c. 16.

Similia ib. de Anima, lib. 3. cap. ult.

Aug. ep. 162. Similia to. 6. de Utilit. creden. c. 1.

* Camera privata.

quæerunt autem cauta sollicitudine Veritatem, corrigi parati, cum invenerint: nequaquam sunt inter Hæreticos deputandi. Annak-okáért magyarázván, a mit Úrunk monda, hogy ha el nem jött volna és a sidóknak nem szóllott volna, vétkesek nem vólnának: azt írja, hogy a kinek nem vólt oly embere, kitúl halhatta az igazat, nincs annak bűne a hamis vélekedésben és el sem kárhozik

a tévelygésért; noha más bűneivel magát elvesztheti¹. A kinek pedig módgya vólt a igazságrúl-való tudakozásban és elhalgatta; bezzeg azt vétkesnek nevezi sz. Ágoston: *Non enim, quod naturaliter nescit, et naturaliter non potest, hoc animæ deputatur in reatum: sed quod scire non studuit, et quod dignam facultati com-*

*parandæ operam non dedit*². Ezekre nézve Salvianus, régi fő ember, azt írja, hogy sokan vannak eretnekségben az egygyüű aszszonyok- és tudatlan parasztság-közzül, kiket eretnek névvel nem illethetünk: *Errant, sed bono animo errant; non odio, sed affectu*

*DEI, honorare se DEUM credentes*³.

³ Salvian. li. 5. de Providentia

Annak-okáért a sz. Ágoston tanítása-szerént csak az érdemli az eretnek nevet, a ki olly hamissághoz ragaszkodik, mellyet túd, hogy ellenkezik annak az Ecclesiának hitivel és végezésével, melyben a régi szentek vóltak, mely előnkbe adta a sz. Írást. Vagy rövidebben: Eretnek az, a ki a maga ítéletit követi az Anyaszentegyháznak közönséges vallása-ellen. Mert az egész keresztyénséget felforgattya, a ki csak egy dologban-is kétesse teszi annak az Ecclesiának tanítását, melytül az Isten könyvét vettük⁴.

⁴ Supr. f. 132. 133, 143.

No. 3. Bálvány-imádók a lutherista és calvinista tanítók.

Senki szitoknak ne itéllye, hogy azt nyakokba rántjuk az új tanítóknak, a mivel minket terhelnek; mert igazat és Luthertül tanúlt dolgot mondunk, ki nem egy helyen írja, hogy pogánynál aláb-valóvá, disznóvá, sőt ördöggé változtak az ő tanítványi az új evangeliom-alatt. Azt se várja senki, hogy olyan bálványozást mutassunk az újítókban, minémű regnált a pogányságban; mert a profeták mondási-szerént a keresztyénségben ilyen bálványozás nem találtatik. Csak azt akarom tehát bizonyítani, hogy az új tudományok fundamentomi-szerént neminemű-képpen részesek az ellenkezők a bálványozásban, mellyet, úgy tettszik, Calvinus elég nyilván vall, midén a Calvinisták szívét bálványozás műhelyének nevezi: *Unde colligere licet, hominis [Calvinistæ] ingenium, perpetuam esse Idolorum fabricam*⁵. Mondásomat így bizonyítom:

Vide Lutherum, supr. fo. 339, 340.

⁵ Calv. li. 1. 11. nu. 8. c.

I. Valaki Istenben nem hiszen, sőt ő-helyében idegen Istent tisztel, bálványozó. A lutherista és calvinista tanítók nem hisznek Istenben, sőt ő-helyében idegen Istent tisztelnek. Tehát bálványozók.

Első részét megbizonyítók nem régen. Második részét így erőssítem. Valaki az Isten törvényében semmit meg nem tarthat és meg sem tart: egy Istenben nem hiszen, idegen Istent tisztel; mivel az Isten törvényi-közzül eggyik az, hogy egy Istent higyünk, idegen Istent ne tiszteljük. Tehát a ki semmit a törvényben meg nem tarthat, ezt-is fel kel bontani; mert ha ezt bétöltené, valamit megtarthatna az Isten parancsolatjában. De a lutherista és calvinista tanítók azt hirdetik, hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthatnak, meg sem tartnak. *Ergo, etc.*

II. Valaki Isten szava-gyanánt böcsüllí a maga saját elmékedését, isteni autoritást és méltóságot tulajdonít annak, a mit nem illet, és bálványoz. Minden tévelygők azt cselekszik, a mint eléb hallók¹. Nevezet-szerént a lutherista és calvinista tanítók ebben részesek, mint egy-nehány helyen megmutatók²; mert ő-nállok a szent Írás igaz értelme (melyben áll a szent Írás derék mi-vólta) a magok saját tettszése.

III. Azt értők Calvinustól, hogy valaki az isteni tiszteletben a szent Írásban kiadatott parancsolat-kivül lépik, bálványozó. Ez ha így vagyon, maga fejére csinált sulykot Calvinus és bálványozóvá tette maradékát. Mert hogy most egyébrül ne szóllyak, vasárnapot, húsvét-, pünkösd-napját a szent Írásban kiadott parancsolat-nélkül megillik³; és azt hiszem, hogy a szent Pál hagyása-szerént isteni tiszteletre rendelik az inneplést⁴, nem tánczolásra.

IV. Valaki Isten-gyanánt tiszteli azt, a ki nem igaz Isten, bálványozó. A Lutheristák és Calvinisták ollyat tisztelnek Isten-gyanánt, mely nem Isten; mert ők azt tartják Istennek, a ki embert bűnre kiszeti, taszítja és ugyan erőszakkal vonsza, mint ezt a magok szavai jegyzésével megbizonyítók⁵. A ki pedig ezeket cselekeszi, igaz Isten nem lehet; sőt a Calvinus tanítása-szerént pokol-béli ördög⁶.

V. Valaki amaz egy Úr Christus-helyett mást imád, mint Christust, annak része vagyon a bálványozásban. Ezt cselekszi Calvinus és Luther; mert oly Christust imádnak, ki vagy tudatlan és kétségbe-esett⁷, vagy minden rút vétkekkel tellyes, mint eléb megmutattuk⁸.

Exo. 20, 3.

Supr. f. 318,
319.¹ Supr. 6 n.
5. f. 643. II.
k. arg. 5.
² Supr. f. 145,
147. 152, 507.Supr. f. 625.
II. k.³ Vide supr.
fol. 17. II. k.⁴ 1. Cor. 10,
31. Coloss.
3, 17.⁵ Supr. fol.
637.⁶ Supr. fol.
636.⁷ Calv. supr.
fol. 658, 659.
682, 683. et
seqq.⁸ Lutb. supr.
fol. 657. 658.

VI. Ha nem hazudnak az új tanítók, a mise teli bálványozással¹. Azért valaki ezt minden szokott rend-tartásával bévészivi, nem lehet bálványozás-nélkül. A Lutheristák *Confessio*-jokban írták nem egy helyen, hogy a misét minden régi szertartásával böcsüllettel fogadgyák². Tehát magokat bálványozókká tészik.

VII. Calvinus írja, hogy az Ecclesiátúl-való elszakadás Isten-, és Christus-tagadása: *Sequitur, discessionem ab Ecclesia, DEI et Christi abnegationem esse*. Ezent jelenti Urunk, midőn azt parancsolja, hogy a ki nem enged az Ecclesiának, úgy tartsuk mint pogányt, *Matth. 18, 17*. Bévségesen megbizonyítottuk pedig ennek-előtte, hogy Luther és Calvinus elszakadtak az igaz Ecclesiátúl³. Az-is Calvinus szava, hogy Istent nem hiszi, valaki az Isten itéletit nem rettegi: *Quisquis, extincto caelestis iudicii metu, secure sibi indulget, DEUM esse negat*⁴. Ezt cselekeszik minnyájan az új tanítók, ha hitek fundamentomit követik, mint ez-előtt megbizonyítottuk⁵. Tehát ők az igaz Istent megtagadták.

VIII. A fösvényiséget és tobzódást bálványozásnak nevezi szent Pál, *Ephes. 5, 5. Philip. 3, 19*. Tehát jó következással bálványozó tudománynak nevezhettyük azt, mely saját tulajdon természeté-szerént azokra és egyéb-féle vétkekre útat csinál, és szabad menedéket mutat. Ezt cselekeszik az újságok; mert elhitetik⁶, hogy semmit az Isten törvénye-szerént nem cselekedhetünk; és nem csak haszontalannak, de vétkesnek mongyák az emberek jó cselekedetit. Ezek és töb jó-sült tanítások minden istenes igyekezetet megfojtnak az emberekben.

No. 4. Megérdemlik-e a lutherista és calvinista tanítók az eretnek nevet.

Az új tanítók úgy megérdemlik az eretnek nevet, mint a szűz leány a rósa-koszorút, mely dologról ez-előtt szóllánk⁷. Most röviden így bizonyíttyuk:

I. Valaki a Christus Ecclesiájában nincsen, hittűl-szakadottnak, és (ha tudatlanság meg nem menti,) eretnek embernek mondhattyuk⁸. Nincsenek pedig a Christus aklában, a lutherista és calvinista tanítók, mint bévségesen megbizonyítottuk ennek-előtte⁹.

Ergo, etc.

II. A ki elszakad az igaz isteni tudománytúl, eretnekek-közzé számlálhattyuk. Elszakadtak attúl minnyájan az új tanítók; mert magok-is beszéllek, hogy Úrunk születése-után öt-száz esztendeig, tisztán maradtott a mennyei tudomány¹⁰; mindazáltal nem tagad-

¹ Supr. fol. 603.

² Supr. fol. 572, 602.
Calv. li. 4. c. 1. nu. 10.

³ Supr. fol. 706, 232. II. k. et seqq.

⁴ Calv. li. 1. ca. 4. n. 2.

⁵ Supr. fol. 334, 335. et seqq.

⁶ Supr. fol. 318, 319. et seqq.

⁷ Supr. fol. 707.

⁸ Supr. fol. 147. II. k. et seqq.

⁹ Supr. fol. 706. et seqq.

¹⁰ Supr. fol. 263. fine. Et 707.

hattyák, hogy ők sokkal különbben hisznek, hogy-sem a mint akkor hittek¹.

III. Valaminémü okokból eretnek számba írták Ariust, Nestó-¹ Supr. fol. 219. I. k. 311. riust, Eunomiust és több kiátkozott tévelygőket; azon okokat^{II. k. et seqq.} talályuk az új tanítókbán. Tehát őket-is igazán mondhattuk eretnekeknek.

Előljárója a bizonyásnak abból kitettség: Mert az eretnekséghez^{Supr. fol. 147. 448. init.} nem kívántatik, hogy maga az eretnek megvallya, hogy ő a szent Írástól, és az Isten igéjének igaz magyarázattól elhasznált; sőt minden eretnekség irással-való eggyességet tett, és ezzel dicsekedik. Azzal sem léssen senki eretnekké, hogy azok, a kik különbet hisznek, azt itélik, és bátran mongyák, hogy az ellenkező tudományt ők nyilván meggyőzték a szent Írás szavaival. Mert ha ez elég volna, akár-mely igazságot eretnekséggé tehetnénk; mivel mind Ariusnak, Luthernek, Calvinusnak úgy tettség, hogy ő meggyőzi a véle-ellenkedőket. Azért noha Arius erőssen, és az ő itéleti-szerént világosan bizonyított a szent Írással, de ugyan eretnek nevet viselt: mert az Írás-értelmében elszakadt attól az Ecclesiától, mely az apostolok idejétől-fogva meggyökerezett; és a szent Írásnak új formán magyarázott színe-alatt pártot ütött. Ugyan-ezen igaz oka éppen és tellyesen az újítókhöz illik, mint^{Vide supr. fol. 224, 225. etc.} eléb feljegyzők.

IV. Eretnek az, valaki azon tudományt követi, mellyért az egész keresztyén világ tévelygő eretnek nevet adott régen valakire.^{Supr. f. 407.} Illyenek a lutherista és calvinista predikátorok, mint eléb nem tíz, vagy húsz ágazatban megmutattuk. *Ergo, etc.*

Első részét a kötésnek másutt megbizonyítók²; és abból meg-² Eol. 406. tettség, hogy a Calvinus saját nyelve vallása-szerént igaz apostoli^{407.} tudománynak tisztasága fényeskedett az Ecclesiában közel öt-száz esztendeig³. Azért a mit akkor eretnekségnek tartottak, azt mi-is³ Fol. 264. eretnekségnek nevezhetjük.

V. Eretnek az, valaki az apostoli tanítással szembe szökik,^{Supr. f. 514.} és azzal igyenesen ellenkezik. Az új tanítók azt cselekeszik, mint ez-előtt sok példakkal megmutatók. *Ergo, etc.*

VI. Noha a szent Írás az eretnekség mi-vóltát meg nem határozta a dialecticusok módgya-szerént: de azért könnyen végére mehetünk, ki légyen eretnek. Mert először: görög szó az ERETNEK: a mi nyelvünkön választót jegyez, mint ez-előtt hallók Tertulianusról⁴; és illyen szókkal írja Jeronymus: *Hæresis, Græce ab*⁴ Supra, fol. 645. II. k.

*Electione dicitur; quod scilicet unusquisque id sibi eligit, quod sibi melius esse videatur*¹. Az tehát eretnek, a ki egyéb sinorra és czirkalomra nem veti vallását, hanem a maga tettzésére: az-az, a kinek nincs egyéb bizonyos nyoma és regulája, mellyen jár-hasson a hitrűl támadott igyentlenségben, hanem a maga esze. Másodszor a sz. Írás, mikor tulajdon festékivel kí akarja ábrázni az eretnek embereket, azt mongya, hogy szakadást szereznek: *Segregant semetipsos: Introducunt sectas*²: Mí-töllünk elválnak; *Ex nobis prodeunt*³. Annál külömbet tanítanak, a mit eleitűl-fogva vettünk és tanúltunk; *Dissensiones, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt*⁴. Ezek pontrűl pontra az új tanítókhöz illenek; mert a mint eléb mondám⁵, a sz. Írás magyarázásában csak magok tettzését követik. Az-is csak magok választásából vagyon, hogy az Ecclesia bizonyosság-tételét bévészik a sz. Írás könyveirűl, de az Írás magyarázásárűl megvetik. Javallyák a két sacramentot, a többit megvetik. Szakadást-is ők szerettek; mert egyes-egyedűl Luther lén első (a mint maga sem tagadgya,) ki eltöré a járom-szeget és kiugrék közzűllünk. Végezetre az ő tanítások azon-kivűl vagyon, a mit a keresztyén világ tartott és tanított az apostolok idejétűl-fogva, mint hogy ezt magok sem fedezgethetik az új tanítók. Ha azért az eretnekség bélyegét feltalállyuk benne, nem látom, miért nem kel eretnekeknek itélni őket?

VIII. A Lutheristák a Calvinisták egy-más-ellen bizonyosságot tésznek az eretnekségrűl, mint a magok szavaiból elégségesen hallottuk. Azért, hogy ne láttassunk minden szavokban keresztűl állani, ám egyszer légyen igaz mindenik pártnak a másik-ellen támasztott vádolása.

MÁSODIK RÉSZÉ.

A romai Ecclesia hit-szegést nem tanít.

Gyalázatosb és veszedelmesb dolog annál nem vólna, mint-ha a hittel-kötött fogadások ereje felbomolna. Mert ha annak helye és ereje nincsen, semmi bizonyos és bátorságos nincs az emberi társaságban és végezésben; sőt minden dolgok gyanúsággal, bizonytalansággal, kételkedéssel, csalárdsággal tellyesek vólnának, melyből sok gyűlölségek, esz-veszések és utolsó veszedelmek következnének.

Ezzel a gyalázattal terhelik az újítók a romai Ecclesiat, mint-ha azt tanítaná, hogy az esküvéssel megerősített kötelességet szabad felbontani. Ezt azzal állattyák:

I. Mert a constantziai győlekezetben elvégezték, hogy az eretnekeknek nem tartoznak megállani fogadásokat. Ugyan ottan füstöt veté ez a tisztos végezés; mert az ártatlan Husz Jánost, kit Prágából hitlevéllel kicsaltak vólt, nyakon köték és elevenen felperselvén, Vulcanusnak szentelék.

II. A szegény Lengyel László, magyar-orosz király, állandó frígyet vete Amurat török császárral; hit-levelet-is adának egymásnak. Eugenius pápa Julianus Cæsarinus cardinált követségben Vladislaus királyhoz küldé, sok mézes beszédekkel kiüté szegényt éliből, felülteté, török-ellen vívé. Amurat a harczon zászló-gyanánt emelé a király hit-levelét. És mikor a magyarok megtolták vólna a pogányságot, Amurat felszóval kezde könyörgeni, hogy ha igaz Isten a Christus, állya-meg boszszúját; mert heában vették az ő nevét a keresztyének, felbontván kötés-levelök végezését. Mihent a könyörgésnek vége lén, megrémüle és elfuta a magyarság. Így bünteté Isten a pápa tanácsát.

III. A gyonás arra-való, hogy esküvésektől mentek légyenek a pápisták.

Ezt a képtelen rágalalmazást meg kel torkolnunk, szem-eleibe terjesztvén a romai győlekezetnek igaz tanítását.

1. Mely nagy vétek a hit-szegés.

Mikor Christus azt mongya, hogy semmi-képpen ne esküdjünk¹, általlyában nem tiltya az esküvést; mivel az apostolok sokszor esküdtek, *Rom. 1, 9, 2. Corinth. 1, 23. Philip. 1, 8. 1. Tim. 5, 21. Hebr. 6, 16.* Hanem a szükség-nélkül-való esküvést tiltya, hogy se égre, se földre, se a szent várasra ne esküdjünk szükség-kivül. Törvényt szabván az esküvésről, azt parancsollya: *Jurabis in veritate, et in judicio, et in justitia*²; hogy bizonyos valósággal, okos ítélettel, bűn-nélkül-való igazsággal esküdjünk. Mert 1. tudnunk kel bizonynyal, hogy igaz, a mit hitünkkel bizonyítunk. 2. Ítélettel kel esküdnünk; az-az, nem hirtelenség és vakmerőség, hanem nagy dolog vigyen reá, hogy megesküdjünk, tudni illik, mikor egyéb-képpen hitelt nem szerezhetünk³: *Magna necessitate compulsus juro. Cum videro*

¹ Matt. 5, 33.
² Jac. 5, 12.
 Illud, OMNI-
 NO, non sig-
 nificat, Nullo
 casu, et tem-
 pore: sed,
 Nulla forma.
³ 1er. 4, 2.

³ Heb. 6, 16.

non mihi credi, nisi faciam; et ei, qui mihi non credit, non expedire quod non credit: tunc cum magno timore dico; Testis est mihi DEUS. Et hoc quod amplius est, quam, Est, Non; a malo

¹ Augu. to. 10. Sern. 28. de Verbis Apost. *non est jurantis, sed non-credentis*¹. Azért azt mongya Isten, hogy valaki gyakran esküszik, sok vétékbe esik: *Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in ea. Nominatio DEL non*

² Eccli. 23, 9. *sit assidua in ore tuo*². *Vir multum jurans, implebitur iniquitate*³.

³ Vers. 12. Contra primum, est Perjurium: *3. Jórúl kel az esküvésnek lenni: az-az, oly dolgot kel eskü-*

véssel erőssíteni, mellyel Isten és az igazság meg ne bántassék. A ki ennek a három dolognak valamilyenképp által-hágja, vétkezik és Istent gyalázzal illeti. Mert mikor esküszik, azt kívánnya, hogy Isten bizonyosságot és jelenséget adgyon, hogy úgy vagon a dolog, a mint ő mongya, mint-ha Isten vagy tudatlan és hamis

⁴ Chrys. hom. 9. ad Populum. *vólna, vagy (a mint arany-száju sz. János⁴ mongya) azt nem érdemlené tóllünk, a mit az új köntös érdemel, hogy megböcsüllyük és ritkán nyúllyunk hozzá.*

A hamis-hítezés pedig és az esküvés felbontása mely ellene légyen Istennek, kitettség,

I. Parancsolatokból, mellyekkel tiltya, hogy Isten nevét heában ne vegyük: *Non usurpabis Nomen Domini DEI tui frustra: quia non erit impunitus, qui super re vana Nomen ejus assumserit.*

II. Azokból a büntetésekéből, mellyekkel a sz. Írás jelenti, hogy ostorozza Isten a hamissan-esküvőket. Arany-száju sz. János szörnyíti, a mit mondott Zacharias: *Az átok kijő, úgy-mond, a lopónak és hamissan-esküvőnek házdra, és a ház-közepett lészen lakása: megemészti a házat, mind fájával és köveivel egyelemben.* Két vétket nevez Isten, mely embernek házát felforgattya: a hamis esküvést,

és a hamis keresményt; mert, a mint más profetánál olvasom, a kő-falból-is reá-kiáltnak a kövek a hamis emberre, az-az, Istentől boszszú-állást kér ellene a hamissan keresett marha. Másutt Isten

azt mongya, hogy a hamis-esküvők az ő bizonyosságát kérik⁵. De csak győzzék vární, hamar bizonyosságot ad nekik, de ostorral. Csudálatos példát hagyott Isten a hamis-esküvők büntetésében.

⁶ Iosuae 9. Megcsalák Josuét a Gabaoniták⁶; elhitették véle, hogy ők az ígért földön-kivűl laknak; frigyvet vete vélek és megesküvék Josue, hogy nem lészen bántások. Az-után hat-száz esztendő-múlva ször-

⁷ 1. Reg. 21, 1. nyű drágaság támada sidóságban⁷, és mikor Istentől okát kérdenék a csapásnak, azt felelé, hogy Saul a Gabaonitáknak adott hitét

megszegte és egy-nehányat megöletett benne. Azért szűnete nem léssen nyavalyájoknak, míg a Gabaonitákat meg nem engesztelik. Követeket bocsáta azért Dávid hozzájuk, és engesztelni akarván őket, a Saul maradékát kezekbe kelle adni. Mihent ezeket megfeszíték a Gabaoniták, ottan megszűnék az Isten ostora. Példa ám ez minden nemzetnek, mely az Isten haragját el akarja kerülni. Ezen-kivül azt olvassuk, hogy Sedechias király hit-szegéseért szemétül és országátul megfosztaték, *2. Paralip. 36, 13. 4. Reg. 25, 6, 7.* Antiochus hiti-ellen hadat indítván a sidók-ellen, maga hadátul megöleték, *1. Machab. 6, 62. Cap. 7, 4.* Alcimus hasonló vétekért hirtelen meghala, *1. Machab. 7, 15. Cap. 9, 55.* Andronicus azon helyen öleték-meg gyalázatosan, mellyen Oniast hiti-ellen megölé, *2. Machab. 4, 34, 38.*

III. Azokból a csudálatos csapásokból, mellyeket historiákban olvasunk a hamis-esküvőkrül. A kik hamissan esküdtek a szent Processus és Martinianus testénél, azt mongya sz. Gergely, hogy mingyárt megszállotta őket a gonosz: *Ad extincta eorum Corpora,* Gregor. hom. 32. in Evang. *cægri veniunt, et sanantur: perjuri veniunt, et a Dæmone vexantur: dæmoniacci veniunt, et liberantur.* Hasonló dolgot hallánk ennek-előtte sz. Ágostontúl, hogy történni szokott Nolában a sz. Felix koporsójánál¹. Halhadsza, mit mond Gregorius Turonensis a szent Pancratius martyr templomában hamissan-esküvők büntetéséről: *Ad sepulchrum S. Pancratii, si cujusquam mens insana Jurementum inane proferre voluerit; statim aut arripitur a Dæmone, aut cadens in pavimento amittit spiritum*². Bonfinius írja³, hogy Váradon a sz. László koporsójára tettek egy kupát, mellyet hamissan magáévá akart tenni, a kinél csak zálogban vólt; és midőn a hamis ember hozzá akarna nyúlni a kupához, Isten keze lén rajta és soha el nem veheté. Sőt a mi ezeknél nagyob, nem csak azokat ostorozta Isten, kik hamissan esküttek, hanem azokat-is, kik okai vóltak, hogy hamissan esküdgység valaki. Szent Ágoston írja⁴, hogy egy Titus Lyménus azt beszéllette néki, hogy mikor egy adóssa megtagadta volna az adósságot és hittel akarná magát menteni, ő-is hitire hagyá. Amaz megesküvék. Estvére-kelve Titus Lyménus az Isten ítélő-széki-eleibe viteték, és midőn azt kérdezték volna tőlle, miért esküdtette meg, a kit tudta, hogy hamissan esküszik? Azt felelé, hogy azért, mert eltagadta az övét. Kinek viszontag Isten azt mondá: Nem job lett volna-e marhádat elvesztened, hogy-sem felebarátod lelkét? És úgy megverék nyavalyást,

Gregor. hom. 32. in Evang.

¹ Supr. f. 570. II. k.

² Greg. Turon. li. 1. de Gloria Mart. c. 39. Similia, ca. 20.

³ Bonfin. Dec. 2. li. 9.

⁴ Augu. to. 10. Sermon. 11. de Sanct's, qui est de Decollat. S. Ioan. Bapt. Habetur post Sermones ad Fratres in Eremo.

Aug. Ioco cit.
Et refertur, 22.
qu 5. ca. Ille
qui.

hogy a hátán jó ideig meglátszottak a verés helyek. Azért így fejezi-bé ezeket sz. Ágoston: *Ille, qui hominem provocat ad Jurandum, et scit eum falsum juraturum, vincit homicidam: quia homicida, corpus occisurus est; ille, animam, imo duas animas; et ejus animam, quem jurare provocavit, et suam.*

Nem tagadom, midőn meggondolom a hamis esküvés-ellenvaló haragját Istennek, és látom, mely könnyen áll a mí nemzetünk-között az esküvés, szívem fáj. Mert ég kereksége-alatt semmiféle nemzet-között annyi és oly formán-való hitezés nincsen, mint mí-köztünk. Gyanúságba hoznak valakit: negyven, ötven, század magával fejére esküsznek, vagy ennyi ember hitivel kel tisztítani magát. A conjuratorok arra esküsznek, hogy ekkor amott vólt, ezt, ezt cselekedte, vagy hogy ott nem vólt és azt nem cselekedte; noha a conjuratorok annyit tudtak a dologban, mint a persiai király; hanem egy-egy forintot adnak szegényeknek, és valamit mondatnak vélek, mindent reá-mondnak. Maga, a ki oly dolgon esküszik, melyben semmit nem tud, ha történetből igaz-is, a min esküszik, heában vészi az Isten nevét; mivel szinte úgy hazud, a ki bizonyosnak mongya, a mit nem tud, mint-ha igaznak mondaná, a mit tud hogy hamis: *Nihil aliud est errare, quam verum*

Aug. tom. 3.
Enchir. c. 17.

putare quod falsum est, falsumque quod verum est: vel certum habere pro incerto, incertumve pro certo, sive falsum, sive sit verum. Igazán mondom, hogy mikor efféle esküvéseknek csak hírét hallom-is, iszonyodom tőlle, és csak nem azt mondom, a mit Chrysostomus: *Non ita deploro, quosdam in viis jugulatos audiens, sicut gemo, et lachrymis prosequor, et horresco, cum video quempiam prope Altare venientem, et Evangeliiis jurantem attactis.*

Chryso. hom.
15. ad Popul.

Bezzeg törvényünk tartya és a szent Írás arra mutat, hogy hittell mennyen véghez, a mit egyéb-képpen el nem igazíthatnak; mikor pedig a dolog kívánnya, többed-magával-is kel embernek menteni magát. De ennek módgyában vagyon a fogyatkozás; mert azszerént kellene azt rendelni, a mint szokott lenni a *Canonica Pur-*

Non jurant de
opere facto, vel
infecto, quod
sæpe scire non
possunt: sed
de sua credu-
litate, quam
certo scire
possunt.

gatio. Ebben pedig, a kik más ember-mellett esküsznek, egyébbre nem esküsznek; hanem hogy ők elhitték annak ártatlanságát, a kit menteni akarnak: az-az, nem esküsznek a compurgatorok azon, a min a gyanúságba esett ember, tudni illik, hogy ártatlan, és abban, a mivel őtet vádollyák, nincs része: hanem csak azon, a mit bizonyosan tudhatnak; tudni illik, hogy ők azt itélik és hiszik, hogy ez a jámbor igazán eskütt maga mentségében, és őtet ártat-

lannak tartják. Nem-is kételkedem, hogy csak ilyen módgya volt a mí eleinknél a maga mentségnek; mivel írott törvényünk tartja, hogy a *Jus Canonicum*-szerént kel érteni és annak regulája-szerént igazítani, a hol valami homályos dolog vagy az ország törvényében. De térjünk az elkezdett dologra.

2. Mit tanít a romai Ecclesia a hittel-kötött fogadásról?

ELŐSZÖR: A romai Ecclesia mint nyilván-való eretnekeket kárhoztatta a Priscillianistákat, kik szabadgyában hamissan esküttek, és a mint sz. Ágoston írja, tanítások ez volt: *Jura, perjura; secretum prodere noli*. Erős büntetés-alatt megtiltatott a hit-szegés minállunk. A papot, ha hitit megszegi, papságátúl-való megfosztásra méltónak mongyuk, *Cap. Cum non ab homine. De Judiciis*. Tisztesége-vesztettnek itélik a pápa decretomi, valaki hamissan eskütt, *Cap. Infames, Causa 6. qucest. 1*. Másutt ilyen végezés vagy: *Si quis pejerat, et alios sciens in perjurium duxerit, quadraginta dies pœniteat in pane et aqua*¹. Végezetre, sz. Tamás Doctor² és a több theologusok azt mongyák, hogy a bálványozás-után nincs nagyobb véték a hamis-esküvésnél, mely a gyilkosságnál-is veszedelmesb. Ezt azzal bizonyíttják; mert a tíz-parancsolatban mingyárt a bálvány-imádás-után vagy az ennek tilalma. Ennek-felette a gyilkosságról és egyéb bűnről-való kétségben hittel kell embernek magát menteni³. Mely mentség hiúságos, ha nagyobb bűn a gyilkosság, hogysem a hamis hitezés; mert a ki meg merte cselekedni a nagyobb véték, hihető, hogy a kisebbben inkább által-mégyen.

MÁSODSZOR: Azt taníttja a romai Ecclesia, hogy a hitnek köteleességében nem kel azt nézni, kinek és mi-okon fogad ember valamit esküvésel: hanem ha oly a dolog, mellyet ember bűn nélkül bétellyesíthet; és nem csak határozott ok-alatt, hanem általlyában megesküszik valamin, mind töröknek, sidónak, tévelygőnek egy-aránt meg kell tartani és tellyesíteni az eskütt fogadást. Ennek az igaz tudománynak sok részei vannak, mellyeket meg kell magyarázni.

I. Azért, mikor oly dolgon esküszik ember, mellyet bűn nélkül bé nem tellyesíthet, az esküvésben vétkezék és a megtellyesítésére nem köteleztetik. A *Jus Canonicum*-ban törvény az, hogy *Juramentum, non est vinculum iniquitatis*⁴. Justinianus császár ilyen törvényt szab: *Legibus expressum est, illicitæ rei jusjurandum*

Aug. tom. 6.
Hæres. 70.

Causa 22. qu.
5. c. 4.
² D. Thomas,
Quodl. 1. art
18.
Soto 8. de
Justit. qu. 2.
art. 3.

³ Heb. 6, 16.

⁴ Ap. Gratian.
Causa 22. qu.
4.

¹ Leg. Imperialis de Nuptiis. *servari non oportere*¹. Azért írja sz. Ambrus, hogy Heródes nem tartozott bétölteni a tánczos leány kivánságát, noha megesküött, hogy kedvét nem szegi². Jeftének sem kellett volna leányát megáldozni: *Est contra officium, nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire*³. Ugyan-ezent kell itélni a sz. David esküvéséről, hogy Nábalt megöli⁴; és azokról, kik megesküvének, hogy addig nem észnek, míg sz. Pált meg nem ölik⁵. Ilyenek közönségesen azok az esküvések, mellyeket gyermeki és cseléde-között szoktak tenni az emberek, hogy fejüket bérontyák, imígy amúgy verik; mert efféle bolond esküvések majd mindenkor illetlen boszszúállásról vannak. Oka pedig, miért nem kötelezhet bűnre efféle esküvés, az: mert az esküvés tellyesítése azért szükséges, hogy Istennek illendő tiszteletit megadgyuk abban, hogy ő sz. felségét benne nem akarjuk azokban hadni, a miket ő-véle bizonyítottunk. A bűnnel pedig Istent nem tisztelhetjük. Tehát a hit sem kötelezhet senkit bűnre.

II. Ha a fogadás valami conditióval, bizonyos okkal határozottatott, csak annyira terjed a kötelesség, mennyire a conditio és ok szenved. Ez pedig a határozás nem mindenkor nyilván és világosan kifejezett szókkal lészen, hanem csak emberek közönséges szokásából-is megtörténhetik. Mert mikor valamit esküvéssel ígérnek az emberek, úgy szokták azt érteni, hogy bétöltik, ha kedve lészen hozzá annak-is, a kinek ígéretet téznek, ha tehetségeben lészen, ha valami oly derék akadály nem találkozik, mely igaz okosság-szerént azt kívánna, hogy job elhadni, hogy-sem bétölteni, a mit fogadtanak; és a mint Sóter pápa mongya: *Si aliquid forte incautius jurasse contigerit, quod observatum in pejorem vergat exitum; illud consilio salubriore mutandum noverimus*.

III. Az esküvésnek módgyára sem kell nézni ebben a kötelességben; az-az, vagy jó akaratból, vagy félelemből fogadtunk valamit esküvéssel: ha bűn-nélkül megtelleyesíthetjük és általlyában, conditio-nélkül volt a fogadás, tartozunk eleget tenni fogadásunknak. Ezt decretomban írták a romai pápák, *Cap. Si vero. Extra. de Jurejurando Cap. 3. et 4. De iis, quæ vimetuqua*.

IV. Nem kell nézni az esküvés kötelességében azt a személyt, melynek megesküszünk; hanem egy-aránt mindeneknek meg kell állani, a mit hittal fogadunk. Ez volt mindenkor, ez most-is a romai Ecclesia tanítása. És hogy egyéb sok bizonyságokról ne szóllyak, a tridentomi conciliom világosan taníttya, hogy a hittől

In Iudicio extorto tamen, non datur Actio de promisso per vim extorto.

Causa 22. qu. 4. cap. Si aliquid.

¹ 1. Reg. 23.
² 1. Reg. 14.
³ Act. 23, 21.
Causa 22. qu. 4. cap. In malis promissis, rescindit fidem. Impia promissio est, quæ scelere impletur.

² Ambr. 1. Offic. ca. 50. Marc. 6

³ Judic. 11.

⁴ 1. Reg. 23.

⁵ Act. 23, 21.

szakadtaknak-is szentül, igazán meg kel tartani fogadásunkat. Mert minek-utánna szabad uti-levelet adott volna a Lutheranusoknak, hogy bátran ők-is a győlekezetbe mehetnének, azt veti utánna, hogy ha csak egy pontban ez-ellen cselekednének, kit Isten ne adgyon, az egész conciliom azokba a vétkekbe és gyalázatokba essék, mellyeket Isten és emberek rendeltek a hit-szegők-ellen: *Quæ omnia, pro omnibus et singulis, Principibus, tam Ecclesiasticis, quam Sæcularibus, atque omnibus aliis, Clericis, et sæcularibus personis promittit, et bona fide spondet. Quod si Sancta Synodus, aut aliquis ex ea, vel suis, cujuscumque conditionis, præscriptæ Assecurationis, et Salvi Conductus formam, in quocumque puncto violaverit, quod avertat omnipotens DEUS, et sufficiens emenda non fuerit mox subsecuta, et ipsorum arbitrio merito approbanda: habeant ipsam Synodum, et habere poterunt, incidisse in omnes pœnas, quas Jure Divino et Humano, hujusmodi Salvorum Conductuum violatores incurrere possunt, absque omni excusatione.* Ládd-e, Istennek büntetését mongya, hogy érdemli, a ki meg nem állya az elszakadtaknak tett fogadást? Ugyan-ezent taníttják a tudós emberek: *Si Princeps, vel Magistratus Catholicus, paciscitur cum Hæreticis, de toleranda Libertate Religionis, quam sine majori detrimento impedire non potest; sine dubio fides servanda est¹. Si cum Hæretico Principe, Princeps Catholicus; cum Hæretica Republ. Catholica Respubl. fidem inicit: tenetur sincere et sine omni dolo, eam non minus, ac Catholico alicui datam, sartam tectam tueri².*

Sess. 15, et
18. in fine.

HARMADSZOR és utólszor azt taníttja a romai győlekezet, hogy akár-minémű mesterséges szóval esküdjék valaki: de Isten, a ki lelki-isméretetünk bizonyosága, úgy vészi ezt az esküvést, a mint az érti, a kinek esküszünk³. Mely dologról így ír sz. Ágoston: *Illud rectissime dici non ambigo. Non secundum verbum Jurantis, sed secundum expectationem illius cui juratur, quam novit ille qui jurat, fidem jurationis impleri. Unde perjuri sunt, qui servatis verbis, expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt⁴.* Ezt úgy magyarázzák és vészik a Doctorok, hogy mikor valakit törvény- és igazság-szerént esküdtetnek, akkor semmi tétovázást és csalárdságot nem szabad a hitben elegyíteni; hanem arra kel igyenesen esküdni és az-szerént, a mint kívántatik. Mert az Isten tisztességére nem csak szükség, hogy őtet megböcsüllyük annak bétellyesítésével, a mire megesküdtünk: hanem hogy azt-is igazán megálljuk, a mit méltán és okossan ítélnének az emberek, hogy

¹ Mart. Becan. Respon. ad Aphoris. 5. Calvin. Et li. De Fide servanda Hæreticis.

² Rober. Svertus, Dissertat. de fide Hæret. servanda, adversus Elenchum Danielis Planci, Sect. 7. f. 26. Sunt verba Decreti, Causa 22. qu. 5. Can. Quacumque arte.

³ Aug. ep. 224.

Ita Sotus,
Caëtanus.
Ita Navarr.
Sylvest. Valen-
tia, 2. 2. Disp.
6. quæ 7. pun.
4. Secundo
quæritur.

Istennel bizonyítunk; mert az emberek-előtt Istennek méltó böcsüllete e nélkül helyben nem maradna. Ha pedig valaki törvénytelenül, igazság-ellen, mód-nélkül kötelez mást az esküvésre: bezzeg akkor azt taníttják a Doctorok, hogy nem tartozik az-szerént esküdni, a mint kívánnya, a ki őtet hamissan erőlteti; hanem vagy valami homályos szókkal élhet, mellyeket ő külömb értelemben vésszen, hogy-sem a ki a hitet kívánnya; vagy ha a szók elég világosok-is, de elméjében valami határt, módot, okot vethet az esküvés-mellé, úgy hogy ne arra esküdgyék, a mit pusztán maga az esküvés formája jegyez és a mit az alít, a ki esküdteti őtet; hanem csak arra, a mit a külső szók, a meggondolt és elméjében tartott móddal-eggyütt jegyeznek. Ezt két-képpen bizonyíthatjuk:

I. Mert ha az ember tartoznék annak értelme-szerént esküdni, a ki törvénytelen kérd valamire: vagy sok hamis esküvések, vagy egyéb számtalan gaz dolgok következnének. Mivel a kik hatalmasbak, akár-mely agyaskodásból érteni akarnák törvénytelenül minden titkokat az alattok-valóknak, melyből sok gyilkosság, gyűlölség, esz-veszés következnek. A természet- és az igaz okosság-ellen vagyon pedig, hogy ember semmit a maga dolgaiban titkon ne tarthasson a hatalmasb-ellen, hanem minden szándékát és cselekedetét megvizsgálhassa a ki erősebb, és hogy ne légyen egyéb módgya, a ki titkot akar tartani, hanem a hamis esküvés.

Videsu., f. 350,
351. et seqq.
567. et seqq.

II. Mert a mit hazugság-nélkül megmondhatunk, azt hittel-is szabad erősíteni, ha egyéb-képpen helyt nem adnak beszédünknek. Mikor pedig nem törvény-szerént kérdez valaki, hanem ártalmas nyughatatlanságból, vagy haszontalan tudakozásból, vagy mikor a magunk igazsága azt kívánnya: szabad ollyat mondani, mellyen egyebek mást értsenek, hogy-sem a mit elménkben határozott értelem-szerént akarunk jelenteni. Ezt sok példákkal bizonyíthatjuk: Mert mikor Ábrahám félt, hogy feleségeért őtet megölik, Faraónak és Abimeleknek, kik kérdezik vala, ha Sára ő felesége? azt felelé, hogy húga¹. Amazok azt úgy értették, hogy nem felesége, hanem csak atyafia. Jákob személyében Esau nem vala: de mivel az első-szülöttek igazságát Esautól megvette vala arra az áldomásra nézve, melyre-való-képest az ő atya kérdé, ha ő-é Esau? hazugság-nélkül felele, hogy ő; úgy értvén ezt, a mint mondám². Moyses azt mondá Faraónak, hogy három napi-járó földre mennek és ott áldoznak a pusztában³. A sidók kölcsön kéreének az egyiptombéliektől sok szép marhakat⁴. Ezeket külömb-

¹ Gen. 12, 13. cap. 20, 2.

² Gen. 27, 24.

³ Exo. 8, 26, 27.

⁴ Exo. 11, 2. cap. 12, 35.

Similia in Davide, 1. Reg. 27, 11.

ben értették a sidók, különben Faraó és az ő népe. Isten ő-maga mondá Ezechiásnak, hogy meghal és beteg-ágyából fel nem kél¹; Ninivének, hogy három nap-múlva elvész: noha szóval nem jelenté, de titkon-tartott okkal mondá ezeket Isten; tudni illik, ha Istenhez nem folyamnak. Christus azt mongya, hogy az utolsó napot ő nem tudgya²; úgy értvén, hogy emberi erejéből nem tudgya, sem úgy, hogy kijelentse az embereknek. Sz. Jánosnál azt mondá Úrunk, hogy ő most nem mégyen a innepre Jerusalembé³; de utánna-veti mingyárt az evangelista, hogy felméne, de titkon⁴; holott azt jelenti, hogy a felmenetelnek bizonyos módgyárúl értette Úrunk, mikor azt mondotta, hogy fel nem mégyen; mert nyilván és egyebekkel-eggyütt fel nem ment.

¹ Isai. 38, 1.² Matt. 24, 36.³ Ioan. 7, 8.⁴ vers. 10.

Ezekből és töb hasonló példákból kitéttszik, hogy mikor az igazság nem kételenít az igyenes feleletre, szabad embernek eltitkolni sok dolgát, és nem köteles arra, hogy mindenkor annak értelme-szerént felellyen, a ki mód-nélkül értekezik tőlle. Azért ha valaki agya-furt gyanuságból háza-népét vallattya, vagy ha a bíró oly dolgot kérdez a gonosz-tévőtől, melyrül senki ötet nem vádolta: mivel ezek törvénytelen kérdezések, nem kötelesek amazok, hogy kimongyák minden dolgokat.

3. A constancziai győlekezet nem adott okot a hit-szegésre.

Nagy Kyriében költötték az újítók a Husz János dolgát: maga ha ezt jól megrostállyuk, semmi okot nem ad rágalmazásunkra.

Hogy a dolgot fundamentomán kezgyük: 1378. esztendőben, mikor meghólt vólna a XI. Gergely pápa, nagy szakadás lén a pápa-választásban, mellyen közel negyven esztendeig veszekedének. A veszekedésnek lecsendesítéseért 1414. esztendőben Constantziában győlekezetet hirdetének. Hogy pedig egy munkával a Husz János veszekedése-is eligazodnék, Sigmond császár salvus conductust küldé Husznak és megparancsolá, hogy ő-is Constantziába jőne. Ott sokat beszéllének Huszval, végre nyilván-való hamis tanításit kezében kapák; mert egyéb dolgok-között azt vallotta, hogy az egyházi és világi fejedelem birodalmát és igazságát elveszti, mihent halálos bűnbe esik. E mellett a Viclef articulisit erőssen óltalmazta; maga ezek-közzül vala az-is, hogy minden teremtett-állat Isten⁵. Ezekért és töb rút vélekedésekért nyilván-

Est Articul.
30. Hussi.⁵ Artic. 25. Vide
supr. f 241.

való eretneknek ítélék őtet, és ha meg nem tér, törvény-szerént-
való büntetésre méltónak találák. Akadékot szerez vala a császár
salvus conductussa. Azért öszve-győlvén, azt találák, hogy a csá-
szár, a ki szabad menedéket adott néki, tartozik az ő részérül
mindent cselekedni, valami ő-tőlle lehetséges, hogy szabadgyában
elmennyen Husz. De a conciliom nem adott salvus conductust,
és (mivel az egyházi dolgok és személyek igyében fellyeb-való a
conciliom a császárnál,) az Ecclesia igazságát és hatalmát meg
nem kötheti a császár fogadása. Halhadsza a conciliom szavait:

Tom. 3. Con-
cil. edit. Colon.
an. 1567.
Session. 19.
pag. 860.

*Præsens sancta Synodus, ex quovis Salvo Conductu, per Imperato-
rem, aut alios sæculi Principes, Hæreticis, vel de Hæresi diffama-
tis (putans eosdem sic a suis erroribus revocare,) quocumque vin-
culo se adstrinxerint, concesso, nullum Fidei Catholicæ, vel jurisdic-
tioni Ecclesiasticæ præjudicium generari, vel impedimentum præ-
stari posse, seu debere, declarat: quo minus, dicto Salvo Conductu
non obstante, liceat Judici competenti et Ecclesiastico, de hujusmodi
Personarum erroribus inquirere, et eos punire, si suos errores
revocare pertinaciter recusarint: etiamsi de Salvo Conductu con-
fisi, ad locum venerint Judicii, alias non venturi. Nec sic promit-
tentem, cum alias FECERIT QUOD IN IPSO EST, ex hoc in aliqua re
mansisse obligatum.* Ládd-e a conciliom végezését? Azt mongya,
hogy a ki fogadta, tartozik minden tehetségével azon lenni, hogy
megállya, a mit fogad, és mindent cselekedgyék, valamit csele-
kedhetik, hogy békével járjon, a kinek salvus conductust adott.
Melléje veti, hogy csak úgy légyen ura igéretinek, a ki salvus
conductust adott, hogy ezzel a más igazságát meg ne sértse, és
annak kezét meg ne kösse, a kinek hatalmát meg nem ront-
hattya. Ha a kassai bíró salvus conductust adna valakinek, a kit
a generalis árúltatásban kapna: vallyon a bíró fogadása meg-
kötné-e kezét a generalisnak, hogy azt meg ne fogná? Semmi-
képpen nem kötné. Azon-képpen a hit és egyházi személyek
igazgatásában nagyob hatalma vagon az Ecclesiának, hogy-sem
a császárnak. Azért nem szabhat ezekben törvényt a császár.

Ezt hogy csudának ne ítéllyed, hallyad kérlek a régi szent
jámborok értelmét e dologrúl, kik gyakran írják. I. Hogy a világi
fejedelmek juhok, és tartoznak engedelmességgel a pásztoroknak.
II. Hogy az egyházi dolgokban nincs nekik hatalmok; hanem a
mit az ő lelki pásztori végeznek, a hoz kel magokat tartaniok
engedelmissen. Nazianzenussal egygyütt a töb Atyák így szólnak

a világi birodalomban helyheztesített embereknek: *Vos imperio meo et throno, lex CHRISTI subjecit. Imperium enim ipsi quoque gerimus: adde, etiam præstantius atque perfectius¹. Mundani Principes reguntur, et instruuntur ab Ecclesiasticis². Sacerdos, Duce et Imperatore majorem habet potestatem, Si Dux igitur quispiam, si Consul ipse, si, qui Diademate ornatur, indigne adeat: cobibe, arce, majorem tu illo habes potestatem³. Sacerdotium, Principatus est, ipso etiam Regno venerabilius, et majus, etc. DEUS ipsum Regale Caput, Sacerdotis manibus subjecit; erudiens, quod hic Princeps est illo major⁴. Honor et sublimitas Episcopalis, nullis poterit comparationibus æquari. Si Regum fulgore compares, et Principum diademati; longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares: cum videas Regum colla et Principum, summitti genibus Sacerdotum; et exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum credunt se commumiri. Si regendæ oves Sacerdotibus traduntur, merito Rectoribus suis subditi dicuntur⁵. Si istud est iudicium Episcoporum, quid commune cum eo habet Imperator? Quando a condito ævo auditum est, quod Iudicium Ecclesie, auctoritatem suam ab Imperatore acceperit? Plurimæ ante hæc Synodi fuere, multa Iudicia Ecclesie habita sunt: sed neque Patres, istiusmodi res Principi persuadere conati sunt, nec Princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit. Nunc novum spectaculum ab Arianis editur: Imperator, sub prætextu Episcoporum, sua potestate utitur⁶. Ez-előtt említők sz. Ambrust, ki a császárnak azt írja, hogy semmi hatalma nincs néki egyházi dolgokon⁷: *Quid honorificentius, quam ut Imperator, Ecclesie filius dicatur? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est⁸. In causa Fidei, Episcopus solet de Imperatoribus Christianis iudicare, non Imperator de Episcopis⁹.**

De talám ezek mind püspökök voltak, magok fazeka-mellé szítottak, semmit a császárok ebben helyén nem hadtak? Nem úgy vagyon: magok a hatalmas császárok vallották, hogy ők engedelmességgel tartoznak; az egyházi dolgok és személyek itéletire alkalmatlanok. Constantinus szavai ezek: *DEUS vos Sacerdotes constituit, et potestatem vobis dedit de Nobis quoque iudicandi, et ideo Nos a vobis recte iudicamur: vos autem no potestis ab hominibus iudicari¹⁰*. Valentiniánus oly igen szerette a tisztességet, hogy midőn társot akarnának a birodalomban melléje-vetni, azt felelé: *Penes vos fuit committere mihi habenas Imperii, cum*

¹ Nazianz. Orat. 17. n. 14.
² Cyrill. Ierosoly Catech. 17.

³ Chryso. to. 2. hom. 83. in Matth.

⁴ Tom. 1. homil. 5. in verba Isaiaæ.

⁵ Ambr. li. de Dignitat. Sacerd. ca. 2.

⁶ Athanas. ep. ad Solitar. vitam agentes. circa med.

⁷ Supr. f. 498.

⁸ Ambros. De Tradendis Basilic. cont.

Auxentium. Ambr. ep. 32. ad Valentinianum.

¹⁰ Ruffin. lib. 1. cap. 2. Sozom. lib. 1. cap. 17.

nondum essem Imperator: sed in possessione Imperii cum sim,

¹ Theod. li. 4. *quod restat, non vestrum, sed meum fuerit gerere Reipub. curam*¹.
cap. 5.

Mindazáltal, Mediolanum városának írván, hogy jó püspököt választanak, így szól: *Eum collocare in Pontificali solio, cui*

² Theod. ibid *Nos quoque Imperii moderatores, nostra subdamus sincere capita*².
Mikor sz. Ambrus Theodosius császárt nem akará a templomba eresztetni a vér-ontásért, mit cselekedék a császár? *Sciens, quæ Sacerdotum, quæque Imperatorum essent officia, cum gemitu et*

³ Theod. lib. 5. *lacrymis in Regiam revertitur*³. A templom sanctuariumában, a
ca. 18.

hol a papok szoktak vala imádkozni, béméne Theodosius. Kiküldé onnan ötet sz. Ambrus ilyen szókkal: *Interiora, o Imperator, solis Sacerdotibus patent: proinde exi, et communiter cum reliquis assiste; nam purpura Imperatores, non Sacerdotes facit. Hanc institutionem, libentibus animis admisit Imperator*⁴.

⁴ Theod. ibid. Theodosius Candidianust az efesomi conciliomba küldvén, ezt írta:
Sozom. lib. 7. *Candidianum, ad Sacram vestram Synodum abire jussimus, ea lege, ut cum quæstionibus, quæ circa Fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat. Nefas est enim, qui Sanctorum*
ca. 24.

*Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum Ecclesiasticis negotiis et consultationibus sese immiscere*⁵. Annak-okáért sz. Eulogius

⁵ Synodi a hit igazgató császárt méltán csúfolá ilyen szókkal: *Nunquid*
Ephesinæ, *una cum Imperio etiam Pontificatum est consecutus*⁶? De mit
to. 2. ca. 32.

⁶ Theod. I. 4. c. keresünk erre bizonytságot, holott ebben Calvinus és Beza velünk tartják: *Magistratus, si pius est, non velit se eximere communi Filiorum DEI subjectione; cujus non postrema pars est, Ecclesiæ, ex Verbo DEI judicanti, se subdicere, Quid enim honorificentius*
(*inquit Ambrosius*) *quam ut Ecclesiæ filius dicatur Imperator*⁷?

⁷ Calv. li. 4. Ezekből megtettszik, hogy a hit dolgaiban és az egyházi
c. 11. n. 4. személyek ítélésében a császár salvus conductussa törvényt nem
Similia, I. 4. szabhat a conciliomnak; mert a közönséges okosság mutattya,
ca. 9. n. 10. de Constantino, hogy a fellyeb-való hatalmasságnak kezét meg nem kötheti az

Beza, relatus alatta-való kötelezése. És vallyon, ha valamely falunak földes úra
supr. fol. 315. fogadást tenne az egyházi dolgok igazgatásárúl, a predikátort
II. k. kötelezné-e ígéretivel? Nem azt mondaná-e néki a predikátor,

hogy oly dologrúl tégyen fogadást, mely az ő birtokában vagyon; és hogy a predikátort fogva nem tartya a földes úr fogadása? Csak ezt végezte a constanziai conciliom.

Hogy pedig hit-szegés-nélkül kötötték Huszt nyakon, a megmagyarázott dologból kitettszik: I. Mert noha a császár szabad

menedéket adott Husznak; de nem adott a conciliom. Azért tartozott a császár óltalmazni őtet tehetsége-szerént; de arra köteles nem vólt, hogy a conciliom hatalmát megsértse és a hitrűl és egyházi személyrűl-való ítéletit felbontsa. Bezzeg, ha a conciliom-tűl *salvus conductussa* lett vólna Husznak, senki hozzá nem nyúlhatott vólna: de mivel ettűl nem vólt biztatása, nem tartozott a conciliom őtet szabadgyában bocsátani. II. A Hussiták magok sem ítélték, hogy valami a hittel-kötött fogadás felbontásárűl végezett vólna a constancziai győlekezet; mert csak hamar a Husz halála-után Basileában győlekezet lén 1431. esztendőben; a conciliom *salvus conductust* küldte a Hussitáknak; öten a fő tanítók- és vezérek-közzűl oda menének és békével vissza-jövének. Vallyon, ha valami vékony gyanúságok lett vólna a hit-szegésrűl, oda mentek vólna-e? Nem azt mondták vólna-e, hogy a kinek a téj száját megégeti, a tarhót*-is fűjni kel? Nem régen megölétek Huszt; azt végezték, hogy az eretnekeknek nem kel megtartani, a mit fogadtok: azért farkas-kaszára nem vettyük nyakunkat. Semmit effélét nem mondtak; bátran oda mentek a conciliom-tűl adott *salvus conductusra*; békeségesen jártanak. De tudták a csehek, hogy a conciliom azt végezte, hogy a ki *salvus conductust* ad, *Faciat quod in se est*, minden tehetségével tartozik fogadására. És vették eszékbe, hogy Husznak a conciliom-tűl kellett vólna *salvus conductust* venni, ha egésséggel akart jární. Azért ők a conciliom-tűl adatott *salvus conductusra* bátran el mertek menni Basileába.

Aeneas Sylvius, Hist. Bohem.

4. *Sem Eugenius pápa, sem a gyónás okot nem ad a hit-szegésre.*

A tudatlanok mossák nyelvöket az Eugenius cselekedetivel. De valaki a történt dolgot valóban érti, nem gyalázhattya a romai Ecclesiát. Azt írja azért Bonfinius, hogy látván a pápa és a keresztyén fejedelmek, hogy Európában nagy fészket vert a török, egy confederatiót és erős kötést tének egy-más-között országostűl, a pápa a constanczinápolyi Palæologus János császár, a magyarországi Vladislaus király, a Velenczések, hogy köz akarattal földön, vízen a törökre mennek és Isten segítsége véllek lévén, azon lésznek, hogy vissza-hókköltessék, sőt Európából kitollyák a pogányt. Mikor ezt a kötést megerössítették vólna igaz hitökkal,

Bonfini, Decad. 3. li. 6. an. 1444.

* Tarhó = aludt tej.

nagyon kezdének mindenütt készülni. Szintén e korban Amurattúl egész Asia elpártolt vala, és örömet ezek-ellen által-költözik vala Asiába; de a magyarok készületit értvén, Európát nem hagyhattya vala. Azért az ag róka a rácz despothoz folyamék sok szép szóval, igérettel, adománnyal reá-bérlé, hogy a magyarokat lecsendeszítené. Despot Hunyadi Jánossal közlé dolgát; negyven-ezer forintot ígére néki Karamb bassaért; sok egyéb practikai-között minden úraságít, mellyeket Sigmond császár Despotnak adott vala Magyar-országban, Hunyadinak ígéré, ha a törökkel békeséget szerez. Hunyadi, a hadakozások veszedelmes-vóltát gondolván, le hagyá magát kötni és a királyt reá-bírá, hogy a keresztyén tár-saival-való kötés-ellen megbékéllenék a törökkel. Amurat mingyárt Asiába méne. Mikor a pápának fülébe esett vólna a magyarok dolga, megbúsúla, hogy ily nagy készületeknek füstbe kel menni és ily nagy akalmatosságnak el kel múlni. Azért Julianus Cardinal-által rút pirongatással szemekre hányá a magyaroknak, hogy hitök-és fogadások-ellen így megjártották az egész keresztyénséget:

Bonfin. *ibid.* *Hungaros, nunc violatores socialis Fidei, et Latini, Græcique Fœderis immemores, pacem cum Turca fecisse infideli, ut sanctam Fidelium Fidem violarent? Nonne cum Italis et Græcis, sacrosanctum fœdus percussistis? Si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? quo jure, quamvis transactum sit, servare poteritis? Secundum omnino fœdus vobis rescindendum est, ne primum et Divinum violetis: ne vos omnes, Divini humanique Fœderis violatores perfidos appellent.* Ihon, abba veti Julianus a dolog fundamentomát, hogy az egyszer adott hit-ellen nem vethettek frígyet a törökkel. A hit-szegésre pedig annyira nem szabadíta senkit Julianus, hogy ugyan ottan ezt mondá: *Aequum igitur et justum Jusjurandum, omnium iudicio est sancte servandum;* az igaz esküvést mindenek ítéleti-szerént szentül meg kel tartani. De kérdés vala, ha igaz és istenes esküvés vólt-e, mellyel az elébbi kötés-ellen a confederatusok kárával és veszedelmével kötelezték vala a töröknek magokat a magyarok? Julianus azt vítattya és igazán vítattya, hogy sem istenes, sem igaz esküvés nem vólt a törökkel való frígyben. Ezt magok a magyarok megismérék, és azért mon-dák; *Malle extrema omnia perpeti, quam sancte promissa non præstare. Longe satius esse, pro Christiana Religione mori, servare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere.*

Ezek így lévén, három dolgot kérdek: I. Bár úgy vólna-is

(ki úgy nincsen,) hogy a magyarokat hit-szegésre ingerlette Julianus: következik-e ebből, hogy a romai pápák mind ilyenek? Alcimus hitetlenséget cseleküvék a maga nemzetségének árúltatásában; találkoztak fejedelmek, kik hitök-ellen cselekedtek: azt kel-e tehát mondanunk, hogy mind ilyenek voltak a sidó papok és a fejedelmek? Egy fecske tavaszt nem szerez. II. A mit a pápák cselekesznek, azt kel-e hinni, hogy mind azt szabad cselekedni? A ki megrészegeszik, hamissan esküszik, vagy egyéb vétékbe esik, azt hiszi-e, hogy szabad azt cselekedni? Tudgya hogy nem jól miveli; de gyarlóság, félelem, reménség reá-viszi a gonoszra. Azért ha szinte valamely pápa hitit megszegné-, sőt ha mást azon vétékre ingerlene-is, abból nem következnek, hogy hiti- és vallás-szerént szabad a hitetlenség: hanem csak az következik, hogy a pápa-is vétkezik. III. Azt kérдем, ha hit-szegésnek kel-e tartani, mikor azt elhadgyuk, a mit igaz kötelesség-ellen fogadtunk? A calvinista predikátor arra esküszik, hogy a sz. Írást taníttya. Ha újonnan a törökök barátságaért arra esküdnék, hogy az alkoránt hirdeti; vallyon a ki azt az utolsó fogadást elhagyatná véllé, hitiszegővé tennéje-e? Megesküdtél királyodnak; az-után lépjenek házadba a hajdúk, esküdtessenek magok-közibe a király-ellen: vallyon hitiszegővé tészlek-e, ha elhitem veled, hogy Isten-ellenvaló esküvés volt a hajdúk hitezése? Azért nem vagy köteles, hogy azt megtartsad; sőt jó lelki ismérettel meg sem tarthatod. Hitet adtál feleségednek; az-után, ha bolondúl másnak megesküszöl, fel nem bontod a hitet, ha ezt az utolsó esküvést hátrahagyod. Hasonlóképpen volt a magyarok dolga Julianus cardinalidétt. Eléb megesküdtek a keresztyéneknek, hogy véllék akarnak élni halni, és felültették ezzel a kötelességgel a keresztyén fejedelmeket. Ezt félbe nem hagyhatták társok akarattya-ellen, sőt ezeknek veszedelmével. Azért akkor vétkeztek, mikor a töröknek hitet adtak az elébbi kötelesség-ellen: de mikor az első frígyhez állottak, nem esett abban semmi véték.

Hogy pedig akkor Isten megrontá és a törökkel földhöz vereté a magyarokat, elég okot adtak erre, mikor a keresztyénekkel kötött hit-ellen törökkel czimboráltak. Jóllehet ezen-kívül-is Istennek sok titkai vannak, és gyakran azokat-is hadban veszti, kiknek igaz igyök vagyon, mint az Isten parancsolattyaából indítatott hadakozásban példánk a Benjamin fiai romlása.

1. Mach. 7,
14.

Judic. 20, 21

A Gyónásrúl-való káromkodást ennek-előtte meghamissítók,

Supra, fol.
111. et 348.

megmutatván az újítók vallásából-is, hogy majd nincs nagyobb zabolája a bűnnek, mint a gyónás. Mert soha a gyónásban embert különben meg nem öldozhatták; és ha tudatlanságból valamely pap szóval megöldozza-is, de az öldözésnek ereje nincsen, ha ezek hozzá nem járúlnak: 1. Hogy a bűnös ember megszánnya bányra bűnét. 2. Eltekéllye magában, hogy a bűnt és a bűnre vívő okokat és occasiókat eltávoztattya. 3. Ha valami kötelessége, adóssága, hamissan elvett marhája vagyon, valóban és tekéletes szándékkal elintézte, hogy eleget tézsen kötelességének és adósának. 4. Igazán, tisztán, nagy alázatosan előszámlállyá vétkeiket, a menyire említheti. Ezek-nélkül heába-való a gyónás. Mind ezek-után még valami sanyaruságot és penitentiát-is kel szenvedni.

5. Hit-szegésre szabadítanak az új vallások.

Úgy vagyon dolgok az újítóknak, mint a ki mást orvosol és maga beteg. Mert erőssen kötődnek velünk a fogadásokban-való tekkéletlenségéről; maga mint a páva leüti sátorát, ha megláttya lábát; úgy ők-is csinnyabban beszélleének, ha a magok szennyét látnák. Hogy azért nyakokba fordítsuk az ellenünk támasztott káromlást, elsőben tudományt tézsek, hogy én-töllem tisztesség mindennek, valaki híven és tekéletesen viseli életét. És midőn feljegyzem, mely nagy útat irtott a Luther és Calvinus tanítása a hit-szegésre, nem akarom ezzel egy lévben sózni azokat, kik megcsalatkozván, az újságok-után indúltanak, hanem csak a tudománynak tulajdon erejét és mi-vóltát akarom ismértetni.

ELŐSZÖR azért sz. Ágoston azt fundamentomúl veti, hogy embernek hűv nem lehet, a ki Istennek nem hűv: *Non potest veraciter amicus esse Hominis, qui non fuerit primitus ipsius Veritatis*¹. Ugyan-ezent írja Cicero: *Fide erga Deos sublata, statim fides erga homines sua sponte concidit*². Annak-okáért mikor a Nagy Constantinus császár attya, Constantius, megakarna ismérni, kikhez bízhatnék: megparancsolá, hogy valaki a keresztyén hittúl búlcút nem vészen és velle egyetemben pogány törvényt nem követ, kitakarodgyék udvarából. Sokan úrok kedveért hitöket megtagadák; de a kik emberek valának, inkább akarának udvar nélkül lenni, hogy-sem hitöket elárúlni. Mit mivele Constantius? Azokat megtartá, kik udvarából kibontakoztak vala; a hízelkedöket

¹ August. ep.
^{25.}
² Cic. 1. de
Natura Deor.

pedig elűzé: *Ratus eos nunquam fore erga Imperatorem sinceros, qui tam promte DEI proditores essent facti*¹. A gothusok királyának, Theodoricus Arianusnak, egy igen kedves embere, igaz-hitű, sőt diaconus vala, ki a királynak akarván kedveskedni, megtagadá a Szent Háromságot. Theodoricus mingyárt fejét véteté, ezen szókat mondván: *Si DEO Fidem non servasti, quomodo mihi, qui homo sum, conscientiam sinceram præstabis*²? Ha Istennek igaz nem vóltál, mint lehetsz nékem hívem, a ki ember vagyok? Mikor a persiai király Hormisdát kisztetné, hogy hitit elhadná, így felele néki a sz. jámbor: *Nec justum est, o Rex, nec utile tibi, quod imperas: nam, qui didicerit DEUM contemnere, ac negare multo facilius contemturus est Regem*³; Nem jót kívánsz magadnak, király; mert a ki Istent megveti, könnyebben elárúlja királyát. És ha megtekintjük a régi historiákat, nyilván eszünkbe vehettyük, mely igazán mondotta sz. Pál, hogy a hittül-szakadott tanítóknak hivséget nem kel keresni⁴. Mert hogy az Arius hamis esküvésérül ne szóllyunk, a Priscillianisták tudománya vala amaz⁵: *Jura, perjura; secretum prodere noli*⁶. Sevérus megesküvék, hogy ha Antiochiában patriarcha léssen, a chalcedoni győlekezetet böcsülleni fogja; de a mely nap felszentelteté, azon nap megátkozá azt a sz. conciliomot⁷.

MÁSODSZOR: Nékem úgy tetszik, hogy világ kezdetitül-fogva nem vólt és nem lehet oly győlekezet, melyben a hit-szegésre nagyobb nyílások és szabadosb menedékek lehessenek, mint a mostani újságokban:

I. Mert az új tudományok első kalaúzi és felállató vezéri magok cselekedetivel és látható példájokkal hit-szegésre tanították az embereket. Luther a barátok-közzé eskütt vala; mikor pappá szentelteté, újonnan felfogadá Istennek, hogy házasság-nélkül tisztán él. Mi lén vége? Elrúgá csuklyáját, egy apáczával a fátyolt elvetteté, hit-szegéssel kezdék rakni fundamentomát az új Babylonnak. Ha azért az elől-járók példája tanuság a követők-nél; és a mint ez-előtt sz. Ágostontül hallók, a pogány istenek lator példái hathatósak vóltak a gonoszra, hogy-sem tanítási a jóra: vallyon nem szabados-e ott a hit-szegés, a hol a tudománynak első profétája egy-nehányszor-való hit-szegés-nélkül el sem kezdhetette tanítását?

II. Sok dolgokat tanítanak az új vallások, mellyekkel árkot ásnak a hittel-kötött fogadásoknak és azok erejét helyén nem

¹ Sozom. li. 1. c. 6. Euseb. li. 1 de Vita Constant, c. 11.

² Niceph. li. 6. ca. 35. Theod. Lector, lib. 2. Collect.

³ Sigon. Cedren.

⁴ Theodoret. lib. 5. c. 39.

⁵ 2. Tim. 3, 4.

⁶ Sup. f. 422. I. k. 650. II. k. init.

⁷ Aug. Hæresi 70

⁸ Niceph. 1. 16. ca. 29.

Supra, f. 108. et 314, 315.

hadgyák: Először, mikor furdalná Luthert a lelki-isméret, és az ő kötelességének emlekezetivel gyakran háborgattatnék, azt akará magával elhíttetni, el-is hiteté híveivel: hogy az Isten törvényére nincs semmi kötelessége a keresztyén embernek. Azért a tíz parancsolat-is megszűnt, elrontatott: hanem csak az kívántatik, hogy Christusban hidgyünk. Erről-való szavait Luthernek és a több újítóknak ez-előtt feljegyzettük. Ha minden törvénynek kötelezése megszűnik a hívő emberben, nem illeti tehát a nagy-hitű Lutheristákat a második parancsolat. Annak-okáért, mikor Calvinus menteni akarja a barátok és apácák bagzását, azt veti erős páisúl, hogy a hív ember szabad az Isten törvényétől, nem hogy efféle baráti kötelességből fel nem szabadúlna: *Si tantam efficaciam habet Crux Christi, ut a Legis Divince maledictione nos absolvat, quanto magis ab extraneis vinculis nos eruit?* Másodszor azt tanítták, hogy semmit az Isten törvényében meg nem tarthat ember. És másutt magok írásiból elő-hozók. Mely mondás nem hogy a hittel-kötött fogadások megállására biztatna: de az okos embernek csak igyekezni sem hagy, hogy kötelességének úra legyen. Harmadszor azt beszéllik, hogy a hívő embernek Isten bűnné nem tulajdonítja fogyatkozásit; hanem azokat elfedezi, látni nem akarja. Azért semmi egyéb bűn nincsen, hanem csak az, ha ember nem hiszen. Ezekről a Luther és Calvinus szavait ennek-előtte feljegyzettük. Mellyek ha igazak, egy babot nem ér a hittel erőssített kötelesség; mert ha azt felbontják a Lutheristák vagy Calvinisták, semmit nem vétkeznek. Negyedszer azt is erőssen vitatták, hogy egyedül a hit szükséges, elégséges az üdvösségre; és erőssen kárhoztatták, valaki azt mondaná, hogy jó-cselekedet-nélkül nem üdvözül ember. Ha az üdvösségre elég a keresztyén hit, és nem szükséges e mellé semmi jó cselekedet: tehát a Lutheristák meny-országába mehet ember, ha minden-nap hamissan eskszik-is. Bizony ezek és több hasonló fundamentumok csak nem kézen-fogva visznek a hit-szegésre és minden-féle gonoszságra.

Ha gyűlölséges nem vólna, mí üdönkben történt példákkal megmutathatnám, mely nagy menedéket adtak a hit-szegésre az új tudományok, és mely gyenge ereje vagyon nállok a hites kötelezésnek. De nem szükség a minden-napi dolgot laistromba írnyia.

HARMADIK RÉSZE.

A papok nőtelenségéről.

Az augustai Confessio azt hirdeti, hogy a Catholicusok tiltják, és mint kárhoztató vétket halállal büntetik a házasságot. Calvinus^{585. num. 14. 15.} azt írja, hogy a pápák a házasságot *Immunditiem et pollutionem carnis, in suis Cannonibus vocant*¹; tisztátalan fertelmességnek nevezik. A papok házasságáról pedig azt írja, hogy ezt a régi sz. Atyák minnyájan javallották: *Si Apostolos nil morantur (ut solent eos interdum strenue contemnere,) quid amabo facient OMNIBUS vetustis Patribus; quos, certum est, non modo Conjugium in Episcoporum Ordine tolerasse, sed etiam approbasse*²? Ezek nyilván-való szemtelenségek. És maga hazuttollya, a mit monda; mert azt írja, hogy Syricius és Jeronimus a papok nőtelenségét erőssen állatták: az-az, nem *OMNES Patres*, minden régi Atyák adtak szabadságot a püspökök házassulására³.

¹ Calv. li. 4. c. 12. n. 24.

² num. 26.

³ Calv li. 4. c. 12. num. 28. et 24.

1. A házasságot böcsüllli a romai Ecclesia.

Kárhoztattya és eretnek számba írja a romai Ecclesia Tacianust, Saturninust, Marciont, Montanust, az Apostolicusokat és egyebeket, valakik a házasságot kárhoztatták és tiltották, mint ez-előtt feljegyzők⁴; sőt sz. Pál ördögi tudománynak nevezi a házasság-tiltást⁵. Mí azért a házasságot sacramentomnak, Istentől rendelt szentségnek hiszszük sz. Pállal⁶, mely-által Istentől kivált-képpen-való malaszt és segítség adatik a házasság terhének szentül viselésére. E mellett azt hiszszük és vallyuk, a mit sz. Pál tanít, hogy a ki megházasodik, nem vétkezik; a ki leányát férjnek adgya, jól cselekeszi⁷. Azért senkit a romai Ecclesia nem kötelez arra, hogy meg ne házasodgyék és fogadással kötelezze magát a házasságnélkül-való életre: hanem ezt kinek-kinek maga szabad akarattyára hadta. Noha e mellett azt-is bizonyoson taníttya, hogy a ki magát szabad jó kedvéből, hittel és fogadással arra kötelezi, hogy házasságnélkül él, tartozik fogadását bétellyesíteni. Ezzel pedig nem a házasság tilalmaztatik, hanem a hit-szegés. A ki tiltja az atyafiak-között-való házasságot, vagy a házas embertől a más feleség vételt, nem a házasságot tiltja: úgy mi sem a házasságot tilalmazzuk, hanem az esküvés-szegést. Azért miképpen Calvinus a hús-ételt

⁴ Supr. f. 418, 419.

⁵ 1. Tim. 4, 3.

⁶ Eph. 5, 32.

Concil. Trid.

Sess. 24. ca.

10.

⁷ 1. Cor. 7, 28.

et 38.

Vide supr. f.

418.

Supr. f. 43.
H. k. fine.

és bor-italt nem tiltya, mikor azt taníttya, hogy a ki fogadást tészzen, hogy húst nem észik vagy bort nem iszik, köteles annak megtartására: úgy mí sem tilalmazzuk a házasságot, hanem a hit-szegést, midőn a fogadás-után nem javallyuk a nőszést.

ELLEN-VETÉS. Siricius pápa a házasságot tisztátalan életnek nevezi és azt mongya, hogy Isten kedvében nem lehet, a ki meg-házasodik; *Distinct. 82. Canon. 2. et 3.* Ennek-felette szabadság adatik a papoknak, hogy egy-nehány latrot tartsanak, csak meg ne házasodgyanak.

FELELET. Siricius nem mongya, hogy Isten kedvében nem lehet a nő ember; hanem az egyházi személyekről szól, kik egyszer hitőkkel fogadást tettek a nőtelenségre. Ezekről igazán mongya, hogy ha bagzani indúlnak, Isten átkában és fertelmességben élnek, akár-mint palástollyák fajtalanságokat házasság ál-orczájával. Az sem igaz, hogy a romai Ecclesia szabadságot ad a papoknak minden fajtalanságra, csak meg ne házasodgyanak; mert annyira útállya a fajtalan-életű papot, hogy törvényében tiltotta mise-mondásának

¹ Cap. Nullus.
Cap. Præter.
de Cohabit.
Cleric. et mu-
lier.

halgatását¹, és utolsó szükség-kivül sacramentomot sem akarja, hogy vegyünk a nyilván-fajtalantúl². A magyar-országi törvényben-is erős fenytéke vagyon a fajtalan papoknak; *Decreto Colomanni,*

² Cap. Vestra.
et Cap. Ultim.
ibi. Usu sublatas has Leges censet Soar.
Disp. 18. scet.
1. de Sacrament. in genere: et alii.

Lib. 1. c. 67. Lib. 2. c. 4, 9, 10. Hogy pedig némely tudós emberek elszenvedhetőnek mongyák a papok titkon-való bujaságát, hogy-sem a házasság színe-alatt nyilván-való latorkodását: ezzel szabadossá nem tészik a fajtalanságot; mert más dolog, eggyik bünt másikkal egybe-vetni, hogy megtelessék, mellyik nagyobb vagy kisebb bűn; más ismét valamely bünt dicsérni és arra szabadságot adni. Sz. Ágoston azt mongya, hogy jobb innep-nap fonnin, hogy-

³ Aug. to. 9.
de Decem
Chordis, ca. 3.

sem fajtalanul tánczolni³. Másutt azt írja, hogy inkább kel a házasság-törést választani, hogy-sem a gyilkosságot: *Si tantum dominatur iniquitas, ut non innocentia, sed peccatum eligatur; salius est, incertum de futuro adulterium, quam certum de præsentis homicidium*⁴.

⁴ Aug. 1. de
Civit. c. 25.

Szent Ambrús azt írja, hogy túrhetőbb, ha a házas ember titkon fajtalankodik, hogy-sem ha nyilván mással megesküszik: *Aliam Uxorem quærerere, cum habeas tuam, crimen Adulterii est; hoc gravius, quod putas peccato tuo autoritatem Lege quærendam. Tolerabilior enim est, si lateat culpa, quam si culpæ usurpetur*

⁵ Ambr. li. 1.
de Abraham,
ca. 7.

*autoritas*⁵. Ezen formán mondhattuk, hogy akár nyilván, akár titkon vétkezzék a pap, kárhozatot érdemel és sacrilegussá lészen. De még-is a két gonosz-között gonoszszab, ha ugyan megesküszik

lator társával és házasság színe-alatt vétkezik; mert az elébbi kötelessége-miatt igaz házasságra nem adhatya magát és fajtalan életre köteleztetik.

2. Az új tanítók gyalázzák a házasságot.

I. Nem akarják a házasságot sacramentomnak vallani, noha a szent Írás nyilván annak nevezi. Csudálkozásra méltó, hogy az újítók a keresztséget és úr-vacsorát sacramentomnak hiszik, noha sohúlt a szent Írás ezeket sacramentomnak nem nevezi! mindazáltal elhítetik az emberekkel, hogy ők semmit szent Írás-kivűl nem tanítanak.

Vide supra, fol. 439, 514.

Vide supra, fol. 16. II. k.

II. Luthertűl azt hallók, hogy a ki férjhez mégyen, vétkezik a házasság cselekedetiben. Nem-is mondhat egyebet, ha helyén marad az újítók tanítása, hogy ember minden cselekedetiben vétkezik.

Supr. fol. 439.

Supr. fol. 324, 325, 605.

III. A poligamiára, feleségek sokaságára nagy útat nyitnak az újítók, úgy hogy némellyek közzűllök egész könyvben csak azt állatták, hogy török módra annyi feleséget tarthat ember, menyit akar. Ezt az új tanítók fundamentomiból és Ochinus tanításából eléb megmutatók¹. Maga Christus a házasságrűl szolván, csak kétőt említ, hogy egyek lesznek, tudni illik, a férfiú és aszszony: *Erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro*². Szent Pál-is ezent jelenti, *1. Corinth. 7, 2.* egy feleségre határozván a házasság állapotját.

¹ Supr. fol. 439, 16. II. k.

² Matt. 19, 5.

IV. Hogy a házasságot bátrabban felbonthatnák a Calvinisták, a szent Írást megvesztegeték egy szónak hozzá-adásával, mint ez-előtt feljegyzők³. A debreczeni predikátorok-is sidó módra, *Libellus Repudii*-t engedik, hogy adgyon feleségének, a ki velle nem akar lakni⁴. Luthertűl-is azt hallók, hogy a mely aszszonynak úra meg-erőtlenűl, más-hoz kösse magát⁵. Az-is Luther szava, hogy a mely ember felesége derczés*, a helyébe szolgáló-leányához nyűllyon⁶. Luther tanította, hogy ha valamellyik a házas személyek-közzűl megharagszik és nem akar megbékélleni; ha házas-társát lopásra vagy egyéb bűnre izgattya, ha valahová meszsze mégyen tölle, szabad felbontani a házasságot és más-hoz kötelődzeni: *Si alter Conjugum, ex iracundia separatus, in gratiam redire nolit: alter continere non valens, poterit cum alio contrahere. Nam cum illi*

³ Supr. fo. 490.

⁴ Supr. fo. 439.

⁵ Supr. fo. 439.

⁶ Supr. fo. 426.

Luth. tom. 5.
Lat. Vitt. per
Luft, an. 1554.
in 1. Cor. 7.
fol. 111.

* Durczás.

præceptum non sit ut caste vivat, et expers corporis esse non possit: non compellit eum DEUS ad id, quod suas vires superat. Faciendum ergo perinde est, ac si ille diem suum obiisset. Ismét: Si Maritus Uxorem ad furtum, vel quodcumque aliud flagitium instruat, eadem cum hac divortii ratio est; jus est alteri contrahendi Matrimonium. Quod si et secundum Conjugium male cedat, et alter alterum Conjugem impie vivere cogat, vel fugiat: libertas datur, ut, quoties res postulat, alteri jungatur, etiamsi DECEM, vel plures transfugas Uxores habeat. Quid si alter Conjugum absit, reditum, vel obitum ejus expectabitne Conjux, ut hactenus usus tenuit? Respondeo: Si præstolari voluerit, in ejus benevolentia constitutum sit: opus tamen non est ut expectet, sed statum suum permutare potest.

Bezzeg Christus nem így szóll; hanem azt mongya, hogy ember azt el ne válaszsza, a mit Isten egybe-adott: *Quod DEUS conjunxit, homo non separet*¹. És hogy valaki elbocsáttya feleségét és mást véssen, parázna: *Omnis qui dimittit Uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur; et qui dimissam a Viro ducit, mœchatur*². *Quicumque dimiserit Uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit: Et, si Uxor dimiserit Virum suum, et alii nupserit, mœchatur*³. Szent Pál-is azt írja, hogy valamíg a férfiu él, mind addig parázna az aszszony, ha mással lakik⁴. És noha bizonyos nagy okokból ideig a házások külön lakhatnak; de az örökös elválásra egy oknál többet nem enged Christus, tudni illik a házasság-törésnél: *Omnis qui dimiserit Uxorem suam, excepta Fornicationis causa, facit eam mœchari: et qui dimissam duxerit, adulterat*. Azért sz. Pál magyarázván a Christus szavát, a házasság-törésért elvált aszszonynak azt parancsollya, hogy vagy megbékélyék férjével, vagy házasságnélkül éllyen⁵. Nincs azért az új testamentomban amaz egy casusnál töb, melyben a házasság úgy felbomlik, hogy szabad mással házasodni: tudni illik, a mellyet sz. Pál monda, mikor egyyk a házások-közzül nem keresztyén és a keresztyénnel nem akar lakni⁶. Gyalázattal illetik tehát a házasságot és paráznaságokkal e világot bétöltik, a kik felszabadítyák a házasság személyeket. Ebben országunk törvényét-is felbontyák, melyben az vagyon, hogy a mely aszszony elválk férjétől házasság-törésért, férjhez ne mehessen; *Lib. 2. Decret. S. Ladislai, cap. 20.*

V. Noha Isten tiltya, hogy ember bátyya feleségét el ne

⁷ Lev. 18, 16. vegye⁷, és keresztelő János feddi ezt Herodesben⁸; azon-képpen

⁸ Mar. 6, 18. az Isten világos szókkal tiltya, hogy ember el ne vegye attyának,

annyának hűgát, öcsét vagy nényét¹: de Luther ezek-ellen így tanít: *Fas est, ut uxorem fratris mei defuncti ducam. Consobrinos jungi inter se; Patris, vel Matris sorori copulari; neptem ex fratre, vel sorore; uxoris sororem, ac ejusdem consobrinos et neptes inire, nihil prohibet*².

¹ Lev. 18, 12, 13.

² Luth. ex to. 5. Sermon. de Matrim. f. 120.

3. A házasságra sem Isten, sem a természet nem kötelez mindent.

Nem csak Luther³, de az augustai confessionisták Concordiája-is azt tanította, hogy a házasságra minden ember köteles természet törvényével⁴; sőt azt vitatta Luther, hogy úgy nem lehet a férfit és aszszony egy-más-nélkül, mint étel-, ital-, álm-nélkül. És a mint eléb hallók, *Panis quotidianuson* feleséget magyaráznak az újítók⁵.

³ Luth. supra, fol. 426. fine.

⁴ Concordia, supra, fol. 576. fine. 592. n. 8.

⁵ Supr. fo. 509. initio.

A romai Ecclesia azt tanította, hogy a házasságra nem kötelez Isten mindeneket, hanem a házasság-nélkül-való állapot kedves Isten-előtt. Ezt bizonyítottuk, I. Mert sz. Pál ezt nyilván tanította, midőn tanácsolgya a házasság-nélkül-való lételt, és jobbnak mongya, ha ki így marad: *Bonum est homini, Mulierem non tangere*⁶. *Dico autem Non-nuptis, et Viduis, bonum est illis si sic permanent, sicut et ego*⁷. *Qui matrimonio jungit Virginem suam, bene facit; qui non jungit, melius facit*⁸. *Beatior erit, si sic permanserit, secundum meum consilium*⁹. *Consilium do: Solutus es ab Uxore? noli quærere Uxorem*¹⁰. Ha Isten és a természet törvénye kötelez mindeneket házasságra, nem jó tanácsot ad szent Pál és nem jól mongya, hogy jó ellenni a házasság-nélkül. II. Ha törvény adatott a házasságról mindeneknek: tehát vétkeztek keresztelő sz. János, Ágoston, Ambrús és a töb szent jámborok, kik gazdaszszony-nélkül éltek. Vétkeztek azok az Isten szentei, kikről írja szent János, hogy szűzek voltak és mindenütt a bárányt követték¹¹. Vétkeztek az apostolok, kik mindeneket elhadtak¹²; az-az (a mint Christus magyarázza,) feleségeket-is. III. A lutherista Concordia azt mongya, hogy az evangeliom nem kényszeríti házasságra azokat, kik magokat meg akarják tartóztatni¹³. Másutt azt mongya, hogy a házasság-nélkül-való élet szabad¹⁴, és azt szentül viselték szent Bernard, sz. Ferencz és egyebek. Beza azt írja Calvinusról, hogy minek-utánna nyolcz esztendeig élt volna házasságban, az-után tizen-hat esztendőt töltött özvegységben¹⁵. Jacobus Sturmusról pedig azt mongya, hogy soha meg nem házasodott. Tehát példajokkal ezek-is erőssítették, hogy a házasságra ember nem köteles.

⁶ 1. Cor. 7, 1.

⁷ vers. 8.

⁸ vers. 38.

⁹ vers. 40.

¹⁰ vers. 25, 27.

¹¹ Apoc. 14, 4.

¹² Matt. 19, 27. 29.

¹³ Verba habes supr. f. 606. nu. 8.

¹⁴ Supr. f. 260.

¹⁵ Beza, in Iconib.

A mit pedig Luther monda, hogy az emberi természet nőszés-nélkül nem lehet, ellenkezik sz. Pállal. Mert nem tanácsolta volna szent Pál a házasságtalanságot, ha ezt lehetetlennek vélte volna. Sőt ha a férfit és aszszony egy-más-nélkül nem lehetnek: mikor házasságtalanságra tanácsolta szent Pál a leányokat és özvegyeket, nyilvánvaló okot adott a tisztátalanságra. Továb sokan férjhez mennének, de hozzájuk illendő férjök nem találkozik. Némelyeknek házastársok oly nyavalyában fekszik, hogy hozzá nem nyúlhatnak: de ezeknek nem engedik azt mondani, hogy lehetetlen a tartóztatás, hanem tisztaságot kívánnak tőlök az újítók. Hallyad Calvinust: *Elephantiasim volunt justam causam repudii; quia morbi contagio, ad maritum, et liberos pervenit: Ego vero, sicut pio viro consulo, ut Elephantiacam uxorem non attingat; ita ejus repudiandæ licentiam non permitto. Si quis objiciat; Opus habere remedio qui cælebs vivere nequeat, ne uratur: Dico, remedium non esse, quod extra DEI Verbum quæritur. Addo etiam, nunquam illis defore Continentiæ donum, si Domino se regendos tradant.* Az egész genevai predikátorságot kérdé a neocomensis ecclesia: Medgyen*, a kinek felesége bél-poklos és vastagon gerjede? Azt felelék Genevából, hogy тұrjön. A testi gyuladások-ellen pedig ilyen orvos-ságot adnak: *Cum fidelis sit Dominus, qui non patitur suos tentari supra vires, dabit donum Continentiæ ei, quem ad continentiam vocat. Confugiat igitur ad Dominum potius, quam ad novum Matrimonium: sobrietati studeat: occasiones omnes devitet; et certum adversus ustiones remedium proculdubio obtinebit.* Szent Ágoston azokat, a kik Istennek ígérték tisztaságokat, azzal vastagíttya, hogy úgy visellyék jó akarattyokból magokat, mint a kiknek házasa beteg vagy távúl vagon: *Hos igitur alloquor, ut, quod facere deberent, si haberent Conjuges diuturno languore marcescentes; vel loco sibi inaccessibili, absentes; vel animositate illicita continentes, hoc faciant.*

Calv. Matt.
19, 9. Idem,
dicit de Apo-
plectica, Pa-
ralytica.

Ap. Bezam,
epi. 10. Theo-
logica, ad 1.
quæst.

Aug. to. 6. li.
2. de Adul-
terin. Conjug.
c. 19, 20.

¹ Gen. 1, 8. a bujaság-távoztatásaért².

² 1. Cor. 7, 2.

FELELET. Azokkal az igékkel, *Crescite, et multiplicamini*¹. Sz. Pál-is azt hadgya, hogy mindennek felesége légyen a bujaság-távoztatásaért².

* Mit tegyen.

embereknek mondá, kik immár házasok valának, úgy-mint Ádám-nak és Évának, Noënak és az ő fiainak¹. II. Mert ezen szókat mondá Isten az okatlan állatoknak, *Genes. 1, 22.* mellyek okossággal nem élvén, törvény-alá sem vettetnek. III. Mert ha ez parancsolat vólna, veszni kellene a magtalan házasoknak, kik ezt meg nem tarthatták. IV. Mert ha ez törvény vólna, sz. Pál nem adna tanácsot Isten törvénye-ellen, a mint hallók, hogy a házasságtalanságot tanácsollja.

¹ Gen. 7, 7.
Cap. 8, 18.
Constat fuisse conjugatos.

Szent Pál szava, hogy mindennek felesége légyen a bujaság távoztatásaért; de melléje veti, hogy ezt nem parancsolja: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*², sőt tanácsollja, hogy a ki feleség-nélkül vagyon, a nélkül maradgyon³. Noha e mellett azt taníttya, hogy a ki megházasodhatik, inkább megházasodgyék, hogy-sem feslettül élyen. De annak, a ki meg nem házasodhatik, úgy-mint a kinek társa fogva vagyon, vagy iszonyú betegségben fekszik, vagy megerőtlenült, vagy a ki maga kötelességéből meg nem házasodhatik, ennek a bujaság-ellen más orvossággal kel élni.

² 1. Cor. 7, 6.

³ v. 27.

4. Szabad embernek fogadással kötelezni magát a házasságtalan tiszta életre.

Az újtók sem tagadgyák, hogy a keresztyén ember fogadásokat tehet Istennek; és a mit fogad, annak bétellyesítésére köteleztetik. Ezt hallók eléb a lutherista Concordiátul⁴, és bévebben Calvinustul⁵. A sz. Írás-is ezent taníttya, I. Mert sok helyen ínt, hogy fogadásokat tegyünk Istenünknek és azokat megtellyesítsük; *Deuter. 23, 21. Num. 6, 2. Psal. 75, 12. Psal. 49, 14. Nahum 1, 15. Eccles. 5, 3. Prov. 20, 25.* II. Mert megjövendöltette, hogy az új testamentomban a hívek fogadásokat fogadnak és megtellyesítik⁶. III. Sok példánk vagyon a szent Írásban, hogy az Isten szolgálai oly dolgokrul tettek fogadást Istennek, mellyekre parancsolattal kötelesek nem vóltak. A természet törvényében Jákob votummal igéré Istennek, hogy dézmát ad néki; *Genes. 28, 20, 22.* A Moyses törvényében fogadást tének Istennek a sidók, *Numer. 21, 2.* Az új testamentomban sz. Pállal egyetemben sokan fogadásokat fogadtak Istennek⁷, *Actor. 18, 18. Cap. 21, 23.* Hogy pedig ezt Isten tisztességére cselekedte, eléggé kimutatta, *1. Cor. 10, 31. Coloss. 3, 17.* Ananiásrul és Safirárul-is azt írják a szent

⁴ Supr. f. 613.
nu. 7.

⁵ Supr. f. 41,
42. II. k. fin.

⁶ Isai. 19, 2.

⁷ Vide supra,
fol. 454. II. k.

- doktorok, hogy azért vétkezett, elő nem adván mindenestül a föld árrát¹; mert, *Fraudavit*, hamissan és nem csak hazugúl cselekedett; mivel votummal Istennek ígérte vólt éppen a föld árrát. Azokat-is, a kik fogadások-után férjhez mentek, azért kárhoztattya
- ² 1. Tim. 5, 12. sz. Pál, hogy *Primam fidem irritam fecerunt*², fogadásokat semmivé tették. IV. Hogy Isten-előtt kedves az ilyen votum, azzal ismértette; mert ha megbűntette a fogadás-szegőket; de a fogadástévőket meghalgatta. Mihent a sidók azt fogadák Istennek, hogy
- ³ Num. 21, 2, 3. elrontyák a Chananæusok várasit³, mingyárt meghalgatá Isten őket. Mihent Anna votumot tén, hogy ha fia lészen, Istennek
- ⁴ 1. Reg. 1, 11. adgya, ottan meghalgatá Isten őtet⁴.

A romai Ecclesia azt taníttya, hogy a több fogadások-között ember arra-is kötelezheti magát, hogy házasság-nélkül tisztán él. Bizonyíttyuk ezt,

I. A mi Isten-előtt kedves, szabad arra kötelezni embernek magát fogadással; mert ha effélét nem fogadhatnánk, miről tenénk Istennek fogadásokat? De bizonyos, hogy a házasság-nélkül való tiszta élet Istennél kedves: 1. Mert szent Pál nyilván írja, *1. Corinth. 7, 1. Bonum est homini Mulierem non tangere*, hogy jó embernek nem illetni aszszonyt. *Vers. 8: Dico Non-nuptis et Viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego*; a szűzeknek és özvegyeknek jó, ha így maradnak. *Vers. 25, 27: Consilium do: Solutus es ab Uxore? noli quærerere uxorem*; én tanácsomból, úgy-mond, a ki feleségétül megmenekedett, nem keres feleséget, *Vers. 37, 38: Qui judicat servare Virginem suam, bene facit: qui matrimonio jungit Virginem suam, bene facit: qui non jungit, melius facit*; a ki férjnek adgya leányát, jól cselekeszi; a ki nem adgya, jobban cselekeszi. *Vers. 40: Beatior erit, si sic manserit*; a ki férjhez nem mégyen, bóldogab lészen. 2. Christus azt

⁵ Matt. 19, 29. mongya, hogy a ki ő-érette elhadgya feleségét, örök életet bír⁵. 3. Sz. János írja, hogy a kik megtartották szűzességüket, kivált-

⁶ Apoc. 14, 14. képpen-való nagy dücsösségben lésznek meny-országban⁶. 4. Christus, *Matt. 19, 11.* nem hogy kárhoztatná azokat, kik magokat Isten országáért magtalanokká tették és oly tisztán élnek, mint-ha heréltek vólnának, és, *Se ipsos, non corpore, sed in ipsa radice*

⁷ August. de S. *concupiscentiæ castraverunt*⁷, nem testi mettszéssel, hanem tisztaság szerelmével magokat meghehélték: hanem azt tanácsollya, *Qui potest capere, capiat*, hogy a ki ezt követheti, kövesse. Mind ezek azt mutattya, hogy a feleség-nélkül-létel, a szűzesség, a

lelki heréltség kedves Istennél. 5. Ezennel meghallyuk, hogy a házasságban is mind az imádságkor, mind a törvény vételében, mind a szent kenyér ételben tisztaságot kívánt Isten. Tehát kedves előtte az ilyen élet.

II. A szent Írás példái erre visznek. Mert szent Ágoston azt írja, hogy Bóldog Aszszony fogadással ajánlotta Istennek szűzségét, és ez-okon kérdi az angyaltól, mint leszen az, a mit mond; mert férfiat nem ismér¹? *Quod profecto non deceret, nisi DEO Vir-*
*ginem se antea vovisset*². A több doctorok ezent írják. Azokon, a kik magokat megmettszették meny-országért³, nem egyebeket magyaráz sz. Ágoston, hanem a kik fogadást tettek a szűzség-
 ről: *Veritas dicit, eos qui pio proposito ab Uxore ducenda se continuerint, castrare se ipsos propter Regnum caelorum. Et contra, humana vanitas, impia temeritate contendit, eos qui hoc faciunt, praesentem tantummodo necessitatem molestiarum Conjugalium devitare; in Regno caelorum, amplius quidquam ceteris non habere.* Sz. Pál-is kárhóztattya azokat az aszszonyokat, kik első hitöket megmásolván, nőszni akarnak⁴. Itt-is szent Ágoston a fogadások megszegéséről mongya, hogy sz. Pál emlékezik: *Primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo quod primo voverunt, non steterunt.* Ugyan-ezen magyarázatot követték a több régi Atyák, mint eléb feljegyzők⁵.

¹ Luc. 1. 34.

² Aug. to. 6. li.

De sancta Virginit. c. 4.

³ Matt. 19, 12.

⁴ Aug. ibid. ca. 23.

⁵ 1. Tim. 5, 11.

Aug. ibid. c. 33.

⁶ Supra, fol. 583, 584.

⁷ Supra, fol. 228. nu. 12.

⁸ Supra, fol. 577. et seqq.

⁹ Ita Concordia, et Luth. supra, fol. 606. nu. 8.

¹⁰ Matt. 19, 11.

¹¹ 1. Cor. 7, 7.

¹² Sap. 8, 21.

III. A Primitiva Ecclesia szokása ezent bizonyította. Calvinustól hallók, hogy régi szokásból, a kik magokat tellyesen Istennek szentelték, házasságtalan életre kötelezték magokat⁶. Ezt szent Ágostonnak, Basiliusnak, Cyprianusnak tulajdon szavaival ennek előtte megbizonyítók⁷.

IV. Az igaz okosság erre mutat. Mert ha szabad nem volna fogadást tenni a házasság-nélkül-való tiszta életről, e három oknak egyikért nem volna szabad: 1. Hogy ez állapot nem kedves Istennél; mert a természet törvénye és Isten parancsolattya mindeneket házasságra kötelez⁸. 2. Hogy lehetetlen a testnek test-nélkül lenni. 3. Mert Isten ajándéka, hogy ember tisztán maradjon: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est*⁹. *Volo omnes esse, sicut me ipsum: sed unus quisque proprium donum habet*¹⁰. *Aliter non possum esse continens, nisi DEUS det*¹¹. Mivel azért nem tudgya ember, ha vagyon-e vagy nincs ilyen ajándéka Istentől, vakmerőség-nélkül nem tehet fogadást; és ha tenne, sem tartoznék azt megállani, ha eszébe venné, hogy ilyen ajándék ő-néki nem adatott.

Aug. epi. 45.
fine. Felix est
necessitas, quæ
in meliora con-
pellit.

A két első ok nem helyes, a mint megmutatók. A harmadik sem erős. Mert igaz, hogy Isten ajándéka a házasság-nélkül-való tiszta élet, de azon-képpen a házasságban-való tekéletes jámborság-is Isten ajándéka. És bizonyos, hogy sok házásokban nincs ez az ajándék; mert talám a házásokban gyakrabban esik vétek, hogy-sem a házasság-kivül lévőkben. Vallyon azért ebből azt hozod-e ki, hogy nem szabad házasságra kötelezni magadat; mert nem vagy bizonyos, ha adott-e Isten néked ajándékot, hogy megelégedgyél társoddal? Vagy azt akarod-e, hogy a ki egyszer házasság-törésbe esik, felszabadúllyon társátúl, mivel észébe vészi, hogy nem adatott néki az ajándék? Azt mondom azért, hogy ember szabadon választhattya a házasságot vagy a szüzességet. Valamellyikét választya, bizonyos lehet, hogy ha ő eljár tisztiben és fogatkozás maga részérül nem esik dolgában, Isten sem vonszamag az ő állapottyára szükséges ajándékot. Mert mikor Isten szabaddá hadta embert, hogy válaszszon a kettő-között, annyi, mint-ha világos szókkal arra ajánlotta volna magát, hogy az ő részérül fogatkozás nem lészen, akár-mellyik állapot viselésében, csak ember maga vétkével árkot ne ásson magának és az Istentúl rendelt eszközökkel vastagítssa magát, tudni illik, imádsággal, bőjtöléssel, isteni félelemmel, testi sanyargatással, etc.

Ennek világosb értelmére jusson eszünkbe, hogy miképpen a tiszta élet Isten ajándéka, és nem minnyájan jutnak erre: azon-képpen, *Non omnium est fides*¹, nem minden emberé a hit. Abból, hogy nem minnyájan hisznek, nem szabad kihozni, hogy nem hihetnek mindenek, és hogy Isten mindeneket nem hí az igaz hitre.
¹ 2. Thessal. 3. 2.
² 1. Tim. 2, 4. Mert mindeneket hí és mindeneket üdvözíteni akar Isten²; de az embereken múlik, hogy nem hisznek és nem üdvözülnek. Azon formán abból, hogy némellyek tisztán nem élnek, nem következik, hogy tisztán nem élhetnek, és hogy Isten őket nem hitta a tiszta életre: hanem a mint, a kik nem hisznek, hihetnek ha akarják; úgy a kik tisztán nem élnek, tisztán élhetnek Isten segítségéből, csak valóban akarják.

5. A házasságtalanság fogadása-után nem szabad a házasulás.

Minek-utánna ember szabad választásából házasság-nélkül-való tiszta életre kötelezi hitivel magát, nem szabad maga akarattyából megmásolni, ha szintén annak-utánna valami nehézség találtatik-is

a dologban; hanem szinte mint a ki a házasságot felbontya, hitiszegő: úgy az Isten házassága rontója, a ki hiti- és fogadása után nőszeni akar.

Ezt bizonyíttyuk,

I. Mert a mint nem régen hallók, Isten sok helyen paran-^{Supr. f. 675.} csollya, hogy gondolatlanul ígéretet ne tegyünk; de minek-utánna ^{II. k.} valamit fogadunk, megállyuk.

II. Ez-előtt megbizonyítók, hogy szentül bé kel tellyesíteni a hittel-kötött fogadást, valamikor bűn-nélkül bételleyesedhetik. Azt-is megmutatók, hogy a házasságtalanságot ember bűn-nélkül választ-hattya. *Ergo, etc.*

III. A mit hittel fogad ember úranak vagy házas-társának, tartozik azt bételleyesíteni. Sokkal inkább tehát Istennek tett fogadások megtartására kötelesek vagyunk. Mely dologról igen szépen szóll sz. Ágoston: *Si ad offensionem Christi perlinet, cum mem-^{Locum Augus-}brum ejus fidem non servat Marito: quanto gravius offenditur, ^{tini, lege supr.} cum illi non servatur fides in eo, quod exigit oblatum; qui non ^{f. 580.} exegit offerendum.*

IV. Nem kisebb kötelessége vagyon annak a hitnek, mellyel Istenünknek esküszünk, hogy-sem annak, mely feleségéhez kötelezi embert; sokszor pedig nagyob és nehezeb akadékok vannak a házasság rendiben; mindazáltal nem szabad azokért felbontani a házasságot. Tehát az Istennek adott fogadás sem szabadúl-fel azzal, hogy valami nehézség vagyon tellyesítésében. Mert a mint nem régen említém, néha elrútúl, betegessé, gyanóssá, háborgóvá, verekedővé változik valamelyik a házasok-közzül; és ezen-kivül-is Isten tudná előszámlálni, menyi számtalan dolog történik, mellyért elgyűlölík és megúnnnyák egymást: de ugyan egygyütt kel túrniök. A házasságtalan életben majd csak egy akadék vagyon, a testi indúlat. De ennek sok erős orvossági vannak, tudni illik: a rövid ideig-való túrtetés örök koronájának reménsége, az imádság és testi sanyargatás; fő-képpen az Isten segítsége, mellyet meg nem vonson azoktúl, kik ezt szomjúhozzák. Azért mikor sz. Pál azt ^{2. Cor. 12, 7.} mondotta vólna, hogy ő-néki testi eszten adatott, orvosságát utána-veti, hogy Istennek könyörgött, testét ostorozta, és az Isten malasztyával vastagítottatott. Egy szóval, a minémű eszközökkel mondá Calvinus és Beza, hogy a kinek felesége bél-poklos, megtartóztat-^{Supr. f. 674.} hattya magát: azon eszközökkel győzedelmet vehet a házasság-^{II. k.} talan személy.

V. Ezt bizonyíttyák egyenlő értelemmel a régi szent Atyák, kik azt mongyák, hogy a ki Istennek kötötte szüzességét, ha ezt megmásollya házasság színe-alatt, nagyobbat vétkezik, hogy-sem a ki megrontya házasságát. Mert a fogadás-után-való nőzés nem házasság-rontás, hanem szentség-törő fertelmesség és Istennel-való házasság felbontása. Ennek-előtte feljegyzők a chalcedoni conciliom, sz. Ágoston, Basilius, Cyprianus mondásit, mellyeket újonnan ide nem írok. Másutt illen-képpen szól szent Ágoston: *Quæ voverunt Continentiam, nec licet illis, nec expedit nubere. Quod cuiquam, antequam vovisset, licebat; cum id se nunquam facturum voverit, non licebit: si tamen id voverit quod vovendum fuit, sicut est perpetua Virginitas, vel Continentia post experta connubia, solutis a vinculo conjugali, vel ex consensu viventibus, et carnalia debita sibi invicem relaxantibus, fidelibus castisque Conjugibus: Hæc ergo, et si quæ alia sunt, quæ rectissime voventur, cum homines voverint, nulla conditione rumpenda sunt, etc.* Szent Ambrús hasonlatos formán ír: *Non es recordata Dominicæ Resurrectionis, qua Divino ALTARI te obtulisti velandum? Intanto itaque solemni conventu Ecclesiæ DEI; inter lumina illa splendentia; inter candidatos regni cælestis, quasi Regina Regi nuptura processisti. Quantum ad Sponti tui et Domini nuptias convenerat populus! Servare te oportuit fidem, quam sub talibus testibus pollicita es. Si inter decem testes confectis Sponsaliis, quævis Viro Femina conjuncta mortali, non sine magno periculo perpetret Adulterium: quid putas fore, si inter innumerabiles testes Ecclesiæ; coram Angelis facta copula spiritualis, per Adulterium solvitur? Nescio, an possit ei digna mors cogitari. Dicet aliquis: Melius est nubere, quam uri. Hoc dictum, ad non-pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Ceterum, quæ se sponndit Christo, et sanctum velamen accepit; jam nupsit, jam immortalis juncta est viro: et jam, si voluerit nubere communi lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur.* Jeronymus és Chrysostomus házasság-rontásnak nevezik azt a menyegzőt, mely az Istennek tett ígéretet felbontya: *Virgo, quæ se DEI cultui dicavit, si nupserit, habebit damnationem¹. Adultera CHRISTI vocabitur². Etsi nuptias bonas esse confitemur: tamen Angelorum societati semel junctum, uxoris laqueis implicari, adulterii crimen incurrere est. Et quamvis hoc ipsum frequenter tu Nuptias voces: ego tamen, et Adulterio tanto pejus affirmo, quanto melior est mortalibus Angelus³.* Ugyan-ezent írja Cyprianus, *De*

Supr. f. 272, 577, 578. et seqq.

Aug. to. 6. l. 1. de Adulterin. Conjug. ca. 15. et 24.

Ambr. ad Virginem lapsam, cap. 5. Vide supr. f. 579, 543, 544.

¹ Jeron. lib. 1. contra Iovin. ca. 7.

² Jeron. ep. 48. ad Sabinian. cap. 3. Idem, ep. 22. ad Eustoch.

³ Chrysost. to. 5. Ep. ad Theodorum lapsam. 1. 2. c. 2.

habitu Virginum, cap. 4. És közönségesen a régi doctorok Christus jegyesének és mátkájának nevezik azokat, kik fogadások-által szüzességöket Istennek ajánlották: *Nupsisti Christo; illi tradidisti carnem tuam, illi desponsasti maturitatem tuam*¹. *Quæ nulla for-*
mæ, vel ætatis occasione pressæ, maritis Sanctitatem anteponunt;
malunt DEO nubere; DEO speciosæ, DEO sunt puellæ; cum illo
vivunt, cum illo sermocinantur; illum diebus ac noctibus tractant;
Orationes suas velut dotes Domino assignant: ab eodem dignati-
*onem, velut munera maritalia, consequuntur*². Optatus Milevina-
 nust halhadsza: *Spirituale hoc genus nubendi est. In Nuptias*
Domini venerant Professione sua; et ut sæcularibus nuptiis se
*renuntiassent monstrarent, spiritali Sponso solverant crinem*³.

¹ Tert. de Ve-
landis Virgin
ca. 16.

² Libr. 1. ad
Uxorem, c. 4.

³ Optat. lib. 6.
contr. Donat.
Supr. f. 579.

Mondám, hogy a fogadást nem szabad maga akarattól megmásolni; mert a mint ennek-előtte a lutherista Concordiából hallók, a fő lelki pásztor Isten képében felszabadíthattya némely szükséges okokból ezt a köteleiséget. Mivel a bölcs theologusok tanítása az, hogy, *Qualitercumque quis se obligat Voto, semper intelligitur, excepta auctoritate Superioris; ut patet, De Jurejurando, Cap. Venientes.*

Aug. de An-
cona, De Po-
test. Eccl. qu.
49. art. 3.

ELLEN-VETÉS. Sz. Pál azt mongya, hogy a házasság tiszteletes mindenekben⁴. Tehát azokban-is, kik e féle fogadással kötelesek. Az-is ő szava, hogy embernek job megházasodni, hogy-sem égni⁵.

S. Thom. 2, 2.
qu. 88. art. 10.

⁴ Heb. 13, 4.
⁵ 1. Cor. 7, 9.

FELELET. Ez-előtt feljegyzők⁶, hogy a magyar bibliában hamisan fordították a sz. Pál szavait, mint-ha azt írta volna sz. Pál, hogy a házasság tiszteletes mindenek-között. Maga ezt szent Pál nem mondotta, nem-is mondhatta; mert a mint Erasmustól hallók, sz. Pál a mostoha-anyának elvételeit kárhoztattya⁷. Ha ki maga annyát vagy leányát elvenné; ha házas-aszszonyt venne társúl, mint Herodes: vallyon ezek-között tisztességes volna-e a házasság? Sz. Pál azért csak azt mongya, hogy a házasság, a hol találhatik, tisztességes: de a ki professioja-után házasodni akar, szintén úgy nem házasodik, mint a kinek felesége vagyon és mást akar venni⁸; mivel a sz. Ágoston mondása-szerént nem kissebb kötelessége vagyon az Istennek adott hitnek, hogy-sem feleséghez-való kötelességnek⁹.

⁶ Supr. f. 490.

⁷ Supr. f. 418.
finc. de iis q.
prohibent nu-
bere.

⁸ Vide supr. f.
579.

⁹ Supra fol.
680. II. k.

Sz. Pál mongya, hogy job megházasodni, hogy-sem égni. De a mint sz. Ambrústól hallók, azokról szól, kik más kötelességben nincsenek. Hallád, mit mondott Calvinus és Beza annak, a kinek felesége bél-poklos és gerjede¹⁰. Ugyan-azont kell mondani annak,

¹⁰ Supra fol.
674. II. k.

a ki fogadása-után rúgóldozását érzi testének. Ezen dolgról így szólnak a sz. Atyák: *Illis qui se non continent, utique expedit*

¹ Aug. tom 6. li. de Adul-
terin. Conjug.
c. 15.

nubere: Qui autem voverint Continentiam, nec licet, nec expedit¹.

*Si nupserit Virgo, non peccat; non illa Virgo, quæ semet DEI cul-
tui dedicavit, harum enim si quæ nupserit, habebit damnationem,*

² Ieron. lib. 1. contra Iovi-
niam.

quia primam fidem irritam fecit².

6. Vétek nincs a papok házasságában.

Jovinianus azzal terhelte Jerónymust, hogy a Manichæus eretnekségében része vagyon; mert a házasságot szabadgyában nem hadgya. Erre Jerónymus azt feleli, hogy az Anyaszentegyház nem kárhoztattya a házasságot, mint Manichæus, noha ennél böcsülletesbnek mongya a szűzességet; és a kik jó-kedvökből fogadást tettek, azoknak kötelességeket isméri. Szabad azért ember véle, ha megházasodik, vagy a sz. Pál tanácsát követi és házasság-nélkül marad. De a ki magát szabad akarattól arra köti, hogy házasság-nélkül tisztán marad, köteles arra, hogy házas-társat ne keressen; de ezt az igát és kötelességet maga vette nyakába.

Ierony. li. 1. cont. Iovinian.

Vide supra,
f. 418. ex
Erasmio, Quid
sit phibere Nu-
bere.

A papok dolgát a mi illeti, eszünkbe vegyük, hogy miképpen egy várasnak hatalma vagyon, hogy azoktól, kiket polgári társaságba fogad, vagy tanáttságra választ, bizonyos esküvéseket és kötelességeket kívánhasson. Azon-képpen az Anyaszentegyház állapattya sem fogyatkozottab egy váراسi állapotnál; azért bizonyos dolgokat kívánhat azoktól, kiket pásztorságra és lelki gond-viselésre akar választani. És noha senkit nem erőltet, hogy az egyházi tisztet vagy azzal együtt-járó kötelességet felvállallya: de azért egyebet fel nem szentel, hanem csak azokat, kik szabad választásokból magokra akarják venni a kötelességeket, mellyek kívánatnak. Senkit azért az Anyaszentegyház papságra és házasság-nélkül-való élet fogadására nem erőltet; senkit papságra nem szentel huszon-öt esztendő-előtt. De ha ki magában érzi és reménli, hogy Isten malasztyával elég ember azoknak elviselésére, mellyeket az Anyaszentegyház kíván papjaitúl; és ön-kényyén a házasság-nélkül-való tiszta életre köti magát: bezzeg osztán nem szenved az Anyaszentegyház, hogy felbontsa eskütt fogadását.

Concil. Tri-
dent. Sess. 23.
ca. 12. de Re-
format.

Hogy pedig az Anyaszentegyház egyéb dolgok-között azt-is kívánhatta azoktól, kik papságra igyekeznek, hogy fogadást tégyenek a megnevezett tiszta élettrül, kitettszik ezekből:

I. Mert mikor egy fejedelem tanátságra vagy jövedelmének gond-viselésére választ valakit, bizonyos dolgokra kötelezi, sőt eskütteti elsőben és annak utánna állattya a tisztbe. Azon képpen egy váras tagjai-közzé, egy czéh társaságába sem fogadnak senkit, a ki jó akaratból fel nem vészi a polgári társaság köteleességét. A Lutheristák sem szenvedik, hogy predikátorságra juthasson, a ki eléb meg nem esküszik az augustai Confessióra. Tehát az Anyaszentegyház-is szabhat köteleességeket, mellyek-nélkül senkire ne bízsa a lelki-pásztorságot; és nevezet-szerént a házasság-nélkülvaló tisztaságot kívánhattya; mivel ezt sz. Pál Isten-előtt kedves dolognak és a házasságnál jobbnak mongya, sőt tanácsollya mindeneknek. De hallyad erről mit mond sz. Ágoston: *Si forte dicatur; Si licet, et bonum est nubere, cur Sacerdotibus non licet Uxores habere; id est, ut ordinatis jam non liceat convenire? Quis nesciat, unumquodque suam legem habere? Est enim, quod omnino generaliter omnibus non liceat, ut fornicari: est item, quod aliis licet, aliis non licet. Negotiari enim, antequam Ecclesiasticus quis sit, licet; facto jam, non licet, etc.* Aug. tom. 4. Quesst. Veter. et Novi Testam. ex utroque mixtim. qu. 127. in fine.

II. Mert attúl az üdőtül-fogva, mikor az újítók ítéleti-szerént az igaz apostoli tudomány fénylett az Ecclesiában, az-az, a nicæai győlekezettül fogva szabad nem vólt, hogy papsága-után valaki megházasodgyék, mint ez-előtt a Pafnutius szavaiból hallók. Annak-^{Supr. f. 271.} okáért, noha elein a szükség úgy hozta, hogy nős embereket kellett papságra emelni, és ezeket erővel feleségöktül el nem fogták: de egy példánk sincs arról, hogy valaki papsága-után megházasúlt vólna. Eusebius írását hallók, melyben jelenti, hogy ő-idejében házasság-nélkül éltek a papok¹. Sz. Jerónimus mongya, hogy a nap-keleti, egyptomi és romai Ecclesia senkit papságra nem emel, a ki házassággal élne: *Quid facient Orientis Ecclesie? quid Aegypti, et Sedis Apostolicæ; quæ aut Virgines Clericos accipiunt, aut Continentes; aut si uxores habuerunt, mariti esse desierunt? Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut Virgines eliguntur, aut Vidui; aut certe post Sacerdotium in æternum pudici*². Azt-is mellé veti, hogy a püspök nem lehet, a ki testi szaporodást akar üzni; és ha külömben viseli magát, mint gonosz-tévő büntetődik⁴. Mert noha az apostolok-közzül némelylek házások vóltak; de nem éltek feleségökkel apostolságok-után: *Petrus, et ceteri Apostoli (ut ei ex superfluo concedam) habuerint uxores; sed quas eo tempore acceperant, quo Evangelium nesciebant. Qui assumti in Apostolatam,* ³ Ierony. cont. Vigilant. init. ⁴ Ierony. ep. 50. ad Pammach. fine. ¹ Ierony. lib. 1. cont. Iovinian. ca. 19.

*relinquunt officium conjugale. Nam cum Petrus ex persona Apostolorum dicit, reliquimus omnia; respondit ei Christus: Amendico etc*¹. Szent Ambrús bizonyságunk, hogy ő-idejében nem vólt szabad a papoknak feleséggel élni: *Immaculatum exhibendum ministerium, nec ullo conjugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio conjugali, sacri ministerii gratiam recepistis.*

¹ Ieron. ibid. Iovinian. Ambr. 1. Officior. c. 50.

III. Igaz okai vóltak az Anyaszentegyháznak, mellyekért csak azokat akarta papságra emelni, kik házasság-nélkül maradnak. I. Mert a mint sz. Ágoston és Jerónmus írják, sz. Pál a házas személyekben kívánnya, hogy mikor imádkozásban akarják foglalni magokat, ellégyenek egy-más-nélkül². Tehát a papnak méltó minden üdőben magán lenni; mivel kötelessége-szerént szünetlen az isteni dolgokban kell foglalatoskodni: *Apostolus, ex consensu, ait, abstinendum ad tempus, ut vacetur orationi. Antistitem Christi puriorem ceteris esse oportet, est enim ejus VICARIUS: ut quod ceteris licet, illi non liceat; quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut*

² Aug. tom. 4. Quæst. Vet. et Novi Testament. mixtis. quæst. 127. fin.

*orare pro populo, aut offere, aut tingere*³. *Si LAICUS orare non potest, nisi careat officio conjugali: Sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt Sacrificia, semper orandum est: Ergo semper carentium matrimonio*⁴.

⁴ Ieron. lib. 1. cont. Iovinian: ca. 19. Fusius supr. f. 576.

2. Az ó-törvényben nem csak mikor Isten a törvényt adá, egy-nehány nappal az-elótt feleségökhöz nem hagyá menni a sidókat⁵; és az Úr asztalára tétetett kenyereket sem akarta, hogy megkóstolják, a kik aszszonyhoz közelgettek⁶: de ennek-

⁵ Exo. 19, 15.

⁶ Reg. 21, 5.

felette, valamikor a papok szolgáltak a Salamon templomában, feleségekhez nem mentek⁷, úgy-mond sz. Jerónymus: *Et in Veteri Luc. 1, 23. Lege, qui pro populo Hostias offerebant, non solum in domibus suis*

⁷ Ieron. 1. cont. Iovinian. loco cit.

*non erant, sed purificabantur, ad tempus ab uxoribus separati*⁸.

⁸ Matt. 19, 27

3. Az apostolok példája ezent jelenti. Mert minek-utánna Christust követék, bátran mongyák, hogy ők mindeneket elhadtak⁹. Christus magyarázván, mi légyen ez a minden, utánna veti: *Omnis qui*

⁹ 1. Cor. 7, 8.

*reliquerit domum, fratres, etc*¹⁰. És sz. Pál magárúl nyilván írja, hogy házasság-nélkül vólt: *Dico, non-nuptis et viduis; Bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego.*

I. ELLEN-VETÉS. Sokan a papok-közzül feslettül élnek.

FELELET. Vallyon a házas emberek-közzül nincsenek-e fogyatkozások? Azt szokták mondani, hogy a ki miben tudós, abban gyanós. A szent Írás pedig azt mongya, hogy a ki bolond, mindent

¹⁰ Eccles 10, 3. esztelennek itél¹¹. Az új tanítók magokrúl itélvén egyebeket, azt

hiszik, hogy egy jámbor sincs a papok-között¹. Ezeknek azt mondhattuk, a mit Jerónymus a Jovinianistáknak: *Ostendunt, quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur*². Megtettszik abból jámborságok, hogy gyanósok mindenekhez. Néro fajtalan lévén, nem hitte, hogy jámbor aszszony lehessen e világon³. Talám a szomszédok-is ezen hajóban eveznek? Azért ha valamely egyházi ember esetit hallják, vagy Balæus, Benno, Sleidanus hazug historiájában olvassák: ottan mind veszni kel a papoknak; maga a szent Ágoston mondása-szerént nem mongyák latroknak feleségöket, bár valamely aszszony esetit hallják-is: *Quisquis Episcopus, vel Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credunt, sed non omnes posse manifestari. Et tamen etiam ipsi, cum aliqua maritata invenitur adultera, nec projiciunt Uxores suas, nec accusant matres suas*. Noha azért inkább megtettszik a mocsok a tiszta ruhán, hogy-sem a fazék-fogón; és nagyobb csuda, ha egyszer eszterhára száll a lúd, hogy-sem ha nap-estig ott sétál a kakas: de azért ha szemökből kidölyyedett gerendájokat megtekintenek a predikátorok, csinnyabban piszkálnának a papok szemetében. Azért nem tagadom, hogy a papok-között fogyatkozások esnek, mint a nők-között-is; de miképpen az Isten törvényét nem kárhoztathattuk azért, hogy ha törvény nem volna, vétek sem volna: azon-képpen a tiszta élet fogadását sem gyalázhattuk; noha talám sokan vétekbe nem esnének, ha fogadást nem tennének. Megtanít pedig szent Ágoston, mit kel felelnünk, mikor az egyházi emberek vétkét hányják szemünkre: *In Cathedra Moysi, cui successit Cathedra Christi, sedent boni et mali. Augustinus, Episcopus est in Ecclesia Catholica: sarcinam suam portat: rationem redditurus est DEO. In bonis eum novi: si malus est, ipse novit*; akár-minémű légyen, úgy-mond, maga terhét viseli: elég, hogy igaz pásztor. A gonosz-életű pásztorok képében ilyen formán szól: *Pro area Dominica clamo; tu, quis in ea sim, nolo cures; ventilabrum exspecto*⁴: Elég, hogy Isten csűrét őltalmazom; ne légyen gondod én-reám; az Úr szóró-lapáttya megmutattya, kiben mi légyen.

II. ELLEN-VETÉS. Szent Pál azt kívánna, hogy a püspöknek felesége légyen: *Unius Uxoris virum, 1. Timoth. 3, 2. Tit. 1, 6*. Szent Péternek-is felesége vólt, *Matth. 8, 14*. Azon-képpen szent Pál és a régi szent püspökök házasok vóltak⁵, úgy-mint Chærémon, *Euseb. li. 6. c. 42*. Demetrianus, *Niceph. l. 6. c. 30*. a Marcion

¹ Supr. fol. 340. et seqq.

² Jerony. cont. Vigilant. init.

³ Sueton in Nerone.

Aug. ep. 137.

Aug. in Psal. 36. Conc. 3. fine.

⁴ Idem, to. 10. Serm. 22. de Verb. Apost. sub fin.

Similia, to. 7. li. 3. cont. Liter. Petil. ca. 6. 10.

⁵ Clem. Alexandr. ap. Euseb. 3.

Hist. ca. 30. Vide Serarium, Thesi 19. de Paulo,

apja, ki püspök volt, *Epiphan. hæresi 42. Spiridion, Socrat. li. 1. c. 12. Ruffin. l. 1. c. 5. Synesius, Niceph. lib. 14. ca. 55.*

FELELET. Szent Pál mongya, hogy püspökségre olyat válaszszanak, kinek egy felesége volt és isten-félő fiai. Ezt a szent doctorok úgy értik, hogy irregularis, egyházi tisztre alkalmatlan, a ki egy-más-után kétszer házasodott¹. Hogy pedig így kellyen magyarázni a szent Pál mondását, I. Bizonyította szent Jerónimus. Mert ha feleség-nélkül senki püspökké nem lehet: szent Pál, szent János sem lehetett püspökké: *Eliguntur mariti in sacerdotium, quia non sunt tanti Virgines, quanti necessarii sunt sacerdotes. Quod si, juxta Apostoli sententiam, non erunt Episcopi, nisi mariti: ipse Apostolus, Episcopus esse non debuit, qui dixit; Volo omnes sic esse, sicut ego sum; et Joannes, indignus hoc gradu existima-*

¹ Ambr. 1. Offic. c. 50. Aug. tom. 3. de Eccles. Dogmatib. c. 72.

² Jerony. cont. Iovinian. li. 1. Vide Ambros. supr. f. 270. ³ 1. Tim. 3, 4. 1. Tim. 3, 2.

Questio quodlibetica.

*bitur*². II. Szent Pál a magtalanokat nem tiltya a püspökségtől; hanem mikor azt mongya, hogy a püspöknek jó erkölcsű fiainak kel lenni³, annyit tészén, mint-ha azt mondaná, hogy ha fiai vannak, istenesek légyenek. Ezen formán szól a feleségről-is. Tehát csak azt akarja szent Pál, hogy ha felesége volt a püspöknek, egynél töb ne lett légyen. Örömet érteném pedig, ha a lutherista superattendensek mingyárt megfosztatnak tisztectől, mihent özvegyen maradnak?

Végezetre az apostolok és szent püspökök, noha házasok voltak; de a mint szent Jerónimustól hallók, hivatalyok-után feleségökhöz közel nem jártak.

De ideje immár, hogy írásunkat béfejezzük. Mert azt alítom, hogy valaki üdő-nap-előtt tett ítélet-nélkül ezeket figyelmetesen megoldassa, eszébe veheti, mely méltatlan mardossák és rágal-mazzák az új emberek a mí igaz és szent Íráson fondáltatott tudományunkat. Az Úr Istent pedig buzgó szível kérem, hogy mindeneknek Szent Lelket adjon, kinek vezérléséből a gonoszt tudgyák megvetni és a jót választani. Amen.

RENDI A KÖNYVBEN FOGLALT CAPUTOKNAK.

HATODIK KÖNYV.

<i>Tartozunk valamit hinni és az isteni szolgálalban cselekedni Istennek nyilvánvaló parancsolattya-nélkül</i>	Fol. 7
I. RÉSZE. Miben vagyon gyökere és fundamentoma a keresztyénségben támadott egyenletlenségeknek	8
II. RÉSZE. Tartozunk sok dolgokat hinni és cselekedni, mellyekről magán világos tanuság nincs a szent Írásban	12
III. RÉSZE. Parancsolat-nélkül, magunktól választott tiszteletek kedvesek-e Isten-előtt?	43
IV. RÉSZE. Az elfajúlt atyafiak ellen-vetési megfejtetnek	52

HETEDIK KÖNYV.

<i>Honnan kel venni a szent Írás igaz értelmét és a vetekedések magva-szakasztását?</i>	Fol. 71
I. RÉSZE. Vagyon-e bizonyos mód a szent Írás igaz értelmének ismerésében?	71
II. RÉSZE. Az ellenkezők itéleti-szerént honnan kel a szent Írás értelmét venni?	77
III. RÉSZE. A szent Írás bötűje sok helyen homályos és maga fényességével ki nem mutattya igaz értelmét	82
IV. RÉSZE. Magán ki-ki belső sugallásból bizonyoson nem magyarázhattya a sz. Írást	102
V. RÉSZE. Emberi bölcsesség okoskodásából bizonyos magyarázattját nem vehettyük az Isten igéjének	108
VI. RÉSZE. A szent Írás értelmét az Anyaszentegyháztól kel venni	113
VII. RÉSZE. Kicsoda ítélő-bíró a hitben-támadott vetekedésekben?	124

NYOLCZADIK KÖNYV.

Az Anyaszentegyházról.

I. RÉSZE. Micsoda az Anyaszentegyház?	Fol. 143
II. RÉSZE. Az Anyaszentegyház világ végig megmarad	153
III. RÉSZE. Nem tévelyeghet az igaz Ecclesia	161
IV. RÉSZE. Az igaz Ecclesia látható	176
V. RÉSZE. Előgtelen jeleit adgyák az újítók az Ecclesianak	189
VI. RÉSZE. Az Anyaszentegyház igaz jeleiről	196

KILENCZEDIK KÖNYV.

<i>Csak a romai gyölekezet igaz Anyaszentegyház</i>	Fol. 227
I. RÉSZE. Huszon-hét bizonyossággal megmutatom, hogy az új szakadások nem igaz Ecclesiák	229
II. RÉSZE. Tizen-nyolcz bizonyossággal megmutatom, hogy egyedül a romai Ecclesia Christus jegyese és igaz Anyaszentegyháza	250

TIZEDIK KÖNYV.

A romai pápa nem Antichristus.

I. RÉSZE. Minémű böcsüllettel illették a régiek a romai pápát	Fol. 311
II. RÉSZE. A romai pápa nem Antichristus	„ 336
III. RÉSZE. Antichristus hopmesteri Luther és Calvinns	„ 353

APPENDIX.

A GÖRÖGÖK szakadásáról	Fol. 359
----------------------------------	----------

TIZENEGGYEDIK KÖNYV.

<i>Az oltári szentségről</i>	Fol. 373
I. RÉSZE. Valósággal jelen a Christus teste az oltári sacramentomban	„ 375
II. RÉSZE. A Christus teste, extra usum, jelen vagyon a sacramentomban	„ 415
III. RÉSZE. A Christus teste mindenütt jelen nincsen	„ 419
IV. RÉSZE. A kenyér és bor meg nem marad a sacramentomban	„ 428
V. RÉSZE. Az úr-vacsorának egy szín-alatt vételéről	„ 440
VI. RÉSZE. A mise igaz áldozat	„ 465

TIZENKETTŐDIK KÖNYV.

<i>Az ember igazulásáról</i>	Fol. 491
I. RÉSZE. Az igazuláshoz-való készülétről	„ 491
II. RÉSZE. Az igazulás mi-voltáról	„ 520
III. RÉSZE. Az igazulás tulajdonságiról	„ 529
IV. RÉSZE. A jó cselekedetek érdeméről	„ 544

TIZENHARMADIK KÖNYV.

<i>A dicsőült szentek tiszteletiről és segítségül-hívásáról</i>	Fol. 557
I. RÉSZE. Az újítók tanítása a dücsösséges szentekről	„ 557
II. RÉSZE. A romai gyölekezet vallása e dologban	„ 559
III. RÉSZE. A bódlog szentek imádkoznak az élőkért közönségesen	„ 572
IV. RÉSZE. Tudgyák és értik a szentek a világi dolgokat	„ 575
V. RÉSZE. Szabad-e a szenteket segítségül híni?	„ 583
VI. RÉSZE. A szentek segítségül-hívását hiúsággal ostromolják az újítók	„ 588

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

<i>A purgatoriumról</i>	Fol. 595
I. RÉSZE. A purgatoriumról és halottakért-való imádságról mit tanítanak az újítók?	„ 596
II. RÉSZE. A Calvinisták és Lutheristák purgatoriumáról	„ 597
III. RÉSZE. A purgatoriumról és indulgentiákról mit hiszen a romai gyölekezet?	„ 599
IV. RÉSZE. A purgatorium megbizonyítatik	„ 608
V. RÉSZE. Az ellenkezők bizonyosági megmontatnak	„ 615

TIZENÖTÖDIK KÖNYV.

<i>Az újítóknak három gyalázatos szidalmazási megrontatnak</i>	Fol. 621
I. RÉSZE. A romai Ecclesia nem bálványozó	” 621
II. RÉSZE. A romai Ecclesia hit-szegést nem tanít	” 650
III. RÉSZE. A papok nótelségéről	” 669

A NYOMTATÁSNAK FOGYATKOZÁSIRÚL.

Elég vigyázással igyekeztem, hogy tisztán essék a nyomtatás; de szerét nem tehettem, hogy a nyomtatók keze-szennye néhúlt a könyvben ne maradna. Azért a bötűknek elváltoztatásában, az ígéknek elszaggatásában vagy egybe-foglalásában, a számoknak elcserélésében estek néhúlt fogyatkozások. Mellyekért tudom, hogy könnyen bocsánatot nyerek azoktól, kik valaha a nyomtatás-körűl forgódtak; mert oly szemes nem lehet ember, hogy néha által ne ugorgyék a nyomtatás vétken, kivált-képpen a marginális számokban több fogyatkozások estek, mellyeket nem szükség laistromba írunk, mivel a tudomány széki és veleje nem áll azokban. Mindazáltal egy-nehány fogyatkozások jobbítását feljegyzém, hogy ezeknek hasonlatosságára a szemes olvasó aprólék vétkeket eligazíthasson. [Következik hat javítás.]

S. CYPRIANVS,

De Vnitate Ecclesiæ, num. 69.

Si quosdam Schismatis Duces, et dissensionis Auctores, in cæca et obstinata dementia permanentes, non potuerit ad salutis viam consilium salubre revocare: Ceteri tamen, vel simplicitate capti, vel errore inducti, vel aliqua fallentis astutiæ calliditate decepti, a fallaciæ vos laqueis solvite: vagantes gressus ab erroribus liberate: iter rectum viæ cælestis agnoscite.

JEGYZETEK.

206. lap [1]. Itt ismét Plinius meséivel találkozunk. Újra előfordul a remora hal, melyről az I. kötet 39. lapján van említés. Lásd az I. kötet végén a [2] jegyzetet.

306. lap [2] A pápák névsora napjainkig kiegészítőleg következő:

Ordo	Anno	Nomina Pontifi-	Ordo	Anno	Nomina Pontifi-	Ordo	Anno	Nomina Pontifi-
	Chri.	cum.		Chri.	cum.		Chri.	cum.
240	1644	<i>Innocentius X.</i>	247	1700	<i>Clemens XI.</i>	254	1775	<i>Pius VI.</i>
241	1655	<i>Alexander VII.</i>	248	1721	<i>Innocentius XIII.</i>	255	1800	<i>Pius VII.</i>
242	1667	<i>Clemens IX.</i>	249	1724	<i>Benedictus XIII.</i>	256	1823	<i>Leo XII.</i>
243	1670	<i>Clemens X.</i>	250	1730	<i>Clemens XII.</i>	257	1829	<i>Pius VIII.</i>
244	1676	<i>Innocentius XI.</i>	251	1740	<i>Benedictus XIV.</i>	258	1831	<i>Gregorius XVI.</i>
245	1689	<i>Alexander VIII.</i>	252	1758	<i>Clemens XIII.</i>	259	1846	<i>Pius IX.</i>
246	1691	<i>Innocentius XII.</i>	253	1769	<i>Clemens XIV.</i>	260	1877	<i>Leo XIII.</i>

314. lap [3]. Az itt említett Athanasius nem tévesztendő össze az Arius ellen küzdő Nagy Athanásiussal, ki a chalcedoni zsinat idejekor (451) már régen nem volt az élők sorában. Az itt említett Athanasius alexandriai presbiter vala, ki Dioscurus alexandriai érsek ellen, ki őt javaitól megfosztotta és üldözte, panaszlevelet nyújtott be a chalcedoni zsinathoz. Hefele. Conc. Gesch. II. k. 430. l.

342. lap [4]. A Maozim vagy Moazim név előfordul az I. kötet 641. lapján is. Ott istennek neveztetik, itt pedig ördögnek. V. ö. a [11] jegyzettel 759. l. I. k.

369. lap [5]. Gennadius Scholarius a florenczi zsinat idejében császári bíró, utóbb szerzetes, végre Konstantinápoly eleste után schismaticus patriarcha, a zsinat folyamán buzgó hive vala a két egyház egyesülésének; de később, különösen patriarcha korában, éppen olyan határozott ellensége lett az uniónak. Azért nem felel meg a valóságnak, a mit Pázmány róla — valószínűleg apokrif munka után — mond; mert éppen ellenkezőleg Konstantinápoly elestét a megkísérlett uniónak tulajdonítja. V. ö. Hergenröther. Kirchengesch. II. köt. 203. lap. II. kiad.

443. lap [6]. Ebből látszik, hogy Pázmány idétt a hivek is kaptak ablutiót, ha úgy kívánták. Ezt a szokást, tudtommal, egyházi írónk nem említik. Fraknói sem szól róla Pázmány koráról írt művében.

557. lap [7]. Ez a 10—11 soros szakasz az első kiadásban nincs. Egyike ez ama bővítéseknek, melyek a címlapon is jelezvék.

634. lap [8]. Az Abgarusnak küldött levelet és képet, valamint a Veronika-féle képet is, az újabb történetírók igen fontos okoknál fogva apokrifnek tartják. V. ö. Hefele. Beiträge zur Kirchengeschichte. II. k. 254—264. l.

A KALAUZBAN S EGYÉB MŰVEKBEN IDÉZETT
XVI—XVII. SZÁZADBELI IRÓK RÖVID ISMERTETÉSE.

(LUTHER, ZWINGLI, CALVIN, MELANCHTON ÉS BEZA KIVÉTELÉVEL.)

I. KATOLIKUS IRÓK.

1. *Agricola Ferencz*. Lásd az I. kötet végén.*
2. *Almainus Jakab* (Doctor parisiensis), sensi születésű, párisi theologus-tanár a navarrai collegiumban. † 1515.
3. *Arrubal Péter*. Jézustársasági theologus. Született 1559. † 1608. Műve: *Commentarii in primam partem S. Thomæ*.
4. *Arturus* (Fauntæus) *Lőrincz*. L. I. k. v.
5. *Baronius Cæsar*. L. I. k. v.
6. *Becanus Márton*. Jézustársasági theologus, II. Ferdinánd gyóntató-atyja. Született 1561. † 1624. Műve: *De duplici Prædestinatione*.
7. *Bellarminus Róbert*. L. I. k. v.
8. *Belleforest Ferencz*. L. I. k. v.
9. *Boissard János Jakab*. L. I. k. v.
10. *Bolsec Jeromos*. L. I. k. 197. l. [60].
11. *Bozio Tamás*. L. I. k. 198. l. [76].
12. *Bredenbach Tilemann*. L. I. k. v.
13. *Carranza Bertalan*, spanyol dominikánus, toledoí érsek. Született 1503. † 1576. Műve: *Summa Conciliorum et Pontificum*. Venetiis 1546. — Az ellene eretnekség gyanuja miatt folytatott eljárásról I. Kirchenlexikon (második kiadás) II. 1982 s. köv. II.
14. *Clavius Kristóf*, bajor jezsuita, első rangú matematikus, kinek a XIII. Gergely pápa által elrendelt naptárjavításban kiváló része volt. Született 1538. † 1612. Művei (ezek közt *Sphæræ Cælestes*) öt fol. kötetben 1611—12. jelentek meg Mainzban.
15. *Coccius Jodok*. L. I. k. 194. l. [12].
16. *Cochlæus*. L. I. k. 195. l. [39].
17. *Cominæus* (de Commines) *Fülöp*. L. I. k. v.
18. *Copus Alanus*. L. I. k. 199. l. [84].
19. *Coret Péter*. L. I. k. v.
20. *Coster Ferencz*. L. I. k. v.

* A Rapaiacs által összeállított s az I. kötet végén található irókat itt csak névszerint említem. Bővebb felvilágosításért tehát a szíves olvasót oda utasítom. Még annyit jegyzek meg, hogy a lutheranus és kalvinista irók, kik az I. k. végén külön-külön vannak előszámlálva, itt egy kategóriában találhatók.

21. *Cudseminus* (Cudsem) *Péter*, német, reformátusból katolikus, mint kölni kanonok halt meg 1649. Műve: *De desperata Calvinii causa, tractatus brevis, — in quo sectæ calvinisticæ non tam picta effigies, quam vivum corpus cuius spectandum ad oculum exhibetur.* Moguntiæ, 1609.

22. *Delrio Márton*. L. I. k. v.

23. *Demochares* (de Mouchy) *Antal*. L. I. k. v.

24. *Durcæus* (Durie) *János*. L. I. k. v.

25. *Eder György*. L. I. k. v.

26. *Emser Jeromos*. L. I. k. v.

27. *Erasmus Rotterodamus*. L. I. k. v.

28. *Fabricius András*. L. I. k. v.

29. *Feuardentius* (Feu-ardent) *Ferencz*. L. I. k. v.

30. *Florimundus Remondus*, francia, a bourdeauxi parlament tagja; reformátusból katolikus és előbbi hitfeleinek heves ostromlója. † 1603. — Idézett munkájának eredeti czíme: *Histoire de la naissance, progrès et décadence de l'herésie de ce siècle.*

31. *Frusius András*. L. I. k. v.

32. *Galatinus Péter*. Ferenczrendi barát. † 1539. Műve: *Opus de arcanis catholice fidei.*

33. *Genebrardus Gilbert*. L. I. k. 196. l. [45].

34. *Gennadius Scholarius*. L. IV. k. végén [5] jegyzetet.

35. *Gentilis Albericus*. Olasz származású jogtudós (szül. 1551), ki protestans érzülete miatt hazáját elhagyva, Angolországba ment, ott az oxfordi egyetemen jogtanár lett. † 1611. Műve: *De latinitate veteris Bibliorum versionis male accusata.*

36. *Gordonius* (Huntly) *Jakab*. Skót főnemes családból származott jezsuita. Részint mint tudós működött Franciaországban, részint mint misszionárius hazájában, honnan ismételve elűzetett. † 1620 Párisban, 77 éves korában. Műve: *Controversiarum christianae fidei adversus hujus temporis hæreticos.* Coloniae 1620. (Második kiadás.)

37. *Gretser Jakab*. L. I. k. 197. l. [59].

38. *Gualterius* (Gauthier) *Jakab*, francia, tournoni és lyoni tanár, a kálvin felekezetnek kemény ostromlója, † 1636. Idézett műve eredetileg francia nyelven (*Table chronographique de l'estat du Christianisme . . . Lyon 1609.*) jelent meg és számos kiadást ért.

39. *Haje* (de la Haye) *János*, belga, jézustársasági atya, Lövenben és Douayban a bölcselet és szentírástan tanára. † 1614. Idézett műve: *Apparatus evangelicus, quo ea disquiruntur et illustrantur, quæ de Evangelio et evangelistis tam univèrse quam singillatim possunt disputari.* Duaci 1611.

40. *Hamilton Archibald*. L. I. k. v.

41. *Harennius János*. L. I. k. v.

42. *Hondius*. L. I. k. v.

43. *Hosius Szaniszló*. L. I. k. v.

44. *Jurjevicius* (Jurgievicz) *András*. L. I. k. v.

45. *Justus Calvinus* (Kahl), melléknevén *Baronius*. L. I. k. v.

46. *Latomus* (Masson) *Jakab*. L. I. k. v.

47. *Lessius* (Leys) *Lénárd*. Jézustársasági theologus. Szül. 1554, meghalt 1623. A Bajus-féle vitatkozások főrésze. Sok műve között a jelzett: *De Antichristo eiusque præcursoribus*.

48. *Lindanus* (van Linda) *Vilmos*. L. I. k. v.

49. *Lipsius* (Lips) *Jusztus*. L. I. k. v.

50. *Majorano Lajos*. L. I. k. v.

51. *Maldonatus János*, jezsuita. 1534—1583. Híres neves szentírásmagyarázó.

52. *Mariana János*. Nagynevű spanyol jezsuita. Szül. 1537. Fiatalkorában Rómában szentírást, Párisban scholastica theológiát tanított. 1574-ben hazájába, Toledoba vonult vissza, hol életét folytonos tanulmányozás közt töltve, 1624-ben meghalt. Nevezetesebb művei: *Scholia in V. ac N. T. Madriti*. 1619. — *Historiæ de rebus Hispaniæ libri 25*. Toleti. 1592. — *De Rege et Regis institutione*. Toleti 1599.

53. *Mermann Arnold* vagy *Arnulf*. L. I. k. v.

54. *Monoszlói András*. L. I. k. v.

55. *Nasus* (Nas) *János*. L. I. k. v.

56. *Navarrus* (Azpilcueta) *Márton*. L. I. k. v.

57. *Pamelius Jakab*. L. I. k. v. 196. l. [36].

58. *Pantaleon Theveninus*. L. I. k. v.

59. *Panvini Onufrius*. L. I. k. v.

60. *Perpinianus Péter János*. L. I. k. v.

61. *Petrus Michaelis*, voltaképen *Brillmacher Péter Mihály*, kölni jezsuita. Szül. 1542. meghalt 1595. Idézett műve: *Controversiarum de Eucharistiæ augustissimo Sacramento dialogi quinque . . .* Coloniae. 1584.

62. *Pintus Hektor*. L. I. k. v.

63. *Pistorius János*. L. I. k. 194. l. [13].

64. *Porta János*. Nápolyi természettudós. † 1615. Említett műve: *Magia naturalis, sive de miraculis rerum naturalium libri IV*. Neapoli. 158.

65. *Possevini Antal*. L. I. k. v.

66. *Prateolus* (du Préau) *Gábor*. L. I. k. v.

67. *Querhamerus* (Querhamer) *Gáspár*. L. I. k. v.

68. *Quintus János*. L. I. k. v.

69. *Rasperger Kristóf*. L. I. k. v.

70. *Reginaldus* (Rainolds) *Vilmos*. L. I. k. v.

71. *Rescius Szamiszló*. L. I. k. v.

72. *Romanus Veronensis* (írói álnév) tulajdonképpen *Scribanius Károly*. Belga jezsuita, douayi, majd brüsszeli tanár és a collegium rektora, flandriai rendprovincialis. Szül. 1561. † 1629. Idézett műve: *Ars mentiendi calvinistica*.

73. *Sabellicus*. L. I. k. 577. lap. [6].

74. *Sanctes Pagninus*. Luccai származású olasz dominikánus, ismeretes orientalista és bibliafordító. † 1541 Lyonban. Művei: *Thesaurus linguæ sanctæ*. — *Hebraicæ institutiones*. — *Liber interpretationum hebraicorum et græcorum nominum*.

75. *Sanctius* (de Saintes) *Kolos*. L. I. k. v.

76. *Sanderus*. L. I. k. 195. lap. [29] jegyzet.

77. *Schulting Kornél*. L. I. k. v.

78. *Scioppius* (Schoppe) *Gáspár*. Pfalzi származású konvertita, hírneves filologus, heves vitázó, ki 1598 óta a protestánsok ellen is több igen keményhangú iratot tett közzé. † 1649. (V. ö. Raess. *Convertiten*. III. köt.)

79. *Sedulius* (de Vroom) *Henrik*. Ferenczrendi, innsbrucki lector, majd az általa alapított tiroli rendtartomány főnöke, később Belgiumban is két ízben rendprovincialis. Meghalt 1621. Műve: *Apologeticus adversus Alcoranum Franciscanorum (auctore Erasmo Alber) pro libro Conformitatum (auctore Barthol. d'Albizzi pisano)*. Antwerpiae. 1611.

80. *Serarius Miklós*. L. I. k. v.

81. *Soto Domonkos*. L. I. k. v.

82. *Staphylus Frigyes*. L. I. k. v.

83. *Stapleton Tamás*. L. I. k. v.

84. *Surius Lőrincz*. L. I. k. v.

85. *Sylvius Péter*. L. I. k. v.

86. *Telegdi Miklós*. L. I. k. v.

87. *Thuanus* (de Thou) *Jakab Ágost*, franczia államtanácsos, párisi parlamenti elnök, híres történetíró, ki korának történetét 1543—1608-ig megírta. Szül. 1553, meghalt 1617. Idézett műve: *Libri quatuor Historiarum. Anno 1547*.

88. *Ulenberg Gáspár*. L. I. k. v.

89. *Valentia Gergely*. L. I. k. 196. lap. [50].

90. *Vetter Konrád*. L. I. k. v.

91. *Viegas Balázs*. Portugáli jezsuita, a coimbrai és evorai főiskolákon biblikus tanár. † 1599. Nevezetes az Apocalypsishez írt értelmezése.

92. *Windeck János*. L. I. k. v.

II. PROTESTANS IRÓK.

1. *Agricola János*. L. I. k. v.

2. *Albericus Erasmus*. L. I. k. v.

3. *Amsdorf Miklós*. L. I. k. v.

4. *Amsterdam János*. Bremai predikátor. Műve: *Prophetiæ aliquot veræ R. Patris Dom. Dris Martini Lutheri, tertii Helicæ, collectæ per Joannem Amsterdamum, ecclesiæ Dei ministrum in Brema*.

5. *Andreæ* (Schmidlein) *Jakab*. L. I. k. v.

6. *Arminius Jakab*, leydeni predikátor és tanár, a Kalvin-féle prædestinatio megtámadója. † 1609.

7. *Artopæus* (Bäcker) *Péter*. L. I. k. v.

8. *Aurifaber János*. L. I. k. v.

9. *Balduin Frigyes*. L. I. k. v.

10. *Bejthe* vagy *Böjthe István*. L. I. k. 197. I. [62]

11. *Bibliander* (Buchman) *Tivadár*. L. I. k. v.

12. *Bornemissza* (Abstemius) *Péter*. Született Pesten 1535. Meghalt 1584. Semptei predikátor, utóbb Balassa János udvari predikátora és superintendens. Igen termékeny író vala, ki nagyszámú szentírás-magyarázaton kívül öt vas-

kos kötet predikációt írt. A Pázmány idézte műnek (De tentatione diabolica) címe ez: *Eordogi Kisértetekreoi avagy Reottenetes Vtálatosságáról ez megferteztetett világnac. Sempte. 1578. 4. r.*

13. *Brenz János.* L. I. k. v.
14. *Bucer Márton.* L. I. k. 578. lap. [13].
15. *Bugenhagen János.* L. I. k. 580. lap. [75].
16. *Bullinger Henrik.* L. I. k. v.
17. *Castalio* (Castellion) *Sébastyén.* L. I. k. v.
18. *Casus János.* L. I. k. v.
19. *Chemnitz Márton.* L. I. k. 198. lap [75].
20. *Chytraeus* (Kochhafen) *Dávid.* L. I. k. v.
21. *Dancæus* (Daneau) *Lambert.* L. I. k. v.
22. *Dietrich Vitusz.* Nürnbergi predikátor, Melanchton kedves barátja.
† 1549.
23. *Eckard* vagy *Ekhard Henrik.* Német, lutherfelekezeti theologus, gieseni egyetemi tanár, majd altenburgi generalis superintendens. Született 1582. Meghalt 1624. Idézett műve: *Fasciculus controversiarum theologicarum.*
24. *Flacius* (Illyricus) *Mátyás.* L. I. k. 194. lap. [15].
25. *Gallasius* (de Gallars) *Miklós.* L. I. k. v.
26. *Gallus* (Hahn) *Miklós.* L. I. k. v.
27. *Gerlach István.* I. k. 579. lap [26].
28. *Gesner Konrád.* L. I. k. v.
29. *Graverus Albert.* I. k. 579. [33].
30. *Grincæus János Jakab.* L. I. k. v.
31. *Gyarmathi Miklós.* L. I. k. v.
32. *Hafenreffer Mátyás.* Tübingai tanár. Meghalt 1619-ben. Műve: *De locis theologicis.* 1603., számos kiadást ért.
33. *Hasenmüller Illés.* L. I. k. v.
34. *Heerbrand Jakab.* L. I. k. v.
35. *Heschusius* (Hesshusen) *Tileman.* L. I. k. v.
36. *Holderus Vilmos.* L. I. k. v.
37. *Hunfredus* (Humphry) *Lőrincz.* L. I. k. v.
38. *Hunnius Egyed.* I. k. 193. lap [2].
39. *Hutten Ulrik.* L. I. k. v.
40. *Ivellus* (Jewell) *János,* anglikán író, salisburyi püspök. Született 1522. Meghalt 1571. Idézett műve: *Apologia ecclesiae anglicanae.*
41. *Jezler János.* L. I. k. v.
42. *Jonas Jusztus.* L. I. k. v.
43. *Lambertus Ferencz.* Avignoni származású ferenczrendi. 1522-ben rendjéből kilépvén, Németországba jött s itt Hesszen reformátora lett. Meghalt mint marburgi tanár 1530-ban.
44. *Laski* (a Lasco) *János.* L. I. k. v.
45. *Lavater Lajos.* L. I. k. v.
46. *Leiser* (vagy Lyser) *Polikarp.* L. I. k. v.
47. *Lossius* (Loss) *Lukács.* L. I. k. v.
48. *Magdeburg* (Magdeburgius) *Joakim.* L. I. k. v.

49. *Magdeburgi Centuriatorok*. I. k. 195. lap [30]
50. *Major János*. L. I. k. v.
51. *Marloratus*. II. k. 725. lap, jegyzet.
52. *Mathesius János*. L. I. k. v.
53. *Melius Péter*. I. k. 579. lap [31].
54. *Menzer Boldizsár*. L. I. k. v.
55. *Modesti János*. L. I. k. v.
56. *Molnár Albert*. Az ismert bibliafordító, grammatikus és szótáríró.
57. *Muncerus* (Münzer) *Tamás*. Az ismert anabaptista.
58. *Musculus* (Meusel) *András*. L. I. k. v.
59. *Musculus* (Mäuszlin) *Wolfgang*. L. I. k. v.
60. *Münster Sebestyén*. L. I. k. v.
61. *Myconius* (Mecum) *Frigyes*. L. I. k. v.
62. *Myconius Osvald*. L. I. k. v.
63. *Mylius* (Müller) *György*. L. I. k. v.
64. *Neander Mihály*. L. I. k. v.
65. *Nicolai Fülöp*, hamburgi pásztor. Született 1556. Meghalt 1608. Több latin és német nyelven írt vitairat szerzője, főleg a kalvinisták ellen. — *Fundamentorum Calvinianæ sectæ . . . detectio*. Hamburg, 1609.
66. *Nigrinus György*. L. I. k. v.
67. *Oecolampadius* (Hausschein) *János*. I. k. 578. lap [10].
68. *Pappus János*. L. I. k. v.
69. *Pellicanus* (Kürschner) *Konrád*. Ferenczrendi szerzetét 1526-ban elhagyván, a Zwingli-féle újításhoz szegődött s mint bazeli tanár és predikátor halt meg 1556-ban. Szentírás-értelmezései s egyéb művei két kötetre mennek.
70. *Perkinsus Vilmos*, angol hittudós, cambridgei tanár. Született 1558. Meghalt 1602. Művei (köztük *Catholici Reformati*) 3 folio kötetben Genfben jelentek meg 1611-ben.
71. *Povellus Gábor*, angol hittudós. Született 1575-ben; először iskola-mester, azután a londoni anglikán püspök káplánja. Meghalt 1607. — *Disputatio de Antichristo et ejus ecclesia*. — *De Adiaphoris*. — Néhány angol nyelven írt műve a katolikusok ellen.
72. *Sadeel* (de la Roche) *Antal*, más néven *Chandieu*, francia, református theologus; párisi, később genfi predikátor. Meghalt 1591. — *De legitima vocatione pastorum ecclesie reformatæ*.
73. *Scultetus Severinus*, bártfai prédikátor. Idézett műve: *Erotemata de communicatione idiomatum*. Bartphæ, David Guttgesel excudebat. Az ajánlás gr. Nádasdi Ferenczhez kelt: „Bartphæ die Augusti 30. Anno Christi 1593.“ (V. ö. Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár. II. k. 64. 1.)
74. *Schlüsselburg Konrád*. L. I. k. v.
75. *Schütz János*. L. I. k. v.
76. *Selnekker Miklós*. L. I. k. v.
77. *Sibrandus Lubbert*. L. I. k. v.
78. *Sleidanus* (Philipson) *János*. I. 197. lap [56].
79. *Spangenberg Cziriakusz*. L. I. k. v.
80. *Spina* (de l’Espine) *János*. L. I. k. v.

81. *Stigelius* (Stigel) *János*. L. I. k. v.
82. *Suræus*, más néven *Rosarius* (du Rosier) *Hugo*. L. I. k. v.
83. *Tossanus* (Toussain) *Dániel*. L. I. k. v.
84. *Tremellius Emmanuel*. Zsidóból lett keresztény, bibliafordító; a zsidónyelv tanára Heidelbergben, Metzben és Sedanban, hol 1580-ban meghalt. Calvin kátéját is lefordította zsidónyelvre.
85. *Ulricus Velenus Mihoniensis*. L. I. k. v.
86. *Vermigli Martir Péter*. L. I. k. v.
87. *Volanus András*. L. I. k. v.
88. *Westphal Joakim*. L. I. k. v.
89. *Wigand János*. L. I. k. v.
90. *Wolf János*. L. I. k. v.
91. *Zanchi Jeromos*. L. I. k. v.

Az itt felsorolt 92 katolikus és 91 protestans írón kívül még vagy 15 fordul elő, kikről azonban biztos adatokat nem sikerült szerezni.

EGY TUDAKOZÓ PRAEDIKÁTOR NEVÉVEL ÍRATOTT

ÖT LEVÉL.

ELSŐ: AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRÚL.

MÁSODIK: AZ HITTEL-KÖTÖTT FOGADÁSOK FELSZABADÍTÁSÁRÚL.

HARMADIK: AZ PAPOK NÖTELEN-VÓLTÁRÚL.

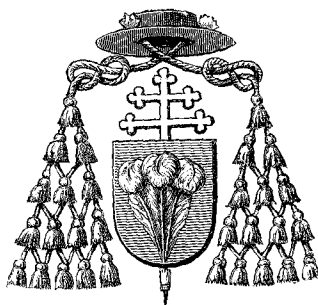
NEGYEDIK: EGYNEHÁNY MÉLTÓ KÉRDEZKEDÉSEKRŐL.

ÖTÖDIK: HA MÉLTÁN NEVEZHETNI-É AZ NOVANGÉLICUSOKAT BÁLVÁNYOZÓKNAK
ÉS HITTŰL-SZAKADTAKNAK?

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN
NY. R. TANÁR.

BUDAPEST, 1898.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

Az itt következő művecske a jelen Pázmány-kiadás II. kötetének 509—620. lapjain közölt *Öt szép levél* második kiadása, új átdolgozásban és sok változtatással. Alig van mondat, melyet Pázmány eredeti alakjában meghagyott. Ezenfelül rövid, de érdekes elő- és zárószót is csatolt hozzá.

Ez okoknál fogva munkái teljes gyűjteményében ez újabb kiadásnak is okvetetlenül helyet kell foglalnia; és pedig időrendi sor szeriat mindjárt a Kalauz után, melynek első kiadásával együttesen, mint annak függeléke és kiegészítő része, jelent meg 1613-ban.

A későbbi Kalauz-kiadásokban Pázmány ezen művének legnagyobb részét — a levélforma elhagyásával és újabb változtatásokkal — magába a Kalauzba olvasztotta be, a mint ez a jelen kötet 621—686. lapjainak egybevetéséből látható.

Faustus Manichaeusról írja szent Ágoston, hogy az ő mézzel-folyó édes beszédének csalogatásával veszedelmes tőr volt, mellyel az ördög sok lelkeket pórázon hordozott s kötve tartott. De mikor őtet szóra fogván, kérdezkedésivel sürgetné, egyebet czifra beszédek-nél nem találta benne: *Faustus, magnus laqueus diaboli; multi implicabantur in eo per illecebram suaviloquentiæ: quam ego, tametsi laudabam, discernebam tamen a veritate rerum; nec quali vasculo sermonis, sed quid mihi scientiæ comedendum apponeret, intuebar. Ubi curas quæstionum mearum partiri cum illo potui, expertus sum prius hominem expertem liberalium disciplinarum, nisi Grammaticæ, atque ejus ipsius usitato modo.* Majd alég ha szinte így nem jártam én is egy dagályos Calvinista Prædikátorral, kinek mély tudományárúl, hegyes elméjérül, frissen felkendőztetett s fodorgattatott szós-vóltárúl cserdült valami vékony hírecske füleimben: szánakoztam is, hogy az Istennek szép ajándékit maga és egyebek lelke kárhozattýára fordította. Végre, barátimtúl esék hallanom, hogy az jámbor, fölöttéb megtágítván nyelve zaboláját, az régi igaz keresztyének hátán akar nyargalni és minket fejénként bálványozókká, hittel-kötött fogadásoknak felbontójává akar tenni, kedvünk ellen. Noha pedig azoktúl értettem vala, kik tudták erkölcsét, hogy, mint egy ért kilishez, óva kell ő hozzá nyúlni, hogy meg ne sértessék: mindazonáltal jobbnak alítám, hogy néki fájjon, hogy-sem magunkon haggyuk az ő mosdatlan nyelvével reánk okádott mocskokat. Azért, segítségül híván az Szent Istent, feltők vélle és kiszállék ellene.

August. 5.
Confess. c. 3.

Cap. 6.

Nem akarván pedig kirekesztenem írásomból az ő tölle reánk kérődött bűdös gyalázatoknak szapullását. Sőt valami részből alkolmatosban rendelvén írásomat, az keresztyének eleiben vetém igaz igyünket, hogy lélek-szerént megítélhessék azoknak orczátlan-ságokat, kik ily temérdek találmányokkal igyekezik terhelni az mi igaz vallásunkat. Ha Alvinczibe szerecsent szappanozok-is, mikor az igazat eleiben rakogatom: de reménlem, hogy foganatos leszen egyebekben az Istennek szava. Minthogy pediglen Calvinista Prædi-

Servare oportuit decorum Personæ.

kátor nevére írtam ezeket, az levélírónak személyéhez szabván magamat, néha kedvem ellen-is az ő szóllásoknak pompájára kellett bocsátkoznom; kit, tudom, gonoszra nem magyaráz az kegyes olvasó.

ELSŐ LEVÉL.

AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSIRÚL.

Az mézes nyelvű s csifra beszédű ALVINCZI PÉTERNEK.

Az világ tengelye-forgató JEHOVA Isten sok esztendőig jó-szerencsésen éltesse Humanitásodat, kedves jóakaró Predikátor Uram, Koporsómiglan-való hív szolgálatomnak tellyes ajánlása után. Ez szomorú s bátortalan üdök állapotjának tartóztatása miatt kívánatos személyét Dignitásodnak meg nem látogathatván: nem tűrhetém, hogy rövid írásomnak olvasásával ne fárasztanám s terhelném sokra néző szemeidet; akarván ez kiseded írásocskámmal az én nevemet s szolgálatodra-való kész vóltomat elfeledve nem lenni nállad, a mellett kívánsággal kívánván szép, jó s kedves tanításával mindenkor illendő böcsüllettel élnem. Mindeneknek-előtte pedig, fölötte igen kérlek, ha ilyen szegény szolgál-társodnak nem általlod venni szolgálattyát, ne légyen ellene böcsülletes Személyednek az én szolgálatra-való kész vóltam. Sőt, ha méltónak itíled az én értékletlen s fogyatkozott állapotocskámat, számláltassam én-is egynek az kisededbik szolgálid-közzé s atyafisága-alá; kinek igaz kötelessége alatt utolsó pihentésemig és koporsómban léptemig élvén, szolgálnom igyekezem, mint igaz jó akaró szolgál-társomnak. Annakutánna fejem-hajtva könyörgök, nehéz neven ne végye Dignitásod, hogy csendes nyugodalmában szűvirágoztató gyönyörűségedet felzavarom. Mert ez írásra egyéb nem indított az egy isteni tiszteletnek gyarapodásánál és az útálatos bálványozások gyökerének kigyomlálásának buzgó szüvel szomjuhozó kívánságánál.

Ez elmúlt napokban, böcsülletes fő emberekkel-való nyájas beszélgetések-között, kelének elő azok az kívánságok, mellyeket az Hajdu Vitézek, fő tanítójokkal és hív tanácsokkal, Foktúi Mátéval, calvinista predikátorral egyetembe, az Tekintetes és Nagyságos Báthori Gáborhoz, az nyomorúlt Magyarorságnak fényes csilla-

gához, csak nem régen küldöttek. Ezekben, egyéb tekintetes dolgok között, sokszor az pápisták bálványozóknak neveztetnek. Történetből egy régi avas pápista keresztyén ember-is jelen vala: ki midőn az bálványozó nevet hallotta volna, úgy tetczék, hogy az vér megposdúla benne; és színe-megváltozva keserves tekintettel az égre fordítá szemeit s fohászokodva monda: Úr Isten, te tudod, hogy ezzel az gyűlölséges rút névvel méltatlan ostoroznak minket az elfordult fiak, és csak azért köszörülök vipera fogokat ellenünk, hogy mind személyünkben s mind tudományunkban gyűlölségben ejcsenek bennünket.

§. 1. *Mely gyalázatos dolog légyen az bálványozás.*

Az-után hozzám fordulván, bánatos szóval és keserves igékkel mondá: Tudod-é, mely gyalázzal terhes rút névvel illetitek azokat, az keresztyén világnak színeit és virágait, kiket hazug nyelvetekkel bálványozóknak neveztek? Talám eszetekben sem vészitek, hogy az embert rútab bűzben nem keverhetnétek nyelvetekkel, mint mikor őtet bálványozónak nevezitek?

Erre én azt felelém: Tudva vagyon nállam-is, hogy az bálványozás az első és leg-főbb parancsolattal ellenkezik. Mert az Istennek újjával az két kő táblára íratott tíz parancsolat-közöt, az első táblában leg-elől tiltatik az bálványozás. Ugyanis *directe*, igyenesen, az Istent magát fosztja-meg tiszteletitül és, tehetségszerént, dücsösségének székitől kitaszítván ő Felségét, mást akar helyében ültetni, kinek isteni tiszteletet és az mennyire tőlle lehet, ugyan istenséget tulajdonít. Annak-okáért, miképpen az országban *Crimen læsæ majestatis humane*, az király személye és tisztessége-ellen-való véték az, mikor valaki az igaz fejedelem kívül mást akar uralni: azonképpen az bálványozás sem egyéb, hanem *Crimen læsæ majestatis divine*, az isteni méltóság-ellen-való tusakodás. Azért az tellyes sz. írásnak folyásában semminémű vétket sem gyakrabban meg nem tiltott, sem keményben meg nem ostorozott az Isten, mint az bálványozást: mellyet lelki fajtalanságnak, házasság-törésnek, lopásnak nevez, mintha minden vétkek egybe elegyítettnének az bálványozásban; mint ilyen szókkal feljegyzette Tertullianus: *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa judicii Idololatria. Nam etsi suam speciem tenet unumquodque delictum; etsi suo quoque nomine iudicio destinatur:*

Tertull. de
Idololatria
c. 1.

in idololatriæ tamen crimine expungitur. Idololatra est? idem homicida est. Quæris, quem occiderit? non extraneum, nec inimicum, sed seipsum. Quibus insidiis? erroris sui. Quo telo? offensâ Dei. Perinde adulterium et stuprum in eodem recognoscas. Nam qui falsis deis deservit, sine dubio adulter est veritatis, sic et in stupro mergitur.

Jer. 3, 1.
Ezech. 16, 15.

Quis enim immundis spiritibus operatus, non constupratus incedit? Atque adeo Scripturæ sanctæ stupri vocabulo utuntur in idololatriæ exprobratione. Fraudis conditio ea est opinor, si quis alienum rapiat, aut alii debitum deneget: et utique erga hominem admissa fraus, maximi criminis nomen est. At enim idololatria Deo fraudem facit, honores illi suos denegans, et conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam conjungat. Post talia crimina, tam devorantia salutis, cætera quoque ad aliquem modum in idololatria conditionem suam repræsentant etc. Ezekért tehát az festékekért, mellyekkel kiábrázza az sz. írás az bálványozást, méltó iszonyodnunk csak az ő nevé-tül-is. De jó Uram, nem elég ez a dologhoz; hanem abba kellene mesterkedned, hogy ezt a bűdös nevet méltán ne viselnéd, hanem az úndok bálványokat megvetvén, az egy Úr Christushoz és az ő-tölle kijelentetett igaz tudományhoz ragaszkodnál.

Mikor ezeket nagy feje-mozgatásával végig hallgatta volna az pápista ember, monda: Minthogy által-érted az bálványozásnak kissebségét, magad ítületire hagyom, mely nagy számadással tartoztok az élő Istennek igaz ítülő széki-előtt, ha minket méltatlan és érdemünk-nélkül ily szörnyű káromlással gyaláztok.

Én pedig csak azt mondám erre: Ha méltatlan kevernénk e rút bűzben titeket, nem csak az más világon, de itt-is nagy büntetést érdemlenénk. Mert ha nyelvével megöli az jámbor aszszonyt, az ki őtet gonosz hírnévben keveri: mentül nagyobbat botlik, a ki egy egész gyöleközetet méltatlan bálványozónak nevez? De bár úgy volna, hogy tí pápisták ezt az nevet méltatlan viselnétek; künyű volna nekünk letennünk ezt a gyalázatos nevet, ha tí elhagynátok az hátatokhoz aszott és bennetek megpenyészedett bálványozásokat.

Itt egy kevés szomorú halgatás-után így szólla az pápista ember: Jóllehet az egész keresztyén világ tudgya ez dologban ártatlanságunkat: mindazáltal, hogy az mi halgatásunkat valaki lelki ismertetünk vádolására ne magyarázza, elégedendő mentséggel ki kel nyakunkból ráznunk e roszt nevet és, Istennek segítségével velünk lévén, jó heven az ti nyakatokban kel fordítanunk az nekünk

készített párlúgot. Kérlek, csendeszen és üdónap-előt-való itületeket kirekesztvén szüvedből, tekíncs-meg, ha lehet-é az mi tanításunkban oly vak-paraszt kábaság, az mint tí alíttjátok?

§. 2. Öt közönséges bizonyság, hogy az pápisták nem bálványozók.

Noha Calvinus azt méri mondani, hogy az pápisták-között temérdegb bálványozás vagyon, hogy-sem az sidók-között vólt Jeróboám idejében, *Papistæ idololatriam habent crassiozem, quam fuerit sub Jeroboam*¹: de csak ezekből az jelenségekből-is kitészik az ő tekéletlen nyelvének hazug fecsegése. ELŐSZÖR: Az Sz.-Lélek Úr Isten megjövendöltette profétái által, hogy az mi édes Üdvözítünk eljövése-után azok-közzül, kik az Christus zászlója-alá hódolnak, tellyességgel kigyomláztatik az bálványozás: *Prophetæ non solum superstitiones idolorum everti præceperunt, verum etiam Christianis temporibus hanc eversionem futuram prædixerunt*². *Per Evangelium exterminata sculptilia et conflatilia; id est idola deorum falsorum, et oblivioni tanquam sepulturæ tradita jam videmus, et prophetiam hac in re completam cognoscimus*³. Azért azt mondgya Isaiás *cap. 2. v. 18., 20.*, hogy az Megigírtnek eljövetelekör az bálványok tellyességgel elrontatnak: *Idola penitus conterentur. In die illa projiciet homo idola argenti sui et simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ut adoraret.* Zachariás azt jövendöli *cap. 13. v. 2.*, hogy mikör az Dávidnak élő Kútfejét megnyitandgya az Úr, akkor elvész nevek-is az bálványoknak, hogy csak emlekezetben se légyenek. És ugyan ezent mondgya Oseás *cap. 12. v. 17.* Ezechiél proféta ennél-is világosban szól: Mikör, úgymond, kiönti az tiszta vizet az Úr és megtisztít az mi úndok-ságinktúl, minden bálványozásnak rútságából kihoz minket⁴. Ha azért azok-között, az kikre kiöntötte Urunk az ő tanításának és keresztségének tiszta folyamit, megszűnik minden bálványozás: miképpen lehetett az keresztyénség-között ennyi száz esztendeig, ily nagy országlása az bálványozásnak? Bizony, ha igaz, az mit sokszor beszél Calvinus, hogy ezer esztendeig az egész keresztyénség az pápisták paraszt bálványozásiban hevert, *Execrabili idololatria multis antehac sæculis vera Religio submersa, subversa que fuit*⁵: nem értem, mint lehessen helye ezeknek az szép jövendölléseknek. Mikör Urunk ez világra jöve, ottan megkezdé jelenteni, hogy bé-is tellyesíti ezt az ő régi fogadását. Mert, az mint

¹ Calv. l. 4. c. 2. n. 9.

I.

² Aug. t. 4. l. 1. de Consensu Evang. c. 16. 28.

³ Aug. 18. Civit. c. 31.

⁴ Ezech. 36, 25. Similia c. 30. v. 13. Zach. 14, 9.

⁵ Calv. l. 1. c. 11. n. 9.

Kalauz I. fol. 77. nem régen hallók, mikor Augustus Apollótól akarna dolgairól értekezni, azt felelé: hogy egy sidó gyermek bédugta az ő száját, és immár választ nem adhat. Mintha azt mondotta volna: hogy el kel Dágonnak dőlni, mikor az isteni bölcseségnek élő szekrénye ez világra jöve. Annak-okáért, hogy az Isaiás profetiája¹ bétel-lyesednék, azt írja Nicéforus *lib. 10. c. 30.* és ő-előtte Sozomenus *lib. 5. c. 21.*, hogy az Aegyiptombéli bálványok mind ledőlének, mikor Urunk Heródes-előtt Aegyptusba vitették; és egy régi reves fa, melyben az ördögöt tisztelik vala, meghajla, midőn Urunk mellette vitetnék. Végezetre, Plutarchus egy könyvében tudakozik azon: Mi légyen oka, hogy ő idejében az bálványok nem adnak választ? És töb dolgok-között azt-is írja: hogy magok-is az ördögök egy nagy Pán halálát sirattják, mintha innen volna oka halgatasoknak.

II. MÁSODSZOR. Tagadhatatlan dolog az, hogy Luther-előtt egynehány száz esztendeig annyira elhatalmazott és elterjedett vólt az a tudomány, melyet most bálványozásnak keresztelnek-el az Elhajlottak, hogy az magok itéleti-szerént-is, kicsintül fogva nagyig, minden nemzetiségek közel ezer esztendeig ennél egyebet nem tudtak s nem követtek. És egyedül Luther vólt első, a ki szakadást kezde s versengést támaszta; mely dologról ez-eléb bővségesen szóllánk². Ez így lévén, ha oly dögleletes bálványozás vólt az mi hitünkben, mint az ti finnyás orrotok illatozza, az jó-ki belőlle: hogy valakik ezer esztendőnek forgásában éltek Luther-előtt, azok mind pokolra hányattak. Mert az sz. írás sokszor hirdeti, hogy kárhozat jutalma az bálványozásnak, *Gal. 5. v. 20. 1. Cor. 6. v. 9.* Soha pedig nem találkozott ez ideig oly szemtelen orcza, mely azt mérte volna hirdetni, hogy minnyájan elkárhoztak Luther-előtt, az apostolok-után, az doctorok és martyrok. Sőt minnyájan, valakiknek eszek vólt, nyilvánvaló éktelenségnek ítülték, csak szót-is tenni ezeknek kárhoztatásokról³: úgyannyira, hogy a Pártosok tulajdon nyelvek vallása-szerént-is, Sz. Bernárd és sokan többen az barátokban és apáczákban, istenfélő sz. jámborok vóltanak; mint eléb megértők.

III. HARMADSZOR. Ha az pápista vallás minden fertelmes bálványozással feltetézttetett: következők, hogy mind hamissak lésznek az mi Urunk szép fogadási, mellyekkel arra köti magát *Matth. 16. v. 18.*, hogy az ördögnek ereje az ő seregét és várasát, az kőszálon éppített Ecclesiát le nem tapodgya és diadalmat nem

² Kalauz I. fol. 224.

³ Kalauz I. fol. 222.

U.-ott, fol. 261.

vészen ellene: hanem, mint az igazságnak erős oszlopa, helyt áll minden habok és szélveszek-között. El nem rejtetik; hanem mint egy magas hegytetőn épített város, szem előtt forog. Ő-benne az igazságnak tanítása szünetlen megmarad: legeltető pásztori, tanító doctori léznek mindenkoron¹. Ezek és több hasonló ígéretek mind cserbe maradnak és mint az füst elenyésznek, ha az régi vallást bálványozásnak mondjuk. Mert, az mint imént-is mondám², magok sem tagadgyák az minap költ predikátorok: hogy többig ezer esztendőnél úgy elhatalmazott vólt az pápistaság, hogy sohult ez világon hírrel sem hallának az Novangélicusok tudományának zengését. Egy lelki tanító nem vólt, az ki azt hirdette vólna, az mit az Augustai Confessio. Mert életemet kötöm melléje, hogy sem *Illyricus in Catalogo Testium*, sem senki egyéb nem nevezett s nem-is nevezhet az apostolok idejétől-fogva Lutherig csak egy embert-is, a ki azt hitte s tanította vólna, a mit az Lutheristák vagy Calvinisták; az az, a ki ezt az *corpus doctrinae*-t, tudománynak ép testét, az sz. írásnak ilyen értelmét s magyarázását hirdette vólna, a minémút csak most kotlottak. Ha azért az pápistaság bálványozás, és mindazonáltal ennek erejétől úgy kitiportatott, úgy letapodtatott az igazság, hogy híre se maradna, tanítója se vólna: itílyék-meg, az kiknek eszek meg nem fordult, hogy ha helyesek-é az Christus Urunk fogadási.

NEGYEDSZER. Ez-előtt Luther Mártontól azt hallók³, hogy minekelőtte az ő feje megköcsagosodott vólna, igaz Ecclesia vólt az Római gyöleközet; és valami jó ő-nállok vagyon, azt mind ettől kapták. Azonképpen az Augustai Confessio sokszor mondgya, hogy a mi illeti az hit dolgát, nem különböznek tőlünk; hanem csak valami uj szokásokat kívánnyák hogy elhaggyon az Római Ecclesia⁴. Ez így lévén, világosan következik, hogy mí nem vagyunk bálványozók. Mert ha azok vólnánk, derék ágazatokban vólna közbe-vetésünk; és nem eredett vólna mi-tőlünk minden javok a Lutheristáknak. Ha pedig ebben csak hazudoz az Confessio: ám itílyék magok, ha igaz hitnek kell-é azt vélni, melynek *Publica Confessioja* sem lehet hazugságnélkül.

ÖTÖDSZÖR. Két dolgot tanít Calvinus, mellyek helyt állván, lehetetlen, hogy mi-reánk ragadgyon valami búzi az bálványozásnak. Egyiket azt: hogy minden kétségnélkül Urunk születése után egész öt száz esztendeig szűz virágjában maradott az igazság⁵ és Sz. Ágoston idejéig nem esett semmi rozsa az apostoli taní-

¹ 1. Tim. 3, 15.
² Matth. 5, 15.
 Isa. 59, 21; 62,
 6. Eph. 4, 12.
³ Kalauz I.
 fol. 226. et sequentibus.

IV.

³ Kalauz I.
 fol. 260.

⁴ U-ott, fol.
 424.

V.

⁵ Verba vide
 Kalauz I.
 fol. 265.

tásnak fínom aranyában. Másikat azt: hogy a ki valót akar érteni az régi igaz vallásról, Sz. Ágostonnal tanácskozzék. Mert ő nagy híven bizonyoságot tészén az régi igazságról. Ezek így lévén, következők, hogy azt nem ítélhetjük bálványozásnak, az mit Urunk halála-után öt száz esztendő-alatt hittenek az keresztyének és a mit Sz. Ágoston tekéletesen tanított. Az-is pedig oly világos igazság, mint az fényes verőfény délszínben: hogy Sz. Ágoston, és ő-előtte-is az hívek, mind azokat hitték s tanították, a mit most bennünk rágalmaznak az atyafiak. És hogy egyéb tanúknak, mellyekről ez-előtt-is emlekeztünk, mostan békét hagyjunk: ő maga Calvinus megvallyá, hogy ezer esztendő előtt-is gyökeresek vóltak az pápista tudományok¹.

¹ Kalauz I.
fol. 226.

Ezeket midőn elvégezte vólna az pápista ember, egy az jelen valók-közzűl monda: Esküszöm Istennek, mond ez valamit. És bár amaz légyen az annya, valaki ennek-utánna bálványozóknak nevezné az pápistákat. Én pedig (igazán megvallom Humanitásodnak, mint lelki atyámnak, még azt-is, az mit eltítkolok egyebektől) egy kevésbé ugyan megütközém. Mert nem ütközhetik vala hirtelen eszemben, mint kellene kifeselnem az gonosz embernek köteléből. De azért, hogy némának és meggyőzöttnek ne tetczeném, megtörlém homlokomat, megbátorítám szüvemem, s mondék néki: Szerető atyámfia, sok dolgokat zagyválnsz egybe a te szemfényvesztő tettetes bizonyosággal: és nyelvednek vitorláját megeresztvén, ha szerét tehetné, forrón akarnád nyakunkba fordítani az ellenetek fondált vádlásokat. De rövid szóval, egy erre a felelet: *Est fallacia petitionis principii*. Mert te azt akarnád, hogy mí titeket bálványozóknak ne neveznénk, kit mí ugyan most sem akarunk cselekedni; hanem az kapát kapának, az fúrút fúrúnak híjuk. És az ki az Isten könyvét, melyben az mi Urunknak elváltozhatatlan igazságának *regulája* kijelentetett, keresztyéni józansággal olvassa, nap-fénynél világosban megláthattya, hogy az pápisták valóba bálványozók.

§. 3. Minémű okokkal tésznek minket bálványozókká az Elszakadtak.

Ugyanis ki vólna oly homloka-feltörlött, alá-való értelmű ember, hogy csak tétovázó beszéddel-is merné tagadni, rejtegetni és fődözni az ti lelki paráznaságtokat és bálványozástokat? Holott nyilván vagyon ez széles világnál, hogy tí az képeknek imádkoztok: az

szenteket pedig, és leg-főképpen Szűz Mariát, üdvözítőnek, reménységteknek nevezitek: és az Istennek ez világ vezérlésében és gondja viselésében-való méltóságos forgódását ezekre, úgy mint újonnan találtatott istenekre osztyátok. Maga az tellyes sz. írás arra mutat, hogy idegen Istenünk ne légyen, hanem egyedül az mi Urunkat Istenünket tiszteljük, böcsüllyük és imádjuk¹. Szed-bé azért nyelvednek vitorláját, fald-bé az sípot, ráncs-meg az zablát szájadban; haggy békét az útkívül-való haszontalan csavargásoknak és heában-való csácsogásoknak. Másutt kezgyed, ha bízol ember ségedhez; mert itt nem jó helyen fogtál-ki: és azt mutasd-meg, hogy tí nem vattok bálványozók.

¹ Exod. 20.
Psal. 81.

Ezeket mikor szép bátorsággal, jó magam viseléssel elő-pattogattam volna, egy szája-tátva reám bámult ember monda: Igaz emberségemre, jó helyen vetéd itt meg az hálót, Predikátor Uram. Bezzeg nem csekély vízben tapogat ám ez a jámbor, hanem ugyan a part mallyát turbokollya, és az derék sz. írásból feszegeti mondasit. Más fő ember elő-szólván, monda néki: Értesz te ehhez, mint az bagoly az Ave Mariához. Én bizony eszemben nem vehetém az elő-rendelt bizonyságoknak fejtegetésit; és úgy tetczik nékem, hogy még talpon állanak az pápisták mentségére támasztott jelenségek. De ennek a jámbornak én-tőllem kerek válasza lön: hogy ő az *Dialectikát* soha nem tanulta, melyben jól megfejtegetik, mi légyen az *fallacia petitionis principii*. Azért ha varga, fellyeb ne szóllyon az kaptánál. Mert ugyanis nem néki kezdették.

Ezen az pápista ember alattomba mosolyogdogál vala: végre így szólla: Jó Predikátor Uram, az tennen saját lelked esméretire és az egész világ ítéletire hagyom annak meglátását, ha elégséges-é a te feleleted az elő-rendelt bizonyságoknak fejtegetésére. Künnyű patvarkodó beszéddel tétovázni az igazság-előtt: de sem te, sem a te társaid, soha ezeket úgy meg nem fejtegetik, hogy az Isten-félő embernek lelke megnyughassék rajta.

Mikor ez-ellen azt mondtam volna, hogy erről nem szükség szót szaporítani és a pápisták elhanyaglott, sőt elesett igyeket stömpölyökkel támogatni, holott immár az Istennek könyvéből nagy fenn reájok raktam, hogy az képeknek és holtaknak tisztelében, bálványozásban éltenek: az pápista ember fejét csóválván, Jajki nehéz, ugymond, azt eszre hozni, az kinek Isten okosságot nem adott. Bezzeg nem hitván renden kaszálnál, Predikátor Uram, ha reánk-is rakhatnád, a mit ily bátran mondasz. De félő, hogy

ugy jársz, mint sokan az ti rendeteken valók; kik mentül hajadomb pórok, annál fellyeb törlötték homlokokat arra, *ut loquerentur grandia*¹, hogy az igazság-ellen szörnyűségeket és méltatlan vádolásokat, sőt ugyan káromlásokat-is szórjanak ellenünk. Maga, mikor az bizonyításra jutnak, csak füstben mégyen csevegések, reteszt vét pattantyújuk: és semmit fejünkre nem rakhatván, róka módra a kert-alatt kullognak, oly fogásokat forgatván, mellyek nem hogy az derék dologhoz igyenesen szolgálnának, de szinte úgy illenek hozzá, mint amaz te erős bástyád, *Fallacia petitionis principii*, az elő-hozott bizonyságokhoz; az az, mint az bot az tegezhez, az aranyas kantár az szamár fejéhez. Én azért, az jelen valók kedvéért, halasztást nem tészek a dologban: hanem tétovázás és kerengő beszéd-nélkül megfelelek: és ha szerét tehetem, Istennek segítségével nap-világnál fényesben megmutatom, hogy a te-tőlled említett bálványozásban nincs semmi részünk. Ez légyen azért bátor fundamentomunk; ez légyen a kő-vár, mellyen először is bajt víjünk. De minék-előtte tovább lépünk, egy kéréssem vagyon, melybe tudom nem lészen nehézséged. Gyakran esik az, hogy tí a magatok fejének találmányival és tulajdon elméteknek hívságos alkotmányival, *chimæráival*, harczoltok, midőn azt vélitek, hogy ellenünk vitézkedtek. Mert oly dolgokat kentek reánk, és gyakor kiáltással úgy béóltjátok az emberek szüvében az reánk kóltott rútságokat: hogy gyökeret vervén tanítástok az emberekben, soha el nem hitethettyük véllek, hogy mí azt higgyük, a mit valóságosan hiszünk. Mert még ti magatok-is, kik predikátor-nevet viseltek, nem akarjátok az mi írásinkat olvasni és abból érteni, mi légyen az mi vallásunk: hanem a mit egy közzületek vagy tudatlanul, vagy álnakul reánk ér kérődni, azt úgy vészitek, mintha mind úgy vólna az dolog. Hogy azért heában üdőt ne veszessünk, mivelhogy senkinek nem szabad az ő hitiben hazudni, én-is igaz lelki esmérettel megmondom, mit hiszünk az közbe-vetett dolgokrúl. Te-is megállj azon, és elhiggyed, hogy mí tudgyuk jobban, mi légyen szüvünkben s mit higgyünk, hogy-sem más valaki.

Erre én csak azt felelém, hogy okom nincsen, miért akarnék valamit erővel reája fogni. Holott inkább azon örvendeznék, ha oly vallásban találatnának az pápisták, mely minden bálványozástúl tiszta vólna. És ha-szinte ez-előtt valamiben külömbet vallottál vólna-is, gyönyörködném benne, ha most annak ellene mondván,

az igazsághoz ragaszkodnál. Az pápista ember-is megköszönvén, hogy emberséggel és okossan szólottam az dologhoz: Mivelhogy, úgymond, itt az úczán alkotatlan helyen vagyunk: ha tetszik, lépünk a házban, ot csendeszen beszélgethetünk és könyveket-is találunk, mellyeket mondásink bizonyosságára mindgyárt reá forgathassunk. Jóváhagyók tetszését, és bémenvén az házban, így kezdé beszédét.

§. 4. *Mi légyen az bálványozás.*

Akár-mely vétket-is, mellyel az Istentől elszakad az ember, bálványozásnak neveznek néha az Doctorok: *Si diaboli pompam ejurasti: quicquid ex ea attigeris, id scias esse idololatriam.* Tertulianus *de Idololat. cap. 18. n. 145. Generaliter quod diaboli est, idololatria est, cui omnia idola mancipantur.* Hieronymus *epist. ad Heliodor. de Laudib. vitæ solitar.* Miképpen Sz. Pál-is az has-hizlalást *Phil. 3. v. 19.* és az fősvénséget *Eph. 5. v. 5. Coloss. 3. v. 5.* bálványozásnak nevezi. Mert ugyanis, az ki valamely teremtettséghez úgy ragaszkodik, hogy ezért elszakad az Istentől és az ő szent akarattját felbontja: cselekedetivel megtagadgya az Istent. Mivelhogy inkább választya, és így nagyobbra-is böcsüllí az teremtettséghez, hogy-sem az élő Istent. Mindazonáltal, mikor az bálványozásról vóltaéppen emlekezik az Írás, megválasztya ezt az több vétkektől, mellyekkel egyetembe ezt-is az kárhoztató bűnök-közzé számlállya: *1. Cor. 6. v. 9. Gal. 5. v. 19. 20. Apoc. 21. v. 8. cap. 22. v. 15. Hierem. 7. v. 9.*

Miben állyon pedig az bálványozásnak tulajdon mivólta, így magyarázza Sz. Ambrús: *Idololatria DEI honorificentiam usurpat, et vindicat creaturæ*¹. Sz. Ágoston pedig: *Idololatræ sunt, ejusmodi servitutem exhibentes idolis, quæ debetur DEO*². Az bálványozás, úgymond, az isteni tiszteletet teremtettséghez fordíttya. Ezt pedig az tellyes sz. írásnak igyenes folyásából vötte. Mert Sz. Pál abban helyhezetti az bálványozók bolondságát, hogy az Istennek dücsösségét emberek és oktalan állatok hasonlatosságira fordították; és az teremtettséghez szolgáltak inkább, hogy-sem az Teremtőnek³. Salamon-is azt mondgya, hogy az megcsalatott emberek az elváltozhatatlan nevet teremtettséghez adták⁴. És valahol az sz. írás emlekezik az tulajdon bálványozásról, azt jelenti, hogy az bálványozók elcserélék az Istent, hátat fordítottak néki,

¹ Amb. t. 5.
in c. 5. ad
Eph.

² Aug. t. 4.
Quæstion.
l. 1. q. 61.

³ Rom. 1, 23.
25.

⁴ Sap. 14. 21.

és az ő tiszteletivel teremtett-állatnak kedveskednek; mint megláthatod *Hierem. 2. v. 11. 13. 27. 28. Cap. 11. v. 13. Psal. 105. v. 20. Isa. 42. v. 17. Cap. 44. v. 17. Cap. 46. v. 6. Psal. 113. v. 8. 3. Reg. 12. v. 28.* Mind ezeken és töb sok helyekennis azt taníttya az sz. írás: hogy isteneknek tartották az bálványozók az ő bálványokat. Az sidókrúl-is, mikor bálványozni kezdettek, azt mondgya az Írás, hogy pogány módra cselekedtek, és nem az Istennek, hanem az bálványnak áldoztak: *3. Reg. 14. v. 24. Ezech. 6. v. 13. Isa. 57. v. 5.* Ez okon arany és ezüst isteneknek nevezi másutt az bálványokat: *Exod. 20. v. 23. Levit. 19. v. 4. 4. Reg. 19. v. 18. Daniel 5. v. 4. et 23. Judic. 18. v. 24.* Ebből immár következik, hogy az bálvány oly teremtett állat, melyet az bálványozó Istennek itél s Isten gyanánt tisztel: és ezért nevezi az Írás SEMMINEK az bálványt, sidóúl ELILNEK, hívságnak, és csak az ember agya alkotmányának¹. Mert az emberi gondolat-kívül nincs az a teremtett-állat, mely Isten volna.

¹ 1. Cor. 8. 4; c. 10, 19. Isa. 41, 29.

Vide Delrio 1. de Magia c. 1.

Minémű vélekedésből és miképpen imádták pedig az pogányok az ő bálványokat, két-képpen magyarázza Sz. Ágoston *lib. 7. Civit. cap. 5. 6. et 9.* ELŐSZÖR. Marcus Varróval egyetembe sokan azt vélték, hogy az Isten *Anima mundi*: ez egész világnak éltető lelke. Ugy hogy miképpen az ember testből s lélekből éppül: azonképpen ez világnak minden részei, az isteni természetnek részesültetése-által, istenségben öltöztek. Azért ónékik isteni tisztelettel kedveskedtek. Emberi ábrázatra való képeket pedig azért csináltak minden tisztelendő állatnak, mert az embernek lelke leg-hasonlatosb az világnak halhatatlan lelkéhez, az Istenhez: *Hæc quæ oculis apparent, pagani tanquam Deos colunt, tanquam partes unius Magni DEI. Nam universum mundum quidam eorum putant Magnum DEUM.* Augustinus 20. cont. *Faustum cap. 5.* MÁSODSZOR. Mercurius Trismegistusnak ilyen tetkezését említi: hogy az tudósok (ördögi szövetségben keverődözötteket kel ezeken érteni) csuda mesterséggel kiszóllítván az ördögöt, bérekesztik az képben, hogy onnan adgyon választ és jó vagy gonosz szerencsékkel látogassa az embert: *Pro anima ergo est dæmon; pro corpore simulacrum*². Azért mondgya Sz. Cyprianus *de Idol. vanit. n. 55*: *Hi ergo spiritus sub statu is atque imaginibus consecratis delitescunt*: Hogy az gonosz ördög feküdt az pogányok képe-alatt. Sommában: az pogányokrúl Sz. Ágoston azt mondgya, hogy ők vagy az kézzel csinált ábrázatot vélték Istennek, vagy, ha csak jelül tartották-is, az teremtett-

² Aug. 8. Civit. c. 23. 26.

állatok tisztességére tartották. *Eleganter August. tom. 3. lib. 3. de Doctr. Christ. cap. 7.* Noha azért az bálványozásnak a' vólt első kezdeti, hogy midőn valakinek szerelmesse meghólt, ábrázatot csináltatott emlékezetire és ennek tisztességet tétett vala háza népével¹. Ennek-fölötte az napnak és elementomoknak szépségét és hasznát látván az emberek, böcsülleni kezdék ezeket, mint jóté-
vőket²: De mindazáltal, valamit az pogányok Isten-helyett imádtak, azoknak hasonlatosságokat csináltak; ezek pedig ördöggel tellyesek valának. Azért méltán és nagy okkal mondgya az sz. írás, hogy ördögnek áldoztak az pogányok *1. Cor. 10. v. 20.* és minden istenek nékik ördög vólt *Psal. 95. v. 5*, kit ördögösséggel nem különben csatlottak az képekhez, mint hallom mostannis hogy némellyek üvegben vagy gyűrűben hordozzák az lélek hóhérát.

¹ Sap. 14. et Aug. 22. cont. Faust. c. 17.

² Sap. 13. 2. et seq.

Azzal pedig meg nem könnyebbedett az ő vétkek, hogy ezeket az képekben lakozó ördögöket Istennek alították: szinte mint nem vólna mentsége egy országban annak, a ki *sine diligenti inquisitione*, szorgalmatos vizsgálásnélkül, valamely paraszt embert, a ki magát királyá teszi, királyi tisztelettel illetné.

Vövé eszében Calvinus János, hogy ha így helyén marad az bálványozás-mivólta, mint az sz. írásból megmagyarázó, nem léssen semmi helye az ő kötődéseknek és ellenünk-való büdös rágalmaszásoknak. Azért sz. írásnélkül, minden bizonyágnélkül, csak *propter longum quoniam*, azt feszegeti kerülő beszéddel: hogy mind bálványozás az, valamit ember az isteni szolgálatban cselekeszik parancsolatnélkül: *Sua deliria colunt et adorant, quicunque cultus Deo commentitios erigunt.* Calv. lib. 1. cap. 4. n. 3. Egyéb helyekennis, *Lib. 1. cap. 11. n. 9. Cap. 12. n. 3.*, ezent beszélgeti. Azért, ugymond, a sidók-is az pusztában nem a borjút imádták, hanem őmagát az igaz Istent az képben: de minthogy ezt magok fejtől cselekedték, bálványozóknak mondatnak. De mivelhogy ezt az fogást eléb jól megtérengetők és ugyan az földhöz-is verők: nem kel most ezen beszédet nyujtani. Csak azt mondom, hogy ha bálványozók, a kik valamit cselekednek parancsolatnélkül az isteni szolgálatban: nincs és nem-is vólt ez világon nagyob bálványozó az Calvinistáknál és Lutheristáknál; mert így őnékik minden cselekedetek bálványozás, mivelhogy azt magok sem tagadják, hogy ők Isten-ellen vétkeznek minden cselekedetekben. Tudva vagyon pedig, hogy az Isten nem adott parancsolatot senkinek az gonosz cselekedetről. Bizonyágnélkül-való csácsogásira Calvinusnak

egyebet nem mondok, hanem hogy szembe szökik itt-is az Isten szavával, melyben azt olvasom, hogy mikor az borjút csinálák az sidók, elfeletkezvén az Istenről, az ő dücsösségét borjúnak adták¹. Sz. István-is azt mondgya *Act. 7. v. 39. 41.*, hogy az Istent megvetvén, az ábrázatnak áldoztanak. És ha képben akarták volna az Istent tisztelni, miért kellett borjú ábrázatot azért önteni, holot az Isten tűzben, és nem tulok-képben jelenék nékik? Sokkal külömben vala az dolog. Láták az sidók, hogy sokat késik Moyses az hegyen, és vissza-kiváncozván Aegyptomban, az Aegyptombéliek fő istenét *Apist*, kit ökor-képben szoktak vala ábrázni, meg akarták engesztelni, és azért öntetének néki tulok képet. Az hegyeken-való áldozatot sem csak azért nevezi az Írás bálványozásnak, mert tiltva vala, hogy az egy szabott hely-kívül ne áldoznának; de azért-is, mert az pogányok az hegyeken az ő hamis isteneknek áldoznak vala *Deuter. 12. v. 2.*, kiknek nyomdokit követvén az sidók, ők-is az bálványokat s az hamis isteneket tisztelték az erdőkben; mint olvassuk *Ezech. 6. v. 13. Isai. 57. v. 5. 3. Reg. 4. v. 23. 214. 2. Paralip. 33. v. 4.*

§. 5. *Az szent képekről mit vallunk.*

Az Írást szentnek mondgyuk, mivelhogy az Istennek szavát jegyzi: azon-képpen azt az képet-is szentnek nevezhettyük, mely az Istent vagy az ő szentit jelenti. Ezekről az képekről hogy jó fundamentommal szóllyunk: elsőbennis nem az calvinista tanítóknak egymás-után hazudott szemetiről, hanem az Anyaszentegyháznak tárházából vegyük, mit tanítson az Római gyöleközet az képekről. Három dologban áll tehát summája vallásunknak.

Első az: hogy nem mind-egy az kép és az bálvány; hanem, hogy az kép bálvány légyen, a' kel hozzá, hogy ennek isteni tisztelet adassék. Ez oly világos igazság, hogy senki előtte nem tétovázhat. Mert Christus Urunkat Sz. Pál az Atya-Istennek képének nevezi²: de azért senki bálványnak nem meri mondani az mi Megváltónkat. Azonképpen, mikor az Isten megparancsolá, hogy aranyból Chérubin képeket csinállyanak az imádságnak helyén *Exod. 25. v. 18.*; sőt ugyan sz. lelket és mennyei bölcseséget-is ada Besélelnek, hogy meg tudná ezeket csinálni *Exod. 35. v. 31.*; mikor egy ércz kígyót emeltete az kígyóktúl megmardostatott népnek orvoslására *Num. 21. v. 8.*; mikor Sala-

¹ Coloss. 1, 15.
Heb. 1, 3.
Sap. 7, 26.

mont felindítá, hogy az templomban olajfából csináltatna Chérubin képeket *3. Reg. 6. v. 23.*; az falra-is Chérubin és egyéb képeket íratna *ibid. v. 29. et 2. Paral. 3. v. 7.*, mint szinte az ajtókra-is *3. Reg. 6. v. 32. 35.*; az menyezetre pedig nem csak Chérubinokat, de oroslán képeket-is ábrázoltatna *3. Reg. 7. v. 36.*: mind ezekért Levit. 26, 1. ugyan senki azt nem méri mondani, hogy az Isten bálványokat csináltata, mikor ezeket mívelé. Annak-okáért, őmaga megmagyarázza az Isten, miképpen títya az képek csinálását, tudniillik úgy, HOGY EZEKET IMÁDGYUK: *Similitudinem vetans fieri, ostendit et causam; idololatriæ scilicet substantiam cohibens. Subjicit enim, NON ADORABIS EA. Serpentis autem ænei effigies, et Cherubin postea, non ad idololatriæ titulum pertinebat*¹. Végezetre, az Calvangelisták sem igen akadoznak ebben, mert házok ékességéért és emlekezetért, tartnak ők-is képeket. És miképpen a sidóknál az pénzre verik vala az császár képét *Matth. 22. v. 20.*, ugy most-is vagy az királyok képét, vagy Bódog-Asszonyét, felütik az arany forintra; de azért el nem hánnyák mint bálványt az aranyat. Igazán írja tehát Sz. Ágoston: hogy *Idolum est cuiusque dei falsi et alieni simulacrum*²; az bálvány nem egyéb, hanem hamis istennek hasonlatossága. Azért, ugymond, az mely Efodot Gedeon csinála, bálvány nem vala, mert idegen Isten képe nem vala. *Fornicationem tamen Scriptura nominat, quod extra tabernaculum simile quid fieri nefas erat.*

MÁSODIK dolog az: hogy az Istent nem azért írjuk ábrázatban, mintha öttest szemmel megláthatnók, vagy festékekkel vóltaképpen kiábrázhatnók: *Doceatur populus non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.* Mert jól tudgyuk az sz. írásból *Act. 17. v. 29. Isa. 40. v. 18. cap. 46. v. 5.*, hogy az Istennek nincsen kiírható ábrázattya. Sőt kárhoztatta az Anthropomorfitákat az Ecclésia, kik azt álmodták: hogy az Isten hasonlatos az emberi ábrázathoz. Azért mi csak olyan módon íratyuk az Istent, mint ő maga látható jelenségekben mutatta magát az embereknek: úgy mint mikor Isaiásnak és Dánielnek ősz ember képében; az Jordánnál galamb képben; Pünkösd napján tüzes nyelvekben megjelenék. Az Sz. Háromság pedig, ugymond sz. Ágoston, három férfiák képében mutatá magát Ábrahámnak, kiknek mind ábrázattyok, mind termetek és hatalmok egyenlő vala. Szabad elménkben galamb avagy tüzes nyelvek hasonlatosságát gondolnunk; szabad ezt szókkal kiábrázunk;

¹ Tert. l. 2.
cont. Marcion.
c. 22. n. 139.
L. 3. c. 18.
n. 135. Lib.
de Idolis c. 5.
n. 22.

² T. 4. L. 7.
Quæst. q. 41.

Concil.
Trident. Sess.
25. initio.

Isa. 6, 1.
Dan. 7, 9. 13.

Aug. t. 3.
l. 2. de Trinit.
c. 11.

szabad bötűkkel kiírnunk; szabad írásban látnunk, olvasnunk: mért nem vólna szabad festékkal kiírnunk? Vallyon s nem ugyan azt jegzi-é az szó, vagy az írás, vagy gondolkodás, a mit az festékkal ábrázott hasonlatosság? Vagy akarjuk, vagy nem, de a mit hallunk, annak valami hasonlatosságát kapcsoljuk és ki-is ábrázuk elménkben. *Intelligentem enim necesse est phantasmata speculari*; és az Szent Lélek Istennek pünkösöd-napi eljövételit úgy nem gondolhattuk, hogy tüzes nyelveket ne formáljunk fejünkben.

Arist. 3. de
Anima text.
30. 39.

Mikor pediglen az Istent így kijegyezzük, nincs szándékunk, hogy vóltaképpen kiábrázuk az ő természetit; hanem csak azt mutattyuk, minémű formán mutatta-meg magát: az az nem az ő mivóltát, hanem azt az ábrázatot írjuk, melyben látható-képben megjelent. Ebben pedig egyebet nem cselekeszünk, hanem a mit cselekedett önnön-maga az Isten, mikor az őtet jelentő hasonlatosságokat alkotta; avagy íratott bötűkkel és szókkal-is kiábrázatta magát; orcát, szüvet, kezét, szemet nevezvén magában. Mert nem egyebek az szók-is, hanem jelek: és mind-egy, akár pennával s bötűkkel, avagy pedig festékkal írjuk, minémű az Isten. Hogy ha azért le nem töröllyük az szent írásból azokat az szókat, mellyek azt jegyzik, hogy az Istennek tagjai vannak, hanem ezeket jó lelki értelemben vésszük: nem illik, hogy az festékkal íratott ábrázatokat-is eltöröllyük; hanem inkább, mint ez világi látható állatokból írja sz. Pál, hogy az Isten megesmértetik:

Rom. 1, 19. 20.
Sap. 13, 5.

azon-képpen ezekből az látható formákból az Istennek szemlélésére emelkedgyünk. Bezzeg a ki az Istennek a végre csinálna ábrázatot, hogy ezzel vóltaképpen megismértetné természetit: fölötte nagyot vétene; *tale enim simulacrum DEO nefas est christiano in templo collocare*. De minket az Anyaszentegyház megtanít, hogy az Istennek nincsenek tagjai; azért a képek nem az ő mivóltát, hanem azt az ábrázatot hordozzák előttünk, melyben megjelent az embereknek. *Nec te cogito, Deus meus, in figura corporis humani; et gaudeo hoc me reperisse in fide spiritualis matris nostræ Catholicæ tuæ*.

Aug. tom. 3.
de fid. et
symb. c. 7.
Simile Damasc.
4. de fid.
c. 7.

Aug. 7. Con-
fess. c. 1.

HARMADIK dolog az: hogy az képekben semmi isteni méltóság nincsen, és ez-okon ő-tőlők semmit nem kel kérni, semmit nem kel várni. *Imaginibus debitum honorem impertendum: non quod credatur inesse aliqua illis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quod ab eis aliquid sit petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda*¹. *Venerabiles imagines christiani non deos*

Conc. Trid.
Sess. 25.

*appellant, neque serviunt eis ut diis, neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis expectant futurum iudicium: sed ad memoriam et recordationem venerantur eas, et adorant, sed non serviunt iis cultu divino, nec alicui creaturæ*¹. Mí azért az képeket csak ilyen okokból tartjuk: I. Az templomnak ékességére. II. Emlekeztetésre: hogy ne csak füllel halljuk, hanem ha lehet mindenütt szemünkben ütközzék a mi Urunk jó téteményinek és az szentek jó példáinak emlekezeti. *Quod enim legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus*². *Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent*³. Mellyel szeretetre, háláadásra és az szent erkölcsök követségére gerjedezzünk. III. Bizonyosságul: hogy ezzel megmutassuk szeretetünket azokhoz, a kiknek képeket tartjuk; és megesmértessük, hogy hiszszük mind azokat, mellyeket írva-is szemünk-előtt viselünk. IV. Tisztességnek okáért: mert a mint sz. Ambrús mondgya, az császárt tiszteli, a ki az ő képét koszorúval ékesíti: mint szinte a ki azt megpöki, az császárt illeti gyalázattal. *Qui coronat imaginem Imperatoris, utique illum honorat, cuius imaginem coronavit; et qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori utique fecisse videtur injuriam*. Telik az régi historiák velle, mely szörnyen haraguék Theodósius Antiochia várasra, hogy az ő felesége Placilla aszszony képét az kösség elrontatta vala. *Tripart. lib. 9. cap. 32. Theodor. l. 5. Hist. cap. 19. Chrysost. hom. 2. et 3. ad pop.* Mert ugyanis nagy gyalázatból szokták vala az tyrannusok képét elrontatni; mint Eusebius *lib. 9. cap. 11.* írja, hogy az Maximinus képét kárhozott emlekezetinek kissebségére földhöz verék. És senki jó neven nem venné, ha az ő atya képét felakasztanák. Halhadsza, mint fejezi ezt ki Bullingérus, meg akarván mutatni, hogy ha szinte az Christus teste nincs-is az Oltári szentségben, ugyan halált érdemel a ki ezt megtapodgya: *Calcat rebellis aliquis Principis aut Magistratus sui sigillum, literas discerpit: hic etsi ipsum Magistratum non attigit, accusatur non læsi sigilli, sed impingitur ei crimen læsæ Majestatis et conculcati Principis*. Miképpen azért térdre esünk, süveget vetünk az Istennek tisztességére, mivelhogy efféle jelekkel szokták az emberek mutatni egyebekhez való böcsülleteket: azonképpen írja Eusébius hogy kezdették az keresztyének kiíratni az sz. képeket, mert látták, hogy az, kit böcsülleni akarnak az emberek, annak képét kiábráztattyák. *Petri et Pauli et ipsius Christi in tabulis coloribus depictas imagines*

¹ VI. Synodus
relata de Con-
secr. dist. 3.
can. *Venera-
biles.*

² Greg. lib. 9.
Indict. 4. ep. 9.

³ Lib. 7. Indict.
2. ep. 109.

Ambr. Serm.
10. in Psal.
118.

Apud Schlius-
selb. I. 1.
Theol. Calvin.
art. 25. fol.
129.

asservari videmus, quod veteres ex gentili consuetudine eos, quos servatores putabant, ad hunc modum honorare soliti fuerint. Euseb. 7. Hist. cap. 18. alias 14. Niceph. lib. 6. cap. 16. Ha ki ezért az képek tiszteletiben ennél tovább menne, úgy kellene az botránkoz-tató képpel bánni, mint Ezechiás az Isten akarattjából csinált ércz kígyóval¹: mellyet, mivelhogy *adolebant incensum*, áldoznak vala néki az sidók, egybe rontatá; szinte mint az töb sz. királyok az bálványokat porrá törék 4. Reg. 23. v. 4. Ennek-fölötte azt-is eretnekek közzé kellene számlálni, a ki nagyobra böcsüllené az képet, hogy-sem kellene: miként hallók², hogy Carpócratest hittül szakattnak mondá sz. Ágoston az képeknek képtelen tiszteletiért, és egyéb eretnekekrül-is imigyen szólnak az sz. Doctorok: *Imagines Christi faciunt et has coronant et proponunt cum imaginibus Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, et reliquam observationem circa eas similiter ut gentes faciunt³. Has imagines collocatas adorant et gentium mysteria perficiunt⁴.*

¹ 4. Reg. 18, 4.
Vide August.
10. Civ. c. 8.
fin.

² Kalauz. I.
421.

³ Iron. lib. 1.
c. 24. n. 15.

⁴ Epiphan.
hæres. 27.

§. VI. Eleitül-fogva voltak sz. képek az keresztyéneknél.

*Consensus
Ecclesiæ ma-
gnum pondus.*
Calv. 1. 1.
c. 8. n. 12.

Immár csak két dolog áll előttünk. Egyik az: hogy az szent képek régiségérül szóllyunk; másik: hogy az ő tiszteleteket bálványozástul megmencsük. Azért, az bizonyos, hogy miólta az keresztyénség támadott, mindenkoron voltak sz. képek az Ecclesiában. Valaki tehát mi-tóllünk elfajúl az képekért, az apostoli Ecclesiátul-is távul kerülyön.

I. Christus Urunknak még éltében négy képét olvasom hogy kiabrázták az hívek. Elsöt: mellyet ő maga az Edessa városnak Abagarus nevű királynának küldé. Mert mikor ez az király híret hallotta vólna Urunknak, nem csak levelet íra néki, a'mint Eusebius feljegyzi *lib. 1. cap. 13.*, hanem követet-is küldé, ki az ő ábrázattját leíratná; és Urunk az vásznat orczájához nyomván, csudálatosképpen rajta hagyá hasonlatosságát. Ezt az Edessa városnak régi írásiból hozza-elő Evágrius *lib. 4. cap. 27.* Damascénus *4. de fide cap. 17.* Nicéforus *lib. 2. cap. 7.* És ezeken-kívül Theófanest, Constantinus Porfyrogénitust, Metafrastest, Adorján pápát, az Nicæabéli második gyölekezetet hozza ennek bizonyítására Baronius *Anno Christi 31.* Söt azt írja, hogy az görögök errül az képrül bizonyos napon emlekezetet tésznek esztendőnként. Az Úr Isten pedig csuda-tételekkel-is bizonyoságot ada ennek a képnek. Mert mikor

Cosroës Edessát megszállotta volna és az árkokat fával bétöltötte volna: az városbéliék az fokra vívék a képet, és mindgyárt meggyúlada s megége az töltés, hogy ostromnak ne mehetne Cosroës; mint felírja Evágrius *lib. 4. c. 27.* Procópius, és utánna Nicéforus *lib. 17. cap. 16.* Második képét csináltatá amaz Syrofoenissa aszszony, mellyet Urunk az vér-betegségből kigyógyíta; miképpen följegyzette Eusébius *lib. 7. c. 18. alias 14.* Sozómenus *lib. 5. cap. 20.* Gregórius Turonensis *lib. 1. miraculorum c. 21.* Nicéforus *lib. 6. cap. 15.* Ennek-is az képnek böcsülletes vóltát sok-féle csudákkal bépecsétlette az nagy Isten. Mert írják az előnevezett Históricusok, hogy egy fűvecske nevededett ez alatt az réz kép-alatt, mely nihent annyira öregbedett, hogy az kép ruhájának prémit megilletné, erőt vött, melly minden-féle betegségből kigyógyítaná az embereket. Mikor pedig Juliánus Apostata ezt az képet lerontatván, az maga ábrázattját emelte volna helyében: az keresztyének az Urunk képét egybe szedegeték, szentegyházokban vívék: *honoratiore loco positam cultu convenienti prosecuti sunt*, ugymond Nicéforus; és akkor megszűnék az csudálatos fűvecskének jövése. Az Juliánus képét pedig menyből alá szállott tűz elszaggatá. Harmadik képét Urunknak írta Nicodémus, mellyet Gamálielnek adott vólt. Ezt az Jerusalem veszésekor Syriának Berytus nevű városában vitte vala egy keresztyén ember. És, mint jövevény ember, egy pincze-szabású alacsony szállást bérbe fogada egy sidótúl; az képet felszegezé ágya-mellett az falra. Változtatván az szállását, feledékenségből ot hagyá az képet; mellyet az sidók megpökdösvén. szegekkel egy kereszthez függeszték, oldalát dárdával által-verék; és íme nagy bővséggel kezde vér és víz folyni az szakadásból. Megrémülének az sidók és azt találák, hogy ennek az vérnek erejit meg kel próbálni. Midőn azért sok betegeket velle megkentek volna, és mind fejenként egésséget nyertek volna, nagy félve az püspökhöz menének, lábához borúlanak, mindeneket kimondának, keresztyénekké lőnek. Az püspök pedig sok-felé részt tőn az képből folyt vérben. Ezt mind ezen-formán szent Athanásius írja *lib. de Passione imaginis*; és ugyan ezen könyvet az Nicæabéli második Gyöleközet-is szórul szóra béirt végezési-közzé. Negyedik kép az lőn, mely az sz. Vernyike aszszony kezkenőjén marada, midőn szent vérben úszó orczáját Urunknak megtörlé; melyről Methódius Tyrus városnak püspöke-után emlekezetet téssen Constantinus Porphyrogenitus császár *Oratione de Christi imagine.*

II.

Damascen.
Hist. Tripart.Sozom. I. 5.
c. 21. Niceph.
I. 10. c. 30.
Acta Artemii
apud Baron.
an. 362.

III.

Similem ca-
sum narrat
Turonensis
I. 1. Miracul.
c. 22, 23.
*Talis sanguis
multis locis
asservatur.*

IV.

Apud Lipoma-
num tom. 6.

Ennek-fölötte Tertullianus az igaz keresztyénekrül *lib. de pudicitia cap. 7. n. 51. et cap. 10. n. 84.* kétszer-is mondgya, hogy az kelyheken Urunkat, az hátán egy juhot vívő pásztor képében szokták vala felírnyia. Az Urunk feszületit-is nem csak Constantinus az ő palotáinak közepette drága kövekből kicsináltatá: *In palatiis ac domo omnium excellentissima, maxima expansa tabula manifestum affixit salutaris passionis symbolum, variis ac pretiosis lapidibus compositum ac multo auro inclusum:* hanem az szentegyházakban is fel szokták vala emelni. Azért sz. Paulinus, kit eléggé nem tud az éig magasztalni szent Ágoston, nagy szép verseket íra Sevérusnak, mellyeket az Feszület-alá íratna az templomban; holott az Szent Háromságnak képe alá-is ezeket az verseket írja:

*Pleno coruscat Trinitas mysterio.
Stat Christus agno, vox Patris coelo tonat.
Et per columbam Spiritus Sanctus fluit.*

Bódog Aszszony képét mondgya Nicéforus *lib. 2. c. 7.* hogy az persiai király kiíratta még életében. Azonképpen *lib. 2. c. 43. lib. 6. c. 16.* azt írja, hogy sz. Lukács evangelista az Urunk, Bódog Aszszony és Apostolok képeit maga kezével kijegyzette. És *Pulchéria Augusta* Bódog Aszszonynak egy képét, mellyet sz. Lukács írt vala, drága ajándék gyanánt adá az szentegyháznak¹.

Sz. Péter és sz. Pál képeirül hallók imént, mit monda Eusebius és Nicéforus. Sz. Ágoston azt írja²: hogy az pogányok nem tudom micsoda ördögös írást Christus Urunk írása gyanánt fittogattak, mint-ha ezt Péter és Pál apostolnak írta volna, kiket, ugymond, képekben gyakran vélle egygyütt láttak vala felírva: *Credo, quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderent.* Másutt sz.

Ágoston azt írja³, hogy számtalan helyen vala írva az Ábrahám képe, mikor fiát meg akará áldozni. Az Ádám és Éva képirül-is emlékezik *lib. 5. cont. Julian. c. 2.* Az halalos betegségben lévő embert pedig arra taníttya, hogy eleibe vitesse az feszületet, azt megölelle s tisztelle⁴:

Habent christiana arcana dominicæ Crucis venerabile monumentum, quod crucem nominamus et ad recordationem Crucifixi veneramur. Adjicitur super crucem hominis patientis imago, per quod salutifera Christi nobis renovatur passio. Hanc complectere humiliter, venerare suppliciter; tamen hæc ad memoriam tibi reduces.

*Nec Deus est nec homo præsens, quam cerno, figura;
Sed Deus est et homo, quem signat sacra figura etc.*

Euseb. 3. de vita Constant. cap. 49.

Epist. 12. ad Sever.

¹ Niceph. lib. 14. c. 2. lib. 15. c. 14.

² Aug. tom. 4. l. 1. de Consens. Evang. c. 10.

³ Lib. 22. cont. Faust. c. 73.

⁴ Tom. 9. de visit. infirmor. l. 2. c. 3. Danielis imaginem erigit Constantinus ap. Euseb. l. 3. de vita Const. c. 49.

Anatóliustúl mint fordúla-el az Bódog Aszszony képe, megláthatod Evágriusnál *lib. 5. c. 18.* Areopagitabéli sz. Dienes-is¹ nem csak bizonyosságot tészén, hogy az apostolok idejében az angyalokat (noha ők-is testetlenek mint az Isten) kiábrázták, de meg-is magyarázza, mi-okon írják őket szárnyas ifiak képében, és mit akart az Úr Isten jelenteni, mikor az titkos látásokban néha oroslány s néha egyéb hasonlatosságban mutatta az angyalokat. Sz. Gergely-is régi szokásnak írja, hogy az sz. helyeken szent képeket írnanak: *In locis venerabilibus Sanctorum depingi historias, non sine ratione vetustas admisit.* Ezekkel az tanúkkal megelégszem. Mind ezek hazuttollyák Cálvinust, ki azt meré írni, hogy az első öt száz esztendőben, mikor virágzott az igaz tudomány, nem voltak képek az keresztyének egyházaiban.

¹ C. 15. de
cœl. Hierarch.

Greg. lib. 9.
Epist. 9.

Calv. lib. 1.
c. 11. n. 13.

§. VII. Az mi képeink tiszteletibe nincs semmi bálványozás.

Az képek tiszteletiről mit higgyünk, így jegyzi-fel az Tridentomi Gyöleközet: *Honos, qui imaginibus exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: ita ut per imagines, quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus et sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur.* Miképpen a ki az Evangéliomot halgatván süveget vét, fen áll és udvarol; az ki Urunk nevének emlekezetire térdet hajt: ezt az tiszteletet nem az levegő égben hangoskodó szózatra, hanem arra téríti, a kitől eredett és a kit jegyzett a szó; miképpen az Istennek szekrénye-előtt lehajolván Moyses, vagy az isteni jelenést látván az proféták, meghorgadtak, de ezt az böcsületet nem az fának vagy látható ábráznak adták, hanem annak, a kit jelentett: azonformán mi-is valami böcsületet az kép-előtt tészünk, azt éppen arra fordíttjuk és annak tészszük, az kit jegyez az kép. Mely dolgot-is sz. Gergely ekképpen magyaráz: *Scio quidem, quod imaginem Salvatoris non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei, in ejus amore recalescas. Et nos quidem non ut ante Divinitatem, ante illum prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum aut passum recordamur.* Ennél egyebet nem tanít az Római Anyaszentegyház az képekről, és ha valaki tudatlanul többet tulajdonítana az képeknek (kit nem alítok), azt írja sz. Gergely, hogy meg kell ezeket tanítani, nem az képeket rombolni.

Conc. Trid.
Sess. 25.

Greg. M. lib. 2.
Indict. 2. ep.
53. in fine.

Greg. lib. 9.
ep. 9.

- Hogy pedig ebben semmi bálványozást nem cselekeszünk, ezzel bizonyítom. I. Az a bálványozó, a ki valamely teremtett állatban isteni erőt és méltóságot alítván, őtet oly tisztelettel böcsüllí, mely csak az Istent illetné. Mí pedig, kik jobban tudgyuk, mi vagyon szivünkön és mit hiszünk, hogy-sem az mi rágalmazóink, semmi erőt és isteni méltóságot az képekben nem tartunk, semmi remétségünket ezekben nem vettyük, semmit ő-tőlők nem várunk, hanem ezek-előtt csak az egy Istent tiszteljük, mint az tridentomi végezésbül meghallók. Nem lehet tehát semmi bálványozásnak színe ebben a mi cselekedetünkben. II. Az képek-előtt mí semmit egyebet nem mívelünk, hanem csak azt, a mit cselekedék Isaiás, Dániel, Ábrahám, Moyses és a töb proféták, kiknek az Isten külső ábrázatban megjelenék. Mert ez-előtt az hasonlatosság-előtt leborúlának, és imádák az Istent, kit az árnyék jegyez vala. Ezek pedig nem vóltak bálványozók. Tehát mí sem vagyunk. Mert akár az kép-író festékkal mázollya, s akár az Isten levegő égből alkossa az képet, mind egy-aránt csak teremtett állat, és nem méltó isteni tiszteletre. III. Az híveknek régi jó szokásokból az Evangeliom olvasásra fen álva udvarlunk; az mi Urunk nevét halván emelkedünk, süveget vetünk, térdet hajtunk; és a mint sz. Ambrús mondgya, ezzel az térd-hajtással az Istennek kedveskedünk: mindazáltal soha senki azért bálványozónak nem nevezte az keresztyén-séget. Mert az vak-is láthattya, hogy nem a szónak magán, hanem annak, a kit ez jegyez az szó, tészünk tisztességet, mely nem egyéb, hanem csak egy jel, mint szinte a kép. Hasonló formán tehát ha a képet látván, tisztességet tészünk annak, a kit ez jegyez, nem lészünk evvel bálvány imádók. IV. Mikor az sidókon győzedelmet vóttek vólna az népek, Josue az fő népekkel eggyütt az Isten szekrénye-előtt az Cherubin képek-előtt leborúla s ott könyörge. Ebbe pedig ugyan nem bálványozza, mert nem az Cherubin képeknek, hanem az Istennek tón tisztességet s néki könyörge. Ha azért mí-is térden állunk az képek-előtt és az Istennek könyörgünk, a kit jegyeznek a képek: nem lészünk evvel bálványozók. V. Az sz. Péter árnyék képét úgy böcsüllék az első keresztyének, hogy az betegeket ezzel nagy kívánatosan illetetnék, kiknek Isten-előtt kedves aitaosságokat az csudálatos gyógyulások megjelentették. Ha azért az árnyék képhez való böcsülletes járásban és illetésben nincs bálványozás: mivel gonoszszab az íratott ábrázat, hogy errül reánk ragadgyon az bálványozás? VI. Az apostolok idejétül-fogva
- I. Isai. 6, 1.
Dan 7, 13.
- II. Philip. 2, 10.
Ambr. 6. he-
xaem. c. 4.
fine.
- III. Josue 7, 6.
- IV. Act. 5, 15.
- V. VI.

virágzott Ecclesiának példája-is, melyről bővön szóllánk, megment minden gyalázattúl minket. Erössíthetjük ezen dolgot amaz aszszony-állatnak példájával, mely egészséget akarván nyerni, az Urunk ruhájának prémit megilleté¹: nem az ruhában, hanem az ruha-viselőben veté reménségét, és az Istenért tisztelé az ruhát-is, kiben nem-is vétkezék. Tehát mí sem vagyunk rosszszab renden (mert érettünk-is meghólt az Úr Isten) az Urunk képenek böcsülletiben. Azonképpen sz. Pál térdkötőjét és kis kezkenőjét ugy megböcsüllették az hívek, hogy ez-által Istentül gyógyításokat várnának². Sokan az Isten szolgálainak lába helyét-is imádták és csókolgatták³. Mi Isten csudája tehát, hogy ha mí az képeket böcsüllettel tartjuk, mindgyárt bálványozókká tűnünk?

¹ Matth. 9, 20.
² Isai. 49, 7.

³ Act. 9, 12.

⁴ Isai. 49, 23;
⁵ 60, 14.

§. VIII. Az Ellenkezők nyilai elrontatnak.

Ezekre tí csak azt mondgyátok: Hol vagyon parancsolva, hogy az képeket csinállyuk s tisztellyük? Tilalmát olvassuk⁴, de az ő felemelésekrül engedelmet nem olvasunk. Azért Ezechiást követvén, Epifánius elrontá a képeket, az Elibertinum és Frankforti Gyöleközetek megtilták az képeket. És noha szépegetik az pápisták mi-elöttünk cselekedeteket, de mikor magok-között bátran szóllanak, világosan megmondgyák, hogy az keresztet és a Christus képeit *latriával*, Istenhez illendő tisztelettel kel böcsültenünk.

⁴ Exod. 20, 4.
⁵ Deut. 17, 15.

Könyű megtompítani hegyét ezeknek az nyilaknak. Kérlek, mutasd-meg te-is: Hol vala parancsolva Isaiásnak, Dánielnek, sz. Jánosnak, Ezechiának, hogy mikor szemek-eleibe látható ábrázatot vete az Isten, ez-előtt leborúlnának? Hogy az Apostolok árnyékához, vagy a mi Urunk ruhájához folyamának sokan egészség nyerésért? Ki parancsolta néked, hogy süveg-vetve s fen-álva halgassad az Evangeliomot? A hol ezekrül parancsolatot találsz, ugyan ottan az képek tiszteletirül-is találsz. Azt mondom azért, hogy ha szinte errül parancsolatunk nem vólna, sem követköznék, hogy tilalmas vólna az képek tiszteleti, mint meghallók ez-előtt⁵. De parancsolat-is vagyon rólla, nem csak ott, a hol Isten meghaggya, hogy az Anyaszentegyházat halgassuk, hanem ott-is, a hol kívánnya, hogy ötet és az ő szentit tisztellyük. Hogy ha azért az Istent tisztelték az Proféták, mikor az ötet jegyző külső ábrázat-előtt leborúltak: az keresztyének-is, mikor az *JESUS* nevére térdet hajtnak, mikor az sz. Péter árnyékához, vagy az sz. Pál veritékkével megáztatott

⁵ Kalauz libro
6. toto.

ruhácskához békéltették betegeket, Christust és az ő szentit böcsül-
¹ Esther 5, 2. lik. Ha az mikor Esther az király veszszejét megcsókolá¹, az királyt tisztelé, nem az pálczát; ha az sidók, mikor az Isten lábai-
² Psal. 98, 5. nak sámolyát imádák², az Istent imádák, nem az szekrényét; ha
³ Matth. 23, 21. a kik az égre vagy templomra esküsznek, az Istenre esküsznek³ és nem az kő-falt híják bizonyságul, hanem az Istent, kinek tisztességére csináltatott az templom; az kik az mi Urunk ruháját
⁴ Matth. 9, 20. nagy hittel megillették⁴, Urunkat tisztelték; a kik térdet hajtnak az *JESUS* nevére, vagy az apostolok árnyéka és térd-kötője-által egészeget vártak, Christust és az apostolokat böcsüllették: szinte ezenformán mí-is a képeket tisztelvén, az Istent és az ő szentit böcsüllyük. *Qui enim veneratur utile signum divinitus institutum, non hoc veneratur, quod videtur, sed illud potius, quo talia referenda sunt*⁵.
⁵ Aug. 3. de doct. Christ. c. 9. Tíltya az Isten az faragott képeket, de csak úgy, mint maga
⁶ Levit. 26, 1. magyarázza⁶ és Tertullianustúl megértők⁷: tudni illik, hogy ezeket
⁷ Supr. fol. 717. isteni szolgálattal ne tiszteljük. Mert e kívül ő maga-is Cherubin és kígyó képeket csináltata az tíz parancsolatnak kiadása-után. Bezzeg a ki pogány módra csinálna képet, méltó vólna minden gyalázatra. Mert az pogányok Isteneknek tartották az ő bálványo-
⁸ Sap. 15, 15. kat: *Omnia idola nationum deos putarunt*⁸. Ezt hogy világosban megértsed, azt ved eszedben, hogy az Úr Isten nem csak az képet, hanem az titulusok és nevezetes kövek felállatását-is megtíltá *Levit. 26. v. 1.*: mindazonáltal *Josue cap. 24. v. 26.* és *Sámuel I. Reg. 7. v. 12.* azután-is emlekezetre-való követ emelének, de ezért őket senki nem terhelte; mivelhogy emlekezetre, és nem bálvány imádására fordították ezt. Minket-is tehát az képekért nem kellene szidalmazni. Mert jól tudhattyák az Atyafiak, hogy eszünk ugy meg nem fordúlt, hogy az fában isteni méltóságot álítanánk. Bezzeg ha isteni szeretet vólna benne, azt kellene mívelniek, a mit az Ruben és Gád nemzetségével az sidók. Mert midón egy nagy oltárt emeltek vólna az Jordán-mellett az Ruben maradéki, köve-
⁹ Josue 22, 10. teket rendelének az sidók; megkérdek, miért emeltek oltárt az Isten akarattya ellen? És midón azt felelték vólna, hogy azt nem a végre építették, hogy áldozzanak rajta, hanem hogy Istenhez való kötelességeknek jele lenne: megelégedének az töb sidók véllé és nagy kedvel-is hallák, hogy minden gonosz szándék távul vólt az oltár-emeléstül. Ezt kívánnók mí-is szidalmazóinktúl, hogy megértvén tóllünk a mi jó végre igazított tanácsunkat, megszűnnének egyszer immár az káromkodástul.

Ezechiás mi okból töré egybe az ércz kígyót, nem régen meghallók¹. Epifánus oly képet ronta egybe, mely az szentegyházhoz nem illik vala; kit ilyen szókkal jelent²: *Habens imaginem quasi Christi, vel sancti alicuius; non enim meminere, cuius imago fuerit*; utánna veti, hogy e' helyébe más képet igére; mely igirettel jelenti, hogy az képeket nem kárhoztatta.

¹ Vide August. 10. Civit. c. 8. in fin.

² Epist. ad Joan. Hieros.

Az Elibertinum Concilium végezése csak pogány vélekedésből eredett kép-írást tilt. És mivelhogy Constantinus császár-előtt az pogányok üldözése-miatt lappangottak az keresztyének: az szent püspökök megtilták, hogy falra ne íratnának az szent képek, mert el nem rejthetik vala az falon-lévő képeket. De ha ugyan egy általlyába megtiltották volna-is a képeket akkor, az ujonnan megtértek botránkozásának eltávoztatásáért: ez nem nagyob csuda volna, mint hogy az apostolok megtilták eleinten az fojtott és véres állatokat; noha most ezeknek nincs semmi tilalma.

Az Frankofurti Gyöleközetnek és az Nagy Károly császárnak nevére íratott végezésekről nem szükség bővön szólni. A ki ezekről értekezni akar, tekíncse-meg Alánus Cópust *Dial. 4. c. 18. Dial. 5. c. 16., Vasquez lib. 2. de Adoratione Disput. 2. cap. 2. Disp. 6. c. 6., Soáriust 3. parte Tom. I. Disput. 54. Sect. 3.,* kik megmutatták, hogy hamissan költötték Károly nevére ezt az levelet; és hogy az Frankforti Gyöleközet nem az Nicæabéli második Gyöleközetet, hanem azt az sinatot kárhoztatta, mellyet az képek-ellen Constanczinápolyban tartottak vala; mint eléggé jelengetik az régi Historicusok.

Igen félénkeknek ítéltek pedig, jó Uraim, minket, ha azt vélitek, hogy hitünket ki nem merjük fejezni előttetek. Én-vélem, bizony, csigán sem mondathatsz egyebet annál, a mit ez-előtt az Tridentomi Gyöleközetből hallál, tudni illik: hogy mi az képekben semmi erőt, hatalmat, tehetséget, isteni méltóságot nem esmérünk; nekik nem könyörgünk, nem várunk, nem reménlünk semmit tőlök, hanem ő-elöttök álván, az egy Istent s az ő szentit tiszteljük: csak úgy, mint az sidók az Cherubínok-előtt, az proféták az látható ábrázat-előtt³. Azért így kell gondolkodnunk ez dologról, hogy az Istennek külső imadásában két dolog találattik. Első az embernek itéleti s lelki indúlattya, mely az Istennek esméretiből az ő méltóságához illendő tisztelettel akar kedveskedni ő Istenségének⁴ és külső jelenséggel-is akarja mutatni őhozzá-való alázatoságát. Második: az külső cselekedet, ugymint

³ Isa. 6, 1. Dan. 7, 13.

⁴ Vide Gabr. Vasquez. de Adorat. 1. 2. disp. 8. et 9

térd-hajtás, leborulás etc., mely az Istenhez-való belső indulatunkat és szívbeli böcsületünket jelenti. Az imáadásnak természeti s mivolta az embernek belső itéletiből s lelki-indulattýából íteltetik. Mert ha a süveg-vetéssel vagy térd-hajtással isteni méltóságot akarunk tisztelni: csak az egy süveg-vetés-is *cultus latriæ*, Istenhez őmagához illendő tisztelet lészen annyiból, az menyiből nézi az belső indulatot, melytől eredeti vagyón. Ha pedig csak ez világi böcsülletes állapotot akarunk tisztelni, egyéb nem lészen az süveg-vetés egy emberséges tiszteletnél. Mikor azért azt kérdik az Doctorok: Ha az Isten képét *latríával*, Istenhez illendő tisztelettel kellyen-é böcsülleni? kettőt kérdhetnek. Először azt: Ha az isteni méltóságot, mellyet alázatosságunknak külső jelenségivel böcsüllünk, az képekben ítílyük-é lenni és az képek méltóságát akarjuk-é jelenteni az külső tisztelettel? És mivelhogy az Tridentomi Conciliomnak igaz tanítása-szerént tudva vagyón, hogy az képekben magok-szerént nincs semmi erő, hatalom és méltóság, hanem az kép-által jegyeztetett istenségé az a méltóság, mellyet akarunk tisztelni: annak-okáért, erre nézvén, igazán taníttya az hetedik közönséges Concilium, hogy nem kell az képeknek *latríát* adni, mellyel isteni méltóságot jelentenénk és tisztelnénk ezekben; mert ez csupa bálványozás volna. Másodszor azt kérdhetik: hogyha az külső alázatosságnak cselekedetít (mellyekkel az isteni méltóságot tisztellyük, nem az festékek vagy tőkék istenségét) az képeknek tésszük-é? És mivelhogy az képet megcsókollyuk és böcsüllettel illettyük, ezért az külső cselekedetért mondgyák némellyek, hogy ugyan azon tisztelettel illetetnek az képek-is, mellyel az Úr Isten; miképpen mondatunk az Istennek alamisnát adni, mikor ő szent felségére való tekintetből nyomorúlt atyafiainknak adunk. Azért az képek tiszteletiben Istenre, vagy az ő szenteire néz belső indulatunk: de a mely külső böcsüllettel jelentyük Istenhez vagy az ő szentihez alázatosságunkat, a képek-előtt és az képek-által bocsáttýuk azt az Isten-eleiben.

Ha azt mondod, hogy az képeknek könyörög az Anyaszentegyház: *O crux ave, spes unica. Auge piis justitiam etc.*, könyű az felelet. Mert az tridentomi végezés-szerént az képekben semmi erő és tehetség nincsen. Azért *per metonymiam continens pro Christo contento sumitur*, az keresztfán függő Christushoz bocsáttýa imádságát az Anyaszentegyház, nem ő-magához az kereszthez.

Hogy ha pedig az tudatlanok fölöttéb elmennének az képek

tiszteletiben és okot vennének vagy babonára vagy bálványozásra (kit én még soha sem láttam), elsöben mindgyárt nem kellene az képeket rontani, hanem az kösséget kellene oktatni. Mert szent Pált sem ölék-meg azért, hogy Melitában ötét Isten-gyanánt kezdék tisztelni, hanem az igazságra megtaníttatának az tudatlanok. Ha az tanítás nem fogna, bezzeg osztán az Ezechiás példája-szerént az botránkoztató képet el kellene szem-elöl röpiteni. Act. 28, 6.

§. Az Szentek tiszteleti bálványozás-é?

Ezeket elvégezvén az pápista ember, halgatni kezdé. És mivelhogy nékem-is újságoknak tetcezenek vala sok dolgok az ő beszédiben, derekas feleletet nem akarván adni az ő unalmas filosofálásira, mondék: Nó jó Uram, haggyuk abba mind ezeket, mert látom én, hogy nehezen hatolhatsz-ki az veremböl, melyben verdödöl. A mi pedig az szentek tiszteletit illeti, abban nem alítom, hogy semmi színt adhass az közöttetek regnáló temérdek bálványozásnak; mivelhogy híresek vattok ez világ-elött, hogy az szentekben vetettétek minden reménségteket, ő-töllök várjátok testi lelki javatokat, mellyeknek megadója az adakozó Adonái nagy Isten-kívül senki sem lehet.

Alattomban egyben-üték fejezet az jelen-való fő emberek; egy kevés suttogás-után nagy hahotát indítának, és ugy tetczék, mint ha egyyk bolond-szarvat mutatna reám; az másik pedig monda: Prædikátor Uram, bezzeg igen elszedéd az lépet, és jó árkon ugrál által. Ha mind ezeket azomban nem hagyod vala, meg kell vala botlanod, ugy vöm eszemben.

Az pápista ember pedig, egy keveset mosolyodván, monda: Bezzeg ez az második felvetett célunk. De itt-is hatható s győzhetetlen feleletekkel megmutatom: hogy az szentek tiszteletében nem bálványoz az Római gyöleközet. Mert mí-is tudgyuk, hogy az Isten emésztő tűz; és valaki abban practikál, hogy társot keresen néki az ő tisztességében, megemésztetik ő Felségétül. A ti szereteken való tanítók pedig ez aránt-is az magok agyaskodásinak hívságos gondolatit és agnó beszédekhez illendő fabuláit akarják reánk kenni; mert olyakat írnek felöllünk, mellyeket álmunkban sem láttunk. Azért ha bizonyost akarsz érteni, mi-magunktúl ércsed, minémű vallásban légyünk az Szentek tiszteletirül és segítségül való hívásárul.

Azt hiszszük azért az megdűcsőült Szentekről: hogy ők magok erejéből s tehetségekből sem az embernek szüve-gondoltyját és kívánságát nem láthatták, sem az bűnnek bocsánatnyára és testi lelki jónknak megadására nem érkeznék: hanem csak úgy tudhatták ez világi dolgokat, mint az proféták, a kik az élő Istennek jelentéséből értették az távul-lévő dolgokat¹. Külömben nem-is segíthetnek, hanem Isten-előtt-való esedezésekkel. Azért ő-tőlök semmi egyebet nem kérünk, sem várunk, hanem csak azt, hogy könyörgésekkel nyerjék-meg az Úr Istentől, a mit magok erejéből meg nem adhatnának. És a mint sz. Ágoston írja², csak azt kérjük ő-tőlök, a mit sz. Pál kére az élő hívektől *Rom. 15. c. 30. 2. Cor. 1. v. 11. Coloss. 4. v. 3. 1. Thess. 5. v. 25. 2. Thess 3. v. 1. 1. Timoth. 2. v. 1. Hebr. 13. v. 18.* tudni illik: hogy Isten-előtt-való könyörgésekkel kívántunk jókat nyerjenek minékünk és segítsenek imádságokkal. Valamit azért az szentek-által várunk, nem egyébtől várjuk, hanem az egy élő Istentől, a mi édes Üdvözítőnknek érdeme-által. És minden kérésünknek, valamellyekkel az szenteknek esedezünk, csak oly értelme vagon, hogy imádkozásokkal támadgyanak mellettünk Isten-előtt.

Hogy ha az szenteket reménségünknek nevezzük, csak olyan értelemmel nevezzük, a minémüvel szent Pál azokat reménségének mondá, a kiket Christusnak nyert vala³. Ha Bódog Aszszonyt közben-járónak mondgyuk, nem olyan közben-járónak tartjuk őtet, minémü közben-járónak csak egyedül önnön magát Christust nevezi sz. Pál⁴, tudni illik a ki adósságunkat megfizetvén és büneinkért elégséges váltságul adván magát, az Istennel-való békéllésünket véghez vitte: hanem csak olyan formán nevezzük őtet közben-járónak, mint sz. Pál Moysést közben-járónak mondá⁵.

Ennek-fölötte nem azért folyamunk az szentekhez, hogy az Christus érdemét elégtelennek ítílnők, vagy az Istennek irgalmas-ságában és hozzánk-való jó akarattyában kétesek vólnánk; mert hogy az szentek könyörgése kedves és foganatos Isten-előtt, az Christus érdemiből és közben-járásának böcsületiből vagon. Miképpen azért az Istennek mindenható ereje meg nem kissebedik, sőt felmagasztaltatik azzal, hogy az teremtett állatoknak-is erőt s tehetséget adott, mely az Istennel-együtt munkálkodgyék: azonképpen az Christus érdemének nagy vólta dűcsőíttetik abból, hogy még az ő tagjainak-is erőt ad és foganatosságot, hogy az Istentől sok jókat nyerhessenek ő-által. Ugyanis valamit az égbe uralkodó,

¹ 4. Reg. 6,
9. 11.

² Aug. 20. cont.
Faust. c. 21.

³ 1. Thess. 2,
19.

⁴ 1. Tim. 2, 5.

⁵ Gal. 3, 19.
Deut. 5, 5.

vagy ez világon búdosó szentek könyörgések-által nyernek Istentől nékünk, az Christus érdeme-által nyerik, és a mi édes Üdvözítőnk fő oka az megnyerésnek; kit hogy az Anyaszentegyház megesmértessen velünk, az misében és szolosmában minden könyörgésit, mellyekkel az szentek segítségét kéri, ilyen-képpen fejezi-bé: *Per Dominum nostrum JESVM Christum*, Az mi Urunk JESVS Christus által, Amen. Végezetre, mikor a mi-velünk vitézkedő atyánkfiait kérjük, hogy Isten-előtt-való könyörgésekkel segítsenek, nem jelentjük ezzel, hogy az Istennek kegyességét fogyatkozottnak alítanók. Azon formán tehát az bódog szentekhez-való folyamodás sincs az isteni kegyelmességnek kissebségére: hanem a mi méltatlanságunknak alázatos esméretiből származik, hogy az szentekhez folyamunk. Mert megesmérjük, hogy nem vagyunk elégséges készülettel az Isten ajándékinak elvételére, és azért keresünk segítséget.

Ezek így lévén, szem-látomást kitetczik, hogy az szentek tiszteletiben nincsen semmi bálványozás. Mert midőn azon kérjük a szenteket, hogy Istenhez-való könyörgésekkel segítsenek bennünket, nem csak isteni méltóságot, böcsületet és tiszteletet nem adunk nékik, de sőt inkább olyképpen kérjük őket, hogy káromlás és temérdek balgatagság-nélkül senki úgy nem könyöröghet az Istennek, mivelhogy a szenteket csak azon kérjük, hogy Istent imádgyanak érettünk, könyörögjenek, esedezzenek mellettünk. Ha azért esze fordúlt volna, a ki az Úr Istennek ilyen-formán merne könyörögni: Úr Isten, imádkozzál én-érettem: kétségnélkül annál-is pusztá az felső vár és nincs otthon az gazda, a ki bálványozást, azaz Istenhez illendő méltóságnak teremtett állatra való kenését álmodgya abban az könyörgésben, melyben érettünk-való imádságot kérünk az szentektől.

Igazán vallást tészek Dignitásodnak (de senki ne tudgya), majd én magam-is megütközém s meg-is tántorodám ezen az feleleten. Mert én ezeknél külömbet tanultam vala az mi Doctorink írásiból. Mondék azért: ha csak ezen fordul-meg az ti vallástok, én sem látok ebben semmi bálványozást; mert a ki vak, kézzel-is megtapasztalhattya, hogy a dolog így lévén, semmi isteni méltóságot nem adtok az szenteknek. Noha azért ekkoráig más vélekedésben voltam, hogy vóltaképpen az légyen az ti vallástok, és ez-után nem bálványozásnak, hanem bolondozásnak nevezem az szenteknek való könyörgést. Mert ha én most nagy epeséggel kérném az meszsze földön lakozó barátomat, hogy imádkozzék érettem, noha

bálványozást nem mívelnék, mert istenséget néki nem tulajdonítanék, de azért eszessen sem cselekedném annak kiáltozván, a ki szavamat nem hallja: azonképpen tí-is siketnek beszélletek és csak malomban hegedültök, mikor az meghóltakat és ez világ háborúiban immár magokat nem elegyítő szenteket megszóllíttátok.

Mondá viszontag az pápista ember: Megköszönöm, hogy a te ítíleted szerént-is csak káromló hazugsággal terhelnek minket a te pajtársaid, midőn teli torokkal kérődik az bálványozást reánk. Bizony ha e kettő között kellene választanom, azt akarnám inkább, hogy bolondnak ítíletném tőletek, hogy-sem bálványozó lennék, mert a bolondok ítíleti senkit bolondá nem tézen. A mi pedig ezt az fogást illeti, mivelhogy most csak az rút bálványozásnak hamisan reánk kent mocskát akartuk lerázni, nem bocsátkozom más vetekedésben: vagyon erről válaszod az Gyarmathi Miklós ellen írt könyvben. Elég most nekünk, hogy noha mi-előttünk meghóltak az szentek, de az Urunk mondása-szerént¹ élnek az Istennek; és a mint Beza írja²: *Si quiete caelesti frui et humana curare inter se pugnant: nec Deus, nec angeli, nec Christus ipse censendi sunt humana curare*; Ha az menyei bódogságnak csendességét megzavarná és felháborítaná ez világi dolgokra való gondviselés, sem az Isten, sem az angyalok, sem Christus Urunk nem viselnének gondot ez földre. Sőt ítílet napján látván annyi sok lélek kárhözattát, sokkal inkább fel kellene bomlani az szentek csendes nyugodalma örömének, ha valamivel felbomolhatna az bódogságnak álhatatos vígassága.

¹ Luc. 20, 38.

² Ep. 83.
Theol.

Eggyik az fő emberek-közzül monda: Nó látom én, hogy eszünken kel járnunk és barom módra csak az egy résznek vádolása-után nem kel tódúlnunk, hanem eggyik fülünket a más fülünkkel tartanunk. Mert künyű azt kiáltani, hogy bálványozók az pápisták: de nehéz az körmét a füléhez vonni és az hamisságot úgy szépegetni, hogy csontya ki ne tessék. Én erre csak lesütém fejemet és nagy fél kedvel haza felé lépcsélék.

Megírák czikkelyenként beszélgetésünknek folyását, akarván ez dologban a te kegyelmed bölcs oktatásával élni. Ugy alítom, hogy torkunkra nem forr, a menyit kapunk ez-aránt az pápistákon. De mivelhogy ha e két articulust megmenthetik az bálványozásnak úndokságátúl, bizonyos vagyok benne, hogy egyéb tudományokrúl sokkal könnyebben lerázzák az bálványozásnak gyalázattát: fölöttéb kérem *Dignitásodat*, hogy ha fel-éred az festékkal, ele-

venicsd-meg halva-fekvő igyünket. Mert féltő, hogy nem csak az élő Istennek igaz ítélő-széki-előtt, de ez világ-előtt-is gyalázat száll fejünkre, ha az bálványozást, mellyel ez ideig terheltük s gyűlöltük az pápistákat, reájok nem rakhattuk. És bizonyos vagyok benne, hogy sokan igen elfajúlnak túllünk, ha valóban kinyilatkozik, hogy ekkoráig csak káromkodás volt a mi dolgunk.

Kegyelmed bódogúl sokkáig élyen, kedvesivel-együtt; és az menyben lakozó Isten adgyon szent Lelket s igaz isteni esméretet Kegyelmednek, halgatóival egyetemben.

Post-Scripta.

Az Augustai és Helvéciai Confessiók böcsülletes méltóságáról.

Jóllehet a te Kegyelmed finnyás gyomrát nem örömet éme-lyétem és csendes nyúgodalmát kedvem-ellen zavarom: de mint-hogy az pogány bölcs mondásaként természetünkben óltatott és elménkben meggyökerezett az tudománynak kívánsága, akarám érteni Humanitásodtúl, mint kellyen száját bédugni az Augustai és Helvéciai Confessiók rágalmazóinak. Kérdezkedésemre okot ada egy pápista embernek beszélgetése, ki ez elmúlt napokban orcámra veté: hogy mí-is, kik az Augustána Confessiónak árnyéka-alatt tekergünk, annyira öszve-szóttuk magunkat az Helvéciai Calvinistákkal, hogy az ő hitek szabadságát szinte úgy keressük, mint az magunkét; maga (úgymond) ha az Helvéciai Tíguri Confessiót megtekinted, ennek derék része csak az Luther személyének és tudományának gyalázatos rágalmazásán fordul-meg. De sokan közölletek azt sem tudgyák, ha tök-é vagy túrós-étek az Augustai vagy Helvéciai Confessio? s még-is halálíg azokat ohajtyák, mint az sidók az Aegyptom hagymáját; mintha nem azólta vólnánk az Num. 11. v. 5. jó napban, iniólta Augustából és Helvéciából kezdénk hitet kúdúl-
Arist. 1.
Metaphys.
init.

Erre én azt mondám: Hogy nem igaz járatbéli ember az, valaki az önnön hitit káromló és gyalázó tudománynak gyara-podásán és megmaradásán törekedik. Én pedig azt alítom, hogy nem nagy közbe-vetés vagy az Augustai és Helvéciai Confessiók-között.

Mondá az pápista ember: Vészem eszemben, hogy csak hírrel hallottad, soha nem olvastad ezeket az Confessiókat. Megsegítem, a menyire lehet, tudatlanságodat. Azért az első Helvéciai Confessio,
Confessio
Tigurina, an.
1545.

mellyet Frosch Christóf 1545. esztendőben kinyomtata az Tígur városában, három részre osztatott. I. Azt mutatya-meg, hogy az Zvingliánusok sem az márpurgi beszélgetésben, sem az-után soha nem czimboráltak Lutherrel és az ő követőivel az hit dolgaiban. II. Az Úr vacsorájárúl való tudományt sok kerengő és emberek-szédítő beszéddel elő-hozza. III. Azt bizonyíttya, hogy Luther Márton hamissan nevezi az Zvingliánusokat kárhozott eretnekeknek és lélek-lopó farkasoknak. Ha pedig rövid sommában akarod foglalni ezt az jeles Confessiót: három dolgot találsz benne. 1. Luthernek és az ő követőinek útálatos gyalázattyát. 2. Temérdek tévelygéseket. 3. Valami kevés igazságot: de olyat, mely elrontya és hívságossá teszi az Helvéciai vallásnak fundamentomát. Egynehány példákat mutassunk ezekrűl.

Először azért: Luther Mártont oly gyalázatos kissebségekkel rúttíttya, hogy csuda, mint tudta ezeket feltalálni ördög segítség nélkül az emberi elme. Hogy pedig ne láttassanak ok nélkül cselekedni, elő-számlállyák, mely tiszteletlen szókkal illeti őket Luther.

¹ Fol. 38. *Lutherus docet Sacramentarios diabolum loco Dei habere¹. Nos ne uni quidem Christianæ fidei articulo vere et ex animo credere:*

² Fol. 58. *nosque mentiri etiamsi credere fateamur². Nos animarum latrones vocat et devoratores: Hæreticos ad tartara ducendos, pro quibus*

³ Fol. 128. 130. *ipse non orat, sed contra nos³. Nos et omnes doctrinæ sectatores*

⁴ Fol. 105. *nostræ damnat ac infami hæreseos crimine infamare studet⁴. Tales*

⁵ Fol. 106. *nos fingit, ut qui Judæis, Turcis, imo ipsis diabolis deteriores simus⁵. Quam admirabilem se Lutherus cum suis diabolis præbet! sic enim ait: Invisus ille diabolus in ipsis agit et nunc inposterum. Blasphemum enim et mendax cor habent, in quo, super quod, et per*

⁶ Fol. 127. *quod diabolus diffusus est et regnat⁶. Centies se laniari et igne*

⁷ Fol. 30. 35. *comburi velle ait Lutherus, quam in Zvinglii doctrinam consentire⁷.*

Lutherus cœnam nostram ait nonnisi communem quandam et quotidianam commessionem esse, in qua panis et vinum adhiberi solet et quod Christus eximie stultus fuerit, qui peculiarem cœnam instituerit, cum cœnarum huiusmodi totus mundus sit alioqui plenus⁸.

⁸ Fol. 111. *Ezeken felduzzasztyák az orrokat az Helvéciák; azért apostoli szilidségeknek és józan beszédeknek jelenségét akarván adni, ilyen szókkal csiklandgyák az Luther fülét: Neminem unquam mortalium Lutherō vel fædius, vel incivilius, vel inhonestius, idque præter omnes christianæ modestiæ et sobrietatis terminos in negotiis illibatæ Religionis nostræ scripsisse, luce clarius constat, nec a quoquam*

negari potest¹. *Luthero sathan suggerit convicia, quæ aliis impingit*². *Lutherus hoc a nullo bono spiritu hausit, sed illius instinctu, qui tunc disputationem cum illo constituit; et quantum ex hoc eius facinore iudicare licet, disputando ipsum superavit*³. *Lutherus statim initio mordere, furere, bacchari cœpit. Libros suos diris et horrendis diabolorum, sectariorum, fanaticorum nominibus implevit; et quidquid in buccam venit, immamiter exspuit* Ad hæc nunquam veris et solidis argumentis usus est. *Tantum iniquæ, infidæ, imprudentis et vanæ loquacitatis profert, ut non immerito quis mirari possit, qui fiat, ut tam parum salis, plurimum vero vanitatis et nugarum in viro tam grandævo esse queat*⁴. *Incautam illam et plus satis effrenem ad quidvis dicendum Lutheri linguam satis mirari non possumus*⁵. *Lutherus omnibus hominibus nuce perforata hactenus illudere voluit*⁶. *Poprii capitis figmenta in tantum Luthero arrident, ut quicumque illa non pro eximiis et certis Dei revelationibus et vinculis extra omnem controversiam magna cum animorum gratitudine et laudibus receperint, mox stupidi, bardi, asini vocantur*⁷. *Lutherus affectuum intemperie nimium abripitur: in dicendo incivilis admodum et in nonnullis articulis pertinacior est, quam solidior*⁸. *Lutherus sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur*⁹. *Lutherus tam Dei, honoris sui, omnisque immemor*¹⁰. *Lutherus se Germanicæ Prophetam et Apostolum gloriatur, qui a nemine quicquam, omnes autem ab ipso didicerint. Nemo item quicquam novit, nisi quod ex Luthero habet, nemo quicquam fecit, Lutherus fecit omnia, et quod ab ipso factum non est, infectum sit oportet. Quodsi dixerit, ratum esto; nec quisquam illi contradixerit etc*¹¹. *Lutherus præcipiti suo iudicio nimium audax et temerarius est: cuius iudicio ad mortem peccant, qui pertinaci Luthero et vanis ipsius sacræ Scripturæ interpretationibus se se opponunt*¹². Imé hallod, minémű iszonyú gyalázatokkal mázollyák Luthernek szemtelen orczáját az Helvéciák; de soha annyi kígyót, békát nem kiálthatnak Lutherre, kinél többet nem érdemlene.

¹ Fol. 10.² Fol. 37.³ Fol. 28.⁴ Fol. 108.⁵ Fol. 112.⁶ Fol. 115.⁷ Fol. 116.⁸ Fol. 121.⁹ Fol. 123.¹⁰ Fol. 126.¹¹ Fol. 127.¹² Fol. 129.

Másodsor: Nagy otromba hamisságokat foglal magában az Helvéci Confessio. I. Azt írja, hogy Numa, Socrates, Aristides az pogányságban üdvözültek. *Confessio fatetur salvos fuisse Numam, quia idolum nullum fabricavit in templis teste Plutarcho, et pacificus fuit: Socratem, quia unum Deum docuit: Aristidem, quia multa de illius honesta vita prædicantur*¹³. És sok bizonyságokkal megerőssíti egy lutherista superattendens¹⁴, hogy ez ugyan közön-

¹³ Fol. 15. 16.¹⁴ Schlüsselb.

l. 3. Theol.

Calv. art. 7.

fol. 54. 56.

l. 1. art. 14.

fol. 46.

séges vallás az Calvinistáknál. II. Azt mondgya: hogy a kinek igaz hiti vagyon, annak minden cselekedeti jó és így tellyesen bétölti az Istennek törvényét. *Qui justus est (quemadmodum nos fides justos reddit), idem etiam juste vivit et juste agit omnia. Præterea, qui salutare illud Redemptoris negotium per fidem probe intelligit, is Deum quoque et proximum revera diligit. Charitas autem est legis perfectio*¹. Jól vagyon dolgok az Helvéciáknak, ha mind jó, valamit cselekesznek. III. Azt taníttya: hogy senki egyéb szó-szóllónk nincs az Isten-előtt, hanem csak Christus. *Solus Christus est unicus fidelium coram Deo mediator et intercessor*². Így nem szabad kérnünk felebarátunkat, hogy Istennek könyörögjön értünk. IV. Vítattya azt-is: hogy az megigazulásban semmi egyéb eszköz nincsen, hanem csak az hit. *Christi mortem palam annihilationuri essemus, si iustificationem, salutem et iustitiam nostram ullis aliis mediis præterquam unice Christi passioni et redemptioni ipsius per fidem acceptam ferremus*³. Kiből kitéczik, hogy az keresztség, pœnitentia etc. mind csak hívságok az Helvéciáknál. V. Mivelhogy csak az egy hit-által adatik az üdvösség: azt beszélik: hogy az Úr vacsorája nem szükséges az keresztyén embernek. *Scriptura sola fide hominem justificari docet: quare corporalem carnis Christi manducationem necessariam clamare, pugnat cum doctrina Christi*⁴. *Edere igitur corpus Christi idem est quod credere, et bibere quod fidere*⁵. VI. Csak egyedül az hit-által mondgya hogy üdvözülnek az emberek, mint ha mind hívságosok vólnának az egyéb jószágokról adatott parancsolatok. *Per fidem solam salutis efficimur participes*⁶. *Unica fides est, quæ nos iustos et bonorum Christi participes facit*⁷. VII. Az sz. írás nyilván sacramentomnak nevezi az házasságot⁸: de az Helvéciák nem akarnak az keresztségnél és Úr vacsoránál egyéb sacramentomokat hallani. *Duo sunt sacramenta: baptismus et cœna*⁹. VIII. Az Úr vacsorájában, azt mondgya, hogy csak gondolatunk-által vagyon az Christus. *Sola imaginatione est præsens in cœna*¹⁰. IX. Marcion eretnek álmának mondgya¹¹, hogy Christus Urunk az beszélgetett ajtókon által-ment: hanem, úgymond, az angyal megnyitotta néki az ajtókat, és ismét beszélgette. Sok több kábaságokat beszél, mellyeknek hamiságait rövid sommában nem foglalhattyuk.

Harmadszor: Kottyant el-vélte igazat-is az Confessio; de ezzel felforgattya az maga saját tudományát. I. Azt írja: hogy az efésomi, chalcédoni, constanczinápolyi, tolétomi gyölekezeteket bévészi:

az Damásus és Athanásius vallását-is két kézzel fogadja. *Synodum Ephesinam, Chalcedonensem, symbola item Constantinopolitani Concilii 5. et 6., Toletani 1. 4. et 6. recipimus*¹. *Symbola Athanasii et Damasi recipimus, duo enim isti celebres et eximii Christi atque Ecclesiae Ministri suo saeculo extiterunt*². Ha ezeket bévészi, fenékel felforgattya az calvinista tudományt, a mint ez-előtt³ megértettük. II. A sz. írás könyveinek lajstromát ilyen szókkal jegyzi fel: *Veteris Testamenti libri sunt: Moysis Pentateuchus, liber Josue, Judicum, Ruth, libri duo Samuélis, totidem Regum, duo etiam libri Cronicorum, totidem Esdrae et Nehemiae, liber Esther. His et librum Job, Psalterium, tres libros Salomonis: Proverbia nimirum, Ecclesiastem et Cantica adnumeramus. Quatuor item Prophetas maiores, minores duodecim. Quatuor extra hunc canonem numerantur: quales sunt Tobias, Judith etc. nequaquam pari auctoritate cum prioribus censemus; interim eosdem nec damnamus, nec rejicimus. Novi Testamenti libros hos numeramus: Evangelium Matthaei, Marci, Lucae et Acta Apostolorum ab eodem composita, et Joannis Evangelium. Quatuordecim item Pauli, et septem aliorum Apostolorum Epistolas una cum Apocalypsi*⁴. Ezzel feldőjti amaz híres neves fundamentot, hogy semmit nem kel hinni, valami az sz. írásban nincsen. *Traditiones omnes, quae Scripturarum auctoritate non nituntur, rejicimus*⁵. *Scriptura omne illud comprehendit, quod ad veram fidem, verum Dei cultum necessario requiritur*⁶. Mutassa-meg az szent írásból, hogy az Esther könyve sz. írás, az Judithé csak paraszt historia. Azt-is keresse-fel, hogy szent Pál írta az Rómabéliekhez szálló levelet, nem más valaki az ő nevével etc. Avagy ha ezt nem mutathattya az szent írásból, hazudgya vissza a mit utólban monda, tudni illik: hogy valamit hinni kel, azt mind feltalállyuk az szent írásban. III. Szent Ágostont és Hierónymust Christusnak szent és hív szolgáinak nevezi: *Duo sanctissimorum Christi simul et Ecclesiae ministrorum testimonia attexere instituimus. D. Hieronymus suam, id est veram ac christianom fidem fatetur hoc modo etc. D. Aurelius Augustinus etc. Sanctus Christi et Ecclesiae minister Leo Papa ad Flavianum et Leonem Augustum scribens etc*⁷. *Augustinus ceu corona quaedam et verae doctrinae orthodoxae et incorruptae sententiae quasi princeps et eximium decus apud omnes fideles semper est habitus*⁸. Ha Hierónymus, Ágoston, Leo szentek és hívek vóltak: füstbe kel menni az Calvinistaságnak. Mert a mint ez-előtt megmutatók sok helyen, szembe viaskodtak ezek az szentek

¹ Fol. 53, 54.² Fol. 55.³ Kalauz I. fol. 264.⁴ Fol. 41.⁵ Fol. 41.⁶ Fol. 40.⁷ Fol. 61.⁸ Fol. 79.

az ujonnan fakadott hamisságokkal. IV. Az Confessio nem mér arra kötelezni senkit, hogy szinte az-szerént szolgáltatassa az Úr vacsoráját, mint Urunk elsőben kiadta. *Ecclesia propter primam cæne institutionem nequaquam adstricta est eidem tempori et loco, ut nimirum nonnisi vespertino tempore et in cœnaculo aliquo privato cœnam necessario celebrare debeat, eo quod prima cœna in hunc modum celebrata sit*¹. Ezzel erőtlenné teszi az bizonyosságot, mellyel az Urunk cselekedetinek példájából vítattyák, hogy mi-is két szín-alatt osztogassuk az Úr vacsoráját. Többet-is nevezhetnék effélét, de most megelégszem ezekkel.

¹ Fol. 64.

Az Augustána Confessiónak sincs jób renden szénája. Mert ám hagyjunk békét annak, hogy mint egy Prótheus sokszor színét változtatta, sok külömb kaptára vonyatott és hol egyképpen s hol másképpen csáváltatott. Az bizonyos, hogy sok temérdek hazugságokkal tellyes az Confessio, Apologiájával-egyetembe. Kiből megtetzik, hogy nem az igazságszerető Istennek tárházából költ ez az Confessio; és a kik az-után indultak, bátorságosok nem lehetnek lelki ismértekben. Mert az szent Ágoston mondása-szerént még az Írásnak sem hihetnének bátorsággal, ha csak egy hamisságot írtak volna-is az Evangelisták, akár feledékenségből s akár eltekéllett szándékból esett volna az csalatkozás. Hogy pediglen hosszú beszéddel ne úntassalak, példajul ihon egynehány hazugsági az Confessiónak. I. Azzal dicsekedik, hogy az hit dolgában nem különböz az Római Ecclesiátúl². II. Hogy az misét minden szokott ceremoniáival böcsületbe tartya³. III. Hogy az halottakért-való imádságot nem tiltya⁴. IV. Hogy az pápisták hiti-szerént az megigazulást cselekedetünkkel érdemellyük⁵. V. Hogy az pápisták hitnélkül és minden jó indulatnélkül hasznosnak mondgyák lenni az sacramentomokat⁶. VI. Az pápisták tanítása tartya, úgymond⁷, hogy Christus csak az eredendő bűnért tött eleget, az töb vétkeket misével kell lemosni. VII. Azt fogja Sz. Ágostonra, hogy az ő tetczéséből az eredendő bűn le nem mosattatik, hanem csak béfödöztetik⁸. Elég most eddig; mikor ezeket megemészted, más csontot vetek elődben, mellyen rágódgyal.

Vide Kalauz I. fol. 597.

Kalauz I. fol. 355. 444.

² Kalauz I. fol. 584. Logi alogi fol. 35.

³ Kalauz I. fol. 575. 604. Logi Alogi fol. 88.

⁴ Kalauz I. fol. 603.

Logi Alogi fol. 85.

⁵ Kalauz I. fol. 571.

⁶ u.-ott 576.

⁷ u.-ott 575.

⁸ u.-ott 609.

Ezekre én mondék: Nó mi ezt ma el nem igazíttyuk. Magam felől azt mondhatom: hogy én az tiszta sz. íráshoz támaszkodom; a ki fejét akarja törni az Német-országból terjedett hiteknek igazgatásában, ám megláttya. Az én hitem Jerusalembé költ, nem Augustában vagy Tigurban. Alattomban azért (semmit el nem titkolok

Kegyelmedtől) az kis bíró erőssen furdal vala, hogy ily könnyen e' mellől el nem kel vala mennem: de hirtelen nem tudám hová vetni az csejt. Annakokáért ez dologrúl-is nem csak tanúságot, hanem lelki vigasztalást-is várok Kegyelmedtől. Légy egészségben.

MÁSODIK LEVÉL.

AZ HITTEL KÖTÖTT FOGADÁSOKNAK FELSZABADÍTÁSÁRÚL.

Az púposon szólló és ékessen beszéllő ALVINCI PÉTERNEK.

Vénségéig éltesse az EL SHADAI Dignitásodat és sok javainak bővségessen kifolyó forrásival legeltesse szüvedet. Minek-előtte tovább terjeszszem írásomat, bocsánatot kérek, hogy gyakorlatos leveleim által sok hasznos munkáikodásinak felvállalásiban megtartóztatom Humanitásodat. De meggyek? Lelkem sebeit orvosom-eleiben kel vetnem: és a miben megakadok, annak igaz fejtegetését vezéremnek eszes bölcs oktatásából kel vennem. E napokban azért, sok böcsülletes szín nép-előtt, mikor olvasnák az Hajdú vitézek kívánságit, mellyeket az ő calvinista predikátoroktól, Foktúi Mátétól ez el-múlt háború üdőkben az Nemzetes, Tekintetes és Nagyságos Báthori Gábornak küldöttek vala, jutánk arra, a hol azt akarják: hogy ha az Úr Isten erdéli fejedelemségre viszi ő Nagyságát, az bálványozó pápistákat ne szenvedgye se tanácsába, se udvarába, se tiszt-viselésekben, mert ezek nem lehetnek hívek az fejedelemnek, kik az Istennek sem hívek.

Nem tūrheté ezt az sáfrány illatot egy ördöggel határos pápista ember, hanem elő-szólla: Vöd-é, úgymond, eszedben a minapi beszélgetésünkből, hogy ennek az istentelen pártolkodó és háborúság-szerző Foktúinek torkába verők az bálványozó nevet? Meghidd énnékem, hogy ha szóban elegyedünk, itt-is markába szakad hamisága. Mert nem hogy az pápisták fejedelmek hívsége-ellen praktikálnának: de sőt inkább nincs ez világon oly tudomány, mely szentebben és hívebben megkívánnya az kötelességnek megtelleyesítését, mint az Római Religio. És temagad tudod, hogy minek-előtte az Luther és Calvinus kovásza megsavanyította vólna országunkat, tanácsi és udvar-népei vóltak az Magyar-országi királynak, tisztességesen viselték hivatallyokat, jobbannis virágzott akkor országunk, hogy-sem az elromlott hazánk söpreje és nyakunk-körül akadott rongya.

§. 1. *Mivel bizonyították az Atyafiak, hogy hiti-szegők az pápisták.*

Nem tűrhetém én-is, hogy hozzá ne szóllanék, mert tisztességem mutattya vala, hogy szolgáló-társom-mellett kiállanék. Mondék azért: Jó Uram, noha jól tudod a ti tévelygésteket kendőztetni és sok tekergésekkel el-is akarod földözgetni rútságit vallástoknak: de az igazságnak fényességes világossága-előtt el nem bújhatsz. Mert ugyan jól mondgya Foktúi, hogy nem kel az pápisták hívségéhez bízni, mivelhogy ők az hittel megerősített kötelességet-is csak semminek tartják. Ehhez az tudományhoz-képest igaz következővel mondhattuk őket kétséges hívségűeknek. Hogy pedig ezt ne ítílyed újombúl szopott gyanúságnak: I. Ő-magok az pápisták az Constáncziai Gyöleközben elvégezték: hogy az eretnekeknek (ezen pedig mind azokat értik, valakik az pápa lova farkát nem tartják) nem tartoznak megállani fogadásokat. Ugyan ottan mindgyárt füstit-is veté ez az tisztesség végezés. Mert az ártatlan Husz Jánost, kit Prágából hit-levéllel kicsaltak vala, nyakon köték és elevenen felperselvén, Vulcánusnak szentelék. II. Az szegény Lengyel László Magyar-országi király állandó frígyet vetett vala Amurat török császárral: hit-levelet-is adának egymásnak. Eugénus szentséges pápánk Juliánus Cæsarinus cardinált követségben Vladisláus királyhoz küldé; sok mézes beszédekkel kiüté szegényt éliből; felülteté; az Török-ellen vivé. Amurat pedig az harcznak idején zászló-gyanánt emelé az király hit-levélét. És mikor az magyarok megtolták volna az pogányságot, Amurates fel szóval kezde könyörögni: hogy ha igaz Isten az Christus, állya-meg boszszúját, mert heában vötték az ő nevét az keresztyének, felbontván kötés-leveleknek végezését. Mihent az könyörgésnek vége lón, megrémüle s elfuta az magyarság. Így bünteté az Úr Isten az pápa tanácsát. III. Künű módgyok vagyon az pápistáknak az hit-szegésben. Mert ha százszor egy nap hamissan eszküsznek-is, csak mennyenek az gyóntó atyához és okádgyák-ki a mi gyomrokon vagyon, kész a menedék. Ne-is félljen senki, hogy most az hit-szegésért oly pœnitentiát adgyanak, mint az váradi Gál pap adott vólt régenten, tudni illik: hogy esztendeig az felső és alsó száját, mikor törlést kívánnak, árva csallyánnal töröllye. Im érted azért, mely nagy oka vagyon Foktúinek, hogy az pápisták hívségét bizontalanná és kétségé tegye.

Erre az pápista ember mondá: Heába igyekezel csalárd mesterségeddel gyűlöltetni az régi közönséges igaz hitnek követőit.

Mert ha igaz, hogy könnyeb az hazug embert, hogy-sem az sánta kuvaszt elérni: nem itílem, hogy meszsze szaladhassatok itt-is az igaz-előtt. Azért inadba lészek. És mivelhogy rosda nem fog aranyat: megmutatom, hogy sem emberség, sem tehetség nincs annyi ti-bennetek, hogy fejünkre rakhassátok ezt az hitetlenségnek árulató gyalázattyát; sőt hogy lerázzuk magunkról az Predikátorokat, rövid szóval rend-szerént ezeket megmagyarázom: I. Mely nagy PROPOSITIO. vétek légyen az hit-szegés. II. Mit tanít az Római Ecclesia az hittelt kötött fogadásnak kötelességéről. III. Megbizonyítom, hogy csak patvarkodó vádolás, a mit az Atyafiak az Constáncziai Gyöleközeten és az Husz János büntetésében álmodoznak az hit-szegésről. IV. Azt-is megmutatom, hogy csomót keresnek az Atyafiak az kákán, mikor Eugéniust hit-szegésről vádollyák. És az gyónásból-is, megmutatom, hogy okot nem vehet ember az hitetlenségre. V. Viszsa-fordítom s az predikátorokra fejezem ezt az panaszt; és az Luther és Calvinus tanításából megbizonyítom: hogy az új vallások-szerént azt ember gyalog megmásolhattya, a mire lova hátán megeskütt; sőt egy talpon-álva tízszer-is vissza-esküdhetik és szinte úgy kereskedhetik hitivel, mint egyéb marhájaival.

Megszóllala itt egy fő ember: Huj, bezzeg nagy árkot ásál magadnak: nagy ennek az szökölője. Azért hagy békét bár ennek az utolsó cikkelynek és ne mellyezd a mit meg nem fogtál. Mondék én az fő embernek: Had úszszon a mig úszhat; hallyuk végig minden káromló csácsogásit, mellyekkel marczongja és ostorozza az Isten edényinek emlekezetit. Felele erre az pápista ember: Csínnyán beretvály szerető bátyám; efféle fardagályos és czafrangos szitkokkal ne mossad büdös szádat. Elvetetted egyszer az koczkát, én-is pedig feltettem melléje: meg-is kel azért mind végig jádczanod; és ha te mindent mondasz, a mi szádra jó, meghidd, hogy én-is füledbe rágom, a mit szinte hallani nem akarnál-is. Sok a mi sok; elúntuk az hamis gyalázatokat, mellyekkel módnélkül terheltek bennünket. Azért bizony megkoczczuk körmötöket és el-is szoktatunk röllunk, ez világgal megesmértetvén, hogy haj-szál nincs annyi fejeteken, menyi hazugság vagyon írástokban.

II. §. Mely nagy vétek légyen az hit-szegés.

Törvényt szabott az Ur Isten az esküvésben és azt paran- Jerem. 4, 2.
csolta: *Jurabis in veritate et in iudicio et in iustitia*: hogy tekél-

letességben, ítéletben és igazságban esküdgyünk. Tekélletesnek kel annak lenni, a min megesküszünk, az az tudnunk kel bizonynal, hogy igaz, a mit hitünkkel bizonyítunk. Ítéletben kel esküdnünk, az az nem hirtelenségből s vakmerőül, hanem nagy dolog vígyen reá, hogy megesküdgyünk, tudni illik: mikor egyéb-képpen az

¹ Heb. 6, 16. veszekedésnek vége nem lehet¹. *Magna necessitate compulsus juro: cum videro non mihi credi, nisi faciam; et ei, qui mihi non credit, non expedire, quod non credit, tunc cum magno timore dico: Testis est mihi Deus. Et hoc quod amplius est, quam Est,*

² Aug. t. 10. *Non: a malo non est jurantis, sed non credentis*². Azért azt mondgya az Úr Isten: hogy valaki gyakran esküszik, számtalan sok vétékben esik. *Jurationi non assuescat os tuum; multi enim*

³ Eccli. 23, 9. *casus in ea. Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo*³. *Vir multum jurans implebitur iniquitate*⁴. Végezetre: igazságban kel az esküvésnek lenni, az az oly dolgot kel esküvéssel erőssítenünk,

Contra primum est perjurium, contra secundum temerarium, contra tertium injustum juramentum. mellyel az igazság meg ne bántassék. A ki ennek az három dolognak valamelyikét által-hágja, kétségnélkül vétkezik és az Istent gyalázattal illeti. Mert mikor esküszik, azt kívánnya, hogy az Isten bizonyrágot és jelenséget adgyon, hogy úgy vagon az dolog, a mint ő mondgya; mintha az Úr Isten vagy tudatlan és hamis vólna, avagy (a mint Aranyszájú sz. János mondgya⁵) azt nem érdemlené tóllünk, az mit az új köntös megérdemel, tudni illik, hogy megböcsülyük s ritkán nyúllunk hozzá.

Az hamis hitezés pedig és az esküvésnek felbontása mely nagy ellene légyen az Úr Istennek, kitetczik: I. Az parancsolatokból, mellyekkel erőssen tíltya, hogy az Istennek nevét heában ne vegyük: *Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra, quia non*

⁶ Exod. 20, 7. *erit impunitus, qui super re vana nomen ejus assumpserit*⁶. Deut. 5, 11.

II. Azokból az szörnyű büntetésekből, mellyekkel fenyegeti az sz. írás az hamissan-esküőket. Arany-szájú sz. János leg-inkáb szörnyíti, a mit az Isten monda Zacharias-által: Az átok kijő,

⁷ Zach. 5, 4. úgymond⁷, az lopónak és hamissan-esküőnek házára és az ház közepett lészen lakása: megemészti az házat mind fájával és köveivel-egyetembe. Két vétket nevez Isten, mely az embernek házát felforgattya: az hamis esküvést és az hamis keresményt;

⁸ Habac. 2, 11. mert, a mint más profétánál olvasom⁸: Még az kő-falból-is reá kiáitnak az kövek az hamis emberre, az az Istentől boszszú-

⁹ Malach. 3, 5. állást kérnek. Az Úr Isten-is azt mondgya⁹: hogy az hamis hitűek az ő bizonyrágát kérik: de csak győzzék várni, hamar

bizonyoságot ad nekik, de ostorral. Csudálatos példát hagyott az Úr Isten az hitetlenségnek büntetésében. Megcsalák Jósuet az gabaoniták¹ és elhítték véle, hogy ők az ígret földén-kívül laknak. Frígyet vete vélek s megesküék nekik Jósue, hogy nem léssen bántások. Az-után hatszáz esztendő-múlva szörnyű drágaság támadá Sidóságban²; és mikor az Istentől okát kérdenék az³ 2.Reg.21, 1. csapásnak, azt felelé az Úr Isten: hogy Saul az gabaonitáknak adott hitet megszegte, és egynehányat megöletett benne. Azért szűneti addig nem léssen nyavalyájoknak, valamig az gabaonitákat meg nem engesztelik. Követeket bocsáta azért Dávid hozzájuk és engesztelni akarván őket, az Saul maradékit kezekbe kelle adni. Mihent ezeket megfeszíték az gabaoniták, ottan megszűnék az Isten ostora. Példa ám ez minden nemzetségnek, mely az Isten haragját el akarja kerülni. III. Az Istennek sok csudálatosképpenvaló csapásiból, mellyeket némely bizonyos helyeken az hamis esküőkre bocsátott. A kik hamissan esküttek az sz. Processus és Martiniánus testénél, azt mondgya sz. Gergely³, hogy mindgyárt megszállota őket az Gonosz. *Ad extincta eorum corpora ægri veniunt, et sanantur: perjuri veniunt, et a dæmone vexantur: dæmoniaci veniunt, et liberantur.* Nem sokkal külömb dolgot ír sz. Ágoston⁴, hogy szokott történni Nólában. Halhadsza mit mond Gregórius Turonensis az sz. Pancrátius Mátyr templomában hamissan esküők büntetéséről⁵: *Ad sepulchrum s. Pancratii, si cuiusquam mens insana juramentum inane proferre voluerit: statim aut arripitur a dæmone, aut cadens in pavimento amittit spiritum.* (Ha valaki sz. Pongrácz sirjánál hamissan akar esküdni: rögtön vagy az ördög szállja meg, vagy eszméletlenül a földre esik.) Bonfinius írja⁶, hogy Váradon az sz. László koporsójára tettek egy kupát, mellyet hamissan magáévá akar vala tenni, a kinél csak zálogban vala: és midőn az hamis ember hozzá akarni nyúlni az kupához, az Istennek keze lőn rajta és soha el nem veheté. Sőt, a ki ezeknél nagyob, nem csak azokat ostorozza az Úr Isten, az kik hamissan esküsznek, hanem azokat-is, kik okai, hogy hamissan esküdjék valaki. Sz. Ágoston írja⁷, hogy egy Titumlyménus magának szent Ágostonnak azt beszéllette, hogy mikor egy adóssa megtagadta volna az adósságot és hittel akarná magát menteni, ő-is hitire hagyá az dolgot. Mikor amaz megesküött volna, estvére-elve Titumlyménus az Istennek ítélő-széki elejben vitették, és midőn azt kérdették volna tőlle: miért esküd-

¹ Josue 9.² 2.Reg.21, 1.³ Hom. 32. in Evang.⁴ Epist. 137.⁵ Greg. Turon. l. 1. de glor. Martyr. c. 39. Similia c. 20.⁶ Dec. 2. 1. 9.⁷ Aug tom 10. serm. 11. de Sanctis, qui est de decollat. s. Joan. Bapt. habetur post sermones ad fratres in eremo.

tette-meg, a kit tudta hogy hamissan esküszik? azt felelé, hogy azért, mert eltagadta az övét. Kinek viszontag az Úr Isten azt mondá: Nem jób lött vólna-é marhádat elveszteni, hogy-sem felebarátod lelkét? És úgy megverék nyavalyást, hogy az hátán jó ideig megláczánának az verés-helyek. Azért így fejezi-be ezeket sz. Ágoston¹: *Ille, qui hominem provocat ad jurandum et scit eum falsum juraturum, vincit homicidam; quia homicida corpus occisurus est, ille animam, imo duas animas, et ejus animam, quem jurare provocavit, et suam.* (A ki valakit esküvésre hív fel és tudja, hogy az illető hamisan fog esküdni, rosszabb a gyilkosnál; mert a gyilkos a testet öli meg, ez pedig a lelket, sőt két lelket, mind azét, a kit esküre hítt fel, mind a magáét.)

Nem tagadhatom, midőn meggondolom az hamis esküvésellen-való haragját az Istennek, és látom, mely könnyen áll a mi nemzetségünk-között az esküvés: szüvem fáj szegény megnyomorodott hazámon. Mert soha föld kereksége-alatt, semmi-féle nemzetség-között annyi és oly formán-való hitezés nincsen, mint mi-közöttünk. Gyanúságban hoznak valakit: negyven, ötven, század magával fejére esküsznek; vagy pediglen ennyi ember hitivel meg kel tisztítani magát. Az *conjurátorok* pedig arra esküsznek, hogy akkor, amott vólt, ezt s ezt cselekedte; noha mindenek-előtt tudva vagyon, hogy azok, a kik megesküsznek, annyit tudtak a dologban, mint az persiai király. Hanem egy-egy forintot adnak szegényeknek, és valamit mondatnak vélek, mindent reá-mondnak. Maga, a ki oly dolgon esküszik, melyben semmit nem tud, ha szinte történetből igaz-is az min megesküszik, ugyan heában vészi az Istennek nevét: mivelhogy szinte úgy hazud a ki bizonyosnak mondgya a mit nem tud, mint ha igaznak mondaná, a mit tud hogy hamis. *Nihil aliud est errare, quam verum putare, quod falsum est, falsumque quod verum est: vel certum habere pro incerto, incertumve pro certo, sive falsum*

¹ Aug. t. 3. sive sit verum². Igazán mondom, hogy mikor efféle esküvéseknek csak híret hallom-is, iszonyodom tőlle és csak-nem azt mondom, Enchir. c. 17.

² Hom. 15. ad a mit Chrysostomus³: *Non ita deploro quosdam in viis jugulatos populum. audiens, sicut gemo et lachrymis prosequor et horresco, cum video quempiam prope altare venientem et Evangeliiis jurantem attactis.* (Nem fájlalom annyira, mikor hallom, hogy némelyeket az uton legyilkoltak, mint ahogyan bánkodom és iszonyodom, mikor valakit az oltárhoz közeledni és az evangeliumra esküdni látok.)

Bezzeg törvényünk tartya, és az sz. írás-is arra mutat, hogy¹ Hebr. 6, 16. hittel mennyen véghez, a mit egyéb-képpen el nem igazíthatnak; mikor pedig az dolog kívánnya, többed-magával-is kel embernek menteni magát. De ennek módgyában vagy az fogyatkozás. Mert az-szerént kellene azt rendelni, a mint szokott lenni az *canonica purgatio*². Ebben pedig, a kik más ember mellett meg-² *Non jurant de opere facto vel infecto, quod saepe scire non possunt: sed de sua credulitate, quam certo scire possunt.* esküsznek, semmire egyébre nem esküsznek, hanem csak arra, hogy ők elhitték annak ártatlanságát, a kit menteni akarnak, az az nem esküsznek az *compurgátorok* azon, a min az gyanúságban esett ember, tudni illik, hogy ártatlan és abban, a mivel őt vádollyák, nincs semmi része: hanem csak azon esküsznek, a mit bizonyosan tudhatnak, tudni illik, hogy ők azt itílik s hiszik magokban, hogy ez az jámbor igazán eskütt maga mentségében és őtet ártatlannak tartják. Nem-is kételkedem, hogy csak ilyen módgya vólt a mi eleinknél az maga-mentségnek; mivelhogy írott törvényünk tartya, hogy az *Jus Canonicum*-szerént kel érteni és annak regulája-szerént igazítani, a hol valami homályos dolog vagy az Ország törvényében. De térjünk az elkezdett dologra.

III. §. Mit tanács az Római Ecclesia az hittel kötött fogadásokról.

Először: az Római Ecclesia mint nyilván-való eretnekeket kárhoztatta az Priscillianistákat, kik szabadgyában hamissan esküsznek vala és a mint sz. Ágoston írja³, tanítások sommája ez vala: *Jura, perjura: secretum prodere noli*. Erős büntetés-alatt megtiltatott az hit-szegés mi-nállunk. Az papot, ha hitit megszegi, pap-ságátúl-való megfosztásra méltónak mondgyuk. *Cap. Cum non ab homine. De judiciis*. És közönségesen tisztessége-vesztettnek itílik az pápa decretomi, valaki hamissan eskütt. *Cap. Infames. Causa 6. quæst. 1*. E' fölött azt parancsollják: hogy az hamis-hitű ember negyven nap vízzel, kenyérral bőjtöllyön és hét esztendeig tarcsón pœnitentiát. Másutt ilyen végezés vagy⁴: *Si quis pejerat et alios sciens in perjurium duxerit, quadraginta dies pœniteat in pane et aqua*. Végezetre sz. Tamás Doctor⁵ és az töb Theológusok azt mondgyák: hogy az bálványozás-után nincs nagyobb vétek az hamis esküvésnél, mely az gyilkosságnál-is veszedelmesb. Ezt azzal bizonyíttyák, mert az tíz-parancsolatbannis mindgyárt az bálvány-imádás-után vagy az ennek tilalma. Ennek-fölötte: az

gyilkosságról és egyéb bűnről-való kétségben hittel kel embernek magát menteni s igazítani¹. Mely mentség hivságos, ha nagyobb bűn az gyilkosság, hogy-sem az hamis hitezés; mert az ki megmerte cselekedni az nagyobb vétet, hihető, hogy az kissebben inkább által-mégyen.

Másodszor: azt taníttya az Római Ecclésia, hogy az hitnek kötelességébe nem kel azt nézni, kinek és mi okon fogad valamit esküvésével az ember, hanem ha oly az dolog, mellyet ember bünnélkül bétellyesíthet, és nem csak meghatározott ok-alatt, hanem egy-általlyába megesküszik valamin az ember: mind töröknek, sidónak, tévelygőnek egy-aránt meg kel állani az eskütt fogadást. Ennek az igaz tudománynak sok részei vannak, mellyeket meg kel magyarázni.

I. Azért, mikor oly dolgon esküszik az ember, mellyet bünnélkül bé nem tellyesíthet: az esküvésben vétkezik és az megteltyessítésére nem köteleztetik. Azért írja sz. Ambrús², hogy Heródes nem tartozott bétölteni az tánczos leánynak kívánságát, noha megeskütt vala, hogy kedvét nem szegi. Jeftének sem kellett vólna leányát megáldozni³. *Est contra officium, nonnunquam solve promissum, sacramentum custodire.* Ugyan ezent kel itélni az sz. Dávid esküvéséről, hogy Nábált megöli⁴, és azokról, kik megesküvének, hogy addig nem észnek, mig sz. Pált meg nem ölik⁵. Illyenek közönségesen azok-is az esküvések, mellyeket gyermeki és cselédi-között szoktak tenni az emberek, hogy fejeket bérontyák, imígy amúgy verik; mert efféle bolond esküvések majd mindenkor illetlen boszszú-állásról vannak. Oka pedig, miért nem kötelezhet bűnre efféle esküvés, az: mert az esküvésnek bétellyessítése azért szükséges, hogy az Istennek illendő tiszteletit megadgyuk abban, hogy ő sz. Felségét benne nem akarjuk azokban hagyni, a miket ő-vélle bizonyítottunk. Az bünnel pedig az Úr Istent nem tisztelhettyük. Tehát az hit sem kötelezhet senkit bűnre.

II. Hogy ha az fogadás valami *conditio*val, bizonyos okkal meghatározottat: akkor bezzeg csak annyira terjed az kötelesség, menyire az *conditio* és ok szenvedí. Ez pedig az határozás nem mindenkor nyilván és világosan kifejezett szókkal lészen, hanem csak az embereknek közönséges szokásából-is megtörténhetik. Mert mikor valamit esküvéssel írnék az emberek, úgy szokták azt érteni, hogy bétöltik, ha kedve lészen hozzá annak-is, a kinek ígíretet töttenek; ha tehetségeben lészen; ha valami oly derék

¹ Hebr. 6, 16.
² Ambros l. 1.
de offic. c. 50.
Marci 6.

³ Judic. 11.

⁴ 1. Reg. 25.

⁵ Act. 23, 21.

akadály nem találkozik, mely az igaz okosság-szerént azt kívánja, hogy jób elhagyni, hogy-sem bétölteni, a mit fogadtanak, és a mint Sóter pápa mondgya¹: *Si aliquid forte incautius jurasse contigerit, quod observatum in pejorem vergat exitum, illud consilio salubriore mutandum noverimus.*

¹ Causa 22.
quæst. 4 cap.
Si aliquid.

III. Az esküvésnek módgyára sem kel nézni ebben az kötelességben; az az vagy jó akaratból, vagy félelemből fogadtunk valamit esküvésünkel: de ha bűnnélkül azt megtellyessíthettyük és egy-általlyába, *conditionélkül* vólt az fogadás, tartozunk eleget tenni fogadásunknak. Ezt-is decretomban írták az római pápák *Cap. Si vero. Extra. De jurejurando. cap. 3. et 4. de iis, quæ vi metuque**.

IV. Nem kel nézni az esküvésnek kötelességében azt az személyt, melynek megesküszünk: hanem egy-aránt mindeneknek meg kel állani, a mit hittel fogadunk. Ez vólt mindenkor s ez mostannis az Római Ecclesiának tanítása. És hogy egyéb sok bizonyságokrúl ne szóllyak, az Tridentomi Concilium világosan taníttya: hogy az hittúl-szakattaknak-is szentúl s igazán meg kel tartani fogadásunkat. Mert minek-utánna szabad úti-levelet adott vólna az Lutheránusoknak, hogy bátran ök-is az Gyöleközetben mehetnének, azt veti utánna: hogy ha csak egy pontban ez-ellen cselekednének (kit Isten ne adgyon), az egész concilium azokban az vétkekben és gyalázatokban essék, mellyeket az Isten és az emberek rendelték az hit-szegők-ellen. *Quæ omnia pro omnibus et singulis principibus, tam ecclesiasticis quam sæcularibus, atque omnibus aliis clericis et sæcularibus personis promittit et bona fide spondet. Quodsi sancta Synodus, aut aliquis ex ea vel suis cuiuscunque conditionis, præscriptæ assecurationis et salvi conductus formam in quocunque puncto violaverit, quod avertat omnipotens Deus, et sufficiens emenda non fuerit mox secuta, et ipsorum arbitrio merito approbanda: habeant ipsam Synodum et habere poterunt incidisse in omnes poenas, quas iure divino et humano huiusmodi salvorum conductuum violatores incurrere possunt, absque omni excusatione*². Az Istennek büntetését mondgya hogy megérdemli, a ki² meg nem állya az elszakadtaknak tött fogadást-is. Ugyan ezent taníttya az tudós emberek-is. *Si princeps vel magistratus catholicus paciscitur cum hæreticis de toleranda libertate religionis, quam sine majori detrimento impedire non potest: sine dubio fides ser-*

² Sess. 15. et
18. in fine.

* *In iudicio externo tamen, non datur actio de promisso per vim extorto.*

¹ Martin. Be- *vanda est*¹. *Si cum hæretico principe princeps catholicus; cum*
canus Resp. *hæretica republica catholica respública fidem init: tenetur sincere*
ad Aphoris. *et sine omni dolo eam non minus, ac catholico alicui datam,*
5. Calvinist. *sartam teclam tueri*².
Et lib. de fide

servanda hæ-
reticis.

² Robert.

Swertus, Dis-
sert. de fide

hæret. ser-
vanda, adv.

Elenchum Da-
nielis Planci,

Sect. 7. f. 26.

³ Sunt verba

Decreti, C. 22.

q. 5. c. Qua-
cunque arte.

⁴ Aug. Epist.
224.

Harmadszor és utólszor, azt taníttya az Római Gyöleközet:

hogy akár-minémű mesterséges szóval esküdgyék valaki: de az

Isten, a ki lelki esméretünknek bizonsága, úgy vészi ezt az eskü-

vést, a mint az érti a kinek esküszünk³. Mely dologról így ír sz.

Ágoston⁴: *Illud rectissime dici non ambigo, non secundum verbum*

jurantis, sed secundum expectationem illius, cui juratur, quam novit

ille, qui jurat, fidem jurationis impleri. Unde perjuri sunt, qui

servatis verbis, expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.

Ezt úgy magyarázzák és vészik az Doctorok, hogy mikor valakit

törvény s igazság-szerént esküttetnek, akkor semmi tétovázást és

csalárdságot nem szabad az hitben elegyíteni, hanem arra kel

igyenesen esküdni, és az-szerént, a mint kívántatik. Mert az Isten-

nek tisztességére nem csak az szükség, hogy őtet megböcsüllyük

annak bétellyesítésével, a mire megesküdtünk: de hogy azt-is

igazán megálljuk, a mit méltán és okossan ítélhetnek az emberek

hogy Istennel bizonyítunk; mert az emberek-előtt az Istennek

méltó böcsüllete e' nélkül helybe nem maradna. Ha pedig valaki

törvénytelenül, igazság-ellen, módnélkül kötelez valakit az eskü-

vésre: bezzeg akkor azt taníttják az Doctorok, hogy nem tartozik

az-szerént esküdni, a mint kívánnya a ki őtet hamissan erőlteti;

hanem avagy valami homályos szókkal élhet, mellyeket ő külömb

értelemben vészen, hogy-sem a ki az hitet kívánnya⁵; avagy pedig

ha az szók elég világosok-is, de elméjébe valami határt, módot,

okot vethet az esküvés-mellé, úgy hogy ne arra esküdgyék, a

mit pusztán ő-maga az esküvésnek formája jegyez és a mit az

alít, a ki megesküdteti őtet, hanem csak arra esküszik, a mit az

külső szók az meggondolt és elméjében tartott móddal-együtt

jegyeznek⁶. Ezt két-képpen bizonyíthattjuk. I. Mert, ha az ember

tartoznék annak értelme-szerént esküdni, a ki törvénytelen kérd

valamire: vagy igen sok hamis esküvések, vagy egyéb-féle számtalan gaz dolgok következének. Mivelhogy a kik hatalmasbak,

akár-mely agyaskodásból-is érteni akarnák törvénytelenül-is minden titkokat az alattok-valóknak; kiből sok gyilkosságok, gyűlölségek, eszveszések következének. Maga az természet s igaz okosság ellen vagyon, hogy az ember semmit az maga dolgaiban

⁵ Ita Navar

Sylvest. Va-

lent. 2. 2.

Disp. 6. qu.

7. punct 4. §

Secundo quaeritur.

titkon ne tarthasson az hatalmasb-ellen, hanem minden szándékát és cselekedetét megvizsgálhassa a ki erősebb, és hogy ne legyen egyéb módgya, a ki titkot akar tartani, hanem az hamis esküvés.

II. Mert a mit hazugság-nélkül megmondhatunk, azt hittel-is szabad megerősíteni, ha egyébképpen helyt nem adnak beszédünknek. Mikor pedig nem törvény-szerént kérdez valaki, hanem csak nyughatatlan-ságból, vagy haszontalan tudakozásból; avagy mikor a magunk igazsága azt kívánja: szabad olyat mondani, mellyen egyebek mást érthetnek, hogy-sem a mit elménkben meghatározott értelem-szerént akarunk jelenteni. Ezt sok példákkal megbizonyíthattuk. Mert leg-először: Mikor Ábrahám félne, hogy feleségéért őtet meg ne ölnék, Faraónak és Abimelechnek, kik kérdezik vala, ha Sára ő felesége? azt felelé, hogy húga¹. Amazok azt úgy értették, hogy nem felesége, hanem csak atyafia Ábrahámnak. Jákób-is személyében Esau nem vala, de mivelhogy az első-szültöttek igazságát Esautúl megvötte vala: arra az áldomásra nézván, melyre-való-képest az ő atya kérdé, ha ő-é az Esau? hazugság-nélkül felele, hogy ő²; úgy értvén ezt, a mint mondám. Moyses-is azt mondotta Faraónak, hogy három napi járó földre mennek és ott áldoznak az pusztában³. Az sidók kölcsön kérenek az Aegyptombéliektől sok szép marhákat⁴. Ezeket sokkal külömben értették az sidók, és külömben Faraó s az ő népe. Az Úr Isten ő maga-is azt mondá Ezechiásnak, hogy beteg ágyából fel nem kél, meghal⁵; Ninivének, hogy három nap múlva elvész. Noha szóval nem jelentette, de titkon tartott okkal mondotta ezeket az Isten; tudni illik, ha Istenhez nem folyamnak. Üdvözítőnk azt mondgya⁶, hogy az utolsó napot ő nem tudgya; alattomba ezt úgy értette, hogy emberi erejéből nem tudgya, sem úgy, hogy kijelencse az élő embereknek. Sz. Jánosnál azt mondá Urunk⁷, hogy ő most nem mégyen az innepre Jerusalembé: maga utánna-veti mindgyárt az Evangelista⁸, hogy felméne, de titkon; holott azt jelenti, hogy az felmenetelnek bizonyos módgyárúl értette Urunk, mikor azt mondotta, hogy fel nem mégyen, mert nyilván és egyebekkel együtt nem járt. Ezekből és töb hasonló példákból kitetczik, hogy mikor az igazság nem kételenít az egyenes feleletre, szabad embernek eltitkolni sok dolgát; és nem köteles arra, hogy mindenkor annak értelme-szerént felellyen, a ki módnélkül értekezik tőlle. Azért ha valaki agyafúrt gyanúságból háza népét vallattya, avagy ha az bíró oly dolgot kérdez az gonosz-tévőtől, melyről senki őtet nem

¹ Gen. 12, 13; 20, 2.

² Gen. 27, 24.

³ Exod. 8, 26. 27.

⁴ Exod. 11, 2; 12, 35. Similia in Davide, 1. Reg. 23, 2. ⁵ Isai. 38, 1.

⁶ Matth. 24, 36.

⁷ Ioan. 7, 8.

⁸ Versu 10.

vádolta: mivelhogy törvénytelenek ezek az kérdezkedések, nem kötelesek, hogy kimondgyák minden dolgokat. Im érted azért az mi tanításinkat. Lelked-szerént mond-meg, mit találsz ebben megfedhetőt?

§. 4. *Az Constáncziai Gyöleközetben nem adatott semmi ok az hit-szegésre.*

Nagy Kyriében költöttétek, jó Uraim, az Husz János dolgát; maga ha ezt jól megrostálnátok, semmi okot nem adna ez-is a mi rágalmazásunkra. Hogy pedig az dolgot fundamentomán kezdgyük: 1378. esztendőben, mikor meghólt volna az XI. Gergely pápa, nagy szakadás lón az pápa-választásban, mellyen közel negyven esztendeig veszekedének. Az veszekedésnek lecsendesíté-
séért 1414. esztendőben Constáncziában gyöleközetet hirdetének. Hogy pedig ezen egy munkával az Husz János veszekedése-is eligazodnék, Sigmond császár *salvus conductust* küldé Husznak és megparancsolá, hogy ő-is Constáncziában jőne. Ott nagy sokat beszéllének Huszszal; végre nyilván-való hamis tanításit kezében kapák. Mert egyéb dolgok-között azt vallotta: hogy az egyházi s világi fejedelem birodalmát és igazságát elveszti, mihent halalos

¹ Est art. 30. bűnben esik¹. E' mellett az Viklef articulust-is erőssen óltalmazta; maga ezek-közzül vala az-is: hogy minden teremtett állat Isten².
Hussi.

² Art. 25.

Ezekért és töb rút vélekedésekért nyilván-való eretneknek itilék ötöt, és ha meg nem tér, törvény-szerént-való büntetésre méltónak találák. Akadékot szerez vala az császár *salvus conductussa*. Azért öszve-gyólvén, azt találák: hogy az császár, a ki szabad menedéket adott néki, tartozik az ő részérül mindent cselekedni, valami ő-tőlle lehetséges, hogy szabadgyában elmennyen Husz. De az Conciliom nem adott *salvus conductust*; és (mivelhogy az egyházi dolgoknak és személyeknek igyében fellyeb-való az Conciliom az császárnál) az Ecclesiának igazságát és hatalmát meg nem kötheti

³ Tom. 3. Concil. edit. Colon. an. 1567. Sess. 19. pag. 860. az császár fogadása. Halhadsza az Conciliomnak tulajdon szavait³:
Præsens sancta Synodus ex quovis salvo conductu, per Imperatorem aut alios sæculi Principes hæreticis vel de hæresi diffamatis (putans eosdem sic a suis erroribus revocare) quocunque vinculo se adstrinxerint, concesso, nullum fidei catholicæ vel jurisdictioni ecclesiasticæ præjudicium generari vel impedimentum præstari posse seu debere declarat: quominus dicto salvo conductu non obstante,

liceat judici competenti et ecclesiastico de hujusmodi personarum erroribus inquirere et eos punire, si suos errores revocare pertinaciter recusarint: etiamsi de salvo conductu confisi ad locum venerint judicii, alias non venturi. Nec sic promittentem, cum alias FECERIT QUOD IN IPSO EST, ex hoc in aliqua re mansisse obligatum. Láddé az Conciliom végezését? Azt mondgya: hogy a ki fogadta, tartozik minden tehetségével azon lenni, hogy megállya, a mit fogad: és mindent cselekedgyék, valamit cselekedhetik, hogy békével járjon a kinek *salvus conductust* adott. Melléje veti: hogy csak úgy légyen ura ígíretinek, a ki *salvus conductust* adott, hogy ezzel az más igazságát meg ne sércse; és annak kezét meg ne kösse, az kinek hatalmát meg nem ronthattya. Ha az kassai bíró *salvus conductust* adna valakinek, a kit az *Generalis* ország árulásában kapna: vallyon az bíró fogadása megkötnéjé kezét az *Generalis*nak, hogy azt meg ne fogná? Semmiképpen nem kötné. Azonképpen az hitben és egyházi személyeknek igazgatásában nagyobb hatalma vagyon az *Ecclésiának*, hogy-sem az császárnak. Azért nem szabhat ezekben törvényt az császár, hanem őnéki-is az *Ecclésiátúl* kel törvényt várni.

Ezt hogy csudának ne ítílyed, hallyad kérlek az régi sz. jámborok értelmét ez dologról; kik gyakran írják: I. Hogy az világi fejedelmek juhok és tartoznak engedelmisséggel az pásztoroknak. II. Hogy az egyházi dolgokban nincs nekik hatalmok: hanem az mit az ő lelki pásztori végeznek, ahoz kel magokat tartani engedelmissen. Nazianzénus így szól az világi birodalomban helyezettett embereknek: *Vos imperio meo et throno lex Christi subjecit. Imperium enim ipsi quoque gerimus; adde, etiam præstantius atque perfectius*¹. *Mundani principes reguntur et instruuntur ab ecclesiasticis*². *Sacerdos duce et imperatore majorem habet potestatem. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si, qui diademate ornatur, indigne aseat: cohibe, arce, majorem tu illo habes potestatem*³. *Sacerdotium principatus est, ipso etiam regno venerabilius et majus etc. DEUS ipsum regale caput sacerdotis manibus subjecit, erudiens, quod hic princeps sit illo major*⁴. *Honor et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus æquari. Si regum fulgori comparetur et principum diademati: longe erit inferius, quasi plumbi metallum et auri fulgorem compares, cum videas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum. Et exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum credunt se communiri. Si regendæ oves sacerdotibus*

¹ Nazianz.

Orat. 17. n. 14.

² Cyrill. Hieros.

Catech. 17.

³ Chrysost.

t. 2. Hom. 83.

in Matth.

⁴ T. 1. Hom. 5.

in verba Isaiaë.

- ¹ Ambros. lib. *traduntur, merito rectoribus suis subditi dicuntur*¹. *Si istud est de dignit. sacerdotum, quid commune cum eo habet imperator? Quando a condito ævo auditum est, quod iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab imperatore acceperit? Plurimæ ante hæc synodi fuere, multa iudicia Ecclesiæ habita sunt: sed neque Patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus ecclesiasticis curiosum præbuit. Nunc novum spectaculum ab Arianis editur, imperator sub prætextu episcoporum sua potestate utitur*².
- ² Athanas. Epist. ad solitar. vitam agentes, circa medium. *Nem egy helyen említők sz. Ambrúst, ki az császárnak azt írja: hogy semmi hatalma nincs néki az egyházi dolgokon*³. Azért ha igazán akarja császári méltóságát viselni, az anyaszentegyház fiának tarcsa magát; és eszében végye, hogy az hit dolgában az püspökök tésznek törvényt az császárra, nem az császár az püspökökre. De talán ezek mind püspökök vóltak: magok fazekamellé szítottak: semmit az császárok ebben helyén nem hattak? Nem úgy vagyon. Ő magok az hatalmas császárok megvallották, hogy ők engedelmességgel tartoznak: az egyházi dolgoknak és személyeknek ítéletire alkotmatlanok. Constantinus szavai ezek⁴: *DEUS vos sacerdotes constituit et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi; et ideo nos a vobis recte iudicamur: vos autem non potestis ab hominibus iudicari*. Valentiniánus császár oly igen szereti vala a tisztességet, hogy midőn társot akarnának az birodalomban melléje vetni, azt felelné⁵: *Penes vos fuit committere mihi habenas imperii, cum nondum essem imperator; sed in possessione imperii cum sim, quod restat, non vestrum, sed meum fuerit gerere reipublicæ curam*. De mindazonáltal Mediolánum várasának irván, hogy jó püspököt válaszszanak, így szól⁶: *Eum collocate in pontificali solio, cui nos quoque imperii moderatores nostra subdamus sincere capita*. Mikor sz. Ambrús Theodósius császárt nem akarná az templomban eresztetni valami vér-ontásért, mit cseleküvék az császár? *Sciens quæ sacerdotum, quæque imperatorum essent officia, cum gemitu et lachrymis in regiam revertitur*⁷. Az templomoknak sanctuáriumában, a' hol az papok szoktak vala imádkozni, béméne Theodósius; kiküldé onnan őtet sz. Ambrús illyen szókkal: *Interiora, o Imperator, solis sacerdotibus patent: proinde exi et communiter cum reliquis assiste, nam purpura imperatores, non sacerdotes facit. Hanc institutionem libentibus animis admisit imperator*⁸. Ugyan ezen Theodósius császárnak szavát másutt meghallod, a hol azt mondgya: hogy az püspökök tisztí s nem egyebeké, az egyházi
- ³ Kalauz I. fol. 502.
- ⁴ Ruffin. l. 1. c. 2. Sozom. l. 1. c. 17.
- ⁵ Theodor. l. 4. c. 5.
- ⁶ Theodor. ibid.
- ⁷ Theodor. l. 5. c. 18.
- ⁸ Theodor. ibid. Sozom. l. 7. c. 24.

dologrúl-való ítélet. Annakokáért sz. Eulógius az hit-igazgató császárt méltán csúfolá ilyen szókkal: *Numquid una cum imperio etiam pontificatum est consecutus?*¹ De mit keresünk erre sok bizonyoságot, holott ebben Calvinus-is velünk tartya²: *Magistratus, si pius est, non velit se eximere communi filiorum DEI subjectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiae, ex verbo DEI judicanti, se subijcere. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quam ut Ecclesiae filius dicatur imperator?*

¹ Theodor.
l. 4. c. 18.
² Lib. 4. cap.
11. n. 4.

Ezekbül megtetczik, hogy az hit dolgaiban és az egyházi személyeknek megítélésében az császár *salvus conductussa* törvényt nem szabhat az Conciliomnak. Mert az közönséges okosság-is azt mutattya, hogy az fellyeb-való hatalmasságnak kezét meg nem kötheti az ő-alatta-valónak kötelezése. És ha a te földes-urad vagy patrónusod valamit fogadna az egyházi dolgoknak igazgatásában: vallyon s tégedet, predikátor lévén, kötelezhetnéjé ígíretivel? Nem azt mondanádé, hogy oly dologrúl tégyen fogadást, mely az ő birtokában vagyon: téged az ő kötelezése fogva nem tart? Csak ezt s nem egyebet végeze a Constáncziai Conciliom-is.

Hogy pedig minden hit-szegésnélkül kötötték Huszt nyakon, az megmagyarázott dologból kitétczik. I. Mert noha az császár szabad menedéket adott Husznak: de nem adott az Conciliom. Azért tartozott az császár óltalmazni őtet tehetsége-szerént: de arra köteles nem vólt, hogy az ő pásztorinak hatalmát megsérce és az hitrúl s egyházi személyrúl való ítéletet felboncsa; a mint hogy ezt mind az kassai bíró példájával s mind az közönséges okosságnak tanításával megbizonyítók. Bezzeg ha az Conciliom-túl-is *salvus conductussa* lött vólna Husznak, senki hozzá nem nyúlhatott vólna; de mivelhogy ettül nem vólt semmi biztatása, nem tartozott az Conciliom őtet szabadgyában bocsátani. II. Az Husziták ő-magok sem ítítették azt, hogy valamit az hittel-kötött fogadásnak felbontásárúl végezett vólna az Constancziai Gyöleközet. Mert csakhamar az Husz halála-után Basileában Gyöleközet lón 1431. esztendőben: az Conciliom *salvus conductust* küldé az Huszitáknak: öten az fő tanítók és vezérek közzül oda menének és békével vissza-is jövének. Vallyon ha valami vékony gyanúságok lött vólna az hit-szegésrúl, oda mentek vólna-é? Nem azt mondották vólna-é, hogy a kinek az téj száját megégeti, az tarhót-is fújni kell annak? Nem régen megölétek Huszot; azt végezétek, hogy az eretnekeknek nem kell megtartani, az mit ember

Aeneas Sylv.
Histor. Bohem.

fogad: azért ők farkas-kaszára nem vetik nyakokat. Semmit effélét nem mondtak: bátran oda mentek az Conciliumtól adott *salvus conductusra*: békecségesen jártanak. De tudták az csehek, hogy az Concilium azt végezte, hogy a ki *salvus conductust* ad, *faciat quod in se est*, minden tehetségével tartozik fogadására. És vötték eszekben, hogy Husznak az Conciliumtól kellett volna *salvus conductust* venni, ha egészséggel akart járni. Azért ők a Conciliumtól adott *salvus conductusra* bátran el mertek menni Basileában. De ily nyilvánvaló dologban töb üdöt ne foglallyunk, hanem lépünk tovább-is.

§. V. *Sem Eugénius pápa, sem az Gyónás nem ad okot az hit-szegésre.*

Igen mossátok nyelveteket az Eugénius pápa cselekedetivel. De hogy itt-is hamisságtok kitessek, az történt dolognak historiáját Bonfniusból híven elő kel számlálnunk. Látván az pápa és az keresztyén fejedelmek, hogy Európában nagy fészket vert az Török, egy *confoederatiót* és erős kötést tőnek egymás-között országostul az pápa, constanczinápolyi Palaeologus János császár, az magyarországi Vladisláus király, az velenczések, hogy köz akarattal, földön vízen az törökre mennek és az nagy Istennek kegyelmessége vélek lévén, azon léznek, hogy vissza-hókköltessék, sőt Európából kitollyák az pogányt. Mikor ezt az kötést megerősítették volna igaz hitekkel, nagyon kezdének mindenütt készülni. Szinte e'-korban Amurattúl az egész Asia elpártolt vala, és örömet ezek-ellen által-költözik vala Asiában: de az magyarok készületit értvén, Európát nem hagyhattya vala. Azért az ag róka az rácz despothoz folyamodék: sok szép szóval, ígírettel, adománnyal reá-bérlé, hogy az magyarokat lecsendeszítené. Despot Hunyadi Jánossal közlé dolgát. Negyven ezer forintot ígíre néki Carámb bassáért: sok egyéb practikái-között minden uraságít, mellyeket Sigmond császár despotnak adott vala Magyarországbán, Hunyadinak ígíre, ha az frigyét véghez viszi. Szegény Hunyadi János, az hadnak veszedelmes vóltát-is gondolván, le hagyá magát kötni az sok szép szóval és az királyt-is reá-birá, hogy az keresztyén társaival-való kötésrül elfeletkezvén, megbékéllenék az törökkel. Amurat mindgyárt Asiában méne. Mikor az pápának fülében esett volna az magyarok dolga, igen megbúsúla, hogy ily nagy készületeknek füstbe kell menni és ily nagy alkotmatosságának el kel

Bonfnius
Decad. 3. lib. 6.
An. 1444.

múltni. Azért Juliánus Cardinál-által rút pirongatással szemekre hányá az magyaroknak, hogy hiték és fogadások-ellen így meg-játczottatták az egész keresztyénséget. *Ungaros nunc violatores socialis fidei et Latini Græcique fæderis immemores, pacem cum Turca fecisse infideli, ut sanctam fidelium fidem violarent. Nonne cum Italis et Græcis sacrosanctum fædus percussistis? si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? quo jure, quamvis transactum sit, servare poteritis? Secundum omnino fædus vobis rescindendum est, ne primum et divinum violetis: ne vos divini humanique fæderis violatores perfidos appellent.* Látod-é, hogy Juliánus abban veti az dolognak fundamentomát, hogy az egyszer adott hit-ellen nem vethettek frigyét az törökkel? Az hit-szegésre pedig annyira nem szabadíta senkit Juliánus, hogy ugyan ottan ezt mondá: *Aequum igitur et justum jusjurandum omnium iudicio est sancte servandum:* hogy az igaz esküvést mindenek ítílete-szerént szentül meg kel tartani. De az kérdés az vala, ha igaz és istenes esküvés vala-é az, mellyel az előbbi kötés-ellen az *confæderátusok* kárával és veszedelmével kötelezték vala magokat az magyarok? Juliánus azt vîtattya, és igazánis vîtattya: hogy sem istenes, sem igaz esküvés nem vólt az törökkel-való frígyben. Ezt magok-is az magyarok megismérék, és azért mondák: *Malle omnia extrema perpeti, quam sancte promissa non præstare; longe satius esse pro Christiana Religione mori, servare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere.*

Bonfin. ibid.

Bonfin. ibid.

Bonfin. ibid.

Ezek így lévén: Három dolgot kérdek tőlled. I. Azt; bár úgy vólna-is (ki úgy nincsen), hogy az magyarokat hit-szegésre ingerlette az pápa: ebből következik-é, hogy az római pápák mind illyenek? Alcimusz sidó pap nagy hitetlenséget cselekvék az maga nemzetségének árultatásában; találkoztak fejedelmek-is, kik hiték-ellen cselekedtek: azt kell-é tehát mondanunk, hogy mind illyenek vóltak az sidók papjai és az fejedelmek? Egy fecske tavaszt nem szerez. II. Azt hiszed-é, hogy valamit az pápák cselekesznek, mind azt hiszik hogy szabad azt cselekedni? Az ki megrészegszik, hamissan esküszik, vagy egyéb vétekben esik, azt hiszi-é, hogy szabad azt cselekedni? Tudgya hogy nem jól míveli: de az gyarlóság, vagy félelem, vagy reménség reá-viszi az gonoszra. Azért, ha szinte valamely pápa hitit megszegné, sőt ha mást-is azon vétekre ingerlene-is, abból nem hozhatnád-ki, hogy az ő hiti és vallása-szerént szabad az hitetlenség: hanem csak azt mondhatnád,

1. Mach. 7, 14.

hogy az pápa-is vétkezik. III. Azt kérdem tőled, ha hit-szegésnek tartod-é, mikor azt elhagyod, az mit igaz kötelességed-ellen fogadtál? Te predikátor lévén, arra esküdtél, hogy az sz. írást tanítod: ha újonnan az törökök barátságáért arra esküdnél, hogy az Alkoránt hirdeted, vallyon az ki ezt az utolsó fogadást elhagyatná veled, hiti-szegővé tennejé? Megesküdtél királyodnak: az-után lépjenek házadban az Hajdúk, esküdtessenek magok-köziben az király-ellen: vallyon hiti-szegővé tészlek-é, ha elhitetem veled, hogy Isten-ellen-való esküvés vólt az Hajdúk hitezése, azért nem vagy köteles, hogy azt megtarcsad; sőt jó lelki esmérettel meg sem tarthatod. Hitet adtál feleségednek; azután ha bolondúl másnak megesküszöl: fel nem bontod az hitet, ha ezt az utolsó esküvést hátra-hagyod. Hasonlóképpen vólt az magyarok dolga. Eléb megesküdtek az keresztyéneknek, hogy vélek akarnak élni-halni, és felültették ezzel az kötelességgel az keresztyén fejedelmeket. Ezt félbe nem hagyhatják az ő társoknak akarattya-ellen, sőt ezeknek veszedelmével. Azért akkor vétkeztek, mikor az töröknek hitet adtak az elébbi kötelességek-ellen: de mikor az első frígyhez állottak, nem esett abban semmi véték.

Hogy pedig az Úr Isten megrontá és az törökkel földhöz vereté az magyarokat, elég okot adtak erre azzal, hogy az keresztyénekkel kötött hit-ellen, mással czimborálának. Jóllehet, ezenkívül-is, Istennek sok titkai vannak és gyakran azokat-is az hadban veszti, kiknek igaz igyek vagyon; mint az Isten parancsolattya-ból indíttatott hadakozásbanniss példánk vagyon a Benjamin fiainak romlásában¹. De nem szükség erről többet szóllani, mert te magad-is látod, mely hamissan tészitek itt-is hiti-szegővé az romai pápát.

¹ Judic. 20, 21

Kalauz I.
fol. 349.

Az Gyónásrúl-való káromlástokat ennek-előtte orczátokra térítém és megmutatám az magatok vallásából-is, hogy majd nincs nagyobb zabolája az bűnnek, mint az gyónás. Mert soha az gyónásban embert különben meg nem ódozhattyák, és ha tudatlanságból valamely pap szóval megódozza-is, de soha az ódozásnak semmi ereje nincsen, ha ezek hozzá nem járulnak az gyónáshoz: I. Hogy az bűnös ember megszánya-bánnya bűnét. II. Eltekéllye magában, hogy az bűnt és az bűnre vivő okokat s eszközöket eltávoztattya. III. Ha valami kötelessége, adóssága, hamissan elvött marhája vagyon, valóba és tekélletes szándékkal elintézza, hogy eleget tészzen kötelességének és adósinak. IV. Hogy igazán, tisztán, nagy

alázatosan elő-számlállya vétkeit, az menyire említheti. Ezek-nélkül tellyességgel heában-való az gyónás. Mind ezek után még valami sanyarúságot és pœnitentiát-is kel szenvedni. Ezeket tí vagy nem tudgyátok, vagy hamissan eltitkollyátok, és annyi hazugságokat kentek az gyónásra, hogy aczél pennának-is elkopnék az orra, ha mind fel akarnók jegyzeni.

§. VI. *Hit-szegésre szabadítanak az új vallások.*

Ugy vagyon dolgotok tinétek, mint az ki mást orvosol s maga beteg. Mert erőssen kötödtök velünk az fogadásokban-való tekéltlenségrül: maga mint az páva leüti sátorát, ha megláttya lábát, tí-is bizony csinnyábban beszélénétek, ha az magatok szennyét látnátok. Hogy azért nyakatokban fordítcsuk az ellenünk támasztott káromlást, elsőbennis tudományt tészek mind Isten-előtt, s mind emberek-előtt, hogy én-töllem tisztesség mindennek, valaki hiven és tekéltesen viseli életét. És midőn feljegyzem, mely nagy utat irtott az Luther és Calvinus tanítása az hit-szegésre, nem akarom ezzel egy lévben sózni azokat, kik megcsalatkozván, az újságok-után indúltanak: hanem csak az tudománynak tulajdon erejét és mivóltát akarom megesmértetni.

Először azért, sz. Ágoston azt fundamentomul veti, hogy embernek hív nem lehet, a ki Istennek nem hív¹: *Non potest veraciter amicus esse hominis, qui non fuerit primitus ipsius veritatis.* Ugyan ezent írja egy pogány bölcs-is²: *Fide erga deos sublata² statim fides erga homines sua sponte concidit.* Annakokáért mikor az nagy Constantinus császárnak attya meg akarná ismérni, kikhez bizakodhatnék bátorsággal, megparancsolá, hogy valaki az keresztyén hittül búcsút nem venne és vélle egyetembe pogány törvényt nem követne, kitakarodnék udvarából. Sokan azért urok kedvéjért hiteket megtagadták: de az kik emberek valának, inkább akarának az udvarnélkül lenni, hogy-sem hiteket elárulni. Mit mívele Constantius? Azokat megtartá, kik az udvarából kibontakoztak vala: az hizelkedőket pedig elüzé, *Ratus eos nunquam fore erga imperatorem sinceros, qui tam prompte DEI proditores essent facti*³. Theodoricus ariánus királynak egy igen kedves szolgája igaz hitben vala; de midőn kedveskedni akarván urának, az Sz. Háromságot tagadni kezdette vólna, ő maga Theodoricus fejét vövé, ezen szókat mondván: *Si DEO fidem non servasti, quomodo mihi, qui homo sum,*

¹ Aug. Epist. 25.

² Cicer. 1. de nat. deor.

³ Sozom. 1. 1. c. 6. Euseb. 1. 1. de vita Const. c. 11.

conscientiam sanam præstabis. Ha Istennek igaz nem vóltál, mint lehetsz nékem hívem, az ki csak ember vagyok¹. Mikor azért az persiai király Hormisdát kisztetné, hogy hitit elhagyná: így felele néki az sz. jámbor: *Nec justum est, o Rex, nec utile tibi, quod imperas, nam qui didicerit DEUM contemnere ac negare, multo facilius contempturus est Regem.* Nem jót kívánsz magadnak, király; mert a ki az Istent társul vérszi s megveti, könnyebben elárulja királyát². És ha megtekintyük az régi historiákat, nyilván eszünkben vehettyük, mely igazán mondotta sz. Pál³, hogy az hittül szakadott tanítóknak hívséget nem kel keresni. Mert hogy az Arius hamis esküvéséről ne szóllyunk, mivelhogy elébb-is vólt errül emlekezet⁴: az priscillianisták titkos tudományával, amaz *Jura, perjura; secretum prodere noli*⁵, Sevérus megesküvék, hogy ha Antiochiában patriárcha léssen, az chalcédoni gyöleközetet böcsülteni fogja: de az mely nap felszentelteték, azon nap megátkozá azt az sz. Conciliomot⁶.

Másodszor: hogy a mi üdönkbéli szakadásokról szóllyunk, nékem úgy tetszik, hogy soha világ kezdetitül-fogva nem vólt s nem-is lehet oly gyöleközet, melyben az hit-szegésre nagyob nyilások és szabadosb menedékek lehessenek, mint az mostani ujságokban. I. Mert az új tudományoknak első kalaúzzi és felállató vezéri, magok cselekedetivel és látható példájokkal hit-szegésre tanították az embereket. Luther az barátok-közzé eskütt vala: mikor pappá szentelteték, újonnan felfogadá Istennek, hogy házasságnélkül tisztán él. Mint lön ennek vége? Elrúgá csuklyáját; egy apáczával az fátyolt elvetteté; hitek-ellen egybe szűrék az levet, az az hit-szegéssel kezdék rakni fundamentomát az új Babylonnak. Ha azért az elől-járók példája tanuság az követőknél, és a mint ez-előtt sz. Ágostontúl nem egy helyen hallottuk⁷, az pogány istenek lator példái hathatósak vóltanak az gonoszra, hogy-sem tanítási az jóra: vallyon nem szabados-é ott az hit-szegés, a hol az tudomáynak első profetája egynehányszor-való hit-szegésnélkül el sem kezdheté tanítását? Azt pedig ne mond, hogy lehetetlen dologrúl vólt ez az Luther fogadása, azért nem vólt köteles, hogy azt bétellyesítse. Mert másutt megbizonyítom sz. Pál apostol mondasával, hogy az Istennek Sz. Lelkével, igen-is megtellyesíthetni ezt az fogadást⁸. II. Sok dolgokat hisznek és tanítnak az új vallások, mellyekkel árkot ásnak az hittel kötött fogadásoknak és azoknak semmi erejét helyén nem hagyják. Először: Mikor fur-

¹ Niceph. I. 16. c. 35. Theod. Lector I. 2. collect. Sigon. Cedren.

² Theod. I. 5. c. 39.
³ 2. Tim. 3, 4.

⁴ Kalauz I. fol. 423.
⁵ Aug. hæres. 70.

⁶ Niceph. I. 16. c. 29.

⁷ Kalauz I. fol. 109. et 315.

⁸ Infra, epist. 3

dalná Luthert az lelki esméret és az ő kötelességének emlekezetivel gyakran háborgattatnék: azt akarja magával elhítenni és el-is hiteté az ő híveivel, hogy az Isten törvényére nincs semmi kötelessége az keresztyén embernek. Azért az tíz-parancsolat-is megszűnt s elrontatott: hanem csak az kívántatik, hogy Christusban higgyünk. Erről- való szavait Luthernek és az több Atyafiaknak másutt feljegyeztük¹. Ha minden törvénynek, még az tíz-parancsolatnak-is kötelezése megszűnik az hívő emberben: nem illeti tehát az nagyhitű Lutheristákat az második parancsolat. Annakokáért mikor Calvinus menteni akarja az barátok és apácák bagzását, azt veti erős paisul: hogy az hív ember szabados az Isten törvényétől-is, nem hogy efféle baráti kötelességből fel nem szabadítottatott volna². *Si tantam efficaciam habet crux Christi, ut a legis divinæ maledictione nos absolvat, quanto magis ab extraneis vinculis nos eruit?* Másodsor, azt tanítták: hogy semmit az Isten törvényébe meg nem tarthat az ember; a mint hogy ezt másutt az magok saját írásokból elő-hozók³. Mely mondással nem hogy az hittel kötött fogadásnak megállására biztatnának: de sőt inkább az okos embernek csak igyekezni sem hagynak azon, hogy kötelességének ura legyen. Harmadsor, azt beszélük: hogy az hívő embernek az Úr Isten bűnné nem tulajdonítja az ő fogyatkozásit, hanem azokat elfödözgeti s látni nem akarja. Azért semmi egyéb bűn nincsen, hanem csak az, ha ember nem hiszen. Ezekről az Luther és Calvinus szavait ennek-előtte feljegyeztük⁴. Mellyek ha igazak, egy babot nem ér az hittel megerősített kötelesség; mert ha azt felbontják az Lutheristák vagy Calvinisták, *Es schadt nichts*, semmit abban nem vétkeznek. Negyedsor, azt-is erőssen vítatták: hogy egyedül az hit szükséges, elégséges-is az üdvösségre; és erőssen kárhoztatták, valaki azt mondaná, hogy jó cselekedetnélkül nem üdvözül ember⁵. Hogy ha az üdvösségre igaz elég az keresztyén hit és nem szükség e' mellé semmi jó cselekedet: tehát az Lutheristák menyországában bémehet ember, ha mindennap hamissan esküszik-is. Bizony ezek és több hasonló fundamentomok csak nem kézen-fogva visznek az hit-szegésre és minden-féle gonoszságra. Példákkal nem szükség ezt bizonyítani: hanem inkább azon kérjük az Úr Istent, hogy haragját fordítsa kegyelemre és ne szenvedgye, hogy azokhoz hasonló dolgokat lássunk, a mik ekkoráig történetenek. Tovább nem nyújtom beszédemet, hanem ezek-ellen, ha igaz mentséged vagyon, kedvesen meghallom.

¹ Kalauz I. fol. 332.

² Calv. lib. 4. c. 13. n. 21.

³ Kalauz I. fol. 319.

⁴ Kalauz I. fol. 333. 334.

⁵ Kalauz I. fol. 323.

Ezeket, szerető ALVINCZI uram, én oly szüv-dobogással halgattam, hogy csak az kórság nem ütött-el szégyenletemben. Mert noha én-is egyszer megtanúltam vala, mint kellyen mind két kézre hánni az cselet és útat vesztetni az ellenséggel: de itt bezzeg, mint az tökben esett egér, nem tudok vala hová lenni. És mikor egyszer-kétszer köhentenék, hogy ez-alatt szó jőne nyelvemre, szerencsémre előszóllala egy fő ember: Látom én, úgymond, hogy nem mind bors, a mit az kalmár ebe húllat. Künyű nyelveskedni Prædikátor bátyámnak, a hol nincs ki szemében szöllyon: de mikor az sípot béfalattyák véllé, nám úgy halgat, mint egy hügyó disznó. Ezen az többi nagy nevetést tőnek s eloszlának. Én pedig szégyenletemben ugyan téptem szakállomat. Ha te kegyelmed nem emeli tengelyét tanításunknak: hátunkhoz asz, a mi reánk ragadott, hogy hamis hír-költők az prædikátorok. Légy egészségben.

Post Scripta.

Sokszor egy kis felleg nagy esőt szokott vetni. Azért, hogy a minémű vékony kételkedésnek felhője ütközött elmémben, nagyobbra ne mennyen, az kegyelmed fényes tudományának világos sугáriveral akarám ezt-is elosztatni. Midőn az 145. sóltárt szép hangoson énekellyük, ezeket szoktuk mondani: Mert ők meghalnak és mind földé lesznek: az földiekről meg sem emlékeznek. Két gáncsot talála a minap ebben egy pápista ember: I. Hogy az sóltárban nincsen, hogy: az földiekről meg nem emlékeznek; hanem álnakúl és csalárdúl mí tóldottuk ezt az Isten szavaihoz, hogy az tudatlan kösség inkább elfajúlljon az szentek

¹ Lib. 3. c. 20.
n. 24.
² Artic. 21.

tiszteletitül. II. Hogy mind Calvinus¹ s mind az Augustai Confessionának Apológiája² megvallya, hogy az szentek közönségesen az vitézkedő hívekért könyörögnek. Nem könyöröghetnének pedigen, ha az földiekről nem emlékeznének. Erre én egy kukkot sem tudék felelni, hanem mosolyogva mondám: Telle Tulla, ted-fel az okulárt s meglátod, hogy szép énekek világánál szoktak még az korcsománnis mulatozni az mi keresztyén atyánkfiái.

HARMADIK LEVÉL.

A PAPOK NŐTELENSÉGÉRŐL.

Az hangos-szavú réti fülemülének, téjjel-mézzel folyó beszédű

ALVINCZI PÉTERNEK.

Az kerek kék égből mennyei fényességnek sугárrival fényesítse jó szerencsésen folyó kedves állapotját Humanitásodnak amaz ADONAI nagy Úr Isten.

Szükség adá tennem, hogy újabb írással terhelném Dignitásodat. Mert hogy ím egyszer-kétszer velem beszélgetvén, alkalmason megtérengettek bennünket az pápisták, oly nagy szarvat neveltek, hogy mikor hamar-üdön-való válasz-tételét emlegetem Dignitásodnak, azt merik mondani, hogy *ubi non est, ott ne keresd*. Az én tanácsom azért az volna, hogy idején eleit kellene vennünk, míg jobban reánk nem hevül; mert ha egyszer-is mászszor-is kezünkben kapják, hogy a mivel leg-inkább gyűlöltettyük az pápistákat, azok purdi czigányságok: tiszta orczát nem viselhetünk az emberek-előtt. De tanácsnélkül nem szükös Humanitásod. Hanem, hogy egyszersmind vehessek tanuságot sok dolgokról, tudósítom Dignitásodat azzal-is, mint jártam nem régen.

§. I. Mivel kárhoztatták az sz. házasságról-való tanításunkat az új Atyafiak.

Nyájas beszélgetés-közben esék szó közöttünk az papok életéről; és midőn egy fő ember azt mondotta volna, hogy ha nem mind arany, a mi fénylik, bár meghiggye minden ember, hogy nem mind szent, a ki papságot visel: mondék én erre: Csudálom inkább, ha csak egyet-is azok-közzül jámbornak ítélsz, kik az jámbor házasságot megtíltván, szabad menedéket adnak az fertelmeskedésre. Mert hogy jól megérsed, noha sz. Pál apostol¹ min-¹ Hebr. 13, 4. denekben tisztességesnek mondgya lenni az házasságot és ördögi tudománynak meri mondani az sz. házasságnak tilalmát²; noha² 1. Tim. 4, 3. az Úr Isten-is erős parancsolattal meghagyá, hogy szaporodgyanak az emberek³, és mindennek felesége legyen az bujaságnak³ Gen. 1, 28; eltávoztatásáért⁴: mindazonáltal az római papok tisztátalan és^{9, 1.} 1. Cor. 7, 2. fertelmes életnek tartják az házasságot; sőt az ő szentséges pápájokkal Siricius attyokkal azt merik mondani, hogy az Istennek

¹ Distinct. 82. kedvében nem lehet, valaki megházasodik¹. E mellett azért nem can. 2. et 3. tiltyák, hogy annyi paripát ne tarcsanak pap uraim, a menyit akarnak. Sőt azt merik mondani, hogy jób tíz latrot tartani, hogy-sem egy jámbor feleséget. Ennek-fölötte sz. Pál apostol azt kívánnya: hogy a ki püspökké választatik, felesége s gyermeke ² 1. Tim. 3. légyen annak², miképen-hogy sz. Péternek, sz. Pálnak és Filöpnek ² 4. Tit. 1. 6. felesége vólt³. Azonképpen az régi püspökök-is házas emberek ³ Clem. Alex. ap. Euseb. 3. vóltak, úgymint Chærémon *Euseb. lib. 6. cap. 42.*, Demetriánus *Niceph. lib. 6. c. 30.*, az Marcion eretnek apja, ki püspök vólt *Chrysost. ap. Serar. thes. 19.* *Epiphani. hæresi 42.*, Spiridion *Socrat. lib. 1. c. 12.* *Rufin. lib. 1. de Paulo. c. 5.*, Synésius *Niceph. lib. 14. c. 55.* Azért az Istennek parancsolattya-ellen, az szentek példája-ellen, sőt az természetnek törvénye-ellen cselekesznek az pápista papok; és oly igát-is vesznek nyakokban, mellyet el nem viselhetnek.

§. II. Nem tiltya az házasságot az Római Ecclésia.

Ezekre egy pápista ember monda: Ha jámbor vagy, mondgy igazat, s nem kárhozol érette. De talám sírost öttél, s azért csuszamik ily nagyokat az ajakad. Azt én bizonynal tudom, hogy semmi abban nincsen, a mit okádozál az pápisták-ellen. Azért bizony megindítom az ördögöt benned és levonszom csel-csapástokrúl az ál-orczát, igazán megmagyarázván az Római Gyöleketnek e dologrúl kiterjedett vallását.

Először azért: az Római Ecclésia az házasságnak sokkal nagyob böcsülletet téssen, hogy-sem az Lutheristák. Mert nem elégszik azzal, hogy böcsülletes állapotnak vallya az házasságnak rendit, hanem annak-fölötte ugyan Sacramentomnak, Istentúl megáldatott szentségnek hiszi azt lenni⁴, kit az Atyafiak nem javallanak. Azért sz. Pál apostolt követvén, azt vallyuk: hogy a ki megházasodik, nem vétkezik abban; sőt jól cselekeszi, a ki leányát férnek adgya⁵. Senkit azért arra nem erőltet az Római Ecclésia, hogy házasságnélkül maradgyon: hanem kinek-kinek szabad választást hágy benne, akár megházasodgyék, s akár annélkül maradgyon. De azt-is e' mellé vettyük: hogy a ki szabad akarattya-szerént egyszer megházasodott és magát fogadásával máshoz kötelezte, nincs immár artnak szabadsága, hogy hátra állyon és házasságnélkül éllyen; hanem ha feltött, jádczani kel veszteséggel-is, az az nem fordíthattya-meg fogadását mint az sákot,

⁴ Conc. Trid. sess. 24. c. 10. Ephes. 5, 32.

⁵ 1. Cor. 7, 28. 38.

hanem túrni kel fogadása-mellett, ha szinte betegsége, rútsága, magtalan-vólta, darabos erkölce, büdös szája, tékozlása, gyakorta-való távúl-léte és fogyatkozási kedvetlenséget szerznek-is házas társához. Mert az sz. írásnak egyenes tanítása-szerént addig más házasságban nem avathatták magokat, míg ásó kapa el nem választja az házas személyeket. Hasonlatosképpen a ki maga jó kedvéből az házasságnélkül-való életet választja és arra hitivel kötelezi magát, az ímmár bezzeg köteles, hogy házasságnélkül éllyen; de ezt az kötelességet ő-maga vetette maga nyakában fogadása-által: mint szinte a ki megházasodott-is, jó kedvéből vetette nyűgben lábát. Annakokáért sz. Ágoston azt írja: hogy ha egy aszszony-embernek adott hitünk kötelességet szerez az ő-vélle maradásra: az Istennek tött fogadásnak sem lehet keveseb ereje. *Si enim ad offensionem Christi pertinēt, cum membrum ejus fidem non servat marito: quanto gravius offenditur, cum illi non servatur fides in eo, quod exigit oblatum, qui non exegit offerendum.* De hogy ezt jobban kifejtessük:

Aug. tom. 4.
de bono viduit.
c. 11.

Másodszor: Azt taníttya az Római Gyöleközet, hogy szabad az új Testamentombannis fogadásokat tenni és oly dologra kötelezni magunkat, mellyekrűl az Úr Isten parancsolatot nem hagyott. Ez abból kitetczik, hogy az Isten sok helyeken inti az embereket, hogy ő-néki fogadásokat tegyenek: *Deuter 23. v. 21. Numer. 6. v. 2. Psal. 75. v. 12. Eccles. 5. v. 3.* Példánk-is vagyon sok helyen errűl. Nevezet-szerént Jáko-brűl azt olvassuk, hogy minden marhájának dézmáját Istennek ígéré, *Gen. 28. v. 21.* Sz. Pál-is fogadásból Jerusalembé méne¹, *Act. 18. v. 18. et cap. 21. v. 23.* Mert az Isaiás profétálása-szerént²: az új Testamentombannis tiszteltetik az Úr Isten sok fogadásokkal. Calvinustul-is hallók ez-előtt*, hogy Istennek kedves fogadásokat tehet az keresztyén ember.

¹ Hoc a D.
Paulo ad DEI
laudem factum,
constat
ex 1. Cor. 10,
31. Coloss. 3,
17.

² Isai. 19, 21.

Harmadszor: Azt taníttya az Római Ecclesia, hogy az házasságnélkül-való tiszta életre szabad embernek magát kötelezni. Bizonyíthatjuk ezt: I. Mert a mit tudunk, hogy szent és Isten-előtt kedves dolog szabad arra embernek kötelezni magát fogadással; mert ugyanis ha effélét nem fogadhatnánk, mirűl tennénk Istennek fogadásokat? Az-is pedig bizonyos, hogy az házasságnélkül-való tiszta élet szent és Istennél kedves; sőt az házasságban-való életnél kedvesb dolog, a mint sz. Pál nyilván jelenti³: Jobban cselekeszi, úgymond, és bódogb lészen, a ki házasságnélkül marad. II. Az sz. írásnak példái ugyan erre visznek. Mert sz. Ágoston

³ 1. Cor. 7,
38. et 40.

azt írja: hogy Bódog-Aszszony az ő szűzességét fogadással ajánlotta vala az Istennek, és ez-okon kérdi az angyaltúl, mint léssen

- ¹ Luc. 1, 34. az, a mit mond vala, mert férfiat nem ismér¹. *Quod profecto non diceret, nisi DEO virginem se antea vovisset*². Az töb sz. Doctorok-is ugyan ezent írják. Hasonlatosképpen azokon, az kik magokat megmetczették az menyországért³, nem egyebeket magyaráz sz. Ágoston, hanem az kik fogadást töttek az szűzességrül. *Veritas dicit, eos qui pio proposito ab uxore ducenda se continuerint, castrare se ipsos propter regnum caelorum. Et contra: humana vanitas impia temeritate contendit, eos, qui hoc faciunt, praesentem tantummodo necessitatem molestiarum conjugalium devitare, in regno caelorum amplius quicquam caeteris non habere*⁴. Végezetre sz. Pál apostol kárhoztattya azokat az özvegy aszszonyokat, mellyek
- ¹ Aug. ibid. c. 23. első hiteket megmásolván, nőszni akarnak⁵. Itt-is sz. Ágoston az fogadásoknak megszegésérül mondgya, hogy sz. Pál emlékezik. *Primam fidem irritam fecerunt, id est in eo, quod primo voverunt, non steterunt*⁶. III. Az igaz okosság-is erre mutat. Mert ha szabad nem vólna fogadást tenni az házasságnélkül-való tiszta életrül: vagy azért nem vólna szabad, hogy ez az állapot nem kedves Istennél, mert az természetnek törvénye és az Istennek parancsoltattya mindeneket házasságra kötelez; vagy azért, hogy lehetetlen dologrül-való fogadás efféle, mivelhogy az test nem lehet testnélkül; vagy pediglen azért, mert Isten ajándéka, hogy az ember házasságnélkül tisztán maradjon. *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est*⁷. *Volo omnes esse, sicut me ipsum: sed unusquisque proprium donum habet*⁸. *Aliter non possum esse continens, nisi Deus det*⁹. Mivelhogy azért nem tudgya az ember, ha vagyon-é, vagy nincs ajándékja Istentül, vakmerőségnélkül nem tehet ilyen fogadást, és ha tenne sem tartoznék azt megállani, ha eszében venné, hogy ilyen ajándék ő-néki nem adatott Istentül:
- ¹⁰ 1. Cor. 7, 9. mert job megházasodni, hogy-sem égni s gerjedezni¹⁰. Ezek akadékat nem szerezhetnek az fogadásban. Mert Először: tudó dolog, hogy nincs Isten-ellen az házasságnélkül-való állapot; mivelhogy sz. Pál apostol nyilván írja: hogy jól cselekeszik, az ki házasságnélkül marad: jobban cselekeszik, hogy-sem ha menyegzősködnéjék¹¹.
- ¹¹ 1. Cor. 7, 1. Azért kívánnya, hogy minnyáján úgy maradjanak, mint ő⁸; és tanácsot ad, hogy az ki házasságnélkül vagyon, azutánis úgy maradjon¹². És bizonyára, ha az természet törvénye, vagy az Istennek parancsoltattya külömbet tartana: vétkezett vólna Keresztelő

sz. János, sz. Ágoston, sz. Ambrús, és töb sok sz. Jámborok, hogy gazda-aszszonya nélkül maradtanak. Másodsor, az-is Isten-káromló hamisság, hogy az ember nőszésnélkül nem lehet. Mert soha sz. Pál ily sok szóval nem tanácslotta volna az házasságtalanságot, ha ezt lehetetlennek hitte volna. És hogy ha tisztán nem maradhat, a kinek hites társa nincsen: szinte annyit tézsen, mikor házasságnélkül-való életre inti sz. Pál az leányokat és özvegyeket, mint ha fertelmességet tanácsolna nékik. Ha pedig az gyengéb edény tisztán maradhat férfinélkül, nagy dolog, hogy az férfiak Katus aszszony nélkül nem lehetnek. Ennek-fölötte, menyin vannak, kik özvegyen élnek vagy leányságokban meg-üdösödnek, mert senki el nem vészi őket: ezeket mind latroknak kell-é tartani? Mind Béza s mind Calvinus megvallya, hogy némely embereknek házas társa oly nyavalyákban hever sok esztendőig, hogy hozzá sem nyúlhatnak: de azért ezeknek nem hagyják azt mondani, hogy lehetetlen az tartóztatás, hanem megkívánnyák töllök, hogy tisztán éllyenek. *Elephantiasim volunt justam causam repudii, quia morbi contagio ad maritum et liberos permanat. Ego vero sicut pio viro consulo, ut elephantiacam uxorem non attingat: ita ejus repudiandæ licentiam non permitto. Si quis objiciat: opus habere remedio, qui cælebs vivere nequeat, ne uratur. Dico remedium non esse, quod extra DEI verbum quæritur. Addo etiam: nunquam illis defore continentie donum, si Domino se regendos tradant*¹.

Az egész Genévai predikátorságot kérdé egy predikátor: Meggyen, mert felesége bélpoklos, ő pedig vastagon gerjedez? Azt felelék: hogy túrjön. Az testi gyűlések-ellen pedig ilyen orvosságot adnak: *Cum fidelis sit Dominus, qui non patitur suos tentari supra vires, dabit donum continentie ei, quem ad continentiam vocat. Confugiat igitur ad Dominum potius, quam ad novum matrimonium: sobrietati studeat: occasiones omnes devitet: et certum adversus ustiones remedium procul dubio obtinebit*². Harmadszor és utólszor: igaz, hogy Isten ajándéka az házasságnélkül-való tiszta élet; de szinte azonképpen az házasságban-való tekéletes jámborság-is Isten ajándéka. És bizonyos dolog, hogy sok házasokban nincs ez az ajándék; mert talám az házas emberekben gyakrabban esik vétek, hogy-sem az házasságkívül lévőkbén. Vallyon azért ebből azt hozodé-ki, hogy nem szabad megházasodnod, mert nem vagy bizonyos, ha adott-é az Isten néked ilyen ajándékot? Avagy azt akarod-é, hogy a ki egyszer házasság-törésben esik, felszabadúlyon

¹ Calv. Matth. 19. v. 9. Idem dicit de apoplectica, paralytica.

² Ap. Bezam Epist. 10. theol. ad 1. quæst.

társától, mivelhogy eszében vészi, hogy nem adatott néki az ajándék? Azt mondom azért, hogy az ember szabadon választhatja akár-mellyiket e' kettő közzül, tudni illik, az jámbor házasság és szent szűzesség-közzül. És valamellyiket választja, abban bizonyos lehet, hogy ha ő eljár tisztiben és fogyatkozás maga részéről nem esik dolgában, az Isten sem vonzza-meg az ő állapotjára szükséges ajándékot. Mert mikor az Úr Isten szabaddá hatta embert, hogy ön-kinnyén válaszson az kettő-között, annyi, mint ha világos szókkal arra ajánlotta volna magát, hogy az ő részéről fogyatkozás nem létszen, akár-mellyik állapotnak viselésében: csak az ember maga vétkével árkot ne ásson magának és az Istentől rendelt eszközökkel vastagítcsa magát, tudni illik imádsággal, bőjtöléssel, isteni félelemmel, testi sanyargatással etc.

Negyedszer és utólszor: Azt hiszi az Római Anyaszentegyház hogy minek-utánna az ember maga szabad választásából házasságnélkül-való tiszta életre kötelezi hitivel magát, nem szabad megmásolni, ha szinte annak-utánna valami nehézség találtatnék-is az dologban; hanem szinte mint a ki az sz. házasságot felbontja, hiti-szegővé létszen: úgy az Isten házasságának rontója, valaki hiti s fogadása után nőszni akar. Ez kitetcszik: I. Abból, mert az Isten sok helyen igen megparancsollya, hogy gondolatlanúl ígíretet Istennek ne tegyünk: de minek-utánna valamit fogadunk, meg-is álljuk. II. A mit hittel fogadott ember urának vagy házastársának, tartozik azt bé-is tellyesíteni: sokkal inkább tehát az Istennek tött fogadások megtartására kötelesek vagyunk. III. Nagyob, avagy bizony nem kisebb kötelessége vagyon annak a hitnek, mellyel Istenünknek megesküszünk, hogy-sem annak, mely feleségéhez kötelezi az embert. Sokszor pedig nagyob és nehezeb akadékok vannak az házasságnak rendiben, és mindazáltal ugyan nem szabad azokért felbontani az házasságot. Tehát az Istennek adott fogadás sem szabadúl fel azzal, hogy valami nehézség vagyon a megtellyesítésben. Mert a mint nem régenis említém, néha elrútúl, betegessé, gyanóssá, háborgóvá, verekedővé változik valamellyik az házasság-közzül; és ezen-kívül-is Isten tudná elő-számlálni, menyi számtalan dolog történik, mellyért elgyűlölik és megúnyják egy-mást: de azért ugyan együtt kel túrniök. Az házasságtalan életben majd csak egy akadék vagyon: az testi indúlat. Ennek-is sok szép orvossági vannak; tudni illik: az rövid ideiglen-való túrtetésnek örök koronája, az imádság és testi sanyargatás, leg-főképpen pedig

az Istennek segítsége, mellyet meg nem vonson azoktól, az kik ezt szomjúhozzák. Azért mikor sz. Pál azt mondotta vólna, hogy ő-néki testi ösztön adatott, orvosságát-is utánna-veti, hogy az Istennek könyörgött, testét ostorozta, és az Istennek malasztyával vastagítottatott¹. Végezetre, az régi sz. Doctorok egyenlő értelemmel² taníttják: hogy az ki Istennek kötötte szüzességét, ha ezt megmásollya, bár házasság színe-alattis: nagyobbat vétkezik, hogy-sem az ki megrontya házasságát. Mert az fogadás-után nem házasság, hanem szentség-törő förtelmesség az nőszés. Mert az fogadás-után nem házasság az nőszés, hanem Istennel-való házasságnak felbontása. Ennek-előtte feljegyzők sz. Ágostonnak, Basiliusnak, Cypriánusnak ez dologrúl-való mondásit*, mellyeket ujonnan ide nem írok. Mászszor-is ilyen-képpen szól sz. Ágoston³: *Quæ voverunt continentiam, nec licet illis, nec expedit nubere. Quod cuiquam antequam vovisset, licebat: cum id se nunquam facturum voverit, non licebit; si tamen id voverit, quod vovendum fuit, sicut est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia solutis a vinculo conjugali, vel ex consensu voventibus et carnalia debita sibi invicem relaxantibus fidelibus castisque conjugibus. Hæc ergo, et si quæ alia sunt, quæ rectissime voventur, cum homines voverint, nulla conditione rumpenda sunt etc.* Sz. Ambrús-is hasonlatos formán ír³: *Non es recordata dominicæ resurrectionis, quia divino altari te obtulisti velandam? In tanto itaque solenni conventu Ecclesiæ DEI, inter lumina illa splendentia, inter candidatos regni cælestis, quasi regina regi nuptura processisti. Quantus ad sponsi tui et domini nuptias convenerat populus? Servare te oportuit fidem, quam sub talibus testibus pollicita es. Si inter decem testes confectis sponsaliis, quævis viro fœmina conjuncta mortali, non sine magno periculo perpetret adulterium: quid putas fore, si inter innumerabiles testes Ecclesiæ coram angelis facta copula spiritualis, per adulterium solvitur? Nescio an possit ei digna mors cogitari. Dicit aliquis: Melius est nubere, quam uri. Hoc dictum ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Cæterum, quæ se sponndit Christo et sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam immortalis juncta est viro: et jam si voluerit nubere communi lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur.* Hieronymus és Chrysostomus házasság-rontásnak nevezik azt az menyegzőt, mely az Istennek tött ígíretet felbontya. *Virgo, quæ se DEI cultui dicavit, si nupserit, habebit damnationem*⁴. *Adultera Christi vocabitur*⁵. *Etsi nuptias bonas esse confitemur:*

¹ 2. Cor. 12, 7.

* Kalauz III. 335. 6. 7.

² Aug. t. 6.

³ 1. de adult. conjug. c. 15 et 24.

³ Ambros. ad virg. lapsam c. 5.

⁴ Hieron. 1. 1. cont. Jovin. c. 7.

⁵ Idem Epist. 48. ad Sabin. c. 3.

*tamen angelorum societati semel junctum uxoris laqueis implicari, adulterii crimen incurrere est. Et quamvis hoc ipsum frequenter tu nuptias voces: ego tamen et adulterio tanto pejus affirmo, quanto melior est mortalibus angelus*¹. Ugyan ezent írja Cypriánus *de habitu Virginum cap. 4.* És közönségesen az régi Doctorok Christus jegyesének és mátkájának nevezik azokat, kik fogadások-által szüzességeket Istennek ajánlották. *Nupsisti Christo, illi tradidisti carnem tuam, illi desponsasti maturitatem tuam*². *Quæ nulla formæ vel ætatis occasione pressæ, maritis sanctitatem anteponunt, malunt DEO nubere, DEO speciosæ, DEO sunt puellæ: cum illo vivunt, cum illo sermocinantur, illum diebus ac noctibus tractant. Orationes suas velut dotes Domino assignant, ab eodem dignationem, velut munera maritalia consequuntur*³. Optátus Milevitánust halhadsza⁴: *Spirituale hoc genus nubendi est. In nuptias Domini venerant professione sua, et ut sæcularibus nuptiis se renunciassent monstrarent, spirituali sponso solverant crinem.* Az töb sz. Doctorok írásibannis ugyan ezent olvassuk.

¹ Chrysost. t. 5. Epist. ad Theodorum lapsum.

² Tertull. de veland. virg. c. 16.

³ Idem l. 1. ad uxor. c. 4.
⁴ Lib. 6. cont. Donat.

§. III. *Semmi véték nincs abban, hogy az papok meg nem házasodhatnak.*

Joviniánus azzal terheli vala Hierónymust: hogy az Manichæus eretnekségében része vagyon, mert az házasságot szabadgyába nem haggya. De erre Hierónymus azt feleli⁵: hogy az Anyaszentegyház nem kárhoztattya az házasságot, mint Manichæus, noha ennél böcsületesbnek mondgya lenni az szüzességet: és a kik jó kedvekből fogadást töttenek, azoknak kötelességeket fel nem szabadíttya. Azért méltán az eretnekek lajstromában íratnak Manichæus, Montánus, Marcion és az Apostolicusok, kik az házasságot megtúltották, mint valami éktelenséget. Mert sz. Pál apostol ezt az káromlást ördögi tudománynak nevezi⁶ és világos igékkel mondgya, hogy a ki megházasodik, abban semmit nem vétkezik⁷. A mint mondám tehát, szabad ember véllé ha megházasodik, vagy az sz. Pál tanácsát követi és házasságnélkül marad. De ha valaki maga szabad akarattyából arra köti Istennek magát, hogy házasságnélkül tisztán marad: bezzeg ez immár köteles arra, hogy házas-társot ne keresen; de ezt az igát és kötelességet maga vötte nyakában.

⁵ Lib. 1. cont. Jovinian.

⁶ 1. Tim. 4, 3.

⁷ 1. Cor. 7, 28.

Az papok dolgát azért a mi illeti, abban két dolgot kel eszünkben vennünk.

Elsőt azt: hogy miképpen egy városnak arra-való hatalma vagy, hogy azoktól, kiket polgári társaságban fogad, vagy tanácsságra választ, bizonyos esküvéseket és kötelességeket kívánhasson: azonképpen az Anyaszentegyház állapotja sem fogyatkozottab egy városi állapotnál; azért bizonyos dolgokat kívánhat azoktól, kiket pásztorságra és lelki gondviselésre akar választani. És noha senkit nem erőltet, hogy az egyházi tisztet avagy azzal együtt-járó kötelességet felvállalja: de azért egyebet fel nem szentel, hanem csak azokat, kik szabad választásokból magokra akarják venni azokat az kötelességeket, mellyek az Ecclesiátúl megkívántatnak. Senkit azért az Anyaszentegyház papságra és házasságnélkül-való életnek fogadására nem erőltet: senkit papságra nem szentel huszon-öt esztendő kornak-előtte¹. De ha ki magában érzi, hogy az Istennek malasztjával elég ember azoknak elviselésére, mellyeket az Anyaszentegyház kíván az ő papjaitúl és ön-kénnyén az házasságnélkül-való tiszta életre köti magát: bezzeg osztán nem szenved az Anyaszentegyház, hogy felboncsa beszédét.

¹ Conc. Trid. Sess. 23. cap. 12. de ref.

Hogy pedig az Anyaszentegyház egyéb dolgok-között azt-is kívánhatta azoktól, kik papságra igyekeznek, hogy fogadást tégyenek az megnevezett tiszta életről, kitétzik ezekből: I. Mert mikor egy fejedelem tanácsságra vagy jövedelmének gondviselésére választ valakiket, bizonyos dolgokra kötelezi s meg-is eskütteti őket elsőben és annak-utánna állattya az tisztben. Azonképpen egy városnak tagjai-közzé, sőt egy czéhnek társaságában sem fogadnak senkit, a ki jó akarattjából fel nem vészi az polgári társaságnak kötelességit. Az Lutherok sem szenvedik, hogy predikátorságra juthasson, a ki eléb meg nem esküszik az Augustai Confessióra. Tehát az Anyaszentegyház-is szabhat kötelességeket, melyek-nélkül senkire ne bízza az lelki pásztorságot. És nevezet-szerént az házasságnélkül-való tisztaságot-is megkívánhattya, mivelhogy ezt sz. Pál Isten-előtt kedves dolognak és az házasságnál jobbnak mondgya, sőt tanácsollya-is mindeneknek. De halljad erről mit mond sz. Ágoston²: *Si forte dicatur: Si licet et bonum est nubere, cur sacerdotibus non licet uxores habere, id est, ut ordinatis jam non liceat convenire? Quis nesciat, unumquodque suam legem habere? Est enim, quod omnino generalitèr omnibus non liceat, ut fornicari: est item, quod aliis licet, aliis non licet. Negotiari enim, aut equam ecclesiasticus quis sit, licet; facto jam, non licet.* II. Mert attúl az üdőtül-fogva, mikor az Atyafiak ítéleti-szerént-is az igaz apostoli

² Aug. t. 4. Quæst. Vet. et Novi Test. ex utroque mixtim. Quæst. 127. in fine.

tudomány fénylett az Ecclesiában, az az a Nicæabéli Gyöleközet-előtt-való üdőtúl-fogva, soha szabad nem vólt, hogy papsága-után valaki megházasodgyék, mint ez-előtt az Pafnútiusz szavaiból hallók¹. Annakokáert, noha eleinten az szükség úgy hozta, hogy nős embereket-is kellett papságra emelni és ezeket erővel feleségektől el nem fogták: de azért soha csak egy példánk sincs arról, hogy valaki papsága-után megházasult vólna. Ennek-fölötte Eusébiusz Cæsareensis írását említők², melyben azt mondgya: hogy ő idejében házasságnélkül éltenek az papok. Sz. Hierónymus két dolgot mond. Egyiket azt: hogy az Nap-keleti, Aegyptomi és Róma városabéli Ecclesia senkit papságra nem emel, a ki házassággal élne. *Quid faciunt Orientis Ecclesiae? quid Aegypti et sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes: aut si uxores habuerunt, mariti esse desierunt?*³ Másikat azt mondgya: hogy püspök nem lehet, a ki testi szaporodást akar üzni, és ha külömben viseli magát, mint gonosz-tévő büntetődik⁴. Ezeket azzal-is erőssíti: Mert, noha az apostolok-közzül némellyek házások vóltak, de nem éltek feleségekkel apostolságok-után. *Petrus et cæteri apostoli (ut ei ex superfluo concedam) habuerint uxores: sed quas eo tempore acceperant, quo Evangelium nesciebant. Qui assumpti in Apostolatam, relinquunt officium conjugale. Nam cum Petrus ex persona Apostolorum dicit: Relinquimus omnia, respondit ei Christus: Amen dico etc.*⁵. Végezetre, hogy töb régi Doctorokat ne említsek, sz. Ambrús bizonyosságunk, hogy ő idejében nem vólt szabad az papoknak feleséggel élni: *Immaculatum exhibendum ministerium, nec ullo conjugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio conjugali sacri ministerii gratiam recepistis*⁶. III. Vóltak-is illendő, sőt csak-nem szükséges okai az Anyaszentegyháznak, mellyekért csak azokat akarta papságra emelni, a kik házasságnélkül maradnak. Mert a mint sz. Ágoston és Hierónymus írják: Sz. Pál az házasszemélyekbennis javallya, hogy mikor derék imádkozásban akarják foglalni magokat, el-légyenek egymásnélkül⁷. Tehát az papnak méltó minden üdőben magán lenni, mivelhogy kötelességszerint szünetlen az isteni dolgokban kel magát foglalni. *Apostolus ex consensu, ait, abstinendum ad tempus, ut vacetur orationi. Antistitem Christi puriorem cæteris esse oportet, est enim ejus VICARIUS: ut quod cæteris licet, illi non liceat; quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere*⁸.

¹ Kalauz I. fol. 271.

² u.-ott f. 272.

³ Hieron. Cont. Vigilant. init.

⁴ Hieron. l. 1. cont. Jovinian. c. 19.

⁵ Hier. ibid.

⁶ Ambros. 1. Officior. c. 50.

⁷ 1. Cor. 7. 5.

⁸ Aug. t. 4. Quæst. Vet. et N. Test. q. 127. in fine.

*Si laicus orare non potest, nisi careat officio conjugali: sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est. Ergo semper cavendum matrimonio*¹. Továbbá, az Ő Törvényben nem csak mikor Isten az Törvényt adá, egynehány nappal az-előtt feleségekhez nem hagyá menni az sidókat²; és az Úr asztalára tétetett kenyereket sem akará hogy megköstolnák, valakik aszszony-emberhez közelgettek³: de ennek-fölötte, valamikor az papok szolgáltak az Salamon templomában, feleségekhez nem mentenek⁴, úgymond sz. Hierónymus⁵: *Et in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur, ad tempus ab uxoribus separati*. Bizony sz. Pál apostol azt írja, hogy eloszlott az ki megházasúlt és nem gondolkodhatik csak azon, mint kedveskedgyék az Istennek *1. Cor. 7. v. 32*. Ha azért az egyházi embernek tellyességgel az isteni szolgálatra kel magát adni: tagadhatatlan, hogy sokkal illendőbb és alkotmatosb az ő állapottyához az házasságtalanság. És azt hiszem, hogy az elszakadott Tanítók sem itílnének külömbet ennél, hogy ha győzhetetlen bizonyságoknak nem alítanak azokat lenni, mellyeket nem régen ellenünk támasztának. Azért tekíncsük-meg azokat-is ímmár rövideden.

¹ Hieron. l. 1. cont. Jovin. c. 19.

² Exod. 19. 15.

³ 1. Reg. 21, 5.

⁴ Colligitur ex Luc. 1, 23.

⁵ L. 1. cont. Jovin. l. c.

§. IV. Az ellenkező bizonyságok megfejtetnek.

A mi magyarink szokták mondani, hogy az ki miben tudós, abban gyanós. Az sz. írás pedig azt mondgya⁶, hogy az ki bolond, mindent esztelennek ítél. Ti-is Predikátor Uraim, minthogy a mint másutt megbizonyítám, az házasság-mellett torkig úsztok minden förtelmességben, azt hiszitek, hogy egy jámbor sincs az nőtelenek-között. Azért néktek-is azt mondhattyuk, az mit Hierónymus az Joviniánistáknak⁷: *Ostendunt, quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur*: Megtetzik csak abból-is jámborságok, hogy gyanósak mindenekhez. Néró fajtalan lévén, nem hihette, hogy jámbor aszszony lehessen ez világon⁸: úgy az Szomszédok-is magokrúl mást itílnék. Azért ha valamely egyházi embernek esetit hallják, avagy Balæus, Benno, Sleidánus hazug historiájában olvassák, ottan mind veszni kel az papoknak; maga az sz. Ágoston mondása-szerént, nem mondgyák latroknak feleségeket, bár valamely aszszony-embernek esetit hallják-is: *Quisquis episcopus, vel clericus, vel monachus, vel sanctimonialis ceciderit,*

⁶ Eccles. 10, 3.

Kalauz. I. f. 343. 545.

⁷ Cont. Vigilant. initio.

⁸ Sueton. in Nerone c. 3.

*omnes tales esse credunt, sed non omnes posse manifestari. Et tamen etiam ipsi, cum aliqua maritata invenitur adultera, nec projiciunt uxores suas, nec accusant matres suas*¹. Noha azért inkább megtecczik az mocsok egy tiszta ruhán, hogy-sem az fazék-fogón; és nagyobb csuda, ha egyszer eszterhára száll az lúd, hogy-sem ha nap-estig ott sétál az kakas: de azért, ha szemekből kidőlydedt gerendájokat megtekintenek az predikátorok, bizony csínnyábban piszkálnának az papok szemetében.

Annakokáért nem tagadom, hogy az papok-között-is fogyatkozások esnek, mint szinte az nők-között; de miképpen az Istennek törvényét nem kárhoztathattuk azért, hogy ha törvény nem volna, véték sem volna bennünk: azonképpen az tiszta életnek fogadását sem gyalázhattuk, noha talám sokan vétékben nem esnének, ha fogadást nem tennének. Megtanít pedig sz. Ágoston, mit kellyen felelnünk, mikor az egyházi emberek vétékét szemünkre hányják: *In cathedra Moysis, cui successit cathedra Christi, sedent boni et mali. Augustinus episcopus est in Ecclesia catholica, sarcinam suam portat, rationem redditurus est Deo. In bonis eum novi;*

² Aug. in Psal. 36. Concion. 3. in fine.
³ Aug. t. 10. Serm. 22. de verbis apost. sub. fin. Similia t. 7. l. 3. cont. liter. Petil. c. 6. et 10.

*si malus est, ipse novit*². Akár-minémű légyen, ugymond, maga terhét viseli, elég, hogy az igaz Ecclésiának pásztora. Az gonosz életű pásztorok képébennis ilyen-formán szól³: *Pro area Dominica clamo, tu, quis in ea sim, nolo cures; ventilabrum expecto.* Elég, hogy az Istennek csűrít óltalmazom: ne légyen gondod én-reám; az Úrnak szóró lapáttya megmutattya, kibem mi légyen.

De felellyünk-meg rend-szerént-is az ellenünk támasztott bizonyosságokra.

Először: Az házasság böcsülletes mindenekben, valakik meg-házasodnak⁴. De miképpen ez-előtt hallók⁵, hogy az házasság tisztessége-ellen nem szóllott sem Keresztelő János, midőn Heródest megdorgálta, sem sz. Pál, az mostoha anyával-való lakást átkozván; te-is, ha kinek felesége lévén, mást akarna venni, megdorgálnád, mert ezek nem házasságok, hanem fajtalanságok: azonképpen a ki Istennek fogadásával nőtelenségre kötelezte magát, mivelhogy az sz. Ágoston mondása-szerént, nincs keveseb ereje ennek az hitnek, mint az feleséggel-való esküvésnek, nem házasságra, hanem fajtalan életre köti magát, a ki fogadását elfelejtván nőszeni akar; azért ő-benne nem az jámbor házasságot, hanem az buja kaczérságot szidalmazzuk.

⁶ 1. Tim, 4. 3.

Továbbá; Az házasság tilalma, ördögi tudomány⁶. De mí nem

tíltjuk az házasságot, hanem azt mondjuk: hogy annak nem szabad házasodni, a ki szabad akarattából magát nótelenségre kötelezte. Miképpen azért, midőn az predikátorok megtílták, hogy mást ne végyen, az kinek immár felesége vagy, nem az házasságot tílták, hanem embert az maga kötelességére emlékeztetik, melylyel feleségének megesküdt: azonképpen cselekeszünk mí-is, az egyházi embert fogadásának bétellyesítésére indítván. Ha megesküdtél, hogy pénteken húst nem észel, Calvinus sem szenved, hogy ezt felbontsd; de ezzel nem az hús ételt kárhoztattya, hanem az fogadást böcsüll.

Az Úr Isten kétszer mondá, hogy az emberek szaporodgyanak: egyszer Ádámnak, az teremtéskor; mászszor Noënak, a víz-özön után. De az bizonyos, hogy akkor törvényt nem adott az házasulásról: mert az kiknek akkor szólla, azok immár házások voltak; mint Noërül és az ő fiairól bizonyágunk vagy *Gen. 7. v. 7. Cap. 8. v. 18.* Ádám-is mindgyárt feleségül fogadá Évát, mihent meglátá¹. Nem parancsolja tehát az Úr Isten, hogy ^{1 Gen. 2, 23.} újonnan házasodgyanak, hanem az házásokat megáldgya hogy szaporodgyanak. Azért nem parancsolatot, hanem áldomást jegyzenek ezek az szók: *Crescite, multiplicamini*. Mert, Egy az: hogy ezen szókat mondá az Isten az oktalan állatoknak-is²; mellyek, mint- ^{2 Gen. 1, 22.} hogy okossággal nem élnek, törvény-alá sem vettetnek. Más az: hogy az magtalan házásoknak veszniek kellene, ha ez parancsolat volna. Szent Pál-is ellenkeznék az Isten törvényével, midőn inti az embereket, hogy házasságnélkül éllyenek.

Sz. Pál mondása, hogy mindennek felesége légyen az bujaságnak eltávoztatásáért: de melléje veti, hogy ezt nem parancsolat-szerűt mondgya, *1. Cor. 7. v. 6.* Sőt tanácsolgya, hogy a kinek nincs felesége, el-légyen nálla-nélkül, *v. 27.* Azért megengedi sz. Pál, hogy inkább megházasodgyál, hogy-sem fertelmeskedgyél: de (a mint sz. Ágoston és Hierónymus mondgya) úgy, ha megházasodhatol. *Illis, qui se non continent, utique expedit nubere. Qui autem voverint continentiam, nec licet, nec expedit³. Si nupserit virgo, non peccat; non illa virgo, quæ semet DEI cultui dedicavit: harum enim si quæ nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit⁴.*

³ Aug. t. 6. lib. 1. de adult. conjug. c. 15.

⁴ Hieron. 1. 1. contr. Jovin.

Siricius azt nem mondotta, hogy Istennek kedvében nem lehet az nős ember: hanem az egyházi személyekről szól, kik egyszer hitekkel fogadást tettek az nótelenségre. Ezekről igazán

mondgya, hogy, ha bagzani indúlnak, Isten átkában és fertelmességben élnek, akár mint palástollyák fajtalanságokat az házasságnak ál-orczájával. Az-is tekéletlen hamisság, hogy az Római Ecclésia szabadságot ad az papoknak minden fajtalanságra, csak meg ne házasodgyanak. Mert sőt inkább annyira útállya az fajtalan életű papot az Anyaszentegyház, hogy törvényébennis megtiltotta

¹ Cap. Nullus. Cap. Præter. de Cohabit. Clericor. et mulier.
² Cap. Vestra. et cap. Ultimo. ibid.
Usu ablatas has Leges censet Soar. dip. 18. sect. 1. de Sacram. in gen., et alii.

mise mondásának halgatását-is az nyilván fajtalan papnak¹, és utolsó szükségünk-kívül, sacramentomot sem akarja hogy vegyünk tőlle². Az magyar-orzági törvénybennis erős fenytéke vagy az fajtalan papoknak *Decreto Colomanni, Lib. 1. cap. 67. Lib. 2. cap. 4. 9. 10.* Hogy pedig némely tudós emberek elszenvedhetőknek mondgyák az papoknak titkon-való bujaságát, hogy-sem az házasságnak színe-alatt latorkodását: ezzel szabadossá nem tészik az fajtalanságot. Mert más dolog, egyik bűnt az másikkal egybevetni, hogy megtessék, mellyik légyen nagyob vagy kisebb az másiknál; más ismét, valamely bűnt dicsírni és arra szabadságot adni. Sz. Ágoston azt mondgya: hogy jobb innep-napon fenni,

³ Aug. t. 9. de Decem chordis c. 3.

hogy-sem fajtalanúl tánczolni³. Másutt azt írja: hogy inkább kel az házasság-törést választani, hogy-sem az gyilkosságot: *Si tantum dominatur iniquitas, ut non innocentia, sed peccatum eligatur: satius est incertum de futuro adulterium, quam certum de præ-*

⁴ 1. De Civit. c. 25.

*senti homicidium*⁴. Sz. Ambrús-is azt írja: hogy túrhetőb, ha az házasság ember titkon fajtalankodik, hogy-sem ha nyilván mással megesküszik. *Aliam uxorem quærerere, cum habeas tuam, crimen adulterii est, hoc gravius, quod putas peccato tuo auctoritatem lege quærendam. Tolerabilior enim est, si lateat culpa, quam si culpe*

⁵ Ambr. lib. 1. de Abraham. c. 7.

*usurpetur auctoritas*⁵. Ezen formán tehát igazán mondhatyuk, hogy akár nyilván s akár titkon vétkezzék az pap, kárhozatot érdemel és *sacrilegussá* lészen: de mégis a két gonosz között gonoszab, ha ugyan megesküszik az ő lator társával és az házasságnak színe-alatt vétkezik; mert az elébbi kötelessége-miatt igaz házasságra nem adhattya magát, és így az fajtalan életre köti magát.

Sz. Pál mondgya: hogy az püspökségre ollyat válaszszanak, kinek egy felesége vólt, és Isten-félő fiai. Ezt az sz. Doctorok úgy értik, hogy *irregularis*, az egyházi tisztre alkalmatlan, a ki egymás-után kétszer házasodott⁶. Hogy pedig így kellyen magyarázni az sz. Pál mondását: Először, azzal bizonyította sz. Hierónymus, mert ha feleségnélkül püspökké senki nem lehet, nem csak

⁶ Ambros. 1. Offic. c. 50.
Aug. t. 3. de eccles. dogmat. c. 72.

sz. Ágoston, sz. Ambrús, Basilius, Chrysostomus etc., de ő maga sz. Pál és sz. János sem lehetett püspökké. *Eliguntur mariti in sacerdotium; quia non sunt tanti virgines, quanti necessarii sunt sacerdotes. Quod si, juxta Apostoli sententiam, non erunt episcopi nisi mariti: ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit: Volo omnes sic esse, sicut ego sum. Et Joannes indignus hoc gradu existimabitur*¹. Másodszer: Az sz. Pál mondása az magtalanokat el nem tiltya az püspökségtől: hanem mikor azt mondgya, hogy az püspöknek jó erkölcsű fiainak kel lenni, annyit tészzen, mintha azt mondaná: hogy, ha fiai vannak, istenesek légyenek. Szinte ezen formán szóll az feleségrül-is. Tehát csak azt akarja sz. Pál, hogy, ha felesége vólt-is az püspöknek, de egynél több ne lött légyen. Örömet érteném, pedig, ha az lutherista superettendensek mindgyárt megfosztatnak-é tisztéktől, mihent özvegyen maradnak?

¹ Hier. contr. Jovin. l. 1.

Végezetre: Az apostolok és sz. püspökök, noha házások vóltak: de, a mint sz. Hierónymustól csak nem régen hallók, hívatallyok-után feleségekhez közel nem jártanak. Az házasságtalanság pedig az Isten parancsolattyával nem ellenkezik; nem-is oly dolog, mellyet az ember meg nem tarthatna Istennek segítségével: mint azoknak példájából megtetczik, kik vagy férhez nem mehetnek, vagy társoknak nyavalyája s távulléte-miatt magokat meg kell tartóztatni. *Hos igitur alloquor, ut quod facere deberent, si haberent conjuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentis; hoc faciant etc.*².

² Aug. t. 6. l. 2. de adult. conjug. c. 19. 20.

§. 5. Az Luther hit megkissebbiti az sz. házasságot.

Nem újság az Lutheristáknál, hogy az magok szennyével minket akarnak mocskolni. Mert, hogy ő-reájok inkább ne gyanakodgyanak az emberek, minket terhelnek az hátokhoz ragadott rütságokkal. Sok vólna, ha mind elő-számlálnám, a miben ők felforgattyák az házasságnak böcsülletit. Azért írásomat megrövidítvén, most csak újjal mutatom, az mit bőveb írással másutt reájok raktam. Először: Az házasságot nem csak sacramentomnak nem hiszik az Atyafiaik, de az Luther tanítása-szerént vétkesnek is tartják az házas embereknek együtt-lété³. Ugyanis, ha bűn az embernek minden cselekedeti (mint az új tanítók vítattyák⁴): nem látom, mint lehessen bűn-nélkül az házasság dolga. Másodszer:

³ Kalauz I. fol. 441.

⁴ Kalauz I. fol. 325.

Semmit nem akarnak hinni s cselekedni, a miről írott törvény nem adatott. Ebből következik: 1. Hogy embert nem szabad csak egy feleséghez kötelezni, hanem török módra, kiki-mind annyi aszszonyt tarthat, a menyit akar¹. 2. Hogy az atyafiúságra semmit nem kell nézni, hanem elegyesleg egybe adathattyák az atyafiakat; mert az Uj Testamentomban ezekről tilalom nincsen. Munkás léssen pedig, ha meg akarják bizonyítani, hogy egyéb dolgokban az Ó Testamentomnak rend-tartási felbomlottak, de az házasságra néző végezési fenn maradtak. Harmadszor: Luther akármí apró-lékért megöldgya az házasságnak kötelét²; mint másutt megbizonyítottuk maga szavaiból. Negyedszer: Nem csak közönségesen az Isten törvényének megtartásáru az taníttya Luther, hogy ezekben mí semmit bé nem tellyesíthetünk³: de nevezet-szerént az férfiúnak és aszszony-embernek egymásnélkül-való létét szinte oly lehetetlennek itéli, mint hogy ember étel-italnélkül éllyen⁴. Ebből azt hozza-ki: hogy a ki derczés feleségre talál, szolgálíójához nyúllyon. Ötödször és utólszor: Erkölcsökkel és magok viselésével minémű útát nyitottak az tiszta életre az nős predikátorok, sok-képpen megmutathatnók, ha üdönk vólna hozzá⁵. De tovább nem nyújtom beszédemet: hanem az Istenre és az egész világra hagyom igaz igyünknek megítélését.

Mikor hosszú beszédét béfejezte vólna az pápista ember, mondék néki: Nó látom én, hogy te minden szónak mássát léled, győzd el csak várni, megfejtí bizony mesédet Alvinczi Uram. Erre csak nevetéssel lőn válaszom. Mind ezeket értvén s által-látván te Kegyelmed, az nagy Istenért-is kérem tisztelendő *Dignitásodat*, gondolkodgyék derekason az dologru; és ha lehet, tarcsa-meg, bár csak az emberek-előtt, tisztességét az *Ministeriumnak*; mert ha ki kezd tetczeni farka rókánknak, és eszében vészi az kösség, hogy a mi dolgunk csak káromkodás: megítílheted, minémű tisztességünk léssen ez világ-előtt. Az Adonai nagy Úr Isten tellyesítce-bé az hozzád halgató nyájnak könyörgését, melyben Sz. Lelket s vélle öszve az igaz hitet kéri: Amen.

*Mástül nem
kérjük, a mi
nálunk
vagyon.*

Post Scripta.

Akarnám érteni Méltóságodtúl, mint kellyen érteni, a mit az halottak-fölött torkunk szakadtába nagy bögéssel kintornálunk: Tudgyuk, Uram Isten, hogy mind meg kel halnunk; de hiszszük,

hogy örök életre ismét mind feltámadunk. Ebből minap egy pápista ember azt bizonyította vala: hogy mi nem igazán hiszünk; mert minnyájan, a kik meghalnak, örök életre nem támadnak, hanem csak azok, a kik jót cselekedtek¹.

¹ Ioan. 5, 29.

NEGYEDIK LEVÉL.

EGYNEHÁNY SZÉP KÉRDÉSEKRŐL.

Az megnyomorodott magyar nemzetnek égő s felgerjesztő fáklyájának, ALVINCZI PÉTERNEK.

Az kő-sziklából vizet-adó és az tengert folyásában megzabolázó ELOHIM, sok esztendőket engedgyen érne s élni s által-élhetni *Dignitásodnak*. Mikor az tengeri haboktól hanyattatott gallyában, félelemben megepedett hajósok, nyughatatlanságok és kétségben esések-után, távul megláttyák az partot: elfeletkeztvén előbbi veszedelmekről, víg lövésekkel, trombita harsogással, és örvendetes kiáltsággal szokták jelenteni örömeiket. Nem különben én-is, mikor sok lelki háborúmban és nyughatatlan gondolkodásomban csak el nem merültem volna: nagy véletlenül *Humanitásod* levelét nyujták, mellyen úgy megörülék, mintha immár az nyugodalomnak partyát láttam volna. De felszakasztván az levelet, úgy járék, mint a kinek paron romlik hajója; mert egyéb abba nem vala, hanem hogy békét hagyjak az pápistákkal-való beszélgetésnek, mellyekkel csak felzavarom lelkemnek csendészségét.

Ez ugyan közönséges feleletek.

Igazán mondom, megszorodom ezt látván, és mondom magamban: Visláé, mi nem törökök vagyunk, kiknek Mahomet megparancsolta, hogy senkivel az hit dolgárúl ne vetekedgyenek? hiszem ha igazat tanítunk, annál inkább fényeskedik, mentül job próba-köre vitetik tanításunk? Immár eszemben vöttem, hogy az pápisták sokkal különbet tanítanak annál, a mit hitem eleibe vetettek ekkoráig az én Vezetőim. Bizony a kit egyszer hazugságban érek, szem-békötve nem hihetek néki, ha szem-látomást nem akarok veszni. Mit téssen az, hogy lelki esméretem nyugodalmát fel ne zavarjam? Nyilván fekszik ez-alatt valami. Egyéb hasonló gondolkodások-is ütközének elmémben. Mindazáltal, hogy vakmerőségre ne láttatnám vetni fejemet, eltekellém és ugyan megkeményítém szívemet, hogy többé pápista emberrel nem beszéllek.

De lásd, mely nagy fortély esék rajtam. Minap egynehány rendbéli emberek ejték fülemben, hogy csuda kérdéseket vetett eleikben egy pápista ember, mellyek nagy sérvést töttek lelkekben. Igírek-is arra magokat, hogy házamhoz hozzák az kérdezkedő embert, kitűl mindeneket jobban megérthetek. Mondék: Én efféle ördöggel határosokkal szóllani sem akarok. Mindazonáltal, hogy az szakálhoz illendő *reputatiót* megtartanám, arra kötém nagy fenn magamat, hogy írva küldgyék, s megfelelek mindenekre. Másnap azért írva hozák reám az kérdéseket; mellyeken mint háborodtam, ki nem mondhatom. Ezeket-is azért *Dignitásodhoz* igazítom, hogy igaz fejtegetéssel kifesellyek az nagy labyrinthusból.

I. és II. KÉRDÉS. Mikor elsőben az keresztyéni eggyességnek kötelét elszakaszták, és az Sz. Péter hajójából kiugordván, egyebeket-is utánnok vonának az uj tanítók, teli torokkal kiáltyák vala: hogy az hitért nem illik erőszakot cselekedni; mert az hit Isten ajándéka, és szabadon kel hagyni, ki mit higgyen. Ebből két kérdés támad: Első; mi az oka, hogy mikor lábat kaptatok és vér-szemet vöttetek, külömb nótát fűjtök és a hol regnálhattok, az Római Hitnek minden rend-tartásit kigyomlályátok? papjait kergetitek? jó szokásit előltyátok? *Gloriamini, quod ad vestram partem neminem cogatis. Illo modo et milvus, cum pullos rapere, territus, non potuerit, columbam se nominat. Ubi enim potuistis, et non fecistis? unde ostenditis, quod plura faceretis, si posssetis*¹.
Jusson eszetekben az Bocskai támadása. Tekíncsétek-meg azokat az kívánságokat, mellyeket Foktűi calvinista predikátor ada az erdélyi fejedelemnek. Fordícsátok szemeteket Angliára, Saxóniára, Sueciára: eszetekben vehetitek, mely távul esett a ti elébbi mondástok az mostani cselekedettűl. Második kérdés az: Ha szabad az lopást, gyilkosságot és egyéb hasonló vétkeket megbüntetni, miért vólna tiltva, hogy az keresztyéni eggyességnek felháborítóit és az igaz hitnek káromlóit meg ne büntesse az keresztyén *magistratus? Numquid, quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur?*² *Frustra dicis, relinquar libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis et in stupris et in quibusque aliis facinoribus libero te arbitrio dimittendum esse proclamas?*³

¹ Aug. t. 7.
lib. 2. cont.
lit. Petil. c. 83.

² August. loco
citato.

³ Idem l. 3.
contr. Cres-
con. c. 51.

III. IV. V. VI. KÉRDÉS. Mikor országunkban békullogának az Uj Tanítók, azzal kellették magokat: hogy ők egy baraszlai könnyössel és mindennapi kóstal megelegetsznek. Az papok telhetetlenek:

sokat bírnak: job vólna vitézek tartására és ország óltalmára fordítani az ő jószágokat: sőt az ország dolgainak gondviselésétül-is el kellene őket fogni; mert nem fér-egybe az egyházi vitézkedés az világi gondokkal. Űdő-jártába egy kis módoçska adaték az elő-menetelben, s kimutatá majmunk menyaszszonyságát. Alvinczi Péter, Bocskainak éltében vezére, hólta-után testamentomossa lón: ezer forintokon kezde uraságokat vásárlani, és az füst-alatt kóborlott marhának fényességével megraká begyit. Nagy András feltámadá, Foktúti Máté predikátor tanács-úrrá lón: és midón az erdélyi fejedelemmel egybe-békélteté az Hajdúságot, ugyan articulusba iratá: hogy ő-néki *de facto*, mindgyárt ezer aranyat adgyon az fejedelem: egy kocsit négy lóval, szőnyegetül: száz ház jobbágyot, udvarházzal s forgó malommal-eggyütt: és ő Nagysága élyen tanácsával-is. A kérdés azért az: I. Honnan vagyon ez a nagy *metamorphosis*, hogy az míg fel vólt orrotok-elótt kötve az háj, finnyáson orroltátok az papok alkolmatosságát: mikor pedig hozzá-férhetétek, ily mohón kapátok az urasághoz? II. Kívánom tudni: Ha Isten ellen vagyon-é, hogy az igaz lelki pásztor jószágot bírjon és értékeszerént az közönséges megmaradásra gondot visellyen? III. Azt-is örömet értem: ha ily igen sajnállyák, hogy az egyházi emberek valami kevéssel bírnak, mit mondanának, midón azt látnák, a mit eleinten cselekedtek az hívek, minden örökségeknek árrát az apostolok lábaihoz vitték, hogy ők sáfarkodnának belőlle?¹ Avagy mit gon-

Nem illet ag-ebet hintó szekér.

¹ Actor. 4, 34.

VII. KÉRDÉS. Igen áll orrokon az Új tanítóknak, hogy némely egyházi személyek gonosz példát adnak; és gyűlöltetik-is *religion-kat* ezeknek botránkozttató erkölcsével. Kívánom azért tudni: Mi az oka, hogy kebeleekben nem tekintnek? Bizony, ha a magok gerendáját láthatnák, megtapasztalnák, hogy ők minden gonossággal határnélkül fellyúl-haladgyák az papokat. Ebben a ki kétes, olvassa-meg bár csak azokat, melyeket az magok saját írásokból, az magyar-országi predikátorok feslettségi-felől ennek-elótte feljegyzettünk².

² Kalauz I. fol. 343.

VIII. KÉRDÉS. Feddi az Úr Isten azokat, kik az lopókat és fajtalanokat pírongatták, magok-is azon vétkekben úszván¹. Mind-
1 Rom. 2, 21. Psal. 49, 18. azáltal, noha az Luther tanítók torkig merültek az gonoszságban, tűrhető volna, ha az vóltaképpen történt eseteket feddenék. De azt akarnám tudni: Mi légyen oka, hogy az keresztyéni tekéltesség-ellen éktelen és tapasztalható hazugságokkal s hír-hordozásokkal rúttítyák s gyalázzák az papokat? Noha pedig közönségesen minden egyházi személyekre sok trágár latorságokat költenek napon-
2 Kalauz 1. 366.ként az predikátorok: de, a mint másutt bővebben megmutatám², legfőképpen az jesuitákat ostromlyák ezzel az petárdával. Mert miképpen az filistæusok, hogy az Israél népét rabságba tarthatnák,
3 1. Reg. 13, 19. fegyver-csináló helyeket nem szenvedének Sidóságban³; Juliánus Apostata-is az keresztyének iskoláit elpusztítá, hogy ne neved-
4 Niceph. 1. 10. c. 24. 25. Aug. 18. Civit. c. 52.nének az igazságnak bajnaki⁴: azonképpen az álnak predikátorok az jesuitákat akarják leg-inkáb útáltatni, hogy az ő iskolájok műhelyét, az keresztyéni vitézkedésnek fegyver-házát, könnyebben lenyomhassák. Egyéb rúttalálmányoknak békét hagyok. Nem régen Németországban egy nevetlen nem jámbor illyen fabulát röpíte az emberek köriben. Bavariának Monáchium nevű városában, úgymond, az jesuiták egy leányt az templomban rekesztének: nyavalyást nagyon eltörék, faggaták; végre, hogy ki ne terjedne az dolog, kegyetlen halállal kivégezék. Történetből rekedett vólt akkor egy legény az templomban, ki azután tötte czégéressé az iszonyú latorságot, mellyért az jesuiták szörnyű halállal fizetének. Ezt, hogy hamaréb meszsze terjesztenék, három helyennis kinyomtaták. De
Dan. 13, 54. miképpen az Susánna aszszony rágalalmazási nem egy nyomba járván, hamisságokat kijelenték: azonképpen ezek-is az nyomtatások erőssen hazudtattyák s arczul csapdossák egymást. Eggyik nyomtatás az leányt Christinának, másik Erzsébetnek nevezi. Eggyik az leányt egynek, másik kettőnek mondgya. Az latrot eggyik egynek, második kettőnek, harmadik ötnek írja. Ketten azt írják, hogy az leányt megfojtották: eggyik, hogy disznó halállal ölték. Eggyik azt beszéli, hogy meghasították az leányt, gyermeket vóttek belőle, megkeresztelték, élt-is az gyermek tizennégy napig: második azt hirdeti, hogy az gyermeket-is mindgyárt megölték, az szűvét megötték, egyéb tagjait disznók-elejbe hánták. Az vétkes jesuitárúl eggyik azt írja, hogy elszaladott; másik, hogy megfogták és tüzes fogóval fogdosták. Töb efféle vissza-szegezett beszédek vannak ebben az *Pasquillusban*, mellyek kimutatták farkát rókánk-

nak. Hogy pedig ennél-is inkább megszegyenülnének az hazugok, az felséges baváriai herczeg és az Monáchium városának böcsülletes Tanácsa, nyomtatva, pecséték-alatt, ilyen bizonytságot tőnek az jesuiták ártatlanságáru!:

NOS MAXIMILIANVS, DEI gratia Comes Palatinus Rheni, Dux utriusque Bavaricæ, etc. Universis ac singulis, cujuscunque status, dignitatis ac conditionis fuerint, ad quorum manus hæ nostræ Literæ patentes pervenerint, amicitiam, promptæque voluntatis gratiam, ac salutem. Notum facimus universis, quod proxime præterlapsis diebus quædam famosa obscenitatibusque plenissima Cantilena adversus Reverendos Patres Societatis JESV, hic Monachii existentes, typis vulgata sit, et quidem diversis editionibus; quarum una Norimbergensis, altera Augustanæ, tertia Lauingancæ Civitatis nomen refert, perinde ac si iis locis excusæ essent; quamvis Augustanus Typographus, cui affingitur famosi hujus libelli publicatio, gravissime de facta sibi injuria queratur, innocentiaque suæ defensionem a suo Magistratu ardentè expetat. Hoc vero famosum contumeliaque plenissimum figmentum contra veritatem, contra communem honestatem, sancitasque ad tuendam concordiam Religionis gravi pœnarum interminatione leges Imperii, de Patribus Societatis JESV excogitatum ac decantatum, secundis multorum auribus fuit acceptum. Istud vero infame, falsum ac enorme figmentum ab adversariis Catholicæ fidei, hostibusque Societatis, instinctu patris mendaciorum, inimici veritatis, diaboli, pari fide excogitatum fuit, ac illud quod non ita pridem sparsum fuit, Nos in Collegio Patrum ingentem auri argentique copiam, ab ipsis clanculum corrasam reperisse. Quæ omnia cum in invidiam sanctæ Religionis Catholicæ, ad traducendum ac diffamandum Venerabilem Societatem, ad circumveniendum scandalizandumque imperitum vulgus excogitata sunt: intermittere nec debuimus, nec volumus, quin hisce Literis publice coram Deo et toto mundo testaremur, libello illo famoso et contumeliosa cantilena contra Deum, contra jus, æquitatem ac veritatem, injuriam fieri prædictis Patribus; illosque flagitiosi illius homicidii prorsus immunes esse; et omnia, quæ infami illo pasquillo in illos dicta sunt, falsissima esse, ex solo odio, invidia, malevolentiaque adversariorum orta, eo quod videre ac ferre non possint laudabilem Deoque placentem industriam, zelum et fructum, quem in Ecclesiæ Dei cædificationem Patres Societatis conferunt, hæresum refutatione, hominum conversione, irreprehensibili honestaque conversatione, vita, studiis ac eruditione. Ut igitur hujuscemodi ora meadaciloqua, diffamatoresque ac calumniatores publici confundantur ac erubescant, discantque probi omnes, cavendum sibi, nec nimium ipsis credendum: In horum omnium fidem Literas manu nostra subscriptas, Ducalique sigillo communitas, dandas duximus ac concedendas. Datum in Civitate nostra Monacensi, 11. Junii, 1607.

TESTIMONIVM SERENISSIMI DVCIS BAVARIÆ.

Nos Consul et Senatores Ducalis et Metropolitanæ Urbis Monachii in Bavaria, Omnibus ac singulis Literas nostras inspecturis, officia nostra, amicitiamque ac salutem deferimus. Notum facimus etiam universis, quod cum sexta Junii proximi præteriti nos in Curiam convenissemus, oblatae sunt nobis ac lectæ tres contumeliosæ mendacesque Cantilenæ, hoc eodem anno diversis

MONACENSIS CIVITATIS TESTIMONIVM.

locis editæ. Prima a Joanne Lantzenperger, Norimbergæ: Altera, a Valentino Schönigh, Augustæ: Tertia vero, Lauingæ. Quæ quidem, ut apertum prodant mendacium, nec tempore, nec loco, nec nomine inter se conveniunt. Summarie vero continent, quasi Patres aliqui Venerabilis Societatis JESV hujus Collegii, aliquas honestas virgines stuprassent; et inter alias, Philippi Stahel hospitis publici (cujus tamen nominis nemo omnino in tota Civitate nostra reperitur) filiam, quam alter libellus Elizabetham, alter Christinam nominat, gravidatam, mense Januario, nocte intempesta, in ipso templo mactassent ac sepulturæ tradidissent. Cujus facinoris nos per veredarium, qui in templo forte obdormiverat, lassus ex itinere, remque totam speculatus fuerat, certiores facti dicimur, erutique cadaveris indicio intellexisse homicidium; captisque quinque Patribus, eos forcipibus ignitis discerptos, excisis primum e tergore loris, in rotam egisse. Reliqua vero copiosius famosæ cantiones prosequuntur.

Quia vero cantilenæ illæ manifestum ac plane diabolicum mendacium continent, constitutionibus etiam Sacri Romani Imp. famosos libellos severissime prohibentibus contrarium: mirari satis non potuimus, qua fronte publicum hoc ac notorium mendacium spargi potuerit; cum omnibus, qui apud nos commorantur, cujuscunque Religionis hominibus notissimum sit, Reverendos Patres Venerabilis Societatis JESV multis jam annis apud nos honestam, probam, castam, inculpatam ac plane sacerdotalem, religiosamque vitam vixisse; indefessoque studio summis æque ac infimis, assidue suam operam locasse, in divini verbi prædicatione, confessionibus excipiendis, juventute erudienda, ægroantium cura. Quibus omnibus id assecuti sunt, ut non tantum Clementissimo Principi nostro, aliisque viris primariis, sed nobis etiam gratissimi semper charissimique fuerint et futuri sint deinceps: nosque multum Deo debere fateamur, quod Civitas nostra ipsis non destituatur. Et quanquam neminem cordatum ac sapientem fore credamus, qui mendacibus illis cantilenis assensum sit præbiturus: nihilominus simplicis plebeculæ nimie credulitati, quævis falsa pro veris acceptanti, consultum cupientes, pro defensione veritatis, scandaloque simpliciorum idiotarum devitando, publico ac authentico scripto nostro omnibus testatum facimus, cantilenas prædictas nihil aliud continere, quam apertam diffamationem, manifestumque mendacium; ita quod in iis nulla penitus pertritura vera reperiatur, nec quidquam simile hic apud nos unquam contigisse, imo nec rumorem, indicium, aut suspicionem hac de re fuisse.

*Atque ideo Patribus Venerabilis Societatis hoc crimine falsi, quin et nobis, quasi religiosas personas tam atroci supplicio peremissemus, summa irrogatur injuria, contra Deum, contra veritatem, jus et æquum. Nosque prædictos Patres simul et nos ipsos, horum et similium impudicorum facinorum innocentes ac innoxios pronunciamus. Magistratus vero omnes obnixè rogamus, ut non solum in suis diæcesibus hujusmodi fictas ac falsas cantilenas abrogare ac prohibere velint, verum etiam, si criminatos deprehendantur, juxta statuta Imperii in illum animadvertant. Parati vicissim in similibus causis pro viribus satisfacere omnibus ac gratificari. In horum omnium fidem has Literas publico typo excudi et Civitatis nostræ sigillo plura exemplaria muniri volumus. Datum Monachii, 12. Junii, Anno 1607.**

* Magyar fordításban II. köt. 585 s. köv. lapjain.

Ezek így lévén, akarnám érteni, miért gyalázzák efféle találmányokkal magokat az Atyafiak? Nem tudgyák-é, hogy semmivel nagyobb gyanuságban nem eshetnek, mint az ilyen szemtelenségekkel? Mert bizony, a kinek igazságátúl óltalma vagyon, nem veti reménységét az hazugságban.

IX. KÉRDÉS. Nem csak sz. Ágoston¹, de az sz. Írás-is azt tanította: hogy a ki erővel, hatalommal, vagy titkon s orozva az más ember marhájában részesült, bűneinek bocsánattját mind addig sem nyerheti, míg az ő kár-vallott atyafiát tehetsége-szerént meg nem elégíti. Mert az természetben óltatott törvény azt mutattya, hogy máshoz olyanok legyünk. minéműnek kívánunk egyebeket lenni mi-hozzánk. Ha azért mi nem akarunk marhánktúl megfosztatni; és a ki-miatt kárban estünk, azt kívánnjuk, hogy megelégítsen: ugyan ezennel tartozunk mi-is felebarátunknak. Ez nyilván-való igazság lévén, mi az oka, hogy az új predikátorok erről nem gondolkodnak, és az ő juhokat nem kötelezik az *restitutióra*? Köz beszéddé vált immár, hogy *Beati possidentes*²: Bódogok, az kiknek kezekben kacsok*, és akár-honnan légyen, de vagyon begyekben. Bizony az Luther atyafiak, ha tudván tudgyák-is, hogy igazságok nincs valamihez, de affelől mind addig bírják, valamig az törvény erővel ki nem vonsa körmök-közzül. Az én tanácsom-szerént job vólna, ha azt az üdőt, mellyet az Catholicusok rágalmazásában töltenek az predikátorok, efféle hasznos és szükséges tudományokra fordítanak. Talám félnék, hogy az *Sola Fides*, egyedül magán üdvözítő hitnek fundamentoma felfordúlna, ha még jámborság s igazság-is kívántatnék e' mellé? Talám attúl-is tartnak, hogy ha az *restitutiót* emlegetnék, magokat-is megszentenciáznák az új predikátorok? mert ők-is az régi jámboroktól az igaz papoknak adatott jövedelmet törvénytelenül, erővel, hatalommal, az fundátorok rendelése és testamentoma-ellen bírják.

X. KÉRDÉS. Azt-is örömet tudnám: Honnan légyen, hogy az igaz-mondáshoz ily szerencsétlenek az predikátorok? Bocskai István óltalmára egy rossz *Apologiácskát* íranak az felföldi Calvinisták. Elálmlékom rajta, mint tudtak egy egy marczonaságban annyi hazugságot fűzni! I. Jesuiták hírének mondgyák: hogy Bocskai ariánus vólt. Ha jámborok, miért nem adgyák emberét ennek az hírnek? Kicsoda? hol? mi üdőben? írással-é, vagy szóval? ki-előtt

¹ Aug. Epist. 54.
Ezech. 33, 15.
Tob. 4, 16.
Matth. 7, 12.

² *Maledicti possidentes aliena.*

* Molnár Albert Dictionarium Ungarico-Latinumában: Bódog az kinec kezében kacza: felix qui quae vult habet. Nyt. Sz. II. 75.

¹ *Excusatio non petita est accusatio.*

² *Barbara, profana.*

hirdette ezt Bocskairúl? Én külömben nem-is hallottam, hogy gyanuság vólt az Bocskai ariánusságárúl, hanem ebből a ti írástokból¹. II. Azt-is az jesuitákra kenik, hogy ők az Magyarságot vad, paraszt, istentelen nemzetségnek² nevezik, mintha közöttünk csak árnyéka sem vólna az keresztyénségnek. Itt-is azt mondom: hogy mind addig pirúlyon orczátok, mig fel nem írjátok, mikor? ki-előtt? kicsoda? mely országban? mi módon hirdette ez dolgot az magyar nemzetrúl? Én sem szánnám hazudtát mondani annak, a ki efféle gyalázattal terhelné nemzetségemet. III. Abbannis jól megvonszátok az bagariát: hogy Magyar-országban nincs, ki magát nyilván ariánusnak mondaná. Erdélybennis kevesen vannak. Mert Pécsben és vidékiben nyilván regnálak az Ariánusok, mivelhogy az ott-lakó Calvinisták az Dávid Ferencz iskolájában mentek. Erdélyrúl akarnám ha igazat mondanátok: de ha Kolozsvárat, Thordát, Enyedet, Dést láttátok vólna, nem mondanátok, hogy kevesen vannak az Ariánusok. IV. Czigányság az-is: hogy az magyarok minnyájan bévötték az Helvécziai Confessiót, ez-előtt harmincz-kilencz esztendővel. Foga sincs hát immár az nagy vén-ség-miatt hiteteknek, ha még ez-előtt harmincz esztendővel gyarapodott. Azt tudgyák ezek az tormában esett férgék, hogy a mit egyszer Debreczembe egynehány kosta predikátor jóvá hagyott, azt egész Magyar-ország mind imádgya. Vezetéke ennek az hazugságnak az-is: hogy Magyar-országban kevesen vannak az pápisták; azok-is házoknál, és nem szentegyházban gyakorlyák hiteknek rend-tartását. Mondom én, hogy ezek azt tudgyák, hogy nem egyéb Magyar-ország, hanem az Tiszán túl egy falu. Ha fészkekből kitekinténének, dicsértessék az Úr Istennek szent neve, szemek fájdalmáig nézhetnék sok részeiben Magyar-országnak az igaz tudománynak virágzását. V. Nem talállyák abbannis az tárgyot: hogy Magyar-országban kevesen vannak az Augustai Confessiónak óltalmazói, s azok-is az helvécziai Calvinistákkal nagy egygyességben s szeretetben vannak. Mert az Calvinistákhoz-képest, igen-is sokan vannak az Augustai Confessio pártján. Az atyafuságot a mi illeti, erről itéletet tehet, valaki megtekinti az kassai iskola-mesternek Gravérus Albertnek, és az bártfai pásztornak Severinus Scultetinak írásit, mellyekrúl másutt emlekeztünk³.

³ Kalauz I. f. 707. 708.

XI. KÉRDÉS. Mi az oka, hogy az halottakért-való imádságokat kárhoztattyátok: holott az *Augustana Confessiónak Apologiája* meg nem meri tiltani az halottakért-való könyörgést⁴?

⁴ Kalauz I. fol. 603.

XII. KÉRDÉS. Hogy meritek kárhozatni az Római Ecclesiát: holott az Augustai Confessio az hit dolgaiban egy pontnyira sem akar ettől eltávozni¹?

¹ Kalauz I. fol. 584.

XIII. KÉRDÉS. Mi az oka, hogy az községet az Isten törvényének megtartására intitik: holott más-felől azt hirdetitek, hogy semmit meg nem tarthat az Isten törvényében²?

² Kalauz I. fol. 319.

XIV. KÉRDÉS. Micsoda indulatból fenyegethetitek az községet Istennek haragjával és az kárhozattal: holott más-felől azt akarjátok, hogy minden bizonnal higgyék, hogy ők az Istennek választott kedves fiai³; és hogy soha az Istentől el nem szakadhatnak, a kiket egyszer magához fogadott az Úr Isten, mert azokban az bűnt sem tartya vétkesnek ő szent Felsége⁴?

³ Kalauz I. fol. 337.

⁴ Kalauz I. fol. 333.

XV. KÉRDÉS. Hol vagyon orozájok és okosságok az predikátoroknak, mikor az községet íntik valami jó cselekedetre: holott más-felől elhitetik az emberekkel, hogy minden jó cselekedetekben vétkeznek Isten-ellen⁵; és hogy minden vétkekkel kárhozatot érdemel az ember⁶? Ez így lévén: mind egy, akár jó cselekedetre s akár gyilkosságra íncsen valaki engemet; mert mindenik örök kárhozatra méltó cselekedetre izgat.

⁵ Kalauz I. fol. 325.

⁶ Kalauz I. fol. 328.

XVI. KÉRDÉS. Ha az egy hit elégséges az mi igazságunkhoz⁷: miért kellene magunkat fárasztanunk az jó cselekedeteknek haszon-talan munkájában? El-lehetünk minden jó cselekedet-nélkül, ha az hit elégséges.

⁷ Kalauz I. fol. 323.

XVII. KÉRDÉS. Mi az oka, hogy az papok gyalázattyával meg nem elégsztek, hanem az égbe-is pökdöstök, Christus Urunkat mind személyében s mind tanításában gyalázzátok és az ő apostolit-is mardossátok? Ti szótok: hogy Christus Urunknak vissza kellett beszédét mondani⁸; hogy sokban tudatlan vólt⁹; hogy az apostolok-is ütötték vétették dolgokat¹⁰.

⁸ Kalauz I. fol. 664. 676.

⁹ Kalauz I. fol. 663.

¹⁰ Kalauz I. fol. 526.

XVIII. KÉRDÉS. Mi az oka, hogy Lutherrel és Calvinussal egyetemben Istenre kenitek minden rút éktelenségteket: és azt fogjátok ő sz. Felségére, hogy ő kiszttet, erőltet, vonson, kételenít benneteket minden latorságra¹¹: holott az Isten ő-magárúl azt hirdeti, hogy senkinek tört nem vét az bűnre, sőt jóra izgattya malasztyával az embert?

¹¹ Kalauz I. f. 642. 649.

XIX. KÉRDÉS. Hol tartják ezeket, a kik Calvinust követik az Úr vacsorájának tudományában: holott önnön maga kifakasztya¹², hogy ez világon annál hihetlemb dolog nincsen, mint a mit ő tanít az Sacramentomról?

¹² Calv. lib. 4. c. 17. n. 24.

XX. KÉRDÉS. Kerek válaszszal mondgyák-meg azt-is az Atyafiak: ha minnyájan pokolra hányattak-é, valakik az apostolok idejétül-fogva Luther Mártonig éltenek, írtanak, tanítottanak? Ha ezek-közzül sokan üdvözültek, noha Lutherrel nem czimboráltak (mint az pártos tanítók-is megvallyák¹): mi szükség vólt az törött utat elhagyni, új ösvényt írtani, holott az régi jámborok nyomdokinnis üdvözülhettünk volna?

¹ Kalauz I. fol. 261.

XXI. KÉRDÉS. Mi az oka, hogy sz. Ágostont, Gergelyt és egyebeket ti-magatok szenteknek neveztek²: noha ők az halottakért való imádságot, az megdűcsőült szenteknek-való könyörgést³, szinte úgy gyakorlották, mint szinte most az római keresztyének?

² Kalauz I. f. 261.

³ Supr. f. 233.

XXII. KÉRDÉS. Magatok-is azt vallyátok, a mit az régi sz. Doctorok egyenlő értelemmel tanítanak: tudni illik, hogy az Római Anyaszentegyház Urunk születése-után öt-száz egész esztendeig semmiben meg nem csáváta, uj kaptára sem vonta az apostoli tanítást⁴. Mi az oka tehát, hogy tí abban nem akartok maradni, a mit az első öt száz esztendő-alatt hitt, vallott és tanított az Római Gyöleközet⁵?

⁴ Supr. f. 221.

⁵ Kalauz I. fol. 265.

Supr. f. 231.

XXIII. KÉRDÉS. Azt-is örömet érteném: ha vagyon-é oly lelki pásztor, oly Doctor, oly Confessor, kihez merjen valaki közülletek ragaszkodni? az az: Vagyon-é oly Predikátor, ki azt merje mondani, hogy bévész, valamit Luther, valamit Calvinus, valamit az Augustai Confessio tanított⁶? Mert én még ez ideig azt hallottam tölletek, hogy nem gondoltok sem Lutherrel, sem mással; az menyiben Luther eggyez az sz. írással, kedvesen fogadgyátok: a hol elugrik az sinór-mellől, ott ám heverjen az sárban, senkinek nem kel utánna ugrani. Ez ilyen szabadosságból és az nyáj vezérinek megítéléséből s megvetéséből mely nagy kétségben esések és tibolyodások követközhessenek, ez-előtt bővségesen megmagyarázó⁷. Vólnának töb kérdezkedésim-is: de hogy az válasz-tételt meg ne únnyátok, mászszorra-is hagyok benne.

⁶ Kalauz I. f. 712.

⁷ Kalauz I. f. 136. 385.

Im érti Dignitásod, minémű bajos kérdésekkel sürgetnek bennünket az pápista emberek: de mivelhogy ezeknek fejtegetésére nem minnyájan érkezünk, az te hegyes elmédnek és fényes tudományod sугárinak tartatott ez az dűcsösség, hogy bédugjad szájoikat az pápistáknak. Légy egészségben.

Post Scriptum.

Nem régen azzal orozáza egy ember engemet, hogy mí igen dicsekedünk az sz. írásnak tiszta tanításával: de azért gyakran elmegyünk az linea-mellől. Ezt ilyen példákkal vastagítá: 1. Sz. Pál azt parancsolja¹: hogy az Irás-nélkül adatott *Traditiókat*-is meg-¹ 2. Thess. 2, tarcsuk. 2. Az-is ő mondása²: hogy szentség és sacramentom az házasság. 3. Sz. Jakab írja³: hogy nem csak a hit-által igazulunk, hanem az jó cselekedetektől-is. 4. Sz. János nem hogy lehet-² Eph. 5, 32. lennek mondaná az Istennek parancsolatit, de sőt azt mondgya⁴, ³ Jac. 2, 24. ⁴ 1. Jo. 5, 3. hogy ezek nem nehezek. 5. Sz. Pál szava az-is⁵: hogy ember⁵ 1. Cor. 2, 28. nem vétkezik minden cselekedetiben. 6. Az-is sz. írás⁶: hogy az ⁶ Eccl. 9, 1. igazak sem tudgyák, ha szeretetre méltók, vagy haragra. Ezek tellyességgel ellenkeznek az Luther szent írásával. Azért, kérek, add tuttomra: Mi üdó-tájban, és ki hozta-alá meny-országból az Luther sz. írását, mely az apostolok Irását felforgattya?

ÖTÖDIK LEVÉL.

BÁLVÁNYOZÓK ÉS HITTŰL-SZAKADTAK AZ ÚJ TANÍTÓK.

As Calvinus zászlója-alatt vitéskedők csillagának,

ALVINCZI PÉTERNEK.

Az megromlott emberi természet feléppítő EL SABAOTH lelki világosságnak fényességével megáldgya s bétőlcese *Dignitásodat*. Irásomhoz-való kedvetlenségét *Humanitásodnak* értenem adgya ez az halgatásra megkeményült csendesség, mely sok kérésimet és úntató leveleimet csak siketségre vészi és fül-mellől bocsáttya. Nem-is terhelném továbbá-való írásimmal böcsülletes Méltóságodat, de nagyra viszi embert az kételenség. Bizony, oly gyalázatos bűzbe keveré minap az egész *Ministériumot* egy pápista ember, hogy, ha abból idején ki nem tisztulunk, maradéknak-is léssen fontányi szösze miatta; mert ha gyakor eséssel az kicsiny csepp-is lyikat vér az kemény kövön, nagy dolog, ha rajtunk-is fogni nem kezd az sok pirongatás.

Szemembe mondá minap egy pápista ember: hogy mint az hitnek egyik ágazattyát, úgy hiszi ő, hogy az lutherista és calvinista predikátorok eretnekek; noha, ugymond, szidalom és gyalázat-

képpen senkit ezzel az böcsületlen névvel nem illetek s nem haragítok. Midőn erre azt mondtam volna, hogy elszenvedhetetlen kissebségünkre vagy ez nekünk: felele az pápista ember: Ládd-é, mely nehéz a dér az békának? Az igazat sem halhattyátok mitőlünk; noha tí minket minden szavatokban nagy hamissan Bálványozóknak, Antichristusoknak, Babylóniai Iatroknak neveztek. De hogy se szidalomnak, se boszszuságból származott gyalázatnak ne tartsad, mikor valaki közüllünk (néha talám helyetlenül-is, mert atyafiúi szeretetből származott bánattal, s nem szidalmazó boszszantással kell ezt az nevet említeni) titeket Eretnekeknek nevez, ha szerét tehetem, magaddal-is elhitetem, hogy igazán és nagy okkal viselitek tí ezt az nevet.

§. I. Az eretnokség mely gyalázatos dolog.

Sz. Hierónymus azt írja Pammachiusnak: hogy ha szinte az Urunk tanácsa-szerént, egyéb rendbéli gyalázatot és szidalmat elnyegünk és halgatunk-is: de az Eretnek nevet lerázzuk magunkról; mert az eretnokség, Istentül-való elszakadás, mely az embert amaz drágálátos kincstül, az igaz hittül megfosztja: *Nolim in suspicione hæresis quemquam esse patientem*¹. Az sz. Atyák életében is egy sz. jámborról olvassuk: hogy mikoron sok egyéb vétkekkel szemben szidalmazták, békével tűré: de mikor Eretnek nével terhelnék, azt bezzeg el nem halgatá; mint szinte hogy Urunk sem vévé siketségre, midőn őtet Ördögös nével kissebbíték. Méltán is szörnyítik az Eretnek nevet; mert minek-utánna Christus Urunk azt parancsolta², hogy pogánynak tarcsuk, a ki az Anyaszentegyháznak nem enged: az igaz keresztyének minden gyalázatra méltónak ítülték az eretnokséget.

Azt mondgyák azért: hogy az eretnek ember nem érdemli az Keresztyén nevet, noha mint-egy hímes koporsók, külső színnel keresztyénséget akarnak mutatni. *Si hæretici sunt, christiani esse non possunt*³. *Sed quemadmodum diabolus Christum sæpe mentitur, Christus tamen non est: ita nec christianus videri potest, qui non permanet in fidei veritate*⁴. *Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est*⁵. *Nominatenus invenitur Christus apud hæreticos*⁶. *Dealbati sunt nomine christiano*⁷. *Omnes hæretici christiani non sunt*⁸. *Cum Novatiani, aut Marcionitæ, seu quilibet alii nominantur, christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso,*

¹ Hieron. ad Pammach. adv. errores Joan. Hierosol.

² Matth. 18, 17.
³ Tert. Præscript. c. 7. 14.
⁴ Aug. tom. 10. serm. 1. in Vigil. Pentec. c. 12.
⁵ Idem Enchir. c. 5.

⁶ Cyprian. de Unit. Eccles. n. 48.

⁷ Lib. 1. contr. Parmen. c. 7.

⁸ Hier. contr. Lucif. init.

*humana vocabula induerunt*¹. Azért mikor Liberiusnak az ariánus¹ császár *alamisnát nyujtana*, ugymond Theodorétus *Lib. 2. cap. 16. in fine*, így felele néki az pápa: *Quin tu abi, et christianus prius efficere*. Továb mégyen sz. Ambrús *Lib. 3. de Fide ad Gratian. cap. 3.* és azt mondgya, hogy az eretnek gyalázatosb az sidóknál, kik Urunkat megfeszíték: *Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quam argumenta Arii. Detestandi Judæi, qui carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamen arbitror eos, qui divinitatem Christi cruci subditam crediderunt*. Aquinás Tamás-is bátran írja *2. 2. quæst. 10. art. 6.*, hogy az sidók tévelygésénél veszedelmesb az eretnekek hitetlensége.

¹ Lactant. l. 4.
Div. instit.
c. 30. Id.
Athanas. Orat.
2. contr.
Arian. init.

Ezzel sem elégesznek-meg az sz. Doctorok, hanem az eretneket egy mák-szemmel sem itílik jobbnak az pogánynál. *Nihil refert, hæretici sint, an gentiles. De hæretico sic loquendum, sicut de gentili*². *Intolerabile est et a sana fide devium, hæreticorum meliorem esse causam, quam paganorum*³. Sőt az megtisztított és az-után hét gonoszszab ördögtűl megszállott háznak példájából bizonyította egy régi túdós ember, hogy rosszszab renden vagyon dolga az eretnek embernek, hogy-sem az pogánynak: *Hæreticos gentibus esse pejores, dubitat nemo*⁴. Nem csak annyiból vagyon pedig nehezebben dolgok, hogy nagyob büntetést kel fejekre várni, *2. Pet. 2. v. 21. Matth. 10. v. 15.*, de azért-is, mert az Arany-szájú sz. János mondása-szerént, *Homil. 50. ad popul. Antioch.*, az pogányok vallása *quandam habet consequentiam*, egybe-szótt és kötötzetett; egyyik az másiktól függ; fel nem forgattya egy része az többit: de az eretnekek tudománya magával sem fér egybe, hanem a mit egy-felől jóvá hágy, más-felől azt felzavarja. Mivel-hogy az eretnek ember bévészi az anyaszent-egyház bizonyosságát az sz. írásrúl, megveti magyarázattyarúl. Azt méri azért mondani sz. Tamás *Secunda 2. quæst. 5. art. 3. ad 1.*, hogy a ki eretnekségben esik, annak minden vallása csak vélekedés, mert semmit úgy nem hiszen, mint a keresztyén embernek hinni kellene.

² Hier. contr.
Lucif. init.
³ Aug. 21.
Civit. c. 25.

⁴ Auctor operis
imperf. homil.
30. in c. 12.
Matth. (V. ö.
II. köt. 620. l.
13. jegyz.)

Továbbá: Mivelhogy sz. János írja, *2. Joan. v. 9.*, hogy annak Istene nincsen, a ki elszakad az igazságtúl, azt mérik mondani az régi szentek: hogy *Atheus*, Isten-nélkül vagyon az eretnek ember: *Aëtius contentiosas nugas connexuit, ob quam etiam causam Atheus est dictus*⁵. Sokan azt vítattyák: hogy minden⁵ eretnek bálvány-imádó, mert magát néminémű-képpen Isten-gyanánt

⁵ Socrat. l. 2.
c. 35.

böcsüllí, mikor az önnön találmányát Isten igíje-gyanánt vészi. *Manifestum tibi sit, nullum errorem in religione esse potuisse, si anima pro DEO non coleret animam, aut corpus, aut phantasmata*

¹ Aug. tom. 1. *sua*¹. *Omne dogma contrarium veritati adorat opera manuum de vera Relig. suarum*². *In corde credentium ponitur idolum, quando novum*

² Hieron. in *dogma constituitur*³. *Hæresum principes simulacra dogmatum suorum artificii corde componunt et venerantur ea, quæ a se sciunt*

³ Jerem. 32. *simulata*⁴. *Ab idololatria non distant hæreses*⁵. Végezetre az eretnek embert Anti-Christusnak nevezik az szentek, mint ennek

⁴ Isa. 44. Id. *előtte feljegyzők. Est tertius Anti-Christus, Arius aut Sabellius,*

*nunc revelabo. imo omnes sunt Anti-Christi, qui prava nos interpretatione seducunt*⁶. Sőt Hierónymus *Contra Luciferian, initio* ugyan pokolbéli

ördögnek méri mondani az eretneket: Omnes hæretici christiani non sunt: diaboli sunt. Annak-okáért, noha, a mint sz. Ágostontól

⁶ Ambr. 1. 10. *hallók*⁷, egyedül nem járhat az eretnekség, hanem csordával

⁷ Aug. tom. 7. *hordozza magával az vétkeket: de mindazáltal, ha egyedül ő maga találtatnék valakin, bár egyéb jószágokkal tellyes volna-is,*

csak az egy eretnekségért örökké el kellene kárhozni, úgymond

*sz. Ágoston*⁸: *Constituamus aliquem castum, continentem, non avarum, non contentiosum, patientem, quietum, nulli invidentem, sobrium, frugalem, sed hæreticum: nulli utique dubium est, propter hoc solum, quod hæreticus est, regnum DEI non possessurum.*

Mivelhogy azért az eretnekségben ennyi sok rútság elegyített, az Úr Isten-is kiátkozta és mint rühes juhokat elszakasztotta az eretnekeket az ő nyájátúl. Azért parancsollya⁹: hogy pogányoknak tarcsuk őket *Matth. 18. v. 17.*, elkerüllyük meszsze földre *Rom. 16. v. 17. Tit. 3. v. 10*, csak ingyen ne-is köszöncsük *2. Joan. 1. v. 10.*, mert az ő szavok mint az fene, hamar megdögleli az embert *2. Timoth. 2. v. 17.* E'hez tartotta bezzeg szent János Evangelista magát; ki midőn az tördő-házban menvén, Cerinthust látta volna, kifuta, mint egy dögös helyrül: *Iren. lib. 3. cap. 3.* Az ő tanítványa-is Polycarpus, Marciont elől találván, ördög első szülöttének köszönté őtet: *Euseb. lib. 4. cap. 14.* Origenes inkább akará írásával keresni kenyerét, hogy-sem egy udvarba maradni Samosaténus Pál eretnekkal: *Euseb. lib. 6. cap. 3.* Samosata várasának Vá lens császár ariánus püspököt ada, ki midőn az hév-vizben fürödnék, senki az keresztyének-közzül nem akara együt velle fürödni; sőt az vizet-is pervátába ereszték, mely az eretnek püspököt megmosta vala: *hæretica abomina-*

⁹ Vide 2. *Thess. 3, 6.*
1. Cor. 15, 33.
Deut. 29, 18.

*tione aquas etiam contactas rati, ipsas in cloacas emisere*¹. Azután az úczán jáczodozó gyermekek laptája az ariánus püspök öszvérének lábát illeté, és az gyermekek nagy kiáltással megégeték az laptát: *contaminatam esse pilam arbitrantés*². Ugyan akkor mezőre győlték az keresztyének, az Arius mirígyével megdöglött városokban nem akarván lakozni. Heraclas pápárúl írja sz. Dienes³, hogy szentegyházban nem bocsátotta azokat, kik az eretnek tanítókkal beszélgettek vala. Mert a ki szurkot forgat, könnyen meg-mockskollya kezét, *Ecclesiast. 13. v. 1.*

¹ Theod. 1. 4. c. 14.

² Theod. 1. 4. c. 15. Niceph. 1. 11. c. 21. ³ Apud. Euseb. 1. 7. c. 7.

§. II. Kicsodák méltók az Eretnek névre?

Hogy pedig megesmérhessük, kicsodák méltók erre az gyalázatos névre, közép úton kel járnunk, hogy két szélül-járó vélekedéseket elkerülhessünk.

Először azért: Veszedelmes vakságban hevernek, a kik mi üdönkben azt vítattyák, hogy valaki az Fundamentomot, az Christus JEZUST⁴ megtartya és az Hiszek-egy-Istent mondgya, nem érdemli hogy Eretnek nevét viselje. De, a mint másutt-is mondám*, ez igen temérdek hamisság. I. Mert miképpen az üdvösségre nem elég, hogy egy vagy két parancsolatot megtarcson az ember, sőt a ki csak egy dologban megbotlik, sem üdvözül⁵: azonképpen az Istentül megjelent igasságot éppen kel vallani. II. Az sz. Írásnak sincs keveseb méltósága az *Crédónál*: és szinte annyit vétkezik, valaki az szent írásban foglalt igazságot hátra-veti, mint a ki felbontya az *Crédót*. Miért határozod tehát az *Crédóhoz* hitedet, és nem az tellyes sz. íráshoz? Ugy vagyon, hogy nem tartozik minden ember az egész szent írást tudni: de azért fejjenként köteleztünk, hogy semmiben az ő tanításával ne ellenkezzünk szántszándékkal. Azért, ha ki az *Crédót* hinné, de az anyaszentegyháztól eleiben adatott sz. írás tanítását megvetné, menedéket nem találna az *Crédóval*. III. Ha csak azt kel kárhozott eretnek számban írnyia, a ki nem hiszi az *Crédót*: tehát a ki vagy tellyesen, vagy valamely részben megveti az sz. írást; tagadgya az gonoszaknak örök kárhozattyát; az ördögöknek üdvösséget ígír; az házasságot, keresztséget, Úr vacsoráját megveti, és töb balgatagságot forgat, mellyek-ről emlekezet nincs az *Crédóban*, nem lészen méltó az kárhozatra. IV. Nincs egy régi eretnekség-is, mely az *Crédót* egy-általlyába tagadta volna: mi az oka tehát, hogy Pelágiust az eredendő bün-

⁴ 1. Cor. 3. 11. Coloss. 1. 18.

* Kalauz I. fol. 126.

⁵ Jacob. 2, 10.

rúl és az szabad akaratnak erejéről támasztott hamis tudományért az egész Ecllécia kiátkozta? miért fáradtak ennyit az régi Jám-borok, hogy kigyomlálnák és megfojtánák az eretnekségeket? miért akartak inkább halált és számkivetést szenvedni, hogy-sem azokkal czimborálni, kik az *Crédót* megtartván, egyebekben haboztanak? Egy szóért, egy versengésért átok-alá vetettek sok hamis Tanítókat, sőt dögleletesb eretnekeknek tartották, a kik egy vagy két csepp méreggel akarták az embereket veszteni: *Nihil periculosius illis hæreticis esse potest, qui cum integre per omnia decurrant, uno tamen verbo, ac si veneni gutta, meram ac simplicem fidem apostolicæ traditionis inficiunt*¹. V. Elébb-is mondám*: hogy nem elég az *Crédót* mondani, ha annak ágazatit hamis értelemben vészed. Mivelhogy azért, a kik az *Crédót* böcsüllik, nem mind egy értelemben ragaszkodnak a'hoz, hanem ki egyképpen s ki másképpen vészi: következők, hogy az *Crédó*-mellet ugyan elveszhetnek, a kik ezt hamissan fejtegetik. Az Urunknak pokolra szállásán Calvinus kétségben-esést értett. Az ő menyben menetelén az Lutheránusok egy *ubiquitást* magyaráznak. Az anyaszentegyházon mind Luther s mind Calvinus az választottaknak megesmérhetetlen sokaságát érti. Az bűnnek bocsánattyán pedig az vétkeknek békődözését. És így az töb ágazatokbannis vannak különböző magyarázatok, mellyek-közzül csak egy lehet igaz, az többi pedig veszedelmesek. Ha azért az *Crédónak* igaz értelme szükséges, nem lehet csak abban elégséges bátorsága senkinek, hogy ő az *Crédót* elmondgya. Nincs tehát sem az sz. írásban, sem az igaz okosságban ennek az vélekedésnek fundamentoma: hanem csak a' végre gondoltatott, hogy az ember semmit ne gondollyon, akármely vallásban botorkássék, és szem-békötve akár Istennek s akár ördögnek koczkára vesse lelkét.

Másodszor: Nem kel mind egy lévben sózni és egy kévében kötni az kárhozott tudományok követőit. Mert, a mint sz. Ágoston írja, találkozhatik oly ember, ki ugyan azont hiszi, eggyűgyűsből és tudatlanságból, a mit az eretnekek, de nem lészen ezzel eretnekké: *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photianus opinatus est, existimantem istam esse catholicam fidem: istum nondum dico hæreticum, nisi manifestata sibi doctrina catholicæ fidei, resistere maluerit*². A ki azért nem elátolkodott vakmerőségből visszszádkodik, hanem abban marad a mit igaznak ítélt, mivelhogy jobbat nem hallott, sz. Ágoston azt eretnek embernek nem

¹ Ambros. t. 2. de fide cont. Arian. c. 1.

* Kalauz I. f. 126.

² Aug. tom. 7. l. 4. de bapt. cont. Donat. c. 16. Similia ibid. de Anima. l. 3. cap. ult.

itéli: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed a seductis parentibus acceperunt; quærunť autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint: nequaquam sunt inter hæreticos deputandi*¹. Annak-okaért, magyarázván a mit Urunk monda, hogy, ha ő el nem jött volna és az sidóknak nem szállott volna, vétkesek nem vólnának: azt írja², hogy a kinek nem vólt oly embere, kitúl halhatta volna az igazat, nincsen annak bűne az hamis vélekedésben és el sem kárhozik az tévelygésért; noha más bűneivel magát elvesztheti. Az kinek pedig módgya vólt az igazsággrul-való tudakozásban és elhalgatta: bezzeg azt immár vétkesnek nevezi sz. Ágoston³: *Non enim, quod naturaliter nescit et naturaliter non potest, hoc animæ deputatur in reatum: sed quod scire non studuit, et quod dignam facultati comparandæ operam non dedit*. Ezekre nézván Salvianus, régi fő ember, azt írja: hogy sokan vannak az eretnekségbennis az eggyűgyű aszszony-állatok és tudatlan paraszt-ság-közzül, kiket eretnek névvel nem illethetünk: *Errant, sed bono animo errant; non odio, sed affectu DEI honorare se Deum credentes*⁴.

¹ Aug. epist. 162. Similia t. 6. de util. cred. c. 1.

² Aug. tract. 89. in Ioan. Et ep. 105. Lib. quæst. vet. et novi Test. q. 69.

³ Aug. tom. 1. l. 3. de lib. arbit. c. 22.

⁴ Salvian. I. 5. de Providentia. t. 5. Biblioth. SS. Patrum.

Kalauz I. f. 133.

Annak-okaért, az szent Ágoston mondása-szerént, csak az érdemli az eretnek nevet, a ki oly hamissághoz ragaszkodik, melyet tud hogy kárhoztatott amaz Ecclesiá, melyben az régi szentek vóltanak és az mely előnkben adta az szent írást. Mert ugyan-is, a mint másut megbizonyíttuk*, az egész keresztyénséget felforgattya, valaki csak egy dologban kétesse tézsi annak az Ecclesiának tanítását, melytúl az Isten könyvét vóttük.

§. III. Bálvány-imádók az lutherista és calvinista tanítók.

Senki szitoknak ne itílye, hogy azt nyakatokban rántyuk, a mivel tí minket terheltek: mert igazat és Luthertúl tanúlt dolgot mondunk, ki nem egy helyen írja, hogy pogánynál aláb-valóvá, disznóvá, sőt ugyan ördöggé változtak az ő tanítványi az Uj Evangelium-alatt⁵. Azt se várja senki, hogy olyan bálványozást mutassunk az Atyafiakban, minémű regnált az pogányságban: mert az proféták mondási-szerént az keresztyénségben ilyen bálványozás nem találtatik. Csak azt akarom tehát bizonyítani: hogy az Uj Tudományok fundamentomi-szerént, némi-némüképpen része-

⁵ Kalauz I. f. 341.

sek az Atyafiak az bálványozásban; kit, úgy tetczik, Calvinus elég nyilván megvalla, midőn az Calvinisták szűvét bálványozás műhelyének nevezé: *Unde colligere licet, hominis (Calvinistæ) ingenium, perpetuam esse idolorum fabricam*¹.

¹ Calv. I. 1. c. 11. n. 8.

I. Valaki az Istenben nem hiszen, sőt ő-helyében idegen Istent tisztel, az valóban bálványozó. Az Lutheristák és Calvinisták nem hisznek Istenben, sőt ő-helyébe idegen Istennek szolgálnak. Tehát ők igazán csak bálványozók. Az kötésnek első részét eléggé megbizonyítottuk ennek-előtte². Második részét így erőssítem: Valaki az Isten törvényében semmit meg nem tarthat s meg sem tart, egy Istenben nem hiszen, hanem idegen Istent tisztel. Az Lutheristák és Calvinisták semmit az Isten törvényében meg nem tartnak s meg sem tarthatnak. *Ergo etc.* Ennek az erősségnek elől-járója abból kiteczik: mert az Isten törvényi-közzül eggyik az, hogy egy Istent higgyünk és idegen Istent ne tiszteljük³. Azért a ki semmit az törvényben meg nem tarthat, ezt-is fel kel annak bontani; mert ha ezt bétöltené, bizony valamit megtarthatna az Istennek parancsolattya. Hogy pedig ők semmit az Isten törvényeszerént nem cselekedhetnek, a magok saját mondásokkal megbizonyítottuk nem régen⁴.

² Első Levélbe.

³ Exod. 20, 3.

⁴ Kalauz I. f. 319.

⁵ Első Levélbe.

II. Azt értők Calvinustól⁵: hogy bálványozó az, valaki az isteni tiszteletben az sz. írásban kiadatott parancsolat-kívül lépik. Ez ha így vagy, maga fejére csinált sulykot Calvinus, és bálványozóvá tötte maradékát. Mert, hogy most egyébrül ne szóllyak, vasárnapot, husvét, pünkösöd napját az sz. írásban kiadott parancsolat-nélkül megüllik ők-is⁶; és azt hiszem, hogy az sz. Pál hagyásaszerént⁷ isteni tiszteletre rendelik az inneplést, nem tánczolásra.

⁶ Kalauz I. f. 590.

⁷ 1. Cor. 10, 31. Coloss. 3, 17.

III. Valaki Isten-gyanánt tiszteli azt, a ki nem igaz Isten, bálványozónak neveztetik. Az Lutheristák és Calvinisták oly állapot tisztelnak Isten gyanánt, mely nem igaz Isten. Mert ők azt tartják Istennek, az ki embert bűnre kiszteti, taszítja, és ugyan erőszakkal vonzza; mint hogy ezt az magok szavainak feljegyzésével másutt megbizonyítók⁸. A ki pedig ezeket cselekeszi, Isten nem lehet semmiképpen⁹.

⁸ Kalauz I. f. 642. 646.

⁹ U. ott f. 641.

IV. Valaki amaz egy Ur Jesus Christus-helyett mást imád mint Christust, annak része vagy az bálványozásban. Ezt cselekeszi Calvinus és Luther; mert oly Christust imádnak, a ki vagy tudatlan és kétségben esett¹⁰, vagy minden rút vétkekkel tellyes¹¹; a mint ez-előtt megmutattuk.

¹⁰ Kalauz I. f. 662. 677.

¹¹ U.-ott f. 661.

V. Ha nem hazudnak az Uj Tanítók, az mise teli bálványozással¹. Azért valaki ezt minden szokott rend-tartásával bévész, nem lehet bálványozás-nélkül. Az Lutheristák pedig Confessiójokban írták nem egy helyen, hogy az misét minden régi szer-tartásával egyetembe böcsüllettel fogadgyák². Tehát magokat bálványo-³ zókká tészik.

¹ Kalauz I. f. 605.

² U.-ott f. 575. 604.

VI. Calvinus azt írja: hogy az Ecclesiátul-való elszakadás Istennek és Christusnak megtagadása: *Sequitur, discessionem ab Ecclesia, DEI et Christi abnegationem esse*³. Ezért jelenti Urunk, midőn azt parancsolja: hogy a ki nem enged az Ecclesiának, azt úgy tarcsuk mint pogányt, *Matth. 18. v. 17.* Bövségesen megbizonyítottuk pedig ennek-előtte, hogy Luther és Calvinus elszakadtak az igaz Ecclesiátul⁴. Az-is Calvinus szava: hogy az Istent nem hiszi, valaki az Istennek itéletit nem rettegi: *Quisquis extincto caelestis iudicii metu, secure sibi indulget, DEUM esse negat*⁵. Ezt cselekeszik pedig minnyájan az Uj Tanítók, az mint ez-előtt megbizonyítottuk⁶. Tehát ők az igaz Istent megtagadták.

³ Calv. I. 4. c. 1. n. 10.

⁴ Kalauz I. f. 711. Supr. f. 229. ⁵ Calv. I. 1. cap. 4. n. 2.

⁶ Kalauz I. f. 336.

VII. Az fősvénységet és tobzódást bálványozásnak nevezi sz. Pál apostol *Ephes. 5. v. 5. Philip. 3. v. 19.* Tehát, jó követ-közéssel, bálványozó tudománynak nevezhettyük azt, mely saját tulajdon természeti-szerént mind azokra s egyéb-féle vétkekre útát csinál és szabad menedéket mutat. Ezt cselekeszik az ujságok. Mert elhitetik, hogy semmit az Isten törvénye-szerént nem cselekedhetünk. És nem csak haszontalannak, de ugyan vétkesnek is mondgyák az embernek jó cselekedetit. Ezek és töb jó-sült tanítások minden istenes igyekezetet megfojtnak az emberekben.

§. IV. Eretnekek az lutherista és calvinista tanítók.

Az Uj Tanítók úgy megérdemlik az eretnek nevet, mint egy szűz leány az rósa koszorút. Ez kitetczik ezekből az erős bizony-ságokból.

I. Valaki az Christus anyaszentegyházában nincsen, azt igazán hittül szakadottnak és (ha az tudatlanság meg nem menti) eretnek embernek mondhattuk; mint megtetczik az Ecclesiárul-való írá-sunkból⁷. Nincsenek pedig az Christus aklában az Luther és calvinista tanítók; az mint bövségesen megbizonyítottuk ennek-előtte⁸. *Ergo etc.*

⁷ Supr. f. 145. et seqq.

⁸ Kalauz I. f. 711. Supr. f. 229.

II. A ki elszakad az igazi isteni tudománytúl, azt méltán

eretnekek-közzé számlálhattuk. Elszakadtak pedig attúl minnyájan az Uj Tanítók. Mert magok-is beszélik, hogy Urunk születése után öt-száz esztendeig tisztán maradt az mennyei tudomány, és mindazáltal nem tagadhattyák, hogy ők sokkal külömben hisznek, hogy-sem a mint akkor hittének az hívek.

III. Valaminémű okokból méltán eretnekeknek íteltetett Arius, Nestórius, Eunómius, és töb kiátkozott tévelygők, ugyan azon okokat talállyuk az Uj Tanítókbannis. Tehát őket-is igazán mondhattuk eretnekeknek. Elöl-járója az bizonyáságnak abból kitéczik: Mert az eretnekséghez nem kívántatik, hogy maga-is az eretnek ember megvallyá, hogy ő az sz. írástúl és az Isten igéjének igaz magyarázattyátúl elhasonlott. Sőt minden eretnekség az Írással való egyyességet tettét és ezzel dicsekedik¹. Azzal sem lészen senki eretnekké, hogy azok, a kik külömbet hisznek, azt ítílik és bátrannis mondgyák, hogy az ellenkező tudományt ők nyilván meggyőzték az sz. írásnak szavaival. Mert ha ez elég vólna, akár-mely igazságot-is eretnekséggé tehetnénk, mivel-hogy mind Ariusnak, Luthernek, Calvinusnak ugy tetczik, hogy ő meggyőzi az ő-vélle ellenkedőket. Azért, noha Arius erőssen és, az ő ítíleti-szerént, világoson bizonyítana az sz. írással: de azért ugyan eretnek nevet viselt; mert az Írás értelmében elszakadott attúl az Ecclesiátúl, mely az apostolok idejétúl-fogva meggyökerezett, és az sz. írásnak uj formán magyarázott színe-alatt pártot ütött. Ugyan ezen igaz ok éppen és tellyesen az Lutheristákhoz illik.

IV. Eretnek az, valaki ugyan azon tudományt követi, mellyért az egész keresztyén világ tévelygő eretnek nevet sujtott régenten valakihez. Illyenek az lutherista és calvinista predikátorok; az mint ez-előtt nem tíz vagy húsz ágazatban megmutattuk². *Ergo etc.* Első részét az kötésnek másutt megbizonyítók³, és csak abból-is megtetczik, hogy az Calvinus saját nyelve vallása-szerént⁴ igaz apostoli tudománynak tisztasága fényeskedett az Ecclesiában közel öt-száz esztendeig. Azért, a mit akkor eretnekségnek tartottak, azt mí-is eretnekségnek nevezhettyük.

V. Eretnek az, valaki az apostoli tanítással szemben szökik és azzal igyenesen ellenkezik. Az Uj Tanítók azt cselekeszik, mint ez-előtt nem egy helyen sok példákkal megmutatók⁵. *Ergo etc.*

VI. Noha az sz. írás az eretnekségnek mivóltát meg nem határozta az *dialecticusok* módgya-szerént: de azért könnyen végére mehetünk, ki légyen az eretnek. Mert Először: Görög szó az ERETNEK,

¹ Kalauz I. f. 147. 381.

² Kalauz I. f. 409

³ U.-ott f. 407.

⁴ U.-ott f. 265.

⁵ Postscripto Epist. 4. Et Kalauz I. f. 526.

és a mi nyelvünkön Választót jegyez; a mint ez-előtt hallók Tertullianustól¹, és ilyen szókkal írja Hierónymus²: *Hæresis græce ab electione dicitur; quod scilicet unusquisque id sibi eligit, quod sibi melius esse videatur.* Az tehát eretnek, az ki egyéb sinorra és czirkalomra nem veti az ő vallását, hanem az maga tetczésére; az az a kinek nincs egyéb bizonyos nyoma és regulája, mellyen járhasson az hitbéli nehézségekben, hanem csak az maga esze. Másodsor: az sz. Írás, mikor tulajdon festékivel ki akarja ábrázni az eretnek embereket, az mondgya felőlők, hogy szakadást szereznek: *Segregant semetipsos: Introducunt sectas*³. Mi-tőlünk elválnak: *Ex nobis prodeunt*⁴. És annál különbet tanítanak, a mit eleitül-fogva vöttünk és tanultunk: *Dissensiones, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt*⁵. Ezek pontrul-pontra az Uj Tanítókhoz illenek. Mert, a mint eléb megmutatám⁶, az sz. írásnak magyarázásában csak szinte az magok tetczését követik. Az-is csak szinte magok választásából vagyon, ha az Ecclésiának bizonyosság-tételét bévészik az sz. írás könyveiről: de az Írásnak magyarázásárúl megvetik. Szakadást-is ők szerzetek; mert egyes-egyedül Luther lón első (a mint maga sem tagadgya⁷), ki eltöré az járomszeget és kiugrék közzüllünk. Végezetre, az ő tanítások azokívül vagyon, a mit az keresztyén világ tartott és tanított az apostolok idejétül-fogva; mint hogy ezt magok sem földözgethetik az Uj Tanítók⁸. Hogy ha azért az eretnekségnek bélyegét fel-talállyuk⁹ benne, nem látom miért nem kellene eretnekeknek itilni őket.

VII. Az Lutheristák és Calvinisták egymás-ellen bizonyoságot téznek az eretnekségről; mint az magok szavaiból elégségesen meghallottuk⁹. Azért, hogy ne láttassunk minden szavokban keresztül állani, ám egyszer légyen igaz mindenik pártnak az másik-ellen támasztott vádolása.

Mind ennyire nyújtá beszédét az pápista ember. Azért nem győzém tovább szégyennel, hanem mondék: Félő, hogy az Istennek haragja ugyan itten reánk ne szállyon és az ház-is nyakunkban ne omollyon ezekért az nagy káromkodásokért: hanem, én a tanács, szaladgyunk ha veszni nem akarunk. És ezzel az mondással kifuték az házból; de senki utánam nem jöve, hanem nagy nevetséggel kiáltani kezdének: Szaladgy farkas, inadban az igazság. Ezeket az Dignitásod próba-kövére küldém. Mellyek így lévén, job nekünk-is hajdúkká lennünk, hogy-sem predikátorságunkal magunkat s mást-is vesztenünk. Légy békeséggel.

¹ Kalauz I. f. 403.

² In cap. 3. ad Titum.

³ Judæ v. 19.

⁴ 2. Pet. 2, 1.

⁵ 1 Ioan. 2, 19.

⁶ Rom. 16, 17.

⁷ Kalauz I. f. 149. 509.

⁸ u.-ott f. 224.

⁹ u.-ott f. 226.

⁹ Kalauz I. f. 385. Et Postscriptis Epist. 1.

Post Scripta.

Isten nem tudom hová tötte volna a mi sok kintornálásunkat. Minap kérdék töllem, mint lehessen igaz, a mit az hóltaknál éneklünk: Feltámadunk minnyájan ítletkor, és mí mind elváltoztatunk akkor. Mert sz. Pál külömbet tanít: Minnyájan feltámadunk, ugymond¹, de nem változtatunk-el minnyájan. Az görög bötü-szerént másképpen esik ez az sz. Pál mondása. De Egy az: hogy sok görög könyvek az deákkal eggyeznek². Más az: hogy az görög bötü egybe nem férhet azzal, hogy minden embernek meg kel halni³. És ugyan görögül-is cserbe maradna az halottak éneke, melyben azt mondgyuk, hogy Mind meg kel halni. Mert az görög bötü-szerént így esik az szent Pál mondása: Nem halunk-meg minnyájan. Erről-is rövid feleletet várok tölled. Isten hozzád.

¹ 1. Cor. 15, 51.

² Ita Beza in eum locum.

³ Kalauz I. f. 482.

Az Alvinczi Péter feleletirül rövid intés.

Szava-hihető s füllel hallottat-beszéllő emberektül érttem, hogy Alvinczi Péter, sok mosdatlan szidalmi-között, bálványozást és hit-szegést akart mi-reánk mérges beszédével kenni. Azért hivatalomnak tisztiszerént, szembe szállék a dücsösséges vitézzel és Öt levelemben orczájára térítém reánk kérődött fecsegésit. Noha pedig arra nem néztem, hogy egy-féle állatra nem jó hájat kenni, hanem ötet érdeme-fölött-is mindenütt tisztességgel neveztem, tudván, hogy szép szónak szárnya nem szegik: de még-is, hogy ím kifogták az délczegeből bátyánkat és szájában vetették zaboláját, csuda melly igen orrában dagállya: és nem magára vete, hogy nyerset ött s meg nem emészthette, hanem mosdatlan kézzel és körmös ujjal kapa hozzám; czifra fortélyokkal és hajadon pór szitkokkal támada ellenem. Azért, az első két Levélre íra valamit: az többinek megrázogatására, jövendőre köté magát. De mivelhogy az ag szó-szerént egy-féle állatnak sem jó az első kölyke, igen csekély tudománnyal, vékony értelemmel és gondolatlan csácsogással vivé véghez az Feleletet. És noha elsőben mohón nyúla dolgához, azt alítván, hogy lágy körtvélyben harap: de foga törésével érezvén, hogy baraszkmagra talált, békét hagyja az töb Leveleknek; az az megesmérteté, hogy rosz pora vólt, és nem mindgyárt buggyan mihent párállik az Prædikátor Uraimék pattantyúja.

Mivelhogy pediglen ebben az nyomorúlt Feleletben igen mellyeszti Alvinczink az madarat, melynek röpülését távul láttya; és drágán árúllya az medve-bőrt, maga az medvéjét sem látta; az az *triumphál*, mintha immár az Pápátúl elvonta vólna az Sz. Péter kólcsát, nékem pedig hátra kötötte vólna kezemet és tömlöczében kalodában tartana: annak-okáért, hogy meg ne zabállanék az Felelet-tételből származott kevélységben, én-is hamar inában lők s megesmértetem, hogy nállunk-is sóval sóznak.

Ezt az ő írására-való válaszomat, mellyet ez-előtt két eszten-dővel kinyomtattam, azért nem akarám itt ujonnan kibocsátani: mert a ki értelmesen olvassa az én-tőllem íratott Leveleket, könnyen csak azokból-is megtapasztalhattya az Alvinczi fogásinak helytelenségét.

Regi sæculorum Immortali et Invisibili, soli

DEO HONOR et GLORIA.

